VÁCZ VÁROS

TÖRTÉNETE.

IRTA:

KARCSÚ ANTAL ARZÉN,

sz. Ferencz-rendi áldozár, kiérdemült házfőnök és rendtartományi tanácsos, a rendház könyvtárnoka, az oltáregylet és sz. Ferencz harmadik rendjének helyi igazgatója, a magyar történelmi társulat rendes tagja.

KILENCZEDIK KÖTET.

Az iskolák, intézetek, egyletek, kórházak, nyomdák, kereskedelem és ipar.

VÁCZ, 1888.

NYOMATOTT MAYER SÁNDOR KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

Ára 1 frt 50 kr.

»Hoc est amice lector . . . quod eruere potui« . . .

Petrus Pázmány Card.

V. RÉSZ.

A Vácz városában létező iskolákról.

I. FEJEZET.

Az elemi iskolák története.

1. §. Ezen tárgy ismertetése 1719—1768. évig.

A gyászos emlékű török-uralom megszünte után, ezen városban, úgy szólván, mindent ujra alkotni kellvén, az egyházmegye kegyes főpásztorai és a városi hatóságok az ifjuság nevelésére és oktatására mindenkor kiváló gondot fordítottak, és amint látni fogjuk, e szent czélra soha nem sajnálták meghozni az áldozatokat, még a legszükebb pénzviszonyok idején sem, és ezen a téren sz. buzgalommal fáradoztak mindenha. Bizonyitják ezt az egyházmegyei és városi jegyzőkönyvekbeni igen számos adatok, melyekből csak a következő adatokat közöljük itt.

Kis-Váczon 1719. évben már létezett iskola, mert egy ezen évi szept. 27-ről kelt szerződvény igy szól: „*Az iskolamesternek is hasonlókép, amint következik, lészen fizetése*: 1) A kis-váczi lakósok tartoznak adni az ő iskola-mesteröknek 6 kila őszi vetést. 2) Minden pár házas-embertől fél-kila buzát s 8 itcze bort, vagy akiknek szőlejök nem volna, bor helyett tartoznak adni 25 pénzt. 3) Tartoznak adni fél-szalonnát, avagy készpénzül 3 rénus-forintokat és ugyan 40 font sót. 4) A mészárszékből 20 font tehénhúst. 5) Ezeken kivül: 4 font fagygyút, 4 itcze vajat, 2 szekér szénát, elegendő tüzi-fát, és midőn őröltetni akar, tartoznak a gabonát a malomba elvinni. 6) Közönséges temetéstől adnak neki 25 pénzt; ha énekes sz. mise alatt énekel, kap érette 40 pénzt. 7) A gyermekek tanitásaért, minden évnegyedben kap, egyes tanitványért 25 pénzt, azaz: egy évre egy Rhenis forintot. Kelt Váczon szept. 27. 1719. Főbiró *Szijgyártó János, Decis János, Piczeli Mihály, Mészáros Ferencz.* (L. S.) Hogy ezen szerint és nem máskülömben lett meg az alku és egyezés (a Tisztelendő Plebánus és) oskola mester fizetése iránt, kezem irásával és pecsétem föltételével bizonyitom: *Berkes András* váczi prépost és vicarius, msk.“ (A kis-váczi ágybéri szolgálmányok és ezek megváltására vonatkozó adatok közt megvan ezen irat 1 latin és 3 magyar példányban a püspöki irattárban.)

A város a tanitó terhén könnyiteni akarván, 1742. febr. 9-kén

elhatározta, hogy a városbeli lakos *Milner András* a német gyermekek tanitó-mesterévé rendeltetvén, kötelességének serény teljesitése fejében, mentes lesz minden robotolás- és német tartástól, csak a ráeső portiót fogván fizetni. — 1752. jul. 1-jén. *Persics Tamás* ifjú megfogadtatván iskolamesternek azon kötelezettséggel, hogy a kis fiúkat és leánykákat is tanitsa, ezen évi okt. 8-án illetménye igy fordul elő a városi jkönyvben: „Az olvasótól hetenkint $2^1/_2$, az iró és olvasótól 5 dénárt, a számtant is tanulótól pedig 4 krt kap fizetésül. Ezenkivül bére: 6 kila buza, 1 mázsa hús, 2 akó bor, 2 akó ser, 25 font só, 2 öl fa.“ — A tanácshoz *Romstein Ferencz Károly* elemiskolai mester már több izben folyamodványt terjesztvén be, az ennélfogva 1757. sept. 13-kán elhatározta, miszerint ezen évi jul. 1-től, a tanács további intézkedéseig, ez lészen illetménye: „minden évnegyedben 1 akó bor, készpénzben minden évnegyedben 2 ft, fél akó ser, $1^1/_2$ kila búza, fél-öl fa, $6^1/_4$ font só, 25 font hús. De úgy ám, hogy az olvasó és szótagolótól nem több, mint $2^1/_2$ dénárt, az olvasó és irótól pedig 5 dénárt, és a számtant is gyakorlótól 4 krnál többet venni ne merészeljen.“

A triviális iskolára nézve, mivel annak épitési szükséges folytatása sürgettetik, a mi a mult nyáron ő fölségeik idevárása s e miatt okozott sokféle költekezéseknél fogva meg nem történhetett-, most pedig már későn és nem is lenne czélszerű az ily munkát folytatni, azonfelül az érintett okoknál fogva a város is az ide megkivántató eszközökkel ellátva nem volna, 1764. sept. 9-kén elhatározta a tanács, hogy ezen dolog halasztassék el a jövő nyárra; de az elkerülhetlenül szükséges javitások megtételére nézve a cserepessel értekezni kell, nehogy a háznak valami tekintetben jelentékeny kára legyen.

A püspöki város tanácsa az alsó triviális iskola administratiójában fogyatkozásokat és nehezteléseket 1765. évben eképen adja elő: „Minthogy azon iskola mestere kettős, t. i. a kántor és sekrestyés tisztét is viszi, ha akarná is, többi foglalkozásai miatt, csak igen ritkán tartózkodik a gyermekek között, segédtanitója (praeceptor) pedig a harangokat húzza; ahonnét van, hogy a gyermekek naponta egyszernél többször alig hallgattatnak ki jól, és mivel mitsem tanulhatnak igy a tanitványok, az is, ki az alsó plébánia joghatósága alatt van, inkább a felső iskolába küldi triviális gyermekét, mint *Ludvigh Ferencz, Gyurasz István* pedig, a kinek fia két év alatt még olvasni sem birt megtanulni, annál kevésbbé valami más egyebet, bizonyos külső oktató által tanittatja fiát. — Ugyanezen iskolamester, nem tekintvén, hogy a város, mintegy 3 év előtt, neki 6 öl fát, és ugyanannyit a felsőnek is ajánlott meg, nehogy a gyermekek a fát az iskolába darabonkint hordani kényszerittessenek, mégis ezt mindenkitől különbség nélkül követeli, meg nem gondolva: vajjon a gyermek kicsi, az idő alkalmatlan, a sár nagy, van-e a szülőknek fájok, vagy nincs, miket pedig főkép télen tekintetbe kellene vennie; sőt az is megtörtént, hogy midőn a gyermek valamivel kisebb ha-

sábot czipelt az iskolába, vagy azért, hogy mint gyöngécske nagyobbat el nem birt volna, vagy pedig hogy a nagy sár miatt nagyobbat nem vihetett, ugyanazon darab fát nyakába akasztotta s ezt a szegény szülői szégyenére és zavarára addig kellett állva tartania, mig az iskolamesternek tetszett! Névszerint pedig azokból egy *Rierneszl György* fia volt. *Kukumusz Antal* kovácsmester pedig, noha semmiképen sem köteleztetett volna, nehogy fia darabonként legyen kénytelen hasábokat az iskolába hordani, faváltságul 40 dénárt ajánlott, de 1 ftnál alább egyezkedni nem akart. Amióta ugyanazon kántor mind az iskolamesteri, mind pedig az alsó templomi harangozói teendőket is viszi, panaszkodnak az emberek is, hogy rajtok szokatlan zsarolásokat tesz! Már aztán, hogy szabad-e neki ilyeneket tenni, vagy kinek rendeletére hozattak be légyen azok nem tudjuk."

Az 1765. márcz. 22-ki tanács-ülésen főtdő *Pruszkay Sámuel* kanonok és a sz. Miklóshoz czimzett alvárosi plébános úr személyesen megjelenvén, *előadta ő főmagasságának azon kegyes rendeletét, miszerint a triviális iskolák a tanács által is láttogattassanak meg*, megtudandók ott: mikép oktattatnak a gyermekek, miképen járatják az iskolába a polgárok gyermekeiket, és mily hiányok mutatkoznak ott? Minthogy ő főmga ezen rendelet óta már két hét mult volna el, nehogy a tanács gondatlansággal vádoltassék, ezen kegyes rendelet a legörömestebb teljesiteni elhatározta, és mivel már maga a tanács is akart hozni ily intézkedést, ezen évi ápril 19-kén a nevezett iskolák meglátogatására kebeléből *Taschl András* és *Tóth János* urakat küldte ki. — És mivel a legközelebb mult 1764-ki nyáron már elhatározva lett, miszerint az alsó triviális iskola felső része is, mely már különben is épittetni megkezdve lőn, bevégeztessék, és még ezen tavaszon folytattassék, minthogy az idő ily munkára már alkalmatos volna, ezt megkezdeni kell, ezt kivánván maga a szükség is.

A felső triviális iskolában, jelesen annak falában, mily bajt látott az előbb kiküldött bizottság, arra nézve a tanács 1765. aug. 13-kán azon megbizást adta a mindkét város ispánjának, *Csekó József* úrnak, hogy azt, mielőtt a ház kárával tovább terjedne és netán egészen leroskadna, haladéktalanul kijavittassa. És mivel ugyanazon iskola a gyermekek oly nagy számához szük volna, ugyanazon kiküldött urak szükségesnek itélték, hogy abban egy szoba, a közfal kivetése által, kibővittessék. Mielőtt azonban ez megtörténnék, a mlgos segédpüspök úrnak erről jelentést kell tenni. — Ő főmga azon kegyes parancsa, a melyben rendeli, miszerint a már alkalmatos és czélszerű triviális iskolában minden szülők gyermekeiket, azonkivül cselédeiket inasaikat, legényeiket a gazdák, ugyszintén a szülők az ő gyermekeiket minden vasárnapokon, a magyarokat délutáni 2 órára sz. Miklós templomába, a németeket pedig $^1/_2$3-kor a tdő kegyesrendi atyák egyházába küldjék elmúlhatlanul a hitoktatásokra, és szigorú büntetés terhe alatt szintén a leányokat és aszszonyokat, a

sok rosszak és botrányok kikerülése végett, az u. n. fonóházi gyülekezésektől eltiltsák, a főtdő kanonok plebános úr a tanácscsal iratilag közölvén ezeket, ez az 1765. nov. 12-ki ülésen azok kihirdetését a negyedmestereknek meghagyta.

Annak megtekintésére, vajjon az alsó elemi iskola ezen évben épitett egy szobájában valami változást vagy javitást kell-e tenni, 1766. aug. 30-kán a tanács *Taschl András*, *Stoltz Antal* és *Tóth János* urakat küldötte ki. — 1767. márcz. 13-kán jelentette tdő *Farkas* plébános úr *Tucsinszky György* kántor által, hogy mivel az alsó iskolában a gyermekek a mostani szobában meg nem férnének, annak az iskolának más részében lévő szobákat készitesse el a tanács, nehogy ő főmga, ki rövid idő alatt lejön, amiatt valami szót tegyen.

2. §. Az elemi iskolák ügyei 1768—1776. évig.

Az 1768. ápril 26-ki tanács-ülésen ez fordul elő: „Azon fizetésre nézve, melyet az elemi iskolába járók mindegyike hetenkint a mesternek adni szokott, ő főmga azon kegyes megbizást adni méltóztatott, hogy mivel a szegény polgárok közöl többen csak azért nem küldik gyermekeiket azon iskolába, hogy még azon egyetlen garast vagy polturát sem képesek megfizetni, melyet a mesternek kellene adni, vizsgálná meg a tanács, vajjon azon garas vagy poltura helyett lehetne-e a mester évi fizetéséhez valamit adni? Nehogy pedig ez által a közpénztár terheltessék, talán jó lenne az összszeirás alkalmával, egy vagy két garassal, a mit mindnyájan meg sem éreznének, mindenki háziadóját növelni. Minthogy pedig a gyermekek oktatásában gyakran hiányok vétettek észre, netán alkalom nyujtassék a mestereknek arra, hogy kötelességöket még hanyagabbul teljesitsék, mivel igy aztán mindegy lenne, többen vagy kevesebben járnak-e az iskolába, úgy vélekednék hát a tanács, hogy jó lenne, miszerint ezentúl azok is, a kik fizetni képesek, minthogy az erre képtelenek az előbbi években az ily fizetéstől úgyis fölmentve lőnnek, a fizetés növelése által az eddigi hetenkénti szokott dijt ezentúl is megadni fogják, minthogy nagy ösztön lenne ez a gyermekek szorgalmasb oktatására; mert minél szorgalmasabb ebben a mester, annál több tanulót remélhet bizonyára.

1768. ápril 28. tanácsülésen igen nevezetes ügy lőn tárgyalva, t. i. *a felsővárosi elemiskola eladására vonatkozó*. Minthogy eddig még oda nem is gondolt senki, hogy a felvárosi elemiskolai épületet eladni kellene, de minthogy oly alkalom adta magát elő, a milyent tán nem egy könnyen lehetne többé találni, t. i. két vevő, az egyik *Weiszkopf József* kávés, a másik tán *Szakmári József*, a kik iratilag kérvényezték ezen épület megvehetését, amint ő főmga tegnap legkegyesebben előadni méltóztatott a jelentkezőknek, ezen önkénytes alkalom mutatkozván, arra lőn inditva ő főmga, hogy mivel különben is idő folytán ezen iskolát máshová kell áthelyezni, sőt már mintegy

elhatározva lenne különböző indokok és tekinteteknél fogva, amint ő főmga kegyesen meghagyni méltóztatott is, hogy *az eladatnék, és ennek árán a helyett más vétetnék meg, mely alkalmatosabb helyen és a város közepéhez közelebb esnék.* De mielőtt ez történnék, ha a tanácsnak idevonatkozólag valami észrevétele volna, véleményét nyilvánitsa és ő főmga elé terjeszsze. — Azonfölül azt is meghagyni méltóztatott ő főmga, hogy miután egy mestert és egy iskolát elegendőnek tartana az egész városban, annak fizetése nagyobbitásáról is ugyanazon alkalommal tanakodnék a tanács, mely neki (a mesternek) illő évi ellátására elegendő lenne, az eddigi, hetenkint a gyermekektől fejenként fizetni szokott garasok és polturákon kivül, a melyektől, főkép a szegényebbek miatt, minden különbség nélkül ezeket fölmentetni rendelte ő főmga úgy, hogy ez megtörténvén, kevesbbé lenne szükséges, jó és alkalmas mestereket keresni, hanem inkább magok a mesterek keresnék e helyet és igy bizonyára önkényt többen pályáznának azért, a kikből aztán a jobbakat és alkalmatosabbakat lehetne választani ki. Tehát ő főmgnak mindkét ezen meghagyása előadva lőn a tanácsnak; a melyekből az elsőre nézve ő főmga engedelmével tetszett volna először, ha ugyanazon ház továbbá is elemi iskolának megtartatott volna, minthogy tekintve a város hoszszúságát, mindkét iskolát egybe vonni összse és azt a város közepére helyezni, főkép a gyöngébb gyermekekre nézve alkalmatlannak és nagyon bajosnak vélné a tanács. Ama ház pedig a legjobb helyen volna helyeztetve. Minél fogva azt kell kérni ő főmgtól és mindenekre azért látta a tanács szükségesnek esedezni, hogy az meghagyatnék iskolának, hogyha aztán ő főmga tovább is ragaszkodnék az ő tanácsához a két iskolának egybe leendő összevonására nézve, és azt azért is másnak akarná adni, hogy azon a helyen a város diszére más illőbb alakú emeltethessék, ez a város pénztárának mostani kimerült állapota mellett ezen alkalommal meg nem történhetvén, könyörögni kell, hogy mielőtt azon ház magánembereknek adatnék, maradjon inkább mindkét város mellett, minthogy ezt a mindkét uradalom érdeke ugy kivánná, és azon ház a kiegyezkedésnél fogva telkével együtt a köz és elosztatlan telkekhez tartoznék. De azért is, hogy azon ház a legjobb és leghasznosabb helyen feküdnék, melynek a két város mindig hasznát vehetné, ha az iskola abból máshová tétetnék is át.

Amiért noha a város több épületekkel terheltetnék mostanság, még pedig annyira, hogy az elvállalt munkák bevégzésére néhány év kivántatnék, a pénztár pedig oly gyöngén állana, hogy annak eleget sem lehetne tenni, hacsak kamatra pénz nem vétetnék föl kölcsön. Mindazonáltal minthogy legbizonyosabb volna, hogy a tulajdon használaton kivül, hogyha főkép azon telken, amint már arra előbb is gondoltak, három vagy négy bolt emeltetnék, száztól 4, 5, 6 ftot, sőt könnyen 15 és 25-töt is reméleni lehetne; azért, ha másképen ő főmga a város kezeiben meghagyni nem akarná, hacsak ott

a város diszére uj épület nem tétetnék, azon föltétel alatt is megtartandónak vélte a városi tanács, hogyha ő főmgnak itélete és kegyes rendelésénél fogva csak egy iskolát akarna a városban tartani meg, s ezen esetben kérni kell ő főmgát, hogy inkább az alsó iskolát engedje eladni, melynek árán más épittessék az uj székesegyház körül.

Ami illeti ő főmga másik kegyes előterjesztését, *a mester fizetésének jobbitását illetőleg*, erre nézve még nem történt semmi, minthogy idevonatkozólag még bevárni kell ő főmgnak további és körülményes tudósitását, sőt azt kikérni. A melyek is igy előrebocsáttatván, *Benke István* úr, ezen püspöki város birája, *Tóth Imre* úr, káptalani biró, *Taschl András* úr, polgrmstr és *Benedek István* úr, a püspöki város jegyzője és senátor, értesitést terjesztettek ő főmga elé, jelenlévén nála a mlgos segédpüspök és prépost úr is, és kinyilatkoztatván azokat, mindenek tetszettek ő főmgnak, főképen, hogy az alsó iskola eladására önkényt hajlandó a tanács, és a székesegyház mellett, annak diszére ujat épiteni szándékoznék. Eszerint hát a felső iskola megtartására és annak más használatra való forditására, mindkét városnak elsőbbséget engedett legkegyesebben ő főmga. Ugy találta hát jónak ő főmga, hogy mielőtt az eladattatnék, a gyermekek mindkét mostani iskolából egybe vonattassanak össze, és oly hely, mely mindnyájokra nézve elégséges lenne, valahol kerestessék, noha olyképen is, hogyha másképen nem lehetne, minthogy különben is a gyermekek a leányoktól elkülönitendők volnának, és külön szobában kellene őket tanitani, egy erre kevésbbé berendezett ház pedig elegendő nem volna, kettő lehetne ideiglenesen a helyiség, de egymástól nem nagyon távol, hogy a tanács mindkét iskolára annál jobban és alkalmassabban felügyelhessen. Inditványozott pedig ő főmga, a többi között, a városházban is egy szobát, mely a többi közt a legnagyobb, de ugy, ha ez a város alkalmatlanságára nem lenne, és a fönt emlitett felső iskolát. A többi között néhai *Berinkey Imre* hátramaradt özvegyének háza is szóba jött, hogyha másutt valami alkalmasabb helyet találni nem lehetne, ebben addig, mig az uj iskola létre-jönne, valamelyik nembeli gyermekek elhelyeztethetnének.

Ami az uj iskola helyét illeti, azt az uj székesegyház mellett kell választani és azt kimutatni igérte ő főmga, valamint azt is, hogyha a városnak pénzre volna szüksége, mindezen, mind pedig más okoknál és sürgető körülményeknél fogva, oly tőkepénzt szerezzen, a mitől száz után 4, vagy legfölebb 4 és $^1/_2$ frtnyi kamatot fizetne évenkint, és semmi többet adni ne kellene. De mivel a hoszabb beszélgetések után is semmi bizonyost végezni nem lehetett, ismét a legkegyesebben meghagyni méltóztatott ő főmga, hogy mindezekről, mind pedig a mester fizetéséről tanakodjék a tanács, ezekről minélelőbb őszinte előterjesztést teendvén őhozzá. Összeült hát a tanács és az előbocsátottakról tovább is tárgyalt; minthogy pedig a városházában egyetlen szoba sem találtatott, melyet a város szükségén kivül kijelölni lehetne, ettől eltekintettek. A többi között pedig az is inditványoz-

tatott, hogyha a most ugyanazon iskolában lakó organista máshova tétetnék át, mindkét nembeli gyermekeknek egymástól elkülönitett elegendő helyök lenne. Ha pedig ezt megengedni nem lehetne, a Berinkey özvegyének háza vétessék ki bérbe. Mi a *mester fizetését illeti*, azt, a mi neki eddig készpénzben adatott, 40 frtal növelni elegendőnek tartotta a tanács, de azon előrebocsátott záradékkal, hogy a hetenkénti fizetés megszüntettessék; hogy végre az eddig természetben adni szokottakon kivül, t. i. 24 kila búza, 12 akó bor, és 12 öl fa, összes pénzfizetése 100 frtot tegyen. Mielőtt azonban ezek ő főmga elé terjesztettek volna, a külső tanács elé is terjesztettek és vele közöltettek.

1768. május 6. Aztán megtörtént a beterjesztés ő főmga elé, és hogy az ügy annál hamarább befejeztessék, ismét uj meghagyást tenni méltóztatott, és pedig: 1. hogy kivonatilag mutattassék ki, hogy körülbelül mennyi pénzösszeg fordittatott az alsó iskola épületére; aztán hányan vannak a polgárok, a kiknek domesticát és következőleg pótlékot, melyet ő főmga 10 dénárra szabott meg, kell a mester részére fizetniök, de hozzáadván azt is, hogy azon az áron, a melyben az épület a városnak van, eladni kevésbé lehetne, néha azonban az ilyesmit valami kárral is eladni okos dolog. Azonfölül, hogyha ez eladatni nem fog, annál több költségekkel és gondokkal terheltetik majd meg a város pénztára, minél több javitgatások és tatarozásokkal kell azt föntartania. Megtévén hát az előterjesztését, melyet az alábbi kimutatás tüntet elő, a mester előbbi fizetéséhez nem 40, hanem 90 ftok adattak, az alsó iskolaházért pedig 1500, vagy legfölebb 1600 frtokat reméltek kaphatni. Mivel pedig ezek egyikére sem lehet kész elhatározást tenni, és ezt mindenek tudta és beleegyezésével volna szükséges elintézni, ő főmga megint meghagyni méltóztatott, hogy mielőbb adassék tudtul azoknak, a kiket illet, és vajjon a föntebbi váltsági összeg megadható-e vagy nem? s erről beterjesztés ismét tétessék. Összehivatván hát ismét a tanács, meg a külső is, ezek ugy, amint itt előrebocsátvák, előadattak. És mivel mind a részletezett költségi kivonat, mind pedig a mesteremberek alábbi becslése szerint, hogyha 1600 frton eladatnék, mikép alább kitetszik, 1000 és néhány ftokat veszitene a város egy részről, másrészt pedig, minthogy mindenkinél bizonyos volna, miszerint azon házért a város az 1600 frtot mindig megkapná, elhatározta egyhangúlag, hogyha csak azért 2000 frtot nem kapna, annak eladása egyidőre elhalasztassék.

Ugyanazon alvárosi elemiskolára forditott költségek általános kivonata 1761. évben. A *Görögház* vétetett 232 ft 50 dénáron, a *Horvátház* 124 ft 50 dénáron; mesterembereknek fizetve lett 411 ft $27^{5}/_{6}$ dénár; különféle anyagokért 614 ft 44 dénár; összesen 1382 ft $41^{5}/_{6}$ dénár. 1762-ben a mesterembereknek adtak 150 ft 71 dénárt, különféle anyagokért 57 ft $27^{1}/_{2}$ dénárt, összesen 207 ft $98^{1}/_{2}$ dénárt. 1763-ban mesterembereknek és különféle szállitásokért 165 ft $31^{2}/_{3}$ dénárt, különféle anyagokért 182 ft 36 dénárt, összesen 347 ft $67^{2}/_{3}$ dénárt.

1764-ben mesterembereknek 37 ft 10 dénárt, anyagokért 76 ft $34^1/_2$ dénárt. 1765-ben mesterembereknek és anyagokért 290 ft $25^1/_2$ dénárt. 1766-ban azoknak és hasonlókért 294 ft 75 dénárt. 1767-ben ily czimek alatt 93 ft $60^5/_6$ dénárt. Összesen 2693 ft $3^5/_6$ dénárt. Ezekből azonban a *Garavácz György* által vett telek valamely részeért megtérittetett 66 ft $87^1/_2$ dénár, melyek levonásával maradnának ugyanazon iskola költségeire 2626 ft $16^2/_3$ dénár.

Az 1768-dik évi polgárok összeirásából vett kivonat szerint, ezen püspöki városban lakó polgárok és zsellérek lajstromába, a kik ő főmaga rendeletéből a fizetés helyett, eddig hetenkint a garasok és polturákot gyermekeikért fizetni tartoztak az elemiskolák mestereinek, szám szerint igy terjesztetett be ő főmgnak. Az 1768-ki összeirásban általánosan találtatnak 785-en. Mi domesticát sem fizetnek 139-en, özvegy férfiak és ily nők 53-an, összesen 192. Ezeket levonva, marad 593; 10 dénárával tesz 59 ft 30 dénárt; 53 özvegy férfi és ily nő 5 dénárjával 2 ft 65 dénárt. A zsellérek száma tesz 392-őt. Ezekből 6-an mi domesticát sem fizetnek, felét fizetik 50-en, a fizetni képtelenekre esik 100 ft, összesen 156 ft. Ezeket ismét levonva marad 236, 10 dénárjával tesz 23 ft 60 dénárt; 50 felében fizető után 5 dénárjával esik 2 ft 50 dénár. Tenne hát összesen 88 ft 5 dénárt.

Ezeket igy végezve és előrebocsátva, hogy a fönt emlitett ház eladását mostanság jobb időkre halasztotta el a tanács, ez ellen ő főmgnak mi észrevétele sem volt. Mi az uj iskola helyét illeti, ezt ott mutatta ki a főpásztor, ahol most *Springler György* pintérmesternek háza emelkedik, melynek azonban egyik fele a székesegyház téreül, az ettől fönmaradó rész pedig az uj iskola helyeül lesz kihasitandó, de ezen évben ezekből misem leend, minthogy maga ő főmga sem követelné még ezen évben azon helyet a mondott térségnek; az iskolákról pedig legkegyelmesebben azt rendelte, hogy azok a következő sz. Mihály főangyal ünnepeig az eddigi állapotban maradjanak; az eddig hetenkint adni szokott fizetés is maradjon meg a jövő ujévig és nem tovább. Elérkezvén pedig sz. Mihály ünnepe, az iskolák azonnal egybe vonassanak összse, és egy mester rendeltessék. Minthogy pedig ezen legujabb intézkedés szerint, *az alsó plébánia kántora és iskolamestere*, t. i. *Tuchinszki András* ur, tisztéről lemondani volna kénytelen, nehogy annyi évi fáradozása és szolgálatai után a további megvigasztalástól elüttessék, őt az elhunyt *Pucz János* úr helyére ezen püspöki város senátorává a legkegyelmesebben kinevezte és kijelentette, de ugy, hogy mivel a mostani állásában sz. Mihály főangyal ünnepeig meghagyatik, csak ezen ünneppel kezdődik az ő senátori tiszte a szokott fizetéssel.

1768. sept. 19-én *Tröscher János* fölvétetett organista s gyermekek tanitójának. — Ezen évi okt. 7-kén ez fordul elő: „Ő főmga a legkegyelmesebben meghagyni méltóztatván, hogy miután az új iskolamester néhány nap alatt Bécsből megérkezni fog, a felső iskola ki-

meszeltessék, erre a tanács a kellő intézkedéseket megtette.“ — 1769. febr. 21-kén *Stoltz Antal* és *Weiser János* urak a tanács kebeléből kiküldettek annak megtekintésére, hogy miképen tanittatnak a gyermekek az elemi iskolában.

1769. decz. 9. Az alsó elemi iskola, melyet a város több okoknál fogva eladni kénytelenittetik, idejárulván az is, *hogy ő főmga az elemiskolát az uj székesegyház mellett, mintegy a város közepén, az ott kejelölendő helyen, határozta el épittetni, és azt akarja, hogy ez csak maga legyen az egész városban,* — már a mult 1768. évben eladásra bocsáttatott, és akadt volna is vevője 1000 imperiálisért; de mivel ezen épületre a kocsikoni szállitásokon kivül 2600 s néhány forint lett forditva, és bizton föltenni lehetett, miszerint azért az ezer imperiálist mindig megkapni lehet, annak eladását a tanács kissé elhalasztottnak tekintette, beleegyezvén ebbe a külső tanács is, remélvén több vevőket, a kik azon épületért ezer ftnál többet is fognak ajánlani. Minthogy azonban ezen idő alatt sem jelentkezett valaki, a ki ezen házért csak ezer ftot is igért volna, ő főmga pedig, részint, hogy a város épületeinek föntartásától szabaduljon, részint pedig, hogy más iskoláról annál előbb gondoskodni lehessen, azon épületnek eladását nagyon sürgetné, *Tukinszky György* (föntebb Andrásnak irva fordul elő) úrnak eladta 1000 imperiálison, a belső és külső tanács külcsönös beleegyezése mellett, de oly föltétel alatt, hogy mig ezen összeg véglegesen letéve nem lesz, a kamat fejében, bármennyi légyen is az, az elemiskola is, mint eddig, ott maradjon, mig más nem létezvén, addig semmi kamatot sem köteleztetik fizetni, a kinek is azonkivül, ezen egy okból, melyet azon háztól a benne már eltöltött egy évi használati bérletül fizetni kellett volna, 24 ft lett e czimen kiszabva.

Azonban mégis nem Tukinszkyé lett az alsó iskolai épület, mert az 1770. sept. 28-ki ülésen ez fordul elő: „A városi tanács 1770. sept. 3-kán a felől értesitvén ő főmgát, hogy mikép tettek eleget a városi statutumoknak, az utolsó pontban igy szólnak: ez alkalommal azt legalázatossabban jelentjük főmgdnak, hogy *az alsó elemi iskolát főtdő kanonok úrnak, és főtdő Würth kanonok unokájának, végre eladtuk 1500 ftokon.* Minthogy pedig ott az iskola lenni megszünt volna, ugy láttuk jónak, hogy még valami jobb alkalom fog mutatkozni, addig a gyermekek helyeztetnének a felső iskolába, amibe, ha főmgdnak ugy tetszik, a mlgos segédpüspök úr is beleegyezni fog; azon gyermekeknek ugyanis nem lesz nagyobb távolságra, kik a város alsó részén laknak, mint azoknak, a kiknek lemenniök kell a felső részről; mert majdnem a város közepén van helyeztetve, — nagyobb baj az, hogy annyi gyermek részére a tér kissé szük; de ezen is segiteni lehet, ha a karmester az ő embereivel magát összszehúzza, és még egy szobát, mely neki különösen az ő kényelmére adatott át, átengedni és székekkel meg asztalokkal berendezni akarja ideiglenesen.

1772. ápr. 28. Ő főmga kegyes akaratának valósitását, hogy t. i. az uj székesegyház terén, mint a város közepén uj elemiskola épit-

tessék, már több izben iratilag is sürgette a mlgos segédpüspök úr utján. Azért ezen napon a káptalanvárosi küldöttek, t. i. *Tóth Imre* biró és *Weiser András* senátor urak jelenlétökben, minthogy a káptalani várost is illeti a 8-diságnál fogva ezen ügy, a püspökvárosi tanács egybeült, és előadván ő főmgnak ezen kegyes szándékát és akaratát, egyhangulag ezt határozták el a legalázatosabban jelenteni: 1. Elismerik ugyan azt mindnyájan, hogy az elemiskola szükséges, és hogy azért ő főmga által a város annak létesitésére méltán szorittathatik, de az volna annak legalázatossabb kérvénye, hogy mivel most kimerülve volna mindkét város, *mindkét ház kifizetését, melyek helyiségei elemiskoláúl jelöltettek ki,* ő főmga saját pénztárából ajánlaná meg, minthogy a városnak mindegy volna, akár ott állitani épületet, akár másutt az elemiskolának. Igaz ugyan, hogy azon helyeken lévő földalatti épitések jóformán megütik a 400 ftnyi összeget, mely azokért, részint a mesteremberek lelkiismeretes becslése, részint pedig a barátságos kiegyezkedés szerint, jelesül pedig *Fischer Ferdinánd* házaért 250 ft, *Jungwirth Simon* házaért pedig 150 ftokat letenni és azon birtokosoknak kifizetni kellene; de mivel ugyanazon földalatti épitések az iskolamester illetősége és szüksége ellen volnának, azért esedeznek, hogy azon pénzeket ugyanazon épületnek inkább más épitésére lehetne forditaniok, miszerint ez által valami részben legalább a városon könnyitve lenne, és az kikerülve, hogy ne legyen ismét kénytelen magát uj adóságokkal terhelni. Hogy pedig ő főmga kivánsága és üdvös szándékának mostan elégtéve legyen, *minthogy ő főmga már különben is ezen munkára a téglákat és köveket megajánlotta* és azt már a napokban megkezdeni is akarják, hogy legalább ezen jövő épületnek homlokzata, a mely egyedül most leginkább sürgettetik, és amit olyanképen, amint átellenben a tdő kegyesrendi atyák az előbbi években tették, ő főmga kivánja épittetni, végrehajtathassék. Ami megtörténvén, misem fogja akadályozni, vajjon ott aztán elemiskola vagy porochiálisháznak kell-e lenni vagy nem? minthogy a plébániai épületet némelyek szerint illendőbbnek gondolnák két emeletre épittetni mint, az elemi iskolát.

1772. jun. 2. Minthogy az elemi iskola vagy parochiaház homlokzatát addig megkezdeni nem lehet, mig a Jungwirth-házért a 150 ft ki nem fizettetik, elhatározva lőn, hogy ezen összeg ideiglenesen a *Keller*-féle pénzekből fizettessék ki. — 1775. decz. 29. A község nevében a felső gazdák közől némelyek megjelenvén, azért könyörögtek, hogy legalább az ő gyermekeik az olvasást megtanulhatván, az ő végekbe is rendeltetnék egy praeceptor, a ki gyermekeiket oktatná. Avval bocsátották el őket, hogy a tanács ezen dolgot a mlgos uraséggal fogja közölni, és ha lehetséges, azon lesz a tanács, hogy kivánságuk teljesüljön. És valóban ennek folytán 1776. jan. 16-kán meghagyta a tanács a karmesternek, hogy oda a gyermekek oktatására rendeljen egy ifjút, mivel ő úgyis két iskolábani oktatásra lett felfogadva.

3. §. Az elemiskolai dolgok 1776—1786. évig.

1776. márcz. 5. A felsővárosi lakói *a protestánsok részéről*, miután a tanács előtt ismételten is szorgalmazták volna az ő kebelökben épittetendő elemi iskolát, ezen kérvény áttétetett a segédpüspök ő nlghoz, ki a fönt mondott lakóknak buzgalmát nemcsak helyeselni, hanem sokfélekép megdicsérni is méltóztatott. De mivel ezen bár legjobb és dicséretes dolgot ő főmgnak, mint megyés főpásztornak tudnia kell, e kérvény eredményét, mig a felelet ő főmgtól megérkezni fog, kissé elhalasztani kivánta. Ő főmga pedig, mint atya és lelkipásztor, még pedig a legkegyelmesebb, vévén ő mlga levelét, melyet ezen ügyben irtt, haladék nélkül válaszolt, és ajánlotta annak minélelőbbi végrehajtását. Misem hiányzott hát egyéb, mint hogy a karmester oda egy alkalmatos fiút rendeljen, minthogy ő mindjárt kezdetben azon kötelezettséggel vétetett föl ő főmga által ezen városba, hogy az iskolákat vezetné, melyek addig is, mig azok helyett a harmadik valamikép a város kebelében fölépittetnék, ő általa kezeltendők. Tanácsolta hát ő mlga, hogy azon felsőbb részen egy ház kerestetnék ki, melyben a gyermekeket alkalmasan oktatni lehessen. Minthogy pedig azon egész felső részen ezen szükségre *Legindy János* házánál, mely különben is azelőtt a községé volt, alkalmatosabb nem találtatott, tekintve hát akár a helyet, ahol létezik, akár pedig annak belső szerkezetét, vele évi 10 ftokban megegyeztek ugy, hogy ő a két szobából amelyiket akarja, a maga részére szabadon megtarthatja.

1776. nov. 4-kén *Tröscher János* orgonista a főpásztorhoz folyamodott fizetés-javitásért, kijelentvén könyörgő iratában, hogy a *kisváczi iskolában*, hova az alvárosi iskolai tanitás helyett tanitani rendeltetvén, a sok gyermek miatt tisztének meg nem felelhet; azért vagy mint tanitó egyedül, vagy pedig csak mint karmester kiván alkalmaztatni; vagy ha mind a kettőt vinnie kell, fizetését fölemeltetni kéri. (Ld. a püspöki irattárban.) — 1776. nov. 26. Az alvárosi elemi iskolát vivő és annak a maga házában helyet adó bassistának évi lakbér czimen 20 frtot ajánlott meg a tanács. — 1776. nov. 30. Főtdő Svarzl Ferencz a sz. hittudományok tanára, ntdő *Vály János* felső plébániai káplán, ugyszintén *Stockinger Ferencz* biró, *Taschl András*, *Tóth János*, *Benedek István*, *Gyurász István és Tukinszky György senátorok*, továbbá *Drobnyi Ádám perceptor*, *Pap András*, *Kozma Mihály*, *Torday Mihály*, *Pap István*, *Szijgyártó Mihály*, *Szüts István*, *Kurdy Mihály*, *Bodonyi János*, *Bodonyi András*, *Jankovits János*, *Varga Mihály*, *Szabó András*, *Nyáry János*, — jelenlétökben, — *a felső városon állitandó elemi iskola és abba helyezendő mester* ügyében, ülés tartatott, mely alkalommal ilyenül *Jankovits János* vétetett föl és elővezettetett. A kinek is, a poltura és garason kivül, melyet neki hetenként minden gyermek adni tartozik, évenként leend 30 ft készpénz, stóla-illeték a temetésektől és a felsővárosi harang huzásától, 2 öl fa, 100 font marhahús, 12 mérő vegyes búza és 2

akónyi bor, — a fizetése. A kinek azonfölül, ahányszor télen ezen iskolába megy a gyermek, mindegyik egy darab tűzi fát tartozik vinni. — 1776. decz. 3. Mivel ő főmga kegyes rendeletéből, az egy elemi iskolán kivül, mely itt a városban állandóan létezett mindig, a város távolsága és hoszszabb kiterjedése miatt, másikat is szükségképen állitani kell az alsó város részén, a melyet is az iránt kötött szerződvény szerint *Tresser Antal* iskolamester a föntebb emlitett elemi iskolával együtt, az ő odarendelendő alantosai által vezetni tartozik, és ennélfogva a lakás és iskolaház hiányában valami magán-házat kell bérbe kivenni. Ilyenül a *bassistának háza*, a kire különben is a gyermekek oktatása bizatni fog, a karmester által bérbe kivétetett, és pedig évi 20 fton. És ezt a város kötelme lesz midőn a szükség ugy kivánja, kimeszeltetni, az iskoláúl szánt szobában kisebb javitásokat, milyenek: az ablakok, kályha, valamint az árnyékszék a gyermekek részére saját költségén megtétetni, mig a mondott iskola ezen házban fog maradni, és azt idővel kiürittetni is fogja. A kinek egyébiránt, vagy az ő főnökének az oktatásért a gyermekektől hetenkint, vagy máskép is valami pénzt is szedni, minthogy évi fizetése van a várostól, tiltva van. — *1777. febr. 24.* A felső iskola mestere előadta, miszerint ő olyképen szerződött légyen oda, hogy neki minden gyermek hetenkint egy polturát fizetni tartozzék, nem pedig, hogy ő ott ingyen tanitson. Némelyek pedig ezt megtenni, vagyis a polturát megfizetni vonakodván, kijelentve lőn, hogy ha valaki a tanitást ingyen akarja, a karmesterhez utasitsa gyermekét, a kinek kötelessége minden más fizetési követelés nélkül, az elemiskolai gyermekeket teljes készséggel tanitani.

1778. okt. 3. Ezen ülés ügyiratai közt honi nyelvünkön ez fordul elő: „Eő Eminentiájának mint Földes Urunkk kegyes parantsolattya a' végett érkezvén, hogy az Váras Feő Tisztelendő *Benedek Ágoston* Urtúl 200 ord. aranyakon, és az *Normális Oskolának fölállitására destinált vett épületért*, az most emlitett Summában eleget tegyen, Eő Ementiájának ebbeli rendeléseihez képest maj napon ugyan Püspök Vácz Száz, Káptalan Vácz Várassa pediglen 40 ft és 40 krt ttlált Kanonok Urnak le fizetvén, az hátramaradott 700 ftrúl ismét az két Váras Obligatoriálist adott, ugy hogy azoktúl a 1. Nov. anni currentis mind a két Rész 6 pro 100 számlálván, a proportione Octavalitatis törvényessen interesni tartozik.“ — *1779. április 7. Sőregi Ferencz*, Zsidó helység jegyzője, a helyi sz. Ferencz-rendű atyák organistájának ajánlatára a felső városi iskola segédtanitójává kineveztetett, elődjének, ki Abony mezővárosba ment le, szokott fizetése illetménye és járulékaival. — *1779. április 16.* Azok barmai részére, kik az elemiskolához, ennek épitésekor homokot hordtak, a város egy adag szénát ajánlott.

1779. jul. 9. Az u. n. *Normális iskolai Installatió* megtörténvén, e naptól kezdve az alvárosi iskolamester fizetése megszünik. — *Szept. 10.* Az igazgató sürgetésére a tanács elhatározta, hogy a

normális iskola részére készitett 6 tábla ára, 5 ftjával számitva 30 ft, fizettessék ki. — *Nov. 19.* A karmester kérelmére, „*hogy a Normális Iskola alatt legalább egy pincze készittessék,*“ a tanács kebeléből *Tóth János* és *Taschl András* urak kiküldettek. — *1780. április 18.* A Normális Iskolába járó külső gyermekek öszszeirására *Taschl András* és *Drobny Ádám* urak küldettek ki, maguk mellé vévén egy káptalanvárosi tanácsbélit. — *April 26.* Rendelte a tanács, hogy a leánykák tanitására is a Normális Iskolában valami hely kerestessék, hogy ott a karmester gondviselése alatt az olvasásra és más istenes tudományokra oktattathassanak.

1780. jun. 2. Danitz János káptalanvárosi biró és *Tóth Imre* ottani senátor urak jelenlétökben tanakodás történt a fölött, hogy mindkét város nyakig az adósságokba lévén merülve, mily alapot lehetne találni azon 100 ft kifizetésére, melyeket a mult évben főtdő *Erdélyi* iskolai igazgató úr sürgetése folytán, mindkét város a *karmester harmadik segédtanitója ellátására* megajánlani kénytelen volt. Minthogy azon alkalommal, midőn t. i. azon 100 ftok megajánlva lőnek, arra mindkét városi tanács a fönt tisztelt főtdő *Erdélyi* úr által fölhatalmazva lőn, miszerint a városi költségek kevesbitésére, a tanulókat évenkint valami mérsékelt fizetésre szorithatja, elrendelve lett, hogy a helybeliek, a kiknek szülői különben is a városi pénztárba adózni tartoznának, kevesebbet, tehát 50 dénárt, a külsők pedig évenkint egy forintot fizessenek fejenkint, mivel különben is, akár a tdő kegyesrendi atyákhoz, akár pedig magán-iskolamesterekhez járnának, csak a beiratás, faszerzés és oktatás czimén fizetni tartoznának. És igy, hogyha az emlitett 100 fton fölül vétetnék be valami, az az elemi iskola javitásai és más szükségeire lenne forditható. — *Decz. 12.* A gyermekek öszszeirására a normális iskolában *Taschl András* és *Traxler Márton* urak küldettek ki. — *1781. jan. 16.* Ezen ülésen *Tresser* karmester megjelenvén, a 100 ftból megmaradt 63 frt 40 dénárt, melyek még a mult évre lettek volna kifizetendők Instructorai egyikének, kiadatni követelte. Mivel pedig most már más módot találni nem lehetne, azok a mindkét város pénztárából *Laitner János* ispán úr által kifizettetni rendeltettek. Jövőre pedig elhatározva lett, hogy az iskolába járó gyermekektől, a pénztár megterhelése nélkül szedessenek be arányosan azon 100 ftok. Hogy pedig ezen öszszegbe kiki mennyit fizetend, a gyermekek öszszeirása és a fizetési taksa kiszámitására a tanács kebeléből bizottságot küldött ki.

1781. decz. 1. és 7. A városi tanács kifizettette *Schick* kisaszszonyoknak az 1777. és 1778. évekre az 50 ftnyi bért azon egy nagyobb szobáért, melyet azok a kisebb iskolának átengedtek. — *1782. április 5., 22. Söreghy Ferencz*, kisváczi elemiskolai mester kérelmére, a tanács átengedte neki használatul az ottani elemiskola állitására szolgáló telek melletti kertet, melyet eddig helytelenül *Szabó András* használt. — Minthogy azonban e miatt *Gyöpös János*

magát megkárositottnak vélné, az ő házában lévő kisváczi elemi iskola bérleti czimén a tanács, mint az ő *Legindi* nevű elődjének, *9 ftot* ajánlott meg. — *Máj. 4.* De még ezentul is *Söreghy* és *Gyöpös* mindig versengettek és bántalmazták egymást! — *Aug. 6.* Az előbbinek panasza folytán, az utóbbi komolyan megintetett, hogy a gyermekek oktatására, a közbejött ház-csere alkalmával tett kiegyezkedés szerint, alkalmas helyiséget adjon, hacsak a házból kiűzetni nem akar. Különben mindkét félnek ajánlva lőn a békés és keresztény emberhez illő élet. — Azonban a béke igy sem következett be; mert *ezen évi okt. 25-ki* ülésen ez fordult elő: „*Gyöpös János* azon esedezett, hogy a tanács szivére vévén azon izetlenségeket, melyekkel több izben *Söreghy Ferencz* iskolamesterrel a törvény előtt alkalmatlankodott, annak lakását az iskolával együtt más házba tenné át, mi ha teljesittetik, ő a maga jószántából a fogadandó szállásbér pótolására azonnal *4 ftot* ajánl fizetni. Ezen ajánlatot, a nagyobb bajok kikerülése végett, a tanács elfogadta és azonnal meghagyta *Vajzer János* urnak, hogy még e napon más helyet nézzen ki az iskolának.

1783. márcz. 28. Trösser Antal karmester jelentésére, a normális iskola keritésének kijavitását a tanács megajánlotta, de ugy, ha ebbe a káptalanvárosi tanács is beleegyezik. — *Aug. 12.* Előmutattatott a mlgos uradalom részéről a város által a „*Normális Iskola*“ épületére tett s 700 ftokról szóló költség fölötti kiutalás és kihirdettetett s ez jövő óvadékul a város jkönyvébe igtattatott. — *1784. jul. 30.* A jámbor érzelmű tanács kiküldé *Kmoch* tanácsbéli urat az alvárosi főtdő kanonok-plébános urhoz, megkérendő ezt, miszerint az iskolás gyermekek által a hétkápolnánál alkalmatos esőért buzgó imákat végeztetni méltóztatnék. — *Szept. 7.* A tanács elrendelte, hogy a normális iskola boltozata agyaggal vonattassék be és egyéb szükséges javitások mielőbb megtétessenek. — *Okt. 19.* Meghagyatott a kamarás úrnak, hogy azokat, a kik a kisváczi iskolánál kézi vagy szekeres munkákat tettek, összszeirja és a legközelebbi ülésen bemutassa. — *Okt. 22.* Annak megvizsgálására, vajjon a normális iskola árnyékszékét máshova kell-e áthelyezni, *Stockinger* és *Naisz*; ezen iskola épületének megtekintésére pedig *Naisz* és *Regele* urak kiküldettek a tanács által *nov. 23-kán.* — *1785. jan. 28. Szabó Ágoston* kisváczi tanitónak, azon tekintetből, hogy *ezen iskola ujonépitve lévén*, fütési segitségül fél-öl tűzi-fa ajánltatott meg, de ebből minden következtetés nélkül a jövőre. — *1785. nov. 4.* A karmester több izben szerfölött sürgetvén a normális iskolák tábláinak kijavitását, a tanács kiküldötte *Hajnik* és *Regele* urakat főtdő *Tiller* kanonok elemiskolai felügyelő úrhoz azon kijelentéssel, hogy ezen teher semmiképen sem maradhat a városon, hanem ő főtdő urasága eszközölje, miszerint mindezen táblajavitások és egyéb ilyenek a gyermekekre kivettetni szokott pénzekből födöztessenek. — *Nov. 11.* A kisváczi kath. iskola tanitója, *Szabó Ágoston* megjelenvén a tanács

előtt, lakásának igazitását és fizetése kiszabását szorgalmaztatta. Azon biztatással bocsáttatott el, hogy addig is, mig a változások a városban helyrehozatnak, várakozással legyen.

4. §. A Migazzi püspök alatti iskola-ügyek előterjesztése.

Ezen nagy főpásztor, kinek az elemi iskolák is nagyon szivén feküdtek, *a gyermekek hitoktatására nézve* igen üdvös intézkedést tett honi nyelvünkön, mely rendelete maig is meg van a püspöki irodában. — Ugyanott fönvannak *némely nehézményei* az u. n. elemi iskolákat illetőleg az általa kibocsátott intézkedésekre nézve. *I. Nehézmény.* Ha a segédtanitók (praeceptores), a kik most itt vannak, oktatásra Budára küldetnek, kell, hogy addig itt az iskolák szüneteljenek. — II. Amint könnyen fognak találtatni, kik mindkét nyelvet, a magyart t. i. és németet, birják, azért III-szor: hogy mindkét nyelvnek elégtéve legyen, két magyar és két német segédtanitó van. IV. Az ily tanitók, a kik most haszonnal fáradoznak az ifjúság oktatásában, vagy vonakodnak *Budára* menni, vagy ha ott lesznek, előnyöket másutt szerezhetik meg, és azt meg is találandják, mig mások kiképeztetnek. Mi történik innét? — V. A normális iskola szabályaiban, ha nem csalódom, benn van világosan, hogy az ifjak a zenében és főképen az orgonaszóban képeztessenek, minthogy közönségesen az egyház szolgálatára is lesznek alkalmazva. Tehát nincs a kegyes szabályok értemenye és szelleme ellen, hogy mindkét szolgálatra szorittassanak; sőt VI-szor. Mindenesetre szükséges, miszerint e mindkét szolgálatra alkalmaztassanak; mert ha ezen emberek csak a zenére alkalmaztatnának, szükségképen az történnék, hogy ha az ünnepeken és vasárnapokon többnyire két óráig a templomban elfoglaltatnának, a többi időt henyélkedve töltenék el, a mi nem kevés rosznak forrása lehetne. Minthogy ő Fölségének nem más volna a szándéka, mint a közjót előmozditani, erre mindenképen törekedni, egyiket a másikkal összekapcsolni kell.

A váczi normális iskolának személyzete *Migazzi* főpásztor alatt ez volt: 1. *Tresser Antal* karmester, beszéli a német-nyelvet, más nyelveket nem tud. Ennek foglalkozása: *a)* felügyel az iskolákra, intézve mik azokban előadandók, mikép járnak el az oktatásban az ő segédtanitói, megfigyelni köteleztetvén. (Az iskolák főnökeül (praefectus) ntdő *Schwarzel* úr rendeltetik.) — *b)* Ezen segédtanitókat befogadta és tetszése szerint elbocsátotta. *c)* Fizetésüket ő határozta meg, és azok ellátásáról gondoskodott. — *d)* Gondja volt a templomi karra, és azokat, a mik a kántor tisztéhez tartoznak, mind ő maga, mind pedig segédtanitói által végezte. — *e)* Ilyenekül csak olyanokat vett föl, a kik a zenét tudták. — *f)* Ő maga is az orgonát és egyéb zeneszereket gyakorolta.

Segédtanitók ezek: Sviruha József, tud magyarul, tótul és latinul, tenórt énekel, fújja a trombitát, és más zeneszereket is gyako-

rol. Ezen segédtanitó csak magyarul tanit olvasni és irni a nagyobb iskolában. Járt továbbá a temetésekre is. — *Forgó Tamás*, ugyanazon nyelveket beszéli, mint az előbbi, ugyanazt tanitja is; de mivel zenét nem tud, a karba nem járt, de a temetéseken ott volt. — *Plainer Antal*, beszél németül, máskép nem, és e nyelven a gyermekeket irni és olvasni tanitotta. Tud orgonálni és hegedülni, eljár a temetésekre. — *Hoffer József*, beszél németül és magyarul, de eddig csak német olvasás és irásra tanitotta a gyermekeket. Trombitát fuj, gyakorolja a hegedüben magát és tenort énekel. Jelen van a temeseken.

Ezek négyen a nagyobb iskolában a polgárok gyermekeinek tanitásában fáradoznak, a fönt nevezett *Tresser Antal* felügyelete alatt. — *A tantárgyak előadási rendje ez*: ujhold-vasárnap összejöttek a tanulók az iskolába, és onnét rendben a templomba vezettettek sz. mise és beszéd hallgatására; más vasárnapokon pedig a reggeli órákban nem jelentek meg. Ebédek után egy és fél-órakor minden vasárnapokon összejöttek, ismétlék a katekismust és hitelemzésre a templomba vezettettek. Hétfőn reggel és ebéd után oktattattak az olvasás, irás és számtanra, és igy az egész héten, kedd- és pénteken kivül délután, mely napokon az egész idő a keresztény hittan fejtegetésére fordittaték.

Ezen nagyobb iskolán kivül van még kettő, a melyek egyikében, t. i. a város alsó részében *Stinczl Ferencz*, a gyermekeket mindazokra oktatja, melyek fönt emlittettek; tanit a nevezett karmester felügyelete alatt, tud németül, tótul és latinul, a karban bassust énekel, orgonál és más zeneszereket is gyakorol, a temetésekre jár. — *A kisvácziak felvárosi iskolában* N. N. beszél magyarul és latinul, és az olvasás, irás, számolásra tanitja a gyermekeket s ezek közől a kath. hitüeket külön a ker. kath. hittanban is oktatja. Ez a karmestertől nem függ, hanem a város által külön vétetett föl. Tanitja pedig a kath. és kálvinista gyermekeket. Zenélni nem tud; a kisvácziak temetéseit kiséri.

Már, *mi az uj rendszert, vagyis előirt behozandó rendet és ennek a régiveli egybevetését illeti*: Az uj rendszer szerint előiratik, hogy a mvárosi iskolákban legyen három tanitó, a kik mindegyike bizonyos föladott tárgyat tanitani tartozik. Az *első*: ismernie kell alatta a tanulóknak az ábc ét, szótagolást és olvasást és ezeket három, latin, magyar és német nyelveken, aztán a betüket és az irást. A *másodiknak* tanitani kell az irásmódot, a szépirást és helyesirást ugyanazon nyelveken, valamint a számtan nemeit. A *harmadik* a latinnyelv elemeit adja elő, minthogy itt latin iskolák is léteznek, és pedig a főnevek ejtegetéseire is oktatgatja. Hátra van még a *negyedik*, a német szókötés, magyar és német levélirás előadására, ha ugy tetszenék ő főmgnak kegyesen rendelni.

Mindezeket Budára az elemi iskolába kell küldeni a rendszer megtanulása végett, midőn ott a képezdei uj évfolyam kezdődni fog.

A két triviális iskolában meghagyathatnak a mesterek, a kik azokban most tanitanak. Az uj rendszert aztán a nagyobb iskolában a többiektől eltanulhatják, csak vizsgára lévén majd Budára küldendők.

A nagyobb iskolában jelenleg van 4 segédtanitó, 2 magyar és 2 német; ezekből ha kettő küldetik Budára az uj rendszer megtanulására, maradna még kettő, a karmesteren kivül, egyik magyar, a másik német, és ezek az alatt az iskolákat elláthatják. (Megkérdeni kell a karmestert, hogy a mostani tanitókból kiket kell küldeni, és kik utasitandók oda a második folyamra. Maga a karmester is nehány napra menjen le Budára, hogy némi ismeretet szerezzen magának az uj iskolai rendszer szerinti tanitást illetőleg, hogy aztán az ebben hibázó tanitókat igazithassa.) E segédtanitók Budáról visszatérvén, a másik kettő, mint az iskolákra nem szükségesek, a temetések kiséretére és más egyéb tisztségek és szolgálatokra alkalmaztathatnának, és igy az első nehézség legyőzve lenni látszatik. A *2-dikra*, ha valaki ezen iskolában előképeztetni fog, aki mindkét nyelvet és a zenét birja, és ő a főmgu urnak tetszeni fog, másnak helyére, aki csak a német nyelvet birja, és csak a szükség miatt türetik, küldethetik. A *3-dikra*, a királyi rendszer szerint, minden gyermek mindkét nyelvben oktatandó, és igy minden nyelvnek külön tanitója nem lehet. A *4-dik* pontra egyenesen felelni nem lehet, ha ugyanis valami oknál fogva az történnék, szükség lenne más alkalmas egyénekről gondoskodni, a kik megszerzése könnyü volna, ha a zenét nem kellett volna tudniok és pedig több hangszereken. Az 5. és 6-dikra. Valóban nincs ő fölsége szándéka ellenére, hogy a mesterek vagy tanitók az egyház szolgálataira alkalmaztassanak, csakhogy azok által ők tanitástól egykissé se voassanak el.

Általában, *mivel a rendszer szerint a mestereknek a keresztény hittan tanitásától tartózkodniok kell*, valaki, akár kolostori, akár egyházi hitelemző, ki a kitüzött órákban, az iskolákba elmenjen, minthogy itt Váczon három iskola lészen, egy maga hitelemzőnek elegendő nem lehet. (Lesznek növendékek nyáron d. u. 3—4-ig szombat napokon. Hitelemzésre *egy Szt. Ferenczrendi áldozár* fog kirendeltetni, aki Budára lesz küldve azon reneszer elsajátitására, hogy mikép kell tárgyalni a hitelemzést. Amire nézve az órák, napok és azok, hogy miket s mikor kell előadni, táblázaton fognak előiratni. Küldetni fog pedig Budára május hóban a 2-dik folyamra. A növendékek pedig, ugyanazon hitoktatón kivül, mint eddig, az iskolákba eljárandanak és a gyermekeket a keresztény hittanban oktatják és kikérdezgetik.)

A tanitók eddig a karmestertől függtek, ezentul már a rendszer szerint többé nem függhetnek attól, hanem az iskolák főnökétől, hacsak nem mint zenészek, sem pedig ő általa föl nem vétethetnek és el nem bocsáttathatnak. *A rendszerben előirt tanmód, hogy miképen kell előadni a tantárgyakat*, megtartandó lesz, és a tanitók a küldendő táblázathoz fogják magukat alkalmazni és előhaladni a tanulmányok-

ban. *A rend, melyet eddig az iskolákba-járásban megtartott a gyönge kor*, t. i. reggeli ½ 8—10-ig, aztán a misehallgatást illetőleg, d. u. ½ 1—3-ig megtartható lesz, azon változattal, hogy a csütörtök napja egészen üdülésre forditandó. — Ha könnyen eszközölhető lenne, talán jó volna, hogy a sz. beszéd helyett vasárnapokon reggel a hitoktató által fejtegettetnék a gyermekeknek az evangelium része eképen: először magyaráztassék meg nekik, aztán ha oly szövegek fordulnak elő, melyekkel valami hitczikk állapittatik meg, ez kijelentessék, vagy ha azokban valamely erkölcsi tan foglaltatik, ez is adassék értésökre (Ezek latin nyelven a 4-dik iratcsomagban olvashatók az irattárban.)

5. §. Az elemiiskolai ügyek 1786—1790. évig.

Sok baja volt a tanácsnak a magát kántornak tartó és azért fizetést adatni kérő *Szabó Ágostonnal*. Miért *1786. április 7-kén* azt végezte a tanács, miszerint értésére fog adatni az uradalomnak, hogy őt a város föl nem fogadta, vele nem szerződött; de nincs is rá szükség, mert a város normális iskolákkal el van látva. — *April 28.* Ugyanezen tanitó az uradalomhoz kérvényt nyujtván be, melyet az adandó értesités végett a tanácscsal közölt, és ez arra igyen válaszolt: „Ezen város *6000, sőt több frtokon az előbbi uradalom által rárótt kötelesség folytán normális iskolákat épittetni volt kénytelen;* és amidőn e végből az iskolák összevonattak, ugyanazon mlgs uradalom parancsára, a karmester fizetését 100 frttal volt kénytelen növelni, majd a karmester Instructoraiból egyet naponkint a gyermekek oktatására a kisváczi iskolába küldött ki. Tartott ez egy ideig, de a karmester különféle nehézségeket hozott elő, ezen kötelességét, a fizetés nagyobbitás megmaradván, elháritotta, és a tanács ismét egy magán-tanitó fölvételére lett kényszeritve. Történt azalatt, hogy ugyanazon tanitó máshová mozdittatnék elő, a *protestánsok* pedig vallásuk szabad gyakorlását nyervén meg, minthogy a gyermekek legnagyobbrészt nem katholikusokéi volnának, az iskola üres maradt, azok elszéledvén. Aztán igy *Szabó Ágoston* tudatlan ember és következőleg a gyermekek tanitására kevésbbé alkalmatos, a legujabban kinek ösztönzése vagy tekintetéből a gyermekeket oktatni kezdette; és ilyképen már a normális iskolába járó tanulókat is magához édesgette. Minthogy pedig a normális iskolákat a város közepén kellett épiteni azon oknál fogva, hogy a gyermekek mind a fel-, mind pedig az alvárosból azokba a tanitásra összegyülekezhessenek, azért a tanács a megterhelt adózókon könnyiteni magát kötelesnek érezvén, ennélfogva a tanács, az ő belegyezése nélkül hozatván be Kisváczra a tanitás, a gyermekektől magánlag szedni szokott fizetésen kivül, annálinkább sem ajánlott meg semmit, mert ha a város ezen a végén fizetéssel hozatnának be iskolák, a másik végén is ilyenek behozása követeltetnék; ami aztán csak az adózók kimeritésével kivántatnék.

Vácz püspöki birája és tanácsa.“ — Végre is nagyon megunván a tanács *Szabó Ágoston* alkalmatlankodását, mint a ki inkább az ő jövedelme, mint a gyermekek oktatása körül szorgoskodott, neki a tanitást ezen évi *május 2-án* felmondotta, annál is inkább, mivel *Szily Márton* azon terhet, melyet amaz oly igen hánytorgatott, a gyermekek általi fizetés és ingyen-lakás fejében is elvállalni igérte. Az előbbi uradalom rendeletére még 1784. évben (84. sz. a.) némely adózók által a kisváczi iskolához a dunapartról kövek szállittatván, ezek *május 5-ki* ülésen 10 dénárjával szállitva kiutalványoztattak. Megemlitjük e helyen, hogy ezen 1784. évben tétettek meg ő főmga által az intézkedések a kisváczi iskola fölállitására, melybe aztán idő folytán azok is járhatnak, kik a diadalkapu körül lakó szülőknek gyermekei. (Ld. a sz. szèki jkönyvet, 1784. jan. 7. §. 10.)

1786. okt. 12. A püspök- és a káptalanvárosi mindkét tanács jelenlétében ülés tartatott, mely alkalommal „1. Tettes *Petheő Jóseff* az Normális Oskolákk ezen Pesti Districtusban rendelt Directora Személyében jelen lévén, négy rendbéli Propositiójátt ette, úgy mint: 1-o. Hogy miokból az két rendbéli Tanáts az Normális gyermekekk jobb tanitására kevés esztendők előtt 100 ftokat ajánlván, mind eddig füzetésit húzza 's — halasztya? — 2-o. Tapasztallya, hogy az gyermekek *Didactra* füzetésre vonattassanak, holot az ilyetin húzás s Vonás Eő Fölsége akarattyával éppen ellenkezik, mint tilalmas. — 3-o. Eő Fölsége kegyes szándéka, hogy az Oskolák amennyire szükségesek, azok Szaporitassanak, Már pedig ennek Szüksége ittennég Váczon abból is ki tetzik, hogy *Kiss-Váczon* olyatin Oskola emeltetett, és még is az Váras az Tanító Mesterekk füzetést rendelni nem akar. — 4-o. Hogy az föl állittatott Normális Oskola az gyermekek számára nézve kicsiny légyen, és azért annak épitésire az Várast serkentette.

Melyekre az Tanáts következendő alázatos feleletet tette, hogy tudnia illik: ad 1-um. Hogy valaha igért e légyen az Tanáts 100 ftot, vagy Sem, nékie tudtára nintsen, és azért inkább véli, hogy ajánlás nem tétethetett, mert külömben az füzetés következett volna, mely mind eddig nem volt; más pedig, ha az Tanáts nem is ajánlhatta, mivel Eő az Cassának nem Dispositora, hanem Őrzője. — 2-um. Mi illeti az Didactra füzetést, melyet az külső gyermekek füzetnek, nem tartya az Tanáts helytelen füzetésnek, mivel ugy tartya, hogy Külsőkért az Cassa füzetni nem tartozik, Kiknek Szüllőy az Várasnak soha sem füzettek valamit. — 3-um. Ha az teкéntetbe vétetik, hogy *Kis Váczy Oskola Szükséges* azért, hogy mesze vagyon az belsőtül, szükséges képen következik, hogy az alsó Várasra más Oskola álitasson, mert még távulabb vagyon az alsó Várashoz, mind pedig Kiss Vácz hoz és annélkül is Kiss Váczi Oskolában kevesen Járnak, mivel az *Reformatussok* gyermekei magok különös Oskolában járvak. — 4-um. Ittennég azt vette Föl az Tanáts, hogy most érteni kölletik nékie, *hogy az Normális Oskola épités nagyobb részérül az*

Uraságot illeti, holott azon épületet tsak igen kevés segétségével az Uraságnak föl épitette, és azért kérte a Tettes Urat, hogy ezen Reflexióját notában venni ne terheltetne, a mi illeti jövendőben a teendő épületet, abbúl annyiban, a mennyiben a Várast illeti, magát ki nem húzza, de hogy az Uraság is reflectáltasson kötelességére; mert valóban terhessen esik az Szegénységnek mindeneket tenni, holott semmi jövedelme sints, a melyből ezeket véghez vihetné. Ezek után a Tettes Director Ur elment."

1787. május 8. Ugyancsak a már többször említett *Szabó Ágoston*, állitólag kisváczi iskolamester, fizetéseért, melyet az aláirottak megtagadtak, a m. kir. httó-tanácshoz folyamodott, és innét kérvénye a vgyre, honnét meg adandó értesités végett a tanácshoz küldetvén, ez erre igy felelt: „1776-ban, mint A. NB. alatt, a kisváczi helvétvallásúak szorgalmazása folytán, Kis-Váczra az iskolák bevitettek, oly föltét alatt, hogy a karmester, kötelességénél fogva, alkalmatos ifjút rendeljen oda. Aztán idő multán úgy 1783. év körül a font mondott helvéthitűek magok iskolákat állitottak, magokot iskolamesterrel ellátták, azért is hát az előbb emelt iskolákat ezen utóbbiak folytán megszüntetendőknek vélte a tanács, annálinkább is, minthogy ott elegendő egy iskola, a *Normálisak pedig a város közepén a mezővárosiak költségein (kivévén hogy a mlgos uradalmak, a püspöki és káptalani $^1/_4$ részben járultak azokhoz) lévén kötelezőleg emeltetve és maga a város által föntartva*, az okok amellett harczolnak, hogy az ott egymást érintő két iskolának szükség nélküli megtartása által az adózó pénztár mind inkább és inkább megterheltetnék.

Történt azonban, hogy a kérdéses panaszló, állapotára nézve szabó, idegen, *Szabó Ágoston*, az azonidőbeni biró előtt megjelent és kinyilatkoztatta, miszerint ő *az adózó pénztárból minden fizetés nélkül akarja a gyermekeket tanítani*, de azon föltétel alatt, hogy a gyermekek által hetenkint fizettetni szokott taksa néki szintén megadassék. — 2. Ezt hetenkint megkapta, és ha ezen kivül valami fizetés járt volna neki, mért nem kérte azt mindjárt az első évben angáriánként. — 3. Azon gyermekeket 1783-ban kezdvén tanitani, ezen évben, és az 1784-kiben is semmit, csak az 1785. évnek vége felé kért fizetést; ami neki, minthogy e község fizetéses kántorral, és karmesterrel ellátva van, és 1785-ben és a következőkben, a mondott okoknál fogva, nemcsak megtagadtatott, hanem megparancsolva is lett neki, hogy szünjék meg tanitani, mert az adózó pénztár, nagy szükség nélkül nem terheltethetik. De ezen mondott panaszló maig sem akar engedelmeskedni. — 4. Mely előre bocsátottak a leghatalmasabban mutatják azt, hogy évről évre a rákivetett adómennyiséget, minden nehézség emelése nélkül, nyugodtan megfizette légyen. Bizonyára ha kántor lett volna, mint ilyen nem fizetettt vala; mert az ily tisztüek az általános gyakorlat szerint az adózástól mentesek. — 5. Találkoznak oly tanultak, akik, ha a szükség ugy kivánná, ingyenlakás és a gyermekek által hetenkint adni szokott fizetes fejében,

annak helyére tanitókul (Instructores) beállani készek volnának. — 6. Végre a kérdéses felváros részében, t. i. *Kis-Váczon*, alig egyket-tőt kivéve, csupa helvét-vallásuak laknak, azok pedig már más, ujan épitett iskolával és mesterrel ellátvák."

1788. jan. 8. „Tettes *Venger* a Nemzetségi Oskolákk Directora ki Pozsonyba lakos, *Dobay Sándor* és *Glósz* urakk, kiket itten lét-tiben, a mult Kis Aszony havában *a föl állitando Vegyes Oskoláknak Inspectorává tett*, hozzájok bocsájtott leveleivel arra szorgalmaztattya, hogy az olyan Oskolának épületit, mind a Mlgos Uraság előtt, mind pedig a Községnél Sürgessék, kik is Kötelességek Szerint, a Levelet a Tanátsban el olvasván, Sürgették, és hogy mit válaszolnak, teendő declaratiót kértek. A Tanáts a Közönséges Szegénység neviben azt declarálta, hogy tekintvén a *következendő Török Háborúnak környülállásait, lehetetlen légyen az épités*, mert a Szegénység naponkint már gyalog, már pedig Szekerezéssel terheltetik a Királyi Szolgálatban, *A Helvecziaj Valláson lévő adózó, füzető lakosok azon fölül azt declarálták, hogy az eő Vallásokon levők egyenlő értelemmel Eő Fölségihez folyamodtak, hogy öket a Vegyes Oskoláktúl föl Szabadítaná, azért is, hogg más Választ nem adhatnak, méglen a resolutió el nem érkezik.* — Ezen évi *jan. 11-kén* a tanács a Kis-Váczon állítandó vegyes iskolákra nézve, a plgrmstr és *Glosz* postamester által vele közlött irat értelmében hát azt válaszolta, hogy ily háborús körülményeknél fogva a város mindenképen terheltetvén, azért kissé várakozni kell, míg azok kedvezőbbek lesznek. *Dombay* plgrmstr úr aztán ily értelemben válaszolt tek. *Venger* elemiskolai főigazgató úrnak Pozsonyba. — A. tanács *Szabó Ágoston*nak, a ki eddig a kis-váczi iskolában lakott, a lakást is felmondta; mert a felsőbb rendeletek azt kivánják, hogy *azon iskola vegyes nemzeti iskolává fordíttassék*, és addig is, mig ezen intézkedések valósithatók lennének, a normálista tanitó oda helyeztessék be. Miért a fönt nevezett *Szabó Ágoston*nak meghagyatott, hogy onnét minélelőbb csak távozzék.

Febr. 8. Dombay Sándor plgrmstr úr *Venger Ignácz* tanfelügyelőnek ezen évi jan. 30-ról kelt levelét közölvén, melynek tartalmánál fogva, ugyanazon főigazgató által bizonyos *Nagy Pál* is ajánltatik, mint alkalmatos, a ki a Kis-Váczon emelendő iskolában a helvéthitű gyermekek oktatására hasznavehető lenne. Mire nézve az ülésen jelenvolt kis-vácziak, névszerint: *Papp István*, *Torday Mihály*, *Gyepes János*, *ör. Kurdy Mihály*, kijelenték, hogy azt ők előbb látni kivánnák, és hogy ha lehetséges volna, a kántori tisztet is magára vállalná. Amiről Dombay úr a tanfelügyelőt és a szolgabirót is értesitette aztán. — *Márcz. 28.* A felső város vegyes iskolájának mesterei iratilag észrevételeket terjesztettek be az épületi javitások és az iskolák belső ellátására nézve. Minthogy ezen iskolák állitása és javitása a mlgos uradalom befolyásával szokott megtörténni, azért mielőtt e tekintetben valami tétetnék, az észrevételek a mlgos uradalommal közöltetnek. Különben, hogy kipuhatolni lehessen, milyenek azon

költségek, ezek kidolgozására *Naisz* és *Regele* urak a helyszinére azon megbizással küldetnek ki, hogy ez iránt véleményöket irásban mutassák be, mely aztán a mlgos uradalom elé fog terjesztetni. Igy szól pedig az:

Ápr. 1. Kis Váczy vegyes Oskola Tanitóknak múlt Sessióban bé adott Reflexiókra ki küldettek *Naisz András* és *Regele Józseff* Tanátsbéliek, amint azt azon Sessiónak 4. Pontoma tartya, kik is, hogy mit tapasztaltak, szóval referálták, hogy tudnia illik, *a Pápista Oskolának kertye kerítése hibázzon*, a melynek kölcsége, ha meg csináltatik, 12 ft 40 dén. terjed, *a Kálvista Oskolának pedig a padok tellyességgel Szükségessek*, mivel a mellyek vagynak, épen nem alkalmasok, mivel egymás rosz darabokbúl állanak. Ugyan azért ezekre teendő Kölcségnek a szükséges táblákkal értvén, amint azt *Platner János* Asztalos irássa mutatta, 41 ftot tenne. A Pápista Oskolában szükséges Állapotoknak Kölcsége pedig, mint s nevezett Aszralos irássa tartotta, 13 ft 33 kr. Emellett ittennég a házpadlózás is szükséges, mellyet agyaggal helyre lehet hozni, ezeken kivül Ténta tartók, Ténta, Spongia és gréta Szükségessek, úgy a Pápista, mint a Kálvinista Oskolákban. Hogy ezen terhes Kölcségekben valamely könnyebbitést, főképpen a mostani Üdőkben a Szegénység vehetne, az egész állapot a Mlgos Urasággal közöltetni és Segitség kéretni fog. Ezen Állapotnak közlése pedig Biró Urra bizatott."

April. 4. Biró úr előterjesztette a tek. Praefectus úrnak a kisváczi iskolák szükségére tett rendelést, a ki is a keritést illetőleg meghagyta, hogy a püspök ő mlga eljöveteleig az függőben maradjon, az iskolapadok és egyebek pedig minélelőbb megcsináltassanak és beszereztessenek. — *Jun. 6.* A kisváczi vegyes iskolai elszkött tanitó, *Papolczy Sámuel* fizetését illető számadás im ez: tanitó volt ugyanott márcz. 17-től május 11-ig, az elszökés napjáig, és igy a szerződvény szerint, az évi 100 ftból jár neki a városi pénztárból 15 ft $6^3/_4$ dénár. Ebbe kapott május 6-kán 12 ft 50 drt. Járna hát még neki 2 ft $56^3/_4$ dr. Innét levonatik a *Dombay Sándor* úr által neki kölcsön adott 1 ft, ami fönmarad, a várost illeti, az általa elrontott tábla és egyéb elpusztított tárgyakért, t. i. 1 ft $56^3/_4$ dr. — *Bucşek Antal*-nak, szintén kisváczi vegyesiskolai tanítónak, a ki május 12—22-ig a folyó évben, azon napig, a melyen másik, *Petri György*, az elszökött Papolczy Sámuel helyett jött, mindkét iskolában a gyermekeket tanitotta, az évi 100 ftból fiezetendő lenne 3 ft $1^2/_3$ dr. De a normális kir. rendeletek szerint, ha valaki együttesen két hivatalt visel, az egyikért egész, a másikért pedig csak fele-fizetés jár; aminélfogva az emlitett 3 ft $1^2/_3$ drból csak 1 ft $50^2/_3$ drt kapna a város pénztárából. A többi, t. i. 1 ft $50^2/_3$ dr. a pénztár kártalanitására marad.

Nov. 4. A mlgos uradalom főnöke, tek. *Anchely János* úr előadja, miszerint *ő mlgnak a Kis-Váczon épitendő vegyes nemzeti normális iskolának épitése és behozatalára vonatkozó intézmény* megérke-

zett. De mivel ő mlga tapasztalná, hogy az ilyen iskolára mi szükség sincs, azért úgy vélné, hogy a Tanács komoly előterjesztést tenne föl, miszerint ott mi szükség sincs, mert a két tényleg létező uj iskola a gyermekeket elegendően befogadja, sőt, ha volnának, még több tanulót is. Ezt aztán a mlgos uradalomnak, más előforduló indokokkal is támogatva terjesztené be. — Igen érdekes ezen előadás is:

Dec. 3. „1-o. *Veres István*y Szolga biró Úr és *Hackenfleisch Antal* Normális Oskolák Director Urak az jelen való hivatalosokk Eő Fölsége kegyelmes parantsolattyát hirderdettik, melyben parantsoltatik, hogy a Nemzetbéli Oskolákban a jó rendtartás bé hozattasson, mivel pedig ittennég a nemzetbéli fő Oskolák legyenek, szükséges, hogy a Tanitókk alkalmas Lakások s-egyszersmind Szükséges élelmekre füzetés is Szereztessen, már pedig a mi illeti a Tanitókat, azok olyanok lesznek, hogy *minden más kötelességtül, mellyeket eddig a Regensnek tettek a gyermekeknek hátramaradásával, mentek lesznek,* és egyedül csak a gyermekek mellett a ki szabott Üdőben foglalatoskodni fognak, kik is általjábau leg kisebb üdőjöket a gyermekek szükséges oktatására, és elő menetelire intézni kötelesek maradnak, azért is a Dependentia nem mástül, hanem Director *Hackenfleisch* Urtül lészen. De ezen czélnak el érésire az agya magát elől, hogy a Leányzócskák az első Classis Tanitókk kevés költséggel helyre hózható Alkalmatosságok vagyon, hanem a második és harmadik Classis Oskolák Tanitőinak lakások nincsen, kiknek épületett tennni Szükséges volna, azért kérdeztettek a hivatalosok, *ha a mostani Normális Oskola mellett hozzá ragasztással* az kézi és Szekeres munkára magát a lakosok ajánlanák, mert a mi illeti a kész pénz költségét, és Materiálékat, a Mlgos Urasság adni tartozik, a vagy pedig a *Gyurász* hitelezőjnek házát meg venni a Mlgos Urasságnak köz akaratyával a királyi Parancsolatnak értelmihez képest ajánlana, más pedig, hogy Calculusra vetetvén a Tanitóknak Szükséges füzetése, ámbár pedig már a Regensébűl 129 ft $47^1/_2$ dénár, mégis 119 ft a Cassábúl pótolandók volnának, és ha ezeket is meg füzetni kötelezneék é magokat a Lakossok?

Minek utána a hivatalosok a dolgot meg visgálták volna, az épitésre, de inkább az ház vételyre magát a királyi Parancsolatnak szoros értelme mellett kötelezték, mivel különben nem is lehetet, mert egyenessen benne foglaltatik, hogy a Lakosok kézi és Szekeres munkával tartoznak, de a füzetésre éppen nem állott, hanem azon esedeztek a Director Úr előtt, hogy eő maga közben vetése által *ex fundo Scholarum* meg Szerezné, látván tehát Director Úr a tehetetlenséget, azt ajánlotta, hogy csak leg alább 19 f. magát a hivatalosok ajánljják, a Százat meg Szerezni fogja *ex Fundo Scholarum*, a Hivatalosok, kikk ugyan nehezen esik fizetés, mert a tanuló gyermekekk nagyobb része a vidéki, kik kevés, avagy éppen Semmi hasznot nem hoznak az ide való Publicumnak, mindazáltal ámbátor

olyan kárban legyenek is a lakosok, kivánván kedvezni a Publicumnak, a kivánt 19 ftot is meg igérte, melyek eránt következendő Contractust is tett:

„Alább irattak Püspök és Káptalan Vácz Várossának Birája s Tanácsa, és a Kösségbül Választattak a *Capitalis Nationális Oskolákat* a Fölséges Rendelések szerint el késziteni akarván, a Mlgos Urasságtúl Rendeltetett Tisztnek jelenlétiben következendő pontomokk megtartására magunkat kötelezzük, ugymint: 1-o. Mivel az Oskola Szobák plánum szerint föl vannak épitve, és két Tanitónak, tudniillik, a Lányok Mesterinek és első Classis Tanitónak alkalmatos Lakássa, ugy mint egynek-egynek két szoba, és konyha, és egy kamara kevés kölcséggel a mostani szobákbúl kitelik, azokk elkészitésire magunkat kötelezzük, a második és harmadik Classis Tanitókk pedig, mivel ebben az épületben lakások nem lehet, az 573. Numerus alatt, közel levő *Gyurász* házát, ha a Mlgos Urasság annak meg Vevésiben *a proportione B. Mandati determinatae obligationis* segiteni méltóztat, annyival is inkább, hogy kevesebb kölcségben telik, mintsem ha az fölállitandó többi két Tanitók lakássára 20-dik Xberben 1784. esztend. Nr. 28,809. alatt kiadódott parancsolat szerint, Materiálékat és pénzi kölcséget adna) megveszük, és ezen két Tanitók lakássának alkalmaztatjuk.

2-o. A mostanyi szükséges Szekerekkel el készitett Oskola Szobákat, és a négy Tanitók lakássát a Mlgos Urasság Segedelmivel jó állapotban megtartjuk. — 3-o. Mivel az Oskolák fütésire, és a Tanitók szükségire 28 Öll fa kivántatik, Ugy mint az Oskolákra 12 Öll, minden Tanitónak 4 Öll, mi pedig 12 Öllnél többet nem adhatunk, a Mlgos Urasságot alázatosan instályuk, a többi 16 Öllet kegyesen Resolválni méltóztatna, mely fát mi a mutatandó Erdőben föl vágatjuk, és a Tanitók. lakássához hozattyuk. — 4-o. Mivel ennek a fető Nationális Oskolának el tartására esztendőnként 570 f. kivántatnak, Ugy mint a harmadik Classis Tanitónak 200 f. Második Classis Tanitónak 180 f., 1. Classis Tanitónak 140 fr., az Oskolák szükségeire 50 frt, mi pedig a mostani Szegénységünkből 242 frt $52^1/_2$ dén. többet nem adhatunk, ahoz meg a Kántornak is jövedelmibül 129 frt $47^1/_2$ dénárt le húzni kelletett, a Mlgos Urasság is 98 frttal Szegénységünket gyámolitotta, és mivel ez Sem elegendő a Tanitók Dotatiojára, azért alázatosan kérjük, hogy a *királyi Tanuló Fundus* még a többi hiányos 100 ftot ezen Tanitók ki füzetésit ki pótolni méltóztatna. Mely fizetést ki Szedni, és kész pénzben fertály Esztendőnként ki adni kötelessek lészünk.

5-o. A Kántornak, valamint itt sub A. adnectált Specificatióbúl ki teczik, 620 ft $2^1/_2$ dr. oly végre hagyatatnak, hogy a Leányok tanitására mindenkor Németül és Magyarúl tudó Normális Praeceptort és a Templomban teendő Isteni szolgálatra szükséges személyeket ezekbül tartani köteles légyen. — 6-o. A 4-dik pontomban emlitett 50 frt Oskolák szüségire, Ugy mint Téntára, tolra, Papirosra,

Spongyiára, Krétára és a szegények könyveire a fő Tanitónak a rólok való számadás mellet esztendőnek elein kézbe fogjuk adni.

Mellynek nagyobb Valóságára ezen kötést 5 egyenlő irásokban tulajdon alá irásunkkal, és szokott Pecsétünkkel erősitettük. Sign. *Vácii*, die 3. Dec. 1789. Coram me *Stephano Veress* J. Cottus Pest. Judlium (L. S.) Coram me *Antonio Hackenfleisch* Regio Scholarum Nationalium Visitatore. (L. S.) N. N. Judex et Senatus Ep. Ctis Vaciensis. (L. S.) — N. N. Judex et Senatus Cplris Cittis Vaciensis. (L. S.)"

Productum A. Specificatio ja Püspöki és Káptalan Vácz Város Leányok Oskola Mester, egyszersmind kántornak füzetésirül: A *Migos Urasságtúl.* Kész pénzben a Tanitásért 102 ft. Két Öll fa helyet 6 frt. — A *Templomtúl*: Kész pénzbe a Musikáért 290 frt, 36 Pos. mérő Buza ab 1 flno computando 36 fl., 6 akó bor, akóját ab 1 fl. 50 dén. tészen 9 frt., 4 Öll fa helyet kész pénzbe 12 frt. — A *Káptalantúl*: Kész pénzbe mind Kántornak 80 frt., 30 P. mérő Buza, mérejét a fl. tészen 30 f., 12 akó bor, akóját ab 1 fl. 50 den., tészen 18 frt, 2 Mázsa hús helet font a 6 den. tészen 12 frt, 1 mázsa Soó font a $4^1/_2$ den., tészen 4 frt 50 dénárt. A *Stólábúl* nyer 150 frtot. *Summa* 749 frt 50 dénár. Ezen Summának három első Positióbúl a fő Nationalis Oskolára Contractus szerint lehuzattak 129 frt $47^1/_2$ dén. Marad tehát mint Leányok Mesterinek, egyszersmind Kántornak 620 frt $2^1/_2$ dénár. Coram me *Stephano Veres* J. Cottus Pestiensis Judlium."

1788. dec. 19. Kihirdettetett a tek. pesti kamarai jegyzőnek, *Tröscher Rókusnak* levele, melyben kéri, hogy az ő atyja, *Tröscher Antal* karmester, szállásából ne zavartassék ki, hanem valamint abban 20 évig békés használata volt, ugy most is abban megtartassék. Visszairatni fog: mivel ily tett nem a tanács, hanem *Hackenfleisch Antal* részéről történt, ennélfogva a tanácsot kimentettül tekintse. *1789. jan. 31.* Értésére esvén a tanácsnak, hogy a nemzeti iskolák tanitói az iskolákba járó gyermekeket szerfölött és olykor ártatlanul verik, és hogy e miatt több gyermekek az iskolákból kimaradoznak — ennek kipuhatolására a tanács kebeléből *Naisz* és Regele urak az ezen elemi iskolák felügyelőjéhez, főtdő *Tiller* kanonok és alvárosi plébánoshoz kiküldettek, hogy vetnék magokat közbe az egész tanács nevében, miszerit ezen tanitók a hasonló keményebb verésektől tartózkodjanak, minthogy ilyképen a gyermekek kedve elmegy a tanulástól. Visszatérvén a küldöttség, előadá, hogy a főtdő ur ezen még előtte hallatlan durva bánásmód fölött eliszonyodva, biztositotta a küldöttséget, hogy ezentul a tanács ilyesmitől nem tarthat, mivel ezentul sokkal szigorubb szabály alatt fogja a tanitókat tartani.

1789. április 3. Az alvárosi Normális Kapitális iskola tanitói, *Virágh* és *Sapp* megjelentek főtdő *Tiller* kanonok ur utalványával, hogy Városa fizetné ki ezen tanitók 117 frt 50 dénárról szóló első angariájokat. Ezen összeg kifizetését a két város előljárói az illető

hatóságok (uradalom, vgye, iskolafelügyelő) intézkedésétől tették függővé. — *Május 29.* A karmester kéri failletményét egészen kiadatni, előadván, hogy a fütésre mind fölhasználta; utasitva lett, hogy kérelmét irásban adja be, elvárandván arra a választ. — *Jun. 12.* Tehát iratilag kérte, hogy a normalis iskolák fütésére megajánlott 12 öl fát a tanács kiadassa, minthogy annyit a mult télen elfogyasztott. Ezen folyamodvány a kápt.-városi tanácscsal is közöltetett, hogy e fölött nézetét nyilvánitsa. — Ezen évi *okt. 29-kén* a karmester, *Tröscher Antal*, ismét megjelenvén, előadta, hogy miután jan. 1.— ápril végéig a normális iskolákat saját fájával füttötte, neki az egész évre megajánlott 12 öl fa kiadatnék. Ellenkezőleg *Virágh István*, *Csacskó Mihály* és *Butsek János* tanitók, főkép az első, a panaszló szemében mondotta, hogy a tanszobák általa nem füttettek, amiért nehány gyermeknek a szenvedett hideg miatt az iskolákban kezeik is földagadtak! E miatt a tanács megboszankodva, megrendelte ugyan, hogy ilyenek többé ne történjenek, a fa kiadását, de ezt zár alatt tartatni határozta *Benke Ferencz* ispán ur fölügyelete alatt, mely fás-kamra kulcsa csak a tanitóknak adandó át. Nevezett ispán urnak meghagyatott az iskolák gyakoribb megtekintése télen, hogy a gyermekek ne fázzanak. *Csacskó Mihály* tanitó az iránt könyörgött a tanács előtt, miszerint biztositaná őt, hogy a rábizott tanitói tisztben tovább is megmaradhasson, és képességéről bizonyitványt kér kiadatni. Válaszul nyerte: Minthogy a tanitók fölvétele nincs a tanácsra bizva, a tanképességet pedig ismerik az iskolai előljárók, kérelmének hely nem adathatik. A nevezett tanitók az 1788. szerződvény szerinti fizetésöket kérvén, oda lőnek utasitva, hogy várják be, mig a neveztt szerződvény az illető hatóságok által megerősitve lesz.

Nov. 28. A nemzeti iskolák tanitói ismét esedezvén fizetésökért, azon német szövegü határozatot kapták, hogy „*az esedezők nemcsak a kontót, hanem az egész fizetést is fölvehetik.*“ — *Dec. 2.* Dombay Sándor plgrmstr ur sürgette, miszerint a kisváczi nemzeti iskoláknak, nem tekintve némely, utóbb orvoslandó akadályokat, a biró ur egy öl fát küldjön, mert a gyermekek a nagy hideg miatt az iskolákba nem mehetnek, ami egyenesen a királyi rendszer ellen van. Az 1 öl fa kiutalványozva lett. — *Dec. 18.* is jelentve lett, hogy az alsó és felső elemi iskoláknak nem lévén fájok, a tanulók már a hideg szigorát el nem viselhetik s azért az iskolákba nem mennek. Ennélfogva tanács a kellő intézkedéseket megtette, megbizván azok végrehajtásával kamarás urat a kisváczi és az ispán urat a nemzeti iskolákra nézve, saját felelősségök terhe alatt.

6. §. A tanács további müködése e téren 1790—1795.

A városi tanács *1790. márc. 5.* is az iskolák és tanitók fa-illetményével foglalkozott, előadván, hogy miután ömlga, a kegyes földesur, a tanitóknak megajánlott 16 öl fát kiadni megigérte, kamarás

ur megbizatott, miszerint az uradalmi fősenátor, *Fischer Károly* urral ez ügyben jelenkezzék. — *Sept. 17.* Minthogy az ölfákat télen sokkal drágábban szállitják, intézkedett a tanács, hogy azok még mostanában szállittassak a tanulók szükségeire. — *Nov. 3.* Több lakosok nevében *Ráth József*, *Klobánovits Mihály* és *Fray Tádis* megkéretvén. megjelentek és azon esedeztek, hogy a tanács közbevetése által a kisváczi *Butsek* tanitót, a belső normális iskolákba tanitónak beszerezze; mert ő alatta a gyermekek szemlátomást nagyobb előmenetelt tesznek, oly annyira pedig, hogy félesztendőt alig töltenek a gyermekek keze alatt, már is a betüismerést, „*Slabikálás*"-t és olvasást helyesen megtanulták, mig a normális tanitók alatt annyi előmenetelt esztendeig sem tettek volna. *Végeztetett*: „Az esedező gazdaság szándéka teljesitésére ajánlotta a tanács közbevetését, igérvén, hogy minélelőbb a nevezett tanitót a belső iskolákba besegitni fogja, e végre jó bizonyitványnyal is ellátta aztán őt, hogy előmenetele tekintetéből azt az illető helyen előmutathassa. — A tanács *nov. 4-kén* ismételten is megigérte ezt a lakosoknak, sőt az ajánlat teljesitése végett *Hajnik János* biró és *Danicz János* kápt.-városi tanácsnok ki is küldettek főtdő *Tiller* kanonok urhoz, mint azon iskolák igazgatójához, oly végből, hogy a tanácsnok *Butsek* tanitó melletti ajánlata kellő tekintetbe vétessék. — *Nov. 10-kén* e végre a tanács *Butsek* tanitónak jó viselete és sikeres tanitásáról jó bizonyitványt adott ki neki.

1791. május 24. Plgrmstr ur a többi között azt is jelentette, hogy: „Feő Tisztelendő Ur, *a Természetes Oskolák Directora* 10 arany ajándékát, mely nékie megigérve vagyon, kévánnya." *Végeztetett*: „Ami illeti a Director Urnak ajánlott 10 aranyokat, az a Tanátsnak tudtára nints, és azért amire magát nem kötelezte, nem is tellyesitheti." — *Sept. 2.* A pesti kamarai igazgatóság jegyzője, *Tröscher Antal* ur, arra kérte iratilag a tanácsot, hogy atyjának, szintén *Tröscher Antalnak*, Váczott 24 éven át hüségesen teljesitett kántori és karmesteri tisztéről, és arról, hogy az itt polgári telkeket is bir, bizonyitványt állitana ki neki. Ezen ügy a káptalan-város küldötteivel tartandó vegyes ülésre halasztatott. — Minthogy a tanács megismerte, miszerint *Tröscher Antal* annyi éveken át kötelességét hiven teljesitette, feddhetlen életü volt és adó alá vetett telket is bir, erről a bizonyitvány, nevezett fia kérelmére *sept. 3-kán* kiadatni rendeltetett. — „*Butsek Antal* Kis-Váczi Tanitó Professor, aki mostanság a belső Oskolákban által tétetik, jelentést tett, hogy azon szállás, a melly az ő előtte Valójának a Regens Chori-nál vala, mivel tsupán tsak egy Szobából áll, igen Csekély; már pedig Ő feleséges és gyermekes, ottan meg nem férhet; azért azon esedezett, hogy a Tanáts nekie házbért ajánlana, hogy ő Magának más helyen Szállást fogadhatna. Mivel a Tanátsnak a Város Kints-Tárjából olly állapotokat, mellyek edig Szokásban nem voltak, adattni, és fizettetni hatalma nem volna, de Különben is a más Két Classis Tani-

tóknak, kik hasonlóan házasok, Quártély pénzt nem fizet; Azért a Könyörgő Tanitónak Kérése félre tétetett; Azonban, mint hogy hallani Kelletik, hogy a Vidékről való gyermekektől ezen Tanitók 2 ftot szedni szoktak, hogy azon pénzt mi végre Szedjék ki, *Naisz András* Tanátsbéli Ur hogy kitanullya, rendeltetett." — *Dec. 30.* A nemzeti iskolák fáját a város behordatván, kénytelen volt a szállitást ölenként egy tallérjával fizetni. Mi ekkor szerfölött nagy dijnak tartatott.

1792. febr. 7. A nemzeti iskolákban a tanulók többsége miatt a két város költségén két uj pad csináltatott. — *Febr. 22.* A jegyző urnak átadattak azon iratok, a melyekben a karmester felelete és a normális ikolák tanitóinak a fölötti replicájok foglaltatnak, hogy, ha ők a *129 ftot* a karmester fizetéséből követelik, mért vonakodik ez azon összeget megfizetni, adja ennek okát. Megbizatott a főjegyző úr, hogy a dolog mibenlétét vizsgálja meg és erről aztán a tanácsot értesitse. — *Márc. 5.* Vegyes ülés. Kihirdetve lett ezen a nmlgu httó-tanácsnak a nemzeti iskola tanitóinak kérvényökre a 12,575. sz. a. kiadott intézvénye ezek panasza folytán, hogy azon 129 frtokat a karmester fizetéséből, melyeket most a mlgos uradalom pénztárából szoktak fizetni, eddig meg nem kapták. Mire nézve a tanács, többi közt, igy felelt: „Mlgos Földesuraság! A nemzeti iskolai tanitók fizetéseihez kivántatott s 1791. jun. 15-kén 12,575. sz. a. azon 129 frtra nézve kiadott kegyes intézvénynél fogva, és a karmesternek meg a tanitóknak erre következett feleleteiket illetőleg a legalázatosabban előadjuk, hogy ezen város által fizetendő szerződvényi illetmény évenként kiadatott légyen és ennélfogva azon szerződési kötelezettségen kivüli netán ránk rovandó uj fizetéstől annálinkább is fölmentetni könyörgünk, mert ha *akár azon iskolának jeles épülete emelését, akár az erre forditandó örökös javitások terhét*, valamint egyszersmind, ha a tanitók előbbi fizetésének megnagyobbitását tekintjük, ezen közönség nagyon megterheltetve lenni tünik föl. De azon 129 frtnyi hátrálékot is nem az érintett feleletekből veszszük észre folyni, mint hogy az A. alatti okmány 1. és 2. pontjában 108 ftnyi illetmény, sem a karmesternek, sem pedig a tanitóknak, valamint a 21 frtok is, melyeket a karmester magán-fizetéséből azon 129 ftok kiegészitéseül fizetni tartozik, mindeddig kifizetetlenek.

Különben térdelve alázatosan könyörgünk, kegyeskednék a Mlgos Uradalom arra nézve magát közbevetni, hogy, amint a föntérintett feleletekből kitünik, azon két forintok, melyeket a külső, vagyis vidéki gyermekektől a tanitók egyenként szednek és magok közt elosztani szoknak, hogy hasonló fizetés a városi pénztárnak essék. Mert 1. amint érintve volt, ezen iskola jeles épületének emelése és annak örökösen jó karban tartása által e község szerfölött terheltetik, méltányos volna hát, hogy a mely részben a terhet érzi, abban rajta könnyittessék. — 2. Terheltetik ezen község az által is, hogy a mostani tanitók fizetésének nagyobbitásához járulnia kellett. — 3. Terhelni szándékoltatik a község az által is, hogy ugyanazon

iskolák főtdő igazgatójának adandó tiszteletdij az érintett szerződvénybe vezettetett be, mely ha követeltetnék, uj adózást kellene rendelni. — 4. A vidéki tanulókra nézve, mi ok sem látszik fönforogni, hogy ez a város ilyenekért ingyen terhet viseljen. — 5 Mert a tanitók különben is, szerződvényileg kiszabva lévén fizetésök, ellátva vannak. Kelt Váczon márc. 7. 1792. N. N. Vácz püspöki és káptalani város birája és tanácsa." — Az *okt. 16-kán* mindkét városi tanács kiküldöttei *e hó 31-kén* jelenték, hogy a nemzeti iskolák épületét ugy találták, miszerint a javitás igen szükséges, mert különben az udvarra néző fal hamarosan ledől. — A karmester jelentése igaznak lenni bizonyittatván, hogy t. i. a leányiskolák fütésére szóló fa az 1790. s 1791. évekre csakugyan ki nem adatott, kivevén a káptalanváros által kiadandó egy öl fát, a többi t. i. 7 öl 4 ftjval számitva kifizettetni végeztetett.

Nov. 3. ülésen is előfordúl ezen tárgy: „Fő Notárius jelentést tett, hogy a Tettes Ns Vármegye a Nemzeti Oskola Directora fő Tdő *Tiller* Úr az Oskolák Directiójához, onnend pedig a' Fölséges Helytartó Tanátshoz bé adot panaszra, melyel panaszolkodik, hogy *a két Város a' 10 Arany Esztendőbéli meg igért ajándékát*, amint az a Contractusban foglalva Vagyon, fizetni ellenzi, a' két Városnak feleletit, hogy mi okból meg adni nem akarja, sürgesse. *Végeztetett:* Mivel az ajánlás erőszakos volt, de külömben is, hogy a Contractus a földes Urasság által sem tartasson, rendeltetett, hogy a' két Városnak terhei ez Eránt irásban, melynek föl tétele *Vajzer József* Káptalan részi Notarius Urnak által adatott, föltétessenek, és a Ttts Ns Vgynek a fő Szolga Biró Úr által, a ki által a' parantsolat jött meg küldessenek, hogy mi okból ellenkezzen a két Város annak meg füzetésiben." — *Nov. 11.* olvastatott főtdő *Tiller* nemzeti iskolák igazgatója 10 arany tiszteletdija ügyében a tanácsnak káptalanvárosi jegyzője *Vajzer József* ár által föltett magyar nyelvi felelete, a mely ugyanezen jegyző által mindkét város nevében aláirva, a tek. vgyhez átküldetni rendeltetett.

1793. jan. 18. Biró úr a vgye-gyülésről visszatérve előadta, hogy a főtdő *Tiller* úr 10 aranyat tevő és kifizetendő tiszteletdija fölötti uj intézvény a tek. vgyben kihirdettetett. — *Febr. 18-kán* „Jelentetett ismét, hogy a Város Fő Tdő *Tiller* Úr' mint a Normális Oskolák Directora Számára a' meg ajánlott 10 aranyokat fizetni, késztetni fog. Ez iránt is a' Mlgos Uraság Közben Vetése kérettetni fog." — *Máj. 26.* Biró úr előadta, hogy azon intézményt illetőleg melyben a város terheltetik a normális tanitóknak fizetendő 129 ftokkal, tanácskozni kellene Ágens úrral; mert ha ezen teher el nem háríttatik, örökös maradni fog. Az intézvény közlése és az afölötti tanácskozmány végett biró és a főjegyző urak kiküldetnek. — *Máj. 28. Nisnyánszky* ágens úrnak két akó sör ajánltatott meg, hogy a normális iskolák tanitóinak fizetendő 129 ftnyi teher elhárításában a nmlgú httó tanács előtt hathatósan müködjék. Mivel biró úr bete-

geskedése miatt az ügynökhöz Budára le nem mehetett, helyette *Regele József* senator úr küldetett oda.

Aug. 18. Vegyes ülés. Olvastatott és kihirdettetett azon előterjesztés, mely a nmlgú httó-tanács 1793. április 5-én kelt kegyes döntvényére nézve adatott, a melynél fogva a községekre rovatik azon teher, hogy *a nemzeti iskolák tanitóinak ellátására a 73 ft 49½ kr* valamint a főtdő igazgató úr 45 ftban megállapított tiszteletdija kifizettetni parancsoltatik. Ezen előterjesztés tartalma az irattárba tétetett, de a jkönyvbe bevezetve nincs. Az előterjesztés jóváhagyatván, fölküldeni rendeltetett. — *Dec. 3.* Az elemi iskolában a tanulók nagyobb kényelmére egy uj pad beállíttatni végeztetett. — *Dec. 13.* A httó-tanácstól a vgyhez a váczi nemzeti iskolák tanitói fizetését illetőleg egy rendelet érkezett, melynek tartalmát a vgyei gyülésről hozzáérkezett biró és jegyző urak a tanács előtt előadták.

1794. jan. 13. „A Fölséges Htó Tanátsnak a Nemzeti Oskolák Tanitói fizetések véget bocsájtott parantsolattya föl olvastatott, melyre is Repraesentatió tétetni rendeltetett oly móddal, hogy a Város több és Nagyobb fizetésekben és adozásokban magát éppen nem ereszthetí.“ — *Febr. 14. Tóth Imre* káptalani biró és *Pierpráger Jakab* káptalani tanácsbéli jelenlétében. A normális iskolák tanitóinak fizetésére nézve, hogy a nmlgú httó-tanács 48 ft 12½ krnyi uj terhet parancsol a városra rovatni, — *nyilatkozat* tétetvén föl, az olvastatott és kihirdettetett. Tartalma ez: „7563. Mlgos, főtdő, tekintetes és nagos, úgyszintén nemes és nemzetes Nekünk igen tiszteltek! Föntisztelt Uraságaitoknak f. évi márc. 3-ról *a váczi vernacularis iskolák ügyében* ide fölterjesztett előterjesztvényökre nézve, ezen httó-tanácsnak igy kell visszairnia: Még a múlt évi okt. 19-kén a váczi káptalannal tétetvén intézkedések, hogy azon 129 ftok és 47½ krok, melyek az ottani karmester jövedelmeiből, a kapitális iskola dotatióját illetőleg az 1790. évben kötött szerződvényben tárgyaltattak, továbbá is megfizettessenek, — ugyanazon káptalan kimutatta, miszerint azon kérdéses 119 ft és 47½ krok kifizetése az em lített szerződvénybe, nem is hallgattatván meg a karmester, előre tétetett be; mivel pedig részben igaz volna, hogy ő kántor és harangozó osztályába, milyenek a falukon és kisebb városokban rendeltetvék, vonható nem volna, ennélfogva ezen kir. httó-tanács őt ezen f. évi márczius 1-én kelt s a gyakran mondott káptalanhoz intézett iratában, ezen öszszeg fizetésétől a jövőre fölmentette; és ezen öszszeg kiegészítésére, a mondottakhoz a *Tolojan-féle alapitványból* 10 ft 54½ krok, mely II. József császár által a váczi iskolához csatoltatott, „*ex fundo Crediti*“ erednek; a helyi igazgató 45 ftban kiszabott tiszteletdija, valamint a többi 73 ft 52½ krók, melyek a teljes öszszeghez, 129 ft 47½ krokhoz, még kivántatnak, a mezővárosi községtől évenként annál bizonyosabban kiszolgáltatandók, hogy a tandij-szedés (desumptio Didactri), melyet maga a káptalan inditványozott, a 13 normális resolutio ellenére meg nem egedhető, — és ide-

járul még az is, hogy a váczi iskolákba járó vidéki tanulóktól, élelem, szállások és más kiadások czimén, a polgárokra elég jótétemény hárúl, és igy hát eznn uj csekélyke teher nem eshetik nehezére a mvárosi pénztárnak.

Valamint tehát a fönt-tisztelt uraságaitok által felküldött s fönt-említett előterjesztésből kitetszik, hogy tisztelt Uraságaitok ezen érdemben különös körültekintéssel éltek s a mvárosi község nyilatkozatát nem előbb küldték föl, mint a tanács tagjai által a maga formájában megvizsgáltatták és az alaptalan állításokat megczáfolták: épen ugy ezen kir. httó-tanács fönt-tisztelt Uraságaitok buzgalmától és a dolgok vitelébeni ügyességöktől elvárja továbbra is, miszerint a mai napon kitanított pozsonyi tanfelügyelővel kölcsönösen tanakodva az eldöntendő tárgyat a helyszinen egy uj szerződvényben elvégezni és a kekövetkezett eredményről ide értesítvényöket afölött megtenni fogják. Adatott a kir. httó-tanácsnak 1793. ápril 5-kén tartott üléséből. Fönt-tisztelt Uraságaitok jóakarója, a szolgálatokra legkészebb: *Lipót* nádor mk., *Skerlesz* mk., *John Antal* mk. — A tek. vgyének átadatott." (Eredetie latin.)

„Fel olvastatott N. Pest Vrgyének Pesten 1793. Eszt. Májusnak 6-dik Napján tartott Kiss gyül. Olly vélekedésbe lévén az egyben gyült Rendek, hogy valamint az Chorus Regensét nem lehetett, úgy a Községet sem lehessen mind addig, még illendőképpen ki nem halgattatik, terhelni. Ki adatik ezen Rendelés V. Szolga Biró, *Gosztonyi Mihály* úrnak, olly végre, hogy azt a Váczy Magistratussal közölvén, feleletét mennél elébb be mutassa. Ki adta *Onody Sigmond* m. pr. Feč Notarius." — Az minden pontjaiban egyhangú megegyezéssel helyeseltetik és jóváhagyatik. (E mondat latinúl van adva.) — „Ugyan Biró Úr a hivatalos Lakosokk elejekben adta, hogy miként a *Kiss Váczy Pápista Oskolákk falai* omlanak, szóban legyenek, más pedig, hogy a Számos gyermekekre nézve fölöttébb is kicsiny, innent nem jó Volna e Eő Excellentiája előtt esedezni, *hogy a mostanyi Oskola eladatna, annak pénze az ujonnan épitendő Oskolára fordíttatna*, a több pénzt pedig, melyek még kévántatnának, hogy Eő Excellentiája Saját Pénz Tárjából resolválná, a Város pedig a Normális rendelések Szerint kézi és Szekerező munkát meg adná. — Javaslása Biró Úrnak helyesnek találtatott, azt mind az által fön tartván, hogy a Város a Naszálból követ hordatni ne kénszerítessen, mellyet éppen föl nem Válal, hanem ha Eő Excellentiája Visegrádi követ hajón hozat, azt, hogy a Dunán túl a Szükséges helyre föl hordja, ajánlya." — Ezután a 129. sz. a. *Declaratio* a meghivottak előtt fölolvastatott és helyesnek találtatott.

1794. május 2. A kisváczi helvét-hitvallású nemzeti iskolák tanitója, *Petri György*, azon könyörgött, miszerint kiszabott fizetése a város pénztárából neki kiadatnék. — Minthogy a csak ujabban behozott *vegyes iskolák már egy éve hogy megszüntek volna*, és azért a mlgos uradalom 1793. nov. elseje óta mi fizetést sem ad, noha itt

is október végével a fizetésnek megszünni kellett volna, mégis április 31-keig, minthogy a fölmondás közbe nem jött, a fizetés kiadatik, de jövőre, mind az előrebocsátott okoknál fogva, mind pedig, hogy itt már *kapitális normális iskolák* léteznek, az megszüntnek tekintendő. — *Sept. 21.* Olvastatott és közhirré tétetett tek. Pest vgye értesitvénye és nyilatkozata, hogy a helytartó-tanács a normális iskolák tanitóinak fizetése czimén a 48 ftokat a városra kirótta. — Minthogy ennek kedvező kimenetelét remélni lehet, megkéretni fog a vgye, hogy azon értesítvényt tovább is tekintetbe venni kegyeskednék.

7. §. Az elemiskolai ügyek folytatása 1795–1800.

1795. április 28. A normális iskola tanitója, *Virágh József* úr (először fordúl elő ezen tanitó neve mellett az „*úr*“ szó) jelenti, hogy az iskolák szükségére Budán 5 tábla készittetett. Ezek árát, 31 ft és 25 dénárt, a két város aránylagosan kifizette. — *Márcz. 8.* „Fölséges Királyi rendelés, mellyben az foglaltatik, hogy a Váras a 48 ft $12^1/_2$ dénár fizetésére, mellyel a Normális Professorokk fizetése hibázik, mivel annak fizetésétül a Regens Chori föll Szabadíttatott, hajtassen, ha hogy pedig arra tovább is reá állani nem akarna, a *3 dik Classis Oskola, a melyből a Gyermekek a Deák Oskolában lépnek, eltörültessen,* hogy a véget a Váczi Lakosok magok gyermekeit külső Helekre küldeni kénszerítessenek. — Nemes Káptalan Vácz Várassa Tanátsával ezen rendelés közöltetik avégre, hogy vélekedését ez eránt adni ne terheltessen.“ — *Jun. 2.* Olvastatott és hirdettetett *az Normális Oskola Dotatiójára* nézve ilyen relatió: „Teként etes Nemes Vármegye! 5573. Szám alat a Váczi Nemzeti Oskoláknak folytatására tzélozó Dotatiónak Szüksége végett érkezett Királyi Eő Fölségének Kegyelmes parantsolattyára méltóztatott a Tttes Ns Vármegye 877. Szám alat kegyessen azt végezni, hogy azon kegyelmes paratsolat Vélünk közöltetvén, iránta való Szándékunkkal Szolgállyunk; Mivel pedig ezen kegyelmes Parantsolat ezeket foglalná magában, hogy *avagy az egész Dotatiónak tökélletes Száma be tellyesitésére Szükséges 48 ft $52^1/_2$ krt meg fizetni kénszerítessünk, avagy pedig a harmadik Oskola Classissa más hova helyeztetni fog,* hogy a Lakosok Tanuló Magzattyait lakó helyekből el küldeni kéntelenek legyenek. Mellyekre alázatos térd hajtással felelünk:

„A Felsőség kegyes rendeletére nézve a Tanátsnak mint a Szegénység Elöl-Járóinak mindenkor terhes kötelességében áll, hogy a mennyire lehet, és Szükséges a reájok bizott Szegény adózó népnek pártfogói legyenek. A Tanáts az ide való Lakosokk mind a Szegénységét, mind különös nagy terheit, mind pediglen ezen Oskolák végett az előbbeni adózáshoz képest fölösleg már meg történt terheltetésit alázatos kérésében fel adta, úgy vélheti tehát, hogy kötelességének eleget tett; ha azonban ezek méltó tekéntetben vétetni meg nem érdemlik, hogy sem a Váczi Lakosok terhelytetése mellett

a Publicum is az által terhelytessen, hogy sok környül lévő Vidéki Magzatok közelébb voltáért ide helyeztetni Szoktanak, és annak utánna nagyobb költséggel s akadállyal meszebre vitetni kéntelenitessenek, hivatallyában állíttya lenni a Tanáts, hogy bátor az ide való népnek nem kevés terhére esik, inkább a Publicum haszna és könnyebbsége meg szerzésében iparkodjon. Igy tehát azon 48 frt $52^1/_2$ kr. adózásra ezen következő esedezésével alyánlya magát, hogy a jövő iskolai évtől kezdődne Dotatiója, és ha jövendőre nézve Testámentomok által a Testamentariusok Segedelmével ilyetin Nemzeti Oskolákra valami hagyomány történne, az olyatén ezen teher könnyebbségére a Váras Cassájának engedtetne, és *mivel nagyobb része a Professorok fizetésének a Váras Cassájából adatik, legalább a Tanáts a Professorok fogadásában részeselne.*" (Nro 416.)

Nov. 4. Vegyes ülés. „A föllebb való Helyről a Normális Oskola Tanitók fizetése véget parantsolt Contractus tételinek állapottya föl vétetett, és ugyan a Director Fő Tdő *Tiller József* Ur által készétetett és meg küldetett Vélemény föl olvastatott, azonban hogy a föllyebb való Esztendőkről Szólló Contractusok, mellyek a meg vizsgálás végett Szükségesse', ki kérve lévén, a Nemes Consistoriumnál volnának, az egész álapot félben Szakasztatott." — *A normális iskolák tanitóira nézve ezen 1795. nov 12-kén kötött szerződvény* igy hangzik: Másolat. „Mi Vácz püspöki és káptalani város birája, tanácsa és választott község 1790. jan. 11-kén, hogy milyen iskolai szerződvényt kötöttünk a kapitális, melybe a gyermekek és triviális iskola, melybe a leánykák járnak, megalapitására, az noha megállapíttatott és a httó-tanács 1795. márcz. 27-én az 5573. sz. a. kegyes rendelete által közhirré is tétetett; de minthogy ugyanazon httó-tanács előtt forgott és végre elis döntött körülmények ugy kivánnák, a mlgos Uradalom megegyezésével némely pontjaiban helyreigazítjuk és a jövőre azok pontos teljesítésére magunkat lekötelezzük, és pedig:

Ami illeti az 1790-ben kötött szerződvény 1. 2. és 3. pontjait, melyek azt magokban foglalják. Az *I. pontban:* hagy a normális iskolák mostani épületében a terv szerint, amint az I. osztályú mester, ugy a leányok instructora is két szobával, egy konyha és kamarával láttassanak el, melyek építtetendők. A 2. és 3. osztály mesterei pedig, az ezen épületben nekik nem adható szállások helyett, mindegyikök, e cimen 50 ftot kapjanak. — A *2-ik pontban* az iskolai szobák és a mondott mester és instructor lakásaik föntartására magunkat kötelezzük. — A *3-dik pontban:* hogy az iskolák fütésére 12 és a tanitók szükségére 16, összesen hát 28 ölfa kivántatik, a miből a város 12, a mlgos Uradalom 16 ölet ajánlott meg legkegyesebben, azon föltétel alatt, hogy a község a mlgos Uraság által kiutalványozandó fát vágatni és behordatni tartozik. Ezen három pont tehát felsőbb rendelet szerint érvényben maradván, a mi illeti a következő pontokat, azok a következő rendben megtartandók lesznek, és pedig: 4. Minthogy az iskolásokra nézve a tandij (Didactrum)

megszünik, a mi kapitális iskolánk illő ellátására 645 ft kivántatik, t. i. a mesterek fizetése és szállásaira, ugymint az *elsőnek* 250 ft, a *másodiknak* 230 frt, a *harmadiknak* pedig, mivel, amint az első pontban előbocsátva van, az iskolaépületben lakással ellátva volna, 140 ftok, nem különben az iskolai szükségletekre 25 frtok.

A melyek évenkénti kifizetésére, az 1789. okt. 28. $^{40921}/_{4161}$ sz. a. kelt kegyes parancs szerint, fordittatik a *Migazzi-alapitvány* az uradalmi pénztárból, évenként a mesterek által fölveendő 200 frt, a többi 445 ftok pedig a püspöki és káptalani város pénztárából lesznek aránylag kifizetendők, de a melyek segitségére, mindkét város pénztárának esni fog a *„Toloiana Fundatio“*, a nmlgú httó-tanács 1793. márcz. 1-én kelt kegyes megajánlása szerint, 311 ft 42 kr. tőkepénzből álló, mely $3^1/_2$ kamatra a közalapba van betéve; ugy nem különben az 50 ftos *Dekay-hagyaték*, az 1794. jul. 4-kén 13,996. sz. a. kelt kegyes parancs szerint, ami püspökvárosi tanácsunk kezeibe lefizetve lévén. A helyi igazgató részére jutalmul megajánlott 45 ftok pedig, a httó-tanács fönt idézett, 2070. sz. a. parancsa folytán, a mesterek fizetésére fordittattak. — 5. Az iskolai szükségekre, t. i. kréta, szivacs, papir, tintára kiszabott 25 ftnyi, már a fönt érintett 645 ftokban bennfoglalt összeget kiadni fogjuk. A 200 ftos *Manzsuka-alapitvány* kamatait iskolai könyvek, papir, stb. szerzésére, a szegény iskolások javára forditandjuk, az alapitó szádéka szerint, mely szintén érvényben maradand; minthogy a helyi igazgató ur ezen kamat kiosztása fölött évenként számot ad a nmlgu kir. tanügyi bizottság kegyes rendelete folytán. — 6. Mivel a karmester is köteles a gyermekeket oktatni, tartozik a leánykák tanitására a képesitett segédet mindenekkel ellátni.

A melyek nagyobb erejére, a nmlgú httó-tanács kegyes parancsa (1795. jul. 3. 13652. sz. a.) szerint, ezen szerződvény az iskolai évtől, t. i. 1794. nov. 1-től lépvén hatályba, jelen sorainkat városunk pecsétjeivel és aláirásainkkal erősitettük meg. Kelt *Váczon* nov. 12. 1795. N. N. Püspök-Vácz város birája és tanácsa (P. H.) — *Tiller József* m. k. váczi székesegyházi kanonok, mint a kapitális nemzeti iskola igazgatója előtt. (P. H.) — Ezen szerződvény a püspöki uradalom tekintélyével jóváhagyatik. Adatott, mint föntebb, *Anchelly János* m. k. a váczi püspöki uradalom javainak praefectusa. (P. H.) — Előttünk: *Kaprinay Xav. Ferencz* a tdő váczi székesegyházi káptalan rendes ügyésze előtt. (P. H.) Előttünk: *Gosztonyi Mihály* (de Eadem) tek. Pest vgye szlgabirája, *Benke Ferencz* m. k. ugyanazon tek. vgye rendes esküdtje (P. H.) (Latin eredetijét lásd a püspöki irattárban.)

Dec. 17. A pénztárnok ur jelentette, hogy *Sidlik János* adós letette azon 50 frtot, melynek kamatját a normális tanitók huzzák. Meghagyatott a pénztárnoknak, hogy ezen tőkepénzt belátása szerint elhelyezze. — *Dec. 30.* Ezen az imént egész terjedelmében (a tanitók ellátására a várossal kötött) közölt szerződvényt a nmlgú m. k.

httó-tanács 1796. jul. 19-kén, a 15,335. sz. a. hagyta jóvá. Ezen 1796. évi jkönyvben az 1077. sz. a. foglaltatik. — Olvastatott és kihirdetett ezen évi sept. 23. ülésen.

1796. nov. 18. Fölvétetett *Stintzl Ferencz* karmester ügye, *Ördög Farkas*, a nemzeti iskola I. osztályának mestere ellen, a fölött megindítva, hogy neki felsőbbségileg, mint a leányok oktatójának, a nemzeti iskolai épületben, odaitélt lakhoz tartozó konyhát *Stintzl* erőszakkal elfoglalta. A béke kedveért a város, melyet ezen ügy az ezen évi *márc. 5., márc. 8., 15., április 22., május 6. s nov. 4-ki* üléseken is foglalkoztatott (csakhogy itt Ördög mindenütt *Pálnak* iratik), — a kész anyagokból konyhát akart a sokat háborgatott tanitónak épittetni. Ez azonban nem kivánván, hogy a város őérette költekezzék, kijelentette, hogy a városban másutt szerez magának lakást, s ezt a tanács kivánságára, irásban is beadta, a jövőrei mentessége tekintetéből.

1797. okt. 13. A kamarásoknak kiadatott, hogy a normális és kisváczi triviális iskolák kimeszeltessenek és a szükséges helyreigazítások megtétessenek. — *Általában elmondhatni, hogy mindkét város évről-évre az elemiskolák javitására sokat költött.* — *Nov. 17.* Kisváczi elemiskolai tanitó, *Butsek Antal*, saját kérelmére, a városi hatóságtól igen jó bizonyitványt kapott, melyben példás viselete, és szép sikerű, szorgalmas tanitása hangsúlyoztatott, mint ez a magán-bizonyitványok könyvében maig is olvasható. — *1798. jul. 13* Kisváczi tanitó, *Butsek Antal* 100 ftnyi fizetését emeltetni kivánván, maga ezen tisztujitó ülés megismerte a kérelmezőnek szerénységét és fáradhatlan szorgalmát, — nehogy tehát tovább is házankénti tanitással legyen kénytelen magán segiteni, az iskolai tanitványok előmenetele rovására, fizetése 50 fttal javittatni rendeltetett, de minden következtetés nélkül utódaira, egyedül csak az ő személyére ajánltatván meg ezen jobbitmány. — *Mogyoródy János*, az alsóváros eddig minden szerződés nélkül, csak maga jó szántából, a szegényebb kis gyermekeket tanitgatván, némi jutalmat kért ezért magának megajánltatni. Ez ellen némely felsővárosiak felszólaltak, hogy t. i. az ily megajánlásokkal a közpénztár ne terheltessék, *mig némely alvárosi gazdák azt kivánták, hogy a felsővárosi szerint, az alsón is rendeztessenek iskolák.* Ennek folytán a nevezett tanitónak a „*Praefectus úr*, mint elnöknek indítványa szerint, *a tanács 20 ftot és 10 pozsonyi mérő rozsot ajánlott meg*, minthogy privatim is keres magának a tanítással pénzt.

Aug. 17. A püspök- és káptalanvárosi bizottság a normális iskolák épületét megvizsgálván, előadá, miszerint *a kis-utcza felül egy falat az épület magasságáig kell fölemeltetni s alúl a gyermekeknek, fölül pedig a leánykáknak külön szükséghelyet állíttatni.* Ennek létesitését a tanács megrendelte azonnal. — *Okt. 25.* Benovits Pál úr, most ns. káptalani város birája, *1780-ban a város iskola-házát, mely a Curia vendégfogadóval átellenben vagyon, kész pénzen magának*

megvette, és annak árát a városi ispánságnál le is fizette. Mivel pedig az mindkét várost illette arány szerint, a püspökit $^7/_8$, a káptalanit pedig $^1/_8$ részben, a két város tanácsai, anélkül, hogy az eránt magok közt egyetértettek volna, Conscriptióban magok részökre nemcsak a házhelyet, hanem a lakosnak személyét, birtokát és mesterségét is külön mindjárt azon 1780-ban fölvették. Ezen ügy az okt. 22-kén megnyilt urszéke elé kerülvén, elintéztetett. (Ld. a városi jkönyvet 1798., 679. sz. a.)

1799. febr. 1. Azt kérte *Virág István*, hogy tekintvén normális iskolai tanitóságát, az adózási terhe könnyittetnék és adómennyisége állandóan jelentetnék ki. A vgye által az adólajstromból személye, cselédje és háza is kihagyatván, a város által sem fog terheltetni. De miután háza és kertje van, az ezekre rótt terhektől ment nem nem lehetvén, a földesuraság részére a „*funduális census*"-t és a „*domesticá*"-t is évenként megadni tartozik. Ennek azonban mennyiségét, minthogy a körülményeknél fogva, hol több, hol meg kevesebb, egyszer-mindenkorra kiszabni nem lehet. — *April 5.* A *Karner*-féle házat a tanács executió folytán, hogy a hitelezők kielégittessenek, áruba bocsátá, melyet a legtöbbet igérő *Csacskó Mihály* normáliskolai tanitó vett meg 1401 fton. — *April 16.* Az elemi iskolák kir. felügyelője, *Venger Ignácz*, Pozsonyból a tanácskoz levelet menesztvén a tanügyben, hogy az *az ujabban Kisváczott épitendő elemiskola tervrajzát neki megküldené*, a múlt *márcz. 13-kán* érkezett levelet a tanács fölolvasta és közhirré tette. E levélre a tanács illően felelendő lévén, a kivánt tervet kidolgozta s azt a nevezett tanfelügyelő úrnak megkereső sorok kitéretében megküldte.

Nov. 17. Uradalmi praefektus, *Anchely János* úr, a nmlgú m. kir. httó-tanács azon intézményét, hogy *a kis-váczi elemi-iskola a diadalkapuhoz tétessék át*, ugy mindazáltal, hogy ezen uj épülettel sem az uradalmi pénztár, sem a község ne terheltessék, a tanácsban kihirdette. — *Nov. 26.* Olvastatott a nmlgú kir. kamara intézvénye, a *kisváczi kálvinisták közt létező „triviális iskolá"-nak a diadalkapuhoz leendő átkelyezése ügyében*, olyképen, hogy itt a réginek árából, az uradalmi pénztár és község terheltetése nélkül uj épittessék. Ezen ügy főkép a felső-városiakat illetvén, a jövő csütörtöki ülésre tanácskozás végett behivatni rendeltettek. — *Nov. 28.* A felsővárosi lakosok számosan behivattatván, azoknak a nmlgú httó-tanácsnak a m. kir. kamara általi kegyes rendelése, *a kisváczi iskolának a diadalkapu közelébeni áttételére nézve*, megmagyaráztatott, hogy tudniillik ezen uj iskola a réginek árából az uradalom és község terhe nélkül hozassék létre. Mi fölött sokáig tanakodtak; némelyek azt javaslák, hogy a nmlgú kamarához, mint jelenleg földesurhoz kérvény adatnék be, hogy valamint a belső -főelemi tanoda fölállításában a Mlgos uradalom segéllyel volt, ugy ezen felsővárosi iskola épitését is segitené. Mások ezen iskola felállitását a városi közpénztárból akarták eszközöltetni; mert a főeleminek költségeit is az fő-

dözte. Végre mások azt javallák, hogy amennyiben az eladandó régi iskola ára ezen ujnak létesitésére nem volna elegendő, a hiányzó összeg a polgárok önkénytes adakozásából födöztessék. Mig ezen utóbbi módon az iskolát fölépiteni megkezdenék, megtudandó előbb az adakozások mennyisége, s addig a régi iskola megtartandó, az uj anyagainak beszerzése pedig elhalasztandó.

8. §. A tanács további működése e téren 1800—1811.

1800. jan. 25. Azok kapcsán, melyek a mult évben a városi jkönyv 869. és 876. sz. a. *a kisváczi trivialis iskolának a diadalkapu szomszédságába leendő áthozását s emelését illetőleg történtek*, a tanács részéről a tek. *Venger Ignácz* iskolai főigazgatónak a nmlgú m. kir. udvari kamara ezen ügy iránt 14,933. sz. a. a múlt évi októberben kelt intézvéy közlése mellett, tudtára adatik, melyek azon okok, a miknél fogva ezen iskolai áthelyezés fönakadt idáig. Mivel t. i. *a város a belső főelemi tanoda épületét a legnagyobb részben saját költségén szerezte, az uradalom minden segélyezése nélkül, a legnagyobb költekezésekkel föntartja s a tanitókat fizeti*, az ő igazságszeretete s a közjóra törekvő fáradozásánál fogva, igyekeznek kieszközölni az illető helyeken, miszerint a felső város ezen iskolai épületét, a földesuraság, a városi község csak a szállitásokat lévén köteles teljesiteni, alapjából emeltesse föl s föntartásáról is gondoskodjék. E levél az útókor tudomása végett a jkönyvbe vezettetni rendeltetett, hogy lássa az, miszerint a tanács minden igyekezetét és buzgalmát felhasználta ezen iskola-épületnek a diadalkapu melletti létesitésére, s mitsem mulasztott el azokból, miket annak előmozditására hasznosaknak itélt.

Febr. 7. Olvastatott *Hajnik Pál* ügyvéd úr febr. 3-ról kelt levele e tanácshoz menesztve, melyben jelenti, miszerint a ngos kir. tanácsos és a tanügyi bizottság előadó ülnökétől értette, hogy Kisváczról a diadalmi kapu mellé leendő iskolai áthelyezés érdemében, a tdő káptalan ellentörekvései daczára, a vácziak iránti kedvezésből ő fölségének kegyes intézkedése érkezett, egyszersmind meghagyatott a nmlgú kir. httó-tanácsnak, hogy ezt tek. ns. Pest vgyvel oly végből közölje, hogy ez megvizsgálja: vajjon az eladandó régi, kisvácz iskolaépület ára elégséges lesz-e egy ily uj tanoda létesitésére a diadalkapu mellett vagy nem? — Hogy a tanács ez ügyben a czimzett tanácsos urtól bővebb tudósitást vehessen, és igy az eziránt kiküldendő vgyei vizsgálat előtt feleletét annál alaposabban és a városi pénztár nagyobb javára tehesse meg, szükségesnek látszott, hogy a kiküldendő tanácsbeli személyek a föntczimzett tanácsos úrtól egyetmást előre bővebben megértsenek. Tehát az előre bocsátottak eszközlésére *Hajnik János* és *Hamvay Mihály* főjegyző urak küldettek ki, visszatértökkor értesitést adandók a tanácsnak eljárások sikeréről.

Febr. 18. Pestre és Budára *Hajnik J.* és *Hamvay M.* urak kiküldetve lévén, megtértökkel azon tudósitást jelentették, hogy *Pethő* kir. tanácsos úrnak, a kisváczi iskola belebb-hozatali körülményeit előadták; ki azt tanácsolta nekik, hogy miután a nmlgú kamara, mint jelenleg földesúr, az uj iskolának felépitéséhez megkivántató szükségeseket már azelőtt megtagadta, meg kellene azt kérni, még pedig előbb, mint a ns. vgyei vizsgálat elkezdődnék, hogy legalább az épülethez szükséges anyagokat ajánlaná meg, nem tekintvén azt, hogy a városbéliek, *kik még 1794-ben az iskola belebbhozását sürgették, a most fönálló épület árát elegendönek lenni mondották*, holott most az már a mesteremberek kifizetésére is elégtelen lenne. Állitásukkal a polgárok épen nem hibáztak; *mivel 1794-ben még remény csillámlott, hogy Vácz kir. városi rangra fog emeltetni, s a remény erös volt arra nézve is, hogy az egyetem ide fog áthelyeztetni.* Ennélfogva a házak ára akkoron nagy lévén, a kérdéses tanépületet közel 1500 fton ellehete adni, s az épületi anyagok ára is akkor jutányos volt. Most pedig azon épületért alig lehet remélni 600 ftot, és az épületi anyagok is drágák. Következőleg, *hacsak a nmlgú kamara, mint földesuraság az épületi anyagokat meg nem ajánlja, amaz iskolának a diadalkapuhoz leendő belebb hozatala lehetetlennek tekintendő.* Elhatároztatott hát, még a vgyei vizsgálat előtt, az emlitett anyagokért a kamarához folyamodás.

Ezen 1800. évben a kisváczi iskolai épület érdemében, a vgyei bizottság az ő értesitését és véleményét kifejezte, a tek. Pest vgye 1800. márcz. 6-kán kelt (307. sz. a.) határozatához képest, a nmlgú m. kir. httó-tanács 2387. sz. a. kiadott intézvényére. Nem számitva a szállitásokat, a keletkező épület költségei 2590 ftot és 31 krt tennének, tehát kivonva ezen összegből a mostani iskolák becsárát, még kiadandó lenne 1561 ft 34 kr. — *Jul. 4.* A m. kir. httó-tanácsnak 9318. sz. a. kelt azon rendeletét közölte a tanács az illető tanitókkal, hogy *ezentúl az iskolai ifjuság jobb fegyelem alatt tartassék.*

1801. febr. 13., 145. sz. a. ez fordul elő: „A Város Házi Épületnek, különössen pedig a Fels. Hettó-Tanátsnak tavali Esztben 13,049. Szám alatt költ és Tellyesittésre a Tanátsnak ki adott Kegyes Rendeletéhez képpest, *az helybéli Normális Oskolának* tökélletes helyre hozására a Városnak feles Számú Téglára el kerülhetettlen Szüksége lévén, minekutánna Biró Urnak hitelessen hirül adatott, hogy Tettes Praefectus Úr Pest Várossával 200,000 Téglára már Kötést tett legyen, hogy a Város, kinek az idegenek előtt ahhoz elsőbbsége vagyon, tellyességgel Tégla nélkül ne maradjon, V. Kamarás Urat ttlált Praefectus Urhoz küldötte ki *20 Ezer Verötzei Téglára Czédulát váltani*, és azonnal az árát is letenni. A ki onnét vissza térvén, tudósittást tett, hogy ttlált Praefectus Ur a Város Számára Téglát adni nem akarna, mondván, hogy „*jutna, ha maradna.*“ Melyre a Tanáts nem tudván meg határozni, mit tévő legyen, hogy a Dologrúl bővebben s voltaképpen tudósitthasson, *Mit-*

terhoffer Ádám belső, *Kováts György* és *Lohr Jóseff* külső Tanátsbéli Urakat ujjonnan kiküldötte olly Tanúsággal, hogy ttlált Uraságának meg jelentvén a Várasnak Téglára való el kerülhetettlen Szükségeit, nyilván Tuttára adnák, hogy ha a Téglát a Várasnak meg tagadni fogná, a Tanáts kéntelenítetne a Fels. Helytartó Tanátsnál, s Kir. Kamaránál ez eránt panaszra fakadni, kik ezen reájok bizotságot tellyesíttvén, jelentést tettek, hogy ttlált Praefectus Ur a Téglát éppenséggel meg tagatta, mondván, hogy eő az Emberségét a Várasért el nem veszti, mivel 200 Ezerre Pest Várassával Contractust tett, és addig nem fogna adni, méglen ezen Szám ki nem telne. Mely eránt *Végeztetett:* Minthogy Praefectus Úr a Tanáts s Város ellen való törekedésén s boszú állásán mind eddig sem tágéttana, a Notáriusi Hivatalra bizatott, hogy mind ezen Környül állásokat a F. Heltó Tanátsk s Magyar Kir. Kamarának minden üdő hallasztás nélkül panaszképpen fell adni Serénykedjen.

Manzsuka Tamás váczi lakos (görög-keleti hitü) az itteni nemzeti iskolára 200 frtot hagyományozván, 1801. jul. 20-ról Pozsonyból *gr. Szapáry József* tudakozódik a váczi nagy-prépost utján, vajjon *Téller* kanonok, mint a helybeli nemzeti iskola igazgatója, megkapta-e azon összeget, és a kitüzött czélra forditotta-e? (Ld. a püsp. irattárban). — *Okt. 2.* „A Normális Oskolának mostan a Vacatió által munkában vett Igazittásáról téttetvén a Beszéd, hogy tudniillik jóllehet tetemesebb Igazittások is volnának ugyan szükségessek, mindazon által több Tekintetekből, kivált pedig azért, *mivel az Épületnek mivolta a Város és külhelyekről is Esztendőnként nagyobb számmal ide seregelni szokott tanuló fiu, Leány Gyermekek számát befogadni, e mellett a Tanitókk is lakásokra szük, söt hovatovább elégtelen lévén, üdővel azt el adni és tágossabb Épületett Szerezni szükség légyen*, tsupán tsak az el mellőzhetettlen javittások tétettnének, ugy mint a Folyosónak ki vakolása, és Stokatorozása s fehéréttése, melly nem tsak tsinosságára, hanem fénnyére, és világossabbságára is szolgálna az Épületnek. E mellett *a Leány Gyermekekk a fiuktól külön ülések a Szükségnek tellyesittésére* tétettnek, és rövid idő mulva Végeztettnének is. Valának a jelenlevők közt némellyek, nevezetessen pedig Káptalan részi Biró *Benevits Pál* ur, ki nyomóssan vitatá, hogy ezen jelentett Igazittásokon kivül szükséges légyen a *Kaput* a maradott Kő és Tégla darabokból meg boltozni, nem külömben *az Udvart is a Deszkázat helyett, mind itt, mind pedig a Seminarium Épülete mellett fallal keréttetni.* Mellyre *végeztetett:* Az Előladás átallyában hasznosnak és szükségesnek is lenni találtattván, annyibúl is, mivel, mind a Kapunak, mind a Kerittésnek Deszkázattya gyakori ujjittásokat, és ez által nem kevés költségeket kivánna, a *Kő fal ellenben* etzer fell állittatván, Számos Esztendőkig tartandó volna, *e mellett az egész Épületet tsinosittaná, és maid a meg Vételre is kellemeztettné*, egyes akarattal meghatároztatott, hogy ezen mostani alkalmatossággal mind a Kapu Bolt haitás alá vétessen, mind a Kerittés

itten és a Seminarium fala mellett is a készen maradt Kező és Téglából fallal kerittessen.

1802. jul. 10. A püspöki és káptalanvárosi tanács elhatározta a normális iskola papnövelde felőli roskatag falának helyreállitását, nehogy a gyermekeket valami veszedelem érje. E munkát *Dummer Manó* vette át a maga felelősségére 101 frt 30 kr kialkudott összegért, a *17-ki* ülésen. — *Jul. 27-én Butsek Antal* kis-váczi elemiiskolai tanitónak saját kérelmére, miután ő példás életü és a tanitói tiszt teljesitésében serény és buzgónak mutatkozott, dicséretes bizonyitványának kiállitása a jegyzői hivatalnak meghagyatott.

Nov. 17. Vegyes ülés. *Drobny Antal* biró ur jelenté, hogy tegnapi napon *Bezzeg* kanonok ur őtet megszólitván, tudakozta, *ha vajjon a normális iskola épületét a város eladja-e, mert ez esetben a káptalan azt megtartaná.* Általában az vétetett tekintetbe, hogy az egész épület nagyszerünek látszik ugyan, de gyönge annyira, hogy majd minden évben javitást kiván; azonkivül udvara is csekély, és mint hirlik, a *3-dik osztály a tdő Piaristákhoz fogna átvitetni,* valamint az is tekintetbe veendő, hogy a gyermekeknek a lépcsőzeten le és föl járni, veszélyes. *Végeztetett*: hogyha türhető ára igértetik, adassék el, s az emlitett kanonok urnak ezt a biró ur adja tudtul, ugy mindazáltal, hogy előbb a normalis iskola részére más helyiségről gondoskodhassék a város. És pedig, miután *Drozd János* ur, *Pencz Miklós* ur szomszédja, házát árulni mondatik, és az mind a templomhozi közelsége, mind pedig telkének téressége miatt iskolaháznak alkalmatos volna, *Gottlieb Antal* nyomdász és választott ur kéretett meg, hogy a nevezett *Drozd* urral, mint különös jóbarátjával, házának eladása iránt értekezzék addig is, mig a normális iskola épületének eladása ügyében a tanács a ngos káptalannal alkudozik.

Minthogy a normális iskolák tanitóik fizetése iránt, a két földesuraság és két város közt 1795. évben tett szerződvény szerint a püspöki uradalom tartoznék évenként a tanitók számára maga erdeiből 16 öl tüzi-fát kimutatni, és ezeket a város csak megvágatni és behordatni volna köteles, *és mégis praefectus ur (Anchely János) a város elleni gyülölködésénél fogva, azon 16 öl fát az uradalom erdejéből adatni megtagadván, a városnak urbéri faizásából, a szóri vonalból adatni parancsolta*, és mindeddig évenként onnét is adattak ki a városnak nyilvános sérelmével, *végeztetett*: a következő uriszékre mindkét város nevében tétessék föl folyamodvány, miszerint ennek-utánna, a szerződvény tartalma szerint, azon 16 öl fa az uraság erdejéből utalványoztassék, azokért pedig, melyek eddig már két évben az urbéri vonalból adattak, az uraság részéről kárpótlás adassék.

Nov. 27. Hamvay Mihály főjegyző és tanácsbeli ur előadta, hogy jóllehet az idevaló normális iskola mestereinek tüzi-fájok iránt 1790. és 1795-ben történt szerződvénynek tartalma szerint, az iskolák fütésére a város 12 ölet adni, 16 ot pedig a tanitók számára, szintugy az 1787. évi szerződvény szerint, a kisváczi mestereknek is 7-et a

mlgos uraság maga erdejéből kimutatni ajánlott; mindazonáltal, minthogy azokat tek. praefectus ur a mlgos uraság erdejéből kimutatni nem engedé, kénytelen vala városunk a 7 ölet a magáéból, a 16-ot pedig a szóri urbéri faizásból egész a szerződési időktől fogva mindeddig évenként helyreszállitani. Ehhezképest javallá ez iránt tek. praef. urhoz folyamodni oly értelemben, hogy a szerződvények tartalmai szerint, ezentulra a tanitók fáinak a mlgos földesuraság erdeiből leendő kiadása iránt rendelést tenni, az elmult időre nézve pedig a szegény várost kárpótolni méltóztatnék. Az inditvány elfogadtatott s folyamodvány elkészitésével a nevezett főjegyző ur megbizatott.

Dec. 17. A tanitók failletménye ügyében a várostól kiküldött bizottság ezen kérvényt a több időig Pesten időzött tek. praefectus urnak hazajötte után kézbesitvén, egyuttal azt is emlité neki, *hogy a normolis iskola épületét, melyet a város több oknál fogva eladni kénytelen, a ngos káptalan megvenni szándékoznék.* Ezt a praefectus ur nemcsak hogy nem ellenzette, hanem ajánlotta is, hogy a mlgos *Bodonyi* püspök és nprépost urral ez iránt ömaga is szólani fog.

1803. jan. 3. Felsővárosi tanitó *Butsek Antal* az iránt fordult kérvényével a tanácshoz, hogy ez neki segédet adjon, és ellátásáról gondoskodjék. A kérés a választott községgel jól megvitattatván, annak eldöntése az uriszékre halasztatott el. — *Jan. 5.* E tanitónak irásban beadott abbeli kérése, hogy tanitványkái elszaporodván, segitségére egy praeceptor és az iskolafütésre az eddig volt 7 öl tüzifához még egy adatnék, ezen ülésen a tanács és vál. község által meghányatván, *végeztetett*: „Minthogy Városunkk hoszszan fekvése végett a Kisdedek, kivált a felső részrül a Várasnak Derekán fekvő Normális Oskolában nem járhatván, mind ez, mind más fontos tekintetekre nézve is, *boldogult Püspök Báró Splényi Ő Excellentiája, mint Földes Ur önmaga jó szántábul 1787-ben Kiss-Vátzon egy különös Normális Oskolát épittetett,* és azhoz ezen most esedező Mestert az Uraság részéről 50 frt, a Váras Cassájából pedig 100 frt fizetés mellett, ugy hogy, az Oskola fütésére 7 Öll Tüzifa az Uraság erdejébül kimutattatván, a Váras által megvágattasson, és helyben hordattasson, rendelte vala, üdővel azonban a Gyermekekk száma megszaporodván, a Tanitónak 1798-ban tartatott Restauratióhoz tett folyamodására azon Tekintetből, *hogy a Tanitó Fizetésének kevéssége végett ne kinlelenittessen házanként Gyemekeket tanitani, és az által az Oskolai Tanittást el mulasztani, a Váras Cassájából 50 frtok resolváltattak.* Ezen Provisióval lévén tehát mindeddig a Tanittó, mivel a kisded Tanitványok Száma már harmadéve 204-re, taval pedig 234-re a Classificatiókk mutatása Szerint nevekedett, és igy nemtsak amaz előbbenyi épület a nagy Számot meg nem foghatná, hanem ő maga a Tanittó Sem volna a naponként Szaporodókk tanittására elegendő, mivel *Ő felségének kegyes Rendeléséből a M. Uraság amaz előbbi Oskolát el adván, bellyebb a Városban, és sokkal tágassabbat állittatott*

volna, a könyörgő Kérésének igazsága, hogy méltán el fogattasson, átallyában a jelen lévő Sokasság által meg ismertetett ugyan, ellenben tekintetben vétettvén, hogy a Város a Capitális Oskalát Költséggel fel emelvén, annak jó karban való tartására, és a Tanittó Mesterekk meg álhatásokra, mint az eránt tett Calculus nyilván mutattya, *Esztendönként fellyebb ezer Tallérnál költekezik*, és igy Szegény Városunkk Cassáját ezen Kérésének applacidatiójával, melly kerülne a mostani szük üdőhöz képest 150 fkban is, terhelni nem lehetne, azhoz képpest, mivel ezen Oskola a M. Földes Uraságnak a Szegény Néphez nyilvánitott Kegyességéből emeltetett, a Könyörgőnek ebbéli kérése a Tettes Uri Szék előtt a Város részérül teendő olly alázatos folyamodással, hogy a felül elől hordott fontos okokra nézve ezen Tárgyat a Föls. Kir. Kamarához maga kedvező Véleményével által ereszteni méltóztattna, elől mozdittatni rendeltetett.“

Jan. 10. Olvastatott tek. praefektus úrnak, mindkét város részére úrbéri faizásúl rendelt szóri vonalnak az elemi iskolák tanitói számára kötelességen fölül mindeddig évenkint 16 öl fának volt kiadása iránt még tavaly mindkét városnak tanácsa által nevezett tek. *Anchely* praefektus úrhoz nyujtott folyamodására adott hátirata. — *Febr. 5.* A 31-ki számnál fölebb közbenjött végzéshez képest *Butsek Antal* felsővárosi elemiskolai tanitónak az iránt, hogy tanitványainak megszaporodására nézve, segitségére Praeceptor és az iskolafütésre az eddigi 7 öl fán kivül még egy resolváltatna, irásban beadott folyamodványa következtén az úriszékhez menesztendő kérvény elkészült és fölolvastatott. — *April 22.* Olvastatott a februárban üléseket tartott úriszéknek eldöntvénye mindkét tanács folyamodványára vonatkozólag, az elemi iskolák 16 ölnyi fadeputátumát, a kisváczi oktatónak pedig 7 ölnyi failletménye érdemében melyeket a Mlgos Uraság a szóri úrbéri faizási vonalból a szerződések értelmében utalványozni tartozik. E failletmények érdemében a rendelet nemsokára következni fog a nmlgú m. kir. kamara részéről.

Május 24. Felolvastatott *Butsek Antal* felvárosi tanitó föntebbi folyamodványára, melyet a tanács az úriszékhez tett át, a nmlgú m. kir. kamarától érkezett ily tartalmú intézvény: „5225. Ő cs. kir. apostoli fölsége m. kir. udv. kamarája nevében az ürességben lévő váczi püspökség javai praefektusának meghagyatik: Minthogy a felső elemi iskola tanulóinak száma már a mult évben, az ide csatolt úrszéki kimutatás szerint 234-re szaporodott, és igy egy tanitó *Butsek Antal*, egy más egyénnek segitsége nélkül, ezen számos, és annyi fokozatra oszlott ifjúság kellő nevelése és oktatására nem elégséges, azért a jelen kimutatás közlése mellett ezen praefektus úr megbizatik, hogy e fölött a váczi tanácsot és választott községet meghallgassa, hogy a *Butsek Antal* oldala mellé fölveendő segédtanitónak, kinek ellátása a felsőbbi szabályzat szerint 80 ftból áll, azon fizetés arányát illetőleg is, mely a rendes tanitónak a városi pénztárból jár ki évenkint, — a maga részéről mennyi fizetést ajánlana a város,

és mind e fölött, mind pedig az iránt, hogy honnét van, miszerint az iskolai szerződés szerint, a nemzeti iskolák részére az uradalom által évenkint utalványozandó 23 öl fa egyszerüen megtagadottúl jelentetik ide? Értesitvényét mindenesetre 3 nap alatt ide beterjeszsze a mondottak felől. A m. kir. udvari kamarának 1803. április 6-kán *Budán* tartott üléséből. *Stipsits Ferencz* m. k." (490. sz. Eredetie latin).

„Ezen tárgy környül állássossan megfontoltattván, hoszasbb Tanátskozás után egyenlő Értelemmel *Végeztetett:* Tétessen a Város részérül olly *Declaratió,* hogy jóllehet Városunk fölöttébb S úgy annyira volna terhelve, hogy az elől adandó sok féle terhelytetéseket is alig s nagy Kárával győzhettné, mindazonáltal nem tekintvén ezt, hogy ezen a köz Boldogságra, tudniillik Városbéli Gyermekeink Neveltetésére Szolgáló Módúl magát éppenséggel meg vonni ne látzasson, azon 80 ftkhoz, melyek *a Normális Resolutiók Szerint a Praeceptvrok Számokra ki Szabattattak,* ha azokat a felséges királyi kamara kegyessen resolválni méltóztatik, a Város részérül 20 ftok ajánltattnának olly fell tétel alatt mindazonáltal, hogy ha Üdővel a kisded Tanulókk Számok akár melly Történetből meg kevesedjen, Praeceptorra Szükség nem lenne, ezen fizetés is elmaradjon. E mellett Könyörgéskép kéretessen meg a Felséges Kamara, hogy Praeceptorok számára a Normális Resolutiók Szerint ki Szabott 80 ftkat Kegyessen resolválni, az 20 ftkat pedig, mellyeket Városunk tehetsége Szerint azokhoz ajánl, Kegyessen el fogadni méltóztasson."

Május 27. Olvasttott a m. kir. kamarának azon intézvénye, melyben a segédtanitóra vonatkozó városi folyamodványnak hely adatik. — *Aug. 17.* A város ezen kérvénye már a nmlgú m. kir. httó-tanácshoz is átküldve lévén, hogy valamikép ezen teher valami mulasztás miatt a városra ne háruljon, a httó-tanácshoz *Hamvay* és *Hajnik* urak kiküldettek. — *Decz. 4. Anchely János* elnöklete alatt, az urad. tanács és vál. község jelenlétében ülés tartatván, a tanács előterjesztése következtén érkezett kegyes kamarai intézvényt felolvasta, és ezen ügyben elnök úr előadta a maga véleményét, *hogy ő épenséggel nem látná a praeceptort szükségesnek ezen iskolában, és annak szükségtelenségét maga helyén ki is jelentené,* de mivel az a nmlgú kir. kamara rendelése, hogy az érintett normális praeceptornak ellátása iránt a várossal szerződést tegyen, megkérdezte a jelenlevő községet, hogy akarna-e szerződésre lépni vagy nem? A község a segédtanitó szükségességét megismerte ugyan, de annak fizetését általában megtagadta, mivel a város a maga nyilatkozatában ama 20 fkat is csak a pénztár érezhető megterhelésével ajánlotta meg. — Meghagyatott a jegyzői hivatalnak, hogy azon érintett kamarai kegyes intézvényt praefektus úrtól a jkönyvbe leendő bevezetés végett elkérje. — Majd praef. úr emlitette, *hogy a felsővárosi normális iskola épitése és posványos, alkalmatlan helyen való állitása iránt valaki a nmlgú kamaránál vádolást tévén,* minthogy

annak megvizsgálása rá vagyon bizva, az a tanács részéről kiküldendő bizottság előtt teljesittetni rendeltetett.

Decz. 5. Biró úr előadta, hogy a segédtanitó ügyében a dolgot bővebben megfontolván, attól tartana, hogy a városra nagyobb teher ne nehezüljön; mert a nmlgú kamara megütközvén azon, hogy mind a tanács és vál. polgárság, mind az uriszék a praeceptor szükségességét megismerte, most pedig a dolog ellenkezőleg terjesztetnék elő, igy majd az egész teher a városra fogna hárittatni. Azért praefektus úrhoz bizottság *(Gottlieb Antal, Krenedits Mihály* és *Orlovetz Mihály)* menesztetett közmegegyezéssel, mely viszszatérvén, előadá, miszerint praef. úr azon igéretet tette és őket esküvel is biztositotta, hogy oly értelemben fogná a nmlgú kir. kamarához tenni a fölterjesztést, hogy ama segédtanitó fizetését illetőleg a várost minden tehertől megmenteni fogná.

1804. jan. 13. Belánszky József kanonok úr, a felső plebánia admtra, a kis-váczi iskolákban a tanitósegéd szükségességét beterjeszti. Itt ezen évben 193 volt a tanulók száma. — *Febr. 19.* Föl-olvastatott tek. praef. úrnak a tanács- és vál. polgársághoz intézett levele, melyben jelenti, hogy a tanácsnak a mult évi máj. 27-kén a nmlgú kamarához a kisváczi tanitó *Butsek A.* mellé rendelendő segédtanitó iránt tett kinyilatkoztatása félretétetvén, a nmlgú kamarának az volna kegyes rendelése, hogy ha a város a segédtanitó tartására kiszabott 80 ftokat $^2/_3$-ban fizetni nem akarná, a földesuraság részéről az ajánlott $^1/_3$ megtagadtatnék, és akkoron Vácz városa, mint a nyomorúltabb községek közé nem számitható, a normális resolutióhoz képest az egész terhet viselni köteles marad. Ennek folytán a föntebbi küldöttség megbizatott, hggy ezen ügy iránt a nmlgú kamarától bővebb utasitást vegyenek. — *Febr. 25. Hamvay M.* Bpestről, hova több fontos városi ügyben *Hajnik J.* plgrmstr úrral kiküldve volt, előjövén, előadá, hogy a segédtanitó fizetése iránt a nmlgú kamara titoknokánál, tek- *Kmoskó* úrnál, tudakozódván, azt értette tőle, hogy a nmlgú kamara kegyes intézvénye, praef. úrnak a tanácshoz ezen tárgyban küldött iratával megegyezne, *és bármit is tenne a tanács, azon a praeceptor számára már kiszabva lévő 80 ftnak $^2/_3$ részben való fizetésétől a várost nemcsak meg nem menthetné, hanem annak megtagadásával majd azt nyerné, hogy az egész 80 ftok fizetése arra hárittatni fogna.* Ennek folytán, érett megfontolás után abban állapodtak meg a jelenvoltak, hogy a két teher közől hát inkább csak a kisebbet fogadja el, de oly föltétel alatt, hogy ezen fizetés (53 ft $33^1/_3$ dr.) csak a segédtanitó fölfogadásától vegye kezdetét, és ha valamikor ezen állomás megszünnék, megszünik a fizetés is. Ily értelemben tétetett hát föl a tek. praef. úrhoz intézett válaszirat a jegyzői hivatal által.

Hirdettetet a nmlgú m. kir. httó-tanácsnak az 1-ső elemiskolai tanitó fizetése és lakása ügyében a múlt évi decz. 27-én 28,330. sz. a. kelt és tek. Pest-vgye utján alszbirája *Burján Károly* által végre-

hajtás végett a városi tanáccsal közlött intézvénye. Erre nézve *végeztetett:* Pest vgynek tudtúl lészen adandó, miszerint az 1-sö osztályú tanitónak, ki lakbér-fizetésért a nmlgú httó-tanácshoz folyamodott, a követelt lakbért a város világos terhelése és kára nélkül fizetni nem lehet; mivel az az elemiskolai épületben két szoba s egy kamarával, mint a melyek felsőbb rendeleteknél fogva is, őt illetik, el van látva; haem ő e lakásban több kosztosokat, kiket az adófizetők sérelmével tartani akar, el nem helyezhetvén, azzal nem elégszik meg.

Márcz. 2. A nemzeti főiskola *Kiáltosi János* I. osztálya mesterének a nmlgú httó-tanácsnál lakbér fejében neki évenkint fizetendő 50 ft iránt tett kérésére, mindkét városi tanács és vál. polgárságnak nyilatkozata a tek. ns. vgyhez elkészittetvén, fölolvastatott. — A jegyzői hivatal *Butsek A.* felsővárosi tanitó mellé megajánlandó praeceptor fizetése iránt a nmlgú m. kir. kamarának közbenjött és tek. praef. *Anchely János* úrral a tanács és vál. polgársággal kivonatban közölt kegyes intézvényére a választ elkészitvén, felolvastatott. E felelet jóváhagyatott ugyan, mivel mindazáltal némelyek a jelenlevők közül úgy vélekednének, hogy valami módon e terhet a várostól elháritani lehetne, annak a rendeltetési helyén leendő átadása elhalasztatni határoztatott. De, hogy ezen ügyben mind a tanács, mind a vál. polgárság megnyugtattassék a fölvilágositással, biró úr kérte, sőt sürgette a vál. urakat, hogy a nmlgú kamarához lemenvén, ott bővebben tudakozódjanak, és ezen tehernek városunktól való elháritása végett lépéseket tennének. Mire nézve *Pencz Miklós* szószóló úr ajánlotta magát, hogy a jövő héten Budára lemenvén, az ügyben lépéseket tenni el nem mulasztandja, a választottak közül még *Stefanovits Mihály* úr adatott melléje.

Május 25. Kihirdettetett a nmlgú m. kir. udv. kamarának, a f. évi április 11-én 5780. sz. a. kelt kegyes intézvénye, a tanács és vál község azon nyilatkozatához képest, mely a *Butsek A.* felsővárosi tanitó mellé segédül felveendő egyénnek fizetését illetőleg a kamara, mint földesúr elé terjesztetett. — *Nov. 19.* 1805. Ezen évben *Kiáltosi Antal* a nemzeti iskolák 2-dik osztályának tanitója volt. — *1806. April 9.* Az iskolafa ügyében, miután a nmlgú m. kir. kamara a tek. *Fribeisz Antal* váczi úrszéki elnök úrhoz menesztett határozatában az iskolák és tanitók failletménye tekintetében a város keresetét a törvény utjára bocsátotta, s azért e mai napról kérvényt intézett a két városi hatóság a tek. vgyhez, hogy azt pótolni kegyeskednék. — *Okt. 23.* Az alvárosi elemiskola cserép-teteje s annak szélei, minthogy a szegletház, a gyakori erős szelek által megrongáltatván, a kijavitást 220 fton *Marschal Jakab* ácsmester vállalta föl. — *1807. szept. 11.* A helybeli nemzeti iskolában tanitó, *Kiáltosi Antal*, innét Budára a főgymnasiumhoz magyar nyelvtanárrá mozdittatván elő, igen jó bizonyitvánnyal távozott el a városból. — *Okt. 19.* Biró és főjegyző urak jelentették, hogy tegnap, a kö-

zelgő Mindenszentekkor kezdődő iskolák számára kimutatandó helyek iránt tett véleményeket irásban beadván, püspök ő mlga ezen szükségre a normális iskolai épületben lévő 4 szobát, a városházi szálát és elhunyt *Szerdahelyi* kanonok úrnak volt lakásán a hátulsó részben lévő nagy szobát rendelni méltóztatott, meghagyván nekik, hogy hogy mivel a Benedek-féle kanonok-házra, ama kanonoknak, kit ő fölsége nemsokára kinevezend, szüksége leend, a most abban lakó *Ferflex* tiszt számára lak- és tárúl a felsőbbség utján a most üresen álló *Ludovicea-épület* fog rendeltetni a vgye közvetitésével; mert igy a kincstár részére több ezer ft fogna megtakarittatni.

Hogy Váczott az iskolákat folytatni és az ifjúságot sikeresen oktatni lehessen, e czélra a magán polgárok házaiban lévő szobák a biró és jegyző urak által összeiratván, 1809. okt. 14-kén ő mlgnak a jelentés bemutattatott, lévén a házak ezek: *Szerdahelyi* kanonok házánál hátul egy üres szoba, *Ehn Tamás* káptalanvárosi gombkötő, *Kerper Ferdinand* mészáros, *Hirosné*, *Haniss* káptalani inspector külön szobája, a városháznál, fekete sas, fehér-hajónál stb. Kelt Mindszenthó 14. 1809. sz. a. *Hamvay M.* biró, *Hajnik Ferencz* főjegyző és senátor. (Ld. a püspöki irattárban a plébániai akták közt.)

1810. márcz. 9. Alsóvárosi tanitó, *Mogyoródy János*, a múlt napokon meghalálozván, minthogy magát becsületesen viselte, a szegény sorsban hátrahagyott neje és gyermekei javára, az elhunytnak illetményét készpénz- és termesztményben kiadatni rendelte a tanács. — *Szept. 22.* A normális iskola I. osztályú tanitójának szerződvény szerint, lakása ezen iskolai épületben lévén, minthogy azt már egy idő óta, azon okból, hogy magoknak házaik volnának, nem használnák, ezekben lakván, azoknak lakbér czimen évenkint 50 ftok ajánltattak a város ispánsági pénztárából. Mire nézve, mivel a múlt iskolai évre ismét ezen 50 ftok az illető tanitóknak utalványoztatván, azokat kifizetni kellett, a lakásra szánt szobák pedig, minden haszon nélkül, a varos tetemes kárával *Stintzl* karmester által mindekkorig „*bitangoltatnának*“, *Haskó András* ispán úr megbizatott, hogy a nevezett karmestert értesitse, miszerint, hacsak a város által ekkorig a tanitóknak lakbér fejében adott pénzt a városnak meg nem téritendi, jövőre nála azon szobák meg nem hagyatnak, hanem másoknak bérbe adatni fognak.

Okt. 2. A normális iskola 3-ik osztályábani tanitó, *Siebenlist János* úr, megjelenvén, előadta, hogy *Pozsony*ban jogi tanárúl ajánltatván, a napokban innét elköltözködni fogna, könyörgött tehát, hogy a múlt évre még benlévő 3 öl failletménye annak idején neki kiadatnék. Kérelme teljesitéséről biztosittatott. — *Nov. 10.* A nemzeti iskolák főigazgatója, *Venger*, az iránt irt főtdő *Poroszkay* váczi kanonok és itteni felvárosi pléb. urhoz, hogy mivel a kisváczi iskola tanitójának, *Butsek Antal*nak, a mostani viszonyok között fizetése csekély, őt életmódjára nézve szűkölködni hagyni nem lehetne, mint azon iskola igazgatója eszközölné a tanácsnál, hogy fizetése javitá-

saul neki a város néhány kila búzát ajánlana meg. *Végeztetett:* miután ezen ügy elintézése nem a mostani ülésre, hanem a tisztujitó székre tartoznék, elhalasztatott. — *Decz. 2.* Ekkor ezen tárgyban *végeztetett:* hogy noha a városnak sok terhei vannak annyira, hogy a rendes fizetések is kölcsönpénzből födöztetnek, és azért a kiadásokat nem szaporitani, hanem inkább kevesbiteni kellene; de tekintve a folyamodó *Butsek A.* tanitónak a gyermekek oktatásábani nagy szorgalmát, hogy jövőre tisztében még serényebb legyen, az ő és segédtanitója eddig volt fizetése 100 fttal jobbittatik meg, oly föltétellel, hogy mivel az ő és segédtanitója eddigi fizetésének $^1/_3$-da az urad. pénztárból adatik, ő mlga megkéretni fog, miszerint ezen 100 ftnyi jobbitmány harmadát is födözni méltóztatnék.

1810. évben a 3 normális tanitónak pénzbeni fizetése a püspöki város részéről $^7/_8$ részben 379 ft $83^1/_{48}$ kr. volt, $^1/_3$ részben a káptalani város fizetett. Minden tanitónak volt 4 öl fája, összesen 12 öl; 3 iskola fűtésére 9, összesen 21 öl fa. Ezeket a város a maga költségén a tanitók házaihoz és az iskolához tartozik szállittatni. — *Butsek A.* kisváczi tanitó készpénz-fizetése 150 ft volt, instructortartásért kapott 53 ftot $33^1/_3$ krt. Ennek 7 öl, a város költségén házához szállitandó fája volt. — *Nov. 1.* Kámánházy László püspökhöz folyamodott fizetése nagyobbitásaért. A többi elemiskolai tanitók, *Csatskó Mihály* és *Virágh István*, is ugyanakkor a nevezett főpásztorhoz fordúltak fizetésjobbitásért, ki is a nevezett nemzeti iskolai tanitók kérelmét méltányosnak találva, azt kegyesen teljesitette. Már előbb is, 1807. jul. 14-kén, hogy az iskolák télen eléggé melegek legyenek, a város által adatni szokott fához, ő két ölet ajánlott meg tetszése szerinti időig. (Ld. a püspöki irattárban).

9. §. Az elemiskolai ügyek 1811—1826.

A tanitók fizetésének emelését illetőleg a tanács, az ő mlgától ez iránt hozzámenesztett iratot, *1811. febr. 21-kén*, jól megfontolta és tekintetbe vévén a folyton emelkedő drágaságot, hogy tisztöket annál buzgóbban teljesitsék, fizetésöket 100 frttal jobbitani elhatározta, s ez ő mlgának tudtára adatni végeztetett. — *Jun. 18.* Olvastatott *Dudás János* alsóvárosi kis gyermekek tanitójának kérvénye, melyben azon könyörög, hogy a boldogúlt *Mogyoródi János* tanitó által húzott fizetés a város részéről neki is megajánltatnék. Miután kötelessége teljesitésében szorgalmasnak lenni találtatott, a kivánt fizetés a jövő ujévtől kezdve neki kiadatni végeztetett. — *Aug. 9.* A felvárosi iskolatanitó *Butsek A.* segédjének fizetésjavitása iránt ő mlgtól érkezett rendelés felolvastatván, jkönyvbe vétetni rendeltetett. — *1812. márcz. 20.* A felvárosi segédtanitó, *Behányi Ádám*, a felső vásárállomásnál, szegénysége miatt, hogy valamit érdemeljen, ott vásári alkalommal a város által alkalmaztatni szokott. — A kisváczi ügyes tanitó, *Butsek Antal*, az országgyűlésről visz-

szatért püspök ő mlgát a tanuló leánykák hitrege-költészeti (Mythologico-Poëticus lusus) játékukkal üdvözölte és lepte meg. Ezen évi május 27. a 94. sz. a. beküldte hálája jeléül ő mlgnak a szereplő leányok neveit, melyek a következők: *Juno*, Trekszler Antonia, vasáros leánya; ennek *Nimfája* Krenedits Erzsébet, K. József leánya; *Minerva*, Józsa Jozefa, Fehér úr atyafia; ennek Nimfája Prettenhoffer Antonia, szappanyosnak kisebb leánya; *Diána*, Prettenhoffer Borbála, ugyanannak nagyobb leánya. Ennek Nimfája Trekszler Anna, vasáros kisebb leánya; *Justitia*, Dummer Anna, özvegy kőmivesné leánya; *Flóra*, Stefánszky Katalin, szijgyártó leánya; *Ceres*, Herrl Teréz, rézműves leánya. Ennek Nimfája Bauer Teréz, molnár leánya; *Pomona*, Zimmermann Anna, M. úr bognár leánya; *Avium Dea*, Fleischmann Anna, festő leánya. *Párkák: Klothó*, Marschall Rozália, ifjú ácsmester leánya, *Lachesis*, Török Borbála, Niklászné leánya; *Atropos*, Herrl Julianna, elhalt perceptor leánya; *genius bonus*, Pierpreier Anna, pékmester leánya.

1813. május 17. A nmlgú m. kir. httó-tanács 1812. sz. Iványhó 25-kén, 15840. sz. a. a gyermekek és mesterinasok keresztény oktatása iránt, s az elemi tanitásra nézve, 4 pontra terjedő intézvényt adván ki, ennek következtén mindkét városi hatóság, czéhbeliek, az illető plébánosok, főtdő *Belánszky József* kanonok és főesperes elnöklete alatt vegyes ülést tartottak, s ama intézvény mikép leendő teljesitésének módozatát megállapitották egy 5 czikkre menő határozatban. Ezek 2-dikában felhozatik, hogy *a belvárosi főelemi iskola 3 osztályból áll, azaz: kettőbe a fiúgyermekek, egybe pedig a leányok járnak;* a felsővárosi iskola kétfelé leend elválasztandó, hogy a kétnembeli gyermekek egymástól elkülönitve tanuljanak. Különben e helyiség a tanulók nagy száma (ekkor 250-en voltak) miatt szükségtelennek találtatott. *Már ekkor fölmerült egy, az alsóváros*on, *a szegényebb gyermekek részére felállitandó iskolának szükségessége, a melyben a keresztény és egyéb szintén elemi oktatások fordulnának csak elő olcsóbb könyvekből.* De kijelenték a tanácskozók, hogy e terhet mostani körülményeinél fogva a város meg nem birván, az boldogabb időkre halasztatik el.

Jun. 25. Csatskó Mihály és *Virág István* főelemi tanitók 1811. évi fizetésökben történt tévedés iránt tett panaszukra ezen fölszámolás tétetett, az 1-ső iskolatanitó fizetése 140, 2 diké 230, 3-diké 250 ftok, különös iskolai szükségekre 25 ft, összesen 645 ftok. Ezekből levonván a mlgos uraság által fizetendő 200 ftokat, marad a két város által fizetendő 445 ft. *A 3-dik iskola ellenben felsőbb rendeletre a tdő kegyes-rendi atyákhoz tétetvén át*, a tanitó fizetése levonása után 250 ft. Marad a folyamodóknak fizetése 195 ft, és 1811. évi városi jkönyv 178. számánál javitásul megajánltatik 200 ft, összesen a két várostól 395 ft, melyből a püspöki város pénztárából $^7/_8$ részben a két tanitóknak esett volna 345 ft $62^1/_2$ dr, azok azonban a perceptorátusi számadás megvizsgálása után egyedül 304 ft $83^5/_8$

drokban részesülteknek találtatván, 40 ft $78^{7}/_{8}$ drral kevesebb fizezetést szedtek ki. *Végeztetett*, hogy ezen összeg a két folyamodó tanitónak kifizettessék a püspöki város pénztárából. — *Jul. 20. Korbel* vagy *Varga József*, az alváros *Mogyoródi János* helyett *már két év óta a kisded gyermekeket minden fizetés nélkül tanitgatván*, az emlitett elhunyt tanitónak volt fizetése 20 ft és 10 kila rozsban neki megajánltatott olyképen, hogy ezen évben a pénznek csak fele, de a gabona egészen kiadassék. — *Sept. 10.* Emlittetik *Jüttner Ferencz* tanitó is, a ki 1805-ben 4 hordóban 42 akó bort adott el, tehát vagyonkás ember volt kartársai közt.

1814. május 26. Virág István első elemiskolai tanitó a mult napokban elhalván, ennek helyére *Munganaszt Pál* egyhangúlag szemeltetvén ki, ki már 9 év óta az iskolás-leánykák tanitásában szorgalmatosan fáradozott, terjesztetett a püspök ő mlga elé, azon kérelemmel, hogy ennek kineveztetését az illető helyen eszközölni méltóztatnék. Mint folyamodványából kiderül, váczi születésű, szegény szülőktől eredett; birta a magyar, német s latin nyelveket; a tanitási módot a budai kir. képezdében tanulta s nyilvános oktathatási bizonyitványt nyert ott. Folyamodásakor élete 27-dik évében volt, s a váczi leányiskolákban már 9 évig mint segédtanitó dicsérettel müködött. A főtanfelügyelőség által a váczi nemzeti főiskolai tanitóságban 1814. évi jun. 12-kén erősittetett meg. A leányiskola mestere pedig az egyházi szolgálatoktól megszabadittatni és illő dotatióval elláttatni kéri magát *Venger Ignácz* tanfelügyelő útján Pozsonyban, 1814. jun. 14-kén. — *Jun. 14.* Az elhunyt Virág tanitó házát *Kámánházy László* püspök úr ő mlga vette meg, de azután ismét eladatni rendelte. — *Jul. 1.* Felvárosi iskolatanitó, *Butsek A.* azon kérelemmel járult a tanács elé, hogy *a király ő fölsége névnapjára tanitványai által egy három felvonásos szinjátékot szeretne előadatni*, de mivel erre sem alkalmatos helyisége, sem költsége nincsen, annak eljátszhatására a városházi nagyobb teremet kérte és némi segélyt. Ezen tervezett előadás a tanulók mivelődésére szolgálván, a tanács a kérelmét teljesiteni szivesen megigérte.

Aug. 23. A normális iskola két falának fölépitése *Duliczky* kőmives mesterre bizatott, 701 ftért vállalván el e munkát az ő költségvetési tervezete szerint. — *Sept. 9.* Néhai *Virág István* tanitónak hátramaradt vagyona letartóztatván, az ezt teljesitők jelenték, miszerint az elhunytnak három gyermekei (*Sándor* 19, *Josefa* 14, és *Örzse* 15 évesek) részére egyenkint 1809 ft $12^{8}/_{9}$ drok esvén, az árverelés alkalmával általok megtartott holmik ára levonatván, Sándornak 1663 ft $12^{5}/_{9}$ dr,, Örzsének 1712 ft $27^{8}/_{9}$ kr., Josefának ismét 1779 ft $22^{8}/_{9}$ dr., összesen mind a három részére 5154 ft $95^{2}/_{3}$ drok a gyámi hivatal gondviselése alá adandók lesznek, melyből a tanács rendelése nélkül kiadni mitsem szabad, a hozott végzésnel fogva. — *Virág István* elhunyt tanitónak nevezett gyermekei az ő sógoránál, *Csatskó Mihály* szintén tanitónál voltak elhelyezve. — *Nov. 9.* Ol-

vastatott a mlgos Uraság gazdasági üléséből a f. évi 888. sz. a. kiadott azon végzése, melynél fogva, mivel az uradalom a felvárosi iskolaházat kiigazittatta, igy a város részéről az ottani szükséghely a gyepmester által kitisztittassék. Noha az iskolaépület a mlgos Uraságé lévén, s őt, valamint annak kiigazitása, ugy ama kitisztittatás is illetné, mindazonáltal a város azt, egyedül a tanügy iránti jó hajlamánál fogva, minden a jövőre innét vonandó következtetés nélkül, kitisztittatni rendelte saját költségén. — *Nov. 25.* A kis leányok tanitójának fizetése iránt a főtdő *Belánszky* kanonok úr által kivánt nyilatkozat már beterjesztetett.

1815. jan. 4. A felsővárosi elemi iskolai tanitó, *Butsek A.* urnak tanitványai a városi előljáróságot megköszöntvén, részökre a kulcsári hivatal által egy akó ser ajándékul kiadatni rendeltetett. — *1819. febr. 3.* Felolvastatott tek. *Lauró Gáspár* praef. urnak e f. hó 2-kán a tanácshoz intézett azon levele, hogy a város nyilatkozzék az iránt: *ha akarna-e a diadalkapu mellett fönálló triviális iskolának a nmlgu m. kir. kamara előtt, az iskolai főigazgatói hivatal által szorgalmazott tágitására szükséges egy szoba fölépitésére, és pedig mennyi készpénzzel járulni?* Mire *végeztetett*: „A kérdésben forgó iskola különben is egyedül csak a mlgos Uraságnak költségén épittetett föl, *ide fordittatván a régi kis-váczi vegyes iskolaépületnek ára is,* s miután anélkül is az alvároson egy a város által nagy költséggel épittetett *„roppant nagyságu Oskola Ház“* volna, melyet évenként nem kis költségbe kerül föntartania, a város legkisebb pénzösszeggel sem járulhat a mondott iskolaház bővitésére, annál is inkább, minthogy ama tágitás nem a tanulók szüksége, hanem magának a tanitónak kényelmére látszik czélozni; ha pedig a tanulók ott el nem férnének, menjenek az alvárosi iskolába az előadásokra, hol elég helyre fognak találni.“ E végzés tek. praef. urnak tudtára adatni rendeltetett.

1820. márc. 17. A nmlgu m. kir. httó tanácsnak f. évi jan. 11-kén, 612. sz. a. kelt és a vgye utján tek. *Fricbeisz István* szbiró ur által a tanácscsal közöltetett kegyes intézvénye, mely szerint a helybeli elemiiskola-tanitóknak mind a multra, mind a jövendőre is évi fizetésök után az 50 frtnyi *„procentuális adiuta“* megadatni rendeltetik. Ezen intézvényt a tanács teljes tisztelettel és alázattal fogadván, a nevezett összeg a szokásos nyugták beadása mellett annak idején az illető tanitóknak kiadatni rendeltetett. — *Május 12.* Az alvárosi leányiskolai praeceptor, *Wendl Antal* a tanács elé terjesztett folyamodványában azon könyörgött, *hogy a napokban meghalálozott Butsek Antalnak,* a felvárosi triviális iskolatanitónak helyére a város részéről ajánltassék. A folyamodó, köztudomás szerint, jámbor, tisztes viseletü, és az általa eddig folytatott leányok tanitásában szorgalmatos lévén, s azon oknál fogva is, hogy ő helybeli születésü, következőleg a nevezett üresség betöltésére más vidékiek előtt elsőbbsége van, ekkorig tett szolgálata tekintetéből is oly jó reménynyel fog ajánltatni a város részéről, hogyha czélját éri, a város benne

csalódni nem fog. — *Máj. 19.* Gyalókai (Sopron vgybn) születésű, *Farkas Ferencz* urnak, a kisváczi elemi iskolában segédtanitója, a képezdét elvégezni kivánván, az iránt kért bizonyitványt kiadatni, hogy 3 éven át, mint segédtanitó szolgálván, magát illően viselte. E bizonyitvány kiadatni végeztetett. — *Jun. 27.* A felvárosi elemiiskola kiépitésére megkivántató téglákat Verőczéről ezrét 4 frt 30 krjával szállitani vállalkozott egy ottani gazda. — *Okt. 20.* A meghalt *Butsek A.* felvárosi iskolatanitót helyettesitő *Molnár József* urnak ezen iskolában eltöltött félévi fáradalma után őt illetett két ölnyi failletmény az urad. faraktárbani folyó ár szerint, 18 frt 35 krjval kifizettetett.

1821. jan. 26. Ulrich István a főtdő káptalan által karmesterré fölvétetvén, magát a nemes tanács kegyeibe ajánlá, kérvén egyszersmind, hogy a városi normális iskolában lévő lakás oda költözése előtt kimeszeltessék. Ez megajánltatván, odautasittatott az uj karmester, hogy valami jó magyar kántort tartson. — *1822. máj. 21.* Ezen karmester jelentése szerint, a tanuló leánykák annyira megsokasodván, hogy már helyök sincsen, azért a padok számát kettővel szaporitani és egy vászonnal behuzott irótáblát is csináltatni kellene. — *Sept. 13.* Ezek már elkészittetteknek lenni jelentettek be a kiküldöttek által. — *1823. sept. 7.* Főtdő *Balogh István* kanonok ur, mint a nemzeti iskolák igazgatója, a tanácshoz intézett iratában jelentvén, miszerint a pozsonykerületi iskolai főigazgatóságtól, a nmlgú m. kir. htté-tanács rendelete folytán érkezett azon meghagyásra, *hogy valamint minden nemzeti iskolákban, ugy itt a városban is a leánykák naponként két órán át az önekik szükséges kötés, tüzés és varrásban oktattassanak a tanitó neje, vagy más az által fogadandó alkalmatos személy által.* Minthogy azonban *Ulrich István* karmester, mint tanitó, e kötelezettség nélkül fogadtatott fel, és azt csekély fizetése mellett sem ő, sem pedig más is nem teljesithetné, a város az oly alkalmatos tanitó dijazására 150 frtot ajánlott meg, s ezt jóváhagyás végett az uradalom elé beterjeszteni elhatározta, attól is e végre segitséget nyerhetni remélvén. Ilykép a fizetést a tanács elégségesnek vélte, a nevezett női munkákra oktatás mellett az illetőnek ideje leendvén még egyéb keresetre is. Ekkor a gyermekek I. osztálybeli tanitójuknak 198 ft $33^1/_3$ dr. évi fizetése volt, a lánykák tanitása s kántortartásért pedig 120 ftnyi dijazás volt érvényben az uradalom és a város pénztárából.

10. §. Az elemiiskolai ügyek folytatása 1826—1850.

1826. Sept. 22. Főtdő *Bodonyi Miklós* olvasó kanonok, apát és dékán ur őnga elnöklete alatt, főtdő *Balogh István* kanonok ur s az alvárosi nemzeti iskolák igazgatója, tek. *Nedeczey Nedeczky Gáspár* ur püspökuradalmi főtiszt, *Kaprinay Ferencz* káptalani ügyész, a káptalani és püspökvárosi tanácsbeliek, mindkét városi szószólók je-

lenlétökben igen tekintélyes gyülés tartatván, felolvastatott azon iskolaügyi levél, melyet e hó 9-ről a nevezett alvárosi nemzeti iskolák igazgatója, főtdő *Bodonyi Miklós* kanonok őnga, és a szintén érintett főtiszt urhoz menesztetett. Rövid tartalma a terjedelmes iratnak a következő: „*Ulrich István*, a váczi székesegyház karigazgatója, nemcsak szerződvényileg, hanem *szemei fogyatkozása s a magyar nyelvbeni járatlansága miatt is* a gyermekeket nem oktathatván, kénytelen volt oly tanitót tartani és fizetni, aki a váczi alsóvárosi nemzeti iskolákba járó leánykákat tanitsa. Eddig meg is felelt e kötelmének, *három év előtt leányok tanitójául egy igen becsületes s alkalmatos ifjut, Pleszl Antalt, fogadván föl, ki oly meglepö sikert tanusitott fáradhattan buzgalmával a leánykák körül, milyen idáig itt még nem tapaszlaltatott, s azért mindenkinek szeretetét kiérdemelte.* Mivel azonban a karmesterné iskolai beavatkozásait gátolni bátorkodott, karmester ur neje izgatása folytán, a nevezett iskolai igazgató előtt, a kitünő tanitó elbocsátásáért könyörgött többször. A főtdő igazgató ur békéltető törekvésének sikerült kibékéltetni a karmestert a tanitóval, és ennek kivánságára 6 hét előtt külön szobát is rendelt, hol csendben foglalkozhatott. Azonban e napokban a tánév bezárta után a karmester és neje megjelenvén, a főtdő igazgató előtt kijelenték, hogy ha e tanitó tisztében tovább is meghagyatik, ő neki semmi élelmezést, sem a háznál, melyet pedig a város egyenesen a tanitók számára épittetett, többé adni nem fog. Mivel pedig a nyugtalan nő kedvéért e derék tanitót kenyerétől megfosztani nem lehet, azon 30 frton, melyeket évenként *Ulrich István* karmester urtól a tanitásért kapott, élelmezést és lakást magának nem szerezhet, s bármily intézkedés tétetnék is e tanitóra nézve, a karmester nejét ez meg nem nyugtatná, az iskolai igazgató ur e kellemetlen ügy elintézéséért az illető hatóságok részéről czélszerünek tartja egy közgyülést müködtetni. Erre huzamos megvitatás után *végeztetett*:

„Miután a nevezett karmester s neje meg a tanitó közt a gyülölet annyira ment, ugy megrögzött, hogy egy födél alatti békés lakást, annálkevésbbé egy asztalnál békét egyességet várni, sem pedig a nőnek kedveért a tanitót, ki oly dicséretesen felel meg hivatásának, elbocsátani nem lehetne, ez tisztében továbbra is megerősittetett, a karmester meghallgatása után, a tanitó lakása és élelme megszerzése azon fizetésből, melyet a karmester a leányok tanitójának, a magyar kántornak tartása, s az iskola fütésére évenként a két várostól húzni szokott, *neki fizetendö 60 ft és 4 öl fa minden mellékes szokott járulékokkal együtt oly hozzáadással, hogy a karmesternek ezentúl a leánykák iskolájára mi befolyása sem leend, és a tanitót más szolgálatokkal oktatói teendöitől elvonnia szabad nem lészen.*“ — Igy eredményezte *Ulrich István* nyughatatlan nejének torzsalkodása a leányiskola tanitójának függetlenségét annyi évi függőség után.

*1827. április 20. Gáspár Mátyás*nak a tanács elé terjesztett azon folyamodványa, hogy miután *Behányi Ádám*, a helybeli nemzeti is-

kolák tanitója meghalálozván, annak helyébe *Pleszl Antal* úr, ki eddig a leánykák oktatója volt, tétetett, s most ennek helyére más tanitó szükségeltetik, ezen állomásra az ő fölvétele eszközöltetnék. A kérelmező már a leánykák tanitójává fölvétetve lévén, kérvénye az irattárba tétetett. — *1828. május 16.* Ulrich István karmester, neje hatalmaskodása folytán, *Gáspár Márton* alsó-elemiskolai leánytanitót is, e hóban tisztétől megfosztotta; azért hivatalába visszahelyeztetni és a karmesternek joghatósága alól magát szintén kivétetni kéri. Kérelme teljesitésére nézve az igazgató úrnak a tanács őt ajánlani megigérte. E tanitó ekkor már tisztét az egész város megelégedésére, mintegy 7 évig viselte, és noha csak 30 ft vpnzben volt évi fizetése, mégis buzgón tanította a gondja alatti 150 leánykát. — *1833. nov. 8.* Nyomorúlt testi állapota miatt *Fellner Miklós* a nehezebb munkára alkalmatlan lévén, az apróbb gyermekek tanitására pedig az alvárosi kanonok-plébános és igazgató úr által alkalmasnak találtatván, e helybeli ifju kérvényt adott be, hogy miután az alvárosi szegényebb gyermekek számosabban járnak hozzá, élelme könnyitése végett az oktatásért azon járandóság, melyet ily elődje *Korbel József* a várostól húzott, ez által neki is kiadatnék. Ily melléktanitóra annálinkább is szükség lévén, hogy a főelemi iskolába járó tanulók össze ne szoruljanak, a folyamodónak ezen járandóság ezen évi nov. 1-től kiadatni megajánltatván, az a fizetési táblázatba fölvétetni végeztetett.

1835. decz. 3. Helybeli lakos *Gáspár Márton* úr, Ulrich István halála után, a megürült karmesteri állomás elnyeréséért folyamodni akarván, az iránt könyörgött, hogy 15 év óta itt tanusitott csendes és példás viseletéről, és arról, hogy itt a normális iskolákban $5^1/_2$ évig a leányok tanitója volt, és a karigazgatára szükséges zenék nemeit, köztudomás szerint érti, nekie bizonyitvány adassék ki. Ez a jegyzői hivatalra bizatott. — *1836. nov. 25.* Az illető hatóságok megtették az intézkedéseket a szülők buzditására, hogy gyermekeiket szorgalmasan küldjék az iskolákba; főkép azon szülők buzdittattak különösen erre, a kik maguk is iskola nélkül együgyüségben és butaságban nevelkedtek föl s azért gyermekeik oktatását elhanyagolni szokták. — *1838. nov. 13.* A helybeli normális iskolatanitók: *Vendl A., Munganaszt P.* és *Ulrich Istvánné* a vgyre folyamodtak, magukat az adófizetés alól fölmentetni kérvén. Erre a tanács ezen tudósitást küldte a járásbeli szbiró úrnak: „A vgye részéről 1834 ben kiküldött adóirási bizottság munkálata előtt mentek voltak a helybeli normális iskolák tanitói, valamint a város minden tisztviselői és szolgái is, emberi emlékezetet haladó idők óta, az adózás terhétől; azonban a tisztelt bizottság ezekre is kivetvén az adót, ezen idő óta mint adózók tekintetnek s rájok is kivettetik az adó. *1839. okt. 23.* Főtdő *Tajthy Ferencz* kanonok s alvárosi pleb. úr a bihóhoz küldött iratában kéri a kosdi vámuton levő vámszedőt a tulajdon hatalmából kezdett gyermekek gyanitásától eltiltani, s a hozzájáró

gyermekek szüleit a rendes iskolába leendő járatásra utasitani. Mire nézve *okt. 25-kén* a tanács bizottságot menesztett a dolog megvizsgálása végett a nevezett helyre.

1842. május 31. Ezen évi jan. 8-kán *Munganaszt Pál* tanitó többek jelenlétében (Vajzer József senátor, Poder István aljegyző, Pupák Endre vicerector, Ehn Bernát alsó-plébániai káplán s Pleszl Lipót nyomdász) tett végrendeletét személyesen bemutatta, mely is bepecsételve lévén, az irattárba tétetni rendeltetett. — *Aug. 12. 853. sz. Hoffmánn Károly* tanitó már mint elhunyt emlittetik. — *1843. Jan. 27. Ruff Mihály*, Vendl Antal felvárosi tanitónak $5^1/_2$ évig volt segédtanitója, a magaviselete s szorgalmas tanitásáról bizonyitványt kérvén kiadatni, mint *csendes és jó erkölcsü egyénnek* az a jegyzői hivatal által kiadatni végeztetett. — *1844. márcz. 29. 436. sz.* Főtdő *Tajthy Ferencz* kanonok és alvárosi plébános, mint a helybeli nemzeti iskolák igazgatója által a városi tanácshoz intézett ily tartalmú érdekes felhivására:

„Nemes Tanács! Nincs semmi közönségesebb a mostani korszakban, mint a népnevelési pengetés; de ha jól fontolóra vesszük, méltán is, mert a jó nevelés alapja és talpköve minden kereszténi és polgári erénynek, azért főbb kötelességök minden Elöljáróknak szorgalmatosan felvigyázni, hogy a népnevelés, a gyermekek tanitása tökélletes és czélszerű légyen. Már *ha ezen elvek szerint megtekintjük a Váczi Normális Osztályt, valamint a Vácz alsó Városbani Fellner Miklós Tanitó keze alatt lévő és méltán kisdedóvó intézetnek nevezendő Oskolát, azokat nemcsak tökélleteseknek, de czélszerüknek sem mondhatjuk.* Ugyanis nem mondhatjuk:

1-ör. A Váczi Normális Osztályt, és pedig nem azon okból, mintha a tanitó kötelességének eleget tenni nem iparkodna, mert az többet tesz, mint amivel tartozna, tehát nem ezen okból nem mondhatjuk a Váczi Normális 1-ső Osztályt czélszerűnek, hanem azon okból 1-ör, mivel az iskolai szoba 180 tanulóra, mint mostan vannak, elannyira kicsiny, hogy ámbár székekkel egészen majd az ajtóig tömve vagyon, mégis 40, sokszor 50 gyermek is kintelenittetik az iskolai órák alatt csak fal mellett állani, mikor pedig a tanitó az irásban akarja tanitványait gyakorlani, akkor legalább felit tanitványainak vagy az Oskolai udvarba, vagy pedig haza kintelenitetik küldeni. — De még a mi több, innen az a rosz is származik, hogy sok apa és anya meghallván gyermekitül, hogy a székekben helyet mindig nem kap, készebb inkább gyermekét az oskolától elfogni, mintsem ilyképen Oskolába küldeni. Sőt az is megtörtént már többször, hogy a gyermekeket szerető szülék a tanitóra rajta mentek pörpatvarkodással, hozzám pedig panaszszal, hogy az ő gyermekeik megvettetnek, a midőn az Oskolában nekiek üllés nem adatik, holott pedig minden figyelmesben megfontoló által láthatja, hogy ennnek sem én, sem a tanitó nem oka, hanem a hely és az Oskola szük volta. De 2-or azon okból is nem czélirányos a váczi első normális

Oskola, mert egy tanitó, ámbár a legszorgalmatosabb is, 180 különféle korú és tanulású kisdedeknek tanitására soha sem elegendő, és igy a tanitás sem czélirányos, de annyival inkább helyes nem lehet.

Tehát ha azt kivánjuk, a mint illik, szüséges is kivánnunk, hogy a kisded gyermekek, mindjárt kezdettől fogva czélirányossan és helyessen tanitassanak, alázatos Véleményem oda járul, *hogy az 1-sö Osztálybéli gyermekekre még egy oskolai szoba épitessék*, és vagy a mostani tanitó mellé még egy segéd tanitó rendeltessen, vagy pedig, a mi még jobb volna, egy egészen uj tanitó rendes fizetéssel állitassék be az ujonnan felállitandó Oskolai szobába is. — *De nem kevésbé czélirányialan a Vácz Alsó Városi Fellner Miklós Tanitó alatti, és méltán kisdedóvó Intézetnek nevezendő ugyan, de fájdalmassan mondhatom, inkább még csak Vácz Várossának mostoha gyermekekint tekintendő Oskola is*, és pedig több méltánylást érdemlő tekintetből, ugyanis:

1-ör. Ezen fiók Oskolában, mellyben csak a most folyó évi próbatétel alkalmával is 81 tanitvány állittatott elémbe, az Oskola ház melly különben is rendetlen, sem kipadolva, sem szükséges szerekkel és más, a czélszerü tanitáshoz szükségkép megkivántató eszközökkel nints ellátva. — 2-or. A tanitó a czélszerü és helyes tanitásra meg kivántató szükséges tudománynyal, valamint az arra valói tudományos előkészületekkel egyátaljában nem bir. — 3-or. A tanitó nem lévén olly rendes fizetéssel ellátva, mellyből évenként eltengődhetne, kéntelenitetik minden Oskolába járó gyermektül hetenkint egy váltó garast kivánni, a honnan történik, hogy a szegény apák és anyák ámbátor gyermekeik már egynehány években, egy nevét tudatni nem akaró ember baráttól könyvekkel nagy részint elláttattak, csak azon hetenkinti fizetendő garas végett is, gyermekeiket az oskolából ki fogják, és inkább hagyják tudatlanságban felnőni, mint a hetenkinti garasokat rendesen meg fizettni.

Ezen okoknál fogva, e jelen Oskolában is, ki ne látja, hogy helytelen és czélszerütlen mind az oktatási, mind pedig a tanitási rendszer? És azért alázatos véleményem csak az volna: 1-ör. Hogy a 81 szegény és ugy szólván elhagyatott ügye-fogyott gyermekek mindenkor megérdemelnék a Ns. Tanácsnak azon atyai pártolását, hogy *számukra az Alsó Városban Oskola házat állittasson, minthogy az egész alsó Város nagyobb részint csupa szegénységből áll.* — 2-or. Hogy azt rendes és alkalmatos tanitóval ellássa. — 3-or. Hogy a tanitónak olly fizetést rendeljen, mellyből az, ha szüken is, de megélhessen, és ne kintelenitessen hetenkinti garasokat azon szegény, nyomorult Városlakositól zsarolni, akik a nélkül is a ns. Városnak adófizetői, és a kiknek gyermekeik nevelésök a ns. Városnak, mint jövendőbéli polgárainak főbb és mellőzhetlen kötelessége.

Ezen szilárd, de egyszersmind minden ember, polgár és lakos társaink iránti szeretetből származott hivatalos fölszólitás a Vácz Városi Ns. Tanácsnál, aki valamint minden jónak, ugy minden hasz-

nosnak és jogszerünek hathatós eszközlője, hogy bőséges gyümölcsöt fog hozni, tellyes szivemből valamint kivánom, ugy reménylem is. Ki egyébbiránt tartozó tisztelettel maradtam *Váczon* 14-dik Martius 1844. A Ns. Tanácsnak köteles szolgája: *Tajthy Ferencz* m. k. kanonok, Vácz alsó Városi Plebánus és Váczi Nemzeti Oskolák Igazgatója.“

Végeztetett: „Tisztelt Kanonok Urnak illyetén, a népnevelés tekintetében tett, közméltánylást érdemlő felszólitása széltiben jegyzőkönyvben igtattatni, a czélba vett első Normalis Oskola bővitésének, valamint az alvárosban egy uj Oskola ház épitésének mimódoni eszközölhetése, ugy az ide alkalmazandó tanitó egyén járandóságának millyensége tárgyában, egy a felszólitásban árnyékolt, a tanitás körül tapasztalt hiányoknak elháritása tekintetéből, a czélnak minden tekintetben megfelelő terv készittetni, és a tanácsnak belátás, a körülményekhez képesti intézkedés végett hova hamarébb bemutatni rendeltetik, — az épitést, ugy a tanitást tárgyazó tervnek szükség esetében a helyszinéni szemle-tartás s vizsgálódás melletti elkészitésére Polgár Mester *Ruczmózer Ferencz*, *Maizner Ferencz* 1-ső, *Trexler János* 2-dik szószólló, Kápt. Vácz Városa részéről Biró *Bierbrauer Károly*, szószóló *Ehn Tamás* Urak deputáltatnak. — Kiadatott *P. Mester Ruczmózer Ferencz* Urnak.)

1845. jun. 7., 734. sz. Az alvárosi fiók-iskola épitési költségei födözésére az özvegy *Raichl Józsefné* asszony által kölcsönül ajánlott 2000 ftkat, kamat nélkül hat hétre a tanács fölvenni elhatározta. — *Sept. 23. 1084. sz. Néder József* tanitó ur arról, hogy ő e városban 5 évig a leánykák oktatója lévén, ezen idő alatt megróva nem volt, viseletéről bizonyitványt kért kiadatni, ennek kiadása a jegyzői hivatalra bizatott. — *Okt. 8. 1158. sz.* A középvárosi főelemi tanoda alatti pinczét *Munganaszt Pál* most már nyugalmazott tanitó ur, birta bérben; de nyugalmaztatása után az másnak adatott bérbe 30 vft évi dij mellett. — *1172. sz.* Olvastatott Káptalan-Vácz város ns. tanácsának f. évi sept. 27-kén, 316. sz. a. kivonatilag megküldött végzése, melyben, annak előbocsátása mellett, hogy a két város által saját költségén emelt elemi iskolában szinte a két város pénztárából fizetett tanitónak, a kerületi tanulmányi főigazgatóság által történendő kinevezése végett kijelölés utjáni ajánlhatását és az ily kijelölés és ajánlásba a helybeni iskolai igazgatónak és az uradalmi küldöttségnek befolyását igazságosnak el nem ismerheti, és jóllehet K. Vácz város részéről az érdeklett választás, illetőleg kijelölés ellen tett óvása el nem fogadtatott, ennek orvoslását, további surlódások mellőzése tekintetéből szorgalmazni nem akarja; kijelenti mindazonáltal, hogy a két várost közösen illető joggyakorlatban P. Vácz városa többségét K. Vácz város érdeke irányában határozónak el nem ismerheti. Minélfogva tudtul adja e városnak, hogy a közös állapotokra nézve magát P. Vácz városától függetlennek hiszi, és csak azon esetre vél ujabb közös viszonyokat elintézhetőknek, ha abban

mindkét város tökéletesen egyetértve megegyez. — Tudomásúl vétetik. — *Dec. 5. 1410. sz.* Volt alvárosi tanitó, *Fellner Miklós*, tanitó díját az egész évre, 20 ftokban és 10 kila buzában kiadatni kéri. *Végeztetett*: „A folyamodónak kérése az által, hogy a hozzájárt gyermekeket főtdő *Tajthy Ferencz* kanonok s a nemzeti iskolák igazgatójának e részben s felolvasott bizonyitványa szerint is egész év lefolyta alatt szorgalmatosan tanitotta, méltányosnak találtatván, évi fizetése 20 ftkban és 10 kila buzában, illetve ennek árában *Krenedits György* pénztárnok által kifizettetni rendeltetett.

Okt. 24. 1325. P. Vácz város tanácsa e napról bizonyitványt állitott ki *Fellner Antal* urnak, saját kérelmére, arról, hogy e helybeli születésü tanitó az alvárosi főelemi tanoda I. osztályában egy évi segédtanitói ideje alatt, főnöke *Pleszl* (később: *Rónai*) *Antal* ur személyesen tett nyilatkozata szerint is, a tanitásbani jártassága, serénysége és szelid bánásmódja által tüntetvén ki magát, a tanulók és szülők közbecsülését is kiérdemelte. *(Pleszl* meghalt 1875. nov. 11-kén szélhüdésben élte 75. évében.) — *Nov. 24. 1493.* Az alvárosi iskolát *Pécs Jakab* ácsmester épité, mely az ezen évi tanfolyam megkezdésekor még nem volt egészen készen, és ezen ülés intézkedett, miszerint 636 ftok és $17^1/_2$ krok még fönnlévő követelése, mint épitési dij kifizettessenek. — *1849. Sept. 16. 112. sz.* (Gazdászati jkönyv) szóba hozatván, miszerint *Fellner* tanitó ur a neki kijelelt két szobáját saját használatára, megtartani kivánja olyképen, hogy *Rónai* tanitó ur lakásából neki konyha helyett még egy szoba adattassék, melyben takarék-tüzhelyet alkalmazni akarna, vagy pedig az ottani pinczeért évenként fizetni szokott bér neki ajánltassék. *Végeztetett*: „A kérdéses lakás megvizsgálása s a dolog helyes s czélszerü kiegyenlitése végett egy bizottság küldetett ki, ennek tudósitása annak idején elváratván."

11. §. Az elemiiskolák kor-igényelte módositásai 1850—1860.

1850. okt. 24. 1374. sz. Trencsénmegyei cs. kir. kormánybiztos ezen évi 6425. sz. a. válaszát, miszerint ezen tanács által f. é. aug. 8. 90. sz. a. megkereső levele folytán *a váczi közép-elemi tanoda meghagyása, vagy pedig nagyobb elemi tanoda alkotása iránt* felsőbb helyen Trencsénvgye részéről pártoló fölterjesztés történt, mely aligha felsőbb helyen a várt eredményt fogja következtethetni, megküldvén ez jkönyvbe vezettetni és a válasz az irattárba tétetni rendeltetett. — *1852. April 6. 347. sz.* Zemplénmegyei cs. kir. főnök ur 1743. sz. a. kelt abbeli megkereső levelében, melyben helybeni lakos *Slapák Lajos* házában nőtanitási foglalkozással megtelepedni kivánó *Krömming Albina* k. a. részére zemplénmegyei „*Mihályi*" helyiségben lakó földbirtokos *Batta Bálint* által kiadott viseleti bizonyitványt, ugy a nevezett hajadon folyamodványát és elavult utlevelét leküldvén,

azoknak kézbesitését kérte. A küldött 6 drb eredeti iratok a nevezettnek házánál tartózkodó kisaszszonynak téritvény mellett kézbesittetni rendeltettek. — *Jul. 22. 732. sz.* Ezen kisasszony Váczon nőneveléssel foglalkozni kivánván, a zemplénmegyei cs. kir. főnök őnga által 1743. sz. a. átküldött bizonyitványok nyomán, *erkölcsös, jó viseletü, ügyes, a nevelésben jól kiképzett s mivelt nőnek ismertetvén*, kérelmére a helybeni tartózkodás neki ezennel megengedtetik.

1853. jan. 3. Főtdő *Müller Mihály* kanonok és alvárosi plébános ur jelentése szerint, ekkor a felső elemi tanodában 260 fiu, 115 leány, a felső és alsó iskolákban pedig 170 fiú és 101 leánytanuló volt. — *1855. május 26. 23. sz.* Adótárnok *Pauer János* ur jelentvén, miszerint 1853. dec. 31-kén P. és K. Vácz város részéről tartott közös ülés 189. sz. a. végzése szerint a helybeli elemiiskolai tanitók (*Fellner Antal, Imrey Ignácz, Ruff Mihály, Rónai Antal, Ulrich Károly, Vendl Antal* és *Pál Máté*) az 1853. városi adótól személyeikre nézve fölmentettek és ezen végzés 1854. febr. 3-kán véle közöltetett is. Azonban ezen irat okmányul általa nem használtathatik, mert abban nem érintetik, hogy kinek-kinek mily összeg legyen törlesztendő. Azt kéri hát, hogy ez az illető okmányban különkülön kitéve forduljon elő. Ennek teljesitésével *Pencz Jozsef* számvevő ur bizatott meg. — *Aug. 24. 62. sz.* A nevezett tanitók itt szóban levő adója fejenkint 3 frt, országos adó utáni városi adójok 4 ft $7^{60}/_{120}$ krjval ppnzben összesen 25 ft 40 krt tett, ennek $^1/_8$ része a káptalani várost illeti 3 frt $^{124}/_8$. — *Okt. 19. 79. sz. Meisner Ferencz ur azon házhelyiségnek árát, melyet a város tőle még 1845-ben uegvett, és a melyben az alvárosi iskola alapjából emeltetett, 400 vftokkal és 6-tos kamataival kifizettetni kérvén*, ennek eszközlésével *Serédy Károly* főpénztárnok ur megbizatott, e két várost érdeklő kiadást jelen jkönyvi kivonattal igazolván.

1856. febr. 23. 13. sz. A helybeli fel- s alelemi tanitók azon kérvényök, miszerint csekély fizetésökből napi elkerülhetlen szükséges kiadásaikat is alig képesek födözni, *magokat a rájok rótt házi adó terhe alól fölmentetni esedeznek*, felolvastatván, a közjóra tett fáradalmaik tekintetbe vétele folytán *a személyök és vagyonuk után ez évben kivetett háziadójuk törlesztetni határoztatott.* — *Nov. 30. 48. sz.* Felolvastatott a tek. cs. kir. szbirói hivatalnak f. évi okt. 20-ról 6714. sz. a. e város plgmsteri hivatalához intézett ily tartalmú levele: „*Vácz,* cs. kir. szbirói hivataltól! Plgrmsteri hivatalnak! Váczon. A nmlgú httsági tanács f. évi sept. 27-kén 25,937. sz. a. kelt leirata erejénél fogva, *Váczon alakitandó 4. osztályu elemi tanoda s tanitók fizetése javallat szerint jóváhagyatott.* Miről is a plgrmsteri hivatal tanácskozási jkönyv's tanitói fizetés táblájának visszaküldése mellett azon megjegyzéssel utasittatik, miszerint *az oskolák felépitését, vagyis átalakitását kettőztetett szorgalommal siettesse.* Vácz okt. 20-kán 1856. cs. k. szbiró helyett *Pilisy* m. k. s. szbró.“ — Mire *határoztatott*: „A most felolvasott rendelet értelmében a 4 osztályu

elemi tanitók részére f. évi 7. sz. a. községtanácsi határozat folytán javallott évi fizetési illetékek helybenhagyva, megerősitve lévén, ehhez képest *Serédy Károly* főpénztárnok ur oda utasittatik, miszerint a megállapitott évi fizetéseket, melyek is a f. évi sept. 3-kán a két város részéről tartott községi tanácsülés 7. sz. a. hozott s felsőbbileg jóváhagyott határozata szerint, a két uradalomtóli járandóságok beszámitásával

a) az *1-sö osztályú tanitónak* készpénzi illetősége 400 ft, ugyanannak lakbér 80 ft, továbbá 5 öl tölgyfa. — *b) 2-dik oszt. tanitóé* 400 ft, ugyanannak lakbér 80 ft, s 5 öl tölgyfa. — *c) 3-dik oszt. tanitóé* 400 ft, lakbér 80 ft és 5 öl tölgyfa. — *d) 4-dik osztályué* 400 forint, lakbér 80 ft és 5 öl tölgyfa. — *e)* a leánykák tanitójának 400 ft, lakbér 80 ft és 5 öl tölgyfa. — *f) a leánykák nötanitójának* 300 ft, 3 öl tölgyfa. — *g) Rajztanitónak* 200 ft, mind ppnzben, az $185^{6}/_{7}$. tanévre rendszeresitett fizetési táblázatba bevezettetvén, mindenik illetőségét *Serédy Károly* főpénztárnok ur szabályszerü időszakban adja ki és számadásba igtassa.

49. sz. Felvétetett a helybeli elemiiskolai főtdő igazgató urnak f. évi okt. 12-ről 1689. sz. a. hivatalos levele mellett másolatban közlött cs. kir. httósági, németül szövegezett intézvény. — Mely után felolvastatott (50. sz.) a tek. cs. k. szbirói hivatalnak f. évi okt. 17-ről 6666. sz. a. ugyancsak az elemi tanitók kinevezésére vonatkozó rendelete ily tartalomban: „A váczi cs. k. szbirói hivataltól. Plgrmstri hivatalnak Váczon! Az ide mellékelt Decretumok oly utasitással adatnak ki a plgrmstri hivatalnak, hogy azokat a magas httó-tanács f. évi okt. 7-ről 26,979. sz. a. kelt intézvényénél fogva, *Filimek András*, *Bognár György*, *Krenedits Ferencz* (rajztanitó) és *Megyesy Antoniának* azon megjegyzéssel mielőbb téritvény mellett kézbesitse, hogy ők ezen uj állomásukat azonnal elfoglalni és Váczra jönni kötelesek; továbbá ezen tanitók fizetése utalványozásáról a plgrmstri hivatal gondoskodjék. Vácz, okt. 17. 1856. cs. kir. szbiró helyett *Pilisy* mk. s. szbiró. — Melyre nézve határoztatott:

„Ezen két felsőbbi rendelet felolvasása alkalmával amennyire közörömet idézett az elő, hogy főtdő kanonok tanoda-igazgató által közlött 26,979. sz. a. cs. kir. httósági kegyes intézvény értelme szerint, a két város községtanácsa által f. évi közös ülési határozattal felterjesztett javallat alapján *kinevezett elemi tanitók kinevezési okmányaiknak kiállitása egyenesen e város plgrmstri hivatalára ruháztatott*, mert ebben, azon teherviselésért, hogy e város tanitókról gondoskodni és őket saját pénztárából fizetni köteles, az ezzel kapcsolatban lévő joggyakorlat, mint például a tanitók kinevezési okmányainak kiállitasa, a város részére nyiltan megőrizve lenni látszatik; — ugy más részről el nem titkolható féltékenységgel hatott a tek. cs. kir. szbirói hivatalnak e tárgyban fönérintett 6666. sz. a. rendelete, mert e szerint a cs. kir. httóság fentebbi kegyes intézvénye, és e város mellőztével a tanitók kinevezési okmányainak kiállitása kizárólag a

tek. cs. kir. szbirói hivatal foganatosittatván, e város plgrmstri hivatalára a kiállitott kinevezési okmányoknak csupán kézbesitése ruháztatott: amennyiben tehát ezen aggodalom orvosolhatása a tek. cs. kir. szbirói hivatal utján eszközöltethetik, annak megnyerhetése tekintetéből jelen határozat felterjesztése mellett a tek. cs. kir. szbirói hivatal tisztelettel felkerendő."

51. sz. Felolvastatott főtdő kanonok tanodai igazgató urnak f. évi nov. 16-ról 1783. sz. a. abbeli hivatalos levele, melyben előterjesztvén azt, hogy *a helybeli tanodák szervezésével a tanodai osztályok is szaporodtak, és igy a hitelemzők munkája is többittetett*, annálfogva ezen hitelemzéssel foglalkozó segédlelkészek némi ösztönzésére valamely tiszteletdijnak megállapitását kérte. Mire határoztatott: „M. után az elemi tanügy szervezése és az összes kiadások szabályozása érdekében eszközlött tárgyalás alkalmával, mindazokról, melyek részint felsőbbi rendeletek, részint pedig e községi tanács kivánatainál fogva előfordultak, az intézkedés végleg megtörtént, amennyiben ezen kérelem, mint a tanodai ügy szervezésével kapcsolatban nem talált körülmény, a városi pénztárnak oly ujabb kiadását foglalja magában, melynek keresztül vezetése e községi tanács intézkedhetési körén és szándokán kivül esik, a közpénztár különben is megterhelt jelen helyzeténél fogva, a kérelemnek e helyen eredményt adni nem lehetett."

52. sz. Ezek folytán, községi képviselő *Péncz Ferencz* ur, szóba hozatván, miszerint azon alkalommal, midőn a tanodai ügy tárgyalásakor, a tanitók évi fizetési illetményei megnagyobbittattak, a gyermekektől bármely czim alatt járt illetmények általában megszüntettek ugyan; mégis, minthogy ezen határozatban az u. n. *tanpénz* különösen meg nem emlittetett, azon magyarázatra szolgáltatott alkalmat, mintha a tanpénz, mely az iskolai eszközök beszerzésére lévén felsőbbileg rendelve, meg nem szüntetett volna, s e tekintetből a most bekövetkezett tanév kezdetével a gyermekek tanodai dijul egy pengőfrtot, és pedig akép, hogy a mely gyermek rendes tanosztályán kivül még a rajz, vagy a női munkákban is kiván kiképeztetést, mindenik a szakoktatásért külön egy-egy pengőft tandijt fizetnek; mely körülmény különösen a szegényebb néposztályu gyermekek kiképzésére nézve oly terhessé válik, miszerint épen ez oknál fogva a szegényebb sorsu szülők gyermekeiket az iskolákból megvonni kénytelenittetnek. Hogy tehát e községi tanács által kitüzött azon czél, *miszerint még a legszegényebb gyermekek is oktatást nyerhessenek*, elérethessék, határozatilag kimondatni kéri, *hogy az u. n. tanpénz*, ne csak jövőre nézve *szüntettessék meg*, hanem amennyiben e folyó tanév kezdetén egynémely gyermekek már befizették volna, az nekik viszszafizettessék, a tanodai eszközök pedig a tanodai szükségleteket fedező városi közpénztár által szereztessenek meg. Mire nézve *határoztatott*:

„Jóllehet P. és K. Vácz város részéről f. évi sept. 3-kán tar-

tott közös tanácsülés 7. sz. a. határozatában, mely szerint a tanitóknak eddigelé bármely czim alatt járt illetmények általában megszüntettek, az u. n. egy pft tandij különösen meg nem emlittetett ugyan, — tekintve azonban azt, hogy a tandij az eddigelé csekély fizetéssel ellátva volt tanitók évi illetményei némi javitásaul szolgált, az érintett 7. sz. a. határozat értelmében fizetéseiknek történt szervezésével kellőkép elláttattak, valamint figyelembe véve azt, hogy akkor, midőn e város két községtanácsa részint a tanitók évi fizetéseinek nagyobbitásával, részint pedig a helybeni tanodáknak a kor igényeinek megfelő átalakitásáról semmi költséget nem kimélve gondoskodott, azon czélt tüzte ki, hogy *a legszegényebb gyermekek iskoláztatását netán gátoló minden körülmények elenyésztessenek*, a rendes tandijnak, mely szabály szerint a tanodai eszközök beszerzésére szolgál, a jelen tanévben és jövőre mindenkoron leendő megszüntetése szükségesnek találtatott annyival is inkább, minthogy a méltányossággal meg nem egyeztethető, hogy a jelenleg tanodába járó gyermekek által fizetendő egy pft tandijból szereztessenek be oly eszközök, melyek az utódok részére több évekig fönmaradnak és igy a tanodák felszerelése egyedül a jelen gyermekek által az utódok javára is eszközöltetnék, — valamint e város községi tanácsa az általa kitüzött magas czéltól igen messze térne el akkor, ha a tanodai ügy általános átalakitására több ezer ftnyi áldozatokat hozott, és a város minden kiadásokat elvállalt, a tanodai eszközök beszerzésére szükségelt néhány száz ftnyi kiadás fedezését a gyermekek által fizetendő tanpénzből várná. Ennélfogva, *hogy a legszegényebb gyermekek is kellő oktatást nyerhessenek, az eddig fizetett egy pft dijnak a jelen tanévben és jövőre mindenkorra leendő megszüntetése ezennel kimondatik*, oly hozzátétellel, hogy a taneszközök, a tanodai főtdő igazgató úr által évenként előadandó költségvetés szerint, a városi közpénztárból fogván megszereztetni, a jelen tanévben fizetett tandij az illetőknek viszszaadandó, s amennyiben a tandijnak végképi megszüntetésére felsőbb engedély kivántatnék, ennek kieszközlése végett ezen határozat jelentés kiséretében az illető helyre felterjesztendő leszen.

1857. jul. 28. 11½ sz. Polgrmstr úr *Réty Ignácz* elnöklete alatt főtdő *Ellenbacher István* kanonok, felvárosi plébános, tanodai igazgató, és a mlgos püspöki uradalmat képviselő urad. főszámvevő id. *Réty Károly* urak jelenlétében, — város részéről pedig *Meizner Ferencz, Tragor Alajos, Vadkerty Ferencz, Plessel Lipót, László József, Pencz Ferencz, Filó Pál, Mitterhoffer Ádám, Krezsák György, Velzer Mihály, Jazitsek Ignácz, Kamerer János, Gábriel József, Träxler András és Gálik János* községi képviselő urak együttléte alkalmával tartott községi tanácsülés alkalmával: *Réty Ignácz* plgrmstr úr, annak előterjesztése mellett, miszerint a felvárosi alelemi tanitó *Vendl Antal* úrnak nyugdijaztatása tárgyában m. 1856. sept. 22-kén tartott községi választmányi tanácsülés alkalmával 12. sz. a. hozott

határozat, a tek. cs. kir. szbiró hivatalnak f. évi márcz. 24-én 1701 sz. a. közlése szerint, a nagytekintetü cs. kir. megyei főnökségnek f. évi 2541. sz. a. rendelete folytán helybenhagyva lévén, a mennyiben ezen megürült tanitói állomásnak közpályázat utjáni betöltésére nézve a főtdő kanonok tanodai igazgató úrnak f. évi márcz. 30-ról kelt hivatalos levele szerint a csőd kihirdettetett, és ennek folytán több pályázók jelentkeztek, kik folyamodványaikat czimzett tanodai igazgató urnak benyujtották, melyeket ő f. hó 25-röli hivatalos levele mellett áttévén, — ezeket, valamint az ő hozzá beadott folyamodványokat tárgyalás alá bocsátotta avégből, hogy a szóban lévő tanitói állomásra, a szabályok értelmében, a folyamodók közül sor szerint három jelöltetnék ki. Minek folytán *Gebler József* czeglédberczeli altanitó, *Horhy István* dorozsmai alelemi tanitó, *Hannig Imre* budai altanitó és *Rákóczi János* helybeli felvárosi alelemi segédtanitó uraknak folyamodványai, azokhoz csatolt okmányokkal együtt felolvastatván, — e tárgynak kellő mérvbeni megfontolása s megvizsgálása után következőleg *határoztatott:*

Viszszatekintve a városi négyosztályú főelemi tanodák rendezése alkalmával a tanitók kijelölése tárgyában m. 1856. évi sept. 22-kén 8. sz. a. hozott s felsőbbileg is jóváhagyott határozatra, mely szerint *Rákóczy János* az egyik tanitói állomásra 1-ső, a másikra 2-dik helyen, *Horhy István* pedig az egyik állomásra 2-dik helyen ajánlásra érdemesnek találtattak, ezeknek jelen alelemi tanitói állomásra leendő kijeleltetése ez úttal is kérdés alá nem jöhetett. A mi pedig *Gebler József* és *Hannig Imre* kijeleltetését illeti: jóllehet a bemutatott tanitói képezdei bizonyitvány s a tanitói pályán tanusitott ügyismeretöknél fogva okmányaik alapján kifogás alá egyikök sem jöhetne; amennyiben azonban *Gebler József*, ki a képezdei tanulmányokat Pesten végezvén, az erről nyert okmány szerint, a helybeli viszonyokhoz képest, előnyösebbnek lenni látszik; annálfogva *Gebler J.*, Hannig Imrének ez úttali mellőztével, a kijelöltek sorozatába felveendő volt. Ami azonban a kijelölési osztályzatot illeti: a községi választmányi tanács azon okból indulva ki, hogy minekutánna *Rákóczy János* a városi főelemi tanodák rendezése alkalmával már 1-ső helyen ajánltatott, most annál kevesebb kétség merülhetett fel arra nézve, hogy a kérdés alatti alelemi tanitók állomása betöltésében teljes képességgel bir, annál is inkább, mivel Pestről nyert tanitóképezdei oklevelében előfordult azon szavak, hogy „*mint rendes elemi tanitó két osztályú oskolában alkalmazható*“, elegendő kezességet nyujtanak; valamint más részről főtdő kanonok tanodai igazgató urnak a tárgyalás alatt szóval előadott abbeli dicsérő nyilatkozata, mely szerint nevezett *Rákóczy János* a kérdéses felvárosi alelemi tanodában három hó óta elfoglalt s jelenleg is kezelt segédtanitói állomáson nemcsak a gyermekekkeli bánásmód és tanitási szakban, hanem a fölebbvalói iránti hüség és példás magaviselete által teljes megelégedését vivta ki annyira, *hogy e tanitói*

állomást alig lehetne jobb kezekre bizni. Ily figyelmet érdemlő élő bizonyitvány mellett, a községi választmány együtt volt valamennyi tagja egyhangú szavazattal, melyhez a képviselt uradalom is hozzájárult s közakarattal *első helyen Rákóczy Jánost találta kijelelésre és ajánlásra érdemesnek* azon reményben, hogy azon közóhajtás és bizalom, mely ő irányában, annak első helyre történt kijelelése által, jelentőleg nyilatkozott, illető felsőbb helyen is méltó figyelemmel találkozand, s annak megválasztásával a községi tanács közóhajtása czélt érend. Ennek folytán *2-dik helyen Gebler J.* s a *3-kon Horhy J.* kijelelendőknek találtattak. A kijelelési sorozatnak ezek szerint történt megálapitása után azon körülmény, hogy nemcsak a kijelelt pályázók, hanem a sorozatból ez úttal kimaradt folyamodók iratai is felterjesztessenek, határozatilag kimondatván, az összes iratok jelentés kisérete mellett a cs. kir. szbirói hivatalnak fölterjesztendők.

12. sz. Ezek után felolvastatott *Vendl Antal* felvárosi elemi tanitó nyugdijaztatása tárgyában a tek. cs. kir. szbirói hivatalmak rendelete, mely, mikép a httóságtól érkezett többi hivatalos iratok is németül voltak fogalmazva s igy vannak szóról-szóra bevezetve is a városi jkönyvbe. E rendelet (4229. febr. 18.) értelmében *felsőbbbileg jóváhagyott 240 pftnyi nyugdij a rendszeresitett fizetési táblázatba beigtattatni* és *Vendl Antal* tanitó úr nyugalomba lépése napjától kezdve részére évnegyedenkint leendő kifizetésére főpénztárnok ur utasittatni, valamint a nyugdijazási okmány két példánybani elkészitése s jelentés melletti felterjesztése végeztetett. — *13. sz.* Felolvastatott a cs. kir. szbirói hivatalnak f. évi márcz. 20-ról 1765. sz. a. hátirata mellett közlött cs. kir. megyei főnöki rendelet (2243. márcz. 1. 1857. Pest), melyre nézve *határoztatott:* „Ezen rendelet tudomás és zsinórmértékül szolgálván, amennyiben eszerint az elemi tanodai tandijnak megszüntetése és az iskolában megkivántató eszközöknek a városi közpénztár utján leendő megszerzése tárgyában m. évi nov. 30-kán 52. sz. a. hozott községi határozat helybenhagyatott. Ennek folytán főtdő kanonok s tanodai igazgató ur hivatalosan felhivandónak találtatott, miszerint az elemi tanodai eszközök beszerzésére előforduló évi kiadásokról szóló számtételt a városi összes költségek födözésére évenként készitendő előleges költségvetésbe leendő bevezethetése tekintetéből évről-évre előlegesen a városi tanácsnak beadni sziveskedjék.“

17. sz. Felolvastatott a cs. kir. szbirói hivatalnak ezen tartalmu levele: „1850. Váczi cs. kir. szbirói hivataltól. P. és K. Vácz városa egyetemes Tanácsának! A cs. kir. megyének f. évi 2695. sz. a. rendeleténél fogva tudomásúl adatik, miszerint a magas cs. kir. htt-tanács által, *a tanács részéről javitott, s illetőleg 555 pftra feljebb emelt tanitói fizetés helybenhagyatván, s megalapittatván egyuttal a két tanácsnak a népiskolák iránt tanusitott különös gondoskodása, ez ügynek lelkes felkarolása tekintetéből, különös elismerésének kijelentése, felsőbb helyről elrendeltetett légyen.* Vácz, márcz. 24. 1857. *Párniczky* mk. cs.

kir. szbiró.“ — A tanitók évi illetőségeik kiszolgáltatására főpénztárnok ur utassittatott.

1858. febr. 4. 3. sz. A felsőbbi kegyes intézvény folytán, *Rákóczy János*, a föntebb emlitett tanitói állomásra megerősittetvén, az ezen tanitó részére megállapitott 400 és segédje részére 100 pftok 4 részletben, az uradalmaktól járó illetőség beszámitása mellett kifizetendő, s az 5 öl tölgyfa évenkint kiszolgáltatandó a főpénztárnok és illetőleg kamarás urak által. — *1859. nov. 27. 25. sz. Egy 2-dik leánytanodai osztálynak megnyitása tárgyában* a nagytekintetü cs. kir. megyei Hatóságnak f. évi 10,520. sz. a. kibocsátott kegyes rendeletét a tek. cs. kir. szbirói hivatal ugyancsak f. évi 7092. sz. a. oly meghagyással közölvén, hogy a kegyes főnöki rendelet értelmében rögtöni intézkedéssel, f. hó 28 káig jelentés tétessék. E főnöki rendelet (német szövegü, nov. 12-kén kelt Pesten, aláirva: *Péchy* mp.) felolvastatván, *annak folytán az elemi tanodák és ezekkel együtt a női tanodának rendeltetése tekintetében* közbenjött 1854. évi 78-dik és 1856. évi 7. és 8. sz. a. előfordult határozatok felolvastattak s mindezek után megfontolva a felmerült nőitanoda állapotát bővebb tanácskozás szülte értekezési vélemények egybeolvadásával *határoztatott:*

„A ntekintetü cs. kir. megyei hatóságnak felolvasott ezen kegyes rendelete tartalmából azon értesitést veszi a községi képviselet, *mikép a leánytanoda kellőleg elrendezett állapotban mindeddig és vezettetve nem lévén*, a rendezés előtti évekhez képést, *a leánygyermekek számára ugyanazon egy osztály áll fön*, mely a leánytanodának régibb állását csak annyiban különbözteti, mennyiben az a karmesteri állástól elválasztva, rendszeresitett önálló tanitóval láttatott el, holott épen akkor, midőn az elemi tanodák czélszerü elrendezése eszközlésben vétetett, különös figyelem volt oda irányozva, hogy a leánytanoda necsak a karmestertől leendő elszakitással emeltessék ki régi állásából, hanem egyszersmind a már akkor is nagyobb számmal volt növendékekre való gondoskodással oly intézkedés ismertetett el szükségesnek, miszerint *azok számára két külön osztály állittatván fel*, egyik osztályba egy férfi, a másik 1-ső osztályába pedig egy nőtanitó azon értelemben alkalmaztatván, hogy a nőtanitó a rendes tantárgyakon kivül az erre hajlamukat nyilvánitó növendékeket női munkákra is oktatni köteles leend. A tanodai ügy gyökeres elrendezése kedves és legszentebb kötelesség érzetéből eredve, hő óhajtás volt ugy annyira, hogy semmi áldozatot nem kimélve, nemcsak az tüzetett ki feladatúl, hogy: *a tanodai épület czélszerüen átváltoztassék és minden szükségesekkel fölszereltessék, hanem ezen kivül különös figyelem fordittatott oda is, hogy oly tanitók választassanak meg, akik képzettségöknél fogva, mind a nevelés magasztos ügyére, mind pedig a magasb felelőség által kitüzött közczélra nézve biztositást nyujtsanak.*

„Mindezeket bővebben kifejtvén, az 1854. évi 78. sz. a., továbbá az 1856. évi 7. és 8. sz. a. foglalt községtanácsi ama határozatok,

melyek a főelemi tanodák tökéletes elrendezésére vonatkoznak, és a mely határozatok, mint felsőbbileg jóváhagyottak, nyilvánitják a községi képviselőségnek abbeli óhajtását, miszerint a leánygyermekek tanodájához egy férfi, és egy a tanitói pályára megkivánt vizsgát kiállott nőtanitónak megválasztásával megerősitését és rendes tanitóúl leendő egyik osztálybeli behelyeztetését kérelmezte, másülönben minthogy akkor csupán női munkálatokra külön osztályt fölállitani, és evégre külön nőtanitót alkalmazni a községi képviselőség nem kivánt, ugy most annál-kevésbbé teheti javallatát afölött, hogy nőtanitó, mint női munkálatokra alkalmazandó rendkivüli tanitó továbbra is fönállhason, miután az eddigi tapasztalás épen azt tanusitja, hogy a nőtanitónak kizárólag a női munkákbani oktatásra való szoritásával a közvárakozás teljességgel nincs kielégitve, a szülők innen gyermekeiket elégedetlenül elvonják, és hasonló női munkák megtanulása végett más magánházakhoz járatják. Ez által mindamellett, hogy a leánytanoda-rendezéssel felállitott külön osztály minden czélnélkül létezik, a községi pénztár hasonlóan czélnélküli terhet visel, még annál is inkább, mivel a női munkákbani oktatás nem is délelőtti 8, hanem 10, s délután 4 órakor veszi kezdetét, mi kielégitésül teljeséggel nem szolgálhat.

„Mindezek fontolóra vételével a tisztelettel fönhivott *kegyes főnöki rendelet megnyitni rendelt külön leányosztályra nézve*, a községi képviselőség föntebb hivatkozott határozatai nyomán véleményét oda jelentvén ki, *miszerint kérdéses leánytanodai osztályban, mely valójában létezik, az oktatás az evégből is megválasztott s felsőbbileg megerősitett nőtanitóra ruháztassék, sőt errei kötelezteté sét alázatosan kérvényezvén*, miután egy ujabb tanitónak felvételével a kérdés alatti leánytanoda másik osztályának megnyitását csak ngy látja eszközölhetőnek, hahogy a nőtanitónak állása, mint ez esetben szükségtelen, s a közvárakozást ki nem elégitő, megszüntetnék, a tanodák elrendezéséből eredt kiadás a községi adózást eddig is jóval nevelvén, a községi pénztárnak ujabbi terheltetése elviselhetlenné válna.

„Ennek folytán, annak érzetében, hogy a községi képviselőség akkor, midőn az elemi tanodák elrendezését lelkesedéssel fölkarolta s a népnevelés szent ügyét szem előtt tartva, mindennemü e rendezés körüli áldozatokra magát készségesen fölajánlotta, ugy annyira, hogy a tanitók illő ellátásáról egyszersmind azon hozzátétellel gondoskodott, miszerint a tanitványok, avagy ezek szüleitől a tanitók részéről bármily czim alatt követeléseknek helye nem lehetne, mindamellett elég sajnosan lehetett tapasztalni, sőt több szülők részéről panaszképen felhozni azt, hogy a tanitók egynémelyike a gyermekeiket iskolábani járásra beiratni nálok megjelent szegény adózó szülőkön különféle czim alatti követelést tesznek, ellenére szolgálván az ily cselekvény ama községi határozatnak, melyben mindennemü dijjak szedése mindenkorra megszüntetett, különben a községi határozatokat megerősitő felsőbbi rendeletek semmibe véve az ily követelésekkel

előálló tanitók önkényt gyakorolva a szegény szülők gyermekeik iskoláztatását csak nehezitik; miért is ezen körülmény oly kérelemmel határoztatott a felsőbb tudomására hozatni, hogy a tanitók részéről hasonló követeléseket jövőre nézve megszüntetni és attól a tanitókat eltiltatni méltóztatnék."

„Ugyanez alkalommal a leánytanodára vonatkozólag nem csekély megilletődéssel általános panaszkép merült fel, miszerint *Fellner Antal* leánytanitó, mint ki a cs. kir. fegyenczházban hasonlóan tanitói minőségben áll, és e szerint kettős tanitói hivatalt visel, magát a könnyelmüségnek átengedve, s eme leánytanitói állásáról végképen megfeledkezve, szüntelen egyéb foglalkozásokkal törődvén, *tanitói kötelességét, hivatásának legkisebb jelét sem adva, oly annyira akaratlanúl teljesiti, miszerint ellenében köz-elégületlenség nyilvánúl;* mely, ezen, mind a nevelés, mind pedig a szülők érdekébeni káros, gondatlan tanitói eljárás sikeres intézkedés végett az épen fönforgó leánytanodai ügy kapcsában a magas felsőbbségnek följelentetni határoztatván. — Végül, a *községi képviselőség egyik óhajtása lévén szintén az, hogy a tanodák részére tanodai felügyelők kineveztetnének, hogy igy a tanodák anyagi állapotát közelebb érdeklőleg az e tekintetben kivánt intézkedések közvetlen a felügyelők közbejöttével eszközöltessenek,* minthogy már a nmlgú cs. kir. httóságnak 1856. évi 24742. sz. a. kibocsátott *kegyes intézvénye értelmében megrendelt tanodai felügyelők* ugyancsak 1856. évi 11. sz. a. községi határozat szerint ajánltatva felterjesztettek, az e tekintetben felterjesztett határozat megerősitése, illetőleg *a tanodai felügyelők kinevezése alázattal kérelmeztetik.*

A föntebbiekben, a fölmerült leánytanodai osztálynak megnyitására nézve, valamint a tanodai ügyben előfordult egyéb sérelmeit és hathatós intézkedés végetti alázatos kérelmezéseit a községi képviselőség egyes akarattal nyilvánitván, jelen határozatát a szbirói hivatalnak fölterjeszteni rendelte.

26. sz. Inditvány tétetvén afölött, hogy a város közpénztárából tanodai felszerelésre utalványozott 400 pftok iránt mindeddig a kivánt számadás be nem adatott, — *határoztatott:* „A községi pénztári kezellés mindennemü utalványozott kiadás hova-forditásáról készitett, okadatolt számodással vezetendő lévén, a kérdésben levő 400 pftoknak pedig egyszerü kiadásba vezetésével mindeddig a feletti számadás, hogy minémü tanodai eszközök szereztettek, viszszamaradva van, mely számadás megnyugtatásul szolgálhatóképpen vétethetnék, miért plgrmstr úr felhivatik, miszerint az utalványozott 400 ftnyi összeg feletti számadásnak a községi tanács elé leendő eljutását eszközölje."

Dec. 21. 33. sz. Váczmegyei tanfelügyelő, kanonok és alvárosi plebános *Müller Mihály* ő nga f. évi nov. 26-ról kelt s 1970. sz. a. megkeresvényével a felsőbbségtől 1858. évi dec. 29-ről kiadva érkezett két-rendbéli, *Meizner Ferencz* és *Pencz Ferencz* községi képviselő urakat, mint *a községi tanács részéről javallatba hozott tan-*

felügyelőket illető kinevezési oklevelet, ezen kinevezett felügyelők hatáskörére vonatkozó utasításokkal együtt átvévén, ez érdemben *határoztatott:* „Időközben *Meizner Ferencz* kinevezett tanfelügyelő elhalván, ennek helyébe a szükségessé lett felügyelői javallat megtétetvén, az erre vonatkozó határozatnak közlése mellett tanfelügyelő ő nga a kinevezésnek eszközlése végett megkerestetni, és *Pencz Ferencz* urat illető kinevezési okmány, ahhoz csatoltatásával együtt kézbesittetni rendeltetik. Egyébiránt a községi képviselet mély sajnálatát fejezvén ki a felett, hogy a felsőbb helyről még múlt évben kiadott kinevezési oklevelek közlése ily késő időre visszamaradt, mi által az annyira minden áldozatokkal felkarolt tanodai ügyben nyilvánitott különös óhajtásánál, de felsőbbileg is reá ruházott kötelességénél fogva is befolyását nem gyakorolhatta. Igy a község érdekével kapcsolatban állott tanodai viszonyok szintén csak késedelemre találhattak!"

És ime már ezennel, az 1742. évtől egész az ujabb időkig, közöltük itt a városi jegyzőkönyvekből az iskolaügyi nevezetesebb mozzanatokat, melyek a városi hatóság e téreni dicséretes törekvéseiről, áldozatkészsége s folytonos működéséről tanuskodnak.

12. §. A lebontott sz. Miklós-templom helyén emeltetett római kath. leány-iskola eredete.

Azok élén, a kik a nemes és ősi Vácz város elemiskolai oktatását az újabb időben előmozditani törekedtek, tündöklik egy szép miveltségü és bő-tudományosságú egyházi férfiú, a ki e téren néhány év alatt sokat lenditett, és neve e derék város nevelési és oktatási történetében, fényes érdemeinél fogva, mindenkor oly szépen fog ragyogni. E jeles férfiú ngos és főtdő *Csávolszky József* kanonok úr, a ki született 1843. ápr. 10-kén és áldozárrá szenteltetett 1869. aug. 12-kén. 1869—1873-ig Rádon a *Muzslay* úrfiak nevelője volt, aztán az egyházmegyei hivatal püspöki szertartója és igtatója lett, mint egyszersmind már államvizsgát tett okleveles főgymn. tanár; 1874-ben sz. széki aljegyző s 1875-ben könyvtárnok; ugyanazon évben levéltáros; 1879-ben az egyházmegyei iskolák alfelügyelője, tiszteletbeli alesperes és ugyanazon évben a váczvárosi elemiskolák igazgatója és az iskolaszék elnöke; 1880-ban a hittudományi tanintézetben a bölcsészet tanára; 1882-ben püspöki titkár és sz. széki ülnök; 1883-ban a püspöki iroda igazgatója s 1885-ben, mint már kanonok, a váczi papnövelde kormányzója.

Ezen nagy tevékenységű tanügybarát, még mint püspöki titkár, az áldott emlékü *Peitler A. József* váczi püspöknél (1859—1885) szép ügybuzgalmával kieszközölte, hogy ő nmlga az illető m. kir. minister engedelmével, a sz. Miklós-templomot iskolai használatra, de csakis e czélra, örök időkre átengedte. Ezen lebontott templom helyén, az első tervezet szerint, csak alházat szándékoztak az ille-

tők emeltetni 6 iskolateremmel, mely épület az anyagokon kivül 6800 ftba került volna. Azonban az Istenben elhunyt *Virter Bertalan* cz. püspök és őrkanonok 10,000 ftnyi adománya, és az ezen ügyet oly meleg buzgalommal ápolók gondoskodása megváltoztatta az előbbi tervet, és e helyett egy nagyobb méretü leánytanoda épitése lőn elhatározva, mely emeletes fog lenni 8 tanteremmel, és ezek egyike leend az u. n. *nagyterem*, mely 15 méter hosszú és 6 méter szélesre lőn fölvéve. Ezen iskolaépület, melyben 6 elemi és 2 női ipariskola fog létezni, az anyagon kivül 11,100 frtnyi összegért lett elvállalva *Endl* és *Honusz* czég által. Ugy látszik, hogy az 1885-diki télen lebontott sz. Miklós-templom anyaga, az első épitési terv szerint, bőségesen elég lett volna ezen épület kiállitására, mig az ujabb tervezet szerintihez a Gyürky-féle gyárból 50,000 téglát vettek.

Megemlitjük itt mellékesen, hogy némely jó lelkek igen melegen ápolták azon szép eszmét, miszerint közadakozásból egy sz. Miklóst ábrázoló szobor szereztetnék, mely ezen leányiskola kapuja fölött, az udvaron, vagy a nagyteremben helyeztetnék el; hogy igy az e helyen létezett sz. Miklós-templom emléke és e szentnek tisztelete is tovább fönmaradjon.

Az alapkő-letétel 1886. május 9-kén, vasárnap, d. e. $^1/_2$11 órakor a szokott szertartással vette kezdetét. Vidéki városok életében egy alapjából épülő iskola épitése esemény; és ily ritka, tán évszázadok hosszú során át nem ismétlődő ünnepélynek volt ekkor tanúja a város. Noha ily fontos és ritka kulturális esemény nagyobb és méltóbb ünnepélyességet is megérdemelt volna, mégis az, minden előre meghatározott programm nélkül is, a közönség részéről élénk részvéttel találkozott. — Már 10 óra felé nagy közönség lepte el a sz. Miklóstért, hol a felgallyazott és zászlózott épitkezési állványok bejáratánál a *sz. Vincze-nénikék vezetese alatt* fehérbe öltözött leánykák képeztek sorfalat. *Tanács János* alvárosi kanonok-plébános ő nga 11 órakor érkezett meg kereszt előlvitele mellett a papsággal s az iskolák növendékeivel a helyszinére, hol már a hatóságok testületek képviselői s az intelligenczia számos tagja egybegyülekezett. — *Dr. Miltényi Gyula*, papnöveldei tanár, ipariskolai igazgató s iskolaszéki tag felolvasta az alapkőbe letett okmányt, mely igy hangzik:

„*A teljes szent Háromságnak, az Atyának, Fiunak és Szentlélek Istennek nevében.* Istenben boldogult püspöke a váczi egyházmegyének, *Peitler Antal József*, miután a vácz-városi róm. kath. iskolák növendékeinek száma az ezeret meghaladta és a három fenálló iskolaépület befogadásukra elégtelennek bizonyult, a róm. kath. iskolaszéknek 1882-ben 31. sz. a. kelt folyamodványára a helybeli főtdő székeskáptalannak és Magyarország herczegprimásának, valamint a magas vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak beleegyezését kikérvén, 1882-dik évben deczemberhó 15-kén 3794. sz. a. kiállitott adomány-levelével a sz. Miklósról nevezett, használaton kivül állott templomot a váczi római katholikus hitközségnek iskolai czélokra

átengedte. — Ennek folytán az iskolaszék az átengedett templomnak helyén épitendő iskola költségeinek fedezésére egyrészt évi jövedelmeiből megtakaritott készpénzét, 4161 ft 92 krban, ajánlotta fel, másrészt pedig a vácz-városi római kath. polgárok adakozási készségét határozván igénybe venni, 2850 ft 40 krczárt gyüjtött. — Ezen kettős összegből azonban a fölépitendő iskola költsége ki nem kerülvén, az épitkezést csak is azon szerencsés és méltán az isteni gondviselésnek tulajdonitható körülmény tette lehetővé, hogy boldogúlt emlékü *Virter Bertalan* novii választott püspök és váczi székesegyházi éneklő-kanonok *még életében 10,000 ftnyi tőkét tett le a váczi egyházmegyénél alapitványul a római katholikus elemi iskolák mellett felállitandó magasabb női iskolákra*, és hogy az egyházmegye ezen alapitvány életbe léptethetésének czéljából 3000 ftot bocsátott az iskolaszék rendelkezésére azon kikötéssel, hogy a Virter-alapitványból föntartandó két felsőbb női iskola számára az uj iskola épületében hely engedtessék. — Ezen három összseghez előlegezvén az iskolaszék a római katholikus temetők pénzéből a még szükséges összszeget, *Endl* és *Hónusz* épitő czéggel egy nyolcz tanteremből álló emeletes iskolaház épitése végett 11,100 oszt. magy. értékü forintban szerződést kötött, épitési anyagúl felajánlván a régi templom falait.

„Ezen diszes iskolaház épült az Úrnak 1886. esztendejében, midőn szentegyházunkat Ő szentsége *XIII. Leó* római pápa kórmányozta, édes hazánkban Ő felsége *I. Ferencz József* uralkodott, váczi egyházmegyének kormányát széküresedés alatt Ő méltósága *Neszveda István* phyloméliai fölszententelt püspök, nagyprépost és káptalani helynök vezette, alapköve pedig letétetett alólirt napon a fentisztelt káptalani helynök O mlga egyházi áldása, a mlgos és székeskáptalannak, Vácz város előljáróságának, különféle intézetek képviselőinek, nagy közönségnek és a római kath. iskolaszék tagjainak részt vevése mellett.

„Lakot emelünk városunk leánykái részére, de az ég Ura tegye gyümölcsözővé a tanitást benne. — Isten kegyelme, az úr Jézus békéje, a szent lélek ereje, Szüz Mária és a Szentek esedezése legyen e ház zsenge lakóival örökké.

„A jelen okmányt kiállitottuk, a váczi római kath. iskolaszék pecsétével elláttuk és névaláirásunkkal hitelesitettük. — Váczon, az Úrnak ezer-nyolczszáz-nyolczvan-hatodik évében pünkösd-hava kilenczedikén. — *Csávolszky József* kanonok főtanfelügyelő, iskolaszéki egyh. elnök. *Sipos István* iskolaszéki világi elnök. *Dr. Csányi János* iskolaszéki jegyző."

Ezen okmány, az adakozók névsora, a tervrajz, a „*Váczi Közlöny*," az „*Egyetértés*," „*Magyar Állam*" egy egy példánya s néhány pénzdarab egy bádog-tokba záratott, melyet aztán *Tanács* kanonok úr megszentelve az alapköbe elhelyezett, és az első kanál mészragasztékot a kőre öntve, azt háromszoros kalapács-ütéssel a teljes

Szentháromság nevében megerősitette. — Ez alatt a növendékpapság *Varázséji Béla* vezetése alatt alkalmi éneket zengedezett. — Ezután *Tóth József* pestmegyei tanfelügyelő lépett a kőhez s „*Isten, meg a haza nevében, a nönevelés felvirágzására*“ üté azt meg a kalapácscsal. Ezután *Csávolszky József* kanonok, iskolaszéki elnök: „*Isten nevében a vallásos nevelésre,*“ *Dr. Csányi János*: „*Isten segitse sikerre a népnevelés bajnokait.*“ *Ifj. Varázséji Gusztáv* tanácsnok: „*Jó honleányokat neveljen a hazának ezen intézet.*“ *Fekete Károly* siketnéma intézeti igazgató: „*A nönevelés felvirágzására és üdvös terjesztésére.*“ *Veiszbarth János* takarékpénztári igazgató: „*A nevelés és müveltség terjesztésére.*“ *Szentkirályi Albert* országgyülési képviselőnk; *Sipos Iván* iskolaszéki elnök, *Kresák József* városi képviselő stb.

Az e napi „*Váczi Közlöny*“ egy példánya is, amint már föntebb emlitők, az alapkőbe letétetvén, igy ir abban *ifj. Varázséji Gusztáv* úr, e lap szerkesztője, idevonatkozólag: „*Talán évszázadokig nem fog látni napvilágot, és igy igen sajnáljuk, hogy az idő rövidsége miatt városunk viszonyairól részletes képet abban nem nyújthatunk azon unokáink unokáinak, kiknek egykor kezeibe kerül e lap, tulélve nemcsak bennünket, de még az épületet is.* A jelen kor üdvözletét küldve e sorokban az utódoknak s azon reményünknek adva kifejezést, hogy az épület ünnepélyes zárkő-letételekor városunk viszonyairól kimeritő adatokkal teljes számot adhatunk ki (ez elmaradt!), jelenleg ntdő *Karcsú A. Arzén*, sz. ferenczrendi helyi kolostorfőnök atya, városunk monographusa tollából, a volt Sz. Miklós-templom s az épülő iskola keletkezésének történetét, *Findura Imre*, az országos statisztikai hivatal tisztviselőjének tollából az elhunyt püspökünk *Peitler A. József* római útjának leirását, s az alapkőbe betett okmány szövegét közölve, röviden csupán a következőkről emlékezünk meg: Jelenlegi országgyülési képviselőnk *Szentkirályi Albert*, párton-kivüli programmal megválasztatott 1884. jun. 15-kén 1032 szóval, *Hajnik Béla* függetlenségi párti jelölt 186 szavazata ellenében.

„*Városunk tisztikara*: *Réty Ignácz* plgrmster 1500 ft évi javadalmazással, *Korpás Márton, ifj. Varázséji Gusztáv* tanácsnokok (1000 ft). *Emerich Lajos* rendőrkapitány (1000 ft), *Regele Károly* jegyző (800 ft), *Galle József* tiszti ügyész (500 ft), *Filser Gyula* számvevő (800) ft), *Vadkerty Lajos* pénztárnok (800 ft), *Haidfeld Lajos* ellenőr (600 ft), *Meiszner Ede* közgyám (800 ft), *Fabriczy Nándor*, *Bartoss Ferencz* rendőrbiztosok (500 ft), *Méry Lajos*, *Tóth Pál* végrehajtók (600 ft). Árvaszéki aljegyzői (600 ft) és adószámtiszti állás (500 ft), üresedésben. Városi főorvos *Dr. Bolgár Lajos* 200 ft tiszteletdij, alorvos *Kremmer Gyula* 100 frt tiszteletdij. Fogalmazó dijnok *Várady János* 1 ft 50 kr. napidijjal; dijnokok 1 ft dijjal: *Pollák Géza, Bunyata Ferencz, Nagy Kálmán, Rozgonyi Béla, Hanecker Antal, Bezdek Károly, Szalay Pál.* — *Szolgaszemélyzet*: 10 gyalog-rendőr, 2 lovas-rendőr, 4 negyedmester, 2 hivatalszolga, 2 városi tűzoltó. — *Városunk ez évi költségvetési előirányzata*: 70096

ft 56 kr. bevétellel szemben 100427 ft 42 kr. kiadást tüntet fel, és igy fedezendő 30330 ft 86 kr., mely összeg az 59900 ft 82 kr. állami adóval szemben 52% városi pótadónak felel meg. — A város ügyeit a hivatalnoki karon kivül 60 érték-képviselő (virilis) s 60 választott képviselőből álló testület intézi. — Városunk népessége 13,900 főre tehető.“

Az alapkő befedése után felállott *Tanács János* kanonok-plébános ő nga és a következő beszédet intézte a nagyszámú közönséghez: „Vácz város érdemes keresztény polgárai! A város régebben érezte már, hogy iskolái, melyek az elemi nevelésnek emeltettek, a tankötelesek számához képest aránytalanúl szükekké lettek. A tanügybarátok törekvése volt hát uj iskolát emelni, s énnekem jutott véletlenül a szerencse, ezen tervezett uj tanépületnek alapkövét Isten és a Szentháromság nevében megáldani. *Az iskola mindenkor a templom ajtajának tekintetett, mindig kedves leánya volt az egyháznak. Az iskola azon hely, ahol lerakjuk alapját azon nevelésnek, melyet az egyház a templomban folytat. Az elemi iskola azon hely, hol a zsenge növendékek Isten, önmaguk és embertársaik iránt való kötelmeiknek ismeretét kezdik tanulni. Igen, ezen iskola azon hely, hol a gyermekek elméje képeztetik, szivök nemesittetik, s mely öket az egyház hü tagjaivá, Jézus Krisztus hiveivé, a haza hasznos polgáraivá, és egykor az égi szentek polgártársaivá teszi.* Azért az egyháznak mindig gondja volt az iskolákra. Már az első századokban kimondatott, hogy a gyermekek részére oly helyek nyittassanak, hol a szent igék mellett egyéb hasznos tudományokban is tanittassanak. Már *Sz. István* korában *Csanádon*, később több helyütt, u. m. *Veszprémben* és *Székes-Fehérvárott* főiskolák nyittattak; minden plébánia mellé iskolák nyitása is elrendeltett, az olvasás, irás és számolás elsajátitása czéljából. Az egyház szeme fénye gyanánt tekintette az iskolákat, mert a templomban is azokra hathat leginkább, kik már némi előismeretekben részesültek. Azért kedveseim, mert az egyház az iskolát leányának, a templom előkészitő helyének tekintette, az iskolákat nagyra becsülte, és midőn ezen alapkövet megáldottuk, azzal csak azt akartuk elérni, hogy kifejezést adjunk annak, hogy az egyház az iskolát mily nagyra becsüli.

Mily kedves hely, mily nagy kincs egy községre nézve egy jól berendezett iskola: *ott neveltetnek a gyermekek valláserkölcsileg.* — S mert az iskola oly szent hely, azért titeket, kedves gyermekek, első sorban hivlak föl, hogy örömmel jőjjetek oda, hogy elsajátitsátok azon ismereteket, melyek titeket itt a földön jó polgárokká s a társadalom hasznos tagjaivá tenni hivatva vannak. — Engedjétek kedveseim, *hogy azoknak, kik ezen iskola létesitése körül oly sokat fáradoztak, s azoknak, kik adományaikkal hozzájárultak, itt ünnepélyesen az egyház nevében köszönetet nyilvánitsak.* Kivánom, hogy amit megkezdtünk, azt buzgósággal be is fejezzük, s azért Vácz városának

érdemes polgárai járuljatok hozzá a jövőben is, — ha kell anyagi áldozatokkal, — hogy ezen iskola méltó módon felszereltessék.

Végre, szülők, hozzátok is fordulok. A ti első kötelességtek az, hogy gyermekeiteket Isten félelmében hasznos polgárokká, a keresztény egyház hű tagjaivá neveljétek ki. Házaitoknál kezdjétek már el a nevelést, nemcsak szóval, hanem példával is. De mert idő és képesség hiányában nem vagytok képesek megadni mindent, azért nyitvák az iskolák, s tartsátok kötelességeiteknek őket oda küldeni, hogy igy szülői kötelmeiteket e pontban is teljesitsétek. *Jobb kincset a nevelésnél nem hagyhattok, mert csak akkor nem fogja a gyermek eltékozolni azt, amit ti sok fáradsággal gyüjtöttetek összve.* Mindent elveszthetünk, de a jó nevelést, a tanúltságot, az ismereteket csak az Isten veheti el, ha elménket megzavarja. Küldjétek tehát a gyermekeket az iskolába, mert mint sz. Pál apostol mondja: „*Aki övéinek gondját nem viseli, az roszabb a hitetlennél.*“ Arany-szájú sz. János pedig igy szól: „*Akinek gyermekei neveletlenek maradnak, az a gyilkosnál alábbvaló.*“ — Azért becsüljétek az iskolát. Legyetek hálásak azok iránt, kik ezen iskolát megnyitják. — És most kivánjuk Isten áldását e munkára, mely ezen ünnepélyes alkalommal megkezdetik, adja Isten, hogy az szerencsésen be is fejeztessék. Hozza meg ezen iskola mindazon eredményeket, melyeket tőle várunk.“

Ezután *dr. Csányi János* ügyvéd s iskolaszéki jegyző állott a kőre s a következő beszédet tartotta: „Ngos és főtdő kanonok úr! Tisztelt gyülekezet! E hely, hol most egy uj épület alapfalazatának kövei látszanak, másfél századdal ezelőtt a haladást bénitó török-iga nyomasztó szenvedéseitől megszabadult Vácz város római kath. hiveinek vallásos örömére hasonló ünnepélyesség szinhelye volt. Akkor *gr. Althán M. Frigyes*, városunk b. e. tevékeny püspöke, a nem rég lerázott idegen járom terhe alatt nagyrészt elpusztult, s az 1740. év nyarán kiütött és tartós ideig dühöngött döghalál által is megtizedelt buzgó hiveinek lelki vigasztalására tette le azon követ, melyen a legutóbbi időkig fenállott sz. Miklós-templom falai emelkedtek. Ide járt a valásszerető nép, hogy Istenét imádja, ide járt, hogy a sz. ige hirdetőjét meghallgassa, és ide járt, hogy magának a fárasztó munkára, a nemzet, s haza szent ügyének megótalmazására a vallás malasztjaiból uj erőt meritsen. És itt állott másfél évszázadon keresztül, többször vészteljes viharok áldz ostromai között az Isten temploma, intő emlékeül annak, hogy a vallás erkölcsi eszmék hatalma, a hadierő vészek földet rázó támadásain is diadalmaskodik.

„*E templomnak ajtai azonban utóbb, a nagy fénnyel körülvett székesegyházi templom felszentelése után becsukatván*, csak külső alakja hirdette a czélt, melynek betöltésére eleve szenteltetett. Közben megőszült a szorgos idő, melynek ifjúságát e szent épület alapkövének letételekor még duzzadó izmai jelezték és uralmát ifju unokájának, a mai haladó kornak adta át. Átvette a hatalmat s mentet messzehaló ujitásokkal lépett fel ez ifju uralkodó; és már is két

ségtelen bizonyitékát adta annak, hogy terveinek keresztülvitelében rendithetlen. — Népeket alkot, országokat megreformál, és aki vele nem tart eltiportatik. Mi, kik a megvénült uralkodót annak idején hiven szolgálni igyekeztünk, szolgálni tartozunk annak ifjú örökösét is. És nem kétlem, hogy csak akkor szerzendünk érdemeket arra, hogy bennünket is alattvalói jobbjai közé sorozzon, ha uralmát öntudatosan és örömmel szolgáljuk.

„Követelményeinek táborában legelül jár a sirba szállt idők mostoha gyermeke, az árván hagyott leánynevelés; mert a haladó kor művelődése, a leánynevelés megfelelő támogatása nélkül, elhibázott folytonos forradalom, melyben a tevékeny erők mielőtt czélt érnének, kimerülnek. A nőt hármas hivatása betöltésére csak a haladó kornak megfelelő nevelés képesiti. E nélkül a nőnek összes szép tulajdonsága elveszett kincs, melyet hasztalan keresünk az élet egész tartamán keresztül. Mert a feleség hűséges szerelmét sem törvény, sem szerződés, az anya őrködő gondosságát semmiféle jólét s a gazdasszony takarékosságát semmiféle keresetmód nem pótolja. Mig ellenben egy nemzedéknek helyes irányban nevelt leányai tiszta szándékuk kiviteléhez való ragaszkodásuk szivósságában annyi erővel birnak, hogy egy egész társadalmat átalakitsanak. Valóságos Isten áldása egy népnek, válságos időkben oly nemzedék, melynek leányai szigorú erkölcsökben s hazaszeretetben neveltetnek: viszont nem az ellenség, önmaga ássa sirját azon nép, mely az erkölcstelenedés iszapos fertőjébe téved.

„A leánynevelés előmozditásának szükségességét felismerte az iskolaszék s már évek óta azon fáradozott, hogy e szent czélnak megfelelő csarnokot emelhessen. Lassan-lassan haladt keresztül ez eszme a megvalósulás számtalan nehézségein; mig végre részben az iskolaszék bevételeinek megtakaritott filléreiből, nagyobb részben pedig kegyes adományokból összegyült azon összeg, mely egy, a kivánt czélnak megfelelő épület felépitésére szükségesnek találtatott. Ekkor megint annak kérdése merült fel, hogy hol emeltessék fel a leánynevelés iskolája? Önként ajánlkozott az erre termett felelet. Megboldogult jóságos főpásztorunk, *Peitler A. József* az e helyen állott templom területét és anyagát az iskolaczélok megvalósitására a római kath. egyházi községnek átengedte. Hol találhattunk volna méltóbb helyet jövő nemzedékünk erkölcsnemesitő oktatására, mint e helyen, melyet Istent imádó elődeink vallásos buzgalma megszentelt? Itt fog emelkedni a leánynevelés nyájas muzsájának emeletes temploma arczczal a fényes székesegyház felé fordúlva, mint egy kővé vált könyörgő, kinek utolsó szempillantása is az Isten házára van irányozva.

„Vácz város anyái ide hozzátok leányaitokat, hogy itt a sirba szállt idők vallásos buzgalmával ihletett szent helyen részesüljenek a nevelés erkölcsnemesitő hatásában. Ide hozzátok leányaitokat, mert itt tanulják meg azt, hogy miképen kell férjet, gyermeket és a hazát

igazán szeretni! Ngos és főtdő kanonok úr! A váczi római kath. hitközség nevében kérem Ngodat, fogadja hálás köszönetünket azért hogy ünnepünket megjelenésével fényesebbé tenni, — s hogy ezen épület alapkövét az egyház szent hatalmával megáldani és Isten áldását kikérni méltóztatott. — Tartsa meg az ég Ura az élet legvégső határaig, az egyház, a haza és városunk hasznára és örömére. — És te magas ég, tekints le könyörgő szolgádra, hogy ezen házból úgy lépjünk ki, hogy mindnyájan jámbor hiveid legyünk! (Éljenzés.)

A beszédek végeztével, melyeket *Ruby Miroszláv* siketnémaintézeti rajztanár úr gyorsirói jegyzetei után közlünk itt a „*Váczi Közlöny*“-ből (1886. május 16. 20. sz.) az egybegyült szép közönség ezen kedves ünnepély emlékével szétoszlott.

És most következzék itt *azon nagylelkű adakozók díszes névsora, buzditásúl és örök emlékül, a kik adományaikkal ezen diszes római kath. leánytanoda létesitését eszközölték:* a váczi egyházmegye 3000 ft, Virter Bertalan cz. püspök 1000 ft, Csávolszky József kanonok, Hegyi Antal püspöki titkár 210 ft, Neszveda István fölsz. püspök, nagyprépost, püspöki helyök, Tragor Ignácz kereskedő, Ujhelyi István plébános, 100 ft, N. N. 100 ft, Poroszkay Péter kanonok 60 ft, Alberty Ferencz vasárus, Jung János kanonok, Piufsich Lajos, Szentkirályi Albert, váczi takarékpénztár, dr. Virter Lajos kanonok 50 ft, Tragor Hermin 45 ft, gr. Crouy Károly, gr. Crouy Károlyné, egyesült kasino-kör, N. N., Reitter István m. kir. udvari kocsigyáros, Tragor Antal sz. széki jegyző 25 ftot.

Argenti Döme kir. tanácsos, Gyurcsánszky József kiérd. plébános, Marossy Ferencz borkereskedő 20 ft; Muzslay Bertalanné, Tanács János kanonok s alvárosi pléb. 15 ft; Balás Lajos, Bartos Imre, Huber Mihály, ipar- és kereskedelmi hitelintézet, Kanda István kanonok és felvárosi plébános, Kresák Ferencz, Mallár József kanonok, Markovics Lázár kanonok, Meiszner Ede, Meiszner János, Meiszner Rudolf, dr. Miltényi Gyula, Benovits János, váczi általános ipartársulat, Zemanovics József, 10 ftot, Korpás Márton 7 ftot. — Bencze György, Cserny József, Fajcsik Mihály, Fekete Károly, Filimek Endre, Filó Pál, dr. Freysinger Lajos, György Mihály, özv. Hájassy Jánosné, Huber József, Intzédy Soma, irgalmasrendi kolostor, Kemény Gusztáv, Leitner Sándor, Meiszner Nándor, Milmann Géza, N. N., N. N., Panek Ödön kegyesrendi házfőnök, Pauer Imre, Schmidt Ferencz, Tragor Ernő, Tragor János, Tragor Károly, Tragor Mariska, Velzer János, Windisch Ferencz, Korpás József, Schmidt János 5 ftot.

Bartoss Lajos, dr. Csányi János, Fölsinger József, Haidfeld Gyula, Krenedits Ferencz, Kunst Márton, Monspart József, Morlin Zsigmond, Peskó Medárd, Pécs Sándor, dr. Rákossy Béla, Trummer István, özv. Ulrich Károlyné, Vadkerty Mihály, váczvidéki népbank, Velzer Kálmán, Weiszbart János, ifj. Windisch Ferencz 3 ftot. — Balázs Imre, Bayer Bernátné, özv. Csizinszky Lajosné, Demeter

Sándor, Gyürky Károlyné, Haidfeld Alajos, Holmann József, dr. Kiss József, Kompolt Ferencz és neje, Laszka Nándor, Neuser Ferencz, Nikitits Sándor, Pentz Ferencz, özv. Pentz Ferenczné, Pécs Ferencz, özv. Pollák Jánosné, Racsek János, Roller Armin, Spissák Gyula, dr. Szeitl Szervácz irgalmasrendi házfőnök, Uhlig Edéné, Ulrich Géza, ifj. Varázséji Gusztáv, Vida Vilmos, Vilcsek István, Vörös Mátyás, Wicha Athanáz, Zatocsil Antal 2 ftot, legifj. Korpás Pál 1 ft 85 krt, Docskál Venczel 1 ft 50 krt.

Adamcsek Béla, Almási János, Banyák András, Banyák Ferencz, Biringer János, Bősz Emil, Bunder József, Csekó Pál, id. Duray János, Demeczky Anna, Docskál Lajos, Emerich Lajos, Filser Gyula, Guttmann István, Győry Károlyné, Hajdfeld Lajos, Huffnágel Imre, Hajnisch Richárd, Czéber Ferencz, Jakabffy Károlyné, Jedlicska József, Kalencsik István, Kalmár Endre, ifj. Korpás István, köz. Korpás Pál, Krakker Géza, Kecskés József, Korpás István, ifj. Kovács István, Krenedics Géza. özv. Krenedics Rezsőné, dr. Krnó Péter, Krezsák József, Leksza Emma, Lencsó Sándor, Mátay Gyula, Nell András, Ottó József, Pertik Gyula, Preszli Gyula, Prettenhoffer Ignáczné, dr. Pruzsinszky József, Racsek Endre, Regele Károly, Remes József, Ringauf Ottó, Ruby Miroszláv, özv. Ruff Mihályné, Simonidesz Károly, Scherer István, Schneider György, Stefan Ferencz, Streiter József, Szikora János, Szőke József, Tariczky Ferencz, Terpitz Károly, Udvardy Mihályné, Ursziny Arnold, Vadkerty Lajos, Varsányi Sylvester, Zomborka Ferencz, Zsidek Ignácz, sz. Ferenczrendi kolostor, Karcsú A. Arzén, e rendház főnöke 1 ftot.

Bakk Domonkos, Brunner János, Csincsara Györgyné, Fleischmann Ede, Fridrich Alajos, Forgó Antal, Horváth Ágnes, Sz. Korpás Pál, Korpás János, öregebb Lázár István, Lenhardt Ignácz, özv. Lencsó Mihályné, Moskó Pál, Néder József, Néder Károly, Néder Károlyné, Olaj Ferencz, Országzky József, Patta Gáspár, Prukker Ferenczné, Rada Elek, Rasovszky Márton, Stibrik Kálmán, özv. Stierba Józsefné, Szalay Endre, Szuhovszky János, Túry Pál, Váczi József 50 krt. — Bajza János, Maloviczky Mihály, Maricsek Alajosné, N. N., Papp Lőrincz, ör. Pajor Márton, Rózsa Mihály, Széll József, Zapletáll István 40 krt. — Borbély Jánosné, Gáspár András, özv. Nagy Ferenczné 30 krt. — Özv. Brunnerné, Lenhardt Mária, Mikuska János, Stiri Mihály, Sztrecskó János, Sztrecskó József 20 krt. — Schaub János 15 krt; N. N. és N. N. 10 krt. — *Összesen 5850 frt 40 kr.* Ehhez az iskolaszék részére a város által fizetett évi összegekből évek során át fönmaradt, több-kevesebb járandóságot, mely összesen 4161 ft 92 krt tesz, hozzá számitva, az iskola fedezésére, az iskolaszék rendelkezésére állt *10012 ft 32 kr.* — Ezeken kivül *Payerl Károly* kőfaragó a kályhák alá szükséges köveket, *Cserny József* az alapkőbe elhelyezendő okmány és iratok számára szükséges rézdobozt ajándékozták.

Záradékúl megjegyezzük itt, hogy ezen adakozás, mely oly

szent ügyet mozditott elő, csak becsületére, sőt diszére válik e nemes város közönségének; mert ezzel azt bizonyitja, hogy a nevelés és oktatás oly nagy horderejü érdekét, habár áldozattal is, de édes örömest mozditja elő, s tehetsége szerint lendit azon, midőn erre alkalom mutatkozik. Jutalmazza meg a mennyei Atya ezen jótevők szivességét legbőségesebb áldásaival!

Ezen leányiskola 1886. szept. 5-ke körül már teljesen elkészült és e napokban az iskolaszéknek már rendelkezésére bocsátották. Az épület kivülről igen csinosan van kiállitva és belső berendezése is megfelel czéljának. A 8 terem felszerelési munkálatai is javában folytak már ekkor úgy, hogy a leányok számára való rendes előadások is a legközelebb már megkezdődhettek itt. Ezen leánytanoda megnyitása 1886. szeptemberhó 11-kén tényleg meg is történt. Az ünnepélyt megelőzőleg sz. mise tartatott, mely után az iskolaszék, a tanitó-testület és a tanulók az uj tanoda helyiségeibe vonultak és *Tanács János* kanonok ő nga az iskolát megáldotta. Az uj iskola ünnepélyes átadása alkalmával, ezen évi szept. 11-kén reggel 10 órakor az iskolaszék nehány tagja, a városi tanitó-testület a „*nagy sörház*“ helyiségében villás reggelit rendezett. A toasztok árja megeredt, melynek mindannyia a kiérdemült elemiskolai tanitóra, a derék *Filimek Endre* iskolai gondnokra voltak irányozva.

A római kath. iskolaszék 1888. jan. 6-ki gyülésén jelentés tétetett ezen uj iskolaház épitésének befejezéséről, amennyiben *Honus A.* vállalkozó a kiküldött fölülvizsgáló bizottság jelentése után azt az iskolaszéknek átadta; mely után a bentlevő ovadéka neki teljesen kiadatott. Az u. n. rosz templom lebontott köveiből emelkedett ez a diszes leánytanoda, mely 14014 ft 38 krba került; ezenkivül az iskolaház előtti kőfalra szükséges vasrácsozat is elkészülvén, ha az idő engedi, azonnal felállitható lesz. Ezen vasrácsozat a teljes felállitással 767 ft 67 krba fog kerülni. Ezen rácsozat, mely a különben is szép épület külsejét nagyban fogja emelni, *Prohászka Manó* váczi lakatos mester mühelyéből kerül ki. — E leányiskola évek óta égető szükséget képezett és nagy hézagot pótol; létesitése rövid idő alatt történt, és az eszme megvalósitásán lankadatlan fáradtsággal és lelkesült ügyszeretettel buzgólkodott az iskolaszék, de különösen annak elnöke, ngos Csávolszky József kanonok úr, ki most nyugodt lélekkel és édes öntudattal pihenhet tanügyünk fölvirágzása körül teljesitett fáradalmai után, mert maradandó emléket állittatott, mely nevét századokon át fogja hirdetni.

13. §. A váczi elemiskolai tanitók 1742. évtől korunkig.

Hogy az utókor lássa, kik voltak azok, a kik több mint egy századon át mindkét nemü gyermekek nevelésével és oktatásával fáradoztak e nemes városban s azoknak neveit hálás érzettel emlegesse és áldásban tartsa, közöljük itt az ő neveiket azon évtől kezdve,

melyben a városi jkönyvben először fordulnak elő. Igy 1742. Milner András, 1752. Persics Tamás, 1757. Romstein Ferencz Károly, 1767. Tucsinszky György kántor (Andrásnak is iratik), 1768. *Tröscher* (Tresser, Trischer) *János*, (Antal néven is iratik), orgonista, 1776. Jankovits János, 1779. Sőreghi Ferencz, 1783. Szabó Ágoston (tudatlan, szabó és mindig szomjas), Szviruha József, Forgó Tamás, Plainer Antal, Hoffer József, *Stintzl Ferencz*, 1786. Szily Márton, 1788. Papolczy Sámuel, 1788. Bucsek Antal († 1820.), Petri György kálvinhitű, 1789. Virágh József István, Sapp, Csacskó Mihály, Bucsek János, 1796. Ördögh Pál Farkas, 1798. Mogyoródy János († 1810.), 1804. Kiáltosy Antal, 1805. Jüttner Ferencz, 1810. Stintzl, Siebenlist János, 1812. Behányi Ádám, 1813. Varga (másképen: Korbel) József, 1814. Munganaszt Pál († 1850.), 1820. Wendl Antal, Farkas Ferencz, Molnár József, 1821. *Ulrich István*, 1823. *Pleszl Antal*, 1827. Gáspár Márton (Mátyás, † 1842.), Hoffmann Károly, 1843. Ruff Mihály, Fellner Miklós, 1845. Néder József, Fellner Antal, 1849. Pálik Mátyás, 1852. Krömmig Albina (magánintézeti nevelő nő), 1855. Imrey Ignácz, *Ulrich Károly*, Pál Máté (kálvinista), 1856. *Filimek András*, Bognár György, *Krenedits Ferencz*, (rajztanitó), Megyesy Antonia női munkatanitó, 1857. Rákóczy János. — Ezen névsor azonban nem teljes, nehány tanitónak neve hiányzik abból, adataink hiányossága miatt! — *Krenedits Mathild* kiasasszonynak évek óta jónevű nevelő-intézete van a papnöveldét kormányzó kanonok házában. Ezen leánynevelő intézet megnyittatott 1859. évben, 1873. évig 4 elemi osztályra volt felosztva. Ettől 6 osztályra lett berendezve, s 1883-tól 8-ra. A 4 felsőbb osztályban a polgári osztályokra előirott tárgyak adatnak elő, melyekben a k. r. tanárok is közreműködnek. Ezen intézetben kezdete óta több, mint ezer tanuló leánykák képeztettek s folyton dicséretesen futja pályáját. Tanitanak benne franczia nyelvet, női munkákat stb. a rendes tanszakokon kivül. A legközelebb múlt időben néhány évig *Fodor* (Fedor) *Imre* tanitó neje (szül. Nagy Berta) is tartott ily, 6 osztályra berendezett magán nőtanodát, mely 1876-ban keletkezett s 1887-ben megszünt. — Imrey tanitó leánya Amália (Dobóné) otthon nehány évig s aztán a városi iskolákban tanitotta a női munkákat. Ily tanitónők többen is voltak imitt-amott a városban.

14. §. A mostani tanitók, tanitó-nővérek, nyugdijasok névsora és illetményeik.

Hogy a római kath. uj leánytanoda 1886/7. évi, vagyis első évi tanfolyamában sz. Vincze nénikéi közül kik voltak a tanitók, előadtuk „*Vácz város története*“ czimű müvünk VIII. kötetében a 274. lapon. Ezen első tanévben mindjárt e középvárosi leánytanoda I. osztályában 60, a II-ban 50, III-ban 53, IV-ben 61, V-ben 38, s a VI-ban 20, összesen 282 leánytanuló volt. — A jelenleg, vagyis az

1887/8-ki tanévben *működő férfi- és nőtanitók nevei és járandóságaik:* 1. *Bartoss Pál*, készpénzben az iskolaszéktől 513 ft 90 krt, az uradalomtól 16 ft 80 krt, 2 hold föld után 20 ftot, 10 kila rozsot 34 ft 30 krban, 3 öl fát 37 ft 50 krban. Lakás természetben 120 ft, összesen: 742 ft 50 kr. Havi részlet az iskolaszéktől 42 ft $82^{6}/_{12}$ kr. — 2. *Fodor Imre*, az iskolaszéktől készpénzben 635 ft 92 kr., az uradalomtól 21 ft, 4 hold föld után 40 ft, 6 kila rozs 20 ft 58 kr. értékben, 2 öl fa 25 ftban, összesen 742 ft 50 kr. Havi részlet az iskolaszéktől 52 ft $99^{4}/_{12}$ kr. — 3. *Máté József*, az iskolaszéktől készpénzben 657 ft, az uradalomtól 28 ft, 2 hold föld után 20 ft, 3 öl fa 37 ft 50 krban, összesen 742 ft 50 kr. Havi részletben az iskolaszéktől 54 ft 75 kr. — 4. *Udvardi Mihály*, készpénzben az iskolaszéktől 638 ft 10 kr., az uradalomtól 12 ft 60 kr., 2 hold föld után 20 ft. 10 kila rozs 34 ft 30 krban, 3 öl fa 37 ft 50 krban, összesen 742 ft 50 kr. Havi részletben az iskolaszéktől 53 ft $17^{6}/_{12}$ kr. — 5. *Jankovits Ernő*, készpénzben az iskolaszéktől 432 ft, az uradalomtól 28 ft, 4 hold föld után 40 ft, összesen 500 ft. Havi részletben az iskolaszéktől 36 ft. — 6. *Krancz Ferencz*, készpénzben az iskolaszéktől 454 frt 80 kr., az uradalomtól 25 ft 20 kr., 2 hold föld után 20 ft, összesen 500 ft. Havi részlet az iskolaszéktől 37 ft 90 kr. — 7. *Vörös Ferencz*, készpénzben az iskolaszéktől 442 ft 50 kr., 2 hold föld után 20 ft, 3 öl fa 37 ft 50 krban, összesen 500 ft. Havi részlet az iskolaszéktől 36 ft $87^{6}/_{12}$ kr. — 8. *Kökény Ferencz*, készpénzben az iskolaszéktől 400 ft, havi részlet az iskolaszéktől 33 ft $33^{4}/_{12}$ kr. — 9. *Fodor-Nagy Berta*, készpénzben az iskolaszéktől 280 ft, lakás természetben 120 ft, összesen 400 ft, havi részlet az iskolaszéktől 23 ft $33^{4}/_{12}$ kr. — 10. *Alt Cassiana* nővér IV. oszt.; 11. *Fialla Eufrázia*, I. nőipar; 12. *Kovács Sarolta* nővér VI. oszt.; 13. *Német Speciosa* nővér II., III. oszt.; 14. *Roll Paula* nővér, II. nőipar; 15. *Skicsák Felicitás* I. oszt. Ezen 6 sz. Vincze-nővér mindegyike fejenkint kap az iskolaszéktől egy tanévre 250 ftot, s valamennyiért jár együttesen 2 hold föld után 20 ft. Az iskolaszéktől havi részlet összesen 125 ft. 16. *Potóczky Vilma* id. tan. készénzben kap az iskolaszéktől 300 ft s ugyanettől havi részletül 25 ftot.

Nyugdijazások: 1. *Filimek Endre*, készpénzben az iskolaszéktől 300 ft, ugyanattól havi részlet 25 ft. — 2. *Özv. Bognár Györgyné* 150 ft, havi részlet 37 ft 50 kr. szintén az iskolaszéktől. — 3. *Imrey Ignáczné*, készpénzben az iskolaszéktől 160 ft, ugyanettől havi részlet 40 ft. — 4. *Ruff Mihályné*, készpénzben az iskolaszéktől 200 ft, ugyanettől havi részletül 50 ft. — Házmester a középvárosi iskolában, *Gajarszky János*, kap 100 ftot az iskolaszéktől, havi részlet 25 ft. *Gajarszky Fáni* a leányiskolában 60 ftot, havi részlet 15 ft.

A középvárosi fitanoda I. osztályában az 1886/7. tanévben volt 55, a II-ban 51, a III-ban 53, a IV-ben 102, az V-ben 50 s a VI-ban 26 tanuló, összesen 337. — *A felsővárosi fitanoda* I. osztályában 64, a II-ban 29, s a III-ban 18, összesen 111. — *Az alsóvárosi fitanoda*

I. osztályában 59, a II-ban 25, s a III-ban 16, összesen 100. — *A felsővárosi leánytanoda* I. osztályában 51, a II-ban 35, s a III-ban 32, összesen 118. — Az alvárosi leánytanoda I. osztályában 40, a II-ban 22, s a III-ban 8, összesen 70. — Fiútanulók összesen 548, leánytanulók összesen 470, fiúk és leányok összesen 1018-an tanultak ezen 1886/7-ki tanévben az összes elemi iskolákban. — Megemlitjük e helyen, hogy *ifj. Bartoss József* alvárosi tanitó ezen tanévben elhunyván, halála fölött az iskolaszék fájdalmának jegyzőkönyvileg adott kifejezést. Ezen tanitó 26 éven át müködött e nemes város kebelében a népnevelés rögös pályáján kitartó szorgalom és ügybuzgalommal. — Megérintjük itt, hogy *Grosz Emilia* vezette a felvárosi II. és III. leányosztályokat. Tanév. sz. 1. — Felhozzuk azt is, hogy *Pleszl* (Rónay) *Antal*, ki több mint 50 évekig tanitotta az elemiskolai tanulókat, majd a kül-- majd a beliskolákban, az e téren tanusitott buzgalma s fényes érde, meiért ő fölsége által rendjellel lett kitüntetve.

15. §. A római kath. iskolaszék, jótékonyság, jutalmak, ujab- ban szerzett taneszközök.

A római kath. iskolaszék tagjai: *Csávolszky József* kanonok, papnöveldei igazgató, egyházmegyei tanfelügyelő, a közép- és alsóvárosi elemi tanodák igazgatója, egyházi elnök. *Dr. Csányi János* ügyvéd, világi elnök. *Filimek Endre* nyugalmazott tanitó, gondnok. *Fodor Imre* tanitó, jegyző; *Alberty Ferencz* vasárus; *Bajan János* földmivelő; *Balás Imre* ügyvéd, *Huber József* földbirtokos, *Kanda István* kis-prépost kanonok, felv. plébános s felv. elemi tanoda igazgatója; *Kresák Ferencz* bérlő, idősb *Korpás József* magánzó, idősb *Korpás Pál* magánzó, *Lencsó Sándor* bérlő, *Meiszner János* takarékpénztári pénztáros, *dr. Miltényi Gyula* sz. széki ülnök, zsinati vizsgáló, papnöveldei tanár ipariskolai igazgató; *Nikitits Sándor* ügyvéd, *Panek Ödön* a helyi kegyesrendiek házfőnöke és főgymn. igazgató, *Reitter István* kocsigyáros, *Schmidt János* alvárosi plébánoshelyettes, *Sipos István* sóárus, a közép- és felsővárosi temetők felügyelője, *Udvardi Mihály* elemi és ipariskolai tanitó, *Weiszbarth János* takarékpénztári igazgató, *Vida Vilmos* siketnéma-intézeti tanár, *Vörös Ferencz* elemi és ipariskolai tanitó, *Vörös Mátyás* iparos, az alvárosi temető gondnoka, *Zemanovich József* iparos.

A római kath. iskolaszék felügyelete alatt 4 iskolaépület, tanoda, áll, és pedig: a középvárosi 6 évfolyamú elemi fitanoda 5 tanteremmel; a középvárosi ujonnan épült 6 évfolyamú elemi leánytanoda 8 tanteremmel; a felvárosi három évfolyamú elemi fi- és leánytanoda 3 tanteremmel és végre az alvárosi 3 évfolyamú vegyes osztályú tanoda két tanteremmel. A tantermek minden törvényszabta szükséges kellékekkel felvannak szerelve. — Mikép már föntebb előadtuk: városunk szellemi haladásának egyik tényezője, a sz. Miklósról nevezett öreg templom helyére nagy gonddal és csinnal felépitett

tágas termekkel biró *leánytanoda*, mely a költségvetés keretén kivül nagyobbára adakozásból épült, az $188^{6}/_{7}$ tanév kezdetével rendeltetésének ünnepélyesen átadatván, a 6 tanfolyamú leányiskola mellé az *első női ipariskola* is megnyittatott, valamint az $188^{7}/_{8}$ tanévben a II-dik is, melyekben mérsékelt tandij mellett a leánykák nemcsak kézimunkákban, mint: fehérnemű-szabás és varrás, ruhaszabás és varrás, fehér himzés és gömbözés s egyebekben, hanem az elméletiekben is nyernek oktatást. Ezeket is a sz. Vincze-nénikék, az u. n. „*kedves testvérek*“ tanitják. Az alvárosi leányosztályokban *Bogányi Emma* kisasszony tanitja a kézimunkát, ezt és a felvárosi ily tanitónőt, *Almásy Józsefnét*, a város fizeti 150—150 fttal. — A középvárosi uj leánytanodai emeletes épület 12,955 ft s 90 krba került, melyre a helybeliek részéről begyült, mint föntebb láttuk, 3034 frt 31 kr; a vidékről pedig 100 frt. — A tankötelesek szaporodásával az $188^{6}/_{7}$ tanévben az iskolaszék a középvárosi iskola II—III. fiosztályát szétválasztotta és egy tanitói állást szervezett ideiglenesen.

Az iskolaszék az $188^{6}/_{7}$ tanévben 167 szegény tanulót látott el tankönyvekkel és egyéb szükséges tanszerekkel 102 ft 40 kr. értékben. E nemes törekvés előmozditására 1887-ben adakozáskép befolyt: a váczi takarékpénztártól 40 ft, *Ellenbacher Adél* úrnő alapitó-levele szerint, 100 ftos alapitványa után évi kamat 5 ft, néhai *Werner Imre* és *Meiszner Katalin* alapitványa után 15 frt; tek. *Benevits János* úr, a szegényebb sorsú tanulók segélyezésére ezen évben is 10 ftot áldozott. Összeg: 102 ft 40 kr; a hiányzó összeget: 32 ft 40 krt, az iskolaszék fedezé. — A meglevő régibb alapitványok kamatai, nevezetesen: néhai *Ellenbacher István* nagyprépost alapitványa után esedékes 10 ft, *Tolojan Tamás*-féle 9 ft 24 kr, *Munganaszt Pál*-féle 2 frt 10 kr, valamint a püspöki uradalom részéről megajánlott 25 ft 20 kr, a zárvizsga alkalmával a jó magaviseletü és szorgalmas tanulók megjutalmazására fordittattak. Ugyanilyenek részesültek a néhai *Tiller József*-féle alapitvány 8 ftnyi kamatából; ily czélra *Lencsó Sándor* 5 ezüst ftot és *Fülöp Károly* 2 ftot ajándékoztak. De különösen kiemelendő itt ngos és főtdő *Csávolszky József* kanonok, isk. igazgató úr, ki a maga részéről több tanulót jutalmazott meg dicséretes magaviselete és szorgalmas tanulásért, három aranyat és több ezüst forintot osztván ki, a magokat a tanulásban, kézimunka s tornázásbani kitüntetők között.

A szemléltető oktatás megkönnyitése czéljából az $188^{6}/_{7}$ tanévben beszereztettek *Schubert terményrajzi ábrái* 60 táblával. Az előbbi években beszerzett *lepke- és bogár-gyüjtemény* kiegészittetett, a *szárított növények*, úgyszinte az *ásvány- és tojás-gyüjtemény* szaporittatott; ezen felül egy *kisebb maggyüjtemény* is szereztetett be 77-féle maggal. Szaporodott a gyüjtemény még 4 darab kitömött emlős állattal és 56 kitömött különféle hazai madárral. — Ezeken kivül több tábla, számoló-gép és térkép is vétetett.

16. §. Vallás-erkölcsi mozzanatok, hitoktatók és ismétlő iskolák.

A tanuló-növendékek, valamint az előbbi, ugy az $188^{6}/_{7}$ tanévben is, többször járultak a sz. gyónás és sz. áldozáshoz. Jelesen a karácsoni és husvéti sz. ünnepek alkalmából (az első gyónók fehérvasárnapon) és a tanév végén (jun. 30-kán). Ezen utóbbi gyónás alkalmával a szentséges atya, — XIII. Leó római pápa által engedélyezett jubileumi búcsú jótéteményében is részesültek. Ezenkivül a keresztény tökéletesség emelésére szolgáltak a nagyhéten tartott s a husvéti sz. gyónással egybekapcsolt sz. gyakorlatok; úgy szintén a „*Jézus sz. szive*“ és „*Jézus sz. gyermekségéről*“ nevezett jámbor társulatok (az előbbi 280, az utóbbi is 280 taggal) és végre a „*Mária-gyermekek*“ egylete 23 taggal. — *A hitoktatók ezek voltak*: *Bucsek István* felvárosi káplán, tanitotta a hittant a felv. II., III. leány- és az I. vegyes osztályban. — *Forgó György* gymn. tanár és felvárosi káplán, tanitotta a hittant a II. és III. fiosztályban. — *Dr. Kazaly Imre*, sz. széki ülnök, theol. tanár, tanitotta a hittant az I., II., III. és IV. fi-, és az összes leányosztályokban. — *Korpás Pál*, tanulmányi felügyelő, tanitotta a hittant a női ipariskolában. — *Kubinyi Endre*, karkáplán, tanitotta a hittant az alvárosi I., II. és III. osztályban. — *Schmidt János* alvárosi plébános-helyettes, tanitotta a hittant a középvárosi V. és VI. fiosztályban. — És ezek a hitoktatók az $188^{7}/_{8}$-ki tanévben is.

Hogy az elemi iskolákból kinőttek az azokban szerzett ismereteket el ne feleledjék, ezek részére, a 12—15. évig u. n. „*ismétlő iskola*“ tartatik a középvárosi iskola tantermeiben, mely bizonyos napokon, a d. u. elemiskolai előadások után szokott az elemiskolai tanitók által vezettetni az egész tanév folyama alatt.

17. §. A kisded-óvó iskola ismertetése.

Amint a kisded-óvó intézetek kedves hazánkban itt-ott megnyittattak s csakhamar több városban meghonosúltak, Váczott is a nevelés ügybuzgó barátai már a 40-es években kezdtek ily intézet létesitésére lépéseket tenni. Jelesen: azon felhivásban, melyet ngos és főtdő *Tajthy Ferencz* kanonok és alvárosi plébános, mint a helybeli nemzeti iskolák igazgatója, ezek ügyében a tanácshoz intézett, és ennek *1844. márcz. 29-ki ülésén* egész terjedelemében felolvastatott, melyet föntebb mi is közöltünk, már emlittetik a kisded-óvóda e szavakkal: „Ha ezen elvek szerint megtekintjük a Vácz alsó Városbani *Fellner Miklós* Tanitó keze alatt lévő és méltán kisdedóvó intézetnek nevezendő Oskolát.“ — Ez azonban még csak inkább gyönge kezdeményezésül tekintendő a mostani értelemben vett kisdedóvodához képest. — Az *1850. jan. 30.* gazdasági ülés jkönyvében, a 40. sz. a., *Kún Bálint* városi kisdedóvónak a tanácshoz nyujtott folyamodványára egy öl rőzsefa, a kamarási hivatal által,

kiadatni rendeltetett. — Ugyanazon gazdasági jkönyvben *ezen évi jun. 8. a 250. sz. a.* ez fordúl elő: „Főbiró *Medrey István*, mint néhai *Majer*, született *Wittmann Magdolna* végrendeletének számadó kezelője, a tanácshoz beadott tudósitásában előadván, mikép a nevezett nő végrendelete 5 dik pontja szerint, *a helybeli kisdedóvó-intézetnek alapitványúl 100 vftokat hagyományozott*, mely öszszeget nevezett városi főbiró úr a tanács szine előtt jelenvolt *Serédy Károly* városi főpénztárnok kezeibe átadván, erre *végeztetett*: „Ezen alapitvány a város örökös kezelése alatt maradván, annak évenkénti kamatai a helybeli kisdedóvó-intézet tanitójának adassanak ki, a szokott elismerő irat átvétele mellet." — A kisded-óvó intézet utóbb a *„galamb-utczá"*-ból nyiló kis közben, a Kollerházban, volt elhelyezve, a midőn *Mihalik* nevü is volt benne a tanitó. Majd idő folytán az intézet a főutczai *Hermánn József* nagyprépost úr házába költöztetett át, és midőn ezt a váczi jótékony nőegylet már előbb felkarolta, szivén hordva a nevelés szent ügyét, s úgy szólván semmiből ujraalkotta, az u. n. *„Fröbel-gyermek-kert"* elnevezés alatt meglehetősen virágzani kezdett. Ezen gyermek-kertben, melyre a nőegylet, 1880. márcz. 14-ki ülésén tett elnöki jelentése szerint, 642 frt 30 krt adott ki, ekkor *Mayer Józsa* k. a. volt a buzgó tanitó, mint. különben polgári iskolákra képesitett, szakavatott és ügyes oktató.

Már ezen 1880. év előtt komolyan foglalkozott ezen eszmével az igen érdemes nőegylet, hogy a kisded-óvodá részére a nevezett nprépost-féle házat, melyben bérfizetés mellett több évig létezett, megszerzi. E czélra gondoskodott is előre, hogy bizonyos öszszeg begyülekezzék a jótevőktől; igy a többi között a királynő, Erzsébet ő fölsége a ház vételárának fedezése czéljából, magán-pénztárából 200 ftot méltóztatott legkegyelmessebben adományozni (ld. a „Magyar Állam"-ot, 1873. május 9.) — Az egylet 1880. márcz. 14-ki közgyülésén zajosabb vitára az u. n. *„Fröbel-gyermek-kert"* vagy óvoda adott alkalmat, melyből az egylet bevétele volt 137 ft 38 kr. arra kiadása pedig, a lakáson kivül, 642 ft 30 kr. tehát ráfizettek 504 ft 72 krt. *A közgyülés a városi lakosság által elvileg nem eléggé pártolt rendszer helyett az óvodának jövőre sz. Vincze-nénikék kezére bocsátását határozta el*; mert pénztára az eddigi terhet el nem birta s a lakosság közt a gyermek-kerti (vallástalan) rendszer gyökeret verni nem tudott.

A változás kivitele azonban kissé későbbre lőn elhalasztva. Midőn a sz. Vincze-nénikék kápolnája és háza 1880. okt. 15-kén ünnepélyesen megáldatott, e kedves ünnepség bevégeztével, az ezen jelenvolt nőegyleti tagok, s ezek kérelmére ngos és főtdő *Tanács János* prépost-kanonok úr és mások is a kedves testvéreket a közellevő óvodába kisérték el, hol már örömmel várta őket a szépszámú kedves apróság csoportja, melyet a nevezett ügybuzgó, ezen intézetkét felavató kanonok úr az uj tanitónő, a kedves testvér figyelmébe és szeretetébe ajánlott. Mióta itt a nénike tanit, számosabban

járnak a kicsikék az óvodába, még az izraelita családból is. — Az óvodás néne után a jótékony nőegylet részéről 200 ft o. é. járt a nénikék intézetének, de látván az egylet a kedves testvér sikeres működését, ezen összeget 50 fttal a maga-jószántából megtoldotta. — Ezen oly igen áldásosan működő nőegylet, tekintetbe vévén fáradhatlan, derék elnöknőjének, *Benkár Dénesné* (született *Meiszner Aemilia*) ő nagnak fényes érdemeit, 1880. évi okt. 17-kén olajfestésű arczképét a kisdedóvoda előtermében szép ünnepélylyel leleplezte.

A helybeli nőegylet oda is gondolt már, hogy *Kis-Váczon is fogna állitani óvodát* oly czélból, hogy az ottani gyermekek is ezen nemes intézmény áldásaiban részesüljenek, miben a nőegyletet ez emberbaráti törekvésében a püspök ő nmlga is fogja támogatni. Örömmel hozzuk itt fel a nőegylet választmányának ezen valóban emberbaráti törekvését, miben őt bizonyára a város hatósága és polgársága is fogja segiteni; mert ideje már, hogy a kisváczi kisdedekre, kik az út távolsága miatt az óvoda örömei és szórakozásától elestek, végre jobb napok derüljenek.

18. §. A váczvárosi római kath. elemi népiskolák 1886. évi költségvetési előirányzata, az iskolai takarékpénztár, és az egyházmegyei népiskolák főhatósága, s a római kath. tanitó-egyletek.

A bevétel megnevezése: 1. Tandijból remélhetőleg 200 ft, 2. alapitványok kamataiból 41 ft 34 kr., 3. a püspöki uradalomtól 25 ft 20 kr. összesen 266 ft 54 kr. — *A kiadás:* 1. A tanitói személyzet fizetése együttvéve 5856 ft 72 kr. 2. *Filimek Endre* nyugdija 300; 3. három tanitóözvegy kegydija együttvéve 510; 4. a házmester évi fizetése 120; 5. országos tanitói nyugdijalapra 11 állomás után 132; 6. fütőfa-szükségletre a mult évhez képest 350; 7. iskolaépületek javitása, meszelése, belső tisztogatása stb. 260; 8. tanszerekre 100; 9. különféle nyomtatványokra 38; 10. felső- és alvárosi iskola füttetése és söpretése 20; 11. vizsga-ajándékokra 18; 12. Három iskola-épület biztositása 16 ft 60 kr; 13. üveges-munka és ismétlő iskola világitása 35 ft; 14. 1000 ft kölcsöntőke után kamat és 10% törlesztés 160 ft; 15. előre nem látható rendkivüli kiadásokra 105 ft. Összesen: 8051 frt 32 kr. — *Összehasonlitás*: összes kiadás 8051 ft 32 kr., összes bevétel 266 ft 54 kr. Mutatkozik fedezetlen kiadási többlet: 7784 ft 78 kr; mely összeg a római kath. hitközség hiveire szokott kivettetni.

Hogy a mindkét nembeli tanulók még gyönge korukban megszokják a takarékosságot, az u. n. „*iskolai takarékpénztár*“ az ujabb időben az elemi tanodába is behozatott. És pedig az $188^{6}/_{7}$-ki tanévben: a *középvárosi 6 osztályban* tagja volt 76 fiú, a kik 79 ft 69 krt, a *felvárosi iskolában* tag volt 27 fiú, kik 46 ft s 97 krt, s *alvárosi iskolában* volt 7 tag, a kik 5 ftot; *a felvárosi leányiskola* 3 osztályában 37 tag, a kik 38 ft 4 krt, s az *alvárosi leányiskola* szin-

tén 3 osztályába volt 12 tag, a kik 16 ft s 40 krt kamatoztattak. *Összesen* tehát 159 tag kamatoztatott 186 ft 10 krt.

Megjegyezzök itt, hogy a vácz-egyházmegyei római. kath. *népiskolai főhatóságot képezik*: *a nmlgú főpásztor*; az *egyházmegyei népiskolai főtanács*, a váczi főtdő szentszék; az egyházmegyei tanfelügyelők (jelenleg *Markovics Lázár* sz. e. kanonok, ségédtanfelügyelő: *Csávolszky József* sz. e. k. urak). — Az egész egyházmegye, a székhelyen kivül, 19 tankerületre van felosztva, mindegyiknek élén tanfelügyelő-minőségben áll a kerületi esperes s igazgatóiban az illető plébános. — *A vácz-egyházmegyei kath. tanitó-egylet fővédnöke*: megyés püspök ő nmlga; *alapitó tagok*: kanonokok, esperesek, udv. papok, plébánosok, káplánok, a kik legalább 20 ftot fizetnek be az egylet czéljaira. E nemes szivű tagok közől némelyek valamivel többet is adván, 1884. évben 1470 ft gyült be összesen. A tanfelügyelőségen kivül vagyon *egy állandó bizottság*, mely választott és póttagokból áll. — *Ily kerületi róm. kath. tanitó-egylet van az egyházmegye területén 10*; t. i. a vácz-székesegyházi, nógrád-romhányi, ecsegh-hatvani, fóth-gödöllői, soroksár-alsó-némedi, zsámbok-nagykátai, kecskemét-czeglédi, ujszász-szolnoki, alpár-csongrádi és kún-félegyház-hód-mező-vásárhelyi kerületekről elnevezve, melyek mindegyikének van egy elnöke, társelnöke, jegyzője és pénztárnoka. — Ezen egyletek évenként gyüléseket szoktak tartani, melyek, a többi közt, a népnevelésre áldásosan hatnak ki, és különben is sok jót eredményeznek.

Záradékul megemlitjük itt, miszerint a Kálvin és Luther hiveinek, ugyszintén a két izraelita hitközségnek is jól rendezett u. n. felekezeti több osztályú elemi-iskoláik vannak jól képzett tanitók vezetése és saját tanhatóságuk kormányzata alatt.

II. FEJEZET.

Az ipariskolák, tápintézet, m. k. siket-néma intézet, gymnasium, katona-növelde, Ludovicaeum és a m. kir. tudomány-egyetem Váczra tervezett hozatalának ismertetése.

A.

1. §. A váczvárosi ipariskolák története.

A magyar kormány és törvényhozás böles intézkedése az 1884-ki XVII. tvczikk által alapjában biztositá a honi ipar további fejlődését, megalkotva a törvényt, mely egyebek közt *elrendeli az iparos-tanulók iskoláztatását*. Nagy horderejű intézmény ez, *mert iparosainkat ügyes és értelmes munkásokká képezi. Az iparos-tanulók iskoláztatásáról az idézett törvényig szó sem lévén, azon kevés elemi ismeretet is, melylyel birtak, inas-éveik alatt nagy részben elfelejtették, sajnos*

szellemi elhagyatottságukban csak az illetlen és pajkos viselet, vásottság és furfangos csinekben gyarapodván. Akadni lehetett nem ritkán olyan egyénekre soraikban, a kik ugyan szorgalmas munkások, de irni és olvasni nem tudnak! — Törvény által lévén azonban ma már elrendelve az iparos-tanulók iskoláztatása, valamint a mester és tanuló közötti viszony is rendezve, hazai iparunk ifjúsága szebb jövőnek áll küszöbén, melyben úgy az elemi, mint a legszükségesebb szakismereteket elsajátitva, iparágának derék munkásává válhatik.

Fájdalom! még nem minden iparos érzi szükségét annak, hogy tanulóik szellemileg is képeztessenek; mert a műhelyben lévén elfoglalva, alig van alkalmok arra, hogy kellő ismeretet és tudomást szerezzenek arról, hogy, mily óriási léptekkel halad az ipar és mily nagy az ujabb találmányok, javitások és ujitások száma. — Nagy hátrányára van továbbá az ipariskolai tanitásnak az is, hogy az iparos-tanulók egy része semmi, vagy pedig oly csekély elemi képzettséggel bir, hogy az előkészitő osztályban kell vesztegelniök! — Az iparos-tanulóknál otthonos vásottságot, illetlen viseletet, pajzánságot és fegyelmetlenséget csakis az iskola van hivatva megszüntetni.

Az iparos-tanulók oktatása két főágra oszlik. Egyik a szellem és szív képzésére, valamint a szükséges ismeretek elsajátitására irányul; ez köznapon az esti órákban tartatik. A másik pedig a rajz-oktatás, mely nélkül iparos fejlődés nem létezik, és a mely minden iparos haladás létfeltétele; erre a vasárnap délelőtti órák jelölvék ki. Az esti órákban előadott tantárgyak, melyek az elemi ismeretek tovább-fejlesztésén alapulnak, képesitik a tanulókat helyesen gondolkodni és a tanultakat a gyakorlati életben értékesiteni, hogy idővel elsajátitván a műhelyben a szükséges kézmű-ipari ügyességet és képesitést, ezt az iskolában tanultak segélyével lehetőleg hasznosithassák. Az iskolában szerzett ismeretek közvetlenül ugyan iparos hivatásuknak előmozditására szolgálnak, de egyszersmind nélkülözhetlenek arra is, hogy valamint az iparos testületeknek hasznos tagjaivá, ugy a hazának jó polgáraivá váljanak s annak idején a családi életben kötelmeiknek megfelelhessenek. — Nem lévén czélja az iparos iskolának tudós iparosokat nevelni, hanem helyesen gondolkodó derék iparüző férfiakat, azért a tanitásnak csak a szükségesebbekre kell szoritkozni, s oda irányulni, hogy általa az erkölcsi tökélyesbülés, valamint a szív-, kedély- és jellemképzés eléressék.

Áttérve a rajztanitásra, mint az ipariskolák főfontosságú tantárgyára, minden kevésbé képzett egyén is beismeri azt, hogy ennek ismerete mai nap az iparosra nézve elkerülhetetlen. Kell azért, hogy az iparos tanulók a három éves tanfolyam alatt kellőleg előkészittessenek az annak idejéni iparos szakrajzolásra. Ugyanis *a rajztanitás czélja az utasitások értelmében a következő:* „Általában a szép alak és idom iránti érzék és értelem ébresztése és fejlesztése. Ily alakok előállitási módjának ismerete. — Különösen pedig a rajzolás tudásának oly fokú megszerzése, mely a magasabb iparos-szakrajzolás

bármely ágának biztos alapot nyujtson és *mindennemü iparos foglalkozás körül* az illetőnek majdan gyakorlati hasznára váljék.“

2. §. Az ipariskola felállitásának főbb mozzanatai.

Vácz város képviselő-testülete, áthatva az 1884-ki ipartörvény szellemétől, mely a hazai iparos osztály értelmi és erkölcsi, társadalmi és anyagi emelkedését célozza, a nmlgú m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által 27496/1884. sz. a. rendeletileg kibocsátott *szervezet* alapján iparkodott az iparos tanulók iskoláit mielőbb életbe léptetni, és megtette ide vonatkozólag, 1884. okt 5-kén tartott közgyülésén a kezdeményező lépést, *megválasztva az ipariskolai bizottságot*, hogy ez az ipariskola felállitásának módozataira és szükségleteire vonatkozólag véleményes jelentését a városi közgyülésnek, mint föntartó testületnek mielőbb terjeszsze be.

Az ipariskolai bizottság ezen 1884. évi nov. 2-kán megalakulván, megkezdte müködését. Legelső teendője volt iskolahelyiségről, ennek felszerelése, tanerők és az ezekhez szükséges költségről gondoskodni. Miután azonban Vácz város anyagi helyzete nagyobb mérvü kiadásokat meg nem bir, kénytelen volt a bizottság csak szerény határok közt mozogni. Iskola-helyiségül megnyerte a római kath. iskolaszéktől az elemi iskolák két tantermét felszereléssel együtt, csak a fütés és világitásról kellett gondoskodnia. Pályázatot hirdetett két tanitói állomásra, a vegyes szakra és a szám- és mértanra, és a közgyülés általi megerősités végett kijelelte az elsőre *Vörös Ferencz*, a másikra *Udvardi Mihály* okleveles elemi tanitó urakat, igazgatóul pedig *dr. Miltényi Gyula* papnöveldei és főgymn. tanárt. Rajztanára a városnak már évek óta volt *Krenedits Ferencz* siketnémaintézeti tanár úr személyében. Végre megállapitotta a költségvetést és mindezeket elfogadás végett beterjesztette a városi közgyülésnek. Csak a rajzoktatás helyiségére vonatkozólag nem volt képes a bizottság eredményre jutni, miután Vácz városában rajzterem nincsen, de még ilyenné átalakitható helyiség sem volt az adott körülmények között található, és igy az elemi oktatásra szánt középiskolai teremben kellett majd minden felszerelés nélkül a rajzórákat tartani, nem kis hátrányára a rajzoktatásnak. Az előzmények igy némileg rendbehozatván, a tanitó-testület megalakulása után elhatározta az ipariskolai bizottság az ipariskoláknak deczember hó elején való megnyitását, a beiratásokat pedig nov. 30-ra tüzte ki. E napon beiratta magát 94 tanoncz, nem egészen $^1/_3$-da a Váczon létező iparos-tanonczoknak és ezen naptól kezve, eleintén nagyobb számban, később kevesebben, de az iskolaév végeig folyton jelentkeztek beiratás végett a tanonczok, a tanitás nem nagy előnyére. Bölcs mérséklettel ellehetett érni, hogy a körülbelül 300 tanoncz közül 268 lett beirva, ami elég örvendetes eredmény. — Ezen rövid,

nem egészen hét hónapig tartó első iskolaév eredményét a következett tanévek hogy jóval fölülmulták, magától értetődik.

3. §. Az ipariskolai bizottság névsora az 1884/5-ki első tanévben s a tanitó-testületé.

a) *Az ipariskolai bizottságot képezték:* 1. *Csávolszky József*, váczi székesegyházi kanonok és papnöveldei igazgató, megyebizottsági tag, városi képviselő, római kath. iskolaszéki elnök, a bizottság elnöke. — 2. *Dr. Freysinger Lajos*, kir. közjegyző, megyei bizottsági tag, városi képviselő, a bizottság alelnöke. — 3. *Intzédy Soma*, kereskedő, városi képviselő, a bizottság gondnoka. — 4. *Fridrich Alajos*, gépgyáros, városi képviselő. — 5. *Huber József*, földbirtokos, városi képviselő. — 6. *Krenedits Ferencz*, siketnéma-intézeti és főgymnásiumi okleveles rajztanár, az ipariskolák rajztanitója, a bizottságban a tanitó-testület képviselője. — 7. *Kresák Ferencz*, háztulajdonos, megyei bizottsági tag, városi képviselő, római katk. iskolaszéki tag. — 8. *Dr. Miltényi Gyula*, váczmegyei áldozár, theol. és főgymn. tanár, hittudor, városi képviselő, római kath. iskolaszéki tag, az ipariskolák igazgatója. — 9. *Olgyay János*, siketnéma-intézeti tanár, városi képviselő. — 10. *Pécs Sándor*, mérnök, városi képviselő. — 11. *Reitter István*, cs. kir. udvari kocsigyáros, városi képviselő, római kath. iskolaszéki tag. — 12. *Udvardi Mihály*, okleveles tanitó a váczi római kath. elemi iskólákban, városi képviselő, az ipariskolákban a szám- és mértan tanitója. — 13. *Vitt Manó*, a váczvidéki népbank v. igazgatója, városi képviselő. — 14. *Vörös Mátyás*, iparos, városi képviselő, római kath. iskolaszéki tag. — Jegyző: *Várady János*, ez idő szerint városi jegyző-helyettes. — Az 1885/6. tanévben bizottsági tagul a 3. helyen *dr. Csányi János* köz- és váltó-ügyvéd, városi képviselő s római kath. iskolaszéki tag fordul elő, valamint az 1886/7. tanévben is.

b) *A tanitó-testület névsora: dr. Miltényi Gyula* igazgató; rajztanár: *Krenedits Ferencz*; tanitók: *Udvardi Mihály*, az I. A. és I. B. osztályok főnöke, a tanitó-testület jegyzője; *Vörös Ferencz*, okleveles tanitó a váczi római kath. elemi iskolában, a vegyes szak tanitója, az előkészitő osztály főnöke. — Az 1886/7-ki tanévben a három tanitó közt első helyen emlittetik: *Krancz Ferencz*, okleveles tanitó a váczi római kath. elemi iskolákban, mint az ipariskolákban az I. A., I. B. és II. osztályokban a vegyes szak tanitója, az I. A. és I. B. osztályok főnöke s a tanitó-testület jegyzője. *Vörös Ferencz* egyszersmind a III. osztályban a vegyes szak tanitója volt ezen tanévben is.

4. §. A vallás-oktatók és az iskolalátogatók.

a) Az 1886/7-ki tanévben ezek voltak a *vallásoktatók*: a római kath. tanulóknál *Forgó György* váczmegyei áldozár, főgymn.

rendes tanár és vácz felvárosi káplán; *Schmidt Nep. János*, váczmegyei áldozár, székesegyházi karkáplán, s a váczalsóvárosi plébánia admtra. A református vallású tanulóknál: *Fábián János* ref. prédikátorsegéd; az ágostai vallásúaknál *Tornyos Pál* lutheránus lelkész. Az izraelitáknál: *Bogner Jakab*, izraelita elemi tanító. — b) Az 1886/7-ki iskolaévben az ipariskolai bizottság által kiküldött *iskolalátogatók* is müködtek már, és pedig szept. és októberben *Witt Manó*; novemberben *Olgyai János*; deczemberben *Péts Sándor*; januárban *Vörös Mátyás*; februárban *Kresák Ferencz*; márcziusban *Reitter István*; áprilisban *Intzédy Soma* és májusban *Friedrich Alajos* urak.

5. §. A tanterv, osztály- és órabeosztás.

a) *A tantervre vonatkozólag* a tanitó-testület, az ipariskolai bizottság határozata alapján, amennyire csak a körülmények engedték, ezen 1886/7-ki tanévben is a *legszigorúbban* ragaszkodtak a nmlgú m. kir. vallás- és közoktatási miniszter által kiadott „*Szervezet*“-hez. b) Az elmúlt évi szeptember-hó elején folytatólagosan felállittatott az ipariskola III. osztálya is, *és igy a lefolyt iskolaévben városunknak már teljesen szervezett első fokú ipariskolája volt.* Az I. osztályba az iskolaév elején 88 tanuló lett beosztva, kiknek száma azonban az időközben beiratkozott uj tanonczok által már az 1887. évi január hó végeig 145-re szaporodott fel, és miután bebizonyult, hogy ily nagy szám mellett a tanitónak sem kellő felügyeletet gyakorolni, sem haladni nem lehet, a nmlgú vallás- és közoktasügyi miniszter úrnak a megyei tanfelügyelő és kir. tanácsos úr által kifejezett határozott kivánatára márcziushó 1-től ezen I. osztály A. és B. parallel-osztályokra osztatott fel, és igy ipariskolánk az előkészitő osztálylyal együtt most már 5 osztályból áll. — *Szorgalmi napok* voltak a rajzoktatásra a vasárnap, az elemi tantárgyakra az előkészitő és II. osztályban kedd és péntek, az I. A. osztályban a hétfő és csütörtök, az I. B. és III. osztályokban szerda és szombat. Az előadások vasárnap a rajzból délelőtti 9—12-ig és délutáni 2—5 óráig, hétköznapokon pedig téli időben 5—7-ig, márcziushó elejétől 6—8 óráig tartattak. Az 1884-ki ipartörvény 83. §-ának értelmében gondoskodott az ipariskolai bizottság, hogy az iparos-tanonczok vallás-oktatásban is részesüljenek, a keresztények vasárnapokon, az izraeliták pedig szombatokon. — c) Világosabb áttekintés végett közöljük az 1886/7-diki iskolaévre megállapitott *órarendet.*

Nap	*Óra*	*Előkészítő osztály*	*I. A. oszt.*	*I. B. oszt.*	*II. oszt.*	*III. oszt.*
Hétfő	6—7 7—8		Szám és mrt. Vegyes szak			
Kedd	6—7 7—8	Irva-olvasás Számolás			Vegyes szak Szám és mrt.	
Szerda	6—7 7—8			Szám és mrt. Vegyes szak		Vegyes szak Szám és mrt.
Csütört.	6—7 7—8		Szám és mrt. Vegyes szak			
Péntek	6—7 7—8	Irva-olvasás Számolás			Vegyes szak Szám és mrt.	
Szombat	6—7 7—8			Szám és mrt. Vegyes szak		Vegyes szak Szám és mrt.
Vasárnap rajz	{ a kezdőknél délelőtt 9—12 óráig. a haladóknál 2—5 óráig.					

Jegyzet. A vallásoktatás tartatott: a római kath. tanulók részére vasárnap délelőtt 11—12 óráig és délután 2—3 óráig, két osztályra lévén osztva a tanulók; a ref. hitvallásuaknál vasárnap délután $1^1/_2$—$2^1/_2$ óráig; a Lutherhitüeknél d. e. 8—9. s az izraelitáknál szombaton reggel 8—9 óráig.

5. §. Az évi tanitás eredménye az 1886/7-diki tanévben.

Átesvén a kezdet nehézségén, a lefolyt tanévben már örvendetesebb volt az eredmény. Az iparosok, kik közül igen sokan ellenszenvvel fogadták volt az 1884-ki ipartörvénynek különösen az ipariskolákra vonatkozó rendelkezését, lassacskán beletörődnek a helyzetbe és kezdik belátni, *hogy az iparos-tanulónak ép oly szükséges az élet számára az ipariskolai oktatás, mint mesterségének begyakorlása*, és igy már rendesebben küldték tanonczaikat az iskolába, sőt többen ellenőrizték is őket. — Az évi tanitás eredményének részletes kimutatását az alábbi táblázatok tüntetik föl, itt csak a következőkre irányozzuk az olvasók figyelmét:

1. *Az előkészitő osztályba* az iskolaév elején 64 iparos-tanuló lett beosztva; és tekintetbe véve egyrészt az ipartörvény 60. §-át, mely csakis a 12-dik életévét már betöltött gyermeket engedi iparos-tanonczúl fölvétetni, másrészt pedig az 1868-iki 38. tvczikk rendelkezését, melynél fogva minden gyermek köteles 6—12 éves koraig iskolába járni, és igy manap már a törvény értelmében nem volna szabad oly 12 éves gyermekeknek találkozni, a kik irni és olvasni nem tudnak, *az ipariskolai bizottság elfogadta az igazgatónak azon ajánlatát, hogy az irni és olvasni nem tudó tanonczok az ipariskolába fel ne vétessenek*; sőt ennek értelmében határozat-hozatalt kért a tek. városi tanácstól, mint első fokú iparhatóságtól, *hogy a 12-ik életévö-*

ket már betöltött, de irni s olvasni nem tudó gyermekek tanonczokúl se vétethessenek fel. A városi tanács azonban nem tekintette magát illetékesnek ezen elvi jelentőségű határozat kimondására, hanem felterjesztette az ügyet a nmlgú m. kir. földmivelés-, ipar- és kereskedelmi miniszteriumhoz. A magas miniszterium azon értelemben döntött, hogy az iparos-pályát választó fiúnál az 1884-ki XVII. tvczikk 60. §-sa értelmében más kellék nem követelhető, mint, hogy a 12-dik életévet már betöltötte légyen. Ennek következtében ezen előkészitő osztályba még 6 tanuló lett beirva, és igy összesen 70-re emelkedett a létszám. Ezek közől 23 épen semmit sem tudott irni, olvasni; 47 pedig csak keveset, de semmi esetre sem annyit, hogy az első osztályban foglalhattak volna helyet; és igy ezen osztályt ismét a *kezdők és haladók csoportjára* kellett osztani, aminek azon hátrányos következménye volt, hogy egy-egy csoportra csak félóra jutott minden iskolai napon ugy az irva-olvasás, mint a számtan tanitásánál, ami igen kevés idő.

2. *Az I. A. osztályba* az első osztály gyöngébb tanulói lettek beosztva, összesen 74-en, és ennek az osztálynak kellett befogadni az időközi szaporulatot is. E két körülménynél fogva ezen osztályban igen nehéz volt a haladás, a tantervet csak részben lehetett kereszül vinni, és az egész osztály inkább próba-osztály jellegét viselte, melyből az értelmesebbek jövő tanévben az I. B. osztályba fognak áthelyeztetni.

3. *Az I. B. osztály* képezte ipariskolánk tulajdonképeni *első osztályát*, melyben az előirt tantervet pontosabban lehetett valósitani. Ezen osztálynak 86 tanulója volt; de megjegyzendő, hogy az első osztálynak A. és B. részre osztása csak februárhó végén eszközöltetett, és ezen osztályba lettek sorolva az időközben felszabadultak is, ugy hogy a tényleges létszám a 70-et nem haladta meg.

4. *A 2-dik osztály* 50 tanulót számlált.

5. *A 3-dik osztályba* 27-en lettek az év elején beosztva. E két osztály növendékei örvendetesebb haladást tanusitottak és az ipariskolának becsületére váltak. Ezek többnyire szellemileg és erkölcsileg müveltebb, az ipariskolába már harmadik évben járó régibb iparos-tanulók és kézzelfoghatólag bizonyitják az ipariskolának, és egyátalán a szellemi és erkölcsi nevelésnek nagy hasznát, és az életre is kiható nagy horderejét.

6. *A rajztanitás* a lefolyt tanévben 27 vasárnapi rajznapon tartatott; és pedig a kezdők osztályában 26 rajznapon délelőtt 9—12-ig, a haladók osztályában 27 rajznapon délután 2—5 óráig, összesen 159 órán át.

Minthogy az ipariskola a jelen tanév megkezdése előtt *rajzteremmel nem birt*, mint fontos mozzanat kiemelendő azon áldozatkészség, melynél fogva az ipariskolai bizottság a múlt szünidőkben, *a kath. elemi tanodának két helyiségét szerelte fel és butorozta be*, saját érdekében és kizárólag az ipariskolai rajztanitás czéljára. A le-

folyt tanévben tehát a rajztanitás már a berendezett rajziskolában folyt le, melynek eredménye a tanulók sikerültebb rajzain látható. A helyiség kiterjedésének megfelelőleg, *következő iparágak tanulói köteleztettek a rajzra*: u. m. kőmivesek, ácsok, kőfaragók, asztalosok, esztergályosok, bognárok, kádárok, lakatosok, bádogosok, rézmivesek, arany- és ezüstmivesek, kárpitosok, fazekasok, szobafestők, molnárok, nyomdászok, könyvkötők, kovácsok, útkövezők, késesek, aranyozók, nyergesek, kékfestők, szijgyártók, órások, takácsok, üvegesek, kosárfonók és szürszabók. — *A szegény sorsú tanulók, kik rajzszereiket beszerezni képtelenek*, az ipariskolai bizottság által láttatnak el a szükségesekkel, az igy előlegezett költségeket az illetők tanulói idejök alatt, apró részletekben törleszthetik.

7. *Az iskolamulasztások* a következőkben ki lesznek ugyan minden egyes tanoncznál részletesen tüntetve, de áttekintés végett nem lesz érdektelen azokat osztályonként összegezve bemutatni:

Osztály	A beirt tanulók száma	Az évi szorgalmi napok száma	A mulasztott napok száma	Ebből		Jegyzet
				kimentett	ki nem mentett	
Előkészitő . .	70	85	534	222	312	Beszámitvák a mulasztott rajznapok is
I. A.	74	85	876	250	626	
I. B.	86	85	495	281	214	
Második . . .	50	85	348	204	144	
Harmadik . .	27	85	153	82	71	
Összesen . . .	307	425	2406	1039	1367	

Egybevetve ezen számokat az előző iskolaévbeniekkel, meggyőződünk, hogy az 1886/7-ki tanévben sokkal szorgalmasabban látogatták az iparos-tanulók az iskolát. Az 1885/6-diki iskolaévben 308 tanoncznál 3834 volt a mulasztott napok száma, ebből csak 1519 az igazolt, és 2315 az igazolatlan, tehát tetemesen több, mint az 1886/7-ki évben, főleg, ha azt is figyelembe veszszük, hogy mig taval 269, addig az idén, — két osztálylyal szaporittatván az ipariskola, — 425 volt az évi szorgalmi napok száma, és az elmúlt őszön és télen az iparos-tanonczok közül is sokan beleestek egyik vagy másik járványos betegségbe, különösen a vörheny- és himlőbe.

8. *Az iparos tanonczok erkölcsi viselete* nem volt ugyan minden kifogás nélküli, de — átlag véve — e tekintetben is kedvezőbb volt a helyzet a tavalinál. Az iskolában a tanitó és az igazgató tekintélye mindig elegendő volt a rend és csend föntartására, nagyobb büntetés alkalmazása egyszer sem vált szükségessé. Az iskolában rendőri közegre nem szorultak, noha az I. osztály, ketté-osztása előtt,

145 tanulót foglalt magában, nagyrészt ujonan beiratkozott és igy még durvább erkölcsi tanonczokat. A II. és III. osztály tanulóinak viseletével a tanitó-testület megelégedve volt. *Ami az iparos-tanonczoknak viseletét illeti*, e tekintetben már kerültek panaszok a tanitók és az igazgató elé, különösen, hogy a setét téli estéken iskolából hazamenet fellármázták a város utczáit és egymásközötti kötekedéseik valóságos verekedésekké fajulnak. Az igazgató megkeresésére a városi rendőrség lépett közbe és gyakorolta az iskolából hazatérő tanonczok fölött a felügyeletet, de csak csekély eredménynyel, *mert 300 inas közt rakonczátlanok mindig fognak lenni*, az ily rakonczátlan inasokat pedig setét téli estéken, midőn az iskolából hazabocsátatnak, — tekintetbe véve a vidéki városok gyér világitását is, — ellenőrizni még a rendőrségnek is alig lehetséges. Ezen a bajon csak két módon lehetne segiteni: vagy csak elemi iskolákat végzett tisztességes fiúkat kellene az iparos pályára bocsátni, vagy eltiltani az esti előadásokat, és a tanitást nappali órákra tenni át, amint ezen utóbbit az 1884. XVII. tvczikk 83. §-sához csatolt ministeri indokolás is „*fellette kivánatos*“-nak hangsulyozza.

6. §. Az ipariskola anyagi helyzete.

Erről világosabb átnézetet fog adni az 1886/7-iki iskolaévre elfogadott következő költségvetés, összeállitva az ipariskolai bizottságnak 1886. nov. 10. és 11-én tartott ülésében: *I. Bevételek:* 1. Pénztári maradvány a múlt évről 1 frt 94 kr. — 2. Az 1884. XVII. tvczikk 4. 21. 51. 156—158 és 164. §§-okban felsorolt forrásokból 571 ft 99 kr. — 3. Községi alapból 660 ft. — 4. Ipartársulatoktól 30 ft. — 5. Tandijakból 100 ft. Összesen: 1363 ft 93 kr. — *II. Kiadások:* A) *személyi kiadások:* 1. Négy tanitó fizetése (rajztanitó 310 ft, vegyes szak tanitója 200 ft, szám- és mértan tanitója 200, segédtanitó 120 ft) 830 ft. — 2. Az igazgató tiszteletdija 50, — 3. a jegyzőé 25 ft s 4. a szolga fizetése 60 ft. — B) *Dologi kiadások:* 5. tankönyvek és tanszerekre 70; 6. nyomtatványokra 111; 7. fütés és világitásra 130; s 8. tantermek tisztogatása és fenntartására 25 ft. — C) *Rendkivüli kiadások:* 9. ipariskolai kiállitási költség 30; 10. irodai szerek 12; előre nem látott kiadások 20 ft 93 ft kr; 12. az 1885/6. évi számadások lezárása után a rajzterem eddigi felszerelésére forditott fedezetlen előleg 248 ft. Összesen: 1611 ft 93 kr. — *Összehasonlitás:* Bevétel 1363 ft 93 kr., kiadás 1611 ft 93 kr. Mutatkozik fedezetlen hiánylat: 248 ft, a mely hiánylat kieszközlendő állami segélylyel irányoztatik fedeztetni.

Ezen 248 ftnyi túlkiadást *a törvény által előirt rajzterem felállitása és berendezése* okozta. Az állami segély kieszközlését, illetőleg igénybevételét indokolja azon körülmény, hogy miután a város az ipariskolára 660 frtot fordit évenként, azonkivül a városi elemi iskolák költségeinek fedezésére ugyancsak évenként 11,000 ftot meg-

haladó összeget ád, 600 fttal pedig a helyi kegyesrendi főgymnasium egyik tanárát fizeti, a városi háztartásnak még inkább leendő megterheltetésével — a 40%-nyi pótadót és a 60,000 ft adósságot is tekintve — a várostól sem várni, sem remélni nem lehet.

Azon iparos-tanulók, kiknek az iskolai év alatt járt le tanonczszerződésük, magánvizsgálat után kapták a felszabaduláshoz szükséges ipariskolai bizonyitványt. — *A kézimunka-, irás- és rajzkiállitás* a tanitó-testület által rendezve, a városházának e czélra feldiszitett tanácstermében juniushó 5-kén (1887) tartatott meg. Városunk tisztelt közönsége reggeli 9 órától délutáni 5 óráig a legnagyobb érdeklődéssel látogatta osztály- és rangkülönbség nélkül a kiállitást, élénk megelégedését nyilvánitva a tanonczok szorgalma és haladása fölött. A kiállitott kézimunkák közül sokat megvásároltak és megrendelések is történtek. A kiállitást $^1/_2$6 órakor a városi tanács tagjainak az ipariskolai bizottságnak, az összes iparos tanulóknak és szépszámú vendégkoszorúnak jelenlétében ngos *Csávolszky József* kanonok és ipariskolai bizottsági elnök úr zárta be, buzditó és köszönő szavakat intézve úgy a tanitó testülethez, mint az ipariskolai növendékekhez. — *Kiállitott összesen 122 iparos tanuló 157 darab kézimunkát átlag 500 ftnyi értékben.*

A zárvizsgálatok az ipariskolai bizottságnak 1887. április hó 26-kán tartott bizottsági üléséből lőnek kitüzve: az előkészitő osztályban jun. 15., az I. A-ban 16., az I. B-ben 17., s a II. és III. osztályokban 18-kán, d. u. 4 órától kezve. A hittani vizsgálatok jun. 19-kén d. e. 10—12-, és d. u. 2—4-ig lőnek megtartva. — Az ipariskolai bizottság beleegyezésével azon iparos-tanulók, a kik az 1887. évi márcz. 1-je után jelentkeztek a beiratásra, mivel későn jövetelök miatt velök haladni már nem lehetett, a vizsgálatra nem bocsáttattak és érdemsorozatot sem nyertek, de azért az osztályonkénti részletes kimutatásban benfoglaltatnak azokkal együtt, kik évközben vagy mesterségöket abba hagyva *elmaradtak*, vagy *meghaltak*, vagy pedig *felszabadultak*.

7. §. Az iparsikolai tanulók statisztikája.

Lássuk 1-ör is a *tanulók számát:* az előkészitő osztályban volt 70; az I-ső A. osztályban 74; az I. B. osztályban 86; a II. osztályban 50; s a III-ban 27; *összesen:* 307. Az ipariskolai bizottság által az iskolalátogatástól fölmentettek 8-an. — *A rajztanitás a kezdők osztályában* az 1886/7-ki tanévben 26 vasárnap, és pedig naponta 3, összesen 78 tanórán gyakoroltatott. Ezen osztályban volt rajztanuló 82; *a haladók osztályában* ezen tanévben a rajz 27 vasárnap és pedig naponta 3, összesen 81 tanórán adatott elő, és itt volt 38 tanuló, összesen 120.

2. A *tanulók létszáma* az 1886/7-ki évben volt összesen 307; ezekből elmaradt 25, fölmentetett 2, felszabadult 36, meghalt 5; az

összes fogyás 68; maradt az év végén 239; ezekből későn iratkozott be 18. — 3. A 239-ből *osztályzatot nyert* 209; jeleset 4; jót 50; elégségeset 89; elégtelent 66; a *viseletből* volt jó 35; szabályszerű 105; kevésbbé szabályszerű 69. — 4. *Vallás szerint:* római kath. 262; ref. 10; lutherhitű 17; izraelita 18; *összesen* 307. — 5. *Nemzetiség szerint:* mind a 307 magyar. — 6. *Kor szerint:* 12 éves 0, 13 éves 28, 14 éves 40, 15 éves 69, 16 éves 76, 17 éves 46, 18 éves 23, 19 éves 12 s 20 éves 13, *összesen* 307. — 7. *Mesterség szerint* összesen 37 iparághoz tartoznak ezen tanulók.

A beiratkozó iparos-tanonczok az iparhatóság által már aláirt és bejegyzett szerződésöket magokkal vive, mestereikkel tartoznak az ipariskolai igazgatónál a kitüzött időtartam alatt megjelenni.

8. §. Az iparos tanulók jutalmazása az 1886/7. tanévben.

Az egyes osztályokban megtartott zárvizsgálatok jutalomdijak kiosztásával lettek befejezve. Hála- és köszönet-nyilvánitás mellett közöljük itt azok becses neveit, kik jótékonyságukkal az iparos tanulók jutalmazását lehetővé tették: Vácz város adományozott 20, az ipariskolai bizottság megszavazott 25, *Csávolszky József* kanonok ő nga adott 5, *Szentkirályi Albert* ő nga 5, *Reiser Henrik* 3, a váczi takarékpénztár 5, *dr. Freysinger Lajos* 2, *Intzédy Soma* 2, *Fridrich Alajos* 2, *Kresák Ferencz* 2, *Reitter István* 2, *Huber József* 2, a váczvidéki népbank 2, egy asztaltársaság 2, *Fóthy Gyula* 1, *dr. Csányi János* 1, *Pécs Sándor* 1, *Witt Manó* 1, *Vörös Mátyás* 1 és *Velzer Lajos* urak 1 ftot, összesen 85 ftot adtak. Ezeken kivül *Reiser Antal* jelenleg gép-lakatos-segéd mult évben jutalmát egy szegény tanuló segélyezésére adományozta: 3 ftot. — Ezen 88 ftnyi összeget a tanitótestület 1887. junius hó 14-kén tartott ülésében, tekintetbe véve az erkölcsi viseletet, a kiállitott kézimunkát, továbbá a rajzban és tanulásban tett előmenetelt, 38 iparos tanuló között osztotta fel, ugy hogy kettő 5–5, 5-en 4, 9-en 3, 7-en 7, 14-en 1 és 1 izraelita fiú a Reiser-féle 3 ftos dijt kapták.

A váczvárosi ipariskolai *Értesitőket* igen pontosan és nagy szakavatottsággal *dr. Miltényi Gyula* igazgató úr szerkesztette és az ipariskolai bizottság adta ki. Eddig már három ilyen jelent meg, melyek első folyamában igen jeles ismertetést olvashatni „*Az ipariskolá*“-ról *Krenedits Ferencz* urtól. A másodikban: „*Néhány szó ipariskolánkról és az ipariskolai számtan-tanitásról*“ *Udvardy Mihály* úr tollából, és a harmadikban ily czimü értekezést: „*Az ipariskola előkészitő osztályának hasznáról és kezeléséről*“, *Vörös Ferencz* úr tollából. — Ezen Értesitőkből meritettük mi mindazokat, miket itt a „*Váczvárosi ipariskolák ismertetésé*“-ben előadtunk.

Virágozzék e nemes város kebelében ezen jeles intézet is a jó erkölcsök előmozditására; gyarapodjanak tanulói mindenha a szükséges ismeretek elsajátitásában; különösen legyenek fogékonyak a

szellem és szív képzésére s áraszsza ez bőséges áldásait az iparosok életére! Legyenek ezek műhelyei a keresztény erények, az isteni félelem és a kitartó munkásság telepei, akkor igazán tisztes lesz az ipar és tisztelt az iparos osztály . . .

B.

1. §. A tápintézet keletkezésének története.

Itt ismét *egy uj intézetet* mutatunk be tisztelt olvasóinknak, mely hivatva van az emberi társadalom, az egyház és a hazára oly sok jót eredményezni. — Ngos és főtdő *Csávolszky József* kanonok úr, még püspöki titkár korában, mint a nevelés és oktatás szent ügyének lankadatlan előmozditója, *ismételve megpendité azon kedvencz eszméjét, hogy a váczi egyházmegye szegényebb tanitóira nézve kitünő jótétemény lenne egy oly intézet, melyben gymn. osztályokat végző, esetleg papi pályára készülő gyermekeik csekély dijért teljes ellátást nyerhetnének.* Az eszmét a b. e. *Peitler A. József* püspök örömmel felkarolván, kegyesen megengedé, hogy a püspöki papnövelde-épület hátsó része a tervezett intézet helyiségeül átalakitassék. Mi már az 1885. évben megtörtént és már ezen évben a plébánosok, káplánok, kántortanitók, tanitók és segédtanitók a Váczon felállitandó tápintézet részére felajánlottak évenként bizonyos összegeket, melyekből ezen évben e jelzett czélra begyült *összesen* 514 ft 82 kr.

Ime, itt is a papság megy elül szép példájával, és igen jól hat a tanitókra annak tudata, hogy az egyházat érdekli tanulóinak sorsa, mert nemcsak szellemi, hanem anyagi támogatást is nyujt, mire legszebb bizonyiték ezen Váczott már fölállitott tápintézet.

2. §. A váczi tápintézet eredetének további ismertetése.

A váczi egyházmegyei tanitó-egyesület 1887. aug. 13-án tartott gyülésében örömmel vette tudomásul, hogy ő nmlga, a püspök úr, a tanitó-egyesület fővédnöke, megengedte a tápintézetet a papnöveldében, a „*Gasparik-utczá*“-ra néző épület két nagy tágas termében felállithatni. Megemlitjük itt mellékesen, hogy *Csávolszky* kanonok úr ő nga, eredeti terve szerint, a helyi sz. Ferencz-rendiek kolostorában s annak régi, volt posztógyári épületében is gondosan utána nézett az intézet helyiségére nézve, és e rendház akkori főnökével, e szerény mű irójával tanakodott is ő nga behatóan, s az ügy a rendtartományi főnök elé is került már, a ki e tervbe bele is egyezni igérkezett. Azonban aztán az ügyintézők czélszerübbnek tartván az intézet helyiségének a nevezett uj épületet, és azt e czélra, mikép emlitők, ő nmlgtól megnyervén, az abban helyeztetett is el.

A bizottság számot vetve az egylet pénzerejével, elhatározta, hogy a tápintézetet 1887. évi szeptember-hó elsején megnyitja, és

ezen évre 10 növendéket vesz fel, részint dijtalan, részint pedig csekély dijfizetés mellett. Az élelmezés egy gyermek után az egyletnek 12 ftjába fog kerülni a papnövelde konyhájáról és a tápintézeti növendékek oly étkezésben fognak részesülni, mint a kispapok; e gyermekek kellő felügyelet alatt lesznek és naponként csak egy órára fognak ductoruk (kispap) vezetése mellett kisétálni. Lakásuk tágas, egészséges és tiszta, de egyszerű, melynek berendezésével *Udvardy Mihály* bizottsági tag lett megbizva. Tervbe volt véve a gyermekek egyenruházata is a jövőre nézve. A felvételre 1887-ben, tehát mindjárt kezdetben 18-an pályáztak, kik közül dijtalanul felvétettek: *Lesnyovszky Gyula* erdőtarcsai, *Papperth Gyula* taksonyi kántortanitó özvegyének és *Szalay György* ujhartyáni tanitónak fia; 70 ft évi dij fizetése mellett: *Bazsó Flóris* mogyoródi, *Szvoboda Ignácz* gödöllői és *Kozma Antal* monori tanitónak fia; 130 ft évi dijfizetésre lett felvéve: *Muhoray Elek* ujszászi, *Bazsó Gábor* lőrinczi, *Raáb-Gallé Kornélia* tanitónőnek és *Bálinth Mihály* czeglédi tanitónak fia. A felvett növendékek ruházatról, könyvek- és iskolaszerekről maguk tartoznak gondoskodni.

A tápintézet ma még csekély alappal bir, noha mlgos és főtdő *Neszveda István* fölsz. püspök úr a multkori központi gyülés alkalmával e czélra 5000, és ntdő *Pósva Lajos* lőrinczi plébános úr 2000 ftos alapitványt tettek, mégis az alap alig rúg 8000 ftra. De van remény, hogy jövőre nézve már a jólelkű adakozók száma szaporodni fog; a mire mutat azon körülmény is, hogy mlgos és főtdő *Somhegyi József* praelatus ur közölte a bizottsággal, miszerint a tápintézet javára 210 ftot gyüjtött; nevezetesen: a gyüjtő maga 50, *Hekler Elek* bpesti ügyvéd 50, *gr. Károlyi Sándor* 100 és *Hekler Károly* 10 ftot adományoztak. A szives adakozóknak becses adományaikat köszönő levélben határozta megköszönni a bizottság. — A tápintézet fönállása és emelkedése jóformán biztositva lett azon hagyomány által, melyet ezen intézet javára néhai *Proszkay Péter* sz. e. kanonok († febr. 18. 1888.) végrendeliteg tett.

A tápintézet eszméje és megtestesitése körül évek óta kitartó buzgalommal és odaadással ernyedetlenül küzdött *Csávolszky József* kanonok úr ő nga, a ki most már önelégülten tekinthet sikerdús munkájára, mely által sok szegénysorsú tanitó gyermekének adatik meg az alkalom magát a tudományos pályára képezhetni. — Adja Isten, hogy e hasznos és jótékony intézet minden évben gyarapodjék és nemes szivű létesitőjének kedves nevét, évek hosszú során, sok századon át hirdethesse! . . .

C.

1. §. A siketnéma-intézetek eredete.

Az első, kiről tudva van, hogy a siketnémák oktatása és nevelése fölött elmélkedett és észrevételeit irásba tette, spanyol volt,

bizonyos *Juan Pablo Bonnes*, az arragoniai király constablója. Az ő müve „*Deduction de las letras y arte para ensennar a ablar los Mudos Anno 1820*“ nyolcz rézmetszettel és egy táblával van ellátva, melyen a kéz abc-je szépen kiadva van, és pedig úgy, mint az maig is a vakoknak előadatik. Ezt követték *Vallis János Oxfordban a beszédről nyelvészet-természettani értekezésében*, vagyis: *a hangok képződéséről*, mely 1653-ban látott világot; — *V. Holder*, *a beszéd elemeiben* stb. megjelent *Londonban* 1669-ben, és *Amman*, *a beszédről értekezésében* stb. *Amsterdamban* látott világot 1700. évben.

Nagy köszönettel tartozunk a siketnémák tanitását feltaláló *Bonnes*-nak, de nem kevésbbé hálával kell viseltetnünk a halhatatlan férfiú *de l' Epée Károly Mihály* iránt is, *a ki mintegy 2-dik feltalálója a siketnémák oktatásának*, első oktatott és nevelt ilyeneket, és a *Bonnes* által vetett nyers alapra fektette a siketnémák tanitását. Jeles természeti és nevelési tulajdonok, több nyelveknek, mint a spanyol, olasz, angol, franczia, és nem kevéssé még a németnek is ismerete, jótékonysági és emberbaráti törekvések tüntették őt ki, és mintegy azt jelezték, hogy ő az odáig elhanyagolt siketnémák boldogitására van az isteni gondviselés által szánva és küldve. Nemes és előkelő nemzetségből 1712-ben Franczia-ország *Versailles* városában született, Páris közelében. Elvégezvén a gymnásiumi és bölcsészeti tanfolyamokat, az egyházi pályát választotta, melyre a párisi papnöveldében képeztetett. Utóbb a bölcsészeti és hittudományi tudorrangot is elnyerte. Szülői elhalván, 14,000 franczia-font évi jövedelem örököse lőn, amit nagyobb részben a hazai ifjuság nevelésére forditott. Hogy e nagy, az ő egyházi pályája első hivatalaira alkalmatos és méltó férfiú magát a siketnémák oktatására szentelte, ez különös ok nélkül nem történt. Mi indithatta hát őt a siketnémák ezen első oktatási tisztére? A következő eset:

Párisban, a sz. Viktor árka utczájában, volt két siketnéma leány a szülői házban, a keresztény tanitásról nevezett szerzetesek rendháza irányában. Ezen szerencsétlen siketnémákat bizonyos *Vanen* nevű atya ezen szerzetből az irás és nyelv ismeretében tanitani megmegkisérlette, de rendszeres tanmód nélkül, mint akkor ez máskép nem is lehetett. E leányok már látszottak némi előmenetelt tenni, midőn ezen tanitójok egyszer csak elhunyt; e veszteséget fájdalmasan érezték e szerencsétlen siketnémák, kedélyök elborult, azt hivén, hogy most már a kezdett tanitási folyam egészen félben szakad, s e fölött anyjok is kesergett. E szomorú állapotban történt, hogy a szomorgó család lakába *de l' Epée* belépett. Beszélt a leányokkal, de mi feleletet sem nyert. E hallgatagságot a fiatalkori szemérmességnek és tudatlanságnak tulajdonitotta; megint folytatja a beszédet, melyre szintén nem kapott feleletet. Azalatt hazajövén az anya, szomorú helyzetét elbeszélte vendégének, ki aztán a boldogtalan anya sohajai által meginditva hazatért és arról kezde elmélkedni: miképp helyettesithetné a siketnémák elhalt derék oktatóját, *Vanen*

atyát? A szándék ugyan szent, de a munka igen nagy volt, melyet ezen halhatatlan férfiú mégis magára vállalt. A nehézségek, melyekkel küzdenie kellett, számtalanok merültek fel, de ezeket mások bámulatára mind legyőzte. *Bizonyára sok kisérlet kivántatott, mig a siketnéma és az ő taglejtései megismerésére eljuthatott, és nagy törekvéssel a siketnémák oktatási módját föltalálhatta. A taglejtési nyelv lehetett az első tanulmány, ennek kellvén lenni a tanitó és tanitvány közötti közlekedésnek a gondolatok tudatására nézve.* Hogy azután *Bonnes*-t, és ennek követőit is, illetőleg az ezek által hátrahagyott munkákat tanulmányozta, elgondolhatni. Azonban elég, hogy a fáradhatlan férfiú huzamos tanulását szerencsés siker koronázta. Nemcsak ama két leányt, a kik őt e találmányra vezették, hanem idő folytán más siketnémákat is képezett, a kiknek tartására a szülőitől nyert örökség nagyobb részét forditotta és egész életét a siketnémák tanitására szentelte.

Azonban, hogy *de l'Epée* tana oly sorsra nem jutott, mint több más találmányok, melyek a szerzővel ismét eltemettetnek és hogy a nyilvánosságra hozatván, az uralkodók figyelmét is magára vonta, és igy végre egész Európában elterjedt, ezt egyedül *II. József* római császár, magy. kir. és Osztrákhon fejedelmének, mint ezen üdvös intézmény fölkarolójának kell köszönünk. Ugyanis *de l'Epée tanodája sok ideig csak magán-intézet volt*, mit közbevetőleg mondva, a franczia król csudálnunk kell, és a kormány figyelmére méltónak sem tartatott, mig végre *II. József* ő fölsége az *ő Antónia* nővérét, a francziák királynéját meglátogatván, és Párisban időzvén, a többi látogatásra érdemesek közt, *de l'Epée iskolájába is bement*, és a siketnémák oktatásán jelen volt. Alig csodálkozott a császár Párisban valami fölött annyira, mint a siketnémák előmenetelén, és azoknak iratilag tanusitott ismeretein. Azért ezen oly üdvös intézményt övéinek javára szintén meghonositani, magában föltevén, midőn *de l'Epée* a siketnéma-oktatást tartalmazó, császári czimerével diszitett könyvét kézirata kiséretében, átnyujtotta, erre a császár kérdé a szerzőt: *„Vajjon a felebarát iránti szeretetből közölné-e valakivel ezen oktatás titkát?“* de l'Epée felelé: *„Örömest tenném ezt, sőt kormányunknál már szorgalmaztam is, hogy mellém alkalmatos férfiak adatnának, kik utódaim lennének, de határozatot nem kaptam!“* *„Jól van,* mondá a császár, *majd küldök egy egyént Bécsből,“* és jóindulata zálogául egy arany-burnót-szelenczét, melyen a császár képe diszlett, ajándékozott neki 50 bennrejlő aranynyal. És midőn nővéréhez visszatért, ezt is annyira megnyerte ezen üdvös intézet részére, hogy azonnal elindult ő is annak meglátogatására, *és a siketnémák tartására bizonyos összeget, a segédnek dijt eszközlött ki, magának de l'Epée intézeti tulajdonosnak pedig apátság adományoztatott.*

Ezek után, midőn de l'Epée úrnak József császár 500 Lajos-aranyat küldött volna, visszsatért Bécsbe, honnét azonnal bizonyos *Storch* nevű világi áldozárt Párisba menesztett, hogy ott a siket-

néma-tanitási rendszert megtanulja, hozzáadván még *May Józsefet* is. Ezek az elsajátitás után hazájokba viszszatérvén, *1779-ben Bécsben felállitotta a siketnéma-intézetet*, melyből aztán, idők folytán, a más külső tartmányokban is keletkezett ily intézetek oktatóikat és a tanitási módszert nyerték.

Miután *de l'Epée egész negyven éven át a hazai siketnémákat az emberek különféle osztályaiból tanitotta és nevelte volna*, végre 1790. febr. 1-jén élte 78-dik évében elhunyt. Utódja lett *Siccard Ambró*, nyelvészeti, egyéb ismeretei s különféle művek kiadásáról nevezetes férfiú. Alig lehetett volna nagyobb jutalma és vigasza a szerzőnek, mint amaz édes tudat, hogy még életében több siketnéma-intézet keletkezéséről értesülhetett.

2. §. A váczi m. kir. siketnéma-intézet keletkezése.

A bécsi siketnéma-intézet tanitási módszere, ezen oly üdvös, Magyarországba, s névszerint *Váczra leendő behozatalának tervezetével* együtt oly végből közöltetett a m. kir. httó-tanács által (1800. okt. 7.), hogy az ezen intézetre adandó ajánlatok és segélyekre a nép a lelkipásztorok által buzdittassék. Ezen ügyben a httó-tanács által Budán 1800. okt. 7-ről kelt nyomatott levélben, mely 24,112. sz. a. *Zerdahelyi Gábor* fölsz. titopolitáni püspök, s vál. corczoli, a Bold. Szűz poroszlói apátja, nagyprépost s püspöki helynökhez van intézve, *Császár András* nemes úr, gömöri s egyéb vármegyék táblabirája, rozsnyói lakos, különösen fölemlittetik, hogy ezen intézetnek hazánkbani meghonositása és létesithetése tekintetéből már szép buzgalmat fejtett ki. Ama felhiváshoz van mellékelve a 12,475. sz. a. „*Rövid tudósitás a bécsi cs. kir. siketek és némák oskolájának mivolta és rendtartásai felöl; Intézet egy siketeket és némákat nevelő-oskolának fel állitása végett Magyarországban a May József, a bécsi császári siketek es némák oskolájoknak igazgatójától.* Ezen tudósitás németül is megvan a püspöki irodában 29,220. sz. a. valamint az előbbi is.

Bizonyára az intézet jótevői közt emlitendő *Gutten István* bujáki plébános, a ki 1801. április 20. és okt. 11-ki iratában *Bubla Mihály*nak kölcsön adott gabonát, 6 kila kenyérnek valót és egy kila tiszta buzát, akár igy természetben, akár pedig összesen 22 ft s 30 kr. készpénzben az országban állitandó siketnéma-intézet részére adományozta (Ld. a püspöki irattárhan). — 1802. jan. 12-ről tudósitja a m. kir. httó-tanács Budáról *Bodonyi Sándor* jászt-i apát, kanonok, nagyprépostot s püspöki helynököt, miszerint a ki a siketnéma-intézet javára 2000 ftot adományoz, annak joga lesz egy siketnémát ezen intézetbe ajánlani a fölvételre s megkivánni, hogy ezen tanoncz magyar vagy német nyelven oktattassék ott. Ezen irat a sz. széki ülésen már a következő 1802. évi febr. 5-kén olvastatott. (L. u. o.) — A váczi főtdő káptalan 1802. febr. 23-kán a 4450. sz. a. a siketnéma intézet javáva 100 aranyat ajándékozván, tuoósitja

a m. kir. httó-tanács ezen évben a káptalant, hogy az ezen adományát a plébánosok utján beszolgáltatandó segélypénzekkel együtt az országos alapitványi hivatalba Budára tegye át. (Olv. a sz. szék ezen évi április 12-én tartott ülésén.)

Még behozva sem volt Váczra ezen intézet, már is történtek itt és másutt is jótékony adakozások. — Végre, *később ugyan, de mégis hamarább, mint más tartományokban, keletkezett a váczi kir. siketnéma-intézet is, 1802-ben, II. Ferencz királyunk kegyelméből;* mint az intézet kapuja fölötti ezen kőbe vésett aranyos betűk hirdetik: *„Fovendis Instituendisque Surdomutis Franciscus Imperator Augustus Et Rex Apostolicus Anno MDCCCII.“* A ki is a franczia háború alatt az eddig elhagyott szegény siket-némákról gondoskodni igyekezett, *és e czélra a nyilvánosan tanitandó és nevelendő siket-némák intézeti helyiségeül ama nagyszerü házat, mely egykor a váczi püspök székháza volt, és azután, midőn belőle az angolkisasszonyok leánynevelő intézetökkel együtt a pesti sz. Domonkos-rendiek egykori kolostorába költözködtek át, a tanulmányi alapra szállott, kir. jótékonyságánál fogva adományozta,* és hogy az ő példáján a haza polgárai induljanak, és az intézet alaptőkéjének növelését előmozditsák, ő maga ezen oly üdvös czélra 5000 ftot adott.

A bécsi igazgató, *May József* úr, magával Budára két Bécsben nevelt siket-némát *(Fáy Károlyt* és *Heinisch Károlyt)* hozván, és velök nyilvánosan vizsgát tétetvén, s igy megmutatván, mily nagy jótétemény hárul a siketnémákra nézve az ő tanitása által, köriratok határoztattak menesztetni az ország minden hatóságaihoz, melyekben ő fölsége felhivja alattvalóit az ő példája követésére, kérvén őket, hogy az intézet javára, tehetségök szerint, adakozni siessenek, a tanultakat pedig kéri, hogy ezen intézet tanszékeire lépni vállalkozzanak.

Aközben pedig megbizatott *mlgos zsadányi és török-sz.-miklósi gr. Almásy Antal,* ő cs. kir. fölségének kamarása, és akkor a nmlgú m. kir. httó-tanácsnak titkára, utóbb ő fölsége tanácsosa, hogy az ő ügyességénél fogva ezen épületet az intézet czéljára átalakittassa, berendeztesse és szereltesse, az intezet és egyénei részére pedig, hogy a kitüzött czél annálinkább eléressék, miheztartás végett szabályokat készitsen. Szóval, hogy kiküldött kir. biztosi minőségben az intézet tervezetét, hogy mikép lehetne azt minél czélszerűbben felállitani, elkészitse, és bekövetkezvén a legmagasabb helyeslés, azt végre is hajtsa. — *A ki is a rábizott feladatot derekasan oldotta meg, még pedig ugy, hogy az egész intézetet a szükséges butorokkal saját költségén látta el és a cselédséget előre is felruházta.* — Az épület felügyelőjévé, a javitások gondozójává és a javitásokra forditandó költségek fölötti számadóvá *Csúry Ferencz úr* rendeltetett, a ki azután, idő múlva, az intézet számadó gazdájává is lőn pénztárnoki jelleggel. — Az intézet tanszékeire a számos kérelmezők közül csak a pesti királyi egyetemtől négyen folyamodtak a bölcsé-

szetből, és pedig a magyar és német lélektan s irodalomból, mint előzményekből, és a siketnémák oktatási módszeréhez elkerülhetlenül szükséges tanokból megvizsgáltattak, a kikből az első helyre kijelölt három, t. i. sor szerint *Swartzer Antal*, *Molnár János* és *Sánta János* urak, *Simon Antal* győr-egyházmegyei áldozár és széplaki káplánnal 2 ft 30 kr. napi díj mellett Bécsbe küldettek, hogy az ottani intézet igazgatójától a siketnémák tanitási módszerét eltanulják. E kijelöltekhez adatott még a nmlgú m. kir. udvari kancellária rendelete folytán *Kapuváry Sámuel* úr is.

Hogy legalább az ujon állitandó váczi intézet igazgatója a többi tanitók fölött, kik általa kormányoztatnak, a siketnémák tanitása terén tapasztalat és ismeretekre nézve kitünjék, azért ő kir. fölsége a bécsi intézet első tanárát, *Strommer János* urat, addig is, mig a váczi siketnémaintézet tanszékeire kijelöltek Bécsben képeztetnek, azon intézet igazgatójává kegyelmesen kinevezte. — Elvégződvén a bécsi tanfolyam, mely 1801. szept. 1-jén vette kezdetét és csak 6 hóig tartott, a nmlgú m. kir. udv. kancellária által ezen intézethez tanárokul ezek neveztettek ki, t. i. *Schwartzer Antal* úr első tanárnak, *Kapuváry Sámuel* úr 2-diknak, *Fáy Károly* bécsi seketnémaintézeti növendék rajztanárnak és a tanárok segédének. Hitelemzővé tdő *Simon Antal* úr neveztetett ki, ki az akkori győri püspök, *Fengler József* ő nmlgának költségén képeztetett e tisztségre Bécsben 7 hóig. — Minthogy pedig *Strommer János* úr, mint ezen intézet ujon kinevezett igazgatója, talán azon okból, mivel magyarul nem tudott, és a latint sem birta, mely nyelven pedig a levelezéseket vinni kelle, hivataláról leköszönt, azért az egyéneknek az uj igazgatót kinevező irat kiadásaig Bécsben kelle időzniök.

1802. juliusban mind a váczi és bécsi intézet személyzete, mind pedig a bécsi nemzeti iskolák ifjusága Alsó-Osztrákhon fővárosának kormánytanácsa elé gyüjtetett össze, hol más előkelő vendégek is jelentek meg, és e nagy gyülekezet előtt *gr. Kupfstein* tanácselnök ő nmlga, alkalmi beszéd előbocsátása után, nagy aranyérmet 64 aranyat nyomó lánczczal *May József* úr nyakába függesztette, azért, hogy az ujonállitott magyar siketnéma-intézet körül szép érdemeket szerzett magának. Augusztus-hó eleje körül ő fölsége kegyelmesen ntdő *Simon Antal* urat nevezte ki igazgatóvá, a hitelemzői tiszt megtartásával. — Elvégződvén hát a bécsi siketnéma-képezdei tanfolyam, és a váczi intézet oktatói is mind kinevezve lévén, 300 ftnyi összeg adatott nekik úti költségül, ebből lévén fedezendők a Bécsből Váczra szállitandó 8 siketnéma élelmezése és egyéb szükséges kiadások is. — 1802. aug. 9-én Bécsben az általok kibérelt hajóra szállnak mindnyájan és a jó Isten védelme alatt szép időben három nap alatt, azaz: aug. 12-kén reggeli 5 órakor elértek Váczra, hol e napon mindnyájan *Laftsák* kanonokhoz valának hiva ebédre.

3. §. A váczi magyar kir. siketnéma-intézet ünnepélyes megnyitása.

A kir. biztos *gr. Almássy Antal* ő mlga ezen hazaérkezésről értesülvén, Budáról Váczra rándult, hol *az intézet ünnepélyes megnyitására* a szükéges előintézkedéseket megtette, mely is *József* nádor ő fönsége által aug. 15-re tüzetett ki. — E napon, melyen Nagyboldogasszony ünnepe és épen vasárnap volt, *ezen utóbbinak evangeliuma azon siketnémáról szól, kit Jézus meggyógyitván, halló- és beszélővé tett* (sz. Márk, VII. 37.) — A kir. biztos ő mlga, ki a „*Szarvas-vendégfogadó*"-ba volt szállva, az intézet személyzete, a váczi székesegyházi kanonokok, világi és kolostori papság, *Gosztonyi* megyei küldött, a város tanácsbéliei és nagyszámú előkelők reggeli félhétre mind a siketnéma-intézet termében gyültek össze, melyben emelkedett helyen diszlő II. Ferencz király arczképe alatti emelvényről a kir. biztos ő mlga *hasszas és ékes latin beszédében, ezen üdvös intézet czélját előadta,* és ennek végeztével a kinevezési okmányt felolvastatván, azt ezen intézet igazgatójának, ntdő *Simon Antal*nak kézbesitette. Rövid ugyan, de nyomós beszédben válaszolt az intézet ujon kinevezett igazgatója; utána a sz. é. káptalan nevében, szintén latin nyelven, főtdő *Benedek Ágoston* olvasó-kanonok, és végre a város jegyzője, *Hamvay Mihály,* beszéltek, és ő cs. kir. fölségének ama nagy kegyességéért, melynél fogva ezen oly üdvös intézetet állitotta, köszönetet mondtak.

Igen sajnáljuk, hogy a kir. bizos ő mlgnak kedves bevezető beszédét térszüke miatt nem közölhetjük, tekintettel kellvén itt lenni csekély anyagi erőnkre! Azonban *Hamvay* jegyző úrnak a város nevében mondott beszédét, melyről a városi jegyzőkönyv mondja, hogy: „Annyai nyelvünkön meg érthető *nyers magyarsággal* Tisztelte meg a kir. Biztos, és jelen lévő Urakat", — szóról-szóra itt adjuk: „Tekéntetes Királyi Commissarius Úr. Méltóságos, Tekéntetes Úri Rendek! Midőn a Siket-Némáknak Városunkban és a végre Költségessen alkalmaztatott ezen roppant Épületben való pompás Bé-vezetéseket, s fölséges Fejedelmünknek erántok tett kegyes Redeléseit tekéntjük, Tekéntetes Uraságodnak, kit e Tisztes Hivatal ditsőségessé, s Jegyzéseink által késő Maradékinknál is emlékezetessé tészen, különössen Örvendünk. Örvendünk Mlgos, Tettes Uraságtokk is, kik e Készületett Jelen létekkel diszesitteni méltóztatnak. Örvendünk kiváltképpen ezen Szerentsétlen, de egyszersmind Szerentsés Siket Némákk, kiket a Történet, és Születésekk hibája Együgyüknek és alkalmatlanokk hagyott ugyan, hanem Felséges Urunk s Hazánk édes Attyának kegyelme, s reájok terjesztett gondoskodása nem tsak alkalmatosakká, Sőtt a köz Jónak hasznosakká is készitetni rendeltt vala. E közben légyen Szabad Szegény Városunkk részérűl is mind Örömünket, mind annyi Szerentsénket meg vallani, hogy Felséges Urunk, királyunk ezen Új, és Magyar Hazánkban

mind eddig nem hallatott Rendelésének bé helyeztetésére más Várassai előtt ezt találá alkalmatosbnak lenni, és az által Kegyelmét vélünk közölni méltóztatott. Nyuljon tehát Tekéntetes Uraságod reá bizotságának Érdeméhez, s tellyesétse Felséges Urunkk kegyelmes, s a Köz Jónak hasznára intézett akarattyát, és a mennyire Szükséges, éljen Szolgálatunkkal, S Szegény Városunknak, a mostoha Üdők által engedett Javaival, Készek vagyunk a Köz Jónak áldozni, és mind azokat, mellyeket tehetségünk engedend, el követni. Többnyire könyörgünk, hogy a midőn Tekéntetes Uraságod folyó Tisztében meg térend az ő helyein, s elől adandó alkalmatosságban rólunk s Szegény Városunkról meg emlékezni méltóztasson."

Bevezetve lévén hát ilyképen az intézet, az egész gyülekezet, harangok zúgása közben, az itt létezett sz. Domonkos-rendiek templomába vette magát, ahol meg főtdő *Kubik* kanonok és plébános magyar beszédben oktatta az összes népséget, előadván: *mily diszt hoz ezen intézet a városra, és mily szerencse, hogy az ide helyeztetett.* — E beszéd után ünnepélyes sz. mise tartatott, melyen a király személyét képviselő *gr. Almásy Antal* ő mlga is a részére állitott mennyezet alatti széken ült emeltebb helyen. Bevégződvén az ajtatosság, ő mlgát *Benedek Ágoston* olvasó-kanonok, az intézet tiszteit pedig *Laftsák* kanonok urak vendégelték meg. Estve a városi hatóság a városházat kivilágitotta, nagyszerű mulatságot és lakomát adott, melyre főkép az intézet tisztei valának hivatalosak.

Ezen ünnepélyt a városi hatóság jegyzőkönyvében (1802. aug. 17. 589. sz.) magyar nyelvünkön megörökitvén, igy ir abban folytatólag: „És igy vége lévén a Mondásokk, az ugy nevezett Dominikánusokk Templomában, elől menvén gyalog a Tisztelt Kir. Biztos Úr, utánna pedig a nép, és a Siket Némák szép renddel, a Mozsarakk Sürű Ordéttások közt ballagának; meg telvén pedig a Templom Sokassággal, elsőbb Fő Tiszdő Fölső Plébános *Kubik József* Ur mondá a Pompás készülethez alkalmaztatott Beszédett, az után Püspöki Süveg alatt *Csányi* (Ciani) Canonok Ur nagy misét énekelt, végre ügyanezen Úr Német Mondással Zárá bé az egész Pompát. Vége lévén már mindenekk, a Magyar Mondás ki lévén eleve nyomtatva, a Népnek föll Osztatott és igy egyben tsoportozván, mások olvasásban foglalatoskottak, mások a Siket Némákat nézegették és tsodálták, mások a Város házának altanáján ki tett nagy Raizolatott, mely a Fölségnek képétt ugy alkalmaztatva mutatá, midőn a nevezett kyráli Biztostost a Siket Némákk a Városban leendő Bévezetésére hatalmazta, és az eránt Szólló Diplomáját néki által atta, de lévén maga Biztos Úr is a Kyrál előtt meghajulván föstve, és körülötte láttatának a Fiú és Leány Siket Némák. Igy telvén el az Üdő, a musikáknak Szüntelen Zengése, és a Mozsaraknak bőgése közt egész estvélig, és akkoron a Város házánál kilentz óra tájban Asztal Terétetvén, sok féle hús és Tészta Sütemény, gyümöltsök, és a Bornak bővsége adatott föll, meg jelent itten maga Tettes Királyi

Biztos Ur, a Siket Némák, Directorok és Professor Urak, az Uraság Tisztyei, a Polgárok és azoknak Aszonnyaik és Leányaik, kik együtt vigan és példás Barátsággal maid éjfélkorig mulaták magokat, és akkoron vegyétett butsúzások közt vetének végett a Reggel kezdett *pompás Szemhizlalás*nak, és Füllel hallott gyönyörködtetéseknek."

Megjegyezzük, miszerint a fönt érintett beszédek egyike sincs ezen siketnéma-intézet Jegyzőkönyvébe bevezetve, kivévén a kir. biztosét; azon beszéd azonban, melyet a város nevében *Hamvay M.* főjegyző úr tartott, még nyomtatásban is megjelent ily czim alatt: *„Folyó Beszéd, Melly 1802-ben Kiss Aszszony Havának 15-kén a Siket-Némáknak Tekintetes Török-Sz. Miklósi és Zsadányi Almásy Úr mint Királyi Kommisárius által Vátz Várossában volt Bevezetések alkalmatosságával a Város részérül mondatott."*

4. 1. A megnyitástól 1806. évig terjedő események előadása.

Elvégződvén ilyképen az ünnnepélyes fölavatása ezen intézetnek, másnap azaz *aug. 16-kán tartatott az első ülés a kir. biztos ő mlga elnöksége alatt*, melyen az általános és részletes szabályok felolvastattak, s kinek-kinek hivatala kijelöltetett. Azonfelül a tanulmányok tárgyalása igy osztatott fel: a Bécsből hozott haladó siketnémák tanitása ntdő *Simon Antal* igazgató úrra bizatott; a kezdő német siketnémák *Kapuváry Sámuel*, az ily magyarok pedig *Schwartzer Antal* úr oktatása alá helyeztettek. — Ezek igy elintéztetvén, a kir. biztos ő mlga ugyanazon napon az intézeti tiszteket mind az „arany-szarvas" vendéglőben ő általa adandó ebédre hitta meg, és másnap, azaz aug 17-kén Budára tért viszsza. — Minthogy az intézet fölavatása a szünidőkre esett és az ország különböző részeiből kevés siketnéma tanitvány hozatott ide, a tanitás novemberig elhalasztatott és a tisztek egyik-másika eltávozott. — A városházi Jkönyvben *1802. aug. 21-kén* ez fordúl elő: „Neimarchi (Felső-Osztrákhon) születésű *Schwartzer Mátyás* csavargó ember, a siketnéma-intézeti tanárok hajócskáját alattomban ellopván, midőn azon Budára menne, útjából viszszahozatott, s mivel tettét nem tagadta, három napi börtönnel, aztán 15 botütéssel fenyittetvén, szülőföldére viszszautasittatott."

November elején előrebocsáttatván az áhitatosság, a Szentlélek segitségül-hivása, megkezdődtek az előadások. — Ezen hó végén ülés tartatott. — Ugyanezen 1802. nov. 29-kén a városi Jkönyv igy szól: „A nmlgú m. kir. httó-tanácsnak 22,985. sz. a. dicsérő okmánya *Gottlieb Antal* nyomdász úr, püspöki Vácz város polgára részére a folyó évben a tek. Pest vgyhez menesztetett, és ennek rendeletéből tek. *Gosztonyi Mihály* főszbiró úr és *Jantsits József* vgyei esküdt jelenlétökben közhirré tétetett. Hangzik pedig igy: „22985. Mlgos, Főtdő stb. Az itt viszszacsatolt, föntczimzett uraságaitok által folyó évi jun. 21-kén ide áttett, valamint másik, ezen kir.

httó-tanácsbéli titkár, és a váczi siketnéma-intézet szervezésével legfelsőbb helyről megbizott királyi kiküldött, *Almásy Antal*nak *Gottlieb Antal* váczi nyomdász által tett nyilatkozatából különös elégtétellel és tetszéssel értesült ezen kir. httó-tanács azon nemes ajánlatáról, hogy *minden részére teendő különös kedvezés nélkül, a nevezett siketnémákat azon időköz alatt is, melyet az érintett intézetben kell tölteniök, az ő nyomdászati mesterségében oktatni fogja*, és valamint *Gottlieb Antal*nak ezen nemes ajánlata a siketnémákra nézve igen hasznosnak találtatik ezen m. kir. httó-tanács által, ugy fent tisztelt Uraságaitokat megbizza, hogy az ismételten emlitett *Gottlieb Antalt*, mind ezen kir. httó-tanács érintett tetszéséről, mind pedig az általa tett nemes-keblü ajánlat elfogadásáról értesitse. Adatott 1802. sept. 6-án Pozsonyban tartott kir. httó-tanácsi ülésből. Fönt czimzett Urzságaitoknak jóakarója, szolgálatra legkészségesebbjei: *gr. Brunszvich József* mk., *Darvas Ferencz* mk., *Bisztriczei József* mk." — Fölolvastatott 1802. okt. 13-kán tek. Pest vgynek e városban tartott kis-gyülésén." — *Végeztetett* a p. városi tanács által, hogy tudomás vételül és a fönt dicsért helybeli nyomdász *Gottlieb Antal* úr tisztelete emelésére a városi Jkönyvbe igtattassék a fönt egész terjedelmében adott dicsérő okmány. — *Decz. 5-kén* az igazgatóság útján a httó-tanácshoz áttétetett *Schwartzer Antal* tanár úr inditványa, *a nemzeti iskolákban divó irás- és olvasási tanmód reformjára nézve.*

Deczember végén ülés tartatván, olvastatott a httó tanács határozata, melynél fogva, *nem mint előre rendelve volt, Maróthon, hanem Budán veendők fel a fizetések*; és egyszersmind előterjesztetik ugyanazon httó-tanácsnak, miszerint *Csúry Ferencz* számadó úr feleskettetett, és a *Programm*, melyet az igazgató úr magyar, *Schwartzer Antal* tanár úr pedig német nyelven szerkesztettek, a jótevők névlajstromával együtt a kir. biztos *Almásy Antal* ő mlga költségén kinyomatott. — Megemlitjük itt, miszerint *Mihálkovics* kir. tanácsos ő nga, ki igazságszeretetete, szendesége és egyeneslelkűsége által tündöklött, ezen intézet ügyeiben a httó-tanácsnál előadó lévén, annak mindig atyailag gondját viselte.

1803. év. A melyek előbb az intézet berendezésébe[illegible] elő nem fordultak, most pótlólag intéztettek el. A múlt évi nov. 30-kán kelt, és csak ezen évben érkezett határozat, a siketnémák lábbeli készittetése, téli és nyári ablakok, ezekhez való táblák, pénztári láda, dolog-asztalok és a számadó szekrényére nézve adott felhatalmazást, de a gyertyák az oktatóknak megtagadtattak; azonban a hivatali érintkezések igényelte postai költségek megajánltattak az igazgatónak; a háló-terem részére kért éji lámpák nem helyeseltettek. Meghagyatott, hogy ha a kegyadományok 50 ftot kitesznek, azonnal a budai fizető-hivatalba tétessenek át. — Mivel a bécsi intézetben csak egyszer, a tanév végén, van nyilvános vizsgálat, folyamodott az igazgató, hogy ilyen a vácziban is csak egyszer tartassék, de kérelmét

nem teljesiték. Ennélfogva, az ezen évi *febr. 5-kén* tartott ülésen, a httó-tanács intézvénye szerint, az első félévi vizsgálat februárhó utolsó napján megtartatni határoztatott. Erre megjelentek a főbbek, előkelők és a népből is számosan, ugy hogy a nagyterem alig birta őket befogadni. Névszerint jelenvoltak: *gr. Amásy Antal* kir. biztos ő mlga, *Bodonyi Sándor* scopii püspök s a váczi sz. e. káptalan nagyprépostja, *Ciáni* kanonok stb., ugyszinte többen, kik csak is ezen nyilvános vizsgálat végett jöttek ide Pestről, lévén ez a budai lapban előre kihirdetve. A diszes vendégkoszorú előtt egyszersmind a tanmód is ismertetett, mely tudván a tanidő rövidségét nem győzte magasztalni az illetőket a tanusitott szép siker miatt.

A httó-tanács ezen évi *márcz. 22-röl*, miután értesült ezen első nyilvános vizsgálat legjobb sikeréről, *Bodonyi* püspöki helynökhöz intézett iratában melegen ajánlja ismét ezen oly üdvös intézet segélyezését. Ezen irathoz van mellékelve a fönt emlitett Programm, melynek teljes czime igy szól: „*Programm über die Nothwendigkeit taubstumme Kinder durch die Erziehung, und den Unterricht in wahre Gottesverehrer, und nützliche Glieder der States zu verwandeln, der Edlen Ungarischen Nation vorgestellt von den Vorgesetzten des Ungarischen Taubstummen-Instituts. Waitzen, Gedruckt bey Anton Gottlieb privil. Buchdrucker, 1803.*“ (Olv. ezen évi május 6-ki sz. széki ülésen.) Ebben az adakozók nevei után kitett segélyadományok már 40,238 ft s $47^{7}/_{8}$ kra mennek. Az utolsó lapon előfordúl, hogy *Fáy Károly Ferencz*, maga is siketnéma, tanitja a rajzot és oktatást ad a szépirásban. A tanulók, kiknek egészségére az irgalmas-rendiek ügyelnek, már ekkor 20-an voltak itt az intézetben; a többiek ugyanis kik a httóság által fölvétettek, az idő zordonsága miatt még meg nem jelenhettek. A fiúknak felügyelőik vannak és különféle mesterségekre is oktattatnak; a leánykákat pedig egy, a nevelésben és a női munkákban igen járatos felügyelő nő képezi ezekben. — Főczélja az intézetnek: a siketnémák képzése, hogy igy a társadalmi életben használhatók s az állam diszei legyenek.

Junius elején elhagyta az intézetben eddig birt lakát *Schwartzer Antal* főtanár úr, minthogy a mult május hóban megnősült, és már mint ilyen az intézet szabályai szerint akkor benn nem lakhatott. — *Jul. 28-kán* nyitrai püspök, *Fuchs Ferencz* ő mlga, 2000 ftnyi alapitványt küldött az illető okirattal együtt egy siketnémára, mely irat a httó-tanácsnál őriztetett. — *Decz. 29-kén* nagy közönség jelenlétében tartatott a siketnémák nyilvános első félévi vizsgálata s e hó 31-kén ülés.

1804. év. A tanév folytán számos vendégek látogatták az intézetet. — *Jul. 1-én* szokott ünnepélyességgel tartatott a vizsga. — *Máj. 25-kén* a városi jkönyvben ez áll: „Hirdettetett a nmlgú httó-tanácsnak kegyes intézménye, a siketnémaintézeti igazgató ntdő *Simon Antal* úrnak beterjesztett abbeli kérvénye folytán, melyben a nevezett intézeti épület földszinti részében lakó szabót és csizmadiát

az adófizetés terhétől fölmentetni kérvényezi a felsőbb helyen; mely folyamodvány a tek. vgye által a tanácscsal vélemény-adás végett közöltetik. Az ide vonatkozó nyilatkozat a jegyzői hivatal által előre is elkészitve lévén, felolvastatott, helybenhagyatott és tek. Burián úr alszbiró kezébe, adatni rendeltetett. — *Kapuváry Sámuel* úr, a váczi siketnémaintézetben tanár, itt töltött élete minőségéről bizonyitványt kért kiadatni a tanácstól. Minthogy a nevezett tanár egész itt töltött ideje alatt mint mivelt férfiu, becsületes és békés életü polgár tünt ki, a kért bizonyitvány neki a jegyzői hivatal által kiadatni rendeltetett."

Aug. hóban vezettetett az intézetbe *gr. Almásy A.* kir. biztos ő mlga által bizonyos *Gastberg* nevü orvos, ki Dánhon *Hafnia* fővárosából királyi költségen Európa minden tanintézetei megtekintésére kiküldve lévén, *hogy hazájában hasonló siketnémaintézetet állithasson*, különösen megbizva volt a siketnémák tanitási módszerének elsajátitásával, és egyszersmind orvosi ismeretek gyüjtése is feladatává tétetett. A bécsi siketnémák intézetében több hónapig időzött az az ottani igazgató *May József* szivességéből, kit a váczi siketnémák tanárai mesterökül tisztelnek. Megtekintette itt előbb az iskolát, hol *Schwartzer Antal* főtanitó úr a siketnémákat előtte kérdezgette és a tanitási módszert neki fejtegette. Ezen több nyelveket beszélő férfiúnak, ki előbb már Németország intézeteit megtekintette, ezen váczi intézet nagyon megtetszett, már csak azért is, hogy a siketnémák két nyelven, t. i. magyarul és németül, oktattatnak, és maga az intézet (dicséretére legyen mondva az ezt berendező kir. biztosnak) alapos és megfelelő szabályokkal van ellátva. Ezen intézet általános szabályait lemásoltatta magának, melyeket kétségkivül a Dánhonban állitandó intézetben használatba vitt át. Váczról Majland, Páris és Londonnak irányozta utját.

Szept.-hóban tudtul adatik, miszerint *Arady nep. János esztergomi kanonok és dulciniai püspök ő mlga ezen intézetben, a siketnémák javára, nemes kövek csiszolásával foglalkozó műhelyt akar állitani*, s valóban a httó-tanácshoz menesztett alapitványi iratánál fogva 8000 ftnyi tőkepénzt tett le e czélra, melynek kamatjából a kőcsiszoló mester részére 400 ft évpénz ajánltatott meg. — Ugyanezen hóban *Simon A. igazgató úr megkezdte az intézeti kápolnát*, mely előbb beteg-szobának volt szánva, *helyreállitani*, és az ide megkivántató költséget gyüjtés utján szerezni be. Az első, ki e czélra 100 ftot adott, volt *Buday Ágoston* csornai prépost ő nga. Mikép az előbbi évben, ugy ezen 1804-kiben is, a kéthavi szünidő országszerte szept. és okt. hónapokban tartatván, az oly fárasztó tanitással foglalkozott tanárok némi üdülés végett útra keltek. — *Deczember* végén tartott nyilvános vizsgálaton a papság és a világiakból is számosan jelen voltak.

1805. jan. 3. ülés. — *Schwartzer Antal* és *Kapuváry Sámuel* megnősült tanároknak kérelmökre, miután mint ilyenek, a szabályok

szerint, az intézetben többé nem lakhattak, és igy a lakást és failletményt elvesztették, ismételt folyamodás következtében 100 ft évi kárpótlás ajánltatott meg. — *Máj. 3.* ülés tartatván, előadatott, hogy *Fáy Károlyt*, ki mint siketnéma-rajzmester s segédtanár működött eddig az intézetben, atyja innét kivenni és róla máskép gondoskodni akar. — *Jun. 23-kán* ezen intézet másodtanára, *Kapuváry Sámuel*, beadta lemondását, mivel mint nős és gyermekekkel terhelt bővebb életforrás után látott, egy másik társsal fakereskedésre adván magát, mely őt egészen elvonta a tanári tiszttől. Utódja lőn *Molnár János* úr, ki még ekkor a bécsi intézetben képezte magát e pályára. — *Jul. 1-én* a félévi nyilvános vizsga tartatott. — Az *aug. 22.* ülésen az ujon kinevezett tanár a 2-dik helyre, megkezdte működését.

Végre, *május eleje körül*, mint már föntebb emliteni kellett volna, megjelent *Korselt Antal*, nemes kövek csiszolója, Nagyszombatból, hol művészetével *Arady János* püspök ő mlgát két évig gyönyörködtette, és aztán minden, a csiszolásra szükséges, annak bőkezű alapitója által ezen intézetnek adományozott eszközöket a nyers kövek nagy készletével együtt magával hozta. Az alapitó szándéka főképen az volt, hogy a siketnémák e művészetben oktattatván, kenyeröket az által majdan kereshessék. Miért is a csiszoló oktatása alá adattak *Muray Ambrus* és *Knesz Mihály*; de mivel a dolgot komolyan megfontolva, az ily csiszolt kövek elárusitása az emberekkeli bővebb érintkezést kivánt, mint a milyen a siketnémáké lehet, és mivel ezen egyetlen honi csiszolásból annyi siketnémák, mennyien arra idő folytán oktattatnak, magából meg nem élhetnének, azért e művészet tanulói, hogy más életforrást is nyithassanak majdan, ha a szükség kivánandja, egyúttal más mesteremberekhez is adattak. — A budai m. kir. httó-tanács ezen évi *szept. 3-ról*, a 15,158. sz. a. *Bodonyi Sándor* püspöki helynökhez intézett iratában ismét fölhivja az egyházmegyei hatóságot, miszerint a váczi siketnémaintézet bővebb segélyezésére inditsa a plébánosokat és hiveket. Ezen irat köröztetése boldogabb időkre halasztatott el.

Okt. 16-kán küldte az esztergomi káptalan *Mlinár Mátyás* siketnémát, ki e jótéteményt *Dravecczky* esztergomi kanonoknak köszönhette; ez ugyanis mindjárt ezen intézet első évében ezt 3000 ftnyi alapitványnyal segitette, s a kinek halála után a bemutatási jog a nevezett káptalanra szállott. — *Okt. 31-ki* ülésen *Schönbauer Vincze* orvos-tudor, fensőbbi kegyes rendeletre 3-dik tanárul tisztébe bevezettetett a rajztanitási kötelezettséggel együtt; mert *Fáy Károly* siketnéma elmenetele után, ki itt mint rajzmester és a tanárok segédje szabad lakás és élelmezés mellett 200 ft évi dijt húzott, 3-dik rendes tanári állomás állittatott fel 400 ft évi fizetéssel, oly föltét alatt, hogy e tanár a rajzot is tanitsa. — *Decz. 1-én* tudatott az igazgatósággal, hogy *Bärnkopf Ignácz* rosoni vál. püspök egy siket-

némára 2000 frt alapitványt tett, kire nézve a bemutatási jogot Komárom vgyre ruházta, oly hozzáadással, hogy arra nemes eredetü siketnéma elsőbbséggel birjon.

5. §. Az események folytatása 1806—1809. évig.

Miután itt helyben tüzi-fát nagynehezen lehetett szerezni, azt szomszéd birtokosok uradalmaiból kellvén venni, végre ezen *1806. jan. 22-kén* a httó-tanács azon rendelete érkezett, miszerint az intézet szükségére, amint az igazgató beterjeszti, annyi rőzsefát szolgáltasson ki annak a maróthi politikó-alapitványi uradalom. Miután pedig onnét ölfát szolgáltatni nem lehetett, megbizatott az igazgató, hogy azt ott, hol olcsóbban teheti, vegyen. Minthogy a franczia fegyverei, kikkel már több év óta háborút viselt az osztrákház, már egész Bécsig hatottak el, és az ott székelő csász. kir. családot háborgatták, a többi között *Ferdinánd* főhg és egykor Milánóban uralkodó, Mária Teréz császár- és királynő fia is, neje és gyermekeivel onnét elköltözni, és Váczra, mint a harcztértől távolabb eső, és és inkább biztos helyre vonulni kénytelenittetett. Ide a mult 1805. nov. 12-kén jött, és a püspöki palotában lakott, a püspökség ekkor t. i. üresedésben volt; s az austerlitzi ütközet után megköttetvén a béke, 1806. jan. 26-án Bécsbe költözött. Elmenetele előtt nehány nappal ugyanazon főhg fönséges neje, örököse, *Ferencz* elsőszülött herczeg fia, *Mária Ludovica* hgnő (utóbb *I. Ferencz* csász. és király neje) és fiatalabb hg. gyermeke, *Károly Ambrus* kíséretében meglátogatta a siketnéma-intézetet, melyben majd két óráig időzött; a bécsinél inkább megtetszett neki, és fejedelemhez illő ajándékot kézbesitett az igazgatónak az intézeti siketnémák javára.

Márcz. 23-kán megtartatott az első-félévi vizsgálat. — Ezen hóban kezdte *Görgey Márton* patarensi, utóbb pécsi megyés püspök ő mlga, midőn némely papnövendékek fölszentelésére Váczra hivatnék meg, ezen intézetet ismerni és azzal jót tenni. Ugvanis a kápolna oltárát, melynek képe azon siketnémát ábrázolja, kit Jézus meggyógyitván, hallóvá és beszélővé tett, az ehhez való felszerelést, valamint a gyertyatartókat és Krisztus képét is neki kell köszönni. — *Jun. 18-ka* óta az eddigi 100 ftnyi összeg, melyet a fizető siketnémák szabályszerüleg az eltartás és ruházat czimén az intézetnek adtak, évenként 150 frtra emeltetett. — *Aug.-hóban* adja tudtúl a httó-tanács, hogy *az alapitványi iratnál fogva, a nemes kövek csiszolója mily évi díjjal van ellátva, és hogy a csiszolt kövekből befolyó jövedelem három-felé osztandó fel, t. i. egy rész a csiszoláshoz szükségesek beszerzésére, másik az intézet javára, és a 3-dik az országos pénztár részére lészen fordítandó,* mely utóbbi részlet évenként a politiko-alapitványi fizető-hivatalnak szolgáltatandó be. — Ezen alapitványt *1806. aug. 5-kéről a 15158. sz. a.* a httó-tanács igen nagy örömmel és dicsérettel hozza tudomására *Bodonyi Sándor* püspöki helynök úrnak. (Olv. a sz. szék ezen évi nov. 5-ki ülésén.) — *Aug. 31-kén* tartatott meg a siketné-

mákkal a 2-dik félévi vizsga. — *Szept.-hóban* a pénztárnok és számadó gazda *Csúry Ferencz* leköszönt hivataláról és helyére *Gyöngyösy István* úr neveztetetett ki, mint a httó-tanács igtatói hivatalában fizetéses gyakornok. — Ezen szept.- és okt. hónapokban az iskolák szüneteltek. — *Nov. 11-kén* ülés volt.

1807. jan. 27-kén jött *Károly Ambrus* főhg., milanói Ferdinánd legifjabbik fia, kiről már föntebb is emlékeztünk, Váczra, mint az itteni püspökség admtra, nem szenteltetvén föl még ekkor rendes megyés pöspökké, mert csak élte 22-dik évében volt. E főhg emberbaráti érzülete, jósága, szendesége és kitünő erényeiről volt nevezetes s ezen intézetet is nagyban kegyelte. Kevéssel ide költözése után meglátogatta az intézetet, és idő folytán minden az ő üdvözlése és tiszteletére ide érkezett vendéget ezen megtekintésre méltó intézetbe elvezettette. Miután ő fölsége, mint egykoron szokásban volt, Németország fejedelmei által római császárrá megválasztatott, e méltóságról lemondván, és „*osztrák császár*“ czimet vevén fel, a császári czím mindkét nemű főhgekre is átruházva lőn, e czimmel kelle hát az igazgatónak is élni *József* nádorhoz menesztett irataiban.

Jul. 20-kán érkezett Váczra *József* főhg és nádor ő cs. kir. fönsége. Gödöllőre igyekezett ekkor a *Grassalkovics* hg által rendezett tisztelgésre, és Váczra vette utját, hogy itt *Károly Ambrus* főhg. rokonát meglátogassa. Ez alkalommal megtekintette a siketnéma-intézetet, belátogatott a tantermekbe, megnézte a gazdászati számadásokat, az épület berendezését, és oly annyira megkedvelni látszott az intézetet, hogy Budára viszszatérvén, és annak szegényes helyzetéről megemlékezvén, ő maga szorgalmazta és kivitte, miszerint az intézet épülete helyreállitására csakhamar 4000, és annak jobb ellátására 2000 ftnyi pótlék ajánltatott meg.

Aug.-hó vége felé tartatott a 2-dik félévi vizsga, melyen *Károly Ambrus* főhg., *Kőszeghy László* csanádi és *Klobusitzky Péter* szatmári püspökök, *Tarody István* kir. tanácsos ő mlga és több kanonok is jelenvoltak. — *Deczemberben* a httó-tanács általi megajánlás folytán az intézeti kápolna elláttatik a szent öltözékekkel.

1808. év. Nem sokáig boldogitotta *Károly Ambrus* főhg. a váczíakat és ezen intézetetett jelenlétével; ugyanis alig időzött itt egy éven túl, és magát ujonczként sz. hivatására előkészitette, tanulván itt a sz. hittudományt, már is ő fölsége által esztergomi érsekké és Magyarország primásává nevezte ki. — *E méltóságok elfoglalására Váczról 1808. márczius 27-kén indult el.* — Eddig a siketnémák napi foglalkozásai következőleg voltak beosztva: „Reggeli fölkelés után, amint reggelijöket elköltötték, a mesteremberekhez mentek azon mesterség tanulására, melyre hajlamok volt. Onnét 8 órakor viszszatértek az iskolába, innét 10 órakor megint mestereikhez siettek, hol $^3/_4$12-ig maradtak. Ebéd után ismét azokhoz mentek viszsza, akiknél esti $^1/_2$7-ig voltak.“ Az ily sok járkelés időt rabló, és sok bajokat, kellemetlenségeket okozó lévén, az ülésen *Schwartzer Antal*

főtanár úr több tekintetből czélszerűbbnek nyilvánitotta, ha a d. e. 8—12-ig a tanulmányokra, a d. u. pedig 1-től estig a mesterségek tanulása- és kézimunkákra fordittatik. — *April 4-kén* a nyilvános vizsga tartatott. — *Jun. 12-kén* tudtúl adatik, miszerint *az egri főkáptalan 5000 ftokat ajánlott*, és ezen alapitványnál fogva már két siketnémát be is jelentett, a kik midőn elérkezendenek, az intézetbe beveendők lesznek.

Junius-hóban nyerte *Simon A.* igazgató úr a *Bold. Szüzről czimzett pankotai apátság* czimét; de ő nga nem sokáig örvendhetett ezen jól kiérdemelt kitüntetésnek, mert Budáról viszszatérve, hol a m. kir. udv. kamaránál apátságába beigtattatott és annak czimével ellátttatott, az ő idült bajába esett, mely halálossá lőn, nagy vérhányás ragadta meg, s *aug. 30-kán reggeli órákban élte 36-ik évében* meghalt. Született *Ujfalun*, Győr mellett, hol gymn. iskoláit végezte. Aztán kegyes-rendi lőn s mint ilyen több évig tanitott. Elvégezvén a bölcsészi osztályokat, ismét Győrbe ment, hol az egyházmegyei papnöveldébe lépett, s a hittudományt elvégezve, pappá szenteltetett, most *Széplakra* kaplánúl rendeltetett, honnét ezen intézet tanszékére meghivatott.

Aug. 28-kán, még az igazgató halála előtt, megtartatott a tanév végéni nyilvános vizsgálat, és azután ülés, melyen, hogy az intézeti igazgatás tovább fön ne akadjon, elhatároztatott, hogy *Schwartzer Antal* főtanár úr ideiglenesen vezesse az intézet ügyeit; végre szept-hóban megérkezett a httó-tanács intézvénye, mely az e tárgyban tett intézkedéseket jóváhagyta és az intézet főtanárát, *Schwartzer Antal* urat, ideiglenesen igazgatóul helyettesitette. — *Okt. 28.* A httó-tanács a váczi siketnémák intézetében megüresedett hitelemzői állásra csődöt hirdetvén, *Karaba György* rozsnyói prépost e tisztségre leginkább ajánlotta, mint valamennyi elé teendőt *Jankovits János* rozsnyó-egyházmegyei áldozárt, ki egyike volt ezen ajánló által a kath. egyházba vezetetteknek. Iskoláit a lutherhitüeknél elvégezvén, 1792-ben a sz. emlékü *b. Andrásy Antal* rozsnyói püspök által a rozsnyói papnöveldébe fölvétetett, annak idején a szent rendeket megnyervén, több helyen dicséretes buzgalommal káplánkodott, s aztán az ujonállitott forgácsfalvi plébánián, a nehéz járású hegyi vidéken, mint plébános működött több évig; de utóbb sorsa könnyitése s egészsége tekintetéből, a krasznahorkai várba ment 1805-ben admtrnak. Beszélt magyar, tót, német s görög nyelveken. (123. sz. bemutatva lőn ezen irat 1808. nov. 4.) — Végre *nov.-hóban* érkezett a httó-tanács intézvénye, melyben előadatik, miszerint *a nevezett főtanár úr ő fölsége kegyéből ezen siketnéma-intézet valóságos igazgatójává neveztetett ki.* Azért *ad hoc* ülés tartatván, e kinevezés kihirdettetett, és az uj igazgató *Schwartzer Antal* úr ezen beszédet tartotta az ülés tagjaihoz:

„Midőn ezen kir. siket-néma-intézet valóságos igazgatójává ő fölsége kegyéből kineveztetve, annak tisztét vinni e napon megkezdem, mind ezen főhivatal, mind pedig a hála arra köteleznek engem,

hogy az irántam tanusitott legmagasabb kegyet továbbá is tőlem lehetőleg megfeszitett igyekezettel meghálálni törekedjem. Azért, amint ezen nyilatkozatomat szentül mindenkor megtartandnom, úgy azt sem feledem soha, amit az előbbi ülés alkalmával, midőn ő fölsége jósága és magas kegye, valamint a httó-tanács jóvoltából igazgatóvá helyettesittettem vala, a nyilvánosan felolvasott utasittatásom nekem parancsolt, melynek elég csak első pontját emliteni, hogy magamat másokra emlékeztessem, ott ez áll: „*Az igazgatóra a siketnémák oktatását bizta az állam, és öt e fölött a felelőség terhe alá vetette, és ennélfogva minden az ő tisztéhez tartozókat a leglelkiismeretesebben teljesiteni tartozik.* Kitetszik innét, mennyire kell gondoskodnom, hogy a lelkiismeret sérelme nélkül felelni birjak. Annálfogva, minthogy a reámruházott ezen uj hivatalból folyó gondoskodásnak ezen intézetben mindenre kiterjeszkednie kell, megvallom és erősen fölteszem, hogy *először* minden egyéni kötelességeimet, mind a siketnémák tanulmányai és nevelése, mind pedig a gazdászatiakbani fölügyelés tekintetében mindenkor a legpontosabban teljesiteni akarom, hogy igy ezen kir. siketnéma-intézet napról-napra, inkább gyarapuljon; *másodszor* pedig, hogy én mindig kivánni fogom, miszerint az én kartárs uraim, a kik a tanitás és nevelés ezen fontos tisztében mellém állittattak, mint segitők, hasonló példával buzdittassanak, az egy és ugyanazon czél elérésére velem közremüködjenek, és az ő tisztöknek az utasításban kiszabott minden részét serényen betölteni törekedjenek. És ha az utasitás a czélnak megfelelőleg és oly bölcsen nem is foglalná magában, mit a tanitónak a siketnémák oktatása és képzése, a számadónak pedig az intézet gazdaságára nézve megtartania kell, eléggé buzdithat bennünket, hogy a közvárakozásnak megfeleljünk, ama tudat is, miszerint ezen intézet, egyetlen nyilvános iskola a hazában a magyar siketnémákra nézve, melyre mindenek szemei irányulvák; hogy *ama hat-évi időköz, mely alatt itt a siketnémának oktattatni és neveltetnie kell*, mind az oktató, mind pedig a tanulótól nagy szorgalmat és tanulást kiván, és hogy az alap csekélysége, mely még eddig nem engedi, hogy a megállapitott tanulók száma, a 60, az intézetben helyet kaphasson, kivánja, miszerint a sikétnémát, a ki van, a kitüzött czélhoz minélelőbb elvezessük, és igy más idejönni kivánó siketnémáknak helyet csináljunk. Hogy ezt minél bizonyosabban elérjük, a következők behozását jónak láttam.

Minél nagyobb utat teszünk, annál nagyobb unalom száll meg minket, és a mai dolgot annál hamarább halasztjuk más napra. Igy a félévi vizsgálat, mind reánk, mind pedig a tanitványokra nézve hoszszas út, melyre magunkat készitenünk kell. Azért *havi vizsgákat* fogok rendelni, hogy a tanitvány oktatójával együtt többször készülvén, a tanuláshoz annálinkább hozzászokjék, és ehhez nagyobb kedvet kapjon mindig. Evégre fölkérem a tanár urakat, hogy irott könyvvel lássák el magokat, melyben napról-napra az előadott tár-

gyak, amint azokban haladnak, benfoglaltassanak. — Azután ami csak a tanulmányunkban, gyarapodásra szolgálhat, azt kutatni, felfödözni és egymással közölni törekedjenek, miszerint igy ami intézetünk becsületére valami rendszeres tanmódot, mely szerint teljes biztonsággal haladhatni, magunknak szerezhessünk. — Egyébiránt, mivel ez egész intézet becsülete minden egyént, mint annak tagjait, illeti, mindenkit hivatalosan és barátságosan felhivok, hogy azt szem előtt. tartsa. Minden személyes gyülöletet, ami utoljára magát a hivatalt teszi gyülöletessé, kerülni, és az utasitásilag is ajánlott jó egyetértést föntartani törekedjenek; miszerint igy barátságos egyezséggel és egyesitett erőkkel, amint az intézetnek egy s ugyanazon czéljára törekszünk, közremüködjünk, és a jókkal jót eredményezhessünk. Mindezeket hiven megtartva, nem szünök meg valamint elöljárójuk, ugy őszinte barátjuk is lenni.“

Majd azután *nov.-hóban* ezen intézet hitelemzőjeül ntdő *Nagy Lipót* a kegyes-rendből, a váczi lyceum bölcsészet tanára, rendeltetett, elejtetvén a föntebb nagyon ajánlott rosnyómegyei áldozár, mint koránál fogva is e tisztségre nézve már kevésbbé alkalmatos. — És lássunk most itt *néhány adatot a püspöki irodábani aktákból* ezen intézetre vonatkozólag. — Igy *egy inditvány van ott az intézet javára*, egy évszám nélküli iraton, melynek magyarsága igy hangzik: „Hogy a magyar kir. siketnéma-intézet kellően elláttassék, és kitüzött czélja eléressék, mely abban áll, *hogy a siketnéma gyermekek az emberi ismeretekben oktattassanak és oly állapotba helyeztessenek, a melyben mind ezen életben magokat becsületesen föntartani és egy országnak terhére sem lenni, mind pedig kimultuk után az örök boldogságot elnyerniök lehessen:* szükséges főképen, kogy a siketnémákba az emberi ismeret első elemei becsepegtessenek, azután a legszükségesebb tudományokban, *főkép a hittanban* úgy képeztessenek, hogy az Isten, önmagok és embertársaik iránti kötelmeiket jól megismerjék és azokat gyakorolni megszokják, egyszersmind *valami mesterséget is* tanuljanak, hogy kilépvén az intézetből, az élet eszközeit ne nélkülözzék. Azonban, midőn igy képeztetnek elméik és kedélyeik, testeiket is megfelelő táplálékkal és ruházattal kell ellátni. — Mindezeket pedig 60 vagy több siketnéma gyermek mellett az igazgató 3 tanárral nem teljesitheti; azért a perceptor vagy gazda fölösleges az intézetben; minden gazdasága ugyanis csak abból áll, hogy az igazgatótól fölvett, neki átadott pénzeket ellenzár alatt magánál őrizze, az ülés vagy értekezleten a ruházat vagy táplálatra meghatározott szükséges dolgokat megszerezze; amit beszerez, vagy kiad, azt az igazgatónak mint ellenőrének kimutassa; végre, hogy a bevételi és kiadási számadásokat vezesse, és ezeket minden hóban bezárva az ülésen előterjeszsze. Ezeket pedig a tanárok egyike a legkényelmesebben elvégezheti; mert ezen munkákra idő van elég, minthogy a tanárok délután soha nem oktatnak és az iskolai dolgoktól egészen mentek, és

*

dél-előtt is csak két óráig foglalkoznak az iskolában. Végre a kir. tápintézetekben, a melyekben sokkal több ifjak neveltetnek és láttatnak el, mint a siketnémák intézetében; a papnöldékben, a siketnémák bécsi intézetében, a mely pedig sokkal népesebb, mint a váczi, és más intézetekben is, nincs külön perceptor vagy számadó gazda, hanem a tanárok egyike, az igazgató felügyelete alatt, a táplálék- és rukázatra szükséges dolgokkal ellátja az intézetet. Valamint tehát a bécsi siketnéma-intézetben történik, hogy a főtanár, vagy bármelyik a tanárok közül, ha kitüzött tanári fizetéséhez még 100 rft adatnék, szivesen elvállalná a számadói tisztet, és azt tanársága, meg az igazgató ellenőrködése mellett a legkönnyebben teljesitené; és igy aztán az intézetnek minden évben megmaradna 300 rft, 11 öl fa, 4 szoba és a kert használata, a melyek most minden szükség nélkül az intézeti alapból a gazdának fizettetnek.

II. *A hitoktatói tisztet az igazgatóra kellene bizni, és ennek-e miatt áldozárnak kellene lenni, mint volt az intézet behozatalakor;* az ily igazgató iránt ugyanis aztán mind a gyermekek, a kiket nevel, mind az alantas tanárok, a szolgák is, a papi méltóság tekintetéből is sokkal nagyobb tiszteletet s engedelmességet tanusitanának és nagyobb lenne igy tekintélye is. Aztán az ilyen igazgatónak, minthogy teleség és gyermekekről nem kell gondoskodni, nagyobb gondja, figyelme és ébersége lenne a siketnémák nevelésére és oktatására, mint olyannak, a ki a feleség, gyermekek és család körüli ezer gondokkal háborittatik és elhalmoztatik. — *Ugyanezen oknál fogva óhajtandó és lassankint kieszközlendő lenne, miszerint ezen intézetben a tanárok mind áldozárok, vagy legalább nőtlen világiak lennének; a mi az intézet benső nyugalma és békéje helyreállitása és föntartására egyetlen hathatós eszköz leendene.* — Ezek, ha életbe léptettetnének, a királyi intézet igazgatása melletti 6 egyénből álló tiszti személyzet négyre szállittatnék az intézet nagy hasznára, és sokkal kevesebb költséggel, sokkal jobban, mint most, lehetne az egész intézetet vezetni. (Ld. a püspöki irodában, évszám-nélküli irat.)

Megemlitjük itt, miszerint az Urban elhunyt *Simon Antal* áldozár, a kir. váczi siketnéma-intézet igazgatója, hitelemzője és tanára, 1808. jan. 25-ről *Bodonyi Sándor* püspöki helynökhez intézett iratában szabadságot kér, *hogy a helyi siketnéma-intézetnek kápolnájában, melyet az általa szerzett sz. öltözékekkel ellátott és teljesen helyreállitott, vasár- és ünnepnapokon egy sz. misét mondhasson.* Ezen engedély 1808. jan. 30-kán adatott meg. (Ld. u. o.) — Ugyanezen évi *jun. 14-ről a 13,381. sz. alatt* ő fölsége a váczi siketnéma-intézet javára tett önkénytes adományok és ajánlatokért a kir. httó-tanács utján legmagasabb tetszését és elismerését nyilvánitja, és hogy az ország népei további ily segélyezésekre még hatályosabban buzdittassanak, ugyanazon httó-tanács által ajánltatott. Köröztetett 1808. aug. 8-káról s olv. a sz. széki ülésen ezen évi jul. 30-kán. — A kir. httó-tanács *1808. szept. 27.* a 21,623. sz. a. intézvénye, a váczi kir. siketnéma-intézet

hitelemzői 400 ftos fizetéssel összekötött tisztét megüresedettnek jelenti ki, oly végből, hogy előbb ezen üresedés az egyházmegyében kihirdettetvén, az egyházi egyén, kinek ezen állásra kedve volna, előbb utasitásért a siketnéma-intézet igazgatóságához forduljon, azután pedig ama tiszt elnyeréséért a httó-tanácshoz utaltassék. Ezen irat *Kámánházy László* váczi püspökhez volt menesztve. (Olv. a sz. széki ülésen nov. 25., köröztetett az egyházmegyében ugyan e napról a 259. sz. a.)

Decz.-hóban az ürességben volt öregebb tanári állomás betöltetett, és ily fokozatos előléptetés történt: főtanárrá *Molnár János*, 2-dikká *Schönbauer Vincze* s 3-dikká *Király Antal* urak neveztettek ki, s az illető üléseken kinevezési okmányaik, valamint az őket illető utasitások is felolvastattak, s tiszteikbe ilyképen bevezettettek. — Ezen évben *Károly Ambrus* főhgnek a váczi pöspökségben utódja lett *Kámánházy László* ő mlga, a ki nov. 4-kén igtattatott be ünnepélyesen méltóságába. — Ezen évi decz. 16 kán kelt irat van a váczi siketnéma-intézetre vonatkozó aktacsomagban, mely szerint az ezen intézetnek a mlgos váczi püspök, *báró Gabelkhofen* vágujhelyi prépost, és *Roszinszky János* nyitrai kanonok által öszszesen adott 125 ftot, és azon 50 ftokat, melyeket *Nyers Julianna* siketnéma leánynak atyja, pécsi senátor, ennek ruházatára *Simon Antal* igazgatóhoz, kevéssel ennek halála előtt, küldött, — ennek testvére, *Simon József*, I. éves joghallgató által elvitetett volna, a ki ugyan ezt tagadta. (Bemutattatott decz. 27. a 291. sz. a.) Ugy látszik, hogy *Simon Antal* apát s ezen intézet igazgatójának halála után csakugyan kitünt, miszerint az elhunyt igazgatónak osztályos atyafiai az intézetet valóban megkárositották, mint ez ama meghagyásból kiderül, melyet a megyés püspök a nevezett igazgató utódjához, *Schwartzer Antal* urhoz személyesen is intézett.

6. §. Az 1809—1811-ig közbejött események ismertetése.

Miután az Osztrák-birodalom ismét nagyban készült a francziákkali háborúra, azokkal a tavasz beálltával meg is ütközött. Mivel pedig az ellenség Bécs felé siettette lépteit, és minden az udvarnáli diplomáciai egyének elszéledtek, úgy történt, hogy a pápai követ *gr. Severoli Antal* vitterbói érsek is onnét elköltözött, és mint Váczon átmenő az intézetet *1809. május 29-kén* meglátogatta. — *Márcz. 27-kén* nyilvános félévi vizsga. — Ezen évi husvét után *Henisch Károly* siketnéma, nyomdász-legénynek fölszabadulása megtörténvén, mint már a társadalom hasznos tagja, az intézetből elbocsáttatott.

A véres és szerencsétlen háború okozta, hogy a sebesült, de nagy részben a rosz lég és hőség miatt megbetegült katonák nagy részére minden oly épületeket lefoglalni kellett, melyeket kórodákúl alkalmazhatni lehetett. Ennélfogva a nmlgú httó-tanácsnak ezen évi *jul. 26-kán* 14,149. sz. a. (Estafetaliter) kelt rendelete folytán, a siketnémák intézetének épülete is katonai kórodává tétetni rendel-

tetett, és egyszersmind határoztatott, hogy azalatt az intézet a kegyesrendiek társodájába tétessék át. Megkapván ezen felsőbb rendeletet, az intézet igazgatója azt a nevezett társoda kormányzójával azonnal közölte, és midőn ettől megértette volna, hogy a kegyesrendiek társodája épületében csak három szoba volna, és ezeket is csak nagy nehézséggel lehetne a siketnéma-intézet használatára lefoglalni, azonnal Budára ment le, és erről a httó-tanácsnak jelentést tett. Erre azon felsőbb rendelet adatott ki, hogy az egykori sz. domonkosrendiek kolostora fordittassék a katonai kóroda használatára, hogy igy az intézet annálinkább a maga tulajdonában megmaradhasson, sőt egyszersmind *Almásy Antal* httó-tanácsi tanácsos ő mlga megbizatik, hogy a felsőbbi rendelet szerint, az eszközlendőket eszközölje. Minthogy pedig a püspök ő mlga, *Lafrati* ezredes és ezen intézet igazgatója által tartott értekezleten begyőzetett, mikép az intézet ideiglenes berendezésére a helybeli katonai szállásház (Domus quarteriális) volna előreteendő, tehát igy rendelvén a kir. biztos *Almásy A.* úr ő mlga, noha az ezen ügyben akkor tartott ülésen ellenkező nyilvánulás történt, az intézet *aug. 11-kén* gyorsan a katonai szállásházba tétetett át. Az áthelyezésre szükségelt és mintegy 300 ftra számitott költséget *Kámánházy László* püspök födözte.

A városi jkönyvben *aug. 1-jén* ez fordúl elő: „Hitelesen értésére esvén a tanácsnak, hogy az e városban lévő siketnémák épülete a a nmlgú m. kir. httó-tanács rendelete szerint, rövid napok alatt *katonai kórházzá fordittatni fogna*, minthogy az ily katonai kórháznak szomorú következményét már az elmúlt 1805. évben, midőn t. i. az *austerlitzi csata után* városunkba szállitott beteg katonaságtól elragadott nyavalyák folytán, különösen *városunknak két nagy utcáiban sok lakosok elhalván, azok üresen maradának*, bővebben tapasztalánk. Nehogy ismét, és annálinkább, mivel ezen épület a város derekán és épen a piarczon emekedik, az abba rendelendő kórházból a vészkór városunkban elhatalmazzon, és siralmas emléket hagyjon az utókorra, *végeztetett:* miszerint folyamodvány fog menesztelni a tek. vgyhez oly alázatos kérelemmel, hogy a már különben is oly sokat szenvedett Vácz városát ezen katonai kórháztól megmenteni kegyeskednék, a föntebb előadott indokoknál fogva. — *Aug. 24-kén* a tanév végéni nyilvános vizsga tartatott meg, s még ez előtt ment ki az intézetből *Groszmánn Ferencz* jeles szabó-legény. — *A beteg katonák száma oly nagy lön, hogy az állitott katonai fókóroda számára még a kegyes-rendiek társodáját, kik az alatt a domonkosrendi kolostorba tétettek át, és a sz. ferenczrendiek kolostorát is lefoglalni kellett, és azonfelül még majd 2000 ágyat befogadó barakkát is kellett fából állitani a földeken a Kálvária felé.* De a dolgok ily helyzetében, kisem volt annyi és oly szorongatásnak kitéve, mint a siketnémák. Ugyanis alig helyeztettek be a katonai szállásházba, már is egészen váratlanúl itt terem *Berzevitzy* kir. tanácsos ő nga, és jelenti az intézet igazgatójának, mint biztos, hogy a szállásház az

átmenő beteg katonák részére van szánva, nehogy azok a magánházakba szállásoltatván be, valami ragályos betegséget terjeszszenek el, és hogy ideiglenesen az intézet részére, *a domonkosiak egyháza irányában a főtdő káptalantól két üres kanonoki házat nyert.*

Vévén e parancsot *okt. 16. és 17-kén* kimozdúlt az intézet ismét helyéről. Alig hurczolkodtak ki a siketnémák felényin túl, már *okt. 17-ken* este meglepték a beteg katonák a szállásházat, és elgondolni lehet, hogy mily gyorsan kelle az intézetnek költözködni, és mennyi kára lőn annak, részint az elvesztés, részint pedig az ingóságok eltörése, romlása folytán, melyek aztán méginkább megromlottak, mivel csak egy kanonoki házat lehetett elfoglalni, a másikat ugyanis valami élelmezési tiszt a káptalantól előbb kibérelvén, átengedni nem akarta. Minélfogva az igazgató ismételt folyamodására, *Taródy István* kir. tanácsos, és a kórodai ügyekbeni megbizottnak hagyatott meg, hogy az intézet alkalmatosabb elhelyezéséről gondoskodjék minélelőbb. De mivel ezen úr másutt volt elfoglalva, ismét folyamodni kellett, hogy az élelmezési tisztnek, a kanonoki házbóli kiparancsolására hatályos rendelet adattassék ki. Meg is történt, mert a hadi főparancsnokság a httó-tanács megkeresésére szigorúan meghagyta az élelmezési tisztnek, hogy azon helyet azonnal az intézetnek adja át. Azonban *decz.-hóban* eljött maga *Taródy István* kir. tanácsos ő mlga is, hogy megtekintse, miképen helyeztetett el az intézet.

A városi jkönyvben *okt. 19. a 628. sz. a.* ez áll: „E folyó hó 16-kán, a város u. n. *„Quartélyháza,“* mely a múlt aug. 11-dik napjától fogva évi 700 ft bérért a siketnéma-intézet számára, az arról kötött szerződés szerint haszonbérbe adatott, most, a múlt vasárnap a nmlgú m. kir. httó-tanács által kiküldött kir. biztos, *Berzericzy* kir. tanácsos ő nga rendeletéből, az itten átmenő és megháló beteg katonaság részére kiürittetett.“ — *Okt. 31.* E Quártélyház katonakórodaúl használtatván, midőn ilyen lenni megszünt, annak kitisztitására a lakosok közül senki sem mert vállalkozni, hanem e hó 28-tól két katona vállalkozott napi 2 ftnyi bér fejében a hátramaradt mocskok eltávolitására

1810. év. Az üresség ben volt kanonoki székek betöltetvén, az ujon kinevezett kanonokok azért sürgették, hogy az intézet a kanonoki lakból menjen ki minélelőbb. Ez iránt iratilag előadatott a httótanácsnak, hogy a katonák már majd mind meggyógyulván, ennélfogva adná vissza az intézetnek tulajdon épületét, hogy igy az uj kanonokok is jogaikhoz férjenek. Erre *gr. Laczkovics György* kir. tanácsos és Pest vgye rendes alispánja az intézet épülete visszavételére kiküldetik, de hiában. Ismételten sürgettetik s ekkor kiküldetik kir. biztosul *Taródy István* kir. tanácsos ő mlga. Ekkor kezdett aztán csak az intézet épülete kiürittetni. De mielőtt a szemetek és ragályos mocskoktól kitisztittatnék, és a javitások megkezdetnének, a főtdő káptalan sürgetésére, kénytelen volt az intézet épületébe visszaköltözni és pedig a husvéti ünnepek előtt.

Ekkor, fájdalom! *a hatalmas férfiak gyülölete, kikkel az igazgatónak az ide-oda költözésre nézve érintkezése volt, öt üldözni kezdette!* Őt, ki az intézetért küzdve, mind annak eszközei, mind pedig saját egészségében a folytonos megfeszitett munka és hurczolkodás folytán szakadatlanul szenvedett, és pedig oly tetemesen, hogy *még hamis vádaknak is kitették*, mintha az intézeti utasitás több pontjait nem tartaná meg; noha az ily szomorú időben épen nem lett volna csodálandó az is, és *egyenesen az ország nádora, ő kir. fönségének adták föl.* Az onnét okozott rosz következményeket, hogy az intézet épülete, mielőtt azt ismét a siketnémák lakni kezdették volna, egészen kitisztitva nem volt, bizonyitja a következő szomorú eset is: „Az épület padlásán tartatott a katonák által nagyobb mennyiségü lőpor, melyet idő folytán a siketnémák, kik, midőn a munkás emberek az intézet épülete tisztitásával foglalkoztak, a padlásra szabadon bejártak, a lőport megtalálták és ezt részint eladták, részint pedig elrejtve tartották. A siketnémáknak ezen a lőporral való alattomos és veszélyes foglalkozását az igazgató annál kevésbbé vehette észre, mert az intézet szük helyisége (lévén az csak az alsó emeletre szoritva) miatt ő kénytelen volt ideiglenesen azon kivül magának fogadni szállást. Innét történt, hogy midőn az igazgató Budára ráudult volna, az okozott károk lajstromának a httó-tanácsnál leendő kikeresése miatt, miután az csak egy példányban volt meg, hogy az a hadi főparancsnokság kivánalma szerint módositthathassék, az utasitás szerint, vasárnap szabadabb lég kedveért a *Cselőte* felé sétáló siketnémák egyike, valami *Poroptsits András*, másik *Szigethy János* nevü siketnémát pisztollal, melyet a talált lőpor elhasználására kulcsból csinált, (Schlüsselbüchse), vállon lőtte!

Április vége felé hivataláról leköszönt *Gyöngyösy István* pénztárnok és számadó gazda, mert szülője elhalván, az örökség átvétele és kezelése végett hazamennie kelle. Helyére *Markos Péter* neveztetett ki kegyesen s a nevezett tisztségekre a *május 24-ki* ülésen felesketteték. — *Május 29-kén* nyilvános vizsga. — A pünkösdi ünnepek után esztergályos-legénnyé felszabaditott *Vangrosovszky Antal* siketnéma, mint az emberi társaság hasznos tagja az intézetből elbocsáttatott. — *Aug. 15-kén* ülés tartatván, ekkor a többi letárgyalt ügyek közt, *a z igazgató megemlékezvén azon számtalan szorongatásairól, melyek az intézet egyénei egyikének egyenetlenkedései, rágalma és agyarkodásaiból származnak, melyekkel akkor élt ellene, midőn rá más hatalmasak is agyarkodtak,* ezen beszédet tartotta az ülési tagokhoz:

„Az Ő Fölsége által nekünk kegyelmesen adott utasitás pontjai szerint, ezen intézet egyénei közt oly atyailag és tapintatosan osztvák fel a tisztségek, hogy mi sincs, mi ezen üdvös intézet czéljának meg nem nem felelne, és ami onnét az intézet bölcsője óta szerzett tapasztalatomnál fogva nem helyeseltetnék. A gyermekek mind természeti, mind pedig erkölcsi gondja a legjobb atyai család mintájára van intézve s ajánlva, úgy, hogy mind a kik csak itt létezünk, nyilvá

nos szülőkül rendeltetünk. Ugy van az intézet gazdasága, oly gondos tanároknak a gyermekek körüli felügyeletök az utasitás szerint, igy az igazgató, a kitől minden tettekre lelkesittetniök kell. Annálfogva, minthogy én mindeneknek tisztét mintegy önmagamban összefoglalom, és azok által egyértelmüleg, egyesitett erőkkel, amit csak az intézet hasznára lehet, előmozditani, ami pedig annak hátrányára, következőleg az intézet becsülete ellenére is volna, elháritanom kell, minden hivatalos tettekben ajánlom a nyilt szivet, őszinte egyetértést és buzgalmat. *És pedig:* a gazdaságban *a pénztárnok és számadó gazda* úr a neki különösen kiadott, őt illető utasitás, és esküvel lekötött hüség szerint, annál nagyobb pontossággal járand el, minthogy tudva van az ő ismerete a hivataliakban. Erős hittel elvárom, miszerint e férfiú oda fog törekedni, hogy ezen szegény intézetet minden kitelhető takarékosság és szemléleti gazdálkodással jobb lábra fogja állitani.

Az iskolában, megemlékezvén a nekünk adott utasitásról, *minden igyekezettel azon kell lennünk,* hogy a fő czél, a mely miatt vagyunk itt mindnyájan, eléressék. *Szelidség, béketürésre, mint elkerülhetlen lelki tulajdonokra van szüksége a tanárnak a siketnémák oktatásában;* mert e jellem által legjobban vezettetnek a siketnémák, lelkök fölébresztetik, szeretetök megnyeretik, különben pedig elidegenittetik, és azon ellenszegülők önkényt engedelmeskedni vonakodnak, a tanulást megunni, egyik a másikat megrontani és alattomosak szoktak lenni. *A lélek természetes nemességét és őszinteségét,* melyet a siketnémának a legnagyobb urak iránt is mutatni kell, *ápolni szükséges;* mert igy magától elárulja, mit kell benne javitani, és amit nem tud s mohón tudni kiván és kérdezni szok, neki megmagyarázni. *Távol legyen pedig, hogy a siketnéma egyedül a tudatlanságért a vérig háborgattassék,* mert ez által méginkább megzavartatik, felingereltetik, és maga az oktató czéljától mindinkább eltávozik. A siketnémák ezen tanitási és nevelési elvét, valamint az minden szakértő által kihirdettetik, és az én tapasztalatom által is erősittetik, az ezen tanmódszerben igen járatos, tudós férfiú, *May József,* bécsi intézeti igazgatótól is ismételtetni és igen ajánltatni hallottam: „*Mann muss den Frohsin des Taubstummen nähren.*“ Más az, ha vétkezik a siketnéma, de akkor is nem valami boszúálló szándékkal, hanem a jobbulás kedveért kell azt büntetni.

Főkép pedig, mind az iskolában, mind pedig azon kivül a siketnéma szemérmetessége és erkölcsiségére kell felvigyázni. Itt ugyanis mindkét nemből vannak gyermekek, kik annálinkább eshetnek az erkölcstelenség vétkébe, mert miveletlenek, és a mint a természettől magától képeztettek, vadabb állati ösztön és érzéki szenvedélyekkel birnak, melyeknek örömestebb engednek. Tétovázva könnyen kijátszák az igazgató és felügyelő nő minden gondoskodását, és elég csak egy ilyen rühes juh, hogy a többit is bemételyezze. E tett folytán az ifjuság természetes vidámsága oda ván, eltünik; már megfertőztetve

lévén, alkalmatlan mindenre, és alig elegendők a tanár minden erői, hogy a bukott erkölcsiséget helyrehozzák.

Azonfölül a siketnémák a tanulmányokon kivül kézi munkákat és mesterségeket is tanulnak életök majdani föntartása érdekében. Ezek nélkül nem is éretnék el az intézet czélja, és a szegény szülőktől eredő siketnéma majdnem meg sem élhetne. De a siketnéma szánandó sorsa sem engedi meg, hogy az *oktató mester* egyenlő joggal, mint más tanitványai iránt, kegyetlenkedjék vele. Megkivántatik tehát, hogy itt mindkettő éber szemmel tartassék; ne gyakoroljon az fölötte egész a kegyetlenségig féktelen hatalmat, de hogy a siketnéma a kellő alárendeltséget megtartsa, mesteréhez szorgalmatosan járjon el, nem pedig másfelé csavarogjon. E végből már maga az utasitás is bölcsen meghagyja, hogy az oktató urak a siketnémák dolgozó helyeit naponként meglátogassák. Minthogy pedig a siketnémák többnyire az intézeten kivül oktattatnak a mesterektől, azért már az előbbi évben rendeltem, hogy a tanár urak fölváltva a látogatói irattal legalább minden 14 nap alatt a mestereket fölkeressék. Ha tehát a tanulók egyike vagy másika szófogadatlan, hanyag, vagy csavargónak lenni tapasztaltatnék, a tanárnak kötelme leend, hivatalánál fogva, azt még hevenyében a jóra tériteni vissza, és nekem a magam miheztartása végett, hogy az olyan komolyabb fegyelem alatt legyen, bejelenteni, nem pedig elhallgatni, és a mit javitani felfödöznie kellett volna kötelménél fogva, nekem az oly sokféleképen elfoglaltnak tulajdonittassék, és pedig úgy, hogy hasonló vétségek az intézet és az ő minden tagjainak szégyenére, a külsőknek hamarább juttassák el tudomásukra, mintsem hozzám bejelentetnék. De *nemcsak a tanulók hibáiról akarok értesittetni*, hanem ami csak az egész intézet tökélyére vagy az én tisztemre vonatkozással van, hogy mindig őszintén előmbe terjesztessék, mint barátjok kérem, mint igazgató megkivánom. *Az ily előterjesztések, nyilatkozatok és tanácskozások végett, ha azokat magánlag tenni nem tetszik, irattak elő a hivatalos ülések és értekezések,* milyenek tartása bárkinek kivánságára és bármikor soha meg nem tagadtatik. — Hogy pedig mindazokról, melyek ezeken tárgyaltatnak, csak nekünk, és a nmlgú httó-tanácsnak szabad tudni és minden érett férfiúnak az ülésen előhozottakat önmagában tartani, nem pedig máshol kibeszélnie kell, elég okom van ajánlani, főkép az intézet tisztét illető tárgyban, melyet az egyik vagy másik egyénnek, sőt az egész intézet becsületének sérelme nélkül soha sem lehet kinyilvánitani.

Midőn ezeket mondom, egyedül az egész intézetnek, tehát az ő tiszteinek is üdvét és becsületét tartom szem előtt, mint a kik az egésznek részei. Hogy e tisztelet föntartassék, béke és egyeség kivántatik, mely abban áll, hogy kiki az ő foglalatosságaira figyelve, az utasitás szerint tegyen, nem pedig, hogy kihágjon, és mindazokat elhagyja, melyek rá nem bizattak, és a melyek a kedélyeket elkeseritenék, és egyiket a másik ellen izgathatnák fel. Mitsem tartok

megjegyzendőbbnek inkább, mint ezt. — Amiért is, *valamint senki másért, hanem kiki magáért, én pedig mindenkiért vagyok felelős, ép úgy kiki saját, nem pedig mások teendői és jellemére ügyeljen, hacsak barátságos észrevételeket tenni és azok fölött szeretetből oktatni nem akarja.* Csak igy, ha a tagok az egész testtel, és ez a fővel egyesülve van, csak a jól szervezett, jól lelkesitett egészséges testnek ténykedéseivel lehet ezen intézet kitüzött üdvös czélját elérni. Amint ő fölsége által rám ruházott tevékenység és tekintély teszi kegyesen kötelmemmé, és ezt az utasitás meg a határozat is parancsolja, minden oly visszaélések ellen a legszigorúbban fogok eljárni, ép úgy szerfölött kivánom, hogy mindazok megszünjenek, mik sérelmesek lehetnének valakire, ezen erkölcsi elv szerint: „*Amit nem kivánsz, hogy tegyenek neked az emberek, te se tedd azt másnak;*“ nehogy ily módon, midőn ezen intézet czélja, és a mi hivatásunk szerint, a siketnémákat boldogokká tenni akarjuk, önmagunkat a boldogságtól megfosszuk.“

Aug. hó vége felé Plisch Ferencz siketnéma, mint jeles felszabadult czipész-legény és jól kiképzett ifjú az intézetből elbocsáttatott; valamint a tavasz beálltával *Juhárszky Magdolna*, bevégezve tanfolyamait, útnak eresztetett. — *Szept. 15-kén* nyilvános vizsga. — Minthogy a természetiek és anyagiak ára annyira felszökkent, hogy némelyek az intézet kezdete óta alapul fölvett számitást négyszer, némelyek ötször, mások hatszor, s még ezentúl is fölülmulták, *szeptember vége felé* a httó-tanácsi számvevőség egy tisztje, *Fortseky János* úr ide Váczra, a helyszinére, küldetett ki, hogy az intézet szenvedő helyzetét és szüségeit kitudja, és elegendő összeg megajánlása végett munkálatát fölterjeszsze. — Az egész intézet évi szükségeire megkivántató költség 21,000 és néhány száz forintra tétetett. — *November elején* érkezett rendelet szerint, mind a szenvedő adósságok kifizetésére, mind pedig a szükségesek födözésére 11,402 ftok ajánltattak meg, és egyszersmind rendeltetett, miszerint minden pénzek *ellenzáró kulcscsal* kezeltessenek. — A httó-tanács egy más rendelete is érkezett azonfölül, melyben a többi között meghagyatik, hogy minden az alap növelésére a szelenczébe befolyó pénzek és más, a jótevők kijelentett akarata szerint, a siketnémák haszna és javára azonnal forditandó összegek a kiadási és bevételi rovatba egymásután bevezettessenek; *a kövek csiszolása fölötti jövedelemről pedig minden számadó év végén a számadások fölterjesztessenek.*

Nov. 27. ülés. — *Decz. 23-kán* érkezett ide kir. biztos minőségében *Taródy István* kir. tanácsos, *hogy az igazgató ellen tett föladás által megzavart jó egyeséget helyreállitsa, és eszközölje, mikép a tanár urak a nagy drágaság és szálláshiány, valamint a nagy lakbérek miatt is nejeikkel együtt az intézetben lakhassanak.* — Ugyanekkor az igazgató és pénztárnoknak kertjéből is a három tanár mindegyike

egy részt kapott. — *Decz. vége felé* a szabó-legénynyé fölszabadult *Jahn Lajos* siketnéma elbocsáttatott. — *Decz. utolsóján* ülés tartatott.

Idáig a „*Historia Regii Surdomutorum Instituti Ung. una et Diarium, diversas praenotationes officiosas et Obiecta Conferentiarum, necnon Litterario-Oeconomicarum in se continens*“ czimű házi-napló nyomán, melyet latin nyelven Schwartzer Antal siketnéma-intézeti igazgató kezdett vezetni Váczon 1810-ban, adtuk az eddig közölteket közbe-közbe behozva a püspöki irodai és a városi jkönyvbeni, ezen intézetre vonatkozó adatokat.

7. §. Az 1811. évtől 1813-ig bezárólag fölmerült dolgok.

Itt az értekezletek és azokon előforduló tárgyak naplója után közöljük folytatólag a következőket: 1811. jan. 2-kán az igazgató két nagyobb iskolai tábla vétele végett Pestre ment s 6-kán visszatért, azokat magával hozván. — *8-kán* ülés tartatván, utasitás adatott avégre, hogy a számadások mikép készitendők és tisztázandók le a mielőbbi fölterjesztés végett. — *10-kén* folytatólag ülés, melyen *Molnár* tanár úr is jelen volt. — A *12-ki* értekezleten fölmerülvén, hogy a siketnémák bel- és külöltözeteik hiányosak, azok beszerzésére a számadó tiszt figyelmeztetett. — E tárgy előfordult a *19. és 26-ki* értekezleten is. — *31-kén* ülés. — *Febr. 9-kén* értekezlet tartatván, miután a siketnémák fehér ruhájára nézve a számadó tiszt még eddig mitsem tett, nehogy a tisztátalanság elterjedjen, az igazgató maga mellé vévén *Molnár János* tanár urat, ő maga alkalmatos vászon keresése végett *Bratovits* görög kereskedésébe ment, és valóban azt be is szerezte. — *16. és 23-kán* értekezlet.

Márcz. 3-kán czipész-legénynyé felszabadult *Poroptsits András*. — *5-kén* tartatott az előbbi hónapra nézve az ülés, *mely napon a kert része a tanárok közt fölosztatott*. — *15-kén* az ország minden hatóságai, nyilvános pénztárak és postáknál, tehát Váczott is, *azon kir. rendelet olvastatott, hogy a bankó-czédulák és érczpénz értéke ötödrészre csökkentetett le*, és a helyett minden kir. tisztviselők a rendszeres fizetést azon naptól fogva bankó-czédulákban ötszörösen kapják. — *17-kén* az igazgató Pestre ment, hogy *Kraszsza Lajos* siketnémának ott utalványozott eltartási összegét, a *Molnár tanár által németből magyarra áttett könyv kinyomatási díját a nyomdász részére*, és az elvesztett conventiós pénz kárpótlási, kegyesen megajánlott pénzt a kir. fizető-hivatalnál fölvegye, és *Maller János* beszterczebányai nagyprépost által tett 300 ftnyi alapitványt, valamint *Korpona* sz. kir. városa által az intézeti alap növelésére gyüjtött 32 ftokat letegye. Azonban a pénzt fölvenni és letenni nem lehetett a pénztári átvizsgálás miatt, melyre alkalmul szolgált a bankó-czédulák értékének alábbszállitása, a mi napokig tartott. — *21-kén* az igazgató hazajött. — *22-én* hozatott ide *Staub Ádám* siketnéma Báttaszékről, Tolna vgyből, kit az igazgató addig magához vett, mig felsőbb helyről a

fizetésesek közé felvétetnék, nehogy szülője az oly nagy utat még egyszer megtenni kénytelenittessék. — *26-kán* hozatott az intézetbe *Kácz Viktor* Bajáról (Bácsmegyéből). — *30-kán* tartatott értekezleten az igazgató felolvasta a tanrendet, és tanakodás történt az iránt, hogy az igen gyönge, beteges, gyakran összeroskadó, árva siketnéma a pesti kórházba fölvétetnék. Elbocsáttatván az intézetből *Propcsics András* siketnéma, azon kérdés merült föl, hogy: *midőn az intézetből elbocsáttatnak a siketnémák, az intézet által kell-e őket ruhával ellátni?* E kérdés úgy oldatott meg, hogy a főkép árva és szegény siketnémák azon ruhában bocsáttatnak el, melyet eddig szabályszerűleg viseltek. — A félévi vizsga április 4-re tüzetett ki, s a gazdának meghagyatott a nagy vihar által megrongált tetőnek helyreigazittatása. — *31-kén* ülés.

Április 4-kén vizsga s aztán szünet. — *16-kán* a már előbb szabólegénynyé felszabadult *Vehrle József* Markos Péter intézeti pénztárnok úr által Pestre a kórházba vitetett el. — *22-kén* tanulmányi értekezlet tartatott, mely napon megkezdődvén az előadások, ezek 7—11-ig tartatni végeztettek, minthogy a napok már hosszabbak lenni kezdettek. — *24-kén* az igazgató Pestre ment, fölvette Budán a 3-dik angariát és *április 27-kén* visszatért. — *Május 4-kén* tanulmányi értekezlet. — *7-kén a májusi mulatság Cselőtén.* — *12-kén* értekezlet lévén, melyben az igazgató, az utasitás értelmét és jó rendet, nehogy az oktatásbani egész felelőség terhe, melyben már előbb némely hibák elég helytelenül neki tulajdonittattak, ő rá háruljon, egy jegyzetben világosan kifejtette, és kinek-kinek teendőit körvonalozta, és az értekezleteken előfordulókat a naplóba vezettetni rendelte a felvigyázó tanár nevével együtt, és mindenki felhivatott, hogy a mit az intézet javára szolgálónak tart, időről-időre kijelentse. — *18-kán* bejelenti az igazgató, hogy minden osztályra tanrendszert készit, miszerint igy a tanár annál biztosabban haladhasson. — A házi czipész *Beck Bertalan* megintetett, hogy ezentúl a siketnémákat a csengetéskor azonnal az iskolába küldje és velök emberségesebben bánjék, az engedetleneket azonnal bejelentse. — *20-kán*, mint átutazó érkezett ide, *Boros József* sz. István rendjének lovagja és httó-tanácsi tanácsos ő mlga, a ki, miután az intézetben mindent megtekintett volna, Budára visszament.

Jun. 1-jén értekezlet tartatván, *szükségesnek nyilvánittatott egy zárlat*, hogy az éji le- és följárás meggátoltassék. — 3-kán elbocsáttatott *Schrott Anna*, és ugyanazon napon *Lehótzky Jánost* szülője hazavitte, nem elégedvén meg az intézeti étkezéssel. — *14-kén* az igazgató Budára ment az ellátási összeg kinyerése és az ötszörös fizetés fölvevése végett. — *22-kén* a siketnémák illő viselete és erkölcsisége fölötti intézkedések tétettek. — Az igazgató elvégezvén Budán hivatalos ügyeit, és fölvevén ott 5000 ftot, *25-kén* visszaérkezett. — *Jul. 10-kén* megérkezett végre a httó tanács azon rendelete, *melynél fogva az intézet egyéneinek*, a márcz. 15-ki kir. leirat

értelmében ezen naptól számitva *az ötszörös fizetés megajánltatik.* — *A jul. 9-kén* 18045. sz. a. kelt rendelet *megengedi a nős tanároknak az intézetbeni lakást* és már előbb az illető mesteremberek által az épület átalakitására tett költségvetéshez képest a pénz megajánltatik és a tanári lakok elrendezése megkezdetik. — *15-kén* Markos Péter számadó Budára rándúlt az erre megajánlott 3000 ft fölvételére és *17-kén* visszatért.

Aug. 23-kán az igazgató és pénztárnok *Maróthra* rándultak, hogy az intézetnek még 1809-ben szolgáltatott fát kifizessék és ilyent továbbra is nyerjenek. Még aznap visszatértek mindketten. — *25-kén* az igazgató Budán az épitési költségekre fölvett 4000 ftot. — *Szept.-hóban* mi nevezetes sem fordúlt elő. — *Okt. 1-jén Molnár János* és *Schönbauer Vincze* nős tanárok beköltöztek a már elkészült intézeti két lakba. — *7-kén* az igazgató ajánlotta az értekezleten, hogy miután az intézetben a családok megszaporodtak, ezek a szükség esetén is, jelentés nélkül, a cselédséget a szolgálattól el ne hivják. — *Nov. 6-kán* a Szentélek segitségül hivása mellett elkezdődtek az iskolák. — *9-kén* tartott értekezleten begyőzetett a hálóterembeni lámpa szükségessége. — *15-kén* a szépirászati példányok ára 17 ftban kifizettetett. — *25-kén* Markos Péter Budára ment, hol a tanári lakok elrendezésére megajánlott 3000 ftot fölvévén, 28-kán visszaérkezett. — *Decz. 14-kén* a kert kapuja megigazittatni és csukva tartatni határoztatott. — *21-kén* határozattá lőn, hogy a hálóterem részére lámpás szereztessék; a hálótermek ezután jobban, naponként kétszer, reggel és este befüttessenek; az intézet konyhájában már rég elromlott kút helyreállittassék stb. — *31-kén* az igazgató a tanári karhoz, hivatása pontos betöltésére buzditó beszédet tartván, igy zárta be ezen 1811-ki évet.

1812. jan. 4. A szolgálóknak megtiltatott ezentúl a hálótermekbei belépés. Az igazgató a tanárokkal meglepte a siketnémákat ebéd alatt, ez által oda akarván hatni, hogy az étkezésnél az illendőséget megtartsák. — *22-kén* az igazgató és pénztárnok Budára rándultak le, ahol az intézeti adósságok letisztázására 6961 ft s 8 krt fölvevén, másnap visszatértek. — A nmlgú m. kir. httó-tanács jan. 21. az 1259. sz. a. a váczi megyés főpásztorhoz intézett iratában meghagyja annak, miszerint ezen siketnéma-intézet javára önkénytes segélyezésre buzditsa a joghatósága alattiakat. Köröztetett az egyházmegyében ezen évi márcz. 14-ről a 30. sz. a. — *Febr. 4-kén* a tanári személyzeten kivül még 4 siketnéma fiu és 4 leány az *Eszterházy-féle ezred katonai növeldéjébe* farsangi mulatságra hivattak meg. — *5-kén* az intézeti tanárok tek. *Fejér György* úrnál voltak ily mulatságra hivatalosak, mint a ki az intézetnek derék jótevője és sok siketnéma fiú és leánynak bérmaatyja volt. — *6-kán* tanakodás volt az intézetiek mulatsága fölött, mely czélra már előbb többen 41 ftot adakoztak, a most emlitett intézeti jótevő *Fejér György* úr pedig 100 frtot ajánlott meg, és igy *febr. 6-ka* volt ama nap, melyre

e farsangi mulatság tétetett, erre az előbbi napon az igazgató 141 ftot kézbesitvén a pénztárnoknak. D. u. 2 órakor kezdődött a mulatság, *melyre viszonzásul, és a két nevelő intézet közötti jó egyetertés föntartásául 12 katonanövendék volt meghiva Schwarz hadnagy úrral, mint intézeti igazgatóval együtt. E mulatság különös jótevői voltak a következő váczi elökelő polgárok: Fejér György úr, Hajnik Ferencz, Pentz Miklós, Drexler János, Prettenhoffer Ignácz, Schwarzl Péter, Mitterhoffer Ádám, Kozmánovits Demeter, Bierbräuer Károly, Filtz György, Jüttner Ferencz és Lierheim János*, kiknek szives adakozásuk tette lehetővé, hogy e mulatságra mások is meghivathattak s meg is jelentek a következők: *Lauró Gáspár*, a váczi püspöki uradalom praefectusa, *Kámánházy Ferencz* ügyész, *Fejes László* tiszttartó, a két ifju *gróf Forgách István* és *Pál* nevelőjökkel, *Haynald Istvánnal*, és *Jursits József* nevü jogtanárukkal stb. A mulatság éji 12 óráig tartott és mi rendzavarás sem történt. — *29-ki* ülésen az igazgató jelentette, miszerint a vendégek és az intézetet látogatók kényelmére a tanárok és a teremek ajtai fölé nyomatott táblácskák fognak kifüggesztetni.

Márcz. 14. Az igazgató tudta nélkül *Molnár János* tanár önként eltávozván, ezért a múltra és jövőre nézve is megintetett. — *20-kán* a siketnéma-intézet perceptorának, *Markos Péter* úrnak kérelme folytán, a városi tanács oda utasitotta a hadnagyi hivatalt, hogy a piaczon rakásokra rakott sarat a nevezett intézet kisoványult kerti földje termékenyitése végett annak udvarára hordassa be. — *22-kén* volt a nyilvános vizsga, és aztán kezdődtek a husvéti szünidők, főkép azért, hogy a husvéti ünnepek előtt a mesteremberek a siketnémáknak hasznukat vegyék, és azok az uj ruhák varrásánál többet tanuljanak. — *April 3-kán* elkezdődtek az iskolák. — *27-kén* hozatott az intézetbe *Jankovits János* siketnéma. — *Máj. 10.* értekezlet, melyen a Budán fölvett 3307 ft s 30 krnyi összeg a pénztárnoknak átadatott. — *Muray* siketnéma a tanulmányokban már eléggé jártas lévén, de az asztalosságban gyönge, mig szülői elviendik, kiadatik asztalos mesteréhez. — *16-kán* értekezlet tartatván, az igazgató megintette *Molnár* tanár urat, hogy az iskolákat szorgalmatosabban látogassa s az illendőség kedveért azokban tanitványai előtt födetlen fővel jelenjék meg. — *Az igazgató továbbá előmutatta az I. és II. osztályú siketnémák részére általa magyarul és németül szerkeztett kézikönyveket, és amint már 1811. május 18-kán is igérte, jelenté, hogy a siketnéma tanmódszeren még most is dolgozik. Megvizsgáltatván e tankönyvek, az értekezlet óhajtja, hogy miután azok hasznavehetők, és a siketnéma-intézetek eddig oly rendszeres tanmóddal nem birnak, az intézet nagy hasznára azok minélelőbb kinyomassanak.* — *21-kén* tartatott *Cselőtén* a siketnémák májusi mulatsága, melyre már előbb némely vendégek és jótevők 18 ft s 48 krt adtak össze. *28-kán* azon tanakodtak, *hol álljanak a siketnémák az urnapi sz. meneten*, és abban állapodtak meg, hogy mig nekik alkalmas hely

fog kijelöltetni, mint ez sok évig volt, a délelőtti s utáni istenszolgálaton legyenek csak jelen. — Az intézetből kiszabadult *Muray Ambrus* siketnéma asztalos-legény lett. — *31-kén* pedig *Kortsek István* lett czipészsegéd s az intézetből eltávozott.

Jun. 21-kén tartott ülésen többféle czélszerű intézkedések tétettek. A többi között: a már több év óta nem jobbitott tető kigazittatni rendeltetett, és *több ágyak sürgetős elkészitése is, hogy a siketnémák ketten ne háljanak egy ágyban*; a háziállatok kinek-kinek külön kiszabott helyiségen elzárva tartassanak; a viznek az igazgató udvarára kiöntése tiltatik stb. — *Jul. 4-kén* értekezlet tartatván, többféle intézkedések és rendelések történtek. — *(Eddig a Jegyzőkönyvet Schwartzer igazgató úr irta).* — *18-kán* értekezlet, melyen előadatik, hogy *Mlinár Mátyás* gyermek, midőn harmadnapja mesteréhez menne, eltünt. Rendeltetett, hogy születési helyére, *Felső-Apátiba* (Bars vgybe) iratni és ebben meg a szomszédos vgykbn köröztetni fog. — Az intézetben töltött 6 év után *Antal Katalin* siketnéma, szüleihez *Kóspallagra* visszatért. — *Aug. 6-kán* ülés, melyen kihirdettetett a jul. 28-kán 18,786. sz. a. kelt kegyes rendelet, hogy mikép kell az ellenzárlatot megtartani. A tető alatti szobákban a siketnémáknak megtiltatott a bejárás, hogy ott valami kárt ne okozzanak. *A gazdának pedig meghagyatott az általa táplált farkasnak az intézetből eltávolitása, nehogy a házban járkelő gyermekek ártalmára lehessen.* — *13-kán* az épület tetejének egy része a piacz felé a kapu fölött 9° és 4'-nyire az utczára leomlott. — *30-kán* az intézetből kiléptek *Derner József* szabó és *Hegyi Mátyás* czipész-legények.

Szept. 21-kén. tartott értekezleten felolvastatott az e hó *1-jén* 21,882. sz. a. kelt azon kegyes rendelvény, *hogyha a pénztárnok vagy számoló-gazda az előbbi évről 14 nap alatt a felülvizsgálatra a zárszámadást be nem terjeszti, hivatala és fizetésétől felfüggesztessék.* — *29-kén* alapitványos siketnéma, *Buró Zsuzsanna* az intézetbe hozatott. — *Nov. 6-kán* szokott módon elkezdőttek az iskolák. — *21-kén* értekezlet, melyben a felsőbb helyen kinek-kinek kiszabott faillet-mény természet- vagy pénzben kiadatni rendeltetik, és kiegyezés történt *Kisvárady Ignácz* városi orvos urral, ki az intézethez tartozó kert keritése mellett egy félszert épittetett, téritvényt adván magáról, miszerint ő és utódjai az intézet illető falát föntartani kötelesek lesznek. — *Decz. 14-kén* a hó a padlásról letisztittatni és a tető hézagai betömetni rendeltettek. — *28-kán* Molnár tanár úr elhanyagolta az iskolákat.

1813. jan 12-kén elszökvén az intézetből *Lulits János* siketnéma, iratilag köröztetni rendeltetett. — *16-kán* előadta az igazgató, hogy addig is, mig a felsőbb birálat alatti rendszeres könyvek kinyomatnak, a beosztott tanrend szerint folyjanak az előadások. — *30-kán* felhozatik, hogy a liszt annyira rosz, mikép abból ételeket készitenі nem lehet. — Nógrád vgye biztosának irata mellett, a ki *Somosköy*

István volt, *Balassa-Gyarmat*ról két elszökött siketnéma, *Bründler Ferencz* és *Lulits János*, az intézetbe visszaküldettek. Az előbbi mesterlegény, mint az intézethez nem tartozó, átadatott a városi hatóságnak, és másnap az intézet bemeneténél 8 botütéssel fenyittetett, amiért ezen intézetbeli tanulót elcsábitotta, s némely holmikat ellopott. Aztán útlevéllel ellátva vándorlása folytatására elbocsáttatott, megintetvén élelme becsületes keresésére. A másik pedig az iskolában fenyittetett meg. — *Febr. 13-kán* a testi tisztaság tekintetéből elhatároztatott, hogy az utasitás szerint is, minden siketnéma részére legalább 3 pár fehér ruha haladék nélkül készittessék. — *14-kén* az intézetből mint szabólegény kilépett *Strasser István*. — *Márcz. 6-kán* az rendeltetik, hogy ezentúl minden kedden előadások tartassanak. — *7-kén* a kegyes rendeleteken kivül, olvastatott az intézetben lakó mesteremberek folyamodványa, melyben a faizási jótétemányen kivül még azt kérik, hogy lakuk ablaka fölé mestergök jelvényét kitüzhessék. — Fölmerült az is, hogy a vihar által megrongált tető helyreállitása iránt a httó-tanácshoz jelentés tétessék. — Visszahozatott az intézetbe születése helyéről, *Felső-Apátiból*, az elszökött siketnéma *Mlinár Mátyás*. — A *27-ki* értekezleten rendeltetik, hogy noha a siketnémák a tető és padlás hibássága miatt a felső emeletről az alsóra helyeztettek át, mégis az ott lakó tanárok miatt a lámpa este égjen.

April. 12-kén az I. félévi vizsga tartatván, azon *Tiller*, *Pruszkay*, *Bodonyi*, *Balogh*, *Toppler* kanonok urak, a kegyesrendiekből többen és sok mások voltak jelen. — A *24-ki* értekezleten előadta az igazgató, hogy miután a mult vizsgán azon észrevétele volt, miszerint a siketnémák az igehatározók, szenvedő ige és ragok használatát nem értik, e nyelvtani tárgyakat a tanár urak, hogy azokkal megértessék, igen ajánlotta nekik. — *Máj. 1-jén* az inasságból minélelőbb fölszabadulandó *Mászl Antal* siketnémának ruhái minélelőbb elkészittetni rendeltettek. — *5-kén* Budára rándúlt le *Markos Péter* úr, hogy ott az intézet teteje kijavitására megajánlott 5038 ft 32½ krt fölvegye. — *13-kán* tartatott *Cselőtén* a siketnémák majálisa. — *17-kén* elvittetett *Czollner Margit* siketnéma. — *25-kén* elbocsáttattak az intézetből: *Mäszl Antal* és *Lulits János* mesterlegények. — *29-kén* ismételten szükségesnek jelentetett ki, hogy a siketnémák fehér ruhával mielőbb elláttassanak.

Eddig 1802—1812-ki julius 12-keig *Schwartzer Antal* igazgató úr sajátkezüleg irta le az intézetben viselt és átalunk itt közlött dolgokat; 1812. jul. 18-tól pedig 1813. május végeig az értekezleteken vitt naplóból e könyvbe átvezette *Nagy Lipót*. Mivel pedig a naplóba a felügyeléssel megbizott tanárok által minden megjegyzésre méltók beiratnak, azokat e könyvbe ujra beirni fölöslegesnek tartván, az ezen intézet dolgait olvasni kivánókat a mondott naplókra utalja.

E könyvbe pedig, főkép az igazgatót illető dolgokat, az utódjai ismerete és utasitása végett röviden bevezette ugyanazon *Nagy Lipót* k. r. áldozár, hitelemző. — Mi e szerint a közbeeső hézagot a püspöki irattárbani aktákból pótoljuk némiképen itt helyre.

8. §. Az 1835. évig terjedő nevezetesebb események.

A városházi jkönyben *1815. márcz. 5-kén* ez fordúl elő: „*Tek. Szentkirályi László* alispán és *Friebeisz József* főjegyző urak az ezen ülésen jelen volt polgárság előtt kihirdették a nmlgú m. kir. httó-tanácsnak a következő elismerést tartalmazó iratát, mely az alispán úrra igy volt czimezve: „Nemes, Nemzetes és Tek. Úr! A váczi siketnéma-intézet igazgatója ezen kir. httó-tanácsot tudósitotta, *hogy miután az irgalmas rendi testvérek konventje, mely a siketnéma-tanulók orvosi gondozását a minden ily egyéntől fizetendő dij fejében magára vállalta, jelenleg az orvosi tudományban járatos egyénnel nem birna,* a Váczott lakó orvos-tudor *Hoffmánn Antal* ezen siketnéma-tanulók iránti hajlandóságból *azok orvoslását ingyen magára vállalta és már több hónapokon át azt teljesiti is.* Valamint tehát a nevezett orvos, *Hoffmánn Antal* ez által a szenvedő emberiség iránt különös hajlamot és a közönség szolgálatábani buzgalmat tanusit, ugy ezen kir. httó-tanács fönt czimzett uraságodat megbizza, miszerint ugyanazon *Hoffmánn orvost ezen mogkülönböztető tetteért nyilvánosan megdicsérje és neki kijelentse, miszerint ezen kir. httó-tanács ezen ajánlatát kedvevesen vette.* Kelt Budán 1815. jan. 30-kán tartott m. kir. httó-tanácsi ülésből. Fönt czimzett Uraságodnak szolgálatra kész jóakarója, *gr. Brunszvik József* mk., *Latinovits János* mk., *Bodor Mihály.* (Eredetie latin, 226. sz. a.) — Ezen felsőbb helyről érkezett elismerés jkönyvbe vezettetvén, annak másolata a nevezett *Hoffmánn A.* orvos úrnak az alispán által kiadatni rendeltetett. — A m. kir. httó-tanács *1815. decz. 5-röl,* 33058. sz. a. kelt és a váczi egyházmegye főpásztorához intézett iratában igen behatóan ajánlja és rendeli, miszerint *a plébános urak az ő végrendelkezésök alkalmával a váczi siketnéma-intézet javára segélyadományokat hagyjanak.* Bemuttatott ezen intézvény a püspöknek 1816. jan. 17. a 73. sz. a. s ezen évi márcz. 15-röl az egyházmegyében köröztetett. — Ugyanazon httó-tanács *1817. márcz. 18-ról,* a 7518. sz. a. a főtdő váczi káptalanhoz menesztett iratában előbbi intézvényét, hogy t. i. a plébánosok ezen intézet javára hagyatékokat tenni el ne mulaszszák, még nyomatékosabban ajánlja, miután az előbbi rendeletnek eddig mi eredménye sem volt. Olv. a sz. széki ülésen április 26-kán s köröztetett az egyházmegyében.

A városi jkönyvben *1826. nov. 24-kén* ez áll: „A temesvári katonai „*Delegatum Judicium*“ a városi tanácshoz *okt. 27-röl* intézett iratában *Kmeth Márton* végrendeletének azon kivonatát, mely szerint a váczi siketnéma-intézetnek 200 ftokat hagyományozott, ezen intézetnek leendő átadás végett megküldvén, ezen intézet igazgatójá-

nak, *Schwartzer Antal* úrnak előmutatott irása szerint kézbesittetvén, az erről szóló nyugta a nevezett temesvári katonai hatósághoz elszármaztatni végeztetett. — Hogy a váczi siketnéma-intézet tanulói az ismeretek elsajátitásában annálinkább segittessenek, ez nekik lehetőleg könnyittessék, *Schwartzer A.* igazgató úrnak ily czimű művét: „*Lehrmethode zum Unterrichte der Taubstummen für Lehrer,*“ a nmlgú httó tanács *1828. szept. 16-ról*, a 25,233. sz. a. *gr. Nádasdy* váczi püspökhez ez intézet iratában az egyházmegyei népnek behatóan ajánlja, mint a siketnémák oktatására nagyon alkalkalmatos könyvet. Bemuttatott okt. 16. s köröztetett e hó 18-ról.

9. §. Az 1835—1838. évig közbejött események.

Az 1834. év végén Schwartzer A. ezen kir. intézet igazgatója súlyos betegségbe esvén, 8 napi szenvedés után decz. 29-kén meghalt. Ő ezen az országba behozott intézet kezdete óta, mint első tanár, 1808-ban pedig *Simon Antal* elhunyta után mint igazgató léptettetvén elő, *36 év lefolyta alatt valóban sok viszontagságot türt el*, mi az általa irt történelem- és naplóból (ld. az irattárt) eléggé kitünik. De legnagyobb fájdalmára volt neki első nejétől született *Ferencz* nevű fia, mert 2-dszor is megnősült, kitől csak egy fia lett, az első neje ötöt szült, a kikből azonban csak kettőt hagyott hátra. — Az ő halála után, az ezen intézetbeli hitelemző, *Nagy Lipót*, mint helyettes igazgató kezdett müködni. *1835. jan. 3-kán* pedig az intézet tisztei t. i. *Czollner László* pénztárnok, *Molnár János, Király Antal* és *Kolonits Antal* tanárok által a httó-tanácshoz fölterjesztetett, hogy mig ő fölsége által igazgató neveztetnék ki, ő helyettes-minőségben vigye az igazgatói tisztet. — Ugyanazon *jan. 22-kén* meg is érkezett a rendelet az igazgatói helyettesitésre nézve, mely is a köv. napi ülésen kihirdettetett. Ezen a helyettes igazgató kijelentette, hogy ő az ezen kir. intézetnéli igazgatóságot nem fogja kérni, hacsak erre a httó-tanács vagy saját előljárói által fölhivatni nem fog, és e tiszt kérésére a tanár urakat buzditotta, ő bárkinek közülök szivesen átengedendvén az igazgatóságot. Az ez által lelkesitett, de főkép neje által sürgetett *Molnár János* az igazgatói tiszt elnyerése végett Budára lerándult és ott lépéseket is kezdett tenni. Amit midőn az intézeti pénztárnok és a két tanár észrevették volna, ők is Budára siettek, és mind szóval, mind pedig folyamódványilag kérték a httó-tanácsi tanácsosokat, hogy senki más, mint *Nagy Lipót* k. r. áldozár és ezen siketnéma-intézet hitelemzője, terjesztessék ő fölsége elé igazgatói kinevezés végett.

A kiknek midőn az adatott volna válaszúl, hogy kivánságuk csak ugy teljesülhet, ha ajánlottjuk maga is folyamodik az igazgatóságért, hallván e nyilatkozatot a folyamodók, azonnal a kegyesrendi tartományfőnökhez, főtdő *Grosser Ker. János* atyához siettek, és őt kérték, miszerint tekintélye, hatalma és tanácsával vegye rá,

Nagy Lipótot, hogy az igazgató tisztért adja be folyamodvanyát. Hazajövén, a tartományi főnök levelét a helyettes igazgatónak átadták, és őt a felhozott fontos érvekkel arra birták, hogy mindjárt másnap folyamodványával együtt Pestre rándult le, a tartományi főnökkel némely kir. tanácsosokhoz elment, kérvényét a httó-tanácshoz beterjesztette; mely néhány nap mulva Bécsbe menesztetvén, *április 17-kén igazgatóvá neveztetett ki ő fölsége által.* A kinevezési okmány azonban a httó-tanácstól csak *május 31-kén* érkezett meg és a *jun. 2-ki* ülésen kihirdettetett. De az igazgató a kegyesrendi társodában maradt, hol mint ennek kormányzója és gymn. igazgató müködött *szept 23-káig*, amidőn átadván hivatalait *Tamassy Kal. József* nevü utódjának, ő a siketnéma intézetbe tette át lakását.

Mivel ez igazgatósággal a hitelemzői tiszt is egyebfoglalva volt, egy tanszék, melyet az előbbi igazgató birt, üresedésbe jött, s az igazgatónak helyettesitőleg azt is betöltenie kelle, mig valakinek a siketnéma-gyermekek tanitására kedve lévén, annyira halad a tanitási módszerben, mennyi az oktatásra szükséges. Mire nézve mind a kegyesrendi tartományi főnökhez, mind pedig ezen intezeti igazgatóhoz *1835. április 28-ról 13,166. sz. a.* kelt kegyes rendelet menesztetett, melyben mindkettő fölhivatik, *miszerint alkalmatos férfiak a siketnémák oktatására képeztessenek, kik idő folytán ezen kir. intézetben fölmerülő ürességek betöltésére alkalmaztassanak.* Ennélfogva még 1835. márcziusban az igazgató engedélyt adott *Morlin Jánosnak* a siketnémák iskoláiba való járásra; *aug.-hóban* pedig a k. r. tartomány-főnök atya *Sz. Györgyről Biegelbauer Károly clericust küldte Váczra*, hogy itt a siketnémák tanmódszerét megtanulja. Ezekhez járult még novemberben *Zsigmondovits Mihály* ügyvéd és a váczi főtdő káptalan tiszteletbeli ügyésze. E három tehát oly szándékkal járt el a tanárok előadásaira, hogy ezen intézetben majdan ők is tanszéket nyerjenek, de nem egyenlő szorgalommal; legigyekezőbbnek tünt fel *Biegelbauer Károly*, kinek vetélytársa volt *Morlin János*, kiket csak nagyon messziről és igen hanyagúl követett *Zsigmondovits Mihály.*

1836. év. Az előbbi év vége felé betegeskedni kezdett *Molnár János* tanár s miután három hóig küzdött betegségével, *márcz. 28-kán élni megszünt, élte 60., tanársága 31. évében.* — Halála után már 2 tanszék lévén üresedésben, az egyiket az igazgató, a másikat *Kolonits Antal* vitte helyettesitőleg; minthogy pedig mindkettőnek megvolt az ő tanitandó iskolája, szükséges volt, hogy mielőbb uj tanitó neveztessék ki. Tehát a httó-tanács rendeletére támaszkodva, *az igazgató május 5-kén csődöt tartott*, s ekkor a vizsga alá vétették magokat: *Biegelbauer Károly* (utóbb *Békeffy*, mint aranymisés és kormánysegéd meghalt Budapesten 1887. aug. 2-kán kora 74. s szerzetesi életének 59. évében) k. r. hittudományt végzett papnövendék, *Morlin János* váczi, kir. táblai esküdt és *Zsigmondovits Mihály* ügyvéd (fori utriusque advocatus), két siketnéma-intézeti tanár és

Czollner László pénztárnok jelenlétében. Előbb *Morlin Jánossal* tartatott a vizsga olyképen, hogy az igazgató az iskolai könyvből magyarul és németül mondatolt, és minden általa mondott szavakat jelek- és taglejtésekkel a siketnéma-gyermekeknek előadni és mondatolnia kellett, és pedig magyar nyelven három, és németül is három siketnéma-tanulónak. Aztán három a kimondásban még tudatlan gyermeknek megmutatnia kellett, hogy mily módon lehet siketnéma-gyermeket minden betü kiejtésére rávinni. Második helyen vizsgáltatott meg *Biegelbauer Károly*, 3-kon pedig *Zsigmondovits Mihály* mindkettő ép úgy, mint az első. Másnap az értekezleten a három jelöltről a tanárok véleményét kérte ki az igazgató. Mindkét tanár első helyre Morlint, 2-ra Biegelbauert és 3-ra Zsigmondovitsot tartotta teendőnek; az igazgató pedig Biegelbauert tartotta első helyre érdemesnek. A tanárok tehát szavazatukat irásba tették, melyet aztán az igazgató az ő előterjesztése és véleményével a httó-tanácshoz bemutatott.

Ezen előterjesztésben több érvek felhozásával igyekezett az igazgató megmutatni, *miszerint az intézet csak ugy emelkedhetik a virágzás fokára, ha ezentul a tanárok mind papok leendenek.* A httó-tanács több tanácsosainak e nyilatkozat azért nem tetszett, hogy a tanárok kérelme és esengései, valamint a folyamodó világi férfiak könyörgései által is arra birattak, hogy a tanárok nejei ezen nevelő-intézetben nemcsak hasznosak, hanem szükségesek is. Ennélfogva hát *Morlin János* lett a tanár, ki e tisztét *jun. 4-kén* kezdte meg. — Ugyanazon rendeletben, melyben *Morlin* tanárrá neveztetett ki, az is foglaltatott, hogy a 4-dik tanár tiszte betöltésére csőd-hirdettesék, mely is *aug. 5-re* tüzetetett ki, s ezen vizsgát állották ki: *Biegelbauer K., Zsigmondovits M.,* a kik már előbb is voltak a vizsgán; hozzájok járult *Schönbauer József* orvostant végzett egyén. Meglévén a vizsga, a három intézeti tanár, kik *kézzel-lábbal azon voltak, hogy ezen intézetben papi ember tanár ne leygen,* a részrehajlás által elvakitva, Biegelbauert, kit előbb Zsigmondovitsnál alkalmatosabbnak nyilvánitottak, most ennek utána tették. Ezek gonosz eljárását, hogy az igazgató meghiusitsa, a httó-tanácshoz fölterjesztett iratában Zsigmondovitsot a tanitásra még nem alkalmatosnak jelentette be.

Ezen az igazgató és tanárok közötti egyenetlenkedések és surlódások arra inditották *Privitzer* kir. tanácsos urat, a ki ezen ügyben akkor előadó volt, hogy az egyik fél itéletét sem mondotta érvényesnek és a csőd aktáit visszavetendőkül nyilatkoztatta ki. Ennek következtében az *aug. 23-kán* kelt rendelet végre okt. 23-kán megérkezett, melyben *az uj csőd tartása a váczi püspök ő nmlgra bizatott.* Ez a dolgot az igazgatóval közölve, a *jövő évi jan. 19-re* hirdetett csődöt, melyet még jókor a lapokban is hirdettetni rendelt. Minthogy pedig *Király Antal* és *Kolonits Antal* tanárok *Zsigmondovits* ajánlása végett Budára rándultak le, hol a kir. tanácsosok

közől többekhez elmentek, a kik előtt arról panaszkodtak, hogy a vizsga csak könnyedén és igen kevésből történt (elfeledkezvén arról, hogy midőn ők tanárok akartak lenni, semmi vizsgát sem tettek), azért a httó-tanács azt is rendelte, miszerint a csődre jelentkezők a püspök ő nmlga által tett kérdésekre, mind a három osztályban tárgyaltatni szokott tanulmányokból előbb iratilag, aztán szavakkal értekezve feleljenek, hogy igy tényleg kimutassák, miszerint ők a siketnémák tanitási módszerét jól ismerik.

A httó-tanács *1836. márcz. 1-ről* az 5994. sz. a. intézvényt menesztett *gr. Nádasdy* váczi püspökhöz, *miszerint a váczi siketnéma-intézetben a kövek csiszolási művészetének továbbra is tanittatni és gyakoroltatni kellvén*, miután ennek alapitványi tőkéje a pénzérték-csökkenés folytán elégtelennné lett, azért segélypénzt gyüjtetni és ennek eredményéről tudosittatni kiván. — Ezen alap helyrepótolására a püspök ő nmlga 100 ftot ajánlván, ezért a httó-tanács ezen évi *ápril 26-kán*, a 12,424. sz. a. forró köszönetet mond.

1837. jan. 19-kén tartatott csőd az I. osztály tanszékére, melyen *Ludvig Károly* vácz-felvárosi káplán, *Zsigmondovits M.* ügyvéd és *Schönbauer József* orvostant végzett egyén a püspök ő nmlga által tett 4 kérdésre, és pedig kettőre magyarul, másik kettőre meg németül irásban tették fel feleleteiket; másnap pedig előbb a püspök ő nmlga, azután az igazgató, majd *Király*, aztán *Kolonits* és végre *Morlin* tanárok által föladott minden egyes kérdésekre szóval feleltek. Bevégződvén a vizsga, ő nmlga azonnal ülést tartott, melyen mindenek előtt a megtartott vizsgáról és *Morlin* tanár feleleteiről tudakozódott, a ki *Zsigmoudovits Mihályt* tartotta a legjobban feleltnek, utána *Schönbauer Józsefet* és végre *Ludvig Károlyt* helyezvén. Aztán megkérdeztetvén *Kolonits* és *Király* tanárok, azt felelék, hogy úgy vélekednek, mint *Morlin* úr. Midőn pedig az igazgató kérdeztetve azt felelé, hogy ő az elsőséget *Zsigmondovits*nak adja, és utána *Ludvig Károlyt* helyezi, ezután pedig *Schönbauert* teszi, az igazgató véleményét osztani kijelentették, és igy érzelmöket tüstint megváltoztatták, az állhatatlanság nem csekély rovásával. Azután ő nmlga, a püspök, a megvizsgáltak irott értekezéseit adta át *Morlin* tanárnak, hogy előbb ez, azután más tanárok és végre az igazgató olvassák azokat, megbirálják és mindegyik dolgozatról itéletet mondjanak. A három tanár legjobbnak nyilvánitá *Zsigmondovits* dolgozatát, azután *Ludvégét*, s végre *Schönbauerét* tartották helyezendőnek. Az igazgató pedig e tekintetben első helyre teendőnek *Ludvigét*, ezt megközelitőnek *Zsigmondovitsét*, és végre ezektől igen messze állónak nyilvánitotta *Schönbauerét*.

Minden ezen csődhez tartozó iratokat az igazgató *jan. 26-kán* a püspök ő nmlghoz vitte, a ki *e hó 30-kán* a tanári tiszt betöltésére a kijelölést a httó-tanácshoz fölterjesztette, és néhány nap mulva *Zsigmondovits M. neveztetett ki tanárrá*, a melyre vonatkozó kegyes rendelet a kinevezés ötödik napján érkezett Váczra és az a

febr. 14-ki klésen kihirdettetett. Ami pedig ugyanazon rendeletben parancsoltatik, hogy az uj tanárnak előbb a hitelemző részére szánt lakot adja át, az olvasott rendelet után kijelenti az igazgató, mikép előbb a hitelemzőnek szánt lakot most *Kolonits* úr birja; a másik lakot pedig, mely 1811-ben a hitoktató részére rendeltetett, *Schwartzer Antal* úr, mint az igazgatói lakkal érintkezőt ezzel egybekapcsolta; neki pedig, mondá az igazgató, ő fölsége az igazgatói hivatallal egybekötött lakot és minden előnyöket, mint azon időben léteztek, midőn az előbbi igazgató elhalt, kegyelmesen adományozta, tehát amit csak az igazgató jelenleg bir, azt joggal birja mind. Azután az igazgató irott bizonyitványt kért ki azoktól, kik az intézetben laktak azon időben, midőn a mostani igazgató az intézetbe ment lakni, arról, hogy az igazgató sem egy szobát, sem pedip valami mást el nem foglalt azokon kivül, melyeket az ő elődje békésen birt. E bizonyitványokat az igazgató a lakróli előadással fölterjesztette a httó-tanácsnak.

Minthogy pedig *gr. Pongrácz János* úr ő mlga az igazgatóhoz levelet menesztett, melyben javasolja, hogy az igazgató valamit jóakarólag az ő lakából engedjen, az igazgató egy elég tágas s egy kis mellékszobával biró lakot a konyha mellett, használatra átengedett *Zsigmondovits* tanárnak oly téritvény mellett, hogy ezen tanár, ha e mostani igazgató vagy ennek utódja azon szobát részére szükségesnek lenni állitandja, azt azonnal visszaengedi, e föltét alatt a nevezett tanár az érintett lakot *április 22-kén* megkapta. E tanár juniusban megnősült, s mivel az intézetben nejével nem lakhatott, hogy a városban fogadhasson lakot, lakbér megajánlásaért Budára az igazgató főhatóságához (ad Dirigens Dicasterium) folyamodott, és évi lakbérül 60 ftokat, mennyit az igazgató lakbérre elégségesnek vélt lenni, ő fölsége a legkegyesebben megajánlotta neki. Noha *Zsigmondovits* úrnak jul. 25-ke óta már volt fogadott laka a városban, mégis az igazgató e tanárt a neki engedett intézetbeni szoba használatában meg nem határozott időre meghagyta.

10, §. Az 1838. évtől 1842-ig fölmerült nevezetesebb események.

Az előbbi év május-havában az igazgató, pénztárnok és 4 tanár ő fölségéhez kérvényt intéztek, azért esedezvén, hogy egész fizetésöket jó pénzben kapják meg. Ez ügy ezen évi januárig halasztatott el, melynek *26-kán* végre egy kir. intézvény adatott ki Bécsből, melynél fogva ő fölsége legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy az intézet tisztei 1837. nov. 1-től egész fizetésöket conventionális pénzben kapják meg. A httó-tanácsnak pedig ezen kegyes királyi megajánlásról szóló *febr. 6-kán 4602. sz. a.* kelt rendelete febr. 10-kén adatott át. E jótéteményt megnyervén, az intézet tisztei *Biermann Mihály* bécsi udvari ügynök úrnak, ki ezen ügyet előmozditotta, 40 ftot convetiós pénzben, *Vitál József* budai számtiszt

úrnak pedig, ki a folyamodók javára a számvevőség véleményét föltette, 4 császári aranyat küldöttek hálájok kifejezéseül. — *Juliushóban* a httó-tanács rendeleténél fogva megbizatott az igazgatóság, miszerint a régi „*Theresianus Convictus*“ épületében, melyet, azután az itt fölállitandó „*katonai akadémiá*“-ra, 1836-ban pedig *gr. Nádasdy Ferencz* váczi püspök ő nmlga által 16,000 ft conventiós pénzen megvásároltatott és országos tébolydára volt szánva, minden helyiséget megtekintsen, és azokat, kik e helyiséget haszonbérben birják, és azokért mennyit fizetnek, a httó-tanács elé terjessze, és azután gondja legyen arra, hogy ama helyiségek bérbe adassanak, és az innét befolyó jövedelem Budára küldettesék le.

Ezen 1838. év vége felé *Morlin János* tanár úr, a ki már több év óta némely bőrkiütésekben, melyek vörösek voltak, és egész testét elboritó bibircsókban szenvedett, azoktól szabadulni óhajtván, gyógyszerrel élni kezdett, az orvos tanácsára kénytelen volt a szobában tartózkodni; és igy az igazgatótól nyert engedély folytán 5 hétig minden tanári működéstől megtartóztatta magát, azután pedig 14 napig szobájában tanitotta a gyermekeket, mig végre 1839. jan. 22-kén az iskolába belépett ismét és nyilvánosan tanitani kezdett. — *Az 1839. év kezdetén befejezve lőn a taglejtési szótár* (Lexicon gesticulare), *melynek szerkesztése 1835. májusban kezdetett meg.* Ezen ügy kivitelére negyedfél éven át minden heti kedden az intézet valamennyi tanárai és a pénztárnok az igazgatónál egybegyültek, és két óra folyásig azon módról tanakodtak, miképen lehet minden szót taglejtések, jelek és arczkifejezésekkel a dolog természetének legmegfelelőbben, alkalmatosan, helyesen és világosan kiadni és megjelölni. E művet az igazgató hasznára *Biegelbauer Károly* kegyesrendi atya kezdte leirni, az ő elmenetele után pedig folytatta *Morlin János* úr és be is végezte. Az egész 30 ivre terjed.

Az 1840. évi januárhóban azon utasitást vette az igazgató *Privitzer Alajos* kir. tanácsostól, hogy egy siketnéma-leányt, a ki vagy az előbbi, vagy a jelen évben lépett az intézetbe, terjesztene föl nyerendő megadományozás végett, melyet valami jótevő asszonyság neve eltitkolásával tett le. Tudniilik valami kegyes úrnő, 50 ftnyi összeget hagyományozott oly meghagyással, hogy ezen pénz kamatoztassék, és egy siketnéma-leány, a kit az igazgató e jótéteményre méltónak tart, midőn bevégződvén tanpályája, az intézetből kilép, azon 50 ftot az illető kamatokkal együtt kezébe kapja. Ezen jótéteményre tehát az igazgató az apja és anyjától megfosztott *Harsányi Magdolnát* ajánlotta a budai igazgató-főhatóságnak, mely is ezen évi *febr. 18-kán* 4493. sz. a. rendeletében ama felterjtsztést el is fogadta. Ennélfogva hát a budai főfizető hivatal (R. Generalis Cassae Pol. Fund. Praefectoratus Officium) jelentette, hogy 1846-ban 68 ft conv. pénzben leszen fölveendő, és a nevezett akkor az intézetből kikerülendő *Harsányi Magdolnának* kézbesitendő. Ha pedig e

javadalmazott addig elhalna, az érintett összeg az intézet alapjához lészen csatolandó.

Az 1841. év eleje óta *Király Antal* úr változó egészségéről panaszolkodván, említé, hogy a tanárságról, melynek, mint ő akarná, meg nem felelhet többé, azért arról lemondani fogna, ha remélhetné, hogy mostani fizetésével egyenlő nyugpénz mellett élete hátralevő részét békében tölthetné. Amint *Király* úrnak e szándéka Váczott is ismeretes lőn, azonnal jelentette magát *Réty Ignácz* nevű ifjú az igazgatónál, hogy neki kedve volna a siketnéma tanmódot megtanulni azon esetre, ha *Király* úrnak utódja lehetne; a kinek az igazgató meg is engedte a siketnémák iskolái látogatását. Midőn pedig májusban *Király* úr a nyugalmaztatásért könyörgő iratát az igazgatónak kézbesitette, és e folyamodványt az igazgató a maga ajánlatával is támogatva a httó-tanácshoz fölterjesztette, *Budán* és *Pesten* ezen ügy többek tudomására is eljutott, két pesti ifjú, t. i. *Schönbauer József*, orvos-tudor, ki már kétszer folyamodott a tanári tisztért, és *Schwarzer Károly* jogtanuló, az előbbi igazgatónak fia, is kijentették, miszerint ők ezen kir. intézetbeni tanárságért a vizsgára megjelenni és folyamodni fognak. — *Szept.-hóban* a 3 tanár: *Kolonits A.*, *Morlin I.* és *Zsigmondovits M.* a httó-tanács elé terjesztendő kérvényt adtak át az igazgatónak, melyben azt kérik, hogy 4-ik tanár ne rendeltessék, hanem annak tiszte és fizetése a 3 tanár közt osztassék fel. A kiknek előadván az igazgató, hogy minden tanárra nagy teher nehezednék, szándékukat megváltoztatták és a folyamodványt visszavették.

Okt.-hóban jött Váczra *Balassa Ferencz* siketnéma, jeles piktor, ki a rajzmesteri tisztet neki adományoztatni kérte, és *szolgálatát fizetés nélkül felajánlotta* a siketnémák kimivelésére e szakban. Midőn *Balassa* úr folyamodványa vélemény-adás végett az igazgatóval közöltetett volna, ez a siketnémák javára fölajánlott törekvését megdicsérte, és mivel a lak, amit kért *Balassa* úr, az intézetben üres nem volt, egy sem, az igazgató egy tágas szobát, melyet eddig az ő engedelmével *Zsigmondovits* úr birt, *Balassa* részére odaengedni igérte. — Valóban ezen előzményeknél fogva *Balassa* úr a httó-tanács *nov. 30-ki* rendeletével a váczi siketnémaintézet rajztanárává ki is neveztetett. — *Nov.-hó* végén a gyermekek gondnoka *Boros Mihály*, ki az intézetben, mint gondnok, 10 évet töltött *azon rá nézve szomorú eset miatt, hogy a Cselőtén földbe ásott 1200 ftját elveszettnek tapasztalta, kétségbe esvén, agyonlőtte magát!* — Halála után a gondnoki állásért 10-nél többen, mindenféle korú és állású emberek folyamodtak, a kik közül *Ferber Ferencz* nyugalmazott katona vétetett föl; de a ki szolgálatáról 8 nap mulva lemondván, elmenetele után e szolgálatot *Korszelt Venczel* kövek csiszolója vitte ezen év végeig.

11. §. Az 1842—1846. évig bezárólag közbejött dolgok.

Az *1842. évi január elején*, egy 60 éves, egykori csizmadiamester, *Pástéka Imre*, lett a gondnok. — E *hó 17. és 18-án* az igazgató elnöklete alatt, a 4-ik tanári állomás betöltésére csőd tartatott, melyre megjelentek: *Réty Ignácz* felesküdt ügyvéd és *Schwarzer Károly* 2-od évi joghallgató; mivel *Schwarzer K.* jobb indulatu, emberségesebb, szérényebbnek látszott, ezt ajánlotta az igazgató a tanári tisztre a httó-tanácshoz menesztett fölterjesztésében; amit *febr. 1-én* kiadott rendelet erejénél fogva meg is nyert, s a tanári tisztet márcz. 1-jén megkezdette. — *Juniusban Balassa Ferencz* úr, ki az előbbi évi nov. hóban az intézet rajztanárává neveztetett ki, mert megnősült és Pozsonyban akart maradni, az általa előbb oly nagy gonddal keresett hivataláról leköszönt. — *Király A.* úr, ki ezen intézetben 33 éveken át szorgalmasan tanitott, betegeskedése miatt az 1840/1-ki tanévben már nem tanithatott, az 1841. év vége felé pedig egész 450 ft. conv. pénzbeni fizetésével nyugalomba tétetett, és 1842. márcz. 29-kén az intézeti épületből kiment a városba lakni, kinek intézeti lakát aztán *Zsigmondovits* úr foglalá el.

1843. márcziusban azon irott akaratát nyilvánitotta *Király A.* úr az igazgatónak, hogy egy ezen intézetben nevelendő siketnéma részére örök alapitványt tesz. Ennélfogva az 1500 ftról szóló és biztos helyre kiadott összegről kötelezvényt oly föltét alatt mondotta az intézet részére átadandónak, miszerint annak kamatai mindaddig a tőkéhez csatoltassanak, mig ez 2000 ftot kitesz, és ha ő ekkor még életben lenne, ezen alapitványa czimén egy siketnéma leányt az intézetbei fölvevésre ajánlhasson. Ha pedig akkor már ő az élők között nem volna, ezen ajánlási jog az intézeti igazgatóra szálljon, bárki legyen is az. *Király* úr ezen irott nyilatkozatát az igazgató *márcz. 2-kán* a httó-tanácsnak bejelentette; mely beterjesztésre a *jun. 13-kán* kelt rendelet csak *jul. 15-kén* érkezett meg. E rendeletben az igazgató oda utasittatott, hogy az alapitói okmányban jelzett háromféle kötelezvényt az igazgató az alapitó átadási iratával magához vegye *Király A.* úrtól, és pedig eredetiben, és azokat a „*R. Generalis Pol. Fund. Praefectus*“-nak kézbesitse; mit az igazgató *aug. 1-jén* meg is tett. — *Nov. 1-jén* pedig megérkezett a kegyes rendelet, melyben jelentetik, hogy *Király Antal* alapitványát ő fölsége is helyesli. — *Juniusban* küldött tdő *Heródek János* atya az igazgatóhoz 65 ftot conv. pénzben oly czélból, hogy midőn *Heródek Alajos* siketnéma az intézetből kilép, az ráköltessék. E pénzt az igazgató a pestmegyei takarékpénztárba tette, oly végből, hogy az intézetből kilépőnek jövedelmezzen. Az erről szóló könyvecske az irattárba az 1844-ki tekercshez tétetett.

Az 1845. év beállván, az előbbi országgyülésen okt.-hóban hozott törvény szerint, az ország főhatóságai minden parancsok és határozatokat magyar nyelven irva kezdtek kibocsátani; következőleg

ezen intézethez is e nyelven érkeztek a rendeletek. Az igazgató azonban a httó-tanács parancsa nélkül nem vélte a nyelvet megváltoztatandónak a felterjesztésekben; azért *ezek és a jkönyvekben latin nyelvet használt május hóig, mely idő óta ezek magyar nyelven szerkesztettek.* — *April-hóban* kezdetett meg az intézeti kert keritésének javitása, az előbbi évben *Regele József* kőmives-mesterrel kötött szerződés szerint, ki az árlejtésen a többieknél olcsóbban, 918 fton az egész épületen kivüli javitásakat és a kert keritése helyreállitását magára vállalta és juniusban bevégezte. — *April* végén az értekezleten *Kolonits* tanár úr elérkezettnek jelentette az időt, hogy a tanárok ő fölségéhez fizetésök javitásaért folyamodjanak; a kinek nézetéhez a pénztárnok és a tanárok mindnyájan nagy örömmel csatlakozván, az igazgató kijelentette, miszerint ő saját fizetésével megelégedve van, és többet nem kiván semmit, de a pénztárnok és tanár urak nők- és gyermekekkel lévén terhelve, nekik igazságos okuk van fizetésök emeléséért folyamodni. Midőn pedig ezek azon észrevételt tennék, hogy mi reményök sincs a kérelem sikere iránt, ha a folyamodásból kizárná magát az igazgató, és mivel ez utódjának bárki legyen is az idő folytán, sérelmet okozni látszatnék az által, hogy midőn az igazgatói állást jövedelmezőbbé tehette volna, ezt eszközölni nem akarta: e nyilatkozat által inditva, a tanárok kivánságába beleegyezett az igazgató is, és megigérte, hogy a folyamodványt ő is aláirandja. Ezt magyar nyelven *Kolonits* úr szerkesztette, és miután az intézet tanárai mind aláirták, *máj. 2-kán Czollner* pénztárnok, *Kolonits* és *Zsigmondovits* tanárok Budára utaztak, hogy ez ügyet annak helyén előterjeszszék, és azon uraknak, kikhez az tartozik, ajánlanák.

Jun.-hóban egy siketnéma részére *gr. Nádasdy Ferencz* kinevezett kalocsai érsek ő nmlga, örök alapitványul az igazgatónál conv. pénzben 2000 ftot lett le, és az alapitványi iratot, melyben kijelenté ő nmlga, miszerint az ő akarata az, hogy életében ő, halála után a váczi püspök, széküresség esetén pedig a váczi káptalannak leend joga egy siketnéma fiút vagy leányt a httó-tanácsnál bemutatni ezen alapitványi hely elnyerésére. Az alapitványi okiratot eredetihen *jun. 15-én* a httó-tanácshoz áttette, a nevezett tőkepénzt pedig ugyanazon *jun. 17-kén* a főfizető hivatalnál Budán tette le az igazgató. — *Szept. hó* elején azon folyamodvány, melyet a fizetés emelése végett a httó-tanácshoz menesztettek a fönt emlitettek, kedvező véleménnyel a nmlgú m. kir. udv. kanczelláriához tétetett át Bécsbe. Ezen ügyben *szept. 11-kén* az igazgató *gr. Mailáth Antal* udvari kanczellár ő nmlghoz levelet intézett, melyben az intézet kérelmét kegyeibe melegen ajánlotta. — *Szept. hó* végén az intézet pénztárnoka *Czollner László* sulyos betegségbe esett, t. i. ideglázba, melyből, midőn 3 váczi és 2 pesti orvos kigyógyitani nem birná, az utolsó szentségekkel elláttatottt, és *okt. 8-kán a derék férfiú élte 49., az intézetben viselt hivatala 17-ik évében elhunyt, özvegyet és 7 kiskorú gyermeket hagyván maga után hátra.* —

Nov. 8-kán jött ide *Janke András* úr, a httó-tanácsnál a szemvevő hivatalban igtató, hogy az elhunyt *Czollner* özvegyétől az intézeti számadásokat átvegye, rendbe szedje és azokat az 1844/5-dik évre bezárja.

Nov. 12-kén váratlanul jelent itt meg az intézetben *Havas József* kir. tanácsos ő nga, a magyar kir. httó-tanácstól, *az intézet állapota megvizsgálása végett,* kiküldött biztos. Ezen úr az első napon az igazgató, pénztárnok és tanárok minden lakait, s a konyhát is megtekintette, azután a siketnémák ebédjét, hálótermeket, dolgozó helyeket, meg a ruhákat nézte meg, *és kijelenté, hogy némelyek neki nem tetszenek.* Következő napon az igazgatóval az intézet dolgairól sokat tanácskozott; és hogy azon szoba, mely hajdan a tanulók *Coenaculuma* volt, de *Schwarzer* igazgató 1829-ben *Czoller* pénztárnok használatára átengedte, két hét alatt eredeti rendeltetésének viszszaadttassék, és hogy Czollner özvegye megholt férjének lakából rövid idő alatt kiköltözködjék, az igazgatóhoz intézett iratában meghagyta. Harmadik napon biztos úr a siketnémák iskolájában vizsgát tartott, melyen a hittanból kérdést maga adott fel, és a felelöt ő nevezte meg, mint fensőbb iskolákban szokás, semmi tekintettel sem lévén a tanuló siketsége, kora és az intézetben töltött idejére nézve, mintha valami fensőbb, egy és ugyanazon iskolai tanulók volnának, és egyformán mind ugyanazon tantárgyak előadását hallgatnák, és éppen ugy a siketnéma gyermekek is mindnyájan bármily korúak, felfogásúak legyenek is, minden különbség nélkül az intézetbeni tartózkodásukra nézve, ugyanazt tanulni és érteniök lehetne és kellene! *Ezen egész ügyben a kir. biztos ő nga ellenséges érzelmet és felfuvalkodott elmét mutatva tért vissza Budára e hó 14-kén!* . . .

Decz.-hó 24-kén ugyanezen kir. biztos Váczra visszatérvén, következő napon *Nagy Lipót igazgatót ezen és a hitoktatói tiszttől elmozditotta, és az előbbi hivatalt Kolonits Antal úrnak, az utóbbit pedig Gaál Miklós kegyes-rendi papnak adta.* De *Nagy Lipót* az intézeti épületben maradt egész decz. hó 29-keig, midőn a kegyes-rendiek társodájába tért vissza.

Eddig a jkönyv latinul van vezetve, és pedig 1835. évtől idáig, vagyis 1846-ig bezárólag ily czim alatt: „*Commentarii Rerum memorabilium in Regio Surdomutorum Instituto Vaciensi gestarum.*“

1846. Miután *Czolner László* intézeti számvevő gondnok meghalálozott, ennek családja az intézet élés-kamrájának kulcsát senkinek sem akarta átadni, gondolván, hogy felső helyen *László* nevü fiuk atyja minőségében alkalmazást nyerend. Minthogy pedig ez meg nem történhetett (nov. 13. 1845.), az illető kulcsokat *Kolonits Antal* első tanárnak nagy haraggal átadták. — Az intézeti tanárok (1845. nov. 18.) egy folyamodványt nyujtottak be a httó-tanácshoz, melylyel azt kivánták kieszközölni, *hogy az intézetben az önálló pénztárnoki és gazdasági hivatal végkép megszüntettessék, melyek is a tanárok egyikére lennének bizandók.* Ennek folytán *Havas József* kir. httó-

tanácsos és kir. biztos ő nga az intézetben megjelenvén, *Kolonits Antalt* az igazgatói, *Morlin Jánost* a számvevői és *Gaál Miklóst* a hittanitói hivatalra alkalmazá ideiglenesen; s ezen eljárás aztán felsőbb helyen is jóváhagyatott. — Az intézeti leánynövendékek felvigyázónéjának 50 vft évi fizetése helyett (decz. 30. 1845.) érkezett rendelet folytán 50 pft rendeltetett, és az ekkori felvigyázóné *Schubert Annának* jutalmul 100 pft ajánltatott meg. — Az intézeti éléskamra és főzés, *Molnár János* fölvigyázása alatt, *Fehér Anna* gazdaszszonyra bizatott, kinek havi bérül 10 pft, szállás, élelmezés stb. biztosittatott. Ezen nő 1846. febr. 4-től egész 1848. ápril 30-káig vitte e szolgálatot. De ekkor tapasztaltatván az ily kezelés czélszerütlensége, az emlitett nő elbocsáttatott, és e czélra *Zsigmondovits* tanár úr neje rendeltetett, ki is ezen tisztet *Morlin János* úr rendes számvevőül való kinevezéseig kezelte, mely alkalommal ezen tisztséghez az előbb beszüntetett pénztárnoki is visszakapcsoltatott. — A növendékek részére, eddigi fa ágyaik helyett *Kolonits A.* ideiglenes igazgató úr 24 vas-ágyat készittetett.

(Csak ennyi van magyarul bevezetve a jkönyvbe, melyet aztán, fájdalom! az utódok nem folytattak . . . Idáig az adatokat a siketnéma-intézet jkönyvéből, általam magyaritva, vettem át, bevégezve a kiirást 1874. decz. 17-dikén, a jelenlegi intézeti igazgató, *Fekete Károly* ő ngtól kapván e czélra, pár hétre, a jkönyvet kezemhez. (Miért e helyen is legyen neki forró köszönetem nyilvánitva).

12. §. Egyéb az intézetre vonatkozó dolgok ismertetése.

A városházi jkönyvben *1845. nov. 10. 1262. sz. a.* ez áll: „A kir. siketnéma-intézet néhai pénztárnoka *Czollner László* úr özvegye, szül. *Wildt Josepha* asszony arról, hogy e város határában, a tanács tudtával, semmiféle fekvő vagyona sincs, és hogy számos gyermekekkel terheltetik, bizonyitványt kért magának kiadatni. Mi ki is adatott neki“ — U. o. *1848 aug. 9. a 823. sz. a.* ez fordúl elő: „Az országos hadi tanácstól vett f. é. 2260. sz. a. rendeletnél fogva meghagyatván ezen városi tanácsnak, miszerint *a siketnéma-intézet tanárai és hivatalnokai semmi szin alatt a kimozditandó nemzetőrségbe ne soroztassanak*, mert különben a felelőség terhe a tanácsot érendi.“ — U. o. *1849. szept. 25. 483. sz. a.* ez jön elő: „A helybeli kir. siketnéma-intézet személyzete részére, az az időben, a beszállásolásról tudomással bírt s olykor befolyt hivatalnokok előadása nyomán, arról, hogy az intézetbe, a honti felkelés, vagyis 1848. julius-hava óta egy egész évig katonaság mindenkor és néha nem kevés számmal, volt beszállásolva, — ott voltak nevezetesen több stabalis fő- és altisztek, ott volt olykor az iroda, a fő-őrház, foglyok és számos közkatonaság-, bizonyitvány adatott ki.“ — *1851. okt. 7., 1053. sz. a.* u. o.: „Cs. kir. pestmegyei főnök úr ő ngnak f. é. 1453. sz. a. kiadatott rendelete, mely szerint *Király Antal* Váczon lakó, nyugal-

mazott siketnémaintézeti tanár a rá 1849/50-ben állitólag hibásan kivetett jövedelmi adó lefizetése alól magát egészben fölmentetni kéri, — miután nevezett nyug. tanár 450 ftnyi nyugdija után, a cs. kir. pátens értelme szerint, adót fizteni nem tartozik, a reá hibásan kivetett 4 ft 30 kr. pengőnyi adófizetés alól fölmentetik."

1853. jan. 15., 80. sz. Tek. *Zsigmondovits Mihály* tanár úr azon kérelmét terjesztvén elő, hogy szülői után öröklött háza birtoklásáról neki bizonyitvány adassék ki, az előrebocsátott vizsgálatból kiderülvén, mikép a középvárosban 615. sz. a. ház elhalt szülői után örökségképen rászármazván, azt 1849. évtől fogva a jelen időig birja; erről neki bizonyitvány kiadatni rendeltetett. — *Febr. 11., 151. sz.* Adótárnok úr jelentette, hogy a 742. sz. a. lévő siketnéma-intézeti ház adó czimén 1850/1-dik évben 2 fttal, 1851/2-ben pedig ugyanazon épületben személykereseti adó fejében 2 ft 6 kr. pótlékkal rovatott meg, mely adók lefizetésére midőn az intézeti igazgató úr felszólittatott volna, oda nyilatkozott, hogy ő ezen adótartozást le nem fizetheti, mert az intézet adómentes. A kormánylapok XVIII. darabjában foglalt szabályok értelmében a középületek az épületadó alól mentesitve lévén, 1850/1-évben a siketnéma-intézetre az ottani kert után rótt 2 ft adó, mely hihetőleg azon oknál fogva vettetett ki, mivel az összeirás alkalmával a kormánylapok még közölve nem voltak, — illetéktelenül rovatván meg, az 1851/2-diki évben a személyi adó pedig az intézet szolgaszemélyeit illetvén, azok alól, valamint a városi adó alól, — a közteherviselés elvénél fogva fölmenthető nem lévén, ezek iránt teendő intézkedések végett tek. cs. kir. főszbiró úrhoz fölterjesztetett. — *1856. febr. 19., 26,750. sz. a.* a m. kir. httó-tanács ismét nagyon ajánlja a váczi egyházmegyei hatóságnak, miszerint e megyebeli papok véghagyatékaikban a váczi siketnéma-intézetről megemlékezzenek.

1860. aug. 31., 1807. sz. a. A váczi siketnéma-intézeti tanári széküresség betöltésére *Vida Vilmos* ajánltatik a váczi egyházmegye főpásztorához intézett iratban. — Az ezen évi *okt. 20. 2179. sz. a.* a siketnémák ezen intézetébe kinevezett *Domincus Ignácz* tanársegéd és *Vida Vilmos* rendes tanár urak, a püspök ő mlga megbizásából a nagyprépost és püspöki helynök kezeibe ezen évi okt. 20-kán tették le a tiszti esküjöket. — A httó-tanács ezen évi nov. 23-ról, a 2537. sz. a. értesiti az egyházmegyei hivatalt, miszerint a *Dafner-féle káté*, mind eredetiben, mind pedig magyar forditásban, a váczi siketnéma-intézet használatára ajánltatik. Miről a püspöki hivatal decz. 4-kén értesiti *Gaál Miklós* kegyesrendi áldozárt, mint ezen intézet hitoktatóját s a nevezett hittan magyaritóját. — A kinek kérelme folytán a váczi püspök ő mlga *1867. decz. 17-ken* megengedi, hogy ezen intézet növendékei a szokott háromnapi ájtatosságot saját kápolnájokban végezhetik.

Azon tapasztalás mutatkozik, hogy az országban sok helyen szétszórva élnek a siketnéma gyermekek, és ha elhanyagoltatnak,

nagyon elvadulnak. Mind pedig nem lehet befogadni az intézetbe. Ehhezképest óhajtandó, hogy legalább némelyek ismerkedjenek meg alapjaival azon jelzésnek és bánásmódnak, mely ily tekintetben követendő és alkalmas. Evégből a primás ő hge 1868-ban *ntdő Gaál Miklós* kegyesrendi atyát, ki Váczott a siketnéma-intézetnek már 23 év óta kátekétája, s mid a jelző ismeretekben, mind a hittani igazságok közlésének módjában igen alapos tudománynyal bir, s ez ügynek magát lélekből szenteli, hitta meg, hogy bizonyos ideig szabad rendelkezésre maradt időben a két felsőbb osztálybeli növendékeknek előadást tartson. Nagy ügyességgel és kitartó szorgalommal müködött *ntdő Gaál* atya; valóban diszére válik a váczi siketnéma-intézetnek, melynek jeles igazgatója és oly derék tanárai vannak. Ntdő *Gaál* atya alapvonásait ebbeli előadásának irásban összeállitotta, és igen kivánatos lenne, hogy a dolgozat napvilágot lásson. A növendékek e tárgygyal örömest s gyakorlat kedveért egy kis süket fiúval ügyesen foglalkoztak. — Ezen intézet élelmezési, ruházati és világitási szükségletei az igazgatóhoz intéztetni szokott zárt ajánlatok utján a legjutányosabb árakért szállitani kész vállalkozók által szoktak évenként beszereztetni.

Az *1873. márcz. 3-ki* képviselőházi ülésen a váczi siketnéma-intézetre előirányoztatott 32,200 ft. Ugyanekkor *Degré Alajos*, a váczi járás képviselője, az ezen intézetben uralgó villongásokat és hiányokat emelte ki, melyeknek a helyszineni megvizsgálására a vallás- és közoktatási miniszter az 1872-ki nyáron már bizottságot küldött ki. *Trefort Ágoston* miniszter ő nmlga a nevezett márcz. 3-ki ülésen *Degré* szavaira megnyugtatólag válaszolt, kijelentvén egyuttal, hogy az intézet dotatiója emelésére lépéseket fog tenni. — A vallás- és közoktatási miniszter ő nmlga a váczi siketnémák kir. intézetéhez *Taritzky Ferencz* intézeti segédtanárt rendes tanárrá, *Prohászka János* főelemi néptanitót pedig tanárgyakornokká nevezte ki 1874. áprilhóban. — Ugyanezen évben nyomattak ki a siketn. iparintézeti könyvnyomdájában a „*Szabályok a siketnémák váczi kir. intézete növendékeinek fölvételére*," melyeket alább közleni fogunk. — A „*Váczvidék*" czimü lap 1875. decz. 5., 51. számában ez áll: „*A siketnémák száma Magyarországon feltünően nagy.* Csaknem minden nap érkezik egy-egy kérvény a közoktatási miniszterhez, melyben a szerencsétlenek fölvétetni kérik magukat a váczi siketnémák intézetébe. Különösen feltünő az, hogy e szerencsétlenek legnagyobb része zsidó; 100 folyamodvány közül, melyek a miniszterhez érkeznek, legalább 80 zsidótól ered. E napokban egy vidéki családapa folyamodott a miniszterhez, hogy *4 siketnéma fiát* a váczi intézetbe fölvegyék. Kérelmét nem teljesithették, de magán úton azt ajánlották neki, hogy folyamodjék ő fölsége kegyességéhez."

A vallás- és közoktatási m. kir. miniszter ezen intézethez segéd- és rajztanárrá *Dömötör László* rajztanár-jelöltet nevezte ki. (M. Allam, 1875. decz. 19). — Ugyanezen miniszter ő nmlga ezen

intézet tanárjelöltjét, *Prohászka Jánost*, ezen intézet tanársegédévé nevezte ki az 1876. év elején. — A siketnémák váczi intézetének alapvagyona 1878. évben adományok és hagyományok által 4549 ft s 60 krral szaporodott, nevezetesen *Tallián Pálné* 4233 ft s 30 krral járult az összeghez. (M. Állam, 1878. decz. 22.) — Mikép föntebb láttuk, II. József császár hozta be monárchiánkba a siketnéma-intézetet; ő alapította az első e nemű intézetet Bécsben, épen 100 év előtt. Ez alkalommal a siketnémák bécsi intézetében nagy ünnepély volt. II. József cs. arczképét megkoszorúzták; de nem kellett volna, elfeledni, hogy *Petrus Pontius* benczés találta föl a siketnémák beszédmódját, és hogy *L'Epée* abbé alapitotta azt a párisi siketnéma-intézetet, a hol II. József cs. a papoktól a siketnémák gondozását megtanulta. Fájdalom! korunk szégyenl háládatos lenni! . . . (V. ö. Religio, 1879. szept 20., 24. sz. a. 192. lapon). — Ezen évben az Urban elhunyt *gr. Zichy Domonkos* végrendeletileg 2000 ftot hagyott az intézetnek. (M. Állam, 1879. jan. 8.) — *A vakok intézete vezetői s tanitóinak harmadik congressusa ezen 1879. évi jul. 28—31-ig volt Berlinben.* Főtárgy: *az egységes irás vakok számára.*

A váczi siketnéma-intézetben egy általa bemutatandó növendékre *dr. Haynald Lajos* kalocsai érsek (ő cs. s apostoli királyi fölségeik *1879. április 24-kén* tartandó ezüst-menyegzőjük emlékére) alapitványt és pedig összesen különböző jótékonysági czélokra 25,000 ftnyi áldozatot tett. — A képviselőház pénzügyi bizotttsága 1879. márcz. 22. d. u. 5 órakor tartott ülésén tárgyaltatott *Degré Alajos* inditványa, *a váczi siketnémák segédtanárai fizetésének 500 ftról 700-ra leendő emelését illetőleg.* Hosszabb vita után a bizottság a fizetés emelését elejtette, de felhatalmazta a szakminisztert, hogy az e czélra még szükséges 200 ftot, az e czimnél elérendő egyéb takaritások által födözze. A képviselőház 1879. márcz. 24. ülésén az állandó pénzügyi bizottság jelentést tesz *Degré Alajos* által a Váczon lévő siketnéma-intézet tanársegédeinek fizetése javitása iránt tett inditványa tárgyában. A bizottság véleménye az, hogy a közoktatási miniszter utasittassék, miszerint addig is, mig e tárgyban végleges fizetés-szabályozási javaslatot tehetne, törekedjék az ezen intézet számára a ház által megszavazott 35,000 ftnyi összeg keretén belül eszközlendő megtakaritásokból már ezen évben is, a mutatkozó szükségnek megfelelő összeget a jelzett czélra fordítani. A bizottság 400 ftra ajánlja a jutalmazásokat ezen évre. *Degré* ez időszerint megelégszik az eredménynyel, kéri a minisztert, hogy jövőben a költségvetésbe az illető tanárok fizetését 500 ft helyett 700 fttal vegye föl. És ez helyeseltetett. (M. Állam, 1879. márcz. 25.)

A váczi siketnéma-intézet 1879. évben 10,142 ftot vett be humanus adakozók és hagyományozók részéről. *E számban a kath. papság 58 positióval szerepel, s a legnagyobb összegek épen e papság részéről folytak be. A világi adakozók jó része is szintén katholikus.* Jó ám ezt is tudni! . . . (M. Állam, 1880. febr. 18. sz.) — Azok között,

a kik 1880. évben ezen intézet részére adakoztak, 21 kath. pap van. Hol van hát az a humanismussal kérkedő szájhős liberális had, és azok a nemtelen és megnemesitett millionárius zsidók? Ezeknek nincs szivök az ily szerencsétlenek iránt!! — *1880. jun. 24-kén* tartatott meg a vizsga, melyen a közoktatás-ügyi miniszteriumot *Szalay* miniszteri titkár képviselte. A vizsgálaton a 104 növendék szülői többnyire jelenvoltak, és sok mások; a növendékek mindenben szép előmenetelt tanusitottak, többek közt a nyelvtani kiképeztetésben. *Hill rendszere* (szerint a siketnémák nem jelekből, hanem *a hozzájok beszélő ajakinak mozgása figyelése által értesül, s viszont az ellesett s megtanult ajkmozgatás által hangosan beszélni képes)* ezen kir. intézetben a mostani buzgó igazgató *Fekete Károly* által ugyan már 1873-ban jött használatba, de azonnal nem volt életbe léptethető az akkor még jelekkel beszélő növendékek közt; ezek távoztával azonban s *különösen 2 év óta, az intézet minden növendéke, Hill rendszere szerint, hangosan beszélni képes.* A vizsgálat után a kormány-képviselő megdicsérte a fáradhatlan igazgatót, tanárokat (Vida, Krenedits, Taritzky, Pertik) segédtanárokat, és *Toszt Ignácz* intézeti gondnokot kitünő gondozásaért. (M. Állam, 1880. jun. 29.) — Ugyanezen évben tettek vizsgát *Bogányi* és *Ulrich* urak, kik jelenleg tanársegédek már. — 1882-ben jól sikerült némajátékot rendeztek a siketnéma-tanárok az intézetben.

13. §. Ezen derék intézetre vonatkozók a legujabb időkig.

Lambert atya, a siketnémák lelkésze Párisban látván, hogy a siketnémák szellemi, lelki kimüvelésére elég jelekkel még nem birtak, *egy egész jelnyelvészetet szerzett, egy szókötéstant* (Syntaxis) *és háromféle szótárt* nyomtatásban kiadott. *Szerzett egy külön-oktatási módszert is öreg és tudatlan siketnémák számára,* kiket már az intézetbe fölvenni nem lehetett; pedig ilyen Franciaországban 25,000 van. — Azonfelül *alapitott a párisi sz. Rókus-templomban konferentiákat jelek által* e szegény osztály számára; minden vasárnap ide gyűlnek össze a siketnémák és sz. Margit templomába. Ezen alapitvány már 31 éves. Számukra *Lambert* atya még egy ujságot is alapitott *„Le Conseiller des sourdsmuets“* czimmel, mely az ő egyszerü felfogásuk szerint van fogalmazva s melyet Lambert atya fizet s ingyen osztogat szét. Még két intézetet is alapitott a kedvelt osztály számára, kivált a szegények és elhagyottak részére. Főintézetében 2000 gyermek van. Szóval: *De l'Epée atyát a siketnéma-intézet alapitóját kivéve, e tekintetben Lambert atyát még ki sem multa fölül.* Az akadémia elismerésül, nem jutalmul, mert ezt jutalmazni csak az Isten képes, 2000 frankkal tüntette ki, a jutalmak kiosztásakor (V. ö. M. Állam tárczáját 1881. febr. 19.) — Az ily kimagasló férfiak dicső példái csak buzditólag hatnak az ily áldásdús intézetek tanáraira.

A váczi siketnémák intézetéhez a vall. és közoktatási miniszter által okl. tanitók *Együd Lajos* és *Scherer István* ösztöndijas tanárgyakornokká kineveztettek 1881-ben. — *Ezen intézet emelésére az utóbbi időben örvendetes figyelmet fordit a kormány;* a legujabban ismét két gyakornok állása lesz évi 500 fttal az intézetnél rendszeresitve. (V. ö. Váczi Közlöny, 1881. márcz. 13.) — *Fekete Károly úr, a váczi siketnémák intézetének érdemdús igazgató-tanára 1882. febr. 1-én ülte 40 évi tanárkodásának jubileumát.* Az ünnepély a felső plébániai templomban tartatott hálaadó istenitisztelettel vette kezdetét. Ezután az intézet dísztermében, Vácz város szinejavát képviselő közönség előtt *Krenedits Ferencz* tanár üdvözlé kartársai nevében a jubilánst, *szép beszédben kifejtvén annak 40 évi pályáján szerzett sokszoros érdemeit, melynek elismeréscül ezüst-babér-koszorút nyujtott át neki.* A nap hőse meghatottan válaszolt, s egész szerényen jegyzé meg, hogy a nyert babérkoszorúnak egyes levelei nem őt, hanem tanártársait illetik meg. Az intézeti növendékek nevében egy siketnéma fiú és leány üdvözlék értelmes beszéddel az igazgatót. Végül az egyes hatóságok képviselői tolmácsolták üdvkivánataikat. A fényes ebédet vacsora, s ezt reggelig tartó tánczvigalom követte. (V. ö. M. Állam, 1882. febr. 4.)

A siketnémák váczi kir. intézete javára 1882-ben országszerte adakoztak összesen 37-en. *Ezek közöl 31 római kath. pap;* a tiszántúli ref. egyházkerület 9, a tiszán-inneni 10, s a miskolczi is 10 fttal járult a nemes czélhoz. A főösszeg 2632 ft 19 krt tett ki. — *Kormúth Gyula* esztergomvárosi volt végrehajtó, ki nemrég a váczi siketnéma-intézethez gondnokká neveztetett ki, mielőtt állását elfoglalhatta volna, meghalt 1882. febr. 5-kén Esztergomban, 54 éves korban, népes családot hagyván hátra. — Megjegyezzük itt mellékesen, miszerint a siketnémákat *De Ponce Péter* spanyol benczés, ki 1520-ban született, tanitotta beszélni, épugy, *mint a vakokat olvasni, irni, munkával kenyeret keresni Laja jezsuita* (meghalt 1680-ban). E két találmányt *De l' Dpée* és *Haüy* papok tökéletesitették. — *Pendola Tamás* kegyesrendi áldozár meghalt 1882-ben Sienában; *60 évig a siketnémákat tanitotta s e téren tekintély volt.*

Fölemlitjük itt *Simor János* esztergomi érsek, hgprimás és bibornok ő főmgnak 1882. évi IV. számú körlevelét is, *mint a melynek bevezető részében alaposan, világosan és valódi atyai részvéttel szól a szerencsétlen siketnémák oktatásáról.* Megemliti, mint valamennyi közt legelsőt *Beverley János* yorki érseket, ki a VI. század végén egy siketnéma koldust a hit elemeiben oktatott; azután *Walles* spanyol orvost, ki a XVI. század vége felé, a némák megfigyelése közben tett észleletei alapján oda irányozá a tudósok figyelmét, *hogy e szerencsétlenek azért vannak megfosztva a szólás-tehetségtől, mert siketek,* — a kinek is ezen állitását helyeslőleg fogadta és a siketnémák oktatásában igen nagy sikerrel alkalmazta *De Ponce Péter*, sz. be-

nedekrendi spanyol szerzetes. Ismerteti ő főmga a siketnémák oktatására vonatkozó irodalmat is, meg az *Epée- és Heiniccius-féle rendszert,* mely utóbbi már néhány évtized előtt az Osztrák-magyar birodalom siketnéma-intézeteiben is, mint előnyösebb elfogadtatott. A siketnémák jelenlegi intézeteinek ekkori állapotáról szólva, előadja ő főmga, hogy már 1865-ben Poroszországban 25, Németország egyéb részeiben és az Osztrák-magyar birodalomban 44, Francziaországban 317, Olaszországban 12, Angolhonban 12, Svájzban 6, Belgiumban 7, Dániában 1, Svédhonban 1, Észak-Amerikában 2 ilyen intézet volt. *Mindazonáltal ezen intézetek jótékonyságában csak kevés siketnéma részesülhet, mert hiányzanak az egyének, kik az oktatás e nemében kellő jártassággal birnának. E bajon, mely sehol annyira nem tapasztalható, mint hazánkban, akar ő főmga szerint, a vallás- és közoktatási miniszter segiteni az által,* hogy mind a lelkészeknek, mind a tanitóknak útat-módot nyujt és eszközöket szolgáltat, hogy magokat az oktatás e nemében kimüvelhessék és mások oktatására a szükséges képesitést megszerezhessék. Közli ezután ő főmga az illető miniszteri átiratot, s annak mellékleteül a) szakkönyvek jegyzékét, melyek a tanitókat magán-tanulmányozás utján az emlitett humanisticus irányban való tanulmányozásban segithetik; b) az ideiglenes szabályzatot, mely szerint a magán-úton készült tanitók a siketnémák oktatására képesitő oklevelet nyerhetnek. (Megjelent 1882. márcziusban a lapokban e közlemény.)

A siketnémák intézete Váczon 1883-ban 35,000 és 1884-ben 35,750 ftot kapott az államtól a vall. és közoktatási miniszterium 1884. évre szóló költségvetése szerint. — Ezen intézet javára 1883-ban 906 ft 88 kr. gyült be adakozások és kegyes hagyományokból, mely összeghez járultak, a hivatalos kimutatás szerint, *római kath. papok,* legtöbbnyire hagyományozás utján, 748 ft 35 krral. Az összes többi hagyományok e szerint 158 ft 53 krra rugnak. Ime azok a holt kezek! — *1884. jan. 24-kén,* az országgyülésen, a siketnémák váczi intézetének kiadásainál *Rakovszky István* szólal fel, s arra utal, hogy a siketnémák nevelése terén egész Európában a leghátrább állunk. Német-, Franczia-, Olasz- s Angolországban 34—90 intézet van; a kis Svájzban 14, még Spanyolországban is 7. — Nálunk a váczi és bpesti (ez csak zsidók részére) intézetben összesen 150 tanuló van, holott 7—800 van minden oktatás nélkül, és összesen 20,699 siketnéma van az országban. Más gyermekeket erőszakkal visznek az iskolába, mig a szerencsétlenek elhanyagoltatnak, holott nagyon rászorulnának a segélyre. Az állam csak 14,000 fttal gondoskodik a váczi siketnéma-intézetről, a többi kiadást az alapitványok fedezik. *Kezdeményezésképen szólal föl s nagyon óhajtja, hogy vagy uj intézet alapittassék, vagy a létező terjesztessék ki.* Külön inditványt nem tesz, mert hiszi, hogy a kormány magától is megteszi a magáét. *Trefort* szakminiszter megnyugtatólag felel. Már az idén vett fel a budgetbe uj intézet felállitására összeget, de pénzügyi tekintetek nem enged-

ték. A kormány foglalkozni fog e kérdéssel s igéri hogy a lehetőt megteszi. — *Helfy Ignácz* tudomásul veszi a miniszter válaszát, de ohajtja, hogy a jövő budgetben már concrét alakban jelentkezzék a szándék. A tétel megszavaztatik. — *1885. jan. 26-kán*, az országgyülésen, *Bende Imre* képviselő úr, igen szivreható s nagy figyelmet keltő, érdekes beszédet mondott a siketnémák érdekében. Előadta, hogy mig a kis Belgium 10, Svájcz 11, Osztrákhon 15, Svédország 17, Nagy Britannia 34, Olaszország 35, az amerikai egyesült államok 55, Francziaország 60, a Németbirodalom 90 siketnéma-intézeteket állitottak s tartanak fön, Magyarországban jelenleg létező 20,000 siketnéma van, s csak két ily intézet, t. i. Váczon 95 helylyel s Budapesten kizárólag zsidók részére 50 helylyel. *Hogy a derék képviselő úr a siketnémákat illetőleg magát kellően tájékozza s érdeklődését informáltassa, felrándult Váczra, megtekinté itt az országos siketnéma-intézetet, áttekinté az itteni tanmódszert s figyelemre méltatott mindent a derék igazgató kalauzolása mellett, s bámulattal látta, hogy az emberi szellem mire képes az ő erejében s lankadatlan ügybuzgalmában.* E képviselő úr (jelenleg már a besztercebányai egyházmegye püspöke) kevesbbé hasznosnak véli a váczi intézet kibővitését, azért azt inditványozza, *hogy az ország több helyén, leginkább a képezdék mellett állittassanak föl kisebb mérvü siketnéma-intézetek*, s hogy mindenekelőtt Váczott néhány hivatást érző és tehetségesebb paedagog képeztetnék a siketnémák tanitására. Ezen utóbbira azt felelé, Trefort miniszter ő nmlga, hogy az történik. Az előbbire pedig megjegyzé, hogy az nem valósitható a költség hiánya miatt. Folytatá aztán, hogy neki kétszer is volt már szándéka s azért felvevé a költségvetésbe, hogy *Szegeden* állitand egy ily intézetet, mert ő sem akar e téren centralisálni, hanem az ország különböző részein állitani ily intézeteket, de pénzügyi tekintetből mind a két izben elejtette a dolgot. Egyébiránt ezen 1885. évre a váczi siketnémák intézetére 37,000 ft volt előirányozva az illető szakminiszter költségvetésében.

Ezen 1885-diki év farsang elején megtartatott a siketnémák bálja. Érdekes látvány volt, midőn a szánalomra méltó teremtések a zene ütemeire, melyeket nem hallhatnak, csak a hang érzését érezik, tánczoltak, s többen ügyesen. A háziasszonyok *Krenedits Ferenczés Vida Vilmosné* voltak; számos vendég volt jelen, köztük *dr. Say Móricz* tankerületi főigazgató s *Panek Ödön* a helybeli főgymnasium igazgatója. — A siketnéma-intézet tanár-segédje *Scherer István* a kaszinó 1885. febr. 8. estélyén élénk figyelemmel hallgatott felolvasást tartott, melynek tárgyát apró történetkék képezték a siketnéma növendékek életéből. — *Kistelki Lévai Henrik*, az első magyar általános biztositó társaság vezérigazgatója, *megválasztatása emlékére* 10,000 ftos alapitványt tett, melynek 474 ftot tevő kamatai, évenként egy, az intézetet kitünően végzett tanulónak adandók ki üzleti segélyezésére. 1886-ban két évi kamatokat kellett kiosztani és igy

márcz. 13-kán *Homolka György* és *Benedek Pál* kapták azokat. Az intézet igazgatója szép beszédben hálával emlékezett meg a nemeslelkü alapitóról. (V. ö. M. Állam, 1886. márcz. 18.)

Az *aradi siketnémák iskolájának bizottsága*, az iskola tervezeti szabályzata értelmében elhatározta, hogy az 1886/7. tanévben siketnémák felvétetése céljából, internátussal összekötendő uj osztályt nyit azon esetben, ha legalább 12 oly növendék jelentkeznék, kiknek szülői évenként 300 ftnyi tan- s ellátási dijat fizetni képesek. Azon szülők, kiknek gyermekei az országos intézetben Váczon térszüke miatt, vagy egyéb okoknál fogva, fölvételt nem nyerhetnek, ha a nevezett összeget fizetni képesek volnának is, — *az aradi siketnémák iskolája ajánltatik* a vallás és közoktatási miniszteriumtól 1886. május 26-kán. Kolozsvár város közönsége egy siketnéma-intézet felállitásának engedélyezéséért folyamodott a vall. és közoktatási miniszterhez, a ki is 1888. márcz. 18-kán kelt leiratában készséggel adta beleegyezését a siketnéma-intézet felállitásához és egyidejüleg (a katholikusból kálvinistává s ebből unitáriussá lett) *Olgyai* (Prohászka) *Jánost*, a váczi kir. siketnéma-intézet tanárát rendelte ki a Kolozsváron felállitandó intézet élére. — Igy szaporodnak már hazánkban a siketnéma intézetek; léteznek ugyanis: *Váczon*, *Budapesten* (a zsidóké), *Pozsonyban*, *Aradon*, *Kolozsváron* (ez t. i. most van a keletkezés állapotában), *Temesváron*, *Uj-Futtakon* és *Kaposváron*. — A bpesti izraelita országos siketnéma-intézetet alapitotta *Fochs Antal*, ki vagyonának $^5/_6$ részét, több mint 400,000 ftot, hagyta e czélra. Az intézet működését 1877. febr. 14-kén kezdte meg; jelenlegi diszes épületét azonban csak 1878. jun. 2-kán foglalta el. Van jelenleg (1887-ben) 30 intézeti és 10, az országos iskola-alapból létesitett ingyenes helye. 1886-ban 88 növendéke volt, kiket az igazgatóval együtt 4 férfi- és 6 nőtanitó oktatott. A tannyelv magyar, a felsőbb osztályokban németül is tanulnak. Az intézet rohamosan fejlődik s azon szerencsés helyzetben van, hogy kezdettől fogva csak a beszélési tanmódot használta.

14. §. A váczi kir. siketnéma-intézet javára tett adakozások.

Ezen hazánkban első siketnéma-intézet javára számosan adakoztak keletkezése óta évenként, legtöbbnyire kath. papok. Igy például *Huszka Imre*, rékasi esperes-plébános 1802. május 26-kán ismételten küld és pedig Jánoshidáról 14 ft 12 krt, Ujszászról 9 ft, Rékasról 2 ftnyi gyüjteményt, a kecskeméti kerületből 15 ftot. — *Gáspár József* nógrádi esperes-plébános 1803. febr. 24-kén küld 5 ftot. — 1804. jan. 29. kap az intézet házassági fölmentvényekből és a plébános urak által hiveiktől összegyüjtött 117 ft $56^1/_2$ krt. — 1805. április 23-kán ugyanazon forrásokból 132 ft 21 krt. — 1806. febr. 3. különféle házassági fölmentvényekből 26 ftot, — 1807. jan.

10. ugyanazon két forrásból 44 ftot. — 1808. jan. 13. a házassági fölmentvényekből 48 ftot. — Ezen évi okt. 8. a fölmentvényekből 96 ft 50 krt. — 1810. jan. 12. ismét onnét 50 ft s 8 krt. — Egy Budán 1802. aug. 30-ról kelt nyugta szerint az egyházmegyei papság és hivektől begyült 1072 rftokat s 12 krt vett át a püspöki helynöktől a központi állami pénztár. U. e. évi aug. 31-kén pedig 15 ftot. — *Nagy Mátyás* szolnoki esperes és tószegi pléb. 1816. okt. 8., 30 ftot, a czibakházi, alpári, ujkécskei, tószegi plébánosok s a szolnoki gvárdián (5 ft 27 kr.) részéről. — Mogyoródi esperes-plébános *Tóth János* 1812. május 15. 180 ftot s 8 krt. — A hatvani kerület részéről a prépost-plébános 104 ftot 1812. május 20. — *Nagy György* czeglédi esperespléb. 1812. decz. 15. 16 ftot. — A nógrádi plébánia s az ehhez tartozott *Berkenye* és *Jenő* helységek területén 1812-ben gyüjtött a plébános 156 ftot. — A gödöllői kerület 451 ftot Tajthy Ferencz káplán által beküldve. — *Pintér András* verőczei plébános 1812. máj. 8. 32 ftot. — *Krizsán János* szerdahelyi pléb. 1812. jun. 8. ezen község részéről 21 ft 30 krt. — *Kondlovits István* herencsényi pléb. plébániája területén gyüjtött 10 ft 22 krt 1812. május 24-kén — *Mátyus János* csongrádi esp.-pléb. 1812. aug. 20. kerülete részéről 38 ftot — Üllő, Soroksár, Kerepes, R.-Csaba, Haraszti, Ecser, Monor összesen 42 ftot. — 1813. szept. 3-kán a váczi egyházmegye területén gyüjtött 289 ftot vett át az intézeti igazgató-

Mint a httó-tanács 1812. jan. 21. 1259. sz. a. kelt intézvényéből kiderül, ezen évben összesen a váczi egyházmegye papsága adakozott az intézet javára bankó-czédulákban 1445, reluitionalis czédulákban meg 289 ftokat. — 1836. jan. 23. a kalocsai egyházmegyéből *Bermüller József* pléb. végrendeletileg hagyott 12 ftot. — Ugyanezen főmegyei csonoplai plébános *Csajághy Pál* szintén végrendeletileg 1837. máj. 5-kén 30 ftot — *Linczenbold János* szatmármegyei volt rohovai pléb. 1860-ban 32 ft 15 krt. — *Schweighoffer József* alesp. s nyéki pléb. 1860-ban 52 ft s 50 krt. — *Hertz József* pinczehelyi pléb. 1860-ban 31 ft 50 krt. — *Rakovszky János* czirókahosszúmezei pléb. 1861-ben 5 ftot. — *Golner Péter* turterebesi pléb. cz. kanonok 1861-ben 10 ft 50 krt. — *Stockinger Dénes* szaniszlói pléb. u. e. évben 5 ftot. — *Czimbák András* szerednyei pléb. 1861-ben 5 ft 30 krt. — *Pelikán János* szatmári kanonok hagyatékából 10 ftot. — *Kőszeghy Imre* bárdházi plébánostól 1864-ben 25 ftot; és a felsődomonyi plébános a szatmári egyházmegyéből 1865-ben 100 ftot. — És igy ment és megy ez évről-évre minden egyházmegyéből. — Lássuk például 1881-től ezen intézet értesitőiben kimutatott adományok sorozatát.

1881. aug. 8. *Fodinger Ferencz* hagyománya 5 ft. — Okt. 10. *Ebner József* német-sz.-péteri plébánosé 70 ft. — Decz. 27 *Geörts Johanna*-é 100 ft. — 1882. jan. 5. a tiszántuli ref. egyházkerület adománya 9, márcz. 1 *Farkas Pál* áldozár hagyománya 6; ápril 19.

a miskolczi kálvinista eklézsia adománya 10; ápril 25. *Jurgencz Ferencz* kassai kanonok hagyománya 50; összesen 250 ft. — 1883. decz. 10. néhai *Petyerecz András* apátkanonok hagyománya 10 ft; 1884. jan. 3. a tiszántúli ref. egyházkerület adománya 13 ft 40 kr; jan. 27. néhai *Kálóczy Imre* hagyománya 20; febr. 12. néhai *Gromer Elek* nagyprépostéé 10; márcz. 13. néhai *Varga Mihály* plébánosé 10; máj. 27. néhai *Rudolf Antal* plébánosé 10; összesen: 73 ft 40 kr. — 1884. jul. 7. A tiszáninneni ref. egyházkerület adománya 10; nov. 16. néhai *Tomán János* berencsi pléb. hagyománya 20; decz. 27. a tiszántúli ref. egyházkerület adománya 5 ft 61 kr. — 1885. jan. 7. néhai *Vugrács Antal* veprováczi pléb. hagyománya 5; jan. 20. néhai *Maronics Mihály* zombai plébánosé 10; máj. 11. néhai *Farkas György* galamboki plébénosé 10; máj. 11. néhai *Vanke Vilmos* pápateszéri plébánosé 10; jun 2. a tiszáninneni ref. egyházkerület adománya 10 ft; összesen 80 ft 60 kr. — 1885. jul. 13, néhai *Szeles Ferencz* tördemiczi plébános hagyománya 4 ft 50 kr; aug. 25. néhai *Győry Béla* sárbográdi helyettes plébános hagyománya 5 ft; aug. 25. néhai *Bocsor Antal* szegszárdi prépost-plébánosé 50; nov. 2. néhai *Bilszky Ferencz* oraviczi plébánosé 5; decz. 4. néhai *Pálya János* rábacsónaki plébánosé 10 ft 50 kr; decz. 21. néhai *Schrankó József* szatmárnémeti nyug. plébánosé 10; decz. 21. néhai *Mártony József* nagymártoni plébánosé 11; decz. 21. néhai *Pók Imre* apátfalvi plébánosé 2; decz. 21. néhai *Mészáros János* magyarszéki plébánosé 5. — 1886. jan. 9. a tiszántúli ref. egyházkerület adománya 31 ft 26 kr; febr. 22. néhai *Sümeghi József* moholyai pléb. hagyománya 15; márcz. 11. néhai *Zalay Ferencz* dunapentelei esp.-plébánosé 20; május 22. néhai *Mike Antal* laskófalusi esp.-plébánosé 50; jun. 15. a tiszáninneni ref. egyházkerület adománya 10; jun. 15 néhai *Vály Imre* szebedrázsi plébánosé 30 ft; összesen 259 ft 26 kr.

1886. jun. 16. a tiszáninneni ref. egyházkerület gyüjteménye 10; jun. 16. *Vályi Imre* szebedrázsi pléb. hagyománya 30; jun. 16. *Losiczky Lajos* kis-apáthi plébánosé 20; augusztus 27. *Mihajlovics János* perbetei plébánosé 55 ft; okt. 16. *Krauthall József* jánosi plébánosé 5; okt. 31. *Huszka János* halasi plébánosé 20; okt. 31. *Bugyis János* hegyi plébánosé 50; decz. 10. *Kis Ferencz* baranyavári plébánosé 10; — 1887. jan. 23. *Brávecz Ferencz* dobrai plébánosé 2 ft 70 kr; jan. 23. a tiszáninneni ref. egyházkerület adománya 25 ft; márcz. 24. *Kubinyi Elek* bolyi pléb. hagyománya 20 ft; ápril 23. *Grilicz Ferencz* csatai plébánosé 17 ft; összesen 234 ft 70 kr. — Ime igy gyarapodik évenként ezen országos siketnéma-intézet alaptőkéje . . .

15. §. Magán-alapitványok. Az alapitók nevei s az alapitványnyal rendelkezők.

1. Fuchs-Wurm, nyitrai püspök . . 1802. a nyitrai püspökség.
2. Egri főkáptalan . . . . . 1802. az egri főkáptalan.

3.	Nagyváradi káptalan	1803. a nagyváradi káptalan.
4.	Zsolnay Dávid, veszprémi kanonok	1805. a veszprémi káptalan.
5.	Draveczky Ferencz eszt. kan. . .	1807. az esztergomi főkáptalan.
6.	Tallián-Csúzy család	1814. vizeki Tallián L. cs. kir. kam. Ádándon.
7.	Kluch József, nyitray püspök .	1827. a nyitrai püspökség.
8.	Jeszenovszky-Schlecht Magdolna	1840. a vall. és közokt. miniszt.
9.	Gr. Batthiányi János	1841. vásonkői gr. Zichy József Sz.-Jánoson.
10.	Sz. kir. Pest város	1842. Budapest sz. kir. főváros.
11.	Sz. kir. Pest város	1842. Budapest sz. kir. főváros.
12.	Király Antal, a siketnémák váczi kir. intézetének volt tanára . .	1843. a siketnémámák váczi kir. intézetének igazgatója.
13.	Gr. Nádasdy Ferencz váczi püspök	1845. a váczi püspökség.
14.	Ürményi János tábornok	1845. Ürményi József csász. kir. kam. Budán.
15.	Kolozsváry Sándor, veszprémi kanonok	1847. a veszprémi káptalan.
16.	Jankovics Márton, jankováczi pléb.	1852. a jankováczi plébános.
17.	Endrényi József, sz.-péteri pléb.	1852. Endrényi István, Szeged város rendes főorvosa.
18.	Gr. Nádasdy Ferencz, kalocsai érsek	1852. a kalocsai főkáptalan.
19.	Gr. Nádasdy Ferencz, kalocsai érsek	1852. a kalocsai főkáptalan.
20.	Gáspárik Kázmér, váczi nprépost	1852. a váczi káptalan.
21.	Oltványi István, temesvári nagyprépost	1859. a csanádi püspökség.
22.	Csausz Márton, egyetemi bonctanár	1860. Nagybánya sz. kir. bányaváros.
23.	Gr. Karácsonyi Guidó	1861. Gr. Karácsonyi Guidó Budán.
24.	Nagy Márton, jogigazgató	1865. a vall. és közokt. miniszt.
25.	Palóczy-Horváth Mária	1870. a vall. és közokt. miniszt.
26.	Gr. Wenckheim Frigyesné, szül. gr. Wenckheim Krisztina	1872. az alapitó grófnő, Kigyóson.
27.	Erdély	1876. a gyula-fehérvár-fogarasi g. k. érsek.
28.	Erdély	1876. a vall. és közokt. miniszt.
29.	Dr. Haynald Lajos bib. és kal. érsek	1879. maga az alapitó.

30. Ágoston János, sz.-andrási pléb.		1879.	a nagykárolyi plébános a városi előljárósággal.
31. „*Mária-alapitvány*“ esztergom-megyei siketnéma gyermek javára	az alapító névtelen kiván maradni	1882.	Esztergommegye meghallgatásával a vall. és közoktatási miniszterium.
32. „*Mária-alapitvány*“ hontmegyei siketnéma gyermekek javára	az alapító névtelen kiván maradni	1882.	Hontmegye meghallgatásával a vall. és közokt. miniszterium.
33. Mericzai Antal, váczi őrkanonok		1882.	a vall. és közokt. miniszt.
34. Néhai Almásy Almay József . .		1883.	Almásy Almay Rudolf jogutódainak legidősbike.
35. Palóczy-Horváth Mária		1884.	a vall. és közokt. miniszt.
36. Weisz Francziska		1886.	a vall. és közokt. miniszt.

Ezen utóbbi alapitvány élvezetében csakis izraelita siketnéma gyermekek részesittetnek. — Megjegyezzük itt, hogy az intézet alaptőkéje a központi állampénztár által kezeltetik, a számadások pedig a nmlgú vall. és közoktatási miniszterium számvevősége által vizsgáltatnak meg. — Ezen magy. kir. országos intézet ugy tanulmányi, mint igazgatási s a házi kezelést illető ügyekben, a nmlgú vall. s közokt. magy. kir. miniszterium hatósága alá tartozik. Innen veszi az intézeti igazgató utasitásait s a magas kormány hatás-köréhez tartozó intézkedésekre vonatkozó szükséges mindennemű felterjesztések s jelentések is oda intéztetnek.

16. §. A növendékek fölvételét szabályozó föltételek.

1. §. Korra nézve csak 7 éven felül s 10 éven alul fogadhatók be siketnéma gyermekek az intézetbe. 2. §. Minőségi tekintetben a növendékek: *A)* országos ingyen-alapitványbeliek: *B)* magán-alapitványbeliek; *C)* tápdijt fizetők; és *D)* tanórákra járók. — 3. §. 1. Országos igyen-alapitványbeli hely elnyerhetése végett folyamodvány intézendő a nmlgú vall. és közokt. m. kir. miniszteriumhoz. Ehhez okvetlenül csatolandó, a gyermekeket illetőleg: *a)* kereszt- vagy származási levele; *b)* orvosi bizonyitvány arról, hogy védhimlővel sikeresen beoltatott; *c)* a siketnémák váczi kir. intézetének igazgatóságától rövid úton kapható nyomatott iven foglalt kérdésekre, a tiszti orvos által iktatandó vélemény, mely ha a gyermek egészségi állapotára s elmebeli tehetségére vonatkozólag utólagosan nem tapasztaltatnék az igazsággal megegyezőnek, az ilyen véleménynyel bemutatott növendék, mint akár testi betegség, akár szellemi képtelenség miatt képezhetlen, habár helytelen bizonyitékok alapján fölvétetett is, a vall. és közokt. m. kir. miniszterium 1881. aug. 25-kén 23,238. sz. a. kelt magas rendelete értelmében szülőihez vagy gyámjához visszaküldendő, kik erről eleve értesittetnek; — *d)* a hatóságilag kiállitott családi- s birtok-állapot kimutatása.

2. Siketnémák, kikért folyamodás nyujtatott be, mindaddig pályáznak évenként üresedésbe jövő országos igyen-alapitványi helyekre, mig koruk 10-ik évét túl nem haladták. Ezen korig folyamodványaik az intézet irattárában megőriztetnek, kijelölés alkalmával pedig, minden évben, fölterjesztetnek a nevezett miniszteriumhoz, melynek kinevezésétől függ az üresedésbe jövő országos alapitványi helyek betöltése. Külön értesitést folyamodványuk eredményéről csak azon pályázók nyernek, kik vagy felvétetnek az intézetbe, vagy a kik a pályázók sorából kitöröltetnek. — 4. §. 1. Magán-ingyen-alapitványi hely elnyeréseért magához az alapitóhoz, vagy az általa kijelölt rendelkezőhez intézendő a folyamodvány. — 2. Magán-alapitványt bárki alkothat, ha 4000 ft tőke fejében, vagy évenkinti kamatjait állandóan és biztositva a siketnémák intézetének alapja javára az állam főpénztárába befizet. Ezért joga van 6, esetleg 8 évenként, oktatás, s nevelés élvezetére, siketnéma gyermeket a vall. és közokt. miniszteriumnak kinevezés végett kijelölni, mely jognak átruházását illetőleg, az alapitó örök időkre szabadon rendelkezhetik. — 3. Eddig 36 ilyen alapitványa van az intézetnek.

5. §. Az u. n. „*tápdijt fizető növendékek*“, két részletben mindig előre fizetendő évenkénti 200 ftnyi tápdijért minden tanév kezdetén, a tanerőknek megfelelő s az intézet helyiségeihez mért számig, az igazgatóságnál történt bejelentés után előjegyzés utján, sorrend szerint vétetnek föl. Azonban, mielőtt a fölvételre nézve végleges határozat hozatnék, tartoznak a szülők, vagy esetleg gyámok az *a)*, *b)*, *c)*, *d)* alatt megnevezett okmányokkal együtt hatóságilag kiállitott bizonyitványt is beküldeni az igazgatósághoz arról, hogy az illetők képesek a tápdijat rendesen lefizetni a gyermekért. — 6. §. Az *a)*, *b)*, *c)*, *d)* alatt nevezett bizonyitványok az alapitók, vagy rendelkezőkhez intézendő folyamodványokhoz is csatolandók. — 7. §. *a)* Az *A)*, *B)*, *C)* növendékek, midőn az intézetbe fölvétetnek, ha fiúk: inget lábravalót, kapczát, vagy harisnyát s zsebkendőt, mindegyikből féltuczatot, továbbá egy pár csizmát, vagy egy pár czipőt; — a lányok: fél tuczat inget, harisnyát, nyak- és zsebkendőt, végre egy pár czipőt tartoznak magukkal hozni. *b)* Mindhárom minőségü növendék kap az intézettől 6, esetleg 8 évi tanfolyam alatt: teljes élelmezést, fehér ruhát, külső nyári s téli öltözetet, ágyneműt, tankönyveket s eszközöket, — betegség esetén pedig az intézet költségén nyer: gyógyitást, ápolást és gyógyszereket.

8. §. *Tanórákra járó növendékek vagyonosabb szülők gyermekei lehetnek*, kik válogatottabb élelmezést és gondozást igényelnek. Ezek is évenkint előre fizetendő 10 ft 50 krnyi tandijért, a többi növendékekkel együtt élvezik az oktatást; élelmezésük és elhelyezésük azonban külön egyezkedés tárgya, mire nézve az igazgatósággal értekezhetnek az illető szülők vagy gondnokok. Tanórákra járó növendékek is csak előjegyzés utján, sorrend szerint részesithetők az intézeti oktatásban.

17. §. Tanári testület, tanterv, tantárgyak, tornászat az 1886/7-ki tanévben.

a) A *tanári testületet* képezték: igazgató: *Fekete Károly;* tanárok: *Krenedits Ferencz, Vida Vilmos, Taritzky Ferencz.* — Hitoktató: *Pivár Ignácz* k. r. áldozár. — Segédtanárok: *Pertik Gyula*, egyszersmind tornatanitó, *Olgyai János.* — Tanársegédek: *Bogányi Gyula, Ulrich Géza.* — Munkatanitónő: *Olgyay Julia.* — Osztályvezető tanárgyakornokok: *Együd Lajos, Scherer István.* — Tanárgyakornokok: *Kaán János*, egyúttal helyettes rajztanár, *Berinza János.* — Hivatalnoki személyzet: *Gerzselyi Vilmos* gondnok, *dr. Bolgár Lajos.* — Segédszemélyzet: felügyelők: *Kruncsich Julia, Forster Imre.* — Ápolónő: *özv. Szedlácsek Jánosné.* — Iparosok: *Havlicsek Antal, Racsek János.* — Kapus: *Kiss János.* — *Tanterv. Az osztályok vezetése és a tantárgyak felosztása.* Az I. osztályban *Scherer István* tanárgyakornok, — a II. osztály A) csoportjában *Ulrich Géza* tanársegéd és vezetése mellett a második B) csoportban *Berinza János* tanárgyakornok, — a III. osztályban *Együd Lajos* tanárgyakornok, — *Olgyai János* segédtanár a negyedik A) osztályban és *Bogányi Gyula* tanársegéd a negyedik osztály B) csoportjában, — *Pertik Gyula* segédtanár az ötödikben, — *Taritzky Ferencz* tanár a hatodikban, — *Vida Vilmos* tanár a hetedikben, — és *Krenedits Ferencz* tanár a nyolczadik osztályban tanitottak, mint osztályvezetők. A hitoktatást a római kath. növendékeknél ntdő *Pivár Ignácz* k. r. pap és tanár, — a Kálvin-hitüeknél *Vörös Károly,* — a Luther-követőknél *Tornyos Pál* lelkészek teljesitik.

A *tantárgyakat illetőleg* ezek adatnak elő: az I. osztályban: *anyanyelv, számtan, szépirás, rajzolás, kézimunka;* — II. osztályban: hitoktatás, anyanyelv, számtan, szépirás, rajzolás, kézimunka; — III. osztályban: hitoktatás, anyanyelv, számtan, szépirás, rajzolás, kézimunka; — IV. osztályban: hitoktatás, anyanyelv, számtan, rajzolás, kézimunka; — V. osztályban: hitoktatás, anyanyelv, számtan, föld- és természetrajz, történelem, rajzolás, kézimunka; a VI. osztályban u. a. tantárgyak; — a VII-dikben ugyanazok és az alkotmánytan; végre a VIII-dikban u. a. tantárgyak és a természettan. — *A tornászat* a 8. osztályban együttesen, de külön csoportokban gyakoroltatik.

18. §. A növendékek száma osztályonként s ezek általános áttekintése.

Az 1886/7-ki tanévben az I. osztályban volt 12; a II. A) osztályban 10; a II. B) osztályban 10; a III-ban 12; a IV. A) osztályban 12; ennek B) osztályában 11; az V. osztályban 13; a VI-ban 9; VII-ben 6; és a VIII-ban 5. Összesen tehát: 100 növendék. — I. *Helyzet szerint*, országos alapitványbeli fiú volt 25, leány 18;

magán-alapitványbeli fiú 28, leány 8; tápdij-fizető leány 1; tanórákra járó fiú 13, leány 7. — II. *Nemük szerint:* fiú 66, leány 34. — III. *Vallásra nézve:* római kath. fiú és leány 66; gör. e. 3; kálvinista 19; lutherhitű 9 és zsidó 3, összesen: 100. — IV. *Foglalkozásra nézve:* varga és czipész 12, szabó 6, asztalos 9, kerékgyártó 1, szijgyártó 1, esztergályos 2, kézimunkát nem tanult 35, női kézimunkát tanult 34 leány. — Elmondhatni, hogy e leánykák a tanév végéni vizsga alkalmával kiállitani szokott sok mindenféle munkáikkal rendesen meglepni szokták évenkint az arra megjelent közönséget.

19. §. Az értesitők 1881/2-től 1887. évig és egyéb intézeti dolgok.

Ezen derék országos intézet Értesitőiben évenként igen érdekes értekezések jelennek meg. Igy az 1881/2-dikiben: *Siketnémák intézetei a földkerekségen,* mely szerint már ekkor a Németbirodalomban 90 (5608), Franciaországban 60 (2957), az amerikai egyesült államokban 55 (7019), Olaszországban 35 (1491), Nagy-Brittánia 34 (2421), Svédország 17 (650), Osztrák-birodalom 15 (1095), Svájz 11 (380), Belgium 10 (864), Spanyolország 7 (222), Kanada 6 (810), Norvégia 5 (283), Dánia 4 (326), Németalföld 3 (465), Ausztrália 3 (133), Oroszország 3, Magyarország 1881. évben 2 (140), Japán 2 (65), Brazilia 1 (32) s Portugáliában 1 (8) ily intézet volt már. A zár közti számok a tanulók számát jelzik. Ezen igen érdekes értekezést irta *Fekete Károly igazgató* úr.

A 1883/4-ki tanév Értesitőjében megjelent az igazgató tolla után: „*A siketnémák váczi kir. orsz. intézetének czélja.*“ Az I. szakaszban az: *általános elvek* és a II-dikban: *a siketnémák oktatásának irány-elvei.* — 1884/5-dikiben: I. „*A siketnémák oktatása a népiskolákban.*“ Ezen igen kitünő értekezésnek főbb pontjai ezek: „*Czélja s haszna a siketnémák oktatásának a népiskolákban. — A néptanitó legelsö feladata. — Az irás és rajzolás. — Számvetés. — Szemléltető oktatás. — Anyanyelv. — Az élöszó müszaki fejlesztése. — Zárszó.* — „*A siketnémák oktatása a népiskolákban*“ 1887-ben külön kiadásban is megjelent. A fáradhatlan igazgató úr e jeles dolgozatában 27 lapon át behatóan foglalkozik a siketnémák oktatásának kérdésével. Álláspontjául a népiskolai együttes tanitást veszi fel, mert a hazai tanintézetek csekély számát tekintve, egyelőre erre szorulunk. — Nevezett igazgató úr a magyarországi néptanitók II. egyetemes gyüléséről kiadott Ertesitőben megjelent értekezését átdolgozván, vall. és közokt. m. kir. miniszter úr ő mlga 1885. évben 4647. sz. a. kelt magas rendelete értelmében kedves kötelességének tartotta ujabb lenyomatban is az 1884/5. évi Értesitőben közzétenni. — Az 1885/6. évi Értesitőben ugyancsak az igazgató úr tollából látott világot ezen igen fontos értekezés: „*Az ember beszédszervezete*“, melynek főbb pontjai ezek: *A gégefő. — Toldalékcsö. — A beszédszervek müködése álta-*

lánosan. — A beszédszervek semleges állapota. — A lélegzési viszonyok. — A gégefő működése. — A toldalékcső működése. — Ezen *ábrákkal* ellátott értekezés csak egy szakasza az igazgató úr által munkába vett s befejezése után nemsokára nyomtatásban is megjelenő ily czimű művének: *„Vezérkönyv, a siketnémák oktatásához, a szóhangok fejlesztésére, műszaki kezeléssel, élettani kutatások alapján.“* — Az 1886/7. évi Értesitőben megint csak az igazgató úr közöl egy terjedelmes, ily czimű értekezést: *„A siketnémák élőszóval nyilatkozó beszédjének fejlesztése.“* Ennek főbb pontjai: *Előkészitő gyakorlatok. — Fegyelmező gyakorlatok. — A test szembetünő mozdulatai. — A zengő szóhangok fejlesztése. — A beszéd elemi alkatrészeinek fejlesztése.* — Ezekhez járul sok gyakorlat. — *A beszéd összefüggő hangkép csoportokban való fejlesztésére vonatkozó módszeres eljárásnak fejtegetése,* az 1887/8 ki tanév Értesitőjében fog megjelenni.

Ezen terjedelmes tanulmányok hangosan hirdetik, miszerint *Fekete Károly* igazgató úr, a siketnémák oktatása terén hazánban kitünő szakiró, s mint ilyen megérdemli a babért. — Első helyen kellett volna a régiekből fölhoznunk *Nagy Lipót* kegyes-rendi áldozó papot és ezen intézet igazgatóját, mint a ki az 1836. évi *„Tudományos Gyüjtemény“* III. köt. 10-dik lapján, a *siketnémák tanitásáról irott értekezését* közölte; a 73—84. lapig ugyanezen „Tud. Gyüjtemény“ 1837. évi folyama VIII. kötetében a siketnémák oktatásáról irott jeles közlemény jelent meg tőle. Már csak e dolgozataival is szépen megmutatta, hogy ő is jeles szakiró volt e téren. — Emlitendő lett volna még előbb *Meszlényi Molnár János*, a ki ily czimű munkáját: *„Bevezetés a siketnéma-oktatásmódra, amint azt Párisban de l' Épée előadta, a váczi m. kir. siketnéma-intézetről szóló tudósitással“* Pesten 1812. 8. r. Kámánházy püspök segedelmével adta ki. — A kegyes-rendi *Gál* hitoktató sok évi fáradalmai után nyugalmaztatván, utódja lett *Málik Vincze* szintén k. r. áldozár és egyszersmind ezen rend ujonczainak almestere. Évek folytán a kolera őt az életből kiragadván, az intézethez hitoktatóvá tdő *Vadkerty Ferencz*, váczegyházmegyei pap s váczfelvárosi káplán neveztetett ki 1875-ben, a ki született Váczon, 1841. aug. 20-kán s áldozárrá szenteltetett 1864. aug 26-kán. 1883-ban Alsó-Némedi község plébánosává neveztetvén ki, a siketnéma-intézetben hitoktatói minőségben utódja lettt a jeles képzettségü, derék tanár, jó szerzetes és buzgó pap, *Pivár Ignácz*, a ki született Csobánkán, Pestmegyében, 1843. április 1., a kegyes-rendbe beöltözött 1861. szept. 16-án, a rendi fogadalmakat letette 1866. ápr. 2. s áldozárrá szenteltetett 1869. aug. 12-kén. Egyszersmind a rendi ujoncznövendékek másodmestere, ezek növeldéjében a műének vezetője, és most már mintegy hatodik éve a siketnémák váczi m. kir. országos intézetében kitünő hittanár, és *a siketnémák oktatására vonatkozó szakirodalmi téren igazi tünemény.* Ugyanis: *„A beszélő siketnémák nyelvtanitása“* czimen 1887-ben Váczon egy hézagpótló és a siketnémák tanitói által fölötte használható módszertani tanulmány jelent meg

tőle számos tanitási példákkal. A 96 lapra terjedő tanulmány alaposan igazolja, hogy a szerző hitoktatói tanulmányán kivül, a nyelvtanitást illetőleg is érdeklődik a siketnémák iránt. — Ugyancsak 1887. évben jelelent meg Váczon az ő tollából: „*Cáfolat*“ Taritzky Ferencz siketnéma-tanitó és Scherer István síketnéma-tanitó-gyakornok uraknak: „*A siketnémák nyelvoktatása*“ czimű „*Válasz*“-ára. E jeles müvet a polemia folytatásául *Pivár Ignácz* k. r. á., siketnéma-intézeti hittanár úr irta. A 100 lapra terjedő füzet kiméletlenül alapos logikában teszi tönkre azon állitásokat, melyeket *Taritzky* és *Scherer* uraimék eresztettek meg a siketnémák oktatásának methodikájáról. E füzet megirásával még világosabban áll előttünk a körülmény, hogy Pivár úr a magyar pedagógiai irodalom nagy készültségü kiváló kepességet nyert, — mondja a „Magyar Állam“ (1887. jun. 19. sz.)

„*Az Ige megtestesülése*“ czim alatt Váczon egy karácson-esti felolvasás jelent meg 1887-ben, melyet a váczi siketnéma-intézetben 1885. decz. 24-kén tartott *Pivár Ignácz* k. r. tanár és siketnéma-intézeti hitoktató. A felolvasó a társadalom bajait vázolja, ha ez a kereszténység tanaitól eltér. Folyékony nyelvezet, magyar tartalom s emelkedett hangulat ajánlják a 24 lapnyi felolvasás tanulmányozását. — 1888. évben ugyancsak Váczon „*Bibliai történet siketnéma növendékek számára*“ czimű, 135 lapra terjedő tankönyvet adott ki. Rövid, velős összeállitása ez a bibliai történetnek, mely nemcsak a siketnémák, hanem más intézetekben is használható. A jeles műről igy ir a kinyomatási engedélyt megadó váczi püspök, *Schuster Konstantin* ő nmlga, 1887. nov. 30-kán, a 3302. sz. a. kelt tudósitványában: „Tdő Atyaságodnak f. évi szept.-hó 20-ról hozzám beterjesztett könyörgése kapcsán, megvizsgálván az utasitásom szerint átdolgozott „*Bibliai Történet*“ czimű, siketnémák használatára szerkesztett tankönyvet, miután abban semmi olyas elő nem fordul, mi sz vallásunk tanaiba ütköznék; másrészről a gyermekek felfogásához mért könnyed nyelvezete, a feleleteknek teljes értelmet nyujtó szerkezete; a tananyag feldolgozásában a katechetikai módszer helyes alkalmazása, s ennek folytán a katekizmusi anyag szerencsés megvilágitása által igen alkalmas kézi-könyvvé vált, főképen siketnéma gyermekek számára, kiknek az elvontabb fogalmakat jelző kifejezéseket ismertebb szavakkal is megmagyarázza: *ezennel megengedem, hogy e jeles tulajdonokkal biró, hézagpótló mü kinyomatván*, rendeltetésének átadassék. — Hasonlókép jóváhagyom az oltárszolgálatról összeállitott munkácskát is s mindkettőt visszazárom. Egyébként ajtatos imáiba ajánljottan püspökatyai áldásommal maradok Váczon, (a keltezés mint föntebb) Tdő Atyaságodnak jóakaró atyja az Úrban.“ — A pápa ő szentsége jubileumára „*Carmen*“ czim alatt 21 distichont irt, mely tőle magyaritva is megjelent több lapban.

A váczi, derék országos siketnéma-intézet tanárai közt mindig találkoztak olyanok, kik a siketnéma gyermekek oktatása s nevelé-

sének előmozditása végett az idevágó szakirodalommal is foglalkoztak. Igy a többiek közt megemlitjük itt *Krenedits Ferencz* urat. a ki 1879. év végén: „*A váczi önkénytes tüzoltó-egylet keletkezése, fejlődése és állapota*“ czimü dolgozatot irt s Váczon 1880-ban *Serédy Géza* siketnémák iparintézeti könyvnyomdájában jelent meg a 43 lapra terjedő csinos füzet. — A „*Népiskolai Tanügy*“ (kath. népnevelési lap, mely az egri s kalocsai egyházmegyék római kath. néptanitói egyletek közlönye) XIII. évfolyamának I. számában, 1883-ban *Taritzky Ferencz* úrtól ily czimü értekezés jelent meg: „*A siketnémáknál észlelhető hallás különböző fokai, s a tulajdonképeni és nem tulajdonképeni siketnémák.*“ — Ugyanezen tanügyi lap u. a. évfolyama II. száma pedig ezen czikket hozza tőle: „*A siketnémáknál észlelhető hallás különböző fokai.*“ Másutt is láttunk tőle különböző lapokban a siketnémák oktatására vonatkozó czikkeket. Mint jeles zenész, 1887. szept.-hó 18-kán, d. u. 5 órakor, szép közönség előtt, a „*Curia*“ szálloda nagytermében zenetanitványaival hangversenyt adott, állván a müsor 12 kitünő zenedarabból. Tagja a székesegyhazi zenekarnak, és a dalkörben is fáradhatlan volt ő.

Különösen emlitendő e helyen *Scherer István* tanárgyakornok úr, ki hogy a siketnémák elhanyagolt állapotát szélesebb körben ismertessé tegye s az érdeklődést azok iránt felköltse, a történelmi formát választotta s „*A siketnéma oktatás története hazánkban*“ czimü müvet szándékozik kiadni, melyet két főrészre osztott; és pedig az elsőben: „*A hazai siketnéma-oktatási ügy fejlődését 1886-ig,*“ a másodikban: „*A siketnéma-oktatás jelenlegi állapotát*“ tárgyalja. *Bevezetést* is csatolt e műhez, az oktatás keletkezéséről Európában, és a később kifejtett két irány egyesitéséből létrejött u. n. *bécsi iskoláról*, melynek elveit a hazai első intézet is elfogadta. Ezen 10—12 iv terjedelmü műnek tiszta jövedelmét a siketnémák javára létesitendő „*Segély-alap*“ megkezdésére ajánlotta föl e derék iró úr.

„*Siketnémák Lapja*“ czimen 1875. januárban havi folyóirat is indult meg, melynek felelős szerkesztője és kiadó-tulajdonosa volt *Atyimovits Péter*, ezen intézetben képzett siketnéma. Nyomatott a siketnémák iparintézeti könyvnyomda gyorssajtóin. — E lapból csak 8 szám jelenvén meg, nem sokáig futotta pályáját, melynek I. száma tárczájában *Taritzky Ferencz* úrtól ily czikk jelent meg: „*A siketnémák természeti sajátságairól*“ s a következő számokban folytattatott. Ezt a derék szakiró úr 1874-ben a Merkur-körben is felolvasta. — Ugyancsak *Scherer István* úr is 1887. aug. 1-jén, mint felelős szerkesztő és kiadó, — „*Kalauz*“ czimü havi folyóiratot inditott meg a siketnémák oktatása és nevelése érdekében, melynek előbbi számaiban *Fekete Károly* igazgató úr tollából „*Vázlatok svájczi utazásomból, különös tekintettel a siketnémák nevelése és oktatására*“ czimü jeles czikk jelent meg. — Ugyanezen lap 1-ső s többi számaiban jelent meg *Ruby Mi roszláv* itteni volt rajztanártól: „*A siketnémák rajzoktatásáról,*“ czimü kitünő dolgozat. — Felhozandó e helyen *Szinte Gábor* siketnéma-inté-

zeti rajztanár is, kitől a „*Váczi Közlöny*“-ben (1882. jun. 4. 23. sz.) „*A rajzolásról*“ czimű terjedelmes vezérczikk jelent meg, a mely szerint fiúk és leányokból oly összejövetelt akart összehozni a rajzteremben, hol kezdők, haladók, gyönge, közép és tehetséges növendékek képzőművészeti ismeretekre tanittatnának, és kiki a maga tehetsége és szorgalma szerint fogna haladni. Mint látszik azonban az önzetlen lelkű középtanodai és tanitóképezdei okl. rajztanár úr ezen fölhivása elhangzott a pusztában! . . .

20. §. A váczi m. kir. siketnéma-intézetbeni egészségi állapot és a vizsgák.

Az intézet tágas s czélszerűen berendezett helyiségeinek gondos szellőztetése és tisztántartása, az étkezés minősége, a testi nevelés követelte mozgás és foglalkozás, különösen a *tornászat* s az intézet sürün befásitott udvarában s kertjében élvezhető szabad s egészséges levegő, valamint annak idején a *dunafürdő használata*, minden évben biztositják a kedvező egészségi állapotot. A fáradozás utáni felüdülésre is nagy gond van forditva; a rendes séták, farsangi, majálisi s egyéb mulatságok igen kellemesen hatnak a növendékek kedélyeire. Ha valaki megbetegszik közülök, a gondos ápolás, megfelelő gyógyszerek és az okszerű gyógykezelés nem hiányzanak nékie. — *A tanév végéni zárvizsga* mindig egy kiküldött miniszteri tanácsos s az érdeklődő nagy közönség jelenlétében szokott megtartatni. A siketnéma tanulók szabatos és meglepő feleletei, melyek a közönséget, a vizsgálat folyama alatt nem egyszer ragadják bámulatra, meggyőznek mindenkit a siketnéma-intézet üdvös voltáról. A miniszteri kiküldött évenként teljes megelégedését szokta kifejezni az intézetben uralkodó tanmódszer és jó rend fölött. És méltán, mert ha tekintetbe vesszük azon nehézségeket, melyekkel a tanitónak a siketnéma gyermekek tanitása körül megküzdeni kell, ugy azon rövid 10 hónap alatti eredmény, melyet a vizsgálaton bemutatnak, bizonyára meglephet mindenkit. A siketnéma gyermek tanitása a legfáradságosabb és a legnagyobb türelmet igénylő munka; mert a gyermek nemcsak néma, de siket is. Tehát a munka is kettős: mert nemcsak a gyermek beszédszervét kell a hangok kiejtéséhez, tehát a beszédhez idomitani, hanem azt bizonyos úton a növendékekkel meg is értetni. A kitünő módszer segélyével, mely ezen intézetben uralkodik, azon szinte hihetetlen eredmény éretik el, hogy a végzett növendékek amellett, hogy tisztán és világosan képesek magukat kifejezni, még a képzettség azon fokán is állanak, melyet a mindennapi élet megkiván. Kiemlitjük itt *a növendékek 1886. évi zárvizsgai rajzkiállitását*, mely az akkori rajztanár, *Ruby Miroszláv*, azon módszerének köszönendő, hogy a régi sablonszerű rajzolási módszert mellőzve, főleg az ipari használatra való és dekorativ rajzolást honositotta meg az intézetben, mely módszerért a nevezett

tanár az országos kiállitáson is bronz-éremmel lett kitüntetve. A növendékeknek szükséges a rajz, mert legnagyobb részök egyes iparágakban is nyer kiképzést. Azon miniszteri tanácsosok, kiket ezen zárvizsgára a vallás és közokt. miniszter úr ő nmlga évenkint kiküldeni szokott, voltak *Buzogány Áron* és *Kárffy Titusz* ő mlgaik, kik ily alkalommal örömmel szemlélték, a nagy kőzönséggel együtt, a növendékek női munkáinak meglepően szép kiállitását is.

A tanári vizsgákon is egy ily miniszteri tanácsos szokott elnökölni itt az intézetben. Igy például, midőn 1880. okt. 4-kén *Bogányi Gyula* és *Ulrich Géza* tanárjelöltek jó eredménynyel a szakvizsgát letették, a nevezett miniszterium által *Buzogány Áron* miniszteri titkár volt kiküldve. A vizsga tárgyát, mely rendszeresitve, e téren egészen uj, a különleges módszertan, élettani ismeretek, a jelnyelv, az oktatás történelme és a szakirodalom képezték. Felosztatott irás-, szó- és gyakorlati vizsgára. A censorok az intézeti igazató és a rendes tanárok voltak. Mindkét vizsgázó váczi születésü és jelenleg is buzgón teljesitik az intézetben tanársegédi tisztöket.

21. §. Ezen m. kir. intézet körül kiváló érdemeket szerzett két férfiú életrajza.

A) Nem tudjuk bizonyosan: vajjon létezett-e hazánkban is úgy szórványosan siketnéma-oktatatás. A „*Merkur von Ungarn*“ czimű lapban (1786. év, 5. füz. 4. 9. lap) fordúl elő egy adat, mely szerint *Németh István* jánoshidi tanitó (Pestmegyében) tanitott volna egy siketnéma-leányt, de működését közelebbről nem ismerjük. Ha épen nem zárhatjuk is ki annak lehetőségét, hogy már régebben is foglalkoztak országunkban a siketnémák oktatásával, bizonyitékok hiányában mégis csak a váczi intézetet kell tartanunk eredetére nézve a legelsőnek. Hogy ennek keletkezése körül igen nagy érdeme van *Császár* (Cházár) *András* úrnak, azt már föntebb a maga helyén röviden előadtuk. Lássuk már itt e nemes-keblü emberbarát életrajzát, lévén érdemes vele közelebbről megismerkedni. Ha valaki, úgy ő bizonyára megérdemli, hogy neve tiszteletben tartassék, nemcsak a siketnéma-ügy barátai, de az egész ország előtt.

Született ő *Jólészen*, Gömör-megyében, 1745. jun. 5-kén. Atyja jómódú, de nem gazdag nemes volt, a ki fiát szigorúan nevelte; *Berzetére*, a hol elemi tanulmányait végezte, hetenként kétszer kapott főtt ételt; *Dobsinára* élelmi szereket küldtek, de oly szüken kimérve, hogy abból vékonyan főzethetett. Anyja, minden igyekezet mellett sem segithetett rajta, mert teljesen férje akaratától függött. *Eperjesen*, *Késmárkon*, hol iskoláit folytatta, leczkék adásával igyekezett sorsán könnyiteni. 20 éves korában *Pozsonyba* ment a történetet s a magyar jogtudományt tanulandó. Egy évvel később Győrött *Tisztapataky István* ügyésznél joggyakornok lett s később *Eperjesen*, majd *Pesten* segédkedett, s elég készültséget érezvén magában, 1773-ban Rozsnyón telepedett meg. Alig nyitá meg ügyvédi irodáját, *oly hir-*

névre kapott, hogy több jeles nemes ifjú jogi gyakorlat végett hozzá kivánkoznék s korához képest munkákkal felesleg terheltetnék, — 1790-ben Gömör vármegye főjegyzőjévé lett, s mint ilyen több hires követi utasitást szerkesztett. Ezek közül az 1792. évben szerkesztettet, *mely a mvgyar nyelvnek általános alkalmazását sürgette*, több nyelvre leforditották s közköltségen kinyomatták. Ez által országos hirnévre tett szert, *s több vgyben, u. m. Gömör, Hont, Abauj és Tornában táblabirói megtiszteltetésnek lön részesévé.* Sok tisztelőt szerzett magának, de sokan felvilágosult eszméit megérteni képtelenek lévén, ellenségei is lettek. Egy fia volt, *Gábor*, első nejétől, ép oly beteges, mint anyja s alig 33 éves korában meghalt. Unokájában sem talalhatta föl örömét, mert ennek életéhez is kevés volt a remény. Ugy intézkedett tehát, hogy vagyona halála után jótékony czélra, nevezetesen egy könyvtár vásárlására s föntartására fordittasék. — Irodalmilag is igen tevékeny volt *Császár András*, s több munkát irt, melyek közül egy a külföldi folyóiratokban is kedvezőleg biráltatott meg. *Többeket, mert az akkori idők szellemével megegyezőnek s hatalmas érdekekkel össze nem férőnek találtatott, elkoboztak, s egyikért legfelsőbb helyről megdorgáltatni parancsoltatott.*

A derék férfiú 1799. szept. 20-ról Bécsből igy irt a „*Magyar Kurir*“ szerkesztőjének: „A Tsetneki Paedagogium (Gömör m.) egyik Tanitója, Tiszteletes s Tudós *Magda Pál* úr, nemes érzékenységek által lelkesitve lévén a Magyar és Erdélyországi e féle boldogtalanoknak oktatását örömmel felvállalta. Én ezen Tanitónak, itt Bétsben leendő tanittatására a szükséges költséget megadom, a Rozsnyai Házamat (Gömör vm.) az Institutumnak örökössen által adom, sőt a tanulóknak mind mulatságokra, mind gyakoroltatásukra egy közellévő kertemet is hasonló jussal oda engedem; vagy ezek helyet a már ezelőtt, a Tanulóknak számokra szánt 1000 Rf. (ha más helyen állittatna fel ezen Institutum) ajánlom. De hol a többi? Tőlem ezek is nehezen telhetnek ki. Reménylem: találkoznak a két Nemes Hazában, a kik velem együtt éreznek, s egy lélektől érzékenyittetve lévén embertársainkban magokat nézik; s magokban másokat úgy, mint azon egy nagy végre alkotott Teremtvényeket szemlélendők lesznek; következés szerint az e féle boldogtalanoknak boldogittatásokra velem kezet fognak, s ezen nagylelküségöket az Urnak tudtára is adják (t. i. a „*Magyar Kurir*“ szerkesztőjének). Erről tudósittatva lévén, további gondolkodásaimat a Publicummal bővebben közleném és bölcs utasitását alázatosan kikérném.

„Tegyen az Úr kérem próbát, és hirdesse ki ezen intézetemet a két Hazának. Ha elégséges ajánlások leendenek: A Bétsi Institutumnak rendén azonnal elkezdődhetik a munka azzal a különbséggel, hogy a Magyar Institutumban a Magyar Nyelv és a bévett Vallások tanittatnának. Végtére észrevevén egy 15 esztendős fiam ez tárgy iránt való gondoskodásomat; azokból az 52 ftokból, a melyeket egytől-mástól kisded korában ajándékúl nyert, a leirt tzélra

ezen nálam levő pénzéből 20, Gömör Vármegyei Hámoros *Bartó András* úr pedig 100 ftokat ajánlottak.“

*Jólészi Cházár András*nak a Magyar Kurir szerkesztőjéhez intézett eme sorai a legelső adat, mely a váczi intézet történetére vonatkozik. Felszólitása, melyet ez uton intézett az ország lakosságához, nem maradt eredmény nélkül. Több helyről érkezett ajánlat, s azon tudakozódásra, hogy kinek küldjék az adomány-összeget, *Cházár* ugyancsak a Kurir utján kérte fel az ország lakosait, hogy e lappal tudassák, mit akarnak adni, „*mert tudni kell, elégségesek-e az ajánlások?*„ (Magyar Kurir, 1799. év, 30. sz. 478. lap). — Nemes törekvéséről ő felsége II. Ferencz király is tudomást szerzett, s az intézet felállitásának ügyét előmozditandó, 5000 ftot adományozott a megürült püspöki javak jövedelméből (Az aula 1800. évi nov. 4. kelt 11,060. sz. a. rendelete), s a tanulmányi alap birtokába jutott váczi püspöki épületet engedte át az intézet czéljaira, mikép ezeket már föntebb is emlitettük. *És igy a humánus gondolkodású Cházár András táblabirónak törekvése diadalt aratott.* — Az 1836. évi „*Tudományos Gyüjtemény*“ márcziusi kötetében *Nagy Lipót* a siketnémák oktatásáról irott értekezésében ezeket mondja: „Az első, a ki a magyarországi siketnémák nevelését szivére vette, *Cházár András*, Tekintetes Nemes Gömör és több vármegyék Táblabirája volt. Ennek jutott legelőször eszébe a siketnémák számára országunkban nevelőházat állitani, kinek gondolatja és szándéka szerencsés történetből a felséges királyi székhez jutott 1800-ik esztendőben, melyre ő Felsége Ferencz császár és apostoli király, minden közjónak és hasznosnak előmozditója, boldog s boldogtalan alattvalóinak valódi atyja, a Magyarországi siketnémák intézetét alapitani eltökéllette és a felől czélirányos rendeléseket tett.“

Cházár A. már 1799. év végén Gömörmegye üléséből tervezetet nyujtott be a pesti egyetemhez az intézet fellállitását illetőleg. Mellékelve volt ehhez *May Józsefnek*, a bécsi intézet igazgatójának két javaslata. Egyik az alaptőke gyüjtésével foglalkozik, mely szerint a lelkészek figyelme hivandó fel a siketnémákra különösen azon czélból, hogy a szószéken és minden más alkalommal emlékeztessék a hiveket, hogy ezen szerencsétlen félemberek nevelése érdekében nehány krajczár áldozattól ne riadjanak vissza; másik a tanerőképzés módozataival, mely szerint szelid lelkü s kellő előképzettségü egyének küldessenek Bécsbe 6—8 havi kiképzésre, foglalkozik. — Különösen fiatal papokat ajánlott *May*, a kiket 10—15 évi hasznos szolgálat után apátokká lehetne előléptetni. — Valószinü, hogy ez a tervezet jutott el ő felsége tudomására. — 1800-ban megbizatott *Cházár András* az adományok gyüjtésével. Azonnal köriratot intézett minden törvényhatósághoz gyüjtések eszközlése végett s olyan lázas sietséggel müködött, hogy már az 1801. évnek elején tekintélyes összeg állott rendelkezésre. Vetélkedve küldték az ország minden részéből az adományokat, minden rendü és rangú egyének, vá-

rosok, kisebb községek, római katholikus egyháziak, luther- és kálvinhitü felekezetek, középiskolák stb. és mikép már fönntebb is emlitők, több mint 50,000 ft gyülekezett be az 1802. év deczemberhó végeig.

Ő felsége kegyes adománya s azon rendelése után, hogy az intézet költségei, amennyiben alaptőkéje nem volna elegendő, egyelőre az állampénztárból fedeztessenek, a másik fontos tárgy megoldására került a sor, t. i. a tanerő-képzésre, amint ezt már a maga helyén szintén előadtuk. 1801. május 11-kén *May József* a bécsi intézet két növendékével nyilvános vizsgát tartott Budán az országházban, részint, hogy bizonyságot nyujtson arról, miszerint a siketnémák tanitása lehetséges, részint pedig, hogy az érdeklődésnek még nagyobb tápot szolgáltasson. Feszült figyelemmel hallgatta a nagyszámú közönség *May* előadását a módszerről s csodálkozásának adott kifejezést, midőn az egyik növendék szavait a másik a táblára hibátlanul leirta. — Eközben vette kezdetét az intézeti épület helyreállitása is, mely püspöki palotának épült, később nemes ifjak convictusa, majd angol kisasszonyok kolostorául használtatott, s igy épen nem volt a siketnéma-intézet czéljainak megfelelő állapotban. 1802. aug. 15-kén az intézet ünnepélyesen megnyittatván, e naptól fogva létezik hazánkban is siketnéma-tanitás és nevelés, s e nap koronázta meg *Cházár András* nemes törekvését. Nemes szivének s emberbaráti érzületének legnagyobb bizonyitéka a váczi siketnéma-intézet; de ezen érdeme is hamar feledékenységbe ment, s erről 1816. évi januárhó 28-kán bekövetkezett halálakor csak bucsúztató tiszteletese emlékezett meg. — Ennyit szükségesnek tartottunk ezen életrajzában e helyen közölni, melynek adatait *Scherer István* úr a „*Tudománytár*“ 1842. évi aug.-havi füzetéből vette s azok nyomán készült életrajzot, a „*Kalauz*“ czimü kedves fürge lapban (1888. jan. 1. 6. sz.) kiadta, a melyből mi itt ezen életiratot hozzuk. Igen jó életrajza van a Ferenczy-Dánielik „*Magyar Irók életrajz-gyüjteménye*“ czimü mű I. köt. a 70—71. lapokon. — Legyen áldott a nemes emberbarát emléke, mely, mig ezen intézet áll, élni fog az, az illetők hálás sziveiben, s hirdeti a nemes-keblü emerbarát fényes érdemeit. — Lássuk már azon kitünő férfiú életrajzát is, ki az évek oly hosszú során át ezen intézetet dicsteljes törekvéseivel a minta-intézet szinvonalára emelte föl.

B) A mai kor jelszava a humanismus, s örömmel kell, hogy eltelve legyen minden jó és nemes iránt fogékony kebel, látva miként napjainkban, oly üdvös áramlat indult meg a jótékony intézetek alapitása és fejlesztésében. Kiváló figyelmet érdemel azonban a siketnémák oktatása, mert hiszen ők az emberek között a legszerencsétlenebbek. Ezekről gondoskodni, őket a társadalomnak megmenteni, oktatni, tanitani, belőlök embert képezni, ajkaikra szót adni, hogy magukat megértethessék, a legszebb feladat. A nevelési-szak nemes pálya, de a siketnémák oktatása kétszeresen az, mert oda nemes önfeláldozás, fáradhatlan munkásság s rendkivüli türelem igényeltetik. A siketnémák oktatásával szórványosan már a legrégibb időben

is foglalkoztak; már a rómaiak korában is nyertek egyesek oktatást; de ez csak a vagyonosabb osztályok által volt eszközölhető. A nagy rész azonban oktatás nélkül maradt, mert a siketnémák túlnyomólag a szegényeknek osztályából kerültek ki. *Az oktatás jelek által történt*, s e tanmód lett az egész müvelt világban elfogadva, s föntartá magát a legujabb korig. Amidőn belátták, *és itt német szakembereké az érdem, hogy jelbeszéddel a siket-némát csak önmagának nevelik, és nem a társadalomnak, mert csak az érti meg őket, a ki jelbeszédöket ismeri;* szükség volt hát, hogy a siketnémák beszélni tanuljanak. Azért *segitségül vevék a szemléltetést és ajak-leolvasást s igy a dolog megfejtve volt.* A siketnémából lett csak siket s megszünt néma lenni, mert beszélni megtanult. Óriási türelem s fáradhatlan munka kell ahhoz, hogy a siketből, ki nem hallott hangot soha, ilyent kicsaljanak, azt simitsák, hajlékonynyá tegyék, szabályozzák, szótagokká, szavakká és végre mondatokká idomitsák.

Ehhez önfeláldozás, teljes odaadás kivántatik. Sokáig vitatkoztak a két módszer védői, mig végre az utóbbiak lettek győztesek, s ma már a jelenlegi tanmód van az egész világon s igy hazánkban is elfogadva. *Hogy az első országos m. kir. siketnéma-intézetben, Váczon, is e módszer lett gyakorlatba véve, s hogy ezen váczi intézet ma nemcsak a kor szinvonalán áll, de az egész müvelt külföld szaktekintélyei által is minta-intézetnek van elismerve, az a jelenlegi, sokat látott, tapasztalt és utazott, vas-szorgalmú és nagy műveltségü igazgatónak, Fekete Károly úrnak az érdeme, s közoktatási kormányunké, mely őt mindig támogatásában részesité, s terveinek kivitelét lehetővé tette.* Ezen igazgató úr egyike azon, a mai napság már ritka embereknek, kik egy ember-életen át teljesitett fáradozásuknak, buzgalmuknak és önfeláldozásuknak jutalmát, egyedül a teljesitett kötelesség tiszta öntudatában keresik. A nagyon szerény férfiú noha már rég megérdemelte volna a kitüntetést, ő nem vágyott s nem törekedett erre, megelégedett azon legszebb jutalommal, hogy dicsérik azon százak és ezrek hálakönyei, kikből embereket teremtett. Csak tőle függött, hogy ma a szakmája terén ünnepelt férfiú legyen mindenütt, mit elnyerhetett volna, ha hazáját oly nagyon nem szereti. Hisz külföldre már évek előtt kapott idegen intézetekhez meghivást igen kedvező föltételek mellett, de azokat el nem fogadta, mert ő itthon akart hatni, működni. És ez sikerült neki; mert a vezetése alatt álló országos intézetet, minta-intézetté emelte, melyről a legnagyobb elismeréssel irnak a külföldi szaklapok, s csak itthon hallgat felőle a krónika; pedig a vezetése allatt álló intézet méltó büszkesége lehet a magyar nemzetnek.

A jeles, szép tulajdonokkal ékeskedő férfiú született Váczon 1822. jul. 8-án. Atyja *Schwartzer Antal* volt, s ugyancsak a siketnémák váczi intézetének igazgatója. Szakmája terén capacitás, kinek munkáiból még most is idéznek külföldi szakirók, s kire mint elismert tekintélyre hivatkoznak. A Párisban 1836-ban megjelent „*Cir-*

culair de l' institution royal de sourds-muets de Paris" külön fejezetre méltatja irodalmi munkásságát, s *Kazinczy* „*Utazásaim*"-ban a leghizelgőbb módon nyilatkozik felőle, sőt *József* nádor ő fensége által is kiválóan kegyeltetett. Fia *Fekete Károly* Váczon a siketnémák intézetében lakván szülőivel, már zsenge korában erős rokonszenv fejlődött ki benne a siketnémák iránt, s nem csoda, hogy ez később életpályájának megválasztásánál döntőleg hatott közre. Elemi iskoláit Váczon végezte, s részben gymnasiális tanulmányait is. Tizenkét éves korában bekövetkezvén atyja halála s anyja nyugdijt nyervén, Budára költöztek; a közép-iskolákat kitünő eredménynyel itt végezte, s a jogi tanfolyamot a pesti egyetemen hallgatta. 19 éves volt, midőn a váczi intézetben egy tanári állás üresedésbe jött s ennek betöltésére pályázat hirdettetett. Ő is pályázott s vállalkozása mindenkit meglepett a 40-es évek elején, midőn még vajmi nehéz volt fiatal embernek állást szerezni. A httó-tanácsnál, püspöknél, tanári karnál ajánlta magát, de mindenütt bizalmatlanságra talált. Végre eljött a vizsga napja, melyet oly fényes sikerrel állott ki, hogy a többi pályázók önként visszaléptek s az akkori igazgató felterjesztésében mint kitünő nyereményt, a fiatal embert a kinevezésre legmelegebben ajánlotta. Csakugyan ki is neveztetett tanárrá, mi akkor ritka eset volt.

Elfoglalván tanári állását, egész lelkével s odaadásával állásának élt. Folyton tanult, olvasott, éjjelt napallá téve. Hogy ismereteit gazdagitsa s szakmájában magát tovább képezze, önszorgalmából megtanulta a franczia, angol és olasz nyelveket, és saját költségén több izben beutazta Európa nevezetesebb városait s Amerikába is átrándult, s meglátogatta e világrészek intézeteit, mindenütt elismerést aratva, s becsületet szerezve kitünő szakismeretével a magyar névnek. Külföldi lapok magasztalták, s a „*New-York Herald*" czikket szentelt, az ottani siketnéma-intézetben, a magyar szabadságharczról tartott előadásának. — Hogy itthon ki volt ő, legjobban mutatja az, hogy az ötvenes években, noha ismert magyar érzelmeinél fogva, — ekkor magyaritá nevét *Feketére*, — nem volt kedvelt egyéniség, az absolut kormány nem mellőzhette, s az igazgató mellőzésével a legfontosabb dolgokkal őt bizta meg; *a siketnéma-tanárok congressusán ő is képviselte Magyarországot Bécsben; s neki volt köszönhető, hogy a magyar intézet az ott levő szaktekintélyek által minta-intézetnek nyilvánittatott.* Az intézet szabályrendeletének elkészitését ő reá, még mint tanárra bizták. A ministerium megbizásából 1868-ban Pesten az állami tanitó-képezdében tanitotta a siketnémák tanmódját. 1874-ben a II-dik egyetemes tanitó-gyülésen az országház zsufolásig telt termében előadást tartott e tanmódról, a legfényesebb sikerrel s a legkitünőbb elismerés mellett. A lapok alig győzték dicsérni kitünő szakismeretét és fáradhatlan szorgalmát. *Trefort* miniszter ezeket irja igazgatói kinevezésében: „*Hosszas szolgálata alatt tanusitott dicsértes szorgalma, ügybuzgalma és kitünő szakképzettségére vonatkozólag, kinevezem Önt a siketnémák intézetének igazgatójává.*"

Majd az 1872-diki „*Közoktatás állapotáról*“ szóló jelentésében ezeket mondja: „Az igazgatóságra *Fekete Károly*, az intézet eddigi tanárában oly erőt sikerült megnyernem, ki bel- és külföldön e szakmában szerzett ismereteinek bőségével, ifjabb erőt és kegyeletes ügybuzgalmat párosit, s kinek fokozott tevékenységétől az intézetnek mielőbbi s minél nagyobb mérvbeni felvirágzása várható.“ És a miniszternek igaza volt, mert az ő vezetése alatt az intézet folyton haladt, ugyannyira, hogy ma egyik méltó büszkesége lehet nemzetünknek. De itt nem állapodott meg, mert nézete szerint nem elég, hogy a siketnéma elméletileg képeztessék, de kell, hogy gyakorlatilag is nyerjen oktatást, hogy kenyerét megkeresni tudva egész ember legyen. E czélból keservesen szerzett vagyona koczkáztatásával, tetemes áldozatokkal, *megteremté a siketnémák iparintézetét*, mely azonban, az ő nemes törekvése félremagyaráztatván, támogatás hiánya miatt, liquidálni kényszerült. Ujabb áldozatokkal az intézetet fia *Serédy Géza* vette át, mely aztán egy ideig prosperált, de csakis az ő nagymérvű erkölcsi és anyagi támogatása mellett.

Igy működik ő már hosszú 46 éven át áldásosan s csüggedetlenül. 1865-ben lépett ő boldog családi frigyre ifjúkori barátja s rokona *dr. Serédy* (Pirpráyer) *János* özvegyével, ki öt árvát hozott házához, kiket kimért anyagi helyzete daczára, mi ismét önzetlen lelkületére vall, kitünő nevelésben részesitett. Hogy nemcsak ő, de egész családja nem vált a haza szégyenére, bizonyitja, hogy föntebb ecsetelt édes-atyja is kitünő szolgálatokat tett. Nagybátyja *Schwartzer Alajos*, első volt, ki a magyar boroknak Amerikában piaczot teremtett, s kit nagy *Széchényink* kitünő barátságával megtisztelt. Ott van unokatestvére *Schwartzer Ferencz*, ki tébolydáját megalapitva, az elmegyógyászat terén szaktekintély volt. Sógora *Kolonics Antal* szintén igazgatója volt a siketnémák intézetének, s mint ilyen, kitünő érdemeket szerzett. — Hogy érdemei mennyire bokrosak, mutatja az is, hogy Pest vgye közigazgatási bizottsága ő fölségének kitüntetésre egyhangúlag, lelkesedés mellett, ajánlotta. Adna az ég hazánknak sok ily családot, sok ily jeles férfiút!

A derék férfiú 1882. febr. 1-én ülte meg tanári működésének 40-dik évfordulóját, amidőn az ünnepély d. e. 10 órakor a felső-pléhánia templomában ünnepies „*Te Deum*“-mal vette kezdetét, melynél *Vadkerty Ferencz* intézeti hitoktató fényes segédlettel pontificált. A sz. mise alatt a városháza terén felállitott mozsarak durrogtak. A templomban az összes városi intézetek, hivatalok, testületek küldöttei jelen voltak, kik a sz. mise végeztével diszes menetben, élükön a diszmagyarba öltözött plgrmstrrel vonultak a siketnéma-intézetnek vizsgatermébe, mely ez alkalomra zöld galyakkal földiszitve volt. Itt üdvözölte a jubilárist az intézet legidősb tanára, *Krenedits Ferencz*, ki ekkor már 32 év óta működött együtt az ünnepelt férfiúval. Beszédében kiemelte, hogy 1802-ben nyittatott meg az intézet s azt *Fekete Károly* tette minta-intézetté, tudományos műveltsége s fárad-

hatlan ügybuzgalma által. Ő 1842 ben lépett az intézetbe mint tanár s pár év mulva beutazta Németország, London és New-York siketnéma-intézeteit s azokat beható tanulmányozás alá vette. Midőn utazásából hazajött, a közokt. miniszter tekintetbe vette az ő előterjesztéseit, s az általa ajánlott *„német módszer“* hozatott be a régebben divó tanmódszer helyébe. 1874-ben neveztetett ki igazgatóvá, mely állását nagy ügybuzgalommal s a valódi érdemhez méltó szerénységgel töltötte be, s a siketnémák tanításának nehéz feladatát emberbaráti szeretettel s valódi hivatási érzettel végezte s tevékeny működése által az intézetet minta-intézetté emelte.

Krenedits úr, beszéde végeztével, tanártársai nevében gyönyörü ezüst-koszorút, arany-bogyókkal nyujtott át neki, melynek arany szalagján e felirat van bevésve: *„Fekete Károly igazgatónak, tanártársai 1882.“* A beszéd után az ünnepelt megható szavakban mondott köszönetet, s mint mondá, a babér nem egyedül őt illeti, hanem tanártársait is, kik vele együtt közreműködtek az intézet emelésén, s kikkel a bebért tiszta szivvel osztja meg. Ezután következett egy megható jelenet, mely a jelen voltak közül többnek könyeket csalt szemeibe; ugyanis az intézet két legidősebb siketnéma növendéke, *Oross Kálmán* és *Szuszer Teréz*, kik az intézetben tanultak meg beszélni, szépen, érthető kiejtéssel mondtak el egy-egy üdvözlő beszédet, mi alatt a fehérbe öltözött *Fürész Ilonka* egy roppant szalagos babér-koszorút nyujtott át szeretett igazgatójuknak. A szalagon arany-betükkel kihimezve volt: *„Hálás növendékei 1842—1882.“* Az igazgató meghatva köszönte meg növendékeinek e ragaszkodását s szép beszédet intézett hozzájok. — A beszéd végeztével a testületek küldöttségeinek üdvözleteit fogadta. Ott voltak *Réty Ignácz* plgrmtsr a város, és tiszti kara nevében, *Kemény* (Koch) *Gusztáv* szbiró, *Jung János* püspöki titkár a püspök nevében, *Virter Bertalan* czimzetes püspök és kanonok, *Virter Lajos* és *Markovics Lázár* kanonokok, a káptalan nevében, *Panek Ödön* k. r. gymn. igazgató s *Ruth János* az ünnepeltnek egykori tanára, a gymn. tanári kar nevében, *Csávolszky József* iskolaszéki elnök, a tanitói kar, *Juhász* őrnagy s *Bölönyi* százados a honvéd-tiszti kar nevében, *Varga János* fegyintézeti igazgató s a tiszti kar, *Szántay Adolf* járásbiró s a hivatalnokok, *Gauze Henrik* s az adóhivatalnokok. Az izraelita hitközség, kereskedői testület, az izraelita betegsegélyző egylet, általános ipartársulat, kálvinista hitközség, a *„Váczi Közlöny“* szerkesztője a sajtó nevében s még számosan.

Az ünnepélyt diszebéd követte, melyre hivatalosak voltak az egyházak, tiszti és hivatalnoki kar küldöttei s a tanári kar. *Az étlap következő volt:* barna leves vagdalékkal, hideg tok tatárlével, virágkel vagdalt pástétommal, marha-sült angolosan, szegélyezve, pecsékelevél, pulyka, saláta, őzderék narancsesal és befőttel, fagyalék, Rochefort-sajt, gyümölcs, csemege. — *Borok:* grónári rizling, badacsonyi fehér, visontai vörös, pezsgő (Château-Pethő). Fekete kávé, kömény-

szesz. — Az ebéd alatt a szokásos felköszöntések bőviben voltak, melyek végeztével *Vida Vilmos* az ünnepeltnek küldött üdvözlő sürgönyöket olvasta fel nagy éljenzések közt. A nevezetesebb üdvözléseket küldték: *Buzogány Áron* miniszteri titkár, *gr. Ráday Gedeon* orsz. képviselő, *Földváry* Pestmegye alispánja, *Grünberger* a budapesti izr. siketnéma-intézet igazgatója, *Papp Ferencz* Marmaros-Szigetről, *Werdenstetter Szilárd* bpesti mintarajztanodai tanár, *Polzner János*, a szegedi ügyvédi kamara elnöke stb. Ebéd után a társaság egyrésze szétoszlott, többen pedig megtekinték az intézet vizsgatermét, hol a siketnéma növendékek és házi személyzet nagy uzsonnára jöttek össze, mely után a növendékek tánczra perdültek. Esti 8 órakor tánczmulatság rendeztetett, melyen igen előkelő közönség jelent meg s a tánez vig kedvvel folyt a reggeli órákig, mialatt a férfiak a buffetben vig hangulattal mulatoztak. A reggeli nap bevilágitotta az ablakokat, midőn a ritka szép ünnepély után a fényes estély véget ért s az egybegyült diszes társaság szétoszlott.

Szolgáljon a rövid életrajz, melyet *Vida Vilmos* tanár úr tolla után a „*Váczi Közlöny*“-ből (1882. 6. sz. febr. 5.) vettünk át, a derék, méltán ünnepelt, fáradhatlan munkásságú igazgatónak buzgó működése elismeréseül, kinek jól talált fénykőnyomatú arczképe jelent meg a „*Magyar paedagogiai szemle*“ 1882. évi áprilhavi füzetében ugyancsak *Vida V.* tanár úr által irt életrajz kiséretében.

22. §. Az igazgatósághoz érkezett nevezetesebb kormányrendeletek.

Hogy a nmlgú vall. és közokt. miniszterium mily tevékenyen ügyel fel a váczi orsz. m. kir. siketnéma-intézetre, mutatják számos rendeletei, melyeket is, térszüke miatt csak 1881. évi juliustól 1887-ki május 4-kéig, e helyen közölni jónak látjuk, annál inkább is, mert ezen derék intézet történelmére is világosságot és fényt deritenek.

1881. julius 3., 31,978. sz. a. Az intézet nagyrészt még hiányos felszereléseinek kiegészitése, továbbá egy rajzterem és női munkaterem épitése s felszerelése határoztatott el. — *Jul. 5.* 18,814. sz. a. A római kath. hitelemzőnek az általa hetenkint 10 órán túl teljesitendő hitoktatási óra mennyisége arányához képest évenként némi segély engedélyeztetik. — *Jul. 11.* 19,302. sz. a. *Taritzky Ferencz* intézeti tanár részére, roncsolt egészségi állapotának helyreállitása czéljából 100 ftnyi pénzsegély engedélyeztetik. — *Jul. 21.* 21,234. sz. a. A bűzterjesztő folyadékok kiszivattyuzásához szükséges eszközök s berendezésekre 260 ft utalványoztatik. — *Aug. 25.* 23,238. sz. a. Kiállitott orvosi bizonyitványok alapján az intézetbe felvett növendékeknél, kivált a magán-alapitványbelieknél, minősitvényüket illetőleg tapasztalt viszszás állapotok megszüntetése czéljából elrendeltetik: miszerint jövőre a siketnéma növendékek egészségi állapotáról s tehetségéről bemutatandó orvosi bizonyitványok, ha utólago-

san nem tapasztaltatnának az igazsággal megegyezőknek, az ilyen bizonyitványokat bemutatott növendékek, mint akár testi betegség, akár szellemi képtelenség miatt képezhetlenek, habár helytelen bizonyitványok alapján felvétettek is, utólag az intézetből visszaküldendők szüleikhez vagy gyámjaikhoz; miről ezek előre értesitendők. — Oly növendékek, kik szegénységök miatt a nyári szünidőre sem képesek hazautazni és igy nyárban is költséget okoznak az intézetnek egyfelől, s másrészt egészségökre is hátrányos befolyással van, hogy legalább néhány hétig a vidéki levegőt nem élvezhetik: meghatározott föltételek alatt utazási segélyben részesittetnek. — *Végül az 1881/2-ik tanévtől kezdve az intézet állapotáról szóló rövid értesitőnek szerkesztése s kinyomatása elrendeltetik.* — Egészségi szempontból, hogy a növendékek télen is hetenkint megfürödhessenek, felhatalmaztatik az igazgatóság, hogy a fürdő-kádak szaporitása iránt részletes javaslatot és költségvetést terjeszszen elő. — *Szept.-hó 26.* 27629. sz. a. *Együd Lajos* és *Scherer István* három évi időtartamra évi 450 ft ösztöndij és természetbeni lakás élvezetével tanárgyakornokokká neveztettek ki. — *Okt. 30.* 32515. sz. a. A tanárgyakornokoknak, a fiuk felett tanórákon kivüli felügyeletük fejében, szabad étkezés engedélyeztetik. — *Decz. 26.* 36,712. sz. a. *Szinte Gábor* segéd- és rajztanárnak ujonnan kiállitott tiszti okmány alapján 800 ft fizetés és 100 ft lakbér-illetmény engedélyeztetik.

1882. Toszt Ignácz intézeti gondnok betegsége folytán lemondván a gondnoki állomásról, helyette *Kormuth Gyula*, jan.-hó 19-kén 1387. számú minist. rendelettel ideiglenes minőségben 600 ft évi fizetéssel és évi 200 ft lakpénz élvezetével intézeti gondnokká neveztetett ki. Azonban f. é. febr. 5-én sulyos betegség folytán elhalálozván, a gondnoki állomás ismét üresedésbe jött. Mig betöltetik: *Prohászka János* intézeti segédtanár, helyettes minőségben, viszi ideiglenesen a gondnoki teendőket. — *Jan. 30.* 13110. sz. a. elrendeltetik: hogy az 1882/3-ik tanév kezdetével *a részben gyakorlatban volt szaktanitás megszüntetendő s szorosan vett osztálytanitás léptetendő életbe.* — *Jan. 23.* 7812. sz. a. A siketnémák rendszeres oktatásának terjesztésére szükséges tanerők nyerése végett *a siketnémák oktatására megkivántató tanképesitő vizsgának a siketnémák váczi országos intézetében leendő megtartása tárgyában* valamennyi tanfelügyelőhez, továbbá valamennyi egyházmegyei főhatósághoz intézett minist. körrendelet másolatban, tudomás és annak idején a kellő intézkedés megtétele végett megküldetik az igazgatóságnak.

1883. jul.-hó 14. 22962. sz. a. Miniszter úr ő nmlga, *Buzogány Áron* keb. osztálytanácsos, mint kiküldött ministeri biztosnak jelentését az intézetben 1883. jun. 27-én kiváló sikerrel lefolyt képesitő vizsgálatról tudomásul vévén: *Scherer István* és *Együd Lajos* tanitóképesitő okmányai, kézbesités végett az igazgatóságnak megküldettek, a vizsgálati jkönyv és anyakönyvi kivonat visszatartatván. — *Jul. 20.* 23,525. sz. a. *Kistelki Lévay Henrik* által, az intézetből

kilépő növendékek üzleti segélyezésére tett 10,000 ftos alapitványra vonatkozólag kiállitott alapitó-levél másolatát, minister úr ő nmlga oly fölhivással küldi meg az igazgatóságnak, hogy az alapitvány szellemében, az annak élvezetére jogosult, kilépő növendékeket, ez uttal s ezentúl minden tanév vége felé pályázatra felhiván, a beérkező folyamodványokat szabályszerű táblás kimutatás mellett, véleményes jelentésével minister úr ő nmlghoz terjeszsze föl. — Egyuttal értesittetik az igazgatóság, hogy az emlitett alapitvány (kelt Bpesten, 1883. jul. 7.) 500 ftnyi kamatjából a közalapok közös kezelési költségeihez köteles hozzájárulás fejében, évenkint 26 ft vonatván le, az alapitó-levél értelmében üzleti segélyül évenkint adandó segély összege 474 ftot tesz ki. Ezen nevezetes alapitvány okirata egész terjedelmében közöltetik a siketnéma-intézet 1883/4-ki Értesitőjében a 31—34. lapokon. — *Aug.-hó 9-kén* 25,525. sz. a. A néhai *almási Almay József* 1850. jun. 2-kán tett végrendeletében a siketnémák országos intézete javára Pesten tett hagyományra vonatkozó, örökhagyó jogutódai által aláirt és minister ő nmlga által jóváhagyatott alapitó-levél egyik példánya az igazgtóságnak miheztartásul és megőrzés czéljából megküldetik. Ezen okirat is egész terjedelmében olvasható ugyanazon Értesitő 34—35. lapjain. — *Szept.-hó 7-én.* 29,534. sz. a. A dévai reáliskolánál, *Horváth Miklós* lemondása folytán megürült rajztanári állomásra, helyettes rajztanári minőségben, *Szinte Gábor,* a váczi kir. orsz. siketnémák intézetében alkalmazott rajztanár neveztetvén ki: felhivatik az igazgatóság, miszerint nevezettet utasitsa, hogy uj állomását azonnal foglalja el.

Szept.-hó 10. 30,180. sz. a. felhivatik az igazgatóság, hogy a rajztanári teendők akadálytalan ellátása, illetve ezen állomás betöltése iránt javaslatát minister úr ő nmlghoz azonnal fölterjeszsze. — *Szept.-hó 16.* 20,559. sz. a. A rajztanári teendők akadálytalan ellátása tekintetéből *Bogányi Gyula* tanársegéd és *Együd Lajos* tanárgyakornok bizatnak meg az oktatással, ideiglenesen, helyettesitési dij mellett. — *Szept.-hó 12.* 23,020. sz. a. *Szinte Gábor* volt intézeti rajztanárnak az intézet használatára készitett fali-táblákért 50 ftnyi jutalomdij engedélyeztetik. — *Szept. hó 27.* 24,436. sz. a. minister úr ő nmlga a siketnémák oktatására alkalmas tanerők szakszerű kiképeztetése czéljából két tanitó-gyakornoknak felvételét határozta el, egyenkint 450 ft ösztöndijjal és 50 ft lakbérrel. Ezen állomások betöltésére nézve a szabályszerű pályázat, u. m. az 1881. évi május 30-kán a 14,152. sz. a. magas rendelettel történt, annak idejében kihirdettetni fog. — *Szept.-hó 27.* 31,397. sz. a. *Ruby Miroszláv,* okleveles középiskolai rajztanár-jelölt, az intézethez segéd- és rajztanárrá neveztetett ki, utasittatván, hogy tiszti esküjének letétele s állomásának elfoglalása végett az igazgatóságnál jelentkezzék. — *Okt.-hó 16.* 34,598. sz. a. *Ruby Miroszláv,* segéd- s rajztanárnak, évi 500 ftnyi fizetés s 100 ft lakpénz utalványoztatik. — Ntdő *Vadkerty Ferencz* intézeti hitelemző 1883. évi szept.-hó utolsó napjaiban alsó-

némedi-i plébánssá neveztetvén ki, nehogy az üresedésbe jött állomás betöltéseig a növendékek hitoktatása félbeszakitást szenvedjen, az igazgatóság szept 25-én 575. sz. a. kelt felterjesztése alapján, október hó 1-től ntdő *Pivár Ignácz* kegyesrendi tanár bizatott meg ideiglenesen, helyettes minőségben a hitelemzéssel. — *Nov.-hó 3.* 33,105. sz. a. elhatároztatik, hogy a hitoktatói állomás pályázat utján töltetik be. — *Nov.-hó 9.* 37,504. sz. a. tudomás és miheztartás végett, a következő pályázati hirdetés küldetett meg az igazgatóságnak: „*Pályázat*“. A siketnémák országos intézetében, Váczon, a római katholikus hitoktatói, évi 700 ftnyi jutalomdijjal javadalmazott állomás jött üresedésbe. Ezen tanitói állomásra ezennel pályázat hirdettetik, melynek határideje f. évi decz. 20-án a vall. és közoktatásügyi m. kir. ministeriumhoz intézendő s az intézeti igazgatósághoz a fenn kitüzött határnapig benyujtandó kérvényekhez csatolandó: *a)* a folyamodó keresztlevele; *b)* életpályájának rövid leirása; *c)* végzett tanulmányainak bizonyitványai, esetleg a tanképesitést igazoló okmány; *d)* a tanitás terén netalán már volt alkalmazásáról. — Budapesten, 1883. évi nov. 9-kén. A vall. és közoktatásügyi ministeriumtól.

1884. márcz. 20. 10,699. sz. a. Arról értesittetik az igazgatóság, hogy néhai *Palóczi Horváth Mária* 1865. évi febr. 20-kán kelt rendeletének VIII. 5-ik pontjával a siketnémák váczi intézetében alapitandó két alapitványi 4000 ftot hagyományozott, mely összeg után járó kamat ezen czélra elégségesnek nem mutatkozván, az 1870. évi márcz 27-kén 6628. sz. a. kelt rendelet szerint, egyelőre csak egy hely volt betölthető. Azóta a kamatoztatni rendelt pénzössszeg a II. alapitványi hely alakitásához megkivánt magasságát elérvén: minister úr ő nmlga a 2-dik alapitványi helyet is az 1884/5-ik tanévtől kezdve rendszeresitendőnek, illetve betöltendőnek találta. — *Májushó 10.* 13,772. sz. a. minister úr ő nmlga elrendelé: hogy *Kecskeméthy János, Verklyán Gergely, Király József, Vitkovszky Károly* és *Brulich Margit* növendékek az intézetből elbocsáttassanak, — *Braun Gyula, Endre Kálmán, Homolka György* és *Varga Gyula* pedig, tökéletesebb kiképzés végett, még egy évig az intézetben folytathassák tanulmányaikat. — *Májushó 10-én* 17,450. sz. a. *Ruby Miroszláv* az intézeti segéd- és rajztanár, az intézeti segédtanárok számára rendszeresitett évi 800 ftnyi fizetésben és évi 100 ftnyi lakpénzben részesittetik. — *Jul. 15.* 21,793. sz. a. *Krenedits Ferencz* tanárnak egészsége helyreállitása czéljából 100 ftnyi pénzsegély engedélyeztetett. — *Szept. 5.* 27,946. sz. a. *Pivár Ignácz* k. r. áldozárnak, a hitoktatói állomás teendőinek 1883. évi okt. 3-tól az 1883/4. tanév végéig való ideiglenes ellátásáért 300 ftnyi tiszteletdij utalványoztatott ki. — *Szept. 18.* 26,419. sz. a. *Ruby Miroszláv* rajztanárnak az intézeti növendékek rajzoktatása körül kifejtett sikeres müködéséért minister úr ő nmlga teljes elismerését fejezi ki. — *Okt. 1.* 36,445. sz. a. a *Kistelki Lévay Henrik* által, az önálló

iparos üzletet nyitni szándékozó siketnémák javára tett alapitvány értelmében adományozandó 2 segélydijra vonatkozólag pályázati hirdetési tervezet készitésére hivatik fel az igazgatóság. — *Decz. 6.* 42,651. sz. a. *Pivár Ignácz* k. r. áldozárnak az intézeti hitoktatói állomás teendőinek 1884. évi szept. 1-től az 1884/5. tanév végeig való ellátásaért 500 ftnyi tiszteletdij engedélyeztetik. — *Decz. 13.* 42,652. sz. a. *Olgyay János* segédtanárnak II-ik évötödös pótléka kiutalványoztatik.

1885. febr. 28. 3039 sz. a. A hazánkban létező gazdasági válság egyik főokának, az ipar fejletlenségének, illetve pangásának megszüntetésére vagy legalább enyhitésére, hazafias kötelesség lévén mindenütt, ahol csak lehetséges, a szükségleteket hazai iparkészitményekkel födözni, minister úr ő nmlga felhivja az igazgatóságot, hogy jelen rendeletéhez ragaszkodván, az intézet mindennemü ipari szükségleteit, ott ahol ez lehetséges, csakis hazai czikkek beszerzésével födözze. — *Febr. 24.* 4120. sz. a. *Scherer István* és *Együd Lajos* tanárgyakornokoknak a rendes illetékeken fölül egyenkint 50 ftnyi segély engedélyeztetik. — *Márcz. 9.* 8481. sz. a. kelt magas rendelet értelmébe, Bayer Sándor, Burján János, Braun Gyula, Homolka György, Endre Kálmán, Klotz Gizella, Varga Erzsébet, Boór Gyula, Feith György, Tölyhi Pál és Rudy András növendékek az intézetből elbocsáttatnak, — Bukta József, Schreck Zsigmond, Szlávik Sándor, Horváth Berta s Tóth Eleonóra növendékek pedig tökéletesebb kiképzés végett, még két évig folytathatják tanulmányaikat. — *April 16.* 14,380. sz. a. Hontmegye kir. tanfelügpelőjének a siketnémák ügyében tett jelentése az igazgatóságnak jelentés-tétel végett leküldetik. — *April 17.* 13,614. sz. a. *Szabó Mihály* szegedi tanitó-képezdei igazgatónak a siketnémák oktatása ügyében tett jelentése, véleményes jelentés-tétel végett, megküldetik az intézeti igazgatóságnak. — *April 23.* 15,595. sz. a. Aradmegye kir. tanfelügyelőjének *az aradi siketnéma gyermekek tanitása ügyében tett jelentése,* véleményes jelentéstétel végett leküldetik. — *April 23.* 15,429. sz. a. *Vida Vilmos* intézeti tanárnak, a mult év áprihavában betöltött 25 évi szolgálati ideje után, az 1870. évi. jun. 3-kán kelt magas rendelet értelmében, az ötödik korpótlék fejében 100 ft engedélyeztetik. — *Máj. 14.* 15,441. sz. a. *Ulrich Géza* számfeletti tanársegéd ezen állásban véglegesittetett.

Jul. 3. 24,411. sz. a. *Vida Vilmos* tanárnak egészsége helyreállitása czéljából 100 ftnyi pénzsegély engedélyeztetett. — *Jul. 29.* 25,123. sz. a. *Krenedits Ferencz* tanárnak egészsége helyreállitása czéljából 100 ftnyi segély engedélyeztetett. — *Aug. 10.* 25,121 sz. a. *Bogányi Gyula* tanársegédnek egészsége helyreállitása czéljából 80 ftnyi rendkivüli segély engedélyeztetett. — *Aug. 29.* 32,865. sz. a. *Berencz Mihály* ujfuttaki tanitónak, a tanitási módszer megfigyelése czéljából, az intézetnél néhány hónapig lakás és élelemmel ellátás engedélyeztetett. — *Szept. 10.* 35,042. sz. a. Az angol kir. követ-

ségnek a cs. kir. külügy-ministerium utján közölt abbeli jegyzéke: mennyi a Magyarországban levő siketnémák száma, s az aziránti kérdése, mi módon járul az állam és a község a nevelés és oktatásra szükséges költségekhez? — az igazgatóságnak jelentéstételre leküldetik. — *Szept. 29.* 36,363. sz. a. *Együd Lajos* tanárgyakornoknak gyógyitási költségeinek fedezésére 100 ftnyi segély engedélyeztetik. — *Okt. 12.* 36,540. sz. a. *Pivár Ignácz* k. r. áldozár az intézethez, évi 500 ftnyi fizetéssel *hitoktatónak véglegesen kinevezteteti.* — *Okt. 13.* 39,118. sz. a. *Berencz Mihály* ujfuttaki tanitónak, miután alkalmazása helyén már siketnéma gyermekek oktatásával foglalkozott, s az intézetben is a módszert tanulmányozta, a szakvizsga letétele engedélyeztetett. (Ezt letette 1885. nov. 14-kén). — *Decz. 10.* 48,606. sz. a. *Kaán János* és *Berinza János* tanitók az intézethez tanárgyakornokokká neveztettek ki. — *Decz. 14.* 49,200 sz. a. A *Weisz Franciska*-féle alapitvány betöltése foganatba vétetni rendeltetik. — Ezen alapitványról azonban szabályszerű *„alapitó-levél"* még kiállitva nem lévén, minthogy a végrendelkező az alapitvány körüli intézkedésre, sem jogutódainak, sem bárkinek is, semmiféle befolyást nem biztositott, s a kezelésre sem tett valamely különös intézkedést, s miután igy az alapitó-levél csakis a kezelésre és rendeltetés-szerű felhasználhatásra jogositott által állittathatik ki, ez pedig nem lehet más, mint maga a hagyományos váczi siketnéma-intézet igazgatósága, — utasittatik az alapitó-levélnek kiállitására s annak jóváhagyás végett való felterjesztésére.

1886. április 15. 14,750. sz. a. *Rozenberg József*nek, az aradi siketnémák iskolája tanitójának, a szabályszerű képesitő szakvizsgálatra bocsátás engedélyeztetett. A vizsgálat napjául ezen évi jun. 28-ka tüzetett ki. — *April 15.* 15,185. sz. a. *Együd Lajos* és *Scherer István* tanárgyakornokoknak 50—50 ft lakbér engedélyeztetik. — *Márcz 2.* 9324. sz. a. A *Kis-teleki Lévay Henrik* által, az önálló iparos üzletet nyitni szándékozó siketnémák javára tett alapitvány két-rendbeli segély-összege *Homolka József* bpesti és *Benedek Pál* bibarczfalvi lakosoknak adományoztatott. — *Márcz. 17.* 10,916. sz. a. kelt magas rendelet értelmében *Kovácsik Béla, Pászkó József, Grimm Katalin, Balczer Emilia* és *Szúnyogh Jakab* növendékek az intézetből elbocsáttatnak. — *Böczy Antal, Csepy Aladár, Krepp János* és *Szeiler Ede* növendékek pedig tökéletesebb kiképzés végett, még 2 évig folytathatják tanulmányaikat. — *1886. márcz 9.* 9324. sz. a. A *Kis-teleki Lévay Henrik*-féle alapitványi tőke kamatai fejében, a 2 rendbeli segélyösszegre 1000 ft utalványoztatott. — *Márcz. 23.* 11,792. sz. a. Az intézet 1887. évi költségvetésének részletes és beható indoklással, f. évi áprilhó 15-ig kitüzött záros határidőig leendett felterjesztésére az igazgatóság felhivatott. — *Márcz. 31.* 13,424. sz. a. *Bogányi Gyula* tanársegédnek első évötödös pótléka kiutalványoztatott. — *Jul. 10.* 25,905. sz. a. *Ruby Miroszláv* intézeti rajztanár a brassói állami főreáliskolához rendes tanárrá neveztett ki.

— Ezen magas rendelet értelmében a rajztanári állás üresedésbe jövén, annak ideiglenes betöltésével *Kaán János* tanárgyakornok bizatott meg. — *Jul. 14.* 1132. eln. sz. A Romániával fennállott szerződés megszünése által, a határszéli iparosok készitményeiket ott nem értékesithetvén, az intézet posztó, bőrárú, vászon stb. szükségleteik ezen iparosoktól szerzendők be. — *Jul. 19.* 26,706. sz. a. *Együd Lajos* tanárgyakornoknak 60 ft segély engedélyeztetik. — *Okt. 10.* 39,754. sz. *Pivár Ignácz* k. r. áldozár és intézeti hitoktató „*Bibliai történetek*“ czimü müve kinyomatás végett tüzetes indoklással felterjesztendő. — *Nov. 20.* 46,451. sz. *Együd Lajos*nak az 1885. évi számadások letisztázásaért 50 ft jutalomdij engedélyeztetik. — *Decz. 3.* 48,148. sz. Az intézet ruha- és ágynemü szükségletei hazai gyárosoktól szerzendők be. — Ezen magas rendelkezés folytán az intézet mindennemü szükségletei kizárólag hazai gyártmányokból szerzendők be.

1887. jan. 5. 16. eln. szám. A hazai ipar pártolása ujból elrendeltetik. — *Jan. 30.* 44,828/1886. sz. Az intézet folyadék-gyüjtő kútjának kimeritésére állandó szerkezetü meritő kút felállitása engedélyeztetett. — *Márcz. 2.* 7249. sz. *A Kisteleki Lévay Henrik*-féle alapitvány 474 ftot tevő kamatai ez évben *Tatárkó Irma* volt intézeti növendéknek s kassai lakosnak adományoztatik. — *Febr. 9.* 13,862/1886. sz. *A Lachenmayer*-féle rajzminták az intézet czéljaira megküldetnek. — *Márcz. 22.* 11,271. sz. Azon czélból, hogy a *Lévay Henrik*-féle alapitvány kamatjövedelme a levonások után is megüsse az alapitó által kitüzött 500 ftot, az 1888. évben pályázat nem hirdettetik ki. — *Máj. 4.* 13,566. sz. *Együd Lajos* tanárgyakornoknak 50 ft segély engedélyeztetik. — *Május 4.* 14,580. sz. *Scherer István* tanárgyakornoknak is 50 ft segély engedélyeztetik. — Az intézet beléletében előfordult nevezetesebb események közül különösen kiemelendő, hogy: az intézet iránt meleg érdeklődést tanusitott számos látogatók közül, *Schuszter Konstantin* váczi püspök úr ő Nmlga s *Szalay Imre*, vall. és közokt. miniszteriumi osztálytanácsos úr ő nga becses látogatásuk által az intézetet megtisztelni kegyesek voltak.

Ezen itt felsorolt nevezetesebb miniszteri rendeletek is hangosan bizonyitják: mennyire szivén viseli a szakminiszter úr ő nmlga ezen váczi orsz. m. kir. siketnéma-intézet felvirágoztatását. — Záradékul felhozzuk e helyen, hogy amint láttuk, noha a kath. papság és hivek ezen intézet javára évenkint tett adományai mellett, a hitfelekezetek e czélra forditott évi áldozataik elenyészően csekélyek, mégis ezen jeles országos intézet katholikus jellege is mellőztetik már korunkban! A tanárok kinevezésénél már nem igen tekintenek arra, hogy azok az ősi kath. egyház hivei-e vagy pedig az ebből századok előtt kilépett hitujitók felekezeteihez tartoznak? E sajnos állapotokat látszott már mintegy előre jelezni azon évek előtti intézkedés, mely az intézet épületének tetejéről a keresztet eltüntette! . . .

D.

1. §. A gymnasium e nemes város kebelében.

Ezen jeles főtanintézet történetét szerény művünk VIII. kötében a 93—109. lapokon már közöltük a kegyes-rendi társház ismertetésében; itt tehát csak még a következőkre szoritkozunk. — *E városban a gyermekeket leginkább az iparos és kereskedő osztály tanittatja*, mutatja ezt az itteni főgymnasium ifjuságának szülőiről összeállitott statistikai kimutatás. Igy az 1884/5-ki tanév elején beirva volt 273 tanuló, a kiknek szülői közül: önálló őstermelő 39, iparos és kereskedő 110, állami és községi tisztviselő 39, magán-tisztviselő 25, más értelmi foglalkozású 34, és munkás, szolgálattevő 26; összesen 273. — A váczi gymnasiumot nemcsak helybeli ifjak látogatják, hanem felkeresik azt a vidékiek is; igy a nevezett tanévben volt váczi 94, pestmegyei 55, magyarorszsági 95, külföldi 3, összesen 247 tanuló. Ezen utóbbi szám 26-tal kevesebb, vagyis azokat jelenti, a kik az iskolai évet befejezték. — Ugyanezen iskolai év elég kedvező eredménynyel végződött. Elégtelen osztályzatot ugyan 83 ifjú kapott; de ezek közül csak 24-nek volt egy elégtelenje, a kik tehát pótvizsgálatot tehettek. A latinból összesen 35, és a mennyiségtanból 20 nyert elégtelen osztályzatot.

A váczi kegyesrendi főgymnásium állapotának és viszonyainak végleges rendezése czéljából a közoktatásügyi miniszter ő nmlga értekezletet hivott össze. Az értekezletre, mely *dr. Hóman Ottó* tankerületi főigazgató elnöklete alatt f. évi április 28-kán fog városunkban megtartatni, meghivattak: a váczi püspökség, a kegyes tanitórend és Vácz város közönségének képviseletében annak egy kiküldötte. A város részéről, miután *Gajáry Géza* tanügyi előadó e f. hó 27-én kezdi meg szabadságidejét, *Csávolszky József* és *dr. Freysinger Lajos* városi képviselők lettek az értekezletre kiküldve. Ez megtartatott, s a tanácskozás tárgya a szakminiszter elé terjesztetett.

E.

1. §. A váczi Hoffmann-féle kis-katona-nevelő-intézet.

Létezett itt egykor, bizonyos *Hoffmann* nevű katonai auditor alapitványából keletkezett kis-katona-intézet. Első adat a városi jkönyvben 1810. szept. 11-kén fordul elő, s igy hangzik: „Felolvastatott *T. Ns. Eszterházy Ezredétől az ugyanazon Ezredi Növendék Katonaság* számára a város *quártér-házának* ki árendáltatása iránt irott levele, melynek következtén az iránt a t. ns. vgyhez tett, és a váras egyéb ügyeiben is beadott folyamodványok sürgetése végett Pestre küldöttség menesztetni rendeltetvén, *végeztetett*: Azon esetben, ha a t. s ns. vgye által a quartirház haszonbérben kiadatni engedtetik, *Csillag Márton* főjegyző és *Náisz Henrik* tanácsbéli urak kiküldetvén, a tek. ns. Eszterházy-Ezredet is tudósitsák erről. — Ugyanazon évi *szept. 17-kén* már a városi ülésen felolvastatott az ezen

bérbeadási engedély a kiskatonák intézete részére s a szerződvény három évre szokott megköttetni. Az 1813. nov. 20-ki ülésen a város az ekkorig bankóban fizetett 640 ftnyi bérleti dijt a jövőre váltóban kivánta fizettetni. 1822. aug. 3-ki ülésen lakbérül már 600 ft emlittetik. Az intézet részére a város szolgáltatta ki a fát, és pedig 1829—1835-ig az igazgató tisztnek kiadott 47$^{2}/_{4}$ öl tüzi-fát 605 ft 14 dr. értékben, 1836. febr. 5-ről kelt iratában kérvén a tanácsülés a vgyét, hogy ezen összeget a város adójába betudni sziveskedjék. — *1839. decz. 27.* ülésen előfordul, hogy az ezen katonanevelő intézetnek kiszolgáltatott 27 öl tölgyfa ára 348 ft 52$^{3}/_{6}$ drbn vpénzben a vgye pénztárából kifizettetvén, jövőre a vgynek ezen évi nov. 19-kén tartott közgyülésének 6810. sz. a. hozott végzésénél fogva, a fakiadás megszüntetni rendeltetett. Miről tek. *Fáy György* főszbiró úr által a város és a nevelőház parancsnoka utasittatni rendeltetett.

Fölemlitünk itt egy nevezetes alapitványt. *1850. okt. 16. 1302. sz. a.* ez fordul elő ugyancsak a városi jkönyvben: „Cs. kir. magyarországi katonai főparancsnokság f. évi 17,657. sz. a. kiadott rendelménye, melyben a magas cs. kir. hadügyminiszterium által *Götz Kristóf* cs. kir. tábornok özvegye, *Götz Josephina* asszonyság, a közelebb *mult évi április 10-kén történt csata alkalmával elholt férje halálos sebet kapván*, egy pár napi szenvedés után a helybeli cs. kir. *föhg. Ferencz Ferdinánd d'Este* nevét viselő, 32-dik gyalog-ezredi katonanöveldében az ott teljesitett ápolás után elhunyt, s ezen férje iránt tanusitott emberbaráti szolgálatért ezen növelde részre 4$^{1}/_{2}$ percentes államkötvényeket, összesen 2000 ftban, alapitvány gyanánt letette olyképen, hogy ezen tőke után járó kamatok, az itt helyben levő katonanöveldei növendékekre fordittassanak, köteles lévén a növelde férje (alvárosi temetőbeni) sirboltját jó karban tartani s minden károktól megóvni. Ha pedig e növelde Váczról áthelyeztetnék, akkor ezen alapitványi tőke a helybeli szegények intézetére szálljon az emlitett kötelezettséggel, — ezen alapitvány helybenhagyatván, szükséges tudomásul a tanácsot értesitte. Mire nézve *végeztetett:* „Ezen, a magas cs. kir. hadügyminiszterium által helyenhagyott alapitvány szükséges tudomás végett e helyen jkönyvbe vétetvén, a szegények intézetének elnöke mihez alkalmazás végett az átküldött irományoknak másolatban leendő átadások mellett tudósittatni rendeltetett.

2. §. Egyéb ezen kis-katona-intézetre vonatkozó dolgok.

Ezen intézet parancsnoksága s a városi tanács közt többször történt érintkezés a lakbérre nézve. Igy az előbbi 275. sz. a. iratában az iránt kereste meg a v. tanácsot, hogy az intézeti épület további kibérléseért kivánt 1000 pftnyi bérösszegből hajlandó lenne-e a város leengedni? Mire a plgrmstri hivatal által tett indokolás következtében, a községi választmány tanács-ülése (1854. jul. 1. 63. sz.) kijelentette, miszerint az 1000 pftnyi bérösszegből nem engedhet

le, s erről a nevezett intézeti parancsnokság tudósittatni rendeltetett. — *1854. szept. 16. 86. sz. a.* meg ez áll a városi jkönyvben: „A cs. kir. szbirói hivatal a httótanácsi osztálynak a cs. kir. megyefőnökség utján vett intézvényét 3141. sz. a. oly felhivással küldvén meg a plgrmsteri hivatalnak, hogy a városnak a növendék-katonai ház utáni tulságos haszonbéri követelése legalább is évenként 800 pftra szállittatnék le, annálinkább is, miután a város egyrészt igen félreismerné saját érdekét, ha tulságos követelései által a kérdéses intézetet, mely annyi évek óta a város virágzásának emelésére tényezőül szolgált, kebeléből kiszoritaná s más székhely választására kényszeritené; — valamint másrészt türni nem lehet, hogy az állami kincstár némelyek nyerészkedési vágya által oly föltünőleg kizsákmányoltassék."

Erre *végeztetett:* „E városi tanács s községi választmánya már tett felterjesztében kifejtett körülményeknél fogva a kivánt 950 pftnyi haszonbéri összegtől el nem állhatván, annak tekintetbe vételeért esedezik, hogy ezen haszonbér mellett is a közpénztárra épen semmi haszon nem háramik, mivel a kivánt haszonbér az épületnek csak könnyen fölvett 20,000 pftnyi érték utáni kamatait sem üti meg, — az évenkénti, mostani időviszonyokhoz képest tenni kellő épitési költségek a pénztárnak valóságos veszteségére maradnak vissza. Minélfogva a tek. cs. kir. főszbirói hivatalhoz egyszersmind oly kérelmet magában foglaló hivatalos jelentés intéztetni rendeltetik, hogy a felhozott méltányos okok fölemlitése mellett a kivánt 950 pftnyi összeg megajánlását a felsőbbségnél eszközölni kegyeskednék." — E tárgyban még tovább is folyt a tanakodás. Igy u. a. 1854. évi nov. 11. a 110. sz. a. ezt tartalmazza a városi jkönyv: „A katona-nevelőház kibéreltetése tekintetében felsőbbi küldetésnél fogva cs. kir. megyei első biztos úr elnöklete alatt tartandó községi választmányi tanácsülés ez alkalomra kijelentve lévén, tisztelt biztos úr az érintett intézetnek e városra különösen kiterjedő közhasznát és jótékonyságait, s különösen azt előterjesztve, miszerint az intézetnek itteni föntartása nemcsak a város emelkedése előmozditására szolgál, hanem ez által Vácz közönsége nagyobb pénzforgalomra számithatván, a lakosság keresetében elősegitést nyer, s mind a mellett a közönség illő haszonbért is vesz, mit egyébként az intézetnek innéti eltávolitásával a közönség éppen nem élvezhet, sőt a magánkibéreltetés esetében annyi haszonbéri ajánlatra sem számithat. Mely körülmények tekintetbe-vételével a haszonbéri összeget 700 pftkban elfogadhatónak ajánlja, annálinkább is, mivel az árendális összegnek egyszerre oly emelkedetten leendő felrugtatása ama tulságos követelésre mutatna, melynélfogva a községi tanács az ezen bérlet mellett fenforgó községi tanács az ezen bérlet mellett fenforgó községi érdekeket szem előtt tartva, talán az intézetnek eltávolitását segitené elő. A kibéreltetésre nézve tehát a fentebbi körülmények figyelemben tartásával az ajánlat elfogadására a községi tanácsot felhivja."

Mire a *végzés* ez lőn: „A községi tanács törekvése épen nem lévén oda irányozva, hogy a kérdéses katonai intézet kibéreltetése tekintetében eddig tett nyilatkozatai által, a kivánt bérletösszeg folytán, magát a magas kormány ellenében, tulságos követelésével tüntesse föl, azon költségek számításba vétele mellett indult ki, mely évenkint előfordulni szokott épületi igazitások elviselésével oly annyira emelkedik, hogy az eddigi árendát sokszorosan fölülmulja és igy az épület utáni adóztatást s kamatszámitást, mint visszamaradó terhet tekinthetni. A föntebbi 700 pft bérleti összeg is a fentebbi számitás szerint nem látszik ugyan kielégitőnek, de a községi választmányi tanács a magas kormány iránt eddig is tanusitott jó szándékát ez úttal is mindenkép bebizonyitani törekedvén, s a tisztelt biztos úr által előterjesztett körülményeket figyelembe vévén, az ajánlott egy évi bérletösszeg 700 pftban elfogadottnak s az intézet részére ennélfogva oda engedettnek kijelentetik, olyképpen, hogy a szerződés határozatlan időre köttetvén, egy félévi fölmondás föntartassék, mely szerint akár a magas kormány, akár pedig a bérbe adó község részéről a felmondás a bérlet meg nem tartása esetében egy félév előtt közbevetendő légyen. Ily értelemben az átadási jkönyv az ülés alatt szerkesztve s a jelen volt tanács s községi tagok által rendesen aláirva tisztelt Biztos urnak kezébe adatott.

Az *1838. szept. 8-ki* városi ülésen ezen intézet már igy fordul elő: „*Estei főhg Ferencz Ferdinánd nevét viselő 32. számu magyar gyalogezredbeli helybeli katonanevelő intézet*“, melynek parancsnokai ezek voltak, amint a városi jkönyvben neveik előjönnek: *1815. okt. 3. Tomazini* főhadnagy, ki ugy látszik, kezdet óta, első igazgatója volt ezen intézetnek. — *1824. nov. 9. Lenhart; — 1826. jul. 7. Bajer; 1834-ben* s már előbb is, *Skarka Antal;* ennek utódja lett *Stoklaszsza Ferdinánd,* a ki 1842-ben is előfordul; — *1838. szept. 8. Lunda János; — 1841. jan. 4. Stoklaszsza Ferencz; — 1846. jan. 21. Spissák János; 1850. ápr. 13. Simunich; — 1851. jan. 10. Duschich.* Ezen utóbbiak már főhadnagyi rangban voltak, mig az előbbiek egyszerüen csak hadnagyok. A nevelő-intézeti igazgató főhadnagy mellett volt egy őrmester is, ki a növendékekre felügyelt. Ilyen volt 1817-ben *Kirschlüger Antal,* csak ezen egynek neve fordulván elő a városi jkönyvben. A katonanövendékek a város elöljáróit ujév alkalmából megköszöntvén, az elöljáróság 2 akó sört rendelt nekik kiadatni. Ez történt például 1812. és 1815. években is. — *A szabadságharcz leviharzása után, a város szállásháza a jövő-menő katonaság részére lévén lefoglalva, a köznép által u. n. „kis-katonák“ a sz. ferenczrendiek kolostorának Dunára néző felső emeletén és annak posztógyári épületében, mely a nagy kerttel határos, voltak egy ideig elhelyezve, hol őket e szerény sorok irója, mint átutazó látta.*

1856. május 14. 22. sz. Felolvastatott helybeli cs. kir. katonai növelde főhadnagy úr igazgatójának f. évi április 30-ról 135. sz. a. kelt abbeli hivatalos levele, melyben *azon oknál fogva, mivel felsőbbi*

*

rendelet szerint, a helyben volt katonai növendékek f. évi szeptember végén innen elköltözendenek, a várostól eddig kibérlett s neveldéül használt háznak, a magas cs. kir. katonai hadparancsnokság által f. évi 2255. sz. a. rendelete folytán f. évi szept. hó végére, vagyis sz. Mihályi évnegyedre történt felmondását tudtul adja. Mi is tudomásul vétetvén, ezen körülményekről városi főpénztárnok úr tudósittatni végeztetett. — *Szept. 3. 37. sz.* Olvastatott a cs. kir. katonai növelde parancsnokának f. évi jun. 16-ról 174. sz. a. kelt abbeli hivatalos levele, mely mellett a katonanöveldeül használt városi épületről szóló bérleti szerződésnek a cs. kir. katonai hatóságnál föntlevő egyik eredeti példányát további intézkedés végett átküldvén, *határoztatott:* „Ezen áttett szerződés eredetiben az irattárban megőrzendő, másolatban pedig miheztartás végett városi *Serédy Károly* úrnak kiadandó. — *Eszerint a katonai növelde 1810. szept.-hótól 1856. évi szept.-hó végeig létezett Váczon,* amidőn innét a kiskatonák elköltöztek.

F.

1. §. A Ludovicaea akadémiának keletkezése s szervezete.

A mai fegyházi épületnek, az u. n. diadalkapura néző részének helyén emelkedett, a föntebb már ismertetett *nemesi Convictus,* melyből aztán fejlődött ki a M. Teréz által 1777-ben, a bécsi *Terezianum* mintájára megalapitott *Terezianum;* de II. József ezen intézetet megszüntetvén, ennek alapitványát is többekkel a tanulmányi alapitványokhoz csatolta. Majd az ekkép üresen maradt épület az 1808. évben I. Ferencz király alatt alapitott s épen akkor megkoronázott s a czélt a karonázási 50,000 aranynak erre adományozásával elősegitő nejéről, *Mária Ludovicá*-ról, *Ludoviceának nevezett katona-nevelőintézet részére* fordittatott. Ezen *katonai akademiának szervezete* kinyomatván, a hatóságokkal közöltetik (1808. 7. tvczkk 4. §.) — A tanfolyamok 6 évre oszlanak. (1808. 7. tvcz. 14. §.) — Az iskolai fegyelem benne szorosan katonai lesz. (15. §.) — A benne alkalmazott tisztek megtartják ezredök rend- és rangfokát, és üresedés esetén itt az akadémiában mozdittatnak elő (1808. 7. tvk. 8. §.) — Ennek részére igazgatók, aligazgatók, felügyelők s tanárokul alkalmas egyéneket a nádor fog előterjeszteni (1808. 7. tvkk, 9. §.) Ezen akadémia igazgatói, aligazgatói, felügyelői s tanárai legyenek komoly és nemes férfiak, a haza fiai, katonai tudományok birói és mérsékeltek. Aztán jó szolgák és jó cselédekkel láttassék el az akadémia altisztekből. (1808. 7. tvk. 10. §.) — Ezen katonai akademia növendékei kitünő vagy I. osztályú érdemjegygyel futván meg a tanpályát, alkalmazásukban ugyanazon kedvezésekben részesüljenek, mint a neustadtiak. (U. o.) — A felveendő növendékek, vallásküloönbség nélkül, nemesek és magyar polgárok legyenek, kitünő vagy I. osztályú érdemjegygyel ellátva 12-nél nem kevesebb és 15-nél nem magasabb korúak (1808. 7. tvk. 12. §.) Az ösztöndijasak ne legyenek 120, és a fizetésesek 80-on fölül.

(13. §.) — A tanfolyamot 6 éven át végezzék el. (14. §.) A *Ludovicea* akadémia igazgatója az ezen kivüli ifjaknak, legalább ha I. oszt. bizonyitványt tudnak előmutatni azon tartárgyakból, melyek ide megkivántatnak, jogot adhat az ezen intézetbei járásra (1808. 7. tvk. 6. §.) — Ezen akadémiában a fegyelem katonai lészen. (1808. 7. tvk. 15. §.)

2. §. Ezen katonai akadémiára tett adakozások.

A lángoló honszeretet számosakat oly lelkesedésre ragadott, a melynek behatása alatt meglepő áldozatokat hoztak ezen katonanevelő intézet javára. Igy mig Magyarországban ily intézet állittatni fog, a Bécsben már létező katona-akadémiában képeztetendő magyar ifjuság részére *gr. Festetich György* 40,000, *Rhédey Lajos* 10,000, *Párnitzky Mihály* 1000 ftokat adományoznak. (1802. 4. tvk.) — Ily intézet Magyarországban állit tatik föl és annak a mostanában megkoronázott császár- és király nőnek, *Ludovicának* neve adatik és lakhelyül a Teréz-féle tápintézet épülete jelöltetik ki. (U. a. 1. §.) — Az arra adakozók nevei előfordulnak u. a. tvczikkben és 1812. 2. tvczkkben. A ki arra 5000 ftig adományoz, egy év alatt 1809. jan. 1-től számitva, a tőkepénzt évnegyedi részletekben tegye le; a ki 5000-et és azontúl áldozott, 6% kamatra a tőkepénzt magánál tarthatja; a ki 10,000-et ad, joga van bemutatni. (1808. 7. tvkk. 17. §.) — Az arra már ajánlatot tett jótevők az 1809. jan. 1-től 6 percentes kötelezvényt adnak. Az öregebbek a tett ajánlat napjától; és ezen kötelezvényeknek elsőbbségök van minden más régibb adósságok előtt. (16. §.)

Aczél István, az országos közpolitikai bizottság tagja, ajánl a Ludovicea-akadémiára 1000 ftokat. (1808. 7. tvk., 18. §.) — *Adonyi Mihály* ad 1000 ftokat. (1808. 7. tvk. 18. §.) — *Akay János* 100 ftot (1812. 2. tvk.) — *Alagovich Sándor* esztergomi kononok 300 ftot. (1818. 7. tvk. 18. §.) — *Dux Albert*, szászhoni fejedelem, 30,000 ftot. (1808. 7. tvk. 18. §. — *Öregebb Almásy Pál* 5000 ftokat. (U. o.) — *Alvinczy József* báró, mareschallus, 5000 ftokat. (U. o.) — *Gr. Amadé Antal* 5000 ftokat. (U. o.) — *Andrejovits Péter* 100 ftot. (1812. 2. tvczk.) — Névtelen 3000 ftokat. (1808. 7. tvk. 18. §.) — *Antunovits Ferencz* és *Károly* 1000 ftokat. (1812. 2. tvk.) — *Gr. Apponyi Antal* 8000, *József* 3000, *György* 2000 ftokat ajánlottak. (1808. 7. tvezk. 18. §.) — *Arady János* püspök 1500 ftokat. (U. o.) — *Aspermont János Gobertus* indigena (1764. 47.) 10,000 ftokat. (1808. 7. 18.) — *Balla Antal* 100 földrajzból álló katonai Atlast, melynek ára 100 ft és 500 ftot. (1812. 2.) — *Avakumovits István* püspök 500 ftot. (U. o.) — *Bács-vgye* részletes adományokból 3401 ftot s 45 krt. (1812. 2.) — *Baja városa* 500 ftot. (1812. 2.) — *Balogh János* 1000 ftot. (1808. 7. 18.) — *Balogh Sándor* 2000 ftot. (U. o.) — *Baloghy Lajos* 1000 ftot. (U. o.) — *Gr. Barkóczy Ferencz* 5000 ftot. (U. o.) — *Bärenkopf Ignácz* kanonok 1000 ftot. (U. o.) — *Bartakovits Ferencz* 200 ftot.

(1812. 2.)· — *Batthyányi Károly* gr. 24,000, *János* 4000, *Antal* 2000, *Ferencz* 10,000, s *Fülöp* hg. 12,000 ftokat; *gr. Belesznay Sámuel* 14,000 ftot; *Bencsik Ferencz* 1000 ftot; *Benyovszky János* kanonok 1000 ftot; *gr. Berényi Gábor* 2000 ftot; *gr. Bethlen László* 2000 ftot.

Besznák Pál kanonok 4000 ftot; *Bezdini gör. kolostor* 150 ftot; *Bezerédy Ignácz* 1000 ftot; *Bezsán István* 1000 ftot; *Blaskovits József* 1000 ftot; *Bodonyi Miklós* esperes 1000 ftot; *Bohn János* 200 ftot; *Böhnll Mátyás* 250 ftot; *Boronkay István* 1000, s *Imre* 1000 ftot; *Bretzenheim Károyl* hg. 5000 ftot; *Brigidő Mihály* báró, püspök 5000 ftot; *Brudern József* 5000 ftot; *Brunsvik József* gr. 5000 ftot; *Bubánovits Sylvester* püspök 1000 ftot; *Buda városa* 8000 ftot; *Bujánovits Károly* 2000 ftot; *Buttler János* gr. 10,000 ftot; *Bydeskúthy Vincze* 300 ftot. — A ki 5000 ftokat vagy kevesebbet ajánl a katonai akadémiának, az egy év alatt, 1809. jan. 1-től számitva, ezen összeget évnegyedi részletekben befizetendi az országos közpénztárba. (1808. 7. 14.) A nagyobb tőkepénzeket ajánló, azokat 6 pcentes kamatokra magánál tarthatja. (U. o.) Egymaga vagy társsal 10,000 ftokat ajánlónak bemutatási joga lészen. U. o. 18. §.) — A tőkepénzt az akadémiának lefizetni akaró, vagy ha valakinek az fölmondatik, egy évnegyedi idő bocsáttassék neki előre. (1808. 7. 20.) — Az akadémia tőkepénzei az ország nádora által mondatnak föl vagy helyeztetnek ki. (1808. 7. 19.)

Victoria Colloredo özvegye 5000 ft; Colloredo Mária Henrica 5000 ft; gr. Csáky Miklós kanonok 1000 ft; Csáky Károly és Sándor grófok 3000 ft; *Csáky László* gr. kanonok 6000 ft; Csáky István gr. 5000 ft; Csáky Manó gr. 3000 ft; Csáky Lajos gr. 1000 ft; Csáky Imre gr. özvegye 2000 ft; csanádi káptalan 500 ft; Czartorinszky Ádám hg. 4000 ft; Csekonits József 5000 ft; Cziráky Antal gr. 4000 ft; Dadányi Konstantin 5000 ft; Deáky János 200 ft; Debreczen városa 10,000 ft; Draskovits János gr. 10,000 ft; Drazsánszky János sz. benedeki pléb. 500 ftot s e javadalom birtokában élte végeig, évenkint 50 ftot; Dvornikovits Miklós 1000 ftot, Ekler József 100 ft; Eötvös Ferencz 1000 ft; Erdődy Károly gr. 5000 ft; Erdődy József gr. kancellár 100,000 ft, később ismét 1000 ft; Erdődy Sándor gr. 5000 ft; Eszterházy János gr. 5000 ft; Eszterházy László gr. 15,000 ft; ifj. Eszterházy Ferencz gr. 6000 ft; ifj. Eszterházy Nep. János gr. 4000 ft; Eszterházy Károly gr. 10,000 ft; Eszterházy Kázmér gr. özvegye 6000 ft; Eszterházy Ferencz gr. 10,000 ft; Eszterházy Miklós gr. 10,000 ft; Eszterházy Miklós hg. 80,000 ft; Fábián Ferencz 100 ft; Fáy Ágoston 5000 ft; Fekete Ferencz gr. fölajánlja minden katonai irodalmi vagyonát; Fellner András báró 5000 ft; Ferráris József János gr. 6000 ft; Festetich György gr. 40,000 ft; Festetich Ignácz gr. 3000 ft; Festetich László gr. 5000 ft; Festetich Juliánna gr. 2000 ft; Fischer István báró, érsek 12,000 ftot.

A Ludovicea katonai akadémiának forintokat ajánlottak: 20

ftot évenként élte végeig *Szele Sámuel* (1812. 2.); 50 ftot az említett 500 fton fölül, élte végeig *Drazsánszky János* sz. benedeki plébános (1808. 7. 18.); *Laczkovics is* élte végeig 50 ftot (1812. 2.); *gr. Révay Ferencz* élte végeig évenként 100 ftot; *Radits János* tábori pap szolgálata végeig 100 ftot (1808. 7. 18); Stettner Máté és Légrádi Sándor, Gilányi János b., Oszterhuber Ferencz, Ekler József, Vadnyay Károly, Vachtarits szoboticzi pl., Fábián Ferencz, Vojnits Antal, Hury József, Süttő József, Pikken József, Hendrey Pál, Nozdroviczky Ferencz, Akay János, Habel Ferencz, Szaitler Károly, Huszár József, Pajor Sándor, Osztovics Péter, Slachta Ferencz, Szilágyi János, Szántó János, Szabó Antal, Georgievits Vazul g. sz. pl., Trummer Zsigmond, Andrejovits Péter, temesvári g. sz. consistorium, n. e. g. sz. sz. György monostora, Pokomándy Tamás, Szabó János, Lestyán Mihály, Lukács Miklós, Tornyosy Márton (1812. 2) — G. sz. bezdini monostor 150 ftot (1812. 2.); *200 ftokat* b. Splényi József, Latzkovits György, Vajda Péter (1808. 7. 18.), Hertelendy Mihály, Horváth János, Odvy Ardrás, Deáky János, b. Kray Borbála, Tanárky József, b. Révay Antal, gr. Pongrácz János, Antal és Ádám, Klanitzay János, Bohn János, Radványi Miklós, Papházy Áron, Vargha Ferencz, Pajor Gáspár, Landerer Ferencz, Bartakovics Ferencz, Sirsich Simon pedig önmagát és utódait ezen 200 ftokra kötelezi évenkint az akadémia fönállásaig (1812. 2.)

250 ftot Bőhnl Mátyás (1812.); 300 ftot Alagovits Sándor eszterg. kanonok (1808. 7. 18.); Skublits Imre, Nedetzky Ferencz, Gabelkhoven Antal b. prépost, Bydeskúthy Vincze, Kulterer Ignácz és Miksa, Kövér Antal és kisebb gyüjtelék Temes vgybn (1812. 2.) — *400 ftot* ajánlanak Kapdebó testvérek; *500-at* Grünsperger István, Kovács György, b. Perényi Károly püspök, Keller György kanonok, Drazsánszky János pléb., ifj. Latinovits József, Baja mváros, Balla Antal, Szilvay János, Vidák Péter, Tormásy Antal, Koics Sándor s Estimius, Avakumovics István, Lippa mv. s a csanádi káptalan (1812. 2.) — *600 ftot* Pósfay József György; *840 ftot s 40 krt* a trencsénmegyei gyüjtelék (1812. 2.); *1000 ftot* Galgóczy Antal, Kiszel Pál, Boronkay Isván, Lukácsy Miklós, Aczél István, Dvornikovits Miklós, Revitzky József, Szillassy József, Tallián Antal, Szepessy Ignácz b., Kaiserfeld Ferencz b., Juricskay László, Szányi József, Gabelkhoven Antal b. prépost, Szaplonczay József, Plavschitz Péter, Ürményi Péter kanonok, Bezerédy Ignácz, Szentiványi János, Baloghy Lajos, Adonyi Mihály, Balogh János, Prileszky Károly, Mérey Sándor, Eötvös Ferencz, Györgyi Pál, Marczibányi Imre, Halácsi László, Pongrácz Imre, Kazinczy Dénes, Mihalovits János, Kussevich József, Végh Ignácz, Bézsán István, Majthényi László, Zichy Mihály, Friedeczky Ferencz kanonok, Landerer Mihály, Szányi Ferencz püspök, Somogyi Lipót püspök, Klobusiczky Péter püspök, Rudnay Sándor püspök, ifj. Majláth József gr., Tolvay Ferencz gr., Csáky Lajos gr., Lodron Jeromos gr., Vass Pál, Szken-

derovits Brúnó, Lénárd Márton, Kámánházy László püspök, Forgách László gr., Vajda Antal, Nedeczky Ferencz, Rauscher Miklós püspök, Majthényi Károly, Gosztonyi Mihály, János és András testvérek, Mayerffy Ferencz, Sankó János, Tallián István, Bodonyi Miklós, Bencsik Ferencz, Kovács János, Boronkay Imre, Zdencsay Antal, Kinszky Fülöp gr., Plathy Pál, ifj. Kollonits László gr., Harrach János gr., Teschenberg János, Csáky Miklós gr. kanonok, Gosztonyi István kanonok, Bärnkopf Ignácz püspök, Szalay János kanonok, Riczinger György kanonok, Kramer Ferencz kanonok, Benyovszky János kanonok, Kovács Imre, Lőcse városa (1808. 7. 18.) Pehárnik Miklós b., Jelachich Ignácz kanononok, Jelachich János, Jelachich István, Bubanovits Sylveszter püspök, Szapáry Péter gr., Sümeghy József gr., Blaskovits József, Trtyánszky Mihály, Podhorszky János, Thuszky András, Latinovits János, Antunovits Ferencz és Károly, Serényi Károly gr., Ugronovits János, Vietoris László, Koin Mihály, Kuluncsics Tamás, Lopreszthy Lajos b., Kőszeghy János, Szabadka városa, Erdődy József gr. korlátnok, Mednyánszky Lajos b., Thúróczy János, a palatinusi ezred tisztei (1812. 2.)

1061 ftot a szerémi megye nemesei (1812. 2.), *1200 ftot* b. Geramb Juliánna s a császári huszárok tisztei (1812. 2.) *1500 ftot* Arady János püspök, Podmaniczky Sándor és Károly bárók (1808. 7. 18.) — *2000 ftot* Bujánovits Károly, Boráros János, Kalmárfy Ignácz, Patay Sámuel, Makay Antal kanonok, Vurum József, kanonok, Balogh Sándor kanonok, Pogány Ferencz kanonok, Sóber János prépost, Schlichtinger Volfgang apát, Haller József gr., Podmaniczky József báró, Vécsey Miklós b., Szabó András püspök, Király József püspök, Szegedy Pál püspök, Batthyányi Antal gr., Révay Pál b., Berényi Gábor gr., Csáky Imre gr. özvegye, Végh István, Vulkán Sámuel püsp., Bethlen László gr., Berchtold Antal gr., Sauer Cajetán püspök gr., Laffert Vincze báró, Apponyi György gr., Berényi Zsigmond gr., Festetich Juliánna gr., Perényi Imre b. püspök, Haller Ferencz gr. kanonok, Traun Antal gr. (1808. 7. 18.) — Jelachich Vincze, Szegedy Ferencz, Inkey Ádám, Puthon János (1812. 2.) — *2189 ft* Szala vgye kisebb ajánlataiból (1812. 2.) — *2500 ftot* Inkey János (U. o.) — *3000 ftot* Goldenfinger György, Osztroluczky Lajos, Markovits András, Csáky Manó gr., Prónay Gábor b., Kluch József püspök, Festetich Ignácz gr., Malonyay János b., Sztratimirovits István érsek, Vilt József püspök, Csáky Sándor és Károly grófok, *a váczi káptalan,* Apponyi József gr., Pallavicini Eduárd őrgróf, Névtelen, Széchényi Sándor gr. (1808. 7. §. 18.)

3401 ft s 45 krt ajánlottak Bács vgye magán községei (1812. 2.) — *4000 ftot* Czartorinszky Ádám hg., Kubinyi Gáspár, Mártonffy József püspök, Zichy Ferencz gr., Patachich Bertalan gr., ifj. Eszterházy Nep. János gr., Cziráky Antal gr., Horváth Zsigmond gr., Batthyányi János gr., Beznák Pál kanonok (1808. 7. 18.) — Majthényi László (1812. 2.) — *5000 ftot* Rudics Máté, Zerdahelyi György,

Lónyay Gábor, Svetics Jakab, Péchy János, Csáky István gr., Stőszel József, Lázár János, Colloredó Victoria gr. özvegy, Ürményi József, Gyulay Ignácz gr., Nádasdy Mihály gr., Brunszvik József gr., Almásy Pál gr., Schönborn Fülöp gr., Elcz Imre gr., Amade Antal gr., Teleky László gr., Alvinczy József b., Erdődy Károly gr., Széchenyi Lajos gr., Brigidó Mihály báró püspök, Milassin Miklós püspök, Mandich Antal püspök, Pállffy Ferdinánd gr., Barkóczy Ferencz gr., Szapáry József gr., Fáy Ágoston, Amádé Ferencz gr., Pállffy Lipót gr., Vay Miklós b., Festetich László gr., Brudern József b., Semsey András, Bretzenheim Károly hg., Erdődy Sándor gr., Nakó József, Odeschalchi Incze hg., Eszterházy János gr., Kolonich Miksa gr., Fellner András gr., Colloredo Maria Henrica gr. özvegy. (1808. 7. 18.) — Verhovácz Miksa püspök, Raffay Imre prépost, Jelachich János tábornok, Csekonits József, Sretter György, Dadányi Szilárd (1812. 2.)

6000 ftot Eszterházy Kázmér gr. özvegye, Csáky László gr. püspök, ör. Viczay Mihály gr., Pálffy József gr., ifj. Eszterházy Ferencz gr., *Ferráris János gr.* (1808. 7. 18.) — Patachich Bertalan gr. (1812. 2) — *8000 ftot* Széchenyi Ferencz gr., Eszterházy Miklós hg., Apponyi Antal gr., Zichy Károly gr. (1808. 7. 18.) — Buda városa. (1812. 2.) — *10,000 ftot* József palatinus, Zichy József gr., Kállay Miklós, Nedeczky Károly kanonok, Jankovits Aloysia özv., Koháry Ferencz gr., Grassalkovich Antal hg., Rozsos Pál püspök, Lovász Zsigmond, Eszterházy Ferencz gr., Eszterházy Miklós gr., Erdődy József gr. korlátnok, Eszterházy Károly gr., Pálffy János és Ferencz grófok, Aspermont János Gobertus gr., Hunyady József gr., Zichy János özvegye fiával. (1808. 7. 18.) — Patachich Ferencz gr., Draskovich János gr., Batthányi Ferencz gr., Kis Antal, Butler János gr., Karácsonyi Lázár, Nákó Sándor, Nákó József, Gyertyánffy Lukács, Antal és Kristóf, Hatsimihályi özvegye, Venkheim Antal gr., Polinperger József, Pajor Gáspár, Debreczen és Szabadka városok. (1812. 2.)

12,000 ftot Zichy Ferencz gr., Fischer István érsek, Verhovácz Miksa püspök, a magyar hajózási társulat, Batthyányi Fülöp hg. (1808. 7. 18.); *13,000 ftot* Kollonich László gr. érsek. (U. o.) — *14,000 ftot* Belesznay Sámuel gr. (U. o.) — *20,000 ftot* Károly Ambrus főhg, primás; Jekelfalusy József, Illésházy István gr. (U. o.) — *30,000 ftot* Albert szász hg. (U. o.) — Pest városa. (1812. 2.) — *40,000 ftot* Festetich György gr. (1802. 4.) — *50,000 ftot Mária Ludovica* császár és királynő, kinek nevéről lett elnevezve hálából a katonai akadémia. — *Marczibányi István* (1808. 7. 18.) — Báró Jeszenák János gazdag könyvtárából a katonai földabroszokat s könyveket mindezen akadémiának adományozta. (V. ö. Bencsik József, Juris Universi Dris: „*Repertorium Juris Publici, Privati et Criminalis Hungarici.*“ Pozsony, 1821. pag. 176—177.)

3. §. Ezen katonai akadémiát illető birtokviszonyok 1825. évig.

1810. jan. 3. ez fordúl elő: „A mult 1809. évi Jegyzőkönyvnek 755. sz. a Ludoviceához kert alá elfoglalt szántóföldek mikép történt kipótolása iránt elkészittetni s tek. *Lauró* praef. úrhoz beadatni rendelt irat felolvastatott és jóváhagyatott. — *Márcz. 25-kén* felolvastatott tek. *Lauró* praef. úrnak *Hamvay* biró úrhoz a Ludovicaeakerthez átengedett földnek pótlása iránt menesztett levele, az ezen ügyben már a város által kiadott bizonyitvány módositására nézve. — *1815. nov. 10.* Mlgos *Petrich* tábornok úrnak a helyben fölépitendő „*Királyi Ludovicaea Militaris Academia Directorá*“-nak a tanácshoz irott levele, — melyben jelenti, hogy azon kövezet, mely a királyi éléstár mellett, a Dunára vezető úton e napokban csináltatott, a Ludovicaea telkének egy részén épittetvén, ha arra idővel az emlitett akadémiának szüksége leend, azt elfoglalandja; ezen jelentését tehát előre jkönyvbe fölvétetni kérte, — felolvastatván, levele az utasitás végett jegyzékbe tétetni végeztetett.

1821. okt. 26. Schwartzl Péter és *Gábory Ferencz* tanácsbéliek a Ludoviceum telkének árverelésére kiküldetve lévén, jelentették, miszerint a *Ludovicaeum tája melletti rész*, oly föltét alatt, hogy a haszonbérlő az ott lerakott téglarakásra felelősség terhe alatt ügyeljen, árverésre bocsáttatván, azt *Keszt*l nevű kereskedő 308 fton kivette. A másik részt pedig a város számára 110 fton megtartották, annyival is inkább, minthogy azt azonnal *Schwartz* kereskedő azon haszonbérleti áron és a várost illető karó-pénz megfizetése mellett megtartani magát ajánlotta. A város ezen jelentést teljesen jóváhagyta. Nevezett *Schwartz* kereskedő az emlitetteket összesen 185 fton a városházán jelenlévén, hamarjában kihaszonbérelte.

4. §. A Ludovicea akadémiának Váczról áttétele Pestre 1825. évben.

Előadatván *1825. jul. 30.* ülésen, hogy a következő szept.-hó 11-kén Pozsonyban tartandó országgyülésre menendő *Rudnay Sándor* hg. primást, *gr. Nádasdy Ferencz* váczi püspököt s földesúr ő nmlgát, úgyszinte a főtdő káptalant és több tek. vgyék küldötteit, a város részéről teendő alázatos folyamodvány által avégre megkérni szükséges lenne, hogy az országgyülésen közbevetésök, kegyes pártfogásuk által eszközölni méltóztatnának, miszerint *a mult országgyülésen a városban azelőtt „Theresianum“nak, most „Ludoviceum“-nak nevezett épületben felállittatni rendelt magyar nemes ifjak katonai akadémiája csakugyan Váczon állittatnék fel és itten hagyatnék.* Minthogy e jeles akadémiának itteni létezése által a város disze s a polgárok jóléte is tetemesen emelkednék, elhatároztatott egyhangúlag a tanács, vál. polgárok és előkelőbb gazdák gyülekezete által, hogy a nevezett

méltóságokhoz ez érdemben alázatos folyamodvány menesztessék. — *Aug. 6.* A 38. sz. a. határozatba ment folyamodványok elkészitve lévén, ezen szintén gazdászati ülésen a vgyhez intézett felolvastatott, mely is szóról-szóra igy hangzik:

„Tekéntetes Nemes Vármegye, Különös Kegyességű Uraink! Midőn e Nemes Magyar Hazánk Nagy Érdemű Nagyjai s Rendei 1808-ik Esztendőben Pozsonban tartatott Ország Gyűlése alkalmatosságával, az köz jót tárgyalló Állapotokra nézve tanátskoztak, az 8-ik Törvény Czikkely szerint nem tsak az akkor jelen volt, hanem az következő üdőkre is ki terjesztett bölts gondoskodások által azt méltóztattak kegyessen meg határozni, hogy az Magyar Iffiak és azoknak jövendőbeli örökössei nem tsak erővel, hanem Hadi Mesterséges Tudománnyal is annál foganatosabban és hathatóssabban az Nemes Hazát, Országunk Ősi Szabadságait s Uralkodó Fölséges Koronás Fejedelmünket is az ellenséges meg támadások ellen védelmezhessék és hadakozhassanak, most Tisztelt Felséges Urunk eránt viseltetett természeti alázatos tisztelettől és az Haza eránt való szeretettől gerjesztettvén, nevezetes és Önkényes Adakozásoknak történt meg ajánlásával *az Országban Nemzeti Katonai Academia* fell állittasson és abban az Katonai Tudományok az tanuló Ifiakra nézve sikeressen előll mozditassanak. — E szent és nem tsak az Nemes Hazára nézve igen szükséges, hanem még a külső nemzeteknél is ditsirtetett Czél, és Intézetnek annál könnyebben leendő ell érhetésére és előll mozdittására méltóztatott Kegyelmes Koronás Fejedelmünk a mondott Katonai Académiának fell állitása könnyitésére *Vátz Várossában lévő Hajdani Theresianus Convictusnak Épületével;* az alkalmatossággal meg koronáztatott Felséges Királynénk pediglen különös pénzbeli Segedelemmel is az Országot Kegyelmessen meg ajándékozni; — *Az Ország Gyülésének végeztével kevés üdőre örömmel tapasztaltuk ugyan az épitésnek megindittását, de az tsak hamarjában meg szüntetett, s az ell futamodott köz hirből értésünkre esett az, hogy ezen Intézetnek más Város kebelében leendő által tétele Tzélban legyen;* — Mellyhez képpest tehát a leg mélyebb alázatossággal az Tettes Ns Vgynek, az most leg közelebb tartandó Ország Gyülésen, Kegyes Atyai szine elejben járulni, s az eránt egyszersmind esedezni bátorkodunk, méltóztassék Atyai közben vetése által azt Kegyessen eszközölni, hogy ezen az fentebbi Törvény Czikkely értelméhez képpest fell álitandó Nemzeti Katonai Academia azon oknál fogva is Városunkban meg hagyattasson, és más Városban által ne tétessen, mivelhogy

1-ör Ezen Magyar, és ugyan azon tekintetből az Hazafiak nevellésére is kiváltképpen alkalmatos Városunk majd tsak nem az Ország közepén helyeztettve volna. — 2-or Az vidék és az körül fekvő Hegyek és az Duna folyó vizének tekintetéből az Nevellő Ifiuság részére igen egészséges légyen. — De 3-or A mellett, hogy az már készen álló épület tekintetéből ezen katonai Intézetnek fell állitása is kevesebb költséggel egybe kötve volna, mintha az más,

és talán nem az országközepén helyeztettve lévő Városban fell állittattna. Azon kivül pediglen 4-er Városunk is nem szerfelet népes lévén, abban az Iffiuság fell nevellésére szükségképpen meg kivántató moralitás is fell találtattna. A kik is egyébb aránt ezen alázatos kérésünkk meg ujittása mellett tapasztalt Atyai kegyességében ajánlottak, a leg méllyebb tisztelettel vagyunk. A Tettes Ns Vgynek *P. Vátzon* Augusztus 6-án 1825-ben tartatott Tanáts Üllésünkből alázatos hivei.“ (Gazdászati Jegyzőkönyv. 44. sz.)

Végeztetett: „E folyamodvány felolvastatván, jóváhagyatott és a közelebbi Mltsgokk és Tettes Vgyéknek személyesen beadatni rendeltetett, evégre *Mitterhoffer Ádám* biró, *Csillag Márton* főjegyző és *Liszt Ferencz* szószóló urak küldetvén ki, a távolabbi vgyknek pedig postai uton rendeltetett elküldetni.“

1825. szept. 2. A legközelebb tartott gazdászati ülés alkalmával hozott azon végzéshez képest, hogy a *Ludovicea Váczott leendő meghagyása végett egy ő fölsége elé terjesztendő folyamodvány tétessék fel*, ez a jegyzői hivatal által német nyelven elkészitve lévén, felolvastatott. Erre aztán az határoztatott, hogy miután ő fölségéhez e fontos iratot postán küldeni nem illenék, egy bizottság egyenesen Bécsbe járuljon a trón elé e kérvénnyel. Mielőtt azonban a küldöttség kineveztetnék, *Mitterhoffer Ádám* biró, *Csillag Márton* főjegyző és *Liszt Ferencz* szószóló urak megbizattak, hogy ezt előbb a püspök ő mlgnak megjelentsék. Ezek oly tudósitással érkeztek vissza, hogy ő mlga is jobbnak látja, miszerint e kérvény egy küldöttség által terjesztessék ő felsége elé, és azt is megjegyzé, hogy e küldöttség Pozsonyba érkezvén, ő mlgát meglátogatni el ne mulaszsza. Nem lévén hát mi akadály sem, a tanács elhatározá: miszerint az emlitett urak küldöttségül Bécsbe utazzanak a város alkalmatosságán, ott a folyamodványt szóbeli kéréssel támogassák ő fölsége előtt; ez ügyben meglátogassák a korona-örököst, a többi kir. hgek és hgnőket, megforduljanak a miniszteriumban, az udvari kancellárián s más főuraknál, mindenütt pártfogásért esedezvén. Visszatértökben a püspök ő mlgnál Pozsonyban tisztelegjenek, és az ott időző képviselőket is megkérjék ezen ügynek az országgyülésen leendő előmozditására; eljárásokról hazajövet kimeritő jelentést teendők.

Az ezen évi *okt. 28-ki* ülésen a kiküldöttség bejelenté, miszerint a rá, kocsis és a város három lovaira forditott költség ezen bécsi úton oda és vissza, összesen 179 ft s 25 krra rúgott. — *1826. márcz. 7.* Azon folyamodványért, melyet Vácz városának küldöttsége ő fölsége elé 1825-ben beadott Bécsben oly végből, hogy a *Ludoviceum* Váczott maradjon meg állandóan, 1 ft 24 kr. conv. pénzbeni udvari taksa kivántatván, ezen összeg a fő-, kir. sóhivatalba leküldetni rendeltetett. — *A küldöttség minden törekvése s a költségek a kivánt eredmény nélkül maradtak; mert ezen kir. katonai akadémiának megnagyobbitását, Pestre áttételét s a király adományából birt váczi épüle-*

teknek e czélra eladását 1825-ben az országgyülés elhatározta. Minek következtében a Ludoviceum Pesten az üllői úton az Orczy-kert mellett csakugyan ki is épült s igy a váczi épület aztán eladatott.

5. §. A Ludovicea áttétele utáni birtoki dolgok.

1828. jan. 15. A Ludoviceához tartozó üres telket *Petrik* tábornok úr kibérelni szándékozván, tudtára adatott, hogy az eddigi fizetés mellett *Keszt János* úr azontúl is megtartja, csak *Schrantz* úr mondott le az ő bérletéről, fizetvén azért évenként 167 ftokat, mely összegért oda is ajánltatott a tábornok úrnak. A nevezettek e telket a várostól alhaszonbérletben birták. — *1830. dec. 10. 801. sz.* A Ludovicea épületének s ahoz tartozó telkeknek a jövő 1831. évi jan. 1-től kezdve, egy évre ezen város által 600 ftban történt kibérléséről készitett szerződvényeket a kir. országos épitészeti főigazgatóság aláirás végett megküldvén, ezek a város által aláirattak, és egy a város szükségére megtartatván, az irattárba tétetett, a többi két példány pedig az épitészeti igazgatóságnak Budára leküldetni végeztetett. — *1832. jan. 13.* Tek. Somogyi Károly szbiró úr *Makay Imre* aljegyzőhez intézett levelében tudatja, hogy *Kaschl József*, mig a kir. Ludovicea kertészeül szolgálja az országot, addig Váczon lévő háza a katonatartástól fölmentetik. — *1834. jan. 31.* A város f. évre a Ludovicea-épületet s az ehhez tartozó telket a kir. épitészeti igazgatóságtól haszonbérbe kivevén, ez által a szerződvényi irat a városnak megküldetett. — A cs. és kir. épitészeti igazgatóság irata, — melyben a városnak az általa haszonbérelt Ludoviceum épülete a f. évi szept.-hó utolsó napjára felmondatik, felolvastatván, az illető alhaszonbérlők oda utasitva lőnek, hogy az épületből azon időre kihurczolkodjanak, mikép ez a *jul. 18-ki* ülésen előfordul. — *Aug. 30.* Az ország nádora rendelete következtében, a Ludovicaeum épületére nézve előbb hozott ama határozat, hogy *az lebontatni fog, megszüntettetvén, jövőre nézve, mig valami vevő nem jelentkezik, árendába adatni rendeltetett.* Az épület helybeli felügyelőjéhez intézett iratból az derül ki, hogy ezen épülethez tartozó s eddig a város által árendált üres, most farakhelyül használt Depositorium *szept. 16-kán* nyilvános árverés útján eladandó lenne. Ennélfogva a városi hatóság tudósittatni határozta az épitészeti hivatalt, hogy ezen üres helynek az épülettől történendő elszakitása és eladatása esetében a város az eddig fizetett haszonbéri összeget nem fizetheti. — *Szept. 19.* A város részéről kijelentetett, miszerint a Ludovicaeum épületeért, mivel a fa-depositoriumok eladattak, a város 100 pftnál évenként nagyobb haszonbért nem adhat.

A váczi m. kir. katonai akadémiának épületét, miután abból az intézet Pestre tétetett át, gr. Nádasdy Ferencz váczi püspök vette meg, tetemes áldozattal, 40,000 fton, a ki aztán ismét ezen roppant épületet egy őrültek intézete állitásának czéljából vissza-

ajándékozta az országnak. Amit is 1836-ban az országosan egybegyült kk. és rr. is hálásan elismertek, és emlékül a 42-dik tvczkkbe igtattak. Azonban az őrültek háza itt létre nem jöhetvén, ismét üresen maradt az épület, mignem, amint alább látni fogjuk, annak helyén az állami fegyintézet állittatott föl. — *1850. nov. 2. 1438. sz.* Cs. kir. nyug. őrnagy *Farkas György* úr megkeresése folytán, a tanács *Makay Imre* és *Karbácz Antal* tanácsnokokat bizta meg, hogy az u. n. „*Ludoviceum*"-ban a többet-igérés utján eladott téglamennyiséget vizsgálják meg." — *1851. jun. 13. 677. sz. Karbácz Antal* tanácsnok és *Zimmermann Ármin* vámbiztos urak előterjesztik, miszerint a *Ludoviceum*-épület udvarán fekvő rakás-tégla, mely a cs. kir. kincstár által árverés útján eladatott, annak felolvasására elnökileg kiküldve lévén, ama téglák 70,000-re rúgtak. A jelentés másolata kellő használat végett kiadatott *Maiszner Ferencz* úrnak. — Ez az utolsó említése az egykori Ludovicaeumnak a város Jkönyvében.

A Ludoviceum ügye 1872. jan.-hóban a képviselő-házban is többször szőnyegre került, nevezetesen a honvédelmi költségvetések tárgyalása, illetőleg az e miniszterium részére előirányzott összegek megszavazásakor. Igy a mondott évi jan. 18-ki ülésben *Várady Gábor* képviselő úr a Ludoviceum-alapra nézve határozott feleletet kivánván, *Hollán Ernő* felvilágositja, hogy az alap 1871-ki juliusban átadatott a magyar kormánynak s most az állampénztárban van. Ugyanezen ülésben a Ludoviceum-épület helyreállitására 50,000 ft lőn előirányozva, mely összeget a bizottság megszavazta s ajánlotta a háznak, hogy a honvédelmi miniszter utasittassék ezen nagy fontosságú és sürgős ügynek szabályozására, a szükséges törvényjavaslatnak mielőbbi beterjesztésére. — Ezen Váczon keletkezett katonai főtanintézet ott az ország fővárosában már évtizedeken át szépen virágzik, adván évenként több jól kiképezett egyéneket a cs. kir. vitéz hadseregnek.

G.

1. §. A pesti magyar kir. egyetem Váczra tervezett hozatalának ismertetése.

Azon szárnyra kapott hir, hogy *a m. kir. egyetem Pestről más városba fog áthelyeztetni,* igen nagy mozgásba hozta Vácz város jóra törekvő, élelmes és gondos elöljáróságát, mely a legdicséretesebb igyekezettel minden lehetőt elkövetett, sokat fáradozott és áldozott avégre, hogy az egyetem elmozditása esetén Váczra tétetnék át. Ezen ügy 1790. évi márczius 9-től 1802. május 15-keig foglalkoztatta a város atyáit, ugy hogy az erre vonatkozó, a város Jkönyvéből kiirott akták több mint 4 sürün beirott ivre terjednek. Folyamodványt menesztettek e végből a vgyékhez, a kir. kúria birája, az ország herczegprimása, a királyhoz stb. Mi itt térszüke miatt csak a következőkre szoritkozunk: *1790. márczius 9-kén* előadatott az összehivott

községnek, miszerint *a tanács az egyetemnek Váczra leendő áttételére működik*, s erre nézve már a kir. kuria birájához menesztendő kérvényt is tétetett föl, a község a tanács ezen ügyességeért illő köszönetét fejezte ki. — *April 10.* Elhatározva lőn, hogy a város kebelébe átültetendő egyetemért, ha az Pestről máshova áthelyeztetendő lenne, *gr. Zichy Károly* ő nmlghoz, mint a kir. kuria birájához, folyamodvány intéztetnék, mely egyszersmind a tek. Pest-, Nógrád- és Hontmegyékhez pártfogolásért küldendő kérvényhez is mellékeltetnék. A kir. kuriai bíróhoz menesztett folyamodvány honi nyelvünkre téve igy hangzik egész terjedelmében:

„Nmlgú, mlgos gróf Úr, a kir. kuria birája, nekünk legkegyelmesebb pártolónk! Minthogy az elhunyt II. József ő fölsége életének utolsó lehelleteit a közös hazára és magyar nemzetre nézve azon kifejezhetlen vigaszszal zárta be légyen, hogy mindeneknek az előbbi lábra való visszahelyezését a legkegyelmesebben helyeselte; ahonnét megtörténhetnék, hogy a kir. kúria Pestre visszahozatnék, *a tudományok és karok egyeteme pedig onnét máshova lenne átteendő*, ezen esetben tehát Nmlgodat, és általa a következendő király ő fölségét, a nmlgú kir. kancelláriát, valamint a nmlgú httó tanácsot is a legalázatosabb és legbensőbb esedezésinkkel kérjük, *miszerint azon egyetem a mi Vácz püspöki városunkba hozatnék át, a mi örök vigasztalásunkra*, főképen ezen fönforgó indokoknál fogva:

1. Hogy a Convictus, angol-kisasszonyok és szerzetes házak legtágasabb épületei itt üresen állanak, és a polgárok, lakosoknál jelenleg kitünő szállások találtatnak, a jövőre nézve pedig uj épületekkel is gyarapulna a város. — 2. Hogy a papnövelde, convictus kiüritése, a szerzetesek és angol-kisasszonyok elköltözése által a város a kereseti módoktól elesvén, terheinek elviselésére már képtelenné lett. — 3. Hogy a hely és vidék fekvése, egészséges volta s gyönyörei a tanuló ifjuságot és a tanitókat ide csakugy vonzanák. — 4. Hogy az áttétel közeli és a Dunán könnyü volna, a mely áttételre nézve a város is az ő gyönge tehetségéhez képest segitségül akarna lenni. — 5. Hogy az ország közepén fekszik, mi által az egész országra nézve igen alkalmatosan történhetnék itt az ifjuság oktatása. — 6. Hogy az élelmiek, italok, faszükséglet és szállások szerzése sehol az országban oly könnyü nem volna, mint e városban; mert egy részről a Dunán szállithatók, másrészt ott vannak a hegyek és erdők a közelben, és mert hát igy épületi anyagokkal is ellátva van. — 7. Ismeretesek a nmlgú hatóságoknál az eléjök terjesztett panaszokból e városnak terhei, és a mostanság legszükebb anyagi viszonyai, melyet a mostani török háború okozta nehézségek már az elviselhetlen állapotig kimeritettek. Méltányos lenne hát, hogy a helyi részek ezen kulcsa előlegesen megvigasztaltatnék és föntartatnék. — 8. Ha a tek. vgyék szavaira bocsáttatnék is ezen legalázatosabb kérvényünk, reméljük, hogy azok többsége ezen helyet minden mások elé tenné.

Kelt *Váczon*, 1790. április 10-kén, N. N. biró és a tanács és az egész váczi község."

2. §. A városi hatóság ezen nemes törekvéseinek további folytatása.

Hasonló értelemben volt fogalmazva a nevezett vgyékre menesztendő kérvény is. — *1790. április 14.* Mindkét város részéről tartott vegyes ülésen, *Hajnik János* püspökvárosi biró úr előadta, hogy *Vajzer János* káptalan-városi jegyzővel kiküldve lévén, mikép jártak el a megbizatásban, hogy t. i. a folyamodványt *gr. Zichy Károly* kir. kuriai biró ő nmlgnak személyesen adták át; a ki is ezen ügyre nézve azt tanácsolta, hogy a község *Batthyányi József* bibornok és hgprimás ő főmaghoz is folyamodjék; mert az ő pártolása sokat tehetne a város kivánsága teljesitésére. Aztán megjegyzé, hogy jó lenne: az alispán kir. tanácsos és *Schülson* admtor ő mlghoz is fordulni a községnek; mivel a legtöbbeknek az a nézetök, hogy az ifjúság jó nevelése végett az egyetemnek Váczra kellene áthelyeztetnie. Igen sokat tenne hát, mondá a kuriai biró ő nmlga, ha a tanács másutt is keresne e végből szószólókat. Erre aztán elhatározva lőn, hogy az ország hgprimásához *Hajnik János* pvárosi biró, a káptalan részéről pedig *Danicz* senátor, Nógrád vgyhez *Dombay Sándor* plgrmstr s a hontihoz meg *Juhász György* rendes jegyző menjenek el a folyamodványokkal; mert igen fájlalni kellene a községnek, hogy ha csakugyan elmozdittatnék az egyetem Pestről, és annak Váczra áttételét nem szorgalmazná a városi hatóság, lévén erre neki elég alkalma. — A *máj. 16-ki* ülésen egy más küldöttség jelenté a mindkét várost szép számmal képviselők előtt, hogy mindkét földesuraság, a püspök t. i. és a káptalan is, az ügyet tőlök lehetőleg előmozditani és ajánlani megigérték és buzditják a községet, hogy igyekezzék a maga érdekében minden lépéseket megtenni.

Máj. 17. Mindkét város elöljárói és a két község számos lakói előtt ez ügy ismét minden oldalról megvitattatván, annak előmozditása végett Bécsbe egy küldöttség (Dombay és Juhász) menesztetni rendeltetett, és pedig úgy, hogy ha a város közpénztárából az úti költséget födözni szabad nem lenne is, készeknek nyilatkoztak, azt fejenkénti kivetés utján tériteni meg a városnak; annál is inkább, minthogy a küldöttség föladata volt az is, hogy a szabad bormérést is kieszközölné ő fölségénél. — *Jun. 2.* Ez a küldöttség Bécsben ő fölségénél esti $^1/_4$9-kor bocsáttatván a kihallgatásra, az egyetem elmozditását illetőleg megjegyzé, hogy ő arról mitsem tud; de ha az szóba fogna jönni, a vácziak kérelmét tekintetbe veendi. S azért jó reménységben bocsátotta el őket magától. — *1792. jun 9.* A 60 személyekből is sokan jelenlévén, elhatározva lőn, hogy a bécsi ágensnek a város pénztárából fáradalmai némi jutalmaul 12 körmöczi arany, a budainak, *Nisnyánszky* úrnak meg, ki a nmlgú httó-tanács mellett

szószólóságot visel és a város érdekében fáradozik, egy hordó sör küldessék. — *Jun. 13.* A két város elöljárói és a 60 személyek jelenlétében *Dombay Sándor* biró, *Hajnik János* plgmstr és *Regele József* tanácsbéliek előadák, hogy Budán ő fölsége előtt az egyetem végett, ha az elmozditandó lenne Pestről, ide Váczra helyeztetni kegyelmesen méltóztatnék, személyesen jelen lévén biró úr ő fölségéhez német nyelven tett beszéde, melyet irásból olvasott föl, kedves honi nyelvünkön igy hangzik:

„Vácz városa részéről mint hű alattvalók szentelt fölséged lábaihoz borulunk, és kegyelmeért esedezünk, hogy ha az egyetem Pestről elmozdittatnék, mint ezt beszélik, azt hozzánk Váczra rendelni méltóztatnék, minek megnyerésén mi fáradozunk. Mink ugyanis elvesztvén a Teréz-tápintézetet (Convictus-t), az angol-kisasszonyokat, sz. domonkos-rendieket, a harminczad-hivatal fiókját, és a szabad bormérést, évenként mintegy 30,000 fttal kevesebb bevételünk van. A török háború is mintegy 50,000 ftra menő veszteséget okozott nekünk, és azért, hogy magunkon segithessünk, II. József ő fölsége megengedte nekünk a legkegyelmesebben a szabad borárulást, és a most elhunyt ő fölségétől azon reményt is nyertük, hogy e város a szabadsággal fog megörvendeztetni. Igen, II. Leopold ő fölsége biztositott bennünket a felől, hogy ez ügyben idővel még Fölséged szeretetét és könyörületét is megnyerhetjük."

Biró úr elmondván beszédét, melyet a fölségesen uralkodó *Ferencz* fejedelem hallgatással elvárt, azt válaszolta, hogy az egyetemre nézve még nincs informálva, hanem hallja, hogy *Fejérvárra* vagy pedig *Váczra* átteuni szándékoznék az ország; mi neki épen tetszésére lenne, ha Váczra szállittatnék. Mondatott továbbá ő fölségének, hogy ezen város jobban terheltetik, mint Pest, avagy Buda; mert bennficuma nincsen. Mire azt felelte ő fölsége, hogy nála tudva van ez és megismeri a város terheltetését, azért is biztossá tette ezt, hogy megvizsgálván a dolgot, azon minden kitelhető módon segiteni fog. — A benyujtott folyamodványnak tartalma pedig honi nyelvünkre téve ez:

„Apostoli Királyi Fölség! Alulirott Vácz város közönsége jobbágyi hódolottal a legalázatosabban esedezik Fölségednek: miszerint az egyetemnek Pestről máshova leendő áthelyezése esetében, mikép ezt beszélik, azt legkegyelmesebben a nevezett városba áttétetni rendelni méltóztatnék a következő indokoknál fogva: 1. Mivel az ország jó része oda hajlani látszik, ahol átalán véve az ifjúság nevelése, melytől a haza üdve függ, biztositva van, mennyivel inkább kivánja az egész Dunán-inneni, a Tiszán-inneni és túli rész is ezt, annál is inkább, mert az élelmiek és egyéb idetartozók itt könnyebben megszerezhetők és a közelebbi vgyék, mint Nógrád és Hont, meg a távolabbiak nagyszámú nemessége az ifjakat a Vágon és Dunán minden nagyobb költségek nélkül könnyen ide juttathatja el. — 2. Mivel tudva van, hogy Váczon néhány év előtt Teréz-táp-

intézet, angol-kisasszonyok, kngyes-rendiek, sz. Domonkos szerzetesei és harminczad hivatal fiókja is léteztek és ezen egyesületek épületeit nagyon csekély költséggel könnyen lehetne az egyetem befogadására alkalmaztatni, magának a katonaságnak sincs oly nagy szüksége a kegyesrendi tágas székházra, mely is épen azért elhanyagoltatik, és napról-napra roszabb állapotra jut, és már csak azért is ezen dolog az illető hatóságok között könnyebben elintéztethetik.

3. Már jelenleg is a polgároknál több illő szállások találtatnak, a remény csillámlásával s annak biztositása mellett pedig, hogy az egyetem ide fog áthelyeztetni, a lakosok több uj s még tágasabb épületeket fognak emeltetni. — 4. Ezen közönség $^3/_4$ része magyar és $^1/_4$ német lévén, az ifjuságnak módjában lenne tetszése szerint mindkét nyelvet elsajátitani. — 5. Vácz városa nem messze fekszik Buda fő- és Pest városától, és igy a szülők gyermekeikhez tetszésök szerint és elhanyagolás nélkül rándulhatnak ki, ugy hogy ide és oda az utat egy napon megtehetik, és fiaikat a szünnapokon magokhoz elhivhatják. — 6. Ezen hely és vidékének fekvése a tanuló ifjuságnak gyönyöröket igér, a szükséges sétálásra alkalmas, van azonfelül legjobb vize és oly egészséges levegője, amilyent csak kivánni lehet. — 7. Az élelmieknek, faizásnak és szállásoknak oly ellátása és bősége lesz a Vág és Duna folyók összejövése és a szomszéd erdők bősége miatt, hogy jobbat az egész országban sem lehetne remélni. — 8. Ezen Vácz városa mintegy az ország közepén van, vannak jó, erkölcsös polgárai és semmi oly tárgyak, melyek az ifjuság erkölcsi romlását okozhatnák. Azonfölül az egyetem Váczon a Budán vagy Pesten székelő főhatóságok szemei előtt lenne. — 9. Ugyszintén az ifjúság a város fekvésénél fogva is állandóan az ő elöljáróinak őrszemei előtt lenne, és nem lenne alkalma a bujkálásra vagy egyik városból a másikba való átmenetelre. — 10. Ide járul még, hogy az egyetem áttétele Váczra sokkal könnyebben és kevesebb költséggel volna valósitható, már csak a Duna jótéteménye miatt is.

A mely, a köztudáson alapuló és az egész ország javára s a közjó előmozditására törekvő legalázatosabb indokokat, melyeknek alapul kellene szolgálni az egyetem helyének megállapitásánál, méltóztatnék Fölségednek mindenek előtt legkegyelmesebben tekintetbe venni, és aztán az esedező közönségről atyai jóságánál fogva ugy gondoskodni, hogy a közjó mellett a magán polgárok is fönállhassanak és a közterhek viselésére alkalmatosak lehessenek. — Mely nagy királyi kegyelmességért örökös jobbágyi hódolattal vagyunk Fölségednek *Budán*, jun. 11. 1792. legalázatosabb, örökké hű alattvalói, Vácz városának közönsége.“ (747. sz. a.)

3. §. Ezen tárgy további folyamata és vége.

Miután ezen ügy vitelének költségeit a városi pénztárból fődözni nem lehetne, leginkább a czéhek s több ezeken kivüli polgá-

rok adakoztak e czélra meglehetősen. Igy a többi között a mészáros czéh ajánlott 30 ftot; a község pedig megigérte *a jun. 14-ki* ülésen, hogy a következő vasárnapi isteniszolgálat után e czélra gyüjteni fog pénzt. (741. sz. a.) — A két város tanácsa, elöljárói és számos 60-személyi tag jelenlétében *jun. 15-kén* előadta a küldöttség (Hajnik és Juhász), hogy t. i. Budán ágens úrnál lévén, a küldött 60 ftokat, melyek *Barits* dékán úrnak ezen ügybeni fáradozásaiért átadandók voltak, ágens úrnak kézbesitették, a ki azt is tanácsolta, hogy azon esetre, ha a város szabadságát, azaz kir. várossá lételét, elérni kivánná, mostanság csak 20,000 ftokat kellene a kir. pénztárba befizetnie, és ezen összeget a franczia háború bevégezteig ott bennhagyná, a melyre ugyan kamatul minden ház után 3 ft 50 dénár fizettetnék; de ha a város azt elengedné, annál kedvesebb lenne ez. Mire a küldöttség azt felelte, hogy ezt a községgel közölnie kell s aztán elrándultak Pestre püspök ő mlghoz, a kinek is, mint földesúrnak átnyujták a kérvényt, hogy lenne kegyes az egyetemnek Váczra leendő áthelyezése ügyét hathatós pártolásával előmozditani. O nmlga ezt megigérte, mert mint mondá, ezt az ő érdeke is kivánja. De az egy ideig elhuzódni fog, mert a franczia háború is nagy akadály. Voltak *Zerdahelyi Gábor* fölsz. püspök és nprépost ő mlgnál is, a ki kijelenté, hogy amit tehet, azt ő is megtenni el nem mulasztja; de ez igen nagy kérdés, mert *Batthyányi* bibornok és hgprimás ő főmga is azon van, hogy Esztergomba szállittassék át az egyetem, és hogy azt megnyerhesse, a lakosoknak is már pénzt ajánlott előre az épületek emelésére, a melyek szükségesek az oly nagy számú személyeknek, kik az egyetemen vannak. Erre *Tóth Imre* biró kérdést tőn a jelenvoltaknak, ha kivánnak-e ő fölségének ily ajánlást tenni? Mire egyhangúlag „*Igen*"-nel feleltek. Aztán kérdé biró úr, hogy honnét vennék a pénzt? Ugyanis a pénztárból venni nem szabad, de ha ez nem volna is tilalmas, abból nem telik, mert kifogyva van az. Erre megjegyzék, hogy majd kiki fog ajánlást tenni, áldozatot hozni.

1794. márczius 14. Dombay S. úr előadta, hogy a legközelebb Budán megfordulván, azt hallotta, hogy a felső vgyék, u. m. Árva, Liptó, Turócz és Trencsén, a város kivánságáról, hogy az egyetem ide helyeztessék át, mitsem tudnak, azért egy nmlgú úr azt tanácsolta, miszerint a város által avégre kiadott könyvecskéből minden vgyre egyet elküldenének. Azt is jelenté, hogy kérdezgetnék, hogyha az egyetem Váczra szállittatnék, annak ide hozatalára a város mennyi költséget ajánlana? Erre a meghivottak egyes akarattal azt nyilvániták, hogy ha az ideszállitás 30,000 ftba kerülne is, azt fizetni készek lesznek, s kérék a biró urat, hogy erről a bécsi ágens urat tudósitsa. A jelenvoltak azt is javaslák, hogy az a könyvecske, melyben szépen előadatik, miszerint az egyetemnek Váczra leendő áthelyezése, több oknál fogva, a legalkalmatosabb lenne, még több példányban ismét kinyomatnék, szétosztatnék, ők a nyomatási költséget is födözendvén. (182. sz.) — Majd ezen ügyben az előkelőbbek-

*

hez folyamodványok menesztetnek annak pártolása végett s a bécsi meg budai ügynök uraimék ugyancsak buzditgatták a várost a sok lépések megtételére, hogy azt annálinkább fejhessék s ebben nem is volt panaszuk . . . Az *1794. május 6-kán* tartott vegyes ülésen felolvastatott *Koppi Károly* k. r. áldozár s az egyetemen történelmi tanár levele, melyben némely, az egyetem ide áthelyezéséért szerkesztendő s ő fölségéhez még idézendő kérvénybe teendő pontokat ir. Felolvastatott a bécsi ágensnek április 26-káról kelt levele, melyben a Deputátusok küldését sürgeti; ezek megválasztatnak, napi dijok ekkor is 4 ftban állapittatott meg s a pénztár silány állapota miatt az ügynöknek jutalmul ezennel csak 24 aranyat küld a két város. A küldöttség Bécsbe eljutván, a nádor főhghez mentek, mivel a király ő fölsége távol volt; a kérvény tartalmát eléjeterjeszték. Mire ő fensége azt felelte, hogy a kérés igen helyes, mert az egyetem befogadására Váczon elég üres királyi épület van. Majd ágens úrnak kézbesiték a 24 aranyat, sollicitátorának és irnokának pedig 4 koronás tallért adtak. Javaslá ágens úr azt is, hogy *Balassa* ő nmlgát is keresnék meg folyamodványukkal *Kékkő*ben, ahova rándulni fog. — Előhozatott az ülésen az is, hogy az ő fölsége és a vgykhez intézett folyamodványokból hány példány lenne kinyomatandó? 1000 példányban végeztetett kinyomatni a folyamodvány a hazában leendő szétterjesztés végett, s azokból *Bujánovits Károly* bécsi ügynök úrnak, az ő kivánsága szerint, 100 küldessék, ki azokat a bécsi főurak közt kiosztandja, hogy a kérvényben foglalt indokokat látván, a városnak ezen ügyét hathatós befolyásukkal annálinkább előmozditani igyekezzenek. (485. sz.) — A városi Jkönyv 386. sz. a. foglaltaknak az ezen ügyben váltott levelezések, számszerint 12 levél, melyek mind 1794. évben irattak. Ezek után következnek az egyetemi hatósághoz és ő fölségéhez intézett kérvények; mindkettő jól van indokolva, de különösen az ő fölségéhez menesztett, mely Váczon 1794. máj. 8-kán kelt s 9 pontra terjed.

Ez utóbbihoz mellékelvék a következő épületek rajzai *(Mappae Ichnographicae)* is, s az azokban levő üres helyiségek szintén elsorolvák: Igy *a)* a *Terézféle Convictus* tágas épületének két felső oldalában van tágasabb szoba 37, nagyobb szobák 24, nagy terem 1, nagy pincze 2, kút 2, kissé megromladozott félszer 2; az épülethez csatlakozó terület 2010 négyszög ölnyi, a határos kert, mely fallal van körülvéve, 500 négyszög ölre terjed. Az ezzel érintkező, hajdan zöldségkert 2150 négyszög ölnyi. — *b)* Az itt létezett *angol-kisasszonyok épületé*nek legalsó részében van 15 szoba, 2 konyha és ezekhez kapcsolt 3 kamara, 1 kápolna; az első emeleten nagyobb szoba 17; a 2-dik emeleten nagyobb szoba 15, nagy terem 1, és egy másik, melyben a könyvtár tartatott, a tető alatt készitett szoba 4, 3 kút, 2 nagy pincze; a kert és épület közötti terület 360 négyszög ölnyi, az ezzel érintkező fallal körülvett kert 2636 négyszög ölre terjed. — *c)* A *kegyes-rendiek régi társodájának* alsó részében

van még nem kész szoba 7, étterem 1, a felső emeleten könnyen készithető 11 szoba, egy nagy, szintén étteremnek való hely, tágas templom, melyet az egyetem könyvtárává lehetne átalakitani könnyen; 3 pincze, 2 kút; a kert és épület közötti térség 952 négyszög ölre terjed; a másik tér a kert és épület közt, a roskatag alacsony épület és félszer felé 486 négyszög ölnyi. A fallal keritett zöldségkert 1224 négyszög ölre terjed. — Ezen régi társodához épittetett az ujabb, melynek alsó részében van 17 szoba, 2 konyha, különféle használatra alkalmas 3 kamara; a felső emeleten van 20 nagyobb szoba, a régi szini előadások tágas helyisége, 12 kamarára osztva. — Mindezen épületek pedig még tetszés szerint nagyobbithatók és kiterjeszthetők. — Eddig terjed a nyomtatvány.

1794. május 30. A Pestről hazaérkezett biró úr jelentette, hogy a tek. vgykhez küldendő folyamodványokat *Nisnyánszky* az egyetemi tanár urakkal is közölvén, ezek általán véve azokat helyeseknek találták. Ezen ügynök úr ama kérvényeket még azzal toldotta meg, hogy Váczott a Kálvin követőinek is lévén imaházuk, az ezen vallású egyetemi ifjúság oda, az istenitiszteletre eljárhat és hogy Váczott nyomda is létezik. — *Jun. 6-kán* azt is emlité az ülésen a biró, hogy a püuköadi ünnepekre több egyetemi tanár Váczra fogna ránduluí. Azért a két-városi község abban állapodott meg, hogy őket tisztelettel fogadni, nekik kedveskedni s az ellátási költségeket a közpénztárból kell födözni; mert a Vácz melletti hangulat emelésére ők is sokat tesznek. — *Jun. 20.* Vályi József és Zob Farkasné, kik alkalmatosságaikon az egyetemi tanárokat Pestről Vâczra hozták, itt helyben hordozták, Migazzi-burgba föl- s hazavitték, kérelmökre a föl- és lehozásért 2—2 ftot, a helyben hordozásért pedig 30—30 krt kaptak a városi pénztárból.

1795. nov. 20. Az ezen ügyben oly élénk mozgalmat s annyi fáradságot tanusitó városi elöjárók egyik-másika Budán és Pesten már azón hirt is hallották, hogy most hevenyében érkezett légyen ő fölségétől az egyetemhez kegyes intézvény, melynek értelme szerint, az egyetemnek Pesten maradása további rendelésekig megerősittetik, oly meghagyás mellett mindazdnáltal, hogy az ifjúság féken tartassék, sz. misékre, prédikációkra, gyónásra és más isteniszolgálatokra megjelenni kényszerittessék. — *1802. április 28.* Mégis ezen lesujtó hir daczára, a két város küldöttséget menesztett Bécsbe az egyetem áthelyezése ügyében. — *Máj. 15.* Hajnik és Traxler urak Bécsből hazaérkezvén, a többi közt azt is jelentették, hogy az ágenssel, tek. *Keresztúry József* úrral értekezvén arról, ha vajjon a magyar kir. egyetemnek elmozditása történnék Pestről, lehetne-e Vácz városának reménye annak kebelébe fogadhatásához? Mire kijelenté, miszerint a m. kir. egyetemnek Pestről leendő elvitelére még csak gondolni sem lehet; mert annak ott helyben leendő megmaradását ő fölsége nemrég ujra megerősitette. De ha innét máshova rendeltetnék is

átszállitása, Vácz azt sok okra nézve, a maga kebelébe áthelyeztetni meg nem nyerné! . . .

És igy a két város annyi nemes fáradalma, járkelése, utánlátása, folyamodványai, pénzáldozatai stb. mind meghiusultak, de ezekért áldásban leend a derék elöljárók emlékezete s az utókor hálásan emlékezik meg, olvasva ezen igénytelen sorokat, ama derék, a város jólétét szivökön viselő jó lelkek törekvéseiről . . .

III. FEJEZET.

A váczi könyvnyomdászat története keletkezésétől korunkig.

1. §. Ambró Ferencz Ignácztól Gottlieb Antalig.

Csak a harczi viharok elmultával, a XVII. században kezde hazánk nagyobb szellemi lendületnek örvendhetni, *noha ekkor még Latium classicus nyelvének, a latinnak, uralma is szilárdan tartotta magát,* mit az ezen örökké fölséges nyelven megjelent igen számos művek és a hivatali jkönyvek is elég hangosan bizonyitanak. Igen, ezen század adta a nemzeti ébredés nagy dicskoszorús bajnokait, milyenekül tündöklenek a magyar irodalom törjénetében: *Kazinczy, Benkő, Virág, Dajka, Csokonay, Berzsényi, Katona* stb., kik kedves magyar hazánk édes hangzású nyelvét buzgó törekvéseikkel nagygyá teremték, s ennek következtén a sajtók száma szaporodni kezde országunkban minden nevezetesebb helyeken, és igy *Vácz* városa sem maradhatott nyomda nélkül. Azonban, hogy mikor keletkezett itt az első nyomda, adatok hiányában pontosan meghatározni nem tudjuk; mert, hogy az 1775. év előtt, midőn a váczi nyomdatulajdonos a szabadalmat nyerte, itt már jelentékenyen működő sajtó létezett, a többi között, az is bizonyitja, hogy a Váczot oly igen kedvelt *Mária Teréz* királynőnk fölséges férje *Lotharingi Ferencz*, kivel ő biradalma kormányzását megosztotta, a fejedelmi egyének dicséretes szokásaként, kiknek mindegyike tanul valami nekik tetszőbb mesterséget, fiatal korában a nyomdászatot tanulta Váczott. Álitásunk mellett harczol az is, hogy itt ama kir. szabadalom éve előtt már a következő müvek jelentek meg:

Cettó Benedek kegyesrendi áldozár és tanártól: „*Dissertationes de Maioribus Hungariae, Vacii 1770.*“ — *Horváth Imre* sz. ferenczrendi paptól: „*Sz. Mária Magdolna esete és megtérése*“ Váczott 1770. — *Migazzi Kristóf* bibornok és a váczi püspökség admtra, az általa alapjából épitett hires székesegyházban a káptalan és papsága ünnepélye bevezetése (1772. aug. 3.) alkalmával mondott nagyszerű eszmegazdag beszédjét még ezen évben itt Váczott kinyomatta ivrétben. — Ugyancsak itt jelentek meg *Bossányi Seraphin* minorita-rendi áldozár és jeles hitszónoknak halottai beszédei *(Sermones Funebres)* is 1772-ben 8-dr. — Itt látott világot 1772-ben a termékeny tollú,

ékes magyar nyelvű, hittudós *Telek Józzef* (szül. 1716-ban Tarnóczon, Nógrád vgyben) váczi sz. ferenczrendi kolostor egykori főnökének „*Tizenkét csillagú korona*“ czim alatt, a Bold. Szűz évi 12 ünnepére alkalmazott kitünő egyházi beszédei gyüjteményének II. kötete, ivrétben, 611 lap; az I-ső kötet kiadását Pesten eszközölte, s ott adta sajtó alá többi müveit is. Az itt szóban levő, Váczott megjelent legkitűnőbb művének még maig is több példánya őriztetik méltó kegyelettel a helybeli sz. ferenczrendi kolostor jól elrendezett és 1069 műből álló könyvtárában, amelyben mellékesen modva, több mint 120 sz. ferenczrendi irónak műve találtatik.

Nemkülönben Váczott adta ki *Kósa Benedek*, sz. Ferencz szerzetebeli hires hitszónok is, ki egy ideig mint tábori pap működött, s a rend Üdvözitőnkről czimzett tartományának rozsnyói és váczi kolostorait igazgatta, „*Concionum Syllogen*“ czimű művét 1773-ban, s ugyanitt adta sajtó alá szintén ezen évben „*Juda és Jeruzsálem királya, siralmas Sedekiás*“ czim alatt jeles böjti beszédeit, melyeket 1769. évben a lévai sz. József templomában mondott el a hivek nagy lelki épületére. E mű czimlapján alul, a szokott helyen, ez áll: „*Nyomatott Váczon, Ambró Ferentz Ignátz püspöki könyvnyomtató által 1773. Esztend.*“ — Schvandtner János György: „*Scriptores Rerum Hungaricarum Veteres ac Genuini*“ Bécsben 1768-ban megjelent művének II-dik része előtti bölcsészeti tételeket, melyekből nmlgú és főtdő *gr. Eszterházy Károly* váczi küspök kegyvédlete alatt, a váczi kir. nemes nevelő intézetben, a *Theresianum*ban, bölcsészetet tanult, *Steöszel József* és *Kristóf* nemes ifjak, *Henyey Vincze* kegyesrendi tanár oktatása alatt diszvitatkozást (Defensio publica, vagy Examen academicum) állottak ki 1773. aug.-hóban, ezen évben Váczott *Ambró Ferencz Ignácz* püspöki nyomdász sajtója alól osztották ki a számosan megjelent vendégek között. *Szikoray Miklós* váczi kanonoknak a hit vitakérdéseiről *(de Controversiis fidei)* forditott polemicus műve is itt látott világot 1774-ben, 8-drben.

Még a kir. szabadalom kinyerése előtt, de már annak keletkezési évében nevezetessé lőn e nyomda, a m. kir. httó-tanács által kiadatni szokott *királyi rendeletek* (Mandata Regia) ivrétbeni kinyomása által, és tán ezek csinos kiállitása, s a föntebb emlitett *Lotharingiai Ferencz* különös pártfogásának köszönendő ama szép nyomdai kiváltság, mely oly erővel birt, hogy senkinek sem volt itt szabad Váczott egy másik nyomdát fölállitani. Az eredeti, 1775. jun. 23-kán kelt latin okiratot *Mária Teréz* királynő ő fölsége sajátkezüleg irta alá s irásán nagyon meglátszanak a női kezek vonásai. Hangzik pedig ezen nevezetes okmány kedves honi nyelvünkre téve ilyképen:

„Mi MÁRIA TERÉZ, Isten kegyelméből rómaiak özvegy császárnője, Magyar-, Cseh-, Dalmát-, Horvát-, Tótország stb. apostoli királynője, Osztrákhon főhge stb. stb. Emlékezetül adjuk jelen sorainknál fogva mindazoknak, a kiket illet: Hogy mink, miután a mi hivünk *Ambró Ferencznek*, Fölségünk elé az iránt tett legalázatosabb

kérelmét a mi hű alattvalóinknak jólétök iránti tekintetéből kegyésen s egyszersmind anyailag is teljesiteni kivánnók, azt ugyanazon *Ambró Ferenczenek* a mi hatalmunk teljéből és különös, császári és királyi kegyelmünkből kegyesen megengedendőnek és adandónak tartottuk, miszerint ő az országbeli hiveinek közjava és hasznára, a Pest vármegyéhez tartozó *Vácz püspöki városban nyomdát állithasson*, és ott bármily nemü könyveket (de más, különös kiváltságok sérelme nélkül, melyek általunk ez, vagy azon könyv kinyomására nézve adattak) kinyomhasson, azokat eladhassa, és e végből társakat tarthasson, tanulókat fölvehessen, azokat tanithassa és szokás szerint fölszabadithassa; de úgy, és oly föltétel alatt, hogy ugyanazon *Ambró Ferencz* előbb magát finomabb betükkel lássa el, és azután minden általa a sajtó alá adandó iratokat a mi királyi httó-tanácsunknak átnézés, birálat és jóváhagyás végett megküldeni, és minden félév alatt, minden általa kinyomott bármely könyvek vagy munkák három példányát ugyanazon királyi tanácsunkhoz eljuttatni kötelmének ismerje; mert különben ezen kegyelmünk és kegyes engedélyünkkel épen nem akarjuk, hogy éljen. Először megengedjük és meghagyjuk jelen soraink erejével, miszerint nektek, bármely állapotú, rangfokú és alattvaló hiveink legyetek is, különösen pedig a nevezett Pestvármegyének e soraink által erősen megparancsoljuk és azokat megbizzuk, hogy a fönemlitett *Ambró Ferencz*-et a nyomdászat gyakorlásában nyiltan vagy magánlag semmikép háborgatni, akadályozni vagy neki alkalmatlankodni, és őt attól eltiltani ne merészeljétek; hanem inkább őt ezen jótékony kegyünk és engedélyünkkel a neki föntebb jelzett és engedményezett mód szerint szabadon, bizton és minden kár, alkalmatlankodás és akadály nélkül élni és annak örvendeni engedjétek, és azok által, a kiket illet, élhetni és neki ezt megengedni akarjátok és tartozzatok. Ezen titkos függő pecsétünkkel, melylyel mint Magyarország apostoli királynője élünk, megerősitett iratunknál fogva, melyet, annak elolvasása után, az előmutatónak mindig visszaadatni akarjuk és parancsoljuk.

Kelt az általunk őszintén kedvelt hivünk, tisztelendő *Bajzáth József* ansariai püspök, sz. István apostoli király jeles rendjének lovagja, sz. Jakab silisi apátja, sz. Tamás esztergomhegyi prépostja, az esztergomi érseki egyház kanonokja, valóságos, belső titkos tanácsosunk, és a nevezett Magyarországunk részéről a mi udvarunk alkorlátnokának keze által, osztrákhoni főherczegi székvárosunkban, *Bécs*-ben, junius huszonharmadikán, az Ur ezer-hétszáz-hetvenötödik esztendejében, Magyar-, Cseh- és egyéb országaink harminczötödik évében. *Mária Teréz* mk. — *Bajzáth József* ansariai püspök mk. — *Jablonczy József* mk.“ (Eredetije latin szövegű)

„2905. *Nyomdászati szabadalom*, a Váczott letelepült *Ambró Ferencz* könyvnyomdász részére 1775. jun. 23-ról a legkegyelmesebben engedélyezve.“ (Ez németül van irva, mig a következő latinul): „1775. jul. 31-kén Pesten tartott Pest, Pilis és Solt t. e. vármegyék

közgyülésén, ezen *Ambró Ferencz*-nek a Vácz pöspöki városban tartandó nyomda tekintetéből legkegyelmesebben kiadott császári és királyi szabadalom a maga módja és ünnepélyessége szerint kihirdettetett és senki ellent nem mondván, elfogadtatott. Jegyeztetett és kiadatott általam, *Tahii Tahy György*, mint a nevezett megyék jegyzője által. — Ezen a püspökuradalmi és városi hatóságnál is szabályszerüleg bemutatott és kihirdetett, nagy pergamen-ivre szép betükkel diszesen irott okmányról nemzeti szinü vékony zsinórkákon függ szép, *megaranyozott tokban* a maig is egészen üde szint mutató jól megőrzött nagy királyi pecsét. — Hogy e becses ereklyét dicséretes kegyelettel és gondosan őrzik a nyomdában, mondani is fölösleges.

Az itt egész terjedelmében közlött nyomdai szabadalomból kitünik, miszerint tudtunkra *Ambró Ferencz volt Váczott az első nyomdász*, ki a kiváltság kinyerése előtt már mint nyomdász öt évig működött itt, és mint emlitők, legrégibb nyomtatványa, melyet ismerünk, a föntebb érintett bölcsészeti tételeket tartalmazó, melyek itt 1770-ben láttak világot. Annak czimlapja hátulján „*Ferencz*“ keresztneve után még „*Ignácz*“ is áll, mikép több régi nyomtatványai czimlapjain is, mig később az „*Ignácz*“ nevet már elhagyogatni kezdette. Ő tanult, rendesen kiképzett nyomdász volt; mert különben nem kaphatott volna oly szép kir. szabadalmat; de származását és nemzetiségét illetőleg, ezeket még homály födi. Életéből is igen kevés adatot birunk fölmutatni. Az *1780. jun. 13-kán* tartott ülésében a városi hatóság maga elé idézte, és keményen megtiltotta neki, mikép ezentul ne merészeljen a mesterlegényeknek tetszése szerint kinyomatott bizonyitványokat adni pénzért, ha csak az illető mester segédjének az ő viseletéről jó iratot nem ad. Mire e nyomdász tiszteletteljesen kijelentette, hogy ezentúl a tanács rendeletének engedelmeskedni fog.

A következő, *1781. aug. 3-ki* tanácsülésen ezen ügye fordult elő, mikép azt az illető pvárosi Jkönyv szóról-szóra igy tartalmazza: „*Ambró Ferencz* itt Lakos Könyv nyomtató a Tanáts előtt megjelenvén, abbéli Könyörgésit nyujtotta, hogy mivel ők Ország szerint a katona tartástúl, Város robottyaitúl mentek volnának. Ő iránta is Ő Fölsige Privilegiuma mellett valamely reflexióval lenne a Tanáts, megvizsgáltatódván a dolog, és fel vétettetvén az, hogy már a véget a Tkts Plenipotentiárius Urnak Biró Uram előtt emlékezetet tett, hogy a mennyire lehetne, szép móddal egyezne meg vele a Tanáts, ne talán Fölséghez kelvén, minden város java nélkül az föllyebb irtaktúl szabadulását meg kaphatná, de ugyan tsak *hitvese bábaszszony* lévén, a véget is valami reflexiót érdemelne, addig is, méglen a Tanáts az eránt más rendelést tészen, *esztendőnként egy Suffrin fizetése* mellett az közönséges robotoktúl és több váras terhitül maga és háza föl Szabaditatott, úgy mind azon által, hogy azon kivül a portiót többi Lakósokhoz képest, a mint értéke hozza magával, fizetni köteles légyen.“

Ambró Ferencz sajtója alól kerültek ki még ezen müvek is: „*Ut, melyet az Isten-Ember Pilátussal a Kálváriára járt.*“ Vátzon 1775. — „*Nepomuki sz. Jánosnak neve napján Prágában 1775 ben tartott solennitásnak leirása*“ (versekben). Vátzon 1776. — „*Kortonai Margitnak tsudálatos megtérése és penitentzia tartása.*“ Vátzon 1779. — Tdő *Horváth Imre*, Üdvözitőnkről czimzett sz. Ferenczrendi tartománybéli áldozártól „*Ssent Mária Magdolna esése és megtérése.*“ Váczott 1780-ban már 2-dszor. *Szalay Ráfael* kegyesrendi pap *Dissertátiói* Váczott u. e. évben. — *Losonczy István* nagykőrösi ref. tanártól: „*Hármas Kistükör*“ 1781-ben. — „*Jó illatú rózsás kert.*“ Vátzon 1781. — *Takács Ádám* kisváczi kálv. prédikátortól: „*Kérdések a keresztényi ünneplésről*“ 1782-ben és „*Lelkipásztori vigasztalások*“ czimű müve is itt látott világot. — „*Arany tsésze*“. Irta Onodi Sámuel. Ugyanő: „*Honi és egyházi könyörgések.*“ Vátz. 1782. — *Horváth Seraphin* minoritarendi áldozártól: „*Sermones Catechetico-Doctrinales*“ 1783-ban. — Hitelemzői beszédeinek folytatása, 1786-ban. — E mű, mely 8-drétben 196 lapra terjed s toldalékkal is ellátva van, „*Nagy katekismus*, azaz *Keresztényi Oskola*“ nevet visel, Bécsben 1783. május 15-kén láttatott el az „*Imprimatur*“ engedélylyel a kir. könyvbiráló hatóság által; a czimlapon olvasható kézirat *Bossányi Seraphin* minoritarendi áldozártól irottnak mondja, s az érintett 1786. évben „*Vátzon Ambró Ferencz* kir. priv. Könyvnyomtató költségével“ ujra kinyomatott. — Itt jelentek meg: „*A sz. Históriának summája*“. Irta *Ostenvald*, forditotta *Maróti György*, bővitéssel kiadta *Losonizy István*. Vátz 1783. — „*Az igazság bujdosásának históriája*“. Irta versekben E. S. I. Vátz 1783. — „*Nyúl história*“. Vátz 1784. — *Stephani Ludovici Zimánii*, Clerici regularis Scholarum Piarum *Carminum Libri IV.* Vacii 1784. Typis Francisci Ignatii Ambró. — „*Szerelem példája*, azaz: Szerentsés florentziai vagyis *della Valle* olasz grófnak magától egybeszedett történetei. Forditotta németből *Kép Gejza László* (váczi születés) Vátz 1787. — A már emlitett *Losonczy Istvántól* „*S. O. Dissertatio de Homicidio paena mortis puniendo*“ czimű müve is itt került ki a sajtó alól, 1788-ban. — „*Geographia*“ irta Ruff György, ford. Vátz, 1791. — „*Keresztyén philosophus*“, azaz: A keresztyén vallás fundamentomosabb némely ágazatainak a józan okossággal való összemérséklése. Vátz 1792. — Váczott jelent meg 1792-ben Kármán „*Uránia*“ czimű 3 kötetes folyóirata. — „*Officia Sanctorum Propria*“, quae in antiquioribus Breviariis desiderantur.“ Vacii, typis Francisci Ignatii Ambró, Reg. Priv. et Episcopalis Typogr. 1793. 212 lap.

Ime, csak ezen itt felsorolt müvek is hangosan hirdetik, hogy *Ambrónak nyomdája a keresettebbek közé tartozott.* Csak azt jegyezzük itt meg ezen első váczi nyomdászról még, hogy volt neki egy *Károly* nevű rosz gyermeke, ki egy 9 ftos tajtpipa ellopásaért, a városi hatóság itélete folytán, 12 virgács-ütéssel büntettetett meg. — E vásott gyermeknek munkás, tevékeny atyja a honi nyomdászat törté-

nelmében, a valódi érdemeket méltányolni képesek részéről mindig kitünő polczon fog szemléltetni s a hálás utókor emlékéből mi sem irtandja ki nevét.

2. §. Gottlieb Antaltól Plöszl Lipótig.

Ambró az *1793. április 16-kán* tartott városi tanácsülés ügyiratai egyikében már mint elhunyt emlittetik, s az ezen évi május 17-ki ily ülésben *Regele József* tanácsbéli úr, mint az Ambró-féle hagyatéknak, az úrszéki végzés folytán kinevezett tömeggondnoka, azon bevallást teszi, miszerint *az Urban kimult Ambró Ferencz Ignácz nyomdáját ennek minden hozzátartozói s házával együtt Gottlieb Antal müvezető (factor) 3441 fton örök áron megvette az uradalom engedélyével.* Miután ezen uj nyomdatulajdonos a városbai kebelezés díját, a 7 ft s 17 krt lefizette, a bevallási okmány neki kiadatni végeztetett az illető püspökvárosi tanács által. Hogy ő alatta is igen keresett, tehát virágzó volt a váczi nyomda, mutatják és hirdetik az ő sajtója alól kikerült számos müvek. Buzgó tevékenységének mindjárt az első évben igen fényes bizonyitékát adta, melylyel magát az első rangú nyomdászok sorába küzdötte föl.

Igy minejárt az első, 1793. évben hagyta el sajtóját a hires *Katona István* szépmüvészek és bölcsészet tudora, a kalocsai érseki könyvtár főnökének „*Historia Critica Regum Hungariae stirpis austriacae*“ czimü jeles müve X-dik kötete, sor szerint XXIX-dik, 8-dr. 963-nál több lapon, ajánlva van a ngos és főtdő váczi káptalannak, mint irja, hálája jeléül. Ekkor az érdemes váczi káptalan ezen nagy nevü tagokból állott: *Zerdahelyi Gabor* (de Nyitra-Szerdahely) titopolitáni fölsz. és corczoli v. püspök, nagyprépost stb., *Bodonyi Sándor* olvasó-, *Lafftsák N. János* éneklő-, *Schwartzer János Lajos* báró bosoni v. püspök, őr-, *Benedek Ágoston* poenitentiarius kanonok, főesperes; *Erdélyi József*, *Bezzegh Mátyás*, *Tiller József*, *Makó Pál*, *Ciáni Lénárt*, *Schwartzl Ferencz*, *Szerdahelyi György Alajos*, *Saffrath Lipót* báró, *Lafftsák Mátyás*. — Ezek maecenási áldozata segitette Gottlieb sajtója alá a nevezett vaskos kötet kéziratát, melyben az ajánlat végén megjegyzi a tudós szerző, miszerint a káptalani urak költségén már több, a hazára diszt árasztó müvek adattak ki. — Tekintve a nyomdai eszközök ekkori gyarlóságát, csak ezen egy kötetnek megjelenése maga is képes lett volna *Gottlieb* jó hirnevét megalapitani, pedig a mondott 1793. évben még a következő müvek is hagyták el sajtóját:

Bogyai Mihály kosdi plébánosnak: „*A Kath. hit tudománya azon Ágazatainak, mellyekről viszszavonások vannak, kitétele*“ czimü müve, *Bossuet* után magyaritva, Vátz 1793. — „*Vida György tordai hadnagy tréfálkodásainak históriája.*“ Irta versekben *Kolumbán János*. Vátz. 1793. — *Szabó József* „*Vátzi gaboná*“-ról irott gazdászati müve ezen év vége felé látott itt világot. Ezen jeles iró, egykor a tudós

jezsuita rend tagja, utóbb annak eltöröltetése után Váczra helyeztetett át, hol mint püspöki szertartó dicséretesen működött. Innen Beszterczebányára tétetett át plébánosnak, hol meg is halt 1801-ben. — 1794. évben *Egyed Joákim* Remete sz. Pál egyetlen magyar szerzetbeli áldozárnak „*A keresztény tudományról oktató beszédek*“ czimű dolgozata, melyet a plébános urak használatára 4 vastag kötetre terjesztve irt meg, jelent meg itt Váczott. — *Hunyadi Ferencz* debreczeni prédikátor és superintendens korában bocsátott közre Váczon 1794-ben egy terjedelmes munkát ily czimmel: „*Keresztény Archivarius avagy historiai gyüjtemény*“, 2 kötet, 8-dr. 538. és 470. lap. — *Simon Máté* előbb szintén pálos kolostori pap, azután pedig kárászi plébánosnak „*A káromkodásról tiz prédikátziók*“ czimű műve 1795-ben jelent meg Váczon. — *Szentmihályi Mihály* „*Házi orvosságok*“. Vátz 1791. ismét itt 1795. évben.

Itt kerültek ki a sajtó alól: báró *Splényi Ferencz* váczi püspök lelki nyugalmáért tartott ünnepélyes gyász-isteniszolgálat alkalmából keletkezett ily czimű füzet: „*Oratio, cum Solennes Exequiae Exllmi, Illmi ac Rdsmi Domini Francisci Xaverii e Liberis Baronibus Splényi de Miháldi, Episcopi Vaciensis, S. Caes. Regiae et Apost. Maiestatis Actualis intimi Status Consiliarii, Anno M.DCCXC.V.XI. Kalendis Januarii Exstincti, VIII. Kalendas Februarii M.DCC.XC.VI. in Cathedrali Ecclesia Vaciensi Celebrarentur. Dicta ab Innocentio Simonchicz Clerico Regulari scholarum Piarum in Gymnasio Vaciensi AA. LL. et Rhetorices Professore ac Exhortatore. Vacii, Tipis Antonii Gottlieb Marmarossiensis, 1796.*“ — Ez, tekintve a kort, nem roszul van kiállitva, de a következő már rosszabb és izléstelenebb: „*Halottas Beszéd, mellyel Méltóságos Liber-Báró Miháldy Splény Xaviér Ferencz úr, váczi megyés püspök, a Felséges Tsászári Apostoli Királyi belső valóságos Tanátsos úr Ő Excellentziájának Szomorú vég-pompáját tisztelte Harsányi István Ketskeméti plébános és főesperes, 1796-dik Esztendöben Boldog-Aszszony Havának 26-kán; Váczon Nyomt. Marmarossi Gottlieb Antalnál.*“

A már emlitett *Simoncsich Inze* kegyes-rendi áldozár és tanár számos alkalmi beszédei, különösen *Offidai sz. Bernárd szentté-avatása* alkalmából mondott 1796-ban Váczott, s ugyanitt az ezen évben sz. István tiszteletére tartott jeles beszéde is, akkor láttak világot. — Ugyancsak e termékeny tollú rendi paptól jelentek itt meg egyéb beszédek is, és különösen e bő és huzamos buvárlatról tanuskodó hires történelmi műve: „*Memoria Dipl. Sphragistica Abbatiae de Zenth Job*“ (Oratio de Reliquiis Sanctorum die s. Stephani). — *Csepcsányi Gábor* kegyesrendi paptól „*Hasznos Mulatság*“ versekben, Vátz, 1796., 8-dr. 121- lap. — A következő, évben is meglehetős tevékenységet fejtett ki e nyomda tulajdonosa; mert annak folyamában jelentek itt meg ezen müvek, a már emlitett Simonchichtól: „*Supplementum ad Dissertationem de s. Dextera S. Stephani cum Historia Monasterii sz. Job*“ (ex collectaneis Joachimi Kollárits Ord. S.

Pauli, auctore Matthaeo Simon ex eodem ord.) Vacii Typis Antonii Gottliebb Marmarosiensis, 1797. — *Hunyadi Ferencz* debreczeni kálv. prédikátor és tiszántúli superintendensnek hátrahogyott „*Ötvenkét közönséges prédikátziók*“ czimű dolgozata, kiadva *Dobos István* ó-budai prédikátor által Váczon, 1797—1799., 3 kötet, 8-dr. 608., 538. és 647. lapok. — *Molnár Borbálától*, ki Sátoralja-Ujhelyen született s s kit viszontagságos élete költővé tett, jelent itt meg 1797-ben „*Egy nemes tselekedetnek leirása*“. — Ugyanezen 1797-ben látott világot ezen dolgozat is: „*Huszonöt esztendőre szegődött házi és mezei szolga*“, melyet tdő *Szaitz Leo* servita-rendi pap, korának hires hitszónoka és hitének lángbuzgalmú védője irt. Meghalt ezen igen bő tudományú és szerfölött tevékeny, vasszorgalmú iró Egerben, szerzete kolostorában, 1792-ben, összesen 13 terjedelmes munkát hagyván hátra, melyek fényes tehetségének és kitünő buzgalmának megannyi bizonyitványai. Ezek Páris, Berlin, Buda, Pozsony, Pest, s a nevezett mű Vácz városában jelentek meg. Sokat irt ő latinul is.

Gottlieb nyomdász ily szép működés mellett már egy általa fölállitott betü-öntődét is birt az izraeliták imaháza közelében, melylyel a nyomda is egybekapcsolva volt, saját lakában. Azt jegyzi itt meg *Nagy Ferencz*, ki *Spitzer Miksa*, szintén nyomdatulajdonos művezetője volt, s tőle a „*Typographia*“ czimű nyomdászati lapban, *a váczi könyvnyomda története*, dióhéjban, azaz igen röviden (IV. folyam, 1872. Pest, 15., 19., 21. és 24. számokban) megjelent, hogy nem tudni, vajjon *Gottlieb* tanult nyomdász és magyar születésü volt-e? Mi a kérdés első részét illeti, határozottan állithatjuk, miszerint ő a nyomdászatot tanulta; mert hisz, mikép föntebb érintők, Ambrótól a váczi nyomdát, mint annak művezetője vette át örök áron. Hogy pedig magyar és marmarosi származású volt, bizonyitja „*Marmarosi*“ előneve. Azt is felhozza itt mellékesen az emlitett fiatal *Nagy Ferencz*, a jelenkori tdő papság rovására, hogy ekkor még a clerus jobban pártolta a tudományos férfiak törekvéseit; mert mindenütt csupa papi művek megjelenésével találkozunk. Igen bizony, kedves emberkém, mert ekkor még a tudományok egyéb ágai bölcsőikben szunyadoztak, s mert jobb, olcsóbb világ volt minden tekintetben. Ha akkor is már egyes főpapoknak 20—80,000 ftnyi adót kellett volna fizetniök, bizonyára nem áldozhattak volna oly jelentékenyen a tudományok előmozditására, illetőleg terjedelmes számos művek kiadására. Most pedig, hála különben ezért a haladás nemtőjének! oly bőven sarjadoznak elő a mindenféle irodalmi termékek, hogy ezeket mind megszerezni, iróikat mind pártolni, ama nagy garral dicsőitett szabadelvűség okozta pénzszük viszonyok miatt, lehetetlen. Az is bizonyos, mi itt jól tekintetbe veendő, hogy *a journalisztika* roppant tért tartván hatalmában, a napi, időszaki s más életpályai lapok mohó olvasása háttérbe szoritja a legkitűnőbb művek megszerzését is, és pedig döbbentő mérvben. E szerény sorok irója több évi saját, és mások tapasztalatából tudja, *hogyha a főtdő magas clerus, mindamel-*

lett, hogy a sok adót fizetnie kell, és a templomok, paplakok, kolostorok, iskolák, kórodák, és más sokféle közhasznú intézetek, a mindennemü szegényekre stb. stb. jövedelme nagy részét oda áldozza, nem pártolná a jeles irodalmi termékeket, ezek bizonyára nem kerülhetnének a sajtó alá. Tény ugyanis, hogy a világiak, tisztelet és becsület a kivételeknek, a komoly tudományi szakműveket nagy gyéren szerzik meg, ilyeneket csak a főpapi, kolostori s nehány intézeti könyvtárakban lehetvén megtalálni!! — De nyomozzuk odább a váczi nyomda történetét, melynek működése folyton eléggé élénknek mondható. — Váczon jelent meg Bozóky Mihály „*Kath. karbeli kótás énekeskönyve*“ is 1797. évben. (Ld. Tájékozó s Egyházmüvészeti lap 34. és 39. lap.)

József főhg ő fensége és kedves hazánk nádora, 1798-ban Váczot magas látogatására méltatván, az ekkori derék váczmegyei növendékpapság diadalt zengett tiszteletére, mely előbb érintett évben ily czim alatt hagyta el a sajtót: „*Pietas Cleri Junioris Seminarii Honoribus Primi Vacium Ingressus Serenissimi Principis Regii Josephi Palatini et Archi-Ducis Austriae Sacrata.* Vacii 1798. Typis Antonii Gottlieb Marmarosiensis.“ E versek diszesen állitvák ki, tekintve az akkori viszonyokat; a papir vastag és kemény, betűi és a metszvények tisztán nyomvák, a rendszer meglehetős, festéke nem szétfutó, mint sok régi nyomtatványoknál láthatni; mi napjainkban már a finom izlés és szépészet barátaira igen kellemetlen hatást gyakorol. — Ugyancsak 1798. évben adta itt ki a föntebb is emlitett *Egyed Joákim* pálosrendi pap „*Ünnepi prédikácziók*“ czimü munkáját, 8-drétben, 918 lapnyi vaskos kötetben. — Ezen évben jelent itt meg *Mátyási József Verseinek folytatása* (2-dik darab), 386 lapon. Ez kecskeméti születésü volt, s valószinü, hogy verseinek első kötete is itt hagyta el a sajtót. — Az emlitett versek ily czim alatt kerültek itt a sajtó alá: „*Semminél több valami, azaz: elegyes tárgyú és formájú egynehány darab versek.*“ II. darab. Vátz 1798.

Segneri Pál jézus-társasági bő tudományosságú, hirneves áldozár után magyaritva, 1799-ben e munka jelent meg Váczott: „*Igazat mutató tükör*“. — Ugyszintén Grondszky Sámueltől: „*Historia Belli Cossaco-Polonici,*“ Vacii 1799. — *Descriczky József Incze* (a. s. Thoma Aquinate) kegyes-rendi áldozár, kitünő tudós, váczi sz. széki ülnök „*Historia Episcopátus Dioecesis et Civitatis Vaciensis una cum rebus Syrchronis*“ 1763-ban Pesten megjelent műve előtt diszvitatkozási alkalomra (Defensio publica) készült *bölcsészeti tételek* olvashatók, melyek Gottlieb A. sajtója alól kerültek ki Váczott 1779-ben. — E tételekből ezen évi junius-hóban *tdő Bádik Mihály*, váczegyházmegyei növendék, ki magát és tanulmányait a Bold. Szüznek, az örök bölcseség anyjának, az apostoli ország védnökének, a magyarok nagy asszonyának tiszteletére ajánlotta föl, mint II-od évi bölcsészet-tanuló, ntdő és tudós *Szablik István* és *Sárvári Ferencz* k. r. tanárok és bölcsészeti tudorok előadásai nyomán a váczi püspöki Lyceumban szokott ünnepélyességgel diszvitatkozást állott ki fényes sikerrel.

Ez alkalommal az emlitett tudós *Desericzky* által irott és Pesten *Eitzenberger Ferencz Antal* városi nyomdász betüivel kinyomatott, *a váczi egyházmegyei és város történelmét* tartalmazó jeles, classicus latinsággal irott mű példányai a jelen volt vendégek közt tiszteletből kiosztogattattak. — Mellékesen helyén látjuk itt megérinteni: mily kár, hogy az ily szép tudományi ünnepélyek, melyek oly sokáig divatoztak a tanintézetekben, és sok irodalmi, legtöbbnyire az ily diszvizsgák kegyurainak maecénási buzgalmából megjelent müveknek elterjedését eszközlék, megszüntek, anélkül, hogy korunk tanrendszer-gyártással foglalkozó hirtelen bölcsei, azok helyett valami fontosabbat tudtak volna behozni, és vele a tudományvilágot gazdagitani...

De térjünk vissza tárgyunk tovább-füzésére! *Simon Máté* előbb pálos szerzetes, majd kárászi plébános, termékeny tollával a váczi nyomdát élénken foglalkoztatta. Igy jelent itt meg tőle még az érintett 1799. évben ezen jeles műve: „*Beszéd a religiónak három rendbeli ellenségei ellen*“, fejtegetve igen kitünő elmeéllel és nagy hittudományi olvasottságot mutató ismeretekkel egy prédikácziőban. — *Gottlieb A.* szép tevékenysége által jó hirnévre tett szert s a városban is a közbecsülést érdemelte ki annak polgárai részéről. Ugyanis az *1799. jan. 6-kán* tartott pvárosi tanácsülésen visszaállitott kültanács 19 tagja közt az ő nevét is olvashatni. Mikép alább látni fogjuk, polgártársai még magasabb rangra is méltaták őt, és az illető földesúr ő mlga nem késett megerősitésével járulni ama megtiszteltetésekhez, melyekre azok által emeltetett és részben ajánltatott. — *Gottlieb* nyomdája az 1800. évben sem maradt tétlen állapotban, sőt inkább működése szép jeleivel találkozunk. — Ekkor jelen itt meg ugyanis *Lang János*-tól a „*Kateketika*“ czimü dolgozat, mely müvével a buzgó és áldott lelkü plébános igen jó szolgálatot tett kartársainak. — Továbbá u. e. évben került itt ki a sajtó alól, a már föntebb ismételten emlitett *Simon Máté*-tól a „*Prédikátcziók*“ czimü műve. — Ugyanettől: „*Boldog-Asszonyról 40, sz. Anna, sz. Joákim és Józsefről szóló prédikátziók*“ már 1801-ben. — Itt látott világot az előbbi, 1800. évben ezen mű is: „*Donatus Latino-germanico-hungarico-bohemicus*“ Dolezsál Páltól. — A föntebb már szintén érintett *Segneri Pál* hirneves jézus-társasági pap Institutióiból kivont „*Summa Pastoralis Officii*“ szintén 1801-ben. — Ugyancsak *Simon Máté*-tól: „*Az Úr Krisztusról 40 egynehány prédikátziók*“ láttak itt világot 1802-ben, még pedig elég csinoskiállitásban.

Mielőtt azonban e nyomda működését évről-évre tovább követnők, lássunk ezen tevékeny nyomdatulajdonosra vonatkozó egyéb adatokat is. Igy Vácz pváros nemes tanácsa *1802. márcz. 9-ki* ülésén ő reá vonatkozólag ezek fordulnak elő: „A nmlgú m. kir. httótanács ezen évi jan. 12-kén kelt intézvényét e folyó márczius 12-kén tek. *Gosztonyi Mihály* alispán úr közölvén a városi tanácscsal, miszerint az *Gottlieb A.* kiváltságos nyomdász személyes tulajdonai és erkölcsi viseletéről bizonyitványt állitson ki-, a tanács e fölhivásra

ily tartalmú iratot menesztett a fönttisztelt alispán urhoz: „Tek. és nemzetes alispán úr! Alólirottak a jelen évi jan. 12-kén kelt nmlgú m. kir. httó-tanács kegyes intézvénye folytán, melyet tek. uraságod oly végből közlött velünk, mikép az idevaló *Gottlieb A.* kiv. nyomdász személyes tulajdonai és erkölcsi jelleméről tudósitást tegyünk, a legalázatosabban igy felelünk: „Hogy ugyanazon *Gottlieb. A.* polgártársunk és külső tanácsbéli, azon 9 év alatt, mióta itt lakik, a közöttünk történt többszöri érintkezés szükségességénél fogva előttünk igen ismeretes, *a társalgásban komoly és békés, a böcsületes ember teendőit ugy szokta végezni mindig, hogy misem hiányzik abból, a mi egy példás és jó keresztény emberben megkivántatik. Mestersegét pedig fáradhatlan szerénységgel és iparkodassal gyakorolja, és azonfölül végre a magyar, német, tót, oláh és latin nyelveket is birja.* Ezen legalázatosabb és hivatalos tudósitásuk mellett magunkat tek. Uraságod kegyeibe ajánlottan teljes tisztelettel vagyunk *Váczott*, márczius 10-kén 1802-ben legalázatosabb szolgái: *Drobny Antal* város birája és a tanács.“ (Eredetije latin.) — Ily jeles férfiú lévén e derék nyomdász, nem csoda, mikép a vgynek a httó-tanács által is helyeselt végzése szerint, a választott község (Electa communitas) visszaállittatván, ennek *ő 2-dik szószóllójául* választatott meg 1802. május 9-én tartott tisztujitó-szék alkalmával, népszavazati többséggel.

Ugyanezen évi *nov. 29-ki* tanácsülés ügyiratai közt pedig ezeket olvashatni felőle: „*Gottlieb. A.* helybeli nyomdász és vál. községbeli képviselő polgár úr a váczi siketnémák intézete szervezésével megbizott *Almássy Antal* királyi kiküldött előtt tett ama nemeskeblü ajánlataért, miszerint *a siketnémákat az intézetben töltendő egész idejök alatt a nyomdászatban, minden kedvezés nélkül a maga részére oktatni fogja*, a nmlgú m. kir. httó-tanácstól az ezen f. évi szept. 6-kán, 22, 985. sz. a. kelt elismerési okmányt nyert, melyet föntebb a siketnéma-intézet történetében honi nyelvünkre téve szóról-szóra közöltünk. Az igy kitüntetett nyomdász tisztelete ez által nagy mérvben gyarapodott. — Néhai *ntdő Bielek László* termékeny tollú k. r. áldozár, bölcsész-tudor és tanártól megjelent Váczon egy általa magyaritott ily czimü mű: „*A kegyes áhitatosságnak tárháza, vagyis az öreg Tóbiásnak élete*“, 1803. Meghalt e derék tudós Kőszegen 1807-ben. — Váczott látott világot 1804-ben ezen igen érdekes mű: „*Compendium Historiae S. Religionis Ord. S. Pauli I. Eremitae*“. — Majd 1806-ban megjelent itt „*Házi és úti uj kalendáriom*“, mely 1818., 1821. s 1822-ben is világot látott itt.

A budai kir. nyomda-igazgatóságának a tanácshoz intézett levele 1806. márcz. 21. tanácsülésen olvastatott, melyben kéretik a tanács azon 98 ft $43^3/_4$ kroknak, melyekkel néhai *Ambró Ferencz* váczi nyomdász a m. kir. egyetemi nyomdának 1792. év óta tartozik, beszedése és biztos alkalommal Budára leendő megküldése iránt. Mire ezen f. 1806. évi böjtmás hava 21-ről keltezett válasziratában a tanács ezt adta értésére a budai kir. nyomda-igazgatóságnak: „Miután

a nevezett adós *Ambró Ferencz* még 1792. Esztdbn meghalálozott, halála után pedig Concursuális Per által mindennémő Vagyona fenn lévő Adósságainak ki fizetésére fordéttatott, és semmi legkisebb Értéke nem tsak nem maradott, hanem elegendő sem volt Adósságainak kipótolhatására", következőleg a fönt jelzett összeget a városi tanács nem küldheti meg. (Ld. a 217. sz. a.) — Ezen adatból tudjuk meg hát hitelesen, miszerint *Ambró Ferencz*, tudtunkra első váczi nyomdász, 1792-ben végezte a halál által földi pályafutását.

Az 1806. jul. 4. tanácsülés 557. sz. a. pedig ez fordul elő a nevezett *Ambró* utódjáról: „*Gottlieb A.* úr városi polgárunknak és kir. kiváltsággal biró könyvnyomtatónak sz. kir. *Fehérvár* városában lakó *Baumeister József* könyvkötő özvegye ellen a nevezettnek férje által több évek óta tőle elhordott nyomtatványokért, jegyzőkönyve kimutatása szerint, 263 ft s 58 krkból álló adóssága iránt benyujtott folyamodására nézve határozattá lőn, miszerint a jegyzői hivatal irni fog a székesfehérvári tanácsnak a nevezett folyamodvány és jkönyvi kivonat megküldése mellett, hogy *Gottlieb A.* úr ezen ügyét megvizsgálván, részére igazságot szolgáltatni ne terheltetnék.

A váczi nyomdának mindig tevékeny volt még ezen tulajdonosa. Ugyanis 1808-ban jöttek ki sajtója alól ezen művek: „*Házi orvosságok*", 188 lap, 8-dr.; „*A magyarországi méhtartás rövid tudománya*", 80 lap, kis 8-dr. — 1809-ben hagyta el sajtóját *Bogyay Mihály* kosdi plébános e műve: „*Vasárnapi prédikátziók*" két kötetben. E buzgó lelkipásztor szép és fényes érdemeinél fogva a ngos és főtdő váczi káptalan tagjai közé emeltetvén, mint kanonok itt halt meg 1830. szept. 20-kán, élte 77. évében. — *Marmarosi Gottlieb A.* is huzamos ideig birta a váczi nyomdát, mivel még éveken át találkozunk firmájával. Igy mindig növekedett a polgártársai részéről becsülésben is, és fölemlitjük itt, miszerint *Kámánházy László* váczi püspök (1808—1817) ő mlga *Gottlieb Antal* urat is, mint a ki a város körül mint a tekintélyesebb vál. polgárok egyike, s a kinek nyomdája a város diszére van, *tiszteletbeli senátorrá* nevezte ki, mikép ezt az 1809. szept. 29-kén tartott városi tanácsülés aktái közt olvashatni. — Az *1810. márcz 25-kén* pedig *Havassy Mihály* által eddig birt $^2/_4$ sessió-földből *Gottlieb A.* tiszteletbeli tanácsosnak $^1/_4$ rész adott át használatra. — Az *1812. márcz. 17-ki* ülésen a kőmives-czéh biztosául ajánltatott, a többi ilyenek közt ő is az uradalomnak, s azokkal együtt megerősittetett. — U. e. évi *május 15-kén* pedig a mindig czivakodott harisnyakötő mesterek felügyelőjévé rendeltetett a városi hatóság által.

Ezentúl a város Jkönyveiben mindig sürübben találkozunk *Gottlieb A.* úr nevével. Igy *Acsay József* úr, a vál. polgárság által ellene beadott vádirat folytán s e miatt a vgye által vizsgálat-tételre kiküldött bizottság előtt, a városi kapitányi hivatalról önként lemondván, helyetteseül ideiglenesen *Gottlieb A.* tiszteletbeli tanácsos úr szemeltetett ki az *1815. máj. 24.* tanácsülésen. — A tek. *Lauró Gáspár*

uradalmi teljhatalmúhoz beadott kérvénye folytán, a nevezett *Atsay* pöre kimeneteleig *Gottlieb A.* helyettes kapitány ur az e hivatal után járó fizetés felét a mlgos uradalomtól jött végzés erejénél fogva megnyerte s az neki az *1816. márcz. 14-ki* tanácsülés által kiadatni rendeltetett. — Az ezen évi *szept. 20-ki* ülésen pedig olvastatott a mlgos Uraság gazdászati ülésének a 997. sz. a. kiadott azon végzése, miszerint *Gottlieb A.* urnak azon egész időre, meddig, mint helyettes kapitány működött, a kapitányi egész fizetés kiadassék. — Ezen időben, 1815. évben hagyta el sajtóját *Nagy Leopold* k. r. tanárnak ezen 110 oldalra terjedő műve: „*A levegőnek rövid ismertetése.*“

Az *1817. márcz. 1-jén* tartott tanácsülés iratai közt olvashatni, hogy egy kellemetlen eset mélyen megszomoritotta *Gottlieb A.* urat. Ugyanis *Vogl Jakab* szabó-mesternek durva lelkű neje, *Sallák Teréz*, a legközelebb múlt febr.-hó utolsó napján *Gottlieb A.* urat, ki a tanácsbeliek egyik legtevékenyebbje volt, rút gyülölségből, midőn a halpiaczról hazamenni szándékozott, épen háza ajtaja előtt, a közutczán, ganéjjal szándékosan csúful leöntvén, a gaznő ezen undok tetteért kemény megdorgálás mellett 12 korbács-ütéssel téritttetett észre; a tanácsos úr pedig oda utasittatott, hogy az ellene szerfölött gyülölködő durva asszonyt s annak háza táját kerülje . . . . Ezen 1817. évben azon szomorúság is érte még *Gottlieb* urat, hogy az őt kegyelt és kitüntetett főpásztor és földesúr ő mlga a földi életet bevégezte, mikép az a következő, az ő sajtója alól ezen évben kikerült füzetekből is kitünik. Mindkettő ugyanis *Kámánházy László* váczi püspök halála fölött mondatott s annak alkalmából jelent meg. Az egyiknek czime igy szól: „*Memoria Illmi ac Rdsmi Domini Ladislai Kámánházy*, Almae Dioecesis Vaciensis Episcopi, Vacii in Sacra Aede Cathedrali, dum desideratissimi Praesulis piis manibus Venerabilis Clerus Vaciensis iusta Exequiarum solemniter persolveret, anno reparatae Salutis MDCCCXVII. Decimo Calendas Maias Celebrata. Oratore Ignatio e L. B. Szepessy de Négyes, AA. LL. et Philosophiae, nec non SS. Theol. Doctore, M. E. Agriensis Canonico, et Archi-Diacono Borsodiensi, Instituti Pauperum Agriensis Praeside, Bibliothecae Dioecesanae Praefecto et Examinatore Synodali. Vacii, Typis Antonii Gottlieb Marmarosiensis Privilegiati Typographi.“ — E gyászbeszéd latin szövegű, 34 lapra terjed. 4-dr. s *kiállitása oly rosz, hogy* mint a föntebb emlitett *Nagy Ferencz* szakember fejezi ki magát, „*azt szemlélve Guttenberg nagymesterünk első kisérlete jut eszünkbe; a papiros itatós, a festék szétfolyó és teljesen átütődve van, mintha fénymázzal lett volna nyomva*“, — tán annak jele ez, hogy a nyomda hanyatlásnak indult . . . .

Ellenben a másik már csinosabb kiállitás, melynek czime ez: „*Monumentum Pietatis*, quod Illmo ac Rdsmo Domino, *Ladislao Michaeli Kámánházy*, Dei et Aplcae Sedis Gratia Vaciensium Antistiti anno M.DCCC.XVII. Pridie Nonas Februarii fatis functo, occasione Solemnium Exequiarum, X. Kal. Maii, anno eodem celebratarum, ad

futuram grati animi memoriam observantes, devotissimique Nepotes, ex Fratre filii, excitari fecerunt, per *Franciscum Salesium Bokross*, e Scholis Piis, Regii Gymnasii Professorem. Vacii, Typis Antonii Gottlieb Marmarosiensis Priv. Typographi." — Mindkettő bő adatforrást képez e tudományszerető és előmozditó főpap életrajza megirásához.

Ugy látszik, mikép *Gottlieb* urnak már évek óta *Nagyváradon* is volt nyomdája, t. i. bérletben az ottani püspök ő mgtól. Erről tanuskodik eme nyomtatványa: „*Magyarország polgári históriájára való Lexicon*, a XVI. század végeig. Készitette néhai tiszteletes tudós *Budai Ferencz úr*, a szóváthi ref. eklézsia prédikátora. Kiadta *Budai Ezsaiás*, a debreczeni ref. Collegiumban historiát, görög-nyelvet és ékesen szólást tanitó Professor, *Nagyváradon*, Mármarosi Gottlieb Antalnál 1804—1805., 3 kötet, 8-dr. — De rövid idő mulva perbe keveredett ismét a püspökkel a nyomda miatt, mely aztán megint az illető megyés főpásztor birtokába ment át, s később örök áron megvette a *Tichy-család* és birja máig is. — *Gottlieb*, mint tiszteletbeli tanácsos, a város sokféle ügyeiben ingyenes szolgálatokat tévén, buzgalma élénkitéseül *1818. márcz. 13-kán* egy hordó márcziusi sert ajánlott meg neki a városi tanács.

Mikép a következő ügyek bizonyitják, *Gottlieb* adósságokkal volt terhelve. — Az ellene inditott végrehajtást felfüggesztetni kérvén *Gottlieb úr, azt* igérte a törvény előtt 1819. jun. 18-kán, miszerint minden rendbeli tartozásait az ezen évi szept. 1-ig kifizetni el nem mulasztandja. — Ugyszintén a helybeli n. e. görögök temploma harangozójának, a meghalt *Peleky Mihály* görög kereskedő után kamattal együtt 184 ft s 64 krral tartozván, ez összeget több sürgetésre is ki nem fizette, azt a következő váczi vásárra kiegyenliteni igérte. Mindkét általa kitüzött nap neki a fizetésre kiszabatván, addig az executió a tanács által felfüggesztetni végeztetett. — Főtdő *Bogyay Mihály* kanonok úr kérelmére, a számadás utján kiderülő tartozás *Gottlieb* úr elleni behajtásra executiót kellvén kirendelni ismét, minthogy az emlitett adós ellen többrendbeli adósságai miatt végrehajtóul *Blahó József* tanácsbéli úr már kirendeltetett előbb, ezen itt szóban levő tartozás behajtása is ugyanazon évi *szept. 3-kán* reá bizatott, úgyszintén főtdő *Rich János* kanonok, az alapitványi pénzek kezelője által bejelentett összeg behajtásával is, melylyel azon alapitványi pénztárba tartozott *Gottlieb*, a nevezett *Blahó* tanácsbeli úr bizatott meg az emlitett ülésen. — Továbbá, főtdő *Balogh István* kanonok úr, mint a helyi kóroda igazgatója, iratilag jelenti a városi tanácsnak, miszerint *Gottlieb* úr annak pénztárába, kétrendbeli kötelezvény szerint, 153 frt 30 krokkal tartozván, ez összeget behajtani sziveskednék a tanács. A nevezett adós nyomdász elleni végrehajtó *Blahó József* és *Singlery József* urakra bizatott ezen összeg behajtása is u. a. 1819. évi *decz. 6-kán* tartott ülésén.

A következő, *1820. febr. 4-ki* ülés iratai közt pedig már ezt

*

olvassuk a nagyon eladósodott *Gottlieb* nyomdászról: „Ő az ellene többféle adósságok miatt kirendelt végrehajtást fölfüggesztetni kérvén, arra nézve, ha vajjon az elfogadható lesz-e, vagyona értéke és szenvedő terhei összeirására bizottság menesztetett ki, de ő az összeirást ellenezte, sőt annak meggátolása végett a vgyre folyamodott, előszóllittatván, minekutána ama folyamodására, a tek. szbiró úr által kivánt tudósításhoz a nevezett adósnak vagyona és szenvedő terhei kimutatása elkerülhetlenül szükségesnek lenni, vele nagynehezen megértetett volna, némely tartozásait megismervén, mások ellen pedig kifogásokat tévén, saját becslése és vallomása szerinti *sokféle adósságai* 7205 ft s 30 krra rúgnak. Összes vagyonát pedig imigyen vallotta be: Háza 6000 ft, nyomdai szabadalma 500 ft, sajtó-eszközök betükkel s egyéb idetartozókkal 4500 ft, váczi és pesti nyomtatványai értéke 8000 ft, künlevő adósságok 4000 ft, *mármarosi nyomdája* szintén 4000 ft. Összesen az egész vagyon értéke 27,000 ftokat tett a bevalló Gottlieb nyomdász saját nyilatkozata szerint. Tartozásai és vagyoni állapota jegyzőkönyvbe vezetetvén, az ellene kirendelt végrehajtás fölfüggesztése végett a vgyre tett folyamodása következtén tek. *Friebeisz István* szbiró úr által kivánt tudósításához, annyival is inkább, minthogy magát nemesnek lenni állitá, kérésére a vgyén történendő eldöntés végett kapcsoltatni végeztetett a tanácsülés által. — Főtdő *Bogyay Mihály* kanonok úr iratilag azon kivánságát nyilvánitotta, miszerint a *Gottlieb* úron követelt 700 frtnyi pénzösszeg behajtása végett, melyet az adós egyátalán vonakodott elismerni, még a mult évben bemutatott folyamodványa az ahhoz kapcsolt iratokkal együtt, a következett törvényes végzésekkel s *Gottlieb* úrnak a vgyre tett folyamodványa, úgy szintén az erre közbejött végzés neki másolatban kiadassék. Aminthogy ezek a *febr. 22-ki* ülésen kiadatni is végeztettek.

Ezen nyomdász többféle adósságokkal lévén terhelve, mikép már emlitők, az ellene megrendelt végrehajtás felfüggesztéséért a vgyre folyamodott, mely azt rendelvén, hogy az emlitett könyörgőnek minden vagyona hitelesen összeiratván, megbecsültessék, s ugy terjesztessék be a vgyre, ezen rendelet teljesitésével *márcz. 17-kén* Blahó és Singlery urak bizattak meg. — A nevezett főtdő kanonok úr *Gottlieb* helybeli nyomdász elleni 3800 frtra menő kereseti vádlevelét beadván, az emlitett adósnak 15 nap alatt adandó feleletre *ápril 11-kén* kiadatott. — *Blahó* és *Singlery* urak, mint Gottlieb A. vagyonának összeirására kiküldöttek, jelentik *ápril 20-kán* a tanácsülésen, hogy azt *Gottlieb* úr ellenzi, sőt a becslés végett megjelent mesterembereket, mikép már egyszer történt, házából elutasitotta, s jövendőre kiveréssel fenyegette. Melynél fogva Gottlieb urat az engedelmességre szorittatni kivánták, a ki is olyképen nyilatkozott, hogy ő a vgyre tek. szbiró úrhoz a felfüggesztésért ujólag folyamodott, s igy a válasz megérkezteig az összeirást és becslés elhalasztását kéri. Erre neki 8 nap engedtetett, mely határidő eltelte

után az összeirási végzés teljesittetni fog. — A sok adóssággal terhelt Gottlieb A. úr vagyon-állapota mikép állását, a vgyei rendelet folytán, kitudatni szükséges lévén, minthogy annak *Szigeten* (Marmaros vgybn) is volna nyomdája, az ottani tanács annak megbecsültetése, és ha azon terhek fekszenek, erről is tudósitás-tevés végett hivatalosan megkéretni rendeltetvén a *jun. 30.* ülésen, az irat ezen tanácsülésből Szigetre elküldetett az emlitett hatósághoz.

Főtdő *Bogyay M.* kanonok úr Gottlieb A. ellen följelentette, miszerint a követelésre vonatkozó felelettel a határidő eltelte után is adós maradván, a bepanaszlott előhivatott, és a feleletnek a köv. tanácsülésen leendő beadása, pöre elvesztése alatt neki *jul. 21-kén* meghagyatott. — *Pál József* Gottlieb A. úr által a marmaros-szigeti nyomdáját neki átadottul lenni állitván, ő a nádor ő hgsegéhez folyamodott, és ezen kérvény miben-létéről a vgye útján tudósitás kivántatván, Gottlieb A. ezen ügyben a feleletre felhivatott *okt. 27-kén*, s e végből a folyamodvány ekkor vele közöltetett. — *Blahó József* tanácsbeli és *Singlery József* aljegyző urak Gottlieb A. úr vagyonának összeirását *nov. 21-ki* ülésen bemutatván, az eredetiben tek. *Friebeisz István* szbiró úrnak átadatni rendeltetett. — *Sztrabuska Magdolna*, néhai *Simon Pál* özvegye is, Gottlieb úron 1500 frtnyi adósságot követelvén, alperessel ez 15 nap alatt adandó felelet végett *decz. 5-kén* közöltetett. — E nyomdásznak a nevezett szbiró úr elé terjesztett azon folyamodványa, hogy a kiküldöttség által benyujtott vagyoni összeirásban szenvedő terhei hibásan tétettek 14,000 frtokra, holott azok 8,000-re sem terjednek, könyörög tehát, hogy avégett kihallgattassék. A küldöttség jelentése szerint, a folyamodó kihallgatva lévén s az összeirásban kitéve, hogy az adós mely adósságát tartja valóságosnak, melyet ismét számadás alá tartozóul ismert meg, ezért a kérvényezőnek folyamodása helytelen. Miről tek. szbiró úr *decz. 15-kén* tudósittatni rendeltetett.

Ugyanekkor *Pál József* szigeti nyomdásznak a m. kir. httótanács előtt Gottlieb Antalon követelt 1500 ftnyi tartozása végett beadott folyamodványára ezen folyó *1820. aug. 29-kén* kiadott intézvényre Gottlieb A. feleletét bemutatván, tek. szbiró úrnak eredetiben átadatni rendeltetett. — Főtdő *Bogyay M.* kanonok úr Gottlieb Antalon az általa kinyomott egyházi beszédeiből 450 példányt követelt, ellenkező esetben e példányok összes árát. Nevezett kanonok úr ugyanis oly föltét alatt adta e művet Gottlieb sajtója alá kinyomatásra, hogy ez az 1000 példányból 500-at a felperesnek ad, 500-at pedig az alperes önmagának tart meg s e föltételbe Gottlieb bele is egyezett. Azért az alperes 450 példánynak kiszolgáltatására szorittatott az *1821. május 1-jén* a tanácsülés által. — Ezen évi *jul. 12-kén* ez fordul elő a pvárosi tanács jkönyvében: „*Francsics Teréz*, *Plöszl József* nyomdász-segéd neje, örökségi ügyében sz. kir. Pécs városhoz iratni rendeltetvén, ezen megkereső levél az irattárba tétetni rendeltetett.“ — *Nov. 6-kán* pedig: „*Francsics*

Teréz a mostoha anyja által megajánlott apai és anyai 2000 ftot, mint örökségi just keveselvén, a pereskedés erősen folyt. E nő atyja *Francsics János* volt. — Oly zilált anyagi viszonyokkali küzdése s a hitelezők általi zaklatása közben némi vigasztalása is volt Gottlieb úrnak. Tudniillik a mlgos uraság gazdászati ülése által az 1173. sz. a. kiadott végzés, melynél fogva a m. kir. kamara által, ez lévén ekkor tényleg a földesúr, *Kámánházy* püspök halála után, az elhunyt *Blahó József* tanácsbéli úr helyére *Gottlieb*, ki eddig csak tiszteletbeli senátor volt, neveztetett ki valóságos tanácsbeliül-, *1822. nov. 15-kén* felolvastatván, erről a pénztárnoki hivatal tudósittatott. — A következő, *1823. febr. 18-kán* kihirdetetett a tek. úriszék e f. évi jan. 6-kán kelt azon végzése, miszerint Gottlieb Antalnak szenvedő állapota ugyan a cselekvőt meg nem haladja, de azért bármely vagyona eladásától eltiltatik.

Ennyire igénybe vevén *Gottlieb Antalt* a hitelezők sürgetése folytán a huzamos pereskedés, a sok adósság fizetése és törlesztésére forditott gondok s a tanács által is gyakran történt szokásos kiküldetések a város különféle ügyeiben, csoda-e, hogy nyomdászati működése utolsó éveiben feltünően kevesebb mű került ki sajtója alól? Végre pedig e sokat küzdött, huzamos ideig oly tevékeny üzletembernek életalkonyát hozta már el az érintett 1823. év, melynek folyamában az *április 8-kán* tartott tanácsülés ügyiratai Jkönyve a 284. sz. a. már mint megholtat említi a nyomdatulajdonost.

3. §. Plöszl Lipóttól a siketnémák iparintézete öszműködő társulatáig.

Az utóbbi években már Gottlieb szükebbre szorult anyagi helyzete, megcsökkent pénzereje folytán, a nála nyomóul működött *Plöszl Lipóttal együttesen birta a váczi nyomdát*, amig ezen utóbbi vagyonos nővel kellvén házasságra, azt Gottlieb Antaltól megvette a privilegiummal együtt és a most 893. sz. a. házban, az uj luth. imaház mögötti Gottlieb-féle szögletházban birta több mint 40 éven át. Gottlieb Antaltól bizonyára még annak utolsó életévében vehette át a nyomdát Plöszl, noha csak 1827-ben találunk az ő neve alatt egy 133 lapra terjedő latin, ily czimű művet megjelenni ő nála: „*Ordo Officii Divini* secundum Rubricas Breviarii et Missalis Romani, nec non iuxta Decreta S. R. C. pro anno Christiano, eoque post bissextilem secundo MDCCCXXXVIII. in usum Dioecesis Vaciensis Auctoritate Illmi ac Rdsmi Dni Dni Francisci a Paula e Comitibus de Nádasd Perpetui Terrae Fogaras, Miseratione Divina Episcopi Vaciensis et I. Com. Comar. Perp. Comitis. Vacii, Typis Leopoldi Plöszl C. R. Priv. Typ. — Hogy elődjétől még annak életében vette át a nyomdát, bizonyitja ugyanazon *1823. decz. 30-kán* tartott tanácsülés 951. sz. a. ügyirata, melyben már *Pleszl Lipót* emlittetik nyomdászul, a ki *Pál József* nevű segédjét arról vádolván, hogy az durva,

iszákos, verekedő, s még őt is megragadta és arczát megsértette, elégtételért könyörgött. Mire a tanács a goromba segéd elbocsátására szabadságot adott a panaszlónak, s azonfölül kemény megintés mellett 12 pálczaütéssel fenyittetett az meg.

Hogy *Plöszl Lipót* 1823-ban másodmagával birta a nyomdát, bizonyitja a következő mű czimlapja: „*Énekes gyüjtemény.*“ Összeszedegettetett ártatlan mulatságára az érzékeny sziveknek kedvekért. *Kiadta Ruttkay Gábor* 1823-ban, Váczon. Nyomtattatott *Plöszel Leopold* és Compag. betüivel, *Marmarosi Gottlieb Antal* és *Ruttkay Gábor* költségével. A 125 lapra terjedő, 8-dr. kötet 95 társas és népdalt tartalmaz, melyek némelyikében sok a kedélyesség és mindannyia érdekes a magyar dal története szempontjából. Külalak tekintetében legnagyobb részük nem állja ki a kritikát, de sokban van egészséges érzés, eredeti észjárás és talpraesett humor. — 1824-ben jelent meg *Plöszl és társa* nyomdájában a „*Váczi kis nemzeti uj és ó kalendárium.*“ 1825., 1827. és 1828-ban is. Ezen utóbbiban már „*Magyar- és erdélyországi uj és ó kalendárium*“ czimen. 1829-ben szerkesztette ezt *Sztraka József*. Megjelent a kiadók könyvnyomtató intézetében. 1830-ban is megjelent ez s megérte az 50. évi folytatást is.

Hogy *Plöszl* nem valami gyöngéd érzésü ember volt, kitünik azon esetből, mely az *1824. jul. 30-ki* tanácsülésen fönforgott. T. i. *Plöszl Lipót* helybeli nyomdász, özvegy ember, arról vádoltatván, hogy mintegy $^3/_4$ éves kis leánykáját sirása miatt oly kegyetlenül elverte légyen korbácscsal, mikép a verés nyomai még folyton láthatók, s mivel az e fölött eliszonyodott dajka a kisded sebhelyeit némelyeknek mutatni merészelte, azt is ugy elverte, hogy testét számos sebfoltok tarkázták, a vádolt nyomdász szemrehivatott s kegyetlenkedését mivel sem menthetvén, megérdemelte volna, hogy a vgye rendszabályai szerint gyermeke tőle elvétetvén, saját költségére más emberségesebbek által neveltessék hatósági felügyelet alatt. Azonban e büntetés alól föloldoztatván, a gyermek nála hagyatott, de keményen megintetetett és kilátásba tétetett neki a kétszeres fenyiték, ha még egyszer oly kegyetlenkedést merészelne cselekedni. Azért *Krenedits György* városi hadnagy úr fölügyelete alá helyeztetett, ki ezen ügyben a nevezett nyomdász házát többször meglátogatni s tapasztalatait bejelenteni köteleztetett a gondos városi tanács által. — *Francsicsné* asszony *Plöszl Lipót* nyomdász kis leányát, mint az ő anyósa, nagyobb biztonság és gondosabb nevelés végett az utczán a dajkától elvévén, saját gondozása alá fogadta. Francsicsné e tettét a tanács ezen *1824. aug. 24-ki* ülésén helyeselte, nem lévén a kisded biztonságban az indulatos apánál. Ez azonban arról biztosittatott, saját kivánsága szerint, hogy atyai gyönyörködés kedveért a kis leányka többször elvitetni fog.

Plöszl Lipót első neje, *Francsics Teréz*, halála után, nemes *Zlatáry Annával*, ki Trencsén városából egy rokonától némi örök-

séget kapott, második házasságra lépvén, emlitett első neje után egy kis leányka maradván hátra, hogy az ezt illető vagyon, illetőleg az első házasság alatti szerzemény a leányka biztositásaul nyilván tartassék, annak összeirása végett *Vadas József* tanácsbéli és *Heuzer János* irnok urak küldettek ki a tanács által az 1825-ki ülések egyikéről. — *Plöszl Lipót* kérvénye folytán, melyben előadja, miszerint a tanács végzése daczára sem akarja az ő első neje után maradott kis leányát, ennek nagyanyja, Francsics Jánosné, neki kiadni, meghagyatott ezen évi *aug. 19-kén* Krenedics György városi hadnagynak, miszerint a nevezett nyomdásznak a kis leányt, erővel is elvévén nagyanyjától, átadja. — *Plöszl Lipót* váczi nyomdászról az emlittetik az *1834. febr. 27-ki* tanácsülés 238. sz. a. ügyiratában, hogy *Guoth Gábor* kamarás és tanácsbéli úr házát megvette, mely tán már a 2-dik volt Plöszl úr birtokában.

A nyomda megvétele után Plöszl a betü-öntödét megszüntette, mert azt tán költségesnek találván, olcsóbban vélte készpénzen szerezhetni be a betüket az önálló nagyobb öntödékből. — Plöszl alatt a nyomda 1830—40 közt szép virágzásnak indult; könyvekből raktárt állitott, müveket adott ki, és sajtója termékeit mindenfelé szállittatá, ugy annyira, hogy nyomdai vállalatai őt csakhamar népszerűvé tevék. Az ő kiadása ezen latin és magyar egyházi énekek könyvecskéje is: „*Pietatis Exercitia,*“ in usum Juventutis Literariae, Vacii, Typis Leopoldi Plöszl, Caes. Reg. priv. Typogr.“ — Ugyanezen 1832-ben jelent meg tőle e füzet is: „*Carmen Honoribus Exllmi, Illmi ac Rdsmi Dni Francisci a Paula e Comitibus de Nádasd, perpetui terrae Fogaras, Episcopi Vaciensis, S. C. et R. A. Mtis Actualis int. Status Consiliarii, et I. Comitatus Comaromiensis perpetui Comitis, dum festum Nominis die 2. Aprilis anno 1832. Felix recoloret, devote oblatum. Vacii, Typis Leopoldi Plöszl, Caes. Reg. Priv. Typogr.*“ — Ezen évben hagytak el sajtóját: „*Az igazak koszorújával fölékesitett szentelt Vezér,*“ ima- és énekes-könyv. Összeszedte *Munigay György*, Váczon Plöszl Leopold betüivel és költségével 1832., 237. lap. — Ugyanazó betüivel és költségén: „*Hármas Kis-Tükör,*“ Váczon, 1832. — Midőn 1740-ben a járványos vészkór (mirigy, pestis) hazánk nagyobb részét pusztitaná, Vácz város lakóit is a legnagyobb rettegésbe döntötte. Ekkor ünnepélyes fogadást tettek e város áhitatos lakói, miszerint, ha a vészt tőlük a jó Isten elháritja, *sz. Rókusz hitvalló napját* évenkint sz. áhitattal ünneplik meg maradékaikkal együtt örökre. Kérelmöket a jó Isten meghallgatván, igéretöket maig is teljesitik a nevezett szentnek napján évenként. *1840. aug. 16-kán ülte ezen fogadalmi áhitatosság százados ünnepét a város*, a midőn a megható egyházi, alkalmi sz. beszédet főtdő *Krajner Antal*, visegrádi plébános tartotta, mely Váczon *Plöszl Leopold* nyomdájában nyomtatásban is megjelent. A beszéd 4-drétben 14 oldalra terjed. — „*A két atyafi szent Szüzek Gertrudis és Mechtildis Imádságos könyve.*“ Bővitve. Váczon Plöszl Leopold, cs. kir. szab. Betü nyomó Intézetében, 1841.

296 lap. (Kihagyva az eltörölteket, a viszonnyomatásra bocsátatik Váczon 4. Juliusban 1845. *Markó Albert* sk. kir. könyvbiráló L. S.) — „*Menynyei Arany Kulcs*," Váczon 1845. Plessel Leopold cs. kir. Betü nyomó Intézetébnn. (Viszonnyomatásra bocsáttatik Váczon aug. 16 kán 1845. *Markó Albert* s. k. kir. könyvbiráló). 288. lap.

1845. szept. 26. 1118. sz. a. Helyben egy uj nyomdát állitani szándékozván *Straszer János* budai polgár, beadott folyamodványa szerint, mielőtt erre nézve kir. szabadalommal elláttatnék, az iránt esedezik, mikép bemutatott három eredeti bizonyitványa tekintetbe vétele folytán, neki helyben a letelepülés megengedtessék. E bizonyitványok szerint a folyamodó polgári állása, a cs. kir. nyomdában eltöltött 20 éve s becsületes viselete igazolva lévén, és vagyoni értéke is kimutatva, érdemesnek találtatott azért a pártolásra s megkéretni végeztetett a nmlgú uradalom, miszerint a nevezettnek a letelepülést Váczott megengedni méltóztatnék. — *Okt. 18. 1204. sz.* A tek. tiszti ülésnek ezen évi 841. sz. a. kiadott végzése, mely szerint Staszer János budai polgárnak, a városi tanács felterjesztett ajánló tudósitása folytán, a helybeni letelepedés megengedtetett, felolvastatván, a folyamodó erről értesittetni s az eredeti végzés az irattárba tétetni határoztatott.

1845. nov. 28. 1364. sz. a. Beadott folyamodványában *Straszer János* az iránt könyörög, hogy miután helyben felállitandó nyomdája tekintetéből megkivántató kir. szabadalomért legfelsőbb helyre is folyamodni kivánna, s minthogy egyrészt ily czélszerű nyomda fölállitása által helyben, *e nemben itt valami tökéletes nem létezvén*, nemcsak a helybeli számos iskolák sokat nyernének, hanem általa a város haladása is előmozdittatnék, másrészt pedig polgári állása, erkölcsi magaviselete, vagyoni értéke is kimutatva s neki itt a letelepülés megengedve lenne, az A. és B. alatt foglalt okiratoknál fogva e város kebelében valóban szükségesnek érzett nyomdának felállitása hatóságilag is elismertetvén, legfelsőbb helyre benyujtandó folyamodványa támogatására neki ajánló irat adatnék. Mire *végeztetett:* „A folyamodónak, mint a ki már különben is helybeli lakosnak fölvétetve vagyon, kérése méltányosnak találtatván, annak előmozditása tekintetéből részére a kivánt ajánló-levél kiadatása elrendeltetett s a bemutatott okiratok a folyamodónak visszaadatni végeztettek." — *1846. május 7. 688. sz. a. Straszer János*, budai polgárnak e város kebelében nyomda fölállitására nyerendő szabadalomért a a nmlgú m. kir. httó-tanácshoz nyujtott folyamodványára és ennek ellenében *Pleszszel Lipót* részéről szinte a tisztelt kormányszékhez intézett kérelmére, f. évi 2922. és 2923. sz. a. kelt s a tek. vgynek 1270-dik, kisgyülési sz. a. kiadott végzésével ellátott kegyes intézvénye, avégett, hogy a folyamodónak vagyoni állásáról, és *a fölállittatni kért nyomda szükséges voltáról a két uradalom és tanács meghallgatása mellett kimeritő tudósitás tétetnék* tek. főbiró úrhoz, innen pedig oly czélból, hogy e részben az illető uradalmak nyilatkozatát

is áttéve, következő jun. 1-ig, az imént tisztelt főbirói hivatalhoz vélemény adassék, a két városi tanácshoz utasittatván, annak következtében, a mellékletek belátása után *végeztetett:* „A szilárd következetesség, melytől a tanács *Straszer Jánosnak* I. alatti folyamodványához 3. és 7. alatt zárt iratokban mondottakhoz ragaszkodva, el nem térhet, továbbá is azon véleményét idézi elő a tanácsnak, hogy *Pleszszel Lipót elavult nyomdájával a közvárakozásnak megfelelni képes nem lévén*, Straszer János kérelme pártolandó, s e tekintetben a mlgos uradalomhoz az ügyiratok közlése mellett ily tartalmú nyilatkozat adandó légyen: „Mlgos uradalom! A N. M. M. K. Httótanácsnak budai polgár, *Straszer János* kérelmére folyó évi 2922. és 2923. sz. a. közbejött, és a többit lásd föntebb.

1847. máj. 19. 1115. sz. Pleszl Lipót, váczi nyomdatulajdonos iratilag azt kéri, hogy miután a város részére a szükségelt különféle nyomtatványok, s legujabb időben az adókönyvecskék is, melyek csak első izben nyomattak Pesten, az ő nyomdájában készültek, és hogy munkái ellen a tanács részéről kifogás nem tétetett, hanem azokkal megelégedett, s a folyó évben is megbizatott a város részére szükségelt nyomtatványokkal, mindezekről neki bizonyitvány adatnék ki. Hogy a különféle nyomtatványokat illetőleg, (adókönyvecskék, himlőoltási ivek stb.) használhatólag készitette el, erről a kért bizonyitvány neki kiadatni rendeltetett. — *1847. szept. 28. 1774. sz.* Plessel Lipót mint első neje Francsics Terézzel nemzett leánya *Örzse* természetes és törvényes gyámjának a tek. vgyhez adott, onnan a folyamodó vagyoni állapota szabályszerű vizsgálatának eszközlése végett főbiróilag ide utasitott kérelmére, melyben nevezett leánya nevében ezen városi tanács ellen inditott, fölebbvitelkép a vgye tvszékén megbirált, onnan pedig a tek. királyi táblára fölebbezett pernek eredetibeni áttételét megengedni kéri. Mire *végeztetett:* „A folyamodónak vagyonállása, ingóságait nem is emlitve, legközelebb eladott, a vevő felekre törvényszerüleg fölvallott és rendszerinti árért házának és nyomdájának 21,000 pftra terjedő lévén, ez iránt tek. járási főszbiró *Párniczky Ede* úr hivatalosan tudósittassék. — *1848. jan. 4. 14. sz.* Miután a folyamodó az ingókat nem is tekintve 21,000 pftot érő vagyonnal bir, nem soroztathatik azok közé, kiknek részökre a fönálló szabály értelmében azért engedtetik meg a pernek eredetibeni átküldése, mert az átirási költségek fedezésére szegénységök miatt nem képesek, ennélfogva *Pleszl Lipót* a vgye 1847. évi 8412. sz. a. végzésénél fogva kérelmétől elüttetik, miről Pleszl a jegyzői hivatal által értesitendő.

Az 1832. év körül virágzása tetőpontját érte el a váczi könyvnyomda; de az 1847. év vége felé jött egy előttünk ismeretlen ember Plöszl úrhoz, tőle a nyomdát megvenni akarván, s valóban 2000 ftot készpénzben neki már le is fizetett. Azonban az *1848. márcz. 15-kén kezdődött, kedves hazánk történetében örökre nevezetes szabadságharczunk tüze*, a dicső emlékű hősök közé vitte őt is, és többé mit

sem hallottak felőle. Amaz összeg Plöszl Lipótnál maradt, mert azt ki sem kereste többé, úgyszintén birtokában maradt a nyomda is. Ugy halljuk mégis, hogy 1848-ban e nyomdát *Somogyi* és *Lukács* urak birták Pestről, a kiknél ily czimű kitünő egyházi beszéd jelent meg: „*Keresztény-hazafi Szózat*“, melyet az országunkat fenyegető veszély elháritásaért 1848. okt. 1-jén tartott nyilvános áhitatosság alkalmával, a váczi hivekhez intézett *Balla József*, káptalanhelynöki igtató és levéltárnok. — Ugyanezen évben jelent itt meg *Majer Istvántól* „*A jó házi gazda*“ czimű mű is, melyet a termékeny tollú szerző életszabályul irt a nép számára. — Továbbá: „*Régi földirat a tanuló ifjúság használatára*“, mely itt ezen évben *Koczányi Ferencz* k. r. tanártól jelent meg, s arra nagyon alkalmatos, hogy a' római classicusok és az egyetemes történet könnyebb megértését elősegitse.

Olvastatott *1848. jan. 4. 26. sz. a.* a nmlgú m. kir. httó-tanács 1847-ki 38,366. sz. a. kelt, és a tek. vgynek szintazon évi 7641. számú kisgyülési végzése mellett párban megküldött intézvénye, miszerint *Straszer János helyben fölállitandó könyvnyomdára adandó engedelemért nyujtott kérelmétől elmozdittatik*, és ez iránt folyamodványának kézbesitése mellett értesittetni, — *Plessel Lipót* pedig oda utasittatni rendeltetik, hogy amennyiben ellenfolyamodványában azt, hogy az *Ambró-féle könyvnynyomdai szabadalom jogosan szállt reá*, nem tanusitotta: annak jogszerű folytathatása végett kegyelmes királyi szabadalomért folyamodjék. — Mire nézve *végeztetett*: „*Straszer János* folyamodványának, és arra hátiratilag jegyzendő httó-tanácsi kegyes intézvényének kézbesitése, — *Plessel Lipót* pedig jelen végzésnek kivonatban leendő kiadása mellett folyamodványuk eredményéről értesittetvén, különösen *Plessel Lipót*, a könyvnyomdai szabadalomnak jogszerű folytathatása végett kegy. kir. kiváltsági szabadalomért folyamodásra utasittatik“.

A gyászos kimenetelű 1848/9-ki szabadságharcz után, amint hazaszerte mindenütt, úgy Váczott is hanyatlásnak indult a nyomda; mert a magyar irodalom pangott, szerfölött korlátoltatván az u. n. absolut kormány által, mikép ezt az alábbi adatok is igazolják. A censura ujra a sajtó bilincse lőn. Művek nem érkeztek, a nyomdai személyzet teljesen leapadt és egykori virágzásának csak emléke maradt fön. — *1849. jun. 2. 59. sz.* (Gazdászati jkönyv.) A marhák vágatásával fizetni határozott húsdij beszedésével megbizott *Plessel L.* nyomdász, társa, *Vaskovis Pál*, elhalván, számadását bemutatja, s e kötelesség teljesitését jövőre másra ruháztatni kéri. — U. e. évi *szept. 11. a. 424. sz. a.* Plessel Lipót nejének, szül. *Zlatháry Annának*, 5 pecséttel zárt végrendelete bemutattatott. — *1850. febr. 9. 172. sz.* Plessel L. az általa, a levágott marhák után beszedett accisák fejében a városnak *53 ft s 21 krokkal* ppénzben kevesebbet fizetvén be, ezen összegnek a városi közpénztárba leendő befizetése neki tanácsülésileg meghagyatott. — Ezen évi *márcz. 8. 73. sz.* (Gazdászati jkönyv.) E meghagyás ellen folyamodott, de kérelmétől elütte-

tett; ezt arra alapitá, hogy az általa magyar pénzben szedett accisát, noha az itt helyben még tolyamatban volt, a városi pénztárnok el nem fogadta tőle; s részére az akkoriban járt kevés procentuátiót, az oknál fogva, hogy a mostani békés időben működő húsbiztos procentuátiója megnagyobbittatott, valamivel nagyobbittatni kérte.

1851. márcz. 14. 392. sz. a. Plessel Lipót nejeül szül. *Lindenmajer Mária* emlittetik s a 391. sz. a. *Pálik* biró úr előterjeszti, mikép e nyomdásznak ez már 3-dik neje lévén, miután az 1-ső és 2-dik házasságból gyermekek vannak, ezek anyai örökségök biztositása végett, a birtokában lévő vagyon összeirása s az illető gyermekeknek anyai örökségök kimunkálása szükséges lévén, ezzel *Korber Károly* tanácsnok és *Thier Ferencz* aljegyző urak bizattak meg. — E 3-dik nő előbb *Baronits József* felesége volt. — *Jul. 7. 741. sz.* cs. kir. megyei főnök úr ő ngnak f. évi 5296. sz. a. kiadott rendelete, mely szerint a fönálló törvények alapján ismételve kiadott rendeletek értelmében, minden, ezen korona-országban megjelenő képek, kő-, réz- és aczélmetszetek, valamint minden nyomdák és egyéb intézetek által, a nyomtatványok egy-egy példánya, a nemzeti muzeum számára beszolgáltatandó, miután mégis az 1849. nov. 11-ről 3571. sz. a. e részben kibocsátott rendelet a mondott intézetek tulajdonosai részéről, a nemzeti muzeum igazgatóságának ez iránt tett feljelentése szerint, eddig csak némi részben teljesittetett, az e kötelmöket elmulasztók kitudhatása, s kötelmök teljesitésére leendő szorithatásuk végett felsőbb meghagyásra ezennel rendeltetik, mikép a hatóság területén létező nyomdák s hasonló intézetek pontosan összeiratván, annak két példánya felterjesztendő, s egyszersmind az ily intézetek tulajdonosainak vagy ügyvivőinek az 1849. óta megjelent és beküldeni elmulasztott, de a megjelenendő müvekből a törvény értelmében beszolgáltatandó két-két példánynak, az azokról két párban szerkezendő jegyzékkel együtt e helyre évnegyedenként pontos beküldését mulhatatlan kötelességöknek ismerjék, — cs. kir. járásbeli főszbiró úr által f. évi 552. sz. a. kelt hátirat szerint, a teljesitendők eszközlése végett áttétetvén, ezen felsőbb rendelet másolatban miheztartás végett azonnal kiadatott *Plessel Lipót* helybeli nyomdásznak. — *Jul. 16. 781. sz.* Cs. kir. megyei főnök úr ő ngnak f. évi 5970. sz. a. kiadatott rendelete, — miszerint f. hó 15-keig aziránt kiván tudósittatni, vajjon e kerületben oly városok vagy nagyobb kiterjedésü helyek, hol könyv- vagy kőnyomdák léteznek, s a magyar miniszterium alatt kibocsátott 1848-ik országgyülés 18-dik sajtótörvény s különösen ezen törvénynek 37-dik §-sa azóta valósággal volt-e alkalmazva, és vajjon a könyv- és kőnyomdai jognak ujabbi engedményezéseknél köteleztettek e? az illető jelenleg is ezen §. értelmében a biztositék letételére cs. kir. járásbeli főszbiró úr által f. évi 575. sz. a. hátirat szerint adandó tudósitás végett, áttétetvén, ezen felsőbb rendelet következtén, cs. kir. főszbiró úr arról, hogy a helybeli könyvnyomda, a tulajdonos előadása szerint 1775. év óta fönáll, melyet jelenlegi tulajdonosa

Plessel Lipót már 29 év óta bir, s az 1848-ki országgyülésen alkotott 18-dik sajtó-törvény, s különösen ezen törvénynek 37. §-sa ő irányában alkalmazva nem volt, s az idő óta könyv- és kőnyomda létesitése itt helyben nem engedményeztetett, s igy az emlitett §. értelmében a biztositék letételére ki sem szorittathatott, — tudósittatni végeztetett.

Aug. 1. 819. sz. Cs. kir. megyei főnök úr ő mlga által f. évi 6851. sz. a. kelt rendelet folytán főszbiró úr f. évi 345. sz. a határozatában oda utasitja a városi tanácsot, miszerint *Plöszl Lipót* váczi könyvnyomda-tulajdonosnak meghagyja, hogy az 1848-ki országgyülés 18. sajtótörvény 37. §. értelmében, a biztositék letételére szoritsa, ezen intézkedése sikeréről jelentést teendvén: *Végeztetett:* „A nevezett nyomdásznak kötelmévé tétetett, mikép a hivatolt törvény kivánalma szerint, a biztositékot a maga helyén letenni el ne mulaszsza, kötelességeül ismervén a biztositék letételét igazoló okiratot a tanácsnak további intézkedés végett bemutatni. — *E hó 19-kén* a 881. sz. a. ügyirat szerint *Pleszl Lipót* a sajtó-törvény alapján kimutatni kellett biztositék tárgyában nyilatkozatát beadván, főszbiró úrhoz, ennek 345. sz. a. hátirata szerint, fölterjesztetni rendeltetett. — *Szept. 1. 932. sz.* Felsőbb rendelet alapján a tanács meghagyja *Pleszl Lipót* váczi nyomdatulajdonosnak, miszerint ezentul minden nyomtatványból időnként 4 példányt tartozik a városi hatóságnak beszolgáltatni, melyről is rendes jegyzék mellett pontos beterjesztést terjeszt a főszbirói hivatalhoz, áttévén ehhez mindig az illető példányokat továbbitás végett. — *Okt. 29. 1122. sz.* Cs. kir. megyei főnök ő ngnak f. évi 8992. sz. a. kiadott rendelete, mely szerint a tett jelentés nyomán ismételve utasittatik, mikép a váczi nyomdában 1849. év óta megjelent és beküldeni elmulasztott, ugy a jövőre megjelenendő nyomtatványokból is 4 példányt, az ezekről készitendő ennyi jegyzékkel együtt, és pedig az előbbiekből minélelőbb, az utóbbiakról azonban évnegyedenként felterjesztés végett mutassa be, — cs. kir. járási főszbiró úr által f. évi 2293. sz. a. kiadott hátirat szerint oly utasitással, hogy a helybeli könyvnyomdában 1849. évtől nyomatott minden nyomtatványból 4 példányt szedjen be, s a nyomdatulajdonost e rendelet pontos megtartására utasitsa, — áttétetvén, ez értelemben *Pleszl Lipót* nyomdászt, a városi tanács utasitotta, mikép a rendelt példányokat az illető jegyzékkel együtt főszbiró úrhoz teendő fölterjesztés végett bemutassa.

Nov. 10. 1161. sz. a. Nyomdatulajdonos *Plöszl Lipót*, f. évi 1122. sz. a. kelt tanácsi végzés következtén nyilatkozatát, mely szerint a könyvnyomdában 1849. óta sajtolt példányokból, miután a *könyvnyomdát 1847. évben Lukáts László pesti könyvnyomdatulajdonosnak eladta, ki is azt 1850. jan. 19-keig birta, amidőn a könyomdát minden jogokkal és tartozmányokkal együtt Lukáts Lászlótól ismét viszszavette*, s igy csak a most érintett átvételi időtől szolgálhat nyomtatványokkal. Minélfogva az ide csatolt jegyzékben foglalt nyomtatványokat felsőbb

helyre teendő felterjesztés végett bemutatván, ezek főszbiró úrhoz fölterjesztetni végeztettek.

1852. jan. 15. 59. sz. Cs. kir. Pest-Pilis megyei főnök ő ngnak f. évi 23. sz. a. kiadott rendelete, mely szerint a cs. kir. httóság ideiglenes elnöke ő nmlgnak m. évi decz. 7-ről 21,981. sz. a. kibocsátott rendelete folytán, kellő tudomásul adatik, miszerint az 1848. évi 18. tvczikk 37. §-a által *a nyomdai biztositéknak csupán ujon föláll itott könyv- és könyomdákérti lefizetése rendeltetvén*, ennélfogva más, e törvény kihirdetése előtt fönállott előbbi nyomdákra, annálkevésbbé terjedhetvén ki, minthogy azon tvczkknek viszszahatási erő nem tulajdonittatott; minthogy továbbá ugyanazon sajtótörvény rendelete a bekövetkezett időviszonyok erejénél fogva ugyis magától megsemmisült, s végre az iparviszonyok rendezése ügyében legujabban kiadott utasitványnál fogva, az engedményezett üzlet nemei közé sorolt könyv- és kőnyomdákat illetőleg semmiféle biztositék letétele nem kivántatnék, — ennélfogva az 1848-ki sajtótörvény értelmében beszedett biztositéki összegek az illető könyv- vagy kőnyomdák tulajdonosainak viszszatéritendők, — cs. kir. járásbeli főszbiró úr által f. évi 137. sz. a. kiadott hátirat szerint, szükséges tudomás és saját használatrai lemásolás végett viszszazárólag e városi tanácshoz oly megjegyzéssel, hogy erről a helyben létező könyvnyomdatulajdonost is értesitvén, az általa netán már lefizetett biztositéki összeg neki viszszaadassék, — áttétetvén, *végeztetett:* „E felsőbb rendelet jkönyvbe vezettetvén, ahhozi alkalmazás végett másolatban a helybeli könyvnyomdatulajdonos *Pleszel Lipóttal* közöltetni rendeltetik.

Febr. 8. 192. sz. Cs. kir. jár. főszbiró tek. *Párniczky Ede* úr, cs. kir. megyei főnök úr ő ngnak f. évi 1002. sz. a. kegyes rendeletét, — miszerint, miután eddigi szokás szerint a „*Magyar Nemzeti Muzaeum*“ részére átküldendő nyomdai példányok mellé mindannyiszor azoknak lajstromai is két példányban melléklendő vala, m. évi 11,024. sz. a. kelt hátiratolt rendelet kapcsában további fölmutatása iránt intézkedés tétetni rendeltetik, — f. évi 342. sz. a. oly meghagyással küldvén át a tanácsnak, miszerint a *Plessel Lipót* nyomdatulajdonos által küldött nyomtatványokról készitett s mellékelt lajstromot általa valamint jelenleg, ugy mindenkor két példányban készitse el, egyszersmind oda utasitandó, miszerint az ily nyomtatványok ezentul a tanács utján, nem pedig csak ugy magánlag tétessenek át hivatalához, a közlött rendelet a két párban kivánt lajstrommal 3 nap alatt viszszaváratván. *Végzés:* Pleszl Lipót könyvnyomdatulajdonos úrral e rendelet azonnal közöltetni rendeltetett az abban foglalt meghagyásnak teljesitése végett. — *Febr. 26. 275. sz.* Cs. kir. pest-pilis-megyei főnök úr ő ngnak f. évi 1420. sz. a. kiadott rendelete, mely szerint f. évi febr. 9-ről 362. sz. a. jelentése folytán, ezennel utasittatik, hogy midőn a Váczon lévő könyvnyomdának jövőben is mindennemü nyomtatványait évnegyedenként 4 példányban beküldendi, azon alkalommal egyszersmind azoknak nem 2, hanem 4

rendbeli kimutatásait jelentései kiséretében mutassa ki, — cs. kir. járási főszbiró úr által f. évi 473. sz. a. hátirat szerint a városi tanácsnak azzal, hogy a könyvnyomdatulajdonost oda utasitsa, mikép *évnegyedenként mindennemü nyomtatványait 4 példányban, 4 rendbeli kimutatások mellett a tanács utján hivatalához terjesze föl*, áttétetvén, tudomásul jegyzékbe tétetvén, ahhozi szoros alkalmazás miatt helybeli könyvnyomdatulajdonos *Pleszl Lipóttal* közöltetni rendeltetik, egyébiránt az eredeti főnöki rendelet cs. kir. jár. főszbiró úrnak visszaküldendő lészen. — *278. sz. a.* A cs. kir. megyei főnök rendelete folytán, *a vándorkönyvek, útlevelek stb. ezentul a budai cs. kir. egyetemi nyomdában fogván nyomatni, ezek nyomatásától minden más nyomdászok szigorúan eltiltatnak.* E rendelet szoros miheztartás végett, a helybeli nyomdatulajdonos *Pleszl Lipóttal* közöltetni s arról a cs. kir. jár. főszbiró úr tudósittatni végeztetett.

Ápr. 23. 440. sz. Cs. kir. szabadalmazott nyomdász *Pleszl Lipót* ezen évi febr. 1-től május 1-ig a nyomdájából kikerült tárgyak példányait bemutatván, ezek jelentés mellett cs. kir. jár. főszbiró úrhoz fölterjesztettek. — *457. sz.* Főszbiró úr, felsőbb meghagyás folytán oda utasitja a plgrmstert, miszerint a váczi nyomdatulajdonost a nyomdájában megjelenő uj nyomtatványok rendes jegyzékének évnegyedenkénti, vagyis jan., ápril., jul. és október-hó első napján benyujtására kötelezze, mely jegyzékek aztán bemutatandók lesznek. E rendelet, miután a helybeli nyomdában kinyomatott tárgyak egy példányban f. évi febr. 1-ső napjától egész május 1-ig jegyzék mellett már fölterjesztve lévén, jövőre szolgáló alkalmazkodás végett lemásoltatott, az eredeti pedig tek. *Párniczky Ede* cs. kir. főszbiró úrhoz fölterjesztetett. — *Jul. 22. 733. sz.* Cs. kir. megyei főnök úr ő ngnak f. évi 7345. sz. a. kelt következő rendeletét: „7345. T. *Diviáczky Ferencz* Vácz közig. járási szbiró úrnak! F. évi *jul. 19-éről* 6877. sz. a. kelt főispányi rendelet következtén, t. Uraságod ezennel oda utasittatik, hogy Váczon lévő könyvnyomdában f. évi május 1-től kikerült mindennemü nyomtatványok példányait a róluk készitendő kimutatásokkal együtt, m. évi decz. hó 30-ról 11,024. s f. évi május 3-ról 4446. sz. a. kelt felszólitásaim értelmében, a lefolyt julius-hó 1-ső napjára minél hamarább, jövendőre nézve pedig kellő időben pontosan ide mutassa be. Kelt *Pesten* jul. 26-kán 1852. Pest-Pilis megye cs. kir. főnöke *Kapy*, mk.“ — A tek. cs. kir. főszbirói hivatal f. évi 1940. sz. a. következő hátirat mellett leküldvén: 1940. P. Vácz város plgrmstrének kiadatik azzal, miszerint f. évi 1778. sz. a. kelt rendelet fonalán *évnegyedenként, t. i. Január, Ápril, Julius, Október hónap elején a váczi könyvnyomdában kiadott példányokból 4 darabot bemutatni*, s a jegyzéket 4 pldnyban-, mit Julius-havára beküldeni elmulasztott, azt rögtön mutassa be, jövendőre pedig magát a kiadott rendszabályokhoz pontosan alkalmazza-, jelentése elváratik 24 óra alatt. Kelt *Váczon*, Jul. 28-kán 1852. Cs. kir. főszbirói hivatalból *Diviáczky* mk. szbiró.“ — A nyomban behivott könyvnyom-

dász *Plessel Lipót* által a május 1-sö napjától beadott nyomtatványi példányok a jegyzékkel együtt az eredeti rendelet kiséretében tek. cs. és kir. főszbiró úrhoz azonnal fölterjesztetvén, *nevezett nyomdász jövendőben nagyobb pontosság követésére figyelmeztetett.*

Aug. 12. 802. sz. Cs. kir. megyei főnök úrnak f. évi 7636. sz. a. következő rendeletét: „7636. Tek. *Diviáczky Ferencz* szbiró Urnak! F. évi jul. 29-ről 1949. sz. a. tett jelentése következtében, mellyel a Vácz városban levő nyomdából f. évi máj. 1-től jul. végeig kikerült nyomtatványok egy-egy pldnyát, a rólok készitett kétrendbeli kimutatással együtt beküldötte, tek. Uraságodnak ezennel meghagyatik, hogy az érintett nyomdának mindennemü nyomtatványait s róluk készitendő kimutatásokat, a f. évi febr. hó 18-ról 1420. sz. a. kelt utasitásom értelmében f. év 2-dik évnegyedére kellő számban mihamarább mutassa be. Kelt *Pesten* aug. 6-kán 1852. Pestpilis megye cs. kir. főnöke *Kapy* mk.“ Tek. cs. kir. főszbiró úr következő hátirat mellett leküldvén: „2118. Oda utasittatik jelen rendelet folytán. P. Vácz város tanácsa, miszerint f. évi 733. sz. a. jelentése mellett felküldött, a f. évi 473. sz. a. hátiratommal ellátott és a tanácscsal f. évi febr. 24-kén közlött 1420. számú főnöki rendeletben kivánt számnak meg nem felelő nyomtatványok és jegyzékek hiját a 2-dik félévre 3 nap alatt pótlólagosan fölterjeszteni legszigorúbb kötelességének ismerje, és a f. évi május 5-kén kelt 1178. és jul. 28-kán 1940. hátirati sz. a. közlött rendeletekben kitett határidőket pontosan megtartsa. — Egyuttal figyelmeztetem, hogy ezentúl bármi, hivatalomhoz fölterjesztendő iratokat, aziránt, vajjon kellő számban vannak-e, pontosan megvizsgáljon, nehogy ily mulasztások miatt hivatalom compromittáltassék. — Kelt *Váczon* aug. 11. 1852. *Párniczky Ede* mk. főszbiró. — A túlsó lapon 2118. sz. a. főszbirói hátiratban emlitett 733-dik hivatalos jelentés mellett a nyomtatványi példányokról szóló jegyzék a rendelethez képest 3 példányban terjesztetvén fel, a 4-dik pldny, minthogy a helybeli nyomdász azokat 4 pldnyban mutatta be, a levéltárba tétetvén, ez alkalommal kivétetvén, azon jelentés mellett, hogy a mult 733. sz. a. tett felterjesztés alkalmával csakugyan 3 pldnyban és igy hiány nélkül mutattak be, a tek. cs. kir. főszbirói hivatalhoz felküldetett az eredeti rendelettel együtt.

Aug. 12. 827. Cs. kir. főnök úrnak, f. évi 7025. sz. a. kelt következő tartalmú rendeletét: „7025. Tek. *Párniczky Ede* főszbiró úrnak! *Váczon lakozó Plessel Leopoldnak könyvnyomdája utáni biztositéka tárgyában* 1851. aug. 22-ről 736. sz. a. tett jelentés következtén tek. Uraságodnak ezennel válaszoltatik, hogy az ide viszszacsatolt becslevelekben megérintett egy háznak 4000 pfttal kimutatott értéke elegendő biztositéknak csak akkor vétethetik, ha a mondott ház jó karban áll, s lelkiismeretesen becsülve van, továbbá, ha a becslevelek a minden szakból legalább 2 értelmes s becsületességről ismeretes mester által aláirva és a városi hatóság által láttamozva

vannak-, úgyszinte, ha a kérdéses ház a tűzveszély ellen folytonosan biztositva tartatik, *minek meg nem tartása, a nyomdai jog azonnali elvesztését maga után vonná.* Végtére, ha a kiállitandó biztositéki iratban kimutattatik, hogy az annyiszor mondott, minden adóssági teher nélkül lévő s 4000 pft erejéig becsült ház biztositékul első helyen betábláztatott és nem várt rendkivüli esetre, a nyomdatulajdonos többi vagyona is, az imént emlitett biztositéki végre leköttetett. — Ezeknélfogva tehát tek. Uraságod az elősorolt megkivántató biztositéki kellékek megszerezhetése iránt czélszerüen intézkedvén, az eredményről teendő jelentését legfeljebb 4 hét leforgása alatt ide mutassa be. Kelt *Pesten* aug. 9-kén 1852. Pest-pilis megye cs. kir. főnöke *Kapy* mk.“ — „Tek. cs. kir. főszbiró úr f. évi 2137. sz. a. következő tartalmú hátirat mellett leküldvén: „2137. A benfoglalt rendeletben megkivánt kellékeknek megszerzése tekintetéből kiadatik e rendelet P. Vácz város tanácsának, mely adatoknak f. hó 28-ig hivatalomhoz bemutatandó tudósitásához leendő csatolása mellett, ez eredeti rendelet is visszaváratik. Kelt *Váczott* aug. 12. 1852. *Párniczky Ede* mk. főszbiró.“ — E főnöki rendelet másolata *Makay Imre* tanácsnok úrnak kiadatik, hogy helybeli nyomdász *Pleszl Lipót* úrnak, a kivánt biztositék tárgyában szükségelt okmányoknak a megirt módoni elkészitése és megszerzése iránt intézkedvén-, azon biztositéki iratokat jelentése mellett saját felelősége alatt f. aug. hó 27-ig okvetlen bemutassa.

Aug. 12. 836. sz. Tek. cs. kir. főszbiró úr a f. évi 802. sz. a. a 2-dik évnegyedről szóló nyomtatványok tárgyában felterjesztett jelentést következő tartalmú hátirat mellett leküldvén: „2118. Jólehet P. Vácz város tanácsa az itt viszszatett jelentésében a nyomtatványoknak 3 példányokbani fölterjesztését állitja, ez állitása az itt ujolag közlött főnöki rendeletnek meg nem felelvén, ujabban utasittatik a városi tanács, miszerint a kivánt mindenféle nyomtatványoknak még 3 párbani mielőbbi fölterjesztésére igyekezzék, miután azokból mindenkoron 4 példány kivántatik. Kelt *Vácz,* aug. 14. 1852. főszbiró úr távollétében az ő meghagyásából kiadta a cs. kir. főszbirói hivatal.“ — A tek. cs. kir. főszbiró úrhoz f. évi 733. sz. a. kelt jelentés mellett a kérdésben lévő nyomtatványok s azokról vezetett jegyzék 4 pldnyban terjesztetvén fel, miután a tek. főszbirói hivatal azon állitása, hogy ezen nyomtatványok kellő számban fel nem terjesztettek volna, onnan vette eredetét, hogy a könyvnyomdász papirkimélés tekintetéből a fölterjesztésre szánt nyomtatványokat, s ezek közül némelyeket 3, sőt 4 pldnyt is a kisebbekből egy papirosra nyomatta, a mely példányok hihetőleg papiros-darabszám szerint olvastatván, minden darab papiros, s igy a 3, 4 pldny is egynek vétetett-, fölszóllittatván tehát ujolag *Pleszel Lipót* nyomdász úr, hogy azon példányokból, ha kezei közt lennének, pótlólag 4 példányt mutasson be; ki is oda nyilatkozott, hogy ő a nyomtatványi példányokból mindenkor csak annyit tart meg, mennyi a felterjesztésre

szükséges, miután már azokat bemutatta, és kellő számban fel is terjesztettek, azokból már egy példányt sem adhat elő. E fölvilágositó körülményről a rendelet visszacsatolása mellett főszbiró úrhoz a jelentés fölküldetett.

Aug. 25. 897. sz. Hivatalos jeléntésében *Makay Imre* tanácsnok úr előadta, mikép *Plessel Lipót* helybeli könyvnyomdatulajdonosnak könyvnyomdája biztositéka tárgyában 7025. főnöki sz. a. rendelet folytán, 827. sz. a. végzés teljesitésében eljárván, a kivánt biztositéki okmányok megszerzése végett az illető nyomdászt felszólitotta, ki is egy nyilatkozatot adott elő, melyet bemutatott. Ebben előadja, hogy a nmlgú m. kir. httó-tanácsnak még mult évben kiadott 21,981. sz. a. intézvénye folytán, könyvnyomdai biztositékot kimutatni nem tartozik. — Jelentést tevő tanácsnok úr a főnöki rendelet kivánatának eleget nem tevén, miután nyilatkozó könyvnyomdász bemutatott nyilatkozata e helyen a felsőbbi rendelet kivánt teljesitését meg nem szüntetheti, a bemutatott iratok viszszaadása mellett a kivántak eszközlésére utasittatik. — *Aug. 25. 923. sz.* Tek. cs. kir. főszbiró úr, *Plessel Lipót* cs. kir. szabadalmazott nyomdatulajdonosnak abbeli folyamodványát, melyben panaszkép előadta, hogy *a kérdéses nyomda utáni biztositék 2000 pft kimutatása eszközlése tárgyában* cs. kir. főnök úr ő ngától 7025. sz. a. leérkezett rendelet végrehajtásának megszüntetése végett, az ezen ügyben eljárt tanácsnok *Makay Imre* úrnak átadatott s általa e város tanácsával közlött abbeli nyilatkozatát, melyben hivatkozva az országos cs. kir. httóságnak ugyanazon évi decz. 7-kén 21,981. sz. a. kiadott rendeletére, miszerint az 1848. évi 18. tvczkk 3. §-sa által a nyomdai biztositéknak csupán ujon felállitott nyomdákérti lefizetése rendeltetett el, s viszszaható erő az 1848. év előtti nyomdai szabadalmak iránt nem tulajdonittatott, — arra kérte e város tanácsát, hogy ezen httósági k. intézvény ereje mellett megyei főnök úr ő ngnak jelentés tétessék, s addig is a rendelet végrehajtása felfüggesztessék; — igérvén egyúttal, hogy az esetben, ha az ország httósági felhivott rendelete nem áll, a felsőbbi rendeleteknek hódolni fog, — e város tanácsa figyelmen kivül tévén, a fent nevezett tanácsnokot a rendelet végrehajtására ujból is elutasitotta, — arra kérvén a tek. cs. kir. főszbiró urat, miszerint e város tanácsát oda utasitsa, hogy a kérdéses nyomdásztól kivánt biztositéki összegnek végrehajtása tárgyában kelt iratokat, főnök úr ő nghoz leendő fölterjesztés végett a főszbirói hivatalhoz tegye át. — Tek. cs. kir. főszbiró úr f. évi 2301. sz. a. következő hátirat mellett leküldvén: „2301. Oda utasittatik *Réty Ignácz* plgrmstr úr, hogy a panaszt tanácsilag fölvevén, annak nyilatkozatát a kéziratokkal együtt 8 napok alatt terjeszsze föl. *Vácz*, aug. 27. 1852. *Párniczky Ede* mk. főszbiró.“ — E rendelethez képest a nyilatkozat tanácsnok *Makay Imre* úrtól beadatva a kért iratokkal és eredeti rendelettel együtt tek. cs. kir. főszbiró úrhoz fölterjesztetett.

Szept. 3. 958. sz. Cs. kir. megyei főnök úr ő ngnak f. évi

3082—83. sz. a. kelt ezen tartalmú rendeletét: „Tek. *Párniczky Ede* főszbiró úrnak! A f. évi jul. 24. s aug. 2-ról 10,840. s 10,849. sz. a. kiadott főispányi rendeletek következtén tek. Uraságod ezennel fölhivatik, miszerint még a mult évi decz. 30-ról 11,024. sz. a. kelt utasitó levelem értelmében a Váczon lévő könyvnyomdából évnegyedenként kikerült nyomtatványokkal bemutatandó jegyzéken kivül, — mely nyomtatványok s jegyzékeket is a múltra nézve, a lefolyó aug. 6-ról 7636. sz. a. kibocsátott hivatalos levelem teljesitéseül ide azonnal mutassa be, — a f. évi máj. 3-ról 4446. sz. a. k. utasitó levelem értelméhez képest még egy a megjelent nyomtatványokról szóló külön jegyzék is azonban minden nyomtatványok nélkül mindenkor ide beküldendő; az előbbi ugyanis a cs. kir. udvari könyvtár részére fölküldendő könyvekkel lévén innen felsőbb helyre egyben fölmutatandó, az utóbbi pedig későbbi meghagyás értelmében, a magyar akadémia saját használatára határoztatván beszedetni. — Jövőben tehát, az érintett meghagyó leveleim értelmében fogja tek. Uraságod a kérdéses jegyzékeket kellő időben ide pontosan beküldeni. Itt egyszersmind az jegyeztetik meg, hogy e részbeni utasitások, nemcsak a könyvnyomdára, hanem a találtató kőnyomó, aczél- és rézmetző intézetekre is, kiterjesztendők. Kelt *Pesten*, aug. 23-kán 1852. Pestpilis megye cs. kir. főnöke helyett a megyei titkár *Eklér* mk." — Tek. cs. kir. főszbiró úr ezen tartalommal áttévén: „2385. Az előirt tartalomnak foganatba vétele és a teljesitettekről, az eredetinek viszszarekesztése mellett teendő tudósitás végett. P. Vácz plgrmstrének kiadatik. *Vácz*, szept. 1. 1852." — Ezen főnöki rendelet jövőre nézve szoros alkalmazásul szolgálván, a f. évi aug. és jul. 28-kán 733. sz. a. felterjesztett nyomtatványok jegyzéke még egy példányban tek. cs. kir. főszbiró úrhoz ezen rendelet viszszacsatolásával fölterjesztett.

Szept. 17. 1032. sz. Cs. kir. megyei főnök úr f. évi 9047. sz. a. következő rendeletet áttévén: „9047. Tek. *Párnicsky Ede* főszbiró úrnak! F. évi jul. 29. s aug. 19-ről 1949. s 2185. sz. a. tett jelentéseivel beküldött könyvnyomdai nyomtatványoknak s róluk készitett jegyzékeknek átnézése alkalmával tapasztaltatván, miszerint az-imént mondott jegyzékek érintett példányai *Penczre Passier-Schein, ugyszinte Szendeffy és Meizner urak részére faczéduláik-féle nyomtatványok 4—4 pldnyban* helyett egy sem küldetett be. Továbbá tapasztalván, miképen *Toldy János* müelőadások hirdetményeiből 4 példány helyett csak 2 pldny mutattatott be a nélkül, hogy ezek a jegyzékekben megérintve lennének. Végre a nyomtatványokróli jegyzékek nem 4, hanem csak 3 pldnyban küldettek be, — ezek folytán t. Uraságod ez iránt ezennel felszóllittatik, hogy a kérdéses hiányok pótlásával, a fenérintett s ide mellékelt jelentéseit minden csatolmányokkal együtt ujabb jelentése kiséretében ide lehető legrövidebb idő alatt ismét mutassa be, jövőben pedig a könyvnyomdai nyomtatványok s jegyzékeknek beküldésénél a kellő számra nézve mindenkor különös figyelmet forditson. Kelt *Pesten* szept. 13. 1852. Pestpilis megye cs.

kir. főnöke *Kapy* mk.“ — Tek. cs. kir. főszbiró úr pedig f. évi 2535. sz. a. hátirat mellett közölvén: „2535. A váczi nyomdában megjelent, és f. évi juliusi évnegyedben felterjesztett nyomtatványokból hianyzott, és e rendeletben megnevezett példnyknak pótlólagos megküldésére utasittatik P. Vácz város tanácsa, egyuttal figyelmeztetvén az ezentuli kellemetlenségek elkerülése végett nagyobb gond fordittására a rendeletek teljesitésében. Jelentése a közlött iratokkal 2 nap alatt elváratik. *Vácz*, szept. 16. 1852. *Párniczky Ede* mk. főszbiró.“ — Ámbár a f. évi 733. sz. a. jelentés mellett fölterjesztett példány-nyomtatványok a helybeli nyomdából, mint meghagyva volt, első izben 3 pldnyban, később f. évi 923. sz. a. felterjesztéssel ismét egy példánynyal a nyomtatványi jegyzék kipótoltatott, — a most feljegyzett rendeletben érintett nyomtatványok is a felterjesztés alkalmával 4 példányban bemutattattak, de hihető, eltévedtek, a helybeli nyomdász által ezen hiányok nyomban kipótóltatván, jelentés mellett a tek. cs. kir. főszbiró úrhoz fölterjesztettek a külön iratokkal együtt.

Szept. 17. 1071. sz. A legfelsőbb rendőri hatóság mult hó 31-kén kelt leirata szerint, a könyvnyomdászok több helyen a szenvedő és utazó iparüző társaiknak, állitólag gyámoltatásukra társulatot alapitottak, melynek azonban valódi czélja: *a munkaadó irányában oppositió létesitése.* Mi valószinüvé lesz az által, mikép a nevezettek a törvényes hatósági bejelentés elkerülése által annak figyelmét kikerülni akarták, s e társulatok mindnyájan a „*Berliner-Guttenberg-Verein*“-nal állanak közlekedésben. Ennélfogva a cs. kir. httó-tanács az illető közegei által tudakozza, mikép ily társulat létezik-e Váczon, és ha igen, arról kimeritő jelentést tegyen. Erre azon tudósitás menesztetett a cs. kir. főszbiró úrhoz, hogy ily társulat e város kebelében nem találtatik. — *Szept. 17. 1080. sz.* Helybeli nyomdász *Pleszl Lipót* a nyomdájából f. évi jul. havától hezdve szept. utolsójáig, vagyis ezen év 3-ik évnegyedében kikerült nyomtatványi példányokat és arról szóló jegyzéket 4 külön példányokban bemutatván, a jegyzék a levéltár részére egy pldnyban leiratván, a bemutatott nyomtatványi pldnyok és jegyzék csakugyan 4 pldnyban meglévén, azok jelentés mellett cs. kir. főszbiró úrhoz fölterjesztettek.

Nov. 17. 1228. sz. Miután a cs. kir. kerületi főispán úr f. évi 1368. sz. a. kelt rendeletében elsorolt szabad müvészeti intézetek körül, egy könyvnyomdát kivéve, itt egyik sem létezik, annálfogva a közlött táblázat szerinti kimutatás jelentés mellett oly tartalomban, hogy a helybeli könyvnyomda-tulajdonos *Plessel Lipót* 60 éves, római katholikus, *Mária Teréz* király ő fölsége által 1775. jun. 23-kán kiadott oklevél szerint, mintegy 30 éve birja e könyvnyomdát, tek. cs. kir. főszbiró úrhoz fölterjesztetett, egyik példány a levéltárba tétetvén. — *Nov. 27. 1281. sz.* Tek. cs. kir. főszbiró úr e tartalmu hátirata mellett: „3288. E rendeletben felhozott hiánynak pótlólagos bejegyzése és kiigazitott jelentésének 24 óra alatt felterjesztése szoros

kötelességévé tétetik *Réty Ignácz* plgrmstr úrnak. Kelt *Váczon* nov. 30. 1852. Kiadta a cs. kir. főszbirói hivatal." Cs. kir. megyei főnök úr ő ngnak f. évi ezen tartalmu rendeletét leküldvén: „12101. Tek. *Párniczky Ede* főszbiró úrnak! T. Uraságodnak a Vácz városban létező nyomda iránti jelentése, miután a rovati fejezet szerint, a nyomdakiváltságot kiadó hatóság és a kiadvány száma a mellékelt jegyzékben kitéve nincs, e hiányok 48 óra alatt pótlása végett visszavárólag kiküldetik. *Pesten* 1852. nov. 27. Pestpilis megye cs. kir. főnöke *Kapy* mk." A rendeletben emlitett hiányok a levéltárba tett másolat szerint, kipótoltatván, jelentés mellett az eredeti rendelet a kiigazitott jegyzékkel t. cs. kir. főszbiró úrhoz fölterjesztetett.

Decz. 18. 1444. sz. Helybeli nyomdász *Plessel Lipót* a f. évi utolsó negyedben nyomatott példányokat 4 pldnybn az ezekről szóló lajstrommal együtt bemutatván, jelentés mellett a 4 pldny tek. cs. kir. főszbiró úrhoz fölterjesztetett, a lajstrom másolata pedig a levéltárba tétetett. — *1456. sz.* Cs. kir. megyei főnök úr ő mlgnak következő tartalmú rendelete tétetett át a főszbirói hivatal által: „13,326. Miután a sajtó rendszabályok keresztülvitelét tárgyazó utasitás 2-dik §-val a Váczott megjelenő nyomtatványok jegyzékeinek elrendelt beküldése által a kivánt ellenőrzés különben is eléretik, a lefolyó *decz. 13-ról* 18,662. sz. a. kelt főispányi rendelet következtén a f. évi május hó 3-ról 4446. sz. a. kelt hivatalos levelemben meghagyott negyedévi beküldése az ily jegyzékeknek a jövőre nézve fölöslegessé vált. Mihez képest ezeknek a folyó harmadik évnegyedről fölterjesztése ezennel megszüntetik." Az illető nyomdász e rendelet tartalmáról hivatalosan tudósittatott a városi hatóság által.

1853. jan. 28. 96. sz. Cs. kir. megyei főnök úr ő ngnak ezen rendeletét: „342. Tek. *Párniczky Ede* főszbiró úrnak! A közelebb mult évi szept. hó 13-ról 2495. sz. a. bemutatott jelentésére t. Uraságodnak a lefolyó jan. 7-ről m. évi 19,658. sz. a. kelt főispányi rendelet következtében, ezennel válaszoltatik: miszerint *Plessel Lipót* a Váczott létező könyvnyomda tulajdonosa, *amennyiben ezen könyvnyomó intézet fölállitására kiadott szabadalom birtokában jogosan vagyon, biztositék lefizetésére nem is szoritandó*, miután a könyvnyomdák, mint engedményezett iparüzletre nézve szabályul szolgáló iparutasitás által, az ilyennek letétele nem kivántatik, és ezen értelemben a fönt nevezett *Plessel Lipót* könyvnyomdatulajdonos t. Uraságod által értesitendő lészen. Kelt *Pesten*, jan. 19. 1853. Pestpilis megye cs. kir. főnöke *Kapy* mk." — Tek. cs. kir. főszbiró úr 302. sz. a. az illetővel leendő közlés végett áttévén, e felsőbb rendelet nevezett váczi nyomdászszal közöltetett s az eredeti jelentés mellett cs. kir. főszbiró úrhoz fölterjesztett. — *121. sz.* Cs. kir. megyei főnök úr ő ngnak f. évi 873. sz. a. kelt következő rendeletét: „873. Tek. *Párniczky Ede* főszbiró úrnak! Ő cs. kir. Fönségének, az ország katonai és polgári kormányzójának m. évi rendelése szerint, *a kötelezett példányok kiszolgáltatására kötelezettek, ujabbi sajtó-rendszer 9. §-a értel-*

mében a kötelezett példányokat minden hatósági közbenjárás mellőzésével közvetlen tartoznak az illető helyekre eljuttatni. Miről tek. Uraságod teendő további kellő intézkedés végett ezennel tudósittatik. Kelt Pesten 1853. jan. 23. Pestpilis megye cs. kir. főnöke *Kapy* mk.“ — Tek. cs. kir. főszbiró úr ezen tartalmú hátirat mellett: „360. Jelen rendeletnél fogva az eddig fölterjesztetni szokott nyomdai példányok felmutatásától a városi tanács fölmentetvén, szükséges tudomás végett, erről oly meghagyással értesittetik *Réty Ignácz* plgrmstr úr, miszerint a helybeli nyomdatulajdonost, a kötelezett példányoknak mely időben és mely helyekre leendő felküldése iránt kellőleg utasitván, a felterjesztésekre nézve szigorú ellenőrködést gyakorolni igyekezzék. Kelt *Váczon* jan. 27. 1853. *Párniczky Ede* mk. főszbiró.“ E rendelet értelmében helybeli nyomdász *Plessel Lipót* a nyomtatványoknak pontos fölterjesztésére elutasittatván, az eredeti rendelet főszbiró úrnak bemutattatott.

Febr. 28. 221. sz. A megyei főnök ő ngtól 2011. sz. a. érkezett rendeletet mellékleteivel együtt azzal adatott ki P. Vácz város polgrmsterének, miszerint a helybeli nyomdatulajdonost oda utasitsa, hogy a nyomtatványokat, a már vett utasitás szerint, az illető helyekre közvetlenül saját személyétől küldje fel. Mi *Plessel Lipót* úrnak miheztartás végett azonnal tudtára adatott. — *April 22. 390. sz.* Felsőbb rendelet folytán, a könyvkereskedések, kőnyomdák, zenemű-árusok, kölcsönző-könyvtárak s minden e nemű, a sajtóval összeköttetésben lévő iparüzletekről készitendő jegyzékeknek időszakonkénti fölterjesztése meghagyatott; e jegyzék Váczott csak a könyvnyomdáról lévén készitendő, ez táblás kimutatásban főszbiró úrhoz fölterjesztetni végeztetett. — *Május 21. 427. sz.* A cs. kir. megyei főnök ő nga e rendeletét: „5838. sz. Tek. *Párniczky Ede* főszbiró úrnak! A közelebb lefolyt *április 18-ról 1192. sz. a.* tett fölirása következtén tek. Uraságod ezennel értesittetik, miszerint *Plessel Leopold*nak Váczon lévő könyvnyomdájából kikerülő nyomtatványok közvetlenül ezen nyomdász által az alább megnevezett helyekre mindig pontosan évnegyedenkint következőkép fölterjesztendők. Ugyanis: *a magas cs. kir. httósági osztálynak* minden nyomtatványból egy-egy példány és ezekről készitendő egy kimutatás. — *A muzeumi igazgatóságnak* minden nyomtatványból egy-egy példány, *a tudomány-egyetemi igazgatóságnak s a magyar tudós társaságnak* minden nyomtatványból egy-egy példány. Kelt Pesten május 3-kán Pestpilis megye cs. kir. főnöke *Kapy* mk.“ — Tek. cs. kir. főszbiró úr ezen hátirat mellett áttévén: „1658. sz. A helybeli nyomdásznak kellő kitanitása, úgy a mellékelt 3365. és 3897. sz. a. főnöki leiratok csatolmányainak kézbesitésére plgrmstr úr utasittatik és a kitüzött határidők pontos megtartása iránti ellenőrködés kötelességévé tétetig. Jelentése a rendeletek visszamutatásával mielőbb elváratik. Kelt *Váczon* május 10-kén 1853. *Párniczky Ede* mk. főszbiró.“ — A felolvasott rendelettel áttett nyomtatványi példányok a helybeli nyomdatulajdonosnak

átadatván, jövőre nézve azoknak, mely időben és hova leendő fölterjesztéséről szóló eme főnöki rendelet szükséges tudomás végett az illető nyomdásznak másolatban kiadatik, — az eredeti rendelet tek. cs. kir. főszbiró úrhoz fölterjesztendő.

Jun. 21. 518. sz. Felolvastatott *Wolff János*-nak abbeli folyamodványa, melyben az itteni letelepedhetést kérte magának megengedtetni, bemutatván a helybeli könyvnyomdatulajdonos *Plessel Lipóttal* f. évi ápril 3-kán kelt szerződvényt, *mely szerint a helybeli könyvnyomdát haszonbérbe 6 évre kivette,* s egyszersmind Buda sz. k. város plgrmstrének 3889. sz. a. kiadott elbocsátási bizonyitványát. Kérelme folytán a helybeli lakósok közé fölvétetett. Ennélfogva a haszonbérlet ideje alatt a nyomtatványokon ez állt: „*Typis L. Plessel et J. Wolff in Typographia Plesseliana.*"

Miután láttuk, hogy az absolut kormány mily atyáskodó gondjai alatt tartotta a váczi nyomdát is, folytassuk most már tovább annak működését. *Plöszl* nyomdája állitotta ki 1854-ben az „*Osztrák-császár-birodalmi honisme rövid rajza*" czimű művet, melyet *Schmidl Adolf* után magyaritva, államtani és hazánkat érdeklő adatokkal is bővitett a váczi születésű *Czech József* kegyes-rendi áldozár. E termékeny tollú irónk Váczott 1850—4-ig tanárkodván, a magyar tájszótár gyüjteményéhez váczi tájszókkal járult. — De tekintsünk itt vissza kissé az 1846. évre, a melyben az ország közszeretetű hg-nádora Váczott a vasut-megnyitási ünnepélyre megjelenvén, a házak nagyszerűen fellobogózva lőnek, fényes banderiumok vonultak a magas érkező vendég elé; az egész város ünnepies szint öltött, a nép oda-hagyta lakát, hogy ő főhgét láhassa. Délután 1—2 óra közt azonban a vészharangok tompa kongása hirdette, hogy „*tűz van!*" S valóban a város felső része kigyuladt gondatlanság folytán s nagy része leégett; mert szerencsétlenségre erős szél dühöngött, mely az izző szeneket annyira ragadta ide s tova, hogy a nyomda egy része is kigyuladt, s megsemmisitéssel fenyegeté az egész épületet; de csakhamar elfojták a bősz elemet.

Ezen években jött *Plöszl* nyomdatulajdonoshoz két úri egyén, kik nyomatni akartak valamit, mire előleget is hagytak. A mű kiszedetett, de az illetők nem jöttek el érette. Egy alkalommal *Plöszl* abból egy levonatot vitt magával a városházára, hová rendesen járt és ismerőivel elolvastatá, kik abban forradalmi kiáltványt födöztek fel. Erre *Plöszl* ijedten tűzbe vetette azon példányt s rögtön haza sietvén, azonnal szeme láttára kelle övéinek szétoszlatni a tömérdek szöveget . . . Az 1854. év után nyomtatványain már „*Plessel*"-nek fordul elő az előbbi „*Plöszl*" helyett neve, miképen ez a következő füzetkén is látható: „*Vota Pia, Illmo ac Rdsmo Dno Dno Antonio Josepho Peitler, Ecclesiae Vaciensis Episcopo etc. die 17. Julii 1859., dum S. Solium Episcopale capesseret, a Clero, populoque Vaciensi oblata Vacii, 1859. Typis Leopoldi Plessel.*" E nagy költői érrel irott versezet mottója ezen pár korvers: „En AntIstes aDest tIbI oVantI,

VaCIa, sVaVIs! SaLVeat! Et VIVat faUstUs, et InCoLUMIs!“ — „*Elegia* in perennem memoriam Rdmo Dno Josepho Haulik Abbati S. Benedicti Abbatis et Conf. de Borchi, C. E. Vaciensis Canonico Custodi, occasione qua Vacii die 18. Nov. 1860. exactis 50 sui Presbyteratus annis, Jubilaria Aureae S. Missae Secunditialis Solennia sub gratiosa manuductione Illmi ac Rdsmi Dni Dni Antonii Josephi Peitler, Dioecesis Vaciensis Episcopi etc. celebraret, amicabili cultu oblata Vacii, Typis Leopoldi Plessel 1860.“

Ezen Kún-Szent-Miklóson lakós *Zaáry Károly* mérnök úr által, ki ekkor már világtalan volt, élte 76. évében irt 6 oldalra terjedő dicsversezetből kitünik, miszerint ezen aranymise-ünnepélynél két aranymisés egyháznagy segédkezett, mint szerpapok. Az egyik volt főtdő *Gaspárik Kázmér* váczi nprépost, a kinek is többféle jótéteményeiért áldásban leend emléke a vácziak előtt, s azokat a róla nevezett „*Gáspárik-*“, előbb „*Harangozó-utcza*“ is hirdeti. A másik főtdő *Lexa Xav. Ferencz* kanonok, s jelen volt ezen ünnepélyen egy harmadik aranymisés is, t. i. ntdő *Walter Borgiás Ferencz*, erdemült verőczei plébános, kit az emlitett kézvezető püspök ő mlga, ezen ünnepély alkalmából, vörös övvel örvendeztetett meg. Mindezek ezen 1860. évben tarták áldozárságuk félszázados ünnepélyét, kikből már régen egy sincs az életben.

Ezen időponttól kezdve a nyomda teljesen hanyatlásnak indult, annak tulajdonosa *Plessel* többé nem törődött vele, raktára elpusztult, többé nem vállalkozott, személyzete már csak 2—3 egyénből állott s gyakran ezeknek sem volt még apróbb nyomtatványi teendőjök sem. Igy folyt ez 1864-ig, midőn a lutherhitű *Robonyi Géza*, ki *Székesfehérvárott könyvkereskedő volt*, innét jobb üzlet reményében Váczra érkezett, s megtekinté *Plessel* meglehetősen szünetelő nyomdáját, s hajlandónak nyilatkozott annak megvételére. Rövid idő mulva megköttetett a szerződés, minek folytán *Robonyi 4000 frtnyi összegért a nyomdának tulajdonosa lőn a szabadalommal együtt*, melyet a paradicsom-utczai saját házukba helyezett át. — Keze alatt némi lendületet nyert a nyomdai ügy, uj betüket is rendelt meg azonnal, a személyzet is kissé szaporodott, és a Pesten megjelent „*Világ-Szemle*“ szerkesztője ide küldé mellékes nyomtatásait. Sőt már kisebb művek is jelentek meg, mint például: „*A munka nemesit.*“ Irányszinmű öt felvonásban. Irta *Robonyi Géza*. Vácz, 1865. — Továbbá: „*Kolostorok a történelemben.*“ Dr. Heinrich J. B. német eredetije után szabadon és bővitve magyaritá: *Karcsú A. Arzén* sz. Ferenczrendi házfőnöki helyettes a váczi kolostorban. Váczon 1866. — Ugyanezen évben jelent meg a „*Váczi naptár 1866-ik évre*“, első évfolyama is. Ez azonban épen nem volt az első váczi naptár; mert az 1798. márcz. 17-kén tartott tanács-ülés 211. sz. a. ügyiratában e sorok fordulván elő: „*Mind a Vátzi, mind a Pesti és Győri Kalendáriomokban hibásan lévén kitéve a Vátzi Virág-Vásárnap üdeje,*“ stb., világos, hogy ekkor már létezett *váczi naptár.*

A „*Magyar Iparos*“ czimű első lap Váczott 1867. márcz. 17-kén kezdett megjelenni *Robonyi Géza* fő- és *Mudrony Soma* segédszerkesztése mellett. Hetenkint egyszer hagyta el a sajtót, iparosokat érdeklő tartalommal. Azonban a sajnos részvétlenség következtén már ugyanazon évi okt. 5-kén megszünt. Itt mellékesen megjegyezzük, miszerint, bizonyos oknál fogva, Robonyi a sajtó alól kikerült nyomtatványokra nem nyomatta ki nevét, hanem csak ezt: „*Nyomatott a m. kir. szabadalmazott könyvnyomdában.*“

4. §. A siketnémák iparintézete összműködő társulata keletkeztétől a váczi nyomdászat száz-éves fönállása örömünnepeig.

Az előbb nevezett *első váczi lap* megszünte után a nyomda is csakhamar hanyatlásnak indult annyira, hogy majdnem bezáratott; mig végre 1869-ben jó drágán 6000 fton egy részvét-társulat vette meg, s ismét más, a csinos *Serédy-féle* házba tétetett át, melyet azon helybeli társulat tek. *Fekete Károly* siketnéma-intézeti tanár úrtól vett meg, s abban ily czég alatt: „*Siketnémák összműködő iparintézete Váczon*“ rendezte be a nyomdát, czélja lévén, az emberiség e szerencsétleneit kiképezni e jeles művészetben, hogy nagykorúságukat elérve, e tisztes pályán kenyerökét kereshessék meg becsületesen. És valóban az illető nyomdavezetők dicséretére legyen mondva, a siketnéma tanonczok a nyomdászatban szép előmenetelt tanusitának folyton, noha mellettök néhány nem siketnéma egyén is alkalmaztatott. A társulat 150 db. 200 ftos részvényre lőn alapitva 30,000 ftnyi tőkével, mikép ezt ezen 16 oldalra terjedő füzetke bizonyitja: „*Alapszabályai a siketnémák iparintézeti összműködő társulatának Váczon*“, melyben ily czikkek fordulnak elő: I. *A társulat székhelye és czége.* II. *A társulat czélja.* III. *A társulat alapja.* IV. *A társulati tagok.* V. *Ideiglenes részvények.* VI. *Részvény.* VII. *Szervezés. a)* Közgyülés. *b)* Az elnökség. *c)* Választmány. *d)* Felügyelő. *e)* Az igazgató. *f)* Számvizsgáló bizottmány. VIII. *Czímvezetés.* IX. *Pénztárkezelés.* X. *Mérleg.* XI. *Osztalék.* XII. *A társaság tartama.* XIII. *Választott bíróság.* XIV. *A tanonczokról.* XV. *A munkásokról.* Végre az *A.* és *B. minták.* — Innét látszik, mikép e társulat korszerüen rendeztetett be az illetők ügybuzgalma és nemes törekvésök folytán. Azonban megjegyzendő, mikép a 150 részvényből csak 111 kelt el. A régibb elavult alapszabályok átalakittatván, az ujak megerősittettek, amazok pedig hatályon kivül helyeztettek. — E részvény-társulat nyomdája jelentékeny erővel fogott a működéshez s csakhamar 2 kézi és 2 gyors-sajtóval dolgozott, az utóbbiak egyikét 1869-ben az egyetemi nyomdából vette 1000 fton, melynek gyári felirata ez: „*Nr. 163 Leo Müller sel. Witwe verehelichte Etterich in Wien 1848*“, s 1848/9-ki szabadságharczunk alatt a forradalmi kiáltványok és egyéb ilyféle iratok e sajtó alól kerültek ki. E szerint hát *Kossuth*

gyujtó hatású proclamatiói s a hires „*Kossuth hirlapja*“ által is történelmi nevezetességű lőn e sajtó, s azért, ha hasznavehetetlenné lesz, örök emlékül a magyar nemzeti muzeumnak lenne oda ajándékozandó. — A második gyors-sajtót 1873-ban 3000 ftért a *Löser*-féle gépgyárból szerezte a társulat Bécsből. Foglalkoztatott nyomdájában, az akkori pénzszük viszonyok mellett is, 1 művezetőt, 6 szedőt s 9 tanonczot; a gyors-sajtóknál 1 gépmestert, 2 fiút, 2 kerékhajtót s 1 berakónőt; a kézi-sajtónál 2 nyomót; az intézet jól berendezett könyvkötészetében 7 egyént és 1 szolgát. 1873-ban 7 siketnéma dolgozott a nyomdában. E nyomda művezetője *Delinger János* volt, a ki kitünő szakképzettségénél fogva nemcsak Váczon, hanem több helyeken megfordult és működött a nyomdászat terén. — Azonban lássuk már e társulat működését közelebbről:

A siketnémák iparintézete gyorssajtója alól került ki Váczott e 16 oldalra terjedő füzetke: „*A váczi ipar- és kereskedelmi hitelintézet alapszabályai*“ 1870-ben. — A következő 1871. évben hagyta itt el a sajtót Vácz város egyik jeles szülöttje, kitünő tudósunk, fáradhatlan buzgalmú eszmegazdag irónk, *dr. Kovách Pál* kanonok tollából, kinek életrajzát alább közlendjük, egy ily czimű, a főtdő gondozó papságnak elkerülhetlenül szükséges, korszerű s nagyon gyakorlati mű: „*Manuale Parochorum*“, tetemesen bővitett s az ujabb jogviszonyokhoz alkalmazott 2-dik kiadásban. A szépen kiállitott mű ajánlva van főmgú és főtdő *Simor János* Magyarország herczegprimásának, a magyar kath. egyház biboros fejedelmének, mint a tudományok bőkező előmozditójának. — Ezen évben látott itt világot *Málik Wincze* k. r. áldozár „*Latin nyelvtana gymn. és magánhasználatra.* — Ugyanezen 1871. évben hagyta el a sajtót „*Nagy Péter végrendelete. Regény és történet.*“ Irta *Herbert Lucián*, forditotta *Gotthárd Ede*, megjelentek az I—IV. füzetek. E forditmány 24 füzetre volt tervezve. Az 1872-ki évben 4-drétben finom izléssel kiállitott ily czimü füzet: „*Betümináták* a siketnémák iparintézetének összmüködő társulata könyvnyomdájából. Vácz, 1872.“, nagyszerüen hirdeti, mily dúsgazdagon volt e nyomda ellátva az ujabb izlésnek megfelelő mindennemű finom betükkel.

E nyomdából kerültek ki 1872-ben a köv. füzetek is, mind szépen kiállitva: „*A váczi polgári kör alapszabályai*“; — „*A váczi dalkör alapszabályai*“; és a „*Váczi önkéntes tüzoltó egyletei*“ is. — El nem mulaszthatjuk itt közbevetőleg fölhozni, mikép *Plessel Lipót*, ki, mint e szerény sorok irójának az 1871. év késő őszén, midőn őt a nyomdászatra vonatkozó adatok kedveért saját házában meglátogatá, nyilvánitá, hogy a nyomdászattal több mint 50 éven át foglalkozott, — *1873. jan. 22-én* földi pályáját bevégezte, mint régóta beteges s lábfájós öreg ember, jó előre haladott korban; egy fia szintén nyomdász Kassán. Háza, mely a föntebb emlitett helyen fekszik a 893. sz. a., örököseire maradt, izraelita-családok laktak benne bér ben jó ideig; s ama terem, melyben a nyomda oly sok éveken át

elhelyezve volt, az u. n. orthodox-zsidók imahelyéül szolgált. Ezek megvevén e házat, annak kertje helyén imaházat emeltettek adakozás utján, a házban pedig a rabbinus lakik és az iskola van ott berendezve.

Különösen fölemitendő itt a szép miveltségü, *Fekete Károly* siketnéma-intézeti igazgató-tanár úr, ki e társulatot ügyes tapintattal és dicséretes buzgalommal szervezte, s a kinek 7000 frtnyi részvénye volt az intézet alaptőkéjébe befektetve. A szervezkedés után az igazgató tisztét a volt nyomdatulajdonos *Robonyi* úr vitte, ki után e minőségben *Cseley János* úr, előbb a vaspálya állomás főnöke, müködött. Ez gyöngélkedése miatt 1873-ban e tisztéről lemondván, az igy megürült igazgatóságot a társulat választmánya a classicus-képzettségü és több európai nyelvek beszélőjére, irodalmi férfiúra, tek. *Wohlleben Adolf* nyugalmazott cs. kir. kapitány úrra bizta. Ezen két utóbbi volt igazgató már évek előtt elhalt. — Az oly gyorsan felvirágzott nyomda dicséretes tevékenységet fejtett ki; tény ugyanis, hogy annak sajtója alól most egy év alatt jóval több irodalmi termékek kerültek ki, mint a mult században 10—25. év alatt. Budapestről folyton ellátva volt munkákkal, ugy, hogy a megrendeléseket alig győzték teljesiteni. A többi között itt látott világot a 48 oldalra terjedő ezen füzet: „*Diurnale*“, nutu Illmi ac Rdmi Dni *Josephi Hermánn*, Electi Episcopi Ansariensis, Praepositi Majoris, et Canonici C. E. Vaciensis, in usum Vblis Capituli Vaciensis editum. Vacii, Typis Sodalit. ad promov. industriam surdom. initae. 1872.“ — E nyomdából került ki *Ráth Mór* kiadásában „*Twist Olivér.*“ Irta *Boz* (Dickens), angolból forditva, Vácz, 1872. — „*Utolsó Mohikán*“ 1873. — *Friebeisz Ferencz:* „*Szépirodalmi Csarnoka*“ 1870—1875. — Aigner Lajos: „*Tankönyvek*“ 1872. — Balogh János csongrádi káplántól: „*Halotti Bucsuztatók*“ két kötetben, 1872. — 1873. *Karcsú Antal Arzén:* „*A lélek napi tápja.*“ A keresztény szellem fölélesztése, ápolása s megszilárditására, a szent-irás, szentek s egyéb jámborok müveiből szerkesztve, 1873. — Ugyanattól: „*A fényüzés veszélyei.*“ Németből szabadon bővitve és alkalmazva. 1873. — „*A magyar nemzeti szinház könyvtára*“ 1873. — Mehner Vilmos „*Regény Csarnoka*“ 1872—1875. — „*A szent út*“ czimü keresztúti ájtatosság könyvecskéjét is kiadta és kinyomatta e társulat 1871-ben, 1873-ban pedig a *Kámánházy* váczi püspök ő mlgról nevezett, a vácziak kedves „*Ima- és énekes könyvét*“ a régi alakban. — A magyar kormány részére is dolgoztak többször e nyomdában, a melyben 1874-ben megjelent: „*Ötvennégy év Hontvármegye történetéből* 1820—1874-ig,“ 310 lap, *Gyürky Antal*-tól. — Történetekkel felvilágositott *Egyházi beszédek* Magyar- és Erdélyország minden búcsú-napjára. Irta *Huszár Károly* esperes-pléb. II. köt. Vácz, 1874.

Friebeisz F. Szépirodalmi Csarnokán kivül itt nyomattak egyéb lapok is, mint a „*Divat*“, „*Népkertésze*“, „*Vácz*“, már a 6-ik évfolyamban; itt nyomattak a már megszünt „*Gömöri lapok*“ is. — *Éliássy*

Gyula ügyvéd szerkesztése mellett itt kezdett nyomatni a „*Vácz*“ czimü helyi és vidéki érdekü heti lap, mely IV. folyamában a városi hatóság közlönyévé emeltetvén, azt 300 frttal segélyezte. Ezen ügyvéd († 1886. jun. 21.) tulajdonképen a *Robonyi Géza* által egy évig szerkesztett „*Váczi lapok*“-at vette át „*Vácz*“-ra változtatva, ezt $1^1/_2$ évig szerkesztette. Midőn *Éliássy* Robonyitól e lapot átvette, csak valami 20 előfizetője volt, de Éliássynak sikerült kitartó buzgalma, áldozatkészsége és jeles tolla hatalmával olvasó közönséget teremteni, ebben a közügyek iránti érdekeltséget felkölteni, fejleszteni és a sajtónak eddig ismeretlen hatalma megállapitására közzéjárulni. Szóval: az ő érdeme a sajtó meghonositása Váczon. Utána e lap szerkesztője *Tariczky Ferencz* siketnéma-intézeti tanár lőn *Kalamus* munkatárssal, s vitte a lapszerkesztést $^3/_4$ évig, mely után *Tariczky* úr helyére *Serédy Géza* úr lépett, ki több évig dicséretes és kitartó buzgalommal vezette e lapot. Az utoljára *Edvi Illés* gyógyszerész-segéd által szerkesztett és Serédy által kiadott „*Vácz*“ czimü lap az 1875. év végén megszünt. E nyomdában jelent meg *Atyimovits Péter*, mohácsi születésü siketnéma, nyomdai segéd szerkesztése mellett a „*Siketnémák lapja*“, az ezeket s ügyük barátait érdeklő havi folyoirat minden hó közepén 8-dr. féliven. Az 1. sz. 1875. januárban jelent meg, és csak 8 szám hagyta el a sajtót. Kiadó tulajdonosa a nevezett szerkesztő volt. — E nyomdából került ki az 1875. évben Vajda Viktortól: „*Kölcsey élete*“, 325-nél több lapon, oly szépen kiállitva, hogy mi kivánni valót sem hagy hátra. Ugyszintén itt jelent meg *Lévay István* eperjesi tanár úr görög-magyar és magyar-görög szótára. Azonban a hely szük volna e nyomda valamennyi termékei elsorolására, csak annyit jegyzünk meg, hogy e nyomda termékei csin és izlés tekintetében bátran és bizton kiállják a versenyt még az ország fővárosa több hirneves sajtóival is. — Az e nyomdában megjelent müvek könyvtára ezen 1875. évben már mintegy 300 kötetet foglalt magában.

5. §. A váczi nyomda története a nyomdászat száz-éves fönállása öröm-ünnepétől korunkig.

Noha oly szép virágzátnak indult e nyomda, mégis a sajnos pénzviszonyok, némely e társulatra kedvezőtlenül ható körülmények eredménye az lőn, amint már jóval előbb is gyanitani lehete, hogy a siketnémák iparintézetének öszmüködő társulata, mely amint már emlitők, müködését 1869. április végén kezdette meg a könyvnyomda- és könyvkötődével, s később kiterjeszkedni akart a grahicus müvekre is, de ez a részvényesek egyenetlenkedésén meghiúsúlt, végre az 1875. évi május 8-kán megszünt, és a könyvnyomdát a könyvkötészettel együtt átvette *Serédy Géza* úr e czég alatt: „*Siketnémák iparintézete Váczon*“, melynek sajtója alól számos munka jelent meg. — *Ezen uj tulajdonos müködése idején, 1875. jul. 11-kén ülé a váczi nyomdászat száz éves fönállása öröm-ünnepét*, a mely ünnepélyre való meghivási

jegyen ezen fontos s nevezetes szavak olvashatók: „Mily fontos mozzanatot képez az ily ünnepély hazánk, de kivált városunk müvelődési történetében, azt fejtegetnünk sem kell. Vácz méltán büszke lehet nyomdájára. Avagy nem válik-e diszére egy városnak az, hogy már száz évek előtt, fejlett müveltsége egy önálló nyomdát igényelt; nem büszkélkedhetik-e méltán azzal, hogy képes volt ily hoszszú időn át ezt föntartani? E tények városunkat a hazának legmüveltebb s szellemileg előhaladottabb városai sorában, tekintélyes polczra emelik, mert hisz alig van vidéki város e hazában, mely dicsekedhetnék azzal, hogy ily culturális intézményt ily hoszszú időn át szakadatlanúl föntartani képes lett volna. Ez örömünnep nemcsak a mienk, a nyomdászat szerény munkásaié, hanem mindnyájunké, az egész tudományos és müvelt közönségé.“

Igen, a nevezett napon nemcsak a nyomda száz-éves öröm ünnepe, hanem a müvelődés, szellemi haladás ünnepélyére siettek a nem nagy számú ugyan, de intelligens urak és úrhölgyek, s ezen szépen tarkitott közönség részvéte mellett szépen folyt le az ünnepély. A fővárosi sajtót, bár valamennyi szerkesztőség meghiva volt az illető nyomdatulajdonos által, egyedül a „*Kelet Népe*“ szerkesztősége képviselé; mely figyelmetlenség nemcsak az ünnepély rendezői, de a váczi vendégek által is megrovatott. Az ünnepély a nyomda fellombozott zászlók és szőnyegekkel diszitett géptermében tartatott, melyet a közönség egészen megtöltött. A nyomda tulajdonosa, *Serédy Géza* úr, igen szép alkalmi beszéddel nyitotta meg az ünnepélyt, melyet a „*Vácz*“ akkori diszszáma egész terjedelemben hozott, s a melyben a váczi nyomdászat történetének vázlata, e szerény mű irójának ezen százados örömünnepre irott müvecskéje nyomán, szépen előadva van. — E beszéd után igen érdekes mozzanat volt a két gyors- s egy kézisajtó felavatása, a régi nyomdászszokás szerint, az első gyorssajtót a szabadalom adományozója, „*Mária Teréz*“, a másikat pedig, melyet a feloszlatott társulat a budai egyetemi nyomdától vett meg, s melynek nyomása alól, mikép már emlitők föntebb, 1848-ban *Kosssuth Lajos* gyujtó hatású kiáltványai kerültek ki, a „*Szabadság*“ nevére, a kézisajtót pedig, az illető nyomdatulajdonosnak atyja, „*Fekete Károly*“ úr nevére, mint olyanéra, ki ezen intézet föntartása körül, mint a volt részvénytátsulat alelnöke, érdemeket szerzett, nevezvén el, a rögtönzött müködésbe hozása mindenkit meglepett, midőn pár percz alatt a „*Mária Teréz-sajtó*“ alól a „*Vácz*“ czimü alkalmi s diszlap száma nagy alakban jött ki s osztatott szét.

Ezután a „*Siketnémák lapja*“ szerkesztője, *Atyimovics Péter*, mint siketnéma, elszavalta a közönség meglepetésére *Vörösmarty* „*Guttenberg-Albumba*“ czimü költeményét, és midőn elhangzott utolsó szava, a jelenvoltak mindnyájan csodálkoztak a siketnéma-nevelés által felmutatott ezen csaknem hihetetlen eredmény fölött. Majd *dr. Kiss József* lépett az emelvényre, és velős beszédében fejtegette a sajtó befolyását az állami s a társadalmi életre, helyesen czáfolva azokat,

kik a sajfót lenézik vagy elnyomni törekesznek. Beszéde zajosan megéljeneztetett. Szólott még, és pedig *Haffner Sándor* szedő a pályatársakhoz intézve buzditó beszédét, s ezzel az ünnepélynek vége volt. A lelkesült hangulatban szétoszlott közönség emlékül vivé magával *Karcsú A. Arzén* ily czimü füzetét: „*A váczi könyvnyomdászat története*“, melyet 300 példányban ezen alkalomra saját költségén kinyomatott *Serédy Géza* úr s ennek közlése az e napi „*Vácz*“ disz-számában is megkezdetett s a köv. nehány számban befejeztetett. — Ezen százados ünnepély napján d. u. 2 órakor a „*Szarvas*“ vendéglőben disz-bankett volt, a melyen a pohárköszöntések egymást érték. *Benkár Dénes*, *Gállik Sándor*, *Fekete Károly*, *Vida Vilmos*, *Serédy Géza*, *Komócsy Lajos* (a „Kelet Népe“ szerkesztője) urak, s *Edvy Illés László*, a „*Vácz*“ felelős szerkesztője, ki épen az ünnepély alkalmával *Serédy Géza* (Cserháthy) úr kezéből vette át a lap szerkesztését, s a „Siketnémák lapja“ szerkesztője üritettek poharakat a jubiláló, a szabad sajtó, a haza, a nők, nyomdászok, a váczi képviselő *gr. Rádayra*, és még számos elmés felköszöntések mondattak. Este ért csak végett az ünnepély, mely nem csak kedves emlék az abban résztvettek előtt, de buzditás és lelkesités is volt az ifju tulajdonosra, *ki oly müködést fejtett ki intézetében, hogy egy ujabb száz év mulva Serédynek, mint a nyomda regenerátorának emlékét fogja ünnepelhetni az utókor.*

A „*Vácz*“ emlitett alkalmi diszszámában jun. 27-ről egy jó czikk jelent meg, mely a többi között szintén e nyomda történeti főbb pontjait érinti meg, annak szabadalmát is közli honi nyelvünkön *Karcsu A. Arzén* fönt emlitett füzetének kézirata után, s megemliti, hogy a nyomda száz éves fönállása alatt mintegy 3000-re menő különféle nagyobb munkát s több százezerre tehető röpiveket, alkalmi nyomtatványt, beszédeket stb. bocsátott napvilágra. — Vajha e nyomda még több évszázadokon át működvén honi szellemi termékeink sokszorositásában, városunk haladása s gyarapodásával lépésről-lépésre tágabb határok között mozoghasson s habár csak közvetve s porszemnyileg is áldásosan fejlődjék irodalmunk felvirágzásának egyik nem megvetendő tényezőjévé . . .

Serédy úr sajtója alól számos munka jelent meg évről-évre s ezek közt „*Harmincz év után*“ czimü is. Egyházi és hazafiúi költemények, *Sántha Mihály* megyeri (Nógrádmegyében) plébánostól. Kiadja Karcsú A. Arzén, a sz. ferenczrendi váczi kolostor főnöke, Vácz, 1879. Serédy G. siketnémák iparintézeti könyvnyomdája 15 iv, 232 lap, nagy 12-dr. *Mindszenty Gedeon* szellemének van ajánlva e mű, melynek elején a derék Sántha M. költőnek († 1887.) arczképe diszlik. — E nyomdában jelent meg 1882-ben: „*Rousseau nevelési elvei.*“ Bölcsészettudori értekezésül irta *Gyürki Ödön* pázmáneumi hittanhallgató. — *Serédy* úr több siketnéma fiút képezett ki a nyomdászatban, úgy, hogy az *1882. április 23-kán*, az ipartársulat helyiségében már a 25-dik betüszedő tanulót szabaditotta föl nyomdászsegéddé. Ezután már a siketnéma tanulók elvonattak a nyomdá-

dászat tanulásától. *Serédy úr* 1882. évben a nyomdászati működéssel fölhagyván, jul. 1-jén a Pestről ide költözött *Mayer Sándor* úr megvette tőle a nyomdát 5500 fton s a boltot a berendezéssel együtt 1900 frton. Jelenlegi művezetője *Zsihavszki Szuhovszky János* úr 1871. aug. 10-kén jött e nyomdába, melyben ezen évtől 1879-kig mint szedő működött s aztán átvette az üzlet vezetését. Ő a művezetésben *Delinger János* utódja lett, a ki 1871-ben jött e nyomdába s eltávozott innét 1879-ben Temesvárra, hol a „*Magyar testvérek*"-nél mint művezető fáradozott és ott meg is halt 1882-ben.

Hogy e gazdag történelmű városban meglehetős lendületnek indult ujabb időkben a szellemi törekvés és előrehaladás, mutatja az is, miszerint itt még egy másik nyomda is szépen futotta pályáját. Ennek birtokosa, a tulajdonképeni *első könyvkereskedő Váczon Spitzer Miksa* úr volt, ki *Atlasz* nevű zsidó-hitsorsosával a *Vadkerty*-féle házban nyitott könyvkereskedést, melyet nemsokára saját czége alatt kezdett vinni, s 1872-ben könyvnyomdát is sietett állitani könyvkötődével együtt, ezen utóbbiban *Francz József* és *Schönberger Samu* is dolgoztak, kik utóbb saját könyvkötő üzletet nyitottak a városban. *Spitzer* nyomdájában egy ideig a föntebb már emlitett *Delinger* egyik tanitványa, a váczi születésü *Nagy Ferencz*, volt a művezető; gyermek-korában *Pleszel Lipót*nál is tanult. Meghalt Váczon élete 25-ik évében sorvadásban, 1873-ban. Mikép már emlitők, birunk tőle egy: „*A váczi könyvnyomda története*" czimü értekezést, mely a fiatal embernek, ugy látszik első irodalmi kisérlete volt, s szük irodalmi látkörre mutat. E nyomda előbb a *Hanulik*-féle uj szögletház melletti épületben volt elhelyezve, honnét a sárosutczába tette át azt a könyvkereskedéssel együtt, melynek keletkezése óta ez már a harmadik helye volt. E nyomdában 1 betüszedő, 1 gépmester s 3 tanoncz foglalkoztak az 1 gyors- s két kézisajtó körül, melyek egyike csak látogató-jegyek kinyomására használtatott.

E nyomdában kezdett megjelenni a „*Vácz-vidéki lap*-" társadalmi és közgazdasági heti-közlöny, mely 1875-ben már a harmadik évfolyamot járta; kiadó és laptulajdonos volt *Spitzer Miksa*, első szerkesztője pedig *Félix Mihály* sződi jegyző és kántor. Megjelenni kezdett e lap az 1873. év elején, melynek aztán, az emlitett úr a szerkesztéssel felhagyván, az ügyes tollú *Ompolyi* úr *(Mátray)* lőn a vezetője. Nyomatott 350 példányban; *Spitzer* nyomdájában jelent meg az 1875-ben alapitott „*Magyar Jegyző*" czimü lap is, ennek szintén *Ompolyi* úr lévén a szerkesztője. Ez 450 pldnyban került ki hetenként a sajtó alól és érdekesen változatos tartalmánál fogva nagyobb elterjedést érdemelt volna. Ugyancsak *Spitzer Miksa* nyomdájából került ki 1873-ban a nevezett Félix jegyző által szerkesztett „*Látcső*" czimü *erősen papramorgó heti-lap*, mely a magyar helyesirást is pofozó rosz nyelvezete mellett, oly, minden szentet,

religiót, egyházat beranditó czikkeket hozott, hogy azok olvasása, még a kevésbbé vallásos érzelmű embert is undorral töltötte el és *Guttenberg* dicső találmányának csúfjára volt. Csakhamar az lőn megérdemlett sorsa, hogy megbukott Spitzer uram nagy szomorúságára, ki ezen gazlapnak kiadó tulajdonosa volt! — Jelenleg *Félix* mintegy 51 éves, családos, most már infelix ember, ki mint szódi jegyző, itten űzött sikkasztásai miatt hivatalától felfüggesztetett s 1888. márczinsban ügye a váczi járásbiróság elé került. A vidéken esete nagy meglepetést keltett, hol mindig jómódú ember hirében állott; kispapságon kezdte, később szép ténor-hangjával a szinpadon folytatta, majd kántor lett s végül jegyző. Egykor a jegyzők országos mozgalmaiban is részt vett s évek előtt a sajtó terén is igyekezett, amint láttuk, zajt csapni. A Jézus ősi egyháza, szent intézményei s minden dicső ellen vadhévvel morgó és rugdaló embert végre utolérte az Isten büntetése . . .

Végre *Spitzer* volt tulajdonosa az 1872. évben a siketnémák iparintézeti nyomdájában megjelent, *Forster József* úr által szerkesztett „*Közbiztonság*“ czimű lapnak is, mely előbb a nevezettnek szerkesztése alatt Pesten jelent meg. E lap azonban egy évnegyedi tengődés után Váczott szintén megszünt. — Ő adta ki a „*Kolping legény-egyletének erkölcsi és társadalmi jelentősége*“ czimü *dr. Vosen Keresztély Hermán* német eredetije után *Karcsú A. Arzén* által szabadon és bővitve magyaritott munkát Pesten, Bartalits Imrénél 1867. évben. Kis 12 dr. 4½ iv, 68 lap. — Ő nála volt bizományban: „*A kolostorok és elleneik a jelenkorban*“ czimű művecske is, melyet *Dr. Heinrich I. B.* német eredetie után szabadon és bővitve magyaritott *Karcsú A. Arzén*, nyomatott Pesten Bartalits Imrénél 1867-ben, kis 12-dr., 5 iv, 82 oldal. — Mint az előadottakból kitünik, a vállalkozó szellemű Spitzer úr nyomdája is szép tevékenységnek örvendett, folyton lévén munkája. Kiállításával meglehetett elégedni és könyvkötészete is, mely még 1870. évben keletkezett, meglehetősen pártólva volt. — Mindezek daczára azonban Spitzer egyszercsak a bukás ösvényére jutott; Jászberényből hozott nejének czége alatt egy ideig még vitte a két üzletet, mig végre is elköltöztek Váczról Karczagra, ahol ugyancsak nejének czége alatt viszi a kereskedést.

A legujabb időben is, t. i. 1886. évben, májushóban, keletkezett Váczon, a főutczán, özvegy Hirschfeld Lipótné házában, egy kis nyomda, *Kohn Viktor* és *Ungár Sándor* tulajdonosok által létesitve, kiknek sirkő és irószerekkeli kereskedésök is van. Innét a sáros-utczába tették át üzletöket 1887-ben az Alberti-házba, ahol sajtójok alól apró nyomtatványok, u. m. névjegyek, halotti jelentések, szinlapok, hirdetmények stb. kerülnek ki, és pedig meglehetősen jó kiállitásban. — Minélinkább virágoznak valamely városban az ily intézetek, annál fényesebb jelei és bizonyitékait birjuk azokban a nagyratörekvő szellemi emelkedettségnek; és ez az, mit mi e város részére hőn óhajtunk. Adja a jó Isten, hogy évek multán mások még dúsabb

vonásokkal ecsetelhessék ezen ősi, nemes város ily intézeteinek virágzó és pezsgő működését!

Kútfők: Ferenczy-Dánielik: „*Magyar Irók életrajz-gyüjteménye,*“ Pest 1856., 1858. — Pauer János: „*Az egyházi rend érdeme Magyarországon,*“ Székesfehérvár 1847. — Lányi-Knauz: „*Magyar egyház történelme*“, Esztergom, 1866—1869. — Dr. Lányi Károly: „*Magyar kath. Clerus érdemeinek történetigazolta emléke,*“ Pozsonyban 1848., 2 kötetben. — Nagy Ferencz: „*A váczi könyvnyomda története,*“ megjelent a pesti „*Typographia*“ czimű nyomdászati lap. IV. folyamában, 1872-ben a 15., 19., 21. és 24-dik számokban. — Vácz város tanácsülési Jegyzőkönyvei 1780., 1781., 1793. és 1796. évekről, stb. 1802—1835-ig. — A sz. ferenczrendi váczi kolostor e sorok irója által 1866-ban készitett könyvtári nagy Jegyzőkönyve, melyben sok a váczi nyomdában megjelent művek czimei olvashatók. Ilyeneket, és pedig számosakat kaptam a ntdő és tudós *Váry Gellért* k. r. áldozár úrtól is, mint az ő könyvtári Jegyzőkönyvökből kiböngészetteket, mely szivességért e helyen is forró köszönetet mond e sorok irója.

Kevesebb kútfők nyomán 1873. jul. 1—7-kig megirtam rövidebben a váczi könyvnyomda történetét, mely a „*Vácz-vidéki lapok*“ tárczájában néhány számon át 1873-ban közöltetett, mint a „*Vácz város története*“ czimű művemből előizelitő mutatvány. Azonban a fönt tisztelt *Serédy Geza* úr (jelenleg csendőr-hadnagy) által fölhivatván, hogy a váczi nyomdai szabadalom százados évfordulója ünnepélyére ezen értekezést kiadásra átengedném, e szives fölhivás alkalmul szolgált nekem arra, hogy bővebb kutatás és buvárlat után a nevezett százados ünnepélyre, mely a közbejött akadályok miatt, jun. 23-ka helyett csak jul. 11-kén tartathatott meg, ezen 1875. jun. 24—30-kig a fönt kitett kútfők nyomán Vácz város könyvnyomdászata történetét bővebben megirván, azt a Serédy úr által kiadott füzetben vette a tisztelt közönség. Ez azonban még annál is terjedelmesebben jelenik meg itt, e szerény művünk ezen zárkötetében, még gondosabb tanulmányozásunk alapján.

IV. FEJEZET.

A váczi egyházi és világi nevezetes férfiak életrajzai.

E nemes ősi városban sok nevezetes egyházi s világi férfiak születtek, a kik az irodalom terén és különféle hivatalokban tanusitott fáradalmaikkal szülővárosuknak is becsületére voltak, kiérdemelvén, hogy szép tevékenységök és nemes törekvéseiknél fogva itt mindenkor áldásban maradjon emlékezetök és dicső példáik e nemes város szülötteit hasonló ernyedetlen buzgalomra, kitartó munkásságra s az ősi erényekhez tántorithatlan ragaszkodásra buzditsák a családnak, hazának s az emberiségnek javára, diszére. Itt oly

egy-két nevezetes férfiúnak is adjuk életrajzát, kik ugyan nem ezen városban születtek, de ennek kebelében működvén vagy képeztetvén, annak diszére működtek.

A) Egyházi nevezetes férfiak életrajzai.

1. §. Schuster Konstantin dr., iró és a váczi egyházmegye nyolczvanötödik püspöke.

Midőn szerény művünkben a váczi egyházmegye főpásztorainak életrajzait adtuk, akkor ennek mostani püspöke még tényleg kassai főpásztor lévén, érdekes életiratát csak e helyen adhatjuk. Született ő nmlga *Szakolczán* 1817. jul. 31-én. Kegyes-rendüvé lett Privigyén 1831. szept. 20-án; tanitott *Váczon* (akkori tavitványaiból való a maig is gazdatiszti állásban lévő *Morlin* úr) és *Pesten* a középtanodában; aztán gr. Pálffynál lett nevelő. Az irodalomban jókorán ismeretes lett mint földirati, mennyiségtani, physicai és politicai iró. Tanodai használatra megjelent tőle egy jeles mű Budán, 1847-ben, ily czim alatt: „*Földismeret mathematikai, physikai és politikai tekintetben.*“ — (Igy ir felőle a Ferenczy-Danielik kiadásában megjelent „*Magyar irók életrajz-gyüjteménye*“, 1856. Pesten, I. köt, 407. l.) — A középtanodát Nyitrán a legjobb sikerrel elvégezvén, mint említők, a kegyes-tanitó-rendbe lépett. A szerzetes-öltöny, melyet a privigyei ujonczházban a vallásos érzetek közt nevelkedett ifju magára öltött a mondott napon, egy minden jóra, szépre és igazra fogékony szivet takart. Az ujonczidőt dicsérettel kiállván, Privigyén (az akkori szokás szerint, mint növendék) alkalmaztatott. Hivatottsága fölismertetvén, már 1834/5-ben felsőbb tanulmányainak folytatására *Váczra*, onnan a bölcsészeti osztályok bevégeztével az ünnepélyes fogadalom letevése után 1836/7-ben *Lévára*, majd a hittudományok hallgatására Nyitrára s innen *Pozsony-Szent-Györgyre* ment.

Ezen évek alatt tanusitott kitünő tudományosságáért a m. kir. tudomány-egyetem bölcsészeti kara tudori oklevéllel tüntette ki. A theologiai tanfolyamot sikerrel befejezvén, 1840-ben áldozárrá szenteltetett, s ismét megnyilván előtte a már megizlelt tanári pálya, a a váczi és pesti gymnasiumokban alaposssága, képzettsége, jó modora s paedagogiai tulajdonainak ismertető jelei által annyira kivált, hogy *elöljáróinak bizalma folytán 1844-ben a szerzetet nevelőért megkeresett velenczei kormányzó gr. Pálffynak Ede és Zsiga fiaihoz nevelőül rendeltetett.* Dr. Schuster kész engedelmességgel fogadta e kitüntetést, s a főuri család körében beigazolta, hogy nemcsak jó tanár, hanem jó nevelő is, fölkeltve maga iránt neveltjeinek bizalmát, a nevelési rendszer egyik főkellékét, beigazolta, hogy kevesen voltak, kik oly általános rokonszenvvel tiszteletet tudtak volna maguk iránt gerjeszteni, mint ő, a nevelő, mely tisztelet és becsülés a grófi családnál az utolsó perczig egy pillanatra sem ingott meg. Elmondhatni felőle átalában, hogy mint a szerzet növendéke, majd mint áldozár

és tanár, a rábizott ifjak lelkében fölébresztette az Isten, király, haza és a felebaráti szeretet erényeit, hogy azokból nemcsak tudományosan művelt, hanem erkölcsi jellemeket is képezhessen.

Schuster Konstantint a nagy alapitványairól nevezetes kalocsai érsek, *Kunszt József* ő nmlga egyházmegyéje papsága közé vette föl, s rövid idei káplánkodás után *Baján*, sz. széki jegyzővé, majd érseki titkárrá s könyvtárnokká nevezte ki székhelyén, s ily módon a maga közvetlen körébe vonta, hogy éles eszét, gyakorlatias érzékét s egyházi igazgatási képességeit használhassa. Schuster e minőségében páratlan szorgalma, körültekintő tapintata s műveltségével nagyon kedveltté tette magát érseke előtt, miért is ez a bokros érdemek elismeréseül, jólehet alig volt még 8 évig az egyházmegyében, 1865-ben ő Fölsége elé ajánlólag fölterjesztetvén, főszékesegyházi kanonokká lőn kinevezve. Ezen állásában élénk tevékenységet fejtett ki a tanügy terén; ő volt Kalocsán az első kanonok-tanfelügyelő, ki az érseki megye összes népiskoláit meglátogatván, kimeritő jelentést tett az érseki hatóságnak. — Kunsztnak s az utána kinevezett, de be sem igtatott *Lonovics* érseknek halálával *Haynald Lajos* ülvén az érseki székbe, Schuszter sokoldalú képzettségével annyira megnyerte e főpap bizodalmát, hogy ez 1869-ben az összes gazdasági ügyek vezetését reá bizta. Ő fáradhatlan tevékenységgel az érseki birtokokat virágzóbbakká tévén, teendőinek e minőségen nagy sikerrel felelt meg. A kolocsai érseki papnöveldét is éveken át szent buzgalommal és tapintatosan kormányozta. Majd *sz. Pálról nevezett bácsi prépostság* czimével tüntettetvén ki érdemeiért, ez nem volt rá nézve az utolsó előléptetés; mert a fejedelmi kegy az egyház és haza körüli üdvös fáradalmaiért 1877. évben ujabb kitüntetésben részesitette őt, a kassai egyházmegye püspökévé nevezvén őt ki. Ő fölsége a *sz. István kir. jobb-kezéről nevezett, vagyis a szent-jobbi, Bold. Szűz valóságos apátságát is neki adományozta*, valamint *utóbb valóságos belső titkos tanácsosainak diszes rangjára is emelte.* Szigorú, gondos, utánlátó, takarékos s okszerű gazdálkodásának gyümölcseiből igen sokat áldozott a kassai székesegyház stylszerű helyreállitására; a jótékonyság, nevelésügy, iskolák, egyházi s egyéb társulatok sokáig fogják hirdetni ő nmlgnak adakozásait, nemes tetteit, megható szent törekvéseit. Eperjes városának közönsége s annak nagy vidéke hálás érzések közt fogja áldani emlékét ama nagyszerű, e városban létesitett magasabb nőnevelő-intézeteért, melyet az angol kisasszonyok vezetésére bizott. Ezen 100,000 ftot meghaladó roppant áldozatáért Eperjes városa hálából diszpolgárává nevezte ki. Kassáról elköltözése előtt az ottani tanitó-képezde javára 2000 ftot adományozott. De ki tudná az ő itteni nagy jótéteményeit mind elsorolni?

Ő Fölsége 1886. nov. 13-án a váczi püspöki székre helyezte át ő nmlgát és 1887. márcz. 17-én Rómában ezen kinevezés, illetőleg áthelyezés megerősitve és kihirdetve lőn. Ugyanezen évi ápr. 13-án ő nmlga a vaspályán megérkezvén, ott már jókor öröm, édes remény

s lelkesedés közt várakozott rá az ezer és ezernyi néptömeg. Kit oly régen epedve várt a város lelkes közönsége, derék polgársága, az egész elárvult egyházmegye, a derék papság: végre megérkezett. Hiába volt az érkezendő főpásztor ama nyilatkozata, hogy a szegény város az ünnepies fogadtatást mellőzze; mert azt meg nem tilthatta, hogy a szeretettől ösztönöztetve, eléje ne siessenek. A pályaháznál már jóval 9 óra előtt összegyültek a helybeli főtdő káptalan tagjai teljes diszben, a központi papság, az összes hatóságok, a hivatalok tisztviselői, a helybeli intézetek előljárói, a hitfelekezetek küldöttei s a beláthatlan számú népség. A vasúti kocsiból kilépő püspököt az egyházmegyei papság nevében *Neszveda István* püspöki helynök, fölsz. püspök, nagyprépost stb. ő mlga üdvözölte; utána a város és a polgárság nevében *Réty Ignácz* plgrmstr úr mondott rövid beszédet. Lelkesedés és öröm fogta el a hallgatóságot a püspök válaszára; meghatottan állottak ott mindnyájan. Ő nmlga kedves beszédében megköszönte a szivélyes fogadtatást s hangsulyozta, hogy ugyanazon lelkesedéssel tér vissza e város falai közé, a mely vezette őt ide ezelőtt 46 évvel, a midőn mint szerény piarista tanár ide küldetett, hogy e város fiainak a nevelés s oktatásban utmutatást és alapot adjon. Akkor, 46 év előtt, a fiatal szív lelkesedése a legkecsegtetőbb reményt fakasztotta szivében mindaz iránt, amit maga elé kitüzött. Ez a remény vezette őt akkor, ez vezeti most is. Csakhogy most a remény mellett a hoszszú idők folytán szerzett érett gondolkodás és a tapasztalatok egész sora kiséri őt ide. Meg van győződve, erősen hiszi, hogy Isten segedelmével és a polgárság szives támogatásával meg fog felelni ama kötelezettségnek, a mely reá ez alkalommal, midőn Vácz város polgárai közé lép, háramlik. Ez a kötelezettsége az, hogy mint polgár e város erkölcsi és szellemi fölvirágoztatására közreműködhessék.

Ő nmlga beszédét többször lelkes éljenzés szakitotta félbe. A beszéd végeztével az összes teplomok harangjainak zúgása és a mozsarak durrogása között megkezdődött az ünnepélyes bevonulás a sáros-utczán, piacz-téren és a fő-utczán végig a püspöki palotáig. Amerre a menet elhaladott, majdnem minden ház feldiszive volt; sőt több helyen nemzeti lobogók is emlékeztettek e nagy nap örömére, Midőn az uj püspök lakosztályába beérkezett, a város plgrmestere egy lepecsételt levelet vett át a püspök titkárától, *melyben a városi szegények közt leendő kiosztás végett 1000 frt volt.* Ezzel akarta a püspök a szokásos ünnepi diszebédet megváltani. Esti 7—8-ig az összes harangok zúgása jelezte a nagy napot. Este rögtönzött diszes kivilágitás volt; szép diszitéseket lehetett látni a székesegyház terén, a főutcza nagyon sok házain és a káptalan-utczában. Nyolcz óra előtt ő nmlga végig kocsizott egy pár utczán, s a polgárság lelkesedésének szép jelei mélyen meghatották. Az öröm-lángok még 10 óra után is sok helyen lobogtak, szépen sikerült az a görögtűz is, amit a székesegyház homlokzatának kiugróján, a városi tüzoltók

felügyelete mellett gyujtottak. Másnap, április 14-kén, az előre megállapitott programm szerint folyt le a beigtatási szokásos ünnepély; ennek végeztével hazavonult a püspök, hogy a küldöttségek tisztelgéseit fogadja, s ez igen nagyszerü volt. — Délután 4 órakor az egyházmegyei növendékpapság „*Pázmány-egylete*“, ő nmlgnak, mint az egylet fővédnökének, tiszteletére igen kedves ünnepélyt, szavalattal és énekkel egybekötött ünnepélyt rendezett, igen diszes közönség előtt. *Dr. Schuster Konstantin váczi megyés püspök székfoglaló ünnepélyére* (1887. április 14.) *üdvözlő dalokat irtak: Varázséji Béla*, váczegyházmegyei áldozópap, ujpesti káplán; *Révész István*, v. e. m. áldozár, főthi káplán; *Viz Zoltán*, III. éves hittanhallgató, *Kubányi Béla*, kegyes-rendi tanár; a „*Pázmány-Egylet*“ ezen évi tagjai, és mások.

Igy végződött e nagy nap, igy lettünk gazdagabbak egy boldogitó remény tudatával! Boldogitó reménynek mondjuk, mert meggyőződtünk ő nmlga első fellépéséből arról, hogy teljes lélekodaadással fog a város szellemi és anyagi jólétének emelésén fáradozni, a gondjaira bizott egyházmegyét áldásosan kormányozni. Igen, első felléptével s első szavaival, melyekből tiszteletet követelő erély és szigorú pontosság sugárzott ki, megnyerte a székváros osztatlan bizalmát. Már is örömmel lehet tapasztalni áldásos működését; ugyanis a székesegyháznak külsejét mindjárt kezdetben kitataroztatta, tetején javitásokat tétetett, s a homlokzat előtti nagy lépcsőzetet egészen jó karba hozta. Ugyanazon időtájban a történeti nevezetességü diadalkaput is kijgazittatta s diszes kinézésüvé tette. Most pedig, irja a „*Magyar Állam*“ (1888. máj. 31. 126. sz.) a váczi székesegyházat restaurálni fogják, mely munkálatok kivitelét ő nmlga *Schickedanz Albert* müépitészre bizta, ki a székesegyházban faldistoriumot fog állitani. A székesegyházban és a püspöki palotában nagy számmal találhatók régi képek, melyeket szintén restaurálni kell; ő nmlga ezeket *Moretti*-vel renováltatja, a ki a Louvréban képezte ki magát, és egy idő óta Pesten tartózkodik. A püspöki lakot is restauráltatni fogja s minden részében jó karba hozni.

Alig helyezkedett be ő nmlga az ő lakába, már is nagyszerüen tanusitotta jótékony lelkületét. Ugyanis az eperjesi nagy tüzvészkor szintén tetemes kárt vallott nőnevelő-intézet helyrehozása és kibővitésére 30,000 frtnál többet áldozott, s a multkor a holdmezővárosi küldöttség előtt, mely őt egy nőnevelő-intézet felállitásának költségeiben résztvenni kérte, 40,000 ftot igért, ha az Urban elhunyt *Világosi (Lichtner) Gáspár* plébánosuk által e czélra végrendeletileg hagyományozott 20,000 fthoz a város 40,000 ftot fog áldozni, ugy hogy az egész 100,000 ftba kerüljön. Mint már föntebb emlitők, a püspöki székfoglalás ünnepélye alkalmával adni szokott diszlakomát szeretetadománynyal váltotta meg, 1000 ftokat adván át a plgrmstrnek, hogy ezen összeget a váczi két főtdő plébános közbejöttével a valódi és szégyenlős városi szegények közt kiosztatni szíveskedjék, megjegyezvén, hogy a mindenható Ur Isten vigasztalja meg őket hatha-

tósabban, mint ezt az ember teheti. — A beigtatás után, április 16-án d. e. 11 órakor a váczi zsidó betegápoló egyletnek küldöttsége (Vitt Manó, Deutsch Mór, Klein Ignácz és Neumann Kálmán) tisztelegvén ő nmlgnál, átadta az egylet disztagsági okmányát. Vitt úr üdvözlő beszédére, melyben kifejezte ő nmlgnak a szegények iránti országszerte ismeretes jótékonyságát, igen nyájasan válaszolt, és kijelentette, hogy a munkaképtelen szegények és betegek ügyét melegen pártolni mindenha legszebb feladatának tekintette. — A váczi ipartársulat betegsegélyző czélja előmozditására 300, a „*Pázmány-egylet*“ javára 100, a váczi kath. legényegylet negyedszázados ünnepélye előnapján annak részére 100, a korcsolya-egyletnek 1887-ben 100, a váczi nőegyletnek 100, s — ezen évben karácsonyi ünnepekre a helyi szegény sz. ferenczrendi kolostornak 40 ftot adni kegyeskedett ő nmlga, a ki bizonyára ezeknél itt e városban különféle czélokra jóval többet is adományozott már, csakhogy e sorok irójának tudomására el nem juthatván, azért itt felsorolhatók nem voltak; de elég az, hogy ott fönn az élet könyvébe bejegyezvék az irgalmas mennyei Atya, az angyalok és a szentek örömére! 1888. juniusban bérmálási alkalommal a Kún-Félegyházán apáczák vezetése alatti egy nőnöveldére 40,000 s egy ilyennek Kecskeméten leendő fölállitására 60,000 frtot adományozott. Ily nagyszerű adakozásai általánvéve mindenütt nagy lelkesedést keltettek. — A főpásztori teendők teljesitésében lelkiismeretes, buzgó és pontos, az egyházmegyei ügyek vitelében tapintatos, serény, bölcsen körültekintő. És ez valódi áldás ezen egyházmegyére nézve.

Ily kezdet után csak bizzék, reméljen és higyjen az egyházmegye! Látni és tapasztalni fogja majd a székváros is nemsokára, hogy ő nmlga gondos takarékossága, az itt most nagyon szükséges szigorú gazdálkodás gyümölcseiből, mind az egyházmegye, mind pedig a székváros intézetei s közügyeire bő áldásokat fog árasztani. — Azért kivánjuk: „Adja az Ég Ura, hogy hosszú tapasztalattal s edzett erélylyel biztositott elveit Vácz városában megvalósithassa! Adjon ehhez erőt és hoszszú életet ő nmlgnak a kegyes Isten! Éljen!“ (Ld. Ferenczy-Danielik-et az idézett helyen föntebb. A „*Váczi Közlöny*“-t, 1887. ápr. 17., 16. szám, mely diszkiadásban jelent meg s ő nmlga arczképét is hozza. E szám egészen ő nmlga életrajza, bevonulása, székfoglalásával, az üdv-dalok adásával van betöltve, honnét a legnagyobb részben az itt közlötteket meritettük mi is.)

2. §. Dr. Kovách Pál (szül. 1810. okt. 6. † 1888. márcz. 9.)

E nagy férfiú született Váczon. Atyja *Kámánházy László* v. püspöknek volt gazdatisztje; elemi és gymnasiumi tanulmanyait részint szülővárosában, részint Pesten, a bölcsészetet itthon végezte. A jogi tantárgyakat pedig Pesten hallgatta a pesti központi kispapokkal együtt, a mostani nyitrai püspök *dr. Roskoványi Ágoston* és a boldogult veszprémi püspök *Ranolder János* ő nmlgaikkal. Az

egyetemi tanfolyamot befejezvén, Hontmegyében a joggyakorlat terére lépett, hol mint megyei esküdt és irnok 1831. évig működött. Ennek alapján később hontmegyei, s egy alkalommal Nógrádmegyében táblabiróvá neveztetett. Időközben a kir. tábla hites jegyzőjévé avattatott fel. Majd a vgye ajánlatára a m. kir. httó-tanácsnál nyert alkalmazást, és már meghivást is kapott, hogy a hivatalos eskü letétele végett Budán jelentkezzék. Azonban a legbölcsebb isteni gondviselés könyvében máskép volt megirva. Édes anyja halála után, eredeti vonzalmát követve, ős Budavár elkerülésével Kalocsa felé vette utját s a papi pályára lépett. Azért ide, mivel a kolera okozta zárvonal miatt a kellő időben nem mehetett Váczra. Később a kalocsai egyházmegyéből, hol csak egy évet töltött, saját kivánatára, egészségi szempontból a váczi papnöveldébe vétetett át. Mint hittanhallgató, 1833-ban állotta ki a jogtudományi első szigorlatot.

1834. április 9-kén áldozárrá szenteltetett, s még ezen évben *Dorosmára* küldetvén káplánnak, itt e minőségben 1835-dik évig működött. A lelkészi teendők pontos teljesitése közben sem feledkezett meg édes hazánk *Themiséről*. Serényen tanult tovább, hogy majdan a tervezett köz- és magánjogi tanszéket a váczi papnöveldében elnyerhesse, és a hátralevő szigorlatokat letévén, 1835. juliushóban jogtudori koszorú ékesité homlokát. Az ezen alkalommal Maecenásának, *gr. Nádasdy F.* váczi püspöknek ajánlott, a „*De Locis Credibilibus*“ (Hiteles Helyekről) irt értekezése Magyarhon jogtörténete- és közjogában elért alapos készültségéről jeles bizonyitványt nyujtott. Dorosmán ismerkedett meg a magyar nemzeties érzelmü káplántársával, *Horváth Mihály* hires történetirónkkal. Kiváló tehetség mindkettő. Egymást buzditva keltek versenyre az önképzés terén. 1835—1837-ig a jeles férfiú *Félegyházán* káplánkodott, ahol hivatalos teendői után fönnmaradt idejét az olasz és franczia nyelvek megtanulására forditván, 1837. évben *gr. Nádasdy* v. püspök udvarába hivatott, az iktató- és levéltárnoki munkakör betöltésére. Itt kiváló tehetségei hamar feltüntek, s püspöke bizalmát megnyerve, 1840-ben szentszéki jegyzővé és püspöki könyvtárnokká, 1844-ben püspöki titkárrá és szertartóvá, s ugyanazon évben a tudományegyetem jogi karának tagjává lőn előléptetve.

Ez időre esik az ország politikai tekintélyeivel való érintkezése. A váczi püspök udvarának fénye messze ismeretes volt. Maga gr. Nádasdy püspök a pozsonyi országgyülésen előkelő szerepet vitt, s kedvecz titkárát is elvitte magával az 1843/4-ki pozsonyi hongyülésre. Dr. K. P. a diaetának szorgalmas hallgatója lévén, az országos kérdések fölött összecsapott heves párttusában babért arató szónok-harczosok küzdelmein élénk figyelemmel csüggött. *Lonovics József*, csanádi püspök, a magyar püspöki karnak fontos érvekben gazdag vezérszónoka K. P. lelkét teljesen lekötötte. Ekkor szoritott jobbot a hirneves főpap tudós titkárával, *Mihalovics Józseffel*, a mostani zágrábi biboros érsekkel. 1835-ben (aug. 13-kán 20,954. sz.

a.) egy httósági intézvény keletkezett, mely a honi főpapoknak meghagyja, *hogy Liceumaikban a magyar köz- és magán-polgári jognak tanszékét felállitsák;* minek folytán létrejött az Váczon is, de csak az 1846. évben. K. P. mint *jogtudor* emeltetvén e tanszékre, szenvedélylyel ismertette meg paptanitványaival a szeretett hazánk köz- és magánjogi történetét, elveit s intézményeit, tiszteletdij nélkül, az 1848-ki forradalom beálltáig, melynek hullámai, mint tudjuk, a régi közjog s rendi alkotmány alapjait teljesen elsodorták.

Ekkor bekövetkezett az *1848. évi márcz. 15-ke*, Metternich bukása, Bécs fellázadása, a pozsonyi diaetának Pestre történt áthelyezése, a független magyar miniszterium megalakitása, s ez alatt az ország védelem-ügye vitéz honvédeink kar- és kardjaira bizatott. *A nemzet megpróbáltatásának nagy napjai közeledtek.* Mindenki a békés megoldásba vetett remény s a kétségbeesett elszántság határai közt végig számitotta a lehetőség fokozatos esélyeit. K. P. részletesen ismerve közjogi törvényeink történeti phásisait, magyar nemzeti érzéssel eltelve adta ki 1848. márczius 16-kán: „*Szemelvények az 1790/1. és 1825/7. évi országos egyházi választmányok munkálatából*“ czimü egyházpolitikai és közjogi korszerü értekezését. Előszavában biztos reménynyel üdvözölvén a dolgok uj rendjét, abbeli óhajának ad czélzatos kifejezést, „*hogy az egyházi reform az átalakulás élén álló államférfiak által e tekintetben is minél könnyebben és minél biztosabban eszközöltessék.*“ E röpirat birálatatát olvashatni az 1848. „*Religio, és Literaturai Lapok*“ 18. számában, magától az akkori tudós szerkesztőtől. A bevezető mondat ekkép hangzik: „*T. szerző igen-igen nemcsak kedves, hanem tekintve a jelen állapotokat, a magyar egyháznak különösen hasznos dolgot is tett jelen Szemelvények kiadásával.*“

Nem sokára a harczi riadóra a váczi papnövelde termei is kiürültek. K. tanitványai a csatatérre, ő maga pedig, mint titkár, a a szószékre lépett. Őszintén átérzett, honszeretettől lángolóan hirdette a hazafiság kötelmeit szülővárosa sokat szenvedett lakosságának. Népszerűsége csakhamar általánossá lett. Vácz lakossága rajongva fogadott szót a haza parancsszavát ájtatos ima közben hirdető szónok intelme s buzditásának. A honszeretet tüzétől égő polgárság fáklyás zenét rendezett K. P. tiszteletére. És a lecsapott füstként gomolgó polgárság érzelmeinek tolmácsa *Belicza Pál* úr rokonszenves meleg hangon és imaszerő fohászban kérte Vácz város kedvencz papját, hogy igyekeznék hivataltársait is megnyerni az általa hirdetett s nemzeti kötelemként tisztelt eszmék pártolására. — *A megpróbáltatás nehéz napjai lezajlottak, tragoediává fejlődött a a nemzeti szabadságharcz drámája.* A vérvesztett nemzettel K. P. is csalódott, s hazafias reményeinek roncsaival egyházmegyéjében bujdosóvá, a hatalom és u. n. gutgesinntek előtt veszélyessé vált. Kiesett az irányadó körök kegyelméből, s csakis az, hogy egyházi beszédét ki nem nyomatta, s egy, mindeddig titokzatos protectio ment-

hette meg a nagy hazafit a számos elfogottak közös végzetétől. Igy aztán a kanonoki stallum előtt állott 40 éves pap, 1849. évi decz. 24-kén nagynehezen dorozsmai plébánossá lett, olyanféle kilátással, mely lelki szemeit a plébániáról egyenesen a temetőbe irányozta. De mégsem . . .

Tizennégy évet s 6 hónapot töltött, mint lelkipásztor, Kun-Dorosmán, híveit a vallás kegyszereivel üdítve, az isteni igét hirdetve, és emellett (tartós csendőri felügyelet alatt) a honszeretet, törvény s felsőbbség iránti őszinte tisztelet, hivség és engedelmesség magvait ültetve azoknak szivébe. 10,000 lélek terhes lelki gondozása mellett Dorosmán adta ki 1852-ben „*Manuale Parochorum*“ (Plébánosok kézikönyve) czím alatt ezen tanácsadó könyvét, mely 3000 s néhány száz példányban forog közkézen. *E munka után ismeri őt az egész haza érdemes lelkészkedő kath. papsága.* A magas püspöki kar atyai elismerő kegysorokat intézett a szerzőhez; *egyik főpásztor épen a művet égi ihlet sugalta* (coelesti consilio scriptum) *iratnak* nevezé. Az ő idejében a dorosmai tágas templom *Roskoványi Ágoston*, akkor váczi megyés püspök ő nmlga által ünnepélyesen fölszenteltetett, két uj kápolna, több kereszt s három tanyai iskola létesült. Püspökatyailag a parochia négyszer lőn meglátogatva. Mint plébános egy helybeli ifjút 3 éven át neveltetett saját költségén a fővárosban *dr. Entz Ferencz* intézetében, oly czélból, hogy az később az elemi tanulókat a fanemesítés és haszonkertészet gyakorlati terén kiképezze. Mint kerületi esperes és tanfelügyelőnek az elemi tanügy körül szerzett kiváló érdemeit az akkori kormány dicsérő okmányokban elismerte. K. volt az első dignitárius plébános Dorosmán, mint kinevezett monostori apát, s ezen egyházi méltóságnak megfelelő ornátusról is gondoskodott 1861. évben.

Az isteni-gondviselés bölcs püspökök igazságszerető kormányzata alatt, Jelesünknek az erkölcsi elégtételt elvégre is kegyesen megadta. 1854-ben a félegyházi gymnasium püspöki biztosává, 1855-ben szentszéki ülnökké, 1856-ban alesperessé és zsinati vizsgálóvá, 1859-ben a házassági törvényszék biztosává, 1861-ben monostori apáttá, 1864-ben váczi kanonokká, majd pesti, és székesegyházi főesperessé neveztetvén, 1881-ben a pápai praelátusi méltóságra érdemesittetett. — S most állapodjunk meg itt kissé. — A káptalani ressortok közül K. P.-nak a szentszéki fiscalatus jutott, mely hivatalt közel 20 évig viselte. Egyébként minden alkalommal mellőztetett tán azért is, hogy el nem tagadható tehetségeit más, nyilvánosabb érdemek gyüjtésére fordíthassa. És valóban *az általa még 1845-ben kezdeményezett s majd 4 évtizedig ébren tartott agitatio s talajkészités után, végre 1876-ban sikerült a papi nyugdijintézetet az önadóztatás állandó alapjára fektetni, és igy azt több időre megszilárdítani.* K. P. ezen érdemét is az egykorúak tagadni nem fogják. — Mint említők, K. P. a sz.-széki tiszti ügyészi hivatalt 1864-ben vette át, a midőn még a hamisesküvési pereknek is (quoad factum) elbirálása a sz.-székek jogható-

ságához tartozott. E munkakörben K. azon olasz szolamot fogadta el követésül: „*Chi non sa odiare, non sa amare.*“ (Aki nem tud gyülölni, az szeretni sem tud.) Mikép kell ezt értenünk, tüstént megfogjuk fejteni. *Valamint t. i. a közéletben örömet érezett a felett, ha az erény és valódi érdem diadalmaskodott: ugy viszont a bünnek törvényszabta üldözését, mint tiszti ügyész, szigorú kötelmének tekintette.* Egy izben értésére esett, hogy bizonyos ügyészi váddal fenyegetett, meghallván K. P. ügyészi tisztéről lemondását, egyet ugorva, a „*No hála Istennek*“ szavakat hangoztatá. Pedig ez nem volt a káröröm nyilvánitása.

K. P.-t, mint ügyészt többen fölkeresték tanácslás végett, — magas-állásúak nem egyszer utasiták hozzá a perlekedő házasfeleket azon kérelemmel, hogy legyen vezér és kalauz bonyolúlt ügyeikben; s kérelmök, a megszabott korlátok közt, sokszor teljesítve lőn. Alig, hogy kanonoki székét elfoglalta, legott a kir. táblai praelaturára két izben lőn kijelölve. Mikép érhette ily ritka kitüntetés a legifjabb váczi kanonokot, e kérdést megfejti a jogtudori oklevél, a váczi jogtanárság, és a „*Magyarhoni törvényhozás történeti vázlata*“ czimü általa kiadott mű, melyről az akkori jeles kir. személynök, *Melczer*, szerző előtt igen elismerőleg nyilatkozott. Midőn pedig már azon ponton állott, hogy üresedés esetén az első helyen fölterjesztessék, a kir. táblai praelátusság megszünt. Ritka pajkos szeszélye a sorsnak! Kárpótlás és vigasztalás fejében a kir. táblai praelatura helyett elnyerte utóbb a pápai praelaturát. — 1848—1884-ig folytatott irodalmi munkásságát együttesen kitüntetni kötelmünknek ismerjük, ez által is beigazolandók, miszerintő nemcsak kitünő hazafi, de tudományos honpolgár is volt egyszersmind. Kiadott müvei őt, mint történészt és jogászt bizonyára a legtekintélyesebb egyházi irók sorába emelik. Csak azt fájlalta leginkább, hogy az általa még 1847-ben nagy gonddal megirt, sok oldalról feszülten várt és meglepőn sikerült „*Magyar Közjog*“ kiadva nem lett, s jelenleg az már csak történeti becsesel birván, ezután is kéziratnak kénytelen maradni.

És már itt adjuk *dr. K. P. irodalmi munkásságának, önálló müvei, röpiratai, hirlapi czikkei és egyházi beszédeinek jegyzékét*, a termékeny tollú irónak saját jegyzeteiből: A) „*Manuale Parochorum.*“ Editio I. 1854. Tomus I. in 8. XVIII. 428 l. — Editio II. 1871. Tomus I. XXIII. 484 l. in 8. Hivatkoznak rá *Kopek* és *Kazaly*, munkáik előbeszédében, mint egyik kutfőre. *Tomus* II. Editio unica. 1860., 416 l. in 8. continens Suppl. Tomi I., item *Enchiridion Juris civ. et crimin. Austriaci.* A nmlgú püspöki kar és gondozó papság által epochális részvéttel felkarolva. — B) „*A Magyarhoni törvényhozás történeti vázlata*“ 1861. 282 l. 8-dr. (Gegus Dániel a magyar fordított törvénytár kiadása alkalmával kútfő gyanánt használta.) — C) „*Magyar közjog történeti felvilágositással.*“ (Kézirat) IV. r. 744 l. készült $184^6/_7$-ben, 1848—1861-ig szó sem lehetett arról, hogy napvilágot lásson. A volt httótanács, a könyvbiráló hivatal véleményének alap-

ján, 1848. jan. 25. ilyen kedvező ajánlattal terjeszté a volt m. kir. udvari Cancellária, és az ottani legfelsőbb könyvbiráló osztály vizsgálata alá: „*A szerző, munkájában honi közjogunkat jogilag és történetileg dicséretesen fejtegetve, mind fölséged iránti alattvalói hűségét, mind az alkotmányhozi ragaszkodását higgadt és túlságtól mentes írásmódjával eléggé tanusítja.*“ (Fönmaradt a püspökmegyei könyvtár részére.) — D) „*Specimen Monographiae Capituli Vaciensis.*“ 1884. 187 l. — E) „*Szemelvények az 1790/1. és 1825/7-ki országos egyházi választmányok munkálataiból.*“ 8-dr. 86 l. — F) „*Dissertatio inauguralis iuridica de Locis Credibilibus.*“ 1835. 8-dr. Jogtudori vitatkozás- és felavatásra készitett értekezés. — G) „*Szabad-e és kell-e káptalanainknak a kamatlábat legalább annyira felemelni, hogy a régi egyensuly helyreállíttassék.*“ Külön lenyomatban megjelent 1873. kis 8-dr. 52 l. — H) „*A kath. papság némely legégetőbb kérdéseiről.*“ 1875. 8-dr. 142 l. — I) „*Budapest és környéke, a magyar nemzetiség és nyelv szempontjából tekintve.*“ (Egyszersmind hármas jutalom-kitüzés a magyar nyelvet legsikeresebben tanitók számára). 1880. 8-dr. 84 l. — K) „*Diurnale*“, pro usu V. Capituli, cum brevi „*Agendario.*“ Vacii, 44 p. 1872. — L) „*Historia Dioecesis, Episcopalus, et Civitatis Vaciencis.*“ (Kézirat).

Hirlapi czikkek és sz. beszédek: 1. „*A magyar király koronázásáról és a királyné koronáztatási jogáról.*“ „Idők Tanuja“ 1867. öt számban. Szerkesztő az 1867. máj. 1. számában ekkép nyilatkozik: „*Hogy mennyire eltaláltuk a közlés idejét, kitetszik onnét is, hogy lefordítottak azt az „Idők Tanujából“ nemcsak német, hanem franczia lapok is, nevezetesen a „France“, melyből az időszerű közlést más franczia lapok is átvevék.*“ — 2. „*Eltévedt levelek*“ *a párisi* (általunk meglátogatott) *világkiállitásról.*“ M. Állam, 1867. szept. 14. 15. — 3. „*A világiaknak a papokról.*“ (A kath. magyar papságnak *gratuit* szolgálatai az állam érdekében). M. Állam. 1867 okt. 11. 7 számban. — 4. „*A szentszékek autonomiája.*“ M. Állam. 1869. ápr. 30. öt czikk. — 5. „*Autonomiai választási mozgalmak.*“ M. Állam. 1869. 6 közlem. — 6. „*Forradalmi váczi élmények.*“ Váczvidéki lap. 1874. 4 czikkben. — 7. *Mélt. és ft. Roskoványi Ágoston*, nyitrai püspök úr „*B. Virgo M.*“ czimü munkájának ismertetése. 1870. 1 czikk. „M. Állam. 8. Roskoványi Ágoston nyitrai püspök úr ő nmlga müvének „*Romanus Pontifex, tamquam Primas Ecclesiae, et Princeps Civilis*“ megvilágitása. M. Állam. 2 czikkben. — 9. „*A lengyelekért.*“ M. Állam. Dupanloup püspök után 2 czikk. — 10. Nmlgú és ft. Roskoványi püspök úr könyvének „*De independentia potestatis eccl.*“ ismertetése, 1 czikkben. M. Állam. — „*Utazás Tatranyi Dávid, s az aërodrom honába*“ (Kolozsvárra). M. Á. 3. sz. — „*A váczi Lyceum restauratiója.*“ Váczvidéki Lap. 1874. 2. sz. — 13. „*Be kell-e táblázni a községeknél kifektetett k. alapitványi tőkéket?*“ M. Á. 1876. 3. sz. — 14. „*Magyar kanonoki beiktató.*“ M. Á. 1876. 1. sz. — 15. „*Az első váczegyházmegyei nyugdij-intézeti közgyülés alkalmával általam tartott beszédek.*“ M. Á. 1876. szept. 26. 2 czikk.

16. „*Adalékok a választott és fölszentelt püspökökről*“ czimű czikkhez. Religio. 1877. 1 cz. — 17. „*500 frtnyi jutalomkitüzés*“ annak részére, aki bebizonyitja, hogy (mint vakmerően állittatott) a káptalanok kölcsöne 20.30 százalékkal jár. 1877. M. Á. 1 cz. (Senki sem jelentkezett.) — 18. „*Kalászat a koreseményeknek* (orosz török háború) *mezején.*“ M. Á. 1877. 6 cz. — 19. „*A káptalanokról, mint hiteles helyekről.*“ Azon alkalomból, midőn a m. belügyminiszterium a a károlyfehérvári és kolosmonostori hiteles helyek által előrzött okmányokat a budai országos levéltárba áthelyeztetni kivánta. M. Á. 1878. 4 czikk. — 20. „*Búshangok a jelenből.*“ Religio. 1878. 1 cz. — 21. „*Egyházi tanulmányok.*“ (Fontos kérdések fölött.) M. Á. 1878. 10 cz. — 22. „*Váczi székesegyháztér*“. Váczi Közlöny. 1880. 1. cz. — 23. „*Polemia ily czim alatt: Cifra nyomorúság, vagy nagy község?*“ Váczi Közlöny. 1880. 2 cz. — 24. „*Vácz jul. 15. és 17. 1849.*“ és „*1868. jul. 19.*“ Váczi Közlöny. 1 cz. — 25. „*Egy szó a maga idején.*“ Váczi Közlöny. 1881. jun. 19. 1 cz. — 26. „*Tisza-Eszlár.*“ M. Állam. 1883. aug. 6. 1. cz. — 27. „*Mi az az Esperesszék?*“ M. Á. 1883. szept. 20. 2 cz. — 28. „*Egyh. sz. beszéd, sz. Rochus hitvalló napján.*“ Vácz, 1846. aug. 16. — 29. „*Egyh. sz. beszéd, a B. Szüz Mária tiszteletére*“, Vácz, 1845. szept. 14. a hétkápolnánál eltartva. — 30. „*Mária az ered. bün nélkül fogantatott királyné 7 fájdalma s öröme,*“ Dorosma, 1855. decz. 8. — 31. „*Sz. István első ap. m. király dicsbeszéde.*“ Elmondatott Bécsben aug. 22. 1869. — Hogy röviden végezzünk, ide sorolhatnók régi czikkeit és huzamos polemiáit a „*Religio*“-ban (1885.); egy pár ötlet a „*Mátyás Deák*“ számára, és egyéb szózata „*Tanitók nyugintézete*“ számára, közölve az egykori „*Tanodai Lapok*“-ban. Végre ifjukori szárnypróbálgatásaink: „*Az örökségre vágyódók*“ (szinmű, előadva 1834. a papnöveldei szinpadon). — „*Drégely*“. (Rege a magyar előidőkből, egy füzfa poetától). — „*Hat dinnye közt csak egy volt jó.*“ „*A fátyol, vagy az átöltözött török-magyarok.*“ „*Meglepetések;*“ stb. stb.

A városi rostrumról és a sajtó útján *lankadatlanul sürgette a váczi kegyes-rendi gymnasiumnak kiegésztitését.* Sok utánjárás és nagy áldozatok árán, mint föntebb annak helyén láttuk, végre az ige testté lett. Az e czélra megindult adakozásban az akkori nmlgú püspök és városi közpénztár után, K. P. a magán-adakozók sorában egyik vezérszereplő volt. Szivének jóságát sok gymn. tanulóval éreztette; 18 év alatt 10 ily tanuló volt nála, kik közől *hatot* az egyházi pályára nevelt. És pedig: T. G. T. (1864—1865.) minoritarendi áldozár, volt gymn. igazgatótanár és jeles egyházi költő. Már több izben örvendeztette meg ő mlgát megjelent műveivel, melyek részint tudományasak, részint egyházi költemények; — *Fr. Gy.* (1870—1874. † 1876.) esztergommegyei papnövendék; — *E. Gy.* (1874—1876.) váczmegyei áldozó pap; — *Sz. M.* (1877—1878.) váczmegyei papnövendék (kilépett); — *P. J.* (1878—1879.) váczmegyei áldozó pap. Végre *Varga Mihály* úr, ki 1879—1880. vagyis 2 éven át teljes ellátásban részesült nála s 1885. jul. 18-kán pappá szenteltetett; jelenleg úri-i káplán, a ki

a „Magyar Állam"-ban, 1884. nov. 26. s 27-kén ő mlga aranymiséje (1884. április 9.) alkalmából megjelent legjobb életrajza kiegészitéseül igy ir u. e. lapban (1884. decz. 16.):

„Ezen kedves emlékü 2 év alatt nyilt alkalmam a méltán tisztelt nagyérdemü főpap fennkölt gondolkozását megismerni, minden jó és szépért buzgó s különösen a szegények ügyét oly melegen fölkaroló szivét és mély tudományát csodálni. Bőkezüségén mindig épültem. Mily kimondhatlan jól esett szives leereszkedése; egyátalán deákjaival mindig atyailag bánt. Kegyes leereszkedése valóban nem a mindennapi gondolkozás sajátja; deákjait, mint valami titkárait tekintette. Csendes estéken folytatott beszédeiből mily sok hasznosat tanultam. Csupa szem-fül voltam, midőn utazásai s tapasztalairól beszélt. Nagyritkán ejtett egy-két szót a nemzet megpróbáltatásának napjairól s akkor viselt dolgairól. Ekkor rendesen elkomorodott. Alkalom adtán megmutatta az élet sikamlós lejtőit, melyeket az ifjúkor, — az álmok kora, — rendesen nem szokott észrevenni. Komoly tanitását rendesen kellemes zamatu humorral vegyitette. Azonban, ha egy szóval sem int, tanit, már maga az egész élete tanulás volt egy fiatal emberre. Folytonos munkássága tevékenységre buzditott, mely neki a késő tisztes korban is örökké ifjú kedélyt, s kitünő testi egészséget és erőt szerzett. Mily örvendetes perczeket szerzett nekem az által, hogy általam küldte el a szegényeknek a segélyt. Egy alkalommal, midőn elmondtam, hogy milyen szerencsétlen embert láttam az utczán, azt kérdezte: adtam-e neki valamit; mivel igennel feleltem, ki kellett vailanom, mennyit adtam az illetőnek s nekem az összeget többszörösen visszaadta, minden ellenmondásom daczára.

K. P. jócselekedeteit Krisztus urunk tanitása szerint gyakorolta. Hányszor történt, hogy a vacsoránál igy szólt: „Öreg (rendesen igy szólitott), tudja-e, hol lakik N. N.? Vigyen neki holnap nehány forintot; délután, mikor sétáltam, nagyon szomorü volt." — Vagy: „Itt vannak az ünnepek, jó volna pár forintot vinni N-nek, hadd legyen ott is ünnep." — Az, mit még tanultam a bőven adakozó főpaptól, a *hazaszeretet*, midőn láttam, hogy ő nemcsak szóval, hanem tettel is iparkodik a hazának hasznára lenni. Nem feledem el soha, mily öröm ragyogott nemes vonásain, midőn tapasztalta, hogy nem fehér holló Budapesten sem a magyar szó. K. P. jellemző vonása, hogy a legkisebb alkalmat sem hagyta elmúlni, mely jótékonyságának tárgyul szolgálhat. Az önzetlen hála mondatta el velem a kifeledett jótéteményt, hogy ez által is teljesebbé legyen életrajza, s gyarapodjék a dicsőség, mely fehér fürteit méltón diszitette. Azon leróhatlan hála adta ezen szavakat ajkaimra, melylyel jótevőmnek tartozom a sok szellemi és anyagi támogatásáért. Azokról a tisztes ajakokról jött figyelmeztetéseket és tanitásokat soha feledni nem fogom."

Az inség 1875. és 1879-ben fölütvén szörnyfejét városunkban,

K. *leves-osztó-konyha megnyitását* inditványozá 100—100 forint külön megajánlásával. Készséggel gyámolitá évenkint a házi szegények egyházmegyei intézetét, serkenté ösztöndijaival a növendékpapság „*Pázmány-egyletét*“, a cassinó-kör-, tűzoltó és lőegyletnek pártoló, a nő- és veres-kereszt-egyletnek pedig alapitó tagja; szóval: szerény visszavonultsága s okosan beosztott gazdálkodása mellett megtakaritott filléreit folytonosan népnevelési, humanitarius, hazafias és egyházi czélokra forditotta, amint ezt itt látjuk a következő sorokból: „*Dr. Kovách Pál adakozásai.* 1850—1884. 1. (1853. okt. 4.) *Dorosmán* a Rózsa Sánor által megölt csendőrök temetésekor 50 ft. (1875. és 1880.) Váczon a honvédhuszároknak ő felsége, a király nevenapja alkalmával 64 ft. Összesen 114 ft. 2. *Dorosmán* volt hitelemző káplánjaim, elemi tanitók, és házi szegény hiveimnek honorárium- és segélyezésképp évi 80 ft; $10^1/_2$ év alatt (l. a püspöki elismerő leiratot 1853. decz. 24. 2875. sz. a.) 840 ft. — 3. (1855—1858.) *Csonka Gábor* dorosmai fiúért *dr. Entz*-nek Pesten, 3 éven át, a mellékes kiadásokkal 550 ft. — 4. (1855. május 10.) A váczi papnöveldének (100), papi nyugdijintézetnek (200), egyházmegyei közpénztárnak (100), a váczi hétkápolnának (100) összesen 500 ftok. — 5. A (1856. szept. 8.) Dorosmán a püspök általi templomszenteléskor viselt 2 napi költség 300 ft. — 6. A dorosmai tűz- s árvizkárosultaknak (1857. és 1879.) 80 ft. — 7. (1859. szept. 29.) Önkéntes hadi segély az olasz hadjáratkor 100 ft. — 8. (1861. nov. 17.) A dorosmai házi szegényeknek (126), (1861. és 1871.) a váczi nőegyletnek (200 ft); (1869. jan. 15.) a Vácz városi kórházra (100); (1869. ápr. 14.) a váczi szegények egyházmegyei intézetére kötelezőleg ajánlott 200 ft, összesen 626 ft.

9. (1870. okt. 1.) váczi nagygymnasiumra (100); (1881.) a váczi Lyceumra (100), összesen 200 ft; — 10. (1871. május 5.) a váczi káptalani könyvtárnak 100 ft; (1875. 1879.) a váczi inségesek levesosztó konyhájára 200 ft, — (1877/8.) ösztöndij a váczi gymn. ifjuságnak 90 ft; — (1879. 1880.) jutalom-osztás helybeli és a magyar nyelvet legjobb sikerrel elsajátitó tót és sváb falusi tanitóknak Bpest körül (265 ft) összesen 655. ft. — 11. (1879.) *A váczi egyházmegyei tanitók, ezek özvegyei, árvái és szegény tanulói javára 10,000 ftot.* Ezen alapitvány „*Kezelési szabályzata*“ megjelent egy iven Váczon 1880-ban. — 12. (1880.) A vöröskereszt-egyletnek (100), (1880.) egy tönkrejutott családnak megmentésére 100; összesen 200 ft. — 13. Pápa ő szentségének péterfillérkép (1881.) 400 ft. — 14. (1881.) két ügyefogyott család temetkezési költségeihez (62 ft); Vácz város ujabb ápoldájának terményben (47 ft 94 kr.); (1883.) A váczi papnöveldei „*Pázmány-egylet*“-nek kötelezett 100 ft, összesen 209 ft 94 kr. — 15. (1883.) A váczi székesegyház pénztárának a kisorsolandó földtehermentesitési kötvények után járó $5_0/^0$ agióból ajánlott 85 ft, — (1884) a váczi székesegyház uj (most készülő) templomórájára lekötött 1000 ft, — (1884) a váczi székesegyházi (megren-

delendő) villámháritóra ajánlott 900 ft; összesen 1985 ft. Ide nem értve a rendes, időszaki, apróbb adakozásokat, rokonsági, vagy utazásokra forditott e czimen 3500 ft kiadásokat s illetve segélyezéseket.

Habár mindezek az ő nemes-szivüségének bizonyitványai, de ezek között bizonyára azon adakozása árulja el a hazájáért mindig ifjú erővel lelkesedő főpapot, a melylyel az egyes eltótosodott községek mikénti visszamagyaritására fényes példát adott. *Tettel és nem szóval kell itt a magyarság ügyét elősegíteni*, mondá, midőn egy izben a Budapest körüli tót és sváb faluk visszamagyaritásával vitatkoztak előtte; s az eredmény megmutatta már is, hogy neki teljesen igaza volt. Kitüz jutalmat évenkint azon tót és sváb községi tanitóknak, kik a magyar nyelv tanitása körül legtöbb érdemet szereznek. Ha igy karolnák fel mindenütt a magyarosodás kérdését, egy negyedszázad alatt a még mindig nagyszámú tót és sváb faluk lakóiból tősgyökeres magyar emberek lennének, s a *Schulverein*-oknak nem lenne többé terök a germanisatio terjesztésére. — A jótékonyságáról tett összeállitás csak az életébeni jótéteményekre vonatkozik, miket végrendelete tetőz be. Mit és mennyi jót tehet vala e nemes szivü főpap, ha kezeire teljes tiz gira bizatott volna.

Régi kedvencz eszméje volt, Váczon a 48-as honvéd-emlék föntartására tőkét gyüjteni. Örömmel fáradott mások által is ezen hazafias erélylyel pártolt eszméje megvalósitásán; a terv azonban eddig le nem küzdött akadályokba ütközött. Mindemellett 1866-ban a váczi diszes honvéd-emlék leleplezését, fényes szertartással, országos ünnepély mellett, ő végezte. — Mint hatásos szónok lévén ismeretes, több egyházi beszéde, hallgatóinak kivánatára, nyomtatványban is megjelent. 1869-ben K. P.-t ujabb megtiszteltetés érte az által, hogy sz. István első apostoli királyunk napján Bécsben tartatni szokott ünnepélyre egyházi szónoknak fölkéretett. E sz. beszéddel akkoriban a politikai nagyobb magyar lapok is foglalkoztak, sőt később a pikáns jelenség- s előzményekhez különös utóesemények füződtek, melyeket itt futólag vázolni jónak látjuk. Megtörtént e sz. beszéddel, hogy, mivel az lengyel forditásban a nép kezén forgott, és a lengyel clerus azt a szószékről felolvasta, s különösen a magyar s lengyel nemzet közti ősi barátságról szóló passust hangsulyozva, hallgatóinak megmagyarázgatta: az orosz rendőrség (mint azt Krakóból 1869. nov. 25. a P. Lloydnak táviratozták) a sz. istván-napi bécsi beszéd lengyel forditását üldözőbe vette, jelesül Czenstochauban (e hires búcsúhelyen) az utólért példányokat elkobozta. (*M. Állam*, 1869. nov. 26.) „E beszédben ugyanis a magyarok és lengyelek egyesüléséről van szó, s a lengyel papság közt nagyon el van terjedve.“ (*M. Állam* idéz. sz.) Ugyancsak a „*M. Állam*“ 1869. szept. 2-ki számában idevonatkozólag ez áll: „(Méltánylat.) A franczia lapok is lelkesen méltányolják és dicsérik ft. Kovách P. váczi apát-kanonok urnak sz. István napi ünnepi beszédét, melyet Bécsben tartott.“ — Halljuk végre e tárgyban a Religiót: (1875. II. félév nov. 24.) „1869.

Bécs. Kovách Pál szerencsés párhuzamokat fedez fel sz. István és ő fölsége kormánya alatt s közt... A lapok tudósitása szerint a jeles beszéd eme helyét a lengyel templomokban felolvasták az egyházi szónokok.

K. P., a jó és áldozatkész hazafi, az iró és derék szónok egy személyben, sokat látott és tapasztalt férfiút is képvisel. Szeretett hazánknak nagy részét személyesen beutazta. 1857-ben látta Bécset, N.-Máriaczelt, Gráczot, Triestet és Velenczét. 1862 ben Prágát, Drezdát és Berlint, s az ott 1842-ben eltemetett fivérének sirját. 1867 ben Párist, s itt a világkiállitást, Némethon és Svájcznak szép nagy tájképével együtt. 1869-ben Felső Ausztriát (Linz, Salzburg, Ischl stb.) 1873-ban a világtárlat őt Bécsbe vonzotta. Következett 1874-ben Erdély főbb pontjainak (Kolozsvár, N.-Szeben, Károlyfehérvár) érdekes szemléje. Csak is a hajlott életkor alkonya vetett véget az évenkénti kirándulásoknak. — Hátra van még belvilágát néhány vonásban megismertetni. *Ompolyi*, a „*Váczi celebritások*“ irója imigy kezdi K. P. életrajzát: „*Bár nem feje a váczi káptalannak, a feje egész káptalan, telve tudománynyal, melegen érző kebele a közügy iránti érdeklődéssel, s termete minden porczikájában magyarsággal.*“ Ezen általánosság az eddig mondottakban már jóformán részletezve van és illustrálva.

És már e helyen fölemlitjük a nemes-szivű főpapnak a dorosmai, egykori szegény hivei iránt tanusitott jótékonyságát és őt ezért e város részéről hálából ért kitüntetését. Ugyanis: Dorosma város képviselő testülete által *a lelkészi és hazafiúi érdemek, és a szegények iránt tanusitott kegyes gondoskodása elismeréséül kiállitott diszoklevél* mellett megküldött jegyzőkönyvi kivonatot itt egész terjedelmében közöljük: „Kivonat — Dorosma város képviselő testületének 1886-ik évi márczius hó 4-én tartott közgyülése hitelesitett jegyzőkönyvéből. 12. sz. Felolvastatott Dr. Kovách Pál váczi őrkanonok, apát, pápai praelátus úr Ő méltóságának következő levele: Tekintetes városi Tanács és képviselő testület! A dorosmai házi szegények javára általam tett alapitványnak városi rendezéséhez, a kamatok tőkésitéséhez s általában a kezelési módozatokhoz ezennel teljes mértékbeni hozzájárulásomat kifejezvén; minthogy a kivivott siker legmerészebb reményemet is tulhaladja, az általam ez esetre igért és most ide zárt 250 ftot, a Tek. városi előljáróság utólagos helybenhagyásának reményében, akként vélem elhelyezni, hogy mindenekelőtt a behajtott 277 ft 20 kr. tőke ötszáz (500) frtig kiegészittetvén, gyümölcsözés végett haladéktalanúl kifektettessék; a szerény maradvány pedig méltányosság szempontjából t. *Zádory Károly* jegyző urnak, kit az eredmény előidézésében oroszlánrész illet, magam és szegényeim mély hálájának kifejezése mellett átadassék. E nélkül eljárásunk bizonyára nem lenne méltó tolmácsa nemes elismerésünknek. Egyébként a helybeli nt. plébános urnak, mint szegény hivei atyjának jogos befolyását e kegyes alapitványra nézve is tisztelettel meg-

emlitve, honfiúi s elkötelezett érzelemmel maradok, Vácz 8/11. 1886. A tek. városi tanácsnak és képviselő testületnek alázatos szolgája Dr. Kovách Pál s. k. pápai praelátus, apát s váczi őrkanonok."

„Ezzel kapcsolatosan a községi tanács előterjeszti, miszerint az összeg *Zádory Mátyás* alapitványi pénztárnoknak és *Zádory Károly* jegyzőnek pedig a részére kiadatni rendelt 500 frton felüli összeg kiadatott, utóbbi azonban a 27 frt 20 krt, 100 frtra kiegészitvén, jótékony alapitványként a város kezelése alatt hagyta, a miről egyébként külön előterjesztés tétetik. — *Kiss István* képviselő meleg szavakban ecseteli azon elévülhetlen érdemeket, melyeket Dr. K. P. úr Ő mlga az egyház, a haza és a tudomány javára irányult sikerdús tevékenysége s bőkezű jótékony adakozása által szerzett, s különösen kiemelve, hogy a jelen előterjesztésből kivilágló kegyességéért, köteles hálája s ragaszkodása jeléül mélyen érzett elismerésének önmagára nézve is megtisztelő módon az által fogja bizonyitékát adni, *ha Dr. Kovách Pál úr ő méltóságát, e hitközség egykori lelkipásztorát, e város diszpolgárává a képviselő testület egyhangúlag megválasztja.* Az öröm és a hála kedves érzetével veszi tudomásúl Dorosma város képviselő testülete Dr. Kovách Pál pápai praelátus, apát és őrkanonok úr ő méltóságának korábbi alapitványa 500 frt, azaz ötszáz frtra történt kiegészitését tárgyazó s egész terjedelmében jegyzőkönyvbe iktattatni rendelt nagybecsű leveléből kivilágló nemes elhatározását. — Valamint helyeslő tudomásul vétetik a községi tanácsnak azon intézkedése is, hogy *Dr. Kovách Pál* úr ő mlga levelében foglalt rendelkezést késedelem nélkül foganatositotta. A fentebb nevezett kegyes adományozónak pedig, a ki volt hivei segélyre szorult szegényeiről ily lekötelező bőkezüséggel és emberbaráti szeretettel gondoskodik, Dorosma város képviselő testülete egyhangúlag szavaz köszönetet. Végre utasittatik alapitványi pénztárnok, hogy a jelen alapitvány kezelése körül, a fennálló szabályok szerint s akként járjon el, hogy a kamatok kiosztásához a helybeli plébános urat mindig meghivja.

„Dr. Kovách Pál pápai praelátus,apát s váczi őrkanonok urat Dorosma város tanácsa s képviselő testülete *hervadhatlan lelkészi s hazafiúi érdemei elismeréséül, a helybeli szegények iránt tanusitott kegyes gondoskodásaért e város diszpolgárává egyhangulag megválasztja.* A diszoklevél kiállitásával szövegezés és aláirásával ezen jegyzőkönyv hitelesitésére kiküldött bizottság megbizatik és elrendeltetik, hogy az okmány egyik eredeti példánya a városháza közgyülési termében keretbe illesztve kifüggesztessék, másik eredeti példánya pedig dr. Kovách Pál ő mlgnak ezen jegyzőkönyv hivatalos kivonatával együtt megküldessék. Miről a községi tanács és alapitványi pénztárnok végzésileg, Dr. Kovách Pál, ő mlga pedig jegyzőkönyvi kivonat és külön felterjesztéssel értesittetni rendeltetnek."

Az áldott lelkü főpap jótéteményeit ép oly csendesen, de hatásosan gyakorolta, mint a forrás. Oh mily sokan élvezték jótékony

ságát, anélkül, hogy ezt mások csak sejtették volna is. Büszkék lehettek a vácziak ezen derék földijökre. mert első sorban ők élvezhették nemes szivének összes kifolyásait. Ő mlga soha sem kereste a kitüntetést; mindig félrevonult a dicséretek elől; pedig ha ember valaha kiérdemelte: ugy első sorban ő mlga az. Ezt szivlelték meg a dorozsmaiak, a midőn az 1886. évi márczius 4-én tartott rendszerinti közgyülés alkalmával *egyhangúlag diszpolgárrá* választották ő mlgát. Ez olyan elismerése az érdemnek, aminőt csak kevesen élvezhetnek, mert a nevezett községnek ez időszererint ő mlga az *egyedüli* diszpolgára. E kitüntetést soha sem kereste, de a derék dorozsmaiakban meg volt a hála érzete, s kötelességüknek tartották azt ilyen módon leróni. Jul. 13-án jött fel egy három tagú küldöttség, a mely átnyujtotta a kinevezési okmányt. A küldöttséget *Czékus Ferencz* főbiró vezette; tagjai voltak; *Kiss István* plébános, *Zádory Károly* jegyző. Midőn ezen utóbbi meleg szavak kiséretében átnyujtá az okmányt: a meglepetés, a meghatottság tükrözött vissza a nemeskeblü főpap arczáról, s egyszerü, de a sziv mélyéből fakadó szavakkal fejezte ki köszönetét ezen, szerinte meg nem érdemelt, kitüntetésért.

A diszokmány kék bársony, remek czirádákkal és gyönyörü kivitelü ezüst-sarkok és kapcsokkal, közepén ő mlga monogrammjával. Azt piros bőrtokba lehet rejteni. Az egész okmány három levélből áll, a melynek középsőjén van a kinevezés, mely szószerint igy hangzik: „Mi Kún-Dorosma város tanácsa és képviselőtestülete az alulirt napon tartott rendszerinti közgyülésünk alkalmával hozott s 12. szám alatt hitelesitett jegyzőkönyvünkbe igtatott egyhangu határozatunkkal mélt. és főt. *Modrai Dr. Kovách Pál urat Pápa ő szentségének házi papját, váczi székesegyházi őrkanonokot, cz. apát, 1849-től 1864-ik évig volt kún-dorosmai plébánost stb. hervadhatlan hazafiúi és lelkészi érdemei elismeréseül, az itteni szegények iránt tanusitott kegyes gondoskodásaért, s volt hivei hálaérzete és kedves megemlékezése jeléül, Kún-Dorosma város Diszpolgárává megválasztatik,* ilyennek elismerjük s mások által is elismertetni kivánjuk és ennek bizonyitására jelen oklevelünket helyhatósági pecsétünk lenyomatával és aláirásunkkal megerősitve, a fentebb tisztelettel nevezett főpap s e község ez időszerint egyedüli diszpolgárának kiadtuk s hasonló másod-példányát a város közháza tanácskozási termében keretbe helyezve kifüggesztettük, őrizzük s utódaink gondozására bizzuk. — Kelt *Kún-Dorosmán*, a községi képviselőtestület 1886. évi márczius 4-én tartott rendszerinti közgyülésből. *Czékus Ferencz*, biró, mint a közgyülés elnöke, s. k., *Zádory Károly*, jegyző, mint a közgyülés jegyzője, s. k., *Kiss István*, plébánus, s. k., *Horváth János*, jegyző, s. k., *Dr. Beregi József*, tiszti orvos, s. k., *Balázs Márton*, tanácsnok s. k., *Komáromy László*, tanácsnok s. k., mint a község képviseleti közgyülés kiküldött tagjai.“

Ő mlga egy szükebb körü ebédet adott a „*Csillag-szállodá*“-ban a

küldöttség tiszteletére, a melyre városunk néhány polgára is hivatalos volt. Ebéd alatt megeredtek a pohár-köszöntők, melyek részint az ünnepeltre, részint a küldöttség tagjaira lettek elmondva. Legmeghatóbb jelenet volt az, amidőn ő mlga *Zádory Károly* jegyzőnek egy értékes és remek gyürűt nyujtott át. Zádoryt dr. K. P. ő mlga, mint dorosmai plébános buzditotta, támogatta a tudományos pályán; ő adott neki bátoritást, ő beszélte rá szüleit, hogy fiukat, a kiben tehetséget fedezett fel, a tudományos pályára adják. Hogy ugy mondjuk fiui hálával és tisztelettel viseltetik Zádory mindenkor e jeles főpap iránt, s szavai, melyekkel ez ujabb kitüntést ő mlgától vette, csakis a fiúi hála, szeretet és tisztelet szavai votak. Csendben minden zaj és feltünés nélkül folyt le az ünnepély méltóan ahhoz, akit ünnepeltek. A dorosmaiaknak is az volt jelszavuk, a mi ő mlgnak: „*Amit a jobb tesz, ne tudja a bal.*“ Nem kürtölték senkinek, de becsülettel megtették azt, amit egy igaz hazafi, Isten szive szerinti főpap s a szegények igaz barátja iránt mindannyiunknak megtenni kötelességünk. Ő neki a jótékonyság minden nemében öröme telt, de ezt ugy gyakorolta, hogy a lekötelezetteken kivül másnak erről tudomása alig volt. Vajha sok ily nemelelkü, bőkezű, Isten szive szerinti főpapot, igaz hazafit és emberbarátot adna a jóságos ég szorongatott egyházunknak, szeretett hazánknak és a gyámoltalan emberiségnek!

A dorosmai, itt vázolt kitüntetés cserfagalyját befüzzük a kitüntetett férfiú hervadhatlan koszorújába; és szerfölött örvendünk, hogy az igazi hazafiúi érdemek és a felebaráti szeretet sugalta jótékonysági cselekedetek a méltó elismerés hangját a mai érdek-világ sziveiben is megtalálják. — (V. ö. a „*Váczi Közlönyt*“ 1886. 20. sz. május 16. és jul. 18. 29. sz.) — Ő mlga azután sem feledkezett meg a dorosmaiakról, mert előbbi jótettein kivül mintegy több száz frt értékű kelyhet ajándékozott templomuk részére. — Ő mlgnak egyik fő jellemvonása volt a *szerény középszerüség* és *a magány előszeretete*. — Midőn 1845-ben *gr. Nádasdy* v. püspök érseknek kineveztett, világos szavakban kijelenté titkára előtt atyai vonzalmát és készségét, őt magával Kalocsára elvinni, hol aztán számára biztosabb kilátás nyilhatott volna. Ámde K. szemhatára soha messze nem tertjedt; rövid-látó maradt ő igy is, amugy is. *Peitler* v. püspök ő nmlgnak többször kelle őt sürgetni, hogy a kir. táblai praelaturát erélyesen ambiálja. K. pedig mindig akként volt meggyőződve, hogy őt a jó Isten, temperamentumánál fogva is, magányosságra szánta és vezette. Jóllehet egy hosszú pálya folyamában az udvari élet, utazások s másnemü nyilvános tapasztalat közben sokat élményezett: mindemellett a pezsgő világ közepette is a magány-szeretetnek typusát megtartotta, melynek pedig szintén megvannak árnyoldalai. K. P. jellemének szintén fővonása volt *az igazság-szeretet* is. Ez által ugyan sok ellenséget szerzett magának, s életéből évtizedeket vesztett. Példa erre, a többi közt, az 1848/9-ben élénken tanusitott hazafiassága.

A kipróbált hazafiasság, határozottan szilárd akarat, fáradhatlan

munkásság, irói tehetség, alapos tudományosság, és az okosan kiszámitott takarékossággal párosult nagylelkű bőkezűség, domboritják ki azon jellemvonásokat, melyek dr. K. P.-nak kiemelkedő alakját hiven s életnagyságban elénk állitják. A 73 éves, lelkében még mindig ifju tisztes öreg, *saját jubileumának emlékesitésére classicus latinsággal megirta a váczi káptalan Monographiáját*, mely szép szellemi Xeniumhoz csatolta egyvégben hála-ajándékul a váczi székesegyház javára biztositott pénzbeli jelentékeny áldozatát. — A haza, a nemzet, az egyház, szülőhelye és földiei iránt tanusitott csillogó érdemei ragyogóbbak minden érdemrendnél s maradandóbbak az érczszobornál. Olyan kimagasló jellem, mint az övé, nem szorul emberi dicsőitésre. — Ő mlga 1884. április 9-ik napján ülte pappá-szenteltetésének 50-ik évfordulóját, s ezen évi nyárszak folytán egy honi kies fekvésű kegyhelyen mutatta be a Mindenhatónak aranymise-áldozatát. A eredeti terv szerint, *Nagy-Mária-Zell*, a Nagy Lajos dicső királyunk által emelt templom és búcsújáró kegyhely vala kitűzve, de a jubilárisnak aggkora, és a vadregényes táj éghajlati szeszélyeinek tekintetbe vétele után a terv megmásittatott. — A „*M. Állam*“ kijelentette még ezen 1884. évi májusban, midőn a lapok dr. K. P. papi jubileuma alkalmából hiányos életrajzi adatokat közöltek, hogy ezen érdemdús Praelátus lehetőleg teljes életrajzának megirásáról fog gondoskodni. Ily dolgozat valóban meg is jdlent a „*M. Állam*“-ban (1884. nov. 26 és 27 számokban, a tárczában) azon időben, midőn a tudós és nagylelkü főpapot az ő hálás szülővárosa, Vácz, legujabb jótéteményeért, az 1000 ftos, uj, székesegyházi toronyóráért ismét elismerő tüntetésekkel ünnepelte (Ld. „M. Állam“ nov. 22., 322. számát). Az ezen lap idézett két számában dr. H. I. tollából eredett terjedelmes és legjobb életrajzát ő mlgnak a legnagyobb részben mi is ezen biographiánkba átvettük. — Ezen aranymise alkalmából több lapok hozták ő mlgnak rövidebb életrajzát. Igy az „*Uj Kath. Társadalom*“ 1884. ápr. 6., 27 számában; a „*Váczi Közlöny*“ 1884. ápr. 6., 14 sz.; „*Kath. Család*“-ban, 1884. április 6. (14. 99. sz. 4—5. l.); „*Váczvidék*,“ Ompolyi Ernőtől; „*Hajnal-Album*“ Sarkadytól; „*Váczi Közlöny*,“ április 8. ifj. Varázséji G.; A „*Pázmány-egylet*“ „*Örömhangok*“ czimü kedves költeménynyel üdvözlé, valamint *Ujhelyi István* t. esperes-plébános is. Ld. a „*Magyar Államot*“ 1884. április 9. stb. stb.

A vallásos pap, kitünő hazafi, tudományos iró, jeles szónok s bőkezű adakozó, *1888. márczius 9-kén* visszaadta rövid szenvedés után lelkét Teremtőjének, miután kanonoktársa *Spóner József* apát ő nga a haldoklók szentségeiben részesité. A halotti jelentés igy szólt: „*A váczi szekesegyházi káptalan mélyen szomorodott szivvel tudatja szeretett kartársa, mlgos és főtdő Kovách Pál, pápa ő szentsége házi főpapja, bold. Szüz Máriáról czimzett monostori apát, váczi székesegyházi éneklő-kanonok, zsinati vizsgáló, az egyhazi és világi jog tudora, a budapesti m. kir. tudományos egyetem jogtudományi karának bekebelezett*

tagja, Dorosma város diszpolgára s aranymisés áldozárnak egy napi súlyos roszullét és a haldoklók szentségeinek buzgó felvétele után, életének 78-ik, áldozárságának 54-ik évében folyó évi márczius hó 9-én, esti fél 8 órakor történt elhunytát. A boldogult hült tetemei folyó évi márczius hó 12-én, reggeli 9 órakor fognak a kanonoki lakásból a székesegyházba vitetni, s ott az érette bemutatandó engesztelő szent mise-áldozat után a sirboltba örök nyugalomra elhelyeztetni. Váczon, 1888. márczius hó 10-én. Az örök világosság fényeskedjék neki!"

Temetése e hó 12-kén délelőtt ment végbe a közönség osztatlan részvéte mellett. Jelen voltak: *dr. Schuster Constantin*, megyés püspök, a székesegyházi káptalan, a városi s honvédi tisztikar, a különböző egyesületek és társulatok, a növendékpapság, a k. r. ujoncznövendékek, a tanuló ifjuság, stb. Dorosma városa küldöttséget küldött a temetésre *Tajthy* főbiró és *Kiss István* személyében, és koporsójára koszorút helyezett e fölirattal: „*Egykori plébánosa s diszpolgárának, Dorosma város közönsége.*" A temetési szertartást *Neszveda István*, fölszentelt püspök végezte, mely után megindult a gyászmenet a székesegyházba, hol az engesztelő sz. mise-áldozat bemutatása után levitték a koporsót a székesegyház sirboltjába s a nagy férfiú hült tetemeit örök nyugalomra helyezték. A növendékpapság énekkara mind a háznál, mind a kriptában gyászdalt zengett. A székeskáptalan s a városunknak egy nemes alakja tünt el dr. Kovách Pálban, de mint a bérczen nőtt királyi czédrus, melyet ledönteni nem bir egy ezredév, ugy fog ragyogni neve e nemes város történetében dicsőn, örökké . . . Legyen nyugalma csendes, s emléke áldott! — Végrendelete is áldott jószivüségéről tanuskodik, csupa jótékony czélokra hagyván, az oly sok adakozás után még takarékossága mellett fönmaradt szép pénzvagyonát.

Halála alkalmából a lapok rövidebb-hoszszabb életrajzát hozták a nagy főpapnak. Igy a „*M. Állam*" (1888. márczius hó 11. 59. sz.) nagy részvéttel emlékezik meg ő róla, kiemelvén, hogy már dorosmai apát-plébános korából számos tudós czikke után előnyösen ismerte e lap törzsközönsége; de ismeretes azokból is, melyeket mint váczi kanonok irt vala. Ő volt a magyar nyelvnek buzgó terjesztője, ki czikksorozatot irván a „*M. Állam*"-ban arról, hogy Budapest főváros környéke még nagyrészt nem magyar: jutalmat tüzött ki azon német és tótajkú községek tanitói számára, kik a magyar nyelv tanitása körül legszebb sikert fognak felmutatni. Aztán megérinti a lap sokszori adakozásait, s hogy végrendelete csupa jótékony hagyományokat tartalmaz. Majd fölemliti, hogy pápai praelátussá történt kineveztetésekor s aranymiséje alkalmából is életrajzát részletesen közölte. Aztán igy ir felőle: „Kevés oly jogtudós papunk volt, mint dr. K. P.; az irodalmi kritikára igen érzékeny volt. Innét van, hogy mint iró, mindenoldalú korrektségre törekedett. Lapunknak kezdet óta oly hű barátja és irótársa volt, hogy mint váczi kanonok nem-

csak önmaga járatta azt, hanem hogy terjeszsze, másoknak is megrendelte. — A „*Budapesti Hirlap*“ (1884. VIII. évfolyam, 88. sz.) Spinósa dr. (Ompolyi E.) tollából „*Egy magyar pap*“ czim alatt hozza körmönfont életrajzát. — A „*Váczi Közlöny*“ (1888. márcz. 18. 12. sz.) is jó életrajzát hozza *Varázséji Bélától*, (ki jelenleg uj-pesti segéd-lelkész). valamint a „*Váczi Hirlap*“-ban (1888. márcz. 11. 11. sz.) is *dr. Csányi János* tollából jó biographiáját olvashatni. Stb.

3. §. Gr. Zichy Hippolyt életrajza.

Vácz város történetében ezen örökre nevezetes férfiú született *Vedrödön* (Pozsony megyében) 1814. jun. 5-én, s 1838. jul. 22-kén pappá szenteltetvén, Szegváron 2 évig káplán volt, 1840. mogyoródi plébános, 1843. sz. Jakabról nevezett czimzetes apát (de Simighio, veszprémi egyházmegyében), 1848. a váczi székesegyház kanonokja és sz. Miklósnál plébános az alvárosban, 1852. a Lauchas-féle alapitványi kanonok, 1854. pápai praelatus, 1855. a püspöki asztalról nevezett kanonok s a helyi gymnásium püspöki biztosa, 1856. pesti főesperes, 1862. évtől, melyben a kanonoki széket és főesperességet elhagyván, illetőleg minden tisztségéről lemondván, Budán, a Krisztinavárosban, az u. n. „*Városmajor-utcza*“ (46. sz. a.) házában lakott csendes elvonultságban, egész halálaig, egyedül Istennek és jótékonyságnak szentelvén napjait. Sokat áldozott a művészetek és a tudományokra is. Termei és szobáinak falait egészen a padlózatig becses festményü képek diszitették, melyek jó része a váczi jeles festő *Török Édének* ecsete alól került ki. A kitünőbb szépirodalmi és tudományos müveket is örömmel szerezte meg, s igy értékes könyvtárt hagyott végrendeletileg az örökösöknek. — Ő volt az, aki 1849-ben, mint alvárosi plébános és kanonok, megvetve a halálos veszélyt, nehányad-magával *Paskievits* orosz herczeg előtt, ki a püspöki palotában vett szállást, térden állva könyörgött Vácz városaért, hogy Losoncz sorsára ne jusson, el ne pusztittassék. Már kiadva volt ugyanis a parancs, hogy a város több helyen fölgyujtassék és teljesen kiraboltassék! *Grabbe* orosz tábornoknál is könyörgött, a kit szintén csak nagynehezen birt megkérlelni.

A világosi katasztrofa után, az osztrák ostromállapot kislelkü kezelői nem hogy méltányolták volna gr. Zichy kanonok-plébános önfeláldozását, melylyel Vácz városát a legiszonyúbb sorstól megmentette, hanem inkább duzzogtak ellene, gáncsolták, gyanusitották, s e hatalmi visszaéléssel azt okozták, hogy az önérzetes gr. Zichy lemondott mindenről s a magánéletbe vonult vissza, s ott földi pályáját be is végezte. Haláláról ezen gyászjelentés adatott ki: „Vásonkeői *gróf Zichy Ferencz*, ő cs. és apostoli királyi felsége val. b. t. Tanácsosa és aranykulcsos hive, m. kir. főtárnok-mester, a szt. Istvánrend nagykeresztese és a család seniora saját, és a család nevében szomorodott szivvel tudatja szeretett fivére mlgos és főtdő

Vásonkeöi gróf Zichy Hippolyt urnak, pápai praelatus- és apátnak, február-hó 12-én, rövid betegség és a haldoklók szentségeinek ajtatos felvétele után, életének 74-ik évében történt gyászos kimultát. A boldogult hült tetemei febr. hó 14-én délután 3 órakor fognak a halottas házban (Városmajor-utcza 46. sz.) beszenteltetni és a budai németvölgyi temetőben örök nyugalomra helyeztetni. Az engesztelő szentmise-áldozatok febr. hó 16-án délelőtti 10 órakor fognak a krisztinavárosi templomban az Urnak bemutattatni. *Budapest*, 1888. február-hó 12-én. Béke hamvaira!" Temetésén, melyen főtdő *Rostaházy Kálmán* bpest-krisztinavárosi plébános végezte a szertartást, jelen voltak rokonai és tisztelői közt a váczi káptalannak s Vácz városának küldöttségei is. — Legyen emléke áldásban az általa az elpusztulástól megmentett Vácz város hálás lakóinál!

4. §. Petróczy László cz. kanonok életrajza.

E jeles egyházi férfiú szintén nem Váczon született, de e nemes városnak tett nagyszerű jótéteményénél fogva, neki is áldásban lesz ítt emlékezete. Született ő *Kőkeszíben* (Hont m.) 1814. márcz 27-kén, pappá szenteltetvén 1837. május 4-én, Uj-Hartyánban 3 évig káplánkodott. 1840. évben plébánnos lett Örkényben, 1853-ban a kecskeméti esperesi kerület jegyzője, 1855-ben baghi plébános 1866-ig s egyszersmind a gödöllői kerület jegyzője, 1868-ban nagykartali plébános és sz. széki ülnök, 1877-ben a váczí székesegyház cz. kanonokja, 1880-ban nyugalomba lépett, félrevonulva gödöllői csöndes magányába, s utóbb innét is elköltözve ama neki kedves helyre, hol a világot először pillantotta meg, mint aranymisés pap szülőhelyén Kőkeszíben lakik maig is. — Egy életrajza szerint (Ld. a „*Váczi Közlöny*"-t 1881. nov. 27. 48. sz.) *Sirak* községében, Hont megyében született volna u. a. 1814. márcz. 27-én; de e tekintetben a föntebbi lesz igaz, mely az egyházmegyei névtár nyomán van adva. Atyja *Petróczy István* földmivesnek ő kivüle még 5 gyermeke vala. Elemi iskoláit a szomszéd kőkeszi-i község iskolájában végezte, s Váczon a gymnasiumi osztályokat, melyek után Váczon a papnöveldébe lépett. Szülei szegények lévén, nem igen küldhettek be neki egyetmást. De minthogy ő már, mint gymnasista, különféle munkákhoz értett, sokan hoztak be hozzá órákat, vagy más egyebet, melyeket megigazitván, pénzt, gyümölcsöt, vagy egyebet kapott. A sz. hittudományi folyamokat kitünő eredménynyel végezte. Fölszenteltetése után, miként emlitők, 3 évig, mint segédlelkész működött, az akkori jó világban, midőn még a kápláni fizetés 50 ftkára rúgott.

Megürülvén az *örkényi plébánia* 1840-ben, noha még igen fiatal volt, az akkori megyés főpásztor őt ide plébánossá nevezte ki. Több év repült el, midőn végre egy rettenetes eseménynek lett tárgya, mely majd életébe került. T. i. Örkényhez közel fekszik egy falu, melynek jámbor öreg plébánosa meghalálozott. Ő volt oda kiküldve,

miután az elhunyt öreg lelkipásztor végrendeletet nem hagyott hátra, hogy foglaljon le mindent, adja el s a bejövő pénzt küldje fel. Ő ezt teljesitette is. Midőn még javában folyt az árverés, 2 csikósnak látszó legény jött hozzá, és több mindenfélét vásárolva, kérdezék tőle, hogy hol vette azokat a szép fegyvereket, melyek ott az utolsó szobában vannak (t. i. pisztolait ott az asztalon hagyta), hogy van-e még több is. Azt felelé, hogy van. Erre azok eltávoztak; vége lévén az árverésnek, még másnap felküldé az illetékes helyre a begyült pénzt. — Beállt az est, ködös, télies idő vala; már az óra is 11 felé járt, és minden csendes volt. Egyszerre kocsizörgés riasztá fel álmából, és neki ugy tetszett, mintha 2 vagy több kocsi állt volna meg a plébánia előtt. Ennek azonban mi fontosságot sem tulajdonitott. Már ismét elaludni akart, midőn az ajtó hasadékain gyertyavilágot látott. Egy ideig csak hallgatott, gondolván, hogy gazdasszonya égeti a gyertyát; de végre megunva kikiáltott, hogy fujja már el, mert ő nem tud aludni. De biz azt tovább is látta, hogy ég. Megsokalva végre a dolgot, kiugrik ágyából, a szükséges ruhadarabokat magára öltve, kétszeres vas, keresztvassal ellátott ajtaját kinyitja, és kiáltani akart, hogy mért nem fogad szót, ha ő mondja. De még csak az első szótagot sem ejthette ki, mert 5 vagy 6 bekormozott emberre eset tekintete, kik rémitő vigyorgással rárohantak, mielőtt még álmélkodásából és ijedelméből magához jöhetett volna.

Miután megkötözték, parancsolták, hogy adja elő azon pénzt, mi a múltkor a licitátiónál bejött. Váltig tiltakozott ő, hogy azt már felküldte, hiába mutatta meg az irást, mely a beadott pénzről tanuskodott, nem hitték ezt, és különféle kinzó eszközökhez folyamodtak. Felforgatták könyvtárát, kirabolták a templom pénztárát, elvitték ezüstjét, kanalait stb., óráját, fegyvereit stb. De ezekkel ők meg nem elégedvén, egyre csak az árverésből bejött pénzt követelték. Miután semmire sem mentek, végre egy velőtrázó kinzáshoz fordúltak, azt mondván, ha rögtön nem adja elő a pénzt, megnyúzzák. Hogy ezt bebizonyitsák, egyik közülök a konyhára késért ment ki. De minthogy minden este a gazdaszszony azokat elrakni szokta, csak egy rosz vésőt találtak, és ezzel valóban meg is kezdték a borzasztó mútétet, elkezdve a lábtól. E kinzás alatt azonban elájulva, nem tudta tovább, hogy mi történt vele. — Mig végre a rablók távozása utan, gazdaszszonya, kit szintén megkötöztek a rablók s száját betömték, 7 éves kis leánya segélyével, ki az ágy alá rejtőzött, kötelékeiből kiszabadúlva, bement szobájába, s a vérvesztés meg az ijedelem következtében elájult plébánost életre hozá s az ágyba fekteté. A falu népe összecsődült, de bizony már nem igen segithettek a bajon, és a gazokat az éj sötétsége miatt is nem üldözhették. Másnap reggel rögtön hirül adták testvérének, *Ferenczn*ek, ki Budán hivatalnok volt, hogy mi történt vele; a ki eljött és magával vitte Pestre, ahonnan minden reggel korán vitette a budai „*Sáros-fürdő*“-be, hol is szerencsésen kigyógyult.

Megemlitjük még azt is, hogy ezen borzasztó tett okául némelyek azt hozták fel, hogy azon évben nagy termése volt, és gabonáját eladván, az igy bejött pénzt szerették volna tőle elrabolni. A rablókat később elfogták, a kik elvették méltó büntetésöket. Ettől fogva nyugodtan tölté napjait Örkényen, honnan azonban kevés idő múlva eltették *Baghra* 1855-ben. Itteni anyaegyházának fiókja, *Nagy-Kartal*, plébániává emeltetvén, 1868-ban ide helyezték át lelkipásztornak, a hol is ezen időközben templomot épitettek; és itt megérintjük azt is, hogy az ifju korában gyakorolt óracsinálási munkát, az ujonépült templom toronyóráján is gyakorolta, a mennyiben megszerezvén hozzá a szükséges anyagokat, saját maga rakta s igazitotta azokat összse. A főoltárt s ezen lévő szentek szobrait, a templom padjait stb. is mind ő készitette. Ittléte végéveiben a már roskadozott paplakot lerontatta s alapjából saját költségén ujra épittette. — És mily nemes egyszerűség, mily szerénység környezi ezen férfiút, a ki oly fejedelmi bőkezűséggel tudott áldozni Vácz városának javára. De épen ezen igénytelen egyszerűség tette lehetővé azt a sok áldozatot, melylyel ő a közjónak teljes életén át áldozott. *Negyven éves lelkipásztorsága alatt soha sem volt dús javadalmú parochiája. A hova lépett, mindenütt, mint úttörő szerepelt. Örkényben, Baghon, végre Kartalon működött mint plébános, s mindenütt számtalan emlékét hagyta nemes lelkületének.* Nem a zsugoriság, hanem a világi hiúságokat megvető nemes egyszerűség környezte teljes életében, s a mit igy megtakaritott, azt sietett a közjóra áldozni.

Igy a váczi főgymnasium alapitására tett 31,055 frt adományán és 7000 frt ösztöndij alapitványon kivül még 21,000 frtot adott az egyházmegyei nyugdijalapra, s a közelmúltban is 1200 frton iskolát épittetett és 1000 frttal ösztöndijat alapitott. Pedig, a mint láttuk, még őrkényi plébános korában kirabolták, s a legszörnyűbb kinzásokkal kényszeritették a házára tört rablók, minden értéke kiadására, egyszer pedig hűtlen kezek meglopták 7000 frtig. De ő azért megmaradt lelkes emberbarátnak. *Kartali plébánosságának is tanúságos története van. E falu lakói meszsze földön ismeretesek vásárokra járó természetükről*, mely járatokban aztán igen furcsa dolgokat mivelnek a mások tulajdona sérelmére. *Midőn Kartal Baghtól különválasztva önálló egyházzá lett, Petróczy László nem habozott a baghi parochiát odahagyni, hogy a kartaliak rosz hirben álló erkölcsét megjavitsa.* Kartalon aztán templomot épittetett, és egy nagyobb adományt ajánlott fel a községnek, ha a lakosok ünnepélyesen megfogadják, hogy a vásárokra való járást abbahagyják. A lakosok azonban egy hónapi tanakodás után kimondották, hogy biz ők a vásározást nem hagyják abba, inkább lemondanak a fölajánlott adományról. Petróczy akkor belátta, hogy ily nép között bevégzé missióját, s visszavonult 1880-ban *gödöllői magányába*, egy munkás, jótékony élet által kiérdemelt nyugalomba, kisérve hiveinek ezer és ezer áldásaitól.

Ezután tette a váczi főgymnásiumra nagylelkü alapitványát,

melynek szintén tanúságos a története. A 40-es évek elején ugyanis, mint kezdő plébános, egy szerencsés haszonbérleten nyert 4000 ftot; ezt aztán betette a hazai első takarékpénztárba, és soha sem vévén fel a kamatát, az évtizedek mulva olyan nagy összegre gyarapodott a kamatok kamatával, hogy abból kikerült a váczi főgymnasium helyreállitása. Ime, egy ember takarékosságának nemes gyümölcse. Tegyük még hozzá, hogy P. L. nemcsak a tudományokban bir kitünő jártassággal, hanem mint plébánost ezer-mesternek tartották a vidéken. Lakása tele volt mindenféle mesterséghez tartozó szerszámokkal. Üres óráiban minden mesterséggel megpróbálkozott, faragott, vésett, gyalult, fürészelt, és amint érintettük, a kartali templom padjait, annak szószékét, a szentély és karzat sorompóit is ő készitette. Azonkivül kitünő véső, aranyozó, a hegedű és fuvola ügyes kezelője, az elromlott orgonának kijavitója és hangolója s a toronyórák ügyes kiigazitója volt. Öt toronyórát állitott fel életében, az épitésben pedig kipróbált tanácsadó és szakértő. De legkedvesebb volt előtte mindenkor a tanügy. Plébániája gyengébb tanulóit magához rendelte és órákat töltött azzal, hogy általuk az iskolában megérteni nem tudott tárgyakat emlékezetükbe vésse. Ilyen férfiú volt P. L. az életben.

Vácz város 1881. nov. 6-án tartott közgyülésén *Krenedits Ferencz* képviselő úr szót emelvén, felemlité beszédében, hogy Petróczy L. cz. kanonok s ny. kartali plébános nemeskeblü áldozatkészsége lehetővé tette, hogy Vácz városában a 32 évig zárva volt főgymnasium ajtai megnyiltak, s oly nagyszerü alapitványával megmenté a város ifjait attól, hogy nem kénytelenek más városban folytatni, vagy anyagi viszonyaik ezt nem engedvén félbenhagyni, tanulmányaikat, hanem itt helyben végezhetik el az egész középtanuodai tanfolyamokat, s egyenesen mehetnek az egyetemre, ennyi érdem tehát bőven elég arra, hogy Vácz városa a legnagyobb kitüntetésben részesitse a nemes szivü adakozót, mire egy város képes, válaszsza őt meg diszpolgárává. *Mire nagy lelkesedés és éljenzés közt egyhangúlag Vácz város diszpolgárává választatott meg Petróczy László* s *Krenedics Ferencz* úr felkéretett a diszoklevél tervének elkészitésére. Ezen oklevél a következő szöveggel állittatott ki: „Mi Vácz város közönsége, adjuk tudtára mindazoknak, a kiket illet, hogy a midőn közügyeink elintézése végett alant irt napon rendes közgyülést tartottunk, akkoron *Krenedics Ferencz* tanár és városi képviselőtestületünk tagja, azon inditványnyal járult elénk, hogy nagyságos és főtisztelendő *Petróczy László* czimzetes kanonok és nagykartali plébános úr, városunk irányában szerzett érdemeiért *Vácz város diszpolgárává választatnék.* — Ezen inditványt közgyülésünk annálinkább örömmel fogadta és elfogadta, mert nevezett plébános és czimzetes kanonok úr Ő Nagysága a gymnásiumi hetedik és nyolczadik osztály megnyithatása érdekében letett 31,055 o. é. frtnyi alapitvány által, Vácz város és vidéke ifjúságának könnyebb kiképeztetését, minden időre

szólólag előmozditotta, és igy a város közönségét örök hálára lekötelezte. Mindezeknél fogva, Nagyságos és Főtisztelendő *Petróczy László* czimzetes kanonok és nagykartali plébános urat *e város diszpolgárává* egyhangú lelkesedéssel kikiáltottuk és megválasztottuk, felkérvén hazánk összes köztörvényhatóságait, miszerint fentisztelt Petróczy László czimzetes kanonok és nagykartali plébános urat *Vácz város polgárának* elismerni méltóztassanak. Minek hiteléül kiadtuk ezen szokott aláirásunkkal megerősitett oklevelünket. Kelt Vácz város képviselőtestületének 1881. évi november 6-án tartott közgyüléséből."

Ily okmány kiadása e város részéről az első, s igy részint az esemény ritkasága, és a jótékonyság megkivánta, hogy lehető diszesen legyen kiállitva. Krenedics úr közvetitése folytán, *Szinte Gábor* rajztanárra bizatott, ki nem kimélve költséget és fáradságot, oly diszes okmányt hozott létre, mely bármely hasonlóval kiállja a versenyt. A szöveg igen szép *rond* irással három lapra terjed, mely lapoknak kerete renaisance stylben izlésteljesen van aquarell festéssel és aranynyal diszitve. Az első lapon az initiale M betű, fölötte a váczi gymnásium látképe sikerült kivitelben. A bekötési tábla fehér chagrin-bőr, közepén Vácz három betűjéből álló monogrammja ezüstből diszesen vésve. A pecsét Vácz város szineit képviselő *kék, vörös selyem-zsinóron* lóg. Mindez egész még egy kemény papirtokba illeszthető. E könyvkötői munkát *Gellér József* budapesti udvari diszkönyvkötő készitette. A jun. 23-ra következő héten a plgrmstri hivatalban megszemlélhette minden érdeklődő s a kiállitást egyhangúlag diszesnek mondta kiki. A 4 tagú bizottság a nagyérdemű férfiúnak nevenapjára, mint kedves meglepetést, nyujtotta azt át, melynek ünnepsége a következőleg folyt le: *P. L.-nak, a váczi főgymnásium 7. és 8-ik osztálya nagylelkü megalapitójának diszpolgári oklevelét 1882. jun. 25-kén, vasárnapon, adta át Gödöllőn Vácz város közgyülési küldöttsége,* melynek tagjai: *Réty Ignácz* plgrmstr, *Dr. Freysinger Lajos* kir. közjegyző, *Dr. Miltényi Gyula* papnöveldei tanár, *Krenedics Ferencz* siketnéma-intézeti tanár, városi képviselők; az emlitett vasárnapon, korán reggel, két kocsival indultak Gödöllőre, hol az ünnepelt egyházi férfiú nemes egyszerűségben élt elvonulva a világtól. Délelőtt 11 órakor történt a diszpolgári oklevél átadása, egyszerű, de szivélyességénél fogva az abban résztvettekre mindenha emlékezetben maradó ünnepélylyel.

Az ünnepelt lakásán fogadta a küldöttséget, melynek nevében a városi plgrmstr úr mondta az üdvözlő beszédet, mely rövid ugyan, de eleven vonásokkal rajzolta a váczi főgymnásium felső osztályának a függetlenségi harcz utáni elvesztét, az ez által szenvedett szellemi és anyagi veszteségét, a város közönségének s az egyházmegye főpásztorának azok visszaszerzésére évtizedeken át lankadatlanul folytatott küzdelmét, mig nem P. L. fejedelmi adománya minden kétségnek végett nem vetett s uj életre nem támasztotta, a vá-

rosnak három évtizeden át szünetelt felső iskoláját. *Ezt a nemes tettet és Vácz város érdekében szerzett elévülhetlen érdemeket kivánta a város közönsége viszonozni, midőn a lelkes adakozót közlelkesedéssel diszpolgárai sorába iktatta.* Fogadja, igy szólt a plgrmstr végszava, szivesen a város ezen megemlékezését, és tartsa meg továbbra is szives jó indulatában Vácz városát, és ezzel átnyujtá az ünnepeltnek a diszesen kiállitott diszpolgári oklevelet. Az ünnepelt látható meghatottsággal és nemesen érző lelkülete egész melegével válaszolt az üdvözlő szavakra. Beszédét egy szép hasonlattal kezdte s körülbelül ezeket mondotta:

„Háromszor születünk az életben. Először édes anyánktól, azután másodszor szül a nevelés, végre harmadszor szüli az élet és balsors az embert. Neki szülői rég elhaltak, a tőlük nyert jót már nekik meg nem szolgálhatja, és igy annál melegebben érzett és gondolt mindenkor *második szülőanyja Vácz városa iránt,* hol *lelki születését,* vagyis neveltetését nyerte. *Ezért ő Váczot,* — bár nem itt született, *mindig szülővárosának tekintette és szerette,* s miután az élet és sors őt oda segitette, hogy ebbeli érzelmeit részben leróhatta: örömmel nyujtá adományát a város nevelésügye és szellemi java előmozditására, s ha tehetné, nem sajnálná tett adományát a város javára *ujra* ismételni. De ha ő többé ily nagy adományt nem tehet is, nem fog szűnni továbbra is másokat Vácz város főgymnásiuma sorsának és jövőjének biztositására lelkesiteni, sőt ha kell, mások adományát sajátjából pótolni. És bár adományának nem kére, se nem várta jutalmát: örömmel fogadja a város ezen kitüntetését. nem saját személye érdekében, hanem azért, mert azt látja általa bizonyitva, hogy Vácz város közönsége tud lelkesülni a tudomány és tanügyért s méltányolni tudja az érte hozott áldozatot. Eközben melegen emlékezett meg az egyházmegye főpásztorának, *Peitler A. J.* püspök ő nmlgnak, a főgymnasium uj életre támasztása körüli érdemeiről. Végül arra kéri a küldöttséget, hogy adja át köszönetét Vácz város közönségének, — melynek büszkén vallja magát tagjának és kéri, hogy polgárrá avattatását egy testvéri csókkal pecsételhesse meg, a város iránt soha el nem múló szeretete jeléül.“ És erre az ünnepelt szivélyesen kezet fogott a küldöttség minden tagjával s mindegyiköket barátilag megcsókolta.

Ezután még *Dr. Miltényi Gyula,* a főgymnásium tanári kara nevében mondott egy köszönő szónoklatot, melyre a főgymnásium uj életre keltője röviden válaszolt, s erre a családi bensőséggel teljes, de annál meghatóbb ünnepély hivatalos része véget ért. De az ünnepelt, vagy most már polgártárs vendégszeretete továbbra is együtt marasztotta a küldöttséget és szellemes társalgás követte a hivatatalos szónoklatok kimért rendét. E társalgás és barátságos beszélgetés alatt mind nagyobbra nőtt az ünnepelt szerény alakja. Melegen kérdezősködött Vácz város anyagi helyzetéről és közügyeiről. Nem is forgott egyéb körül a társalgás. Városunk uj polgára egész lel-

kesedve szólott városunk jövőjéről s legsürgősebb teendőiről, és jól esett látnunk és tapasztalnunk, hogy midőn városunk sorsával önfiai törődnek legkevesebbet, ennek az elhagyatott szegény városnak a távolban van egy lelkes áldozatkész hive, ki egész lelkesedéssel csügg annak jövendő fejlődésén. A Dunapart kőfalának kiépitése, utczáink kövezése, a főgymnásium 5. és 6-ik osztálya jövendőjének biztositása, s a városnak az arra vállalt kötelezettség alól való föl-mentése, hogy azután ezen nyereséget a Dunapart épitésére forditsa: voltak a beszélgetés s városunk uj polgára óhajtásának tárgyai. — De térjünk vissza a küldöttséghez, melyet vendéglátó asztalához hitt meg az ünnepelt. A több évtizedet számitó jó borok árja mellett aztán megeredtek a toasztok s először is maga az ünnepelt köszönté fel a küldöttséget és Vácz városát. Erre *Krenedics Ferencz* tanár válaszolt szellemesen, Vácz *„legelső polgárára,“* P. L.-ra emelve poharát, kinek hazafias szellemében az egykor kuruczok táborában küzdött ősei honfi-tüze ragyog. Az ebédnél jelen volt Gödöllő plébánosa, *Odray* (Odrobinyák) úr is. Késő délután volt már, midőn búcsúzni kezdett a társaság. A küldöttség egyik tagja a búcsúzóba beleszőtte a költő szavát, hogy:

„Nem hal meg az, ki miliókra költi
Dús élte kincsét, ámbár napja múl,
Hanem lerázván azt, mi benne földi,
Egy éltető eszmévé finomul.“

1888. jun. 15-ikén a váczi székesegyházi kerület római kath. tanitói köre Kosdon évi közgyülését tartván, Csávolszky József kanonok, egyházmegyei tanfelügyelő előadta, hogy: a tápintézeti helyiség, melyben 10 tanitónak gyermeke nyer ellátást, csakhamar szűknek bizonyúl; gondoskodni kell tehát oly helyiségről melyben, ha a növendékek száma szaporodni fog, azok kényelmesen elférhessenek. Tudatja az egylet tagjaival, hogy főtdő *Petróczy László cz. kanonok, a főgymnasium nagylelkű meczenása, hajlandónak nyilatkozott egy oly háznak megvételére, melyben Váczon egy tanitóképezdének, a tápintézetnek s a legényegyletnek hely biztosittattatnék.* E kedvező hirt a tagok lelkesült örömmel vették s egyhangúlag elfogadták szólónak azon inditványát, hogy az egyletből felterjesztés inteztessék főtdő Petróczy László cz. kanonok urhoz, melyben az egyesület ajánlja magát továbbra is nagyrabecsült figyelmébe és kérje a kanonok urat, hogy kegyes szándékában megmaradjon s adjon neki a jó Isten erőt hozzá, hogy azt ki is vihesse.

Vajha *Petróczy László* szelleme és városunk iránti áldozatkész lelkesedése is ily éltető eszmévé változnék sokakra, hogy e városért egykor annyit áldozott férfiak diszes sora szakadatlanul gyarapodnék. Akkor nem volna okunk aggódni ezen ősi város jövőjén. — Záradékul fölemlitjük itt, hogy ezen nemes-keblü férfiúnak nevéről, 1888. május 7-én, a város utczáinak uj elnevezésével foglalkozó vá-

rosi bizottság, a püspökpalotai kert mellett a Dunára levezető közt, lévén ez közel a főgymnásiumhoz, „*Pstróczy-köz*„-nek nevezte el örök hála jeleül. — Legyen e nagy férfiúnak is emléke mindenkor áldásban e nemes város lakóinál! — (Ld. a „*Váczi Közlöny*“-t 1881. nov. 6., 45. sz. — U. azt 1881. nov. 13., 46. sz. — U. azt, 1881. nov. nov. 27., 48. sz. — U. azt, 1882. jul. 2., 27. sz.)

5. §. Dr. Kazaly Imre hittudományi tanár életrajza.

Ezen ritka képzettségü és bőtudományú egyházi férfiú is ugyan nem Váczon született, de nagyszerű irodalmi működésének e város lévén szinhelye, méltó, hogy e helyen róla egy rövid életrajzban, miután szük terünk miatt hosszabbra nem terjeszkedhetünk, megemlékezzünk. Született ő *Szegeden* 1846. febr. 8-án, hol édes atyja köztiszteletben állott elemiskolai tanitó volt az alsóvároson. Ugyanott végezte az elemi iskolákat és a 6 gymn. osztályt; 1861-ben a a vácz-egyházmegyei papnövendékek sorába fölvétetvén, a 7. és 8. osztályokat Nagy-Szombaton járta ki. A sz. hittudományi tanfolyamokat, mint Pázmánita a bécsi egyetemen hallgatta. 1869. február 26-án áldozárrá szenteltetvén, *Gyón*-on (Pestmegye) *Benyovszky Vinczénél*, Pestmegye egykori alispánjánál, 7 hónapig mint nevelő működött; majd *Bujákra* küldetett segédlelkésznek. Az 1871. év elején *Váczra* jött, hol 1873-ig a püspök oldala mellett, mint szertartó és igtató működött, 1872—73-ig sz. széki aljegyző is volt. 1873. év óta a mai napig, mint az egyházjog és egyháztörténelem tanára fáradozik a papnöveldében, a jeles püspöki theologiai tanintézetben. 1880. óta hitelemzéssel is foglalkozik az elemi iskolákban. 1882-ben sz. széki ülnökké neveztetett ki. A bpesti egyetemen 1886. márczius 20-kán avattatott fel hittudorrá. Emeli ennek érdekét, hogy ezen hittudományi tanár a két utolsó szigorlatot rövid 15 hónap alatt applausussal tette le, — s az irodalmi téren kifejtett működése alapján a dissertatió kötelezettségétől is fölmentetett' s ami szintén ritkaság, 40 éves korában nyert hittudori oklevelet.

Az irodalom terén már, mint káplán tett kisérletet egyes czikkeivel a „*Magyar Állam*“ hasábjain. Állandó irodalmi szereplését 1873-ban kezdette meg. — Önálló művei: 1. „*A kath. egyházjogtan kézikönyve*,“ 2 kötet. Első kiadása megjelent 1876-ban Váczon. A 2-ik kiadás ugyanazon évben; a 3-ik 1882-ben. E műve 11 papnöveldében használtatik tankönyvül. — 2. „*Egyetemes egyháztörténelem*,“ 3 kötet, 1881—82. Váczon. Szintén tankönyvül szolgál 4 theol. tanintézetben. — 3. „*Élet és társadalom*“ (Beszélyek és értekezések), 1882. Vácz. — 4. „*A hadkötelesek, katonák és honvédek nősülését szabályozó ujabb törvényeink*,“ Temesvár, 1886. — Ezenkivül nagy-számú dolgozatokat (egyházjogi, egyháztörténelmi, kritikai, társadalmi, szépirodalmi és egyházszónoklati czikkeket) irt a „*Magyar Állam*,“ *Magyar Korona*,“ „*Uj Magyar Sion*,“ „*Religio*,“ „*Havi Közlöny*,“ „*Irodalmi Szemle*,“

„*Tájekozó*," „*Hitoktatás*," „*Kath. theol. folyóirat*," „*Magyar Katholikus*," „*Kath. Hitszónok*," „*Válogatott magyar kath. egyházi beszédek gyüjteménye*," „*Remény*," „*Uj idők*," „*Váczvidéki Közlöny*," „*Váczi Közlöny*," „*Charivári*," „*Mátyás Deák*" stb. lapokban „*A Szent-István-Társulat-Naptára*„ szintén hozott tőle több évben munkálatokat.

1876-ban az ő kezdeményezésére adta ki Lonkay Antal, a „*Magyar Állam*" szerkesztő-tulajdonosa a „*Tájékozó*" czimű szépirodalmi és kritikai lapot, melyet *Dr. Czobor Béla* Kazaly társaságában szerkesztett. — A „*M. Katholikus*" czimű laphoz is ő adta meg a grogrammot *Ribényi Antal*nak, a váczi egyházmegye ezen nagy irodalmi tevékenységü papjának, a kispesti plébános úrnak. Jelenleg már a „*Külföld szónokai*" czimű irodalmi vállalat III. évfolyama jelenik meg Váczon dr. Kazaly jeles tolláből havi füzetekben, kitünően szerkesztve. — XIII. Leó pápa ő Szentsége jubeliuma alkalmából 1887-ben ő is részt vett az országos római első zarándoklatban. — A kritika egyhangú vélekedése szerint, müveit világos irály, helyes rendszer jellemzik. Hogy néhány év óta kevesebbet ir, mint azelőtt, ennek oka abban keresendő, hogy 1880-ban a hitelemzési teendőket elvállalván, hetenkint 20 órát (8-at a theologián, 12-őt az elemi osztályokban) kell töltenie az iskolákban.

Irodalmi szép müködése egyik jeles sikerének kell tekintenünk azt is, hogy az „*Uj M. Sion*" 1885. évfolyamában megjelent, ily czimű terjedelmesebb munkálata: „*Kölcsönös viszony a plébános és káplánja közt*" —, annyira megnyerte a szathmári püspök ő nmlga tetszését, hogy *a munkálatban foglalt elveket a nevezett püspök 1886-ban* egyházmegyei statutumokká tette. — Volt rá eset, hogy egy kényes egyházjogi kérdésben a veszprémi sz. szék határozottan ezen derék termékeny tollú tudósunk által irt egyik czikke nyomán hozott itéletet. — Több új műnek igen ügyes kritikusa, birálójaúl is ismeretes. Mint például e szerény sorok irójának: „*A fényüzés veszélyei*" czimű munkájaé is (Ld. a „*Váczvidéki lap*" 1874. 21. sz. május 24. mellékletét). — A vasszorgalmú egyházi tudós férfiú, kinek oly jól áll az őt diszitő papi szerénység és komolyság egy kanonoki lak csöndes magányában lakik már évek óta s étkezni a papnöveldébe jár, a hol többnyire már tányérján találja a többféle lapokat, füzeteket, könyveket stb., melyeket a levélhordó rendesen oda szokott rakni, s étkezés közben is azokkal táplálgatja szellemét. — A jó Isten éltesse a jeles tudóst, hogy az egyház s haza javára még évek hosszú során át gazdagitsa oly termékeny tollával a tudományok világát! Éljen!

6. §. Dr. Pauer Imre bölcselmi és neveléstudományi iró, egyetemi tanár.

Ezen nevezetes férfiú született Váczon 1845. április 17-kén; a hol az elemi iskolákat végezvén, a gymnasiumi tanulmányokat előbb

szülővárosában, majd Esztergomban sajátitotta el. Aztán előbb a jászóvári premontrei kanonok-rendbe öltözött be, honnét még mint növendék kilépvén, a csornaiba vétette föl magát. Itt a diszes rend fehér öltönyébe 1860. október 1-én öltözött be, *Rudolf* rendi név alatt; 1867. szept. 21-kén az ünnepélyes fogadalmakat letette s pappá szenteltetvén, 1867. szept. 29-kén ujmiséjét mondotta. — Bölcsészeti ismereteinek gyarapitása végett Budapestre ment aztán, a hol különösen a hires egyetemi tanárnak, *Horváth Cyrill* k. r. papnak volt igen kedvelt tanitványa, a kinek elhunyta után később tanszékét is elnyerte. Mint tanár müködött a szombathelyi főgymnasiumban, hol ennek igazgatója és a rendháznak főnöke is volt. Ezen állomásáról a kassai jogakadémiához nevezték ki tanárúl; innét a pozsonyi akadémia bölcselmi tanárává tétetett át. 1872 ben *dr. Argenti Dömével* öszszejárta Franeziaországot, Schweitzot, Olaszhont, mindenütt a legnagyobb érdeklődéssel szemlélve a classicus kor müemlékeit. Jelenleg a budapesti egyetemen a bölcsészet tanára, a hova *Trefort Ágoston* vallási és közoktatási miniszter ő nmlga 1886 ban nevezte ki. Irodalmi érdemeiért a m. t. Akadémia még 1873-ban levelező-tagjává választotta; székfoglalóját 1874-ben tartotta meg. Önállóan megjelentek tőle: „*A philosophia történelme*“ I. füzet, Pest 1868., II. füzet, Pest 1869 nagy 8-dr. 99. és 133. meg III. lap. — „*Paedagogiai tanulmányok*“ Pest, 1869, nagy 8-dr. 94 l. — „*Tapasztalati Lélektan*“, Pest, 1870, 8-dr. 120 l. — „*Logica vagy Gondolkodástan*“, Pest, 1870., nagy 8-dr. 204 l. — „*Metaphysica*“, Pest, 1871. nagy 8-dr. 204 l. — „*Vázlatok az újkori philosophia köréből*“, Pest, Findura szerint Szombathelytt, 1872. nagy 8-dr. 299 l. — A m. t. Akadémia 1887. évben az *ethikai determinismus elméletéről* irott munkájának itélte oda a Gorove-féle 100 arany-jutalmat. — Irt több tanügyi és philos. értekezést, könyvismertetést a „*Pesti Napló*“, „*Budapesti Közlöny*“, „*Szabad Egyház*“, „*Pesti Hirnök*“, „*Tanáregyleti Közlöny*“ czimü lapokba, stb. stb. — Egyénisége vonzó, előadásai látogatottak az egyetemen, mint tanár szabatos és világos magyarázatai által leköti a hallgatóság figyelmét annyira, hogy kevesen vannak, az egyetem többi facultásait is ide értve, a kik jelenleg nálánál tanulságosabb előadásokat tartanának. — Éljen sok évekig a jeles tanférfiú és tudós iró, és ugy müvelje, gyarapitsa a bölcsészeti tanulmányokat, hogy ezek őt az Istentől nem el, hanem a valódi bölcsesség kutforrásához mindig közelebb vezessék!

7. §. Alvinczi Ferencz ifjúsági, erkölcsi és történet iró.

Született Váczon, 1827. decz. 18-kán; itt végezte az elemi és gymn. osztályokat, s azután a kegyes-rendiek növendékei közé fölvétetvén, Kecskeméten mint ujoncz két évet töltött. Mint tanitó-növendék tanárkodott Nagy-Károlyban és Marmaros-Szigeten; s itt találta őt az 1848-ki forradalom. A zavarok miatt a szerzet növen-

dékei elszéledvén, a rend tagja megszünt lenni Alvinczy is. Később Egerben és Pesten végezte be a bölcsészeti tanfolyamot, mire a váczmegyei papnövendékek közé fölvétetett s a theologiát a pesti központi papnöveldében hallgatta. 1853-ban áldozárrá szenteltetett s több helyen mint segédlelkész működött 4 évig. 1858-ban Sámsonban házi-káplán volt; 1859-ben Kecskeméten az elemi és nemzeti iskolákat igazgatta. E tisztéről azonban még ezen évben lemondván, Sámsonba visszatért, s ide 1860-ban a Curatia admtrává, 1864-ben a holdmezővásárhelyi kerület jegyzője, — 1865-ben csongrádi plébános s 1869-ben a holdmezővásárhelyi kerület alesperesévé léptetett elő.

Irodalmi termékei ezek: A Szent-István-Társulat által kiadott „*Ifjúsági iratok*“ 1., 2.-s 4-ke. „Szent Miklós napja,“ — „*Pali és Gyuri*“ és „*A braminok*“ czim alatt francziából forditva. — Ugyanazon társulatnál volt letéve és kiadásra elfogadva „*Stuárt Mária története*“ nagyobbszerű regényes történeti vázlat, és „*Vad orzók*“ czimű szintén francziából forditott ifjúsági olvasmány. Ezekenfölül voltak közleményei a „*Tanodai lapok*“- s a „*Kath. Néplap*“-ban. Majd a hittanitók és hitelemzők használatára kiadta az „*Erkölcsi példák*“ czimű terjedelmes gyüjteményét. (Ld. Ferenczy-Dánielik i. m. II. 4.)

8. §. Lichtner (Világosi) Gáspár egyházi és törvénytudományi iró.

Ezen tudós egyházi férfiú született *Jákóhalmán*, a Jászságban, 1822. jan. 1-jén. Elemi és gymn. iskoláit Váczon és Budán végezte, s aztán 1837-ben a váczi papnevelő-intézetbe felvétetett, hol a bölcsészeti és hittudományi tanulmányokat folytatta. 1843-ban *gr. Nádasdy Ferencz* váczi püspök által alszerpappá szenteltetett s egyszersmind segédkép Romhányban alkalmaztatott; következő évben szerpappá, 1845. január 23-kán pedig ugyanazon püspök által áldozárrá szenteltetett. Mint alszerpap, szerpap és áldozár 7 évig volt segédlelkész; Fóthról, hol utolszor káplánkodott, 1850-ki juliusban *gróf Károlyi István* kegyúr által a derekegyházi házikáplánságra mutattatott be az egyházi kormánynak. 1859-ben holdmezővásárhelyi plébános és házassági jegyző, 1863-ban helyettes, 1865-ben valóságos alesperes, 1869-ben kiérdemült s 1870-ben czimzetes apát lett. Meghalt 1884. márcz. 7-én, élete 63. évében, szivhüdésben hosszas betegség után. Egy leánynevelő-intézetre 20,000 ftot hagyott végrendeletileg. — *Irodalmi művei:* „*Házasulandók tanitása és tanulása*“ (Rel. 1851. I. 47. 54. sz.) — „*Férj- és nejesülendők kérdezgető tanitása és tanulása.*“ (Pest, 1851.) — „*Jegyesek tanulása.*“ (Kath. Népl. 1852. 43. sz.) — „*Az uj büntető tövénykönyv.*“ (Rel. 1853. I. 42. 43. sz.) — „*Az uj polgári törvénykönyv.*“ (Rel. 1853. II. 19. stb. és Rel. 1854. I. 20. stb. sz.) — (V. ö. Ferenczy-Danielik i. m. I. 297–298.)

9. §. Zimmermann Jakab egyházi, nyelvészeti és orvostani iró.

Ezen igen termékeny tollú iró született Váczon 1808. febr. 8-án. A középtanodai éveket születése helyén, ápoló kezek vezetése alatt végezvén, 1824-ben keble vágya teljesültével a kegyes-rend tagjává lőn; s miután Privigyén az ujonczi két évet kiállotta, s ezek utóbbika alatt ugyanott a nyelvészeti osztályba járó ifjakat az illető tanokban elég ügyesen oktatta volna, Tatára küldetett elemiskolatanitásra. Az itt töltött év után Kolozsvár jelölteték ki neki lakhelyül, hol mikép iparkodott elöljárói várakozásának megfelelni, fényesen bizonyitja a tudori oklevél, melyet a magyar egyetem bölcsészeti karától 1829-ben, tehát a bölcsészeti tanfolyamok bevégzése után azonnal nyert. A hittudomány tanulásával két évig foglalkozott Nyitrán és Sz.-Györgyön. 1832. év végén már Budán a kir. gymnásiumban találkozunk vele, hol 3 évig a nyelvészeti, négyig pedig a szónoklati osztályban tanitott. Ekkor Bécsbe áttétetvén, ott a Theresiánumban 5 évig volt a magyar nemes ifjúságnak nevelője, s a magyar nyelv és irodalom rendes tanára. Itt tanulta ismerni a világot minden alakjában s több nagyoknak tapasztalni szerencsés is volt vonzalmát és kegyét. Hálásan emlékezett különösen *Kiss Pál* nagyváradi kanonokra. Ezen időben a fejedelem által felállitandó öt tanitó-képző-intézet tanszékeinek betöltésére pályázat hirdettetvén, a pozsonyi tankerület főigazgatósága előtt a pestire versenyzett, és szép tehetséggel párosult jártasságát bebizonyitván, a fejedelem által 1844. évben képezdei tanárságra érdemesittették. 1846-ban szerzetesi állapotától fölmentetvén, a nagyváradi l. sz. egyházmegye papjai közé lépett. Ugyanezen évben a pesti egyetemen a széptan és nyelvészet rendkivüli tanárává lett helyettesitve.

„*Barmászat*“ czimü munkáján kivül, nem emlitvén a vegyes házasságok és nevelésről irt, s a „*Hirnök*“ melletti „*Századunk*,“ „*Hasznos Mulatságok*“ — „*Religio s Nevelés*“ és „*Katholikus iskolai lapok*“ hasábjain megjelent értekezéseit, úgyszinte az ott megjelent könyvbirálatait, nyomtatásban kiadott külön művei ezek: „*Daquerotyp képeinek készitése*“ Bécs, 1840. Német után. — „*Ifjúságot képező ismeretek tára.*“ U. o. 1840—1841. Nagy Mártonnal. — „*Magyar irodalom.*“ U. o. 1843. 1845. — „*Kikérdező vallástanitás.*“ Pest, 1844. — „*Vallási szokások és szertartások magyarázata.*“ U. o. 1845. — „*Egészségtan és rögtöni eseteknek gyógymódja.*“ U. o. 1845. — „*Magyarország oknyomozó története.*“ U. o. 1846. Többedmagával *Spányik* latin munkája szerint. — „*Vallástanmód.*“ Pest, 1844. — „*Barmászat.*“ U. o. 1845. E három ő cs. kir. apost. fölségétől 1845-ben elfogadtatott tankönyvül s megjutalmaztatott. Több kiadást is ért. — „*Vallási szokások és szertartások magyarázata.*“ Pest, 1846. s 1852., 3-ik kiad. — „*Magyar nyelvtan.*“ U. o. 6. kiad. — „*Ungarische Sprachlehre.*“ U. o. 3. kiad. — „*Deutsche Sprachlehre.*“ U. o. 3-ik

kiad. — „*Iratok feltevése,*“ U. o. 5-ik kiad. felsőbbileg helybenhagyva. — „*Schriftlilche Aufsätze.*“ U. o. 3-ik kiad. felsőbbileg jóváhagyva. — „*Irálytan.*“ U. o. 2-ik kiad. felsőbbileg jóváhagyva. — „*Aufsatzlehre.*“ U. o. 2-ik kiad. — „*Lehr- und Lesebuch.*“ U. o. 1850. — „*Képes kis Katikezmus.*“ U. o. 1853. — „*Népiskolák könyve.*“ U. o. 1853. Márky József tanártárssal. — „*Egyházi szertartások magyarázata..*“ U. o. 1855. 2-ik kiad. — „*Kirchliche Gebrauche und Zeremonien.*“ U. o. 1855. 2-ik kiad. — „*Népszerü neveléstan.*“ U. o. 1855. 2-ik kiad. — „*Populäre Gesundheitslehre.*“ U. o. 1856. — „*Populäre Erziehungskunde.*“ U. o. 1855. 2-ik kiad. — „*Népszerű barmászat.*“ U. o. 1856. — „*Populäre Viehzucht.*“ U. o. 1856. Legfelsőbb rendeletre elemiskolákban használt 3 rendbeli könyvből a „*Sprachübungen*“ és „*Nyelvgyakorlatok*“ czime alatt fordítás. U. o. 1856. stb. — (Ld. Ferenczy-Dánielik, I. 627—628., II. 420—421.)

10. §. Czech József, egyházi, történeti és nyelvészeti iró.

Született Váczon, 1816. nov. 2-án; elemi, közép- és főtanodai tanálmányait Váczon, mint kegyesrendi növendék a hittudományi tanfolyamokat Nyitrán és Szentgyörgyön végezte. A rend növendékei közt virágzott „*Zobori magyar nyelv művelő egyesület*“-nek, mely később a Dugonicsféle társulatot eredményezte, buzgó tagja és tollnoka volt, s e társulat „*Zobori lapok*“ czimű folyóiratában többrendbeli dolgozataival lépett fel. 1842—1848. Kolozsváron a nyelvtani és szónoklati osztályt tanitá. 1849-ben a pesti szaktanodában mint mennyiségtanár működött. 1850—1854. Váczon, 1855-től Szegeden tanárkodott. Kiadott munkái: „*Imádságok es énekek a tanuló ifjúság számára.*“ Kolozsvárt, 1843. „*Erdély történetének rövid rajza a honi ifjúság számára.*“ U. o. 1845. — Kéziratban volt ekkor ezen két munkája: „*Imádságok és énekek a kath. tanuló ifjúság számára, különös tekintettel a Bold. Szüzről nevezett Mária-társulat tagjaira.*“ U. o. 1847. — „*Osztrák császárbirodalmi honisme rövid rajza.* Schmidl Adolf után magyaritva, s államtani, valamint hazánkat illető adalékokkal bővitve.“ Vácz, 1854. — „*Latin hangmértan*“ magyar hatméretű versekben, az ifjúság számára, tájékozásul a latin költők elemzésében, az *Alváry*-féle latin versezet nyomán. Az 1855. „*Magyar Sajtóban*“ a török világból „*Régi okmányok*“ cz. czikket közlött. A magyar tájszótár gyüjteményéhez váczi tájszókkal járult. „*Osztrák birodalmi honisméjéből*“ csak 3 iv jelent meg nyomtatásban; a folytatást a kedvezőtlen viszonyok gátolták. (Ld. Ferenczy-Dánielik, I. 88—89., II. 400., Ismerettárt stb.)

11. §. Salamon József és Koppi Károly egyházi jeles irók.

S. J. is Váczon született 1782. jul. 3-án. Az elemi és középtanodai osztályokat szülőföldén elvégezvén, 1796-ban a kegyes-rendbe

*

lépett, s mint ilyen a bölcsészetet Váczon, a hittudományokat pedig Veszprémben szép előmenetellel hallgatta. Mint buzgó hitszónok nagy hirre kapott. Szent beszédei közül több nyomtatásban is megjelent; ilyenek „*Az Istennek külső tiszteletéről.*“ Veszprém, 1804. — „*A keresztény hit befolyásáról a társaság boldogságára.*“ U. o. 1805. — „*A papi személynek szoros hivataláról.*“ U. o. 1805. — „*Az uj testamentomi áldozatnak érdeméről.*“ U. o. 1806. — „*Az Isten akaratján való megnyugvásáról.*“ U. o. 1808. — „*Buzditás a csongrádi nemes magyar felkelt sereghez.*“ Szeged, 1809. stb. (Ld. Ferenczy-Dánielik, I. köt. 398. l.)

Koppi Károly született derék szülőktől Váczon 1744-ben. Már gyermek korában igen tanulékonynak és kitünő észtehetségünek bizonyult be a szülőföldi iskolákban, s a hozzácsatolt várakozásnak a kegyes-rendi tanintézetekben nagyszerüen felelt meg. A tudományokban magát szépen kiképezvén, azokat a kegyes-rendi és egyházmegyei növendékeknek nagy dicsérettel adta elő. Majd a pesti legvirágzóbb bölcsészeti tanintézetben a hallgatóságot meglepő sikerrel oktatta. A természet- s mennyiségtanban, történelemben, nyelvészeti és szónoklati szakokban tanusitott dusgazdag ismereteit kiki bámulta, ugy hogy, midőn 1774. október-hóban a tudományegyetem Nagyszombatban alapittatnék, ott a leghiresebb tanférfiak koszorujában ragyogó tudományossága közfigyelmet keltett. Különösen a bölcsészeti tudományokban tündöklött. Birunk tőle egy hires bölcsészeti értekezést a testek végtelen erejéről *(De infinita corporum vi“)*, mely müve Bécsben jelent meg 1775-ben 4-dr. Kaliwoda betüivel. A nagy tudós, egy váczi mészáros kitünő fia, hihetőleg Váczon halt meg rendje társodájában, mert ennek nagy könyvtárában az általa szerzett könyvekből több maradt fön tőle. — (Ld. Horányi Elek: *Memoria Hungarorum et Provincialium scriptis editis notorum*“, Viennae, 1776. Pars II. 426—429., hol emlitett értekezésének méltatása is olvasható.(

12. §. Balla József és Tanács János tudós kanonokok.

A nagy tudományosságú *Balla József* született Váczon 1817. márcz. 29-kén, tisztes szülőktől vévén származását. Atyja a városnál tisztviselő volt. Elemi, közép- s a bölcsészi iskolákat szép előmenetellel szülőföldén végezte, valamint a sz. hittudományi folyamokat is. 1840. április 20-kán áldozárrá szenteltetvén, 4 évig s 8 hóig káplánkodott. 1844-ben püspöki igtató és irattárnok; 1849—1856. szentszéki jegyző; 1853. püspöki titkár; 1854. sz. széki ülnök, oldalkanonok, a püspöki házassági itélőszék tanácsosa; zsinati vizsgáló, a püspöki iroda igazgatója; 1862. a nyugalmazott papok intézetének igazgatója és a kegyes alapitványok kezelője; 1864. czimzetes apát és pesti főesperes; 1859—1871. székesegyházi kanonok volt, mely utóbbi évben az Urban kimúlt. Az irodalmi termékeket annyira szerette, hogy kanonoki laka minden szobájában voltak ezer és ezernyi

könyvei elhelyezve, melyek mintegy 14,000 frtjába kerültek összesen. — Halála után ezek egy része a káptalani jeles könyvtárba került, a többiek pedig árverés utján eladattak, melyeket a pesti ódondászok vettek meg. Nyomtatásban a szabadságharczi időből *egy kitünő szent beszéd jelent meg tőle*, melyet a hétkápolnánál mondott el. Már papnövendék korában s azután is a „*Honmüvész*"-ben „*Barna*" név alatt jelentek meg tőle költemények. Mint kanonok a székesegyház mögötti kispréposti lakban müködött s onnét kisérték ki ezernyi tisztelői az örök nyugalom helyére, a székesegyházi sirboltba.

A lelkipásztorok ritka példaképe, *Tanács János* kanonok ő nga is született Váczon 1818. febr. 6-án, tisztes polgári szülőktől származván. Iskoláit szülőföldén szép sikerrel végezte s a váczi egyházmegyei papnöveldei osztályokat is dicséretes igyekezettel kijárván, 1841. jul. 20-kán pappá szenteltetett. 12 évig volt káplán (Nándor, Czegléd, T.-Györgye, Lőrinczi, Mindszent és Nagy-Káta); 1849. Tápió-Szelén admtr; 1850. Félegyházán káplán; 1852. ideiglenes admtr Izsákon; majd időközben admtr Nagy-Kátán; még ugyanazon évben a vácz-alvárosi plébánián káplán s egyszersmind a főtdő káptalan karkáplánja; 1853. plébános Uj-Szászon; 1856—1864. kerületi jegyző; 1858. plébános Rékason; 1867. tisztbeli kanonok és sz. széki ülnök; 1872. a váczi székesegyház Jánosi-féle kanonokja, és szent Miklós püspöknéli plébános az alvároson; 1873. zsinati vizsgáló; 1875. a püspökmegyei könyvtár főnöke; 1878. cz. prépost, s 1879—1884. a kegyes alapitványok kezelője volt. — E szerény mű irójának szivesen adott jeles kútfőket és adatokat, lévén a város történetében igen járatos. — Mint szelid, szende, gondos, buzgó, tapintatos és kegyes lelkipásztor mindenütt birta hiveinek bizodalmát és szeretetét. Káplánjai benne jó atyjokat, bölcs tanácsadójukat tisztelték és szerették.

13. §. Hanusz István és Magyarországi Pál irók.

H. J. született Váczon 1840. decz. 21-én, áldozárrá szenteltetett 1864. aug. 26 án. 5 hóig káplán volt Verőczén és T.-Bicskén. 1865. hitelemző és póttanár; 1867. a félegyházi kisgymnásiumnál rendes tanár; 1871. a kecskeméti reáliskola rendes tanára; 1882. tiszteletbeli alesperes; 1886. ugyanazon reál-iskolában helyettes igazgató lett. Különféle lapokban számos értekezések, jeles tanügyi czikkek jelentek meg tőle, az ilyenekben termékeny tollából. — *Magyarországi Pál* váczi születés, a müvészetek mestere és a szent hittudomány tanára (lector) a XV. században, a hitszónok-rendnek tagja, vagyis mint sz. Domonkos szerzetebeli tudós áldozár, ezen igen érdemes szerzetnek szabályát és erkölcsi constitutióit latinból szóról-szóra igen világosan és ékesen magyarra tette át. A hiteles példányban, melyet *Ferrári Zsigmond*, e rend történetirója követett, megjegyzi e szerző, hogy a forditást a szigeti kolostorban 1474. évben, sz. Remig napján,

vagyis októberhó 1-én végezte be, és azt a Szüz Mária nyulszigeti kolostora apáczái részére életök zsinórmértékeül a rendi főhatóság előirta. (Ld. Ferrarius müvét a 449. és 529. lapokon.) Ezen nyulvagy margitszigeti kolostorra nézve az 1468. évben Rómában tartott rendi főkáptalan iratai között ezen határozat olvasható: „Ugy szintén megbizzuk a magyarországi rendtartományi fdő főnök atyát, hogy a mi rendünknek a Buda közelébeni Nyulszigeten létező nővéreit intse meg és hivja föl, miszerint, ha a mondott apáczák és az ottani perjelnő, magukat a rend engedelmessége alá vetni akarják és a nekik engedett apostoli kegyekről és szabadalmakról le nem mondani, részökre szükséges rendi testvérekről gondoskodjék, (a kik t. i. őket a lelkiekben vezetni s vagyonukra fölvigyázni szoktak). Ha pedig a rendnek engedelmeskedni nem akarnának, ezennel hatalmat adunk a tartományi főnöknek, miszerint, ezen soraink erejénél fogva, a nevezett monostort és az abban lévő apáczákat, a mi rendünktől azonnal elszakitsa és elvágja, mint engedetleneket és a szerzet méltatlan leányait; megintvén őket az Ur Jézus Krisztusban, ki iránt őszinte szolgálatot kell mutatniok, hogy az engedelmességre, melyet a rendnek fogadtak, visszatérjenek és ezt tenni el ne mulaszszák.“ — Miből kitünik, hogy ezen kolostorban, melyet IV. Béla királyunk az ő leánya, *sz. Margit* részére emeltetett, és ebben oly sok időkig a szigorú szerzetesi fegyelem virágzott, ez az idők gonoszsága, harczi zivatarok és különféle viszontagságok folytán egészen hanyatlásnak indúlt. De megértjük az idézett határozatból azt is, miszerint a rendi szabály és erkölcsi constitutiok a mi Pálunk által tett magyaritása üdvös gyümölcsöket termett; mert e magyar szabályzati könyvet olvasgatván az apáczák, a jó rendi fegyelem utjára viszszatértek ismét, féltek a rendi törvények ellen véteni, és a szándékolt intelmek és büntetéseket, megváltozott, igazi jó szerzetesi életökkel kikerülték. Kitünik hát innét az is, hogy a mi Pálunk a rendi szabály magyaritásával jó szolgálatot tett ezen apáczáknak, a kik hihetőleg a latin nyelvet már nem értették s igy az azon megirt eredeti rendszabály s constitutiók tartalmát nem ismerték. (V. ö. Horányi i. m. II. rész, 180—182.)

14. §. Barina (Kuthen) Vendel hires költő.

Ezen hirneves költő született Kun-Halason 1835. okt. 20-án. Szülői szerény anyagi helyzetök mellett is gondoskodtak a tehetséges gyermek neveléséről és iskoláztatásáról, a ki elemi és gymn. iskolái bevégzése után Kalocsára ment, hogy ott a papnövendékek közé magát fölvétesse. El is érte czélját s már a kalocsai papnöveldében töltött ideje alatt nem egy jelét adta költői lelkének. Itt növendéktársai között nagy hatással volt rá *Szöllősi János*, a jelenleg hires hitszónok, a ki ismervén barátja szép tehetségét, munkálkodásra buzditotta és lelkesitette. Barátságuk már a gyermekkor gondtalan napjaiban szövődött oly szorosra, hogy az akkor sem lazult meg,

mikor egymástól elválniok kellett. Maga a költő adja ezt értésünkre, midőn egyik költeményében (Szőllősihez) igaz barátságuknak szivből szakadt, meleg szavakkal ád kifejezést. — Nem kis érdeme lehetett hát Szőllősinek abban, hogy Kuthen pár év múlva, midőn a kalocsai papnöveldéből eltávozva, váczi papnövendékké lett, illetékes körök figyelmét is magára vonta költeményeivel. A papnöveldébe vonúlt költői lélek nyilatkozványait nemcsak azok ismerték, a kik vele és mellette egy úton haladtak; mert költeményeinek megnyiltak az akkori hirlapok is. Kuthent ismerni kezdette a közönség is. Midőn 4-edéves hittudománytanuló volt, már a „*Családi Lapok*“ és a „*Kath. Hetilap*“ hoztak tőle jól sikerült s érzelemdús verseket. A „*Kuthen*“ irói nevet mindvégig megtartotta. Nemcsak 1857-ben voltak költeményei olvashatók az akkori „*Családi Lapok*“-ban, hanem ezek 36-ik évi folyamában is több csinos versével találkozunk, melyeket összegyüjtött költeményei I. kötetében is megtalálunk. Ezen folyóirat előbbi évfolyamában még egy beszély jelent meg tőle: „*A fehérruhás ember*“ czimen. Mindezek kétségtelenül elég bizonyitékai a tehetséges ifjuhoz nem ok nélkül kötött reményeknek, melyek későbbi irodalmi pályáján 3 kötetre menő verseivel, és a „*Főispán családja*“ czimű egy-kötetes regényével be is valósultak. 1857. szept. 19-én pappá szenteltetvén, 13 évig káplánkodott; jelesen a Cserhát alján fekvő *Tápió-Bicskére* küldetett segédlelkészül, s ily minőségben megfordúlt az Alföld több helyein is, de legtovább lakott Tápió-Bicskén, honnan 1870-ben a *Tápió-Szt.-Márton*ban lévő curatia admtrává neveztetett ki, és itt plébánossá is lett aztán.

Költői működésének jó része ezen évekre esik. Fogékony szelleme és érzelmes kedélye egymásután teremtette a szebbnél szebb költeményeket, melyek minden valamirevaló hirlapokban szives fogadtatásra találtak. Vallásos, magasztos dalai, honfiui érzelmekről tanuskodó versei, népies tárgyú és hangú elbeszélő költeményei, és nagyon messze elterjedt népdalai valóban tehetséges népköltőre vallottak, méltán keltvén mindenütt figyelmet az országban. Pedig ekkor nem lehetett valami könnyű dolog Kuthennek népszerűségre vergődni; hisz a nemzeti irodalom akkori két nagy alakja: *Petőfi* és *Arany*, aratta javában a közelismerést, midőn Kuthen a nyilvánosság előtt föllépett. Ő is tanulmányozta Petőfi-t, a mint ez költészetén meglátszik. — Nem kis mérvben jellemzi Kuthent az, hogy természetes, józan gondolkodásra való verseivel a nép esze és szivéhéz egyaránt tudott szólani. Egy ilyen népies költeménye a — *Végrendelet*“ — pályadijat is nyert. Ott élt ő a nép között; mint pap ismerte hiveinek minden ügyét-baját, s ha itt-ott a népszokások ferdeségeit satirizálta, kissé keményebben ostorozta, ez mindenesetre csak érdemei szaporitására szolgált a derék népköltőnek. — Érdekesnek tartjuk itt megemliteni, hogy a Bach-korszakban egy hazafias költeménye miatt befogatását rendelték el, s csak püspöke menthette meg a fogságtól. (Ld. a „*Kath. Hetilap*“-ot 1875. évfoly. 33. sz.)

Nem kis törekvésébe került Kuthennek az is, hogy a jeles egyházi költők diszes sorába bejuthasson. A költészet ezen iránya is virágzásban volt akkor, midőn Kuthen irogatni kezdett. A legkiválóbb egyházi költőt, *Mindszentyt*, javában emlegették; — 1859-ben jelent meg első kötete, mely költeményeinek szinét-javát hozta. Ott voltak mellette: *Tárkányi*, *Sujánszky*, *Pájer*, *Talabér*, *Benőfy* és mások, s Kuthennek e diszes névsorban is sikerült maradandó nevet biztositani magának. Eleven szellemessége, jóizü humora nemcsak a társaságokban tette őt kedveltté, hanem költészetében is kellemesen hat ránk, a mint egyik-másik költeményében az elszórva felcsillan. Lehet, hogy ez irányozta felé sok oldalról a figyelmet s ennek tulajdonitandó, hogy a 70-években megjelent, de nem hoszszú életü, kath. élczlap a „*Mátyás deák*“ szerkesztésére ő lett felszólitva. Kuthen dolgozott, munkálkodott, nem unalomból, hanem hivatottságból, még akkor is, midőn gyakran jelentkező betegsége jó kedélyének nem egyszer szárnyát szegte. Barátai, kik között többször megfordúlt, látták, hogy a beteg költő már csak vonszolja azt a terhet, melyet életnek nevezünk; azért kimélet és szeretettel bántak vele. Az ő borongó kedélye azonban ki nem tudta olvasztani szivéből a reménység halvány sugarát; nem vette észre, hogy a halál sietve-siet utána s már majdnem utólérte.

Küzdött, bizott s azért kérte püspökétől 1875-ben a megüresedett tápió-györgyei plébániát, s ezt meg is nyerte. De alig foglalta még el uj állomását, midőn a halál elhitta őt innét az örökkévalóságba. Kuthen a tápió-györgyei temetőben nyugszik. Sirja fölé emléket a nagykátai kerület (melyhez ő is tartozott, mint tápió-szent-mártoni plébános) derék papsága kezdeményezése folytán megyés paptársai és a költő nővére, *Barina Ottilia*, Horváthy Lajosné, emeltettek, tisztelni akarván ezzel is a közös jó barát és tehetseges költő, illetőleg kedves testvér emlékét. Ez 220 frtba került, melynek felét Barina nővére, másik felét pedig megyés paptársai adták összse. A márványból készült siremléken e sorok olvashatók: „*E sirhantok födik Kuthen Barina Vendel, volt t.-györgyei plébános hamvait. Született 1835. október 20. Meghalt 1875. augusztus 3. — Porlaka vajmi korán a sir kebelébe hanyatlott! Lelke az égből eredt, vissza is égbe vonült. — Busan gyászoló megyei paptársai és feledhetlenül kesergő nővére Ottilia. — Áldás poraira!*“

Kuthen költészetének méltatásaként nemcsak közvetlenül halála után, hanem később is, több ismertető közlemény jelent meg felőle. Ugyancsak a költőt tiszteli benne a váczi főgymnasium ifjusága is, mely „*Kuthen önképző köre*“ egyletét néhány évre halála után alakitotta, mely 1883. szept. 15-én kezdette meg müködésének 4-dik évét alakuló gyülésével ntdő *Hegyi Antal* irodalom-tanár (most Csongrádon plébános) elnöklete alatt. Hátrahagyott kéziratainak rendezésével a váczi egyházmegye püspöke *Gyurinka Antal*, nagykőrösi esperes-plébánost bizta meg, ki ezt a megbizást teljesitvén, Kuthen költe-

ményeit sajtó alá rendezte, melyek később átadattak a költő nővérének, a kiadás tiszta jövedelméből siremléket szándékozván állitani az elhunyt költőnek. (Ld. M. Állam, 1876. szept. 6.) Ez azonban, mikép láttuk, más forrásokból jövén létre, ama költeményeket „*Kuthen hátrahagyott költeményei*“ czim alatt most adta ki: a szerző nővére mint tulajdonos megbizásából *Gyurinka Antal*, Nagy-Kőrösön *Ottinger Ede* gyorssajtóján, 1888. évben, ajánlva Váczegyházmegye lelkes papjainak, mint az elhunyt költő pályatársainak, tisztelete jeleül. Életét irta meg e költeményekben Kuthen, lelkét öntötte e dalokba; örömét, fájdalmát hagyta örökségül nekünk, hogy dalain lelkesülve, költészetét ismerni és becsülni tanuljuk. — Ezen kiadás elején *Lévay Mihály* fiatal egyházi költőnk tollából adva van Kuthen életrajza, 5—13. l., honnét ezen biographiát meritettük. — Ld. Ferenczy-Danielik, II. 18—19. V. ö. a *Magyar-Állam*-ot. 1888. márcz. 21. 1888. jun. 8. és 10. számokat, melyek Kuthen életét szépen kiegészitik. — A költő arczképét is hozza e kiadás.

B) Váczi születésü világi nevezetességek.

1. §. Dr. Argenti Döme királyi tanácsos és váczi diszpolgár

A jeles orvostudor s a hasonszenvi gyógymód fáradhatlan apostola, született Váczon, 1809. évi szept. 26-kán. Atyja vallásos (görögkeleti hitü) és ~~igen~~ becsületes polgár lévén, s kereskedéssel foglalkozván, fiát is kereskedőnek akarta nevelni. Tanulmányait Váczon kezdette, s ott végezte a bölcsészeti folyamokat is kitünő sikerrel. Tanuló társai közt első volt ő mindenkor, és e kitünőségének köszönheté, hogy érdemteljes tanárai közbenjárására édes atyja engedett azon kérésének, miszerint Pestre mehessen az orvosi pálya tanulmányainak megkezdése végett, mely iránt kora ifjusága óta különös hajlammal viseltetett. Itt töltött öt évet s tette le orvosi szigorlatait 1835-ben; de orvos-tudorrá csak 1836. márcz. 4-én mozdittatott elő, mivel ezt illetőleg az u. n. „*gradualis taxa*“ letételére szükséges pénzösszege hiányzott. Mint orvosnövendék, szüleinek örömére, szorgalmasan tanúlt, példásan viselte magát, és legnagyobb figyelemmel kiséré (az orvosi cursus 4. és 5-ik évében) a betegségek gyógyitásait nemcsak az egyetemi, hanem a Rókus-kórházban is. Akkori leghiresebb tanárai orvosi rendeleteit egész kegyelettel jegyezgette fel magának, noha látta, miként a betegek ágyainál tartott tudományos értekezletek igen gyakran nem használtak a szenvedőknek úgy, mint tanárai tekintélyénél fogva, erősen hivé a priori akkor, midőn még csak könyvekből tanulta, de nem tapasztalta ama mesterileg készitett „*recipék*“ állitólag erőteljes hatalmát.

Pesten nem maradhatván, mint szegény kezdő orvos, Váczon telepedett le kedves szülői kegyeiből élendő. Nyugodni nem tudván, mint szabad gondolkodású, a tudományok tágas mezején nem esküdve

mesterei szavaira, *itthon azonnal hozzáfogott a homoeopathia tanulásához*, bár miként gunyolták is *Hahnehmán* tanát tisztelt tanárai... és azon logikai axiománál fogva, miszerint „*tapasztalati tárgyakban nem lehet józan itéletet hozni a priori,*“ okulva egyszersmind a pesti kórházakban szerzett nem igen hizelgő tapasztalati adatokon, tudós tanárai által tartott legszebb elméleti értekezések daczára, azonnal *homoeopathice* kezdett gyógyitani, éjjel-nappal forgatván *Hahnemánn gyógyszertanát*, melynek tanulása folytonos ernyedetlen buvárkodást igényel. És e lelkes fáradozása nagy lelki vigasztalást szerzett neki mindjárt orvos-gyakorlata kezdetén, a még fiatal orvosnak, ki rövid idő alatt Vácz és környéke nagy részének bizalmával méltán dicsekedhetett.

Felbátoritva annyi fényes siker által, irói tehetségét pedig már diák-korában bizonyitván be „*szépirodalmi gyakorlatai által,*“ emberbaráti kötelességének tartá a homoeopathia terjesztését édes hazánkban. E végre a homoeopathia ügyében ő lépett fel legelőször nyilvánosan az akkori „*Jelenkor*“ melléklapjában a „*Társalkodó*“-ban Helmeczy szerkesztősége alatt. Itt küzdött ő, mint óriás, a homoeopathia elleneinek ezreivel, kik közül némelyek a nevetség tárgyává akarták tenni Hahnehmán tanát, az e szerint használandó parányi adagai miatt, mig mások azokat ugyannyi mérgeknek hirdeték, és ily nemtelen fegyverrel ijesztgeték kenyéririgységből a közönséget! De ezt sokáig ámitani nem lehetett; mert a magyar ember, természetes okosságánál fogva, tapasztalati tárgyakban csak tényeket kiván, és ezekkel megelégszik, mit se törődve a fecsegő tudósok henczegő álokoskodásaival. Mint e gyógymód rendithetlen barátja, nem törődött ellenségeinek becsmérlésével, hanem annak terjesztésén fáradhatlanul működik maig; gyógyszereit nemcsak a szegényeknek, hanem bárkinek is ingyen osztogatja, egyedüli törekvése lévén használni s e gyógymódot megismertetni: hogy igy szünjék meg többeknek azon szerénytelen állitásuk, s rágalmuk a szenvedő emberiség rovására, miszerint a homoeopathia semmi, hogy a balvéleményeket törölje el mielőbb és a természet itéleteit annál hamarább megerősitse.

Ezen ügyben nevezetesek az ő munkálatai, melyek a következő czimek alatt adattak ki, és pedig az emlitett „*Társalkodó*“-ban 1838-évben jelentek meg e czikkei: *a)* „*Mit tartsunk Lovász Imre orvos ezen értekezéséről: mit tartsunk a homoeopathiáról.*“ — *b)* 1838. „*Rövid értekezés a homoeopathiáról.*“ — *c)* 1839. „*Hahnemann orvostanárságának hatvanadik évnapja és a homoeopathia.*“ — *d)* 1841. „*Egy pillanat a homoeopathiára.*“ — *e)* „*Ismét egy pillanat a homoeopathiára*“, 1842. (Ellenbirálat a „*Társalkodó*“ m. é. 86. számában megjelent birálatra. 1842. 13. sz.) — Argenti még más magyar lapokban is irt e tárgyban, értekezett többször a német hom. folyóiratokban is, nagy mesterének alapelvei mellett rendithetlenül harczolva, mint rettenthetlen hasonszenvi orvos elvből. 1847-ben adá ki jeles és e tekintetben első magyar munkáját e czim alatt: „*Különféle betegségek hasonszenvi*

gyógyitása, nemorvosok és kezdő hasonszenvi orvosok használatára.“ Ezen 13 ivre terjedő munkája, mely 600 példányban jelent meg Pesten, nem lévén többé kapható (minden birtokosa örült e házibarátnak, melynek segélyével számtalan szenvedőnek egészséget, életet adhatott volna), — 1855-ben Pesten tetemesen bővitett *2-ik kiadást nyert*, mindenkor rendesen 1000 példányban nyomatva. — 1858-ban *harmadszor* adá ki e hasznos könyvét ujra átdolgozva, Hahnemann életrajzával és több betegség leirásával gazdagon bővitve.

E kiadása 1860. évben németre fordittatott és e czim alatt jelent meg: „*Homoeopathische Behandlung der Krankheiten,*“ melyről a leghiresebb h. orvosok egyike, *dr. Meyer* ekkép nyilatkozik: „Dr. Argenti'sche Schrift hat allerdings eine schwierige Aufgabe, indem ihr Verfasser sie zugleich als Leitfaden für angehende Arzte bezeichnet. Trotzdem dürfen wir behaupten, dass Argenti hierin unter allen dergleichen Versuchen, die uns bisher zu Gesicht gekommen, die richtige Mitte getroffen hat. — Gewiss hat Verf. einen Theil des Dankes geerndet für das Verdienst, das er sich durch Herausgabe dieses Buches um sein Vaterland erworben, und auch wir rufen ihm ein lautes „*éljen*“ entgegen.“ (Ld. Homoeop. Zeitung, 61. Bd. Nro 3. 1860.) — E német mánkája rövid idő alatt elfogyott, de annak 2-ik kiadására szerzőnek nem volt ideje, miután minden alkalommal bővitett magyar munkáival, azonfölöl terjedelmes praxisával volt elfoglalva; mig végre többszöri fölszólitás után e német munkájának 2-ik kiadása is 1876-ban megjelent, ujra átdolgozva, tetemesen bővitve, 1500 példányban. — 1862-ben a *4-ik*, 1864-ben az *5-ik* magyar kiadás jött ki a sajtó alól 2 kötetben. Ezen utóbbit *ő cs. és kir. apostoli felsége legkegyelmesebben elfogadni s egyszersmind elrendelni méltóztatott, miszerint szerzőjének a legfelsőbb köszönet hivatalos úton, irásban adassék ki* ... 1868-ban a *6-ik* 2 kötetben, 1877-ben a *7-ik* magyar kiadását örömmel üdvözölték e czim alatt: „*Hasonszenvi gyógymód és Hahnemann életrajza.*“

Azonfölül gyakran utazó ügybarátai kérésére készité és hiadá 1863-ban e munkáját: „*Hesonszenvi utitárs*“, melynek isméti kiadását fölöslegesnek tartá. E szerint e többszöri kiadásban megjelent összes magyar és német példányait 10,000-re tehetni. Ilyetén nagyszerű vivmányai által, melyeket a számos tények hirdetnek, *dr. Argenti neve ismeretes lőn a világ minden részében.* Ő a homoeopathia alapitója édes hazánkban, melynek alig van egy megyéje, hol könyve és hasonszenvi gyógyszertára nem léteznék, és méltó tiszteletben nem tartatnék egyes családok által, miután oly kedvezően segitettek szenvedő embertársaikon a cholera uralgása alatt; orvos távollétében meglepő eredménynyel adják hom. szereiket előforduló különféle más kóresetekben, e könyv népszerrű utasitása nyomán, anélkül, hogy árthatnának. — Dr. Argenti nem lakik Pesten, hol csak egyes családoknak lenne lekötve; ő most is ott látható, ahol a szükség kivánja jelenlétét, mert életének főczélja nem a vagyonosság, hanem hathatós

gyógymódjának terjesztése körömszakadtig. Nyugtalan természetének igen kedvez a vaspálya és gőzhajó, és miután napjában hétszer rándulhat Pestre: senkinek le nem kötelezve különösen feloszthatja idejét ugy, hogy mindenfelé utazhatik bizalmas elvbarátainak látogatására szükség esetében. Ekkép vivta ki magának azon bizalmat, melyben részesül a legelőkelőbb aristokraták körében; kik közül csak azokat emlitjük, kik Argenti iránt tántorithatlan bizalommal viseltettek éltök végperczeig.

Ilyenek voltak: *Scitovszky* herczeg-primás, *Peitler A. József* váczi püspök, *gr. Mailáth Antal*, a több mint 80 éves *gr. Károlyi István* stb. és nagy hazánkfia *Deák Ferencz* is, ki már a pozsonyi országgyülések alkalmával *dr. Attomyr* hom. orvos által gyógyittatott rendesen, és biztos adatok tanusitása szerint Pesten is hom. gyógyszerekkel és Argenti tanácsával élt, ámbár *dr. Kovách Sebestyén Endre* volt házi barátja és orvosa, ki naponkint látogatá a nagy hazafit. Elvitázhatlan tény azonban, mikép *Deák Ferencz* halála után elárverezett tárgyai közt találtatott Argenti hasonszenvi gyógytára, mert *Deák Ferencz*, mint reális és következetes férfiú csakugyan lelkes homoeopatha volt élte végeig, ha mindjárt Argenti szerénysége mindeddig nem engedé, hogy e kétes helyzetben hitelesen informálja a közönséget, ennek hirszerinti hibás véleményét módositandó: „*Suum cuique*“ . . . De kivivta magának a teljes bizalmat méginkább szegényebb polgártársainál is, kiket minden alkalommal igen szivesen látogat meg, és kész gyógyitani mindenkit anyagi érdek nélkül, abban találván legnagyobb örömét, ha szerencsésen megszabaditja kinlódó embertársait keserves fájdalmaiktól; leggazdagabb honoráriumának tartván, ha segédkezet nyujthatott és a halál hideg karjaiból kiragadhatja betegeit hasonszenvi gyógymódja által. E tulajdonát mindennapi tények igazolják. Szerencsés gyógyitásainak, de még inkább rendkivüli gyorsasággal elterjedt hasonszenvi munkáinak köszönhető nagy részben a hom. tanszék és kóroda felállitása. E munka megjelenése előtt alig ismerték hazánkban a homoeopathiát, melynek korlátlan gyakorlata csak 1837. febr. 6 án kelt legkegyelmesebb rendelet által engedtetett meg, és igy ügybarátok pártolása nélkül a hom. orvosok kérelme elhangzott volna a pusztában kiáltó vándorlóként: midőn 1870-ban tartott országgyülésben tetemes szavazattöbbséggel fogadtatott el a hasonszenvi tanszék és kóroda föllállitása.

E téreni fényes érdemeiért nem egy szép kitüntetés érte őt. Igy 1855-ben a lipcsei, 1857-ben a bécsi homoeopathiai egylet tagjává választatott; tagja és elnöke a magyar hom. egyletnek is. 1886. aug. hóban ünnepelte meg zárt körben orvosi működésének félszázados jubileumát. — 1886. jan. 26-án ő fölsége által a legkegyelmesebben *kir. tanácsossá neveztetett ki.* — Az Isten tudná csak megmondani, hogy Vácz város mennyi szegénye élvezte dij nélkül ő ngnak gyógykezelését. Fényes érdemeit tekintetbe véve bizonyára mindenki

örömmel vette tudomásul azon kitüntetést, mely Argentit a *Ferencz József rendnek adományozásával* az imént legfelsőbb helyről érte. — 1886. szept. 10-én az egészségügy terén szerzett különös érdemei elismeréseül. Kelt *Lubien-Vielkiben.* Ugyanezen évi okt 28-án a legfelsőbb kihallgatáson ő nga megköszönte ő fölségének ezen kitüntetését. A kitüntetés annál nagyobb, mert tudtunkkal ő az egyedüli homoeopatha az egész Osztrák-Magyar birodalomban, kinek e téren kifejtett munkássága a legfelsőbb helyen is elismeréssel találkozott. — A városi közegészségi bizottság számos tagja *Csávolszky József* kanonok vezetése alatt 1886. okt. 31-én küldöttségileg tisztelgett dr. Argenti Döme kir. tanácsos és Ferencz József rend lovagjának házánál, hogy őt legfelsőbb kitüntetése alkalmából üdvözölje. A küldöttség szónoka nevezett kanonok úr ő nga volt, ki meleg szavakkal és lelkesülten üdvözölve a kitüntetett és ünnepelt férfiút, felsorolva sokoldalú bokros érdemeit, melyekkel nemcsak magának, de egyúttal szülővárosának, nemcsak e vidéken, de az ország határain túl is nevet szerzett; megemlité, hogy nevének dicsőségén, fényén szülővárosa is annálinkább örvend s őt joggal ünnepli, mert mig mások fényes névvel, dicsőséggel szegény körüket, szerény szülővárosukat elhagyva, a nagyvilágot keresik, hogy kiérdemelt helyükön annálinkább ragyogjanak, ő mindig orvosi működésének delelőjén, annak fénykorában is megmaradt szülővárosának hü polgára, és hiven tartotta meg lakóházának devise-ét *„dulce natale solum.“* A mostani kitüntetés pedig annál nagyobb büszkeséggel tölti el a tisztelgőket és küldőiket, mert olyan helyről jött, mely a leghivatottabb, az állam polgárainak közügyekben tett szolgálataikat mérlegelni, s mert az érdem, melyre hosszú életén át igen méltón reá szolgált, humanisztikus téren tett szolgálatoknak nem jutalma, csak elismerése. — Egy szivvel, lélekkel fejezi ki küldőinek óhaját, hogy: e felséges királyi kitüntetést sokáig viselhesse azon hely fölött, hol eddig is szive minden jó és nemesért oly forrón dobogott.“

Erre meghatottságtól reszkető hangon a megtisztelt ezeket válaszolta: „Igen tisztelt kanonok úr! Váczon születtem és kétszeresen örvendek, hogy önök diszes, kedves körében maradtam, s maradok, ha Isten ugy akarja, életem végperczéig. *Nyilvánosan most szólok először életemben*, azért ne kivánjanak tőlem modern ékesszólást, engedjenek meg igen tisztelt polgártársak, miként e pár szóval szivem belsejét tárom ki önök előtt egész őszinteséggel. Isten éltesse önöket is számos évekig a legjobb egészségben; tartsanak meg kérem jövőre is nagyrabecsült barátságukban. Éljenek.“ — A dr. Argentit ért kitüntetésre büszkék lehetnek a vácziak, mert ő e város szülötte; itt él annak kebelében és a vácziak élvezik első sorban az ő tudományának jótékonyságát. A városi közgyülés csakis kötelességét fogja teljesiteni, midőn megemlékezik a város ezen jeleséről. Vácz szegény város és fényes ünnepélyek helyett csak is az igaz tisztelet szivből fakadó érzetének tolmácsolásával fejezheti ki a város nagy

fia iránti elismerését. Azért már emelkedtek hangok avégre, hogy Vácz város diszpolgárává választatnék dr. Argenti és e kitüntetése városszerte méltóan megünnepeltetnék.

Igy az *1886. évi okt. 31-én tartott rendes közgyülésen dr. Freysinger Lajos* és *dr. Csányi János* képviselő urak inditványozták, hogy az érdemdus férfiú Vácz város diszpolgárává választassék meg. Ezen inditvány örvendetes tudomásul vétetett ugyan, minthogy azonban előre bejelentve nem volt, tárgyalása elhalasztatott. — Azonban az ezen évi nov. 21-ki közgyülésen előterjesztetett több városi képviselő által benyujtott azon inditvány, hogy dr. Argenti Döme kir. tanácsos s Ferencz József-rend lovagkeresztjének birtokosa, ki a folyó 1866. évben töltötte be orvosi müködésének 50-ik évét s ez álkalomból legmagasabb királyi kitüntetésben is részesült: *megválasztatnék Váczváros diszpolgárává.* Az inditvány egyhangulag s közhelyeslésssel elfogadtatott s a jubiláló doktor e város diszpolgárává nagy lelkesedéssel megválasztatott, egyszersmind a közgyülés kebeléből a polgármester elnöklete alatt *Csávolszky József* kanonok, *dr. Freysinger Lajos, dr. Csányi János, Filó Pál* és *Reitter István* képviselőkből álló küldöttség menesztetett a diszpolgári okmánynak az ünnepeltnek leendő átadása végett. Ezen küldöttség *1887. jan. 23-án,* vasárnapon nyujtotta át délelőtt az ünnepelt tudósnak a diszokmányt, melynek szövege a következő:

„Mi Váczváros közönsége adjuk tudtára mindazoknak, a kiket illet, hogy a midőn közügyeink elintézése végett alant irt napon és helyen rendes közgyülést tartottunk, akkoron számos városi képviselő azon inditványnyal járult elénk, hogy Nagyságos *Dr. Argenti Döme* úr királyi tanácsos, a Ferencz József-rend lovagkeresztjének vitéze — Váczváros diszpolgárának választatnék. Ezen inditványt a városi képviselőtestületi közgyülésünk annál nagyobb örömmel fogadta és elfogadta, mert nevezett Nagyságos *Dr. Argenti Döme* úr királyi tanácsos, a Ferencz József-rend lovagkeresztjének vitéze s városunk hű fia, a haza és emberiség hasznára szentelt orvosi müködésének ötvenedik esztendejét a folyó évben töltvén be, ennek emlékét a legmagasabb királyi kegyelem kitüntetése és a hazai sajtó osztatlan elismerése is ünnepeltté tették, s e félszázados fényes pályájának megfutása alatt Vácz városához, mint születési helyéhez, változatlanúl ragaszkodván, s közhasznú tevékenységét első sorban polgártársai javára szentelvén, nevének és müködésének hire messze időkre e város nevéhez marad csatolva s annak fénye e városra szállván viszsza: ez által a város közönségét örök időkre hálás elismerésre kötelezte. Mindezeknél fogva Nagyságos *Dr. Argenti Döme* királyi tanácsos urat, a Ferencz József-rend lovagkeresztjének vitézét, városunk szülöttjét és hű polgárát, *ezen város diszpolgárává egyhangulag lelkesedéssel kikiáltottuk és megválasztottuk.* Minek heteléül kiadtuk ezen szokott aláirásunkkal és pecsétünkkel megerősitett oklevelünket. Kelt Váczon 1886. évi november-hó 21-kén tartott városi képviselőtestületi

közgyülésből. *Réty Ignácz* s. k. polgármester. *Regele Károly* s. k. jegyző."

Ünnepelt a küldöttség megjelenéséről már előtte való nap kellően értesittetvén, elfogadásra készen várta. Pontban d. e. 11 órakor a küldöttség az ünnepelt lakására megérkezvén, a városi polgármester körülbelül e szavakat intézte az ünnepelthez: „Vácz város közönsége örömmel vett tudomást azon magas kitüntetésről, melynél fogva ngod a Ferencz József-rend lovagkeresztjének tulajdonosává legkegyelmesebben tétetvén, azzal érdemei elismeréseül feldiszittetett. Ngodnak ezen öröm-ünnepe a városnak is öröm-ünnepe, mert Vácz város közönsége is örömmel osztozik annak örömében, a ki városunk emberbaráti könyörületre szoruló szegényeit oly istápolásban részesitette mindenkor, hogy ez által Vácz város közönségét is örök hálára kötelezte. Ezen hálás elismerésének jeléül Vácz város közönsége szebb emlékkel nem vélte ngdat inkább meglephetni, mintha őszinte lelkesedéssel diszpolgárának megválasztja. Fogadja tehát ngod Vácz város közönsége részéről — diszpolgári megválasztatását a hála és elismerés jeléül — s engedje ezuttal még csak azt az egyet kikérni, hogy Vácz város közönségét mindeddig, ugy továbbra is szives jó indulatában megőrizni és megtartani méltóztassék."

Erre a diszpolgári okmány a polgármester úr által átnyujtatván, *Dr. Argenti Döme* ő nga igy válaszolt a küldöttségnek: „Igen tisztelt Polgármester úr! Nagyon köszönöm azon szivességet, szép figyelmet, melylyel irántam viseltetnek. Köszönöm azon kitüntetést, melyben érdemem felett részesitettek. — Hazafiúi, emberbaráti kötelességem volt nyilvánosan föllépni a szenvedő emberiség szent ügyében, azon meggyőződésem mellett, (mely nem egyedül enyém) hanem *elfogulatlan tapasztaló tényeken alapszik*, hogy állásomnál fogva ennél hasznosabb szolgálatot nem tehetek a hazának, a szenvedő emberiségnek. Elfáradva bár, de mindeddig törve nem — valamint eddig, úgy ezután is minden erőmet arra forditandom, hogy e nagyrabecsült kitüntetést megérdemeljem. — Ismételve köszönöm e kitüntetést, mire büszke vagyok, ajánlom magamat egész tisztelettel további igen becses barátságukba." — Ezek után ő nga a küldöttséggel egynegyed óráig társalogván, ennek végével azt a legszivélyesebben bocsátotta el.

Az oklevél egy helybéli mérnök munkája és igen diszes kiállitásu. A hozzávaló csinos bőrtokot pedig *Kunszt Márton* helybeli mükönyvkötő készitette. — Záradékul megjegyezzük még, miszerint e derék tudósunk még tanuló korában lépett át a görög keleti egyházból a római katholikusokéba, és hogy e szerény mü irója szerencsés lévén régebben 2 évig napi sétáit ő ngával tehetni, ekkor bámulta bő tapasztalatát, nemes emberbaráti érzelmeit és azóta is nem egyszer esett tudomására, mily sok szegényt gyógyitott minden dij nélkül; a helyi sz.-ferenczrendi kolostorban is többször, egy éven át is, szives-örömest gyógyitott többeket. A tudományok miden ága iránt is érdeklődik ő nga, kinek diszes berendezésü szobái egyikében

csinos könyvtára van és lakása nagybecsű muzeumot képez, képviselve van benne a régi klasszikai irodalom, épen ugy, mint a legmodernabb orvos-tudomány, szépirodalom, encyklopaedia stb. — A csöndes magányban élő jeles agg férfiú már kevesebbszer jár hetenkint Budapestre betegeihez, mint azelőtt; sétáját azonban naponkint megteszi s nagyon mértékletes az étkezésben. A rendes életmódnak köszöni Isten után hoszszúéletét. Nyers természetünek tartják ugyan őt némelyek, de annyi igaz, hogy ritka jószivű fiatalsága óta, lévén a szegények iránt mindenkor nemes részvéttel és segitséggel. A nős életre soha nem adta magát, hogy annál háborittatlanabbúl élhessen dicső orvosi hivatásának. Őszinte szivből kivánjuk ő ngának, hogy a haza, tudomány, a város felvirágoztatására és a szegény szenvedő emberiség javára még sokáig éljen! — Sok életrajza ismeretes.

(V. ö. *Magyar Plutárch*, 2. füzet, 51—54. Győr 1880. Ebben jó arczképe is látható kicsiben. — *Magyar Irók életrajz-gyüjteménye*, Ferenczy-Dánielik, Pest, 1856. I. köt. 9—10. l. — *Magyar Irók Névtára*, Moenich K. és dr. Vutkóvich S.-tól, Pozsony, 1876. 282. l. — Magyar Évlapok, I. 1857. 41. l. — *Váczi Közlöny*, 1886. augusztus 29. 35. sz.; U. a. nov. 7. 45. sz.; U. a. nov. 28. 48. sz.; U. a. 1887. jan. 23. 4. sz.; U. a. 1887. jan. 30. 5. sz. stb. stb.)

2. §. Dr. Hajnik Pál jogtudományi iró életrajza.

Ezen nevezetes férfiú született Váczon 1774. febr. 20-án, kinek atyja itt éveken át jeles városi tisztviselő volt. Előkelő szülőitől jó nevelést nyert; az iskolákat előbb Pesten látogatta, aztán 5 évig a váczi gymnasiumot. Mire a pesti egyetemre ment, hol a bölcsészeti tanulmányokat 3 évig hallgatta s 4 évig a jogiakat Ezek bevégzése után jogtudor lett, s erre joggyakornok. Két évig ügyvédkedett. — A derék jogtudor s jogtörténeti iró 1800-ban a pozsonyi akadémiában jogtanár; 1808-ban nemesi rangra emeltetett s ugyanezen évben a budapesti kir. egyetemhez a statisztika és bányászati jog tanárává neveztetett ki. De ezen állásán rövid ideig müködött; minthogy már a következő évben, midőn épen Esztergom vgye tvszéki ülnöke lett, 35 éves korában meghalt Pesten 1809. decz. 12-kén. — Nyomtatásban megjelent jeles müve: „*Historia juris Hungarici a tempore S. Stephani ad glor. regnant. Franciscum I. cum Synchronismo non nullorum in subsidium juventutis scholasticae per aphorismos deducta et in tabellas distributa*“, 3 részben, Buda, 1807. az egyetemi nyomdában, 8-dr. Szellemdusabbak, mint ezen müve, voltak előadásai, és az ő hallgatóit kora halála oly mélyen megbatotta, hogy 4 hétig önkényt gyászruhában jártak. Ezen mindkét jogtudora fölött *Vuchetich Mátyás*, szintén mindkét jogtudora mondott gyászbeszédet (Pest, 1810, 8-dr.) Ld. életrajzát Dr. Constant von Wurtzbach: *Biographisches Lexikon des Kaisersthums Oesterreich*, Siebenter Theil, Seite 228—229.) — Budae, 1807.“ (Ld. életrajzát: *Vállas Antal: Nemzeti Encyclopaedia*, 689. l. — *Remény-Naptár*, 1865. 75. l. — *Emich Gusztáv Nagy Képes*

Naptára, VI. 101. l. — *Tarka Világ*, I. 1869. 55. és 95 lap. — *Moenich-Vutkovich* idézett müve, 61. és 397. l. — *Hajnik Pál*nak fia volt *Károly*, Magyarország első gyorsirója, a ki Pozsonyban született 1806. decz. 10-kén, hol atyja *Pál*, mint láttuk, jogtanár volt. (Ld. jó életrajzát *Ferenczy-Danielik* idézett müvében, II. 101. l.) — *Hajnik Károly*nak, a kitünő lapszerkesztőnek (*Erdélyi Napló, magyar országgyülési kerületi napló, förendi napló, Közlöny, Vasárnapi és hétköznapi könyvtár, Magyar sajtó; Visszaemlékezések, Jelenetek és adomák a magyar életből*, Pest 1856.); fia volt *Hajnik Pál*, nagyatyja nevére keresztelve, a ki kétszer-, 1848-ban és 1861-ben volt képviselője a váczi kerületnek s emléke nagy népszerüségnek örvend itt. *Hajnik Pál* az 1848/9-ki szabadságharczban nagy szerepet vitt. Midőn *Perczel Mór*, ki az országgyülés kezdete óta rendőrfőnök volt, juliusban e tisztéről leköszönt, *Hajnik Pál* vette át az országos rendőrség igazgatását, s erre szept. 10-kén az egyenlőségi klubb által képezett jólétbizottságot a jakobinus-sapkával eltörölte. Megtiltá decz. 18-án a postahivataloknak a zágrábi röpiratok elterjesztését. A szept. 28-ki nevezetes napon mindent megtett, hogy a főváros nyugalma föntartassék, és midőn a forradalmi miniszterium Debreczenbe menekült, a vasutat kizárólag az állam részére vette igénybe. Budavár bevétele után H. P. értésére adta a pesti népségnek, hogy ő, mint az állami rendőrség központi szakaszának igazgatója, hivatalát egy időre a nádorvendéglőbe tette át. Az ő ezen időbeli jelentősebb rendeleteihez tartoznak: A lánczhidoni átmenetek csak a katonaság részére tartatnak fön, mások pedig csak menetjegy előmutatása mellett járhatnak azon. A nagyobb magyar bankjegyekkeli uzsoráskodást szigorún eltiltotta, és nevezetes azon parancsa, hogy a pesti 2 percentes kölcsönzőhivatal, mely a bécsi nemzeti bank egy alaptőkéjét kezelte, a visszafizetéseknél mindennemü papirpénzt elfogadjon. (V. ö. Wurzbach i. müvét a 229. l.) — A nevezett *Hajnik Károly*nak (Ld. jó életrajzát Wurzbachnál a 228. l.) volt egy másik fia is, *János*, a ki született Váczon 1811-ben. Kitünő nemzetgazdász volt ez Pesten, a kinek a magyarországi talaj okszerü müvelése körül lényeges érdemei vannak és ezen szakban mint jeles iró is tevékeny volt. (V. ö. Vasárnapi ujság, 1857. 4. sz.) Ebben megjelent arczképe is; valamint ez ivrétü lapon is világot látott Bécsben Stoufsnál. (Ld. Wurzbach i. m. 229. l.) — A 2-dik Hajnik Pálnak fia, *Hajnik Béla* fővárosi ügyvéd és iró képviselőjelöltül lépett fel Váczon szélső-baloldali programmal *Szentkirályi Albert* első felléptetésekor, de csak 400 szavazatot kapván, kisebbségben maradt. A budapesti m. kir. tudomány-egyetemen a jogi facultas dékánjává dr. *Hajnik Imrét* választották meg az $188^{8}/_{9}$-ki tanévre. — Különben a váczi eredetü derék Hajnik nemes-nemzetség elágazását lásd Nagy Iván „*Magyarország családi czimerekkel és leszármazási táblákkal*," Pest 1858. Ráth Mórnál, 8-dr. V. köt. 19 l.

3. §. Dr. Suhajda János hires jogtudományi iró.

Dr. Suhajda János született *Miskolczon*, Borsod-megyében, szegény szülőktől, 1818. decz. 29-én, kik innét 1821-ben Váczra költöztek, s ő itt végezte elemi, gymnasiumi és bölcsészeti tanulmányait. 1834-ben a pesti egyetemre ment s jogi tanulmányait 1837-ben befejezte. Ekkor a váczi egyházmegyei papi pályára jelöltek közé vétetett fel, és *gr. Nádasdy P. Ferencz* v. püspök felismervén tehetségeit, a bécsi Pázmán-intézetbe küldte a hittudományi tanfolyamra. Ez azonban hivatásának meg nem felelvén, 1839. ápril-hó végén magát a jogi pályára szánta. A fensőbb tudori fokozatokat elnyerendő, az előkészületek alatt részint a báró Rudits és Vojnits családnál 1841-ben, majd később *báró Aczél Antal* aradmegyei főispán családjánál nevelősködött, mig 1841-ben jogtudori oklevelet nyert. Hivatalos pályáját 1842. május 12-én kezdette meg, mikor is Vácz város tanácsnoka lett. Szélesebb müködési körre törekedve, majd az egyetemi, majd a győri jogakadémia, majd pedig végül 1847-ben az akkor még József-ipartanodánál (a későbbi müegyetemnél) az urbéri, mezei rendőrségi és erdők fentartását tárgyazó törvények és ezekhez kapcsolt váltójog tanszékére pályázott. 1848. évi márczius 19-én *Uzovits János* hétszemélynöktől, mint a pesti egyetemi jogi kar igazgatójától meghivást kapott Pestre, hogy az egyházi törvényeket az egyetemen magyar nyelven adja elő. Tanzékét 1848. márczius 23-kán foglalta el, s 1849. végén Bécsbe nyert meghivást a codificatiohoz. 1850. májusban, megkérdeztetése nélkül, a pozsonyi akadémiához igazgatói és magyar magánjogi tanár minőségében nevezték ki. De ő részint törvényes kineveztetéséhez ragaszkodva, részint pedig vonakodva német előadásokat tartani, megvált a tanári pályától.

A pestmegyei törvényszékhez 1851-ben ülnökké neveztetett ki; 1854-ben a kecskeméti tvszék ülnökévé, 1856-ban a pesti országos tvszék tanácsosává, mig u. a. évben a székesfehérvári tvszék alelnöke lett, mely minőségben a közbiztonsági állapotok érdekében erélyesen müködött. Az alkotmányos időben rendelkezési állapotba helyeztetett, és ekkor irta meg ezen kitünő müvét: *„A magyar polgári anyagi magánjog rendszere.“* — 1862. év jul. 25-én a m. kir. httó-tanács tanácsosává neveztetett ki. Az Akadémia őt 1864. évben levelező-tagjává választotta. 1867-ben a m. kir. igazságügyi miniszteriumhoz osztálytanácsossá, 1868. évben a pénzügyi feltörvényszék elnökévé, 1869. jan. 3-án pedig a hétszemélyes tábla birájává neveztetett ki. — *Irodalmi munkái közül* fölsoroljuk ezeket: 1. Az ideiglenes törvényszéki szerkezet és törvénykezési rend polgári része. Pest, 1850. — 2. Váltójogtan. Pest, 1850. — 3. Az ideiglenes polg. perrendtartás. Pest, 1853. — 4. Magyarország közjoga. Pest, 1861. — 5. A magyar polgári törvénykezés rendszere. Pest, 1861. (4 kiadást ért.) — 6. A magyar polgári anyagi magánjog rendszere. Pest, 1862. (6 kiadást ért). — 7. A köteles rész. (Akadémiai székfoglaló) 1864. —

8. Tanulmányok a polgári magánjogi codificatio terén. Pest, 1867. — 9. A honósitásról és külföldiekről. Pest, 1867. — *Nagyobb értekezései* ezek: 1. Adatok és eszmetöredékek a polg. házasságról. 1868. — 2. Az irodalmi és müvészi jogok a törvényhozás terén. 1868. — 3. Észrevételek az egyetemi tantervet illetőleg. — 4. Pénzügyi törvényszékek. 1869. — 5. A házassági válóperekről. 1871. — 6. Emlékbeszéd *Császár Ferencz* akad. tag felett.

Az utolsó évtizedben előtanulmányokat tett a magyar jog dogmatikus fejlődését tartalmazó nagyobb munkához, azonban az anyag feldolgozásában hosszas és fájdalmas betegsége gátolta. Meghalt 1881. szept. 18 án. — (V. ö. M. T. Akadémiai Almanach-ot, 1882. 259—261 l.) — A Suhayda-nemzetség maig is létezik Váczon, vagyis inkább annak származékai. — Emlékbeszédet *dr. Konek Sándor* akadémiai rendes tag mondott fölötte az akadémiában 1882. febr. 27-ki összes ülésen, mely igen jó életiratát is tartalmazza.

4. §. Ifj. gr. Ráday Gedeon országgyülési képviselő.

A Ráday-ak grófi családjának, mely évszázadokon át annyi jeles hazafival ajándékozta meg a kedves hazát, egyik legifjabb s kiválóbb sarjadéka a váczi kerület volt országgyülési képviselője, *ifj. Ráday Gedeon gróf.* Született 1839. évben a Rádayak ősi székhelyén a péczeli kastélyban; atyja legid. gr. Ráday Gedeon, Pestmegye nagyhirü országgyülési követe, utóbb a jászok s kunok kapitánya, fia neveltetésére rendkivüli gondot forditott. Elemi ismereteit még az atyai házban, szakképzett tanárok vezetése alatt szerezte; a magasabb tudományok hallgatása végett utóbb Budapestre ment. Tanulmányai kedvencz tárgyát az adminisztrativ közigazgatás s az igazságszolgáltatás képezé; nemkülönben beható buvárkodást fejtett ki nemzetgazdaságunk terén s a Széchenyi gr. által hangot nyert állami reform-eszméknek szivvel s lélekkel bajnoka volt. A szabadságharczot követő absolut időszak azonban teljesen elzárta az utat a hazájuk iránt lelkesülők tevékenysége előtt s igy ifj. gr. R. G. is tétlenségre lőn kárhoztatva. Ekkor szolgálatot vállalt a hadseregben; mint huszárszázados, ő fölsége, a király szárnysegédévé emeltetett s azóta állandóan az udvari főhadsegédletben állomásozott, mig számos érdemrenddel diszitetten lemondott fényes állásáról. Kiváló érdemei elismeréseül ő fölsége a király által ekkor emeltetett a cs. kir. kamarási polczra.

Közvetlen a hadseregből kilépése után megnősült s nőül vette *Batthyányi Kázmér gróf* unokahugát, született *Pergen Philippina* grófnőt, kivel boldog családot alapitott. A közügyek terére 1875-ben lépett, amidőn a váczi kerület országgyülési képviselőjévé választatván, törvényhozóink sorába lépett, s midőn 3 év mulva küldetése lejárt, választó-kerületétől ismét mandátumot nyert. Midőn utóbb honvédelmi miniszterré neveztetett ki, s e magas méltóságában is ernyedetlen buzgalommal működött, nem szünt meg a hozzá folya-

modó vácziaknak jó tanácscsal szolgálni s különféle ügyeikben őket segiteni s pártfogolni. Meghalt 1883. decz. 26-án élete 42. évében mint honvédelmi miniszter, Zenta város országgyüiési képviselője, v. b. t. tanácsos, cs. kir. kamarás, a dunamelléki h. h. egyházkerület gondnoka — tetemei Ikladon tétettek le a nyugalom helyére; — de a hálás szivü vácziaknál mindenha áldásban leend az ő emlékezete. A „*Váczvidéki képes naptár*“ az 1880. évre hozza az ő arczképét, a 34. l., és a Ráday grófok péczeli várkastélyának jó látképét a 35. lapon. (Ld. igen jó életrajzát és arczképét a „Váczi Közlöny“-ben, 1883. 53. sz.)

5. §. Szentkirályi Albert országgyülési képviselő.

E Váczra nézve szintén igen nevezetes férfiú született 1838. évben Budapesten; itt végezte középiskolai tanulmányait, mire az orvosi egyetemet látogatta; 1860-ban orvosi oklevelet nyert, gyakorlatot azonban nem folytatott, hanem két évre Bécsbe ment, s az ottani közkórházban folytatta tanulmányait. Ezekután bejárta a nyugati és keleti országokat; 1866-ban politikai és jogi tanulmányok végett Heidelbergbe ment, de a porosz-osztrák háboru kitörése hazatérésre késztette. Visszatérve, Pestmegye tisztb. aljegyzője lett, résztvett a a megyei életben s mint Deák-párti küzdött Nyári Pál ellen. 1870. évtől mácsai (Pestmegye) jószágán gazdálkodott, mig 1884-ben a váczi kerület képviselőjévé választotta; mint ilyen a mérsékelt ellenzék soraiban foglalt helyet. A közjogi pártok egyik tagja volt, a ki több izben követelte az önálló hadsereg fölállitását. Lakását a vácziak iránti szeretetből Mácsáról Váczra tette át, s a főutczán a Joó János-féle ház emeletén diszesen berendezett szobákban lakik. Minden jótékony czélra szivesen adakozott; ahol csak ilyen czélra bálokat, estélyeket, előadásokat tartottak, ott volt ő személyesen és örvendett, ha jót tehetett. Szeretett nője, *Helvey Ilka* ő nagysága a főbb ünnepeken megjelent a székesegyházi zenekar müködésében részt veendő s gyönyörüen iskolázott kedves hangú énekével vallásos érzületre és mély áhitatra inditotta a templomi közönséget, és nem egyszer elragadó énekével közreműködött a jótékony czélra rendezett hangversenyeken. Mégis, noha Szentkirályi az országgyülésen jelentékeny szerepet vitt, midőn 1887-ben uj választás történt első izben az 5 éves hongyülési időszakra, 845 szavazatával kisebbségben maradt *Majthényi István* 1156 szavazata ellenében, aki tehát 311 szótöbbséggel lőn megválasztva, 521-en nem szavaztak. — Azonban megvigasztalva lőn Szentkirályi az által, hogy a mezőtúri választó-kerület a mandátummal őt tisztelte meg. — Váczi pártjából nehányan e választásra Mezőtúrra rándultak, hogy a nevezett derék megválasztott képviselőt üdvözöljék. Váczi pártja nehány vezérférfiának inditványára Szentkirályinak egy diszes album megszerzését és annak leendő átnyujtását tervezte aláirás utján; az ivek 1887. jun. 26-án már kibocsátva voltak.

És csakugyan u. e. évi okt. 19-én esti $^1/_2$7-kor átadták Szent-

királyi választói és tisztelői a részére készittetett albumot. Ez, melybe mintegy 400 választó jegyezte be nevét, igen diszes kiállitású, sötét-sárga marokkin bőrbe van kötve, és a Szentkirályi családi czimerével ellátva. Az aláirásokat megelőzőleg a következő művészi kivitelü sorok állanak: „Szeretett Polgártárs! A zászlót, melyre Nagyságod neve volt és van felirva, nem tudtuk győzelemre vezetni. — „Hajh ezt visszavonás okozá és durva irigység!“ De talán mosoktalanul hoztuk ki a zászlót a csata hevéből; kihoztuk, mert szükségünk lesz még rá. — Ezuttal arról akarjuk Ngodat biztositani, hogy hivei maradunk ezután is, s ernyedetlen buzgalommal és kitartással készitjük azt a talajt, melyre bekövetkező diadalunkat épitjük. Tesszük ezt első sorban hazánk jól felfogott érdekében — hazaszeretetből; — s tesszük Ngod nagybecsü személye iránt érzett nemes rokonszenvünkből. Az itt lévő aláirások csak töredékét képezik azon hosszú sornak, mely alkalmas időben Ngod mellé tömörül; csak a zálognak jegye ez az Album arra nézve, hogy — akik nevünket tiszteletteljesen s ragaszkodó szeretettel beirtuk, — megőrizzük Ngodat szivünknek s érvényesiteni akarjuk a jövőben fényes tehetségét a Hazának és kerületünknek.“

A mintegy 60 tagból álló küldöttséget *Dr. Freysinger Lajos* pártelnök vezette s a következő emelkedett hangú beszéd kiséretében nyujtotta át a szeretett, volt képviselőnek az emlék-albumot: „Szeretve tisztelt, volt képviselő-jelöltünk! Kedves barátunk! Nem mint politikai párt, hanem mint hiveid lelkes seregének küldöttei jelenünk meg ezuttal előtted, hogy bizonyságot tegyünk személyed iránti változatlan tiszteletünk és tántorithatlan szeretetünkről. Megharczoltuk éretted az egyenetlen harczot, melyet a sors és magánérdekek ellenünk döntöttek el. A biztos legyőzetés tudata daczára hiven kitartottunk a végsőig, — s most, mikor mindennek vége, és az idő és feledés gyógyitó irját hinté a pártosság által ütött sebekre, vigasztal a tudat, hogy megtettük mindazt, amit a becsület parancsolt és maguk a győztesek is érzik a veszteséget, mely az által ért, hogy kerületünktől megválni kényszerültél. De van még ezenkivül egy, ami több a vigasznál, mert kedves elégtétel minekünk, és ez az, hogy ott az országházban az országos pártok is érzik hiányodat és egy más idegen kerületben egyesült erővel akarják jóvá tenni, amit a hozzád közel álló és általad annyira szeretett kerület ellened cselekedett. Az erkölcsi igazság eme diadalának érzete emeli büszke öntudattá, hozzád való ragaszkodásunkat. Ép azért nem tépjük fel a régi sebeket, aludjék a mult által takarva a fájdalom; s e helyett lelkesitsen a tudat, hogy érdemtelenre nem pazaroltuk ragaszkodásunkat. És ennek a hozzád való, nem muló ragaszkodásunknak szerény külső jeleül fogadd e könyvet, melybe hiveid nevei azonképen irvák be, mint a te neved hiveid szivébe. És ha majd az idők múlni fognak s küzdelmeink emléke, mint egy álom fog feltünni előttünk: a te neved és személyed akkor is egy

élő valóság lesz, melyet vérünk szeretete éltet és tart meg kedves emlékül a jövőnek. Te pedig vidd tovább az általunk követett zászlót a becsület utján, s ha távol fogod lobogtatni, ott is veled lészen szeretetünk és ragaszkodásunk. Legyen tied a diadal s diadalod legyen ami diadalunk is. De bármint forduljon is a sors, tarts meg hiveidnek s barátaidnak; szeretetünkért add cserébe szeretetedet, és adja az Isten, hogy számlálatlan éveken át tartson közöttünk e közös harczban megszentelt kötelék. — Ez óhajtással adjuk át részedre e szerény emléket, kérvén, fogadd azt szivesen, s legyen emlékeztetőd mi reánk az emberi kor végső határáig, melyet függetlenné vált Magyarország boldogságán eltelve s hozzá családi boldogságtól övezve engedjen megérni a Mindenható. — Az Isten tartson és éltessen!"

Erre *Szentkirályi* szintén igen szép, megható beszédben köszönte meg hiveinek ragaszkodását s biztositotta őket, hogy a jövőben is szivén fogja viselni érdekeiket. Feledni fogja a multat, de sohasem őket. Ezután kezet szoritott ő nga a küldöttség minden egyes tagjával, mire a diszes gyülekezet élénk éljenzések között szétoszlott. — *Szentkirályi* irodalommal is foglalkozik; csaknem valamennyi európai nyelvből vannak forditásai. Gogol „*Revisor*"-a az ő forditásában került szinre a nemzeti szinházban; Tolstoj „*Családi boldgság*"-ának általa eszközölt magyar forditását a Kisfaludy-társaság adta ki. 1883. évben névtelen röpiratot adott ki e czim alatt: „*Mit tegyünk?*" — Számos nemzetgazdasági czikke a „*Pesti Napló*"-ban látott napvilágot. — Mácsai birtokát eladta és Zemplémmegyében vett egy szép jószágot. — (V. ö. Országgyülési Almanach, 1886. 161—162. lap., Váczi Közlöny, 1887. 43. sz. okt. 23-kán).

6. §. Csatskó Imre, bölcsészet- és jogtudor, kitünő iró.

Született 1804. nov. 5-én Váczon, Pestmegyében, hol atyja, *Mihály* az ottani nemzeti iskolák fáradhatlan tanitója volt, mint ezt föntebb láttuk, s gyermekével jó korán megizlelteté a tanulást, melyben mindinkább erősbülvén, már élte 8-ik évében a középtanoda tanulói közé lépett. *Kámánházy László* váczi püspök hallván az ifju jeles feleletét és példás magaviseletét, pártfogásába vevé és szorgalmát ösztöndijjal ébresztve, jutalmazni s nagyra buzditani sietett; mi nem téveszté hatását. A nemes keblü ifju ez idő óta magas ápolójának kegyét kiérdemelni évről-évre mindinkább törekedett. Tanpályáját kedves szülei virrasztása mellett (a 4-dik nyelvtani osztályt, melyet a német nyelv kedveért Budán tanult, kivéve) a II. évi bölcsészetig bezárólag Váczon végezte. — Uj világ nyilott előtte, midőn szülői karjaiból kibontakozva, 16 éves korában a III-ad évi bölcsészet hallgatására Pestre költözött, hol az annyira megszokott felügyelést és házi rendet nélkülözve, s mintegy magára hagyatva, szerencsésen kikerülte ama szirteket és örvényeket, melyeken a vidékről Pestre sereglő tapasztalatlan ifju életének boldogsága hajótörést szokott szenvedni. Csacskó házi neveltetésének és a bölcsészeti tanfolyam

alatt beszitt szilárd elveknek tulajdonithatá egyedül, hogy a csábokon diadalmaskodott.

A történeten és természettanon kivül főleg az ismeret- és erkölcstan voltak kedvencz tanulmányai, s emennek szent és tiszta elvei irányzák lépteit és okozták, hogy mig mások megelégedve a felületességgel, mulandó élvek után kapkodtak, addig ő lelki erejének fejtesztésével foglalkodva, a komoly tudományoknak, és szabad óráiban a szülői háznál már megkedvelt zenének élt. Pesten hallotta a 11 éves hegedű királyt, *Liszt*-et, és elpirult, hogy ő noha már 17 éves, ekkorig semmi kitünőt nem tett; a benyomás, valamint volt váczi tanitóinak buzditása, elhatároztaták vele, hogy a szünnapokat komoly foglalkozással töltse; minek eredménye lőn a magyar kir. tudományi egyetem bölcsészeti karától nyert tudori koszorú (1823. okt. 30.) Csak 20 éves volt még, midőn egyetemi pályáját bevégezte; ügyvédi oklevél elnyerése után kormányhivatalba szándékozott lépni, de minthogy a megnyilt 1825-ki országgyülés hoszszú folyama őt annak birhatásától bizonytalan időre elütötte, nem akarván haszontalanságokkal bajlódni, az országgyülés alatti időt felhasználva, jogtudori babérért, melyet 1828. okt. 30-án csakugyan el is nyert, izzadott. E közben megürült a pozsonyi, majd a kassai akadémiánál is a természeti s magyar nyilvános jog tanszéke s ő mindkettőre pályázott, és Kassára tanárrá nevezték ki. Ugyanezen időben saját kérésére a győri akadémiához tétetett át, hol az ifjuság oktatásában lelkesen fáradozott, mig 1847. vége felé érdemei jutalmául a tanulmányi bizottság ülnökövé nevezletvén, Győrt Budával cserélte fel. Győrmegye tagjává nevezte őt azon küldöttségnek, mely az 1843. országgyülés alatt a népnevelés ügyében munkálkodott. Tervét a küldöttség és megye elfogadván, közzétette a „*Világ*“ czimű lapban, melynek *gr. Dessewffy Aurél* vezetésétől kezve 1843. év végeig levelezője volt.

Tanárrá neveztetésével egészen uj pálya nyilt előtte, melynek tehetsége szerint megfelelni, élte feladataul tüzvén ki, szilárdul eltökélé, nemcsak a gondjára bizott ifjuságra, mint oktató, hanem a nagy közönségre is, mint iró, hatni. Hogy pedig ezt az édes honi nyelven tegye, egyéb okok közt az 1825-ki országgyülés alatt fölébredt nemzetiségi szellem is igénylé. Anyanyelve a magyar volt ugyan, de azt nyelvtanilag nem tudta, legalább nem ugy, mint irónak kelle tudnia. A nagy *Révai*t forgatá s nyelvismereti alapossága jutott, egyszersmind megkezdé a szakához tartozó legjelesebb munkák olvasását, s belőlök kivonatokat, utóbb czéljára használandókat készitett. Első értekezése: „*Mi viszonyban van a halálbüntetés a bünhez,*“ 1832-ben jelent meg a „*Sas*“ czimű folyóiratban. Ugyanezen évben irt egy birálatot *Kunoss Endré*nek némely természeti jogot illető közleménye fölött, mely azonban 1842-ben, és igy majdnem 12 évvel később jelent meg. A „*Tudománytár*“ 1836-ki folyamának 11-, s az 1837-kinek 1. kötetében kijött: „*Bevezetés a természeti jogba; s a tiszta általános természeti jog*“ czim alatt *Győrött*, 1839. E munka, melyet a

magyar t. társaság 1840-ben dicséretre méltatott, nem annyira a tanuló ifjuságnak, mint a tudósoknak van szánva. *Szödi Pál* név alatt az 1838-ki Athenaeumban megjelent: „*A hangok hatalma*“ czimü novella; ugy a „*Hangászati szemle*“ is az ő tollából folyt. Szakismerettel készült legjelesebb munkája: „*Büntetőjogi elméletek, tekintettel a büntetés fajaira, különösen a halálbüntetésre, mikép gyakoroltatott az régi s ujabb népeknél.*“ Győr és Bécs, 1843. 2 köt. A m. tudós társaság által 1844-ben szinte dicsérettel emlittetett; s ezt a király ő felsége legmagasabb tetszésének nyilvánitása mellett magánkönyvtárába is elfogadni kegyeskedett. A m. tud. Akadémia 1839. nov. 23-án levelező-tagjává választotta. Majd az ujabb törvények magyarázatát bocsátá közre e czimek alatt: 1. „*Büntető jog elemei.*“ Pest, 1850. — 2. „*Az 1852. máj. 27-ki osztrák-birodalmi büntető törvény magyarázata.*“ Pest, 1852. 8. dr. 488. l. — 3. *Büntető perrendtartás magyarázata.*“ Pest, 1854. 8. dr. XII. és 272 l. — „*A magyar nyilvános jog*“ kidolgozásával is foglalkozott. — Irt az *Athenaeum*-ba a „*Tudománytár*“-ba; dolgozótársa volt a „*Jogtudományi közlöny*-“nek, a „*Magyar Themis*“-nek s a „*Törvényszéki csarnok*“-nak. E szerint hát számos dolgozatával gyarapitá a tudományos irodalmat.

Ezen jeles bölcsészet- és jogtudor, hites ügyvéd, a m. k. Kuria legfőbb itélőszéki osztályának birája, a bpesti ügyvédi egylet igazgató-választmányának tagja, s ugyanezen egylet 3-ik (büntető) osztályának elnöke; a magyar jogászgyülés állandó bizottságának, ugy szintén a nemzeti zenede igazgató választmányának tagja és műbizottságának elnöke, a m. tud. akadémia levelező-tagja meghalt Pesten, 1874. évi febr. 23-án; az 1875. okt. 25-én tartott a m. t. akadémia ülésén *Pauler Tivadar* r. t. emlékbeszédet *Csatskó Imre* l. t. fölött. E szerint az elhunyt azon férfiak közé tartozott, kik örömüket a folytonos foglalkozásban és családi körükben találják föl. Kevés beszédü, hallgatag természetü ember volt. A zenének nagy kedvelője lévén, megkisérlette erejét a zeneszerzésben is. A politikai téren mérsékelt elvü volt, s a conservativ-párthoz tartozott. A jogtudománynak magyar nyelven való fejlesztésében, mint iró, tanár és biró tevékeny részt vett. Egész életét a tudománynak és a magyar irodalomnak szentelte. Irodalmi müködésére nézve emlitendő, miszerint 1828-ban kassai jogtanár korában irta első irodalmi termékét, egy 5 felvonásos drámát; ugyanekkor fordítá le *Grománn* hires munkáját a „Halálbüntetés“-ről. — (V. ö. Ferenczy-Danielik I. köt. 73—75. II. köt. 398—399. — Moenich-Vutkovich, 67. 339. l. — Akadem. alman. és Reform. 1874. évi 55. sz. — Ismerettár. — M. tud. társasági Névkönyv. 1840. II. 53., 1841. II. 52. stb. — Magyar Állam, 1875. okt. 27. sz.

7. §. Kolgyári Császár Ferencz, bölcsészeti, jogi, törvénytudományi iró és lapszerkesztő.

Ezen hirneves iró ugyan nem Váczon született, de egy ideig a papvölgyi kedves lakában foglalkozván az irodalommal, életrajza ér-

dekes ezen városra nézve is. Cs. F. született Zalaegerszegen 1807. évben vagyontalan nemes szülőktől; atyját még gyermek-korában elvesztvén, anyja és rokonainak gondoskodása mellett majd Zalaegerszegen, Szombathelyen, Kőszegen, majd Sopronban iskoláztatott. A szép elmebeli tehetséggel megáldott ifju 1822-ben a pannonhalmi benczések rendébe lépett, hol is a lelkes *Guzmics* buzditása a költészetre hajlandó ifju kedélyére mily hatással volt, azt ő maga hálásan emliti „*Költeményei*“ czimü müvének ajánlatában. Azonban a szerzetes életre hivatással nem birván, elhagyta a kolostort, és 1824-ben mint első évi bölcsészettanuló, e tanpálya folytatására onnét Győrbe ment. Bevégezvén igy a bölcsészeti tanfolyamokat, a veszprémi egyházmegye papnövendékei közé vétetett föl, honnét 1825-ben a hittani tudományok elsajátitása végett a pesti központi papnöveldébe küldetett. De fölismervén, miszerint neki hiányzik az egyházi pályára hivatás, kilépett onnét is és a jogi tudományokra adta magát majd Pesten, majd Zágrábban, élelmét hol magántanitás, hol mint helyettes tanár keresvén. A jogi tudományokban a fentartási gondnok között is oly haladást tett, hogy 1829. évi aug. 30-án a pesti egyetemnél egy szigorlatot is sikerrel kiállott.

Az 1830. évvel egy uj szaka kezdődik Cs. életének; 1829. év végén Fiuméba kerülvén, 1830. márcz. 3-án az ottani kir. gymnasiumnál a magyar nyelv és irodalom tanszékére, és szükség esetén a gymnasiumi tanárok helyettesitőjévé neveztetvén, 1830. nov. 5-én a mondott tanszék rendes tanárává érdemesittetett, mint különben kir. táblai hites jegyző, amint ezt az általa letett tanári esküről szóló okmány tanusitja. E minőségben érte őt ama diszes kitüntetés, mely szellemi müködésének uj ingert s egyszersmind tért nyitott, hogy t. i. őt az Akadémia 1832. márcz. 9-én, fönállása 2-ik évében tartott nagygyülésén levelező tagjává választotta meg. 1832. márcz. 30-tól mint fogalmazó gyakornokot találjuk a fiumei kormányszéknél 200 frt évi dijjal, 1836. nov. 18-ig. E közben 1833. jul. 7-én Fiume városa azon buzgalmaért, melyet mint a magyar nyelv és irodalom volt tanára, valamint a várost illető ügyekben is tanusitott, őt patricius tanácsosai sorába fölvette. 1833-ban letette az ügyvédi vizsgát. 1835-ben Zalamegye táblabirájává választatott. 1836. nov. 18-tól 1837. április 28-ig a fiumei kormányszéknél mint igtató volt alkalmazva 500 frt évi fizetéssel. 1837. április 28-tól 1839. okt. 3-ig mint valóságos actuárius a fiumei kir. váltó, kereskedelmi s tengeri consulátusi törvényszéknél szavazati joggal felruházva, kineveztetési decretuma szerint: „ex reflexione praeclarae, omnive laude dignae applicationis, ac exceptione maioris, morum integritatis tamquam etiam a regio tribunali primo loco candidatus.“

Eddigi életpályája a kezdet nehéz küzdelmeit tanusitja; de már az 1839. év egy akkoron bár igen diszes, de ép oly nehéz állást hozott számára, a tanulmányi bizottság ülnökévé lett kineveztetése által; mert ezen állomás föladatai közé a könyv- és hirlapok vizs-

gálása is tartozott. Azonban e hivataloskodása csak 1840. októberig tartott, a midőn a pesti kir. váltófeltörvényszék közbirájává neveztetett ki, mint egyike azon keveseknek, kikről akkoron a váltó- és kereskedelmi ügyek ismerete az életbe-léptetett váltó- és kereskedelmi törvény és eljárás folytán feltehető volt. E minőségben találta őt az 1846. évi aug. 31-ke, midőn, mint 1845-ben lett Kisfaludy-társaság tagja, ugyanazon évben Barsmegye táblabirája, a m. kir. hétszemélyes tábla birájává érdemesittetett. A diszes állomás elnyeréséből folyó inger által hatványozott *sokoldalú munkásság által igénybe vett erejének föntartása és fölüditése végett távol a nagy város nyomasztó levegőjétől és zajától enyhhelyet keresvén, ezt Váczon vélte föltalálhatni, ahol is az u. n. „Papvölgy"-ön, melyről későbbi müveiben említést tesz, egy szép kilátást nyujtó szőlőt vásárolt, és azt a természetbeli dézsma alól a káptalantól, mint földesuraságtól megváltván, egy teljes kényelemmel kinálkozó, jó izlésü épülettel ellátva, családjával benépesité,* ott remélé elmondhatni *gr. Teleky Sámuel* szerint: *„Haec mea curarum requies stb."* Pestről időnkint felrándulva ott talált pihenést forrón szeretett gyermekei körében; de onnét is majd irodalmi uj müvekkel, majd elkészitett hivatalos dolgozatokkal telt táskával tért vissza a fővárosba, majd a feldolgozott anyagoknak rendeltetésük szerinti közlésében, majd ujak szerzésében fáradozva. — Ezen nyári lakába jövet-menete alkalmával ismerkedett meg vele *dr. Suhayda János*, ki akkor Váczon lakott, s attól fogva egész élte fogytáig szives barátságát élvezni szerencsés volt.

Azonban épen azon hely, hol magát annyira boldognak érezé Cs. F., *s melyet képzelt boldog jövőjének élvezeti helyéül választott, alig egy pár évig tartott csend és nyugalom után, boldogságának sirját nyitotta meg;* mert az 1849 ki orosz hadjárat utjába esvén, végkép kipusztittatott, elannyira, hogy az ott talált családnak a puszta falakon kivül semmije sem maradván, a szerencsétlenség első perczeiben csak a jó barátok szivességéből pótolhatta elkerülhetetlen élelmi és ruházati szükségleteit. Ezen első, ugy saját személyére, mint családjára nézve oly mélyen sujtó csapás csak kezdetét képezte a későbbi csapások hoszszas sorának. Az első szerencsétlenség okozta érzékeny bajokat majd hivatali fizetéséből, majd megfeszitett mellék-munkássága gyümölcseiből remélvén orvosolhatni, ezen elhatározását követve midőn már némi sikerét kezdé tapasztalni, a sors reá egy ujabb döntő csapást mért 1850. szept. hóban, melylyel az addig élvezett 3000 pftnyi hétszemélynöki fizetése egyszerüen betiltatott, és ő beteges nejével s 6 kiskorú gyermekével a nyomor és inség örvényének szélére jutott! A súlyos itéletnek, melyhez hasonlót ama szomorú kor szakban majd minden nap hozott, valódi okait fejtegetni fölösleges. Fájdalmát nevelte még az, hogy e szerencsétlenségét édes anyjának is megélnie kelle!

Ezen ujabb és eddigi életpályáját mintegy megsemmisitő esemény a munkában annyira edzett férfiut csak az első perczekben

fosztotta meg a jobb jövendő reményétől, mert csakhamar győzött a szilárd akarat teljes elszánással lépni elébe egy uj életnek, bár az egyidejü viszonyok szerint kevés kecsegtető kilátással. Az anyagi szükségek lépvén előtérbe, ezek pótlása végett azt kényszerült feláldozni, mi előbb a szellemiek pótlására volt szánva. *Könnyes szemekkel vált meg annyira szeretett papvölgyi hajlékától, s azt, sőt válogatott munkákból álló gazdag könyvtárát is, a vevő, mint Maecenástól és valódi résztvevőtől nyert, a szorongatott iránti nagylelküségénél fogva az illendőt is jóval meghaladó áron, eladván,* Pestre költözött át, s majd az ügyvédi praxissal, majd az irodalommal foglalkozva küzdött az uj élet terheivel. Az elsőt illetőleg a kezdet nehézségein felül nehezité még kartársainak irányában nem ritkán tanusitott gúnyos irmodora, melyről dr. Suhayda előtt is gyakran keservesen panaszkodott; s kiknek többjeitől — tekintettel előbbi állására — inkább az ellenkezőt tapasztalni méltán volt jogositva. Az irodalom terén pedig megkettőzött szorgalma és munkássága, főleg az élet első szükségei által irányoztatva, eszünkbe juttatja *Kölcsey* ezen mondatát: „A ki kenyérért irogat, az méltóbb a szánásra, mint aki napszámért kapál."

A küzdelmek, terhes ön- és családföntartási gondok által lenyomva, melyek közepette száműzött honfiaink sorsát is bizalmas körökben folytatott gyüjtések által enyhiteni buzgólkodott, némi vigasztalást talált azon hitben, hogy talán a méltatlanul sujtó kéz megelégedve eddigi szenvedéseit, azokat enyhiteni hajlandó leend: 1854. április 16-án legfelsőbb helyre folyamodott 21 évi szolgálat után kiérdemlett nyugdijért, azonban csak 600 ftnyi évi segélydijra érdemesittetett. 1857. május-hóban ismét folyamodott, de ekkor is csak segélydija emeltetett fel évi 1000 frtra. De azt sem soká élvezhette, mert 1858. aug. hó 17-kén kerepesi csekély birtokán rövid végszenvedés után elhalt. Ezen csekély birtokot pedig az előbbinek fönmaradt eladási árából s azóta megtakaritott filléreiből szerzette. — Már föntebb emlitők, hogy Cs. Ferenczet a m. tud. akadémia még 1832. márcz. 9-én, — tekintettel inkább az akadémiai tagok, mint a közönség előtt ismert irodalmi tevékenységére, — levelező tagjainak sorába vette föl. E minőségében kifejtett munkásságának és tevékenysége elismerésének megannyi tanuságaiként szolgáljanak a következők:

A „*Grammatica Ungharese*" czimű nyelvtana az 1832-ki III-ik nagygyülésen forditásra érdemesnek találtatván, az igazgatóságnak ajánltatott. Az V-dik nagygyülésen a magyar nyelvbeli szavak összehasonlitása a keleti és nyugati nyelvekéivel, egyelőre több tagok közt osztatván ki, Császár az olaszszal bizatott meg. — 1834-ben a többi között az akadémia könyvtára gyarapitásához több jeles munka ajándékozásával járult. — Az 1834-ki heti üléseken nyomtatásra ajánlott kéziratok között „*Orestes*" és „*Sophonisbe*" Alfieritől olaszból forditva ötös jambusokban Cs. által, az 1835-ki harmadik ülésben nyomtatása elrendeltetett, ivenkint 3 arany tiszteletdijjal; ugy szintén a „*Grammatica Ungharese*"-je olaszok számára; valamint „*A nőt-*

len philosophus" Nota Alberttől Cs. által forditva. — 1835–1837-ben a „*Tudománytár*" bibliographiai czikkeihez Cs. is járult hivatalos közlésekkel. — 1838-ban a IX-dik nagygyülésen a moldvai magyarok közt lelkipásztorkodó olasz papok számára Császárnak az akadémia költségén kijött olasz-magyar grammatikájából 10 példány rendeltetett küldetni. — A quarnerói szigeteken tett utazását leirta 1838—1839-ben, mely megjelent a „*Tudománytár*" uj folyama *Értekező* részének V-dik kötetében. — 1841. szept. 5-ki közülésen váltójogi irodalmi munkái különösen kiemelendőknek találtattak. — 1842. nov. 27-kén tartott IX-ik közülésen emlékbeszédet tartott gr. Dessewffy Aurél akad. tag fölött.

Irodalmi művei ezek: Magyar nyelvtanán kivül, mely majd német nyelven több kiadásban, majd olasz nyelven jelent meg, — mint föntebb emlitettük, — saját neve alatt; 1831-ben megjelent „*Sonet Koszoruja*" Fiumében. — 1834-ben *Beccaria* világhirű művének forditása: „*A bünökről és büntetésekről*" Zágrábban b. e. József főhg nádornak ajánlva. — „*Váltó óvások*" Budán 1840. — „*Váltójogi müszótár*", — „*Magyar váltójog*", — „*Váltótörvénykezési iromány példák*" 1840. és 1845-ben. — „*Költemények*" 1841-ben és 1846-ban. Neve csak e művének kiadásával lett ismertebbé, mint életiróinak egyike megjegyzi; mivel azelőtt e téren *Tengeri, Zodor, Alkonyi, Bárányi* álnevek alatt rejtezett. — „*A fiumei kikötő.*" 1842. — „*Utazás Olaszországban.*" 1844. — „*Görög-római mythologiai zsebszótár*" 1844-ben. — Ugyanezen évben szerkeszté az „*Aradi Vészlapok*"-at s e fáradozásaiért őt Arad sz. k. város tanácsa 1844. decz. 23-án, a szerencsétlenek iránt tanusitott lelkes tettének hálás kitüntetéseül Arad sz. kir. város diszpolgárává választotta. — „*A magyar csődtörvénykezés rendszere*" 1846-ban. — Ugyanezen évben szerkeszté a „*Kliegl-könyv*"-et. „*Novellái*" 1846-ban, melyek illetékes itélet szerint, a nyelv csinossága, és sima, könnyüded előadás által tüntek fel. „*Rákóczy Ferencz discursusai*" Pest 1848. — „*Az adós személye meg nem itélhető.*" Pest 1848. — Pelliconak „*Francesca da Rimini*" czimü szinmüvét is ő forditotta. — „*Őszi lombok*" Pest 1857. Magyar és Erdély lelkes hölgyeinek ajánlva.

Számos czikkei jelentek meg a „*Társalkodó*"-ban, az „*Athenaeum*"-ban, „*Hirnök*"-ben, „*Életképek*"-ben, „*Világ*"-ban, ez utóbbiban leginkább gr. Dessewffy Aurél mint lapvezér elhunyta után. — Majd később a „*Pesti Napló*" szerkesztője és kiadója volt; de attól megválván, a „*Divatcsarnok*"-ot és a „*Törvénykezési Lapok*"-at, mint azok tulajdonos szerkesztője vezette; és e két laptól csak közbejött halála szakitotta el. — Legkedvesebb foglalkozását képezé Dante „*Isteni Comoediájá*"-nak tanulmányozása, czélja lévén a világirodalom e remekét irodalmunkba átültetni. Előbb még Dante „*Vita Nuova*" czimü művét adta ki mintegy izeltetőül 1854-ben Pesten, *Toldy* akadémiai tagnak ajánlva, de a munka folytatása, irodalmunk nagy kárára

halála miatt abban maradt. — A „*Divina Comoedia*“ töredékei az „*Őszi Lombok*“-ban olvashatók.

Ime a nemes keblű, szép tehetségű s a mellett fáradhatlan férfiúnak sokoldalú munkássága. Cs. első ifjuságától fogva irodalmunknak és a nemzetiség ügyének élt. Művei valamint sokoldalúságát, ugy azon nemes törekvését is tanusitják, minélfogva irodalmunk több, még parlagon heverő ágát mivelni törekedett. Változó hivatatalos pályája, az olaszok közt több ideig tartozkodása, utazása, az olasz nyelv és irodalom studiuma legnagyobb befolyással volt irodalmi működésének iránya és szinezetére. *Költeményein kivül*, melyekben mindenkor mint meleg hazafi jelentkezik, sonettjei, matrózdalai és epistólái elismeréssel emlithetők. *Nyelve* átalában uj fordulatokban meglepő, sima, gördülékeny, tiszta, szabatos, hibátlan és virágos. *Jogirodalmi munkássága* többszörös méltánylatot érdemel. *Beccaria* jeles művének forditásával hasznos szolgálatot igyekvék tenni az akkoron fejlődésnek indult bűnügyi törvényhozásnak. *A magyar váltójog és eljárás mezején kifejtett munkássága pedig* ép azon időbe esik, mely jogi irodalmunkban korszakot kezdett meg és az addig csak igen kevesek által mivelt jogirodalmi tért az uj törvények és intézmények számára megnyitván, úgy a jogi elméletnek, valamint a gyakorlatnak hasznos szolgálatatokat tett; valamint a később általa szerkesztett, de rövid életnek örvendett Törvénykezési Lapokban is.

Szép, erőteljes külseje, finom társalgási modora, mindenki iránti szivélyessége által minden körök becsülését, mint biró szorgalmával, munkásságával és részrehajlatlan igazságszeretetével diszes állásának megfelelve, a köztiszteletet teljes mérvben kiérdemelte. Az akadémia benne tevékeny és szorgalmas munkásai egyikét, és főleg Dante műveinek irodalmunkba lehető átültetése tekintetében talán soká nem pótolható egyéniséget, a nemzet egyik hű fiát, ki felvirágzásának elősegitésében hatályosan közreműködött, családja egyedüli istápját és gyámolát vesztette; mit bár nem pótolhat semmi, de részvéttel kiséri az Akadémia, részvéttel a magyar nemzet,“ — mondja *Dr. Suhayda János* az Akadémiában 1871. febr. 27-kén fölötte mondott emlékbeszédében, melyből mi ezen életrajzot itt nagy részben közöljük. (V. ö. Ferenczy-Danielik I. köt. 70—80 l. Igen jó életrajza. Ld. Moenich-Vutkovick, 196. és 235 l. Magyar tud. Akad. Alman. 1863. 293. l. stb. stb.)

8. §. Tormay (Krenmüller) Károly orvostudor életrajza.

Ezen nagy tevékenységű orvos-tudor született *Váczon* 1804. jun. 29-én; a gymn. iskolákat Budán és Pesten, a bölcsészeti és orvosi tanulmányokat szintén Pesten végezte. 1829. év kezdetén orvos-tudori oklevelet nyert; ugyanezen évben Európának nagy részét, u. m, Német-, Holland-, Franczia-, Olaszországot, Sweitzot és

Belgiumot utazta be. 1830-ban a m. kir. egyetemhez, mint segéd-orvos kineveztetvén, itt 2 évig szolgált. 1832. év végével Tolnamegye főorvosává neveztetett, s e minőségben 1848-ik évig működött, s egyszersmind a kormány által, mint egészségügyi tanácsos, Oláh- és Moldvaországba a cholera észlelése végett küldetett. Később kórházak felállításával foglalkozott. 1850. januárban Esztergommegye cs. k. főorvosának neveztett ki; mint ilyen Bécsbe a cs. belügy-miniszteriumhoz az orvosi ügyek Magyarországbani rendezése végett küldetett. 1850. évi aug. 20-án a bpesti cs. kir kormánykerülethez, mint id. egészségügyi előadó rendeltetett; szept. 30-án Pest város igazgató-főorvosának megválasztatván, u. a. évi nov. 13-án a magyarországi cs. kir. httósághoz Budára, mint az orvosi ügyekbeni előadó rendeltetett. Majd utóbb Pest város aligazgató főorvosa, több tudományos társaság tagja lett mint hires orvostudor, szak- és helyirati iró.

Irogalmi művei ezek: 1829. évben; „*Értekezés az ideglázról.*“ (8. r. 2 iv). — 1831-ben: „*A fogakról* különösen a hasznos házi emlős állatokat tekintve, azoknak életkoruk megismerése végett.“ (8. r. 6 iv. 16 kőre metszett táblákkal). Ezen munka német nyelven is megjelent. — 1844-ben „*Utmutatás törvényszéki orvosoknak.*“ (8 r. 5 iv). — 1845-ben: „*Utasitás a védhimlő oltonyozására.*“ (ivr. 1 iv). 1846-ban: Tolnamegye orvosi hely népirata. „*Bábászati kalauz,*“ kézikönyv a falusi babák számára. (8. r. 10. iv. 37 kőrajzzal 8 táblán.) Lefordittatott több nyelvre s 1852-ben uj bővitett kiadása jelent meg magyar és német nyelven. — Ugyanezen évben: „*Terhességi naptár.*“ A terhesség és szülés idejét biztosan kiszámoló terhes nők, bábák, orvosok, ügyvédek, tövényszéki birák számára. (8. r. 3 iv). 1853-ban: „*Statistische Bemerkungen aus dem Sanitäts-Berichte für die Stadt Pest v. I. 1852.*“ (8. r. 3 iv). 1854-ben: „*Medecinische Topographie der kön. Freistadt Pest, mit besonderer Beziehung auf die Meteorologisch-Sanitätischen Verhältnisse des Jahres 1853.*“ Pest, 1854. (8. r. 9 iv). — Ezen munka magyar kiadásban is megjelent. — Majd két évre rá jelent meg tőle: „*Adalékok az 1854—55-ben Pest városban és környékén dühöngött kolera-járvány statisztikájához.*“ — Sokat foglalkozott a főváros népesedési mozgalmának tanulmányozásával is. Mint ilyentől jelent meg: „*A népesség mozgalmának kimutatása Budapesten 1854. és 1855-ben* hivatalos kútforrásból meritve, *Herz Jánosnál.*“ (8. r. VIII. és 63 l.); a melyet ugyancsak 1857-ben *Geibel* német nyelven is elterjesztett. — Majd csakhamar: „*A közegészség állapota Pest szabad királyi városban,*“ 1858-ban *Müller Emil*nél jelent meg 4 rétben 17 lapon egy grafikus táblával.

Tormay a hirlapok és folyóiratok számára is küldött közleményeket. Igy 1856-ban hozta tőle a „*Budapesti Hirlap*“ az 1854/5-ki budapesti cholera-járvány statisztikáját, a melyet a „*Pest-Ofner Zeitung*“ németül közölt. — A m. t. Akadémia statisztikai és nemzetgazdasági közleményeinek 1867. évi IV. kötete „*Pest városának élet-*

és halálozási viszonyaira vonatkozó tanulmány"-át tette közzé. — Majd az 1864. évi bécsi „*Sitzungsberichte der mathematisch-naturw. Classe der kais. Akademie der Wissenschafften*" Pest városára vonatkozó következő értekezését hozta: „*Die Meteorations- und Sanitätischen Verhältnisse in der Stadt Pest im Jahre 1863,*" — mely műve, mint általában minden statisztikai munkálata, kiváló pontos s lelkiismeretes fáradozás gyümölcse, a mely még egy kiváló angol szakférfiú elismerését is kiérdemelni tudta. — Fölemlitjük itt, hogy *Tormay* a közgazdasági miniszter által szervezett statisztikai tanfolyamban 1869-ben előadást tartott *dr. Niedermánn Gyulával.* — Fényes érdemeket szerzett magának több kórház rendezése által is. Igy, a többi közt, Tolnamegye főorvosává választatván, egyuttal a szegszárdi „*Ferenczkórház*" igazgatását is átvette, hol 1848 májushó végeig működött, midőn a magyar miniszteriumban nyert alkalmazást. — Tormaynak tolnamegyei működése valóban áldásdús volt. Midőn a szegszárdi kórházat átvette, csak 12 beteg és 4 tébolyodott számára volt az intézetben hely. Ő alatta, fáradságos gyüjtés mellett, 60 beteg s 12 elmebeteg számára lett már hely rendezve; azonfölül szép tágas, különálló igazgatói lakot épittetett, anélkül, hogy ez által az intézet alaptőkéje megcsökkent volna. — Pest sz. k. város főorvosi állását elnyervén, 1861-ben a *sz. Rókusz* hitvallóról nevezett kórház igazgatásával is megbizatott ezen intézet előnyére.

Az oly tevékeny és áldásdús működésü derék férfiú meghalt Budapesten 1871. aug. 19-én élete 67-ik évében. — Életrajzát közlik: *Ferenczy-Danielik* I. köt. 290—291. l. — *Hazánk és a Külföld* 1865. év 14. száma. — *Magyarország és a Nagyvilág* 1866. évf. 20. sz., és pedig ezen két utóbbi hirlap arczképpel.

9. §. Degré Alajos régi honvéd, országgyülési képviselő s jeles iró.

A derék férfiú született 1820-ban *Lippán* Temes vgyben, kinek atyja franczia menekült volt; anyja *Rácz Anna* derék honleány, kinek 3 fia vett részt a magyar szabadságharczban. Midőn e honszerető anya 1849-ben elhalt, Arad várának parancsnoka katonai diszben temettette el, mert mint mondá: „*Ilyen magyar nő valóban megérdemelte ezen kitüntetést.*" D. A. iskoláit Aradon kezdette s Szegeden folytatta, s a jogot a nagyváradi jogakadémián végezte. Mint iró nyilvánosan azon pályázat alkalmával tünt fel, midőn, mint táblai jegyző részt vett egy *Kossúth Lajos*nak rendezett fáklyás-menetnél tartandó szónoklatban, s a jeligés levélke Degré Alajos nevét tüntette fel, a ki ezelőtt csupán a hirlapok szerény levelezője gyanánt szerepelt. Az 1843-ki országgyülésen, Pozsonyban, mint felesküdött kir. táblai jegyző már vezérszerepet vitt. Itt irta 1842-ben első drámáját „*Kenyúr és fia*" czim alatt, melyet *Bartha* vendégszereplése mellett adtak. A rákövetkező évben „*Iparlovag*" czimü 3 felvonásos

vigjátékát adták Lendvayval, a ki azt azután a pesti nemzeti szinházban is játszotta. — *Degré* kezdetben csupán vigjátékokat kezdett irni; igy irta 1845-ben az „*Eljegyzés álarcz alatt*“ és a „*Félreismert lángész*“ czimű 3 felvonásos darabokat; 1846-ban a „*Férj és jegyes*“ cziműt ugyancsak 3 felvonásban; 1847-ben „*Segitsünk egymáson*“ 1 felvonásban; 1851-ben „*Bál előtt és után*“ 3 felvonásban; 1852-ben „*Megitta*“ 1 felvonásban; 1853-ban „*Az atya szöktet*“ 1 felvonásban. Ezen utóbbi a „*Szikszói enyhlapok*“-ban jelent meg.

A 40-es évek közepén Pestre kerülvén, egészen az irodalomnak élt s tagja volt azon tiz magyar iróból alakult szövetségnek, *a mely az irodalmat a kiadók gyámkodása alul akarta emancipálni.* Ezen ifjak voltak: *Bérczy Károly, Jókai Móricz, Pákh Albert, Kerényi Frigyes, Lisznyai Damó Kálmán, Obernyik Károly, Pálfy Albert, Petőfi Sándor* és *Tompa Mihály.* — Első beszélyeit 1847-ben Pesten „*Kedélyrajzok*“ czim alatt adta ki s 1848 ban a magyar szabadságharcz kitörésekor huszárnak csapott fel s a 16. számú ezredben szolgált. Mint ilyen 1849-ben Nagy-Káta és Tura közt mint kapitány az oroszok ellen folytatott heves csatában több sebet kapott; s miután Görgey a fegyvert lerakta, Degré egy évig bujdosott, majd huzamos ideig volt letartóztatva, mig sok küzdelem után Pestre került, ahol emlitett 3 vigjátékán kivül, 1854-ben 2 kötetes regényt irt „*A kalandornő*“ czim alatt; majd ugyanakkor novellákat adott ki 3 kötetben. Ezeken kivül 1855-ben „*Salvator Rózsa*“ czimen, egy 3 kötetes regényt bocsátott közre, s müvei közül „*A sors keze;*“ — „*Az ördög emlékiratai;*“ — „*A számüzött leánya;*“ — „*A nap hőse;*“ — „*A kék vér,*“ kedvelt és olvasott regények voltak. — Emlitett müvein kivül a váczi „*egyesült kaszino-kör könyvtárában*“ még a következő dolgozatai találtatnak: „*A számüzött leánya;*“ — „*Két év;*“ — „*Itthon;*“ — „*Az elzárt gyámleány:*“ — „*Bőkezü uzsorás;*“ és „*Visszaemlékezései.*“ — Degré egy ideig az „*Ország-Világ*“ czimű képes heti-lapot is szerkesztette.

1857-ben megnősült, elvevén feleségül *Koller Amáliát* Pesten. Bejárta Németország nagy részét, Olaszországot, Belgiumot, Franciaés Angolországot. Császár Ferencz papvölgyi házát és szőlejét ő vette meg, a hol kedves családi életet él, kirándulván ide igen gyakran Pestről. — 1872—75-ig ő volt a váczi kerület országgyülési képviselője. — A termékeny tollú irónak életrajzát több, magyar irók életrajzi gyüjteményeiben és lapokban olvashatni.

10. §. Szokolay István jogtudor és iró életrajza.

Ezen hirneves jogtudor, ügyvéd, jogtudományi és statisticai iró született Váczon, 1822. szept. 29-én. Alig volt 26 éves, midőn „*Büntető jogtan*“ czimű müvét megirta s Pesten 1848 ban sajtó utján közzétette. Bekövetkezvén a magyar szabadság-harcz ideje, Szokolay tevékenységének is más iránya elkerülhetlen lett. — 1852-ben „*Az*

osztrák büntető-törvénykönyv magyarázata" czim alatt adott ki könyvet s erre majd 2 évre rá ez következett: „*Büntető perrendtartás magyarázata.*" Legnagyobb édeme, hogy 1859. év elején „*Törvényhozási és Törvényszéki Csarnok*" czimű szaklapot alapitotta, mely hetenként kétszer jelent meg s 4 éven át küzdött. Midőn az 1861-iki országgyülés megnyilt, Szokolay anomáliát látván ezen lapjának czimében, azt megszüntette s 1863. év óta csak „*Törvényszéki Csarnok*" czim alatt, mint amannak folytatását szerkesztette és adta ki. — Ugyancsak 1857—58. évben inditotta meg a „*Községi Tanácsadó*"-t, melynek I. évfolyama hozta Vácz város 1859. évi költségvetését; Duka, Czinkota birtokszabályozási egyességét; Pest városának 1839-iki épitkezési szabályrendeletét stb. — Ezen irodalmi vállalatai Szokolynak maradandó nevet biztositanak a magyar jogi irodalomban.

11. §. Beniczei és Micsinei Beniczky Péter magyar költő a XVII. századból.

Ezen költőnek müvei inkább elterjedtségök, mint költői szellemökre nézve szerencsésebbek kortársainál. Önmaga inkább verscsináló, mint költő. U. n. verseinek prózai alakjából csak itt-ott elvétve csillámlik fel a költőiség szikrája. A magyar költészet története kevés maradandó becsüt talál verseiben, de reflectál reájok változatos és többnyire szerencsés alakjukért. Jelentős, mint egyike a 17. század kevés magyar költöinek. Ránk nézve kétszeresen érdekes, mint névvel biró magyar iró és mint *Vácz városának szülötte.* B. és M. Beniczky Péter, a hasonnevü, régi nemes család ivadéka, 1603 ban született. Atyja *Ferencz,* szentelt vitéz és Vácz városának királyi főkapitánya vala. Nyilvános iskolát nem járt, de atyja házában gondos magánnevelésben részesült. Ismerője és müveinek első kiadója: *Bartók István*, a következő jellemző szókat irja képzésére vonatkozólag: „Ha ember szintén sokat nem tanult és iskolákban nem járt is, ha sokat deákul nem tud is: *privato studio* (magán-szorgalom utján) csak a munkát és olvasást ne restellje, sok hasznos dolgot cselekedhetik: amint szegény Beniczky Péter uram is." — Müvei, kor- és polgártársai kimagasló képzettségéről tanuskodnak. Ama harczi időkben, rendszeres alaptanulmány nélkül, többnyire táborban élve, inkább Marsnak, mint a tudományoknak, kellett szentelnie idejét. Ő is szentelt vitéz volt, valamint atyja, s a harcz terén kiválóan kelle tündökölnie; mert 1648-ban *Apponyi István* bélyegénél fogva, hadi érdemei jutalmául, nádori Felső-Vecse, Tarnócz és Nagy-Báb, nyitramegyei községeket nyerte el. A megbélyegzett Apponyi István 1651-ben, a beigtatásnál el nem mulasztá ezen adományzás ellen tiltakozni; de végre Beniczkyvel kiegyezett.

Ennek élete adataiból kevés maradt az utókorra. *Nagy Iván* irja, hogy 1756-ban felső-vecsei curiáját s némely birtoka részét a nagyszombati jézustársasági collegiumnak elzálogositotta. Halála

évéről sem bir tudomással az irodalomtörténet. Hogy müvei első kiadásakor, tehát 1667-ben már nem élt, kitünik kiadója előszavából. Költeménye, szám szerint, 250 maradt utána. Ezek két részben „*Istenes és világi énekeket*“ és „*közönseges magyar példabeszédeket tartalmaznak.*“ Ő maga rendezte sajtó alá, záradékul egy verset is irt birálóihoz, de a kiadások örömét már nem érhette meg. — Első kiadójok volt, *Bartók István*, esztergomi érseki helynök, ki előszóval ellátva adta sajtó alá 1667-ben *Nagyszombatban*. Azóta 17 kiadást értek, és ez a magyar irodalomban páratlan közkedveltségről tesz bizonyságot. Kijöttek: 1670., 1682. s 1700-ban Kolozsvárott; 1685., 1692., 1696. s 1728-ban *Lőtsén;* 1729-ben *Sopronban;* 1744-ben *Kassán;* 1727., 1771., 1803. (másodszor ezen évben) és 1806-ban *Pozsonyban*. — Az elfogulatlan modern szépész ép úgy az ő, mint kortarsai müveiben sok kifogásolni és magasztalni valót fog ugyan tán találni: de az irodalomtörténet méltánylólag emliti fel nevét, mint azon kevesek egyikét, kik tehetségeiktől telhetőleg, egy mostohább korban irodalmunk mécsesét nem engedék elaludni. S ha minden magyartól, bizonyára szülőföldieitől, a vácziaktól, megérdemli *Beniczky Péter* emléke a kegyeletet (V. ö. a „*Váczvidéki Lap*“ 1875. szept. 26., 41. sz. mellékletének tárczájában, hol életrajza adatik s egy mutatvány költeményeiből ily czim alatt: „*A poenitentiára indult szivnek könyörgése.*“ — Nagy Iván: „*Magyarország családai*“ I. köt. Pest 1857. a 297—8. l. 62. — Toldy Ferencz „*Magyar Költők Élete,*“ Pest, 1870. I. köt. 95. old. — Ugyancsak Toldytól „*Beniczky Péter kora,*“ az „*Uj Magyar Muzeum*“ 1853. évi folyamában.)

12. §. Ifj. Varázséji Gusztáv lapszerkesztő és iró.

Született Váczon 1854. nov. 27-én. Atyja városi hivatalnok volt; elemi iskoláit s a gymnasium 4 alsó és VI. osztályát szülővárosában végezte. A gyönge, beteges fiút szülői a tulságos szellemi munkától féltvén, a IV. osztály végeztével, részint, hogy megrongált egészsége helyreálljon, részint, hogy testi erejében gyarapuljon, magántanulásra fogták. Mint ilyen végezte a gymnasium V., VII. és VIII. osztályait, s vizsgáit szép sikerrel ugyanezen osztályokból a budapesti kegyesrendiek főgymnáziumában állotta ki. Tudományos törekvései már ezen időben kezdtek jelentkezni. Tanulásából fönmaradt szabad idejét növények, ásványok, kagylók stb. gyüjtésére használta fel, s egy értekezést is irt a *növénygyüjtés módjáról* az akkor megjelent „*Tanulók Közlönyé*“-ben. Megtanulni igyekezett ezen idő alatt a fényképészetet is, mit csakhamar el is sajátitott. Rövid ideig a vácz-egyházmegyei növendékpapság sorában is állott, de betegsége miatt kénytelen volt a papi pályától megválni.

Ezután a budapesti kir. m. tudomány-egyetemen a bölcsészet tanulására iratkozott be, s 1875—1878-ig volt az egyetem hallgatója. A tudományszomjas ifjú ezen idő alatt sem maradt tétlen; mint

egyetemi polgár a Nemzeti Muzeumnál hivatalnokoskodott, s elöljárói szeretetét és becsülését lelkiismeretes szorgalmáért, odaadó buzgalmáért, a melyet a *régészet terén kifejtett*, méltán kiérdemelte. Ezen idő alatt részt vett az 1876. évben Budapesten tartott nemzetközi ősrégészeti congressuson. Midőn *dr. Rómer Flóris Ferencz* egyetemi tanár s a régészetnek hazánkban megalapitója nagyváradi kanonokká történt kineveztetése folytán az egyetemtől megvált s utolszor tartá előadását, Varázséji mondott hozzá búcsúbeszédet s nyujtá át emlékül azon arczképet, melyen utolsó hallgatói voltak lefényképezve. — Az 1879-ki árviz alkalmával, mely Szeged városát elöntötte, ő lett kiküldve a Muzeum részéről, hogy a szeged-öthalmi ásatások alkalmával napfényre került régészeti tárgyakat a tudománynak megmentse. Itteni müködéséről egy nagyobb értekezést olvasott föl az „*Országos régészeti és embertani társulat*“ gyülésén, mely aztán az „*Archacologiai Értesitö*“-ben megjelent. 1879—1880-ig Kis-Tapolcsányban gr. Keglevich István fiának volt nevelője; de betegsége miatt kénytelen volt ezen állását elhagyni, s ekkor szülővárosába tért vissza, itt üdülést keresni.

Amint erőit javulni érezte, az akkori lapbizottságtól átvette a „*Váczi Közlöny*“ szerkesztését és a kiadótulajdonosi jogot, s az akkori szerkesztő: *dr. Freysinger Lajos* úr 1881. évi jul. 1-én a lapot neki átengedte. — Szülővárosa eseményeit mindig élénk figyelemmel kisérte s számos, részint mulattató, részint társadalmi czikkel iparkodott, midőn távol volt, szülővárosa közönségét ezen helyi lapban föl-fölkeresni. Dolgozott azonkivül más tudományos lapokba is. Azon időtől fogva, hogy a „*Váczi Közlöny*“ szerkesztését átvette, bokros érdemei voltak a város fejlődése, haladása és ujulása körül; s ezen érdemeit Váczváros közönsége méltányolta is, a midőn őt 1884. évi decz. hóban a megüresedett városi tanácsosi állásra megválasztotta. Ez időtől kettős irányban kezdett müködése terjedni. Egyrészről mint lapszerkesztőnek, másrészről mint tanácsosnak bő alkalma volt ostorozhatni a hibát, a könnyelmüséget és dicsérni a józant, helyeset és eszélyest. És ezt ő el nem mulasztotta, valahányszor a közjó érdekeiről volt szó. Mint városi ember, mint hivatalnok, sokkal közelebbről látta a megorvoslandó bajokat; nem is szünt meg soha, e bajokat lapjában is szellőztetni, hogy a figyelem azokra fordittassék. Amily buzgón vezette lapját, ép annyira pontos hivatalnok is volt. Többször ugyan betegsége is visszatartotta őt hivatalától, de amint erői visszatértek, ujra ott volt iróasztala mellett s fokozódott szorgalommal hozta helyre a mulasztást.

Lelkismeretes pontosságának legszebb bizonyitványa az általa alapitott „*Váczi muzeum*“, a hétkápolnánál s a „*Pogány-vár*“-nál eszközölt kutatások; de mindenek között legfőbb a már emlitett szegedi „*öthalmi ásatások*“ az árviz után. Hogy szülővárosa társadalmi életének érdekében mily sokat fáradozott, csak kortársai tudhatják azt, kik látták, tudták nemes törekvéseit, buzgó igyekezetét.

Méltányolták is őt ezért, mert ritka férfiu az, ki oly sokak szeretetét birhatja, mint ő. Szerette őt az egész város, mit leginkább bizonyitott azon óriási részvét, mely elhunytával nyilvánult. 1887. évi ápril-hó 25-én hosszas sorvasztó betegség után következett be halála; temetése oly impozáns volt, minő a városban ritkán fordúl elő. A lakosság igaz részvétéről és szeretetéről tett tanuságot az, hogy a város összes intelligentiája elment a gyászszertartásra, hogy lerója a kegyelet adóját az elhunyt iránt. Megsiratta őt a város fiatalja, örege. Meg is érdemelte ő ezt, mert *egyike volt a leglelkesebb polgároknak, a kik igazán szivükön viselik szülővárosuk érdekeit.* A város képviselőtestülete koszorút helyezett koporsójára e fölirattal: „*Korán elhunyt reményteljes tanácsnokának*“, *Vácz város képviselő-testülete*“, s többen mások is igen diszes koszorúkat tettek koporsójára. Az erről két oldalt lefutó kék-vörös (a város szine) szalagokat a város négy előkelő hivatalnoka vitte. A gyász-kocsi előtt pedig *egy müvésziesen kiállitott élővirág-keresztet*, melyet a városi tisztikar küldött, vitt az elhunyt legjobb barátja *Fóthi Gyula.* A boldogult koporsója fölött, a temetőben, az egyházi beszentelés után *Gajáry Géza*, akkor tiszteletbeli szolgabiró (jelenleg a város főjegyzője) igen emelkedett s vallásos szellemü „*Emlékdeszéd*“-et mondott, melyet fájdalom! a térszüke miatt nem közölhetünk . . . .

A „*Váczi Közlöny*“, mely az elhunyt után atyjára, ki a váczi „*Ipar- s hitelintézet*“ pénztárosa, *ör. Varázséji Gusztáv*ra maradt, 1887. máj. 1. a 18. számában, a vezérczikk a korán elhunytnak *Kapás Lajos Aurél* k. r. áldozár s tanár tollából jó életrajzát hozza. E szám 2-dik oldalán ama szép, megható beszéd, s a nagyszerü temetés is közölve van és a tárczában egy rövid baráti czikk *Boros* urtól, meg az illető gyászjelentés a 3-dik oldalon.

13. §. Dr. Mihálka Antal természet-tudományi és földtani iró.

Született Váczon 1810. decz. 4. Ugyanitt végezte elemi és gymn. tanulmányait, s 1827-ben a kegyesrendiek közé lépett. Mint ilyen az ujonczévet Trencsinben, a bölcsészetet Váczon s a theologia nagyobb részét Nyitrán végezte. De a theologia teljes befejezése előtt elhagyván a szerzetet, orvosi pályára lépett, melyre őt a természettudomány iránti hajlama vonzotta, s melyen egész erejével az állat és ásványtant tanulmányozá. 1842-ben a baromorvoslási intézetben megürült tanszékre tanitó-orvosul nevezteték, hol 4 éven át a természetrajzot, állattenyésztést, ménes- és gyógyszertant adá elő, tanitványai teljes tiszteletét és háláját kiérdemelvén, 1846. juniusban az ujonnan fölállitott József-ipartanodánál tanárúl alkalmaztatott, hol előleges vizsga felytán, a természetrajz, áruisme és kereskedelmi földleirás tanszékét nyeré el. 1850-ben nyugalmaztatván, a folytonosan szeretettel üzött természettudományoknak élt. 1856-ban legfelsőbb helyről engedélyt nyert egy finevelő s tanintézet nyithatására; hol kiváló gondot forditott a reál-tudományok előadására. — *Irodalmi téren*

mesterséges zaj nélkül lépett föl; 1843-ban „*Jegeczisme elemei*“-t adta ki 13 kőre metszett táblával. 1851-ben jelent meg tőle „*Ásványtan*“, középtanodák használatára, 109 rajzzal; — „*Növénytana*“ 300 fametszettel 1852-ben látott világot; — 1854-ben pedig „*Állattan*“-át 170 fametszetü rajzzal bocsátá közre. E munkái közől az első, melyet különösen tanitványai számára irt, Erdélyben is elfogadtatott tankönyvül. A három utolsót, melyek átdolgozott 2-dik kiadásban is megjelentek, a ministerium fogadá el tankönyvekül. — Tagadhatlan, hogy Mihálka az ásvány- és állattanban, különösen a gerincztelen állatok rajzánál, sok hiányzó név képzésében, úgy szólván úttörő volt. A számos vizsgálódások nyomán szerzett s hazánk érdekében szorgalommal gyüjtött földismei és földtani tapasztalatait is az olvasó közönség elé bocsátani szándékozott. Meghalt 1867. évben. (V. ö. Danielik-Ferenczy II. köt. 199—200. — Budapesti tanári egylet közlönye I. 1867. 3. füz. 111. l.)

14. §. Friebeisz István kitünő és termékeny tollú iró.

E nagy irodalmár született Váczon 1817-ben. Az elemi, gymn. és bölcsészeti osztályokat szülőföldén, a jogot pedig Pesten végezvén, 1840-ben Pestmegyénél esküdtté neveztetett; mely hivatalát 7 évig viselte, s ez idő alatt különösen a községek s népéletére, valamint ennek jogi viszonyaira fordità figyelmét. — Irói tehetségéről már kora ifjuságában tanúságot tett, ugyanis több országgyülés alatt egyes társulatok és lapok levelezője volt, s e nemű, saját tapasztalataival indokolt s igen érdekes közlésein kivül a „*Regélő*“, „*Pesti Divatlap*“, „*Honderü*“ és „*Életképek*“-ben számosabb apró szépirodalmi kisérletekkel lépett föl. Nevét azonban saját tapasztalatain alapuló, a községek előljáróinak szánt, fölötte czélszerű utmutató munkáival alapitá meg. Ilyenek: „*Népjegyzői hivatal és falusitanács*“, 1845. Második kiadás 1851-ben. Mily szakértőleg járt el e müve irásában, mutatja azon siker, melynél fogva azt Pestmegye, s ennek ajánlatára több megyék hivatalos tanulmányúl rendelték el. E munkáját hasonló czélú és jelességü müvei követték, és pedig 1846-ban: „*Törvénytanitó a nép használatára*“; — 1853-ban a „*Községek könyve, kézikönyv községi előljárók és lakosok használatára*“; — 1854-ben „*Önügyvéd, segédkönyv perlekedő felek használatára; — „Gyakorlati jegyzetek a közigazgatási tisztviselők használatára*“ 1851-ben; — „*Törvénykezési kalauz*“ 1852.

Müller Gyula „*Nagy Naptára*“ 1852. — „*Délibáb Naptár*“ czim alatt 1856 óta, czélszerűsége, érdekes és közhasznú tartalma miatt a hatóságok által is ajánlt naptárt inditott meg, melynek nyomán azután több ily szerkezetű és nagyságú naptár keletkezett. — 1853-ban a „*Pesti Napló*“ rendes munkatársa volt; 1854-ben a „*Divatcsarnok*“ szépirodalmi lap szerkesztését vezette. 1853-ban szerkesztése alatt indúlt meg: „*A magyar nép könyvtára.*“ — Az 1854. év végével a

„*Délibáb*“ szépirodalmi lapot mint tulajdonos inditá meg, s azt éveken át folytatta. Továbbá az irodalom teréni buzgólkodását tanusitják ezen müvek is: Tompa „*Virágregéi*“ 1853.; Tompa „*Versei*“ II kötet, 1854.; Czuczor „*Népies költeményei*“ 1854.; Szelestey „*Falu pacsirtája*“ 1854.; P. Horváth L. „*Szent sirja*“ 1854. — Az ő vállalkozói ügyessége folytán indult meg a „*Legujabb külföldi regénycsarnok*“, mely czim alatt Dumas „*Párisi mohikánok*“ czimü terjedelmes regénye jelent meg magyar forditásban. Lépéseket tett a külföldön a magyar jelesebb szépirodalmi termékeknek német forditásban leendő kiadatása és terjesztése ügyében is. (V. ö. Ferenczy-Danielik már többször idézett müvét II. köt. 84—85. l.)

15. §. Drágfy Sándor ügyvéd és országgyülési képviselő.

Vácz város közönségének ezen kedvelt férfia született *Détáron* (Hontmegyében) 1820. aug. 23-kán s megkereszteltetett Sándor névre *Patakon* Trabalik sz. Ferenczrendi áldozópap által, ki akkor a szécsényi kolostorból ott mint kisegitő müködött. Atyja *Drahokupil József*, primás-uradalmi gazdatiszt volt s anyját *Schmitbauer Rozál*nak hitták. Atyjának több éveken át teljesitett gazdatiszti szorgalma, munkássága és hűséges szolgálataért *Rudnay Sándor* herczeg-primás és esztergomi érsek Vadkert határában, 1828. május 3-kán, Pesten kelt oklevelénél fogva birtokot adományozott nemesi ranggal, melyek azonban csak a fiú-gyermekek által voltak örökölhetők s azért ezek az adománylevélben föl is emlittetnek, t. i. *Ferdinánd*, *Károly*, *József*, *Miklós*, *Sándor* és *Lajos*. A nevezett szülőket 20 magzattal áldotta meg a jó Isten; és midőn az atya elhunyt, *az anya 14 árvával Váczra költözött* s itt letelepülvén, bérházban lakott számos gyermekeivel. D. Sándor elemi, gymnásiumi és a bölcsészeti tanfolyamokat Váczon végezte; a jogi tanszakokat Pesten tanulta s azokból a vizsgákat Egerben tette le; ugyancsak Pesten nyerte az ügyvédi oklevelet is. Aztán Váczon ügyvédkedett, s a legkedveltebb ügyvéd volt kartársai közt; többször kibékitette a panaszló feleket, hogy a pereskedési költségektől őket megmentse. A városnál nem egyszer viselt tisztséget s annak ügyésze is volt egy ideig.

A város érdekeiért sokat fáradozott s az ő érdeme, hogy Váczon a „*Takarék-pénztár*“ keletkezett, melynek aztán ő volt egy ideig dijnélküli igazgatója. Ezen intézet részvényesei hálából egy, Pesten készittetett, tömör-ezüstből, nagy diszserleget ajándékoztak neki, melynek fölirata ez: „*Drágfy Sándor úrnak, mint a váczi takarékpénztár Igazgatójának s létrehozójának hálás emlékül a részvényesek Váczon 1865 febr. 1-én.*“ — A szép és finom művészettel kiállitott gyönyörű pokál csinos tokba van helyezve. Ugyancsak van két hátramaradott nővére birtokában egy 4-drétű Album is, melynek czimirata im ez: „*Drágfy Sándor urat, az igaz magyart, a szabadság bajnokát, a jog őrét, a szeplőtlen jellemű hazafit, polgártársai őszinte tisztelete tárgyát,*

a magyar alkotmányos élet ujra-születésekor, 1865-ben a váczi választókerület országgyülési képviselőnek óhajtják;" — aztán következnek a püspök ő mlga, káptalani urak s mások saját-kezű névbeirásai, mintegy 300-an. Meg is lett választva baloldali programmal, valamint 1869. évben is. De ezen 2-szori képviselőséget már nem végezhette be; mert 1870. jun. 14-én, midőn épen Váczra jövőben volt, meghalt a gőzhajón hirtelen. — A gyászjelentés e halálesetről igy szól: *Drágfy Nándor*, *Teréz*, férjezett *Korányi Gusztávné* és fia: *Emil*, *Romana*, *Róza*, *Petronella*, valamint *Miklós* és neje született *Ivánszky Anna*, ugy szintén fiuk *József* szomorodott szivvel jelentik feledhetlen testvérök, illetőleg sógoruk és nagybátyjok: *Drágfy Sándor* váczkerületi országgyülési képviselő és hites ügyvédnek juniushó 14-én, délután $^3/_4$ 4 órakor, életének 52-ik évében agyszélhüdésben történt gyászos kimultát. A boldogult hült tetemei folyó hó 16-ikán délután $^1/_2$ 6 órakor az alsóvárosi sirkertben tétetnek örök nyugalomra. Az engesztelő sz. mise jun. 18-án a felső plébániai egyházban tartatik. Kelt Váczon, 1870. évi juniushó 15-én."

Temetése oly nagyszerü volt, hogy ehhez hasonlót Vácz városa még alig látott. Ugyanis amit egy város kegyeletet kifejthet oly ember koporsójánál, ki e városnak hive, e város érdekeinek hathatós támasza és ügyefogyottainak hü gyámola volt, azt mind kifejtette Vácz város Drágfy Sándor temetésénél. A ki csak jelen lehetett, jelen volt és valódi mély gyászszal állta körül a koporsót. A város példáját követte a környék, a választó-kerület, a főváros, — és három utczán végig érő menet lőn látható jelévé az elhunyt iránti tiszteletnek, ki szerényen, zajtalanul végezte sikeres munkálkodását az életben, hogy fényes elismerés kövesse az utolsó útra halála után. A halottas háznál, melynek minden talpalatnyi földjét már dél tájon sürü néptömeg foglalta el, d. u. $^1/_2$ 6 órakor kezdődött az egyházi szertartás, melyet *Virther Lajos* kisprépost, kanonok és felvárosi plébános végzett segédlettel. Közben a váczi dalkör megható gyászéneket zengett. Aztán megindult a menet. Elől a tanuló gyermekek hoszszú sorban; a leánykák közül mintegy 20-an fehér ruhásan, koszorúkkal. Azután 3 lovas; a közepső azt a (fátyollal bevont) zászlót vitte, mely alatt Drágfy képviselővé választatott. Ezt követték a pesti népkör és budai szabadelvű népkör tagjai mintegy 50-en, saját zászlaikkal, továbbá a váczi czéhek és testületek szintén zászlaik alatt.

Aztán az országgyülési baloldali körnek mintegy 40 tagja, élőkön *Ghyczy* és *Nyáry*, köztök két jobb oldali képviselő, s a baloldali kör gondnoka *Adámi Rezső*, régi honvéd-főhadnagy, régi honvédegyenruhájában. Továbbá a fővárosi lapirodalom 8 tagja és több notabilitás a vidékről. Itt következett a körülbelül 10 pap által képviselt papság gyászornátusban. Két oldalt több száz szövétnekvivő képezett a menet alatt szegélyt. A gyászkocsi és a koporsó virággal volt elboritva. Mellette 6 városi hajdú és 2 országházi szolga ment; utána az elhunyt 3 nővére, ma már igazi árvái, és több családtag;

végül pedig kegyeletes résztvevők, és kisérő kocsik sürű csoportja. A koporsót földmivelők tették a halottas kocsira, melyhez csak igen kevesen férhettek. Pedig Drágfy igen sok szegény ember ügyében segitett jó tanácsával. Ott kisérték kalap-levéve, énekelve, sirva. És amint ott kisérik egyszerre utat tör magának szivük keserű fájdalma, körülveszik a gyászkocsit, kifogják belőle a lovakat és maguk huzzák az első hidtól a kocsit a sirig. Nem lehetett volna a népnek a nép emberéhez való ragaszkodását szebben kifejezni, mint e tény által, mely ez esetben nem fanatismus, hanem a valódi kegyelet tette volt. Az árnyas sirt családtagok, képviselők s tisztelgők állották körül, s midőn az Ur szolgája a koporsót beszentelte, *Győrffy Gyula* országos képviselő szólalt meg, és ezeket mondta:

„Tisztelt gyászoló gyülekezet! Az áldás után, melyet a koporsó fölött az egyház imádkozott, áldjuk meg azt mi is, azon érzelemmel, mely a szivnek legnemesebb forrásaiból, a tisztelet és a szeretetből fakad. A kegyeletnek méltó adója ez egy oly férfi emléke iránt, kinek halála nem csak nekünk, környezői, barátai és elvrokonainak, hanem a hazának is érzékeny veszteség. A sir, mely oly hazafinak tetemei fölött emelkedik, ki a közjónak áldozta egész életét, szent ereklyéje lesz a hálás utókornak, mely kegyelettel fog megemlékezni azokról, kik nehéz időkben, viszontagságok között is hiven teljesitették kötelességüket. — Drágfy Sándor, a váczi választó kerület orsz. képviselője gazdagon szerzett ezen kegyeletre érdemeket. A népnek igénytelen fia, ki születésével nem örökölt fényes nevet, társadalmi előnyöket: az országos közbecsülés magaslatára csak saját belbecsével emelkedett. — Hazafi volt a szó legnemesebb értelmében. Önzéstelen, szilárd jellem. Tevékeny életének fáradalmai a közjó előmozditására voltak szentelve. Ez volt előtte az egyedüli czél, melyet semmi érdekért föl nem áldozott; de a melynek föláldozta saját nyugalmát, önnön érdekeit.

Nem szándékom t. gyülekezet, de nem is lehet egy rövid beszédnek hivatása elősorolni elhunyt barátunk tettdús életének érdemeit. Beszélnek erről különben is sikerteljes munkásságának maradandó emlékei, azon közhasznú egyletek és intézetek, melyeknek élén a társadalom jóléteért fáradozott. — Érdemei ismeretesek. Elismerte azokat Pest megye már egy évtized előtt, midőn az elnyomatás békóitól szabadulva visszanyerte önkormányzatát, és a közszolgálatra hiván fel legjobb fiait: ezek között a *központi törvényszéki elnökség díszes állomására a közóhajtás első sorban Drágfy Sándort kereste föl;* az igénytelen, de kitünő képzettségü váczi ügyvédet, ki oly szépen és jellemzőleg *a szegények ügyvédének neveztetett;* — és köztudomású, hogy megválasztatása ellen csakis az ő szerénysége gördített akadályokat. — De leginkább ismerték érdemeit e tisztelt város és a hozzá kapcsolt választó-kerületnek polgárai, kik már másod izben országgyülési képviselőül megválasztván, szivből eredt bizalommal kezébe tették le legszentebb érdeküket, — a hazának érdekét.

Ő érezte e bizalomnak becsét és annak meg is felelt. Felfogta hivatását s betöltötte azt. És önök uraim büszkék lehetnek arra, hogy az ő kristálytiszta jellemének fénye, az ország előtt hiven tükrözte vissza a váczi választó-kerület polgárainak hazafias érzületét. A nemes sziv, mely mig dobogott, oly melegen szerette nemzetét, megérdemli annak részvétét sirja fölött. — Az emelkedett lélek, mely nagy eszmékért, Magyarország függetlensége, szsbadsága és jóléteért lelkesült, megérdemli, hogy üdvözülését ezen eszméknek teljesülésében találja fel. — Ily óhajtással mondjunk áldást e koporsóra, t. gyülekezet! hogy a haza földje, mely az általunk gyászolt jeles hazafinak tetemeit boritandja, erkölcsi terheitől megszabadulván, könnyű legyen porai fölött!"

Nagyszerű temetését a hálás városi polgárság saját költségén rendezte; valamint közadakozás létesitette az alvárosi temetőbeni diszes siremlékét is. Ezt előbb *Gerendaynál* rendelték meg Pesten, mely 600 frtba került s rajta ezen fölirat lett volna bevésve, melyet *Dalmadi Győző* kitünő ifju költőnk készitett:

„Jóban, mint roszban hiven szolgálta hazáját,
Jelszava: a népjog és a szabad haza volt!
Mint ember meghalt, mint polgár mostan is él még,
Halhatatlanná vált társai sziveiben!"

Ezen szobor költségeire 589 ft s 56 kr. folyt be, mely összeg a váczi ipar- és kereskedelmi bankban tétetett le kamatozás végett. Azonban a Gerenday-féle siremléktől a bizottság eltekintvén, *Fellner Mihály* váczi kőfaragó műhelyében rendeltek meg egy más tervezet szerintit, mely a helyreállitással együtt szintén majd 600 ftba került. — Midőn első izben választák Meg Drágfyt országgyülési képviselővé, a polgárságtól egy 500 ft értékü selyemzászlót adtak neki a polgárok, melyen az ország czimere dombor-müvű s a diszitményeket, meg a feliratot dr. Kissné, szül. *Kammerer Anna* úrnő finom munkája létesité azon. 1869. évben is felléptetvén a közbizalom által orsz. képviselő-jelöltül, ekkor is kapott egy szintén értékes zászlót, melyet a választási bevonuláskor *Fehér István* sződi plébános lóháton tartott kezében. Mindkét zászló a jeles férfiú elhunyta után két nővérére maradott, kik ezeket több becses emlékekkel együtt kegyelettel őrizik maig is. Szintén őrájok maradt a megboldogultnak azon csinos háza is, a *Velzer-kávéház* mellett, a Szél-utczában, melyet ő *Dacovil* urtól vett meg. Megjegyezzük itt záradékul, hogy a derék férfiú, kinek emléke századokon át áldásban leend e nemes város lakóinál, a „*Drahokupil*" családi név helyett, még fiatalabb korában, a „*Drágfy*" nevet vette föl, melyet tiszteltté tett nemes munkálkodása s áldásos törekvései által. — (V. ö. „*A Hon*" esti kiadását, 1870. jun. 17. 136. sz. — „*Váczi Lapok*" 1870. jun. 19., 19. sz. — U. a. 1870. jun. 26., 20. sz. — „*Vácz.*" 1871. nov. 5. 45. sz.)

16. §. Tanács Márton szépirodalmi iró életrajza.

Született polgári szülőktől Váczon, ahol elemi és gymn. iskoláit elvégezvén, a kegyes-rendbe lépett. Privigyén a novitiátust kitöltvén, Nagyszebenbe rendeltetett tanárgyakornokul. Az 1848/9-ki szabadságharcz őt is a csaták terére vonzotta, hol utász-főhadnagyságig vitte. Több csatákat nem is emlitve, jelen volt a temesváriban. A forradalmi viharok lecsillapittatván, besorozták valami cseh gyalogezredbe, s igy került a Lombard-Velencze, akkor Osztrákhonhoz tartozó tartományba, ahol szépen megtanult olaszul. Innét közölt tőle a „*Kath. Hetilap*“ igen érdekes czikkeket s több úti leirásokat. A cseh gyalogezredből, mint beteges közembert, 2 év mulva elbocsátották. Egy ideig gr. Károlyi Györgynél nevelő és tanár volt. Majd szülővárosában aljegyző lett s az 1872. év végén senátorrá választatott, mely állásában nagy tekintély volt s lelke az ügyigazgatásoknak. Utóbb Pestre került, ahol Lonkay „*Magyar Állam*“ czimü politikai napi lapjának igen ügyes correctora volt s ezen állásában halt is meg 1888. márcz. 27-kén. Pesten irta „*A falu árváját*“, melyet a Sz. István-Társulat 16 db. arany pályadijjal jutalmazott. Megjelent a „*Családi Lapok*“-ban. Dolgozott különféle szépirodalmi lapokba, az 50-es években a „*Hölgyfutár*“ hozott tőle igen érdekes beszélyeket, valamint később a „*Kalocsai Lapok*“ is. Legutoljára a „*Koszorú*“-ba is irogatott. Kéziratban maradt utána hátra egy beszélygyüjteménye, melyet kiadni szándékozott. Ezen jobb sorsra érdemes szép képzettségü férfiú unokatestvére volt a ngos és főtdő Tanács János váczi székesegyházi kanonok úrnak, kinek életrajzát föntebb szintén ismertettük röviden.

17. §. Füredi Mihály hires szinész és énekes életrajza.

A kitünő szinész született Váczon 1816. április 18 án. Atyja *(Aszalkovics)*, egy ottani kovács mester, a fiút papnak szánta, de miután e pályára Mihály mi hajlamot sem érzett, az üllő és kalapács mellé szegődött, s mint 18 éves ifju Pesten az állatgyógyászati tanfolyamot hallgatta s 20 éves korában Váczon a kovács-czéhbe állott. Füredi igen kellemes csengő hanggal birt, s már mint gyermek szeretett a choruson énekelgetni; mester-legény korában pedig különösen a népszinmüvekben énekelni szokott dalokban volt felülmulhatatlan. Tulajdonkép az ő érdeme, hogy *Szigligeti* hires darabjai közkedveltségre tettek szert; az ő *Gergelye* a „*Szökött katoná*“-ban annál természetszerűbben hatott, mert maga is kovács-legény lévén, a katona-fogdosás áldozatául esett suhanczot az életből vitte át a szinpadra. — A tehetséget benne *Gáspárik Kázmér* váczi sz. e. kanonok (1827—1863.) fölismervén, az ő anyagi támogatása mellett előbb Kolozsvárra ment a szinházhoz, hol szépen kiképeztetvén az énekművészetben, Pestre költözött s az ő buzditására lett hőse a

Szigligeti, Szigeti József, Vahot Imre stb. darabjainak. S ez nem ment oly könnyen; mert özvegy édes anyjának lett egyetlen gyámola, s mestersége is jól ment, ugy hogy midőn az 1837. év aug. hóban megnyilt nemzeti szinházhoz okt. 15-én szerződött, egy egész esztendő telt el anélkül, hogy jelentékenyebb szerephez jutott volna; mert nem voltak olyan darabok, a melyekben remekelnie lehetett volna.

Azért a következő évben egy kassai szintársulathoz csatlakozott, s mint operai énekes tünt fel Kolozsvárott a „*Normá*“-ban, a melyben *Oroveso*-t és „*Zampá*“-ban, melynek czimszerepét adta. 1842-ben került vissza ismét a nemzeti szinházhoz, s midőn Szigligeti darabjait egymásután vették fel a repertoirba, ő lett a népdalok kedvelt s fölülmulhatlan hőse. Két év mulva Bécsbe ment s *Basa donna* hires olasz énekmestertől leczkéket vett és bariton hangjával számtalanszor elragadta a lelkesülő közönséget, midőn „*Figaró*“-ban s a „*Rigolettó*“-ban föllépett. Valóban e két szerepe örökre emlékezetes lesz Budapest közönsége előtt. — Füredi 1871-ben halt meg, miután hangja tetemesen meggyengült. A magyar nemzeti szinház közönségétől a „*Két pisztoly*“-ban bucsuzott el, a mely előadást a királyi udvar kedveért hozott szinre az intendáns, s ekkor bizonyult be, hogy *Helvei Ilka kitünő énekmüvésznő*, a kit később *Szentkirályi Albert*, Vácz város volt országgyülési képviselője, ő nga vett nőül, a népszinműveket mint primadonna szinre hozhatja, a mit *Blahánné*-nak Debreczenből történt szerződtetése előtt, *Tamássy Józseffel* csakugyan kitünő sikerrel éveken át mindenki megelégedésére adott is. (V. ö. „*Vasárnapi Ujság*“ 1863. 14. sz. április 5. stb. Moenich-Vutkovics, 132. l.)

18. §. Ulrich Károly karmester s jeles zenedarab-szerző.

Ezen áldott emlékü, szelid férfiú született Váczon 1822. okt. 20. Atyja, *Ulrich István*, szintén székesegyházi karmester volt s anyja *Veizer Erzsébet*. Midőn atyja 1835. jan. 24-én meghalt, fia *Károly* 13 éves volt. Iskoláit Váczon és Esztergomban végezte, zenei kiképeztetését helyben *Eschner* kegyes-rendi áldozártól nyerte. Később 3 évig a hires *Szeiler József* esztergomi karnagynak volt tanitványa. 1838—1850. évig mint helyettes karmester működött özvegy édes anyjának s testvéreinek föntartásáról gondoskodván. 1852-ben megnősült, feleségül vevén *fügei Bodnár Ottiliát* Rosnyóról, a ritka szorgalmú, fáradhatlan gazdasszonyt, gondos házinőt, s a szegények nagylelkü segélyezőjét. Ezen évben véglegesittetett állásában; éveken át többeket tanitott a zongorára s annyira kiképezte gyermekeit, *Gézát* és *Károlyt*, a zenében, hogy 10—12 éves korukban a gymnasiumi tanulók naponkénti sz. miséjökön orgonáltak a karban. Jeles zenedarab-szerkesztő volt, s összesen 19 misét és 1 requiemet irt. A misék közől ajánlva vannak a következők, és pedig: 1. Mise op. 5. Mlgos és Főtdő *Roskoványi Ágoston* megyés püspök urnak 1856. évben. 2. Mise op. 6. *Gasparik Kázmér* nagyprépost úrnak. — 3. Mise op. 11. Nmlgú és Főtdő *Peitler A.*

József megyés püspök urnak 1860. évben. — 4. Mise op. 12. *Kriszter Antal* nagyprépost úrnak. — Irt továbbá különféle ünnepekre 34 Graduálét és Offertoriumot. — Összes zeneműveit a székesegyháznak ajándékozta, melynek hangjegytára ez által tetemesen gyarapodott. A derék férfiu meghalt 1881. febr. 13-án Tetemei az alvárosi sirkertben nyugszanak. A karmesteri tisztet fönt emlitett fiai teljesitik, kiknek egyike, *Géza*, mint föntebb a maga helyén láttuk, a helyi m. kir. siketnéma-intézetben tanár; a másik pedig, t. i. *Károly*, a kántori teendőket viszi s kilátása van a karnagyi tisztség elnyerésére.

19. §. Roszner Ferencz hires tenorista emlékezete.

Azon téren, a mely a széles magyar hazában évszázadokon át parlagon hevert, jeles emberekben Vácz városa is nem valami nagyon bővelkedett. *Bartalus*-nak *Mátrai Gábor* felett tartott emlékbeszédében merült fel legelőször emlités *Roszner tenorista* felül, mint a ki Váczon született s életrajzát Mátrai irta meg valahol a „*Hasznos Mulatságok*“-ban. Ezen hires tenorista született 1800. szept. 2-án, mint emlitők, Váczon, ahol édes atyja egy itt időző cs. kir. hadseregben szolgált, s családi néven „*Rosznik*“-nak nevezték. Ferenczünk vette fel jobb hangzás kedveért a „*Roszner*“ nevet, midőn Bécsben a világot jelentő deszkákon maga iránt általános figyelmet és érdeklődest keltett. Édes atyja a névváltoztatásba beleegyezni semmi szin alatt sem akart; de ellenezte azt is, hogy énekessé legyen, habár a gyermeknek a zene és énekben való első kiképeztetését ő eszközölte, s általában véve nem akadályozta, hogy a fiú, mint iskolás gyermek Pesten a belvárosi plébánia-templom karzatára járjon. Mint gondos család-apa t. i. olyan pályát szánt Ferencznek, mely után biztosan élhessen, azért 15 éves korában Bécsbe adta egy előkelő kereskedőházba, s mint kereskedő-tanuló épen e nagy világvárosban legelőször érezte az ellenállhatatlan vágyat a művészet iránt, minekutána ott a Sz. István-templomban nehány classicus misét végig hallgatott, s az úri társas körök által rendezett nehány pompásan sikerült concerten a közönség közt részt vehetett.

Rosznernek ezek szerint első gondja volt *Preindlt*, a székesegyház kitünő karnagyát keresni fel s engedélyt kérni tőle, hogy a karban énekelhessen, mit neki a karmester szivesen meg is engedett. Minél nagyobb tökélyre emelkedett az ifju dalnok hangja, annál jobban égett keblében a vágy, hogy egykor méltó lehessen a szinpadon tenni kisérletet, mire többen ösztönözték is; csupán egyetlen lény volt, a kinek fenyegetései folyvást visszatartották, és ez a szigorú édesatyja volt; ki az ő jövőjét bánatosan már-már eljátszottnak tekintette. Mi hatalmasabb azonban, mint az emberi szenvedély, kivált ha az ifju még *hivatott művész* és felül rá *szerelmes* is? 1820. julius havában (Würzbachnál hibásan áll 1830, mert tenoristánk már ekkor Londont is megjárta) érkezett el ama boldog est, a midőn magát

Roszner a bécsi lipótvárosi szinházban bemutathatta, s oly határozott sikert aratott, hogy *Weigl* rögtön az udvari operához szerződtette, s a sokaktól irigyelt váczi ifjunak leczkéket adott. — 1820—1823. években a *Körtnerthor* mellett lévő szinházban énekelt s aráját *Turbani Flórát*, egy hollandi származású énekesnőt az oltár elé vezethette s magának boldog családi kört alapitott. Azon időtájban a szinházat *Barbaja* vette ki haszonbérbe, a mely ügy Rosznerre nézve hátrányosnak látszott, s azért nejével ennek szülővárosába, *Amsterdam*-ba költözött, ahol 2 évig müködött, majd visszatért Németországba s *Braunschweig*-ban élt a művészetnek rövid ideig.

Rosznert 1829-ben már Angliának fővárosában, *London*ban, tapsolta a hálás közönség, nagy és átalános tetszés közt szerepelvén annak szinpadán. Majd visszatért Amsterdámba s innen *Brüsszel*-be, babérokat aratva mindenütt. Nem a nyugtalan temperamentum adta itt sem kezébe a vádorbotot, hanem az a körülmény, hogy a belga forradalom elől *Kaszel*be menekült, hol ismét a szinházat szüntették meg s igy került *Darmstadt*-ba, majd ismét *Stuttgart* ba, a kedves *Württemberg* székvárosába, a hol 8 évig müködött, mint *a kir. udvari operaház tenoristája*, s életpályáját is itt végezte be 1841. decz. 3-án nagy fiatalon, ugy szólván, férfi-korának kezdetén! — Rosznerről a külföldi sajtó folyton folyvást nagy elismeréssel emlékezett meg s az olasz operában énekelt szerepeit nem győzik magasztalni. A reá vonatkozó életrajzi adatokat *Wurzbach* a föntebb már idézett müvében a következőkben állitotta össze. Irtak róla:

a) „*Allgem. Theater-Lexikon*," kiadták R. Blum, K. Herloszsohn, H. Marggraff és többen (Altenburg és Lipcse) VI. köt. 205. lap. — *b*) „*Univ. Lexicon der Tonkunst.*" (Stuttgart, 1849.) 733. lap. — *c*) „*Neues Universal-Lexikon der Tonkunst.*" Megkezdte a vállalatot dr. Schladebach Gyula, folytatta Bernsdorf Ede (Dresda, 1857.) III. köt. 377. lap. — *d*) Dr. Schilling: „*Das Musikalische Europa*" (Speyer, 1842.) 285. lap. — *e*) Meyers „*Das grosze Conversation-Lexikon*" VI. köt. 386. lap. Hildburgshausen). — Adjuk még ezekhez, hogy a hazai időszaki sajtóban tudósitást hoztak róla először a „*Vereinigter Offner-Pester Zeitung*" 1822. évfolyamának 34. számában, s a mint föntebb is emlitők, rövid életrajzát *Mátrai* (Rothkrepf) *Gábor* adta ki a „*Hasznos Mulatságok*" czimü vállalatnak legvalószinübben az 1825. évi folyamában; legalább ugy sejtjük, hogy abban, mert különben *Szinnyei* (Färber) róla semmi szin alatt meg nem feledkezett volna. — A müvészet és tudományos irodalom minden barátja köszönettel vesz bármily jelentéktelennek látszó életrajzi adatocskát, a mely Vácz város ezen nevezetes fiának ifju korára vagy családi viszonyaira némi világosságot vethet. (Ld. „*Váczi Közlöny*", 1888. jun. 3. 23. számát, melyben ezen életrajz *Findura* ur tollából megjelent.)

Ezen életrajzra tek. *Majer József* vácz-püspök-uradalmi, nemsokára félszázados gazdatiszt ur a következő érdekes közleménynyel

kedveskedett e szerény mü irójának. Egész terjedelmében adjuk azt itt e helyen, mint helyreigazitót, azért is, hogy a két közlemény a jeles müvésznek életrajzát teljesen kiegészitse:

„A 23. számú „*Váczi Közlöny*“ tárczájában „*Egy hires váczi tenorista*“ czimü életrajzához némi felvilágositással bátor vagyok szolgálni, annyival inkább, miután tekintetes czikkiró ur több iróra hivatkozva is — mindannyitól az ő családi viszonyaira nézve föl nem hozhatott semmi alaposat. Hogy tehát azon tenoristáról még is a valódi történetet feljegyezzük, jónak láttam annak ezen pályára miuton való eljuthatásáról hitelt érdemlő adatokkal szolgálni, mit boldogult nagyanyámtól, kinek a káptalan-utczában levő házában (hol most Szalay Endre úr háza épült) annak atyja több éven át lakott, s kit személyesen én is ösmertem.

Roznik atyja Váczon, nem az itt időző hadseregben szolgált, hanem egyszerü ötvös mester volt.

Azelőtt a váczi székesegyház karmestere köteles volt énekeseket, a többi közt, discantistákat tartani, a minthogy tartottak is, leginkább a Váczhoz közeleső német falubeli kántorok gyermekeit; kik itt iskolába járván, a karmesternél kaptak élelmet, s egyuttal az énekben is oktatva lettek.

Roznik fia a helybeli gymnasiumban járván, már ott *Bokros* nevü tanitó a jobb énekeseket kiszemelvén, a templomi énekekre, a fiút is oktatta, mely alkalmakkor ennek nagyobb tehetségét tapasztalván, az akkori váczi karmesternek, *Stinczl Ferenczne*k ajánlotta. A karmester szivesen felfogadta nemcsak kitünő hangjáért, hanem azért is, mert élelmezni őtet nem kellett.

A fiu pár évi tanitás után, az egyházi zenekarban már majdnem nélkülözhetlen lett, kivált nagy ünnepnapokon, a mikor *Kámánházy* püspök celebrált. Szülei ezt megsejtvén, sokszor a fiút nem engedték a Chorusra menni, a mikor a karmesterné kénytelen volt, liszt s egyébb élelmi czikkekkel a szülőket kiengesztelni.

Igy telvén az idő, a fiút atyja az ötvös-mesterségre akarta fogni, de ehhez semmi hajlama nem lévén, Bécsbe került egy kereskedőhöz, ki az udvari templom Chorusára mint dilettáns hegedüs járt, s oda Roznik mint boltosinas, a tokban levő hegedüjét, mindannyiszor szokta elvinni, s itt a mise zenedarabjait mindenkor végig hallgathatta, s olyanokat is, mit ő már a váczi chorusban énekelt.

Egyszer bátorságot vett, s megkérte a karmestert, engedné meg neki énekelni, s a mint a fiu az Introitus alatt kezdett énekelni, mindenki a Chorusra felnézett. Ez alkalommal az Udvar is jelen lévén, azonnal kérdést intéztetett az énekes feiül. Ezután kezdődött alaposabb kiképeztetése.

További életéről csak annyit tudok, hogy szegény szülőit többször pénzzel segitette, s hogy Pesten is az akkori német szinházban, mint vendég szerepelt, de már akkor szülői nem éltek, csakis mostoha anyja.

19. §. Lotz Károly és Temple János hires festészek életrajzai.

a) Lotz Károly kiváló magyar történeti és genre-festő, született 1833. évben, *Hessen-Hamburg*-ban, mint gyermek, atyja halála után, özvegy anyjával Váczra került, és itthon magát tősgyökeres magyar művészszé képezte. Az alapot *Rakl*-tól kölcsönözte, a kinek a bécsi görög templom, továbbá a *Heinrichshof*-on és másutt lévő kartonjait és frescóit segitett kidolgozni s állandón mellette müködött, ugy annyira, hogy a mester genre-jét egészen megkedvelte. — Lotz épp oly nagy és geniális a monumentalis történeti képekben, mint a genre terén. — Emlitendő müvei a magyar nemzeti muzeum és a budapesti vigadó lépcsőházában látható frescói. — Az 1885. évi budapesti országos kiállitáson, a magyar kir. operaház mennyezetének szinvázlata volt kiállitva, a mely az „*Olympus*"-t ábrázolja. — Az olajfestészetben is kiváló virtuozitással mozog. — Lotz több külföldi kiállitásnál kapott dijakat, azonkivül a bécsi képzőmüvészeti akademiának tiszteletbeli tagja. Bizonyára Váczon is vannak tőle itt-ott képek. — Jelenleg Budapesten lakik a gyár-utczában 18. sz. a. — Életrajzát és arczképét közölte *Prém József* a „*Képzőmüvészeti Szemle*" egyik évfolyamában.

b) Temple János, egy magyarországi születésü ifju müvész, a ki, hasonlóképen, mint Lotz Károly, gyermekkorát Váczon töltötte, és egy osztrák-magyar államvasúti tisztviselőnek fia volt. A gymnasium 4 alsó osztályát helyben végezte s a rajzolás elemeit *Krenedics Ferencz* tanártól sajátotta el. Majd Bécsben a főreáliskolában járt' s legelőször az 1880. évi budapesti országos képzőmüvészet őszi tárlatán tünt fel, ahol a 205. sz. a. olajfestmény: „*Mi tevők legyünk?*" az ő müve volt s 700 frtra volt becsülve. A következő évben „*Választási értekezlete*" már általános feltünést keltett s az 1884. évi őszi kiállitásra beküldött három müve közül az elsőt: „*Ebéd után,*" Ferencz József királyunk ő fölsége vásárolta meg. E müve által nyerte el a *Munkácsy*-féle 6000 frankos dijat, s ki is ment Párisba, s ott a mester felügyelete alatt tanult. Az 1885. budapesti országos kiállitáson: „*Pázmány Péter aláirája a tudomány-egyetem alapitólevelét*" czimü festménye szintén nagy tetszésben részesült s *Fraknói Vilmos* nagyváradi l. sz. kanonok és a m. kir. akadémia tudós főtitkára által vétetett meg, ki e jeles képet a m. kir. tudomány-egyetemnek ajándékozta oda 1888. évben. Arczképei közül jelesek: *Jókai Mór* és *Pulczkyné Márkus Emilia* ábrázolatai. — Váczon a Velzer-féle hires és diszes kávéházban is vannak tőle képek.

20. §. Török Ede, Forster Gusztáv, Lencs Vilmos Lajos, Walter és Mártin festészek.

a) Az utóbbi évtizedekben több festész müködött Váczon, kik közül némelyek e városban születtek, mások pedig csak itt időztek és lak-

tak egy ideig. Igy: *Nagy Török Ede,* kinek atyja Váczra költözött, mint szinész, itt megnősült, s különösen a falusi templomok részére is egyszerűbb képeket festegetett, vagy inkább csak mázolgatott —, 1836. okt. 27-kén született Váczon. Elemiskolákat s a gymn. 4 osztályokat kijárván, az 1853. 54. s 55. években *Marasztoni Jakab* akadémiai hires olasz festőnél tanulta a festészetet Budapesten, a hol a nagy festő állandóan letelepedett. T. Ede, nagy hajlama lévén a festészetre, szépen kiképezte magát ezen kedves müvészetben. Ecsete alól igen sok oltárkép, arczképek, számos különféle festmények kerültek ki, melyek Vácz városában és ennek nagy vidékén is sok helyen találhatók. Sok képet festett *gr. Zichy Ipoly* ő mlga részére, ki mint nagy mübarát bpesti városmajori lakának falait egészen elfödte az általa festett képekkel, melyek e müvésznek nem csekély képességére vallanak. Ha a festésben szorgalmasabb volna, ezerek és ezerekkel birna, — igy azonban csak tengődik; mert csak akkor dolgozik már, ha erre a nagy szükség kényszeriti! — Volt neki egy szintén siket öcse, *Sándor*, kiről azt mondják, hogy még kitünőbb festő volt, s korán elhunyt! Bátyja, *Ede*, most már annyira siket, hogy csak nagynehezen lehet vele beszélni!

b) Forster Gusztáv Bécsből jött Váczra és itt állatokat s ezek között ebeket, s leginkább történeti képeket másolgatott. *Muzslay Bertalan* úr nagyban pártolta e fesztészt és mások is követték példáját. Igy *dr. Freysinger* kir. közjegyző, *Horváth Móricz* és *Sipos István* urak sok képet festettek vele. Jelesen ezen két utóbbi úr a nemzeti muzeumban nekik megtetszett képeket másoltatták Forsterral, melyek szobáik falait egészen elfoglalják. A *Bogányi* (a mostani Fajcsik-féle ház helyén létezett) ház s *Farkas* kovácséban (most Strbánéé) lakott több évekig. Öreg napjaiban megvakult: egy gém kivágta balszemét. Nemcsak *Muzslay Bertalan*, hanem *gr. Crouy Frigyes* is pártolta őt Petényben. Utóbb Váczról Pestre költözött, majd Budára került a mizeriekhez, honnét mint őrjöngő Pestre a Rókus-kórházba vitetett s ott halt is meg. Semmihitű ember volt! 1888-ban árverezték el Váczon a tőle itt hátramaradt képeket.

c) Lencs Vilmos Lajos született Tatán 1849. május 3-kán. Atyja itt kávés volt, ki innét családjával Győrbe költözködött s ott is kávés üzletet nyitott. Fia elemiskoláit Győrben kezdte s folytatta Váczon, hova szülei áttelepedtek. Itt a fiu két gymn. osztályt végzett, de kibetegülvén, midőn jobban lett, a festészetre adta magát, melynek elemeit már Győrött tanulta Fruhmann Antalnál a rajzodában, s Váczon *Török Edénél* tovább képezte magát egyhuzomban $3^1/_2$ évig, fizetvén neki a tanitásért havonként 6 frtot. Előbb itt Váczon Valternál az épitészeti rajzot is tanulta 2 évig; de ezzel fölhagyván, arcz- és történelmi képek festésére adta magát egészen, milyeneket Pestre és a vidékre is festegetett. *Velzer János* kávés úr pártolása mellett 7 évig működött, teljes ellátást és hetenként néhány frtot kapván tőle. Atyja a nagysörházban 9 s a káptalaniban 3 évig

volt bérlő. A tehetséges fiatal festő szülei Váczon haltak el, s ő előbb *Horváth Móricz* földes úr, majd *Velzer János* s most *Weiszbarth János* urak pártolása alatt dolgozgat. 1876. év körül egy évig időzött Váczon *Románó György* festész, a kitől Lencs tanulta a tájfestészetet. Románó tájfestésztől Váczon több helyen, főkép a papságnál vannak jó tájképek. 1881-ben egy este leplezték le *Velzer János* úr kávéházában nagy ünnepélyességgel Marczi zenéje mellett az igen érdekes festményt, mely *Makart* hires festményét, „*Dianna vadászatát*“ ábrázolja, s a helybeli fiatal festőnek, Lencsnek készitménye, Velzer úr megrendelése folytán. E festmény, az első nagyobb müve, melylyel a nyilvánosság elé lép; oly hatásosan van e kép festve, hogy arról mindenki, a ki látta, csak elismerőleg és dicsérőleg nyilatkozott. Velzer úrnak, mint műpártolónak, sok száz frtjába került e kép. — Ugyancsak e derék úr, egy más szép festménynyel is feldiszité kávéházát, mely maholnap egész kis képtár lesz. Az uj mű *Makart* hires „*öt érzék*“ czimű festményének a másolata, Lencs által készitve. — „*Krisztus Pilátus előtt*,“ Munkácsy e világhirű festményét is lemásoltatta Velzer úr Lencs festő által; e képről is kiki csak elismerőleg nyilatkozott, amennyiben mind az alakok jellemző hűsége és plasztikus kidomborodása, mind pedig a szinezés igyekszik megközeliteni a világhirű eredetit. Lencs e másolaton egy évig dolgozott s Velzer úr által 1883. márcz. 22—27-ig, a nagyhéten s a husvéti ünnepek alatt a „*Curia*“ vendéglőben kiállitva lévén, 356 felnőtt s 101 gyermek tekintette meg. A belépti dij 20 kr. volt, s az összes jövedelemből levonatván a kiadások, maradt a város szegény-alapja részére 62 frt 50 kr. — A kép $2^1/_2$ méter magas s 4 méter széles. — Látható továbbá e kávéházban a „*Szivattyú leszerelése József főherczeg előtt*“ czimű nagy kép, melyen fölismerhetni ezen *főhg., gr. Széchényi Ödön, gr. Cziráky Béla, Kempelen*, a fiumei parancsnok, *Krenedits Ferencz* váczi parancsnok stb. stb. képeit életnagyságban. Ugyszintén láthatók ezen művészetkedvelő kávés úr *á la Páris* berendezett kávéházában többnyire *Makart* eredetiei után ezen másolatok is ugyanazon Lencs festésztől: „*Zrinyi és Frangepán*,“ — „*Hunyady László lefejezése*,“ — „*Harmincz nemes (Kont)*,“ — „*László és öcse közötti kard és korona*,“ — „*Huszár bravour*“ *1844.*“, — „*Az öreg czigány gordonkával*,“ — „*Krisztusfő Rafael után*,“ — „*Szerb-török-háború*,“ — „*II. Rákóczy menekülése Bécsujhelyből*,“ stb. stb. — Ezen számos képek ugy födik be a „*Velzer-kávéház*“ nagy teremét és mellékhelyiségeit, hogy az egy diszes képcsarnokot képez, mely még Budapest fővárosában is ritkitja párját, s ezen úrnak műszeretetét s a festészet emelésére hozott szép áldozatait hangosan hirdetik. Ennélfogva szépen leirva van e kávéház a „*Váczi Közlöny*“-ben (1884. április 13.) — Velzer úr kávéházát több főember látogatta meg. Igy a többi közt: *gr. Zichy Jenő* hazánk lelkes iparpártolója s igen elismerőleg nyilatkozott fiatal művészünk, Lencs V. Lajos, képeiről, s fölhivta Velzer urat, hogy a fiumei ünnepélyre készülő nagy képet

az országos kiállitásra vigye Bpestre. — *Munkácsy* nagy festő-művészünknek „*Krisztus a Kálvárián*“ czimü világhirü festményének kiállitása alkalmából hazánkban való időzésekor, felkereste őt *Velzer János* müpártoló úr, s meghitta városunkba, hogy megnézze „*Krisztus Pilátus előtt*“ képének egyedül itt létező legnagyobb másolatát, s a készülő tűzoltó csoportot ábrázoló nagy képet, s itéletet mondjon a másoló Lencs V. L. művészete felett. Munkácsy meg is igérte, hogy felrándul városunkba; azonban az idő rövidsége és roppant elfoglaltsága miatt nem jöhetvén, ezen levelet intézte Velzer János úrhoz: „Tisztelt uraim! Nagyon ki vagyok merülve; most is ágyban fekszem. Igazán sajnálom, hogy nem mehetek Váczra, képeiket, melyekről oly sok dicséretest és szépet hallottam, megnézni. A fiatal festő csak dolgozzon szorgalmasan, mert a gyakorlat teszi a mestert. Ha képei teljesen elkészültek, küldjön fényképet rólok, hogy azokat megitélhessem. Ha jövőre haza jövök, hiszem, hogy lesz alkalmam, szives meghivásuknak eleget tehetni. Legyenek meggyőződve, hogy őszintén sajnálom, hogy sem időm, sem egészségem ezuttal meg nem engedi, hogy önöket meglátogathassam. Hazafiúi üdvözlettel. Budapesten, 1884. szept. 27-én, *Munkácsy*.“ — (Ld. „*Váczi Közlöny*,“ 1884. 43. sz.)

d) Pár évtized előtt, mint kőmives és épitész, müködött Váczon *Walter József*; értette a perspectivát, ügyes volt a szinek keverésében, aquarel képei gyönyörüek. A helyi sz. ferenczrendi kolostort s ennek környékét 1864. és 1865-ben szépen lerajzolta egy-egy példányban. — Vannak tőle rajzolatok sok helyen a városban és vidéken. Többeket tanitott az iparosok közül a rajzolásra. — *Walter József* szegény ember lévén, sok tanulókat oktatott a rajzban, és pedig az aquarel-festésben, nem lévén ekkor még a gymnasiumban rajztanitás. Ő a rajzot elméletileg és gyakorlatilag is tanitotta s az aquarelhez megkivántató szinvegyitéseket ügyesen kezelte és magyarázta. A tanulók hetenként vasárnapon és csütörtökön az ő lakásán a városház mögötti kis utczában kaptak oktatást havonként 1 frt dijért. A rajzolatokat aztán kijavitgatta és tetszőkké csinálgatta. Középtermetü, őszes, 50—60 év közötti német ember volt. A székesegyház belsejét gyönyörü perspectivával készitette el. Ezt mások aztán felhasználták.

e) Valami *Martin János* nevü 1858-ban negyedrétü erős papirra szépen lerajzolta sz. Miklós templomát, a nép által u. n. „*rosz templom*“-ot környékével együtt, melyen az akkor még hátamögötti kut is látható. Ez a német fiú a karmesteréknél volt koszton, midőn Váczott a gymnasiumba járt, melynek IV. osztályát elvégezvén, innét 1860-ban elköltözött. Őtet is *Walter* tanitotta a rajzban. — *Peitler A. József* váczi püspök hagyatékából *Ligety*-féle képek maradtak. — *Erdősy N.* a váczi fegyházban volt hivatalnok és *Csernovits Peter*nek meghitt embere, kinek hagyatékából sok mübecsü képet hozott Váczra, s halála után elárvereztetvén, ezekből vettek *Pécs Ferencz* mérnök, *Ernyey*

János fakereskedő és *Stefan Ferencz* csillagi vendéglős urak, kik ezeket nagy becsben tartják.

21. §. Erdőssy Rezső jeles fényképész életrajza.

Erdőssy Rezső, családi eredeti nevén *Holtzbauer Rudolf*, született Győrött 1838. márcz. 20. Atyja, kit ő, korán elhalván, nem ismert, szintén vaskereskedő volt. Rezső szülővárosában gymn. 3 osztályt végzett; aztán Sopronban vaskereskedést tanúlt s ezt folytatta Pesten, hol vaskereskedést nyitott szintén. S valamint egykor atyja elhagyván a vaskereskedést, gabnakereskedő lett, úgy fia is, a fényképészetre adta magát, s ezen szép müvészetben sikerült magát jól kiképezni. 1860-ban Váczról nősült; időközben megfordúlt Balassa-Gyarmat, Jászberény, Kunság, Árokszállás, Szolnok, Halas stb. városokban, s a nagy közönség várakozásának mindenütt szépen megfelelt. 1865-ben Váczra költözött s itt azóta állandóan a fényképészettel foglalkozik. A váczin kivül Pesten is volt azelőtt fényképterme 8 évig, a kerepesi úton a 3. sz. a. Müteremből igen sok fénykép került ki annyi éveken át, melyekkel sok, igen sok helyen találkozhatni. 1873-ban a váczi nagy hadgyakorlat alkalmával levette József főhget, és Koburg hget is életnagyságban, valamint a káposztásmegyeri épületeket s a személyzeteket. Gr. Károlyi Istvánt egy nagy Albummal lepte meg, melyben a fóthi templom, oltárok, kripta, kastély stb. általa levett képek szemlélhetők. A gróf önmlga az Albumot örömmel fogadta s főurilag megajándékozta a müvészt; elismerést nyert a királynétől és másoktól is. Ezen jeles fényképész és váczi birtokos polgár, kinek itt két háza is van, ugy ohajtotta megörökiteni Vácz városának 1883-ban élt polgárait, lakóit kor, nem, vallás és rangkülönbség nélkül, hogy általa dijtalanúl leveendő fényképeiket egy albumban elhelyezve aztán átadja a váczi muzeum-egyletnek. Egyelőre 1000 drb arczképet ohajtott beküldeni. E sorok irója első volt, ki a levételre megjelent; de mások igen kevesen jelentkezvén, a terv abban maradt.

Fölemlitjük itt záradékul özv. *Vaskovits Jánosné* szül. *Serédy Izabella*, *V. Gaál Karolin* és *Vörös Julianna* úrhölgyeket, a kiktől nem egy kedvesen fogadott beszély jelent meg a „Váczi Közlöny"-ben. V. Gaál Karolin eredeti regényeit szivesen olvassa a közönség; leánya pedig, *Vörös Julianna*, mint jeles festész is ismeretes Váczon.

Ime, már ezennel a váczi születésü, vagy itt képeztetett, működött egyházi és világi nevezetes férfiaknak életiratait adván szerény müvünk zárkötete ezen IV. fejezetében, egész kis, „*Váczi Magyar Jeles Férfiak Plutarch*"-ját képezik azok. Hogy ez nem teljes, belőle sok celebritás kimaradt, mentsen ki bennünket ama ránk súlyosan nehezedő körülmény, hogy pénzerőnk csekély volta, a sajnos részvétlenség miatt még hosszabbá e müvet nem tehettük; hisz már igy is terjedelmesebbé lett az, mint akartuk s előre kiterveztük.

V. FEJEZET.

A váczi kórház, ápolda, a szegény özvegyek intézete.

1. §. A kórodai szegények gyámolitása s gondozása.

Ezekre mind lelkileg, mind testileg nagy gond volt forditva, s koronként a szükségnek megfelelő intézkedések hozattak az ő javokra. Ugyanis, mint a *Zerdahelyi Gábor* fölsz. püspök, nagyprépost s püspöki helynök által teljesitett „*Canonica Visitatio*“ könyvében olvassuk: „A kórházban létező szegények, midőn havonkint a sz. gyónást elvégezik, ezt az alvárosi plebános által arra kitüzött napon tegyék mindnyájan. Minélfogva a plebános vagy más, általa rendelendő pap a kórházba mégyen előttevaló napon, s ott a szegényeket a sz. gyónás és áldozás áhitatos elvégzésére előkésziti. Az Isten legnagyobb szeretetét, melyet iránt unk az étel és italban tanusit, kifejti; a hitet, reményt és szeretetet velök fölinditja és végre a lelkismeret megvizsgálására megtanitja és buzditja. Azok pedig, a kik a házból kimehetnek és kijárni szoknak, az egyházban mindnyájan ugyanazon időben, azaz: a reggeli parochiális mise után, más hiveknek épülésére is megáldozzanak. Mindennapon a férfiak egy szobában és az aszszonyok is egy másik szobában összegyüljenek a sz. olvasó, vagy más, az alvárosi plebános által nekik előirandó imák elvégzésére. Miben tetekintettel kell lenni a nyelvre is, melyet beszélnek, hogy ugyanazon nyelvet beszélők imádkozzanak együtt. Azoknak pedig, kik a városban a perselylyel járnak, e czimen az illető napi dijon kivül egy pár csizma, saru, vagy botos adassék.“

Mivel pedig ilyképen gondoskodva nemcsak a városi, hanem az idegen szegények ellátásáról is, elegendő tér nyilik a lakosoknak a szeretet műve gyakorlására, a mely leginkább az alamizsnálkodás által gyakoroltatik. Azonfölül már az egész megyében azon általános rendszabály hozatott be, hogy minden parochia az ő területén létező szegényeket táplálja; miszerint igy a kóborlásokra s kártevésekre az út elzárassék a tolvajok és zsiványok elől, kik a szegénység ürügye alatt ide s tova csavarognak, és hogy azoknak tunyasága, a kik kezeik munkáival kenyeröket megérdemelni nem akarják, elő ne mozditassék, intvén bennünket az egyház: „*Ha jót tészesz, tudd meg, kinek teszed; adj az irgalmasnak és ne fogadd el a bünöst*; *adj a jónak és be ne fogadd a bünöst.*“ (12. fej.) Minthogy a jók a roszaktól, a méltók a méltatlanoktól magok a polgártársak és adózók által jobban megkülönböztethetők, ennélfogva a helybelieknek ezen parochia területén túl, az idegeneknek pedig itt kegyadományokat kéregetni tilos. — Hogy pedig a szegények gondozását illető tisztünknél fogva, ezen kötelességünknek is eleget tegyünk, és azokra is, kik a kórházba be nem fogadhatók, gondunkat és szeretetünket kiterjeszszük, főképen hát a másik plebános is az igazi szegények és

és kézi munkájokkal kenyeröket nem kereshetők lajstromát mindegyikök életkora, állapota és lakhelyének kitételével elkészittesse.

Ezek aztán osztassanak föl ugy, hogy közülök 12 a kegyesrendiek, ugyanannyi a hitszónok- és annyi a sz. Ferencz-rendiek temploma ajtajánál, 24-en pedig a székesegyház előcsarnokában üljenek. Mindegyik csoport láttassék el kettős perselylyel, a székesegyházi pedig hármassal. Ezen perselyek egyike maradjon a templom ajtajánál, a hol ezen koldusok ülnek, a másik pedig maradjon azoknál, a kik a sor szerint az alamizsnagyüjtésre a városba kiküldetnek. A székesegyházban pedig egy rész a perselylyel időzni fog az egyik ajtónál, a másik a másiknál, a harmadik pedig azok részére szolgál, kik a csoportból az alamizsnakéregetésre a városban körüljárnak. A napok pedig a városban az alamizsna-kéregetésre minden csoportokra nézve a következők tüzetnek ki: szombaton a székesegyház koldusai, vasárnap a kegyesrendiekéi, hétfőn a hitszónokiakéi, kedden sz. Ferenczrendiekéi, szerdán a székesegyházéi, csütörtökön a kegyes rendiekéi, pénteken a sz. Domonkos-rendiek- és sz. Ferencz szerzeteseiéi. Ezek a felső, amazok az alsó parochián gyüjtenek házanként alamizsnát. Ezen napokon kivül pedig a perselylyel, más magánosoknak pedig körüljárni soha sem szabad.

Hogy pedig továbbá az alamizsnának közöttök helyes felosztása történjék és különben is gond fordittassék az ő ellátásokra, és az életre szükséges szerekben meg ne fogyatkozzanak, választassék valamely felebaráti szeretettel teljes férfiú, a ki a „*szegények atyjá*“-nak neveztessék; ennél legyenek azon perselyek kulcsai, ez osszsza ki közöttök az alamizsnát mindegyikök állapota és szüksége szerint. Ez küldje ki őket a városba a kéregetésre, és ehhez vitessenek minden nap este a perselyek. Ennek kezeibe adassanak mind, amik csak bár kik által ezen koldusok eltartására évenkint ajánltatnak és e czélra begyülnek. Amit bizonyára reméleni lehet, ha ezen dolog a maga módja szerint kihirdettetni, és a hivek a szegények ezen ellátására buzdittatni fognak. Ezeken kivül bármely külső koldús fogna itt megjelenni, azt ugyanazon szegények atyja birói hatalommal a terület határaiból kivezettesse. És aztán ezen szegények, mint kórháziak minden hónapban meggyónni és áldozni fognak.

2. §. Értesités a váczi kórodai házról, illetőleg számadás.

Ugyanazon „*Canonica Visitatio*“ könyvében ez igy adatik elő: „Föltételezvén azok ismeretét, melyek a szent látogatás pontjaiban a főtdő plébános úr által a kórodai ház ügyében mint beterjesztett feleletek foglaltatnak, a nevezett ház bővebb ismertetéseül a következők hozatnak föl: 1. Van a kórodai háznak részint a külsőknél, részint pedig különféle váczi polgároknál kamatra kihelyezett tőkepénze, mely 12,694 frt s 94 dénárt tesz ki. — Megjegyzendő, hogy ezen összeg részint a kegyes hagyatékokból, részint pedig a *Mar-*

thonyi-féle 7000 frtokból gyülekezett össze. — 2. Van másik, az *özvegyekének nevezett pénztőkéje* (Cassa Viduarum), mely az előbbivel van egyesitve és 2570 frtot tesz ki. — Ezen másik összeg a néhai főtdő *Szappantsy Márton* nagyprépost hagyatékából keletkezett. A mel' két összeg tesz 15,264 frtot s 94 drt. Ezen összegnek évi kamatz 916 frtra megy. Az ő saját pénztárából a főpásztor ő főmga miuden évben 500 frtot ad a kórháznak javára. A szombati perselyből évenként bejő körülbelül 70 frt s 6 dr. Az egész évi jövedelem összsege: 1487 frt. — És ezen jövedelmi összeg az illető épületek és házi eszközök föntartásán kivül évenként igy költetik el: 1. Vannak oly személyek, melyek hetenkint a kórházban 28 krt kapnak, és pedig kilenczen. 2. Mások hetenkint 21 krt kapnak és pedig 14-en. 3. Vannak olyanok is, a kik havonként 6 frt 55 krt kapnak egyszerre és pedig 9-en. 4. A házi gazdának évi dija 20 frtban állapittatott meg. 5. Két rendes világi felügyelőnek ő főmgtól ajánltatott 24 frt. 6. A minden emberi segélytől megfosztott betegek és nyomorúak napi eltartására kimegy évenként 200 frt körülbelül. 7. Fára évenként 100 frt. 8. A megholtak temetésére 40 frt. 9. Gyógyszerekre 200 frt. 10. A százalékolás (Centesimalitas) 15 frt.

Tehát évenként az I. rendü fizetéseseknek kimegy 218 frt 24 kr.; a II. rendieknek 254 frt 48 kr.; a III. rendieknek 77 frt; a házi gazdának 20; a világi felügyelőnek 24; a nyomorúak eltartására 200; fáért 100; a holtak eltemetése 40; gyógyszerek 200; százalékolás 15 frtok. — Az évi kiadások összsege 1149 frt 12 kr. — Évi bevétel 1487 frt. — Az épületek és eszközök föntartására marad 337 frt 48 kr. — Ezen kórodában vannak tényleg 49-en, 7 tágas szobában elhelyezve; a kikből férfi 13, aszszony 36.

3. §. A váczi kóroda házának változása, szervezése és szabályzata.

Mikép már föntebb emlitők (ld. VIII. köt. 269--272. l.), ezen kóroda régente a felső plébánia területén a nagyprépositi kert mellett két szomszédos házat birt; de aztán az intézet innét, róla ama köz maig is „*ispita-utczá*"-nak neveztetvén, mintegy 4 év előtt, az Urban elhunyt *Würth Sal. Ferencz* olvasó-kanonok bőkezüségéből neki átengedett mostani házba tétetett át, azon csekély tőkepénzi összegekkel, miket birt. Ezekhez járultak némely hivek kegyes hagyatékai, majd részint az emlitett házak eladásából, majd pedig a pénztári gondnokok helyes gazdálkodásából begyült pénzek; ugy hogy most már nemcsak a helybeli szegény adózó zsellérekből, mint az elmult szük időkben az előljáróktól rendeltetett, 12 személyt táplál és lát el, hanem külső betegeket is, és mások segélyére szorulókat befogad, és azok meggyógyitására az ő költségén gondot fordit. — A pénztár kezelője mostan főtdő *Benedek Ágoston* úr, a ki a püspöki

irattárban őriztetni szokott kötelezvények szerint a kamatokat beszedi, és a szegények részére kiszabott fizetést teljesiti. A lelkiekbeni gondozás azelőtt külön lelkiatyára volt bizva, most pedig az alvárosi plébános és káplán járnak el azokban. Egyébiránt pedig ő főmgnak kegyes rendelete szerint, a kórházi ügyek vitelére nézve, havi ülések tartatnak, melyeken elnök főtdő *Bodonyi Sándor* apát és kanonok; ülnökök pedig a főtdő kanonok urakból: *Laffcsák Nep. János, Benedek Ágoston, Rohács András, Tiller József.* A világiakból: *Fogarassy Gábor* a püspöki uradalom ügyésze, és *Stockinger Ferencz* ezen püspökváros birája, ugyszintén *Neisz András* ugyanannak senátora. Ezen havi ülések jegyzője pedig *Morlin Péter* püspöki irattárnok.

Igen érdekes ezen kórodának szabályzata is. Hogy t. i. ezen kóroda kezelésében a jó rend mindig föntartassék, és a polgárok, a kiknek javokra főkép ezen intézet létesittetett, ne panaszkodhassanak, hogy annak dolgaira eléggé nem ügyelnek, a főmagu herczeg kegyesen ezeket rendelte: „Hogy a kórodának igazgatói két egyházi legyenek, a kiknek egyike a lelkiekben járjon el, a másik pedig az ideiglenieket gondozza, a tőkepénzekre, ezek kamataira, a kegyes hagyatékok, alamizsnákra stb. ügyeljen. A polgárokból választassék kettő, a kik az igazgatók mellett legyenek segédkezésökkel, a betegeket látogassák meg, és a havi üléseken, a mik az intézet állapota és hasznára lennének, adják elő. Mielőtt a tőkepénz kihelyeztetnék, előbb annak állapota és vagyonképessége kitudassék, a ki azt elfogadni akarná, és ami jobbnak látszik, azt tegyék. A százalékiság az igazgatónak essék; az elhunytaknak ruhái pedig és egyéb vagyonsága, ha ezekről előre nem rendelkeztek volna, a költségek pótlására tartassanak meg. Az áhitatosságban tunyák, a részegesek, vagy bármily gonoszságban részesek, ha egyszer és ismét megintve, nem javulnak, büntettessenek meg. Ha pedig javulás nem következik be, más orvos-szerről kell gondoskodni. A kik a kórodába bevétetnek, azoknak özvegyeknek vagy nőtelenek és nem férjeseknek kell lenniök. Hogy a veszélyes tunyaságra ne hajoljanak, állapotuk és erejök szerinti munkálkodáshoz fogjanak, és annak dija övék legyen. A lábmosáskor nagycsütörtökön adni szokott ruhák egyik évben a férfiaknak, másikban pedig az aszszonyoknak fognak adatni.

A lakás a nem és betegség szerint különböző legyen. Minden szombaton ketten alamizsnát gyüjtsenek és azt a kezelőnek hiven bemutassák; a bevételek és kiadásokról évenként számadások tétessenek. Minden szobában a férfiakra férfi, a nőkre nő ügyeljen föl. Ilyeneknek pedig gondjuk legyen arra, hogy amik az orvostól a beteg javára rendeltetnek, pontosan teljesittessenek. Ebéd előtt egy óranegyeddel lelki olvasás tartassék a Szentek életéből vagy a hitelemzői gyülekezet könyvecskéjéből. Asztal előtt és után egy fönhangon imádkozza elő az imákat, és ezekhez adassék egy Miatyánk és Üdvözlégy *Martonyi* és *Würth* főtdő urakért. A sz. gyónás és áldozásra pedig minden hónapokban járuljanak. — A' főmgú herczeg által

azon időkhez képest mások is rendelve lőnek, de a melyek közül némelyeket részint megváltoztatni kellett, részint pedig másokat előirni, amint t. i. az elnök, ülnökök és kezelő uraknak a kórházi üléseken jónak látszott egy vagy más pontban másképen intézkedni.

4. §. A kórodai ügyek 1768—1782-dik évig bezárólag.

A püspökvárosi Jegyzőkönyvben, az *1768. decz. 9-ki* ülést illetőleg ezek állanak: „Értésére esvén a mlgos segédpüspök úrnak, hogy a helyi kórodába befogadott koldúsok gondatlansága miatt az majdnem leégett, és hogy abban az emberek minden szabályszerű kötelezettség nélkül éltek volna eddig, hogy abba addig is, mig máskép lehet intézkedni, más jobb rendtartás vezettessék be, ő mlga kegyesen határozni és rendelni méltóztatott a következőket: I. Hogy az abban lévő koldusok összszeirattassanak, és minden héten egy, a tdő sz. székiekből rendelendő egyén által maga mellé veendő egy tanácsbélivel a kóroda meglátogattassék és kutattassék ki: vajjon az abba fölvetteken kivül nincsenek-e mások is? — II. Hogy a persely, a melybe a közös alamizsna gyülekezik, nem ugy, mint eddig szokás volt, hanem ugyanazon urak jelenlétében nyittassék ki, és annak kulcsa a városházán tartassék. — III. A pénzek pedig nem a koldusok között osztassanak szét, hanem a közszükségekre fordittassék, fákra t. i. és gyertyákra, és ami ezektől fönmarad, mindnyájok közös élelme és ellátására adassék ki. Ezen gondvitelre tehát a tanácsból *Taschl András* úr választatik ki, a kinek teendőit távollétében *Stolz Antal* úr fogja helyettesitőleg elvégezni.“ — Az *1769. jul. 8. ülésen* pedig ez fordul elő: „*De Tughelli Damián*, váczi székesegyházi éneklő-kanonok, *Berczely János* és neje *Lauró Teréz* ezen 1769. jun. 24-ről kelt kötelezvényét, mely szerint a kóroda pénztárából 200 ftot vesznek föl 6% kamatra, ezen kóroda, és azoknak, a kiket illet, törvényes elsőbbségére tábláztatja.“

Migazzi Kristóf ő főmga a kórházra nézve, addig is, mig más intézkedése fog következni, némely 31 pontban kifejezetteket akar megtartatni. Kelt 1770. máj. 19-én Hogy ezen Vácz város kórházában a jó rend mindig föntartassék, azok utasitására, kikre *Migazzi* bibornok ő főmga által ennek gondozása bizatott, ezen főpásztor itt Váczon 1776. okt. 3-án. 36 pontra terjedő szabályozást irt elő. — Ő főmga *Migazzi* bibornok jóváhagyja a főtdő *Würth Ferencz* kanonok úr által a váczi kórodának tett fölajánlást és eddig ezen kórodához tartozott két háznak átengedését az ő örökösének, *Würth Antal* úrnak. Ezen okmány kedves honi nyelvünkre téve igy hangzik: „Mi Kristóf stb. Miután főtdő *Verhenfelsi Würt Ferencz* úr, váczi székesegyházunknak olvasó-kanonokja az ő végakarati intézkedésében áhitatosan, kegyesen és a legüdvösebben rendelte volna, hogy *ama ház, melyet ő innét 4 év előtt saját pénzén épitett és az általa alapitott kisprépost lakásául szánta azt*, az ő elhunyta után,

ugyanazon kisprépost és unokája által, mint az ő hátrahagyott vagyonának örököse által, valami kegyes használatra és czélra fordittassék; a nevezett kisprépost pedig, *főtdő Verhenfelsi Würth Antal úr, azon házat, melyről itt szó van, önkényt és jóakarólag a kórodának részére adta volna oda*, és tőlünk a legalázatosabban kérte volna, hogy mivel a másik ház, mely a székesegyház szomszédságában épittetik, és a végintézkedésben az ő lakásául jelöltetett ki, kellő és tökéletes állapotra még föl nem emeltetett légyen, *annak könnyebben történhető felépitésére segitségül azon két házat, melyek eddig kórházul szolgáltak, neki átengedni és oda ajándékozni méltóztatnánk:* Mi tehát tekintetbe véve az elhunyt főtdő *Würth Ferencz* úrnak számos és jeles érdemeit, egyszersmind pedig a mondott kisprépost úr lakának fölépitésében segitségül lenni akarván, *először a többször emlitett háznak a kóroda részére fölajánlását elfogadtuk*, és azt ennek használatára szántuk és rendeltük; azután pedig a föntebb nevezett kisprépost úrnak azon két házat, melyek eddig, mint már emlitők, a kórodának szolgáltak helyiségül, hatalmunknál fogva, melyet birunk, olyképen engedtük át és ajándékoztuk oda, hogy árát vagy kamatát a neki kijelölt ház fölépitésének befejezésére forditani tartozzék; amint is ezen soraink tartalmánál fogva elfogadjuk, arra szánjuk, engedjük és ajándékozzuk. Adtuk Váczon, püspöki városunkban, 1776. szept. 21-én. *Kristóf* bibornok, érsek m. k. *Makó Antal* püspöki irnok m. k.“ (Ld. a latin eredetit a püspöki irattárban.)

1776. okt. 3-án *Migazzi* által előirt szabályzat 31. pontja szerint, a kórodaiak sz. misére a sz. Ferenczrendi szerzetesek templomába utasittatnak. Tehát ekkor már azok kolostora mellett volt az intézet, egy fal választván el egymástól a kolostor és kóroda udvarait. — A város *1777. febr. 7-ki* ülésén *Laftsák Mátyás* főtdő úr az alább jelzett adósok kötelezvényeit, melyek részint ezen kóroda, részint pedig az özvegyek pénztárát illetik, eredetiben bemutatván, azokat betábláztatni kérte, a mint is az előrebocsátott pénztárak biztonságára, és a fizetésben megtartandó elsőbbségi jogra nézve, az 1723. évi 107. tvcz. értelmében ezen soroknál fogva betábláztattak és ezen jegyzőkönyvbe igtattattak a következő módon: *„A kóroda és özvegyek háza kötelezvényeinek betáblázási sora. Kötelezvények:* Pirsinger József bádogosé, 1759. szept. 13-án kelt, 6% 100 fttól. — Jakobovits Adrás, 1767. márcz. 18., 60 ft. — Berczeli János és Lantó Teréz neje, 400 ft. — Pop Tamás helybeli görög kereskedő, 1768. nov. 12. 163 frt, 83 dr. — Wieland Ádám harangöntő 1763. szept. 24. 100 frt. — Tóth Imre, Szakmári József és Csiky Mihályé 930 frt 12½ dr. — Szücs István kisváczi, 1769. április 5., 50 frt. — Tiller Ferencz Ádám kalaposé, 1756. decz. 28. 50 frt. — Pirsinger Mihály ácslegényé, 1776. okt. 31., 50 frt. — Palánki József 1776. okt. 31. 50 frt. — Baranyai László és neje Márkus Kláráé, 1776. okt. 31. 100 frt. — Simnovánszky Ferencz 1776. okt. 31., 100 frt. — Erdélyi Lajos 1770. jun. 6., 80 frt. — Ugyanazé 1776. okt. 2., 200 frt. —

Boros János és Poczheim Jánosé 1776. márczius 17., 100 frt. — Virasztik István 1766. decz. 11. 250 frt. — Schindler János 1776. máj. 22. 100 frt. — Kiss Adalbert 1776. aug. 17. 200 frt. — A váczi molnároké 1746. jun. 22. 50 frt. — Peták János 1776. okt. 25. 100 frt. — Pintér Pál 1776. nov. 5. 170 frt. — Stock József 1776. nov. 25. 150 frt. — Hackerin Borbála 1776. okt. 22. 450 frt. — Turóczy Mihály 1776. okt. 24. 200 frt. — Leitgeb Péter 1758. jul. 8. 150 frt. — Traxler Márton 1757. szept. 25. 400 frt. — Angebrant János 1767. okt. 20. 95 frt. — Almásy András 1774. jun. 1. 200 frt. — Papp László gubakészitő, 1775. május 4. 290 frt. — Turóczy Mihály 2-szor, 1774. április 24. 50 frt. — Vankó János ácsé 1776. aug. 25. 50 frt. — Plotner János 1771. április 27. 100 frt. — Farkas János 1773. máj. 11. 100 frt. — Kecskés Márton 1769. jan. 4. 50 frt. — Jeroszlauszky Gáspár szücs 1775. nov. 26. 100 frt. — Bajer Henrik nyerges 1773. okt. 1. 100 frt. — Jeroszlauszky Gáspár 2-szor, 1775. április 1. 100 frt. — Tóth Imre 1774. jan. 1. 100 frt. — Horváth László szücs 1776. aug. 25. 90 frt. — Horer Károly okt. 7. (évszám nincs kitéve) esztergályos 20 frt. — Hidegh István 1764. máj. 1. 136 frt. — Szabados János 1776. decz. 19. 129 frt. — Legéndy János 1776. nov. 26. 70 frt. — Tóth István verőczei 1775. jun. 16. 100 frt. — Fabriczius András 1776. jun. 24. 100 frt. — Geber István szijgyártó nov. 26. 1776. 100 frt. — Jeroszlauszky Gáspár 3-szor 1773. jun. 26. 100 frt. — Herrl Mátyás 1769. május 14. 320 frt. — Berczely János 2-szor 1767. márcz. 23. 200 frt. — Ekkor a kórháznak körülbelül 24,000 s a szegények intézetének 19,000 frt alaptőkéje volt. — Ezen különben is jóvilágban mily szerencsések voltak a város polgárai, hogy törvényes kamatra a váczi papi intézetek tőkepénzeiből pénzt kaphattak, melyet aztán üzleteikbe fektethettek, s azon intézeteknek meg módjok volt alaptőkéiket a kihelyezések által, szigorú felügyelet mellett, gyümölcsöztetni a kitüzött jótékonysági czélokra, — nem lévén még akkor takarékpénztárak.

Zerdahelyi Gábor fölsz. püspök és helynök 1782. évi intézkedése folytán, *Tiller József* sz. e. kanonok és plébános által *a váczi koldusok állapotáról* értesités adatván, ebből kiderül, hogy a felvárosi szegényekből évenként csak 12 vétetik föl, a kik hetenként a szegények pénztárából 27 krt kapnak. Ennek oka, hogy a jobbmódúak a felső városon laknak, a kik kegyadományaikat a sz. domonkos-rendiek templomában lévő külön pörsölybe teszik a szegények részére, melyet egy felvárosi lakos kezel külön. S minthogy itt kevesebb koldus van, több pénzsegélyben részesülnek. — Az alvároson több mint 30 a koldus, kik noha hetenként 3 pörsölylyel bejárják az utczákat, mégis soha felét sem kapják annak, a mit a felvárosiak nyernek; mert az alvárosi nép sokkal szegényebb, s azért ennek szegényei a pénztárból soha nem kapnak 12 krnál többet hetenként. Innét az alvárosi szegények panaszai, kik is ezért folyamodványukban a két város-rész pénztárát egyesittetni kérik. A koldusok a székesegyházban szombaton

és szerdán, a piaristáknál vasárnap és csütörtökön, a sz. ferenczrendieknél kedden és pénteken ültek a kegyadományok gyüjtése végett.

5. §. A kórodai ügyek 1785—1794-ig bezárólag.

Az 1785. aug. 8-án kelt kir. intézvény folytán, a váczi kóroda tőkepénzeinek lajstroma elkészittetvén, ezen évben azok összesen 15,043 frtra mentek, beszámitva az ugyanezen kórodához tartozó özvegyek pénzalapját, a 2540 frtot is. A részletes tőkepénzi összegek 6% száztól legnagyobb részt váczi lakosoknál helyezvék ki; s részben: *gróf Althánn János Mihálynál* van 300 frt Csáktornyán; *gróf Eszterházy Gábor özvegyénél* 1000 frt Győrben; *Ondrekovics Pál*nál Péczelen 50 frt; *Szeleczky Márton*nál 3000 frt Alberti helységben; *Szentgáli János* kamarai praefectus özvegyénél 300 frt Esztergomban; *Szigeti István* mógyoródi plébánosnál 100 frt; tek. *Ürményi Bernárd* úrnál 1000 frt Gyömrőn; *Leipold Károly*nál 100 frt Pesten, *Makay Bélá*nál 200 frt Dömösön; *Tóth István*nál Verőczén 50 frt stb. — 1786-ban a kórház tőkéje 15,355 frt volt.

A kórház jövedelmei és kiadásairól tett, s a főtdő káptalan által ugyanazon 1785. évi október-hóban a nmlgú httó-tanácshoz menesztett bevallás. 1. Évenként gyümölcsöző javai nincsenek. — 2. Évenkint hasznot hajtó házai és épületei nincsenek szintén. — 3. Földek, melyek, mint: szőlők, szántóföldek, rétek, erdők, kertek stb., melyekből évenkint hasznot huzhatna, nincsenek. — 4. *Kamatokra kihelyezett tőkepénzek.* Ezen kórodának alapitványi tőkéi idáig 15,355 frtot tesznek, betudva ide a 2540 frtot, *melyek noha különösen az özvegyek részére vannak szánva,* de minthogy ezen alapból eléggé el nem láttathatnak, és ugyanazon kórodai épületbe vannak befogadva, és ebben mindennel elláttatnak, az *özvegyek tőkéje,* ezen kóroda alappénzével egy és ugyanazon számadás alatt kezeltetik. Ezen tőkepénzek részenként kihelyezve 6% száz frttól, évenkint 921 frt 18 krt adnak. A tőkepénzek mind részenként magánosoknal helyezvék ki. — 5. A kórodának és az özvegyek tőkéjének külön, u. n. megtakaritott pénzei nincsenek évenkint, hanem a mi évről-évre *maradék* czimen a számadásban kitétetik, és olykor kamatra kiadatni szokott, és a többi tőkékbe számittatni, a fönt kitett összegben benfoglaltatik. Az ilyen évenkint megmaradó összeg körülbelül tesz 95 frt s 22 krt, s ezen összeg ad évenkint 5 frt $43^1/_5$ krnyi kamatot, melyek a már fönt kitett főösszegbe beszámitvák.

6. *Van, és évenkint különböző jótétemények és jövedelmekből kap 921 frt 18 krt.* A váczi püspökség asztaláról 1781. évtől évenként huz 500 frtot s ezen adományt az apostoli szék és a m. kir. httótanács is megerősitették. Alamizsnából, melyet minden szombaton két kórházi szegény a városban a perselybe bekéreget ajtónként. Ugyszintén a kózház ajtajába kitett perselybe, mely minden évnegyedben kinyittatik, évenként bejön 105 frt 47 kr. A hivek kegyes ada-

kozásaiból és minden más egyéb czimeken bejöttek 177 frtok s 43 krok. *Jegyzet.* Netán a fölött támasztandó nehézség esetében, hogy 1784-ben, aug.-hóban, a váczi kórház tőkepénzeiről tett bevallásban, mely a httó-tanácshoz terjesztetett föl, csak 15,043 frtok, most pedig 15,355 mutattatnak ki, erre megjegyzendő, miszerint a legközelebb elmúlt évben és a most folyóban, a hivek kegyes adakozásaiból jelentékenyen több folyt be, mint más éveken, továbbá az előbbi években künmaradt kamat is beszedetett; és igy történt, hogy hozzájárulván a maradék, melyről az 5. sz. a. van téve említés, mintegy uj, 312 frtot tevő tőkepénz keletkezett, és azok, a már fönemlitett tőkepénzek összegében benfoglaltatnak, melyek ha a már létezett 15,043 frtnyi tőkepénzi összeghez adatnak, jelenleg a tőkepénzek összege 15,355 frtokat tészen.

7. *A kórodának kamat nélkül künnlevő cselekvő adósságai nincsenek.* — 8. *Cselekvő adósságokban künnlevők, melyek visszaadására mi határidő sincs kitüzve.* Hacsak némely tőkék után több évekig künmaradó kamatnak itt helye nem volna, a melyről azonban az utasitó pontokban semmi említés sem tétetik. Az ily künlevő kamat körülbelül 251 frt, $57^4/_5$ krra mégyen. Mindezen künlevő kamatra, mind pedig az ily behuzandó tőkepénzekre nézve az alkalmas intézkedések már megtétettek; és azért a 4. sz. a. az egész tőkeösszegnek megfelelő teljes kamat kitéve van. — 9. *Kamatra kiadott szenvedő adósságok.* Nincsenek. — 10. *Egyszerü szenvedő adósságok kamat nélkül.* Nincsenek. — 11. *A kórodaiak eltartása, vagyis élelmezésökre.* A kik a kóroda pénztárából részesülnek, 4 osztályba sorozvák. Az *elsőben* vannak most 13-an, a kik naponkint 4 krt kapnak; a *2-dikban* vannak jelenleg 7-en, a kik mivel erősebbek, egy napra 3 krt húznak; és mind ezek, mind amazok a kórházban lakva, fával, gyógyszerekkel, ágyakkal a kóroda pénztárából láttatnak el. Az ágynemüekre nézve azonban 8 özvegy nő kivétetik, kiknek saját ágyi-ruháik vannak. Ezen két rendbeli egyének csak az évi fizetés czimén az intézetnek 444 frt s 5 krjába kerülnek. — A *3-adrendi* szegények a kórodán kivül a városban, magánosaknál laknak, a kik noha kezeik munkájával és csekély gazdálkodásukkal magoknak valamit érdemelnek, de öregségök és különféle testi bajaik miatt nem képesek az élet szükségeit magoknak mind beszerezni; és ilyenek 14-en vannak, a kiknek öregségök és testi bajaik szerint, minden hó utolsó napján kiszabott fizetés adatik. Ezekre elköltetik évenként 143 frt. — *4-dik rendiek* nemcsak a betegek, szükölködők, a püspöki és káptalani városból, hanem az idegenek is, kik bár honnét jönnek Váczra, minden különbség nélkül a kórodába bevétetnek, a hol ágynemüekkel, élelemmel és gyógyszerekkel egy ideig elláttatnak. Ezek bizonyos számát meghatározni nem lehet, minthogy majd többen, majd kevesebben vannak, de az utóbbi 3 évet véve föl s egybevetve, évenként a hasonlókra tett kiadás 694 frt 38 kr. — *Jegyzet.* A fa, ágynemüek, gyógyszerek és világitásra, az egész kórházi egyénekre nézve, kiadott

költekezés, ezen itt kitett összegben benfoglaltatik. — A *4-dik rendi kórháziaknak adni szokott ételek* leves, marhahús, káposzta vagy más zöldségfélék és főzelékből állanak, tehát 3-félékből, és kinek-kinek adagokban kijáró kenyérből. Böjti napokon pedig van levesök és zöldségök vagy főzelék, van tehát 2 étel- és kenyerök. — A *betegeknek*, kiknek orvosi rendeletre külön kell főzni, az orvos által kiszabott ételeket pontosan kiszolgáltatják. Borital nem adatik. — Az egyének száma kiszabva nincs, minthogy ezen kegyes intézet alapja, leginkább hagyatékok és a hivek kegyes adományaiból, nem pedig szoros értelemben vett alapitványból keletkezett.

12. *A kórodaiak ruházatára.* Ezeknek megszabott ruhák nem adatnak, de, minthogy a lábmosáshoz nagycsütörtökön a 13 koldusok közé a kórháziakból is vétetnek föl, ezek részére a püspöki pénztárból egészen uj ruhák szereztetnek évenként; és igy ezen ruhajótétményben nehány kórházi is részesül. De mégis némelyek segitésére, háromévi számitást véve, és azt is tekintve, hogy a most folyó évben, több szegények összekerülése miatt, a kórházban még két uj szobát kellett berendezni, ruházatra évenként 31 frt 15 kr. megy ki. — 13. *Kegyes kiadásokra.* Azok temetése alkalmával, kik a kórházban halnak meg, koporsóra, sirásásra és a temetőbei kivitelre (kivevén a temetési stólát, mely a kórházban elhunytakért nem vétetik), évenként 48 frt, több-kevesebb, adatik ki, minthogy egész éven át mintegy 25-en halnak meg itt. — 2-szor *Nemkatholikus szülők árváira*, a kik kiskorúk, és *a kath. hitre térteknek* is, évenkint alamizsna gyanánt, a kóroda pénztárából kijár 50 frt s több is, mivel az életben tett ajánlatok és a végrendeleti hagyatékok is kifejezik, hogy az ily alapból a szegény árvákon is segitve legyen, — ugy hogy e czimeken, betudva a föntebbi 48 frtokat is, kiadatik évenként 98 frt 19 kr. — *Az épületek föntartására.* Ismét három évi számitást véve föl, évenként kiadatik 61 frt 39 1/3 kr. *Jegyzet.* Azt kell itt hozzáadni, hogy ezen most folyó évben a kórodai épületben két szobát kellett még berendezni (melyekről emlités tétetik a 12. sz. a.), jövőre tehát az épület föntartására nézve évenként körülbelül 6 frttal több lesz a kiadás.

15. *Más különféle kiadások és költségek.* Három évet tekintve tesznek évenként 38 frt 47 krt. Ágynemüek, melyek tán itt kitehetők volnának, már föntebb a 11. sz. a. emlittettek. Ezen rovatba továbbá, leginkább azon költségek kerülnek be, melyek a konyhai eszközök, konyhai edények helyrehozását, asztalok, székek, nyoszolák, lakatok, ablakok, kút, udvar-tisztogatást stb. illetik. Végre, a jelen évben berendezett két szoba évi jó karban tartására megkivántatni látszik 7 frt. — *Jegyzet.* Megjegyezni kell itt még, hogy a kórháziak ágynemüinek két vánkos, egy lepedő, egy vastagabb alsó és egy betakaró pokrócz, meg egy szalmazsákból kell állania; ujak szereztetnek és kimosatnak pedig a szükség szerint. Ide kell még adni az egyének fizetését a kórházban lakók igazgatása és alkalmaztatásaért, évenként

67 frtot; mint a 3-dik kérdésre tett feleletek mutatják. — *Jegyzet.* Azért mind a bevételben, mindaz évi kiadás kitudásában csak 3 év vétetett föl, mely 500 frtnyi, a 6. sz. a. érintett járulék, *1781. évben vette kezdetét, és a ház is tágasabb lévén, mely tényleg kórodai, azon idő óta oly állapotba hozatott, hogy több nyomorúak és betegeket abba kényelmesen befogadni lehetett.*

Feleletek a kérdésekre. „*Ki a kóroda alapitója?*“ Az *1-re: Gróf Althánn M. Frigyes* bibornok és váczi püspök idejében, a szegények és szükölködők az ő bőkezüségéből a kórodaúl fölajánlott uradalmi házban, melyet előbb katonák vagyis uradalmi hajdúk laktak, naponként 12 szegény az ő asztaláról élelemmel és ruházattal láttatott el; azon kivül minden szombaton az uradalmi pénztárból kaptak 6 krt. A bibornok 1734-ben elhalván, évenként 4 kórházi, a nekik fölajánlott házban együtt maradván, az ajtónként kéregetett és közöttök kiosztott alamizsnából éltek. Végre 1738-ban *gr. Althánn M. Károly* lévén a váczi püspök, az ő elődje és nagybátyjának példáját követte. — „*Együtt laknak-e?*“ — A *2-ra:* A kórodai egyének a tulajdonkép arra rendelt házban együtt laknak, kivévén azokat, kiknek havi fizetésök van. Ezek ugyanis a városban, a magánosok házaiban laknak, mint föntebb a 11. sz. a. emlittetik. — Az alapitványi ház tényleg a legjobb állapotban van, tágas, szilárd anyagokból, egy emeletre épülve, van 3 nagyobb szobája, mindegyike 12 személyt, és 3 kisebb, egyenként 7 egyént befogadható. A most folyó évben, az ő főmga által bőkezüen fölajánlott 10.000 téglából, ugyancsak az ő költségén alapjából emelt és a kórodához kapcsolt két szobában is helyezhetők el szegények és betegek, ha ilyenek többen jönnek összse. Különben az egyikben 7 személy fér el, a másik pedig a fehér ruha tároúl szolgál.

A *3-dikra:* A kórházi egyének igazgatása, vezetése és alkalmazására szükséges és tényleg szolgáló személyek: 1. A *sebész*, a ki naponként egyszer meglátogatja a kórházat, a kinek fáradságáért ő főmga az ő bőkezüségéből évenként 8 öl fát, 24 pozsonyi mérő rozsot ad, és azonfölül a kóroda pénztárából kap évenként 12 frtot. — 2. Az *ácsmester*, ezt illeti az egész épület fölötti gond, és mindazon szegények pontos följegyzése, a kik csak egy időre vétetnek be a kórodába, mint a 11. sz. a. foglaltatik. Ennek is a kóroda pénztárából fáradságáért kijár 12 frt. — 3. A *kórház gondnoka*, kinek neje a szegények és betegek részére főz, azoknak t. i., kik a kóroda pénztárából láttatnak el. Ennek nejével együtt fáradságaikért az előbbi években, szabad lakáson és tüzi fákon kivül, a kóroda pénztárából adatott évenként 20 frt; a mostan folyó, vagyis 1785. jan. 26-kától, a főmgú herczeg elnöklete alatt tartott kórházi ülésen, még 10 frtok ajánltattak meg nekik, vagyis összesen 30 frt. — 4. A *betegek gondnoka*, a kinek részére, a 24 frt és 20 kron kivül, melyeket mint naponként 4 krt kapó fizetéses húz, évenként 13 frtra becsülhető ruhák adatnak. Ezen fizesések ő fmga által 1776. okt. 3-án szabattak ki és hagyattak jóvá.

A *4-dikre.* Az idegenekből fizetésért senki sem fogadtatott be. Egy váczi lakós, *Séta János,* volt, a ki, 9 év előtt, behozván magával 200 frtot, a kórházban élt és halt meg. — Az *5-dikre. A kórodai ház és alapitványrai felügyelést és igazgatást ő főmga egy bizottságra ruházta.* Ennek elnöke főtdő *Bodonyi Sándor*, a váczi székesegyházi káptalan olvasó-kanonokja; e káptalanból van 3 ülnök. Ugyszintén a földesuraság részéről, mint ülnökök: a teljhatalmú jószágkormányzó úr és az uradalom ügyésze. Jelen vannak továbbá ezen üléseken a föntebb elsoroltak: a sebész és ácsmester, értesitvényeik megtevése végett. Ezek minden félévben legalább egyszer összeülni tartoznak, és köztanácskozásaikkal a kórházi ügyeket gondozák. Midőn pedig ő főmga hon van, az ülések rendesen az ő elnöklete alatt tartatnak. Hogy pedig a kir. intézvény (1785. aug. 29.) 2-dik pontjának elég tétessék, a kórházi egyének, a kik naponként, vagy havonként kapják fizetésöket, a városi tanács bizonyitványa mellett, a most mondott bizottság által vétetnek föl. *A kóroda pénztárát mindig egy a papságból kezeli*, minthogy ezen kegyes alapitványok is kezdetöket és a tőkék gyarapodását legnagyobb részben a püspökök és kanonokoktól vették légyen. Ezen pénztárt tehát most kezeli egy az ülnökökből, *Tiller József* vácz alsóvárosi plébános, a kire egyszersmind káplánjával együtt a kóroda gondozása a lelkiekre nézve is bizva van.

A *6-dikra:* Ezen alapitvány tőkepénzei biztos helyeken fekszenek kün és azok közől egy sem forog veszélyben; ha kiveszszük azt, mely *Makay Béla* temesvári g. sz. n. e. püspöknél, illetőleg az ő ügyészénél van s 200 frtot tesz ki, kamattal 3 évre kiadva s az özvegyek pénztárához tartozik, föntebb a 4. sz. a. kimutatva lévén. És egy másik, 100 frtnyi tőke *Lajpolder Károly* pesti polgár örököseinél lévő, melyekre nézve mindkét helyén, már az illető hatóságok előtt van az ügy, hogy a künlevő kamatokkal együtt viszszakövetteltessenek e tőkék. — A *7-dikre:* Valamint ezen házat lakók különböző osztályokba sorozvák, ugy az illetményök is az élelem és ruházatra különbözőleg számittatik is az éven át. — Mások t. i., mint föntebb a 11. és 12. sz. a. emlitők, azon 13, a kik naponként 4 krt kapnak, mások azon 7, a kik naponként 3 krban részesülnek, és ezek a kórodában laknak, fával, ágyneműek és gyógyszerekkel elláttatnak, a többi egyéb ruházatra semmi külön fizetést nem huzván. Amelyekre azonban fizetés czimén évenként összesen kiadatnak 444 frtok s 5 krok. Mások pedig 14-en vannak, kik a kórházon kivül laknak ugyan, de a havi fizetést rendesen kapják. Végre mások nyomorúk és betegek, kiknek számokat kiszabni nem lehet; ezek az intézetbe fogadtatván be, ott ágyneműek, élelemmel és gyógyszerekkel elláttatnak egy időre, t. i. mig egészségöket viszszanyerik, vagy meghalnak.

A *8-dikra:* Eddig mi tőkepénz sem veszett el, és a viszszaveendő, 871 frtnyi, a 4. sz. a. már benfoglalt tőkepénzekre nézve, a melyek ugyan eddig még el nem vesztek, de eléggé biztos helyeken nincsenek, már mindkét váczi uradalomnál intézkedés tétetett, hogy

az adósak vagyonából becslés és végrehajtás utján, a kórodának mielőbb elégtétessék. — A *9-dikre:* Minthogy a kórodának ingatlan javai nincsenek, hanem az alap tőkepénzekben 100-tól 6% kihelyezve létezik, a jövedelmek sem szaporithatók, sem a kiadások nem kisebbithetők; mivel a kórodai egyének föntartására nézve mi fölösleges sincs, mint a 11. és 12. sz. a. adottakból kitetszik, hanem csak az elegendőség szerint méretik ki minden. — A *10-dikre:* A püspökség és káptalan minden alattvalói különbség nélkül bevétetnek, anélkül, hogy tőlök valami kivántatnék. A miért itt a kórházban mi pénzbeli illeték sem létezik. — A *11-dikre:* A ragályos betegség nélkül elhunytaknak ruhái előbb kellőleg kitisztitva és mosva, a kórodaiak közt kiosztatnak. A maga vagyonáról pedig kiki szabadon rendelkezik, és ha valamit a kórodának hagy, az elfogadtatik és azonnal a kóroda számadásába vezettetik be. E czimen több évek egybevetése szerint évenként mintegy 36 frtok folynak be, melyek a 6. sz. a. kitett összegben benfoglaltatnak.

A nmlgú httótanácsnak a kórodákra nézve aug. 29-kén kiadott rendelete 4 pontjára, noha ezen bevallás folyamán át már felelve van, különösen mégis minden pontokra itt is tétetik utasitás, amint következik: *Az I. pontra: Vajjon alapitványi iratok, vagy ezek helyett végrendeletiek léteznek-e?* és ha igen, ezek másolatai csatolandók volnának. Megfelelve volt föntebb az 1-ső kérdésre adott feleletben. *A 11-dik pontra: Ki fogadta be eddig a szegényeket és koldusokat a kórodákba, vagy ilyféle alapitványokra, és kit illet különösen a kinevezési jog, és pedig hány személyre?* Megfelelve van az 5-dik pontra adott feleletben. *A 3-dik pontra: Mennyit lehet évenként a hagyatékok és alamizsnákból reméleni?* Felelet: A hagyatékok és alamizsnákból, 3 évi számitást véve, évenként reméleni lehet 180 frt 11 krt. — A *4-dik pontra:* Mennyit kap minden egyes kórházi készpénzben, és mennyire van téve minden ilyennek élelme és ruházata? Vagy menynyire van az számitva? Kifejezvék ezek a vallomás 11. és 12. sz. a. — *Tiller József* kanonok, mint a kórodai pénztár kezelője, mk. (Két példányban van meg a püspöki irattárban.)

Mint az 1799—1800-diki katonai évtől $183^2/_3$-kig bezárólag s 1834. szept. 6-ról keltezett kórházi számadás kivonata s táblázatos kimutatásából kiderül, *a főbb ajánlatok vagy hagyatékok ezek valának:* a püspök úr ő mlga adott 200, főtdő Kanyó 100, Kornéli 100, Viraz-dik 100 frtokat $180^5/_6$. évben. — $180^6/_7$. évben: Bodonyi 300, főtdő Tiller 130, Paph Károly 54 frt 24 krt. Tiller ajándékozott 1500 frtot, főtdő Lafftsák 325 frt 54 krt. Kőszeghi Imre végrendeletéből 261 frt. — $180^7/_8$: Károly Ambrus főherczeg 1000 frt; Gramantik Mária hagyott 200 frtot. — $180^8/_9$: b. Schaffrath 50 frt, Szerdahelyi 100 frt, mlgos Bodonyi püspök 200 frt; mlgos praelátus úr a kosdi száraz malmokért fizetett 2000 frtot. Főtdő Benedek Ágoston 1000 frtot; a rácz 400 frtot. — $180^9/_{10}$: Lafftsák 713 frtot; Bodonyi püspök 200 frtot; a mlgos püspök úr ajándékozott 30 mérő gabonát. —

$18^{10}/_{11}$: Pencz Miklós 500 frtot; egy névtelen 200 frtot; Markus hagyatékából 100 frt. — $18^{11}/_{12}$: Bodonyi püspök 310 frt $4^{3}/_{5}$ kr.; Markassy 80 frt, Pattó 56 frt $17^{4}/_{5}$ kr. — $18^{12}/_{13}$: a város kapitányától a birságokból 27 frt. — $181^{3}/_{4}$: Márkus József vagyonából 239 frt. — $181^{4}/_{5}$: Ströbl kőfaragó hagyatékából 100 frt. — $181^{5}/_{6}$: Prünneréből 445 frt. Belkovits 500 frt. Ciani kanonok ur 63 frt. — $181^{7}/_{8}$: Sándor Mihály pesti lakos hagyatékából 28 frt. — $181^{8}/_{9}$: Simony Istvánéból 25 frt. Árvay Mária 50 frt. — $182^{1}/_{2}$: Vurm Katalin 136 frt 3 kr. — $182^{4}/_{5}$: Singler János hagyatékából 50 frt. — $182^{5}/_{6}$: Rettaller Mátyáséból 50 frt. Raicher Juliánna 50 frt. — $182^{6}/_{7}$: Guba János 100 frt. — $182^{7}/_{8}$: Gavaldik Antal 1000 frt. Ciani 400 frt. Rada 17 frt. Mészáros 20 frt. — $182^{8}/_{9}$: Dobránszky György 10 frt. Ciani 70 frt 45 kr. Kozák 10 frt. Guba 58 frt 55 kr. — $182^{9}/_{30}$: Tallér Anna 100 frt. — $183^{0}/_{1}$: Hanisch Károly 50 frt. Profund Judit 10 frt. Bogyay Ferencz 5 frt. — $183^{1}/_{2}$: Bakay Katalin 20 frt. Juhász György alapjából 110 frt. Prászta 10 frt. Horváth 12 frt. — $183^{2}/_{3}$: Schwitz aljuhász hátramaradt vagyonából 27 frt 36 kr. Szloboda Jakab 10 frt.

1789. okt. 21-én gazdasági-politikus ülés tartatott, mely alkalommal Káptalan-Vácz város részéről *Tóth Imre* biró, *Szakáts Ferencz* és *Czinkant Péter* senátorok voltak jelen. *Naisz* és *Kmoch* senátorok előadták, hogy a *kórházi ülés*, mely az április 19-én, 15,580. sz. a. kelt kegyes intézvény kivánalma folytán tartatik, *a váczi kórházi tőkepénzek kezelése ügyében*, minthogy a politikai joghatóság által kezeltetni jelentetik, egyéneket jelöljön ki. Ezen inditvány tétetett: „Mivel ő fölségének legmagasabb szándéka oda irányozva lenne, hogy ezen kóroda alapitványi tőkepénzeinek kezelése, jó, alkalmas és minden biztonsággal biró egyénekre bizassék, ezen üdvös szándéknak hát egészen megfelelően, egyenesen tek. *Benedek István* urat, a mlgos váczi püspöki uradalom pénztárosát, mint *főkezelőt*, a ki a nála meglevő biztonság mellett a számadások vezetésében köztudomásúlag ügyes, pontos, szorgalmas és fáradhatlan, inditványozzuk, mely ajánlat, ha a felsőbb rendeletek által megerősittetik, több mint valószinű, hogy ő fölsége szándékának minden részről teljesen elégtéve lesz, minthogy a kivánt kezelés minden kétségen kivül jó és veszélynélküli lenne. Hogy pedig ezen kezelésben némi segitsége legyen, *Pencz Miklóst*, mint helybelit és jó kereszténytyét vélnők melléje andandónak, annál is inkább, mert a szegények iránt különben is bőkezű és adakozó."

1794. évben a váczi uradalmi kórház szabályozásának uj terve kidolgoztatott. A káptalanbeli urak értesitése szerint, a kik az utóbbi időben a kórház vezetésében egymásután következtek, a kórház biztos évi jövedelme tett 1526 frt $44^{1}/_{3}$ krt. Továbbá a kiadások, 6 évi számitást véve, mintegy kiszabottak voltak: 1. Az épületek s egyebek föntartására évenként 26 frt $54^{5}/_{6}$ kr. számittatik. — 2. Gyógyszerekre kimegy 109 frt $1^{1}/_{3}$ kr. — 3. Temetési költségekre 38 frt 19

kr. — 4. A szebész és házi-gazda fizetése 60 frt. Összesen 234 frt 14 kr. $^5/_6$. $^1/_3$. Ezeket az összes bevételi summából levonva, marad 1292 frt $29^1/_6$ kr. Azután következik a szükségekhez és az alapitók akaratához alkalmazott és okos vélekedésen alapuló utasitás, melynek megerősitése ajánltatik a püspöknek. (Olvastatott ezen tervezet a sz. szék 1794 okt. 27-ki ülésen a 2-dik sz. a. — A szegények intézetének 1794-ben volt 1284 frt $37^3/_4$ kr. megmaradt összege. Az intézet biztosa volt *Regele József*, s *Vajcer József* kiérdemült jegyzője. A kórháznak 1822-ben volt 18,537 frt $22^2/_5$ krnyi tőkepénze. 1834-ben 20,420 frt capitálisa. Készpénzben: 21,440 frt s $14^{97}/_{120}$ krja.

6. §. A váczi kóroda további ügyeinek ismertetése.

A város *1796. jan. 15.* ülésén ez fordul elő: „Főtdő *Lafftsák Mátyás* kanonok és alvárosi plébános iratilag jelenti, hogy még 2 év előtt az Orlovitz-házban elhunyt *Réz Teréz* a kórodának végrendeletileg 50 frtot hagyott, melyek ennek maig sem adattak át. A jelentőnek tudtul adatott, hogy a végrendelkezőnek hagyatéka per alatt van az uradalmi szék előtt. — Néhai *Stiftel János György* udvari ágens végrendeletileg a váczi szegények intézete javára a mult évben 500 frtot hagyott, melyek a kir. httó tanács által a most elhunyt püspöknek (báró Splényi X. Ferencz) a nevezett végre átadattak, mint ezt u. a. httó-tanács a vgyével, ez meg a várossal tudatja. Minthogy pedig erről a tanács mitsem tudott, *Regele József* és *Rack András* tanácsbélieknek, máskép is, mint a szegény-ügy biztosainak, meghagyatott, miszerint ezen 500 frtnyi összeg hollétét kitudakozzák.“ — *Febr. 6.* A m. kir. httó-tanácsnak 1795. okt. 6-kán, 20,235. sz. a. kelt ezen intézvénye, a Stiftel-féle 500 frtos hagyatékról, *Regele József* szegények intézete biztosának kezeibe adatott, mely intézvény a püspökhez volt intézve, a miképeni kiosztás utasitásával együtt. Megbizatott ismételten Regele úr a pénz hollétének kipuhatolásával. — *Márcz. 7. Oroszky Ferencz* váczi, a városnak 38 éveken át tett többféle béres szolgálata s hű fáradalmai után oly szegénységre jutván, hogy élelmét kéregetve kelle keresnie, a városi tanács által a szegények intézete biztos urainak figyelmébe ajánltatott. — *April 29.* A szegénységre jutott *Demeter Ferencz* csizmadiának saját kérelmére, a szegények intézete pénztárából segély adatni rendeltetik.

Jul. 29. Pestmegyei alszbiró, *Gosztonyi Mihály* iratilag kérdi a tanácstól: „Vajjon a szegények intézete fön áll-e, s ha igen, annak jövedelméből az 1792-ben 1162. sz. a. kiadott utasitás szerint, a gondnokok számadásaikat a vgynék beadták-e? Mire a gondnokok vallomása szerint, azon válasz adatott, hogy igenis a számadásokat, kivévén a még folyó évit, évenként beadták a m. kir. httó tanácshoz. — *Decz. 6. Pauer Lőrincz* özvegyének elmegyarlósága és szegénysége által a kórházba kerülve, az alvárosi plébános főtdő *Lafftsák Mátyás* kanonok úr, az őt illető hagyomány részét, a kórház javára kisza-

kittatni kérte. Az özvegynek 343 frt $16^{5}/_{12}$ dénárnyi pénze lévén, ebből az özvegy eltartása s vacsorávali ellátásaért is, a kórháznak 171 frt $58^{5}/_{24}$ dr. itéltetett oda, másik fele pedig, 171 frt $58^{5}/_{24}$ dr. az árva gyermek *Pauer József* javára, gyámsági kezelés alá adatott. — *1798. febr. 6.* Lafftsák Mátyás kanonok s az ispita admtra ezen 171 frt $58^{5}/_{24}$ drnak az ispita részére leendő átirását és kiadását sürgölte a tanácsnál, hogy azon összegből az ügyefogyott ruháztassék s élelme jobbittassék. Amaz összegnek a kóroda részére leendő kiadását a tanács meghagyta *Tóth György* gyámnoknak.

1821. máj. 8-ról keltezve *Balogh István* váczi kanonok és alvárosi plébános aláirásával ellátott ily czimü terjedelmes irat terjesztetett föl. a m. kir. httó-tanácshoz: „*A Váczi Szegények Könyörületes Intézetének, A kegyelmes Királyi Rendelésekhez képest leendő helyes elintézése eránt való Vélekedése az alól irott Megyés Papnak.*“ — Ennek bevezetése igy szól: „Az 1787-dik esztendei Sz. Mihály Havának 4-dik napján 29,259. sz. a. a Váczi Szegények Intézete eránt költ kegyelmes királyi Rendelésekhez képest, a most mondott Intézetnek kormányzása és igazgatása a helybéli Megyés Pap Urakat illetvén, minthogy mindketten egyszersmind ezt nem gyakorolhatnák, szüséges, hogy ezek közül egyikét a Tekintetes Sz. Szék Rendes Igazgatónak kinevezze, ugy mindazonáltal, hogy ha ollykor a kineveztetett Rendes Igazgató Ezen ajtatos Intézetet tárgyalló kötelességégében más akadályok által gátoltatnék, akkoron ő helyette a másik Megyés Pap helytállani köteles legyen, pásztori hivatallyának fő tisztye is ezt hozván magával.“ — Ezen kórodaszervezeti vélemény a következő 6 részből áll: „I. A rendes igazgató és annak kötelmei. — II. A szegények számadó Attyáról és az ő kötelességeiről. — III. Az actuarius avagy segédszámadóról. — IV. Az alamizsna hatenkénti szedegetése és kiosztása módja és idejéről. — V. A számadások és ezek elkészitéséről. — VI. Az intézet gyarapodását elősegitő módok.“ — (Egy ily 1821. évi pünkösdhava 9-dik napján tartott ülésen megállapitott s ivrétben 10 oldalra terjedő „*Kórházi rendszabások*“ czimü irat van a püspöki irattárban is.)

Minthogy pedig az 1775. okt. 25-én kelt normális rendeletben, a többek közt, ezek is foglaltatnak: „Ezen intézet nagyobb gyarapodása végett még ezek is elrendelhetők lennének: *a)* Semmi, a nemnemesek által teendő, akár irás-, akár pedig szóbeli végrendelet, az érvénytelenség büntetése alatt, alkottatni meg nem engedtetnék, a nélkül, hogy legalább nehány garas ezen intézet javára hagyatnék. — *b)* Mindenki, a ki bármely mesterségből mesterré lesz, a mesteri könyvbe való beiratásakor, a mennyit tetszik e czélra adni, vagy a czéh rendel adni, azt e czélra letegye. — *c)* A házasságra lépők összekötésük alkalmával tetszés szerint adakoznának. — *d)* Vármegyei és városi elöljárók, nemkülönben a földesurak, mvárosi és helységi birák, a vasárnapok megszentségtelenitői, ugyszintén a vgyei árszabások megsértői, a vétséghez mért pénzbüntetéssel fenyittetnének

ezen czélra.“ — Ezen kegyelmes utasításhoz képest a véleményező *Balogh István* kanonok és plébános szintén tanácsolja az abban foglaltak foganatosítására a szükséges lépéseket megtenni. E szervezési vélemény-irat hátlapján honi nyelvünkre áttéve ez áll: „1821. május 9-én elhatároztatott: Ezen véleményezés a sz. szék által jóváhagyatván és elfogadtatván, az alamizsnagyüjtés fölötti tanakodás tényére, hogy kik által és miképen kellene azt intézni, ugy nemkülönben a szegények intézetének gyarapodása mikép lenne eszközlendő, a politikai hatóságok közbejöttével, főtdő *Bodonyi Miklós* székesegyházi és *Balogh István* csongrádi főesperes urak ezen sz. szék által kiküldetnek. Ezen véleményben foglalt utasitás pedig ezen intézet illető egyéneinek a magok igazolása és alkalmazkodása végett kiadatni rendeltetik. Kelt Váczon, és jegyeztetett *Mericzay Antal* sz. széki hites jegyző s a váczi helynöki hivatal jegyzője által.“ (E vélemény ivrétben 9 levélre terjed s a püspöki irattárban 2 példányban van meg.)

1822-ben a *sz. Rókus-kápolna melletti téren egy nagyszerü uj kórodát szándékozott az uradalom épittetni*, melynek költségvetése ez volt: 1. Kőmives munka anyag és szállitással együtt 11,949 frt 37 kr. — 2. Kővágó-munka 653 frt 13 kr. — 3. Ács-munka 5744 frt 56 kr. — 4. Cserép-zsindelyt-rakó-munkó munka 1920 frt 6 kr. — 5. Asztalos-munka 1563 frt. — 6. Lakatos-munka 586 frt. — 7. Üveges-munka 246 frt 15 kr. — 8. Festő-munka 276 frt. — 9. Haffnerarbeit 202 frt. — 10. Klampherer-arbeit 195 frt. Összesen: 23,327 forint s 7 kr. Az épületi tervrajzot s az intézet szép rajzát Köhler János ácsmester készitette 1822. nov. 3. és 24-én aláirva lett Váczon. Az intézet, mint rajza mutatja, alház ugyan, de igen derék épület leendett volna, ellátva diszes homlokzattal. — Hogy ezen új kórház mért nem lett kiépitve, nem tudjuk.

7. §. A váczi kóroda ujabb korbani története.

Ezen kórodának elnöke, melynek felügyelő gazdái *Kovács*, *Rázmán Fülöp* 14 és *Droppa János* 26 évig voltak egyfolytonban, — mindig az alvárosi kanonok-plébános, s hogy mily gyöngéd gondoskodást tanusitottak mindenkor ezen intézet iránt, mutatják a következő adatok is. Igy 1849. okt. 10-kén kelt iratában *gr. Zichy Hippolyt* alv. plébános ezeket irja a városi tanácsnak: „Köztudomásom van, mikép néhai *Cserkúti József* Tanácsnok Ur halálával Városunk Szegényei Alaptőkéjének kezellője, illetőleg Gondnoka hijánzik. Mint Intézeti Elnök a fönt tisztelt hamvainak eltakarittásuk után, nem késtem Városunk T. Biráját, *Serédi Károly* Urat, személyesen megkeresni, miszerint az Ürességben jött Gondnokság alkalmatos egyénneli betöltése végett velem kezet fogva, az ikervárosi Tanácsot jogainak abbeli gyakorlatára figyelmeztesse, hogy kebeléből minél Számosabbakat hozzám utasitván, Elnökletem alatt közös megegyezés mellet Gondnok és Jegyző (ki *Zottományi* halála óta szinte hijánzik) válasz-

tassék. Azonban mindeddig, talán a közbe jött foglalatosságok miatt, még semmi se történt. Most tehát, miután Szegényeink, már több, mint négy hete, az Intézet jótéteményeibe nem részesülhettek, a tőkék kamatjai behajtására pedig a körülmények most legkedvezőbbek. Innét nem lévén tovább halasztható a kérdéses Egyénnek elválasztása, tisztelettel felkérem az iker Városi N. Tanácsot, mikép jogait igénybe véendő, ma, vagy legföllyebb holnap ugyanis 10 órakor, magát hozzám megalázván, a köz ügy érdekében egy tiszta keblű és kellő tehetséggel felruházott Egyén elválasztására közremunkálkodni szíveskedjék.“

Minthogy ezen fölhivásra mi válasz sem érkezett, *gr. Zichy Hippolyt* kanonok-plébános ő mlga u. a. 1840. nov. 16-ról igy irt ismét a városi tanácshoz: „Nemes Várasi Tanács! Mult hó 10-én hivatalossan felkértem T. Uraságtokat, mikép a Váczi Szegények Intézete Gondnokának elválasztása, s az egisz bonyolodott Ügynek tisztába hozatala iránt velem edjütt intézkedni szíveskedjenek. Azomban nem csak hogy Semmi lépis se titetett a kirdises ügyben, hanem hivatalos kérisem ugy látszik figyelemre se méltattatott, mirt az válasz nélkül maradván, talán feledékenységbe is ment. A dolgok illy helyzetiben, kinytelen valék elnöki jogomnál fogva, T. cz. *Pauer* Tanácsos urat ideiglenessen megbizni, hogy az Intézet gyámolitására, s a szenvedő emberiség fölsegéllisére, a tavali Számadások nyomán, sürgesse a hátra lévő kamatokat, s ő ezt folyó hó 9-én szíveskedett elvállalni. Azomban az elhunyt Gondnoknak hivatalos irományai, a kezellése alatt volt Tőkékről szóló kötelezvények s az 1849-ik évre szolgáló okmányok még mindig vizsgálatra várnak, mit az eddigi gyakorlat nyomán Szintén T. Uraságtoknak kellene tenniök, mert a jövendő Gondnok felelősséget nem vállalhat magára, mielőtt a kezellésire bizandott Irományok hitelessen átnézve, s a magok valódi minőségébe neki átadva nem lesznek. Ezeknek folytán tehát ismitelve fölkirem T. Uraságtokat. Mikép ezen Ügynek elintézése végett minél előbb határnapot kitüzni, s igy Szegényeink Sorsát valahára biztositani Szíveskedjenek. Különben az elmulasztott kötelesség Súlyos terhe nehezitendi vállaikat. Egyébiránt hivatalos nyilatkozatukat elvárva stb. mint föntebb.“

Erre aztán még u. a. napról keltezve ilyen választ kapott a mlgos elnök úr: „Mlgos Gróf s Intézeti Elnök Ur! Folyó év, és hó 16-ról költ, a Szegények intézete Ügyében hozzánk bocsájtott hivatalos Levelére Van szerencsénk Válaszolni, mikép a legterhessebb Állásunkban is, — mit jelen időben elágazott gondok között érezni, és elviselni kéntetünk, és a midőn perczet is alig fordíthatunk a köz ügyek s állapotok elintézésére, — főleg elszegényedett Lakossainkat gyámolitani kész elöljárói kötelességünknek ösmérjük; — És azért Méltóságodnak Vett hivatalos levelébül meg értett Intézkedések folytán, mennyire beereszkedhetésünket az eddigi gyakorlat s a fenforgó Ügy hely heztetéséhez képest meg nem állapithattuk: hogy a Szó-

ban lévő intézeti pénztár tiszta állását meg nyerje, és a házi Szegények felsegéllésének rendes folyása meg nyiljon, — tekintve azt, *miszerint elhunyt Gondnok Cserkúty Józsefnek örökösi számolási ösmeretséggel birnak*, de más részérűl, mint éppen érdekessek, ezen kötelezettséggel és felelősséggel, meggyőződézünk szerint egyedül ők tartoznak, nevezett elhunyt gondnok örökösét hatósági állásunknál fogva arra szorosan köteleztük, miként a kivánt számadást 15 napok alatt mulhatatlanul tisztába hozni és azt rendessen elkészitve Mlgodnak által adni kötelessek, — meg vizsgáltatása a mondott számadásnak Mlgod intézkedésitől függvén, hasonlón a meg vizsgált pénztárnak a megbizandó avagy választandó uj gondnoknak leendő általadása is. — Egyébb eránt Sorsosaink Ügyét keblünk méllyéből elősegíteni bár mikor is kész akaratunknak nyilvánitván, — megkülönböztetett tisztelettel vagyunk Váczon nov. 16. 1849. tartott Üllésünkből Mlgdnak kész szolgái: *Pruner Antal* mk. P. Vácz város hely. Birója és tanácsa. *Balla Pál* mk. Kápt. Vácz város helettes Birája."

Majd 1852. febr. 22-ről ugyanazon *gr. Zichy Hippolyt* elnök úr ily tartalmú iratot intézett püspök ő mlghoz: „Mlgos stb. Midőn a váczi szegények intézetének, mely az én elnökségem alatt áll, számadását, ennek cselekvő és szenvedő állapota fölött a legalázatosabban beterjeszteném, egyszersmind némelyeket, melyek ezen intézet vezetése körül csupán elnöki hatalmamnál fogva történtek, érinteni szükségesnek vélem. És pedig még 1848-ban, midőn némelyeknek dühe a székesegyházat nagyobb harangjától megfosztani elhatározta, ezen szomorú szentségtörés főszerzője *Zottományi Mihály*, Kápt. Vácz városának és a szegények intézetének jegyzője, az Isten keze által érintve, midőn legbuzgóbban müködnék a harangnak a toronyból leeresztésére szükséges eszközök összeszerzésében, szörnyet-halt. — Továbbá 1849. szept. 1-én ezen intézet gondnoka *Cserkúthy József* szélhüdésben élni megszünt, ezen intézetet illető iratokban a legnagyobb rendetlenséget hagyván maga után hátra. Amint ezek tudtomra estek, azonnal kértem a városi tanácsot, hogy az elhunytnak minden iratai zár alá vétetnének a jegyzőkönyvekkel együtt. Mi meg is történt. Tudván pedig, hogy ezen intézet törvényei szerint, jogom van a tanácsnak egyetértve ezen intézet elnökével, annak kebeléből egy választottat megerősités végett a püspöknek, széküresség idején pedig a püspöki uradalom kormányzójának beterjeszteni: előbb ugyan mindkét város bíróját, aztán meg a tanácsot hivatalos iratommal komolyan fölhíttam, miszerint az intézet szabványainak megfelelően az gondnok és jegyző választásában közreműködjék. De ezekre nem is felelt a tanács.

„Ezek közben *Cserkúthy József* iratait a zár alól fölvéve és hivatalosan viszszakapva, kitünt, miszerint a szegények intézete 2000 frtnál nagyobb kárt szenvedett, ez nekem annál nagyobb buzditásul szolgált, miszerint mind ezen intézet ügyeinek kibonyolitására, az intézeti gondok és jegyző megválasztásánál, jogánál fogva, a tanács

segitségemre legyen. Jelentvén egyszersmind, miszerint *Pauer János* senátort ideiglenesen gondnokká neveztem ki. Mit tett s mit felelt erre a tanács, az ide másolatban mellékelt, hozzám intézett iratból átlátni tetszik. A dolgok ily állapotában tehát nem maradt más hátra, mint hogy elnöki hatalmammal élve, az intézet valóságos gondnokává a nevezett *Pauer János* urat, jegyzőjévé pedig *Korber Károly* urat, akkor szintén városi senátort kineveztem légyen, és azok segitségével a Cserkúthy József illető örökösei által 1850. jan. 7-én nekem kézbesitett intézeti iratokat az én elnöki vizsgálatom alá vetettem. Ezen átnézésből kitünt, hogy az intézet hiánylata 2829 frt s $59^{2}/_{4}$ krokra megy! Hogy ezen hiány az elhunyt gondnoknak tömegéből itéletileg megtérittessék az intézetnek, a szükséges lépéseket már megtettem, és igy már sikerült 2300 frtokat visszaszerezni. Ami pedig még fönvan, az birói kezekbe lévén, csak akkor fog letisztáztatni, ha a hitelezők, kiknek az elhunyt tartozott, követeléseiket igazolván, kitünni fog, vajjon a hátrahagyott tömeg azok kielégitésére elegendő lesz-e vagy nem.

„Ezeket tehát a legalázatosabban előterjesztvén, oda terjed esedezésem, miszerint Mlgod *Pauer János* urat a gondnoknak, *Korber Károly* urat pedig a jegyzőnek tisztében megerősiteni méltóztatnék és ezen utóbbinak fáradalmaiért némi tiszteletdijt az intézeti jövedelmekből megajánlani. Egyébiránt stb. Kelt Váczon, mint föntebb.“ — Az erre Váczon 1852. márcz. 10-ről kelt válasziratában *Roskoványi Ágoston* püspök ő mlga, a váczi szegények intézetének részére a kanonok-plébános, mint intézeti elnök által tett gondnoki és jegyzői kinevezését jóváhagyja. Sőt miután ezen férfiak (Pauer és Korber) a kinevező plébános által, és különben is mint feddhetlen életüek megdicsértetni méltóknak találtattak légyen, ezen választást megerősiti, jóváhagyja és az intézet uj jegyzője részére tiszteletdijul 10 pftot megajánlja. Mi pedig az 1850/1-ki évre beterjesztett számadásokat illeti, fölhivja a mlgos intézeti elnököt, miszerint a cselekvő állapot 67., 70. és 71. számaiban előforduló összegeket minden kitelhető gondossággal visszaszerezni törekedjék.“

Föntebb, a váczi irgalmas nővérek 1880. okt. 1-én érvénybe lépett szerződvényénél már emlitők (VIII. 271—272.): miszerint *ezen kóroda, vagyis inkább ápoldának gondozása a páli sz. Vincze irgalmas nővéreire, kik méltán neveztetnek a keresztény szeretet leányainak is, bizatott a Váczon* 1880. szept. 18-án 2681. sz. a. *Peitler A. József* váczi püspök által jóváhagyott szerződvény folytán. A szerződésben az ápolási szabályzat is benfoglaltatik. Az ápoló nővérek, kik jelenleg tizen vannak a kisdedóvoda és a római kath. leányiskolákban tanitókkal együtt, gondozzák az elaggottakat, kik most 15-en vannak, ezek közt 4 férfi (ezekből 3 elemi tanitó volt), a többi nő, pedig csak 12-re van alapitvány. Hármat tehát a jó nénikék a magok megterhelésével látnak el, a kik gyöngéd bánásmódja a szegény elöregedettek s törődötteket igazi anyai szeretettel karolja s gon-

dozza. — Itt felhozzuk a „*váczi házi szegények intézeté*“-nek rendesen gyakorolni szokott jótékonyságát is, melynek elöljárói, jelenleg: *Kanda István* h. elnök, *Pauer János* intézeti gondok és *Nikitits Sándor* intézeti jegyző, — évenként ugy decz. hóban felhivásukban, a gondozásukra bizott háziszegények intézetének érdekében Vácz város tisztelt polgárainak ismert áldozatkészségéhez fordulnak, azon kérelemmel, miszerint a közelgő karácsonyi ünnepkör alkalmából a koldulni piruló háziszegényekről megemlékezni s a nevezett intézet jótékony czéljának előmozditásához áldozatfilléreikkel hozzájárulni kegyeskedjenek. A jó lelkek, és főkép a papság, szivesen hoznak is áldozatot e czélra évenként. Az adományoknak benyujtására mindig a plgrmstri hivatal s a két plébánia helyisége tüzetnek ki, s az adakozók nevei a nyujott segély mennyiségével együtt sajtó utján szoktak közzététetni.

Igy 1877-ben az intézet segélyezett 44 háziszegényt, kik egyenkint 40, 50, 60 krnyi hetisegélyben részesültek, s ezen alamizsnák összege az év végeig 1076 frt 40 krra emelkedett. — 1878-ban már 44—46 szegényt részesitett az intézet a nevezett segélyekben, melyekezen évben 1069 frtra s 20 krra mennek. — A házi szegényekről többen végrendeleteikben is megemlékezni szoktak; igy *Hermann József* cz. püspök és váczi nagyprépost 50, *Verner Imre* és *Meiszner Katalin* házas-felek 48 frt s 31 krral növelték az intézet pénzalapját. — 1879-ben az intézet a nevezett adományokban 42 ily szegényt segélyezett hetenként, mely összegek ezen év végeig 1054 frt s 40 krra emelkedtek. Ezen évben főtdő és ngos *Ellenbacher István* nprépost úr a háziszegények javára 280 frt alapitványt tett oly kikötéssel, hogy ezen összeg kamataiból egy háziszegény hetenként 30 krnyi alamizsnát kapjon. Ezen évben az intézeti elöljárók szokásos fölhivására az adakozásokból begyült összesen 128 frt 79 kr., ezen összegből levonva a 8 frt 75 kr. sajtóköltséget, maradt az intézet javára 120 frt 4 kr. — 1880. évben az intézet a szokásos összegekkel hetenként 44—46 szükölködőt segélyezhetett, mely folyó alamizsnák évi összege az év végeig 1072 frt s 40 krra ment. — 1881. évben az adakozásokból bejött összesen 133 frt 30 kr., levonva a 9 frtnyi sajtóköltséget, maradt az intézet javára 124 frt 30 kr. — 1882. évben 36 szegényt segélyezett hetenként s az alamizsnák összege az év végeig 878 frt 50 krt tett ki. — 1884-ben is 36 szegényt segélyezett s közöttök az év folyamán 855 frt s 60 krt osztott ki. — 1885-ben adakozásból maradt az intézetnek 164 frt 20 kr. — 1886-ban az adakozásokból maradt az intézet javára 128 frt 60 kr. — 1887-ben segélyezett hetenként 46 házi szegényt, kiosztván az év folyamán közöttök 1149 frt 20 krt. A közadakozásokból bejött az intézet javára 137 frt 60 kr. — 1888. évre bejött s maradt az intézet részére 188 frt s 40 kr. Az ily adakozók közt is jóformán első helyen állanak az egyházi férfiak, a püspök, kanonokok s a többi világi és kolostori papi egyének. Igy p. o. az elhunyt püspök Peitler

A. József ő nmlga e czélra rendesen 15 frtot, a kanonokok 3—5 frt, a takarékpénztár 10 frtot, a gr. Crouy-család 10 frtot, a mostani püspök ő nmlga a jelenleg folyó évben 50 frtot adtak; s találkoznak oly hivatalnoki, magánzó és egyéb egyének, a kik többecskét is adakoznak ezen intézet javára, mig mások végrendeleteikben emlékeznek meg a szegények ezen intézetéről, melynek, mikép már érintők, jelenleg a felvárosi kanonok-plébános a helyettes elnöke, t. i. ngos és főtdő *Kanda István* úr, miután az előbbi volt rendes elnök s alvárosi plébános ezen tisztétől megvált, t. i. *Tanács János* kanonok úr. — A váczi székesegyházi főtdő káptalan is mintegy 50 házi szegényét 40, 50, 60 kr. heti segélyben részesiti. — A püspöki ápolda és a házi szegények pénzalapja az újabb időben az egyházmegyei alapitványokkal együtt kezdett kezeltetni.

A városi kóroda ezen püspöki ápolda felső helyiségeiben volt elhelyezve mindaddig, mig a páli szt. Vincze-nénikék az ápoldát átvették, a midőn ama kóroda a város u. n. „*kis kaszárnya*“ épületébe helyeztetett át. Ennek közepén fák és bokrokkal beültetett udvara hátsó részében több kisebb-nagyobb szobákban, melyek tiszták, világosak és jól berendezvék, fekszenek a jól gondozott betegek. Itt van a boncztorem is, a melyben egyszerű, de festett koporsóban helyeztetnek el az elhunytnak tetemei, a hol a helyi sz. ferenczrendi kolostorbeli egy áldozár, az alvárosi plébániahivatal megkeresésére, az itt elhunyt tetemei fölött elvégzi a temetési szertartást, s aztán a koporsó kocsin kivitetik a sirkertbe. A szépen befásitott udvar igen egészséges levegőü s kedves enyhet ad a fák árnyában pihenő betegeknek. Az udvar előrészén van az utczára néző gondnoki lak, melynek első részében gyógyittatnak Éva anyánk azon renyhe, dologkerülő bünös leányai, a kik oly undok bün gyakorlása folytán romlanak el, melyről *sz. Pál* apostol azt mondja, hogy: „*Vajha még nevéről sem volna az ismeretes a kereszténynek közt!*“ és hogy: „*Az ilyenek amaz undok bün miatt az Isten országát soha nem látják.*“ És óh az a liberális állam, az ő furcsa tanai szerint, mégis mily gyöngéden gondoskodik az ilyekről is! Gondoskodik pedig mindaddig mig az ilyenek végre is a bün veszedelmében vesznek el! . . . A betegek ezen városi kórodában azelőtt fejenként 30 kr. napi dijat, mostan pedig már néhány évek óta 40 krt fizetnek a városnak, kivévén a fizetésre teljesen képtelen szegényeket. A városi kórház alapja jelenleg mintegy 26,000 frt, melyről a jó lelkek végrendeleteikben szintén megemlékezni szoktak. — Helyi illetőségű szegényeket, kik valóban rászorulvák a könyöradományokra, a város is segélyez, és pedig hetenkint 10-et 80, 38 szegényt pedig 60 krjával; 28-nak pedig egyszer könyöradomány-gyüjtés van engedve hetenkint. — A város is fölhini szokta könyöradományokra a közönséget évenkint ugy karácsony felé s a begyült összegeket s az adakozók neveit a sajtó utján közzéteszi. — A városi kórház gondnoka több évig Jakobovits András volt, kinek utódjaúl 1882-ben *Kovács Károly* helybeli asztalos

iparos választatott meg több pályázó közül s maig is teljesiti itt teendőit.

Felhozzuk itt végre özv. *Muslay Bertalanné*, szül. *Gerhauser Hermina* úrnő ő ngát, a ki folyó 1888. évi februárhó 13-án éji 1 órakor hosszú szenvedés s a halotti szentségek ajtatos fölvétele után életének 68-ik évében elhunyván, végrendeletében a főutczán lévő al-, de tágas házát, ennek hosszas udvarával és csinos kertjével meg ¼ telekkel együtt a Váczon szolgáló idegen eredetű szegény és megbetegedő cselédek részére hagyta kórodául, hogy abban ápoltassanak és gyógyittassanak. Tetemei Nógrádmegyében *Rádon*, a Muslay-nemzetség őshelyén az emlitett hó 15-én d. u. 3 órakor helyeztettek el örök nyugalomra a családi sirboltban. A jólelkű úrnő, mig élt, vallásos szelleménél fogva igen tisztelte az Ur szolgáit, a kik örömest tisztelték meglátogatásaikkal, s nem egy e városbeli káplánnak, midőn plébániát kaptak, adott teheneket s egyéb gazdasági eszközöket. Igen sok jót tett a szükölködőkkel, segitette a járkelő és hozzá folyamodó szegényeket; szivesen adakozott minden jótékony czélra, s azért ezen ősi Vácz városában mindenha áldásban leend emlékezete!...

VI. FEJEZET.

Magyar királyi országos fegyház.

1. §. A váczi kir. országos fegyintézet keletkezése történelmi nevezetességü helyen.

Mária Teréz Magyarország királya rendeletéből magyar katonai intézet *(Theresianum)* számára Váczon a régi temető-telken 1777. évben épitett, I. Ferencz király által pedig 1808. évben a *Ludovica* királyné nevét viselő katonai akadémiának ajándékozott, ettől *gróf Nádasdy Ferencz* váczi püspök által megvett, és az 1836. évi országgyülésen országos tébolydának felajánlott, s a tébolydai alaptól ismét megvásárolt épület (átalakitás és pótépitkezés után) 1855. év végén országos fegyintézetté rendeztetett be. Az országos fegyintézetek az egy évnél hosszabb tartalmú börtönbüntetésre jogerejüleg elitélt egyének szabadságvesztés-büntetésének szabályszerű végrehajtására szolgálnak. A váczi kir. országos fegyintézet eleinte 600 fegyencz befogadására volt képes s a letartóztatottak létszáma rendszerint ezen szám körül változott. Az 1856. évben életbe lépett intézetben azonban most már 8—900-ra is fölmegy a fegyenczek száma. — Az összes országos fegyintézetek, s igy a váczi is, a m. kir. igazságügyminiszterium közvetlen felügyelete alatt áll, igazgattatik és kezeltetik. — A váczi fegyintézetnél 3 év alatt elkészült egy uj épületrész 80 magánzárkával, ugy hogy aránylag igen rövid idő alatt az eredeti 78 helyett 1148 magánzárka állhatand rendelkezésre. A váczi országos fegyintézetben, valamint a többieknek is, 1880 ban még mindig a

közös rendszer állott fön. A rendelkezésre álló magánzárkák számának korlátain belül azonban a magán-elzárás is, kivált a büntetés kezdetén —, lehetőleg foganatosittatik.

1881-ben a többi fegyintézetek ilyeneknek meghagyatván, a lipótvári és *váczi fegyintézetek ellenben a börtönbüntetés végrehajtására szolgáló kerületi börtönökké alakittattak át*, meghagyatván előbbi szervezetük. Később azonban ismét előbbi rendeltetésének adatott vissza, vagyis fegyintézetté tétetett megint a váczi is. — A váczi *közvetitő-intézet* 1885. évben lépett először müködésbe, s a váczi kerületi börtön beszüntetése előtti években megnagyobbittatott. — A m. kir. közvetitő-intézetté átalakitott u. n. „*profunt-ház*“, a diadalkapu mellett, kihelyezésére a város által átengedett térségre vonatkozólag múlt évi 99. közgyülési sz. a. hozott határozatot jóváhagyó megyehatósági végzés a város 1885. aug. 9-kén tartott közgyülésén felolvastatott. — A fegyház átellenében van az u. n. *váczi kir. állam-fogház*, azok részére, a kik sajtó- vagy politikai vétség miatt itéltetnek el bizonyos időre. Ezen intézet a fegyházi igazgató, 1 főfelügyelő s 3 felügyelő alatt áll. Ezen fogházban ült egy ideig 1882-ben ama hirhedt *Frank Leó* is, a ki a párisi commune rémuralma alatt több kitünő egyházi férfiút vallási gyülöletből agyonlövetett, s utóbb Párist elhagyni kénytelenittetvén, Pestre került, a hol a munkások mozgalmaiban igen élénken forgolódván, egy kis elmélkedésre a nevezett fogházba rándittották át. Midőn a sajtó-vétség miatt már ide került, ügyében 1882. jun. 18-án *Pauler* igazságügy-miniszternél 3 tagú küldöttség tisztelgett, melyet *Kürschner* vezetett, a ki jun. 11-én tartott népgyülés kérelmét tolmácsolta, hangsulyozván, hogy *Frankl Leó*val szemben ne alkalmaztassék indokolatlan szigor, hanem úgy bánjanak vele, mint ezt a házszabályok megállapitják. Ihrlinger, a küldöttség egyik tagja elmondotta a miniszternek, hogy *Vargha*, a fogházigazgató, neki határozottan megtagadta a bemenetet. Pauler megigérte, hogy vizsgálatot fog ez ügyben elrendelni s lehetőleg könnyittetni fog a bánásmódon! . . .

2. §. Élelmezés, könyvtár, beteg-gondozás, lelkészet, iskola és Bakk Domonkos tanitó a fegyházban.

Az *élelmezés* majd házilag, majd meg bérlet utján történt. Amaz czélszerűbbnek és az államra nézve előnyösbnek bizonyúlt be. Igy például 1870—1875. évig fizetett az állam a fegyencz-tartásért a bérlőknek Váczott 338,399 frtot; 1875—1879-ig került az államnak a fegyencztartás, házi kezelés mellett, 235,674 frtba. Tehát 5 év alatt az állam saját kezelése által 180,173 frtot mentett meg; a mi évenkénti 36,055 frtnyi megtakaritásnak felel meg. — *Börtön-könyvtárak* 1881. évben már minden börtön-intézetnél léteztek, csakhogy azok tartalma és terjedelme a helyi viszonyokhoz képest különbözött. Itt csakis *a váczi kerületi börtön* (1881. évben még ez volt a mostani

fegyintézet) *könyvtáráról szólunk*, melynek összes művei ezen 3 osztályba sorozvák: *I. osztályba tartoznak az iskolai oktatásra szolgáló tankönyvek*, földrajz, alkotmánytan, természetrajz, természettan és gazdaságtani könyvek, melyek mindig az illető tanköteles rabok közt osztvák ki; számuk 98, és pedig egyenkint a szükségletnek megfelelőleg több példányban az illető iskolás rabok számarányához képest. — *II. osztályba tartoznak a különböző vállásos könyvek*, imakönyvek, magyar, német, szerb, tót és oláh nyelveken; összesen 128 mű, egyenkint több vagy kevesebb példányban vagy kötetben. — III. osztályba sorozvák az irodalmi s átalában az ismeretterjesztő, hasznosan mulattató, tudományos és szakmunkák; nevezetesen: elbeszélések, regények, tudományos értekezések, történelmi müvek, fontosabb olvasmányok az állattan, gazdaságtan és géptan köréből. Összesen 326 mű. Ma már a váczi fegyintézetnek könyvtárában 1,614 darab könyv van. — Mindez részint a magas kormány engedélye folytán az irodai átalányból, részint pedig nemeskeblű emberbarátok adakozása utján jött létre. — Hogy az olvasmányok üdvös hatást gyakoroljanak a fegyenczek lelkületére, kell, hogy azok értelmi tehetségeik és szükségleteikhez legyenek alkalmazva. Épen azért a börtönkönyvtárnak a rabok nagy többségének felfogásához és szükségeihez képest kell berendezve lenni, és ezen nagy többség épen az alsó néposztály. A főelv pedig az legyen az olvasásban, hogy: „*A tudomány erkölcsi javulás nélkül csak büszkébbé és erkölcstelenebbé teszi az embert.*“ — Az igazságügyi miniszterium 1881. évi rendelete (2973. sz. a.) folytán pályázat is hirdettetett a fegyenczeket, (rabokat, foglyokat) munkaszeretetre ösztönző erkölcsnemesitő olvasmány irására. A tárgy és irás-faj szabadon volt választható. A mű csak 3 nyomtatott ivre terjedhet és csak a hazai börtönügy szolgálatában álló hivatalos személyek pályázhattak. A birálatot a váczi kerületi börtön házi tanácsa által a kir. országos fegyintézeti s börtön-igazgatók meg a lelkészek közül fölkérendő két egyén teljesitette. A legjobb mű szerzőjének, a váczi kerületi börtön pénztárában e czélra kezelt alapból, aranyban 150 frank pályadij fizettetett ki. — Igy igyekezik az igazságügyminiszterium a fegyenczekkel a munkát megszerettetni és őket valláserkölcsileg a jó útra vezetni, hogy majd a társadalomnak hasznos tagjaivá legyenek.

A fegyintézetben *kitünő gond van forditva a betegekre*. Ugyanis van egy kis gyógytára, a melyben nem lévő gyógyszerek fölváltva a városban lévő gyógytárakból hozatnak. A kóroda tágas, tiszta, könnyen szellőztethető. Orvosi rendeletre gyöngébb ételekkel is ellátatnak a betegek s az orvosi látogatások mindennap a rendes órákban s szükség esetében rendkivüliekben is történnek. A régibb időkben sok évig *dr. Sennor Frigyes* volt az intézet orvosa, ki elöregedvén, nyugalomba helyeztetett s ily állapotában halt is el Váczon. Utódja lett *dr. Rákosy Béla*, ki szintén gyógyit a városban is, és igen szép gyakorlata s jó bánásmódja lévén, igen kedveltetik. Van az intézet-

nek benn fürdőhelyisége s künn a Dunán is az intézet kertje alatt igen alkalmatos fürdőtelepe. A fegyenczek által gondozott igen diszes házi nagy kertben igen jó a levegő. Az intézetnek van földje is a vasút közelében és egy uj szőleje, melyeket a fegyenczek szoktak bemunkálni, kik az útak javitásánál is alkalmaztatnak a városban és ennek legközelebbi környékén. — *A lelkiekbeni gondozás is igen rendes;* megvan minden vallásfelekezetü fegyencznek saját lelkésze s az isteniszolgálatra kiszabvák részökre a külön alkalmatos helyek. A római kath. hitü fegyenczeknek igen diszes templomuk van, mely a roppant épület-tömegből hátrészével szépen kimagaslik s a Dunáról nézve impozáns látványt nyujt. Oltárához több lépcsőn megy föl az Ur szolgája, mely ugy van beállitva, hogy a templom melletti jobb- és balhelyiségbeniek is oda fön csak ugy lássák a sz. ténykedéseket végző papot, mint lent a templomban lévők. Miután a fegyenczek a hitbeli dolgokban szépen kitanittatnak, megható áhitatossággal végzik a sz. gyónást és áldozást. A városi közép-temető mellett saját temetkezési helyök is van.

Első római kath. lelkész volt ntdő *Klimkó József* úr a szepesi egyházmegyéből, ki aztán felsőbb rendeletre a vácziba kebeleztetett be. Ugy látszik, hogy ő előtte a felvárosi plébánoshoz tartozott a fegyháziak lelki gondozása; mert *Ellenbacher István* felvárosi plébánost 1857-ben a hitszónoklatokra nézve segiteni ajánlkozott a papnöveldei alkormányzó. Meghagyta azért ezen évi febr. 16-ki iratában nevezett kanonok-plébánosnak a főpásztor, hogy a segédkező szónoknak az illető tiszteletdijból némi részt juttasson, a többi az ott működő káplánok részére ezentul is sértetlenül kiszolgáltassék. — *Klimkó* született Podolinban, Szepesmegyében, 1828. szept. 1-én, s 1851. szept. 21-én pappá szenteltetvén, *Poprád, Tóthfalu* s *Szepesváron* káplánkodott. 1857-ben lett fegyházi lelkészszé kinevezve, s 1859-ben azon fáradozott, hogy *a fegyházból kikerülő megjavult fegyenczek részére némi segélyalap szereztetnék,* melyből bizonyos segélyt kapnának első szükségeik födözésére, mig szolgálatba jutás, vagy kézi munkáik által az élet szükségeit magoknak beszerezhetik. E nemes és dicséretet érdemlő emberbaráti törekvést a váczi püspök ő mlga az emlitettnek hozzátett beterjesztése folytán 1859. decz. 7-ki iratában dicsérte s azt előmozditani igérkezett, ha a tervezet az illető felsőbb helyen megerősittetni fog. — Ezen első rendszeresitett fegyházi lelkésznek szép könyvtára volt, gazdagon lévén benne képviselve a német tudományos irodalom, s Bajorhonból erga sacra a váczi s vidéki papságnak s e szerény sorok irójának is számos németnyelvű egyházi müveket szerzett. 1868-ban taksonyi plébánossá neveztetett ki s 1877—1884-ig a soroksári kerület jegyzője volt.

Utódja lett a fegyházi lelkészségben 1869-ben *Szitár Mihály,* a ki született *Baán*-ban (Trencsinmegye) 1842. szept. 11-én. Áldozárrá szenteltetett 1866. aug. 12-én. Káplán volt 3 évig Romhányban (Nógrádmegye), Nógrádon, Vácz felvárosi plébánián, s a mondott év-

ben fegyházi gondozóvá (Curatus) lett kinevezve. 1879-ben jászkarajenői lelkész s 1884-ben kerületi jegyzővé, 1887-ben pedig herencsényi plébánossá lett előléptetve. — U utána a fegyházban lelkész lett *Ribényi* (Zsatkó) *Antal*, a ki született 1850. máj. 28-kán Ribényben (Trencsinmegye), pappá szenteltetvén 1872. okt. 7-én, 7 évig káplán volt Heréd, Herencsény, Nézsa, Vácz-Sz.-László, Nógrád, Hatvan, Uj-Pest, Bugyi s Czegléd nevű helyeken. 1879-ben fegyházi lelkészszé neveztetett ki; de 1880-ban ismét káplán lett Félegyházán, aztán Czegléden s 1884-ben kis-pesti gondozó-lelkész, majd 1886-ban kerületi jegyző. Az irodalmi téren is nagy tevékenységet fejt már ki évek óta. — 1881-ben *Pruzsinszky József* neveztetett ki a váczi fegyintézet lelkészévé. Született ő 1850. márcz. 24-én *Nagy-Selmeczen* (Liptómegyében); áldozárrá szenteltetett 1873. aug. 30-án. Aztán Nógrádon és Sződön 2 évig káplán volt; 1875. Bécsben a felsőbb papnevelő-intézet tagja s 1877-ben ismét káplán volt Hatvan, Nógrád, Uj-Pest, Sári, Uj-Pest nevű helyeken. 1881-ben fegyházi lelkiatya lett s ezen minőségében a pesti m. kir. egyetemen a sz. hittudományok tudorává avattatott. Majd 1887-ben mácsai plébánossá neveztetett ki. — A fegyházi lelkészetben 1888. márcziusban utódja lett *Gensor József*, a ki született 1858. decz. 30-án Rabcsán (Árvamegyében). Pappá szenteltetett 1881. jul. 16-án, s aztán Vácz-Hartyán, Uri, Kosd, Uri, Kosd, s Fóth nevű helységekben volt káplán. Ezen római kath. fegyházi curátusok többnyire a helyi papnöveldében laktak s láttattak el élelmezéssel mérsékelt díjért.

A görög kel. hitvallású (szakadár) fegyenczek lelkésze jó ideig *Amizsits* nevű pópa volt, a ki azonban innét Illavára helyeztetvén át, az istenitiszteletet *Miculescu Joanichin* budapesti román szertartású esperes-pópa tartotta a fegyházban, hol pedig káplánjai. Jelenlegi g. k. lelkész Nikolics Izidor, a ki 1888-ban neveztetett ki. A Lutherhitüek istentiszteletét *Tornyos Pál* helybeli lutheránus lelkész, s a Kálvin-követőkét egy külön fegyházi ref. lelkész végzi, *Batta Mihály;* a ki évek előtt majdnem áldozatul esett papi hivatásának. Ugyanis egy vad s durva lelkü fegyencz, kit ő a tanulásbani hanyagságáért megfeddett, rajta boszút állandó, megrohanta és egy késsel megölni akarta. Csak nagy-nehezen birták a már megsebesitett prédikátort a dühöngő kezeiből kiragadni! A szegény, szelid s müvelt lelkésznek betek kellettek, mig bajából fölépülvén, tisztét ismét megkezdhette. (Ld. a „*Váczi Közlöny*“-t, 1881. 3. sz.) — Évek előtt a váczi fegyház kálvinhitü tiszteletese volt *Szilády János*, ki mint bajai prédikátor „*Egyházi beszédek*“ czimü müvet irt, melynek I. füzete 1874-ben jelent meg Kecskeméten *Szilády Károly* fiánál 8-r. 188 lapon. E füzetben 3 fegyintézeti beszéd van, melyeket a szerző a váczi fegyházban mondott el, melynek keletkezte utáni időben a kisváczi ref. lelkész volt a ref. fegyenczek prédikátora évekig. — A zsidó-fegyenczeket a lelkiekben *Ullmann Frigyes* helyi rabbi látja el.

A fegyenczek rendesen iskolába is járnak s az elemi tantárgyak-

ban oktattatnak, és pedig az *I. osztályban:* irva-olvasás, számolás, 4 alapmüvelet egy-jegyü számokkal. — *II. osztályban:* olvasás értelemmel, szép- és helyesirás, számtan, 4 alapmüvelet közönséges számok, törtek és tizedes számokkal, százalék, kamatszámitás, és egyszerü hármas szabály, □ szögterület, köbtartalom kiszámitása és a méter-rendszer ismertetése. — *III. osztályban:* olvasás és nyelvtan, szép- és helyesirás, földrajz, Magyarország és Osztrák-Magyarbirodalommal; az 5 világrész és az égi testek. Történelem, magyarok története; számtan, 4 alapmüvelet, úgymint a II. osztályban; gazdaságtan, növénytermesztés föltételei és a földnemek ismertetése. — A róm. kath. és prot. hitü fegyenczek a templomi énekekre is oktattatnak. A rajzolásban is nyernek képezést; s e kettőben *Paull István* fegyintézeti tanitó ad kellő oktatást. — Vasárnaponkint a katonai testgyakorlatokban is kapnak oktatást. — A nevezett 3 osztályban a lelki oktatásokat az illető lelkészek adják elő rendesen. Ezen osztályokban különben 2 tanitó alkalmaztatik, t. i. *Paull István* és *Bakk Domonkos*, a kik az emlitett tantárgyakat adják elő a fegyenczeknek az előirt tanórákban. — A tanterem szépen berendezve s a szükségesekkel ellátva van. A nagy franczia-barát, *Bakk Domonkos* úr, a ki a „*Fegyintézeti Értesitő*“ czimü havi folyóiratba, mely a magyar börtönügyi hivatalnokok szakközlönye, s melyet több szakférfi közremüködése mellett *Varga János* fegyházi igazgató szerkesztett, — jeles értekezéseket irt. Igy a II. kötetben, mely a váczi nyomdában jelent meg 1881-ben, ezek jelentek meg tőle: „*Börtön-könyvtár*“, 29—32. lapokon; — „*Tanügyi aphorismák*“ 136—138. és 157—158. és 173—175. lapokon; stb. Igen jeles szakavat ottságról tanuskodó czikkek ezek. — E müvelt tanitó úr igen eredeti ember s a finom müéneknek is nagy kedvelője lévén, kapja magát útnak ered gyalog Pestre, hogy ott a szinházban fellépő *Sarah Bernhárd* énekesnőt hallja, s midőn ez megtörtént, ugyancsak gyalog viszszasétál Váczra s a d. e. iskolai tanórában már tartja szépen az előadást. — Midőn a franczia vendégek Magyarországba jövetelükkor a Duna közepén Vácz alatt üdvözöltettek a vácziak által, *Bakk Domonkos fegyházi tanitó urnak a vácziak részére egy emléklapot nyujtottak át,* melyre mindnyájan ráirták nevöket. Ezen a vácziakra nézve becses emléklapot Bakk D. a város plgrmstnek adta át megőrzés végett, mint a vácziak tulajdonát képező becses ereklyét.

De a fürge eszü s vállalkozó szellemü *Bakk Domonkos* ur ezen évi szept. 6-án a *lengyel vendégek fogadtatására* is elpályázott Hatvanba s a váczi fiatalok, meg a lengyel-barátok nevében koszorút nyujtott át az érkezetteknek. Ezen hazafias érzelmü tanitó úr, 1888. jun. 10-én a váczkerületi tanitóegylet Kosdon évi gyülést tartván, az ebédnél úgy köszönté fel a tanitókat, miszerint úgy tanitsák a gondjaikra bizott iskolásokat, hogy azok az ő tanitványai soha ne legyenek, azaz: *a fegyházba ne kerüljenek soha.*

Megjegyezzük még itt, hogy a fegyházi tanitói állomás 600 frt évi fizetéssel, 120 frt lakpénzzel s rendes nyugdijképességgel van

ellátva. Tanitók itt csak a felsőbb népiskolai és polgári iskolai tanitóságra képesitettek lehetnek valláskülönbség nélkül s a magyaron kivül több hazai nyelveken beszélők.

3. §. A váczi kir. országos fegyintézetiek foglalkozásai.

A letartóztatottak folyton a munkára kötelezetnek. A munkaerő az államkincstár javára s részben az intézet saját számadására házilag, részint állandó megrendelések utján értékesittetik. Az itteni fegyenczek készitik a méntelepeknél alkalmazott katonai ezredek lábbelieit s összes ruháit; a vakok intézetében, az országos és budapesti közkórházakban szükséges lábbeliket, a fővárosi államrendőrség, a postai altisztek, szolgák és levélhordozók, a kir. ügyészségnél alkalmazott börtönőrök és hivatalszolgák egyenruháit, börtönszerelvényeket, irodai és iskolai festett és finom bútorokat, a hadsereg és honvédség ráháinak egy részét, az összes adókönyveket stb. — Minthogy sok oly gyakorlati iparág van, melynek czikkeire az államnak szüksége nincs, ezen iparágak meghonositása érdekében a fegyitézeti igazgatóság *a kis-ipar méltánytalan elnyomásának gondos elkerülése mellett* munkáltatás végett oly jelentékenyebb s megbizhatóbb kereskedelmi és iparos czégekkel szerződik, kik az itt készitett iparczikkeket leginkább külföldön, vagy a nagyobb belföldi piaczokon árusitják el.

A fegyintézeti igazgatóság mindazon fegyenczeket, kik valamely iparágat kellőleg elsajátitottak, elősegiti, hogy magukat szabadulásuk idejére szükséges műszerekkel elláthassák, s javulás észlelése esetén arról is gondoskodik, hogy az illetők szabadulás után egyik vagy másik iparos által azonnal munkába fogadtassanak. *A váczi fegyintézetben ezen iparágak üzetnek:* a czipészet, szabóság, asztalosság, esztergályosság, ácsipar, kádárság, kovács-, lakatos- és bádogosipar, kefekötés, aranyozás, keretkészités *Pfán Károly és fia* czégvezetése mellett, sodronyszövés és rostás ipar, végül a könyvkötészet, mely most már csak adókönyvekre szoritkozik.

Az „*Iparügyek*“ czimű folyóirat 1888. febr. 5-iki számában *Olaj F.* ipartestületi elnök és *Borosy F.* jegyző aláirással megjelent egy czikk, melynek czime „*Visszaélések a fegyencz-iparüzés körül,*“ a melyben nagyobb részt a kis iparosok részéről foglaltatnak panaszok a váczi fegyenczipar ellen. Rövid tartalma abban összpontosul, hogy a kormány a dédelgetett fegyencz-iparral az iparosok ellen megölő versenyt támaszt; czikkeit mintegy 25—40%-al olcsóbban állitja elő s a fegyházakban ezrivel neveli a kontárokat. Áttér a 8 iparágra u. m. az aranyozó, asztalos, czipész, harisnyakötő, kerékgyártó, kovács, kosárfonó és lakatos iparra, s pontonkint igyekszik elősorolni azon hátrányokat, amiket ezáltal a helyi iparosok szenvednek, az képezvén legnagyobb sérelmüket: hogy a fegyházban egész gyártmányok készülnek. Méltányosnak látszik e panasz, s mindenesetre az is volna, ha a dolog ekkép állana. Megengedem, sőt elismerem, hogy akkor

nemcsak a váczi, hanem némely vidék iparosai is méltán panaszkodhatnának, hogy az országos fegyintézetekben és a törvényszéki fogházakban kifejtett ipar saját iparos tevékenységükre káros hatást gyakorol; mert különösen a laikusok előtt nagyon kézzelfoghatónak látszik azon érvelés, hogy ott nem számittatik se adó, se lakbér, s igy a korlátlan iparűzést a megélhetés nagy kérdése nem terheli.

Vegyük tehát bonczkés alá, hogy mennyiben áll ez és bir jogosultsággal a váczi orsz. fegyintézet iparüzletére nézve az egész város jólétének szempontjából, valamint annak ellenében. A fegyintézetnél az igazságügyminiszterium azon szempontból indult ki, hogy az intézeti igazgatóság, mint kormány-közeg a rabmunka által készitett iparczikkek elárusitásával a helyi iparosokkal versenyre ne lépjen. E czélból a nagyobb iparágakat vállalkozóknak adta ki, kivéve azon iparczikkek előállitását, a melyek házi szükségletet képeznek, ugy ezen intézetnél, mint más kormány-közegeknél. Ilyenek fogházőrök, hivatalszolgák ruházata és a börtönfelszerelések. Bármennyire szivén viseli az állam a kisiparosok érdekét, a hazai- és háziipart: mindazonáltal meg kell engednünk, hogy ha a házi szükségletet, a mely nagy egyöntetűséget és pontosságot kiván, kis iparosok által akarná fedeztetni, ez csak nagy időveszteséggel és ráfizetéssel volna kivihető. Erre nem találunk példát a külföldön sem Franczia-, sem Német-, sem Angolországban. Ami pedig az egyéb iparágakat illeti, azokat éppen azért adták bérbe, hogy a kormány saját közegei által a helyi iparosoknak versenyt ne csináljanak. A bérbe vevők mind nagy czégek, a melyek raktáraikat nagy központokban rendezték be. Ha a fegyintézet házilag kezelné ezen iparágakat, nagyobbrészt a helyi piaczra volna utalva. Adminisztrativ jellege nem engedné, hogy áru közvetitéssel is foglalkozzék. Most az intézet termel s a vállalkozók közvetitenek. Mi történnék ellenesetben? Beállana a túltermelés, elözönlené piaczunkat a fegyintézeti ipar, lemenne a czikkek ára s csakugyan bekövetkeznék ama 25—40% elengedése, a mi elzsibbasztaná s lehetetlenné tenné a kis iparosok versenyét! Hogy tárgyilagosabb legyek elősorolom ezen iparágakat és statisztikai adatokkal fogom állitásaimat igazolni. Ezen iparágak tehát a következők:

1. *A rostafonók.* A vállalkozó Kollerich Pál és fia budapesti rosta-fonó gyár-tulajdonos. Szerződésük tart 1879—1888-ig. E munka egészen félgyártmány és a helybeli iparosoknak semmi versenyt sem csinál. — 2. *Az aranyozók.* A vállalkozók Pfahn Károly és fia váczi lakosok. Szerződtek 1881—1890-ig aranykeretek és aranyozott léczek előállitására, mely utolsók félgyártmányok. Áruczikkeiket az ország déli vidékein, továbbá Szerbiában és Romániában értékesitik. Városunkban ezen czikkek kevéssé keresett volta miatt nem képesek nagyobb versenyt előidézni a helybeli iparosoknak, kik aranyozott léczeket nem is készitenek. — 3. *Lakatos és bádogosok.* Bérlő Ehrlich Gusztáv budapesti vaskereskedő 1881-től fogva. Nagyobbrészt félmunkákat csinálnak, takaréktüzhelyek és azok csöveinek előállitásá-

val. Lakatosok ugyan, de zárakat, kulcsokat, ajtó és ablakvasalásokat nem készitenek. Gyártmányaik budapesti raktárukba szállittatnak és az ország minden részében nagy kelendőségnek örvendenek. — 4. *Kötszövők.* Előbb Leichtner Benővel, most az első magyar-szövő s kötő-gyár-társasággal köttetett a szerződés 1883-tól 1893-ig. Készitenek gépszövéssel harisnyákat, keztyűket, nadrágokat és alsó ingeket, melyek eddig csak a külföldről importáltattak. Ezek tehát egyáltalában nem csak a helybeli, hanem még a fővárosi iparosokkal sem csinálnak versenyt, de igenis a külföldről importált czikkekkel, a mi már magában véve hazafias kötelesség. — 5. *Asztalosok.* Dósa testvérek budapesti asztalos és butorkereskedő czég a vállalkozó, szerződése 1884-től 1894-ig tart. Összes áruit a budapesti raktárba szállitja és ott árusitja. Versenyt helyben már azért sem csinálhatnak, mert a váczi úri lakosság már nélkülök is Bpesten szerzi be butorszükségletét, javitásokat pedig nem vállalnak el. — 6. *A taliga-gyár és a kerékgyártó ipar keretébe vágó goromba famunkák készitése.* Most Neu Sámuel váczi lakos a bérlő, szerződése 1884-től 1894-ig tart. A vasuti és vizszabályozási töltések előállitásához szükséges talicskák és két kerekü földhordó taligák készitésével foglalkoznak, melyek mind a vidékre szállittatnak s igy iparosainknak egészen jelentéktelen versenyt csinálnak. — 7. *A szabó-ipar.* Három havi kölcsönös felmondás mellett Ferencsik Gábor budapesti vállalkozó dolgoztat Regenshardt és tsai konzorczium számára köz. hadseregbeli és honvéd-egyenruhákat, ami éppen semmi versenyt sem csinál a helybeli iparosoknak.

Ez tehát a fegyintézeti vállalkozók által folytatott munkanemek kimutatása. Tekintetbe kell azonban ezeknél vennünk, hogy a versenyt nem egy államközeg csinálja, hanem az iparos, az iparos ellenében. Hogy miért? Az könnyen megmagyarázható. Ugyanis minden iparosnak szabad tér van engedve, hogy a fegyenez-munka-erőt felhasználhassa, ami nagyon méltányos a kormány részéről. Igy csinálja a versenyt az iparos kollégáinak, s nem a váczi fegyintézeti igazgatóság. Térjünk most át a házi szükségletre. Ezt fedezi a házi szabó, czipész, asztalos, lakatos és kosárkötő ipar. Megjegyzendő, hogy ezen iparágak a fegyintézet és más állami közegek részére megrendelt szükségleteket fedezik s mint fontos körülményt kiemelem, hogy ezeknél nagyon kis mértékben történnek magán megrendelések. Az asztalos munkáknak vásári elárusitása pedig már régebben be lett szüntetve.

Az 1887. egész évi megrendelések összege kitett 82,238 frt 43 krt. — Ebből a fentemlitett munka vállalkozóké volt 28,379 frt 58 kr. — A fegyintézet saját szükségletére, fogházőrök és hivatalszlgák ruhái és börtön-szerelvények előállitására felszámittatott 46,883 frt 58 kr. — Magán megrendelések értéke volt 7,975 frt 31 kr. — Levonva ebből a fegyintézeti tisztviselők, az őrszemélyzet és fegyenczek megrendeléseit, tisztán maradt a városi és vidéki megrendelőkre az

1887. évben csupán 1,539 frt 78 kr. vagyis az összes évi megrendelések 1.8%-ra.

Ez tehát oly elenyésző csekély összeg, hogy figyelmet sem érdemel. De most ennek ellenében vegyük tekintetbe, hogy a váczi fegyintézet, mily bevételekkel gyarapitotta Vácz város lakósságát 1887. évben. Hiteles számadások tanusitják a következőket: 1. Az üzleti napló tételei szerint, üzleti anyagokban bevásároltatott helyben 15,623 frt 69 kr. — 2. A törvényszéki fogházőrök ruházatához 1,382 frt 73 kr. — 3. Házi apró szükségletekre 632 frt 67 kr. — 4. Házi fütés és világitási anyagokra 2,752 frt 33 kr. — 5 Fegyenczélelmezés és kiétkezésekre 23,375 frt 96 kr. Összesen 43,766 frt 31 kr. — Ehhez hozzászámitva még a fegyintézeti tisztviselők és őrség megélési költségeire azok fizetéseinek csak $^3/_4$ részét vagyis 39,770 frt után 29,827 frt 50 krt: behozott a fegyintézet Vácz város lakosságának az 1887. évben 73,593 frt 81 kr. brutto bevételt az 1539 frt 78 kr. ellenében.

Világos tehát, hogy Vácz város közönsége csak nyer azzal, hogy a fegyintézet e város kebelében van s tudva ezen számadatokat a helybeli iparosok sem emelhetnek panaszt a fegyintézet iparüzletének jelenlegi kezelése ellen, mert e jelentéktelen összeg az összes iparosok között felosztva elenyésző csekély ama nagy haszonnal szemben, a mit ezen országos intézet jelentékeny forgalmával előidéz. (Ld. „*Váczi Közlöny*“ 1888. 27. sz.)

Megyjegyezzük, hogy a székesfehérvári 1879. évi országos kiállitáson a váczi kir. országos fegyintézet iparczikkei diszoklevéllel lőnek kitüntetve, valamint a bécsi kiállitáson is. — 1882-ben a váczi kerületi börtönben letartóztatott rabok, egy hivatalos jelentés szerint 16-féle iparágat folytattak. Készitettek czipész, szabó, asztalos, esztergályos, kádár munkákat, voltak kefekötők, lakatosok, bádogosok, könyvkötők, diszmunka-készitők stb. — 1881-ben a rabok 125,752 munkanapot töltöttek kézműipar mellett s munkájok tiszta jövedelme 42,406 frt 44 kr. volt, miből 33,313 frt 64 kr. esett az államkincstár javára, 8,859 frt 3 kr. jutott a raboknak, s 233 frt 77 kr. a rabsegélyező alapnak. Egy-egy rab naponként 26 krt keres a kincstárnak és 7 krt magának. — 1887-ben oly nagy volt a fegyenczek száma, mint még évek óta nem. Ugyanis: a fegyházban 744, a közvetitőintézetben 51 fegyencz, az államfogházban pedig 2 államrab volt s igy az összes létszám 797 volt.

Az 1883. évben létezett 573 rab közül 196 szabósággal, 23 czipészettel, 16 asztalossággal, 34 kovács, szerkovács, lakatos s bádogos munkával, 2 esztergályossággal, 30 aranyozó munkával, 20 kosárfonással, 31 rostakészitéssel, 13 kefekötéssel, 18 cziroksepről-készitéssel, 17 kötszövészettel, 14 böröndkészitéssel, 2 festéssel, vagyis 416 foglalkozott iparral, s a nem iparos foglalkozásra csak 157 esik. A szabók csak katonaruhákat készitettek, a kovácsok vaságyakat, az esztergályosok kályha-ajtó-gombokat, koporsó-lábakat, félkészit-

ményeket, az aranyozók most már csak aranyozott léczeket, a rostások sodronykészitéssel foglalkoztak. — A letartóztatott rabok 1884-ben 140,313 munkanapot töltöttek kézműipar mellett s munkájok tiszta jövedelme 49,324 frt 98 krra rúgott, melyből 39,606 frt 15 kr. az állami kincstár, 9,133 frt 16 kr a rabok és 585 frt 67 kr. a rabsegély-alap javára esett, tehát naponként minden egyes rab az államkincstár javára $28._{227}$ krt s önmagának $6._{509}$ krt keresett. — Ezekből kitünik, hogy a fegyenczek elsajátitván a munkásság szellemét, igy erkölcsileg is javulnak s a polgári életben leendő tisztes állapotuknak vetik meg alapját, mint ezt már számos példa bizonyitja.

4. §. A váczi m. kir. országos fegyintézet kormányzata.

Az intézet kormányzatát képezik: az igazgató, ellenőr, gondnok, tiszti irnok, orvos, lelkészek, tanitók, dijnokok. A felügyelőszemélyzet áll 1 őrparancsnok, 1 helyettes őrparancsnok (őrmester), 6 főfegyőr, azután 1-ső és 2-od osztályú fegyőrökből, a kik legtöbbnyire kiszolgált katonák s mintegy 80-an vannak. — A fegyintézet első igazgatója volt *Margetsch Károly*, 1855—1868-ig, Ferencz József ő Felsége által koronás arany-érdemkereszttel kitüntetett férfiú, a ki nyugalmazott állapotában, élte 69. és házassága 36. évében hunyt el Váczon 1878. május 2-án a jószágkormányzói lak bejárata átelleni saját házában. Tetemei a felvárosi sirkertben porladoznak. Neje, szül. *Andorfer Antónia* volt, s gyermekeik *Károly*, *Tivadar*, *Antal*. Ezen igazgatónak utódja lett *Czóbel Pál* 1868—1870. s ezé 1870—1874-ig *Kovách Ernő* úr, a ki az illavai fegyház igazgatójává neveztetvén ki, a váczi fegyintézeti igazgatóság a fiatal-korú *Vargha János*-ra bizatott, ki e tisztet 1874—1885-ig vitte.

Született ő 1848. febr.-hóban *Szabadkán*, Bácsmegyében, atyja *Vargha Mihály* czipész Szabadkán, anyja *Csernetits Margit*; szülői nagyon szerény viszonyok között neveltették őt, elemi és gymn. tanulmányait Szabadkán végezte, onnan Budapestre ment, és az egyetemen a jog- és államtudományokat hallgatta; ezek befejezte után, 1869-ben a budapesti főadó-pénztárnál segédtisztté neveztetett ki, 1871. évben pedig az igazságügyminiszteriumhoz számtisztté és mint I. osztályú számtiszt 1874. évben alig 25 éves korában neveztetett ki a váczi fegyintézet igazgatójává. Eleinte sokat kellett tanulmányoznia és a szakirodalmat megismernie, mig az akkor előtte teljesen ismeretlen börtönügyet megismerhette, de később már szorgalma és ügybuzgalma által annyira vitte, *hogy a börtönügy terén Magyarországon Tauffer Emil, jelenleg lepoglavai fegyintézeti igazgató után első szaktekintélynek tartatott.* Az igazságügyminiszterium is csakhamar felismerte benne a tehetséget s gyakran fontosabb börtönügyek elintézése előtt véleményét kikérte s az időszakonkint megtartani szokott nemzetközi börtönügyi kongressusokra kiküldötte, s a börtönügyi szabályrende-

letek tervezetének szerkesztésével megbizta. Benne a börtönügy lelkes bajnokát ismerték az illetők. Pontos, ügybuzgó, lelkiismeretes tisztviselő volt, de alantas hivatalnokai és az őrség iránt túlszigorú és pedáns volt. Ellenben a fegyenczek irányában tulságosan humanus volt, úgy hogy például a föltételes szabadságra mindenkit elősegitett, a kit csak lehetett. Első időben, midőn Váczra jött, népszerűtlen ember volt a polgárok előtt, de az utóbbi években népszerűségre tett szert az által, hogy a város ügyei iránt érdeklődött. Ahol és és amikor rajta állott, a városi hatóságnak mindenkor segitségére volt; neki köszönhető a középvárosi temetőbe vezető útnak helyreállitása s ezzel párhuzamosan egy sétaútnak létesitése, melyek széleit akáczfákkal ültette be. Ő létesitette a fegyháztól nem messze diszlő s róla elnevezett, padokkal is ellátott csinos „*Vargha-sétatér*“-t. A fegyház nagy kertjét igen diszes karba hozta s annak keritése mellett, a diadalkapu közelében, akáczokkal szegélyezett utat létesitett le a Dunára s ezzel szemközt a nagyszerű fürdőt a fegyenczek részére. 1884-ben már a városi képviselő-testületbe is beválasztották, s mint képviselő mindig szivén hordta a város ügyeit s többször életrevaló inditványokat tett. — Mint már emlitők, ő szerkesztette a helyi nyomdában megjelent „*Fegyintézeti Értesitő*“-t. Az általa létesitett „*Vargha-sétatér*-“en nyári időben 1885. évben u. n. térzene tartatott, a midőn a rendezők a tért szépen kitisztittatták s az utakat felöntöztették. A közönség részére bor, sör és hideg ételek szolgáltattak ki. *Marczi zenekara* meg derekasan helytállott, minden hölgynek kedvencz dalát zenélvén el nem egyszer. — Vargha a szegények iránt jó szivű lévén, a városi kóroda javára 150 frtott tett át.

Ezen derék férfiú azonban, a ki a börtönügy terén oly fényes érdemeket szerzett, s kinek igazgatása alatt a fegyintézetben oly mintaszerű volt minden, nem sokáig élt; mert 1885. aug. 14-én reggeli 3 órakor szivszélhüdés következtében meghalt. Egészen váratlanul érte a csapás özvegyét s 4 kiskorú gyermekét; mert még előtte való este a „*Vargha-sétatér*“-en tartott sétahangversenyen jelen volt s családja körében ritka jó kedvben töltötte az estét, sőt *Aczél Béla* rendező urat még arra is fölkérte, hogy következő alkalommal, ha ismét jó kedve lesz, tovább játszasson a zenekarral. Este 10 óra után nem ment haza, hanem mozgást teendő, *dr. Rákosy Béla* fegyintézeti orvossal sétált a városban, de hazafelé mentében már rosszúl érezte magát és kérte dr. Rákosyt, hogy kisérje őt haza, a mit az meg is tett. De a fegyintézet kapuja elé érve, még rosszabbúl érezte magát, igen nehéz lélekzésről panaszkodott, most arra kérte dr. Rákosyt, hogy ne hagyja őt el, hanem maradjon vele, mert ő nagyobb bajtól fél. Erre felmentek lakásába, de alig hogy szobájába értek, fuldokolni kezdett, s rövid idő mulva lerogyott a földre, a szélhüdés balfelét érte, mire Rákosy dörzsöltetni kezdte, erre eszméletéhez is jött, de a mint az ágyba fektették, a szivszélhüdés véget vetett életének. — *Temetése* aug. hó 15-én, d. u. 5 órakor ment végbe. Részt vettek a

temetésen a váczi kir. orsz. fegyintézet tisztikara, a fegyőrség két szakasza testületileg, a 6-ik honvédhuszár-ezred tisztikara, a tüzoltótestület, a helybeli kir. járásbiróság, a városi tanács, a kir. adóhivatal testületileg, továbbá különféle egyletek s társulatok; az igazságyi miniszteriumot *Fabinyi* titkár és *Emerling* fogalmazó képviselték, s az igazságügy-miniszterium IV. ügyosztálya nevében egy koszorút helyeztek a ravatalra. Jelen volt a gyászszertartáson nagy számú közönség, közte a város összes intelligentiája. A koporsót a gyászkocsira a fegyintézeti tisztviselők vitték, a temetőben a gyászkocsiról pedig a sirba fegyőrök helyezték.

A sirnál *dr. Freysinger Lajos* kir. közjegyző következő emelkedett hangú s megható beszédben bucsuzott el a kitünő állami tisztviselőtől és jó baráttól: „Mielőtt koporsódat azzal, a mi benned földi volt, az örökkévalóság és feltámadás reményében átadnók az enyészetnek: — fogadd korán megnyilt sirod felett megdöbbenve álló barátaid búcsúszózatát. Saját semmiségünk érzete támad fel koporsódnál, s aggódva tekintjük a halál hatalmát, melyet megfejtetlen kérdőjelül állitott minden emberi törekvés elé a végezet. Napokkal ezelőtt még életerős férfi, a férfikor ifjuságában — telve nagy tervekkel s a messze jövőbe néző munkássággal, ki annyi erkölcsi halottat támasztott uj életre; — ma magad is halott! örökre halott! ki nem érzi se barátai, se szülői, se gyermekei, se szerető hitvese könyeit, — s kit nem támaszthat életre semmi emberi hatalom. — Fáj az enyészet látása mindenkor, de kétszeresen fáj, midőn egy betöltetlen *végzet*, és egy be nem végzett élet előtt nyilik meg a sir; midőn a körülötte állók kétkedő panaszra fakadnak, mért kelle épen ő neki ily korán és ily váratlanul kidőlni soraikból? — De e tépő fájdalomra, melyre nem ád balzsamot a föld, nekem ugy tetszik, magad nyujtod a vigasztalást.

„A férfi életét nem sárrá enyésző porsátorának évei, hanem tettei számitják; s ha tetteidet számitjuk: te eleget tettél és eleget éltél az emberi életre. Te is elmondhatod a római iróval: „*Non omnis moriar*“ — nem egészen halok meg, mert tetteidnek emléke virrasztani fog poraid felett. — Te nem csak mint hivatalnok, hanem mint ember, polgár, barát és családapa egyaránt kiváló voltál, s mi, kik hozzád közel állottunk, korán megnyilt sirod hantjainál teszünk tanuságot lelkes szivedről, mely mindenért, ami eszményi, ami szép, ami nemes, lelkesedni és tenni tudott, s mely izgalmaiban, *saját tüzében*, égette el magát, mint a keleti mesék madara, hogy uj életre támadván, mint szentelt hagyomány tanitson minket tenni és cselekedni, az emberiség, a haza, a közügy s minden nemes és hasznosnak szolgálatában. — Mit tettél hivatalodban, azt ismerte az ország és ismerni kezdte már-már a külföld; mit tettél városunkért, mely nem bölcsőd, de tevékenységed szerint szülőfölded volt, arra nyilvános választással felelt polgártársaid osztatlan szeretete; hogy mi voltál családodnak, arról szólani sem merek, nehogy kedveseid fáj-

dalmát tetézzem; de hogy mi voltál barátaidnak, arra csak néma könyünk lehet a válasz, mert a szó elhalna, mire szivünk legfenekéről felhozná érzelmeinket. — Mig e néma köny megkönnyebbit: rövid, de tettekben gazdag életed példája föllelkesit és megvigasztal. És e bánatos, de magasztos érzelemtől áthatva mondom hosszú utadra a bucsúszót: Isten veled! Isten veled!"

A koporsó fedve volt koszorúkkal, ezen kivül még egy külön kocsi is elhalmozva volt koszorúkkal. Ott volt az özvegy koszoruja, ezen kivül a következő koszorúk voltak láthatók: „*A fegyintézeti tisztikar szeretett főnökének*", — „*Az igazságügy-miniszterium IV. ügyosztálya a kitünő igazgatónak,*" — „*A váczi királyi járásbiróság tisztelete jeléül*", — „*A váczi fegyörség szeretett igazgatójának*", — „*A jó barátok a jó barátnak*", — „*Siketnéma-intézeti tanári testület tisztelete jeléül*", — „*A szegedi kir. kerületi börtön tisztikara*", — „*A szegedi kerületi börtön örsparancsnoka és a váczi fegyintezetnél szolgált őrség egykori főnökének.*" Továbbá láthatók voltak még koszorúk *Beliczay*-családtól, *Palkovics alezredestől*, *Dósa testvérektől*, *Pfáhn Károlytól*, *Ehrlich G. Gusztávtól* stb. — (V. ö. „*Váczi Közlöny*"-t 1885. 34. sz. U. a. 1886. máj. 2. 18. sz.) — A temétésre szülői is eljöttek Szabadkáról. A derék kir. orsz. fegyintézeti, királyi közvetitő és királyi államfogházi igazgatónak tetemei a középvárosi temetőben porlanak. A szokásos halálozási jelentést a fegyintézeti igazgatóság adta ki. — A *szept. 8-án* tartott városi közgyülésen olvastatott a városi polgármesternek *Varga János* városi volt képviselő elhunytáról szóló jelentése, melyben egyuttal felhivatott a közgyülés, hogy miután a megboldogúlt a gazdászati bizottság elnöke, és több bizottságok rendes tagja is úgy képviselői állás, valamint megürült bizottsági elnöki, illetve tagságai állásainak betöltése iránt intézkedni sziveskednék. *A képviselő-testület Varga János elhalálozását részvétteljesen tudomásul vette; emlékét jegyzőkönyvileg megörökiteni, s erről az elhunyt családját is értesiteni határozta.*

5. §. Kovách Ernő a kir. orsz. fegyintézet igazgatója másodszor.

Varga elhunyta után nemsokára a hármas intézet igazgatására *Kovách Ernő* helyeztetett át Illaváról Váczra 1885-ben. A derék férfiú, *Kovách Ernő* igazgató, született 1825-ben Türjén, Zalamegyében, a gymnasiumi tanulmányokat N.-Kanizsán elvégezvén, a bellovári (Horvátországban) cs. kir. katonai intézetbe lépett, s itteni kiképeztetése után Bécsben a magyar királyi testőrség tagja lett. Az 1848/9-ki szabadságharcz idején pedig ott találjuk őt is a hazáért küzdő vitéz hadseregben. *Szárics Bertalan* igy ir („*Bácska*" czimű, Zomborban megjelenő lapban, 1887. jan. 18., 5. sz.), a „*Még valamit a hegyesi csatához*" czimü czikkében felőle: „Meg kell emlitenem, ha már idáig jöttem, hogy *Kovách Ernő* őrnagyunk alig 24 év körüli

lehetett, azelőtt a gárdánál szolgált, magas, karcsú, szőke fiatal ember volt, igen szerény, csendes véralkatú, de mindenkinek kellemesen imponálni tudó, hivatalában igen szigorú és pontos egyéniség volt, ki néha pihenő óráiban egész gyermekiesen eljátszogatott egy lánczon tartott rókájával. Mindenben első volt a riadók alkalmával, ugy a hegyesi támadásnál is ez lehetett oka, hogy legénységének egy részét — de nem ám mind egyenként — felkölthette. Nemkülömben fel kell emlitenem azt, hogy *Kovách őrnagyunk* bármily exponált helyen állott elől, vagy hátul, a zászlóaljának, ha fedezeten, tehát álló helyben voltunk, ok nélkül helyéről meg nem mozdúlt, mint kőszobor állott a legsürübb golyózáporban órahosszat, mely előtt soha nem láttam lehajolni, vagy félreugorni, mint ahogy az különben szokás volt.“ Ő a 30. zászlóalj őrnagya volt, s mikép *Szárics* vélekedik, őt ezen csatában fogta el az ellenség. Egy ideig Pesten az u. n. „*uj-épület*“-ben is időzött a fogságban. Az aradi várban kötél általi halálra itéltetett, de kegyelemből 16 évi várfogságra lőn az itélet változtatva. Utóbb a többi megkegyelmezettekkel együtt ő is szabadon bocsáttatott.

A derék s vitéz őrnagy különben is igen szeretvén az irodalmi foglalkozást, fogságában, a szabadságharcz történetére vonatkozólag oly nevezetes Naplókat irt, a melyekben lévő igen sok és érdekes adatok nélkül nem lehet teljes és kimeritő a nevezett, örökre nevezetes szabadságharcz története. *I. Naplójában, statisztikai szerkezetben van az aradi várban 1848/9-ben a magyar önvédelmi harcz folytán letartóztatott magyar foglyoknak névsora.* Kivégeztettek 16-an. — 2. Azok, kik azelőtt már az osztrák hadseregnél tiszti ranggal birtak. 480-an. — 3. Azok, kik csak a magyar hadseregnél voltak honvédtisztek. 46-an. — 4. Az erdélyi hadseregbeli honvédtisztek. 34-en. — 5. Polgári állásuak 20-an. Mindössze : 596. — II. Napló az uj épületi s a III. az aradi fogságot tárgyalja. — Ezek egyikében egyes szabadságharczi nevezetes férfiak életrajzait is megirta igen kedves irályban, melyet itt-ott humoristice is füszerezve, nagyon meglepi az olvasót, valamint igen jó hatással vannak az ezen Naplók tárgyaiban sok helyen előforduló, egészen meglepő hasonlatosságok. A szépen, tisztán irott Naplók nagyon megérdemelnék, hogy sajtó utján közkincscsé lennének. Az érdemdús őrnagy úr ezen Naplók megirásával bizonyára igen meleg köszönetet érdemel a kedves magyar haza és főkép az irodalmi férfiak részéről. Valamint e sorok irója is forró köszönetet mond ő ngnak, hogy ama Naplókat vele közölni méltóztatván, igy alkalma nyilt arra a közönség figyelmét fölhivni. — Egyébiránt, hogy Kovách Ernő úr mily pontosan teljesiti igazgatói tisztét, mutatja az is, hogy Váczon most már 2-szor és Illaván is alkalmaztatott ily minőségben. — Váczon ismét buzgón látott hozzá, hogy tisztkedése minden teendőit betöltse. Igy 1886-ban a „*Varga-sétatér*“, melyet az elhunyt igazgató oly gonddal ápoltatott, már ugyancsak szomorú sorsra jutott. Az utak rendetlenek és bur-

jánnal voltak benőve, a padok megrongálva, mit nem is csodálhatni, mert a sétatér minden felügyelet nélkül állván, pajkos gyerekek, garázdálkodó suhanczok és kóbor ebeknek volt tanyája. De örömmel értesült kiki, hogy *Kovách Ernő* fegyintézeti igazgató folytatja jeles elődjének megkezdett munkáját és rabokat rendelt ki, kik az egész sétatért jobb karba hozták. Kár is lett volna a város ezen egyetlen szép fejlődésnek indult sétaterét is az enyészetnek kitenni. — *Csávolszky József* kanonok kezdeményezése és *Kovách Ernő* kir. fegyigazgató áldozatkészsége folytán az 1887. évi őszszel vétetett munkálatba a hétkápolnai út rendezése is. Az útnak kétharmad része 1880. áprilhóban már tökéletesen helyreállitva volt s a város közönségének szép és kellemes sétányt nyujt a hétkápolna s hires forráshoz. Ezen út 114 éven át nem látott *Migazzi* bibornok és váczi főpásztor óta ily nagyszerű helyreállitást.

Kovách Ernő, kir. fegyintézeti igazgató, a „*Magyar Jogász-Egylet*“ kebelében alakult börtönügyi bizottságnak 1888. márcziushó 7-én Budapesten tartott értekezletén, mint meghivott szakértő, szintén részt vett. — *Fabinyi Teofil* igazságügy-miniszter, *László Zsigmond* min. tanácsos kiséretében 1887. áprilhó 4-én váratlanul meglátogatta az itteni országos fegyintézetet, a kir. közvetitő-intézetet és az államfogházat, mely alkalommal mindent behatóan megvizsgált. Épen a déli órákban egy meghalt fegyencz temetése volt s a miniszter ő nmlga jelenlétével tisztelte meg az udvaron tartott szertartást. Elbúcsuzása alkalmával teljes elismerését fejezte ki az összes tisztviselőknek szakszerű eljárásukért, de különösen *Kovách Ernő* igazgatónak, az intézetek tapintatos vezetéséért. — Ezen fáradhatlan tevékenységű igazgató szerkeszti a „*Fegyintézeti Értesitő*“-t, melynek példányai a fegyintézeteknek szoktak megküldetni s néhány éve, az 1848/9-ki szabadságharcz idejéni alvidéki táborozások egy részét, mint részvevő, helyreigazitólag leirta a „*Váczi Közlöny*“-ben. — Éljen szabadságharczunk ezen kitünő alakja sok éveken át, növelje honfiúi érdemeit azzal is, hogy minél több megjobbúlt és munkás egyéneket adjon évenként vissza az emberi társadalomnak! . . .

VII. FEJEZET.

Különféle állami hivatalok ismertetése.

1. §. A honvéd-lovasság, igazságszolgáltatás, járásbiróság és telekkönyvi hivatal.

Váczon az u. n. főutczai nagy-kaszárnyában az ujabb időben vadász-katonaság feküdt s a városnak nagy élénkséget adott és ezen pénzforgalom emelte a polgárság jólétét. E katonaság eltávozta után, évek multán az állami csendőrség begyakorló iskolája lett ezen épületben fölállitva. — A kosdi vámháznál, a honvéd huszárok részére

1874-ben lavassági kaszárnya épittetvén és rendeztetvén be, az 1874. évben fölállitott 6-ik honvédezred székhelye lett Vácz. Az itteni első parancsnok volt: *Szarvaskendi Sibrik Antal*, ki Peitler A. József püspök ő nmlgnak aranymisei ünneyélye alkalmából az ő üdvözletére menendő, a vaggon lépcsőjéről az utban szerencsétlenül lecsúszott, lábát e miatt operáltatni kelvén, ebbe belehalt s a közkedveltségű, különben már nyugalmazott alezredesnek tetemei ott nyugszanak Budapesten a kerepesi temetőben. Utódja lett *Palkovics* alezredes úr a parancsnokságban. A régi főutczai kaszárnya nagy udvara hátsó részében az ujabb időben igen alkalmatos lóidomitó helyiség u. n. „*lovarda*“ emeltetett, melyben a lovak kiszabott időben a hadi mozdulatokban gyakoroltatnak. — *Igazságszolgáltatás* tekintetében Vácz a Budapest-vidéki kir. törvényszékhez tartozik, melynek elnöke: *Bogisich Lajos*.

A váczi kir. járásbirósági hivatal részére, az ujabb időben, a főutczát disztelenitő hirhedt „*Faszl*,“ máskép „*aranyhordó*“ nevű korcsma, mely utóbb katonai lakul is használtatott, — *Hoffmann* (most már *Udvardi*) ácsmester, épitészi vállalkozó által azon diszes alakban, melylyel most a tért disziti, szépen kiépittetett. Midőn ezen csinos épület alapját ásták, a földben volt sok kövek közt olyanokat is vettek ki e szerény sorok irójának jelenlétében, melyek a régi székesegyházból valók lévén, azokat a sz. Ferenczrendi kolostor kamrájában biztos helyre tétettem, mig majd a váczi régészeti muzeum beszervezése után azok abba elszállithatók lesznek. E körülmény azt mutatja, hogy midőn a váczi vár is, mint a többiek, hogy abban a törökök, ha tán még visszajöttek volna, magokat meg ne erősithessék, lőporral a levegőbe röpittetett, az igy szétrombolt vári épületek köveit, kivált a közelebbi lakosok, házaik épitésére használták, s igy jutottak a nevezett kövek a „*Faszl*“ alapjába. Különben a sz. Ferenczrendiek temploma, kolostora, épületei s ezek keritései is mind az emlitett módon szétrombolt vár köveiből emeltettek. A járásbirósági hivatal először a *Monszpart*-féle házban, aztán *Bartsé*ban s végre azon *uj épületben*, mely részére állandó helyiségül *Udvardi* által épittetett 1880-dik évben, lőn elhelyezve. *A váczi kir. járásbirósághoz tartoznak*: Vácz városa a Sügyi pusztával, Acsa, Bottyán, Csomád, Csővár, Duka, Dunakesz Alag pusztával, Fóth Sikátor pusztával, Kis-Némedi, Kis-Szent-Miklós, Kis-Ujfalu, Mácsa (Naszál p.) Püspök-Hatvan, Rátót, Rákos-Palota (K. Megyer p.), Szilágy (Szór, Galambos, Cseres puszták), Tóth-Györk, Vácz-Hartyán, Veresegyház és Zsidó (Magyarka és Ecskendi puszták). — A járásbiró intézi az elnöki, öröködési, és polgári ügyeket; az egyik albiró a polgári és kisebb polgáriakat; a másik a fenyitő és kihágásiakat; az aljegyző meg a bűnvizsgálati ügyeket s előnyomozásokat. Első járásbiró volt *Belicza Pál*, ki a városnál különféle hivatalokat viselt előbb, Váczról járásbirónak azután Nagy-Kátára neveztetvén ki, itt néhány évig működött e minőségben; majd nyugalmaztatván, Váczra

tért vissza s itt nemsokára elhalt. Belicza utódja lett a váczi járásbíróságban *Szántay Adolf*, ezé *Vörömarty János*, ki után a multkor *Helcz Ferencz*, az esztergomi plgrmstr testvére neveztetett ki. Különben a járásbirói hivatal ügyeit viszik: 1 kir. járásbiró, 3 albiró, 1 aljegyző, 3 irnok, 1 joggyakornok, 3 dijnok, 1 hivatalszolga, 2 kézbesitő, 1 börtönfelügyelő, 1 börtönőr, 2 végrehajtó.

Már 1875. szept.-hóban tartott városi közgyülésen szóba hozatott, miszerint *a Váczon létrehozandó telek-könyv ügyében a kormányhoz intézendő felirat szerkesztésével* a képviselőtestület egy kiküldöttséget bizna meg. Mi meg is történt, mert e végre *Bogányi József, dr. Kiss József* és *Pesko Medárd* képviselő utakat bizta meg. E felirathoz a pesti tvszéknél *Medrei* úr gyüjtötte a statisztikai adatokat. Amint Vácz-kerület országos képviselője, *gr. Ráday Gedeon* a delegátiók bécsi üléséről haza érkezett, azonnal megtette a magyar kormánynál a kellő lépéseket. — Az 1880. máj. 9. városi közgyülés késznek nyilatkozott a tkönyvi hivatal részére a főutczáni vadászlaktanyát 20 évre átengedni s a költözködési költségekre egyszermindenkorra 300 frtot szavazott meg. — Olvastatott 1880. szept. 11-ki rendkivüli gyülésen a pestvidéki kir. törvényszéki elnök úr 1806/80. sz. a. szept. 6-án kelt átirata, melyben *Vácz város közönségét értesiti, hogy a váczi kir. járásbirósággnak telekkönyvi hatósággal való felruházására az igazságügy-miniszter hajlandó azon esetben, ha az „arany-hordó" vendéglőt a telekkönyvi hatóság Váczon maradása idejére a kincstárnak visszteher nélkül a város átengedi, s hozzá még az uj hivatal felszerelési s átszállitási költségeit viseli.* — Hosszas vita után a kivitel módozatai fölött, végre a közgyülés az elnöklő plgrmster előterjesztésére a roskadozó *„arany hordó* visszteher nélküli átengedését, mi által a város nem veszit, hanem csak nyer, lévén azon épület föntartása rá nézve csak teher, — elhatározta, a felszerelési és hurczolkodási költségekre a bizonytalan összeg helyett pedig 600 frtot ajánlott fel. Az egész ügy végleges lebonyolitására és a város ezen ajánlata elfogadásának kieszközlésére, végre a plgrmstr elnöknöklete alatt egy három-tagu küldöttséget választott, melynek tagjai a plgrmstren kivül *Bartos Imre* és *dr. Freysinger Lajos* képviselők voltak.

Az ügy, mely mint tengeri kigyó évek óta húzódott, ezzel véglegesen megoldatott. Város és járás telekkönyve tehát nem sokára Váczra költözik, s ez által a város nemcsak tekintélyben, hanem anyagi haszonban is gyarapodni fog. Leginkább fog azonban nyerni vele az alvárosi főutcza, mert a kormány a hivatalos átirat szerint 3most az egész utczát éktelenitő *„arany-hordó"* laktanyát 11,942 frt a5 kr. költség-előirányzattal a járásbiróság számára diszes épületté fogja átalakitani. Mi a lassan épülő városra szépitési tekintetben is nem kis nyereség. A jkönyv hitelesitése, vagyis az „arany-hordó" átengedéséről szóló kötelező nyilatkozat a szept. 13-án tartott ülésen hitelesittetett meg. — Tagadhatlan, hogy a telekkönyvi hiva-

talnak Váczra történt áthelyezése által a város csak nyert lendületében. Helybeliek számosan kimélik meg az útiköltséget, nem kellvén nekik telekkönyvi ügyben Bpestre lefáradniok; a vidéki emberek is most már az ily ügyekben Bpest helyett Váczra jönnek, s ha már itt vannak, be is vásárolnak egyuttal, mi által a piacz s kereskedelem forgalma nyer. De nyer ezzel a birtokosok személyes hitele is; mert a vagyoni viszonyaik itt helyben konstatálhatók; a pénzintézetek gyorsabban forgathatják tőkéiket, s a hagyatéki, árvaszéki ügyek is hamarább intéztethetnek el, mi viszont az egész polgárság érdekében áll, s a mi végre a telekkönyv személyzetét illeti, a tisztviselőknek itteni letelepedésök által minden tekintetben csak nyert a város.

Azért hát *elismerést az érdemnek!* A városi képviselet 1881. nov. 6-ki közgyülésének tárgysorozatára azon örvendetes tárgyat is kitüzte, hogy *a telekkönyvi hatóság működésének megkezdéséről szóló hivatalos jelentés* megtétessék. A város közönsége kifejezte örömét és hálás elismerését azok iránt, a kik buzgólkodásának köszönhető, hogy Vácznak már van telekkönyvi hatósága is. És a tekintetben, hogy itt a járásbirósághoz telekkönyvi hivatal is kapcsoltatott, *Bogisich Lajos* pestvidéki királyi tvszéki elnök úré az oroszlánrész, ki mióta a nevezett tvszék élére állittatott, nem szünt meg a város iránt a legmelegebben érdeklődni. Ő kezdettől fogva azon volt, hogy amit elődei elleneztek, az teljesedjék, t. i. hogy a váczi járásbiróság telekkönyi hatósággá emeltessék. De nemcsak ez az egyedüli érdeme; mert buzgósága számtalanszor vezette őtt Váczra, és csakis az ő helyszinén szerzett tapasztalata és szivós kitartásának köszönhető, hogy a régi roskatag laktanya helyébe államköltségen egy diszes épület emelkedett a város főutczáján az igazságügy hajlékaul, s hogy ez épület a modern igényeknek megfelelőleg, ugy lőn belsőleg felszerelve és berendezve, hogy itt a járásbiróság ma ritkitja párját az országban. Azért, midőn a közgyülés a nevezett tvszéki elnök úrral szemben kimondotta, hogy érdemet szerzett e körül, és őt mint jótevőjét tekinti, csak önmagát tisztelte meg. — Igen *dr. Freysinger L.* kiemelvén B. L. kir. tanácsos, tvszéki elnök úr érdemeit, melyeket a telekkönyvnek e városba hozatala által tanusitott, — erre a közgyülés elhatározta jkönyvi kivonatban fejezni ki a város köszönetét.

Mióta a telekkönyvi hivatal rendeltetésének megfelelőbben rendeztetett be, kinek-kinek módjában áll a telekkönyvi állapotot bármikor megtekinteni. Ezen könnyűség, melylyel bármely érdekelt fél a telekkönyvi állapotot megtudhatja, minden esetre észrevehető az egész járás telekkönyveinek állapotában beállott vállalkozásokon. — Alább adjuk azon változásokat, melyek az 1882. év elején, julius 31-ig, 7 hónapon keresztül beállottak, külön, és azon változásokat, melyek aug. 1-től állottak be, szintén külön. Már előre is mondhatjuk, hogy mig a telekkönyvi hivatal Budapesten volt, mig tehát ahhoz csak nagyobb költségeskedés után lehetett jutni, addig a telekkönyvi

állás változása igen lassan és nehezen mehetett; mióta azonban az itt Váczon van, bármiféle telekkönyvi jog szerzése, változása és megszünése könnyebben eszközölhető. — *Lendületet nyert különösen a hagyatéki átadás.* Ugyanis a felek, az árvaszék, a közjegyző, a biró hamarább végeznek. A telekkönyv megszerzése azelőtt heteket, hónapokat vett igénybe, mig most egyszerű megtekintés pótolja a telekkönyvi kivonat megszerzését. Időt és költséget is nyert mindenki, kinek telekkönyvi ügygyel van dolga. — Hogy mindjárt a hagyatéki ügyeknél maradjunk: az első félévben tudvalévőleg (7 hó alatt) hagyatéki eljárás utján átadatott összesen 1649 frt 19 kr. értékű ingatlanság, a 2-ik félévben (5 hó alatt) pedig 46,992 frt 62 kr., vagyis az első félévben hónaponkint átlagosan átadatott 235 frt, a 2-ik félévben pedig hónaponkint 9,398 frt értékű vagyon. — *Ugy aránylik az első félévben átlag egy hónapra eső haláleset következtében beállott birtok-változások értékének összege o. é. frtokban kifejezve, a 2-ik félévben átlag egy hónapra eső ugyanilyen birtokváltozások értékének összegéhez, mint 235 : 9398-hoz.* Az első félévben beállott birtokváltozás 100 frtjára a 2-ik félévben esik 3999 frt; *vagyis a 2-ik félévbeli ilynemü birtokváltozás* $39._{99}$*-szer annyi, mint az 1-sö félévbeli.*

Nem ugyan ily óriási, de mindenesetre szembetünő a különbség az alábbi kimutatásban közlött telekkönyvi állapotok egyéb változásainál is. *A szerződés utján beállott birtokváltozásnál* az első félév minden egyes hónapjára átlag esik 8869 frt, a 2-ik félévben pedig ugyanannyi időszakra 11,208 frt érték; vagy miután az első félévben a végrehajtási árverés utján beállott birtokváltozás nincsen külön kitüntetve, a 2-ik félévben pedig ez is külön van, ha a végrehajtás utján beállott birtokváltozások értékéhez (10682 frt 50 kr.) a 2-ik félévben szerződés utján beállott birtokváltozások értékéhez (56,043 frt 49 kr.) adjuk, kitünik, hogy a 2-ik félévben ez uton beállott birtokváltozások értéke havonkint 13,345 frt 19 kr. *A szerződés utján beállott zálogjogi bekebelezéseknél* az 1-sö félév egy hónapjára esik 34,354 frt 28 kr., a 2-ik félév ugyanily időszakára pedig 193,871 frt 72 kr. — Igen érdekes statisztikai elmélet férne a birtokváltozások értékének a zálogjogi bekebelezések értékével való összehasonlitásához. — Az összes birtokváltozás 1882. évben 177,451 frt 47 kr. értéket, a zálogjogok bekebelezése pedig 1.221,992 frt 81 kr. értéket képvisel: vagyis a birtokváltozások (az adás-vétel tárgyának) értéke az 1882. évben úgy aránylik a zálogjogi bekebelezések (az ujonan szerzett zálogjogok) értékéhez, mint $177{,}451._{47} : 1{,}221._{81}$-hoz. — A zálogjogi terhek keletkezése tekintetében mindazonáltal örömmel kell constatálni azon mindenesetre fontos különbséget, hogy mig a 2-ik félévben keletkezett terhek közül az önkénytesen (illetve kötelezvény utján) keletkezett zálogjogok 56,043 frt 49 kr., addig a kényszer (végrehajtás) utján szerzettek csak 10,682 frt 50 kr. értéket képviselnek. — Lássuk már ezen táblázatot:

A váczi kir. járásbiróságnál 1881. évben beállott birtok- és

teherváltozások kimutatása: I. *Birtokváltozás.* 1. *Szerződések által* aug. 1-től 56,043 frt 49 kr. Jul. 31-ig 62,083 frt 67 kr., összesen: 118,127 frt 16 kr. — 2. *Végrehajtás utján* jul. 31-ig, aug. 1-től 10,682 frt 50 kr. — 3. *Haláleset következtében* jul. 31-ig 1649 frt 19 kr., aug. 1-től 46,992 frt 62 kr., összesen 48,641 frt 81 kr. *Mindösszevéve:* 177,451 frt 47 kr. — II. *Zálogjogi bekebelezések.* 1. *Szerződés által* jul. 31-ig 240,480 frt 1 kr., aug. 1-től 969,385 frt 61 kr., összesen 1.209,838 frt 62 kr. — 2. *Előjegyzés igazolása által* 4134 frt. — 3. *Végrehajtás utján* jul. 31-ig 2810 frt 19 kr., aug. 1-től 5210 frt., összesen 8020 frt 19 kr. *Mindösszevéve:* 1.221,992 frt 81 kr. — III. *Zálogjogok törlése:* jul. 31-ig 914,982 frt 7 kr., aug 1-től 671,514 frt 67 kr., összesen 1.586,496 frt 74 kr. — Van a járásban összesen 11,345 darab telekjegyzőkönyv, mely összegből Vácz városára esik 3732 darab. — 1881. aug. 1. óta összesen 107 darab uj telekkönyv nyittatott. — *A váczi kir. járásbiróság polgári büntető és telekkönyvi osztályának* 1885-ben beérkezett 5508 polgári, 4014 bünvádi és 6009 telekkönyvi beadvány, összesen 15,531. szám. Ebből elintéztetett 5409 polg., 3997 bünt. és 6000 tlkvi szám. Hátralék maradt 99 polg. és 17 btő beadvány. Ugyancsak *e kir. járásbiróság tlkvi osztályának kimutatása:* összes birtokváltozás 566 esetnél 515,212 frt 82 kr. értékben; terhek bekebelezése 541 esetnél 416,363 frt 43 kr.; terhektöli felszabaditás (ingatlan árverés, terhek törlése) következtében 541 esetnél 203,251 frt 87 kr.; egyszerű előjegyzés 18 esetnél 6545 frt 78 kr. értékben; a végrehajtási jognak már fönálló követeléseknél való bekebelezése 77 esetben 10,494 frt 71 kr.; végre betáblázott követelés átruházása 10 esetnél 6098 frt 78 kr. értékben. (V. ö. „Váczi Közlöny"-t 1880. 18. sz. — U. a. 1882. 2. sz. — U. a. 1882. 24. sz. — U. a. 1886. 2. sz. stb.)

2. §. Közjegyzői, kir. adóhivatal, fogyasztási-, posta-, távirda-hivatal s ügyvédi kar.

A kir. közjegyzői hivatal a 70-es években hozatott be Váczra. Első közjegyző volt dr. Freysinger Lajos, a szép képzettségű, ügybuzgó, a városi, társadalmi, egyleti stb. ügyek és dolgok vitelében járatos s igen nagy befolyású férfiú a közügyekre. Született Váczon s ma élete s kora virágában lévő. Hivatala eleinte jó ideig a középváros egy bérházában volt, jelenleg pedig már fáradságos működése gyümölcséből szerzett diszes házában van közel a járásbirósági hivatalhoz az alvárosi főutczán. Ezen két utczára nyiló házat, melynek jó karba hozatala, átalakitása és diszitésére sokat költött, 6001 fton a Havasy-örökösöktől vette. Hivatalát szorgalmasan és pontosan viszi. — *A cs. kir. pénzügyi kerületi igazgatóság* 1861. febr. 2-án Balassagyarmatról tétetett át Váczra. Pénzügyi tanácsos és pénzügykerületi igazgató volt: *Báró Bibra Frigyes,* I. rendű pénzügykerületi biztos *Schwarzböck Ignácz,* számos hivatali tisztek lévén alantasaik.

— *A váczi kir. adóhivatal*, melynek adópénztárnokai voltak az ujabb időben egymásután: *báró Salhausen*, *Hangel*, *Gausé Henrik* és *Dorcsák* urak, *ezen területre terjed ki:* Acsa, Bottyán, Csomád, Csővár, Duka, Dunakesz (Alagh p.), Fóth (Sikátorral), Kis-Némedi, Kis-Sz.-Miklós, Kis-Ujfalu, Mácsa, Püspök-Hatvan, Rákos-Palota, Rátót, Szilágy (Szór, Cseres és Galambossal), Sződ (Csörög és Göddel), Tóth-Györk (Almással), Uj-Pest (Káposztás-Megyerrel), Vácz (Nagyszál, Alsó-Pencz, Sügyivel), Vácz-Hartyán, Veresegyház, Zsidó. Ezen hivatal előbb a Holmán-féle házban volt évekig, honnét az ujabb időben Fortuner úr házába helyeztetett át, és most a már emlitett Dorcsák Imre úr az adópénztárnok, kinek s alantosainak hivatali müködésök tere igen nagy és fáradságos. — *A fogyasztási adót* jó ideig bérletben tartotta egy ily dologban igen nagyban vállalkozó zsidó a legujabb ideig, a midőn a város házilag kezdte kezelni s most ennek hivatala szintén a városházban van fölállitva.

A királyi postahivatal Acsáról 1784. márcz. 22-én tétetett át Váczra. Nem régen haltak el Váczon *Verner* és *Vindisch* tisztes polgárok, a kik postások voltak s előttök sok évekig valami *Fejér* és *Weiszkopf* urak. Az osztrák kormány idején már az u. n. paradicsom-utczában s aztán is itt, egymásután 3 házban volt a postahivatal elhelyezve s *Fortuner Pál* ur volt sokáig a postamester, kitől e tisztet átvette helyettese és fia, *Fortuner (Várföldi) Elek* úr, a derék zenész és dalmester. Atyja házában is, a paradicsom-utczában, melyben most a kir. adóhivatal van, volt a posta ő alattok. A 60-as években az egyszerü bélyeges levelek egy évi forgalma: keresztülmenő 58,488; helyben általadott 100,896; és helyben feladott levelek száma 91,272, összesen 250,566 volt. *Pest felé* naponként reggel 4 és d. u. 3 órakor; *Bécs felé* naponként d. e. 11. és este 11 órakor; *Kassára* és *Rozsnyóra* naponként $^1/_2$6 órakor reggel, még pedig hetenként 4-szer málhakocsi és 3 levélposta. A váczi posta mellékállomása volt *Pencz* és *Vácz-Hartyán*. A váczi postán a város évenkint átlag 4000 frt ára bélyegjegyet, 60,000 darab levelezési lapot fogyaszt. Utalványforgalma 300,000 frt. Pénzküldemény-forgalma 5 milló frt. Hirlap érkezik 100,000 db., az 1880. évi „*Váczvidéki Képesnaptár*“ szerint. Ide tartoznak: Duka, Rátót, Sződ, Agárd, Rád Kosd községek, Cselőte, Sződ-Rákos s Csörög puszták. *Az ujabb időben ezen posta államivá tétetett*, a csillag-utczai Serédy-féle házba vitetett át igen alkalmatos helyre s megfelelő számú postahivatalnokokkal stb. láttatott el. — Első főnöke *Biringer János* úr.

A *távirda állomás* a közönség használatára 1858. okt. 28-án adatott át. Rendes hivatali órák voltak: d. e. 9—12-ig s d. u. 2—7 óráig. Vasárnap: d. e. 8—9, d. u. 2—5 óráig. A magánsürgönyök évi forgalma körülbelül 1680-ra rúgott még ekkor. Állomási felügyelő volt: *Knaipp N. János*. Már 1878-ban feladatott 5140 és érkezett 6355 távirat. Bevétetett 2378 frt. Ekkor főnök volt: *báró Metzger Miksa*, kezelőnő: *özv. Orphanides Jánosné;* aztán volt egy vonalőr s

egy kézbesitő. A távirda-hivatal jó ideig a sáros-utczábani *Bartos*-féle emeletes házban volt, honnét a jószágkormányzói lak átellenébeni *Margetsch*-házba helyeztetett át a mérsékeltebb bér miatt, s 1886-ban a postahivatallal egyesittetvén, a nevezett *Serédy*-házba vitetett át a „*Csillag-utczá*"-ba s az oszlopok itt állittattak fel, melyek nem kissé csintalan kinézésüek, s nem igen illenek a csinos utczához. Igaz, hogy a helyi távirda-hivatalnak a postával történt egyesitése előtt évi 2305 frt bevétel mellett 3051 frt kiadása volt; az egyesités után a bevételek a kiadások irányában nem növekedvén, szintén deficzittel küzdött: lévén ugyanis a bevétel a fentebb kiirt 2305 frt, a kiadás pedig 2382 frt és igy az igazgatóság nem fordithatott még több költséget az oszlopokra. Azért ugy okoskodnak többen, hogy ha már a vasoszlopokra nem telik is pénz, legalább a létezők valami tetszetős festékkel bevonattak volna a jobb izlés kedveért. — *A helybeli táviró hivatal forgalma 1886-ban* ez volt: I. *feladatott* összesen 4520 távirat, melyből 97 állami, 225 szolgálati s 19 közérdekü volt; 517 Austriába, 4 Bosniába, 8 Francziaországba, 66 Németországba, 1 Olaszországba, 4 Svajczba, a többi, vagyis 3920, Magyarország különböző helyeire küldetett. E táviratokért az összes bevétel volt 2305 frt 42 kr. — II. *Érkezett* összesen 5867 távirat, melyből 195 állami, 263 szolgálati s 269 közérdekü volt; 668 Ausztriából, 1 Bosniából, 14 Francziaországból, 28 Németországból, 1 Olaszországból, 4 Svajczból, 1 Amerikából s 5150 hazánk egyes helyeiről érkezett. Átmenő távirati levelezés 26 drb volt. — Végre megemlitjük, miszerint *Piufsich* és *Tarcsay* ngos urak kényelmére *magán-távbeszélő* (telephon) is létezik Váczon, mely a két diszes úri ház közötti kertek s udvarokon állitott oszlopokoni sodrony közvetitésével működik.

Váczon jelenleg a következő *ügyvédek* müködnek: *Balás Imre, Buris Pál, Gallé József, Gállik Sándor, dr. Krno Péter, dr. Csányi János, Nikitits Sándor, Reiser Béla, Peskó Medárd,* kik a budapesti ügyvédi kamara lajstromába irvák be. — Váczon az utóbbi években ezen ügyvédek haltak el: *Batta Mihály, Bogányi József, Drágffy Sándor, Eliássy Gyula, Kallós Zsigmond, Korber Károly, Krenedits Márton, Németh Ede, Torday József, Velzer Imre.*

3. §. Egészségügyi állapotok Vácz városában.

Tekintve e város népségét, eléggé ellátva van az egészségigényelte eszközökkel. Igy a helyi irgalmas-rendieknél van egy jól berendezett kórház 12 ágygyal, melyből nyolcz alapitott, minthogy a nemrég Budán elhunyt *gr. Zichy Hippolyt* pápai praelátus ő mlga is egy ágyalapitványra ide 600 frtot hagyott. — Aztán van a városnak egy közkórháza 14 ágygyal, melyben évenkint körülbelül 80-an gyógykezeltetnek s láttatnak el 40 kr. napidijért. Rendes orvos *dr. Bolgár Lajos* és sebész *Krämer Gyula*, kik naponkint szorgalmasan ellátogatnak a kórházba. Harmadik kóroda lesz az idegen

eredetű váczi beteg cselédek részére az u. n. Muzslay-házban, a mint már föntebb is említők. A püspöki ápolda a páli sz. Vincze-nénikékre van bizva, kik a szegény eltörődött aggokat és öregeket gondosan és szeretettel ápolják. Ide is naponkint pontosan eljárnak a nevezett két, városi rendes orvosok. Aztán a város, a jótékony nőegylet, a káptalan, a szegények intézete, az ujon keletkezett páli sz. Vincze-egylet is stb. sok szegényt segélyeznek évenként. Van aztán a Dunán egy jó hidegfürdő uszó-iskolával, melyet saját költségén állitott és tart fön évenként, a fürdő-idény alatt, a maga kárával többnyire *Rassovszki Márton*, és 1878-dik év óta van Váczon meleg, sőt gőzfürdő is, melyek *Udvardi* ácsmester által létesittettek s aztán egy bécsi épitészi czég *(Honusz* és *Endl)* birtokába mentek át. — Van Váczon két jól berendezett *gyógyszertár* is; az egyik az irgalmas-rendieké, egy fő- és egy algyógyszerész kezelése alatt. A másik a „*Szentlélek*"-hez nevezett városi gyógyszertár. Ezt előbb *Pencz* birta, kitől átvette *Reichenhaller*, ez eladta *Raduleszku Györgynek*, ez pedig *Urszini Arnold* urnak.

Váczon a 70-es években volt 6 orvos, 7 sebész, 2 gyógyszerész s 16 okleveles szülésznő. Az orvosok közül egy városi 200, egy nyugalmazott fegyházi 600, egy rendes fegyházi 1000, egy vasuti orvos 300 frttal fizetve; a sebészek közül egy városi 100 s egy megyejárási 400 frttal, a szülésznők közül kettő városi 10—10, egy megyei 100 frttal fizetve évenként. — Jelenleg orvosok Váczon: *dr. Argenti Döme* kir. tanácsos, *dr. Bolgár Lajos* városi physicus, *dr. Nagy (Grosz) Ármin*, *dr. Pauer Béla* (honvédhuszároké), *dr. Rákossy Béla* (fegyházi), *dr. Steiner Márton* (vasuti). Az irgalmas-rendieknél egy fő- s egy alorvos müködik a kórodában. Van egy sebész: *Krämer Gyula*, városi másodorvos. Az ujabb időben elhalt orvosok: *Erdey (Grünwald) Pál dr.*, váczi volt főorvos; *Senor Frigyes dr.*; *Ströber János* sebész, több mint 30 éven át volt városi másodorvos; *Bednárik Angelus* sebész, az irgalmas-rendieknél; *Dobróczky János*, müködött sok évig a püspöki ápoldában, *Rothenburg Archangelus* sebész, az irg. rendi házban, *Kreczmajer Ignácz* sebész és *Emrich Gottfried*. — Ezen adatok eléggé bizonyitják, miszerint az egészségügyi állapotok rendesek Váczon.

VIII. FEJEZET.

Különféle közlekedési eszközök.

1. §. Első csász. kir. szabadalmazott Duna-gőzhajózási társulat, és vasúti állomás.

a) A társulatnak első gőzhajója 1840. év elején érintette Vácz városát először, s azóta az egész Dunával s annak mellékfolyóival, rendes közlekedési összeköttetésben tartja, különösen pedig Pest és

Vácz között naponta háromszor, — Vácz és Bécs között ellenben naponta egyszer lehet, az elismert, szokásos amerikai modorban, csinosan épült hajókon közlekedni. Ennek a társaságnak sikerült a magyarországi nyersanyagokkal való kereskedésnek nagyszerű forgalmi lendületet adni, mert nagyszámú hajóival; 130 gőzerejű hajóval s több mint 1000 uszálylyal, melyekkel a Dunán Donauwörthtől Galaczig; a Dráván Légrádtól a kiömlésig; a Tiszán Náménytól a torkolatig; a Száván Sziszektől Zimonyig; a Ferencz- és Bégacsatornákon pedig egész a Dunáig rendes közlekedést léptetett életbe. Az igazgató székhelye Bécs. A váczi állomás ügynöke volt *Leipolder József*, jelenleg pedig *Rónay* után állomási főnök: *Dobó István*; aztán jönnek a pénztárnok, szállító, szállitmányi felügyelő, térmester, iroda-szolga s a kikötői legénység. — Létezett évek előtt, részvényekre alapitott „*Magyar Dunagőzhajózási társulat*“ is; de a mely a rendetlenség és hanyagság miatt a versenyt a mindig ellene tört osztrák társulattal meg nem birván, a részvényesek nagy kára és szomorúságára megbukott! — A gőzhajó-kikötője előbb a „*Fehérhajó*“ vendéglőn fölül, aztán ennek átellenében a legalkalmatosabb helyen volt; most meg a püspöki kert alatti, előbb *Cacciári* ácsmester háza előtt, melyet *Csiszár János* váczpüspök-uradalmi jószágkormányzó vett meg tőle, van, kibérelve lévén 20 évre a nagyon szorúlt helyiség. — Rónay Gyula 1887. decz. 14-én Esztergomban, hol nyugalomban élt, elhalt 53-dik életévében. Mint váczi gőzhajózási ügynök a 70-es években élénk szerepet vitt Váczon s nagyrészben ő volt egyik oka annak, hogy a gőzhajó-társaság állomási jó helyét a jelenlegi szorúlt helyiségbe tette át. Váczról Pozsonyba s évek után innét Esztergomba nevezetett ki ágensnek.

b) *A váczi vasuti állomás* 1846. jul. 15-kén adott át a közhasználat és közlekedésre nagy ünnepélyek között, midőn a Pestről ide megérkezett vonaton a sok főrangú vendégek élén volt *István* főherczeg fensége és az ország nádora is. Egyszercsak hangzott mindenütt a „*tüz van!*“ rémkiáltás, mit a harangok kongatása is nagyban hirdetett. A tüzvész a „*Tabán*“ városrészben ütvén ki s a nagy szél által is élesztetvén, sok házat hamvasztott el. A vészhelyre sietett a nádor fensége is, s ott a károsultak legégetőbb szükségei födözésére 200 frtot adott. — A mostani vasúti indóház az alvárosi plébánia 1815. évben berendezett kertjének helyén emelkedik, a melyen volt a *cséplőhely*, *szilvás*, *zöldségkert-részlet*, *filagoria és közkút*. Ezen terület az utolsó „*Canonica visitatio*“ czimű irott könyv utolsó lapján egész terjedelmében leirajzolva van. A társulat azt vétel utján kárpótolta az egyháznak. E kert egy része a sz. Rókus-kápolna mögött megmaradt s maig is ott van ama plébánia birtokában; s ezen kert 1815. évben jutott az alsó plébánia részére, melynek sz. Rókusnáli része ezen érintett évi nov. 21-én ültettetett be fákkal. — Régebben a személyszállitó vonatok árszabálya Váczról mértföldenkint számitva volt: I. hely 36, II. hely 27. s a III. hely 18 krjával. A

régebbi állomásfőnök volt itt *Cseley János*, ki ifjukorában kegyesrendi ujoncz volt, de kilépvén a rendből, világi életpályán kereste szerencséjét. Vonal főnök volt. *Temple János*, a kinek rajzmüvész-fiáról föntebb tettünk említést. Szállitó volt *Szalay Károly* és pénztárnok *Salzer Frigyes*. — Megjegyezzük itt, hogy a szállitási üzlet a Dunán, úgy mint a vasuton vagy tengelyen, a magyar államvasutak pest-losonczi vonalának megnyitása óta nagyon alá hanyatlott; különösen pedig az által, hogy a Balassa-Gyarmatot a fővárossal összekötő vasút is Aszód felé irányul, s a másik vonal sem Váczot, hanem Szobb-állomást köti az osztrák államvaspályával össze. — 1880-ban a város árú- és személyforgalma a Dunán, a Dunagőzhajótársulat itteni ügynökségének kimutatása szerint a következő volt: a postahajókkal elutazott 31,285; megérkezett 43,537 személy. Elszállittatott különféle árukban 3.082,198 kiló, gabonafélékben 8.730,409 kiló, érkezett pedig különféle árukban 2.272,153 kilogramm.

2. §. A rév, kocsitársaság, bérkocsi s a taligás-ipar.

a) A *rév* kir. javadalom, melyet a város a püspöktől régóta bérlet czimen bir s attól szintén bérletben birja egy vállalkozó. Ha a Dunán valami gyorsabb közlekedő eszköz volna használatban, nagy élénkséget és lendületet adna az a piaczi forgalomnak. Tudják ezt az illető hangadók, s azért többen nem egyszer hangoztatták is, hogy gőzös járművet kellene a Dunára szerezni, mely a város és a tulsó vidék közötti közlekedést lehetőleg gyorsitaná. Ez azonban még mindig csak a jámbor óhajok közé tartozik. . . .

b) *Kocsitársaság* is alakult Váczon 1863. évben és rendelkezett 35 kocsival, melyek Váczczal és a felvidékkel közlekedtek. Induló-hely volt: a vaspályai indóház és a gőzhajói állomás. Balassa-Gyarmatra fizetett egy utas a hátsó ülésért 2 frtot s az elsőért 1 frt 50 krt. *Bérkocsisok* jelenleg: *Kecskés József*, *Nagy Pál*, *Nagy Ferencz*, *Hornicsek János*, *Pásztor István* és *Ferencz*. Eleintén rozzant kocsikat használtak; de aztán belátták az érdekeltek, hogy czélszerű lesz jobb és kényelmesebb kocsikról gondoskodni. A kocsisok meg hires zsarolók voltak, árszabály hiányában. Azért végre azon szabályrendeletek között, melyek az imént a városban életbe léptek, olvasható lett a *bérkocsi-iparról alkotott szabályrendelet is*. Igen, a bérkocsisok a legujabb időig a város privilegizált emberei voltak, kiknek senki sem parancsolt s ennek tudatában basa-módra önkénykedtek, ugy az utazókkal, mint a város közönségével szemben. Alig múlt el nap, hogy ezek visszaélései ellen panasz nem emelkedett volna a városi hatóságnál; de ennek kezei kötve voltak és a közönség sérelmeit a legjobb akarat mellett sem orvosolhatta. A képviselőtestület végre e tekintetben is gondoskodott 1887-ben alkalmas eszközről, melylyel az utazó közönség az ilynemű pióczázás ellen védelmezheti magát. E szabályrendelet minden szakaszán meglátszik a szakemberek gya-

korlott keze ; mert az sok üdvös intézkedést foglal magában. Nevezetesen: „A bérkocsi-ipart ezentul engedélyhez köti, mely csak bizonyos számu kocsi tartásáról szól. Minden bérkocsin, a rendőrhatóságtól nyert szám könnyen olvashatólag feltünő helyen alkalmazandó. Ezen intézkedésnek különösen a vidéki utazó közönség veszi majd hasznát; panasz esetében csak a bérkocsi számát mondja be a városi hatóságnál. A 4. §. a bérkocsik álló helyét jelöli ki, és egyuttal arról is intézkedik, hogy a bérkocsik időszakonként csak bizonyos számban jelenhetnek meg a kitüzött helyen. Igy aztán megszabadul az utazó közönség azon ostromtól, melynek a fiakkerek hosszú sora miatt sokszor kitéve volt.

A *viteldij* tekintetében a szabályrendelet 6. §-a intézkedik. E szerint: a város belterületén, vagyis a vámokon belül ugy a vasut, vagy a gőzhajó-állomástól, vagy a vérosból oda egy menet: nappal 50, éjjel 80 kr. A városból a városi köztemetőkhez minden térti menetért 1 frt. Orára felfogadott bérkocsi a város belterületén óránként 1 frt; minden további órára 50 kr. A város határában minden egyes térti menetért: nappal 2 frt, éjjel 3 frt fizetendő. — Ezen árszabály *maximum*-nak tekintendő. A város határán tuli utra alkalmazandó viteldij szabad alku tárgyát képezi.“ A szabályrendelet azt is előirja, hogy: *a bérkocsi és szerszám rendes, csinos külalakú, jó karban és tiszta legyen. Rosz lovakat pedig a bérkocsi elé fogni tilos.* — A kihágásokról is erélylyel gondoskodik a szabályrendelet. — (Ld. a „*Váczi Közlöny*“-t, 1887. 51. sz.)

c) Felhozzuk itt végre a Váczon nagyon elterjedt *taligás ipart* is. Kivált az őszi és téli időszakban 150-re is tehető a taligások száma, a kik taligáik elé többnyire lovakat fognak, mig a szegényebbek szamarkákat. Leginkább a város belterületén közvetitik a mindenféle terhek szállitását, s annak idején a földekről szállitják be a termést. Ezen iparág valódi különlegesség Váczon.

IX. FEJEZET.

Különféle pénzintézetek s a város községi pénzügyei.

1. §. A káptalani s takarékpénztári hitelintézetek.

a) *A káptalani hitelintézet*, mely törvényes kamatra, biztositék mellett, ad pénzt a hozzá folyamodóknak, igen nagy jótétemény a város és vidékre nézve. A ngos káptalanra gyümölcsöztetés végett bizott különféle alapitványi pénzeket az ujabb időben egymásután ngos és tőtdő *Virter Bertalan*, *Tanács János* és *Markovits Lázár* kanonok urak kezelték. Ezen utóbbinak kezelése alatt most mind egyesitvék az ily pénzek, lévén melléje egy hivatalnok adva *Neszveda József* úr személyében, a ki évi rendes fizetéssel van ellátva. — A városi kölcsönök egyesitése már biztositva s tán befejezve is van a

ngos váczi káptalan jóindulatu segitségével. A kölcsönt ugyanis, 60,000 frtot kerek összegben a káptalani alapból 6%-ra nyeri a városi közönség s évenként 1%-ot törlesztésre fizetve, az eddigi 7% kamatozás mellett 32 év alatt magától törlesztve lesz a kölcsön. A 7% évenként 60,000 frt után tesz 4200 frtot s erre fedezetül szolgál a városnak két uj jövedelmi forrása: a fogyasztási pótadóból bejövő 300 frt és a nagy laktanya bérlete 1000 frt; s csak 200 frt lesz a városi pénztárból födözendő, mit ez igy alig fog megérezni. A kölcsönből födöztetnek a város bonyodalmas függő terhei, ugy, hogy 1886. jan.-hótól megujult alapon folyhat a város gazgálkodása. De a város közönsége hitelviszonyainak is jó szolgálatot tesz a káptalan, midőn az 1886. ujévtől már a kölcsönök százalékát 6%-ra szállitja le.

b) *A takarékpénztár* 1862. évben keletkezett *600 darab egyszáz frtos befizetett részvénynyel.* Az 1884. évre 27%-kot fizetett a részvényeseknek, s összforgalma 4,268,198 frt volt s a betételek 109,014 frttal emelkedtek. 1888. márczius 18-án közgyülést tartván *Morlin Imre* elnöklete alatt ezen pénzintézet, évi mérlegéből a következőket emeljük ki: „A mérleg szerint, 5794 frt 79 kr. veszteség mutatkozik, mely akként határoztott leiratni, hogy 76 frt 35 kr. nyereményáthozatal, 1050 frt rendkivüli tartalék és a még fedezetlen 4668 frt 44 kr. a rendes tartalékból leiratik és ezen leirás pótlására az évközbeni értékpapir-nyeremény egészben a tartalék-alaphoz csatoltatik. Az igazgatóság azon jelentését, hogy az intézet tulajdonát képező ház 32,225 frt 93 kr. épitési költséggel együtt 67,000 frt értékben vétetett mérlegbe s ezzel szemben 3260 frt jövedelmet hoz, a közgyülés jóváhagyólag vette tudomásul. A takarékpénztár saját háza, ezen diszes, emeletes épület a *Penczház* helyén keletkezett 1887. évben s a legczélszerübben van berendezve. Udvara hátrészében csinos, lakásokra szánt bérház is vagyon. s az utczára igen elegáns boltok. — Ezen pénzintézet első igazgatója, sőt úgy szólván létesitője volt *Drágfy Sándor* ügyvéd, kinek rövid életrajzát föntebb adtuk. Aligazgató volt *Tragor Alajos* s választmányi tagok ezek: *Bayer Ferencz, Benkár Dénes, Bitterer Alajos, Cacciári Alajos, Cseley János, gr. Crouy Frigyes, Dubravay János, Erdey Pál, Ernyei János, Fekete Károly, Filó Pál, Herrl József, Kresák György, Németh István, Niczky Pál, Nikitits István, Reichenhaller Lajos, Rothauser Dávid, Sipos István, Strauss Emil, Vadkerty Ferencz* és *Volecz Antal.* Kezelő tisztviselők voltak: *Pencz Ferencz* pénztárnok, *Velzer Imre* ügyvéd s jegyző. Ezekből ma már kevesen vannak az életben.

Tiszti jutalékokra 1882-ben 700 frt s 94 kr. volt kitűzve, mely összegből az elnök tiszteletdija 250, az ügyvédé 50, pénztárnoké 100, könyvivőé 100, ellenőré 100, gyakornoké 65, szolgáé 25, s a takaritónőé 10 frt volt. — Az 5 igazgatósági tag jutaléka összesen 1000 s a felügyelőség dija 375 frt volt. — *Jótékony czélokra* ezen évben 245 frtot forditott az intézet, mely összegből a váczi nőegylet 100,

a helybeli gymnasiumi tanszerekre 40, városi kóroda 30, róm. kath. elemi iskola 20, a ref. iskolák 15, a lutheránusoké 15, a zsidóké 15 s vak *Kurdy István* 10 frtot kaptak. Különben ezen pénzintézet majd minden évben áldoz ily czélokra bizonyos összegeket. A részvényeseknek évenkint több-kevesebb kamatot ad; igy 1884. évre, mikép már emlitők 27%-kot fizetett. A fönt éritett gyülésen 1888-ra igazgatósági tagoknak megválasztattak: *Weiszbarth János, Benkár Dénes, Fekete Károly, Tragor János, Péts Sándor, Leitner Sándor és Meiszner Rudolf.* A közgyülés *Filó Pál*nak az intézet körül hosszú időn át kifejtett tevékeny működéseért jegyzőkönyvi köszönetet szavazott. — *A váczi takarékpénztár 24. évi zárszámadása 1887.* — „*Mérleg*“ 1887. decz. 31-kén záródott be. A takarékpénztári igazgatóságnak 1888. márcz. 9-én, saját házában, 710. sz., tartott igazgatósági ülését aláirták: *Weiszbarth János* igazgató, *Meiszner János* pénztárnok, *Donovitz Vilmos* főkönyvelő, *Csillon Izidor* ellenőr. *Benkár Dénes, Filó Pál, Fekete Károly, Meiszner Rudolf, Péts Sándor* s *Tragor Ignácz* igazgatósági tagok, s a *felügyelőség: dr. Freysinger Lajos* fel. b. elnök, *dr. Bolgár Lajos* fel. b. tag s *Meiszner Ede* fel. b. tag. — 1880. év előtt *Gálik Sándor* volt az intézeti igazgató sokáig, a ki alatt *Kinczler Soma* órás, s az intézetnél becsüs, ezt tetemesen megkárositotta, valamint e szerény sorok szegény irójá is megcsalta egy hamis utánvéttel! *Gálik Sándor* utódja lett *Weiszbarth* s Kinczleré *Terpitz Károly* ezüstmüves. — *Spissák Gyula* a már pár év előtt elhunyt könyvvivő 1883-ban összeállitotta a váczi takarékpénztár vagyonkimutatását 1864. aug. 1-től 1883. decz. 31-ig s ugyanezen időre a teherkimutatást. (Ld. a váczi takarékpénztár XX. évi üzleti kimutatását az 1883. évről.

2. §. Az ipar- és kereskedelmi hitelintézet.

Az ipar- és kereskedelmi hitelintézet 1870. évben alapittatott 70,000 frt tőkével s 1000 darab 70 frtos befizetett részvénynyel, s 1884-ben 7·35% fizetett minden egyes részvény után, az összforgalom 1.534.263 frt volt ekkor s a betétek 6.512 frttal emelkedtek. — 1880-ban *igazgatósági tagok voltak:* Bartos Imre, Huber Mihály, Intzédy Soma, dr. Kiss József, B. Kovács István, Kresák Ferencz, Lőwinger József, Schmiedl Károly, Weiner Ignácz, Velzer Kálmán, *Felügyelői bizottság: Reiser László* elnök, Huber József, Skultéty Mátyás. *Vezérigazgató*: Fölsinger József; *igazgatói helyettes:* Intzédy Soma; *jogtanácsosok:* dr. Keleti Gyula és Reiser Béla; *könyvelő:* Bartos Lajos; *pénztáros:* Varázséji Gusztáv; hivatalszolga Lengyel N. voltak. A kizárólag magyar czéget jegyzi két igazgatósági tag, vagy egy a vezérigazgatóval. Ezen intézetet, mely a sáros-utczában saját emeletes házában működik, nagy csapás érte s ez az egész vidéken is nem csekély elkeseredést okozott. Ugyanis igazgatója a választmány tudta nélkül 12,000 frtot adott *Miklóssy Gyula* szin-

igazgatónak, kinél ez összeg, a kamatok kamatjaival együtt összesen 15,000 frt elveszett! Azért Réty Ignácz plgrmstr ezen intézeti igazgatóságtól megválván, utódja lett a már emlitett *Fölsinger József*, a ki az 1888. márcz. 4-én tartott rendes évi közgyülésen, mely a részvényeseknek az osztalékot 4 frtban állapitotta meg, egyhangúlag 4 évre ismét megválasztatott vezérigazgatóul.

3. §. A vácz-vidéki népbank ismertetése.

Keletkezett 1874. évben 40,000 frt alaptőkével. Alapitotta *Witt Manó* úr; előbb segélyegylet volt heti 50 kros befizetéssel. A 40,000 frtnyi alapot képezi 400 részvényes 100 frtjával. Az 1875. jan. 1-től jun. 30-ig. a bevétel volt összesen: 104789 frt 15 kr., a kiadás pedig 104789 frt 15 kr. Az 1878-ki üzleti évben volt 15080 forgalmi ügyszám; tartott egy rendes köz- és 50 igazgatósági gyülést. Leszámolt 320 váltót; 5367 drb zálogra kifizetett 39,217 frtot; ebből visszaváltatott 2217 drb 7832 frt értékben. Forgalma volt 271561 frt 39 kr; tiszta nyeremény 4846 frt 73 kr., melyből minden részvényre 10 frt osztatott ki. — 1884-ben is 10 frt osztalékot fizetett ki, amidőn összforgalma 798,170 frt volt s a betétek emelkedése 1.525 frt. Ezen intézet is saját házában működik a káptalan-utcza elején. 1888. évi febr. 12-én tartott közgyülésén a mult évre bemutatott mérlege szerint a bevétel volt összesen: 434238 frt 54 kr. s a kiadás is ennyi. Ezen gyülésen a részvenyenkénti osztalék 10 frtban lett megállapitva, s ez alkalommal jótékony czélokra 80 frt szavaztatott meg. Az intézeti tisztviselők mindnyájan ujra megválasztattak. *Vezérigazgató:* Witt Manó; *h. pénztárnok:* Prokop Károly; *könyvelő:* Pertik Gyula; *felügyelők:* Udvardi János, dr. Nagy Armin, Kolmann Lipót; *igazgatósági tagok:* Hajdú József, Potoczky Soma, Weisz Mór, Payerl Károly († 1888. jun.), Kalencsik István, Prokop Károly. — Az intézet kézi zálogszámlája igy állt: 1886. év végén volt 9998 frt 35 kr. értékü zálog; 1887-ben beadatott 35,848 frt 45 kr. értékü. 1887-ben kiváltatott 30,747 frt 70 kr értékü zálog. Ezen adatok bizonyitják, miszerint a váczi népbank egyszersmind zálogintézet is, milyent *Pápa Lipót* temető-utcza szegleténi füszerboltos is tart. Záradékul megjegyezzük itt még, miszerint a „*Vácz-vidéki népbank*“ forgalmi ügyszáma 1887-ben 23083 volt, az előbbi évhez viszonyitva emelkedett 5336 számmal. 1887. év végén betét volt 71,153 frt 53 kr. + 12021. 18. Az összes évi forgalom 868477 frt 8 kr. + 13435 frt 4 kr. az előbbi évhez képest. — Mind a három pénzintézet mérlegét, bevételeit és tiszta nyereményét közli évenként a *Mihók*-féle „*Magyar Compass.*“

4. §. Vácz városának községi pénzügyei.

A városnak községi pénzügyei nem a legkedvezőbbek s ennek lehet sok tekintetcen tulajdonitani a pangást az ipar, és a nehéz

anyagi küzdelmeket, a kereskedés és földmivelés terén. Mig a kiadásokra járó többlet fedezésére 1881-ben csak 36.$_{08}$% adót szedtek, 1885-re ez már 46.$_{50}$%-ot tett s ha az 1886. évre a fenálló adósságokat a város nem convertálja, ugy a községi pótadó a folyó évben már nem 52.$_{50}$%-ra emelkedik, hanem valóban 80%-ra szökik. Előirányozva volt ugyanis: 1885-re bevétel: 63,141 frt 2½ kr.; kiadás 107,964 frt 26 kr. de e tételt a megye 90,402 frt s 69 krra szállitotta le. 1886-ra bevétel: 70,096 frt 56 kr.; a kiadás 100,427 frt 42 kr. A hiánylat 1885-re 44,823 frt 23½ kr.; 1886-ra 30,330 frt 89 kr., mint fedezetlen kiadási többlet, a mi 1881-ben még csak 22,820 frt 35 kr. volt. — Legnagyobb bevétele van a városnak a bor, hus, sör és a czukor-fogyasztás bérlete után, ami az 1885. évben 24,418 frt 24 krt jövedelmezett s a vám- és helypénzszedési jog bérletete 10,152 frtra rúgott. — A város évről-évre többet költ az utczák kövezésére, a dunapart kiépitésére, a köztisztaságra, a terek és utczák kivilágitására, miután belátta azt, hogy jövő fölvirágzását nemcsak annak köszönheti, hogy a fővárosból többen vásárolnak itt ingatlanokat, hanem hogyha mint Budapest egyik első-rangú emporiuma élénk kereskedést folytat a felső vármegyékkel.

X. FEJEZET.

Különféle egyletek.

1. §. Váczi casinó, polgári kör, ezek egyesülése s alapszabályai.

a) Alakult a casinó 1860. évben. Czélja: társalgás, olvasás és kölcsönös eszmecsere utján a müveltség terjesztése. Kezdetben a tagok száma helybeli 103, viidéki 18, összesen 121 volt. Minden, a választmány által szavazás utján elfogadott rendes helybeli tag fizetett évenkint 10, a vidéki pedig 5 frtot, utóbb 6-ot. Az előbbi években 450 kötetből álló könyvtára mulattató munkákon kivül tudományos és politikai becses müveket is tartalmazott és 17 lapot járatott. 1880-ban már 1863 kötetet számlált könyvtára; 16 hirlapot és 3 folyóiratot járatott. — Eleinte a Sipos-, majd Bartos-féle házban (a Sáros-utczában) volt a casinó helyisége; most pedig a „*Csillag vendéglő*“ melléképületében van elhelyezve. Igazgató volt több évekig *Fekete Károly* s aligazgató *Gállik Sándor*. 1880-ban tiszteletbeli elnöke volt: *Peitler A. József* váczi püspök; igazgató *Krenedits Ferencz*, aligazgató: *dr. Freysinger Lajos*. A választmány 12 tagból állott; a casinói tagok száma: 77 rendes, 6 foglalkozó, 8 járuló és 12 vidéki volt; összesen: 103. — Jelenleg igazgató: *Fekete Károly*.

b) *Váczi polgári kör*. Alakult 1867-ben. Czélja ugyanaz, mi a casinóé. A tagok száma 1880-ban 160 volt. Elnöke volt: *ifj. gr. Ráday Gedeon;* igazgató: *Alberty Ferencz;* jegyző: *Korponay Ödön;*

pénztárnok: *Hoffmann Mihály;* könyvtáros: *Krancz Ferencz.* Választmányi tagok: *Balás Imre, Bartos Imre, Balla István, Benovits János, Ernyey János, Fedor Imre, Krämer Gyula, Millmann János, dr. Miltényi Gyula, Ringauf Ottó, Serédy Géza* és *Várföldy Elek.* — A polgári kör helyisége volt a mostani *Nikitits* ügyvéd úr házában s a szintén paradicsom-utczára is nyiló nyomdai épületben is.

c) *A casinó és polgári kör, e derék két egyesület egyesitése az 1878. év elején már ugyszólván, kevés kivétellel, közóhajt képezett,* mindkét egyesület tagjai mindinkább átlátni kezdették, hogy vállvetett és együttes működés által a közös czél sikeresebben és könnyebben volna elérhető. Hisz úgyis a „*Casinó*“ és „*Polgári kör*“ annak idején a képviselő választások hatása alatt az egyes pártok által alakittatott; ekkor pedig már, — noha akkor sem volt helyes, ezen elkülönitésnek semmi értelme sincs; mert az akkori képviselő-jelöltek egyike már régebben meghalt, a másik pedig már az 1875-ki választásnál sem volt felléptetve. Pártoskodás tehát nem állja utját az egyesitésnek s az előnyök ezek volnának: „Az egyleti czéloknak könnyebb elérhetése, a jövedelem szaporodása és a kiadás kevesbbitése által. Továbbá az egyleti és átalán véve a városi társasélet élénkitése. (V. ö. „*Váczi Hiradó*“-t 1878. 4. sz. Felelős szerkesztője volt e lapnak *Naszluházcz Ödön* h. ügyvéd. Hamar megszünt.) — *A polgári kör utolsó közgyülése* 1880. április 11-én tartatott, *Peskó Medárd* h. ügyvéd elnöklete alatt, ki az ülést d. u. 2 órakor megnyitván, üdvözölte a szép számmal megjelent tagokat (103-an voltak) s felolvastatván a mult ülés jegyzőkönyvét, napi-rendre tért. *Egyedüli tárgy a casinóvali egyesülés volt.* Felolvastatott ezen ügyben a „*Casinó*“ átirata s aztán a két egylet kettős kiküldött bizottságának a folytatott tárgyalásokról szóló jelentése, mi tudomásul vétetvén, a leendő fusionált egyesület alapszabály-tervezete, melyről alább a *d)* alatt leend szó, került a vita alá.

A tervezet szerint a *czim* ez volna: „*Kasino-Kör*“. Reiser Béla támadja meg első sorban úgy nyelvészeti szempontból, mint tekintettel a mellőzni szándékolt „*polgári*“ tisztes jellegre. Inditványozza, hogy mindkét egylet czime az uj egylet czimében benfoglaltassék, s ez igy hangozzék: „*Polgári kasinó*“. — *Miltényi, Freysinger, Serédy, Witt, Krenedits F.* a tervezeti javaslat mellett; — *Huber Béla, Csányi,* ellene; *dr. Kiss* mellette; *Szoleczky* pedig közvetitő inditványt tesz, mely szerint a czim ez lenne: „*Egyesült kasinó és kör*“, mely czim úgy nyelvtanilag, mint paritás szempontjából is helyes. — Két szavazás ejtetett meg. Első izben arra szavaztatott: „*Kasinó-Kör*“ legyen a czim vagy nem? Igennel szavazott 21, nemmel 61; igy e czim 40 szótöbbséggel elvettetett. — A másik szavazás arra volt vajjon „*Egyesült casinó és kör*“, vagy „*Polgári kasinó*“ legyen-e a czim? Előbbire 46, utóbbira 35 szavazat adatott be s igy czimül az „*Egyesült casinó és kör*“ elnevezés fogadtatott el. — Felolvastatott ezután az alapszabálytervezet többi része, mely egy szóvita nélkül

fogadtatott el. *Kitüzetett végül az egyesülés közgyülése napjául április 18-ka*, s erről a casinó választmánya is értesittetni rendeltetett. E közgyülés jegyzőkönyvének hitelesitésére *dr. Kiss József* és *Kompolthy Tivadar* kérettek föl. Az ülés d. u. 6 órakor ért véget.

d) *1880. április 18-án* hát kibontva lengett a testvéresülés zászlója városunk társadalmának eddig két viszálkodó pártja fölött. A visszavonás helyére az egyetértés lépett; a bizalmatlanságot a kölcsönös rokonszenv magasztos érzete váltotta fel. A polgári kör s casinó e napi egyesülése kiszámithatlan horderővel birand a város társadalmi viszonyaira. Örvendetes tény mindenesetre, hogy a polgárság zöme, a romlatlan középosztály jobbot nyujtott azoknak, kik jobb körülmények közt való születésük vagy társadalmi magasabb rangjuknál fogva eddig tőlük külön osztályt képeztek itt. Különkülön egyik egylet sem vivhatott ki semmit társadalmi érdekeink javára. Az egyesülés czélja épen az, hogy vállvetett erővel javitsunk a helyzeten. Társadalmi élettel párhuzamban a közigazgatási élet sem lesz többé oly meddő. Igazán minden irányban kiható, jövőjében kiszámithatlan fontosságú e két kör egyesülése. Ennek zászlójára a város jobb jövője, a társadalom felvirágzása, az utókor szebb reménye van irva, mely ma már az egyesült casinó és kör tölött leng. E zászlót az illetők ne hagyják el soha . . .

A váczi egyesült „*Casinó és kör*“ alapszabályai 1880. márczius 15-ről keltezvék, melyeket ezek irták alá; *Balás Imre, Alberty Ferencz, dr. Miltényi Gyula, Hoffmann Mihály, Krencdits Ferencz, dr. Freysinger Lajos, Csávolszky József, Vida Vilmos.* — Az alapszabályzat 35 §-ból áll, melyek elsője igy hangzik: „*A váczi casinó*“ és „*polgári kör*“ 1880. évi jul. 1-től kezdve közös egyletté egyesülvén, az egyesült társulat czime: „*Váczi kasinó kör*“ s pecsétén is ugyanezen feliratot használja. — A 2. §. szerint: „Czélja, minden politikai működés kizárásával, olvasás, társalgás s kölcsönös eszmecsere utján a közmüvelődés terjesztése és a társas élet emelése.“ — Az egyesült casinó-kör alapszabályai, melyek 1881-ben kinyomattak, s az 1880. április 18-án tartott alakuló ülésen pontonként felolvastattak, a m kir. belügyminiszterium által 1881. jan. 20-án, a 2616. sz. a. jóváhagyattak. — A miniszter helyett *Prónay József* s. k. titkár van aláirva. — Az egyleti közgyülés *1881. febr. 20-kán* tartatván meg, az egyesülés folytán a könyvtár ujból rendeztetett s a többes példányokról a választmány utolsó ülésén igen helyesen azt végezte, hogy azok a helybeli főgymnásiumi önképző kör, az ipartársulat és a római kath. legényegylet könyvtárai közt osztassanak meg ajándékképen. — A váczi „*egyesült casinó-kör*“, a város eme legnagyobb egylete, *ezen emlitett évi napon tartotta eggesülése utáni első rendes közgyülését.* Ezen 93 tag volt jelen, a kik örvendetesen győződtek meg arról, hogy az egyesülés kiállotta tüzpróbáját. A régi casinó és polgári kör széthúzó elemei közt minden válaszfal leomlott, s az egyesülés nemcsak elvileg lőn végrehajtva, hanem a város társadal-

mának véghetetlen előnyére valósággá és életerős ténnyé vált. Békés összhangban olvadtak együvé az új egylet kebelében társadalmunk különféle osztályai, és vajha ezen összeolvadásnak egy, a város közéletét minden irányban átható közszellem növekedése volna további eredménye.

E közgyülésen *Krenedits Ferencz* elnökölt. A felolvasott igazgatósági jelentés örvendetes képét mutatta az egylet gyarapodásának, mely 24 lapot járatott, könyvtára pedig 2172 kötetből állott. Az egylet tagjainak száma 246 volt, s az egyesülés kimondása után kilépett 5 tag helyett, az egyesülés óta 51 tag lépett be az egyletbe; melynek bevétele az egyesülés óta elmult félév alatt 1639 frt, kiadása pedig 1527 frt 99 kr. Az egylet a *gr. Széchényi-szobor leleplezésénél* küldöttségileg vett részt. Ezek után a közgyülés a jövő évi költségvetést 3427 frt bevételi és 3180 frt kiadási előirányzattal megszavazta, a felolvasott házszabályokat jóváhagyta, az egyleti helyiségekre kötött bérleti szerződést elfogadta, s az egyleti könyvtár meg a bútorok tüzkár elleni biztositását elhatározta. Azon egyetlen inditvány, hogy a *Lloyd* mellett még egy másik német lap is járattassék, leszavaztatott. Ezután következtek a választások; de ezek megkezdése előtt még *Reiser Béla meleg szavakban emlékezett meg Fekete Károly egyleti igazgatónak az egyesülés végrehajtása, a multból átmaradt ellentétek elenyésztetése és az egylet emelkedése körül szerzett érdemeiről*, — miért is azoknak az egylet köszönetének jegyzőkönyvbe iktatása általi elismerését inditványozza, — mit a közgyülés, igazgatója éljenzése mellett, el is fogadott.

Végül a választások ily eredménynyel ejtettek meg: Igazgató: *Fekete Károly;* aligazgató: *dr. Miltényi Gyula;* jegyző: *Vida Vilmos;* pénztárnok: *Udvardy Mihály;* könyvtárnok: *Krancz Ferencz.* Választmányi tagok: *Alberty Ferencz, dr. Bolgár Lajos, Benkár Dénes, dr. Rákossy Béla, Krenedits Ferencz, Serédy Géza, Bartos Imre, Kemény (Koch) Gusztáv, Udvardy János, Filó Pál, dr. Pauer Béla, Vörös Károly, Balás Imre, Fedor Imre, Weiszbarth János* és *Csávolszky József.* Számvizsgálók: *Pécs Sándor, Spissák Gyula* és *Ringauf Ottó.* Az ülés jóval 7 óra után ért véget, s fényes bizonyságtétel volt amellett, hogy a régi casinó és polgári kör elemei végleg összesimultak s a régi ellentétek is végleg megszüntek. — Megjegyezzük itt, hogy a közelmult 1881. év utolsó hónapjaiban a „Casinó-kör“ választmánya felfogván ezen egylet társadalmi feladatát, *mintegy ápoló karjai alá véve a dalkört és zeneklubot*, ezeknek rendelkezésére bocsátotta helyiségeit. Igen helyesen; mert csak igy felelhet meg a „Casinó-kör“ magasztos hivatásának, ha a többi kisebb közmüvelődési egyleteket pártolva, segitve, velök karöltve haladva, a társas élet központja leend. — Nevezetes az *1881. évi Sylveszter-estély*, melyet a „Casinó-kör“ választmánya a dalkor és zeneklubb közreműködésével rendezett. Az estély műsora igen jeles volt s egybekötve sorsolással a tornászat érdekében. A dal és zene előadása után a jelenvoltak táncra

perdültek s vigan mulattak a hajnali órákig. A négyeseket 40 pár tánczolta. Szünórakor tombola volt s aztán a *tornaszerek beszerzésére sorsjáték*, melyet *Millmann Géza* úr rendezett, s e czélra begyült 15 frt 10 kr.

Érdekes lesz itt megjegyezni, hogy a „*Casinó-kör*“ *bevételi és kiadási mérlege az 1887. évről a következő volt:* A) *Bevétel:* 1. Az 1887. évi pénztári maradvány *a)* tökében (pénztári betétkönyv 300 frt); *b)* ennek tőkésitett kamata 11 frt 76 kr.; *c)* készpénz 156 frt 90 kr. Összesen: 468 frt 66 kr. 2. 290 rendes tag dija à 6 frt: 1440 frt. 3. 20 póttag dija à 4 frt: 80 frt. 4. Hátrálékos tagdijakból 200 frt. 5. Hirlapok elárusitásából 80 frt. 6. A játéknemek házi kezeléséből 900 frt. 7. A 12 drb váczi takarékpénztári részvény osztaléka, összesen: 3168 frt 66 kr. — B) *Kiadások:* 1. Házbér 575 frt. 2. Hirlapokra 380 frt. 3. Szolga bére és ruházatára 390 frt. 4. Teke-asztalra 100 frt. 5. Kártyára 200 frt. 6. Világitásra 250 frt. 7. Tiszteletdijakra 125 frt. 8. Fűtésre 150 frt. 9. Tisztogatásra 65 frt. 10. Irodai szerekre 10 frt. 11. Nyomtatványokra 50 frt. 12. Egyleti dijakra 70 frt. 13. Könyvtárra 200 frt. 14. Kezelési kiadásokra 50 frt. 15. Bútorigazitásra 150 frt. 16. Rendkivüliekre 113 frt 66 kr. 17. Megtakaritásra 300 frt. Összesen 3168 frt 66 kr. — Záradékul felhozzuk itt, hogy az „*Egyesült Casinó-kör*“ könyvtárának alapitása, a két olvasóegylet fusiójával esik ösze, azaz 1881. évvel kezdődik; a művek száma benne 1887-ben 1277 volt (ma már majdnem száz művel több), de csak 2206 kötetben, a melyek fele szépirodalmi, vagyis 731 munka 1085 kötetben; a többi jobbára történelmi és időszaki nyomtatvány. Német munka aránylag több van benne, mint magyar, fejlesztésére a társulat évenkint körülbelül 200 frtot áldoz, külön könyvtárnokot tart, a ki időközönként katalogust ad ki. A társadalmi életre e könyvtárnak nagy feladata van, kivánatosnak látszik azért, hogy abban a magvasabb olvasni valók is nagyobb tért hóditsanak s évi dotatiója minélelőbb legalább 300 frtra emeltessék. Nagy kár azonban, hogy a regény-irodalom termékeinek gyüjtése a tudományos művek beszerzését haladja számban. (Ld. „Váczi Közlöny“-t 1880. 16. sz. — 1881. 6. és 9. sz. — 1882. 2. sz. — 1887. 15. sz. s 1888. 4. sz.)

2. §. A váczi jótékony nőegylet, veres-kereszt-egylet, váczi dalkör s a mükedvelői szinház vezetésére kiküldött bizottság.

a) A váczi jótékony nőegylet alakult 1867. decz. 1-én. Tagjainak száma: 6 alapitó, 29 pártoló, 166 rendes s összesen 201 volt 1880-ban. Czélja: a szükölködők segélyezése, s a kisdedeknek az óvodábani oktatgatása, alapnevelése. 1880-ban tiszteletbeli elnök volt: *gr. Berchtold Richárdné,* tiszteletbeli alelnök: *ifj. gr. Ráday Gedeonné;* elnök: *Benkár Dénesné;* alelnök: *Csiszár Jánosné;* igazgató: *Krenedits Matild;* titkár: *dr. Freysinger Lajos;* pénztárnok: *Filó Pál.*

Választmányi tagok: Almássy Albertné, Alberty Ferenczné, Bolgár Lajosné, Cseley Szidónia, Csizinszky Zsuzsánna, Csernák Jánosné, Csekó Pálné, Filó Pálné, özv. Freysinger Györgyné, Filimek Endréné, Gosztonyi Jánosné, Gálik Sándorné, Grau Lajosné, Gavaldik Teréz, Hajdú Józsefné, Jakabffy Károlyné, Koch Gusztávné, Krenedits Ferenczné, Latinovics Albinné, Lexa Emma, Löwinger Józsefné, Meiszner Nándorné, Millmann Jánosné, Miller Miklósné, Nogrády Józsefné, Pauer Mihályné, Pauer Béláné, Pollák Jánosné, Prokop Károlyné, Piufsich Lajosné, Raduleszku Helén, dr. Rákossy Béláné, Reiser Béláné, Steiner Henrikné, Szántay Eugenia, Pécs Sándorné, Remes Antalné, Reichenhaller Lajosné, Reitter Istvánné, Sipos Istvánné, Ulrich Károlyné, Vida Vilmosné, Vadkerty Mihályné, Velzer Kálmánné, Velzer Lajosné, Veszelovszky Jánosné.

A váczi nőegylet e város kebelében a szegények iránt keletkezte óta igen gyakran önzetlen szeretetet tanusit annyira, hogy a „*jótékony*“ disznevet méltán kiárdemli. Igen, e jótékony nőegylet tagjai méltán kiérdemlik a kitüntetést és dicséretet. Hisz ők voltak, kik a nevelés ügyét szivökön hordva, ugy szólván semmiből hozták létre a maig is virágzó óvodát (előbb Fröbel-gyermek-kert, aztán pedig a páli sz. Vincze-nénikék vezetése alatt); ők voltak, kik az egyletök megalakulásának első pillanatától kezdve, a szegények segélyezésében nemcsak páratlan kitartást, hanem egyszersmind rendkivüli nemes vetélykedést is tanusitának; ők voltak, kik az 1879. és 1880-ki igen huzamos és rendkivüli hideg tél tartama alatt száz és száz inségben szenvedő embertársaink szemeiből csalták ki jótékonyságukkal a hála örömkönyeit. Ők voltak, kik a bosnyák hadjárat alatt 500 frtot gyüjtöttek a sebesültek és mozgósitottak hátramaradottaik javára, és ők voltak, kik a szegedi árviz által károsultak javára is majd 500 frtokat gyüjtöttek. Az egylet áldott lelkü, fáradhatlan elnöknője, *Benkár Dénesné* ő nga tevékeny müködése valóban oly dicsteljesen vezeti annak ügyeit, hogy mindig áldásdúsabbnak tünik az fel, a szegények iránti szeretete szászszorosan lévén gyümölcsöző.

1880. márcz. 14-kén tartott gyülésen az elnöki jelentés az egylet gyarapodását és működése fényes eredményét tüntette elő. Számadásai pontosak s az egylet tevékenységéről tanuskodók voltak. Ennek részleteiből fölemlitjük a következőket: „*A veres-kereszt országos segélyző nőegylet*“-nek 100 frttal alapitó tagjává lett, a szegedi árvizkárosultak javára, mint mar emlitők, gyüjtött és beküldött az egylet 493 frt 55 krt, egy ezüst tallért és egy császári aranyat, a gazdasszony-egylet budapesti árvaházára, melyben nehány leánykát neveltetett, 102 frt 15 krt. Szegények segélyezésére költött saját pénztárából 154 frtot, és a szegény iskolás gyermekek közt 42 frt 44 kr. értékü meleg ruhaneműt osztott ki. *Az egyleti óvodára végre kiadott* 642 frt 30 krt. Az egylet 1879. évi bevétele volt 2214 frt 20 kr., kiadás 1241 frt 25 kr: készpénzmaradvány 972 frt 89 kr. *Az egylet kezelése alatt van* külön alapképpen a bosnyákhoni mozgó-

sitottak javára gyüjtött 414 frt 78 krból fönmaradt fölösleg 135 frt. Az egyleti tagok száma volt ekkor 170. Legnagyobb vitára adott alkalmat az ülésen a *Fröbel-gyermek-kert* vagy óvoda; ebből az egylet bevétele volt 137 frt 38 kr; arra kiadása pedig, lakáson kivül, 642 frt 30 kr; tehát ráfizetett 504 frt 72 krt. *A közgyülés elvileg a városi lakosság által nem kellően pártolt, mert nem kedvelt rendszer helyett az óvodának jövőre apáczák kezére bocsátását határozta el;* mert pénztára az eddigi terhet el nem birja *s a lakosság közt a gyermekkerti rendszer* gyökeret verni nem tudott. Amint föntebb a maga helyén emlitők, az óvoda nemsokára csakugyan az apáczák kezére lőn bizva. Aztán megejtetett a választás, melynek eredménye az lett, amit már föntebb e czikk elején előadtunk.

Lássunk itt még egy rendes évi közgyülést, mely 1887. ápril 24-én tartatott nagy számu tagok jelenlétében. Az elnöki évi jelentés, mint eddig is évről-évre, örvendetes eredménynyel számolt be az egylet egy évi működéséről. *A tagoknak s az egyleti vagyonnak folytonos gyarapodása, s az egyleti elnöknő, Benkár Dénesné, tapintatos vezetése városunk legvagyonosabb egyletévé fejlesztette az ezelőtt 19 évvel szerény kezdettel megindult társulatot.* Ma 8000 frton vett tehermentes házán kivül, az ennyi felé hozott áldozatok s a szegények segélyezésére forditott ezerek daczára, 2000 frt készpénz tőkén fölül rendelkezik, ugy *hogy a közgyülés egy második, lényegesen a munkás osztály gyermekei befogadására szánt kisdedóvó megnyitását határozta el a felső város számára.* Ez volt a közgyülés legfontosabb és legörvendetesebb határozata, mert a ki ismeri a munkás családok viszonyait s az általuk a mezők és szőllőhegyekre hurczolt kisdedek sanyarú állapotát, már csak népesedési szempontból is, égető szükségnek fogja vallani egy ily intézet sürgős felállitását. Az uj kisdedóvó egész egyszerű s a munkás osztály gyermekei igényeinek megfelelőleg lesz berendezve, s e részben az egylet azon bölcs és szakszerű tanácsokat fogja mindenben követni, melyeket az egyházmegye uj főpásztora *dr. Schuster Constantin* ő nmlga, az egyleti küldöttség szives fogadtatásakor az egylet vezértagjai előtt a kisdednevelésről oly ékesszólóan és meggyőzőleg magyarázott. — Az egylet 1886. márcz. 21-én tartotta 19-ik rendes évi kögyülését, mely szerint az alsóvárosi tüzkárosultak nyomorának enyhitésére mindjárt a tűz után 184 frt 44 krt osztott ki a kárvallottak között; 150 frttal járult a Váczon állitandó szinház tőkéjéhez, s 314 frt 58 krt forditott évközi és havi szegényei segélyezésére, vagyis 80 frttal többet mint a mult évben. Az egylet bevétele volt 1885-ben 1137 frt 74 kr., az 1884. évi pénztári maradvány betudásával 2650 frt, kiadás 1062 frt 24 kr., marad pénztári maradványul az 1886. évre 1598 frt 4 kr. A mult évben tehát a gyarapodás volt 460 frt 30 kr. A további évekre a gyarapodást 5—600 frtra remélik tehetni. A sz. Vincze-nővér évi javadalmát érdemei elismeréseül 50 frttal emelte. Az óvodából a bevétel 397 frt 80 kr. s a kiadás 535 frt 82 kr. volt

és igy az egylet ráfizetett 137 frt 98 krt. — Alapitó tag volt 9, pártoló 23, rendes 169, összesen 201. Belépett ekkor 16 tag. Az egylet javára a mult 1885. évben özv. *gr. Károlyi Istvánné* 50, a váczi takarékpénztár 100 s *Virter Bertalan* novi-i vál. püspök végrendeletében 150 frtot adományozott. Az egylet tisztikara ujra mind a régi maradt, csak a választmány egészitetett ki *Szentkirályi Albertné* és *Torday Józsefné* úrnőkkel. — A magyar gazdasszonyok országos egylete bpesti árvaháza javára a váczi jótékony nőegylet által itt elhelyezett 14 perzselyben volt összesen 1886-ban 80 frt s ez rendeltetési helyére Bpestre beküldetett.

Az egylet állása az 1886. év végével, az elnöki jelentés szerint ez volt: a tagok száma 10 alapitó, 22 pártoló, 166 rendes, összesen: 198 tag. Az egylet bevétele volt ezen évben 1552 frt 29 kr; kiadása 1108 frt 95 kr., pénztári maradvány 1886-ról 441 frt 34 kr., az előző évek maradványa hozzáadásával 2031 frt 38 kr., az egyleti kisdedóvodára kiadatott 563 frt 38 kr., a szegények segélyezésére 330 frt 30 kr. — A közgyülésen a tisztujitás is megejtetett s elnökül ujból az egyletet 19 év alatt annyi sikerrel vezetett *Benkár Dénesné*, úrnő választatott meg. Az egyletnek 14 éven át hű és lelkes pénztárosa, *Filó Pál* úr, aggkora miatt, annyi buzgalommal viselt állásától végleg megvált s meleg hangon búcsúzott el agg sáfárától az egylet, s érdemeit jegyzőkönyvbe is igtatta. Helyébe *Meiszner Rudolf* úr választatott az egylet pénztárosává. Egyebekben az egylet régi tisztikara megmaradt s csakis a választmány egészittetett ki *dr. Csányi Jánosné, dr. Freysinger Lajosné* és *Meiszner Jánosné* úrnők megválasztásával. — Szerencsés és az eddigiekhez hasonló sikerekkel teljes működést kivánunk ezen nemsokára 20 éves fönállását jubiláló emberbaráti egyletnek, mely 20 éves fönállása évfordulóját legméltóbban a második kisdedóvója megnyitásával fogja ünnepelhetni. Az egyletnek 1888. május 6-ki közgyülésén, mely keletkezte óta XXI-ik, tett jelentés szerint, az egyletnek saját házán kivül 2500 frt megtakaritott vagyona van s azon fáradozik, hogy jövedelemforrásait egy gyermek-menhely megnyithatásaig s föntartásaig fokozhassa. Az egylet tagjainak száma 176 volt; bevétele 1887-ben 2031 frt 38 kr., a pénztári maradvány betudásával 3438 frt 51 kr. Kiadás volt 952 frt 33 kr., pénztári maradvány 2486 frt 18 kr; tőkeszaporodás 454 frt 80 kr. Az egylet tisztikara ujból megválasztatott és igy a jövőre is az egylet a legjobb kezekre bizatott.

Ezen jótékony nőegylet pénztára gyarapitására évenkint bálok és hangversenyeket is szokott rendezni. Ezen utóbbiak között legmaradandóbb emlékü s eredményü volt az, melyet *1873. nov. 16-án a cholera-árvák javára* adott a nőegylet; ez ugyanis olyannyira sikerült, hogy nagyobb városnak is dicséretére lett volna. A kezdeményezés érdemkoszorúja *Latinovits-*, *Gosztonyi-* és *Rudnayné* úrhölgyeket illeti, kik az elhagyott árvák ügyét felkarolva, városunkba jöttek, enyhet és segélyt nyujtandók számokra. A közönség megértve

e lelkes buzgalmat, még a vidékről és fővárosból is oly számmal jelent meg, hogy a hangverseny-termet a zsufolásig megtölté. Jelen volt a megye főispánja is, *gr. Szapáry István*, több főrangú úr kiséretében. A közreműködők közt pedig említendő *Richter János*, ki ez alkalommal mutatá be a közönségnek a váczi származású tanitványát, *Gallé Szidónia* kisasszonyt. Esti 6 órakor vette kezdetét a hangverseny, a melyen *Tömöry Paula*, *Gosztonyi Izabella*, *Schvoy Matild* és *Marossy Hermin* úrhölgyek zongorajátéka, *Krakker Antonia* úrhölgy szavalata, valamint *Latinovits Regina* és *Gallé Apollonia* úrhölgyek gyönyörű éneke elragadták a közönséget. *Fayl Frigyes* és *Ulrich Géza* zongora-kisérete, *ifjabb Huber Károly* jeles gordonkajátéka és dalai, valamint *Komócsy Károly* kitünő szavalata és a *dalkör* szabatos és meglepően szép előadása méltó keretét képezék a közreműködő hölgykoszorunak. A hangverseny végeztével kezdetét vette a tánczestély s a szünóra alatti lakoma alkalmával *Gosztonyi Izabella* úrhölgy az estély költségeinek födözésére 101 frtot gyüjtött, melyet 105 frtra kiegészitve, rendeltetése helyére juttatott.

E hangverseny, melyre büszke lehet a nőegylet, a jelzett czélra 737 frt 60 kr. és 2 drb 20 frankos aranyat jövedelmezett. Ebből levonva a 154 frt 47 krt a költségekre, maradt tiszta jövedelem 583 frt 13 kr. és 2 drb 20 frankos arany. A jótékony czélra következő urak és úrhölgyek járultak felülfizetéseikkel, u. m. *Peitler A. József* váczi püspök 30, Tömöry Karolina 15 frt; gr. Ráday Gedeon 2 drb 20 frankos arany, Csiszár János 10, Peskó Klára és Etelka 10, gr. Szapáry István 10, özv. Verner Imréné 10 frt; 7 pesti fiatal 9 frt 80 kr; Szalacsy Sándor 9, Rohonczy Gida 8, Almásy Albertné 5, Degré Alajosné 5, Meiszner Sándor 5, özv. Muzslay Bertalanné 5, gr. Ráday 5, Sipos István 5 frt; Meiszner Nándor 4 frt 40, Reiser Samu 4 frt 40 kr; Filó Teréz 4, Horváth Móricz 4, Pápa József 4, *Virter Bertalan* 4, Herzfeld Gyula 3, *Markovics Lázár* 3, dr. Steiner 3, Tragor Ignácz 3, Ulrich Károly 3, Gosztonyi L. 2, Hajdú József 2, Horváth Károly 2, ftdő *Horváth Pius* 2, főtdő *Kammerer Ferencz* 2, Kasza-Mészáros Mari 2, Kovách Ernő 2, özv. Meiszner Ignáczné 2, Meiszner Lajosné 2, Moravcsek Károly 2 frt, Péts Ferencz 2, Perl Dávid 2, Pfhán Károly 2, Prokop Károlyné 2, ftdő *Rappensberger Kajetán* 2, Reiszmann Ignácz 2, Veszelovszky János 2, özv. Volecz Antalné 2, Zsigmondovits Mihályné 2 frtot; Fekete István 1, Hoffmánn János 1, I. R. k. r. áldozár 1, Kalentsik Mihályné 1, Korponai Ödön 1, ftdő *Schneider György* 1, Sz. 1, Zumpe Mór 1 frt stb. Gálik S. és Kóch G. elárusitott 7 erkélyjegyének többlete 7 frt, 4 programmért 80 kr. Krenedits Ferencznek a jótékony czélra adományozott rendezői költségei 15 frt, a váczi takarékpénztár 50 frt. Végre a Gosztonyi Izabella úrhölgy által a lakoma alkalmával gyüjtött és általa, amint említők, 105 frtra kiegészitett rendkivüli költségfedezési összeg feleslege 9 frt 60 kr. Összesen: 332 frt 40 kr. és 2 drb 20 frankos aray. E nemes szivű adományokért a váczi nőegylet a szen-

vedő árvák nevében őszinte köszönetet szavazott. — A gyermekkert javára: gr. Ráday Gedeonné 10, s Stegbauer Nándor 5 frtot adakoztak. — Isten áldása legyen a derék, jótékony nőegyleten! — (Ld. a „*Vácz-vidéki lap*“-ot 1873. 47. sz. — „*Váczi Közlöny*“-t 1880. márcz. 14. — U. a 1883. 13. sz., hol a váczi nőegylet pályafutásának 15 évi szép működése vázoltatik. — U. a. 1887. 20 sz.)

Megemlitjük itt záradékul, miszerint a „*váczi izraelita nőegylet*“ is dicséretre méltón futja pályáját, mely is 1885. febr. 22-én zene-estélylyel egybekötött tánczvigalmat rendezett. A zene-estély kitünően sikerült, s maga a műsor is helyesen volt összeállitva, a mi nagyrészt az egyleti titkár, a jeles hegedü-művész *Mandl Lipót* úr fáradozásának volt köszönhető. Ezen estélyen, melyen *Szentkirályi Albert* nejével együtt szintén jelen volt, a zeneklubb kitünő szabatossággal játszott. Ily estélyeket ezen jótékony izr. nőegylet pénztára gyarapitása tekintetéből évenkint szokott adni.

b) „*Az országos segélyző nőegylet*“-nek, vagy mint jeléről nevezik, a „*veres-kereszt-egylet*“nek fiókja Váczon is megalakult, a váczi jótékony nőegylet közreműködésével. A létrehozás főérdeme *Almássyné-Batta Teréz* asszonyé, ki egész önfeláldozó buzgósággal toborzotta össze az uj egylet tagjait az 1880. év nyarán a hölgyek köréből. A szervezés körül dús érdemeket gyüjtvén, a fiók-egylet elnökévé megválasztatott és alapitványok fejében máris 180 frtot szolgáltatott be a központi pénztárba. Ujabban az alapitók sorába a rendesnél nagyobb összeggel belépett *Kovách Pál* apátkanonok, 100 frtal t. i. Az uj egylet alakuló ülésén a választmány igy alakult meg: *Gosztonyi Jánosné*, *Latinovits Albinné*, *Benkár Dénesné*, *Fekete Károlyné*, *Jakabffy Károlyné*, *Gaál Pálné*, *dr. Pauer Béláné*, *Vida Vilmosné*, *Ulrich Károlyné*, *Gerzsely Vilmosné*, *Haidfeld Alajosné*, *Kremer Gyuláné*. Titkár: *dr. Freysinger Lajos*. Az uj egylet ő fölsége a királyné védnöksége alatt álló bpesti főegyletnek kiágazása lévén, csakis országos csapások és háború idején fogja jótékonyságát gyakorolni. Bármennyire óhajtjuk is, hogy a háború és országos csapás tőlünk távol maradjanak, mégis kivánjuk ezen uj egylet felvirágzását.

A helybeli veres-kereszt-egylet 1880. okt. 3-án választmányi ülést tartott, melyen szavazattöbbséggel az eddigi ideiglenes jegyző, *dr. Freysinger Lajos* választatott meg. Elnök bemutatá a pénztárnokot *Hegedüs István* személyében, mint elfogadta az ezen évi szept. 19-én tartott közgyülésen történt kifejlődést. Nevezett pénztárnoknak elnök átadá az egylet eddigi tagjainak névjegyzékét. Eszerint volt az egyletnek 5 alapitó, 78 rendes és 5 rendkivüli tagja. Ezektől befolyt 345 frt, t. i. *a)* az alapitó tagoktól 180 frt, *b)* 7 rendes tagtól egyszer s mindenkorra 70 frt, *c)* 1 rendes tagtól évenkint fizetendő 5 frt, *d)* 70 rendes tagtól évenkint 70 frt, *e)* 5 rendkivüli tagtól egyszer s mindenkorra 20 frt vagyis összesen: 345 frt. Ebből levonatván az eddigi (nyomdai) 4 frt 75 krnyi kiadás, a fönmaradt s a helybeli takarékpénztárban tőkésitett 340 frt s 25 krról szóló könyvecske

szintén *Hegedüs István* pénztárnoknak adatott át. Az alapszabályok értelmében az alapitványi összeg s a többi adomány $^1/_3$ része pénztárnok által a központi választmánynak küldetik; mig a megmaradt $^2/_3$ rész a helybeli takarékpénztárban tőkésittetik, illetőleg a folyó kiadások abból fedeztetnek. — Az egyleti szolgának évi fizetése 16 frtban állapittatott meg s *dr. Kovách Pál* apátkanonok ő ngnak 100 ftos alapitványaért jkönyvileg s hirlap utján is, hálás köszönet nyilvánittatni határoztatott. Mint már a nagygyülésen, *ismét szóba jött a veres-kereszt-egylet javára rendezendő mükedvelői szinelöadás.* — Az egylet választmánya megalakult az 1880. évi szept. 16-án tartott nagy ülésen. Elnök: *Almássy-Battha Teréz;* választmányi tagok az emlitetteken kivül még: Gosztonyi Ferenczné, Krenedits Matild, Gyürky Károlyné, Kemény Gusztávné, Czóbel Ignáczné, Toszt Piroska, *Kovách Pál*, *Neszveda István*, *Markovics Lázár* kanonokok, *ifj. gr. Ráday Gedeon* országgyülési képviselő.

A helybeli veres-kereszt-egylet a napokban (1881. január) *kapta meg a központtól az egyleti betegápolónők szabályzatát.* Ezen egylet ugyanis a harcztéren sebesült hadfiak ápolását tüzvén ki czélul, a betegápolónők megszerzéséről és kitanittatásáról már a béke idején előre gondoskodik. Evégből a betegápolónők részére tanfolyamot nyit; a föltételek ezek: 20—40 éves életkor, feddhetlen erkölcs, a folyamodó családi viszonyairól hatósági bizonyitvány, foglalkozásáról és egészségi állapotáról, magyar és német nyelven irni és olvasni tudás. Az ápolónők háromfélék, u. m. gyakornokok, próba-ápolónők és véglegesek. A gyakornokok tanfolyama 6 hóig tart s január vagy junius hónapok 1-én kezdődik, mely idő alatt teljes ellátásban és havi 5 frt dijazásban részesülnek, s ha a vizsgát jól letették, lesznek 2 évre próba-ápolónőkké, az első évben 100 frt, a 2-ikban 125 frt fizetéssel, mit, ha dicséretesen kitöltenek, lesznek véglegesitve 150, illetve 175 frt fizetéssel. A feltételek tüzetesebben *Almássy Albertné* fiókegyleti elnöknő ő ngánál tudhatók meg, a kinek utján a folyamodványok az illető helyre beküldetnek.

A *veres-kereszt-egylet* 1881. jul 10-én választmányi ülést tartott, melyen az egylet ezen évi első félévi számadása és több folyó ügy nyert elintézést. A gyülés legörvendetesebb mozzanata *Almássyné-Battha Riza* egyleti elnöknőnek azon jelentése volt, hogy a legutóbbi időben ismét 44 uj taggal szaporodott az egylet s tagjainak száma ekkor már 177-re ment. Ezen ülésen *Fedor Imre*, az egylet uj pénztárnoka szintén jelentést tett az egylet első félévi vagyonkezeléséről, mely szerint az egyleti vagyon igy áll: mult évi pénztári maradvány 208 frt 27 kr. Az *első félévi bevétel* 301 frt 50 kr., 3 darab 20 frankos arany és egy császári. Ebből a központot illető $^1/_3$ rész = 120 frt 50 kr.; továbbá az egyleti kiadások összege 20 frt 25 kr. levonatván, az egylet vagyona 369 frt 2 kr. és 3 db. 20 frankos és egy csász. arany. Mi az egyleti vezetés buzgóságát méltán dicsérő eredmény. Végre a Váczról elköltözött *Toszt Piroska* helyébe, ki

választmányi tagságáról lemondott, a választmányba *Löwinger Józsefné* lőn beválasztva. — Ugyanezen *1881. évi okt. 23-án* tartott közgyülésén alakult a *veres-kereszt-egylet váczi fiókegylete vegyes egyletté*, miután a főegylet a férfi-veres-kereszt-egylettel egyesült. Az átalakulás czélja ugyanis, hogy az eddig tisztán női körben mozgott egyletbe a férfiak is bevonassanak, s ehhez képest a női elnök mellé *egy férfi-társelnök*, a választmány nőtagjai mellé pedig *férfi-tagok* is választattak. Ez az átalakuló gyülés érdekes és uj képet mutatott. A nőegyleti gyülés-terem alacsony óvodai székein tarkázva ültek az egyletnek szép számmal megjelent férfi- és nőtagjai. A gyülést a fiók-egylet eddigi elnöknője, *Almássy Albertné* úrhölgy egy érdekes megnyitó beszéddel nyitotta meg, mely kellemesen lepett meg mindenkit, ugy tartalma, mit előadása által. A megnyitó beszédben szépen volt elmondva az egylet eddigi működése, jövendő czélja és az egylet müködő erejének a férfiak segitségül hivásával való gyarapodása.

Ehez képest a közgyülés *Almássy Albertné* mellé társelnökül főtdő *Csávolszky József* kanonok urat azonnal meg is választotta, a választmány pedig *Fekete Károly, Czóbel Ignácz, dr. Miltényi Gyula, dr. Pauer Béla, Török Kálmán* és *ifj. Varázséji Gusztáv* urakkal egészittetett ki. A választmány eszerint jövőre áll 15 nő- és 10 férfitagból. Számvizsgálókul az egylet kettős szerkezetére való tekintettel *Fekete Karolyné* úrhölgy és *Czóbel Ignácz* ur lettek megválasztva. A titkár és pénztárnok a régiek maradtak. Végre az egylet javára még a farsangi évad beállta előtt működvelői előadás rendezése határoztatott el s ennek teljesitése az elnökségre bizatott. — 1882. febr. utolsó vasárnapján tartott közgyülés ujból bebizonyitotta, hogy a „*veres-kereszt-egylet*“ hódit városunkban. A nőegylet gyülésterméhen, mely a fiatal testvéregyletnek is vendégszerető hajléka, diszes közönség gyült össze, bár az egylet férfitagjai nem valami nagy számmal jelentek meg! Az elnöki megnyitó beszéd az egylet mult évi működésének mutatta világos képét, s utána *Csávolszky József* férfi-elnök ismertette egy szépen elmondott beszédben a veres-kereszt-egylet központi igazgatóságának legujabb működését s egyuttal egy tartalmas tervezetet terjesztett elő az egylet legközelebbi teendőire nézve. Ezekből legérdekesebb az, hogy *az egylet tagjai számának 300-ra gyarapitásával önálló vidéki egyletté alakuljon, függetlenül az alakuló félben lévő megyei egylettől és hogy a városi kórház átvételére és az egylet általi berendezésére kezdessék meg az alkudozás Vácz város hatóságával.*

Az egylet jövedelmei gyarapitására azonkivül májusra egy nagyobb szabású hangverseny tartása határoztatott el. Ezek után *Fedor Imre* egyleti pénztárnok terjeszté elő pénztári jelentését a bizottságilag megvizsgált számadásai alapján. Eszerint az egylet mult évi bevétele az 1880-ról átmaradt 208 frt 27 kr. pénztári maradékkal 602 frt 17 kr. Ebből a központnak beküldetett 184 frt 64 kr. Kezelési

költségekre fordittatott 51 frt 65 kr. s igy 1882. évre marad a fiók-egyletnek vagyonául 365 frt 88 kr. Mi az egylet vagyoni állásának emelkedését jelenti. — De különben is szaporodott az egylet az elmult év alatt; tagjainak száma 142-vel szaporodott s igy ekkor már 225 tagja volt s remélni lehetett, hogy nemsokára eléri az egylet önállóságára kellő 300-at. Fölemlitjük, hogy az egylet saját költségén, 90 fton, 500 kötcsomagot küldött, délen a lázadókkal küzdő harczosaink számára. A közgyülés intézkedett a központi országos nagy-gyülésen leendő képviseltetéséről is, *Almássy Albertné* és *Csávolszky József* társelnököket bizván meg képviseletével. — A váczi veres-kereszt-egyletnek elnöknője, *Almássy Albertné*, müködéseért ő fölsége által 1884. évben diszokmánynyal lőn kitüntetve. Társelnök *Csávolszky József* s alelnök *Gosztonyi János* kir. kamarás voltak. A helyi fiók-egylet örvendetesen gyarapodott, mert már 361 tagja volt. 1884. évi jövedelme 550 frt 86 krt tett ki. Készpénze s igy összes vagyona már 2097 frt 86 krra ment. *Szentkirályi Albert* s *Latinovits Albinné* 10 ftos rendes tagok lettek. A pénztár gyarapodására hangverseny is fog rendeztetni.

A veres-kereszt-egylet váczi fiókja által rendezett tánczestély (1886. jun. 14.) jövedelme volt: *bevétel* 171 darab jegyért 171 frt; felülfizetésekből bejött 95 frt 40 kr.; megmaradt gyertyákért 3 frt 60 kr. *Kiadás:* zenedij 50, teremért 30 frt; nyomdaköltség 13 frt 50 kr.; világitásra 22 frt 8 kr.; rendőröknek 3 frt 38 kr. Meghivók kihordásáért 4 frt; a terem diszitésére 6 frt; szalagokért 3 frt 10 kr.; jelvények készitéseért 1 frt 20 kr.; postaköltség 1 frt 20 kr. Összesen: 134 frt 46 kr.; a tiszta jövedelem tehát 135 frt 54 kr. Bálanya volt: *Almássy Albertné* úrnő; az első négyest mintegy 60 pár lejtette, s a jó hangulatban lefolyt estély csak a késő éjféli órákban ért véget. — Az egylet tagokban és igy jövedelemben is gyarapodik évre-évre. — (Ld. a „*Váczi Közlöny*“-t 1880. 37. sz. — U. a. 1880. okt. 10. — Magyar Állam, 1880. okt. 16. — Váczi Közlöny 1881. 3. sz. — U. a. 29. sz. — U. a. 45. sz. — 1882. 10. sz. — 1886. 13. és 25. sz. stb.) —

c) *A váczi dalkör* alakult 1867-ben. Czélja ének és társas mulatságok rendezése által a kedélyre, müizlés emelésére hatni s igy kellemes szórakozást nyujtani. 1880. évben ezek képezték tiszti-karát: Zászló-anya: *Koch Gusztávné*; zászló-keresztapa: *Csiszár János*; elnök: *dr. Freysinger Lajos*; alelnök: *Serédy Géza*; jegyző: *Fédor Imre*; aljegyző: *Spissák Gyula*; pénztárnok: *Meiszner Rudolf*; gazda: *Velzer Lajos*; Választmány: *Balázs Imre, Bezdek János, Dorner Ferencz, Hoffmann Mihály, Jankovics Ernő, Korponay Ödön, Krancz Ferencz, Mikuska János.* A 70-es évek elején is még szépen virágzott a dalkör, pezsgő jókedv és vállalkozó lelkesedés járta át tagjait, és a lelkes ifjuságot egy virágzó „*dalkörré*“ tudta egyesiteni a müvészet szeretete. Igen, akkor virágjában volt ezen egyesület és zászlójára, egy magára elkölteni tudott annyit, a mennyi egy némely egyletnek

nem az alaptőkéje, hanem az adóssága. De azóta sok minden megváltozott; a dalkör tagjai és vezetői közönye folytán, tényleg ugyan fel nem oszlott, de a rákövetkezett zordon idők hatása alatt téli álomba szendült. *Dobszó mellett árverezték el drága, arannyal himzett selyem-lobogóját!* 1881-ben a dalkör csak névleg élt már még alapszabályai, meg az elnöke által az árverési vevő jóvoltából visszaszerzett zászlójában.

Sokszor volt elmondva a helyi sajtóban, hogy mily nagy szüksége van itt a társadalomnak a dalkör fönállására. Sokáig pusztában kiáltó szóként hangzottak el az avatott tollak által irt czikkek; mert a társadalmat itt közönyös tétlenségéből nem tudta felrázni semmi. Végre a több oldalról megindított mozgalom és lelkesitő buzditások utat találtak az illetők sziveihez, a közöny oszlani kezdett s a megpenditett eszme körül csoportosulni kezdtek az ifjak. 1881. évi halottak estéjén, a honvédek emléke iránti kegyelet hozta össze első izben a dalerőket s látni lehetett, hogy mire képes a lelkesedés. A vasárnapi alakuló közgyülés megerősitett e hitben mindenkit, mert együtt lehetett látni az ifjakat, kik a nemes eszmétől áthatva, egy szivvel-lélekkel sorakoztak a dalkör zászlaja alá. Mindenkinek örült szive, midőn a társadalmi lanyha élet felélénkitése ügyében tett első nevezetes lépést, a dalkör megalakulását szemlélhette!

A „*Váczi dalkör*“ 1881. nov. 6-án tartotta a mükedvelői szinházteremben nagyszámú tag jelenlétében, 2 év eltelte után, első közgyülését. A szép számmal egybegyült tagokat melegen üdvözölve *dr. Freysinger Lajos* az egylet elnöke, a következőkben tette meg jelentését: Noha az egylet 2 évig rendszeresen nem működött, mégis a jogfolytonosságot hiven megőrizte és léte elismertetett, mert több oldalról irásban hivatott fel a müködésre, több alkalommal pedig, mint például, a honvédeméknél müködött. Jelenté továbbá az elnök, hogy az egylet kottái és egyéb irományai *Tariczky* úrnál vannak; az egylet jelvényét, a zászlót, melyet *Csiszár János* úr, 100 és néhány frton vett meg, visszaajándékozá az egyletnek, mely azonban, ha a dalkör megszünnék, a város tulajdonává legyen. A harmoniumot *Velzer Lajos* úr, az egylet gondnoka mentette meg az árveréstől, miért méltó köszönetet érdemel. Jelentette az elnök aztán, hogy 2 év előtt a közgyülés *Tariczky* urat választotta meg karnagynak, ki e tisztet a gyülés kebeléből kiküldött 3 tagú bizottság kérésére el is fogadta, de néhány nap mulva irásban leköszönt e tisztéről, s ez a további müködést gátolta. Majd tudomásra hozta az elnök a közgyülésnek, hogy a dalárda kebeléből a szini bizottság számadásainak megvizsgálására kiküldött bizottság kötelmét teljesité, a számadásokat megvizsgálta s azokat rendben találta. Miután az elnök jelentését megtevé, azon kérdést veté fel: „*Vajjon óhajtja-e az egylet müködése megkezdését?*“ Mire határozatilag kimondatott, hogy mihelyt az egylet a helyiség iránt, a hol énekpróbáit tartandja, tisztában lesz, azonnal megkezdi müködését.

Ezek után *Seredy Géza* alelnök szólalt fel, és mint minden gyülésen, úgy ez alkalommal is hangsulyozta, hogy *a most egybegyült dalkör, s a rég fenálló dalkör, az alapszabályok értelmében egy és ugyanaz lévén, jelenleg csakis ujból kezdvén müködését, a jogfolytonosságot föntartja.* Inditványa egyhangúlag elfogadtatott s mint határozat jegyzőkönyvbe vétetett. — Ekkor elnök a közgyülést a tisztikar megválasztására hiván fel, mire közfelkiáltással *dr. Freysinger Lajos,* az egylet volt elnöke ujolag megválasztatott; ugyanigy választatott meg *Ulrich Géza* is egyhangúlag karnagynak. A többi tisztviselőkre s a választmányi tagokra a szavazás titkosan történvén, alelnöknek: *Török Kálmán,* kinek az egylet keletkezése s felvirágzásában, — minthogy 3 éven keresztül a régi jó időkben az egyletnek elnöke volt, — érdemei vannak, lett megválasztva. Jegyzőnek: *Fédor Imre;* aljegyzőnek: *Spissák Gyula;* pénztárnoknak: *Meiszner Rudolf* és gazdának: *Velzer Lajos* választatott meg. A választmány igy alakult: Bezdek János, Dorner Ferencz, Körtvélyessy László, Balás Imre, Csányi János, Fortuner Elek, Vörös Ferencz, ifj. Varázséji Gusztáv, *Mandl Lipót* (ki noha izraelita, évek hosszú során át a váczi székesegyházi zenekar egyik legkitünőbb tagja, mint jeles hegedümüvész), Serédy Géza, Mikuska János és Szinte Gábor.

A tisztikar és választmány megalakultával elnök a közgyülésnek tudomására hozta, hogy a *zeneklubb megkereste a dalárdát az iránt,* hogy még e hóban rendezendő hangversenyen felerészben a dalkör is müködjék közre. Ezen ajánlat annyival is inkább elfogadtatott, mert mig egyrészről az egyletnek alkalma nyilik életképességét bemutatni, másrészről egy kis pénzmagra is tehet szert, melyből kezdetleges kiadásait fedezheti. — Szóvita tárgyát képezte a helyiség, hol az énekpróbák tartatnak, de a többség a Casino-kör helyiségéhez ragaszkodott, hol minden kényelem föllelhető és a központban van. Mit a Casino-kör, hogy t. i. az ő helyiségében tartatnának az énekpróbák, a dalegylet elnöke kérelmére szives készséggel meg is engedett, annál inkább, minthogy azelőtt a dalpróbák a polgári kör helyiségében szoktak tartatni. Ezután hát már csak a dalkör tagjain a sor, hogy azon tüz, mely e gyülésen is oly nagy mérvben nyilvánúlt, ne legyen ismét szalmatüzzé. Az egylet ma is létezik, s előadásain kivül, előkelőbb holtak temetései alkalmával is saját zászlója alatt énekelni szokott. (V. ö. Váczi Közlöny-t, 1881. 4. sz. 1881. 46. sz.)

d) *A váczi „Nőegylet" és „Dalkör" közös tulajdonát képező mükedvelői szinház vezetésére kiküldött bizottság megbizatását nyerte 1870. évben.* Kiküldetésének czélja a szinház fentartása és mükedvelői elő adások rendezése. 1880. évben elnöke volt: *Krenedics Ferencz;* bizottsági tagok pedig: *a nőegylet részéről:* Benkár Dénesné, Gálik Sándorné, Gyürky Károlyné, Ulrich Károlyné, Krenedics Mathild: *a dalkör részéről:* Mayer József, Várföldy (Fortuner) Elek, Meiszner Ede, Schmidt János, Spissák Gyula, Velzer Lajos, Féder Imre. —

A hatvanas években a város lelkes ifjai, mükedvelői társulattá alakulva, Thaliának szerény csarnokot emelének, és szorgalmas müködésökkel a közönségnek élvezetes estéket szerezve, szinpadjok költségeit fedezték. Minthogy azonban a város alkalmatosan berendezett helyiséggel nem birt, az e czélra használt leginkább az „*arany-szarvas*“ vendéglő bérlőjének szeszélyeitől függvén, rövid idejü müködés után feloszlottak és szinpadjokat kellékeivel együtt a nőegyletnek ajándékozták. A kezdeményezés érdeme az övék, hisz ők valának e téren az első úttörők, és mai napig is büszke öntudattal tekinthetnek vissza müködésökre, mert ők vetették el a magot, melyből a mai mükedvelői szinház termett. — A nőegyletnek adományozott szinpadot több éven át por lepte és már majdnem a feledés fátyola borult rá, midőn az 1870. év vége felé, a nőegylet lelkes elnöke, *Benkár Dénesné* inditványa folytán, *a nőegylet és dalkör tagjaiból bizottság alakult*, a szinpad a lomtárból előkerült, és ujból megkezdettek a mükedvelői előadások, felerészben a nőegylet, másik felerészben pedig a dal-kör javára.

Az első előadás 1870. evi decz. 26-án tartatott meg, mely alkalommal a közönség oly meleg részvétet tanusitott, hogy a még akkor puszta szinterem elégtelennek bizonyult annak befogadására. Minek folytán a bizottság első kötelességének ismerte a nézőtérnek azon modorban eszközölt átalakitását, amint ez mai napig is létezik. Az akként 433 frt 26 kr. költséggel átalakitott szinházban, részint az átalakitási és föntartási költségek fedezésére, részint pedig jótékony czélokra, a következett 1871. évben több sikerült előadás tartatott, oly annyira, hogy eltekintve az 1880. évi müködés élénkségétől, az 1871. év mondható, ezen 10 évi időszak legeredménydúsabb évének. — Ezen szini előadások létrehozásának érdeme, a nőegyleté, különösen annak buzgó elnöke, *Benkár Dénesnéé* és *a dalköré* vala; minek folytán *a szinházi tulajdon jog is*, a két egylet közt oszlott meg. Midőn azonban 1873. évben a szinpad ujjáalakitásának kérdése is előtérbe lépett és e czélokra ismét nagyobb költség igényeltetett, a nevezett két egylet együttműködő bizottsága oda nyilatkozott, *hogy a szinházat külön intézménynek tekinti*, mely fölött a védnökséget gyakorolják ugyan, de annak semmiféle terheit el nem ismerik kötelezőknek, bármelyik egyletre nézve is. Ezt követte később *a dalkör megszünése*, mely után a nőegylet szinügyi bizottsági tagjai kijelenték, *hogy a szinház külön intézmény, melyért a nőegylet nem felelős és a mely a közönségé.*

Ez időtől fogva a szinház saját erejére volt utalva, élt jobb, majd ismét nagyon is csendes napokat, küzdött részvéthiánynyal, közönynyel; majd melegebb pártolás mosolygott reá, de jó és balsorsban, rendületlen állott, bizva azon nemes lelküekben, *kik esetről-esetre megjelentek deszkáin, hogy müködésökkel a közügynek és jótékonyságnak áldozatot hozzanak és a szunnyadó intézményt uj életre ébresszék.* A lefolyt 10 év alatt (1870—1880) mükedvelők által 22 előadás

tartatott, melyekből 3 hangverseny; előadatott összesen 27 szinmű. Minden költség fedeztetett, mik közt fölemlitendő a majdnem 2000 frtra rugó terembér. *Jótékony czélokra* következő összegek fordittattak: A váczi jótékony nőegyletnek összesen 258 frt 7 kr. — A dalkörnek 102 frt 48 kr. — A franczia sebesülteknek 135 frt 40 kr. — A veresegyházi tüzkárosultaknak 261 frt 25 kr. — A váczi árvizkárosultaknak 119 frt 35 kr. — A Bosniába mozgósitottak hátramaradt családaiknak 155 frt 29 kr. — A váczi lőegyletnek 100 frt. — A szegedi árvizkárosultaknak 118 frt 60 kr. — A váczi honvédemléknek 200 frt 6 kr. — A „*veres-kereszt*“ *váczi fiókegyletének* 236 frt 30 kr. A nemzeti szinház nyugdij-intézetének 10 frt. *Összesen: 1696 frt 80 kr.* — Ezen összeg egy fényes dicskör, mely a műkedvelői előadásokban közreműködötteket körülragyogja; egy oly páratlanul ékes és értékes koszorú az, melyet az angyalok kötnek odafön az egekben s óh ez hervadhatlan . . . Sokan, igen sokan óhajtják, hogy az „*arany-szaras*“ vendéglőbeni szinház átalakittatnék, ebbe a bejárás előlről lenne, a bejárás előszobáját képező helyiségek öltözdékké alakittatnának át stb. Mindezek azonban sok költséget igényelnének . . . Ekkor már nagyban hangoztatták Váczon az irányadó körökben, hogy: *minden lépest meg kell tenni egy önálló szinház létesitésére* . . . (V. ö. „Váczi Közlöny“-t 1880. 49. sz. 1881. 4. sz.)

3. §. Törekvések egy önálló szinház létesitésére, korcsolya-egylet, zene-kedvelők, váczi és vidéki néptanitók s a váczi honvédek egylete.

a) A szini bizottság 1882. évi gyülésén kimondatott az állandó szinház eszméje, mely, ha tán nem is a közeli jövőben, de évek multával bizton megvalósitható. A Casinó-kör vezérférfiai karolják fel ez ügyet s igyekezzenek azt megvalósitani. — Az eszme testtéléterére már szép remény kezdett csillámlani, midőn Vácznak két előkelő és lelkes polgára, *Benkár Dénes* és *Piufsich Lajok* urak az állandó szinház emelésére 5—5000 frtokat irtak alá, összesen tehát 10,000 frtot; a másik 10,000 kiegészitéséhez hozzájárulnának pedig 1. Vácz városa 100 drb à 25 frtos részvénynyel 2500 frtot; 2. *Szentkirályi Albert* kerületi képviselő úr 10 drb részvénnyel 250; 3. A váczi nőegylet 6 drb részvénnyel 150; 4. A városi volt szintársulat 20 drb részvénnyel 500; 5. A váczi takarékpénztár 20 drb részvénnyel 500; 6. A váczi iparbank 10 drb részvénnyel 250; 7. A váczi népbank 10 drb részvénnyel 250; 8. A váczi casinó-kör 40 drb részvénnyel 1000; 9. A váczi főtdő káptalan 48 drb részvénynyel 1200; 10. A váczi dalköri zeneklub 2 drb részvénnyel 50 frtot; mely összegeket hozzáadva a *Benkár* és *Piufsich* urak által megajánlott 10,000 frthoz, a főösszeg lenne 16,650 frt, és igy a 20,000 frthoz még csak 3,350 frt volna előteremtendő. Ezen utóbbi összeget

pedig a város nevezetesebb és tehetősebb ezen családai: Tragor Ignácz, Intzédy Soma, a Meiszner-család, Pápa József, Huber József, Bartos Imre, Monszpart József, Velzer-család, Vadkerty-család, Kemény Gusztáv, Sipos István, Péts testvérek, Rostetter Keresztély, özv. Muzslay Bertalanné, Marossy Ferencz, Peskó Medárd, Filó Pál, dr. Kiss József, Windisch Ferencz, Ernyey János, Gyürky Károly, Weiner-család, Reitter István, dr. Argenti Döme, Haidfeld-család, Leitner Sándor, Millmann Géza, Fölsinger József, Majthényi Péter, Alberty Ferencz, Tarcsay János, Bolgár, Filzer-család stb., az ügyvédi kar s a vidékiek közül Latinovics Albin és Gosztonyi János urak az ügyet felkarolva az utolsó krig fedezni sietni fognak. Minthogy a tervezők biztosra vették, hogy ama 20,000 frt befolyni fog, a legvérmesebb reményekkel kecsegtették magukat az iránt, hogy az ujólag megpenditett állandó szinház eszméje valósulni fog.

Az *1885. decz. 8-ra* az egyesült casinó-kör választmánya rendkivüli közgyülést hivott egybe. *a váczi allandó szinház részére megszavazandó összeg megállapitása tárgyában.* A tagok kellő számmal jelenvén meg, szólottak ez ügyben dr. Freysinger, Krenedits Ferencz, Kresák Ferencz, Paull István, dr. Kiss, dr. Csányi. Az érdekes vita eredménye az lőn, hogy az állandó szinház javára nagy többséggel 1500 frt megszavaztatott, olyképpen, hogy 1886. évben 1000 frt, 1887-ben pedig 500 frt fog kifizettetni. *1885. decz. 13-án* a városi képviselőtestület közgyülést tartván, derekasan kitett magáért, mert a szinházépitési költségekhez 3000 frttal határozta el járulni; *de kikötötte, hogy* amennyiben a szinház-igényelte 20,000 frt, évenként kisorsolandó s törlesztendő részvenyek utján lesz biztositandó, a részvények teljes kiegyenlitése után, *az épitendő szinház,* a szinházügyi bizottság ajánlatához képest, *minden jogfentartás nélkül a városra szálljon tulajdon-jogilag.* — A szini bizottság terve másfél év előtt minden várakozáson felül sikerült. A 20,000 frtra még kettő volt a ráadás, de a szinház épitése elmaradt. Hogy mi lehetett oka a szinház épitése elejtésének nem tudjuk. Tán szalmatűzből jött a láng, hogy olyan hamar lelohadt? . . . Többen ugy vélekedtek, *hogy egy alkalmas és a mai kor minden igényeinek megfelelő szinházi helyiséget lehetne nyerni az átalakitott kis-sörházi épületben,* melynek berendezési költségeit a műkedvelői egylet mintegy 1000 frtnyi tőkéje teljesen fedezné. Az állandó szinház épitésének életrevaló eszméje még 3 év előtt fogamzott meg nehány polgár elméjében, a kik maguk köré gyüjtötték a város jobbjait és rövid idő alatt egy lelkesült csoport küzdött az állandó szinház kivivása mellett. És ime, midőn már 23,000 frt megajánlva volt s a terv is már egészen készen állott, s csak ennek keresztülvitele volt még hátra, ezen hajótörést szenvedett az eszme. Mert a város és uradalom között, a térség (a nagyvásártéren a czédulaház közelében) átengedése körül fölmerült differenciák elvágták az utat, mely az eszme megvalósulásához vetett volna . . . Évenként megjelenik Váczon egyik vagy másik vidéki

szintársulat, mely a „*Curia*“ vendéglő szinpadán tartja játékait, de csak ritkán van zsufolva közönséggel a szinházterem, melyért a vendéglő bérlője esténkint 10 frtot fizettet a szintársulat igazgatójával, ki sokszor alig vesz be esténkint 30 frtot. Különben szini előadásokra a „*Curia*“ terme szép, nagy, tágas és czélszerű. — (V. ö. „Váczi Közlöny“-t 1882. 12. sz. — 1885. 49. sz. — 1885. 51. sz. 1885. 52. sz. — 1887. 43. sz. — 1887. 50. sz.)

b) Annak idején a *korcsolya-egylet* is nagy élénkséget mutat Váczon. Több években az ironga-helyiség a lövölde melletti jégterületen volt, s az utóbbi években Derecskében. A megnyitásnál zene is szokott lenni s egyébkor is, habár csak verkli képében is, mely egész alkotó részét képezi a helyi jégsportnak s kopott melódiái mellett igen jól érzik magokat az iringáló korcsolyázók. Az 1882. évi egyleti körözvényen a tagok kivétel nélkül az „*Isten malma*“ melletti pályára szavaztak, s ezt az egyleti igazgató, *dr. Freysinger Lajos* ur, a püspök ő nmlgtól, az uradalmi kormányzó *Virter Bertalan* úr közbenjárására, dij nélkül meg is nyerte, miután az egylet előbbi helyéről leszorult. 1887. decz.-hóban *Ursziny Arnold* gyógyszerész úr kezdeményezésére, ki ezen egyletnek pénztárosa, mozgalom indult meg a korcsolya-pálya mellett felállitandó csarnok emelésére, mely czélra a püspök ő nmlga 100 frtot adományozott. Ezen összeggel együtt eddigelé 600 frt gyült össze. A csarnok épitési költségei 1000 frtra vannak előirányozva. (Ld. „Váczi Közlöny“-t 1881. 3. sz. — 1882. 2. sz. — 1887. 51. sz. stb.)

c) A zenekedvelők is kebelökből u. n. „*zene-klubb*“-ot alakitottak évek előtt, melynek tagjai rendesen korrektül és összevágóan előadott zenedarabokkal szokták gyönyörködtetni estélyeken és egyébkor is ezen fönséges müvészet kedvelőit. A mükedvelő zenészek 1881. jan. végén egy nyilvános szereplésük alkalmával előadták s elhatározták, hogy tovább is együtt maradnak a zene müvelésére és rendes társasággá alakulván, nyáron át a lőházban többször fogják müvészetöket és közös tanulmányaik eredményét a nagy közönségnek bemutatni. A zene-klubb tagjai közől emlitendők: *Turiczky Ferencz*, *Kökény Ferencz*, *Sebestény István*, *Mandl Lipót* és *Klár József* (a társulat karmestere) urak, a kik minden alkalommal kitesznek magukért. (Ld. „Váczi Közlöny“-t 1881. 6. és 9. sz.)

d) *A váczi és vidéki néptanitók egylete* 1868. évtől létezik s ekkor 30 tagot számlált. Áldásosan müködik évről-évre. *1881. febr. 20-án* tartotta szokásos évi közgyülését, melyre a tagok majdnem teljes számban jelentek meg. Elnök: *Udvardy Mihály* megnyitván az ülést, megtette jelentését az egylet lefolyt évi müködéséről. Ebből kitünik, hogy a lefolyt évben 5 választmányi s 4 közgyülés tartatott 51 tárgygyal. Részt vett az egylet az országos tanügyi s tanitó-testületi, valamint a helyi tanügy fejlesztésére üdvösnek s időszerünek mondható mozgalmakban. A korszellemnek megfelelő több tanügyi tételek vitatása által segité elő az önképzést. Örömmel jelezte az elnök, hogy a város több iskolájánál életbe léptetett „*iskolai takarékpénztárak*“

intézménye is, az egylet tevékenységének kifolyása. Továbbá jelenté, hogy a lefolyt évben volt az egyletnek 22 tagja; kik közől *Ruff Mihály* szeretett kartárs, mult évi májushó 20-án elhalálozván, benne az egylet egy buzgó tagot s több éven át közszeretetű elnökét vesztette el. — Az anyagi állapotra nézve megjegyzé, hogy volt az egyletnek bevétele: 89 frt 1 kr., kiadása: 83 frt 63 kr. A könyvtárnoki jelentés szerint, az egyleti könyvtár 51 müvet tartalmaz. Járt az egyletnek 4 szakközlöny, u. m. a „*Népnevelők Lapja*"; — „*Tanügyi Közlöny*"; — „*Magyar Pedagogiai Szemle*"; s a „*Néptanitók Lapja*". Egy folyóirat, t. i. a „*Magyar Nyelvőr*", s egy füzetes vállalat: „*Pestalozzi*".

Az 1881. évi költségvetés előirányzata megállapittatott s aztán határozattá lőn, miszerint az egylet által megrendelt szaklapok és folyóiratok az egyleti tagok között, választmányilag megálapitandó sorrendben köröztessenek, keresztülvitelével az elnökség bizatott meg. A múlt évi számadások megvizsgálására *Krancz Ferencz* és *Vörös Ferencz* kérettek fel. A tagok közé fölvétettek: *Stein Sámuel* s *Schön Nándor* urak; kiléptek az egyletből *Majer Józsa* úrnő és *Körtvélyesy László* úr. Aztán az elnök maga, mint a tisztikar s választmány nevében megköszönvén a bennök helyezett bizalmat, eddigi tisztségöket letették a közgyülés kezébe s az új tisztikar megalakitására az intézkedés megtétetett. Ennek folytán a szavazatszedő bizottság elnökeül: *Filimek Endre,* tagjaiúl pedig: *Fédor Imre* s *Bakk Domokos* urakat küldé ki a közgyülés. A szavazatok eredménye a következő: elnök lett általános szavazattal: *Udvardy Mihály*; pénz- és könyvtárnok: *Fédor Imre;* jegyző: *Vörös Ferencz*; választmányi tagok: Filimek Endre, Gaál M. Pál, Nascher Adolf, Bartos Pál, Bakk Domokos, Ehrenfeld Miksa, Krancz Ferencz. Végül a volt tisztikarnak jkönyvileg köszönet szavaztatott. — Az egylet *1885. márcz. 15-ki* üléséről ezeket jegyezzük meg: „A pénztárnok előterjesztéséből kitünt, hogy a múlt évi bevétel volt 152 frt 82 kr.; ebből kiadás 46 frt 90 kr., készpénzmaradvány 29 frt 92 kr. és 75 frt nyugtákban. A könyvtárnok jelentése szerint van 83 mü 110 kötetben s több folyóirat. A közgyülés az „*orsz. tanitói árvaház*" javára 15 frtot, az „*Eötvös-alap*" gyarapitására pedig 5 frtot szavazott meg. Aztán a tisztikar választatott meg ilyképen: elnök lett: *Udvardy Mihály*; jegyző: *Fodor Imre;* pénztárnok: *Bartoss Pál;* könyvtáros: *Krancz Ferencz.* Választmányi tagok lettek: Vida Vilmos, Jankovits Ernő, Taritzky Ferencz, Vörös Ferencz, Blau Miksa és Zsitvay József. — A derék egylet virágozzék századokon át, a népnevelés előmozditása és a néptanitók képzésének érdekében! (V. ö. Váczi Közlöny 1881. 9. sz. és 1885. 12. sz.)

e) *A váczi honvédegylet* alakúlt 1861-ben. Jelenleg czélja: a váczi honvédemlék még hiányzó vaskorlátja és kőlépcsőzetének felállitása. E czélra 1880. évben rendelkezett 281 frt 48 krral s ezen tőkepénz esedékes kamataival. Ezen évben elnöke volt: *Zambelly Alajos* 1848/9.

évi honvédkapitány. Alelnök: *Degré Alajos* 1848/9. évi honvédkapitány; pénztárnok: *Gállik Sándor* 1848/9. évi honvédfőhadnagy; jegyző: *Krenedics Ferencz* 1848/9. évi honvédhadnagy.

4. §. A váczi önkénytes tüzoltó-egylet, lőegylet, polgári szeglő s betegápoló-egylet.

a) „A *váczi önkénytes tüzoltó-egylet keletkezése, fejlődése s állapotáról* az 1879-ik év végével", egész 1880. évig kimeritő tudósitást szerkesztett össze és adott ki *Krenedits Ferencz* egyleti főparancsnok. A gonddal szerkesztett 34 oldalra terjedő füzet lényegéből adjuk itt a következőket: „*A helyi tüzoltó-egylet,* melynek czélja: a tüzvész esetén a közvagyon védelmezése és megmentése, s e czélra rendelkezik városunk igényeinek lehetőleg megfelelő felszerelésü szertárral, *alakult 1871. évi aug. 27-én.* Az alakulás körül kiválólag érdemekre tettek szert: *Peitler A. József* püspök (alapitványok), a helyi egyletek (adományok) *Varga János*, fegyintézeti igazgató (fegyőrökből rendes tüzőr-csapatot szervezett akkoriban), *Intzédy*, *Meiszner Rudolf* és *Tragor Ignácz* kereskedők (olcsó szállitások) az egyleti parancsnokság), *Meiszner Ede*, *Krenedits Ferencz* s *Velzer Lajos* 1000 frtnál nagyobb összeget vettek föl személyes hitelükre az egylet javára) stb. Résztvett az egylet 7 orsz. tüzoltó-ünnepélyen, rendezett 5 tánczvigalmat s eloltott összesen 29 tüzet. Résztvett ezenkivül 24 ember s 8 ladikkal, *Korponay Ödön* akkori alparancsnok vezetése alatt Szeged megmentésében 1879-ben. A miért Korponay Ödön Szeged városától, *Lukács Gy.* kormánybiztos, *Kállay Ödön* kir. biztostól, s ő fölsége a királytól is, a legfőbb elismerést érdemelte ki. A tüzoltócsapat legénységéből egész müködésök alatt 3 ember sérült meg, de mindannyian felgyógyúltak.

A váczi önkénytes tüzoltó-egylet megalakulása óta tartott 7 közgyülést, továbbá 2 szervező bizottsági, 30 tisztiszéki, 1 becsületbirósági, 11 parancsnoksági és 14 őrbeosztási, összesen 65 gyülést. Az egyletnek ekkor 46 müködő tagja volt. A kimutatott számadásból tudjuk, hogy az egyleti pénztárban 1878. ápr. 1-én 5 frt 15 kr. pénzmaradvány volt. E naptól kezdve igy állanak a számadások: *Bevétel:* pénzmaradvány 1878. év végeig 5 frt 15 kr.; adakozások 1878. végeig 55 frt; pártoló tagdijak 1878. végeig 285 frt; sorsjáték s tánczestély után 271 frt 70 kr. Bevétel: 616 frt 85 kr. *Kiadás:* iparosoknak 14 frt 4 kr.; gyárosoknak tüzoltó-szerek és felszerelési anyagokért 200; közgyülésig megalapitott havi dijazások 110; kölcsönzött tőkék törlesztése 150; ezek utáni kamatok 40; 63; 109; 63; különfélék 42; 57 frtok. Összes kiadás: 557 frt 24 kr. Összes bevétel 616 frt 85 kr. Levonva a kiadást 557 frt 24 kr. Pénztári maradvány: 59 frt 61 kr. Megemlitjük még, hogy *a tüzoltói zenekar bevétele* 159 frt 98 kr., *kiadása* 159 frt 71 kr. volt s igy pénzmaradványa 27 kr. — 1886. márcz. 25-én d. u. 3 órakor tartatott meg a város-

ház tanásstermében az önkénytes tüzoltó-egylet évi rendes közgyülése a müködő tagok élénk részvéte mellett. *Krenedits Ferencz* elnöklő főparancsnok a gyülést megnyitván, előterjeszté főparancsnoki jelentését, s aztán következett a számvizsgálók jelentése, mely kiterjedt az egyletnek 1880. évi jan. 1-től egész 1885. év végeig terjedő számadásaira.

A hirtelen halállal kimúlt *Czóbel Ignácz* pénztáros számadásait, melyek 1880-tól 1883. és végeig terjedtek, ezek nem lévén rendesen elkönyvelve, a számvizsgáló bizottság az elhunyt halála után bizottságilag lepecsételt és a számvizsgálatkor felnyitott okmányok alapján, hivatalból állitá össze. Ennek alapján mutstkozik 66 frt 4 kr. bevételi többlet. A főparancsnok kezeihez a fentnevezett idő alatt, befolyt adományokról vezetett számadását, továbbá a *Velzer Lajos* ideiglenes pénztáros által 1884. évtől 1885. évi okt. végeig vezetett számadásokat, — valamint *Millmann Géza* pénztárosnak 1885. évi nov. 1-től decz. végeig bemutatott számadásait illetőleg, minthogy ezek rendben találtattak, a számvizsgáló bizottság a felmentvény kiadását inditványozta. Megtörtént. Aztán következtek a folyó ügyek: 1. A *felállitandó védő-osztályt illetőleg* határoztatott: miután a tiszti-szék ezen osztály létszámát 24 tagban állapitá meg, s e részben már aláirások is történtek, ennek osztályparancsnoka ezen közgyülésen választatik meg. — 2. A legutóbbi közgyülés határozata értelmében, a müködő-tagok vászon-zubonya és nadrágja elkészülvén, melyek összes költsége 145 frt 88 krra rúgott, elhatároztatott, hogy: a tisztiszék a tagok téli zubonyához szükségelt kelmét az egylet költségén szerezze be, a megvarratás a tagok költségére esvén. — 3. *Tragor Ignácz*nak követelését illetőleg, ki az egylet keletkezésekor a tagok ruházatát részlet-fizetésekre nagylelküen hitelezte, tekintve, hogy egyesek a lefizetéssel részben hátrálékban maradtak s ezt teljesiteni képtelenek, határoztatott: az egylet ezen tartozási összeget, mely a számvizsgáló bizottság által megállapitandó leend, — magáénak elfogadja, és a tisztiszéket felhatalmazza, hogy ezen tartozási összeget részletekben, a pénztár erejéhez képest törleszsze, fennmaradván az egyletnek viszkeresete azon tagok irányában, a kiknél a tartozási összegek behajthatók. — 4. *A beszerzendő toló-létra*, és a *mászószerek kiegészitése* tekintetében határoztatott: hogy az emeletes házak tulajdonosai, kiknek érdekében e beszerzés történik, aláirási iven szólittassanak fel, a még hiányzó költségek adományozására. E czélra *Reiser Henrik* úr saját részéről, a közgyülésen 10 frtot ajánlott föl. — 5. Tudomásul vétetett, hogy a legutóbbi közgyülés azon határozata, miszerint illető helyen kérvényeztessék, hogy az előfogatok bérbeadásánál ezek köteleztessenek egy pár lovat a városházi istállóban készen-létben tartani, az illetők tulkövetelése miatt nem volt eszközölhető. — 6. *A költség-előirányzatra* nézve határoztatott: mivel a pártoló tagok gyüjtése még folyamatban van, és igy a jelen év bevételeinek összege meg nem állapitható, a tisztiszék felhatalmaztatik, hogy a szükséges

kiadásokat a bevétel keretén belül eszközölje. — 7. *Velzer Lajos* mászó-osztály-parancsnok üzleti teendői miatt tisztségéről lemondván, a gyülés ezt sajnálattal vette tudomásul. Tekintve azonban érdemeit, őt egyhangúlag tiszteletbeli tagul, mint tiszteletbeli mászó-parancsnokot megválasztá, elhatározván, hogy állása, rendkivüli választás által töltessék be.

Inditványok nem tétetvén, a kitüzött választások következőleg ejtettek meg: a védő-osztály parancsnokává, az egylet ez idő szerinti tiszteletbeli tagja *Imrey István* tiszteletbeli mászó-parancsnok egyhangulag megválasztatott, valamint *dr. Csányi János* eddigi szivatytyus alparancsnok, a leköszönt *Velzer Lajos* osztályparancsnok helyébe, mászó osztályparancsnokul. E választásnál *Velzer János* mászó-alparancsnok előlegesen kijelenté, hogy ő az osztályparancsnokságot nem fogadja el. *Dr. Csányi János* megválasztása által a szivattyús-alparancsnoki tisztség megüresedvén, ez állásra az alapszabályok értelmében a tisztiszék *Heinisch Richárd* és *Christoféri Pál* mászókat, nemkülönben *Együd Lajos* jelenlegi titkárt és szertárost ajánlotta, *Heinisch* kéményseprő-üzleti kötelezettsége miatt e kijelölésről lemondott. Szótöbbséggel megválasztatott *Christoféri* mászó bedig megköszönve a megtisztelő bizalmat, semhogy ő a mászó-osztálytól megváljék, e tisztet el nem fogadta. Ezek folytán határoztatott, hogy a szivattyús alparancsnoki állást *Együd Lajos* titkár a jövő évi általános választásig, jelenlegi tisztsége mellett, mint tiszteletbeli szivattyús alparancsnok viselje. Ezzel az ülés bezáratott.

„*Az önkéntes tüzoltó-egylet 1886. márcz. 25-én megtartott közgyülésén felolvasott főparancsnoki jelentés*“ igy kezdődik: „Tisztelt közgyülés! Midőn egyletünk fönállásának 15-ik, müködésének pedig 12-ik évében, a mai közgyülést megnyitni szerencsém van, önérzetes megnyugvással jelenthetem, hogy a lefolyt két évben az egylet, felebaráti szeretet kijelölte hivatásának buzgó és önfeláldozó működése által megfelelt. Ennek beigazolását leghivebben magyarázzák azon — az utolsó két évben a szokottnál gyakrabban előforduló tüzesetek, melyek eloltásánál a tüzoltó egylet közreműködött. Aztán *elszámláltatnak az 1884. és 1885. évben, hol, mely órában történt tüzesetek.* Ezek szerint e két évben előfordult 1 nagy tüzvész, 15 tetőtüz, 2 pajtatüz, 1 malomégés, 2 kazaltüz, 2 padlástüz, 1 bolt-tüz, 1 szobatüz, 1 félszer-tüz, 2 kéménytüz s 1 szemétégés. Összesen 29 tüzeset. Ebből esik 1884-re 16 s 1885-re 13 tüzeset. Mindezen tüzeseteknél csak egy kisebb baleset fordult elő, t. i. *Mandl Ignácz* mászó a *Czigányszeri nagy tüznél* (1885. aug. 20. d. u. $^3/_4$2 órakor az alvároson) kezét megégeté. A tagok tőlök lehető buzgalommal igyekeztek megfelelni feladatuknak; hol azonban a megfeszitett munkát sem koszorúzta kellő siker, ez az emberi erő elégtelenségének rovandó fel. Az egyleti tagok büszke önérzettel tekinthetnek vissza lefolyt 2 évi működésökre, mert ennek méltánylását ő cs. kir. ap. fölségének elismerése szentesitette akkor, midőn az egylet mászó-

osztályának parancsnokát, *Velzer Lajost*, a m. kir. siketnémák intézetében kiütött tüz alkalmával tanusitott buzgalmáért *arany-édemkereszttel* tüntette ki. Ugyanezen tüzesetnél *Heinisch Rlkhárd* is nagy buzgalmat tanusitván mászói tisztében, társai és a város hálaját kiérdemelte. — A püspökuradalmi pajta égésénél *Prohászka Manó* fecskendő-mester, *Szabó Gusztáv* és *Molnár József* szivattyúsok s *Kreszta Vilmos* mászók, kitartó buzgalmukkal kitüntetvén magokat, az uradalmi igazgatóság részéről hirlapilag köszönetet érdemeltek; valamint *Heinisch R.*, *Prohászka M*, *Szabó G.*, *Molnár J.* és *Kreszta V.* tagok részére is közgyülési elismerés szavaztatván, ez jkönyvbe igtattatott.

Az egylet a lefolyt 2 utóbbi évben tartott 10 iskolagyakorlatot és 4 összgyakorlatot. Teljesité a szinházőrséget. — Továbbá résztvett *1884. évben 1. jun. 8-án* a váczi ipartársulat zászló-szentelésén. 2. *jun. 12-én* a Visegrádról érkezett budapesti tornaegylet fogadásánál, mely alkalommal a hétkápolnánál rendezett disztornázásnál mint rendföntartó segédkezett. — 3. *jun. 19-én* Peitler A. József megyés püspök 25 éves jubileuma alkalmával küldöttségileg résztvett az ünnepélyes nagymisén és a *Migazzi-kastélyban* történt tisztelgésnél. — 4. *aug. 17-20-ig* az orsz. tűzoltó-szövetségi közgyülésen *dr. Csányi János* parancsnok által képviseltetett. — *1885. évben 5. febr. 16-án* az egylet bohóczmenetet és estélyt rendezett, melynek jövedelme az egylet számadásaiban elkönyveltetett. — 6. *jun 7-én* résztvett az egylet *Kempelen Béla* Bpest fővárosi parancsnok temetésén, 16 taggal képviselve. — 7. *jun, 28-án* az orsz. kiállitásra leránduló pozsonyi és felső-dunavidéki tüzoltókat, a gőzhajó-állomásnál a *szalma hüvely-gyári tüzoltósággal* együtt ünnepélyesen fogadta. — 8. *jun. 28-án* Bpesten az uj-épület udvarán az összes fővárosi tüzoltóság által, ő cs. kir. fensége, *József* főhg fővédnök jelenlétében megtartott diszgyakorlat alkalmával, az egylet képviselve vala. — 9. *jul. 27-én* Peitler A. József v. megyés püspök temetése alkalmával, az egylet a rend föntartásánál közreműködött. — 10. *nov. 6-án* a váczi ref. eklézsia 100 éves jubileumán teljes számban megjelent. Ezek után jelenté a főparancsnok, hogy az egylet a lefolyt 2 év alatt, 4 tisztiszéki, 12 parancsnoksági és 2 közös gyülést tartott.

Jelenté továbbá, hogy az önkéntes és a szalma-hüvely-gyári tüzoltóság közt a legbarátságosabb viszony áll fön, s hogy ezen utóbbinak tagjai is, hacsak a gyárat nem kell tüzveszély idején őrizni, mert hisz *Saxlehner András* gyártulajdonos úr által csakis ennek biztonsága végett alapittatott ezen gyári tüzoltóság, szintén megjelenni szoktak a tüzvész helyén az oltásra. E két év alatt ezen veszteségek érték az egyletet, t. i. elhaltak *Peitler A. József* v. megyés püspök alapitó, *Ellenbacher István* nagyprépost pártoló, *Csányi Lajos* és *Zapotóczky József* működő tagok. — A befolyt adományok ezek: 1884-ben a Váczvidéki népbank 10 frt; *Neszveda István* fölsz. püspök 50 frt; a Phönix biztositó-társulat 10 frt; N. N. 10 frt,

Összesen 80 frt. — 1885-ben a Váczvidéki népbank 10 frt. Továbbá *Velzer János* mászó-osztály alparancsnoka a beszerzendő tolólétra költségeire 100 frtot adományozván, ezen nagylelkü áldozatával az alapitó-tagok sorába lépett. Az egylet létszáma 1885. év végével ez volt: 3 tiszteletbeli tag, 19 alapitó, 47 pártoló és 60 működő tag. Ezen utóbbiakból kilépett 8 tag, felvétetett pedig 22. — *1888. április 8-kán az önk. tüzoltók tisztujitó-közgyülésöket tartották meg a városház tanácstermében.* Krenedits Ferencz tüzoltó főparancsnok a közgyülést d. u. 3 órakor megnyitván, üdvözölte a szép számmal megjelent tagokat, s rövid bevezetés mellett kiosztotta az egylet legrégibb működő tagjai közt az arany-, ezüst- és bronz-érmeket. Arany-ezüst-érmeket hárman kaptak, t. i.: *Krenedits Ferencz* főparancsnok, *Meiszner Ede* szivattyú-osztály-parancsnok és *Velzer János* mászó-alparancsnok, mint olyanok, kik az egyletnek megalakitása óta, vagyis 15 éven át rendes működő tagjai voltak. Ezüst- és bronzérmeket többen kaptak.

Tárgyaltatott erre az elnök évi jelentése, mely a fiumei országos tüzoltó ünnepélyről is megemlékezett, és a fiumei podestának a kapott ajándékért (kulacs bor) a váczi tüzoltósághoz intézett szép köszönő levelével együtt tudomásul vétetett. A pénztári számadások hasonlóan helybenhagyattak. — Elhatározta a közgyülés, hogy a régóta megalkotásra váró *tüzoltói segély-alap*, melynek czélja a szerencsétlenül járt, vagy az egylet szolgálatában megbetegedő tagok segélyezése és gyógykezelésének megkönnyitése, azonnal megalkottassék, s azt megalkotottnak kijelentvén, kimondotta: hogy ezen alap gyarapitására, az egylet összes jövedelmeinek 10%-a forditandó. Továbbá, hogy a szegény és gazdagnak egyaránt lehetővé tetessék az egyletbe való belépés, kimondatott: hogy minden egyes működő tagja az egyletnek jogos igénynyel bir arra, hogy a szükséges tüzoltó egyenruhával az egylet által láttassék el. — Még néhány jelentéktelenebb ügyek elintéztetvén, *Krenedits Ferencz* főparancsnok, ugy a saját, mint tiszttársai nevében lemondott, mire a közgyülés *dr. Freysinger Lajos* pártoló tag elnöklete alatt tisztujitó-székké alakult át, s elkezdődött a választás, melynek eredménye szerint főparancsnoknak: *dr. Csányi János*, szivattyú-osztályparancsnoknak: *Meiszner Ede*, ilyen alparancsnoknak: *Együd Lajos*, mászó-osztályparancsnoknak: *Velzer János*, ilyen alparancsnoknak: *Kristofory Pál*, védők főparancsnokának: *Imrey István*, végül egyleti pénztárnoknak: *Millmann Géza* választattak meg. Nem feledkezett meg az egylet *Krenedits F.* volt főparancsnokról sem, kit érdemei elismeréseül egyhangulag megválasztott tiszteletbeli tüzoltó-főparancsnoknak.

Azután megalakittatott a választmány is, és pedig az alapitó tagokból: *dr. Pauer Béla, Tragor Ignácz;* pártolókból: *dr. Freysinger Lajos, Velzer Kálmán, Reiser László, Witt Manó;* és működő tagokból: *Madár János, Nikitits Sándor, Szabó Gusztáv, Tóth Ferencz, ifj. Szekeres István.* — Erre a gyülés végleg befejeztetvén, a tagok társas vacsorára gyültek össze a nagysörházban. — *Az önk. tüzoltó-*

egylet bevételi és kiadási mérlege. Bevétel: 1886. évi pénzmaradvány 375 frt 42 kr., a városi pénztár adománya 210 frt 80 kr., népbank adománya 5 frt, a káptalané 30 frt, a váczi ipar- és kereskedelmi hitelintézeté 10 frt, özv. Muslay Bertalanné 20 frt, dr. Csányi János 10 frt, a vallás- és közoktatásügyi miniszterium adománya 250 frt, a városi pénztár adománya 276 frt, 58 tagdij 290 frt, járuló-tagdij 23 frt 50 kr., takarékpénztári kamat 4 frt 5 kr. Összesen: 1504 frt 77 kr. — *Kiadás:* B. Pollák, waltershauseni tömlő-gyáros számlája 91 frt 80 kr., Walser Ferencz számlája 80 frt 50 kr., ismét ezé 119 frt, a magyar orsz. tűzoltó-szövetség tagsági dija 6 frt 10 kr., Tragor Ignácz számlájának törlesztése 200 frt, parajdi önk. tűzoltó-egyletnek 40 drb. sorsjegyért 10 frt 25 kr, *Rosenbauer linczi gyárosnak toló-létráért* 100 frt 20 kr., érmekért 31 frt 5 kr., 2 váczi tűzoltó fiumei utja 40 frt, Tragor Ignácz posztó-számlája 326 frt 80 kr., Walser Ferencz számlája 24 frt 50 kr., hirlapok, szaklapok 13 frt 25 kr., kisebb kiadások számlák szerint 109 frt 24 kr. *Készpénz-maradvány:* 352 frt 8 kr. Összesen: 1504 frt 77 kr. — Kelt Váczon 1888. évi április 7-én. *Millmann Géza* pénztáros. Számvizsgáló tagok, *dr. Freysinger L., Meiszner R.* és *Reiser László.*

Megemlitjük e helyen, miszerint 1880. év előtt ezek voltak az alapitók: *Peitler A. József* v. megyés püspök 500, a váczi takarékpénztár 150 fttal; ezek pedig: a váczi főtdő káptalan, a váczi Casino, a váczi kereskedelmi és hitelintézet, dr. Argenti Dőme kir. tanácsos, Benkár Dénes, Csiszár János, Ernyei János, Gyürky Károly, Hoffmann János, Joó Sándor, Koch-Meiszner, Payerl Károly, Peskó Medárd, ifj. gr. Ráday Gedeon, Tragor Ignácz egyenkint 100 és dr. Pauer Béla 100 frtos alapitványának első részlete 50 frt. Összesen: 2200 frt. — Adakoztak pedig: a váczi hölgy-dalfüzér 67, a váczi nőegylet 50, a váczi főtdő káptalan 50, a váczi keresk. és hitelintézet 50, az első magyar biztositó társaság 50, Pápa József 50, özv. Verner Katalin 50, Azienda Assecuratrice 25, a vasuti társulat 25, a váczi „Merkur-egylet“ egy felolvasás után 21, a váczi takarékpénztár 20, Berczeller Rudolf 20, Cacciári Alajos 20, Goldberg-Guttmann 20, Pécs Sándor 20 frt; az irgalmas-rendiek kolostora 10, a váczi polgári kör 10, a váczvidéki mészárosok egylete 10, a trieszti Assecuratione Generale 10, Kováts István 10, Meiszner Ede 10, Seligmann és Steiner 10 frtokat; mások 5, 3, 2, 1 frtokat s voltak, kik 60, 50, 40, 30, 20 s 10 krokat adakoztak az egylet javára, melyek összesen 758 frt s 43 krra mennek.

A tagok: *alapitók, tiszti-széki, pártolók és működők.* — Városi tüzoltók 1880. év előtt voltak öten, s most vannak ketten, előbb 25, most 20 frt havi fizetéssel ellátva. — Az 1876. évben megindult mozgalom a működő tagok közt és 104 frt 50 krnyi gyüjtés után keletkezett a *tüzoltó-zenekar,* melynek 10 tagja s karnagya *Ulrich Géza* volt. Ez azonban *Gretzer Ferencz,* szárnykürtös elhalálozása következtén ujabb szervezeteig szünetel. — Van az egyletnek gazdagon

ellátott *szertára* s a város költségén teljesen felszerelt és bebútorozott *őrszobája* a városház kisutczára néző helyiségében. (V. ö. Krenedits F. úr idézett füzetét, „*Váczi Közlöny*“-t 1880. 18. sz., 1886. 13. sz., 1886. 14. sz., 1888. 15. sz., 1888. 16. sz. stb.)

b) *A váczi lövöldét* tuljdonképen 1793-ban, a Gombás-patak mellett egy árnyas kertben létesitették, a midőn is *b. Splényi Xav. Ferencz* (de Miháldi) váczi püspök (1787—1795) s v. b. t. tanácsos, a vácziak saját kérelmére, az emlitett uradalmi tó mellett, be a város felé fekvő tért oda ajánlotta, hogy azon közköltségen a polgárok egy lövészeti helyiséget állitsanak és rendezzenek be. *A lövésztestületnek 12 pontra terjedő*, s németül fogalmazott, ugyancsak 1793. jun. 21. Váczon kelt *szabványi okiratát*, u. a. keltezés alatt, a fönt emlitett telekadományozó főpásztor kegyes meghagyása következtén, a püspöki uradalom megerősitette. Az ivrétben 5 oldalra terjedő, aranyos betükkel s rajzolatokkal diszitett czimlappal ellátott, szépen irt s kék selyembe kötött okmánynak az akkori, váczi püspök-uradalmi főnök, *Anchely János*, van aláirva s a püspöki pecséttel erősitve. A lőegyletnek ezen első, legrégibb okmánya s a többi, az egyletet illető iratok is mind a fölövésznél őriztetnek. — A városi jkönyvben *1807. jun. 16-án, a 439. sz. a.* ezeket olvashatni: „Az hellybéli lövöldöző Társaságnak Ngos Regens Urhoz be adott, ez által pediglen az Tanátsal adandó Észrevétel végett közlött az eránt Szolló Folyamodására, hogy nékiek az lövöldöző helynek az Ország Uttya felé való Killyebb terjeszthetése és meg nagyobbéttása meg lengettessen, az Tanáts részéről következő foglalatú Tudóséttás Eő Nagyságának tétettvén:

„Ngos Consil. és Regens Ur, Kegyes Urunk! *Schmerbauch Ferencz* Üveges és *Jüttner Ferencz* Szüts Mester, és hellbéli Polgárokk az egész Lövöldöző Társaságnak nevében benyujtott folyamodásokra, mellyben Könyörögnek, hogy a fenn álló lövöldöző helyet az Ország Uttya felé 8 öllel killyebb hozattni, és megnagyobbéttattni nékiek meg engettessen, alázatossan jelentjük Nagyságodnak, hogy a folyamodóknak kérések eránt, Semmi Észre vételünk Sem légyen, melly annak tellyesittését akadályoztattná. Többnyire stb. Ngodnak P. Váczon Sz. Iván Havának 16-án 1807. alázatos Hivei NN. P. Vátz Várassa Birája s Tanátsa.“ — Igy hát 8 öllel az országút felé a lövölde hosszában a tér kiszélésittetett s a lövölde előtti tér a hid felé befásittatott s a későbbi években gondosan körülkerittetett. Itt azonban nyáron a milliónyi szúnyogok miatt sétálni nem lehet! — A lőegylet 1836-ban ujjászerveztetett. *Millmann Géza* úr birtokában lévő érdekes nyomtatványok közt van egy „*Szabályai az 1836-ik évi Szent-Mihály hava 14-én Vácz városában újolag alapitott Czél lövészi Egyesületnek*“ czimü, a mely érdekes pontokat foglal magában, a tagok felvételét, a tagdijt, a tagok kilépését s a részvényeket illetőleg. 1858-ból van egy „*Váci Lövészdal*“ is, amely „felolvastatott az 1858. aug. 16-kai Lőde-ünnepély alkalmával.“ Ennek a dalnak a

szerzője *Ney Ferencz.* — 1849-ben, miután lefegyvereztetett, a lövészet megszünt ugyan működni, de az egylet állandóan együtt maradt. 1858 ban, folyamodások következtén, a m. kir. httóság az ujjáalakulást megengedte s igy az akkori hatóság által 12 darab golyóra s fegyverre az engedély megadatott. Minden a választmány által szavazás utján elfogadott tag 10 frt felvételi dijt s évenként 4 frt tagsági dijt fizetett. Néhai *Gasparik Kázmér* kanonok (1827—1863) s nagyprépost, egy csinos kutat állittatott ide, amiért emlékét hálából márványtáblával jelölte a polgárság. Tagjainak száma ekkor 143 s tiszteletbeli 4 volt, kik közé szerencsés volt az egylet a haza nagy bölcsét és oszlopát, *Deák Ferenczet*, is számitani. — Ekkor főlövész volt: *Reichenchaller Lajos;* allövészek: *Prettenhoffer Ignácz* (szappanos-mester, ki az egyletnek 50 évnél tovább volt tagja s évek előtt aggkorban hunyt el) és *Lencz Ferencz;* jegyző: *Bogányi József*; pénztárnok: *Kintzler Soma.* Választmányi tagok: Czézel Mihály, Eliássy Gyula, Filzer József, Kallos Zsigmond, Kirschner Antal, Makay Imre, Niczky Pál, Nikitits István, Pajor Ferencz, Velzer Imre s Veretzky Antal, kik azonban már majd mind elhaltak.

A lőegylet 1873-ban ujjászerveztetett, mint olyan, melynek czélja egyrészt a lőfegyverek kezelési módját elsajátitani, másrészt nemes élvezetek nyujtása által a társadalmi életet emelni. 1880-ban tagjainak száma 120 volt. Főlövész: *dr. Freysinger Lajos*; allövészek: *Mayer József* és *Spissák Gyula*; pénztárnok: *Eberl Bernát;* jegyző: *Bogányi József.* Választmányi tagok: Fölsinger József, Weiszbarth János, Csekó Pál, Prunner Antal, Velzer Kálmán, Intzédi Soma, Krezsák Ferencz, Filzer Ferencz, Morlin Zsigmond, dr. Bolgár Lajos, Vadkerty Mihály, Benkár Dénes.

Hogy az egylettel jobban megismerkedjünk, lássuk itt annak *1882. május 7-kén* tartott ezen évi rendes közgyülésének lefolyását. Főlövész *dr. Freysinger Lajos* előterjesztvén, hogy az alapszabályok értelmében a tagok kellő számban vannak jelen, a gyülést megnyitottnak nyilvánitotta. Ezután terjedelmes jelentést tett a közgyülésnek, melynek főbb pontjai a következők valának. Mindenek előtt okadatolta, hogy a közgyülésnek ily későre halasztását, több függőben lévő kérdés okozta, melynek helyes megoldásával a legkisebb hátrány sem háromlott az egyesületre. Ezután a számvizsgáló bizottság jelentése, mind a választmány, mind a közgyülés által helyben hagyatott s *Eberl Bernát* pénztárnok úrnak a felmentvény megadatván, buzgó eljárásaért jkönyvi köszönet szavaztatott. Örvendetes tudomásul szolgált, hogy a lőegyletnek 123 rendes s több járuló tagja van jelenleg. A mult évben a rendes tagok száma 12-vel szaporodott, a közgyülésen pedig 2 uj tag jelentetett be. Ebből látható, hogy az egylet társadalmi állása igen fényes eredményt mutat fel, miután a város és környék értelmisége nagy számmal van képviselve tagjai közt. Előterjeszté továbbá a főlövész, hogy a mult évben *a tornaegylet s a nemzeti dalkör* mulatságaik szinhelyeül a váczi lö-

völdét választván, a pénztár állapotára kedvező befolyást gyakoroltak, és kilátásban van, hogy az egylet nemcsak függő adósságait lesz képes törleszteni, hanem a helyiség kellő diszitésére s beruházására is gondot fordithat. Mi örvendetes tudomásul vétetett.

Hálás köszönetét nyivánitá továbbá a közgyülés *b. Prónay Gábor*, váczi kerület országgyülési képviselőjének, ki egy nagyobb összeget juttatott az egylet pénztárába s ez által a lőegyletet anyagi viszonyaiban kedvezőbb helyzetbe hozta. — A helyi *nő-, és veres-kereszt-egyletnek* azon szives ajánlata, hogy a rendezendő mulatságaikra szükségelt nagyobb értékü dolgokat saját pénzükön szerzik be s azokat a lőegyletnek ajándékozzák, köszönettel fogadtatott s jegyzőkönyvileg hálás elismerés nyilvánittatott mindkét, a társas élet fejlesztését szivén viselő egyletnek. Köszönet szavaztatott *Csekő Pál* úrnak is, ki az épület javitása alkalmával nagyobb mennyiségű téglát ajándékozott. — Ezután főlövész előterjeszti, hogy a belső kertben lévő szőlő elöregedvén, kivágandó s azon hely, miután mitsem jövedelmez, a szebb izlésnek megfelelőleg befásitandó. Ezen előterjesztés helyesléssel fogadtatott s a főlövész a választmánynyal egyetértőleg megbizatott annak még ez év őszén való végrehajtásával. — A vendéglőssel a szerződés megkötése is egy évre a választmányra bizatott. — Következett aztán egy igen fontos ügy: a lövészet.

A közgyülés belátva azt, hogy a lőegylet jelenlegi működésében épen nem felel meg a tulajdonképeni föladatának, a lövészetnek, ennek orvoslásáról a következőleg intézkedett. A régi rosz, használatlan fegyverek elveszik kedvét a lövőknek, különösen azért, mivel egyesekkel, kik saját jó fegyvereikkel lőnek, nem versenyezhetnek, elhatároztatott tehát, hogy 2 jó minőségű fegyver fog beszereztetni, a helybeli honvéd-lovassági ezredes úr szives közbenjárása mellett pedig az egyesületnél használatban levő 4 állami fegyver, uj *Kropácsek*-féle jó czéllövő fegyverrel cseréltetik be a m. kir. honvédelmi ministeriumnál. Ezredes úrnak ez ügybeni szives fáradozásaért jkönyvileg köszönetet szavazott meg a közgyülés. — Emlitésbe hozatott, hogy a helyiség belső kertjében, d. u. órákban, a nők közel a lőteremhez helyet foglalván, egyeseknek a puska-durranások kellemetlenséget okoznak a kedélyes társalgásnál, — ezentúl d. u. 6 órakor a lövések beszüntetendők, — a lövésekbeni gyakorlatok d. u. 2 órától 6 ig terjeszthetők ki; ezentúl a főlövész azok mindenkori beszüntetésére feljogosittatik. — 1881. évre a felmutatott költségvetés szerint, kiadásra fölmutatott 900 frtnyi bevétel biztosan számittatik 990 frtra, és igy az egylet állása, minden körülmények mellett is biztositva van. — Miután ezúttal inditványok nem terjesztettek elő, a számvizsgáló bizottság tagjainak kineveztettek a f. évre: *Udvardi Mihály* és *Fédor Imre*, a közgyülési jkönyv hitelesitésére pedig felkéretnek: *Benkár Dénes* és *Csekó Pál* urak. — Ezekután főlövész, *dr. Freysinger Lajos*, előadja, hogy a szabályok értelmében a fő és allövészek és a választmányi tagok ujból megválasztandók, miután

a 3 év lejárt, mely idő alatt ő többi tiszttársaival a társulatnak mind anyagi, mind erkölcsi állását előmozditani igyekezett, — most tehát összes tiszttársai nevében hálás elismeréssel fogadja a társulat bizalmát, — s ezúttal a közgyülésnek átadja állását, s a tagok ujbóli megválasztására 2 bizottsági tagot kér kineveztetni, kik a szavazatokat átvegyék.

Ennek folytán *Krenedits Ferencz* úr a főlövésznek fáradhatlan buzgalmát kiemelve, melylyel az egyletet vezette, továbbra is őt főlövésznek ajánlja ujból, mely inditvány zajos éljenzések közt elfogadtatván, ezen állásban azonnal meg is erősittetett. E megtisztelést *dr. Freysinger Lajos* úr érzékeny szavakkal köszönte meg. Azután a szavazatszedő bizottság tagjai neveztettek ki általa t. i. *Eberl Bernát, Huber József* és *Spissák Gyula*, s a szavazás idejére a közgyülés főlfüggesztetett. Egy órai idő után a bizottság eljárása eredményét igy adta elő: allövészek: Velzer Lajos, Krezsák Ferencz; választmányi tagok: Fölsinger József, Weiszbarth János, Kemény Gusztáv, Morlin Zsigmond, Velzer Kálmán, Intzédy Soma, Vadkerty Mihály, Udvardi Mihály, Benkár Dénes, Csekó Pál, Filzer Ferencz, Serédy Géza, — kik a közgyülés által megbizásaik szives teljesitésére felkéretvén, — a közgyülés feloszlott. — *A lőház terme, melynek fala a szinpad felállitása és lebontása alkalmával sok kárt szenvedett, az 1876-ki árviz által pedig padlója tetemesen megrongáltatott*, ujólag 1885-ben, teljesen renováltatott. Ugyanis a padló megujittatott, a terem pedig diszesen kifestetett, és igy a nőegyleti bálon a tánczosnők lábai teljes biztonságban lesznek, nem kellvén egyes helyeket a tánczközben kikerülniök, hol azelőtt a padló roszasága miatt lábaik veszélyeztetve voltak. — A lövölde javára társas-vacsorával egybeköttt tánczmulatságok is szoktak tartatni a lövő-házban; igy például az 1888. évi febr. 13-ki estén is, melynek jövedelme a lőház beruházásaira fordittatott. A kezdeményezők élén *Millmann Géza* ügybuzgó polgártárs és *a lőház regenerátora* állott. — Megjegyezzük még itt, hogy az egyletnek 1886-ban mintegy 120 tagja s annak vagyona 1000 forint volt. — Éljen és virágozzék e derék egylet is a társadalmi élet élénkitésére századokon át! (V. ö. „*Váczi Közlöny*“-t 1880. 18. sz., 1882. 20. sz. U. a. 1885. 1. sz., u. a. 1888. 6. sz. stb.)

c) Váczi polgári szeglövészet s beteg-ápoló-egylet is volt a városi serház mulató-kertjében, mely alakult 1860. márcz. 10-én Ezen egylet tagjainak alkalmat nyujtott, minden ünnepi és vasárnapi napokon a lövészeti gyakorlatokban részt vehetni. Azonfölül az egyleti pénztárból, megbetegedés esetére segélyt, halálesetben pedig temetkezési költségpótlékot biztositott az egylet tagjainak. A választmány által befogadott tag fizetett 2 frt felvételi dijt és minden vasárnap 10 krt. A tagok száma ugy 30 lehetett kezdetben. Elnök volt: *Weiszbarth János*; alelnök: *Gyökösy Dániel*; főlövész: *Miller János*; jegyző: *Nándori Pál*; pénztárnok: *Payerl Károly*. Választmányi tagok: Beck

Boldizsár, Fischer József, Fedor Vendel, Negyedes Domonkos, Nikitits István, Rozmánn György, Schneider Hippolyt, Szabó József, Ujhelyi János, Zapotóczky József. Ezek nagy része azonban már ott pihen a sirkertben . . . Egy ilyféle más társaság is létezett a „*Korona*“ vendégfogadóban.

5. §. Torna-, házi-ipar-egylet-, a váczi kereskedők „Mercur“-köre, és a betegápoló-egylet.

a) *A torna-egylet megalakitása ügyében* 1882. május 15-én, hétfőn este, 6 órakor a torna-helyiségben (kert-utcza, Cacciári-ház mellett) értekezlet tartatott, melyen a városi tanács részéről is az ügy érdeméhez szóló inditvány tétetett. Miben lőn megállapodás, erre nézve adataim nincsenek. Csak annyit tudok, hogy a *lőházban* a tekepálya mellett *dr. Freysinger Lajos* főlövész úr buzgólkodása folytán *egy tornász-nyujtó állittatott fel*, mely a tornászatot kedvelő tagoknak rendelkezésére áll, s alkalmat nyujt azoknak, kik e test-edző élvezettől eddig távol-tartották magokat, megkedvelni a tornászatot s ellankadt idegeiket felfrissiteni. Egyébiránt a tanuló ifjuság az arra kitüzött időben örömmel gyakorolja magát a tornászatban, melyre bizony igen nagy szüksége van. Főkép az intelligens osztálybeliek szép számmal szoktak megjelenni a tornavizsgára annak idején s nagy érdeklődéssel szemlélik az ifjuság ezen téreni szép haladását is.

b) *A házi-iparegylet* az 1880. év előtt már létezett, s kosár-, meg müfonásra terjedt ki. A tanmühelyben *Hüller Ferencz* kosár- és müfonási tanitó vezetése alatt 9 növendék, és pedig 6 helybeli és 3 székely foglalkozott, mint a székely-müvelődési egylet küldöttei. — Az emlitett 1880. évben ezen egyletnek tisztikara volt ez: elnök: *Benkár Dénes;* jegyző: *Vida Vilmos*; bizottsági tagok: *Krenedits Ferencz, Witt Manó;* gondnok: *Haffner Ferencz.* — A tanmühelyben a növendékek sikerrel foglalkoznak.

c) *A kereskedő ifjak „Mercur“-köre* 1872. év óta áll fön. Czélja: a mivelődés, társasélet előmozditása, a hazai nyelv mivelése; osztályköréhez tartozó tanulmányok és hasznos intézmények terjesztése. Ezen czélok elérésére van a körnek egy körülbelül 600 kötetnyi könyvtára, továbbá járat a kör több lapokat is. Azonkivül évenként többször felolvasások és értekezések is tartatnak, kiválólag az ipar, kereskedelem és nemzetgazdászat köréből. A kör azelőtt a váczi lapban áruhirdetményeket is közölt hetenként s élénk müködést tanusitott; de aztán egy időre mintegy kialudni látszott tevékenysége, midőn egyszer csak uj életre ébredt, ujra szervezkedett s most ismét szépen futja pályáját. 1880-ban 123 tagja volt s tisztikarát ezek képezték: elnök: *Rotschild M.;* alelnök: *Reiser Ede*; ügyész: *Reiser Béla* köz- és váltóügyvéd; titkár és könyvtárnok: *Nascher Adolf*; pénztárnok: *Rosenberg Mór.* Választmányi tagok: Witt Manó, Reiser László, Löwinger József, Reiser H., Steiner Ignácz, Goldberg Ignácz, Schneller

M., Weiner Adolf és Seligmann Gy. — A tagok, mint ezen nevek is mutatják, mind izraeliták.

d) Az 1880. év előtt, *a váczi izraelita-betegápoló-egylet már létezett*, s 1888. évi január-hóban már a 15-ik évi kimutatása lett közölve a helyi lapban. E szerint az egyletnek tiszta vagyona 1197 frt 22 krra rúg. Mi elég szép összeg, ha meggondoljuk azon jelentékeny kiadásokat, melyek az egyletet terhelik. Jóllehet az egylet ezen 1888. évben nem részesült oly lelkes pártfogásban, mint az előző évben, mégis gyarapodott vagyonában; és ez első sorban az egylet mostani érdemes elnökének, *Deutsch Mór*nak köszönendő. Az egyletnek 1887-ben 14 tiszteletbeli és 96 rendes tagja volt. — 1880-ban az egylet tisztikara igy volt szervezve: elnök: *Deutsch Mór*; alelnök: *Klein Ignácz*; pénztárnok: *Stern Mór*; titkár: *Ehrenfeld Miksa*. Választmányi tagok: Witt Manó, Spitzer Lipót, Weisz József, Stern Salamon, Steiner Ignácz, Weiner Adolf sen., Weiner Adolf jun., Grosz Tivadar, Kohn Kálmán, Reiser Henrik. — Van Váczon a zsidóknak egy u. n. „*Szent-egylet*"-ök (Chevra Kadischá) is, mely szintén sok jót tesz. Ennek elnöke volt 1880-ban: *Hirschfeld Márk*; pénztárnok: *Hirschfeld Lipót*. Bizottsági tagok: Neumann M. L., Steiner Sámuel és Régner S. — A néhány év előtt alakúlt jótékony nőegyletök is diszlik, sok jót tévén a vallásukbeli szegényekkel.

6. §. A váczi földmivelő társulat, szőlőmives-társaság és a zsellér-erdőbirtokosok egylete.

a) *A váczi földmivelő társulat* 1886. januárban évi rendes gyülését megtartván, az elnöki előterjesztés szerint, az egyletnek bevétele 306 frt 57 kr. s kiadása 51 frt 40 kr. volt, s igy maradt 255 frt 17 kr. A kiadások közt szerepelt 20 frt egy kereszt felállitására s 8 frt a tüzkárosultaknak. A közgyülés elhatározta, hogy a káptalannál lévő 2000 frtból az őket illető 1000 frtra való igényeit, melynek kamatait évek óta nem élvezték, érvényesiteni fogja. A közgyülés elnökké ujolag *Baján Jánost*, jegyzővé *Balog Bodor Ferenczet*, továbbá *Szentkirályi Albert* ő ngát tiszteletbeli taggá választotta meg. — A társulat évről-évre áldásosan müködik.

b) Váczon a *Nagyboldogasszonyról nevezett szőlőmives-társaság, vagyis a kapás-czéh* keletkezett 1825-ben. Ennek articulusait, melyek Pestmegye levéltárában nyomtatásban vannak meg, u. e. évi Szent Jakab hava 22-én erősitette meg *gr. Nádasdy Paulai Ferencz* váczi püspök, melyek szerint ezen társulat tagjai azon kegyes szőlőmivesek és kapások, kik a múlt évben készült pompás zászló és két kisebb lobogó, és a társaság istenes szándékaira tartatni szokott sz. misék költségeit viselik. Jövőre pedig csak oly becsületes és jó erkölcsü szőlőmives emberek vétethetnek be a czéhbe, kik a szőlőbirtokosok bizonyitványaival igazolják, hogy mindenféle szőlőmunkát jól értenek, és a munkabér megszabását át nem hágják. Beirátási dij 10 frt volt.

A czéhmesterek és atyamesterek mellé egy irástudó tag is adatik, *dékány* nevezet alatt, kinek a jegyzőkönyv vezetésén kivül, a czéh főeseményeinek megirása s följegyzése is kötelessége volt. Ezen társaság ma már nem létezik; az 50-es években az osztrák kormány eltörölte ezt is! A zászlói az egyházi sz. meneteknél maig is, a többiek közt, láthatók; pénztárát pedig a hatóság kezelése alá rendelték. Pedig az ily társulatok a munkás népnek nagyon is hasznára szoktak lenni.

c) *A váczi zsellér-erdőbirtokosok községének* elnöke volt 1880-ban: *dr. Bolgár Lajos*; alelnök és ellenőr: *Korpás Pál*; pénztárnok: *Jó János*; jegyző: *Prohászka János*. Bizottmányi tagok: Csereklye István, Varsányi András, Bajan János, Flórián Márton, id. Simon János, Kecskés József, Olaj Ferencz, Dora Ferencz, Droppa Mihály, Napkeleti Mihály, B. Kovács István, Zemanovich József, Szőke József, Konus Sándor, Miller Miklós, Jakabovics András, Balla István, Bartos Imre és Rusó Antal.

7. §. A váczi kath. legény- s a páli sz. Vincze-egyletek.

a) Örvendetes jelenségül veendő, hogy e nemes város kebelében, mintegy 3 évtized óta, majd tisztán egyházi, majd meg polgári szellemtől áthatott egyletek és társulatok keletkeztek, melyek a városi polgárok sziv- és elmenemesitését tüzvén ki czélúl, e város virágzását nagyban előmozditják. Ezek közé tartozik: *a váczi kath. legény-egylet* is, mely az egyházi és polgári szellem közt közép helyet foglalva, tagjait az egyház és haza, e két jó anya iránti kötelmek teljesitésére buzditja, a sziv és elmét egyaránt nemesiti. — *A legény-egylet 1845-ben Némethonban keletkezett*, és mint egyéb életrevaló találmány, úgy ezen egylet is, midőn Pest városában 1856. évben ünnepélyesen megnyittatott, hazánkba is átültettetett. — Üdvös czéljánál és szükséges voltánál fogva, csakhamar hazánk majd minden nagyobb városaiban, és igy *Váczon is, az 1863. évi április 26-án, Peitler A. József váczi megyés püspök által, ünnepélyesen* megnyittatott és honosittatott. — Most, midőn a czéhek elnyomattak, eltöröltettek, a társadalom legerőteljesebb osztályának neveltjei, a korlátlan szabadipar üzlet által önmagukra hagyatnak, szükséges lett hát a legény-egylet; mert ebben menhelyet találnak ők, kik édes szülőiket és hazájukat elhagyva, idegenek között keresnek tapasztalatot, hogy majd hazájok jólétét előmozditani segitsenek. — Mióta a legény egylet létez, a szülői sziv, aggodalmai közt is, édesen megnyugszik azon öntudatban, hogy a tőle távozó kedves gyermeke a távolban is fog találni egy jó anyára, a kath. legényegyletre, mely helyette őrködik gyermeke lelkének jólétén. Az ifju vidámabb kedélylyel kelt a vándorlás nehéz utjára, mert tudja, hogy az egyletben jó testvérekre találand, kik mindnyájan egy szellemtől áthatva, egy dicső czél után törekszenek, t. i.

a szorgalom által az ipar felvirágoztatására, és a fedhetlen élet által az egyház és haza javára.

Hogy e sz. szellemtől lelkesült ifjak magasztos czéljok elérésében sikeresen haladhassanak, a legényegylet szellemi és anyagi erőkkel rendelkezik. *Szellemi erőkkel:* midőn az egyleti igazgatóság által kinevezett tanár urak a hit- és erkölcstanból, történelem- és földrajzból, számtan és könyvvezetésből, rajz, irás és énekből hasznos előadásokat tartanak, melyek által észbeli ismereteiket az egyház, haza és ipar szakmáiban növelhetik. Könyvtára által az egylet hasznos és mulattató olvasmányokkal kedveskedik tanulnivágyó tagjainak. A hirlapok és ártatlan játékeszközei által alkalmat nyujt a szivnek fölvidámitására; szóval: mindazzal rendelkezik, mire az önképzésén fáradozó ifjúnak szüksége van. — *Anyagi erőkkel:* midőn jótevő és polgári védnök urainak pénzbeli segélynyujtása által fönállhatását biztositva látja. Keletkezte után két év mulva már bevétele 1274 frt 24 kr. volt s kiadása 1145 frt 19 kr. — Azon megható jelenet, midőn az egyleti tagok gyónásaik és áldozásaikat testületileg végzik; midőn ünnepek alkalmával a sz. mise-áldozat alatt a jó Istent négyes hangon zengő sz. énekekkel dicsőitik; azon lélekemelő látvány, midőn az egyleti tagok válogatott szavallatok és szindarabok helyes előadásával a közönséget mulattatják és jótevőik névnapján iránt uki hálájokat estélyi énekekkel nyilvánitják; azon dicséretre méltó verseny, midőn az egyleti tagok 1864. aug. 20-án *munkakiállitást* rendezvén, azt bár kevés, de szorgalommal készitett jeles tárgyakkal érdekessé tenni igyekeztek; azon örvendetes jelenség, midőn az egyleti tagok nyilvánosan rendezett mulatságaikban a józanság és példás viselet dicséretre méltó jeleit adják, — mindezek fényes bizonyságot képeznek arra, hogy a váczi kath. legényegylet is: tagjainak szivét nemes érzelmekkel, lelkét sz. erkölcsökkel, elméjét jó elvek, hasznos ismeretekkel fölékesiteni, és igy az egyháznak igaz és hű fiakat, a hazának józan és alkalmas polgárokat nevelni igyekszik mindenkoron.

A legényegylet, mint a kath. anyaszentegyház szülötte „*katholikus*“ czimet vett föl; mert hisz annak alkotója egy kath. pap, *Kolping Adolf*, volt s mint ilyen csakis kath. szellemben hozható létre az egyletet. Mindazonáltal megengedi, hogy máshitü iparos segéd is lehessen tagja annak, ha feddhetlen életü és a 18-dik évbe már belépett. Minden tag fölvételkor 35, s havonként 10 krt fizet; mi valóban csekélység azon szellemi haszonért, melyet az egyletben nyerhetnek. Erre nézve az egylet nyitva van minden vasár- és ünnepnapokon, hogy az iparos segédek a korcsmák és gonosz czimboráktól elvonulva csendes és mégis vidám helyen szabad idejöket nyugodtan tölthessék és kellemesen szórakozhassanak. Ezen napokon tartatnak a hasznostudományi előadások, mig minden kedden, csütörtökön és szombaton esti 8—10 óráig a lelket vidámitó ének-tanulással foglalkoznak. A tagok fölötti vigyázásra rendezők és dékánok vannak választva. Az

egylet ügyeinek kezelésére 16 tagból álló igazgatóság és az elnökség, a megyés főpásztor által, ki az egyletnek fővédnöke, van rendelve. Az igazgatóság tagjává válik mindazon polgár, ki az egyletet évenként bizonyos pénzösszeggel és szükséges jó tanácsokkal segélyezi. Az utas tagok az egyletben illő szállásban és egy kevés pénzsegélyben is részesülnek. Az egylet a kormánya pártolása alatt áll. Jelszava: „*Isten áldja a tisztes ipart!*“ — Pecsétjén koszorú közepette egymásba tett kezek s e körirat áll: „*A kath. legény egylet pecsétje*“ s ez czimere is.

A keletkezés utáni években *alapitója* és *fővédnöke* volt az egyletnek *Peitler A. József* váczi megyés püspök, ki az egyleti helyiséget a paradicsom-utczában (Fortuner ur házában, hol most a m. kir. adóhivatal van) saját költségén berendezte, évenként a házbért fizette és évek multán a sz. Domonkos-rendiek volt kolostorába, ezek egykori éttermébe áttette, hol az maig is vagyon. *Jótevő védnökök voltak:* a ngos és főtdő váczi káptalan és a városi papság, a tek. városi tanács, főtdő Czettler Antal plébános (kinevezett váczi kanonok jelenleg), Lázár István, Scheckling Károly, Reitter István, Tragor Alajos, Vadas Pál, Kammerer János, Korpás Pál, Prettenhoffer Ignácz, Rosenberg István, Vadkerti Ferencz, Brazda János, Bartus Imre, Szalkay N., ács-, csizmadia-, czipész-, kerékgyártó-, kovács-, kőmüves-, kőfaragó-, egyesült lakatos, magyar-szabó-, pintér-, szijgyártó- és szűrszabó-czéh. — Ezekből ma már kevesen vannak az életben s a czéhek is elmultak! — *Polgár-védnökök:* Bitterer Alajos, Bezdek Károly, Drágfy Sándor, Czézel Mihály, Docskál Venczel, Filzer Ferencz, Holmann József, Mudrák Antal, Müller Miklós, Nikitits István, Prunner Antal, Roller Károly, Weiszbart János. — *Igazgatóság.* Elnök: *Neszveda István* kanonok és alvárosi plébános; alelnök: *Kammerer Ferencz* alvárosi káplán, a ki éveken át sok érdemet szerzett magának az egylet körül. Titkár: *Brozsek Nándor* lakatos mester; pénztárnok: *Bayer Ferencz* vendéglős. *Tanárok:* Szvoboda József püspöki szertárnok, Kammerer Ferencz káplán, Bartos József segédtanitó, Pap Béla kántor-segéd. Később e szerény sorok irója a magyar nyelvet, helyesirást s a történelmet adta elő az egyleti tagoknak téli estéken 5—$^{3}/_{4}$7 óráig, még a Fortuner-házban. — Az egyleti tagok folyó száma: 266; létszám: 55.

1880. évben is az volt a fővédnök s elnök, a kik föntebb. Alelnök: *Szedóglavics Ferencz* káplán (jelenleg mogyoródi plébános); tanár: *Sebestény István;* dékán: *Korényi József;* könyvtárnok: *Prohászka Ágoston;* gondnok: *Bugár István.* — Váczott a kath. legényegylet igen diszes és értékes zászlót szerezvén, annak ünnepélyes szentelése 1883. aug. 12-én történt a felső plébániai templomban d. e. $^{1}/_{2}$11—12-ig nagy és diszes közönség jelenlétében. A szentelést és az ünnepélyes sz. misét *Kanda István* kanonok és felvárosi plébános végezte; jelen voltak zászlóikkal a budapesti és győri kath. legényegyletek ntdő alelnökeikkel együtt. Zászlóanya volt *Sipos Istvánné*,

kit 24 koszorús leányka környezett fehérben. (Ld. az ünnepély leirását a „*Váczi Közlöny*“-ben, 1883. 34. sz.)

A váczi kath. legényegyletnek 5 év mulva egy még nagyobbszerü, ritka ünnepélye volt. Ugyanis *1888. május 21-én, pünkösd-hétfőn, ünnepelte meg ritka fény- és sikerrel 25 évi fennállása jubileumát.* A hálaadó istenitiszteletet *Kanda István* elnök ő nga tartotta a felvárosi plébánia-templomban, megáldva előbb azon értékes miseruhát (casulát), mely az iparos leányok gyüjtése folytán, jelentékeny összegen vásároltatott, és saját kézimunkájok által is kiválóan diszessé téve, e nap emlékére, az Isten dicsőségére fölajánltatott. A sz. mise alatti énekeket az egyleti dalárda zengte. Az ünnepi sz. beszédet *Csávolszky József* kanonok ő nga tartotta, lelkesen fejtegetvén a legényegylet keletkezését, czéljait és jótékony hatásait. Mély kegyelettel emlékezett meg *Peitler Antal József* elhunyt főpásztorról, mint az igazi szeretet és jótékonyság áldott emlékü apostoláról, ki az egyletet személyesen nyitotta meg s léptette életbe 1863-ban. Jelenvoltak az örömnap minden ünnepélyességein a budapest-jobb- és balparti, a kalocsai, egri és érsekujvári egyletek küldöttségei, a központi papság szép számmal, az iparosok szine-java s nagyszámú diszes közönség. — A *diszgyülés* d. e. 11 órakor az uj iskola nagytermében folyt le. Pontjai ezek voltak: *Kanda István* elnöki megnyitója; *Kubinyi Endre* alvárosi káplán alelnöki előterjesztése az egylet 25 évi multjáról, melyből kiemeljük ezeket:

„Az egylet kezdeményezője *dr. Czettler Antal* volt 1862-ben. Elnökei voltak: *Ellenbacher István* és *Neszveda István* kanonok-plébánosok. Alelnöke volt 11; tagjai 1045; kik között 925 kath., 115 protestáns, 5 g. kel. és 9 izr. vallású volt. Az egylet könyvtára 400 kötetből áll; van továbbá szállója s a helybeli irg. r. kórházban ingyen gyógykezelés. Az egylet jóltevői között fölemliti a jelenlegi püspököt, ki ezen jubileum alkalmából 100 frtot ajándékozott. Az egylet egyik főgondja a vallásosság és erkölcsiség ápolása, müvelődés eszköze jobbára a társalgási módszer volt. Felsorolja azután az egylet történetében novezetesebb mozzanatokat, zászlószentelést stb. — Végül köszönetet mond mindazoknak, kik az egyletet adakozásaikkal és pártfogásukkal segélyezték, s az egyleti jelszók fejtegetése nyomán, az egylet jövőjét Isten oltalmába ajánlja.“

Aztán a programm énekszavai: „*Szent az érzet*“ Marschnertől, — „*Isten dicsősége*“ Beethowentől, — „*Jelige*“ és „*Népdal-egyveleg*“ Várfölditől, melyeket, de különösen az utolsót, nagy tetszés mellett adott elő a dalárda. A nagyszámú válogatott hallgatóság feltétlenül követelte, hogy a szerző előlépjen, zajosan megéljenezte őt s a lelkesen irt s lelkesülten előadott „*Népdal-egyveleg*“ ismétlését sürgette, a mi *Várföldi* vezetése atatt meg is történt. Mire szünni nem akaró taps és tetszés következett. — A szavalatok Rosty „*Pápadala*“ és Lévay „*Imát az ajkra*“ cz. versei voltak. — A szavalók (*Medveczky János* és *Scheicher Géza* egyleti tagok) érdemlett tapsokat arattak.

— „*Az ipar köréből*“ cz. értekezésből (*Butsek I.* felvárosi káplántól) *Korényi József* két pontot olvasott fel, a többieket czimeik szerint emlitvén. A teljes értekezés az emlékkönyvben fog megjelenni. — A diszgyülés a pápai himnuszszal kezdődött s magyar himnuszszal végződött. Ő szentségéről, kinek dicső jubileumát az egylet kapcsolatosan ünnepelte, szólott az elnök megnyitójában, reá vonatkozott a „*Pápadal*“ elszavalása is, melyet lelkesült éljenzéssel kisért a hallgatóság. — A diszgyülés emlitett nagyterme gyönyörüen feldiszitve volt. — A *bankett* a lőházban tartatott meg d. u. 1 órakor, s a legjobb hangulatban folyt le. Az első felköszöntőt *Kanda István* elnök mondotta ő szentségére, a másodikat ugyanő az apostoli királyra. Lelkes felköszöntők mondattak még az elnökökre, az iparos osztályra, a vallásossággal kapcsolatos tisztes iparra, és egyesekre, összesen 18.

Délután *szavalási verseny* tartatott *Lehmann Ágoston* elnöklete alatt. — A *diszelőadás* a lőház nagytermében folyt le. Előadatott 3 élőkép: „*Az ipar hódolata XIII. Leo pápa előtt.*“ „*A názárethi sz. műhely*“ és az „*Isten áldja a tisztes ipart*“ czimü. — Továbbá a „*Huszárcsiny*“ népszinmü I. szakasza, melyben *Balogh Ferencz* és *Országzky Mariska*, a közönség kedvenczei jeleskedtek. A „Siralomház“ a „*Szökött katona*“ népszinmü részlete, melyben *Scheicher Géza* és *Balogh Ferencz* ragyogtatták tehetségöket. A „*Toloncz*“ II. felvonása, melyben *Fabó Erzsike, Országzky Mariska, Drajkó Anna, Merka Ida, Balogh Ferencz* és *Prohászka Ágoston* dicséretesen teljesiték feladatukat. Végre a „*Czigány*“ cz. népszinmü II. felvonása, melyben *Bilicska Györgyné* és *Löbl Ignácz*, az ünnepély fáradhatatlan rendezője, kifogástalan bravourral játszottak. — Az előadást *táncmulatság* követte, mely reggelig tartott. — Záradékul elmondhatjuk, hogy az ünnepély valóban diszünnepély volt, s hogy kitünően sikerült, azt az osztatlan tetszés s eltagadhatlan elismerés fényesen bizonyitja. — Ezen 25 éves jubileum alkalmából az egylet javára adakoztak: *dr. Schuster Constantin* v. püspök 100, Neszveda István fölsz. püspök 5, özv. gr. Károlyi Istvánné 5, Balás Lajos 25, Chobot Ferencz 2, dr. Csányi János 2, Jung János 3, Korpás Pál 2, Meiszner János 3, Reitter István 5, Schiffer Ferencz központi elnök 3, Szabó Márk plébános 3, Szimonidesz Károly 3, Tanács János 3 frtokat, Tragor Antal 1 db. aranyat, dr. Virter Lajos 5 frtot, V. K. 2 s N. N. 2 frtot stb., összesen 186 frt 10 kr. és 1 db. arany. — Továbbá ugyanakkor a *legényegylet pártoló tagjai közé* jegyeztették be magukat: dr. Freysinger Lajos 2, Dunai Szél 5, Lencsó Sándor 2, Meiszner Ede 5, Millmann Géza 5, Pencz Ferencz 5, Szeredy János 2, Tápay János 2 frttal, összesen 28-al. — A váczi kath. legényegylet történelmének megirására ajánlkozozott ntdő *Kazaly Imre* úr, kitünő tudósunk és jeles irodalmárunk. (V. ö. a „Magyar Állam“ mellékletét 1888. évi 124—8772. számhoz máj. 28., a „*Váczi Közlöny*“-t 1888. 22. sz., ahol ezen jubileumi ünnepély, amabban rövidebben, ebben

pedig terjedelmesen leirva van. Továbbá v. ö. még u. a. „*Váczi Közlöny*“-t, 1887. 48. sz., 1888. 19. sz., 1888. 20. sz., 1888. 23. sz.)

Megjegyezzük itt, miszerint 1887. nov. 20-án d. e. 11 órakor a kath. legényegylet 9 tagból álló küldöttsége tisztelgett *dr. Szeitl Szervácz* irg. r. ház főnökénél, hogy köszönetet mondjon ezen (váczi születésü) főorvos úrnak azon, az egylet irányában tanusitott nemesszivü igéreteért, melynélfogva a vezetése alatt álló kórodába egy, szükség esetén pedig 2 egyleti tagnak ingyenes felvételét és gyógykezelését felajánlotta. A főorvos igen szivélyesen fogadta a *Kanda István* prépost-kanonok, egyleti elnök vezetése alatti küldöttséget, megköszönte a kitüntető figyelmet, s ezúttal is kijelentette, hogy mindenkor kedves kötelességének fogja tartani, a kath. legényegyletet tőle telhetőleg támogatni. — Legyenek itt e sorok üdvözlet a legényegylet tagjainak, átalában az összes iparosok tiszteletre-méltó testületének s buzditás a jövőre. Munkásság és egyetértés biztositja a sikert. — Isten áldja a tisztes ipart!

b) Szivből örvendettünk, midőn értésünkre esett, hogy *az elhagyatott szegényeink gyámolitására* 1888. febr. 23-án az u. n. „*Sz. Vincze-Egylet*“ városunkban is megalakult. A megyés főpásztornál e hó 25-én tisztelgett az alakuló gyülésnek *Kanda István* elnök, *Nikitits Sándor*, *Schmiedt János*, *Fodor Imre*, *Lencsó Sándor* és *Zemanovits József* urakból álló küldöttsége, hogy az ügyről jelentést tegyen s legkegyesebb pártfogását kérje. Ő nmlga kegyesen fogadta a küldöttséget s az egyletnek pártfogását megigérte, az előleges költségek fedezésére pedig 300 frtot méltóztatott legkegyesebben adományozni. *Az egylet működése e városban is igen szükséges*; *mert a szegények gyámolitását igen czélszerü alakban, élelmi szerekkel, fütővel, gyógyszerekkel, ruhafélékkel stb. személyes meggyőződés alapján eszközli.* Napjainkban, midőn a mostoha idők és sokféle csapások sokakra nézve csaknem elviselhetlenné teszik a szegénységet, a mondott jótékony egylet megalakulását őszinte örömmel üdvözöljük.

Az egylet érdekében ezen „*Bizalomteljes kérelem*“ lett kibocsátva 1888. márcz. 10-ről: „Azon parancsolatok között, melyeket Krisztus Urunk az emberiség javára adott, bizonyára egyik legfontosabb az, melyet sürgetni soha meg nem szünt: hogy szeresse kiki felebarátját, mint önmagát. *Ő, ki maga a szeretet, azt tanitá, hogy a szeretet azon alap, melyen az összes keresztény törvény nyugszik;* azon ismertető jegy, mely a keresztény hivőket a többiektől megkülönbözteti. Az Üdvözitő ezen sokszorosan lelkünkre kötött parancsolatának teljesitésére van elég alkalmunk! Ő maga mondotta, hogy „*szegények mindig lesznek velünk.*“ A jótékonyságra, az irgalmasság gyakorlására mindig nyilik alkalom, különösen pedig korunkban, midőn a mostoha idők az elemi és más csapások, oly sokakra nézve nyomasztóvá teszik az életet. — Hogy csak magunkról szóljunk, városunkban egyéb mostoha viszonyok mellet, a *szőllők kipusztulása következtén* is a népnek elszegényedése napról-napra szomorúbb mérve-

ket ölt. Egykoron jómódú mesteremberek, kik becsületes munka után egyszerű, de megelégedett életet éltek, egymásután tönkre mennek, elzüllenek, más foglalkozás után néznek, szóval nyomorognak. Csak még néhány évvel ezelőtt tisztességes megélhetésnek örvendő szőllőbirtokosok és kézimunkások, a mindinkább nagyobbodó szükségtől kénytetve, tűzhelyeiket elhagyják, hogy vidéken ismeretlen emberek közt, mint szolgák, kőtörők, vasúti és más napszámosok kereshessék meg valamiképen kenyeröket. A honn-maradottak között pedig vajmi sokan vannak, kik minden keresetforrás nélkül a ruházatnak, élelmi szerek- és fűtőnek hiányát nagyon fájdalmasan érezni kénytelenek.

Igaz ugyan, hogy a városi képviselőtestület által a házi-szegények segélyezésére évenkint megszavaztatni szokott jótékony adományok, a váczi házi-szegények intézete által heti részletekben nyujtott segély, az egyházmegyei kezelés alatt álló szegény alapból kiszolgáltatott alamizsnapénz, a városunkban már évek óta üdvösen működő nőegylet, úgy szintén a páli sz. Vincze szerzet nővérei gondozása alatt álló ápolda jótékonysága, valamint egyeseknek is szegényeink számára szivesen hozott adományai, ezek nyomorának enyhitésére igen sokat tesznek s felettébb jótékony befolyással vannak: de, hogy a mostani nagy szegénységnek és nyomornak annyira óhajtandó csillapitása a jótékony szeretet még egy uj és szintén állandó forrásnak nyitását éppen nem teszi feleslegessé, kétséget nem szenved. — A mély tisztelettel alulirottaknak legbensőbb meggyőződése az, hogy az imént megjelölt jótékonysági intézetek s adakozási források mellett még felettébb sok jót eszközölhetne városunkban is a *„páli sz. Vincze jótékony egylete,“* melynek nemes czélja és feladata: szegény és elhagyatott családoknak szeretetteljes gyámolitása, úgy hogy különböző elágazásaiban segélyben részesitse az elhagyott szegényt minden életkörülményei között: ha éhséget szenved, eleséggel; ha ruhája nincs, ruhával; ha beteg, gyógyszerekkel; hogy orvosi segélyben részesüljön, akire senkisem gondol; hogy a munkaképes munkát kapjon, ha pártfogója nincs; hogy ne hulljanak könyei a kesergő özvegynek, kit felnevelt gyermekei szivtelenül elhagytak. Ezenfelül bátoritja, buzditja, bajaiban vigasztalja a csüggedő szegényt és béketürésre inti, hogy minden reményét el ne veszitse.

Ezen egylet az egész földkerekségen 4000 helyen, a többi között hazánkban, Budapesten, Rozsnyón, Szabadkán stb. létezik és üdvösen működik, áldásosan fáradozik. Ezt tudva, Istenben vetett bizalommal, ki az önzetlen jóakaratú törekvéstől nem vonja meg áldását, az egyletet, a budapestinek mintájára, városunkban megalakitottuk; minden igyekezettel azon fáradozva, hogy a fönálló jótékony egyletekkel karöltve, az elhagyatott szegények helyzetét, tehetségünk szerint elviselhetővé tegyük. — Megyen szabad itt röviden érintenünk, *hogy ezen egylet a város szegényeit, valláskülönbség nélkül, saját nyomorult lakhelyeiken keresi fel, két kiküldöttje által, kik a bajt és*

szükséget személyesen felismervén, az egyletnek jelentést tesznek. Midőn igy az egylet, kiküldött tagjai jelentéséből, a szükséget valónak találja, a segélyt elrendeli, és pedig olyan segélyt (eleséget, ruhafélét, gyógyszereket, lakbért stb.), minővel a nyomorral küzdők helyzetén leginkább enyhithet.

Annak tudatában, hogy szerény egyletünk kitüzött czélját csak úgy közelitheti meg, ha mélyen tisztelt polgártársaink kegyes pártfogásában és segélyezésében részesül: azon tisztelet- és bizalomteljes kérelemmel fordulunk városunknak a szegények iránt mindig nemesen érző lakosaihoz, hogy kisded egyletünket gyámolitani kegyeskedjék, részvétből és az Isten iránti szeretetből, kinek egyaránt teremtménye a szegény és gazdag, és ki az éhezőnek nyujtott kenyeret, vagy a szomjazónak nyujtott vizet sem hagyja jutalom nélkül. A kit a jóságos Isten földi javakkal bővebben megáldott, juttasson a fölöslegből az éhséggel küzködő elhagyatott szegénynek, ki legtöbb esetben, saját hibája nélkül, jutott szánandó sorsára.“

A „*Páli sz. Vincze-egylet*“-nek czélja: szegény és elhagyatott családok és egyesek anyagi segélyezése és vigasztalása. — *Jövedelmi forrásai:* a pártoló és rendes (működő) tagok adakozásai. — *Pártoló tagok:* kik az egylet czélját rendszeres pénz-, vagy termesztménybeli adományaikkal elősegitik. — Az egyletnek pártoló tagja lehet bárki, vallás- és nemkülönbség nélkül. — A pártoló tagok minden gyülésen részt vehetnek. — A tagság megszünik: kilépés által. — Az egylet évenkint januárhóban, annak idején kijelölendő napon és helyen rendes közgyüst tart, melynek tárgyai: számadások, jelentések, stb. — Rendes gyülések hetenkint egyszer (csütörtökön, d. u. 5 órakor a „*Kath. Legényegylet*“ termében) tartatnak. — A pénzbeli adakozásokat a pénztárnok, a termesztmény — stb. féléket az elnök, a ruhanemüeket a ruhatárnok veszi át, mindannyian számadási kötetelezettség, — vagy az adakozó kivánsága szerint, elismervény mellett. Az évnegyedes részletfizetéseket az aláiró, (pártoló tag) személyesen teljesitheti a pénztárnoknál, vagy az elnökségnél, minden évnegyed első hetében, azontúl pedig, vagy egyébként is, ha az aláiró igy intézkednék, az egylet megbizottja szedendi be. — 1888. évi febr. 23-án megalakult „*Páli sz. Vincze-Egylet*“ tisztviselői: elnök: *Kanda István;* alelnökök: *Nikitits Sándor* és *Meiszner János;* titkár: *Bucsek István;* pénztárnok: *Pauer János;* könyvtárnok: *Fodor Imre;* ruhatárnok: *Szlrecskó János.* — Rendes tagja a nevezetteken kivül: *Schmidt János, Kubinyi Endre, Forgó György, Lencsó Sándor, Tápay János, Zemanovits József, Mikuska János, Kecskés József, ifj. Madár János.*

A rendes tagok teendője: az elhagyott szegényt lakásán meglátogatni, hogy miben szenved leginkább szükséget, személyes tapasz, talat útján megtudni; erről a hetenkint csütörtökön d. u. 5 órakor a „*Kath. Legényegylet*“ termében tartandó gyülésen jelentést tenni, s a további teendőkben a gyülés határozata szerint eljárni. — *Pár-*

toló tagok szok, kik az egylet megbizottja által beszedendő évnegyedes részletek fizetésére iratkoznak be. — Az aláirt összeg évnegyedes beszedését az egylet azért tartja czélszerűnek, hogy jövedelmi forrásai iránt eleve tájékozva lehessen, és a segélyezés rendszeressé tétethessék. — A pártoló tagok három osztályba sorozvák: 1. azok, a kik évnegyedenkint 1, 2. a kik évnegyedenkint 2, 3. akik évnegyedenkint 3 frtot, vagy ennél nagyobb összeget áldoznak az egylet sz. czéljára. — Ez a legmélyebb hálával elfogad pénzbeli adakozáson kivül, termesztményeket, ruhanemüeket (használtakat is) stb. Mindent felhasználni fog az egylet a szegények nyomorának enyhitésére, aszerint, amint némelyeknél az éhség, másoknál meg más az elviselhetlen nyomor. — Az aláirás, felbonthatlanul nem kötelezi az aláirót; ha viszonyai változnak, vagy önkénytes kilépés által is, a kötelezettség megszünik. Mi azonban decz-hóban az elnökségnek tájékozás végett tudomására leend hozandó. — Kelt *Váczon*, 1888. mácz.-hó 10-én. — A váczi „*Páli sz. Vincze egylet*“ alapszabályai, a m. kir. belügy-miniszterium által, 1888. évi máj.-hó 16. a 32,578. sz. a. a bemutatási záradékkal elláttattak.

Az elköltözött 40 vasúti család, melyek 2 éven át, nemcsak a kereskedelmi és piaczi forgalmat, hanem a társadalmi élet élénkségét is jelentékenyen emelték itt a városban, 1888. május 1-én fájó szivvel távozott el a városból, azon néhány család kivételével, melyeknek a vasúti igazgatóság egészségi tekintetből az ittlakást a nyár folyamára megengedte. A bpesti ezen vasúti tisztviselők társasága mielőtt feloszlott volna, a sz. Vincze'egyletnek 24, és a házi-szegények intézetének 23 frtokat ajándékozott. Fölemlitendő itt azon megható esemény, miszerint *Hajdú József* épitő-mester 1888. május 22-én a sz. házasságra lépésének 50-ik évfordulóját ünnepelvén, ezen alkalomból nemesszivűségének kiváló bizonyitékát akarta nyujtani a helyi szegények iránt, ennélfogva megkérte a helybeli „*Sz. Vincze-egylet*“-et, hogy ajánlana neki 30 szegényt, kiket aranylakodalma emlékére megvendégelni szándékozik. Azonfölül az egylet czéljaira is 10 frtot ajánlott fel. Éljen a derék öreg polgár! — A „Sz. Vincze egylet“ működését megkezdvén, 1888. május-hóig már, nemes feladatához hiven, *a)* naponként ½—1 kgr. kenyérrel, részben hússal s ételekkel segélyezett 24 szegényt; mely szám azonban esetleges elhalálozások vagy pedig uj szegények fölvétele folytán változik; — *b)* Gyógyszerekkel elláttatott eddigelé 5 szegény, a 6-ik aztán jött gyógykezelés alá; — *c)* Fűtővel 9 szegény család segélyeztetett; — *d)* Ruhanemüt kapott 6 szegény; — *e)* élelmiekben részesült 4; — *f)* alamizsnában 25-en; — *g)* temetési költséggel segélyezett az egylet 3 szegényt. — 1888. jul. 22-kén, vasárnap, ezen jótékony egylet javára, a „*Buki*“-ban egy igen nagyszerű népünnepély tartatott, melynek rendezői ezen hó 14-kén tartották az utolsó közgyülést, melyben a rendezők az illető szakcsoportokba lőnek beosztva. Főrendező bizottsági elnöknek *Fóthy* (Filzer) *Gyula*, a város adóügyi

jegyzője lett megválasztva s ez elég garanciát nyujt a népünnepély sikerét illetőleg, mely oly nagyszerüen volt kitervezve, hogy nemcsak maga Vácz város közönsége, de a vidék, sőt a főváros is nagyban érdeklődött a jótékony czélu mulatság iránt és a hely választása is kitünő eszme volt. Azonban a délutáni nagy eső megzavarta az ünnepélyt és igy a jövedelem is csökkent! Az összes bevétel volt: 1457 frt 58 kr. (Ld. a „*Váczi Közlöny*“-t, 1888. 31. sz., melyben e hires népünnepély leirva van.) — Ennek alkalmából a diszes kiállitású „*Emléklap*“ ot szerkesztette: Vadass József úr s kiadta a rendező bizottság. — Inditsa a kegyes Isten könyörületre a sziveket, hogy minél több jót tévén ezen jótékony fiatal egylettel, ez annál több szegényeken, szükölködők és nyomoruakon segithessen századokon át!

8. §. A régészeti muzeum, ipartársulat és iparhatóság.

a) A „*Váczi Közlöny*“ szerkesztőjének, *ifj. Varázséji Gusztáv*nak, nem utolsó érdemét képezi az, hogy mindjárt akkor, midőn a nemzeti muzeumtól megvált s állandó lakását Váczra tette át, a közönség figyelmét azon régészeti emlékekre hitta fel, a melyeket itt, úgy szólván, úton-útfélen talált az ember; de amelyeket avatatlan kezek összetörtek, a szegény néposztály eladogatott s ha netalán ezüstből vagy aranyból voltak, az ötvös olvasztó-tégelyébe kerültek! — Igy történt aztán, hogy a város lelkes közönsége ifj. Varázséji Gusztávot bizalmával ajándékozta meg s egész halmazát hordta össze a régiségeknek és ritkaságoknak, a melyek immár 1887. évben alkalmasakká váltak arra, hogy egy „*Váczi Muzeum*“ alapját képezzék. Fájdalom! az inditványozót a hosszan tartó sulyos betegség megakadályozta, hogy az eszme, melynek annyi barátja akadt, egyuttal testet ölthetett volna, a tárgyak ott hevertek rendezetlenül szállásán, a melyeknek tudományos leltározásával el nem készülhetett. — A tárgyakat végre a muzeum nemes keblü barátja, *Csávolszky József* kanonok és iskolaszéki elnök vette pártfogásába és az elemi iskola-épület egyik helyiségét engedte át, hol a gyüjtemény helyet foglal, addig is, mig egy értekezleten azon módozatokat megállapitani lehetend, melyek utján ezen jobbára összeajándékozott tárgyak Vácz városának közkincsévé válhatnak.

Állanak pedig az átadott régiségek mindössze 1923 darab számból az 1887. évben, melyek közt különösen a pénznemek és a pecsétgyüjtemény főfontosságú, amennyiben az előbbiek száma 869, az utóbbiaké 483. *Leletekben képviselvék az aquincumi* és *bogdányi* 72 drb, a *szegedőrhalmi* 14, *a váczi pogányvári* 151, *a váczi hétkápolnai* 98 drb által, a melyeket 45 drbból álló okmányokból, réz- és vaseszközökből s porczollánból összehordott gyüjtemény egészit ki. Végre vannak régi bankók, nevezetesen egy képrámába illesztve van 28 drb; s egyenkint az 1000 frtoson elkezdve egész a 15 krosig, mindössze 163 darab. — Megemlitjük itt mellékesen, miszerint az 1885. évi országos kiállitáson ifj. Varázséji Gusztáv vezetése alatt a *Hét-*

kápolnánál eszközölt ásatások tárgyai, és pedig három csontváz, a talált tárgyakkal együtt közszemlére voltak kitéve, ugy mint azok a földben találtattak. Az ásatás térképe, melyet *Dorner Mihály* mérnök készitett, szintén kiállitva voltak ugyanott. — Egyszer pedig évek előtt a régészeti tárgyak szép számmal kiállitva voltak a váczi lövöldében, melyeket sokan nagy érdeklődés mellett tekintének meg. — Ezek után igen kivánatos volna, miszerint a gyüjteményt *Csávolszky József* és *dr. Freysinger Lajos* közjegyző szállásán őrzött tárgyakkal együtt kiegészitve, tudományosan rendeztetné s a városi hatóság közbenjöttével egy felügyelő bizottságot alakitana, a mely a közönségnél a Muzeum további fejlesztését eszközölné, jelesül a megszüntetett czéhek ereklyéit szerezné meg. A közönség okulva az eddig elért eredményen, sietne a kis gyüjteményt az által egésziteni ki, hogy a még benne képviselve nem levő könyvek, rézmetszetek és olajfestmények beküldése által lenditene a dolgon valamit. Ilyen volna a régi váczi nyomda termékeinek tervszerű összegyüjtése s a Váczon magánosoknál találtató festmények kiállitása, a melyek fölött a Budapestről felránduló egy-két képiró és mübirálónak alkalma lehetne véleményt mondani, szóval az ügyet arra a magaslatra emelni fel, hogy az Vácz városának dicső multjához méltó gyüjteménnyé varázsoltassék. Vácz városának lelkes közönsége, mely a kor intő szózatát mindig megértette, mindent elkövetni fog, hogy a „*Váczi Muzeum*“ ügye társadalmi uton egy szép és hasznos közmüvelődési intézetté nőjje ki magát.

A római kath. iskolaszék *1887. szept. 25-én* ülést tartván, ezen az elnök részéről jelentés tétetett az elhunyt ifj. Varázséji Gusztáv, volt városi tanácsnok és lapszerkesztőnek szakképzettséggel és szorgalommal a „*Váczi Muzeum*“ czimén gyüjtött és általa több éven keresztül kezelt tárgyakról, melyek az elhunyt lakásáról elhozattak és a középvárosi fi-elemi iskola tanácstermében helyeztettek el. Az iskolaszék, *Csávolszky József* fáradhatlan elnökének tett intézkedését örömmel vette tudomásul és a közmüvelődés előmozditása czéljából, de különösen azért is, hogy minden ily intézet mellett ily gyüjtemények megkivántatnak, a tárgyakat elfogadja és egy nyilvános muzeumnak felállitását elhatározta. Elnök inditványára, a muzeum őrévé *Fodor Imre* tanitó, tanácsossá pedig *Findura Imre* fog fölkéretni. Ezenkivül az iskolaszék egy bizottságot választott, melynek czélja lenne: az ügy iránti érdeklődést fölkelteni, a tárgyak szaporitását eszközölni és a netáni kiadások fedezéséről gondoskodni. E bizottságba elnöknek *Csávolszky József* lett megválasztva, a bizottság tagjai pedig: *dr. Csányi János*, *dr. Miltényi Gyula*, *Udvardi Mihály*, *Lencsó Sándor* és *Reitter István* lettek. Az iskolaszék megkeresni határozta a városi képviselőtestületet, a Casinó-kört, az iparegyületet, a tanitóegyletet és a nőegyletet, hogy ezen együletek tagjaiban az ügy iránti érdeklődést fölkeltsék és tagjaik a muzeum ügyének támogatására felhivassanak.

A római kath. iskolaszék által a váczi nyilvános muzeum ügyé-

nek lenditése végett megválasztott bizottság, 1887. okt. 4-én *Csávolszky József* kanonok ő nga lakásán népes értekezlet tartatott. Az ügy fontosságánál és az érdeklődésnél fogva a meghivottak csaknem teljes számban jelentek meg. Az iskolaszék elnöke melegen üdvözölte a megjelenteket, röviden előterjeszté az egybehivás czélját, kifejté nézeteit és az ügyet a bizottságnak melegen pártfogásába ajánlotta. A bizottság minden egyes tagja belenyugodott abba, hogy *ifj. Varázséji G.* volt városi tanácsnok által gyüjtött tárgyak a középvárosi iskolaépület tanácsteremében helyeztettek el, és hogy a felügyeletet a római kath. iskolaszék vezette, mint olyan erkölcsi testület, mely mintegy örökösnek mondható, a mennyiben helyében mindig ujabb jön. — A legelső teendők sorába vette a bizottság a *tárlók beszerzését*, mert ezek nélkül a tárgyak pornak vannak kitéve; hogy pedig ezen fölszerelésre pénzt szerezhessen, megkeresni határozta a püspök ő nmlgát, a városi képviselő-testületet, az egyesült Casinó-kört, kik első sorban hivatvák a társadalom közmüvelődésére hatni ugy erkölcsileg, mint anyagilag. Tudomására jutott a bizottságnak, hogy némi csekély összeg, a muzeum javára a takarékpénztárban van gyümölcsözőleg elhelyezve, ennek átvételét is elhatározta; de hogy ezen összeget és egyéb adományokat elfogadhasson a bizottság, az iskolaszék által megválasztott tagokon kivül: *Krenedits Ferencz, dr. Huzella Mátyás, Vörsmarty János, Péts Ferencz, Imrey István, dr. Rákossy Béla, Fortuner Elek, Taritzky Ferencz, Szentkirályi Albert, Kovách Ernő, Gajáry Géza, dr. Franyó István, Findura Imre, Nikitits Sándor, Tragor Antal, Rudnyánszky László és dr. Freysinger Lajos* urakkal egészitette ki magát, és ezen bizottság nevét vette fel. Elnöknek: *Csávolszky József*, jegyzőnek: *Fodor Imre* és pénztárnoknak: *Nikitits Sándor* urak választattak meg.

A megalakult bizottság czéljául tüzte ki: Vácz város nevezetességeit a jövő nemzedék számára megmenteni, a várost alaposan ismertetni, a közmüvelődést előmozditani, a társadalom minden rétegében a müérzékét felkelteni. E végből felolvasásokat fog rendezni, ezek eredményét a hirlapokban közzéteszi, felhivásokat fog intézni a nagyérdemü közönséghez, melyek a muzeum gyarapitását fogják czélozni, és nemcsak oly tárgyakat, melyek a muzeum javára ajándékoztatnak, mint p. o. régi pénzek, érmek, szobrok, képek, rajzok, hirlapok, könyvek, pecsétnyomók, ok- és kéziratok, de oly tárgyak is, melyek csak letétbe helyeztetnek, és melyeket birtokosaik bármikor visszavehetnek, — elfogad. *Gondoskodni fog a bizottság arról is,* hogy a nagy közönség a muzeum tárgyait a meghatározott napokon megtekinthesse. A tárlók beszerzésén kivül szükséges kiadások födözésére nézve *egy szükebb körü szindarab-rendező bizottság* választatott, melynek tagjai: *Krenedits Ferencz, Fortuner Elek, dr. Freysinger Lajos, Meiszner Ede, Imrey István, Gajáry Géza és dr. Csányi János urak* lettek. A szindarab még e hóban vagy a jövő hó közepén előadatni határoztatott és egy hangverseny megtartása is kilátásba helyeztetett.

A muzeum gyarapitására nézve Findura Imre úr, a muzeum

tanácsosa, ki a bizottságnak lelkes tagja, *megigérte:* hogy felkeresi a váczi iparos köröket és odahat, miszerint a régi czéhrendszerből fönmaradt ládák, iratok, pecsétnyomók stb. a muzeumnak átadassanak és különös gondját fogja képezni, hogy Vácz városra vonatkozó rajzok, képek és könyvek, melyek városunk történetére nagyobb világot vetni hivatvák, a muzeumnak megszereztessenek. — *Kovách Ernő*, fegyintézeti igazgató jelentette, hogy a fegyintézetnél történt ásatások és épitkezések alkalmával számos, igen érdekes tárgy került felszinre, melyeknek birtokában van és kilátásba helyezte, hogy azokat átengedi. Ezekből is láthatni, hogy e városban sokan vannak olyanok, kik tömérdek oly tárgygyal birnak, melyek a tudomány szempontjából értéket képviselnek, de melyek, ha avatatlanok kezébe kerülnek, elkallódnak; ezeket megmenteni lenne hivatva a régészeti bizottság. — *Csávolszky J.* kanonok úr buzgólkodása folytán a „*Váczi Muzeum és régészeti bizottság*," fele részben a helybeli szegény gyermekek felruházására, *fele részben pedig a váczi muzeum javára* 1888. jan. 14-én tánczczal egybekötött zene-estélyt tartott, melynek programmja valóságos műsor volt, s a működők mesteri előadása is mi kivánni valót sem hagyott hátra. Közreműködött 2 kitünő művésznő: *Rákossy Szidónia* asszony, a nemzeti szinház, és *Komáromy Mariska* k. a. a kir. operaház tagja. A 10 óra után befejezett concert után következett, a $4^1/_2$ reggeli óráig tartott tánczc, melyet *Marczi* zenéje füszerezett. Ezen a Curia nagyteremében tartott zeneestély jövedelme meghaladta a 200 frtot, mi annak tulajdonitandó, egyrészt, hogy az összes kiadásokat *Csávolszky* kanonok ő ngnak áldozatkészsége fedezte. — Megjegyezzük itt, hogy *Kompolthy Tivadar* a „*Váczi Közlöny*"-nek volt, és a „*Veszprémi Független Hirlap*" jelenlegi szerkesztője, a már általa kezdeményezett váczi muzeum javára 200 frt értékü nyomtatványt ajánlott fel 1888. juniusban.

Adja az ég, hogy a lelkesedéssel kezdett munkának mindnyájunk örömére, a város diszére és hasznára mihamarább meglegyen az örömmel várt szép eredménye! — (V. ö. a „*Váczi Közlöny*"-t 1887. 36. sz., 1887. 40. sz., 1887. 41. sz., 1888. 4. sz. — Ld. a „*Váczi Hirlap*"-ot, 1887. 14. sz. és 15. sz.)

b) *A váczi első általános ipartársulat* alakult 1867-ben; az ipartörvények értelmében azonban alapszabályait megváltoztatván, 1872. évben ujból alakult. 1880-ban volt 80 rendes tagja. Elnöke volt: *Negyedes Domonkos;* alelnök: *Poór László;* pénztárnok: *Kalencsik István*; jegyző: *Gaál Lajos. Választmányi tagok:* Bach György, Brunner János, Csernák János, Drevenyák Pál, Kátay Ferencz, Payerl Károly, Potoczky Soma, Pete Ferencz, Rostetter Keresztély, Racsek Antal, Skrinár József, Tápay János, Tóth Imre. *Számvizsgálók:* Stibrik Kálmán, Mátay Gyula, Czuczor János. — Az általános ipartársulat *1881. jan. 22-én* zártkörü tánczvigalmat rendezett saját helyiségében az *egyleti zászló javára.* — A Rostetter kávéház mellett lévő ipartársulati helyiség 1881. jan. 17. vasárnap d. u. élénken lá-

togatott volt. A társulatnak vigan lobogó zászlója nyalkán hivogatta a tagokat a közgyülésre. Valamivel 2 óra után *Serédy Géza* elnök melegen üdvözölvén a szép számmal megjelent tagokat, megnyitá a közgyülést. Elnöki jelentésében elősorolván az elmult év eseményeit s kivonatilag előadván az egylet vagyoni állapotát, azon örvendetes meggyőződésnek adott kifejezést, hogy a társulat működése az elmult évben semmiképen nem nevezhető meddőnek.

A társulat tagjai számban szaporodtak, amennyiben 18 uj tag lépett abba, 2 pedig elhalt. A társulat 2 szépen jövedelmezett tánczvigalmat és egy majálist rendezett. A két első közül, *egyet a könyvtára, egyet a betegsegélyző alap és részben a népkonyhára, a majálist saját zászlója javára eredménnyel*, és igy a társulat daczára annak, hogy jövedelmei szükre szabattak, a jótékonyságnak is áldozott. — Kitünő eredménnyel lépett a társulat három izben a kezdeményezés terére, midőn sorakozásra hitta közös iparkérdésekben az összes ipartársulatokat. *Első izben Gelléri Mór* úr tartott felolvasást diszes és nagyszámú iparos és nem-iparos közönség előtt az iparügyek napi kérdései felett. Majd az általános ipartársulat kezdeményezésére a *csizmadia-ipartársulattal* szövetkezve több értekezlet tartatott, és pedig eredménnyel a vám- és helypénz-tariffa tárgyában, és végre utóbbi két társulat közös értekezletén bevonva a többi társulatokat is, *Ráth Károly úr felolvasást tartott az ipartörvény módositása tárgyában*, mely értekezlet után a gyülés egyhangulag kimondotta, hogy *csatlakozik az országos iparegylet határozataihoz* és az iparügyi miniszteriumnál felterjesztésében ennek javaslatait teszi magáévá. Az ipartársulatok egyetértése legszebb kifejezést nyert az ezután következő és *ifj. gr. Ráday Gedeon* és *Ráth Károly* országos képviselők, lelkes iparbarátok tiszteletére rendezett fáklyás menet és közvacsora alkalmával, mely utóbbin ipartársulatunkat a város tekintélyei is megtisztelték szives megjelenésükkel.

A társulat választmánya tartott ezenkivül 9 választmányi gyülést. Különös érdemeket szerzett *ifj. gr. Ráday Gedeon* orsz. képviselő úr a társulat körül, ki annak ügyeit több izben lelkesen felkarolta s anyagilag is tetemesen járult a társulat emeléséhez. Több izben lelkes éljenzéssel félbeszakitott elnöki jelentés után, *Kalencsik István* pénztárnok, elismerő szavakban emlékezik meg az elnök ez évi feláldozó működéséről s neki köszönetet mond. Ezután felolvassa az egylet számadásait és vagyoni állapotát, mely szerint, a társulat *jövedelme* 395 frt 27 kr., *kiadása* 320 frt 40 kr. Vagyoni állása: kötvények, váltók s takarékpénztári könyvben 524 frt 80 kr. hátrálékban 56 frt 10 kr. Összesen 580 frt 90 kr. A számvizsgáló bizottság jelentése felolvastatván, a számadások helyeslőleg tudomásul vétettek. — Az egylet kebelében volt még az „*iparos segélyző egylet,*“ mely ámbár saját szabályokkal és pénztárral birt, de működéséről az ipartársulatnak évenkint számolni tartozott. Betegsegélyző elnök: *Stibrik Kálmán* és pénztárnok: *Payerl Károly* volt. Az elnök inditványára

azonban ezen közgyülésen elhatározva lőn, hogy ne szerepeljen külön egyletként, hanem álljon szerves egységben a társulattal és csak pénztára kezeltessék külön, mi által a felügyelet joga is jobban gyakorolható. És ez egyhangulag elfogadtatott. A kisorsolt választmányi tagok helyébe megválasztattak: *Racsek Antal*, *Kátay Ferencz*, *Németh János*, *Friedrich Alajos*, *Reitter István*, *Borosy Ferencz*, *Potóczky Soma*; póttagok: *Regiusz Károly*, *Brunner János*, *és ezzel a közgyülés véget ért.*

A molnárok, kiknek iparügye és tekintélye a régi czéhrendszer megszünése óta egészen aláhanyatlott, az 1881. január közepén *rendes ipartársulattá szervezkedtek.* Megválasztattak elnöknek: *Kozma Gábor*; alelnöknek: *Bélényi János*; jegyző és pénztárnoknak: *Tordai Lajos*; választmányi tagoknak: M. Kurdi János, Ferenczi János, Rohl Jakab, Mayer János és Kammerer János. — *1884. jun. 8-án* tartá az I. általános ipartársulat *zászlószentelési ünnepélyét* a székesegyházban d. e. 10 óra után nagy ünnepélyességgel. A zászló vörös selyemből készült gazdag aranyhimzéssel, egyik oldalán sz. István, a másikon a hit, remény és szeretet jelvényeivel. Széles fehér szalag disziti. (Ld. a „Láczi Közlönyben", 1884. 24. sz. igen jó leirását). — *Az I. általános ipartársulat* 1885. évi febr. 1-én tartotta évi közgyülését, amelyen elnök *Potoczky Soma* előadta az 1884. évi eseményeket, u. m. tartott 13 választmányi és 1 rendkivüli közgyülés. Beteg volt 6 tag, s részesült 45 frt segélyben, meghalt 2 tag, részesült a család (à 20 frt) 40 frt segélyben. A városból elköltözött 2 tag, kitöröltették magukat ketten, beiratkozott 22 tag. Az összes tagok száma 175. Adományok: *Benovits János* úr a betegsegélyző alapra 4 drb váczvidéki népbank-részvényt, *Reitter István* úr a tekeasztal megszerzésére kölcsönözött 40 frtot 4 évi kamataival együtt a társulatnak ajándékozta, mely vagyonát szaporitotta még az elnökség ügybuzgó és fáradságot nem ismert eljárása, t. i. megszerzett a társulat részére egy 700 frtos körmeneti zászlót tisztán adakozásokból. Következett a számvizsgálók által megvizsgált és hitelesített pénztárak jelentése, amit is a pénztárnokok pontról-pontra felolvasván, részökre a fölmentvény megadatott.

Vagyoni állása az ipartársulatnak 929 frt 39 kr. — Beteg-segélyzőnek 5 drb váczvidéki népbank részvény 500 frt. — Készpénzben 688 frt 12 kr. Összes betegsegélyző összeg 1188 frt 12 kr. — Kórház-alap 33 frt 32 kr. — Teke-asztal-alap 33 frt 42 kr. — Tekepálya-alap 5 frt 14 kr. Tehát az összes vagyoni főösszege: 2189 frt 30 kr. — Az 1885. évi költségvetés némi módositással elfogadtatott. *Potoczky Soma* elnök megköszönvén a benne helyezett bizalmat, állásáról leköszönt; minek következtén a közgyülés egyhangulag az egész tisztviselőségre uj választást inditványozott. Korelnökül a gyülés *Reitter István* urat választotta meg; ezután a választás megkezdődvén, szünni nem akaró éljenzéssel *Potoczky Soma* egyhangulag ismét megválasztatott elnöknek, s *Matkovits János* nagy

szótöbbséggel alelnöknek; *választmányi tagok* lettek: Schmiedt Ferencz, Korpás János, Meleg Imre, Kolmann István, Pete Ferencz, Mátay Gyula, Fédor Sándor, Stibrik Kálmán, Sebők József, Streiter József, Quell Ferencz, Lencsó Sándor. *Póttagok:* Lázár János, Kocsis Sándor, Tápay János. *Számvizsgálók:* Kiss Sándor, ifj. Zsidek Ignácz, Hüller Ferencz. — Az ipartársulat *1885. jan. 24-én* tartott tánczvigalma alkalmával *befolyt:* belépti dijakból 174 frt 60 kr. Felülfizetésekből 20 frt 80 kr., összesen: 195 frt 40 kr; *kiadás* volt 111 frt 16 kr. s igy a betegsegélyező alap javára maradt tiszta jövedelem 84 frt 24 kr. Reitter István 10 frtot fizetett felül, mások 1 frtot s többen 60, 50, s 20 krokat.

Az 1885. évi orsz. kiállitás jury tanácsának határozata alapján *városunkból a következő iparosok lettek kitüntetve:* a IX. csoportban kiállitási nagy éremmel: *Marossy Ferencz* kitünő fehér asztali boraért. *Neumann Manó és fia* kitünő szesztermelésért; a XII. csoportban kiállitási nagy éremmel: *Bezdek János* kádár szép munkáért, *Hüller Ferencz* kosárkötő versenyképesség és jó munkáért, *Neumann Manó és fia* szalmatok-gyártó versenyképességért, *Balogh György* szerszámkészitő versenyképesség és jó munkáért; a XVI. csoportban kiállitási nagy éremmel: *Kalencsik István* szűrszabó jó munka és jó izlésért, *Klapka József* czipész és szép munkáért; váczi csizmadia-társulat gyüjteményes kiállitása: *Zapletál István* jó munkáért; a XXII. csoportban: a sződ-rákosi téglagyár versenyképességért: a XXIII. csoportban versenyen kivül *Reitter István* kocsigyáros (jury-tag); XXIV. csoportban versenyen kivül *Friedrich Alajos* gépész és géplakatos (jury-tag); XXVII. csoportban: közreműködési éremmel *Olaj Ferencz* csizmadia-mester (honvédelmi felszerelés); a XIX. csoport versenyen kivül: váczi fegyintézet; XXI. csoportban versenyen kivül, siketnémák orsz. intézete közreműködési éremmel: *Ruby Miroszláv, Tariczky Ferencz* tanárok és *Olgyay Julia* munkatanitóné. Ezen orsz. kiállitásra Váczról a XII. csoportba, a faiparnál bejelentették magukat kiállitókúl: *Peták János* kaptafák és pék-hátkosarakkal, *Hüller Ferencz* kosárkötő-munkákkal, *Balogh Gergely* kádár- és asztalosműszerszámokkal, *Bezdek János* hordókkal és *Hlavacsek János* hordók- és boros kancsókkal; Ezen kiállitók műveikkel csak emelték a váczi iparosok tekintélyét és kézműveik becsét.

A *„váczi első általános ipartársulat“ történetében ezentúl nevezetes napot fog jelezni az 1887. nov. 15-ke*, mert e napon köttetett és iratott alá azon szerződés, mely által ezen egylet a váczi háztulajdonosok sorába lépett. Szép és nemes példája ez a szerény és öntudatos gazdálkodásnak, melyből társadalmi egyleteink nagy része nemulságos példát merithet. Az általános ipartársulat nemcsak a ismes szórakozás, de a csapás által sujtott tagoknak gyámolitását at, csekély dijért tüzte ki czélul. *Betegsegélyző-pénztár mellett, temetkezési segély-egyletet is létesitett*, s ezekkel egyetemben, oly tőkét birt gyüjteni, melylyel a főutczán levő *Neogrády-féle házat* birtokába ve-

hette, s ott magának kényelmes otthont létesithetett. A f. hó 17-én tartott választmányi gyülésen szép volt hallani a nemes hévtől lelkesülő elnököt, midőn megbizatásának eredményét, a szerződést, lelkes szavak kiséretében bemutatá. Az öröm általános volt s a kitörő éljenzés perczekig tartott. Azután kezdetét vette a különféle tervezgetések sora, melyek közül különösen figyelmet érdemel az elnökség részéről szóba hozott azon inditvány, hogy *az elöregedett, munkaképtelen s a szegény iparosok részére az uj telepen menedékház biztosittassék.* Az ily nemesen felfogott társulás mellett biztosan remélhető, hogy e város józan gondolkodású iparos polgársága tömegesebb csoportosulásra ösztönöztetik s belátja, hogy csak *„egyetértes és kitartás biztositja a sikert.“*

„A váczi első általános ipartársulat“ 1888. febr. 12-én tartott közgyülésén *Reitter István* elnök előadja, hogy a lefolyt évben *dr. Schuster Konstantin megyés püspök ő nmlga a társulat disztagjává választatott,* mely alkalommal a választmány egy diszalbummal kedveskedett ő nmlgának. Büszke önérzettel utal arra, hogy a társulat immár saját otthont szerzett magának, miután a *Neogrády-féle házat 3000 frt vételárért megvette.* (Özv. *Neogrády Józsefné* szül. csathószegi Csathó Czeczilia meghalt 1887. nov. 14., életévének 74. évében, s ennek háza volt az, melyről itt szó van). — Erre az évi számadások terjesztettek elő, melyek szerint, *a társulat betegsegélyező pénztárának vagyona:* 1. A takarékpénztárnál betéti-könyvecske alapján elhelyezett 1212 frt 79 kr. — 2. Takarékpénztári részvényekben 500 frt. — 3. Készpénzben 18 frt, összesen: 1730 frt 79 kr. — *A társulat külön vágyona:* 1. Készpénz a betéti könyvecske szerint 839 frt 60 kr. — 2. Államkötvényekben 212 frt. — 3. Készpénz maradványban 92 frt 54 kr. — 4. A két uj teke-asztal értéke 450 frt, összesen: 1594 frt 14 kr. — A betegsegélyző osztály a lefolyt évben 56 tagot segélyezett heti 3 frttal, mi összesen 168 frtra rúg, 3 temetés után pedig kifizetett 60 frtot. Ezután a közgyülés a jövő évi költségvetést vette tárgyalás alá, melyet a mult évihez arányitva jóváhagyott, ellenben a vett ház tartozását a választmányra bizta. A társulatba a mult évben 25 uj tag lépett be, kilépett 12, meghalt 5 tag; a tagok összes száma: 212. — Szavazat-többség utján *választmányi tagok* lettek: Schmiedt Ferencz, Lencsó Sándor, Zemanovich József, Obermajer Lőrincz és Kiss Sándor. *Póttagok* lettek: Klapka József és Udvardi János. *Reitter István* elnöknek a házvétel körül tett fáradalmaiért jkönyvileg köszönet szavaztatott. Aztán határozattá lőn, hogy egy 12 tagú küldöttség menesztessék *dr. Schuster Konstantin* püspök ő nmlghoz, hogy őt mint a társulat disztagját üdvözölje és szives beleegyezését kérje ki arra, hogy neveiket a már régebben átnyujtott diszalbumba beirhassák. Végül kimondotta a közgyülés, hogy azon tagok, kik már régebben hátrálékban vannak a tagsági dijakkal, végleg törültessenek.

„A váczi első általános ipartársulat betegsegélyező egylete javára

1888. jun. 10-én rendezett juniális jövedelme összesen 100 frt, kiadás 70 frt lévén, maradt a betegsegélyző pénztár javára 30 frt. — (V. ö. a „*Váczi Közlöny*“-t 1881. 3. sz., 1881. 4. sz., 1885. 6. sz., 1885. 39. sz., 1887. 47. sz., 1888. 8. sz.)

c) Az 1884. okt. 1-én, az 1872. évi VIII. tvcz. hatályát vesztette s az 1884. évi XVII. tvcz. lépett életbe. Ezen uj ipartörvény igen fontos, mert az iparosokra és az ipar felvirágoztatására is igen beható intézkedései vannak. Ezen törvény az iparos elem önérzetének és mivelődési fokának emelése czéjából elrendeli a tanoncz-iskolák alkotását, a tanonczok iskoláztatását, meghonositja a mesterek és segédek közt felmerült viszályok, valamint a segédeknek egymás közt támadt egyenetlenségei elintézésére a *békéltető bizottságot*, a hatóságok mellé iparos megbizottakat alkalmaz. E valóban fontos teendők elintézése legnagyobb részben az *ipartestületek* hatásköréhez tartozik. Azért a józan gongolkodású iparosok felhasználandók a törvénynyujtotta kedvezményeket, törekedtek jogukkal élni és igy *megalakitva lön Váczon is az ipartestület*, mely oly hatóság, hogy annak rendelkezése jogerővel bir az iparosokra. Ezen testületnek iparhatósági biztosa: *Gajáry Géza* városi főjegyző. Megjegyezzük itt, hogy ezen uj ipartörvény, ha az egyes szakipartársulatok a megalakitandó ipartestületben érdekeiket külön akarják képviselni, ezt megengedi, úgy, hogy az alakitandó ipartestületet, a szakiparok szerint osztályozva szervezik, sőt még meglevő vagyonukat is külön kezelhetik és az alapszabályokat ezen értelemben szerkeszthetik. Magától értetődik, hogy ezen ipartörvényben foglalt intézkedések, csak akkor fognak a kivánt sikerre vezetni, ha az iparosok az iparhatósággal karöltve, jó egyetértésben törekszenek a törvény szavait és szellemét végrehajtani. Ne várják azt az iparosok, hogy *a városi tanács, mint első fokú iparhatóság* ugy fogja érdekeiket képviselhetni, mint az ipartestület; mert erre a munkaerő hiányában is képtelen. Ha a hatóság ugy jár el a törvény végrehajtásánál, hogy az iparosokban szakértő tanácsadót talál, és viszont, az iparosok a hatóságban ügyeik erélyes támogatóját: akkor a törvény szellemének mogfelelően a siker biztositva lesz.

Vácz székhelylyel megalakitott választó-kerületben, mely Vácz és Sz.-Endre városokból, a pilisi felső és alsó, a váczi felső és alsó járásokból áll, — a budapesti kereskedelmi és iparkamarából 5 év után kilépett kültagok helyeinek választás utjáni betöltése, márcz. 27. és 28-án történt meg Váczon a városház tanácstermében. Megválasztatott *4 iparos* és *4 kereskedő kültag*, kik közül 2—2 a kamarába azonnal belép. — A választás igen élénk volt, mi kitetszik abból is, hogy a régi tagok közül *Friedrich Alajos* géplakatos, *kinek különös érdemei vannak a váczi ipartestület megalakitása körül*, s a ki, csupa hálából, amott megbuktattatott. Igy járt *Witt Manó* is, és hogy *Reitter István* gyáriparos is hasoló sorsban nem részesült, csak kortes-sorshuzásnak köszönheti. — *A szavazás márcz. 27-én az*

iparosokra történt. Szavazott összesen 93 választó, egytől-egyig helybeli iparosok. A vidéki iparosok nem tartották érdemesnek Váczra fáradni el, s jogaikat gyakorolni, ami nem kis visszatetszést okozott. — A beadott 93 szavazat közül: *Zemanovits József* 90, *Reitter István* 83, *Bezdek János* 82, *Kalencsik István* 58, *Friedrich Alajos* 40 szavazatot kaptak. E szerint *Zemanovits és Reitter lettek a kamara rendes küttagjai.* — A kereskedő kültagokra 223 szavazat adatott be. Itt már nagy contingensét adta Ujpest is, honnan 2 vaggon szavazó rándult fel Váczra. A 223 szavazatból *Reiser László* 140, *Reiser Henrik* 136, *Weiner Ignácz* 79, *Millmann Géza* 76, *Friedmann Ármin* (Ujpest) 70, *Németh Gyula* (Ujpest) 65, *Witt Manó* 51 szavazatot kaptak, és igy láthatni, hogy a kereskedői kültagok a váczi kereskédőkből kerültek ki.

Az iparhatósági megbizottak választása, Gajáry Géza, városi főjegyző, iparügyi előadó, iparhatósági biztos, kiküldött választási elnök vezetése alatt 1887. decz. 30-án ejtetett meg a városház tanácstermében; amidőn is összesen *52 szavazat* adatott be, s az eredmény a következő volt. A városi tanács mellé megválasztatott ezen iparhatósági 20 megbizott: *Klapka József* 51, *Zemanovits József* 52, *Schmidt János* 52, *Siraki Lajos* 52, *Klapati János* 52, *Almási János* 52, *Cserni József* 49, *ifj. Korpás Pál* 50, *Friedrich Alajos* 51, *Kmegy János* 50, *Udvardy János* 50, *Blázsovits János* 51, *Kovács Ferencz* 52, *Schön Ferencz* 50, *Remes József* 51, *Meiszner Rudolf* 52, *Millmann Géza* 52, *Tragor Ignácz* 52, *Sipos István* 52, *Leitner Sándor* 52 szavazattal. — *A váczfelsőjárási főszolgabiróság mellé a következő 20 iparhatósági megbizott* választatott meg: *Schmidt Károly* 52, *Toma Kázmér* 51, *Heinisch Richárd* 51, *György Mihály* 52, *Fehérváry Ferencz* 52, *P. Kiss Sándor* 52, *Vörös Mátyás* 52, *Streiter József* 51, *Novotni György* 52, *Mandits János* 52, *Köbl János* 51, *Kátai Ferencz* 52, *Hornicsek Károly* 50, *Obermayer Lőrincz* 52, *Vertz Jakab* 50, *Velzer Lajos* 52, *Haidfeld Alajos* 52, *Krenedics Géza* 52, *Grünhut Dávid* 51, *Ernyey János* 52 szavazattal. A főszbiróság részéről *Rudnyánszky László* szbiró küldetett ki. — A választásnál bizalmi férfiakként: *Olaj Ferencz*, az ipartestület elnöke és *Kátai Ferencz* müködtek közre. — Az iparosok közül 291, a kereskedők közül pedig 146 választó volt összeirva a választók névjegyzékébe, kik közül azonban csak 52 választó élt szavazati jogával. — A szavazás 6 órakor fejeztetett be s a választás esti 7 órakor ért véget.

A *helybeli ipartestület* 1887. decz. 29-én d. u. 5 órakor ülést tartott, melyen az előljárók szép számban jelentek meg. Az ülés tárgyai közt első volt az elnökség jelentése arról, hogy a város kedvelt főjegyzője, *Gajáry Géza állandó iparhatósági biztosul lett az első fokú iparhatóság által az ipartestület mellé kinevezve.* A testület elnöke, *Olaj Ferencz*, melegen üdvözölte az uj biztost, a ki meghatottan köszönve meg az irányában nyilatkozó őszinte rokonszenvet, éljenzések közt tartá székfoglalóját. Majd a központi bizottság 1887. évi

nov. 27-én tartott teljes ülésében hozott határozatok kerültek szóba, melyek közül különös figyelmet érdemel a fegyencz-ipar megszoritása tárgyában hozott határozat, a mely épen Vácz városát a legközelebbről érinti s a melynek érvényre emelkdése esetén kisiparosaink sokat nyernének. Ezen *határozat értelmében ugyanis a fegyintézet csak félgyártmányokat állithatna elő.* — Jelentés tétetett arról is, hogy az ipartestületi temetkezési segélypénztárnak már 87 tagja van, s a segélypénztár elnökeül *Schmidt János*, pénztárnokául pedig *Tápay János* választattak meg. Egyik érdekes tárgy volt *Reitter István levele*, melyben az ipartestületi tagok közül magát, mint gyáros, törültetni kéri. Igaz ugyan, hogy az ipartörvény értelmében a gyárosok nem kötelezhetők, hogy az ipartestületnek tagjai legyenek, de csak az esetben, ha tanonczokkal nem dolgoznak. Miután pedig Reitter úrnak több tanoncza is van, az ipartestület nem fogadta el ezen kilépést tudató levelét. Több folyó ügy letárgyalása után $7^1/_2$ órakor oszlottak szét a tagok.

A város nevezett főjegyzőjét, illetőleg családját, a mint a „*Budapesti Közlöny*“ 1888. évi 49. száma irja, a legfelsőbb helyről nagy kitüntetés érte. Ugyanis atyja, *Gajáry Antal*, Pest-Pilis-Solt-Kiskunmegye solti középjárásának főszbirája, és a sz. Gergely-rend lovagja, a közügyek terén szerzett érdemei elismeréseül magyar nemességet kapott „*miskei*“ és „*csertői*“ előnévvel. Ez a kitüntetés Pestmegye legrégibb szbiróját érte, ki 20 éve működik már e minőségben, s érdemeit tetőzi, hogy ő egyike azoknak, a kik 48-ban hazájuk szabadságáért harczoltak, mert sok csatábani részvétel után, mint huszárkapitány, kapitulált *Klapkával* Komáromban. Legidősb fia, *Ödön*, országgyülési képviselő, az ifjabbik pedig Vácz város derék főjegyzője, a kinek ez alkalommal és e helyen őszinte szivből gratulálunk! — De térjünk vissza az ipartestülethez, melynek fejlődésével igényei is annyira emelkedtek, hogy 1888. évi május-hó elején helyiségei elégteleneknek bizonyultak és igy a jövő évnegyedre a szomszédságban lévő *Majthényi*-féle házba költözködni át, elhatározva lőn. — A váczi ipartestület 1888. máj. 30-án d. u. 6 órakor *Olaj Ferencz* elnöklete alatt és *Gajáry Géza* városi főjegyző, mint iparhatósági biztos jelenlétében ülést tartott ezen tárgysorozattal: Miniszteri végzés a gyárosok irányában teljesitendő hatósági teendőkbeni eljárás tárgyában. — Miniszteri végzés a békéltető bizottság alapszabályainak jóváhagyása tárgyában. — Miniszteri pótrendelet a tanműhelyek megjelölése tárgyában. — Miniszteri rendelet a házaló kereskedés tárgyában. — Elnöki jelentés a fővárosi iparoskör kirándulása tárgyában. — Elnöki jelentés a társulatok beolvadása tárgyában. — A tagdij-hátralékok, a gyülésteremnek vasár- és ünnepnapokon való kinyitása tárgyában. Jegyzői jelentés a molnáripartársulat nyilatkozata, *Lencsó Sándor* tagsága, az ipar-engedélyek kiadása, s az ipariskolai bizottság igazgatóságának felhivása a ta-

noncz-kiállitás tárgyában. — Testületi értesitők. — Jegyzőkönyv a losonczi ifjuság vándorgyüléséről.

1888. jun. 10-én felhuzták a városházán a város szineit viselő zászlót, hogy tudassák a közönséggel, miszerint ezen vasárnapon rendkivüli eseménynek, az ipariskolai tanulók kiállitásának lehetend szemlélője. Már 9 órakor zsúfolásig megtelve volt a tanácsterem. A testületileg megérkezett városi tanácsot *dr. Miltényi Gyula* ipariskolai igazgató fogadta, s jeles beszédében kérte a kiállitás megnyitását. Tetszéssel fogadott szavaira *Gajáry Géza* főjegyző, ugyis mint iparhatósági biztos a városi tanács nevében válaszolt, s aztán *Korpás Márton* városi tanácsos, plgrmstri helyettes a „*Vácz-városi iparos tanoncz-iskola 4-ik nyilvános kiállitását Vácz város tanácsa, mint első fokú iparhatóság részéről*“ — megnyitottnak jelentette ki. — Utána *Csávolszky József* kanonok szép szavakban köszönte meg a városnak áldozatkészségét az ipariskola iránt. A közönség méltán gyönyörködhetett a 147 tanoncz által kiállitott szebbnél-szebb tárgyak szemlélésében. A kiállitás esti 5 órakor záratott be. — A váczi ipartestület kebelében alakult *békéltető bizottság* 24 rendes és 6 pótsegéd tagjainak megválasztása 1888. jun. 29-én ejtetett meg. Ezt megelőzte *az iparos segédek segélypénztárának megalakitása;* mellette 61, ellenében 57 szavazat adatott be, *és igy 4 szavazat-többséggel a segédek segélypénztára megalakitandónak kimondatott.* A zajos lefolyású gyülésen 118 iparos segéd élt jogával. (V. ö. a „*Váczi Közlöny*“-t 1884. 43., 1887. 14., 1888. 1., 10., 21., 23., 25., 26. sz.)

9. §. A Váczon keletkező Weber-féle zeneintézet.

Az 1888. április 22-én a „*Váczi Közlöny*“-ben megjelent ezen hirdetmény örvendeztette meg a zenekedvelőket: „Alólirt, ki Bécsben végeztem zenetanulmányaimat s a bécsi opera, meg konzervatorium legelső kapaczitásai előtt tettem le az összes zenetudományokból a szakvizsgálatokat, itt Váczon szándékozom egy rendszeres zeneintézetet nyitni, mely a mai kor követelményeinek megfelelend. Ezen intézet a legujabb zenevivmányok alapján lesz szervezve; előadva lesz a zongora kétkezü, négy- és nyolczkezü játéka s a zeneelmélet összes ágai (öszhangzattan, zenetörténelem, aesthetica stb.), mindannyi neveléstani alapon s a legujabb zenemódszer szerint. E tervnél azon gondolat vezérel, hogy ezen intézet mindazt nyujtsa, mit a mai korszellem minden müvelt embertől megkiván, s a tandij is lehetőleg oly kis összegben legyen megállapitva, hogy a szegényebb sorsú növendékek is látogathassák. Tehát anyagilag és szellemileg megfeleljen a mai viszonyoknak. Németország és Ausztria mai intézeteinek mintájára leend a tanbeosztás tervszerüen elkészitve, mely igéretem betöltéséért azon hirneves férfiak kezeskednek, kik kitünő oklevéllel láttak el. A rendes tanfolyamot, melyet a jövő $188^{8}/_{9}$-ki tanévvel akarok megnyitni, *egy előkészitő tanfolyam fogja megelőzni*, melyet

nnmsokára megnyitok. *Weber Károly*, az összes zenetudományok okl. tanára, karnagy és zeneszerző.

Ezen *zeneintézetnek tanterve* megjelent Váczon 1888-ban, a mely szerint a tanórák beosztásánál, a többi iskolák órarendei tekintetbe vétetnek, nehogy az órák összeessenek. Hetenkint 3 óra gyakorlati tanitásban s ennek megfelelő elméleti oktatásban részesül minden növendék; mi havonkint 15 órát tesz ki. A *tandij:* havonként előre fizetendő 5 frt és tanköltségekre 40 kr. A *tananyag*, mely a zongora két-, négy- s nyolczkezü játékán kivül, az összes zeneelméleti ágakat magában foglalja-, *négy főfolyamban fog tanittatni;* t. i. *első* (előkészitő), *második* (közép), *harmadik* (felső) s *negyedik* (kiképzési) tanfolyam. E négy tanfolyamhoz, mely magában véve is egy befejezett egészet képez, csatlakozik még két felsőbb kiképzési tanfolyam mindazok számára, kik tehetségöknél fogva többre jogositanak fel s kik a végső kiképzést is óhajtják. *A felsőbb kiképzési első tanfolyam az 5. és a felső kiképzési második tanfolyam a 6-ik évre* terjed ki. — Az évfolyamok szept. 1-én kezdődve 11 hónapból fognak állani, melyek zárvizsgálattal lesznek befejezve, s erre egy hó (augusztus) szinidő következik. A beiratások aug. 29. 30. s 31-én történnek. A felvétel 7—8 éves kortól kezdődik, s az irás, olvasás tudása s a számok ismerete megkivántatatik. A fiuk és leányok számára külön napszakokban fog tartatni az előadás. — A rend fentartásában, valamint a tanitás bizonyos részében, a zenetanárt neje, a ki szintén okleveles tanitőnő, fogja kisegiteni. — Virágozzék ezen ujdonatosuj intézet is e nemes város kebelében állandóan, sokáig, igen sokáig! — (V. ö. a „*Váczi Közlöny*“-t, 1888. 17. 18. s 19. sz.)

Ezen nemes, ősi város kebelében annyi sok intézetek, egyletek, társulatok lévén, az ő jövendő nagyságának nem hiányzanak ezekben biztos jelei; ezek mind megannyi derék eszközök s emeltyükül tekintendők, melyek által a magasabb értelmi miveltség, kényelem s gazdagság fokára is felküzdheti magát. — Ha egykor *Bokáts* (Bocatius) *János*, Kassa városának a maga korában tudós férfia, hires plgrmstre és kitünő költő a *Bocskay István*-hoz menesztett követsége fölötti elmélkedésében, állitani nem kételkedett: „*Vácz hajdan, annyi és oly jeles tanúk szerint, igen gazdag emberek nagy számú és hires helye volt,*“ mért nem lehetne ilyen a jövőben is? Oh vajha ez minélelőbb teljesülne!

XI. FEJEZET.

Vácz elnevezése, népessége, föld- és szőllőmivelése, kereskedelem, a czéhek, ipar és gyárok.

1. §. Vácz elnevezése, népessége, föld- és szőllőmivelése.

a) *Vácz elnevezését* többféleképen hüvelyezgetik. Könnyü azt *egy ismeretlen remete* nevéről (ld. Beatus Vaczius-t az „*Indicia San-*

ctitatis Hungaricae“ czimü müben) leszármaztatni; természetesebb a német: *Waitzen, Weitzen, Weizen* (buza, triticum), sőt még *Bél Mátyás* találgatása is okszerübb, mint a ki szerint a „*vaiczi néptörzs*“ e tájon tanyázott légyen. De hátha figyelmet érdemel azon vélekedés is, mely a szláv „*Vácz*“ (lakhely) főnévből képződhetik ekkép: *Tomasovácz, Jaszenovácz, Glogovácz, Jankovácz, Jarkovácz, Veprovácz, Petrovácz, Kragujevácz* stb.? És talán egymagában mint „*Vácz*“ is megállhat; hisz e város vidékét ráczok is lakták. Ott van *Sz. Endre*, sőt itt Váczon helyben is birnak egyházzal. — Fölhozzuk itt *dr. Holzwarth F. J.* II. kiadásának magyaritását *Szabó Ferencz* németeleméri plébánostól, melynek II. kötetének egy helyére nézve olvasható a „*Századok*“ 1888. évi II. füzetének 172—173. lapjain: „Különösen a hún-foglalás előtti Magyarország területén lakott népek ethnographiája ragadja meg figyelmünket, s itt-ott részletekkel is találkozunk, melyek egy ily egyetemes történelmi munkában meglepnek. Ilyen például Ptolomaeus jazyg helyneveinek megkisérlett megfejtése, s ezek közt a „*Vácz*“ szónak a hajdankori „*Uscenum*“-mal való egyeztetése, és a frank-német „*Waitzen*“-ből származtatása teljesen sikerült. Ebből nyilvánvaló lesz előttünk, hogy a Dunának dél felé való merész hajlatánál folytonosan, s szakadatlanul megvolt a népek közlekedése, és midőn őseink ide beköltöztek, csak az ősi nevet vették át az itt lakott frank-németektől, kik az emlitett város teljesebb nevét a „*Waitzen*“ alakban tartották fön, s ebből rövidült meg a mostani „*Vácz*“ magyar helynév; mely helynév szakadatlan megléte minden esetre igen érdekes ethnografiai adatot képez Magyarország földének történetében.“ — Vácz nevének megfejtése azonban még igy is talány marad.

b) *Vácz népessége:* 1846-ban 13,110 volt, 1857-ben *Alsó-Pencz* és a *Sügyi* pusztát is beleértve 15,868; 1870-ben 12,894 és végre az 1880. évi népszámlálás szerint 13,199. Ekkor a házak száma Váczon 1,628 volt; és igy egy házra csak 8 lakó esett. *Anyanyelv szerint:* találkozott Váczon 1880-ban: magyar 11,136; német 740; tót 417; oláh 66; horvát-szerb 89; egyéb hazai nyelvű 11; külföldi nyelvű 108; beszélni nem tud 632. *Összesen:* 13,199. — *Hitfelekezet szerint:* római kath. 10,035; görög kath. 12; keleti görög 134; luther-hitü 297; Kálvin követői 1,176; unitárius 2; izr. 1,543. *Összesen:* 13,199. — Az 1885. évi egyházi névtár a város népességét már 14,753-ra teszi, s az izraeliták meg a lutherhitüek számát kevesebbnek tünteti fel. Az 1880. évben olvasni és irni 7,670 egyén tudott, vagyis az összes népesség $58._{11}\%$-ka. — 1884-ben mindössze 104 házasságot kötöttek, mely esetek fele a farsang idejére esik; a házasulandók életkora közti viszony teljesen arányos, amennyiben a kivételek közé kell sorolni, hogy 24 éven aluli férfi megházasodott volna, s egyetlen 60 éven fölüli aggastyán vett el egy 20—24 év közötti feleséget. 1884-ben 73 gyermek született, és pedig 30 fiú és 43 leány, kikből legnagyobb rész a róm. kath. vallásuakra esett. Legtöbb fiú

született márcz. és legkevesebb decz. hóban; legtöbb leány nov. és legkevesebb febr. hóban jött e világra. Meghalt 1884-ben összesen 508, tehát 54-el kevesebb, mint amennyi született és pedig férfi 261, nő 247. A gyermekhalandóság a megholtaknak $51._{77}$ százalékát képezi. — A nem törvényes ágyból származott 73 gyermek közül 24 nem volt már ebben az esztendőben életképes; az 5-ik éven túl lévők közül 245 halt meg, vagyis az elhaltak $48._{23}\%$-ka, nevezetesen pedig a házasságban élő férfi 74 és nő 39, vagyis 22% s az özvegy-emberek és asszonyok százaléka $11._{61}$.

c) Váczot nemcsak történeti jelentősége és geographiai fekvése, de a határban rejlő természeti kincsek is hazánk elsőrendű városává fogják emelni. *Vácznak szántóföldje általában nem sok* és legelője is aránylag kevés, ennek is a legnagyobb része homokos. *A szőlőhegy a határ jelentékeny részét képezi*, melyet a vácziak szorgalmasan műveltek s keresetforrásuk tekintélyes contingensét szolgáltatta. De Vácz egykor virágzó szőlőin most már csak a kiveszett tőkék kopár maradványaival találkozunk! Voltak szőlők, melyek kat. holdja akkoriban 6000 frtot ért, ma pedig már annyira elpusztitotta a phyiloxera, hogy 200 frtot sem adnak érette! 1885-ben már mintegy 1000 kat. hold területü szőlőt pusztitott el. (Ld. a „*Váczi Közlöny*“-t 1885. 3. sz.) — Nem lesz érdektelen az előleges tiszta jövedelem alapjául szolgáló *ingatlanság hiteles adatait* bemutatni. Az 1863. évben szántóföljе volt 3452, rét 840, szőlő 1647, legelő 1217, erdő 1781, s hasznavehetetlen 2084 kat. hold, összesen 11,024. Az 1883. évben pedig szántóföld 4597, kert 120, rét 461, szőlő 1536, legelő 1135, erdő 1474 kat. hold volt, vagyis összesen 9323 kat. hold. E számoknak megfelelőleg 1863-ban csak 50,951 frt 58 kr. vétetett fel tiszta jövedelem gyanánt, 20 évvel később pedig, midőn az ingatlanokat a kataszteri munkálatok igazságosabban I—VIII osztályba sorolták, a tiszta jövedelem már 68,033 frtra emelkedett, vagyis holdanként átlag 7 frt 29 kr. o. é., vagyis $36._{62}\%$-kal többe, mint az 1863-ki évben. — *A tiszta jövedelem az utóbbi évek alatt* ugy oszlott meg a mivelési ágak szerint, hogy a szántóföld után 28,269; kert után 1,312; rét után 4,124; szőlő után 30,487 legelő után 1,003; erdő után 2,838 frt o. é. *Összesen:* 68,033 frt. — *A tagositás* Váczon 1869-ben ment keresztül, mióta ott sok változás történt; nevezetesen rét, legelő, erdő stb. kevesbedett, s a szőlőhegyeken a phyloxera nagy károkat okozott, 1884. év végével 3 év alatt már 734 hold pusztult el. (Ld. a „*Váczi Közlöny*“-t 1885. aug. 23., 34. sz.)

Szőlőt a *Papvölgyben* már 1475—1506. óta termesztenek; a *Kis-Sejezén* 1764. óta. 1885-ben Váczon a szőlővel beültetett terület $1,640^{755}$ vétetett fel, a melyen 3,625 hektoliter must termett, ami átlag 8 frttal számitva 6,040 o. é. frtot képvisel, miből ha 10% seprőre levonatik, 755 hektoliter marad óbornak. Termett pedig az 1885. évben közönséges fehér bor 1,367 hektoliter, vörös 749, schiller 467, összesen 2,583 hektoliter. A lehuzott ujbor tehát 9 frtjával

számitva 23,247 frtnak felelne meg. Eladatott szőlő az 1885. évben 80,650 kilogramm, amiből a külföldre 48,910 kilogrammot szállitottak, a többi 31,740 a belfogyasztásra maradt. — Kenyérterményekés hüvelyesekben stb. bevetve volt és termett:

	□ hold	termett méterm.	átlag mm.
őszi buza	577.	3,212.	5.57
kétszeres	55.	237.	4.31
őszi rozs	896.	3,991.	4.45
tavaszi buza	46.	179.	3.89
„ rozs	72.	277.	3.85
„ árpa	352.	1,794.	5.10
zab	181.	727.	4.02
köles	12.	65.	5.42
szemes kukoricza	1481.	11,218.	7.57
borsó, lencse, bab	15.	99.	6.60
czukor-répa	15.	921.	61.42
burgonya	221.	5,686.	25.73
takarmányrépa	69.	8,575.	124.27
luczerna, lóhere, baltaczim .	87.	1,137.	13.07
bükköny-keverék, muhar . .	117.	1,502.	12.81
természetes kaszáló . . .	595.	4,492.	7.55
ugar	502.	—	—

E számadatokból világosan látható, hogy Vácznak bora, buzája, kukoriczája, burgonyája stb. sokkal inkább megérdemli a figyelemre méltatást, mint azt az eddigi kimutatások után megszoktuk. A *fanemesités* Váczon kifejlett s gyümölcs tekintetében a piaczot az egész megyében a legjobbak sorában emlegetik. Községi faiskolája 6,948 □ öl s a fanemesitésre az iskolás gyermekeket is rendszeresen megtanitják. — Az 1838-ki árviz előtt az utczákon két sorban *szederfákat* (morus alba) ültettek, de ez már csak Kis-Váczon látható, benn a piaczon és a paradicsom utczában az akáczfa divik. *Fák tekintetében* egyébiránt, daczára, hogy majdnem minden ház kerttel van egybekapcsolva, Vácz nem igen dicsekedhetik; és ez az oka, hogy a fővárosi közönség üdülés végett ide nagyobb számban kirándulni nem igen akar. — *Az állattenyésztés virágzó.* A hasznos háziállatok közül van 624 szarvas marhája, melyek között csak igen kevés a magyar fajta; tenyésztésre kitünő birkákat tart; lova, az itt állomásozó honvéd huszárok csinos lovait nem számitva, 511 volt. *Ifj. Varázséji Gusztáv* volt városi tanácsos kimutatása szerint, az 1885. évben 625 ló találtatott itt, ezek között volt 23 mén, 447 herélt és 153 kancza, 1—4 éves csikó 49 darab. Szamara volt 45, juh 495, kecske 28 és sertés 758. *A szárnyas háziállatok* közül tyuk volt 9,531; pulyka 121; lúd 911; kacsa 700; galamb 919. — Néhány évvel ezelőtt a *méhtenyésztésre* egy társulat alakult Váczon; ez azonban csakhamar feloszlott, 1886-ban méhkasa 75 darab.

2. §. A czéhek, kereskedelem, ipar és gyárak, Olaj Ferencz jeles váczi iparos.

a) „*Pest, Pilis és Solt t. e. megye Monographiája*“ czimű *Galgóczy Károly* által irt s 1876. évben megjelent jeles mű I. kötetének 99—102. lapjain ez áll: „A httó-tanács a vgyben szabadalommal biró czéhek kimutatását 1761. márcz. 16-ról Pozsonyban kelt rendeletével meghagyván, az ezen ügyben *Beniczky István* alispán elnöklete alatt működött vgyei bizottságnak 1761. decz. 1-ről kelt összeállitása szerint, *Váczon volt 17 szabadalommal ellátott czéh*, és pedig: a *magyar szabók* 1699. márcz. 29; takácsok 1730. aug. 26; német szabók 1722. jan. 11; kőmivesek és kőfaragók 1731. ápril. 13; német vargák 1728. márcz. 1; asztalos, lakatos, puskaműves és órásczéh 1728. jul. 13; gombkötők 1718. jul. 24; szijgyártó, nyerges és sarkantyús vagy csiszárczéh 1714. jan. 9; *fazekasok* 1698. decz. 6; ruhafestők 1711. decz. 25; kerékgyártó és kovács-czéh 1725. decz. 10; a *váczi, rádi és szilágyi kádár-czéh* 1696. jun. 21; *csizmadia-czéh* 1714. decz. 3; szűrszabók 1755. aug. 29; *magyar vargák* 1695. május 16; borbélyok 1739. okt. 26; és *szűcsök* 1699. jun. 16. Helyre nézve legtöbb czéh volt Váczon, melyek a jelzett év, hó és napokon nyerték szabadalmaikat s azon időben *Budapest után a megye legiparosabb helye volt Vácz;* utána következett Kecskemét 11 czéhével. A váczi czéhek közül, mint látjuk, némelyek régiek voltak, mint például a magyar szabók, kádárok, fazekasok, magyar vargák, szűcsök, csizmadiáké stb. Régiek lehettek, a ma igénytelen *molnárok* és *halászok*, miután tudjuk, hogy a váczi káptalant már 1494-ben beigtatták a dunai halászat és malmok birtokába. — 1875-ben 36 különböző új iparjegyet szolgáltattak ki. Hiresek a váczi esztergályosok, kádárok, szijgyártók stb. dicséretes műveikről, melyekkel versenyképesek. Az ipartársulatok közül, amint láttuk, 1872-ben keletkeztek az „*I. általános ipartársulat,*“ — „*Vácz- és vidéki hentes-ipartársulat,*“ — *a* „*Kádárok,*“ — „*Vácz- és vidéki czipészek,*“ — *a* „*Vácz- és vidéki kovácsok*“ ipartársulata; — 1874-ből valók a „*Vácz- és vidéki ácsok,*“ végre a *csizmadiák*, mely utóbbi ipartársulatnak vagyona 1878-ban 1250 frt volt.

1888. ápril-hóban Váczon a helybeli ipartestülettől kapott adatok szerint, az engedélyhez kötött iparosok összes száma 455 volt, kik 56-féle iparágat üznek, melyek ekképen oszlanak meg: sütő 46, szobafestő 5, szabó 59, czipész 53, kovács 12, bognár 8, bádogos 5, bábsütő 4, órás 3, rézműves 2, kefekötő 2, borbély 6, kályhás 2, aranyozó 2, késes 2, szűcs 5, esztergályos 5, könyvkötő 3, kötélgyártó 5, aranyműves 1, fésüs 2, puskamüves 1, nyerges 2, kárpitos 3, kalapos 5, flanélos 1, szappanos 1, harisnyakötő 8, timár 2, szijgyártó 4, kőműves 9, asztalos 19, ács 13, épitész 1, hentes 21, mészáros 9, különféle lakatos 11, kosárfonó 4, kéményseprő 2, kádár 10, czukrász 3, csizmadia 95, kocsigyáros 1, cseréprakó 2, keztyűs 1, kékfestő 2,

kőfaragó 1, szerszámkészitő 1, kövező 1, kaptafakészitő 1, szűrszabó 2, szitás 1, tarisznyás 1, takács 1, csizmapatkoló 3 és nyomdász 1. — *A legtöbb kézmüves a ruházati iparral foglalkozik*, miután a vidék számára is dolgoznak. 1886-ban önálló lábbeli készitő volt 154, férfiszabó 47, nőruha-készitő 49 (ezek 3 kivételével nők), a többi fodrász, keztyűs, szűrszabó és nyerges. *Második sorban* emlitendők azok, a kik *élelmezzéssel* foglalkoznak. Molnár volt 48, hentes 20, mészáros 9, sütő 20, korcsmáros 19 és kávés 6. — *Harmadik csoportba* tartoznak azok az iparosok, *a kik az épitkezések körül dolgoznak;* jelesül volt 11 kőmives 41 segéddel és tanulóval; 6 ács, 81 segéddel; 24 asztalos 23 segéddel és tanulóval; 11 lakatos, 4 bádogos, 4 szobafestő és igy tovább, mindegyik a megfelelő mellékszemélyzettel. — Ime itt minden az ipar körébe vágó tágyat megszerezhetni, mégis, mint *Árvay József* már a 40-es években felpanaszolta, hogy főkép az úri-rend Pestről látja el szükségleteit; amit még napjainkban is és pedig még jogosabban hangoztathatunk!!

b) Váczon a *kereskedés* évtizedek előtt még szépen virágzott, de az ujabb időkben hanyatlásnak indult. E város kereskedelmi fontosságát tudvalevőleg a *losonczi vaspálya megnyitása* tette tönkre, mely a felvidéket egészen elhóditotta tőle. Azóta Váczuak csak Nógrád és Hont vgyék képezik még kereskedelmi vidékét; de ezt is elvenni készül Vácztól a tervben lévő ipolyvölgyi vasút, mely *Szobról Ipolyság és Gyarmaton át Pálfalvának van tervezve.* Ezen Váczot fenyegető vasútépitési tervről ujabban azt olvassuk, hogy *Lutzenbacher Pál utódai és érdektársai* vették kezökbe, a kik is a közmunka- és közlekedési miniszteriumtól a vasuti előmunkálatokra, egy évre szóló engedélyt kaptak, és pedig három vonalon. Névszerint 1. *Szobról via Vámos-Mikola Lévára,* mely vonal a Schöller bécsi bankárháznak és mint a lévai Eszterházy-féle uradalom birtokosának érdekében volna. 2. *Szobról, illetve Vámos-Mikoláról via Ipolyság, az Ipolyvölgyön át Pálfalvaig,* hol az kapcsolatba jönne a magyar-állam vasút északi vonalával, végre 3. *Ipolyságról via Korpona, Zolyomba,* hol ismét az északi vonalat érné. Váczra csak a 2-ik vonal válnék veszedelmessé, amennyiben elvenné az Ipolyvölgyének eddigelé Váczon átmenő kereskedelmét, meg *a váczi fiákeresek eldorádóját: Balassagyarmatot.* Minthogy azonban a consortium egyszerre 3 vonalat kapott, bizton remélhetni, hogy a Váczot, ennek kereskedelmét fenyegető veszély nem egyhamar fog rázúdulni. A város anyagi jólétének hátránya az is, hogy mind az iparosok, mind pedig a kereskedők száma kelleténél nagyobb. Igy például 1885-ben összesen iparos volt 1683, kereskedők 468; iparos és kereskedő összesen 2151. Azaz az összes férfi-népességnek 40, s a nőiének csak 3 százaléka folytatott üzletet vagy foglalkozott mesterséggel. — Volt pedig 1880-ban Váczon: 9 borkereskedő, 7 pálinkamérő, 10 füszerárus, 23 liszt-, 2 búza-, 3 épületfa-, 4 vas-, 3 só-, 2 vászon-, 2 divat-,

3 ruha-, 3 bőr-, 8 rőfös-, 1 cserép-, 1 vegyes-, 2 tüzifa-, 2 sertés-, 1 bútor-, 2 üveg- stb. kereskedés.

c) *Váczon nehány gyár is létezik;* ezek közül megemlitendő a *Reitter-féle kocsigyár*, mely 50 segéddel dolgozik. Országszerte s a külföldön is ismeretes saját találmányú s erős, kitünő szerkezetü, izletes kocsiairól, több kiállitáson érmekkel lőn kitüntetve. Ez Váczon a legnagyobb ipar-telep, mely váltakozva 30, 24, 40, 50 munkással is dolgozik. Tulajdonosa *Reitter István*, a ki az iparnak kovács, kerékgyártó s fényező nemeivel foglalkozik, mint a melyek a kocsigyári üzlet vezetéséhez tartoznak. Kocsiait Török-, Szerbhon és más országokba is szállitja, lévén nagy összeköttetései és ismeretsége. *A veres-kereszt-egylet részére* igen csinos, kényelmes és czélszerü kocsikat készitett, melyeket telepén számosak tekintettek és bámultak meg, valamint igen alkalmas gyalog-hordágyakat is a sebesültek részére. József főhg és a király ő Fölségének is készitett igen gyönyörü hintókat, s azért „*cs. és kir. udvari kocsigyáros*“ czimet is nyert elismerésül. A közlekedési miniszterium által 1888. évben postakocsik készitésére kiirt pályázaton 11 versenyző közül *Reitter István* váczi kocsigyáros lett a győztes. A versenyre egy külföldi gyáros is jelentkezett, de *Baross* miniszter úr ő nmlga, daczára annak, hogy az jóval olcsóbb ajánlatot tett a magyar iparosoknál, mégis elutasitotta. Legujabban ama szerencse érte, hogy a kereskedelmi muzeumban, hol 12 kocsija van kiállitva eladás végett, 1888. jun. 21-én a király ő Fölsége látogatása alkalmával megszólitással tüntette ki. Ő Fölségének bemutattatván, azt kérdezte tőle, hogyan megy üzlete s van-e kellő megrendelése? Valamennyi kocsia megszemlélése után bemutatva lett, mint az országos veres-kereszt-egyleti sebesült-szállitó kocsik készitője, s 5 percznyi időzés után ő Fölsége megdicsérvén a kocsik szép kivitelét, távozásakor ezen szóval: „*Örvendek*“ adott elismerésének kifejezést. Az u. n. káptalan-utczai saját házában, mely saját felügyelete alatt 15,000 frtnyi költséggel készült diszes épület, lakik és ennek telekén nagyszerüen van berendezve gyári telepe, ellátva irodával. Isten éltesse e derék polgárt, Vácz város ezen derék szülöttjét még sok évekig a hazai ipar fölvirágoztatására! — Évek előtt Vácznak igen hires gyapjuvásárai s Gödön nagy szarvasmarhakiállitásai, vásárai voltak; de ezek itt megszüntek, midőn Losonczon kezdtek azok tartatni, Vácz igen nagy kárára! Vácz 4 országos vására közt legnevezetesebb a gáli; van 2 heti vására, t. i. kedden és pénteken. Pénteki hetivásárai sokszor nagyok és igen látogatottak.

Udvardy (Hoffmann) János-féle gőzfürdő, fürész és gőzmalom, pokroczmosó gyára fenáll 1868. év óta; a kiváló izléssel és kényelemmel berendezett *gőzfürdő*, mely minden igénynek megfelel, 1878. óta. Dolgozik egy 12 lóerejü gőzgéppel, a malom két kőre jár. Az állandó munkások száma 6, napszámosok és időszaki munkások száma 15—25 között váltakozik. Tulajdonos: *Udvardy János.* Az ujabb időben telepét eladta az „*Endl és Honusz bécsi czég*“-nek. Ő a régi czéh-

rendszer szerint felsőbb helyen próbatételt kiállott s erről okmányt nyert ácsmester régi alapon, az ácsüzlettel és épitkezési vállalattal foglalkozik „*Ácsmester s épitész*“ czimén, székhelye: Vácz. Ezen üzleti és épitkezési foglalkozás a téli időszak alatt szünetelvén, nyáron azonban az épitészet megindultával 8 személnél többet foglalkoztat. — Mint gyáros emlitendő e helyen *Saxlehner András* úr, a kinek 1875-ben alapitott *szalmagyára* van. Nagymérvben készit palaczkokra való szalma-fonadékú tokokat, melyekből ásványvizekkel évenkénti milliók mennek külföldre, különösen Amerikába. Gyárt továbbá szalma-lemez-papirokat. Foglalkoztat 6 férfi és 20 nő munkást. A czég neve: „*Szalmatok-gyár Váczon*“. Gyárvezetője: *Startz Sándor*. — Emlitendő a *Neumann-féle eczet- és szeszgyára*, mely nem egyszer kapott kitüntetési érmet a kiállitásokon. — Végre fölhozzuk itt még *Payerl Károlyt* is, ki a régi czéhrendszer-szerinti alapon *kőfaragó-üzletet* folytatott († 1888.). Nyári időben 8—10, s a körülményekhez képest több segédet és napszámost is ellátott munkával. Régi mester volt s az iparnak más nemével nem foglalkozott.

A váczi ipartestületnek még jóval tényleges megalakulása előtt országos hirnevet szerzett az a küzdelem, melyet a testület kezdeményezőinek a városi hatósággal folytatni kellett, és melynek csak miután a központ magát erélyesen közbevetette, a szakminiszteriumnak a testület minden további huzavona nélküli megalakitását elrendelő erélyes meghagyása vetett véget. Teljes 2 évig tartottak a felebbezések és kérvényezések, mig a váczi iparosság intelligens elemei végre is czélt érhettek, s hogy azok, kik az ügy érdekében ernyedetlenül fáradoztak, — élükön *Friedrich Alajos*sal és *Lencsó Sándor*ral, — mennyire viselték szivökön iparos-társaik erkölcsi és anyagi érdekeit, ezt kézzelfoghatólag bizonyitják azok a szép eredmények, melyeket a testület rövid fönállása óta is felmutatni képes. Miután azok, kik egyes hatósági közegekkel és egy testület-ellenes iparos-töredékkel folytatott harcz élén állottak, a béke és egyetértés helyreállitával szerényen visszavonultak, a közbizalom a váczi iparos polgárság egy sokérdemü veterán tagját, *Olaj Ferencz* csizmadia-mestert állitotta a sok apró, erőtlen ipartársulat helyébe lépett általános ipartestület élére. — *d*) *Olaj* Váczon született 1826. május 25-én. Az elemi és alsóbb gymn. osztályok végeztével csizmadia-tanoncz-éveit 1843-ban fejezte be, ezután pedig, mint segéd esztergomi, komáromi, győri, pozsonyi, soproni, bécsi és budapesti mühelyekben dolgozott; ezen utóbbi városban, a szélesebb körökben ismert *Radocsay Ferencz* csizmadiamesternél. 1849-ben, az akkori czéhrendszer szigorának megfelelve, szülővárosában önálló üzletet alapitott. Az 1860. év elején czéhmesternek választatván, e tisztet nagy buzgósággal 6 évig viselte. 1863-ban a váczi általános ipartársulat alelnökévé választatott, 1865-ben pedig városi képviselő lett, s ezen utóbbi bizalmi állását mai napig is a községi érdekek javára tölti be. Hasonló buzgalommal

szenteli tevékenységét, több mint egy évtized óta, *a 800 tagot számláló tekintélyes váczi temetkezési és segélyegyletnek is.*

Már a 60-as években kezébe vette a hadsereg lábbeli-szükségleteinek szállitását, oly kiterjedésben, hogy Vácz e téren az összes vidéki városok közt mai napig is a legjelentékenyebb munka-emporium gyanánt szerepel. Az első szállitást (5000 pár bakancsot) saját anyagából 1865-ben vállalta el több mestertársának bevonásával, a közös hadsereg óbudai főruharaktára részére. Majd a későbbi években a csendőrség számára több mint 10,000 pár csizmát, ugyszintén a honvédség szükségleteire is nagymennyiségű munkát vállalt, mintegy 60 helybeli mühely foglalkoztatása mellett. Az 1887. évben a népfelkelési beszerzések alkalmával 63 mestertársának közremüködése mellett 5000 pár bakancs, annak befejeztével pedig 6000 pár honvéd-huszárcsizma, majd ismét 3000 pár bakancsnak szállitására vállalkozott, ugy hogy az általa elvállalt különféle katonai szállitások mindössze, mintegy 40,000 pár tekintélyes mennyiséget képviselnek. 1887. jul. 3-án nagy szótöbbséggel mint elnök az ipartestület élére állittatván, azóta uj fontos tér nyilik tevékenysége számára, melyet, ugy mint eddig, bizonyára *nehéz kenyérkereseti viszonyokkal küzdő iparostársainak* és szülővárosának javára fog érvényesiteni, — támogatva a testület ügybuzgó tisztikara, különösen pedig *Gajáry Géza* hatósági biztos és *Borosy Ferencz* takácsmester, testületi jegyző által, kinek szavatott tollával az „*Iparügyek*“ lapjain ennek olvasói már többször találkoztak. (Ld. ezen a „*Hazai Ipartestületek Központi Közlönyé*“-nek 1888. évi 13. és 14. számait a tárczában, a 106—107. lapokon.)

XII. FEJEZET.

Váczra vonatkozó dolgok, csapások, honvédemlék, városi egyéb ügyek, e város történetirói, befejezés.

1. §. Váczra vonatkozó különféle dolgok.

Váczon a *fogatokról* bőven van gondoskodva, személyszállitó kocsija van 94, s teherszállitó lófogatu kocsija 138; a mikhez még 104 ökrös szekér járul. A váczi fiakker ismeretes (V. ö. „*Ország Tükre*“ 1862-ki 28. sz.) — Az *utczák kivilágitására* is egy, helybeli polgárokból alakult társulat keletkezett, melynek tőkéje 1840. év óta kamatoz. (Ld. „*Életképek*“ 1846. VI. 55.). Ami a világitást illeti: 1888. jan. hóban *Millmann Géza* úr kezdeményezésére, mozgalom indult meg *egy 4 ágú kandelábernek* a „*Halpiacz*“-on leendő fölállitása iránt. E czélra a nevezett füszerész úr már ezen év elején 69 frt 30 krt gyüjtött. Mely összeghez többen járultak, és pedig: Kresák Ferencz 5, Millmann G. 5, Argenti Döme 5, Millmann Jánosné 2, Reiser László 2, többen 1—1 frttal s mások több-kevesebb krokkal. A székesegyház

terén *két kandelábert* szándékoznak gyüjtés utján szintén létesiteni, melyek egyikének fölállitását a püspök ő nmlga a kérelmezőknek megigérte. — A *házak száma* az 1880. évi népszámlálás szerint, 1,628 volt, a mi 10 év alatt mindössze csak 13 szapurulatot mutat. Ezen idő alatt történt, hogy a fővárosból többen házat vettek benne s nemcsak nyáron tartózkodnak itten, de családjaikkal is itt telelnek (*Piufsich, Tarcsay, Németh* stb. urak). Az 1886. évben oly nagy épitkezési kedv mutatkozott Váczon, minő forradalom óta nem volt — *A város belső berendezése nagyobbrészt szabályos.* Az utczák történeti kifejlődésében tengelyül a Fő- vagy Nagy-utcza szolgált, mely az egész várost hosszában átszeli s a rendezés 1762–1786. évek alatt ment végbe, mikor a régi várkapukat lerombolták, a város főpiaczát és nevezetesebb utczáit az ingoványtól kiszáritották s a Dunakarajt a középső város mellett magas és erős kőfallal keritették be.

Már az 1887. évben kilátásban volt, hogy *az utczák megnevezése s a házaknak számokkali ellátása a következő évben foganatba vétetni fog, s e czélra a város költségvetésébe 200 frtot vett fel.* Fontos lépés ez a város csinosodásához. Vácz városának intelligens polgárai régóta élénken megbeszélték maguk közt, miszerint azon köztereket és utczákat, a melyeknek semmiféle nevük nincsen, vagy ha van is, de e név értelme nem tartott lépést a haladó kor követelményeivel, minden zavar és félreértés kikerülése végett, átvizsgáltatni, illetőleg névvel ellátni fogják. Egy közgyülésileg kiküldött bizottság 1888. évi május 3. és 9-én, nemkülönben jun. 18-án csakugyan segit e bajon; ugy annyira, hogyha *összel az uj kataszteri vagy telekkönyvi rendezés* bekövetkezik, ez intézkedés már alaposan végre is lesz hajtva. — *Findura* úr, jeles tudósunk, ki e gyülések egyikén a jegyzőkönyvet vezette, a „*Váczi Közlöny*“-be (1888. jul. 1.) egy czikket irt, melyben az e városban működött és alkotott nagy emberek érdemeit sorolván elő, ez által mintegy indokolni akarja és jelezni, hogy kikről neveztessenek el a térek és utczák. *Ez a jeles czikk Vácz városának egy mogyoró-héjbani piczike, de általános történeti vázlatát adja.* — Amit már évek és hónapok óta vártunk, végre az is megjött. — A szakbizottság, melynek igen tevékeny elnöke, *Csávolszky J.* kanonok úr ő nagysága, ki az első értekezletre e szerény mü iróját is meghivni kegyeskedett: az 1888. jul. hóban tartott képviselő-testületi közgyülésen terjesztette elő az utczák és terek ujabb elnevezését czélzó terjedelmes javaslatát, melyet a közgyülés változatlanul elfogadott.

A) A tereket illetőleg a következő nevek fogadtattak el: 1. „*Székesegyház-tér*“ marad. 2. A püspöki lak és egyházmegyei könyvtár közötti tér a kulcsárságig: „*Migazzi-tér*“. 3. A régi „*Szt. Miklós-tér*“ marad. 4. A barátok (sz. Ferenczrendiek) tere lesz: „*Géza király-tere*“. 5. A kegyesrendiek temploma előtti térség, az azon felállitott diszes Szentháromság-szoborral továbbra is fentartja nevét: „*Szentháromság-tér*“. 6. A Csillag-tér lenne: „*Kossuth-tér*“. 7. A „*Városház-tér*“ elne-

vezés fentartatik s kiterjedése a felsővárosi templom s a „*Curia*“ vendéglőtől felfelé a volt „*Hajós-utsza*“ s Abeles-házig tart. 8. A régi Dézsmaház-tér, mely Vargha János fegyintézeti igazgató által befásittatott, „*Rákóczy-tér*“-nek neveztessék, mert a „*Rákóczy-utcza*“ is oda vezet. 9. A vörös-kereszt előtti tér legyen „*Vörös-kereszt-tér*“, s az ott létező házsor pedig „*Vörös-kereszt-sor*“. 10. A Sz. János-utczától lefelé eső tér a Sz. Rókus előtt elterülő Sz. István-térig: „*Erzsébet-tér*“, melytől az „*Erzsébet-utcza*“ nyeri folytatását felfelé. — 11. A „*Rókus-kápolna*“ előtti tér a Vásár-utcza s Külsősor, vagyis Erzsébet-térrel párhuzamos vonalban: „*Sz. István-tér*“. 12. Az evang. templom-tér: „*Evötvös-tér*“. 13. A „*Sáros*“, vagyis „*Szécsényi*“ utczától, a Flórián-utcza és Lázár Ferenczné házáig elterülő szabad hely marad: „*Vásár-tér*“. 14. A Flórián-utcza és Lázár Ferenczné házától lefelé, az u. n. sertés-vásár-tér, Kapás Gábor háza és a káptalani magtárig: „*Felső-Damjanics-tér*“. 15. Ezen alul az ugynevezett „*Lágyasi legelő*“, beleértve a régi faiskola-kert helyiségét is: „*Alsó-Damjanics-tér*“-nek. — 16. A jelenlegi Göböl-utcza végén az alsóvárosi czigány-város-rész között elterülő rész: „*Földváry-tér*“ nevet nyerne. 17. Az alvárosi vámház környéke: „*Neuwirth Simon-féle fatelep*“, a „*Zöldfa*“ vendéglő előtti tér a patakig: „*Diadal-tér*“.

B) Az utczák elnevezése a következőképen hozatik javaslatba: 1. A „*Fő-utcza*“ elnevezése megtartatik, de tekintettel a város hosszú fekvésére, három részben megkülönböztetve és pedig: *a)* Az egyházmegyei könyvtár és kántorlaktól az alsóvárosi vámig: „*Budapesti-főut.*“ *b)* A könyvtár és karmesteri laktól fölfelé a kőkapuig: „*Középvárosi-főut.*“ *c)* A kőkaputól pedig a felső vámig: „*Kis-Váczi-főut.*“ — 2. A püspöki palota és Gálik-ház között a Székesegyház-térről a Dunához vezető utcza „*Petróczy-utcza*“ nevet nyerne, tekintettel azon kegyeletre, melylyel ftdő *Petróczy László* úr Vácz város iránt viseltetik. — 3. A nagysörház mellett a Szentháromság-térről a Dunára vezető utcza: „*Sörház-utcza.*“ — 4. A Sörház-utczától a Nagy-Hid-utczáig húzódó utcza, melyben a görög templom van: „*Görög-utcza.*“ — 5. A Fő-útról a Hirschfeld és Poroszkay kanonok lakása közt a dunai révhez vezető köz: „*Rév-köz*“. — 6. A Nagyhid-utcza helyett „*Eszterházy-utcza.*“ — 7. A Dunapart három részben különböztetik meg. Az Eszterházy-utczától a Petróczy-utczáig b. emlékű királynőnk nevéről: „*Mária Terézia-rakpart*“, — a többi dunaparti rész lefelé pedig: „*Felső-Dunasor*“ lenne. — 8. A jelenlegi Nagy-Hid-utczából, a városháza és irgalmasrendiek háta megett felfelé húzódó utcza megtartja régi elnevezését: „*Tabán-utcza*“, — s tart a Mandits-féle ház, Steiner-féle pinczénél a Fő-utczára hajló nyilásig. — 9. Azon kis köz, mely az ágostai lelkészlak mellett a Dunától a Tabán-utczába vezet: „*Halász-köz*“. — 10. Az, mely jelenleg Hajós-utcza néven ismeretes és a Fő-utczáról a dr. Kiss-féle háztól a Tabán-utczát átmetszve a Dunáig vezet, *Hajnik Pál* vácz-kerületi országgyülési képviselőnek emlékére: „*Hajnik-utcza*“ nevet nyerne. —

11. A Tabán-utczától a birósági fogház és a Malik-ház mellett a Dunára vezető köz: „*Fogház-köz*“. — 12. A Fő-utczáról a püspöki kormányzósági épülettel szemben a Dunáig vezető utcza, melyet Stróber-utczának is hivnak, *Dombay* városi tanácsnok emlékére: „*Dombay-utczá*“-nak neveztessék.

13. A *Nyitránszky*-ház mellett a Tabánból a Dunára vezető köz: „*Tabán-köz*“-nek. — 14. A régi „Alma“-korcsma és fegyház közt a Dunára vezető utcza: „*Fegyház-utcza.*“ — 15. Ezzel szemben a jobb oldalon, a *Filo*-háztól ki az Erzsébet-térre, marad: „*Sz. János-utcza.*“ 16. A püspöki kormányzóság mellett a Békás-utczára vezető utcza: „*Althán-utcza*“. — 17. Ezen Althán utczából kezdődő régi Ispita-utcza: „*Császár András-utcza*“ (a Benkár-ház háta megett). — 18. A Fő-útról az Almásy-ház mellett a 17. sz. a. jelzett Császár András-utczába vezető köz neve: „*Szarvas-köz*“. — 19. A vasút felől a Sz. János-utczától vagyis Erzsébet-tértől fölfelé a Vörös-kereszt-térig, áthaladva a Rákóczy-téren: „*Zrinyi-utcza*“. — 20. „*Erzsébet-utcza*“ marad. — 21. „*Rákóczy-utcza*“ marad. — 22. Az u. n. Kút-köz, mely az Erzsébet-utczáról a leendő Zrinyi-utczával közlekedik, marad „*Kút-köz*“. — 23. A „Dézsmaház-tér“ a jelenlegi Rákóczy-tértől fölfelé „*Király-utcza*“ marad. — 24. A Dézsmaház-utcza helyett: „*Árpád-utcza*“ javaltatik. — 25. A Krakó-utcza jelentéktelenségénél fogva „*Krakó-zug*“ legyen. — 26. A Csekó-köz és felső temető utczák mint a Krakó-rész főutczája: „*Hunyady-utcza*“ nevet nyerne. — 27. A fakereskedők sora a Dunánál számitva, a fegyháztól a Mészárszék-közig: „*Horváth Mihály-utcza*“. — 28. A Mészárszék-köz ezentúl „*Molnár-utcza*“ nevet nyerne. — 29. A „Fehérló“-vendéglő mellett a haranglábtól a Dunára vezető széles utcza: „*Kalvin-utcza.*“ — 30. A ref. lelkészlak és iskola-épület közötti sikátor: „*Takács-köz.*“

31. A „*Vetés-utcza* a Molnár-utczától fölfelé, marad. — 32. A Fő-útról, Molnár Máté háza mellett a felső temetőbe vezető út: „*Foghtövi-utcza*“. — 33. A Tőrincsi-utcza ezentúl „*Duna-utcza*“. — 34. A Fő-út felső vége, mely a vámsorompó felé fordul, lesz: „*Splényi-utcza*“. — 35. A Splényi-utczával szemben a Dunára vezető árkos köz: „*Árok-köz.*“ — 36. A Gelányi-köztér, a Fő-utczáról a Dunához vezető széles utcza: „*Sándor-utcza.*“ — 37. A Pásztor-utcza, mely a Sándor-utczától fölfelé halad a czigány város felé a patakon keresztül: „*Mihály-utcza.*“ — 38. A Sándor-utczából rézsútosan fölfelé a Dunához vezető köz: „*Hal-köz.*“ — 39. A Fő-útról a Mihály-utczát átmetszve a Halközig húzodik: „*Rózsa-köz.*“ — 40. Az Árok-köz, és Splényi-utczáktól fölfelé tartó Fő-út: „*Buki-sor*“ nevet nyer. — 41. Azon háztömb körüli utcza, melyben a kanász-ház is volt: „*Liliom-utcza*“. — 42. A hidon túl a Dunára vezető utcza: „*Zátony-utcza.*“ — 43. Azon kis köz, mely a Zátony-utczából fölfelé nyilik: „*Zátony-köz.*“ — 44. A felsővárosi róm. kath. iskola mellett a Rákóczy-térre vezető utcza: „*Füredi-utcza.*“ — 45. A Sáros-utcza egész a vasútig: „*Széchényi-utcza.*“ — 46. Az Eötvös-térről a Benkár-ház

felé vezető utcza, mely Althán-utczába vezet: „*Eötvös-utcza.*“ — 47. A Békás-utcza „*Ambró-utcza*“ nevet nyer, *Ambró* első váczi nyomdász után. — 48. A „*Káptalan-utcza*“ marad. — 49. A Szél-utcza lesz „*Piarista-utcza*“. — 50. A Csillag-utcza: „*Kossúth-utcza.*“ — 51. A Paradicsom-utcza: „*Báthory-utcza*“. — 52. Ezen utczától fölfelé, keresztül a Kossuth-utczán s a Zsadányi-ház mellett a Vásár-térre vezető Péntek-utcza: „*Zichy-utcza*“ nevet nyer. — 53. A Paradicsom-, vagyis Báthory-utczától félkörbe hajló Temető-utcza: „*Attila-utcza*“. — 54. „*Sas-utcza*“ marad. — 55. „*Gasparik-utcza*“ (előbb „*Harangozó*“) marad. — 56. „*Flórián-utcza*“ marad; tart pedig a Miklós-tértől a Vásár-térig. — 57. Azon utcza, mely a Szalay-féle háztól a fürdő felé a czifra-ház mellett kivezet a körútra: „*Fürdő-utcza.*“ — 58. A Schvoy-háztól pedig a Felső-Damjanics-térre, kertek és pajták között vezető utcza lenne „*Kert-utcza.*“ — 59. A Flórián-utczából a Kubusz-házzal szemben a régi eczetgyár felé futó zug neveztessék „*Gyár-zug*“-nak.

60. A „*Hattyú-utcza* marad. — 61. A Fazekas-utcza helyett: „*Petőfi-utcza*“. — 62. A Sz. Miklós-térről a Fő utczára vezető Kórház-utcza lesz „*Iskola-utcza*“. — 63. A Seminárium-utcza helyett: „*Papnövelde-utcza.*“ — 64. A Papnövelde-utczáról a Miklós-térre vezető Docskál-köz: „*Iskola-köz.*“ — 65. A barátok (sz. Ferenczrendiek) mellett a Dunához vezető sikátor: „*Barát-köz.*“ — 66. A Timár-utcza: „*Berkes-utcza.*“ — 67. Galamb-utcza: „*Dr. Kovách Pál-utcza*“ nevet nyer. — 68. Galamb-utczából a püspök uradalmi kulcsárság és Remes-ház között a Dunához vezető köz: „*Kis-Galamb-utcza*“. — 69. A Hattyú-utczáról a Petőfi-utczán keresztül a Fő-utczára vezető Kis-utcza: „*Kép-utcza.*“ — 70. Az alsóvárosi iskola mellett a Petőfi-utczáról a Fő-utczára vezető köz: „*Osvald-utcza*“. — 71. A Diadal-tértől, vagyis a Fő-utcza alsó vége és Zöldfa-vendéglőtől, az eddigi Zöldfa-sor és Patak-sorhoz véve a régi Göböl utczát a Felső-Damjanics-térig a „*Kör-út*“ elnevezést nyerné. — A „*Burgundiai részben:* 72. A „*Szén-utcza*“ marad, s tart a Fő-utczától a füzesig. — 73. A Fő-utról a Korpás-féle ház és a kaszárnya közt a Dunáig vezető utcza: „*Kórház-utcza.*“ — 74. A Szén-utczából a Bokor-féle ház mellett a kápolna felé huzódó utcza: „*Mária-utcza.*“ — 75. Azon kis utcza pedig, mely ezen utczából a füzesbe vezet: „*Retek-utcza*“. — 76. A Kórház-utcza és Szén-utcza között a Tarcsay-ház felé huzódó utcza: „*Ilona-utcza.*“ — 77. Az eddigi „*Füzfa-utcza*“ a Fő utczáról a Mária-utczáig marad. — A „*Zöldfa-sor*“, mely a lőház felé néz, marad. — 79. „*Malom utcza*“ a Zöldfa-sortól a Mező-utczára marad. — 80. A Nagy-Mező-utcza helyett lészen: „*Mező-utcza*“.

81. A Nagy-czigány-utcza *Rácz Pál* hirneves zenészünkről: „*Rácz Pali utcza*“ nevet kapjon. — 82. Kis-czigány-utcza leszen: „*Zenész-utcza.*“ — 83. A tűz után nyitott utcza: „*Uj-utcza.*“ — 84. A régi faiskola-kert és a káptalan magtárával szemben levő házsor: „*Damjanics-sor.*“ — 85. A luxenburgi alsó sor, mely a Pápa pajtájára néz: „*Luxenburgi sor.*“ — 86. A káptalani major és az Alberty-

féle kert mellett a törökhegyi szőlők felé vezető utcza: „*Törökhegyi-ösvény.*“ — 87. A káptalani magtár és Huber-féle major közt a vasút felé vezető utcza: „*Kertész-utcza.*“ — 88. A vasútra néző házsor: „*Mező-sor.*“ — 89. Lázár Ferenczné házától lefelé a luxenburgi sorig: „*Rádi-út.*“ — 90. A Saxlener melletti Zug-utcza: „*Kert-zug*“. — 91. A Lázár Ferenczné házsor, mely a „*Vörösház*“-ra néz, a honvéd-laktanyáig: „*Honvéd-sor*“. — 92. A honvéd-laktanya és Fölsinger pajtája közt a törökhegyi ösvényig huzódik: „*Laktanya-utcza*“. — 93. Dr. Freysinger Lajos háza után a Papnövelde-utczába benyuló kis köz: „*Gizella-köz*“ elnevezést nyer. (V. ö. a „*Váczi Közlöny*“-t, 1888. 29. sz., 1887. 31. sz.)

Az *épitkezés modora*, a belső városban többnyire városias, a piaczon, a székesegyház terén, a házak jobbára emeletesek, mig a mellék-utczák házai nagyobbrészt földszintesek ugyan, de túlnyomólag cserép- és fazsindelylyel fedvék. — Vácz leghatalmasabb embere a *róm. kath. megyés püspök*; Vácz püspökei, ugyis mint főpásztorok, nevezetes szerepet vittek Magyarország ezredéves történetében. — Eddiglen 85 püspöke ismeretes Vácznak. — A lakóházak között legnagyobb az állami fegyintézet, ezt évek előtt megtekintette kitünő tudósunk *Findura* ur műhelyeivel, raktáraival, melyben *a guillotin azon példánya is látható, melyet a büntető törvénykönyv tervezői a nálunk szokásos akasztás helyett ajánlottak.* — Ismeretesebb vendéglői az „*Arany-csillag*“, a „*Curia*“, az „*Arany-szarvas*“, az „*Arany-alma*“ és a „*Zöldfa*“. — Vannak *jó kávéházai, sörházai* stb. — A város azon kőfallal volt keritve, mely a tatárpusztitás idejéből származott s a Dunapartot egész végig kőfal védte. Tudjuk, hogy *gr. Nádasdy Ferenez* v. püspök e kőfal jó karba hozatalára 10,000 frtot ajánlott, s ezen összeghez még, midőn kalocsai érsekké kineveztetett, 4000 ftot adott. — A régi jó időkben, mikor még a Dunapartnak kiépitett része, t. i. a „*Fehér hajó*“ előtti rész vaskorlátokkal volt ellátva, és midőn a gőhajó itteni kikötő helye is szép jövedelemmel szaporitotta a város pénztárát: a Dunapart a főváros korzójához hasonló látogatottságnak örvendett. A város közönsége ide gyült össze a nyári szép estéken; a napi fáradalmak után e helyen töltötte kellemesen és legszivesebben idejét. De ez régen volt; az 1876-ki árviz elsodorta a vaskorlátokat s ez az állapot 12 éven át disztelenitette a Dunapartot, mig ez 1888. évi junius hó közepén helyreállittatott. (V. ö. a „*Váczi Közlöny*“-t 1888. 13. sz.) — Vácz városának fekvése annyira kedves és környéke oly regényes, hogy ezeket nemcsak a hazai, hanem a külföldi lapok is, képekben és szépen leirva tüntetik fel. — Levegője pedig a legegészségesebb.

Felhozzuk még e helyen Pestmegye jeles levéltárnokának, *Székely József*-nek a „*Magyar játékszin*“ czimű könyvét, melyben közölve vannak azon lelkes adakozók, kik félszázaddal ezelőtt, a nemzeti szinház alapitására Pestvgye gyüjtő ivén váltó czédulában 157,624 frtot irtak alá. Érdekes tudni, hogy mig a szerbnek tartott *Sz.-Endre*

10,000 téglát és százakra menő összeget szavazott meg, s azonkivül ugyanannyit szerzett a tanácsa által rendezett bálokon a nemzeti czélra, — addig a törzsökös magyar Váczról mindössze csakis a lőegylet áldozott 60 frtot a magyar művészet csarnokára, és senki más nincs az adakozók között!

2. §. Vácz városára zúdult különféle csapások története.

Ezen ősi várost sok elemi csapás és különféle nyomorok érték, és pedig gyakrabban az idők folyamában. Igy jelesen *tűzvész* által sokat szenvedett Vácz; bár oly mérvekben nem többé, mint 1731-ben, mikor 196 ház, vagyis a városnak egy tekintélyes része elhamvadt s ez adott alkalmat *gr. Althánn M. Frigyes* v. püspöknek, hogy az u. n. „*Vörösház*“ gazdasági épületet fölépitette. — 1740. aug. 14-től 1741. február 5-keig a keleti pestis 385 lakót pusztitott ki az életből, melyet a törökök kiüzetése után a katonaság Bánátból hurczolt ki ide. 1740. évben 4200 főt számlált Vácz, és igy a lakosságnak majd tizedrésze esett e vészkórnak áldozatul. — 1838-ban a Duna kiáradásai több házakat rombadöntvén, a szegény népet főkép nagy inségre juttatták! — Mikép már föntebb is emlitők, midőn 1846. jul. 15-én a vasut Pesten megnyittatván, először jelent meg a gőzvonat Váczon, gondatlanságból a *Tabán* város-részben *tűz* támadott, mely sok házat hamvasztott el. — 1864-ben hallatlan szárazság uralkodott Váczon is s a növényéletet teljesen tönkretette. — 1866-ban május végén iszonyu fagy nemcsak a szőlőket, hanem a veteményeket is megrongálta. — Majd a kolera pusztitott több izben Váczon. 1885. aug. 6-án d. u. $1^3/_4$ órakor az u. n. czigányvárosban tüz ütött ki, mely a szélvész által is előmozditva, 2 óra alatt 34 házat hamvasztott el. Ezekből 21 czigányház, 13 szegényebb földmiveseké és csak 5 volt biztositva. A kár 6000 frtra tehető s a leégett házakban lakott családok 43-ra. — 1885. szept. 8-án a képviselő-testület közgyülést tartott, melyen tárgyalás alá vétetett a *leégett czigányváros mikép leendő rendezése.* A képviselőtestület megbizta a tanácsot, hogy némely háztelkek kisajátittassanak; a melyek kisajátitás alá nem jönnek, de közbiztonsági tekintetből az utból eltávolitandók, ezek iránt is intézkedjék a tanács, s ha a háztulajdonosokkal az egyezkedés meg nem történhetnék, a kisajátitási eljárást ezekre is terjessze ki. — A rendezéskor itt egy „*uj utcza*“ keletkezett. 1885. szept. 27-kéig összesen 1032 frt 46 kr. folyt be a szegény tűzkárvallott czigányok javára. — 1876-ban meg nagy vizveszély tett Váczon károkat, kivált az alantabb fekvő helyeken, s a Dunasoron a vaskorlátokat is elsodorta. — Ennyi sok csapás és vész érte Váczot, — s mindezek daczára: „*Stat Vacium et laetis decoratur floribus arva.*“ — A *Bold. szűz Mária,* kinek képe disziti a város pecsétjét, és kinek hatalmas pártfogolása és közbenjárása a polgárok sebeit mindenkor begyógyitotta, őket a tüzvész és vizáradat közől kiragadta és a

város romjait helyreállitva, ezen várost régi diszébe visszahelyezte mindig! Legyen ezért neki örök dicséret és tisztelet mindenkoron!!

3. §. A váczi honvéd-emlékszobor.

Vácz városát sok csapás érte már a török- és a tatárjárás alatt; de ezel még nem volt vége. Az 1740 ben országszerte dühöngött dögmirigy (cholera) a város lakói nagy részét sirba döntötte; e veszélyt hozza emlékezetünkbe a város nyugati oldalán, a vasuthoz közel álló sz. Rókus-kápolna. Az 1848/9 ki szabadságharczban ismét majdnem elveszett e szegény, de nemes város. — Az 1848. évi harczias mozgalmak alatt, *a független magyar kormány rendeletére 150 főből álló önkéntes nemzetőri zászlóaljat kellett e városnak kiállitani.* Első izben a haza iránti tántorithatlan hazafisággal, később egy soha be nem váltott igérettel kecsegtették a vácziakat a zászlóalj kiegészitésére. Heteken át toborzottak, mig egy-két tanácsnok azon okos gondolata, hogy *jó lenne a zsobráki dülőben parlagon heverő nagy darab földet az önként jelentkező nemzetőröknek, mint kecsegtető édességet, fölajánlani.* Ez az igéret megtette hatását; ez döntő volt. Sok szőlő és földnélküli zsellér sorakozott a zászló alá. — A nemzetőri zászló, melyet *gr. Nákóné* sajátkezüleg himzett, s melyet a sz. Szűz képe, meg a szabadság, egyenlőség, testvériség felirat diszitett, a mai napig (bár az absolut-rendszer alatt a helyben állomásozó *Bibra* báró, csendőr-főhadnagy az 50-es években elkoboztatta, de később jkönyvileg a városnak nagylelküen visszaajándékozott) a városházán őriztetik, mint sz. ereklye. Kivánatos volna, hogy e nagybecsű emlék a *„váczi muzeum“*-ba helyeztetnék majd át.

Az 1848. évi aug. 7-én esküdtették fel az alvidékre menendő nemzetőröket. A helybeli papság ezen vasárnapon mindent megtett, hogy az ünnepély nagy és eddig nem látott pompával történjék. Az Isten szabad ege alatt tartá meg a nemzetőrök esketését, s ezt igen jól tette, mert a romlatlan kebel leginkább a szabad ég alatt tud felemelkedni a mindenek urához. A székesegyház előtti tér közepén két sátor volt felállitva, s ezek egyikében *gr. Zichy Hyppolit* alvárosi apátplébános reggeli 9 órakor tábori misét mondott. A 150 főből álló nemzetőrség a budai fegyvertárból kapott s még *Mária-Teréz* idejében nyugalomba tett 15 fontos karabélyokból sortüzet adott a mise alatt. Olyan jók voltak e fegyverek, hogy *Vajzer Károly* a diszlövés után rögtön *„maródi“* lett s ápolás végett a papnöveldébe kellett őt szállitani. A sz. mise végeztével történt a nemzetőri zászló alá esküvés. Azon nap délután következett a búcsúzás. A búcsú-estély az akkoron fénykorában lévő *„Fehér hajó“* vendéglőben reggeli 5 óráig tartott. Ekkor a zászló elővitele és *Radics Mihály* kedélyt-derítő zenéje mellett az alvidékre, a *verbáczi táborba* menők a gőzhajóra szállottak. — Helyén lesz itt emlékezet okáért közölni azoknak névsorát, a kik ama nagy útra indultak. A névsort egészen összeállitani nem lehetett; mert a káptalanváros-résziek névjegyzéke

a két város egyesitésekor elveszett. Igy hát csak azok neveit lehet itt közölni, kik a P. Vácz város ivén vannak összeirva. Ezek a következők:

„Adamecz János, ifj. Aczél János, Bartal Pál, Bogányi József, Bogányi István, Básti Márton, Balog András, Belák András, Básti Mihály, Berinkei István, Benesovics István, Boros János, Benda János, Babka Pap Ferencz, Boros Ferencz, Bartos Antal, Bodor János, Bélig Jakab, Csauner János, Csehő József, Csehő Pál, Csepregi János, Csekó Pál, ör. Csepregi József, Ditrich János, Divitsek Mihály, Divitsek Pál, Együd Sándor, Freysinger György, Farszky Pál, Furtek József, Farkas István, Farkas-Mészáros Ferencz, ifj. Furtek Mihály, Fövényes József, Flórián István, Gábriel József, Géber Tamás, Guoth Antal, Gyuricsek Mihály, ifj. Gulyás Mihály, Gyürky Márton, Gyetvai István, Heszl Károly, Hopfe Frigyes, Holesz Ferencz, Hanusz György, Heuzer Antal, Huszár József, Horváth Gábor, Havan Pál, Hágó Pál, Heves István, Jausz Albert, Juhász János, Krizló Antal, Kocsis Bálint, Kampfmann Mihály, Kaleczky József, Kovách János, Komlós József, Krenedits József, Kocsis András, Králik Márton, Királyi András, Lasznyik Mihály, Lánczy Ádám, Lukács János, Les János, Laczó István, Lukits József, Millner Alajos, Meszes-Tóth József, Marschal Alajos, Mészáros Ferencz, Mároki Ferencz, Molnár János, Morvai Márton, ifj. Mészáros József, Mizer György, Nádasdi András, Oravetz Ferencz, Oravetz Mihály, Papp János, Petrovits János, Payerl Alajos, Pásztor Ferencz, ifj. Petrovits János, Pajor Albert, Papp Imre, Pusztay Antal, Pazurik Ferencz, ifj. Pintér József, Polyák András, ifj. Pásztor József, Pajor János, ifj. Rákóczy József, Rocsák Ferencz, Rázmán Janos, Regele Károly, Rudnai Pál, Seres Zsigmond, Szlepka András, Szalai Antal, ifj. Simon János, Schweiger Károly, Szimonidesz Márton, Szőke József, Sógor György, Szabó István, Szombat Pál, ifj. Simon József, Szőke György, Szandányi Ferencz, Suhajda Alajos, Tanács Sándor, Torday István, Trojzer István, Tóth István, Ungvári János, Üröm Ferencz, Üröm Imre, Vajzer Károly, Varázséji Gusztáv, Varnyú Antal, Való Ignácz, Vig János, Vermán József, Vig József, Vitalis Mátyás, Zerényi János.

Ma már, 40 év után, ezekből alig él csak a tizedrész is. — *1886. jan. 22 én* a régi idők egyik alakját ragadta el a halál, t. i. az öreg *Vereszky Antalt*, Káptalan-Vácz városának volt kapitányát és tanácsnokát. E városnak a püspökivel történt egyesitése óta a városi közpénztárból nyugdijat élvezett. Mindenki ismerte őt mint fiatalabb éveiben szenvedélyes vadászt. Életéhez némi nevezetesebb emlék is füződik, melyet a boldogult sajátkezüleg jegyzett fel s mely zárt levélben a „*Váczi Közlöny*“ szerkesztőségére czimezve, hátrahagyott iratai közt találtatott. Ebből tudjuk meg, hogy az 1848/9-ki szabadsághárcz alatt, midőn az előljáróság nagy része elmenekült, *Vereczky* a csata alatt kocsikat és taligákat fogadott saját költségén, s a csata szinhelyén összeszedte a sebesülteket és a kórházba szállitotta be. Akkor pedig, midőn hire ment, hogy az orosz sereg fel-

gyujtja a várost, *Vereszky* felszólitotta *Hrabovszky Károlyt*, *Schmidt Jánost*, *Nikitits Istvánt*, *Horváth Istvánt* és *Ernyey Jánost* és ezekkel elment *gr. Zichy Hyppolit* alvárosi kanonok-plébánoshoz, a hol az orosz trónörökös, a jelenleg uralkodó Sándor czár szállva volt; s ez előtt esedeztek gr. Zichyvel együtt kegyelemért. A trónörökös, miután *Paskiewits* volt a teljhatalmu intézkedő, csak annyit tehetett meg, hogy közbejárókép szerepelt és pártfogolta őket kérelmökkel Paskiewitsnél, ki előtt térdelve könyörögtek a város megmentéséért. Paskiewits részint az orosz trónörökös, részint *gr. Zichy* kir. biztos pártfogása folytán megigérte a küldöttségnek, hogy a várost föl nem gyujtatja, de a 3 napi rablást el nem engedheti. Mint a város elhamvasztástóli megmentésében egyik résztvevő, a *87-ik évében elhunyt Vereszky*, megérdemelte, hogy a hálás elismerés koszorúját tették le koporsójára. Jan. 24-én d. u. $^1/_2$4 órakor a temető-utczai saját lakából kisérték ki tetemeit az alvárosi temetőbe. — *Gr. Zichy Hyppolit* föntebb emlitett hazafias tette megérdemli, hogy azt maradandó, sőt örök elismerés kövesse. Ennek jeleül a városi hatóság arczképét szándékozik a tanácsteremben kifüggeszteni, melyet a grófnak házfelügyelője Szőke úr ajánlott fel e czélra, lévén az ő mlgnak igen hű képmása....

1849-ben kétszer volt Váczon kemény utcza-csata, először *április hó 10-én*, az *izsaszegi csata* után fölfelé vonuló magyar sereg, azután *Götz* és *Jablonowszky* osztrák tábornokok csapatai közt, midőn *Damjanics* győzelme megtisztitá a várost. *Götz* vezénylő tábornok is megsebesülten foglyul esvén, meghalt s katonai disszel temettetett el. A Gombáspatak hidja volt a főviadal-hely. A másik még keményebb utcza-csata volt *1849. jul. 17-én Paskiewits* orosz tábornagy főseregével, mely Aszódtól nyult ide fel, *Sass* tábornok által vezetett hadosztálya és *Görgey* visszavonuló csapatai közt. Ezen utóbbi csata és az e védelemben elesett csatárok emlékére a Duna közelében és a Hétkápolna szomszédságában emelkedik a diszes szobor, mely gúla-alakú, bronzzal bevont öntött vas, 2 öl magas, mesterségesen készitett dombon áll, mely a honvédek vérével öntözött földből, a csata szinhelyéről hordatott össze. A nagy tetteket örökitő emléket golyó, korona és koszorú diszitik; egy gömörmegyei gyárban készült s 3600 frtba került, mely összeget Vácz város és vidéke lelkés adományai hozták egybe. Ezen emlékszobor méltó helyet foglal el a kápolnai, aradi, m.-vásárhelyi stb. ily nemű emlékek közt. Még most is csak gerenda-korlát veszi körül!

A négy oldalán ezen feliratok olvashatók:

A keleti, pesti országútra néző oldalon:

Vándor megálj! Tekints szét e mezőn,
Honvédeink itt küztek a honért;
Itt nyugszanak, kik vért és életet
Áldoztak a honért!

Déli oldalon:

Ha a szabadság napját élvezed:
Áldd érte Istent és a nemzetet!
Honvédeink véréből nőtt a fa,
Mely vész s viharban enyhe nyugtot ad.

Az északi oldalon:

Ha a zsarnok lába nyomja e hazát,
Ne csüggedj el; hisz ők csak nyugszanak!
Széttörve békót s szolga-lánczokat
Fölkelnek ujra ők — a hős fiak!

Nyugati oldalon a csaták napjai:

MDCCCXLIX.
Április X. Julius XV. és XVII.

A váczi honvédszobor leleplezése 1868. julius-hó 19-én történt. A nép, mely az ünnepélyen részt venni óhajtott, már 9 órakor kezdett a városház terén gyülekezni, honnan a menet 10 órakor zeneszó mellett meg is indult. Elől ment az elemi tanuló ifjuság, azután a czéhek saját zászlóik alatt, a pesti nemzeti dalárda, a váczi kath. legényegylet, a hölgyek fehér ruhában és felkoszorúzottan, kiket a gymnásiumi ifjuság környezett, a nőegylet tagjai fekete öltönyben, a különféle egyletek, városi, vgyei tisztviselők, a káptalan küldöttei, a klerus fiatalai, a Pestről jött számos vendég, nagy néptömeg által követve. Az ünnepély rózsaszinű programmja szerint, a nagyszerű menet megérkezte után a Hétkápolnában *dr. Kovách Pál* váczi apátkanonok sz. misét énekelt; ennek végeztével a dalárda eléneklé a „*Szózat*“-ot, s erre következett az *emlékbeszéd*, melyet *Degré Alajos* honvédkapitány és bizottsági elnök mondott. Hangzik pedig ilyképen:

„*Romlott sziv és romlott elme, kit hazája hő szerelme nagy tettekre nem hevit!*“ — E szellem lengte át a hazát, e szózat viszhangzott minden kebelben, midőn 1848-ban lételünk, szabadságunk s a nemzet becsülete — annyi oldalról nyiltan s alattomban megtámadtatott. Csak az önzők, gyávák s árulók vonultak vissza e támadás elől; a nemzet java bátran szembeszállt, s ész, vagyon, élet versenyeztek az önfeláldozásban. — Ki életét áldozta, mindent áldozott. S mégis ezerenként sereglenek a zászló alá; kinek karja, szive ép volt, a haza védelmére sietett. A nemzet virága fegyverben állt, hogy csodákat miveljen s a világtörténelmet oly lappal gazdagitsa, melyre a szabad népek hálával tekintednek, s melyből a leigázott országok lelkesedésre és önfeláldozásra példát nyerjenek. — Dicső sereg volt az! És miként harczoltak. A halál-eszmének megvetésével, — a haza megmentésének reményével, — bátran, emelt fővel rontottak ágyúütegekre és szuronyerdőkre. A golyózáport lelkesülten fogadták. Nem ismertek sem félelmet, sem túlerőt. Csak azt ismerték: miként

kell győzni és meghalni a hazáért s kinek végzetes perce elérkezett, halálos golyóval szivében s mosolylyal ajkain rebegve: „Éljen a haza! Éljen a szabadság!“

Igy halt meg a honvéd a csatatéren, igy a bitófán, nem egyenkint, de százával, ezerével. Igy haltak meg a csatatér hősei is. — Ámde az ellen nem szünt meg tűzzel, vassal s idegen beavatkozással irtani a bajnok nemzedéket, mignem elérkezett az iszonyteljes percz. Egy forró reggel ugy nézett itt ki minden, mint egy kertben, hol tegnap minden zöldelt, diszlett, virágzott a növényzet, de éjjel rettentő fergeteg s kőtségbeejtő vihar dúlt. Másnap nem maradt egyetlen törzs, nem egy mosolygó virág. A haza ügye veszve volt, s nagyszivű fiain bakók remekeltek. — Azután sirok boriták hazánk szent földét. Az ágyúk elnémultak, a fegyverzörej megszünt. De a harcz tovább folyt, mert tovább élt. De mivel szellem vagy eszmék ellen tűzzel-vassal irtó háborút viselni lehetetlen, megrohanták a sötétség szellemével. Ismét óriási harcz fejlődött. A sötétség el akarta nyomni a világosságot s fekete köpenyével elboritott mindent, elzárta a legkisebb részt is, honnan világosság eredhetne. — Be akart hatolni mindenüvé, csak az igaz magyar szivekhez nem talált utat, — ott világosság maradt. — Nőtön nőtt az éjlovagok serege. Szép hazánkat elárasztották rút téritőkkel, hütlen hivatalnokokkal, kik azt akarták, hogy legyen oly sötétség, minőt a zsarnokság imád. — A pokol harcza volt ez a mennyország ellen.

Tizennyolcz évig elkeseredetten folyt e harcz. A sötétség ránk nehezült a kétségbeejtésig. De időnként megvillant egy-egy szellemszikra, melynek világánál történelmünk ama lapját láttuk, melyet ti vivtatok ki a nemzet számára. Ez erőt adott, s bár elborult minden megint, maradt bátorság a harczot folytatni. Végre a fekete fátyol foszladozott. Itt-ott erős napsugarak törtek rést. Az éjsötétség vajudott, küzdött örök ellensége, a világosság ellen. — Hasztalan! már mindenfelé hajnalpir derengett. E hajnalfényben látjuk uszni dicső szellemeteket, a fakadó világosságnál ismerjük el, mit tettetek a hazáért; s minél világosabb lesz, annál inkább látandja a nemzet, hogy a fény előidézésében az oroszlánrész a tietek!

A szabadság hajnalának első sugárinál siettünk e térre, hol a legszentebb emlékért: haza, szabadság és polgári becsületért véreztetek, — nem csupán szobrot emelni, — azt emelt nektek a történelem olyant, mely élni fog, midőn ezen ércz már rég elenyészett, de bajtársi elismerésünk és a kegyelet adóját leróni. Szellemetek ép ugy az égben, mint a vallásért elhunyt vértanuké, s ha onnan a magasból alátekintetek: hány ismerősre fogtok találni, kivel együtt harczoltatok, kinek oldalánál hunytatok el? — Ezeknek forró imája és a nemzet elismerése tegye nektek könnyüvé a földet, mely eltakar. Szebb szavakkal nem válhatnánk el tőletek, mint a melyekkel ti váltatok meg az élettől: „*Éljen a haza! Éljen a szabadság!*“

„E szónoklat nem volt üres, nem nagyhangú mennydörgésekkel

teljes; hanem valódi költői érzéssel és eszmével dús mű. — Szépen ecsetelte az 1848. szabadságharczot, a nemzeti jog védelmét, a lelkesedést, mely minden kebelben lobogott, de egyszersmind rajzolá a forradalom utáni szomorú kort is, s nyomatékkal hangsúlyozá, miszerint a jel dicső helyen áll, ahol vitézeink elhulltak, és a melyet szellemeik lengnek most körül, kik nevökkel a vértanu-nevet méltán kiérdemelték, mert igaz ügy védelmezésében haltak el.“ (V. ö. Findura Imre: „*Vácz története rövid előadásban.*“ Budapest, 1875. 22. l.) — Beszéde után nagy éljenzés, taraczk lövések s ezek közben a leleplezés, a pap elmondta imáját, megszentelte az emléket, melyet megkoszorúztak egy 10 hölgy által hozott terjedelmes koszorúval, alul, felül, ahova csak fért, mindenüvé koszorút raktak kicsit és nagyot. Az emlékszobor beszentelése után *Vidats János* lépett fel a szónokló helyére, kit a honvéd-egylet küldött. Szónokolt dühösen, nagy szavakkal, a véres-szájú beszéd nagyon tetszett a népnek, éljenezték is szakadatlanul.

Az ünnepélyre Budapestről megjelentek: *Klapka, Horváth, Gorove, Ascherman, Gelics, Sréter, Földváry Alb.* stb. nevezetességek. A váczi Hétkápolnában megtartja évenként a honfias érzelmű közönség fogadott áhitatos emléknapját. A váczi ngos káptalan ugyanis 1868. jul. 12 én ezen levelet intézte t. *Degré Alajos* úrhoz, a honvédszobor-brzottság elnökéhez: „Tekintetes honvédkapitány és egyleti elnök úr! Az 1848/9-ik évi szabadságharczban, jelesül a városunk területén vivott két rendbeli csata alkalmával elesett azon honvédbajnokok emlékét, kik a hon védelmében hősileg harczolva, honfihűségök s kötelességüket, éltük feláldozásával oly dicsően tanusitották, megörökitni kivánván, elhatároztuk magunkban: az ezen csatákban elvérzett honvédek lelki üdve s nyugalmáért éveként a *hétkápolnánál végzendö engesztelö sz. miseáldozatot örök időkre alapitványozni.* Mihez képest, midőn ez irányban a szüséges intézkedést a váczi alvárosi plébánia-hivatal utján mai napról megtettük, hazafiúi kötelmünkül ismertük ezen elhatározásunk felől a t. hondvédegyletet szives tudomásvétel végett ezennel tiszteletteljesen értesiteni.“

Az estély, a szoborbizottság költségeinek födözésére sorsjátékkal összekötve, a polgári lövöldében, Vácz ezen kedves „*Tusculánum*“-ában, nagyszerüen sikerült, hol a közönségnek 2 zenekar, 1 daláregylet s a tánczvigalom nyujtott élvet. Reggeli 1 órakor, zene- és énekszó mellett a vendég urak a rájok várakozó magyar gőzhajótársaság „*Budapest*“ nevü gőzösére siettek, melyen jöttek is, hol szivélyes búcsút vevének. (V. ö. „*Váczvidéki Lap*“ 1874. 1. sz., 1868. jul. 22.) — *A váczi csata 26-ik évfordulóját* megelőzőleg a honvédemlékszobrot, mely ekkor már szánandó elhagyatottságban volt, kitatarozták, teljesen kifényesitették s a korhadt keritést kijavitották. Erre aztán 1875. jul. 17-kén az ünnepélyt programmszerüen nagy lelkesedéssel tartották meg. A megujitott honvédemléket a „*Váczi nőegylet*“ elnöke, *Benkár Dénesné*, egy rengeteg cser-, a „*Vácz*“ két

szerkesztője egy nemzeti szalaggal diszitett óriási élő virág-koszorú, s a fiatal hölgyek számos kitünő koszorúkkal diszitették fel. — A. *temetői emléket Gosztonyi Jánosné* és *Feketc Károlyné* úrhölgyek és mások kegyelete virágokkal halmozta el. Bankett a „*Szarvas*“ fogadóban volt. Ebéd alatt a folytonos toaszt-csata közt gyüjtés történt a honvédek javára, mely 112 frt s 86 krt hozott be. (*„Váczvidéki Lap*“ 1875. jul. 18.) — A váczi honvédszoborhoz 20 lépésnyire átellenben van az alvárosi temető régibb része, melyben *a váczi csatában elesettek eltakaritva vannak egy nagy közös sirban*, s e fölött is egy emlékkő létezik. Itt is többnyire, főkép a halotttak előestéjén, megszoktak jelenni, beszédeket tartani s koszorúkat tenni le a lelkes honfiak és honleányok. — Fájdalom! a honvédszobor még maig sincs vaskorláttal körülvéve, alaptőkéje 1880-ban még nem volt elszámolva, s a városi hatóságnak átadva! — *Degré Alajos* úr nagyon érdekes visszaemlékezését a 48-as táborozásról *Csiky Gergely* olvasta föl az 1887. decz. 22-én d. u. tartott Kisfaludy-társaság felolvasó havi ülésén.

Julius-hó 17-ke Váczon a kegyelet ünnepe; e napon a város hazafias közönsége évről-évre tömegesen vonul ki a honvédemlékhez, hogy a szabadságharczban elesett hősök iránt a kegyelet adóját lerója. 1888-ban immár 39 év zajlott le a történelem által megörökitett azon gyásznap óta, melynek a város békés polgárai közül is számosan estek áldozatul. A kegyeletes ünnepély a hétkápolnai templomban tartatott meg sz. misével, melyet *Schmidt János* helyettes plébános végzett. A sz. mise alatt az ezen alkalomra alakult dalárda és *Juhász Ferencz*, a m. kir. opera tagja, énekeltek. Ennek végeztével a nagyszámú közönség a honvédszoborhoz vonult, hol először a dalárda a „*Szózat*“ első versszakát elénekelte, mire *Gajáry Géza*, a város ékesen szóló, fiatal főjegyzője diszmagyar ruhában a szobor talapzatára lépett és ezen szépen kidolgozott beszédet mondotta el:

„Tisztelt gyülekezet! Födetlen fővel állok e szent helyen, mely annyi dicső honvédnek hamvait takarja. Az évek száma nem moshatja el azok emlékét, kik vérökkel áztatták a haza szent földjét és megtudtak halni bátran a „*szabadság nagy eszméiért*“. A fájdalom boruja öntudatos büszkeséggel párosulva tölti el kebelem, midőn itt állok e lépcsők tetején, . . . miért, hogy nem tudták megérni azt, amiről álmodoznak? De a névtelen hősöknek emelt emlékoszlop örökös fölkiáltó jel gyanánt áll lelki szemeink előtt, buzditva az utókort, hogy lelkesülni tanuljon a nagy elődök példáján. 39 év előtti időknek dicső emlékét ujitja fel keblünkben a nemzet kegyelete által világhősöknek emelt ezen emlékoszlop, azon nagy idők emlékét, midőn ők a hivó szózatra „*veszélyben a haza*“, elhagytak anyát, apát, hű testvért, rokont, kedves nőt, s gyermeket, hogy a honért és szabadságért hősiesen áldozzák fel éltüket. De ha tekintetem e hős vértől pirosult gyásztérről, — hol annyi sziv hiába onta vért s keservben annyi hü kebel szakadt meg a honért, — azon diszes gyülekezetre forditom, mely a kegyelet adóját lerovandó, hőseink sirjához, szent

kötelességéhez hiven évről-évre elzarándokol; ha szemeim a kegyelet által füzött koszorúkon pihennek meg, lelkemen a dicsőség fénye villan át, s ekkor érzem a költő szavainak igazságát: „*Dulce et decorum est pro patria mori!*“ . . .

Ez hevitette vitézeink hős keblét, midőn seregek támadtak a semmiből; hősök az egyszerü polgárokból. — „*Talpra magyar, hí a haza!*“, e szózat hangzott el Kárpátoktól Adriáig s felvillanyozta a nemzetet, feltüzelé fiait nagy tettre: szabadságunk kiküzdésére. Ifju, öreg vetélykedve siettek a szabadság kibontott zászlója alá, százanként, ezrenként mentek a szabadsagharcz dicső terére győzni vagy meghalni. — Mind megannyi hadisten valának kardjaik a boszuálló menny villámaihoz hasonlók, itt villogának ezen térségen, melyen szemeink elmerengnek. — Most ama csendes temető-kert árnyaiban nyugoszszák fáradalmaikat, mely kert fái közt a hajnali szellő is a halálról suttog. De ne higyjétek, hogy némák e sorok, mert hol az élet a halálban elnémult, ott a sirok lettek ékesen szólókká. Igen! e sirok beszélnek nekünk s a késő nemzedéknek egy dicső, fényes multról, magasztos erényekről, feledhetetlen áldozatokról, saját vérük és szivük feláldozásáról, mikkel a multban megmentették a jövőt, s melyekkel a szabdságot nekünk drága örökségül hagyományozák.

Igen! e sirok beszélnek, mert amaz örök emlékü napok élő tanui már-már eltávoznak körünkből, elmennek pihenni oda elesett bajtársaik mellé, s alig marad, ki minket nagy tettekre lelkesitsen, csak e sirok maradnak meg, amelyekben nyugvóknak szellemei őrködnek fölöttünk s a reánk hagyott örökség, a szabadság és hazaszeretet felett, — lelkesitvén, hogy: ha zsarnok lába nyomná a hazát, ne csüggedjünk, hisz ők csak alszanak, széttörni békót s szolgalánczokat, felkelnek ők a hős fiak! . . . Névtelen áldozatai a halhatatlan szent igazságnak! szellemetek suhanását érezzük közöttünk, valahányszor bátorságra hevülünk emléketeknél; a ti nagy tetteitek dicsősége biztat és bátorit, ha aggódva nézünk a jövő elé s reménynünk már-már csüggedni kezd. Ide zarándokoltunk, hogy hamvadó porotokhoz közeledve, tisztuljunk és nemesüljünk, hogy itt küzdelmetek terén vegyük át tőletek azon örökséget, melyet reánk hagytatok, s leborulva poraitokból szivjuk fel a hazaszeretet azon magasztos érzelmeit, melyeket a ti elhidegült ajkaitokon a halál csókja dermesztett meg. Azért jöttünk ma e helyre, megkoszorúzni dicső emléketek szobrát, hogy mi a kis idők nemzedéke a nagy idők szabadságaért elvérzett hősök példájából lelkesülni a hazáért s a szabadságért áldozni, küzdeni, s ha kell, meghalni tanuljunk.

Itt teszünk fogadást emléketeknél, hogy a véretek árán még meg nem váltott, de általatok reánk örökségül hagyott eszmék a sirig élni fognak sziveinkben, s amit általatok s szellemetek által megtanultunk, föláldozásban, tettben és erőben hirdetni fogjuk, s amiért ti küzdöttetek, mi is kitartó erélylyel fogunk küzdeni a béke napszámjában, s ha a tettek küzdterére hivand a haza: a ti példá-

tok fog lelkesiteni s erőt adni a küzdelemhez. Az általatok reánk hagyott s vérrel pecsételt eszmék lobogója, melyre hazánk szabadsága és függetlensége van irva, — lesz vezérszövétnekünk békében, s akkor is, ha ütni fog a veszély órája. — E zászló fog bennünket vezetni győzelemre, vagy halálra s a ti emléketek fog megtanitani arra, mint kell bátran meghalni, hogy a haza meg ne haljon, hanem, hogy mint magyar és szabad, örökké éljen!"

Ezen nagy tetszéssel fogadott beszéd után a dalárda a „Hymnus" első versszakát énekelte el. Mire az ünnepély, melyen a honvédtisztikar, az önkéntes tűzoltó- és a kath. legényegylet is testületileg megjelent, véget ért. — (V. ö. „*Vácz*" 1875. 31. — 1875. 28. — 1875. 30. sz. — „*Váczvidéki Lap*" 1874. 1. sz., 1868. jul. 22., 1875. jul. 18. — „*Váczi Közlöny*"-t 1880. 29.—1881. 29., 1881. 45., 1882. 12. 1886. 4., 1887. 30., 1887. 32., 1888. 15., 1888. 29., 1888. 30. „*Szép, irodalmi Kert*"-et 1886. 40. számokat stb.)

4. §. Váczi pénzügyi, ügyforgalmi és egyéb dolgok ismertetése.

a) Püspök-Vácz város összes bevétele 1859-ben volt 32,280 frt, kiadása 36,374 frt. — Káptalan-Vácz város bevétele összesen 4,000, kiadása 4,700 frt. — Vácz város elei sem voltuk ám 85 év előtt különb legények az adófizetés dolgában. Présbe kellett fogni biz őket is s még akkor is „*találtatának, kik semmit sem rovának.*" Bizonyitja ezt egy 1795. évi szept. 29-ki városi közgyülés jkönyve (Ld. ezt a „*Váczi Közlöny*"-ben. 1880. 18. sz.) — 1881-ben Vácz város kiadásainak összege 80,170 frt 87 kr., illetőleg 19,500 frt fogyasztási adóbérlet levonásával 60,670 frt 87 kr. volt. — A városi közpénztár bevétele volt 1859-ben 38,956 frt, 1863-ban 46,013 frt, 1881-ben pedig előirányozva volt 57,241 frt 21 kr. De ebben a fogyasztási adó 19,000 frt is benfoglaltatván, a voltaképeni bevétel 38,000 frt. 1876-ban a város kiadásai 91,614 frt 18 krra emelkedtek, mely iszonyú összeg elnyelte a város részére a forradalmi kárpótlások czimén akkor viszszautalványozott 24,000 frtot. 1877-ben a kiadások már 82,480 frtra, 1878-ban pedig 76,718 frtra szállottak alá. 1881-ben a város adóssága már meghaladta az 50,000 frtot. — A pálinka-bérlet 1886-ban 2200 frtnál is többet jövedelmezett. — Ekkor Váczon 15 pálinkamérés volt. — *A 60,000 frtos kölcsön felvétele s a kövezetvám behozatala* lényeges változást idézett elő az 1886. évi költségvetésben. — 1885-ben előirányozva volt 63,141 frt 2 kr. bevétel, s 107,964 frt 26 kr. kiadás, s igy fedezetlen kiadás volt 44,823 frt 24 kr., ami csaknem 80% városi pótadót irányozott volna elő. De ezen összeget a közgyülés igy módositotta: bevételre 63,657 frt 51 kr., kiadásra 90,402 frt 69 kr., fedezetlen hiány 26,745 frt 18 kr., mely összeget a vgye jóváhagyván, 46½% lett a városi pótadó. Ezzel szemben az 1886. évi költségvetés feltüntet bevételként 70,096 frt 56 krt s kiadásként 100,427 frt 42 krt, s igy fedezetlen hiányként 30,330 frt 86 krt, ami 52½ városi pótadónak felel meg.

A város közjövedelmi forrásait képező bérletekre 1886. okt. 19-én tartatott meg a nyilvános árverés a városház tanácstermében. Az érdeklődés nagy volt, mert számos vidéki árverező is jelent meg. Az eredmény a városra nézve kedvezően ütött ki. *A vámsorompóknál* szedendő vámot és kövezetvámot *Lencsó Sándor* bérelte ki 8400 frtért; az *országos és hetivásárokon*, ugy szinte *a naponta szedendő piaczi helypénz-szedési jogot* szintén *Lencsó S.* bérelte ki 11,125 frt (mindkettő együtt 1885-ben 13,502 frt volt.) A vizi járműveken feladott áruk után a kövezetvámot *Csizmazia Jánosné* 602 frtért (mult évben 285 frt). A sör-regálét *Uhlig Ede* 8600 frtért (m. évben 5352 frt); a kissörházi épületet *Reiser Ede* 430 frtért (taval 526 frt); az *„aranyhordó vendéglő"*-t *Korpás József* 351 frt (taval 170 frt). Eszerint a bérletek a következő 6 év alatt évenként 9673 frttal többet fognak jövedelmezni a városi közpénztárnak, mint eddig. — 1887-beni költségvetés feltüntet 70090 frt 40 kr. bevételt s 94517 frt 8 kr. kiadást, s igy fedezetlen hiányként 24427 frt 8 kr. mutatkozik, ami $42^1/_2\%$ városi pótadónak felel meg. (V. ö. *„Váczi Közlöny"*-t 1881. 3. 5. 6., 1885. 52. 1886. 9. 14. 43. 40. 1888. 5. sz.)

b) *Mi a városi ügyforgalmat illeti:* 1885-ben a közigazgatási, árva és rendőri ügyekre nézve az 1884. évről maradt hátrálékok száma 147; az 1885. évben érkezett összes ügydarabok száma: 11055, és igy az 1885. évben feldolgozandó volt összesen 12302 ügydarab volt, melyekből 10708 db. elintéztetvén, maradt ezen év végével elintézetlenül 481 ügy. — 1885-ben volt közigazgatási tanácsülés 61, árvaszéki tanácsülés 30 és közgyülés 12. — 1884-ben közjövedelem ezimén befolyt 87,651 frt $70^1/_2$ kr, s 1885-ben 87,900 frt 73 kr. — 1884-ben kiadás volt 84902 frt 91 kr., s 1885-ben 83,838 frt 33 kr. — Az árvaszéket illetőleg az 1885. év végével 1849 gyámolt és gondnokolt volt; ezek érdekében 205 tüzkár-biztositás eszközöltetett, s a biztositott összeg 149,970 frtot tesz ki. — Az *igarügyeket illetőleg* 1885-ben befolyt iparengedélyezésekért 265 frt, iparkihágásokból 190 frt, összesen: 455 frt. — 1885-ben a *nagylaktanya* a m. kir. honvédségnek 1000 frtér o. é. 20 évre bérbe adatván, ez által a városi pénztár jövedelme gyarapodott. A városházi átalakitás részben befejeztetett, a városi kórház és közvágóhid ujitások alá vetendők s gondoskodás történt arról is, hogy a város utczái fokozatosan kövezessenek és jó karba helyeztessenek. A kövezés 1888-ban is nagyban folyt a főutakon s a házak előtt; a Dunaparton is javitások tétettek s valahára a Gálik-köz is kiköveztetett s ama botrányos lépcsőzet eltávolittatott onnét. — 1885-ben született 423 gyermek, meghalt 396, és igy a szaporulat 27, nem emlitve a beköltözéseket.

Vácz város ügyforgalmi és tevékenységi kimutatása 1885. évről. Közigazgatási ügydb. 8872., hátrálék 1884-ről 125, összesen: 8997 drb; árva- és gyámügyi 1179 drb, hátrálék 14 drb, összesen: 1193 drb; rendőri ügy 1004 db, hátrálék 8 db, összesen: 1012 drb. Azaz 1885-ben 11055 db folyó ügy, 147 hátrálék, összesen 11,202 db, fel-

dolgoztatott 1885. év végeig 10718 drb, s igy maradt hátrálék 484 db. És pedig elintézett plgrmstr úr 683 drbból 670-et, tehát hátrálék 13 drb. *Emerich Lajos* rendőrkapitány 1793-ból 1683-at, tehát hátrálék 110 db. *Korpás Márton* tanácsos 2733 drbból 2502-őt, tehát hátrálék 231 db. *Ifj. Varázséji Gusztáv* tanácsos 3788 drbból 3736-ot, tehát hátrálék 52 db. *Regele Károly* jegyző 1745-ből 1669-et, tehát hátrálék 76 db. *Filser Gyula* számvevő jegyző 460 drbból 458-at, tehát hátrálék volt 2 db. *1886-ban a város ügyforgalma ez volt:* Közigazgatási, rendőri és árva-ügy 11,482 db, melyhez adva az 1885. évről maradt hátrálékot, 486 drbot: összesen 11,966 ügydb, melyből 1886. év végeig elintéztetett 11,682 db, elintézetlen maradt 284 db. Ebből kiosztva volt: *Réty Ignácz* plgrmstr úrnak 831 db., *Emerich Lajos* rendőrkapitánynak 2075 drb, *Korpás Márton* tanácsnoknak 2426 db, *ifj. Varázséji Gusztáv* tanácsnoknak 3999 db; *Regele Károly* jegyzőnek 1853 db, *Fóthy (Filser) Gyula* számvevő-jegyzőnek 782 drb. — *Az 1888. év első felében* összesen 4952 közigazgatási és 539 árvaszéki ügydrb érkezett be la városház iktató hivatalába. Ezekből *Korpás Márton* tanácsnok 1213, *Gajáry Géza* főjegyző 1076 (és 653 idegen kézbesitést), *Várady János* aljegyző 754, *Emerich Lajos* rendőrkapitány 520; *dr. Franyó István* tanácsnok 851; és *Fóthy Gyula* számvevő-jegyző 311 ügydarabot dolgozott fel. Ezeken felül elintézést nyertek a közgyülési, bizottsági és tanácsi határozatok is. Ezek oly tények, melyekért a városi tanács mindenkor teljes bizalom- és elismerésre számithat. (V. ö. a „*Váczi Közlöny*“-t 1886. 18., 2., 1887. 2., 1888. 27. 2. sz.)

c) *Lássunk itt még egyéb városi dolgokat is.* Vácz, az 1870. évi népszámlálás adatai szerint, 12,894 lakót számit s e részben Magyarország 131 szab. kir., kiváltságos és rendezett tanácsu városa közt *népességre nézve az 57-dik.* E lakók számából 16·85 százalék az iparos és kereskedő. Iparunk és kereskedelmünk arányát tekintve a 48-ik helyet foglalja el. — Váczon 100 lakó közül 40 sem irni, sem olvasni nem tud; az irni és olvasni tudók száma 59·58 százalékot alkot. Ez nem tünik fel oly szomorúnak, ha meggondoljuk, hogy hazánkban átlag 100 ember közül csak 40 ir és olvas. — Az *értelmiség tekintetében* Vácz a 46-dik helyen áll, s a *családéget* véve az 56-ikon, 11·95-re hágván a szolgálattevők perczentje. Váczon az *összes házak* 2·23 százaléka emeletes és átlag számitva 2·82 lakó jut egy szobára, s igy első tekintetben 58-dik, a másodikban 112-ik helyet foglalja el a haza városai között. — Összesitve mind e tényezőket *városiasságra nézve, Vácz Magyarországnak 37-ik városa.* — Az ipar elmaradottságát, pangását első sorban maguk az iparosok panaszolják; mert a közeli főváros versenye elnyomja a helyi ipart, nem lévén versenyképes helyi iparunk a fővárosé mellett. De ez is majd másképen lesz, mihelyt a helyi iparosoknak a gondos önmüvelés, fokozatos tevékenység, az értelem és szorgalom elkészitik átalában a versenyképesség utját.

1885-ben Vácz város szőllővel beültetett területe összesen 1640 katasztrális holdat tett ki, s ezen területen, mielőtt a filloxera becsapott hozzánk is, termett évenkint — egy kat. holdra átlag csak 30 akót véve is — 49,200 akó bor, mely mennyiség akóját 5 frtjával számitva, jövedelmezett a városnak 246,000 frtot. Az 1884. év vége óta a teljesen megsemmisitett szőlőterület 1090 holdra emelkedett, és a bortermés 1885-ben alig tehető már 5—6000 akóra, minek értéke a legvérmesebb remény mellett is alig tehető 30,000 frtnál többre. Igy tehát 4—5 év alatt itt a szőlők jövedelme csökkent 216,000 frttal. Fölhozzuk itt szomorú örök emlékül az utókor részére, hogy ily állapotban volt már nem egy eset, midőn egy-egy szőlő birói árverésen 1—5 frton kelt el! — *Vácz városának területén must termett* 1885-ben 3,625; 1886-ban 2,392 és 1887-ben 1,853 hektoliter, azaz: amint a szőlőterület nagysága évről évre felényire lohadt. Termett közönséges *fehér bor* 1885-ben 1,367, 1886-ban 968, s 1887-ben már csak 754 hektoliter. Ugyanakkor termett *vörös bor* 1885-ben 749, 1886-ban 356 s 1887-ben 271 hektoliter. Végre termett *schiller* 1885-ben 467, 1886-ban 413 s 1887-ben 307 hektoliter. E háromféle lehuzott uj bor 1885-ben 2,583 hektolitert tett s átlag 9 frttal számitva mégis 23,247 frtot képvisel; de már az ezt követő években folytonosan hanyatlott. Sőt nemcsak a bortermés, hanem a szőlő-export is nagy mértékben hanyatlott. Eladtak itt ugyanis fürtökben szőlőt 1885. évben 80,650, 1886-ban 41,090 s 1887-ben 29,039 kilogrammot, mely összegekből felénél jóval több ment rendszerint külföldre, és pedig 1885-ben 48,910; 1886-ban 21,740 s 1887-ben 17,280 kilogramm. Ezek szerint belfogyasztásra szintén fokozatosan kevés maradt, a selejtes, mely az utóbbi évre már alig közelitette meg a 10,000 kilogrammot. A hegyeken itt ismeretesebb szőlőfajok a sárfehér-rakszőlő, a sárfehér frankus, a dinka-szőlő két fajta, az österreicher, a frankus, gohér, a Margit-szőlő és a fekete kadarka. A szőlőkereskedés hanyatlásának egyik oka, hogy a koránérő fajok képviselve nincsenek; pedig a hegyek fekvése kitünő, az éghajlat megfelelő, s a nép szenvedélyes szőlőmivelő az egész vidéken mindenütt. A közgazdasági válság már itt van! Az uj generáczió, mely jövőre a váczi szőlővidék birtokába lép, már nem üzleti szempontokból fogja kapálni szőlőjét, a mely czélra való törekvését más müvelési ág kellő megválasztása által sem fogja elérhetni soha! . . .

Az 1888. évi költségvetés a következő: bevétel 82,609 frt 19 kr., kiadás 105,782 frt 39 kr., fedezetlen kiadás 23,173 frt 20 kr., ami 40%-os pótadónak felel meg. — *A legtöbb adót fizető polgároknak az 1887. évi adókönyv alapján összeállitott névjegyzéke 1887. decz. 15-én tartott városi közgyülésen* került tárgyalás alá. E szerint a *virilistáknak végérvényesen összeállitott névsora* a következő: dr. Schuster Constantin 5819 frt 22 kr. adóval, Váczi takarékpénztár 1777 frt, káptalani uradalom 1592 frt 14 kr., Peskó Medárd 803 frt 86 kr., Pápa József 710 frt 43 kr., ipar- és kereskedelmi hitelintézet

668 frt 11 kr., váczvidéki népbank 612 frt 93 kr., Lencsó Sádor 528 frt 62 kr., Huber Mihály 506 frt 68 kr., Piufsich Lajos 481 frt 41 kr., Reitter István 447 frt 57 kr., dr. Freysinger Lajos 389 frt 86 kr., Huber József 382 frt 51 kr., Nikitits Sándor 382 frt 24 kr., Tragor Ignácz 380 frt 50 kr., osztrák-magyar államvasut-társaság 353 frt 89 kr., Monszpart József 338 frt 55 kr., Reiser Henrik 335 frt 80 kr., Szentkirályi Albert 319 frt 48 kr., Sipos István 313 frt 18 kr., Reiser Béla 288 frt 86 kr., Kresák Ferencz 281 frt 33 kr., Kovách Ernő 275 frt 98 kr., Alberty Ferencz 250 frt 71 kr., Bartos Imre 250 frt 68 kr., *dr. Virter Lajos* 245 frt 68 kr., Bencze György 239 frt 90 kr., Joó János 219 frt 90 kr., Velzer Lajos 218 frt 47 kr., Neumann Manó 217 frt 99 kr., Reiser László 208 frt 32 kr., özv. Bartos Istvánné 207 frt 28 kr., Abelesz Mór 200 frt 80 kr., Joó István 192 frt 20 kr., Goldberg Guttmann 190 frt 70 kr., özv. Strőszner Györgyné 185 frt 87 kr., M. Tóth András 185 frt 6 kr., Leitner Sándor 184 frt 16 kr., özv. Pauer Mihályné 183 frt 20 kr., dr. Argenti Döme 182 frt, dr. Krnó Péter 177 frt 12 kr., ifj. Nagy János 172 frt 81 kr., *Neszveda István* 172 frt 20 kr., Lázár István 168 frt 71 kr., id. Szekeres István 168 frt 24 kr., Péts Sándor 167 frt 66 kr., Ursziny Arnold 166 frt, Vörös Károly 164 frt 70 kr., Gyürky Károly 164 frt 65 kr., felvárosi telkes gazdák 162 frt 81 kr. Velzer Kálmán 162 frt 56 kr., Glázel Jakab 161 frt 24 kr., *Kandu István* 160 frt 84 kr., Saxlehner András 158 frt 59 kr., dr. Steiner Márton 157 frt 24 kr., Kemény Gusztáv 157 frt 8 kr., felvárosi zsellérek 155 frt 64 kr., Docskál Venczel 155 frt 60 kr., özv. Millmann Jánosné 155 frt 49 kr., Reizmann Ignácz 151 frt 81 krral. — A virilisták eme jegyzékébe, adó-alapon ezen *uj képviselők* lettek felvéve: az osztrák-állám-vasút-társaság, Szentkirályi Albert, Bencze György, özv. Strőszner Györgyné, özv. Pauer Mihályné, *Neszveda István*, Ursziny Arnold, Vörös Károly, Saxlehner András, dr. Steiner Márton, a felvárosi zsellérek s Docskál Venczel.

A virilisták névsorából kimaradtak ezen képviselők: Uhlig Ede, *Tanács János*, Ernyei János, *Poroszkay Péter*, Intzédy Soma, Szalay Endre, Steiner Ignácz, Rosenberg I. L., dr. Kiss József, özv. Hirschfeld Lipótné, Almási János, Vadkerti Mihály, ifj. Csereklye János, Dach és Hirschfeld czég, a görög egyház és Csiszár János. — *Lejárt pedig a következő, választás alá esett képviselők mandatuma:* Az I-ső kerületben: *Csávolszky József*, *Máté József*, Millmann Géza, Haidfeld Alajos, Kresák Ferencz, Prokop Károly, id. Korpás Pál, B. Kovács István, ifj. Madár János és Faicsik Mihály. — A *II-ik kerületben:* Kalencsik István, Vitt Manó, dr. Miltényi Gyula, Mandics János, Fekete Károly, Lencsó Sándor, Haffner Ferencz, Olgyai János, Udvardy Mihály és Fridrich Alajos. — A *III-ik kerületben:* dr. Freysinger Lajos, Bajan János, ifj. Szekeres István, B. Bor Ferencz, Sóti Kurdi János, Rassovszky Márton, Alsó Kurdi János, Gerzselyi Vilmos, Kocsis Sándor és M. Torday Lajos.

Vácz városa az 1888. évet nem számitva, még 1889—1892-ig a jelen 40%-os pótadó fentartása mellett, minden évben 15,000 frtot áldozhat utczái rendezésére. Ez négy éven át kerek 60,000 frt s ezen 4 évet jól felhasználva, épen elég arra, hogy a város képe megujittassék. Ennek kövezendő vonalai első sorban a következők: 1. A Fő-utcza a kőkaputól le a Szén-utczáig, hol a makadamozott út kezdődik, 1524; — 2. A Káptalan-utcza, a Vásár-utcza sarkától a Csillagig 268; — 3. A Sáros-utcza 168; — 4. A Szél-utcza 183; — 5. A Fő-térnek a Vásár-utcza sarkától a „Szarvas"-ig terjedő útvonala 202; — 6. A Vásár-utczától a Hid-utczáig terjedő útvonal 92; — 7. A Csillag-utcza 173, összesen 2610 folyó méter. — Erre csak egy 5 méter széles utat vezetve, kell 25 koczkakövet egy négyszög méterre véve, mintegy 330,000; mi ezrét a város által elért legolcsóbb árban 12 frttal számitva, 39,600 frtba kerül, és igy tovább. (V. ö. a „*Váczi Közlöny*" 1888. 28. számát.)

Vácz, mint rendezett tanácscsal biró város az 1871. évi XVIII. t.-cz. értelmében, s a törvény korlátai között önállóan intézi saját belügyeit, végrehajtja a törvénynek és törvényhatóságnak az állami és tövényhatósági közigazgatásra vonatkozó rendeleteit, s gyakorolja mindazon jogoakt és teljesiti mindazon kötelességeket, melyek a rendezett tanácsú városokat törvény szerint megilletik. (1871. évi XVIII. tvczkk 2. §.) A szabályrendelet kelt Váczon 1873. évi máj. 11-én tartott közgyülésben. Aláirták: *Réty Ignácz* plgrmstr s *Regele Károly* jegyző. Jóváhagyatott Pestmegye 1874. jun. 11-ki ülésén. Jegyzette Ilkey Sándor s. k., jegyző. — Ezen szabályrendelet szerint A) *a tisztviselök fizetése*, és pedig a plgrmstr kap 1500; a rendőrkapitány 1000, két tanácsnok 1000—1000; jegyző 800; tiszti ügyész 500; adó- és közpénztárnok 800; ellenőr 600; közgyám 800; a mérnök egyszesmind számvevő 1000; főorvos 200; alorvos 100 frtokat. A jegyzőnek földhasználata is van. — B) *Kezelö és segédszemélyzet:* 2 rendőrbiztos à 500 frt, összesen 1000 frt (a szállásbiztosnak lakás természetben); 4 irnok à 400 frt = 1600 frt; 4 szülésznő à 10 frt = 40 frt. — C) *Szolga- és közbiztonsági személyzet:* 4 negyedmester à 240 frt összesen 960 frt; ruha-illetményekre à 40 frt = 160 frt; 2 hivatalszolga à 240 frt = 480 frt; ruhailletményeikre à 50 frt = 100 frt; 12 gyalogrendőr à 240 frt = 2880 frt; ruhailletményeikre à 40 frt = 480 frt; felszereléseikre à 20 frt = 240 frt; 2 lovas-rendőr fizetése, ruházata, felszerelése, lótartása kerül a városnak 1100 ftjába. — *Kiküldetések alkalmával* a tisztviselőknek, segéd- és kezelő személyzetnek, az uti költségen kivül, mely gőzhajón I., gőzkocsin II. hely után számittatik, napi dij, a szolgaszemélyzetnek pedig élelmezési dij jár, ez utóbbiak költségei a III. hely után számitvák. — *Előfogat* a város részéről természetben állittatik elő. — A plgrmstrnek napi dija 4, a tisztviselőknek 3, a segéd- és kezelő-személyzetnek 2, a szolgaszemélyzet élelmezési dija 1 frtban állapittatik meg. — (V. ö.

„*Váczvidéki Lap*“-ot 1874. 26. sz. — „*Váczi Közlöny*“-t 1885. 34. — 1887. 51. — 1888. 1. — „*Váczi Hirlap*“-ot 1888. 23. sz.)

Az 1885. évi országos kiállitás megnyilta óta hazánkat a külföld már számos megtiszteltetésben részesité, s ezek közt a *francziák látogatása volt a legmegtisztelőbb.* A főváros fényes fogadtatásban részesité a kedves vendégeket, mihez egy részben Vácz is hozzájárult. *Dr. Freysinger Lajos, ifj. Varázséji Gusztáv, Krenedits Ödön, Bakk Domonkos, dr. Csányi János* s *Rassovszky Márton* mozgalmat inditottak meg az átutazó franczia vendégek fogadtatása érdekében s 1885. évi aug. 9-én, vasárnap reggeli 8 órakor a Dunán érkező francziákat meglepő fogadtatásban részesiték. A fogadtatás igy folyt le: Amint a hajó a verőczei kanyarulatnál feltünt, mozsárlövések adták tudtul a közönségnek a hajó érkeztét, mire csakhamar megtelt a Dunapart ezrekre menő üdvözlő közönséggel. A Regattisták csónakokra kelve a hajó elébe indultak. Amint annak kapitánya az első franczia nemzeti lobogós csónakot észrevevé, megállitá a hajót, mely lassan ereszkedett lefelé. Erre a csónakok egész raja fogta körül az „*Iris*“ hajót s a csónakokon levők, a partot elfoglaló ezernyi néptömeg lelkes éljenzései, mozsár-dörgések, s a felzászlózott dereglyén levő *Marczi* bandájának zenéje mellett, felszálltak a hajóra. A váczіak nevében *Bakk D.* fegyházi tanitó ezen üdvözlő beszédet intézte francziául a vendégekhez:

„Uraim! Bocsássanak meg, hogy itt vagyunk a szabad Dunán, mely „*Európa üteré*“-nek neveztetik. Igen uraim, kijöttünk városunkból, hogy Önöket üdvözöljük, nem csupán azért, mert Önök a világ legelső lángeszű és tudományos férfiait egyesitik magokban, hanem inkább azért, mert Önök „*francziák*“, és a magyar sziv soha sem szünt meg és nem is fog soha megszünni lelkesedni a francziákért és a nagy franczia nemzetért. Éljen Francziaország! Éljen a szabadság, egyenlőség és testvériség! Éljen!“ — A francziák kitörő lelkesedéssel fogadták a rövid beszédet, s az „Éljen Magyarország!“ kiáltások véget nem akartak érni. A felhangzó éljenzések után *Krenedits Ödön* hajós kapitány egy remek virágcsokrot nyujtott át a világhirű *Lesseps*-nek, a francziák vezetőjének. A csokron nemzeti szalag függött e felitattal: „*Vive la France!* — Vácz; le 9-ème Août 1885.“ (Éljen Francziaország! Vácz 1885. aug. 9.) — Az üdvözlő beszédre *Lesseps* meghatva s a csokrot kebléhez szoritva, ezeket válaszolta nemzeti nyelvén: „Mindig szerettük Magyarországot és most, hogy megláttuk, kedves emlékét visszük el e szives fogadásnak. Forró óhajunk, hogy szivben, lélekben egyek legyünk. Szerettük Magyarországot már akkor, mielőtt még láttuk; kétszeresen és százszorosan fogjuk most szeretni, miután a derék magyar nemzettel megismerkedtünk. E kézszoritással, mint a társaság legidősbje, mindnyájunk nevében ujra megköszönve a szives fogadtatást, kiáltom: Éljen Magyarország!“

Lelkes éljenzés riadt fel és „*Vive la Hongrie!*“-val feleltek e

váratlan meleg fogadásra francziáink, elkapkodva a vácziak által hozott franczia s magyar szövegü ily tartalmú jegyeket: „Tisztelet a tudomány és lángész képviselőinek a nagy Franczia országból szeretett hazánkban. Éljen Franczia ország!“ „Éljen a Szabadság, Egyenlőség, Testvériség! Vácz, 1885. aug. 9. A váczi polgárok.“ — A vácziak küldöttsége ezután visszavonult a csónakokra s mig a felzászlózott dereglyén elhelyezett banda a *Marseilleset* és a *Rákóczit* húzta a parton állók éljenzései s mozsárdörgések közt tovahajóztak a francziák a főváros felé. A váczi küldöttség közől a hajón maradtak *Bakk Domonkos* és *Boross (Weiner) Samu*. A francziák viszonozni akarván a vácziak figyelmét, *Coppée* egy iv papirosra ezen köszönő sorokat irta uemzete nyelvén: „*Szives köszönet Vácz polgárainak és Bakk Domonkosnak, ékesszóló tolmácsuknak.*“ Ezt aztán valamennyi franczia vendég aláirta, és átadta a váczi küldötteknek, kik hálás köszönettel fogadták és kijelentették, hogy diszes keretbe foglalva a városházán fogják elhelyezni. Ez emlékiratról autografiák készittettek, melyek a tüzkárosultak részére értékesittettek. Hogy mily kedvező és maradandó benyomást tett a francziákra a vácziak fogadtatása, kitünik abból, hogy *Lesseps* Budapesten a fogadó üdvözlő beszédre adott válaszában a „*váczi csokrot*“ tartva kezében, ezeket mondta: „*Ma reggel Magyarország és Franczia ország testvériesülésének jelvényét nyujtották át nekünk, barátsággal, szeretettel fogadtuk, mit mi viszont mélyen érezünk.*“ — (V. ö. a „*Váczi Közlöny*“-t 1885. 33. sz. és a 37. számot, melyben a 31 franczia vendégnek autographiái láthatók.

1885. aug. 26-kán este a debreczeni kirándulókkal viszszaérkező regattistákat azon hirrel lepték meg, hogy *3 angol turista* van a „*Csillag*“ vendéglőben, kik Oxfordból jöttek a budapesti kiállitást megtekinteni. A regattisták azonnal a „Csillag“-ba siettek s vendégeikül üdvözölték az angolokat. Később a Velzer-kávéházban Marczi zenéjével mulattatták őket, bemutatva nekik a „*czimbalom*“ hangszerünket is. Marczinak oly jó kedve kerekedett, hogy angolok előtt játszott, hogy hegedűjén 3 húrt elvágott s egy húron játszott szebbnél szebb s elragadóbb nótákat. Angolaink *(A. J. Peterson, A. du Bois Reymond* s *Charles Cannan)* jól érezték magukat a köréjük csoportosuló vácziak közt s a rájok mondott toasztokra, melyeket *Bakk Domonkos* tolmácsolt nekik angolul, — egyikök, *Bois du Reymond*, ki Berlinben tanult, német nyelven válaszolt, éltetve a vácziakat és a czigányokat. — Éjfél után 3 óra volt, midőn angol vendégeink csónakjukra ültek s eltávoztak Budapest felé. Váczi regattistáink közül *ifj. Varázséji Gusztáv, Krenedics Ödön, Hanusz Béla, Scherer István* s *Bakk Domonkos* elkisérték őket *Gödig*, hol aztán az angolok megtürödvén a Duna közepén a hajnali kellő hidegségü vizben, érzékenyen elbúcsúztak a vácziaktól. Ők Oxfordból vasúton jöttek Ulmig, innen saját csónakjukon Pestig; honnét a kiállitás megtekintése után ismét vonaton mentek Prágába s onnan az Elbán Hamburgig ismét

csónakon, innét aztán a csatornán keresztül mentek Dowerbe s onnan Oxfordba.

Mintegy 400 jó, igaz magyar indult útnak az alföld hires magyar városából, Debreczenből, hogy az országos kiállitásban magyar iparunk fejlődéséről tudomást szerezzenek. Eltelve a főváros és kiállitás szépségeivel, az utasok közül mintegy 200-an a visegrádi hires várromok megtekintését vették tervbe s 1885. aug. 26-án reggeli 8 órakor útnak is indultak az „*Albrecht*“ nevü gőzösön. Vácz polgármesterét táviratilag megkeresték a kirándulók az iránt, hogy a város területén részökre kalauzról gondoskodjék; a plgmstr *ifj. Varázséji Gusztávot* bizta meg a kirándulók fogadása és kalauzolásával. A lobogókkal feldiszitett hajó 10 óra felé tünt fel a láthatáron s Váczra érvén, ünnepélyesen fogadtattak a kirándulók s a városban minden nevezetességet megtekintettek s aztán a hajóra szálltak. Velök utaztak el Visegrádra: *ifj. Varázséji G., dr. Freysinger Lajos, dr. Csányi János* s *Bősz Emil* papnöveldei tanfelügyelő (debreczeni születésü). A „*Debreczeni Hirlap*“ aug. 28. számában terjedelmesen leirva van a kirándulás s a legnagyobb elismeréssel nyilatkozik a vácziakról s forró köszönetet mond a fenti vezetőknek, továbbá *Dobó István* gőzhajózási ügynök s *Vörös Ferencz* tanitó uraknak a szives kalauzolásért, ugyszintén a regattistáknak, kik érettük azt az áldozatot megtették, hogy Visegrádig felcsónakáztak, t. i. *Krenedits Ödön, Hoffmann Gyula, Millmann Géza* és *Hanusz Béla*. (V. ö. „*Váczi Közlöny*“-t 1885. 35. sz.)

A város csendjét *1888. jun. 3-án* szokatlan élénkség váltotta fel. Ugyanis a főváros iparosaiból álló mintegy 120 tagú társaság rándult fel Váczra, mely kellemes szórakozás között késő estig maradt itten. A vendégek *Ráth Károly* vezetése alatt 7 óra 43 perczkor érkeztek Váczra s az indóháznál *Gajáry Géza* üdvözölte őket. (Ld. a „*Váczi Közlönyt,*“ 1888. 24. sz., hol az egész fogadtatás s itteni időzés szépen leirva fordul elő.)

Eszerint hát Vácz többször örvendett egyesek és egész testületek látogatásainak, melyeket mindig kitüntetőleg fogadott, úgy, hogy a szives fogadtatásra mindig örömest emlékeznek visssza.

Felhozzuk e helyen *a váczi hires zenészeket* is, a kik zeneművészetökkel e nemes város jó hirnevét csak emelték. Ilyenek voltak: *a) Bumi (Csámpa) Ferencz*, a ki ugy 1820-ki év körül halt meg öreg korban. Végtisztességére az egész csizmadia-czéh megjelent, melynek tagjait az u. n. „*farsangi lakozások*“ alkalmával mintegy 20 éven mulattatta zenéjével. Rokonai még vannak Váczon maig is. Egy fia Radits bandájának tagja volt. — *b)* Emlitendő *Csicsó Ferencz*, ki bandájával járt a külföldön is és meghalt 76 év előtt. — *c) Bodor Antal* társaival járt hazánkban s Erdélyben. Segédprimása volt: *Pozsár János*. Meghalt 63 év előtt. — *d) Pozsár Mihály*, Szabolcs és Bihar vgyék conventiós zenésze volt s Püspök-Ladányban tartózkodott a forradalom bevégzése után. A Margitszigeten 7 évig zenélgetett ban-

dájával a ladiktársaságnak, melynek vezérei *gr. Széchényi Ödön* és *gr. Batthányi Ödön* voltak. A rákospalotai erdőben, egy itteni kávéházban, 14-ed magával 13 évig működött mint primás. Az ő tanitványai voltak: *Banda Márton* s *Fenka Pista* is. Az egykor oly kedvelt zenész most már élte 80. éve felé közeleg s viseli a szegénység súlyos terhét! — *e) Radits Mihály*, a ki Váczon született és egy hoszszú évsoron át tündöklött szülővárosában s Budapesten a zenészet terén. Meghalt 1888. évi junius-hóban Budapesten élete 77. évében, a Ferencz-városban, hol mindvégig a zenével kereste kenyerét. — *f) Rácz Pál* született Nagy-Géczen Nógrádmegyében; Váczon töltött 15 évet. Innét járt zenélni Pestre és a külföldre is; a lombardvelenczei királyságban egy osztrák-magyar ezred zenekarának főnöke is volt néhány évig és értelmes zeneművész. Meghalt 1886. febr. 2-án Budapesten, élete 75-dik évében. E szerény sorok irója inditványára az illető bizottsági ülésen a nagyobb czigány-utcza az alvároson őróla „*Rácz Pali-utcza*“ nevet nyert. — *g) Banda Márton* született Váczon 1847. okt. 23-án; ennek édesanyai nagyatyja, *Balás János* volt, a ki a hires *Bihari* zenésznek segédprimása volt, a volt sz.-Miklós-templomban esküdött nejével házassági hűséget s 95 éves korában halt el, midőn fogai még mind épek voltak. Rá egy évre öreganyja is 90. évében múlt ki az életből. *Banda Mártont Rácz Pali nevelte Váczon* kis gyermek-korától egész élte 28-dik éveig, amidőn megnősült. Rácz Pali bandájában bejárta Pétervár, Varsó, Lemberg, Krakó stb. városokat; saját bandájával megfordult 1887. aug. 17-én a váczi 26 tüzoltó mulattatása végett Fiumében, és Budapesten is gyakorta aratgat tapsokat. Szülővárosában igen kedvelt zenész s közönségesen csak ugy emlitik, hogy „*a mi Marczink.*“ Volt neki egy szintén jeles zenész öcse is. Nem hagyhatjuk itt említés nélkül a hires *Fenka Pista* és *Pozsár Tóni* zenészeket sem, a kik Váczon és a fővárosban is szintén kedvelt zenészekül ismertetnek.

Lássuk már itt a *temetőket* is. A középvárosi temetőben van a város legelőkelőbbjeinek nyughelye; de a legnevezetesebb sirokat az alsó temetőben találjuk. E temető alatt ott van a nagyhid s rajta nehány szentnek régi kőszobra, kiknek tagjait is bénákká és csonkákká tette az u. n. váczi csata és az idő; mintha kérnék az irgalmat, hogy ha már oda állitotta őket egy század előtt egy kanonok *(Würth S. Ferencz de Ehrenfels)* bőkezü áldozata, ne hagyja őket oly könnyelmüen elpusztulni a hálátlan ivadék! Vácz ezen müemléke napról-napra pusztul. — Benn a temetőben van egy sir; a sok reménynyel kezdett, de be nem végzett élet határdombja. Ifju élet romja van eltemetve alatta (t. i. az *ifj. Varázséji Gusztávé).* — A másik sir is érdekes, a temető elején kissé balra létezik ez. Nem gyül meg rajta a kegyelet mécse, sötétben áll és magánosan. Nincs, ki rá emlékeznék. Kietlen életnek, szomorú végzetnek rideg emléke emelkedik rajta. Lakójának vagyongyüjtésben átkuporgott életét önkeze oltá ki. A dúsgazdagságban tantalusi kinokat állott ki, mert a szív

melege nélkül mit ér a vagyon, gazdagság és zsugoriság? Igy lőn a vége hasonló azéhoz, a ki vagyonát elpazarolva, rázza le magáról az élet terhét. *Hammernyik János* sirjáról van itt szó, a ki 66—70,000 frtnyi adományaért az akademiától sirkövet nyert, mely egy szerény fehér kőoszlop rövid fölirattal. — Az akadémia 1884. okt. 30. ülésén előfordult: „Az akademia egy korábbi határozata értelmében néhai *Hammernyik János* volt váczi polgár sirjára, — a ki az akademiának 14 drb első hazai takarékpénztári részvényt hagyományozott, — díszes siremléket készittetett s mivel ez az ekkori sir felett nem volt elhelyezhető, az igazgató-tanács elhatározta a hagyományozó tetemeinek egy uj, megfelelő sirba való áthelyezését, s erre, valamint a sir további jó karban tartására a költségeket megszavazta.“

Mily ellentét ezzel az a főpap, kinek hamvait takarja az a gothikus sirkápolna, melynek oltárán ott van Jézus szive és e szobor ezuttal valóban egy nemes sziv hamva fölött inti a szeretet törvényére a hivőt. E boldogult főpap *(Virter Bertalan* cz. püspök és kanonok) megmutatta, hogy megfér együtt a szeretet és takarékosság. — A temető közepén egy magas obeliszk hazafias versekkel őrzi *Vácz egykori vezérférfia és követe nevét.* Ez a sir is setét! Vácz ugy látszik gyorsan felejt! Csak keveseknek jut eszébe e derék férfiú emléke, ki becsülettel futotta meg pályáját a közjó érdekében. Mily lelkesedéssel hozdozta egykor vállán a közvélemény. Ő volt tán az egyetlen polgár, a kit Vácz bizalma köréből felemelni tudott s ma sirján és tettein szövi legsürübb hálóját a feledés! — E temetőben van egy történeti nevű sir is. *Götz Krisztiáné,* a váczi csatában elesett osztrák tábornoké, kit a magyarok hadi pompával temettek el s holtteste itt maradt egy fényes márványlap alatt a magyar földben, melynek szabadsága ellen harczolt. Sirját nem őrzi a rokonszenv kegyelete, de neve fönmarad mindaddig, mig olvassák a magyar dicsőség történetét, melynek egyik legfényesebb lapját irta meg Vácz alatt a honvédek kardja. — És e sirhoz közel lenn a temető lankájának cserjéi között, *ott van egy durva kőoszlop alatt a honvédek közös sirja s túl rajta az országúton a váczi csaták emlékét hirdető magas vasobeliszk.* E három emlék által határolt háromszög olyan, mint a mágusok bűköre, melyben megelevenednek a holtak s a multak szelleme szól hozzánk földöntúli hangokon . . . Átalában véve elmondhatjuk itt, hogy az iskolaszék két kitünő tagja: *Sipos István* és *Vörös Mátyás* urak a váczi római kath. 3 temetőnek szépen gondját viselik, jó karban tartják és diszitik azokat. (V. ö. a „*Váczi Hirlap*“-ot 1887. nov. 19. sz.)

Pótlékul megemlitjük e helyen, miszerint jeles könyvnyüjteménynyel birnak még Váczon: *Vincze János* 1653 kötettel, *dr. Freysinger Lajos* 1546-tal, *dr. Kiss József* és *Csávolszky József*, a kiknek szintén becses gyüjteményök van. Gyüjtők voltak még *dr. Kovách Pál* és *Markovics Lázár* kanonokok és egy-két ittlakó irónő (V. ö. „*Váczi Közlöny*“-t 1887. áprilhó 15. sz.)

Záradékul még felhozzuk, miszerint a *váczi takarékpénztár választmánya* 1884. febr. 10-én tartott közgyülésén *egy városunkban létesitendő árvaház alapja javára* 100 frtot szavazott meg, mely alapot a takarékpénztár maga kezeli s évenkint növelni fogja kissebb-nagyobb összeggel. Maga ezen tett hangosan dicséri a nemeskeblü választmányt, mely ezzel a kezdeményezés terére lépett. Bár ez a szép példa számos követőkre találna! Valóban „*egy árvaintézet*“ nagyon szükséges volna Váczon és vidékén is!

5. §. Vácz városának nevezetesebb történetirói.

Nem lesz érdektelen itt egy pillantást vetni azon tudósokra, a kik Vácz dicső multja felett elmerengve tollal, de még inkább lelkük hevével, oda hatni törekedtek, hogy a mai nemzedék az ősök példáin épülve, saját cselekvésök zsinórmértékeül, az ő követésre méltó példáikat fogadják el.

a) A tudós piarista *Desericzky Incze* volt ezek közt a legrégibb; a kinek ősei egy nyitramegyei községből származtak; ő maga 1702-ben üdvözölte először a napot. Tanár volt a győri egyházmegyei papnöveldében. Desericzky csak ugy került oda, mint például *Révay* is, a kit hivatása vezérelt az egyik győri tanszékre. Irónkat a mult század 40-es éveinek elején Rómában találjuk, ahol, mint assistens, a szerzet vezérfője mellett működött, s itt irta és adta ki ezen jeles művét: „*Pro cultu literarum in Hungaria*“ 1743-ban, a mely mű ma hazánk nagy könyvtáraiban is ritkaságok közé tartozik. — Desericzky a nagy világvárosban XIV. Benedek pápának annyira kedvencze és meghitt embere volt, hogy bizonyos diplomatiai küldetésben őt érte a szerencse, hogy a pápa nevében a moldvai vajdánál *Maurokordato Szilárdnál* járjon. — Buvárlatai a római könyvtárakban jelentékenyek s a magyar hirnévre és tudományosságra dicsők voltak. Igy gyüjtötte a magyarok eredetére vonatkozó monumentalis műve számára az adatokat, a melyeket aztán honába viszszatérvén, sajtó alá bocsátott s öt kötetben előbb Budán, majd Pesten az 1748—1760. évekre terjedő időközben e czim alatt adta ki: „*De initiis ac maioribus Hungarorum Commentaria.*“

Desericzky ez idő alatt a váczi kegyesrendi ház rectora volt (Ld. művünk VIII. kötetét a 128—129. lapokon) s mint ilyen irta meg s hagyta hátra kéziratban a „*Historia Episcopatus et Civitatis Vaciensis*“ czimü munkát. A helyi kegyesrendieknek a spinyéri hegyen fekvő présháza volt azon hajlék, ahol Desericzky a muzsáknak élt; gondolatait rendezte s midőn a munkában elfáradt, ha ugyan az ilyen férfiú elfáradni tudna, hát a vidék fenséges panorámájában gyönyörködött. A váczi egyházmegyének általa irt történetét a szerzőnek 1765-ben bekövetkezett halála után *Cettó Benedek* nevü rendtársa adta ki. — A „*Complementum Historiae Vaciensis Episcopatus*“ czimü művet, mely a váczi egyházmegye püspökeinek életrajzait

tartalmazza az első főpásztortól egész *Migazzi* bibornok, bécsi érsek s a váczi egyházmegye admtraig, a ki midőn 1763-ban Váczra lejött, Desericzky ezen Complementumot neki bemutatta, mely a Váczról irott munkája végén látható. — Ugyancsak Cettó folytatta ama történeti vitát is, amelyet *Desericzky* ellen *Pray* kezdett meg; — hogy minő szerencsével, annak elmondása ide nem tartozik.

b) Desericzky leghivatottabb követője *Róka Ker. János*, tudós iró és kanonok. Róka-családot *Fényes Elek* gömörmegyeinek mondja; kellett azonban e néven egy családnak a Dunán túl is lenni, mert a mi Rókánk 1726-ban Győrött született s a jelen században is élt egy *Róka Imre* nevü szombathelyi kanonok, a ki szintén irodalmi érdemei által szerzett dicsőséget a magyar literaturában. *Róka Ker. János* tanulmányai végeztével Jézustársaságába lépett; de hogy ebben sokáig nem maradt, mutatja az, hogy jogot tanult s még elég fiatalon került Bécsbe auditornak, a Mária Teréz által felállitott testőrséghez; ahol mint hadbiró nem sokáig működhetett, mert magát a theologiára iratta be s mint ilyen hittudorrá avattatott aztán. Alkalmazást a váczi egyházmegyében kapott: sz. széki jegyző lett, később pedig tiszteletbeli kanonok. Aligha tévedünk, midőn azt állitjuk, hogy Rókára a *Biró Márton* veszprémi püspök irodalmi munkássága hatott s „*Enchiridion de fide, haeresiarchis etc.*“ czimü, 1750-ben kiadott müve birt döntő s elhatározó befolyással. E munka fölött a „*Leipziger Gelehrten-Zeitung*“ egy kiváló birálatot közölt. Fölötte érdekes volna tudni azon összeköttetést is, a melylyel Róka a *gr. Migazzi Kristóf* bibornok-érsek és váczi püspökhez, vagy udvarához állott. Rókát Váczról Pozsonyba szólitotta a tanügy; jelesül ő volt kiszemelve a koronázó város elemi iskolái főigazgatójává, mely állást tényleg csakugyan el is foglalta s ahol őt *Ehrenfels Pál* pozsonyi kanonok váltotta fel, kit a királynő már az összes Magyarország elemiskolái főtanfelügyelőjévé nevezett ki.

Rókának irodalmi munkássága pozsonyi tartózkodására esik; legalább itt nyomatta ki első nagyobb önálló munkáját *Gizella* magyar királyné temetkezési helyéről: *Passau*-ról; a mely könyvében Pray ellen védekezett. Szerzőnk ekkor 48 éves volt s a következő 13 év lefolyása alatt ugyanennyi művet adott ki, természetesen olyanokat, melyek kéziratai már vagy előbb készen voltak, vagy legalább azon adatok voltak bennök összehordva, melyekből aztán a könyvek szövegét levezette s kritikailag leszármaztatta. Miután Róka müvei ritkák s egy-kettőt kivéve, a tudósok előtt is ismeretlenek, szükségesnek tartottam azok czimeit itt közzétenni: „*Protectus adversus Prayanas infestationes piisimae Protoreginae Hungariae Giselae Passaviensis tumulus*,“ mely 1774-nen negyedrétben jelent meg s ezt oly 5 munkája követett, a melyek Pozsonyban s oly másik 5, melyek Bécsben hagyták el a nyomdát. És pedig Pozsonyban jelentek meg ezek: „*Vita Ignatii Koller de Nagy-Mánya Episcopi Veszprim.*“ (1775.) melyet a következő évben 8-rétben német nyelven is kiadott. Ugyanitt

nyomtatták: „*Passavia, vindicatus et animadversionibus illustratus piisimae protoreginae Hungariae Gyselae tumulus*“ (1776), melylyel az általa két évvel előbb szellőztetett kérdést latin nyelven, majd 1779-ben németül oldotta meg. Erre következett az „*Alt und Neu-Waitzen*“ 1777-ben, mely *Kassán* is megjelent, *rézre metszett képekkel*, és pedig a 4-drétű mű czimlapja előtt van a váczi székesegyház jó nagy látképe, az első lapon a városé a török-világ előtt s a 35-diken a város kinézése a török-uralom utáni időkben, amint már helyreállittatott. — Végre pedig a „*Vitae Veszprimiensium Praesulum ab anno 1009—1764*,“ Biró Márton arczképével, 8-dr., az 1779. évben kinyomva.

Bécsben adta ki a következő ötöt: 1. „*Idea methodi erudiendi inventutem in scholis trivialibus iussu Aug. M. Theresiae terris suis haereditariis praescripta Lingua latina*,“ 1775. — 2. „*Methodus catechisandi*,“ 1786. — 3. Az a mű, a melyről föntebb is szóltunk, t. i. „*Das Leben der Seligen Gisela, ersten ungarischen Königin*,“ 1779. — — 4. „*Janni Arrabonensis Dissertatio de Jaurino*,“ 1782. — 5. „*Janni Arrabonensis Nox attica*,“ u. a. évből. — Hazánk fővárosában két művét rendezte sajtó alá, ugy látszik, már akkor, midőn Pozsonyból eltávozván, *váczi kanonokká* léptették elő. Ugyanis 1785-ben Budán nyomatta ki a „*Kriegs- und Friedensgeschichte zwischen der Krone Hungarn- und der Ottomanischen Pforte seit dem Jahre 1526.*“ (*Révai Leó* bpesti ódondász e mű szerzőjét legujabb jegyzékében „*Rocká*“-nak irja!) — Majd ismét 2 évre rá Landerernél Pesten „*Das Vaterunser ausgelegt*“ czimüt 1787-ben. — Állitják, hogy Rókának egypár alkalmi latin és magyar munkája is maradt fön. Talán egykor ezekre rátalálni fog valaki az egyházi férfiak közől. — Róka 64 éves korában hunyt el; de hogy hol, nem mondhatjuk meg, minthogy ő élte alkonyán *valóságos diakovári kanonok* is volt.

c) Bemutatjuk itt *Vitali Iványt* is, mint Vácz egyik jelentékeny egyedirójat. Ő egy Milánóból származott osztrák csász. kapitány fia volt s 1781. okt. 27-én született *Brassóban*. A gyermeket atyja, hazafias neveltetés szempontjából, őseinek fészkébe, Milánóba, küldötte, hol a tudományok első elemeit a *Brera*-féle hires akadémián sajátitotta el s itt a többi közt *Parini* apátot is tanárai között emlegetik, mint a kinek lelkes magyarázatai maradandó nyomokat gyakoroltak Vitali egész életpályájára. Tanulmányait 18 éves korában elvégezvén, az akkor beállott kormányválság következtén államszolgálatba lépett s férfi-korából mintegy negyedszázad telt el anélkül, hogy tudnánk: hol járt, mit tett, mikép gondolkozott, mily eredményeket ért el működésével? A folyó század 30-as éveiben Vitalit Lembergben találjuk, ahol a csász. katonaságnál élelmezési biztosul szerepelt s anyanyelvét: az olaszt, a némettel cserélte föl, melyet már ifjukorában tökéletesen elsajátitott s azon ép oly kifogástalanul irt és beszélt, mintha az anyatejjel szivta volna be. Olasz nyelven már korábban is irt apróbb költeményeket, pásztorverseket stb., és

pedig abban az eredeti tájszólásban, a mely azon időtájban a felső-olaszországi költészetben divatozott. Olaszra leforditotta többek közt *Haouvald*-nak „*A kép*“ czimü drámáját, *Rabener*-nek „*Az igazság vértanuját*,“ a *Wieland* „*Arany tükréből*“ a „*Bölcs Psamnis köztársaságát*;“ hogy ezekből mi jelent meg nyomtatásban s hol adták ki? a forrás, honnan ezen adatok meritvék, nem tudja. (V. ö. *Wurzbach*: „Biogr. Lex. Bécs, 1885. LI. köt. 73. l.)

Midőn *Vitali* később a monarchia más tartományaiba került, kizárólag német nyelven irt. A legelső kisérletet ezen a nyelven még 1818-ban tette, midőn t. i. *Pindemonté*-nak „*A kanadai gyarmatosok*“ czimü munkáját forditotta le, mely Bécsben látott napvilágot, ahol *Gerold* valami zsebkönyv számára már előbb, 1812-, vagy 1813-ban „*A házibarát*“ czimü dolgozatát nyomatta ki, mely a szépnemnek volt ajánlva; honnan feltehető, hogy 30—32 éves korában Vitali nőtlen lehetett. Irónk ezen művei föltalálhatók a könyvészeti jegyzékekben; ő azonban többet is irt, a melyeknek pontosabb meghatározása itt feladatunkon kivül esik. Irt egy „*Olvasókönyvet az ifjuság számára*“ német nyelven, mely a 30-as évek elején Kassán jelent meg s a magyar nemzeti muzeum könyvtárában megvan. Másik két munkája: „*A nap szakai*“ és „*Vácz város története*“, mely utóbbi, ugy tudjuk, kéziratban maradt, és csak az 1827. évi „*Iris*“ nevü folyóirat hozott egy figyelmet érdemlő mutatványt belőle ily czim alatt: „*Vom Ursprung der Stadt Waitzen in Ungarn und von Herleitung ihres Namens*“. (Iris 1827. Nro 40—41.) — Vitali sokáig lakott Váczon, s nemcsak itt, hanem mindenütt, ahol megfordult, történelmi és topographiai tanulmányokat tett. Igy Ujvidéken, Sümegen, Budán, Esztergomban, Visegrádon stb.

Előhaladottabb korában, midőn hivatalos elfoglaltsága, szorgalmas kutatásai elé akadályokat gördített, nagyobb műveit nem nyomatta ki, hanem csak a különféle folyóiratok és zsebkönyvek számára küldözgetett czikkeket; igy a hazai „*Iris*“ és a Lembergben megjelenő „*Mnemosyne*“ czimü ujságokba. Ő nemcsak verseket, elbeszéléseket és novellákat irt, hanem statisztikai és mezőgazdasági dolgozatokat is; de sőt „*Brennus*“ czimü melodrámájával nem közönséges sikert aratott, amennyiben a vidéki szinpadokon sikerrel adták, valamint többi vigjátékai közül ezen négyet: „*A meglepetések*“; — „*Házasság a menekülésben*“; — „*A nap megszentelése*“; — „*Vinczellér Ferkó*“-t tetszés között adták. — Vitali a 40-es évek elején még élt; de azután a közélet teréről lassan-lassan letünt s munkáiról, irodalmi érdemeiről csupán néhány anthologia emlékezik meg a hála és kegyelet bizonyos nemeivel. A vácziakat különösen e városról irt monographiája érdekli, amely ki tudja hol hever? Fölötte kivánatosnak tartanók, ha a feledés homályából egy szerencsés kéz kiragadni tudná és igy az közkincsé válhatna! (V. ö. „*Váczi Közlöny*“-t, 1887. 21. és 22. és 1888. 3. sz., honnan *Findura* úr tolla után ezen 3 életrajzot meritettük.)

d) *Medgyesy Ev. János*, született *Palásti*-ban, Hontmegyében, 1795. évben, pappá szenteltetett 1818-ban. Az 1835. évi egyházmegyei Névtár szerint, ekkor már püspöki titkár és könyvtárnok, szépmüvészeti és bölcsészeti tudor, a pesti m. kir. tudomány-egyetem bölcsészeti karának bekebelezett tagja, sz. széki ülnök és tek. Nógrádmegyének táblabirája volt Érdemeinél fogva a váczi székesegyházi káptalanba emelte őt a fejedelmi kegy s ezen egyházi méltóságot 1837—1849. évig viselte. Meghalt ezen utóbbi évben élte 54-ik évében. — Bő tudományosságú egyházi férfiú volt, s *első, ki a váczi egyházmegye történelmi Névtárát az 1885. évre* classicus latinsággal megirta. Előadja ebben az I—LXXIV. stb. lapokon az egyházmegye, székesegyház, káptalan, apátságok, prépostságok, plébániák, kolostorok, intézetek stb. meg a város történetének főbb vonalait, ugy, hogy elmondhatni, miszerint *e mü igen nagy munkásság, kitartó szorgalom gyümölcseül tekintendő.* — A mű Pozsonyban nyomatott 1835-ben, czimlapján van a váczi székesegyháznak Pozsonyban *Farkas* által metszett igen jó, csinos kis képe diessugarakkal környezve és a czimlap előtt a város *Ortelius*-féle látképe e felirattal: „*Haec Vaciae Facies, cum caperetur erat.*“ — Ezen „*Historicus Schematismus*“ a történelmi búvárok előtt igen kedvelt s nagy becsben tartatik, lévén ma már igen ritka.

e) *Dr. Kovách Pál*, kinek életrajzát föntebb a „*Váczi Magyar Plutarch*“-ban terjedelmesen adtuk, szintén megirta latin nyelven Vácz város történetét is, mely mű halála után kéziratban maradván fön, az a püspöki könyvtárba került, ahol gondosan őriztetik. Mindezek kivétel nélkül, nem a mi zengzetes honi nyelvünkön hirdették Vácz régi, letünt dicsőségét; lássuk már azokat, kik e nemes város történetét *a hazai kedves nyelven* irták meg többé-kevésbbé hosszasabban! És ugyan:

f) *Gyurinka Antal*, született Váczon, 1824. április 17-én; alsóbb iskoláit Váczon és Selmeczen végezte s 1841-ben a váczi papnöveldébe fölvétetvén, az itt keletkezett önképző magyar-egyletnek mindvégig tevékeny tagja, könyvtárnoka és elnöke volt, s munkálataival két izben pályadijat nyert. 1847. jul. 19-én pappá szenteltetvén: Úri, Tápió-Bicske, Szentes, Félegyháza, Kecskemét, Czegléd faluk és városokban 12 évig mint káplán működött. 1859. évtől Nagy-Kőrösön plébános; 1864-től kerületi jegyző; 1873-tól a czeglédi kerület helyettes alesperese, 1884-ben pedig a kecskeméti kerület rendes esperesévé neveztetett ki. *Bogárföldi* álnév alatt is gazdagitotta a magyar irodalmat, hogy ennek mily tevékeny munkása volt, olvashatni Ferenczy és Danielik idézett művének II. köt. 99. lapján. Ezen jeles költő, történeti, egyházi és erkölcsi iró jó kútfők nyomán elkészité „*Vácz város története*“ czimű müvét, mely 1853-ban a *Vahot Imre* által szerkesztett „*Magyar- és Erdélyország képekben*“ czimű folyóirat I. füzetében jelent meg „*Vácz hajdan és most*“ czim alatt

képekkel. A „*Családi lapok*“-ban: „*Báthory Miklós*“ és „*Vácz városa*“ czimű történeti értekezéssel lépett fel.

g) *Findura Imre*, született Rima-Szombatban 1844. okt. 23-án. Iskoláit szülővárosában kezdette, majd Lőcsén, Váczon, Egerben és Esztergomban folytatta s a budapesti egyetemen befejezte; ahol 1865—1869. évek alatt jogot tanult s egyszersmind a *Gorove István* földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter által szervezett statisztikai tanfolyamot hallgatta, és a legelső volt, aki e tárgyból a vizsgálatot letette, és pedig „*dicséretes*“ eredménynyel. Néhai kedves tanárának, a kegyesrendi *Vass József*-nek és *Hunfalvy János*-nak ajánlatára, 1869-ben az országos statistikai hivatalban nyert alkalmazást, amelynek ezen idő szerint 25,000 kötetre menő könyvtárának 19 év óta könyvtárnoka. Az 1869. év őszén nősült először Váczon, ahol több ismeretes családokkal rokonságba lépett, s daczára, hogy nejét a következő év nyarán Budapesten a halál szeretö karjai közül kiragadta, Findura mindvégig hü maradt azon városhoz, ahol boldog gyermekkorát töltötte. — Az irodalommal egy negyedszázad óta foglalkozik. Legnagyobb befolyással voltak rá hazafias tanárai közül *Schirkhuber Móricz* és *Vass József* kegyesrendiek, *Szvorényi* zirczi-cisterci-rendi és a mostani pannonhalmi főapát *Vaszary Kolos* stb.

Mint jogász Budapesten, négy évig, ugy szólván a rajztanitásból élt, s mint statisztikus is visszatérni akart első szerelme tárgyához: a *képzőművészetekhez*, s 1872-ben egy római ösztöndij elnyeréséért folyamodott, a melyet leginkább azért nem nyerhetett el; mert minisztere *Szlávy József* nem volt hajlandó őt állásától felmenteni. — Legelőször 1863-ban az „*Esztergomi Ujság*“-ban lépett fel, ugyancsak itt jelent meg legelső önálló munkája is: „*Magyarország helyzete és nagysága sz. László korában*“ (Horák Egyed betüivel), melynek nyomtatási költségeit az esztergomi kaszino-egyesület fedezte, — Hirlapi czikkei egész legiókat képeznek. Irt különösen a „*Fővárosi Lapok*“-ba, a „*Kelet Népé*“-be, a „*Pesti Napló*“-ba, a „*Magyar Koroná*“-ba, az „*Egyetértés*“-be, „*Nemzet*“-be, „*Budapesti Hirlap*“-ba, „*Figyelő*“-be stb. Felolvasásokat tartott, melyek a „*Philologiai Közlöny*“-ben, az „*Ipartársulati Lapok*“-ban, a „*Kiállitási Lapok*“-ban, „*Földrajzi Közlöny*“-ben stb. jelentek meg, s a „*Rozsnyói Hiradó*“, meg a „*Gömör-Kishont*“-nak legrégibb munkatársai közt foglal helyet. — Önállóan megjelentek tőle továbbá: „*Magyarország vasúthálózata*“, kiadta *Eggenberger* egy térképpel; — „*Az országos m. kir. statisztikai hivatal könyvtárának és térképgyüjteményének czimjegyzéke*“, kiadta a stat. hivatal 1875-ben, s részt vett ezen hivatal kiadványainak szerkesztéseiben; és mint történelemirótól ugyanezen évben „*Vácz története rövid előadásban*“ 22 lapon jelent meg tőle Rimaszombatban *Rábely Miklós* betüivel. — Majd 1886-ban „*Vácz helyrajzi és statisztikai szempontból*“ czimü jeles, 22 oldalra terjedő dolgozatát olvasta fel ezen szerző a magyar földrajzi társaság ezen évi április-hó 15-én tartott ülésében. Megjelent mint külön lenyomat a „*Földrajzi Közlemények*“ XIV. kö-

tet X. füzetéből. Mindkét füzetet kútfőkül használtuk szerény művünk több helyein. Egyenesen ő tőle vettünk át több életrajzot, ezen művünk zárkötetében megjelenő „*Váczi Magyar Plutarch*"-unk részére. Irt több czikket a „*Váczi Közlöny*"-be, melyek érdeklődést keltettek. Ilyenek voltak: „*Peitler Antal József püspök római utazása*"; „*Frater Oswald*"; „*Vácz történetirói*"; „*Adatok Vitali életéhez*", stb. Szerény művünk megirásához többször kútfőket sziveskedett adni s jó tanácsokkal szolgálni, együtt beszélvén meg nem egyszer, hogy ezt meg azt is jó lenne még a munkába fölvenni. Miért a nagy tevékenységű iró, a honi irodalom ezen fáradhatlan munkása fogadja e helyen is legforróbb köszönetünket!

1876-ban szülővárosának multját mutatta be, bizalomgerjesztésül, hogy idővel róla egy nagyobb, tudományosabb művet adhasson ki, amelyen nagy szorgalommal dolgozik. A legujabban ugyanazon társulat márcz. 10-én tartott ülésén „*A Rima Völgye*" czimű, mintegy 32 lapnyi értekezést olvasott fel, mely külön lenyomatban ugyanazon „*Földrajzi Közlemények*" XV. kötetében látott világot. Vácz városának fejlődését s jövő felvirágzását hivebben Finduránál nem óhajtotta senki; ezt bizonyitják e nemes városra vonatkozó irodalmi dolgozatai, mint a melyek e város viszonyai fölötti szorgalmas tanulmányozásának gyümölcsei. — Findura hivatalos állásánál fogva számos hazai és külföldi kiváló egyénekkel élénk összeköttetést tart fön. Családja állandóan a paradicsom utezai kanonoki lak szomszédságában, saját házában lakik, mig ő, a derék tudós férfiú naponként reggel a gőzhajón rándulgat le Budapestre s d. u. 4 órakor ugyanazon haza. Midőn e sorokat irjuk, értesülünk tőle, hogy e héten megjelenik „*Fáy András élete*" czimű müve Budapesten. — Isten éltesse a fáradhatlan tudóst az irodalom gyarapitására, a hazának diszére s szeretett népes családja nagy örömére és javára az emberi kor legvégsőbb határáig! . . .

h) *Árvay József*, úgy látszik jegyző volt Verőczén s itt házat is birt. Utóbb Balassagyarmaton a vgynél jegyzősködött évekig, mig öregebb korában Váczra került és itt a Reismann-ház és járásbiróság közötti u. n. „*Lutris-ház*"-ban végezte be földi pályáját. Tanult férfiú volt s a többi között „*Vácz a mint van*" czim alatt 1846-ik évben az „*Életképek*"-ben igen jeles czikk jelent meg tőle.

i) *Karcsú A. Arzén*, született Vásárút nevű kis mezővárosban, Pozsony vgyben, 1827. máj. 9-én, ahonnan még kis gyermekkorában szülői Gúta mvárosába költöztek át Komárommegyébe, s ott járta ki az elemi iskolákát, bizonyos *Langenthal Ferencz* nevű tanitó keze alatt, aki neki később is jóakarója, igazi *mentora* maradt az odavaló *Reviczky Mihály* esperes-plébánossal. A 6 osztályú gymnasiumot Rév-Komáromban végezte 1839—1845-ig a sz. Benedek-rendü tanárok alatt; ezen utóbbi évben Gyöngyösön (Hevesmegyében) aug. hó elején sz. Ferencz szerzetének Üdvözitőnkről nevezett tartományába lépett, s szept. 10-én *Szécsényben* (Nógrádmegyében) a sz. rendbe

beöltözött; az ujonczi év letelte után a két bölcsészeti osztályt a rend szegedi kolostorában végezte kitünő eredménynyel, s aztán a sz. hittudományok tanulására Gyöngyösre küldetett növendéktársaival, s az itteni kolostor templomában 1849. máj. 28-án az ünepélyes rendi fogadalmakat letette. A sz. theologia 3. és 4. osztályai végzésére a kecskeméti kolostorba költözött át, s a sz. hittudományi III. osztály megkezdése előtt papszentelésre innét ő is Kalocsára küldetett (lévén a váczi püspökség ürességben) s ott 1850. okt. 17-én áldozó-pappá szenteltetvén, zsenge áldozatát szülői nagy örömére Gútán mutatta be az Urnak, nevezett esperes úr kézvezetése mellett, ki az ünnepség költségeit is fedezte. Elvégezvén a sz. hittudományi tanfolyamokat, Gyöngyösre rendeltetett a szerzet gymnasiumába tanárnak, e minőségben itt egy, Jászberényben is egy s Szabadkán három évet eltöltvén, aztán Kecskeméten, Füleken, Egerben, Detken és Csányon (itt egyszersmind $1^1/_2$ évig nevelő is volt) a rend valódi hivatásának terén lelki örömmel fáradozott s minden szabad idejét a tudományoknak szentelte s könyvtárát gyarapitotta s ezt teszi még öregkorában is, hogy ezt sz. szerzetének minél nagyobb terjedelemben adhassa át. Majd Csányról 1863. évi Örangyalok vasárnapja utáni hétfőn Váczra költözködött, hogy az itteni kolostorban a házfőnöki tisztet teljesitse, mig Szolnokra tétetett át házfőnök- s plébános-helyettesül. Itt azonban az egészségtelen lég s a viz annyira megrontották egészségét, hogy 8 nap mulva Szegedre helyezteték át hittanári minőségben. Innét egy év mulva visszajött Váczra s nehány évig itt megint házfőnöki helyettesül működvén, 1873-ban a kolostor főnöke lett s e tisztet mikép teljesitette 1887. aug. 1-ig, olvashatni e szerény mű VIII. kötetében a 211—214. lapokon.

Eddigi összes művei, melyeket mind ő maga adott ki, egy kettőnek kivételével, ezek: 1. „*A kolostorok at örténelemben.*“ Dr. Heinrich I. B. német eredetije után szabadon és bővitve magyaritva. *Váczon*, Robonyi Géza nyomdájában, 1866. Kis 8-rét. 6 iv. 86 lapnyi. — 2. „*Kolping legény egyletének erkölcsi és társadalmi jelentősége.*“ Dr. Vosen Keresztély Herman német eredetije után szabadon és bővitve magyaritva. Kis 12-r. $4^1/_2$ iv, 68 lap. *Vácz*, Spitzer Miksa könyvárus tulajdona. Nyomatott Bartalits Imrénél Budapesten 1867-ben. — 3. „*A kolostorok és elleneik a jelen korban.*“ Dr. Heinrich I. B. német eredetije után. Nyomatott u. o. és ugyanannál 1867-ben. Kis 12-dr., 5 iv, 82 oldal. — 4. „*A pápaság érdemei a társadalmi világrend, tudomány, irodalom és hazánk körül*“, a pápaság 18 százados fönállásának Rómában 1867. jun. 29-én tartott emlékünnepélye alkalmából. Pest, 1867. Bartalitsnál. Kis 8-dr., 5 iv, 56 oldal. — 5. „*Isten mindenünk.*“ Ima- és énekeskönyv, a ker. kath. hivek és tanulók számára. Pest, 1867. Vodiáner Ferencznél, 12-dr., 12 iv, 94 lap. Ez egy kéziratban levő terjedelmesebb imakönyv kivonata. — 6. „*A szerzetes-rendek egyetemes történelme,*“ különös tekintettel a hazai szerzetesség jelen létállapotára. *Henrion-Fehr*, *Helyot*, *Biedenfeld*, *Fuxhoffer*, *gr. Mon-*

talembert stb. stb. kútfők nyomán. Megjelent mindaz 5 kötet Pesten Bartalitsnál 1867-ben. Erzsébet királyné ő Fölsége e műből egy diszpéldányt elfogadni s ezért udvarmesteri hivatala által köszönetét izenni kegyeskedett. — 7. „*A római pápák történelme sz. Pétertől korunkig.*“ Müller, Hoffmann, Smets, Sandini, Kolb, Burio stb. stb. kútfők nyomán. Az I. kötet Szegeden jelent meg 1869. évben, a többi 7 pedig Pesten Bartalitsnál, és pedig a VIII. vagyis befejező kötet 1871-ben jelent meg, közép 8-drétben. E művet a m. kir. tudományegyetem hittudományi kara a Horváth-féle alapitványból 200 frttal, és IX. Pius pápa ő szentsége egy 1872. jun. 26-án kelt brevéjével tüntette ki.

8. „*A lélek napi tápja.*“ A keresztény szellem fölélesztése, ápolása s megszilárditására. A szentirás, szentatyák és jámborok műveiből szerkesztve. Vácz, 1873. 25½ iv, 408 lap. Nagy 12-dr. — 9. „*A fényüzés veszélyei.*“ Németből szabadon és bővitve. Vácz 1873. 9¼ iv, nagy 12-dr. 138 lap. — 10. „*A váczi könyvnyomdászat története.*“ Az itteni első nyomdai szabadalom százados évfordulója 1875. jul. 11-kén tartott emlék-ünnepélyére irva. Vácz, 1875. 8-r. 3¼ iv, 36 lap. — 11. „*A szerzetesek, mint a középkori miveltség munkásai*“, 10 iv kéziratban. Megjelent 1880. évben a „*Magyar Állam*“ tárczájában. A sz. Benedek-rend 1400 éves jubileumi ünnepélye alkalmából. — 12. Kiadványom: „*Harmincz év után.*“ Egyházi és hazafiúi költemények. *Sánitha Mihály* megyeri plébánostól, Vácz, 1879., 15 iv, 232 lap, nagy 12-dr. A mű Mindszenty Gedeon szellemének van ajánlva, melynek elején a költő jól talált arczképe diszlik. — 13. Utolsó műve Váczon Karcsúnak „*Vácz város története*“, melyet, mint az előbeszédben kijelentett, 6 kötetben szándékozott megirni; azonban a vasszorgalommal gyüjtött kútfők és adatok annyira felszaporodtak, hogy *a Monographia 9 kötetre terjedt,* és még igy is sok érdekest kihagyni kelle a *sajnos részvétlenség* és a szerzőnek anyagi szegénysége miatt, *kit e nagy mü kiadása teljesen tönkre tett anyagilag!* — Az elszámlált műveken kivül számos czikkeket irt a „*Tanodai Lapok*“, „*Religió*“, „*Egyházi Lapok*“, a „*Kath. Néplap*“, „*Egri Egyházmegyei Közlöny*“, „*Váczvidéki Lap*“, „*Vácz*“, „*Váczi Közlöny*“, „*Magyar Állam*“ és egyéb lapok részére. Legjobb és legterjedelmesebb életrajzát olvashatni *dr. Vutkovich Sándor* és *Moenich Károly* által irt és kiadott „*Magyar Irók Névtára*“ czimü mű 469—473. lapjain, stb. (Ld. a „*Váczi Közlöny*“-t, 1887. 22. sz.)

Váczot leirta Nagy Imre az 1818-ki „*Tudományos Gyüjtemény*“-ben, IV. köt. 3—41. lapokon. — Kenessey Albert „*Magyarország képekben.*“ Honismertető folyóirat. Szerkeszté Nagy Miklós, kiadá Heckenast Gusztáv képekkel, ld. 1867. a márcziusi (III.) füzetet, 155—159. lapokon. — *Megyessy János* kanonok után Váczot ismertette *Őrkényi Ferenczy József* Pest, Pilis és Solt megyék 1844-ben Budán kiadott leirásában. Ld. 144—168. lapokon. — Korabinszky:

Lexikon, Pozsony, 1786. — Fényes Elek: „*Magyarország geogr. szótára*“, 1851. — „*Váczvidéki Képes Naptár*“, Vácz, 1880. évre, ld. a 23—25., 25—27., 32—33., 39., 43—61. lapokat. — Ld. „*István Bácsi Naptárá*“-t az 1872. évre, 55—62. lapokon s itt a szöveg közt a képeket. — Ld. Az „*Egyházi Tár*“-ban, 1836. évf. Szeder Fábián czikkét. — „*Tudomány-Tár*“, 1842. Értek. XII. 164. — V. ö. Rupp Jakab: „*MO. helyr. tört.*“ II. köt. — A *Migazzi-érem* s a Váczott létezett római régiségek rajzait s magyarázatát *Érdy János* muzeumi őr szivességből közölték *Vahot Imre* már nevezett „*Magyar föld és népei*“ czimü füzetekben 1853-ban megjelent műve I. kötetének 61—75. lapjain, hol „*Vácz hajdan és most*“ czim alatt szépen leirva és illusztrálva van, stb. stb. — Ezeken kivül *Karcsú* a püspöki irattárban 1872. évi jul. 8-tól ezen évi nov. 8-káig kivonatolta s jó részben egész terjedelmökben leirta az érdekes adatokat. A régibb irattárból *Bubla Ágoston* egykori püspökuradalmi ügyésznek 1295—1827-ig irt Regestáit kijegyezte, ugyszintén sok adatot jegyzett ki az 1785-ki kamarai összeirás nagy jkönyvéből s a városi jkönyvekből 1717-től kezdve a legujabb időkig minden felhasználható történelmi adatot kiirt; nemkülönben a ngos és főtdő váczi székesegyházi káptalan régi, I. jegyzőkönyvéből is sok adatot vont ki s használt föl. És ezen kútfők azok, melyekből Vácz város ezen Monographiája keletkezett, mintegy 18—19 évi fáradságos kutatás, gondos buvárlat s áldozat gyümölcse. — A régibb egyházi, világi hatóságok, városi jkönyvek, tanintézetek minden ügyiratai latin nyelven lőnek szerkesztve; és azért, hogy azokat e szerény mű irója az utókorra nézve hozzáférhetőkké tegye-, kedves honi nyelvünkre, a fontosabb okmányokat egész terjedelmökben áttette, azokat igy megörökiteni, az olvasók lelkébe mintegy becsepegtetni törekedvén . . .

Vácz város közönsége őrizze e nagy fáradsággal s áldozattal keletkezett művet, olvassa át kegyelettel, áttanulva minden sorát; ezen ősi nemes város s nemzetünk történetének e ragyogó lapját vésse be gyermekeinek szivébe, hogy az utódok a dicső ősök példáin korán lelkesülni tanuljanak.

6. §. Vácz Monographiájának befejezése.

Ezen szerény művünk zárkötetéhez képeket is csatolunk, habár ezek előállitása oly nagy megterheltetésünkbe került is; jól tudván, hogy az ily képek, ha a klisék lenyomatásai jól sikerülnek, csak emelik a mű becsét. — *Róka* kanonok fönt idézett művében *egy régi időből reánk maradt tervrajzot közöl*, mely szerint a városba, mint erősségbe, 3 kapun keresztül juthatott az ember, s a sz. Mihály temploma, a Szentlélekről czimzett kórház, a tulajdonképeni vár, a székesegyház, a kanonokok lakhelyei, a dominicánusok előbbi kolostora s a város falain kivül fekvő kápolnák, mind azt bizonyitják, hogy hazánk ezredéves történetében, a nemzet beléletét tekintve is, jelen-

tékeny szerepet játszott. Egyébiránt az irodalomban vannak bizonyos hypothesis nyomai, a melyek szerint maga a természet egyenesen Váczot jelölte ki hazánk szivének, ha talán nem is mindjárt székvárosának. (V. ö. Findura úr föntebb érintett felolvasását Váczról a külön lenyomatban, 568. lapon.) — Róka 1-ső laponi képén a vár és város közt hid létezik, s *mind a vár, melyben a Báthory-féle székesegyház, kanonoki lakok stb. diszlenek, mind pedig a város vizzel vannak körülvéve.* Ezen érdekes kép után, nevezetes Róka 2-dik képe, a a 35. lapon, ezen fölirattal: „*Pristina Urbi Forma Decusque redit*“, mely a város látképét mutatja 1777-ben a török-uralom után. — E kép különbözik attól, melyet az 1835. évi váczi Schematismus hoz, bár mindkettőnek a felirata ez: „*Haec Vaciae facies, cum caperetur erat.*“

E kép, mely az *Ortelius* krónikájából van véve, mutatja a város kinézését Mátyás király korában, a XV. században. Ebben jobbról a falak-, bástyák- és árkokkal keritett vár emelkedik Boldogasszony pompás egyházával, az olasz stylben épitett püspöki és káptalani lakokkal. A háttérben egyfelől a sz. Péter kápolnája, másfelől a város keleti kapuja tünik elő. Közepén az egymástól elkülönitett várat és várost magas hid köti össze. A város falai közt sok régi modorú épület látható s *mindezek közt legkitünőbb a sz. domonkos-rendiek egyháza és kolostora a főtanodával*, mely oly igen hires volt. (V. ö. Vahot i. m. a 75. lapon.) — *Mikép nézett ki Vácz a török hódoltság korában*, azt a képek közt 2-dik helyen adjuk ezen ma már ritka mü után: „*Das chmals gedrüchte, vom Türken berüchte nun trefflich erquickte Königreich Hungarn samt dessen Ströme Fürsten der Weltberühmten Dona ausführlich vorgestellett, in curieuser Abhandlung aller Städte, Schlösser, Vestunge, und anderer Oerter, siegreiche Slhlachten und Vicktorien stb.*“ Frankfurt és Lipcsében, Riegelt Kristóf kiadása 1688-ban, a 397—407-ik lapokon, kis 12-drétben. A szöveghez mellékelt fametszetü kép Orteliusé után következik korra nézve, és Vácznak a török uralom alatti képét mutatja. Ezen város *csak egy török-erőd* volt, melynek közepén a némák intézete helyén állott a török-mecset karcsu minaretjével; a mai kormányzói lak helyén volt a városház s a mai sz. Ferenczrendiek kolostora stb. helyén a Báthory püspök által egykor oly nagyszerüvé tett püspöki székesegyház, melyet azonban a törökök hatalmas erőddé alakitván át, ezt ágyúkkal rakták meg és fellegvárnak használták. — E két kép mutatja Vácznak kinézését a török uralom előtt és alatt, Róka 2-dik képe pedig a török-világ utánit. A többi képeink sorban ezek: székesegyház, a kegyes-, sz. Ferenczrendi, volt sz. Miklós-templom, ennek helyén emelkedő kath. uj leányiskola, a Hétkápolna és alsótemetői Virter-kápolna (ezen két utóbbinak kliséjét *Tóth Mike* jézustársasági atyától kaptuk használatra Kalocsáról), fegyház, siketnémaintézet s Argenti Döme ő ngnak arczképe. — Végre fölemlitjük e helyen, miszerint *Lanfranconi Aeneas* folyammérnök ur, ki jelenleg

Pozsonyban lakik, gazdag, 10,000 frt értékű képgyüjteményét Budapest városának adományozta, hogy azt potomáron elvesztegetnie ne kelljen; — de előbb e gyüjteményt az 1885-ki országos kiállitáson a közszemlére szintén kitette, — melyben számos, Váczra vonatkozó képeket lehetett vala látni.

És ime már ezennel, a jó Isten segitségével, eljutottunk valahára ezen egyedirat (Monographia) bevégzésére. Áldassék ezért Annak szent neve, ki erre minket oly sok éveken át rásegitett! Ez volt a mi szivünk leghőbb vágya, s midőn ez teljesült, örömünk kifejezhetlenül nagy lett, mint azé, aki a kitűzött messze czélhoz valahára oly sok küzdelmek és fáradalmak közt mégis eljutott . . .

És most már Isten veled, te kedves, ösi, nemes Vácz város! Egy negyedszázadot töltöttem el kebeledben, oly sok lelki fájdalom, keserüség, méltatlankodás, gond, bú, bánat, aggodalmak és sértegetések közt azok részéről, akiktől megfeszitett fáradalmaim és áldozataimért forró hálákat és becsülést érdemeltem volna; — de mégis a te történeted megirásában telt napjaim elfeledtették velem, vagy legalább türhetőkké tevék nekem ama sok keserveket . . . Ki-kijártam az alvárosi temetőbe társaim sirhalmaihoz, azon édes reményben, hogy majd egykor, talán előbb, mint én gondolom, ott fognak porladozni az én tetemeim is. De, amint látom, ezt másképen akarja a jó Isten. Megyek, tavozok hát kebeledből; de szivemben viszem magammal, te nemes város! nekem örökké kedves képedet, és bárhol hajtom is le a halálra bágyadt fejemet, fölmerülsz még egyszer akkor és ott is hü emlékemben azon forró sóhajjal: „Vajha ott, azon sirkertben nyugodhattak volna tetemeim, a melyben s a melynek környékén pihennek azon százak és ezerek, akik a haza szabadságáért, a becsület mezején, vérzettek el! Isten veled! Isten veled!“ . . . (Bevégeztem 1888. aug. 3-án, d. e. $^{3}/_{4}$12-re.)

TARTALOM.

V. RÉSZ.

A Vácz városában létező iskolákról.

I. FEJEZET.

Az elemi iskolák története.

Lap.

1. §. Ezen tárgy ismertetése 1719—1768. 3
2. §. Az elemi iskolák ügyei 1768—1776. 6
3. §. Az elemiskolai dolgok 1776—1786. 13
4. §. Migazzi püspök alatti iskola-ügyek előterjesztése 17
5. §. Az elemiskolai ügyek 1786—1790. 20
6. §. A tanács további müködése e téren, 1790—1795. 28
7. §. Az elemiskolai ügyek folytatása 1795—1800. 34
8. §. A tanács további müködése e téren, 1800—1811 39
9. §. Az elemiskolai ügyek, 1811—1826. 49
10. §. Az elemiskolai ügyek folytatása, 1826—1850. 53
11. §. Az elemiskolák kor-igényelte módositásai, 1850—1860. 59
12. §. A lebontott sz. Miklós-templom helyén emeltetett római kath. leányiskola eredete 69
13. §. A váczi elemiskolai tanitók 1742-től korunkig 78
14. §. A mostani tanitók, tanitó-nővérek, nyugdijasok névsora és illetményeik 79
15. §. A róm. kath. iskolaszék, jótékonyság, jutalmak, ujabban szerzett taneszközök 81
16. §. Vallaserkölcsi mozzanatok, hitoktatók és ismétlő iskolák 83
17. §. A kisded-óvó iskola ismertetése 83
18. §. A váczvárosi róm. kath. elemi népiskolák 1886. évi költségvetési előirányozata, az iskolai takarékpénztár, és az egyházmegyei népiskolák főhatósága, s a róm. kath. tanitó-egyletek 85

II. FEJEZET.

Az ipariskolák, tápintézet, m. kir. siket-néma-intézet, gymnasium, katona-növelde, Ludovicaeum, és a m. kir. tudomány-egyetem Váczra tervezett hozatalának ismertetése.

A.

1. §. A váczvárosi ipariskolák története 86
2. §. Az ipariskola felállitásának főbb mozzanatai 88
3. §. Az ipariskolai bizottság névsora az $188^4/_5$-ki első tanévben s a tanitótestületé 89
4. §. A vallás-oktatók és az iskolalátogatók 89

Lap.

5. §. A tanterv, osztály- és órabeosztás 90
6. §. Az ipariskola anyagi helyzete 94
7. §. Az ipariskolai tanulók statisztikája 95
8. §. Az iparos tanulók jutalmazása az $188^{6}/_{7}$. tanévben 96

B.

1. §. A tápintézet keletkezésének története 97
2. §. A váczi tápintézet eredetének további ismertetése 97

C.

1. §. A siketnéma-intézetek eredete 98
2. §. A váczi m. kir. siketnéma-intézet keletkezése 101
3. §. A váczi m. kir. siketnéma-intézet ünnepélyes megnyitása 104
4. §. A megnyitástól 1806. évig terjedő események 106
5. §. Az események folytatása 1806—1809. évig 111
6. §. Az 1809—1811-ig közbejött események 117
7. §. Az 1811—1813-ig fölmerült dolgok 124
8. §. Az 1835. évig terjedő nevezetesebb események 130
9. §. Az 1835—1838. évig közbejött események 131
10. §. Az 1838. évtől 1842-ig fölmerült nevezetesebb események 135
11. §. Az 1842—1846. évig bezárólag közbejött dolgok 138
12. §. Egyéb az intézetre vonatkozó dolgok 141
13. §. Ezen derék intézetre vonatkozók a legujabb időkig 145
14. §. A váczi kir. siketnéma-intézet javára tett adakozások 149
15. §. Magán-alapitványok. Az alapitók nevei stb. 151
16. §. A növendékek fölvételét szabályozó föltételek 153
17. §. Tanári testület, tanterv, tantárgyak, tornászat stb. 155
18. §. A növendékek száma osztályonkint stb. 155
19. §. Az értesitők $188^{1}/_{2}$-től 1887. évig s egyéb intézeti dolgok 156
20. §. A váczi m. kir. siketnéma-intézetbeni egészségi állapot és a vizsgák . . 160
21. §. Ezen intézet körül érdemeket szerzett két férfiú életrajza 161
22. §. Az igazgatósághoz érkezett nevezetesebb kormány-rendeletek 169

D.

1. §. A gymnasium e nemes város kebelében 176

E.

1. §. A váczi Hoffmann-féle kis-katona-nevelő-intézet 176
2. §. Egyébb ezen kis-katona-intézetre vonatkozó dolgok 177

F.

1. §. A Ludovicaea-akademiának keletkezése s szervezete 180
2. §. Ezen katonai akademiára tett adakozások 181
3. §. Ezt illető birtok-viszonyok 1825. évig 186
4. §. A Ludovicaea-akademiának Váczról áttétele Pestre 1825-ben 186
5. §. A Ludovicaea áttéte utáni dolgok 189

G.

1. §. A pesti m. kir. egyetem Váczra tervezett hozatala 190
2. §. A városi hatóság ezen nemes törekvéseinek folytatása 192
3. §. E tárgy folyamata és vége 194

III. FEJEZET.

A váczi könyvnyomdászat története keletkezésétől korunkig.

Lap

1. §. Ambró Ferencz Ignácztól Gottlieb Antalig 198
2. §. Gotttlieb Antaltól Plöszl Lipótig 203
3. §. Plöszl Lipóttól a siketnémák iparintézete társulataig 214
4. §. A siketnémák iparintézete keletkeztétől a százados ünnepig 233
5. §. A százados öröm-ünneptől korunkig 236

IV. FEJEZET.

A váczi egyházi és világi nevezetesebb férfiak életrajzai.

A) Egyházi nevezetes férfiak életrajzai.

1. §. Schuster Constantin dr, iró és a váczi egyházmegye 85. püspöke . . . 242
2. §. Dr. Kovách Pál életrajza 246
3. §. Gr. Zichy Hippolyt életrajza 263
4. §. Petróczy László cz. kanonok életrajza 263
5. §. Dr. Kazaly Imre hittudományi iró életrajza 270
6. §. Dr. Pauer Imre iró s egyetemi tanár életrajza 271
7. §. Alvinczi Ferencz ifjusági erkölcsi és történet-iró 272
8. §. Lichtner (Világosi) Gáspár egyházi és törvénytudományi iró 273
9. §. Zimmermann Jakab egyházi stb. iró 274
10. §. Czech József egyházi stb. iró 275
11. §. Salamon József és Koppi Károly egyházi jeles irók 275
12. §. Balla József és Tanács János tudós kanonokok 276
13. §. Hanusz István és Magyarországi Pál irók 277
14. §. Barina (Kuthen) Vendel hires költő 278

B) Váczi születésü világi nevezetességek.

1. §. Dr. Argenti Döme kir. tanácsos és váczi diszpolgár 281
2. §. Dr. Hajnik Pál jogtudományi iró életrajza 288
3. §. Dr. Suhajda János hires jogtudományi iró 290
4. §. Ifj. gr. Ráday Gedeon országgyülési képviselő 291
5. §. Szentkirályi Albert országgyülési képviselő 292
6. §. Csatskó Imre, bölcsészeti stb. iró 294
7. §. Kolgyári Császár Ferencz bölcsészeti stb. iró 296
8. §. Tormay (Krenmüller) Károly orvostudor életrajza 301
9. §. Degré Alajos régi honvéd stb. 303
10. §. Szokolay István jogtudor és iró 304
11. §. Beniczei és Micsinei Beniczky Péter költő a XVII. századból 305
12. §. Ifj. Varázséji Gnsztáv lapszerkesztő és iró 306
13. §. Dr. Mihálka Antal természet-tudom. iró 308
14. §. Friebeisz István kitünő és termékeny tollú iró 309
15. §. Drágfy Sándor ügyvéd és országyül. képviselő 310
16. §. Tanács Márton szépirodalmi iró életrajza 314
17. §. Füredi Mihály hires színész és énekes életrajza 314
18. §. Ulrich Károly karmester s jeles zeneszerző 315
19. §. Roszner Ferencz hires tenorista emlékezete 316
19. §. Lotz Károly és Temple János hires festészek 319
20. §. Török Ede, Forster Gusztáv, Lencs Vilmos L., Walter és Mártin festők 319
21. §. Erdőssy Rezső jeles fényképész 323

V. FEJEZET.

A váczi kórház, ápolda, a szegény özvegyek intézete.

Lap.
1. §. A kórodai szegények gyámolitása s gondozása 324
2. §. Értesités a váczi kórodai házról, illetőleg számadás 325
3. §. A váczi kóroda házának változása stb. 326
4. §. A kórodai ügyek 1768—1782. évig 328
5. §. A kórodai ügyek 1785—1794. évig bezárólag 331
6. §. A váczi kóroda további ügyeinek ismertetése 338
7. §. A váczi kóroda ujabb korbani története 340

VI. FEJEZET.

A magyar királyi országos fegyház.

1. §. A váczi m. kir. országos fegyintézet keletkezése 346
2. §. Élelmezés, könyvtár, beteg-gondozás stb. 347
3. §. A váczi m. kir. orsz. fegyintézetiek foglalkozásai 352
4. §. A váczi m. kir. orsz. fegyintézet kormányzata 356
5. §. Kovách Ernő, a kir. orsz. fegyintézet igazgatója 359

VII. FEJEZET.

Különféle állami hivatalok ismertetése.

1. §. A honvéd-lovasság, igazságszolgáltatás, járásbiróság stb. 361
2. §. Közjegyzői, kir. adóhivatal, fogyasztási stb. 366
3. §. Egészségügyi állapotok Vácz városában 368

VIII. FEJEZET.

Különféle közlekedési eszközök.

1. §. Első cs. kir. szabadalmazott Dunagőzhajózási társulat stb. 369
2. §. A rév, kocsitársaság, bérkocsi s a taligás-ipar 371

IX. FEJEZET.

Különféle pénzintézetek s a város községi pénzügyei.

1. §. A káptalani s takarékpénztári hitelintézetek 372
2. §. Az ipar- és kereskedelmi hitelintézet 374
3. §. A váczvidéki népbank ismertetése 375
4. §. Vácz városának községi pénzügyei 375

X. FEJEZET.

Különféle egyletek.

1. §. Váczi casinó, polgári kör, ezek egyesülése s alapszabályai 376
2. §. A váczi jótékony nőegylet, veres-kereszt-egylet stb. 380
3. §. Törekvések egy önálló szinház létesitésére, korcsolya-egylet stb. . . . 392
4. §. A váczi önkéntes tüzoltó-egylet, lőegylet stb. 396
5. §. Torna-, házi-ipar-egylet, a váczi kereskedők »Merkur-köre« stb. 406
6. §. A váczi földmivelő-társulat, szőlőmives-társaság stb. 407

Lap.
7. §. A váczi kath. tegény- s a páli sz. Vincze-egyletek 408
8. §. A régészeti muzeum, ipartársulat és iparhatóság 417
9. §. A Váczon keletkező Weber-féle zeneintézet 428

XI. FEJEZET.

Vácz elnevezése, népessége, föld- és szőlőmivelése, kereskedelem, a czéhek, ipar és gyárok.

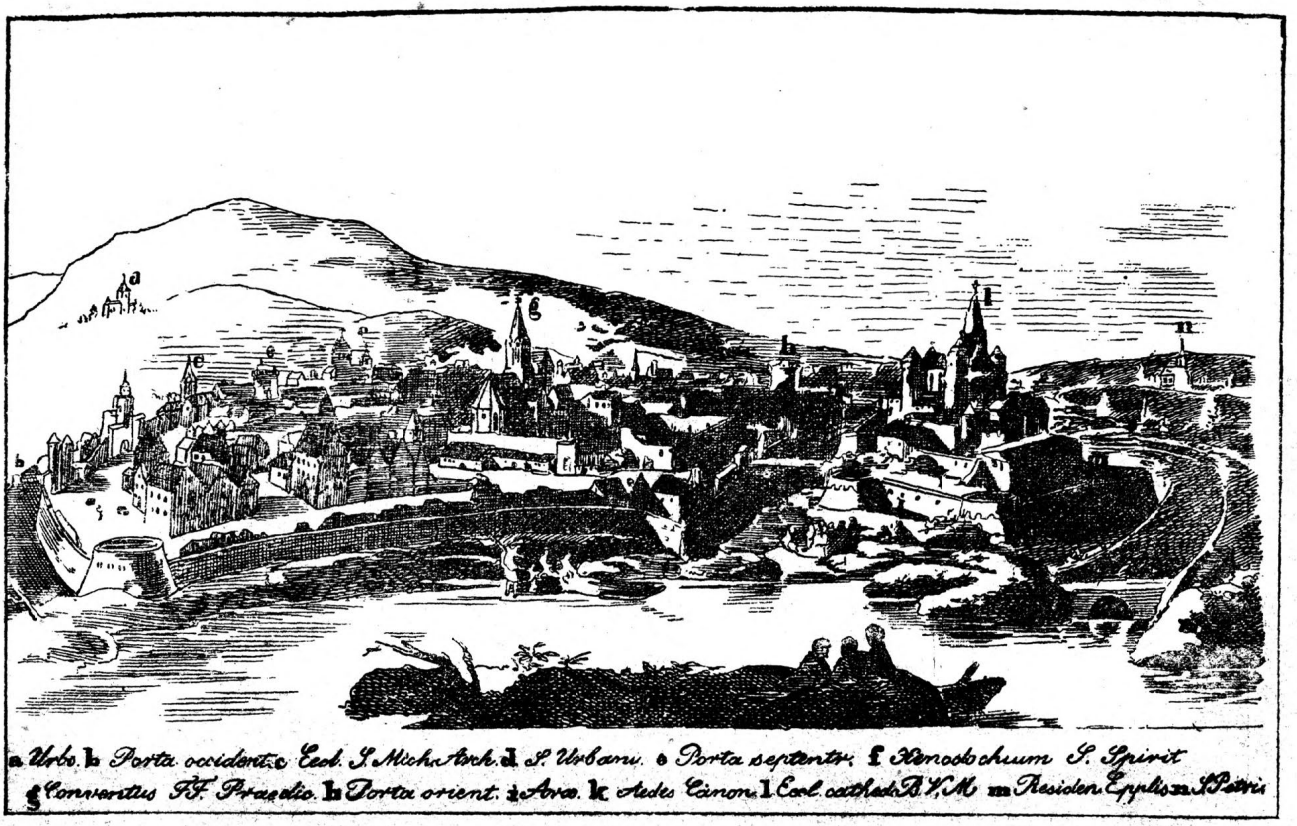
1. §. Vácz elnevezése, népessége, föld- és szőlőmivelése 429
2. §. A czéhek, kereskedelem, ipar és gyárak, Olaj Ferencz 433

XII. FEJEZET.

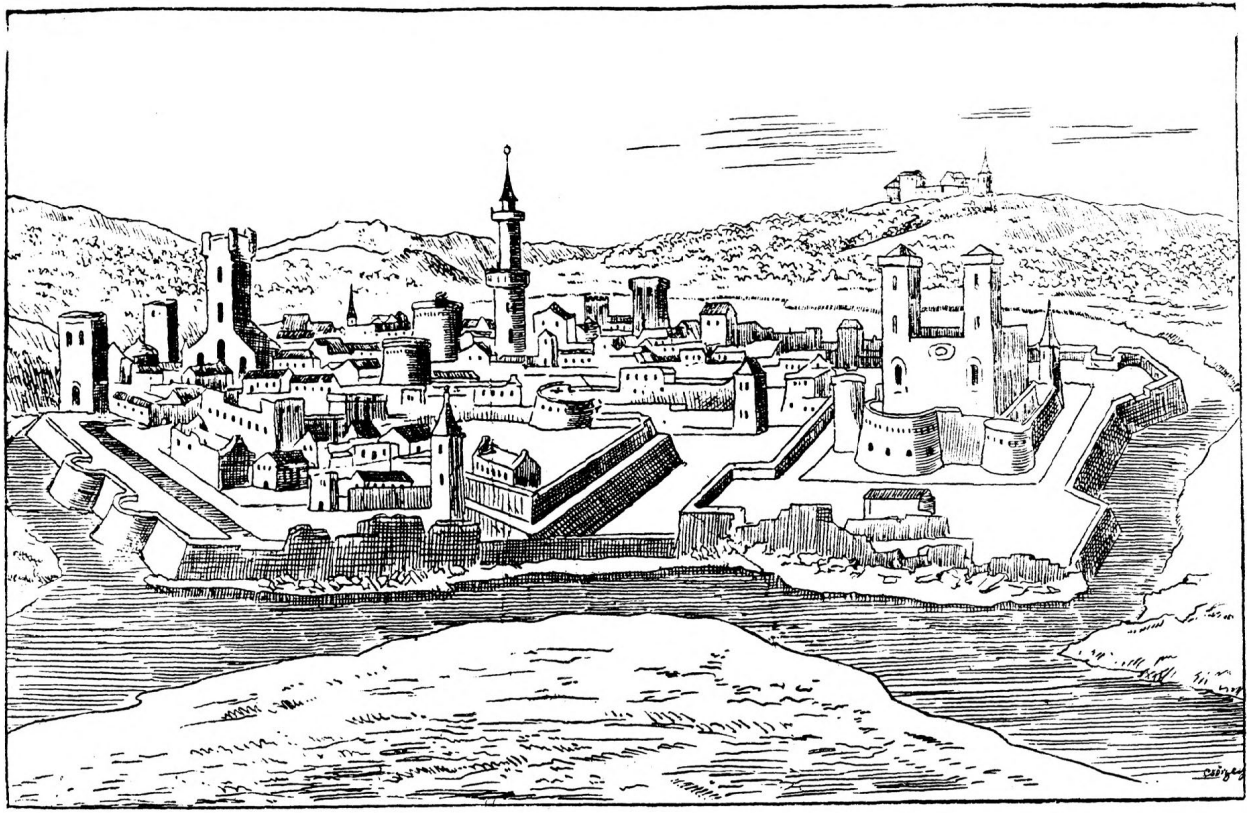
Váczra vonatkozó dolgok, csapások, honvédemlék, városi egyéb ügyek, e város történetirói, befejezés.

1. §. Váczra vonatkozó különféle dolgok 437
2. §. Vácz városára zúdult különféle csapások 443
3. §. A váczi honvéd-emlékszobor 445
4. §. Váczi pénzügyi, ügyforgalmi s egyéb dolgok 452
5. §. Vácz városának nevezetesebb történetirói 463
6. §. Vácz Monographiájának befejezése 472

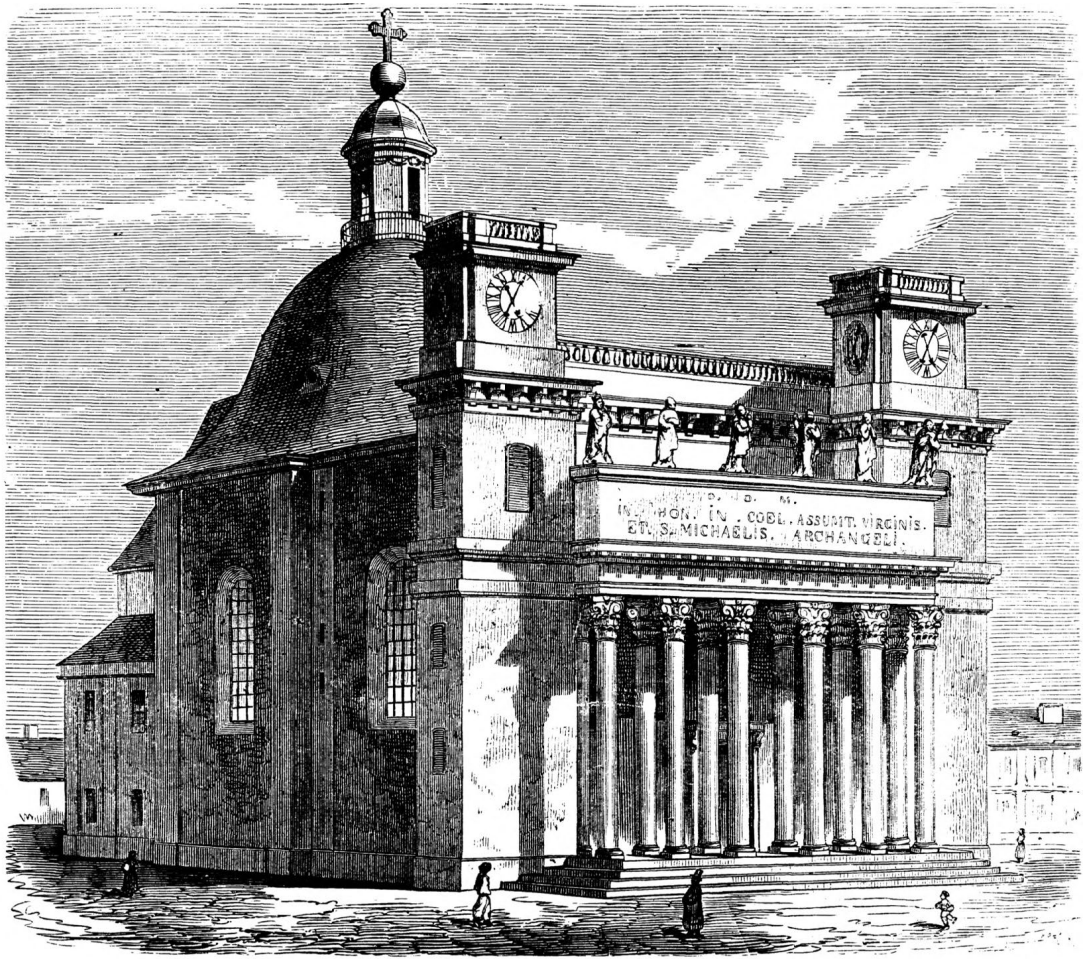
Szoros kötelmünkül ismerjük itt forró köszönetünket nyilvánitani azon lelkes pártfogóinknak, kik ezen egyedirat kiadásában kegyes adományaikkal a szegény szerzőt segiteni igyekeztek. Igy *Vácz város tek. képviselő-testülete* az iró két izbeni alázatos kérelmére adott 100—100 frtot, *dr. Kovách Pál* pápai praelatus ő mlga 120, *Neszveda István* fölsz. püspök és nagyprépost 50, a *váczi takarékpénztár* 50, *Piufsich Lajos* 20, *gr. Zichy Hippolyt*, *Somhegyi József*, *Gecse Ede* urak 10 frtokat. Nagy csapás volt a szerzőre nézve, hogy két nagy jótevője elhalt, a kik e mű befejezése után a nyomatási költségeket nagyobb összegekkel fedezni segitettek volna és az, hogy a kiadási hosszas idő alatt mintegy 30 előfizető meghalt, s igy még ugyanannyi csonka példány is maradt a szerző nyakán! Az összes megrendelők száma pedig alig tesz ki idáig 80-at!!

Vácz város kinézése a török-uralom előtt.

Vácz város kinézése a török-uralom alatt.

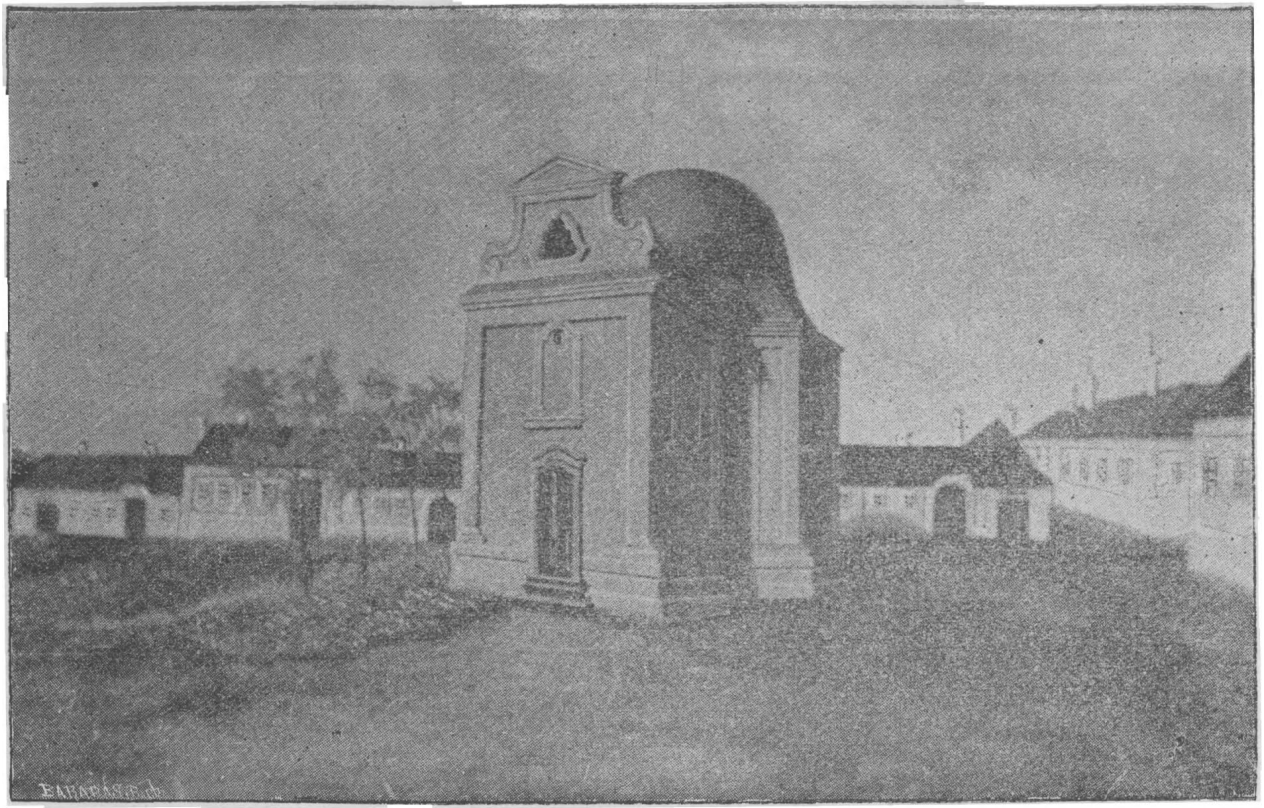
A váczi székesegyház.

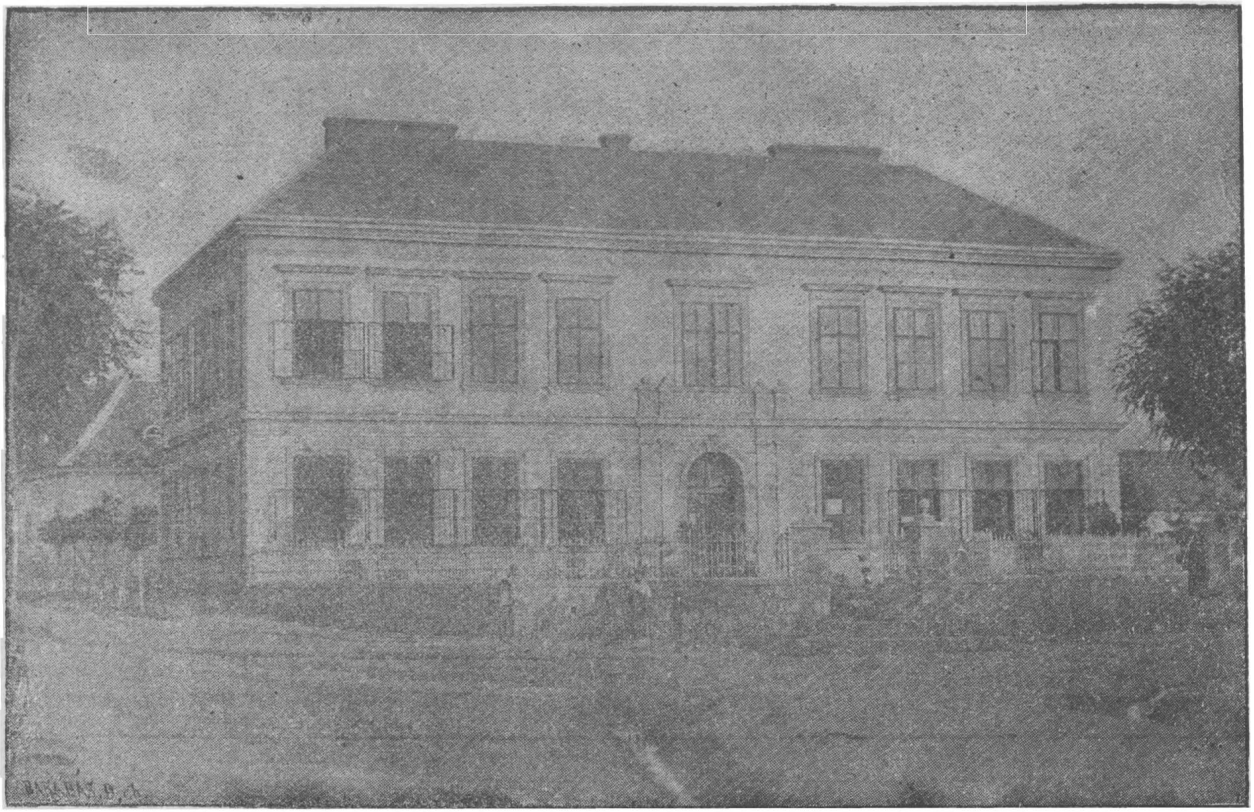
A kegyesrendiek temploma és társháza.

A sz. Ferenczrendiek temploma és kolostora.

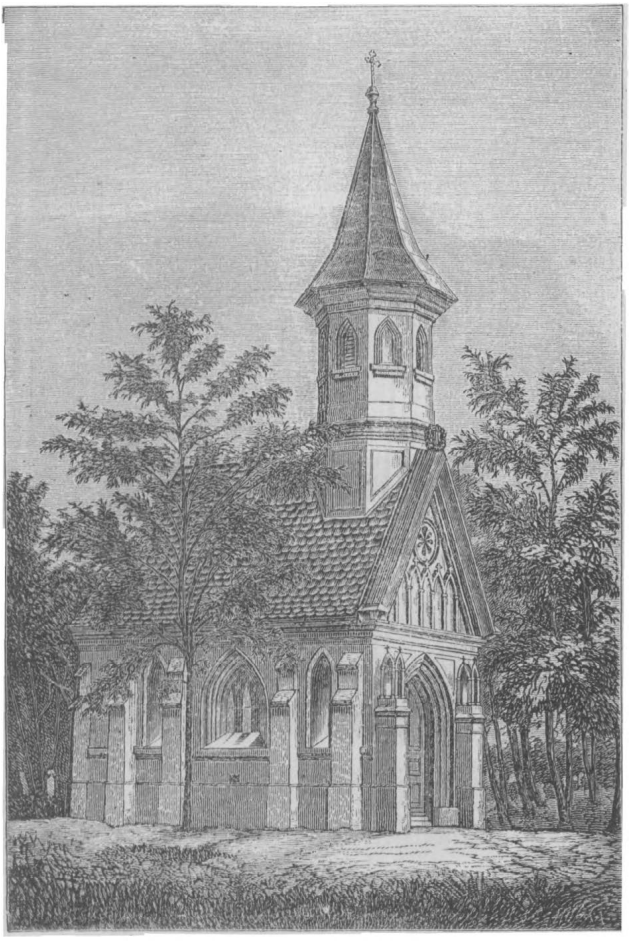
A volt sz. Miklós-templom.

A lebontott sz. Miklós-templom helyén emelt »Római kath. leányiskola.«

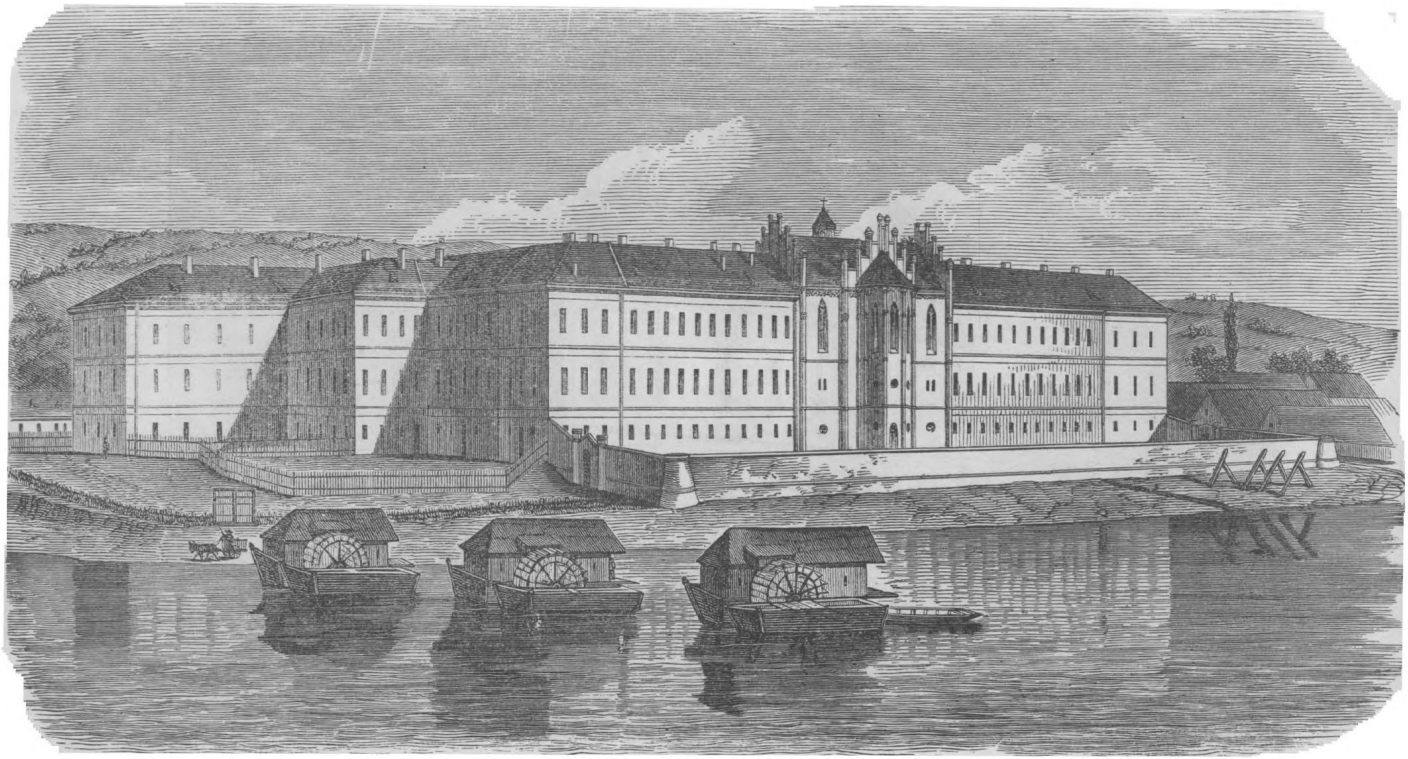
A hétkápolna.

Az alvárosi temetőbeni Virter-kápolna.

A m. kir. siketnéma-intézet.

A m. kir. országos fegyház.

Dr. Argenti Döme kir. tanácsos.